

CASTRO

1603

1359

J. vi. Cas

Idem Medicum politicum edidit.

RODERICI a CASTRO LUSITANI, PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS clarissimi,

De universa mulierum

MEDICINA, NOVO ET ANTEHAC A NEMINE TENTATO ORDINE OPUS ABSOLUTISSIMUM.

Et Studiosis omnibus utile, Medicis verò pernecessarium.

Pars prima Theorica.

QUATUOR COMPREHENSA LIBRIS, IN QUIbus cuncta, quæ ad mulieris naturam, anatomen, semen, menstruum, conceptum, uteri gestationem, fœtus formationem, & hominis ortum attinent, abundantissimè explicantur.

CUM TRIPLICI INDICE,

Primo, Capitum totius Operis.

Secundo, Dubiorum, & Problematum, quæ pleraq; pulcherrima, utilissima ac jucundissima passim inserta sunt.

Tertio, Eorum quæ toto opere scitu digniora habentur.

Ex Libris Stephani Mottory doct. med.

Cum Gratia & Privilegio Sᵃ. Cæsareæ Majestatis

HAMBURGI,

In Officina FROBENIANA,

Excudebatur typis PHILIPPI de OHR,

cIↃ. IↃC. III.

Hamburgum vel Hamburga inferioris Saxoniæ urbs celeberrima

Elenchus librorum totius operis.

De Natura mulierum libri quatuor.

1. De uteri & mammarum anatome.
2. De semine, & menstruo.
3. De coitu, conceptu, & uteri gestatione.
4. De partu, & lacte.

De morbis mulierum libri totidem.

1. De morbis cunctis fœminis communibus.
2. De morbis viduis, ac virginibus peculiaribus.
3. De morbis circa generationem, ac de iis, qui prægnantibus accidunt.
4. De morbis puerperarum, & de nutricum affectibus.

Generoso

Generoso, ac Nobilissimo viro, Dn.

BENEDICTO ALEFELDIO, SERENISSIMI REGIS DANIÆ CONSILIARIO PRÆCIPUO, PRÆFECTO IN STEINBURGO, PRÆPOSITO IN PRETZ, Domino hæredi in Leimkulen, &c.

Philosophus, ac Medicinæ Doctor

S. P. D.

OMNES mortales, uti constans Philosophi sententia est, Generose ac Nobilissime heros, cognitionis & scientiæ cupiditate natura tenentur: & reliqui omnes naturæ indagatores duas constituerunt scientiæ partes, actionem & contemplationem: Speculationis finem veritatem; praxis vero opus completum, & absolutum: de practicis loquor scientiis, nam sublimem illam sapientiam, quam recte Plato collocavit in rerum humanarum, ac divinarum cognitione, Pythagoras opportune ad beatitudinis exoptatæ fastigium, & expeditam æterni gaudii securitatem destinaverat. Porro inter reliquas scientias, quæ in opere versantur, ut agricultura, imperatoria, politica, sacra & præclara medendi facultas potissimum hominibus á Deo ut singulare quoddam donum data est, & ipsi conditori naturæ ab Hippocrate accepta fertur, dignaq; habita, quæ illi adscriberetur, nec immerito. Nam & in sacris eloquiis omnis Medicina á Domino Deo est, non quidem ad agros fundosq; servandos, sed ad hominum vitam valetudinemq; tuendam, ac sine ulla corporis molestia, sine ullo dolore fælieiter, ac jucunde prorogandam, & traducendam. At cum hæc etiam duplici parte constet theorica, & practica, ego qui jamdudum tacitam solum, etiamsi magnarum rerum contemplationem in ea mutilam, & minus utilem esse duxeram, nisi actionis insuper commoditas, & rerum fructus accederet, inter omnes qui hanc medendi facultatem sunt consequuti, eos inprimis generosos ratus sum, & omnes consummati medici numeros implevisse existimavi, qui non solum morbos profligando, verum etiam publice in Academiis edocendo, ac scriptis rem medicam illustrando pluribus profecto non in una solum urbe aut provincia inclusis, sed per varias regiones, & per universum etiam orbem diffusis hominibns summo studio opitularentur. Idcirco multos acerrimi ingenii viros ingenti cura, & quanto quisq; ingenio, ac doctrina suo sæculo valuit, hanc sibi gloriam, & Reipublicæ utilitatem inprimis proposuisse mihi persuadeo. Cum igitur succisivas, & á continuis laboribus in factitanda medicina vacuas horas collocare decrevissem, in hac honesta vitæ ratione, ad quam animus, cui á natura insitum est quid agi oporteat ultro impellit: Unam tamen Medicinæ partem, eamq; communiorem, quæ alterum sexum nempe marem spectat, á præclarissimis viris jam inde ab ipsis Hipp. & Gal. temporibus absolutam conspexi, ita, ut hac via mihi iter penitus occluderetur ad id, in quo officii rationem sitam esse intelligebam: alteram vero quæ ad fœminas attinet plane mancam & imperfectam animadverti, utpote in qua sat multa essent adhuc in tenebris latitantia, aut potius ignorata, non pauca etiam minus perpensa. Hanc igitur Medicinæ partem aggressus, non equidem ut clarus evaderem, sed ut in posteros utilitas redundaret, tantum deniq; in stadio profeci, ut octo libris universam fœminarum medicinam complexus sim, ea, nî fallor, copia, ut perparum aut nihil addi que-

at, ea brevitate, ut nihil minui, tum præterea tanta docendi facilitate, quanta potui. Quod certe opus idcirco medicis utilius erit, quoniam mulieres, cum natura sint viris debiliores, in eis sæpius acerrimæ abundant ægritudines, maxime circa membra operi naturæ debita: reliqui etiam viri docti habebũt, unde possint multis affectionib. opitulari, quas fœminei sexus verecundia raro aliis, quam propriis viris detegere audet: nec quisquam ex aliis erit tam elati animi, quem non deprimant originis suę in loco abjectissimo exilia initia, ac pœnitenda origo: nemo etiam tam perosus, tantusq; rerum naturalium contemptor, quem tota hominis in utero à suo conditore compago in maximam non rapiat admirationẽ, quem non juvet agnoscere sterilitatis varias causas, earundemq; remedia, ut pleraq; interea taceam, quæ in hoc opere admirabilem altissimi Dei providentiam, ac summam benignitatem, attestantur. Ita tamen distinxi, ut seorsim theoriam, ac praxin unamquamq; 4. libris absolverim, quod à nemine antehac tentatum fuit, ut tandem sic, & utramq; medicinæ partem, & medici officium propositum utrumq; comprehenderem.

Quæ cum ad finem perduxissem, generose, ac nobiliss. vir, cui nisi tibi, qui tot, ac tanta favoris & benevolentię monumenta in me toties edidisti, lucubrationes meas consecrarem? Si modo vellem ingratitudinis notam declinare. His accedit, quod perlibenter homines opera studiorum suorum dedicanda censent ei, quem ob eius merita non solum venerantur omnes, & observant, verum etiam ob humanitatẽ, quę nobilitati conjuncta magis splendet, unice amant. Quantum vero amplitudo tuarum virtutum per universum fere orbem eluceat, norunt omnes, quibus ea admirari licet, imitari denegatum est: Facit enim tua singularis prudentia, tuumque summum ingenium, una cum insigni Alefeldii generis splendore, ut nemo te vel judicio gravior, vel autoritate locupletior, apud summos reges videatur, qui cuncta veluti singula summa contines; nam & heroica in te efflorescunt duo pręcipua vivendi genera, eximia virtus militaris, & doctrinæ studium incomparabile; ut de politico taceam, in quo tractandis regiis & arduis negotiis ad miraculum præpolles. Cujus rei vel me tacente argumentum est, quod & Frideric. 2. & Christian. 4. nunc sceptrum tenens, inclyti ac sereniss. reges Daniæ, te uno à multis jam annis semper sint usi, in ampliss. ditionum gubernatione, quarum populi te unice & diligunt simul, & venerantur: cum tamen difficilimum semper fuerit gloriam virtute superare, & ab ijs diligi, quibus imperes. Nec opus est referre, quas ad pręcipuos totius Europæ principes legationes eorum nomine felicissimè obieris: quot ac quanta difficilima negotia maturo tuo judicio indies componantur: Sed beatam prędicare felicissimam Holsatiam, cujus magna pars te utitur moderatore. felicem inclytum regem Daniæ, cui præter cætera fortunæ dona, hoc etiam à summo Deo concessum est, ut ipsi à secretis s. consilijs esses, ad quod certe munus, imo ad ampliss. provincias, & regna gubernanda, felici aliquo sidere natus videris, & id quidem á claris majorib. tuis hæreditario quodam jure consequutus. Quis enim referat, in quo culmine semper fulserint, tam paterni Alefeldii generosi, quam materni Ranzovii nobiliss. quorum omnium virtute non Dithmarsicum duntaxat, sed & multa alia difficilia bella feliciter domi, ac foris gesta sunt. Verum hæc in præsentia silentio prætevire animus est, ne reluctari videar singulari modestiæ tuæ, quæ ut popularem semper auram contempsit, ita nil magis exosum habere scio, quam huiuscemodi encomia. Talib. igitur ac tantis donis insignitum, cui mirum, si te perpetuo suspexerim, teq; unum, cui hoc opus consecrarem, ex omnib. delegerim, ut sub ampliss. patrocinio tuo in publicum exeat, eo tutius, atq; alacrius, quo perspexerint omnes singularem

gularem tuum erga me favorem, ac propensionem. Tunc enim neminem ex sugillatorib. pertimescet, cum notum fuerit, te virum exactiss. & nobiliss. tuis manibus librum attrectasse: Quis enim in toto hoc cimbrico, & Saxonico tractu, imo per universam Germaniam, tutus non incedat, cui tua illa suavissima adspiraverit aura? Quæ etiam, dum in Italiæ, & Græciæ provinciis atq; in aliis remotissimis regionib. quas perpoliendi animi studio in juventute feliciter peragrasti, peregrinos, & ignotos mansuetudine, magnanimitate plena, jucundissimè demulcebat. Merito igitur, vir nobilissime, generoso tuo nomini meorum laborum hanc partem dedico, sperans fore, ut qui cunctis benevolus, humanus, ac mitissimus esse soles, non dedignaturus sis librum mortalium vitæ admodum salutarem tuis sub alis delitescere. Vale.

D NO, LUDOVICUS NONIUS DOCTOR Medicus Lusitanus.

Ivica si civi servato à morte corona,
Sit data, & est lauro virgine cincta coma:
Si quibus hostili rorabant membra cruore,
Contigit, & multa cæde triumphus erat:
Innumeræ umbrabunt merito tua tempora lauri
A Castro, & lambet multa corona caput,
Innumeros homines solus nam subtrahis orco,
Et facis invita vivere posse colo.
Ipse fugas imo latitantes corpore pestes,
Agmina morborum disjicis arte tua,
Disjicis arte tua, Pandoræ quidquid in orbem
Sæva tulit pixis; quidquid & ira Deûm,
Mortaleis artus crebra ne tabe faciscant
Efficis, & diro solvis ab interitu.
Nec Roderice satis, quod per te annosa Charontis
Cymba fuit toties ludificata senis,
Ni postquam Lachesis rumpet subtegmina vitæ,
Sentiat ex calamo pluria damna tuo.

STR

Fridericus Tiltobroga Germanus.

QUæ terra, quæ gens unquam floruit magis
Virorum laude doctrinâ valentium,
Iberia? orbis illo ocello totius:
Ubi omne, quod natura pulchrum protulit,
Simul videre, est admirarier licet.
Ubi Plantani Borrodi opaca umbracula
Præbent, arcentque fervidum solem comis.
Ubi Tagus Pactoli æmulator, aureas
Late volvit dives suas arenulas,
Ubi Salo, atque Bilbilis ferrum gelat

Ferrum, quo genti tanta olim Saturniæ
Carorum acerba bello objecit funera,
Qua gloria etiam nunc superbit plurimum,
Belligerandi celebris arte Hispania.
Nec vero doctis nunc minus sese effert viris,
Quam cum suos Annæos, atque Silios,
Melas, Maternos, Licianos, Lucios
Habebat, in quorum loco fœliciter
Viri tot eruditione præclues
Ut herba irrigua succrevere uberrime.
Quos inter primum Roderice obtines locum.
Medica qui tantum excellis arte nobili,
Quantum retro Chiron, vel Æsculapius,
Imo si fas sit, nec religio dicere
Ipso Chirone major, & Æsculapio.
Fallor! aut iste monstrat hoc satis liber
Iste, iste, pulcher, utilis, bonus liber,
Tam docte scriptus, tanta diligentia
Immensior cujusque laus, digne meis
Elogiis ut possiet laudarier.

HELIÆ PUTSCHII BELGÆ EPIGRAMMA.

Foemina divorumq; hominumq; æterna voluptas
Quæ terras partu sustinet alma suo,
Et facit ut læti veniant ad aratra coloni,
Prodigaq; omnigenas terra ministret opes,
Morborum varijs assultibus ægra jacebat,
Pallida anhelantem jam vomitura animam;
Nemo salutiferas morienti tradidit herbas,
Quiquè malum posset pellere, nullus erat.
Tu tamen occurris, Roderice, fovesq; jacentem,
Propinasque ægræ, quod medicamen habes,
Macte, Machaonia doctor clarissime, laude
Grande quidem pretium posteritatis erit
Hoc quoque, sed majus quod cui vitam prius ipse
Debueras, vitam debeat illa tibi.

In absolutissimum hoc clarissimi viri

D.

OPUS.

GRaja quod Hippocrati, Celso quod & Itala quondam,
Nostra tibi id præsens ætas, & postera debent:
Quis neget? In Medicis dum tu quod deerat ausis.
Hactenus, instauras; latè diffusa decenti
Ordine pertractans, alijsq; intacta reponens:
Scilicet, ut nullum perfecto in Corpore membrum
Desit, & immensæ statuatur terminus Arti.

Samuel Radermacherus
Aquisgranensis.

In universam mulierum

MEDICINAM AD LECTOREM
PRÆFATIO.

SUBIT omnino misereri fœmineæ sortis, quæ præter fortuita casusq; & humana omnia, quæ ad millia morborum, virorum singulis timenda, contingunt, variis insuper diris, ac difficilimis ægritudinibus, tum ratione primordiorum generationis suæ; tum ratione nativi temperamenti, à primis qualitatibus contracti; tum demum ratione instrumentorum, quæ ad conceptum, partum, & lactationem sunt necessaria, à virorum morbis plane diversis, excarnificari sæpissimè solent: ita ut qui gravissimi ex iis sint discernere stultitia prope videri possit, cum suus cuiq; fœminæ ad præsens atrocissimus nec immerito & sit, & videatur. Quod optime cognoscens sapientissimus Hippocrates, post eum Diocles, deinde Aëtius, ac tandem pleriq; eorum, qui doctissimi nostro seculo habiti sunt, summo jure de hisce affectionibus peculiares tractationes ediderunt: quia nimirum magnarum rerum hoc proprium est, ut pluribus magnum argumentum scribendi suppeditent: ideo quò quisque magis ingenio potens fuit, eò quoq; libentius in hoc difficilimo negotio se exercuit. Verum Hipp. solita sua gravitate perdifficili, & subobscura; recentiorum alij nimis diminute; alij præterquam quod in multis defecerunt adeo prolixe multa disputant, ut merito illis dicere possimus, quod olim Lacedæmonij Samiis legatis: Prioris orationis vestræ partis sumus obliti, postremam ob primæ oblivionem non intelleximus; Et sane eadem ratione sæpe fit, ut cum causas apud hosce scriptores tyrones legunt, essentiæ morbi non recordentur: cum signa, causarum jam non meminerint, unde fit, ut nec rite indicationes desumere, neq; curationem, ut par est, instituere queant: & ab eorum lectione, quamvis verborum saturi, rerum non minus jejuni recedant, quam accesserunt: Illud insuper non exiguam parit confusionem, quod multis non sat fuerit, autores inculcare; sed integras eorum paginas absq; fructu iterum atq; iterum inserere, eandem curationem crebro rescribere, & eam congerere remediorum farraginem, ut flores à tribulis secernere sit valde laboriosum; quin potius hos pro illis non citra maximum ægrotantium detrimentum, sumptum, ac tædium incauti medici soleant frequentissime usurpare. Alij (quod dici solet) egregiè quidem saltant, sed extra chorum, dum fabellas, & pleraq; alia (ipsi viderint, an ostentationis gratia) minus oportunè immiscent, quæ neq; ad curationem, neq; ad rei majorem elucidationem quicquam attinent. Pleriq; tum demum præclare se perfunctos officio suo putant, cum viginti latinis versibus, unum græculum ambitiose inserunt, sed fortassis, ut eorum opera animam, & spiritum in illis, quæ à quibusdam minus intelliguntur, inclusam habere existimentur à Plinio edocti homines minorem fidem habere iis, quæ intelligunt, parum tamen imitati disertissimum Galenum, quem Latinæ linguæ peritissimum fuisse legimus, nec tamen suis operibus ullum latinum verbum immiscuisse. Jam vero major eorum pars Romanæ linguæ, & comptæ dictioni nimium incumbentes, dum apprime eloquentes videri student, hoc incommodi primo statim ingressu consequuntur, ut parum medici videantur; nam verborum copia, quæ alioqui utilia essent, contra quam putant, faciunt, ut minus splendeant; quippe quemadmodum retundentium multitudine vis medicamenti infringitur, sic utilis doctrina verborum bullatis ambagibus. At nec veritas ornari vult, nec optima & pulchra quæque, sermonis pulchritudine aut cultu indigent, & loqui proprie potius, quam eloqui sapientes decet; & causæ veritatem magis, quam loquutionis ornatum quærere. Videas illos toties execrantes miseriam illorum temporum, quibus Avicenna, Rasius, Averroës, Mesues, & quicunq; sequuntur Arabum doctrinam, floruerunt, scilicet quamvis non alij Hippocratis, & Galeni dogmata melius assequuti sint: et si multa utilissima medicamenta, alijs antea ignota, nobis invenerunt, paucissimaq; modo habeamus, quæ non antea eorum fuerint (quamvis hoc seculo adimatur eis debita gloria) impurè tamen ac sine ornatu scripserunt, quod præsens ætas piaculum existimat, quia omnium studiorum explicationem magis illustrem perpolitamq; desiderat. Quanto æquius possumus nos condolere seculi hujus infelicitatem, quo homines pluris verba faciunt, quam ipsas

res quarum causa fuerunt inventæ. Sed omnis ætas de suo tempore questa est, ornat quidem sapientiam os eloquentium, rerum tamen differentias cognoscere, quam de vocibus curiosius contendere satius erat: ac si de aliquo periclitandum, de his potius, quam de illis putarem, ita enim comparatum est, ut tunc primum homines res ipsas neglexerint, cum nimio studio nomina quærere cœperunt, si Galeno credimus, quem ipsi posthabita viri singulari doctrina, ob elegantem potius, & compositum stylum tantopere admirantur.

Hos igitur defectus in hac medicinæ parte considerans operæ pretium duxi, & tunc demum de mortalium genere bene me meriturum existimavi, si ex ijs, quæ præclare à probatissimis scriptoribus dicta sunt, & alijs quæ ego mihi meditatione crebra, multo studio, summa diligentia, & assiduo ægrotantium usu, vera esse deprehendi, duos commentarios conscriberem, in quorum primo theoriam seu naturalem mulieris historiam: in altero mulierum affectionum praxin succincte, sed accurate comprehenderem, non ita breviter ut aliqua desiderarentur, aut tenebris res involveretur: nec ita prolixe, ut bullatis nugis pagina turgesceret, & laboriosa confusione legentes opprimeret: sed medio quodam stylo & facili, & apto magis ad proficiendum, quam ad suadendum, ita ut si fieri id possit, ubi maxime careat floribus, ibi plurimum pariat fructus, non enim eloquentiæ hoc opus est, sed medicinæ, in quo communem utilitatem quærimus, non gloriam.

Operis ordo. *In prima igitur hujus operis parte, quæ quatuor libris continetur, omnia, quæ ad uteri & mammarum anatomen, philosophiam, vel fœminei sexus historiam, pertinent, quæq; ad semen, menstruum, congressum, conceptum, uteri gestationem, partum & lac spectant, textuum præterea difficultates, controversias, problemata & quæcunq; longioris sunt speculationis, Deo bene juvante, exponemus. In secunda illud curabimus, ut nulla penitus ægritudo earum, quæ miseras fœmellas solent exercere, quæq; hactenus à diversis scriptoribus disperse traditæ sunt, omitatur, quarum essentiã, species, differentias, causas, signa, prognostica, servato ordine enucleabimus, & si quæ interim prolixiorem disputationẽ postulaverint, ea in Scholia, quæ singulis fere capitibus appenduntur, relegabimus, ne properans ad curationem lector tarderis, aut impingenti desit, unde possis difficultatis lucem exigere. Ad remedia quod attinet, rejectis cunctis illis, quæ suspecta, difficilia, superstitiosa, immunda aut parum probata visa sunt: munda duntaxat, facilia, securissima, aut pluribus eventis comprobata selegi, pernitiosum eorum errorem vitans, qui cum ad manus medicamenta habeant, ut admirationi sint, ad peregrina, exotica & ad ea quæ difficulter parantur, & cum minori utilitate, ne dicam cum maximo detrimento, sæpe confugiunt. Nec ullum mihi secretum reservavi eorum, quæ varijs morbis proficua esse assiduitate didici; quod quosdam in multis Europæ locis factitare, non sine horrore video: nam hic suum herculem; alter suum balsamum, aut panacæam; alius hoc, alius illud medicamentum summis laudibus evehit, quorum tamen modum faciendi invidiose cælant, & quasi mystagogi quidam ab ipsis superis usum accepisse confingunt, Numam, Sertorium, Minoem, & Solonem imitantes, qui per ceruam, & Egeriam, à Jove, & Apolline sibi significata, quæcunque astute imperitabant, quo facilius vulgo persuaderent, comminiscebantur: At illi prudenter fortasse in Reip. usum: medicos vero sordidi lucri causa occultare, quæ humanæ saluti utilia sunt, in-*
1. Moral. *decens est, & inhumanum; nam Aristotelis decreto bonum tanto est melius, quanto est communius. Sed violenta sunt medicamenta illa, quæ, si bona ægri fortuna commode, ac oportune exhiberi contingat, illico prosunt, ideoq; pleno ore commendantur: Si vero (quod plerumq; fit, quia absq; morbi, naturæ, & artis cognitione) minus prudenter ingerantur, interficiunt, & quamvis laudent, qui eorum fortuita ope superstites sunt: qui tamen violentia, aut præpostero ordine occubuerunt, vituperare nequeunt, quia error medicinæ terra contegitur. Eorum tamen pleraque quæ sint, & quo pacto concinnentur obiter in hoc opere patefaciam.*

Non tamen existimes, amice lector, nos actum agere, quia plures extent de mulierum morbis tractationes, nam certe nullam absolutam invenies, quod tum facile deprehendes, cum reliquas quæ hactenus prodiere, hisce nostris diligenter contuleris: Imo erat quod hactenus fœminæ de nobis conquererentur, & cum Sorano exclamarent: O male occupatum virorum genus, occidimur nos non morimur: & ab illis, qui inter vos peritissimi existimantur, perperam curatæ, vos vero de qualibet vel levissima vestrarum affectionum libros ex libris facientes bibliothecas voluminibus oneratis, de nostris interea dirisac

diffi-

cilimis cruciatibus, nulla vel exigua, & ea quidem satis oscitanter, mentione facta. *Neq; vero me latet, non ita pridem Basileæ in aliquot voluminibus congestos omnes fere autores, qui de hoc negotio scripserunt, fuisse excusos: In quibus tamen supra enumerata incommoda procul dubio deprehendes. Alius enim nimis brevis, alius obscurus, hic de quibusdam morbis duntaxat edisserit, alter de aliis, pleriq; ita tumultuarie scribunt, ut nimium sit operosum, quod quæris, reperire, multa desideres, plura sæpissime repetita legas, pleraq; in uno ex aliis supplere oporteat. Neq; id mirum, non enim viri alioquin sapientes toti huic tractationi fuerunt intenti, sed obiter quasi aliud agentes. Quemq; tamen sua esse laude dignum, nec ullum tam jejunum, qui nobis non aliquid contulerit huic operi perficiendo, & per quem aliquid non profecerimus, ingenue fatemur. At unus Lud. Mercat. vir sine controversia doctus, & dignus, de quo longior sermo haberetur mihi visus, ad perfectionem hujus Medicinæ partis propius accessisse, nisi promiscue & confuse scripserit, atq; adeo prolixe, ut vix caput perlegas, quin prius terminetur morbus, quem curas, inter cujus etiam odoratissimos suavissimosq; flores nonnulla senticosa, & dura delitescentia interdum offenduntur. Quamobrem cum Hippocrate agnoscens præcipuum esse scientiæ votum, aliquid eorum invenire, quæ nondum fuerunt inventa, secundum semiperfecta ad finem perducere & absolvere: grana, uti ajunt, à paleis secernere, semina mundare, & aurum ex visceribus terræ ab aliis extractum purgare, quodq; ipse erui, inserere, cuncta in ordinem facilem atq; pellucidum digerere institui, ita ut quæcunq; continentur in illis quatuor vastissimis tomis, qui anno superiori Argentinæ, adjunctis denuo aliis autoribus, tanquam in unum corpus varium sane, ac deformis monstri simile, coacti colligatiq; absq; ordine sunt, exiguis hisce duobus commentariis, dilucide disposita reperias atq; contracta, nulla bis legas, nec in ullas inter legendum nugas impingas, quæ te ab illa, quam cupis, lectione remorentur: Idq; servata semper rei serie & ordine, quem à nullo ante nos de hac re scriptore servatum comperies. Neminem præterea calumniandi studio, sed veritatis indagandæ, ejq; lucem conciliandæ desiderio coacti refellimus, aut insectamur. Non enim idcirco scripsi, ut veterum arduos conatus, & recentiorum laudabiles annixus aspernarer, aut, quæ ab aliis de hac re dicta sunt, reprehenderem, sed ut ea, quæ in aliis aut obscura sunt, aut omissa, aut confusa, aut depravata, manifestiora fierent. Scimus enim quod Socrates ait apud Platonem, nullum inscitiæ evidentius extare argumentum, quam si quis data opera à viris sapientibus dissentiat, & eorum, qui aliquid sciunt, scripta apud ignaros calumniari, non scientiæ opus esse, sed proditionem naturæ, & artis ignorantiam. Quæ omnia attuli, non ut studium meum insolenter extollerem, sed ut, utilitatis conscius, studiosos ad lectionem excitarem. Habes, amice lector, nostri instituti rationem, quod scio mortalibus plus utilitatis, quam mihi gloriæ allaturum: Et hic ipse est, quem captamus, laboris nostri optatissimus finis. Tu vero juxta inde perceptum fructum invidiosorum mentes reprime. Quod sicubi, quia homines sumus, tibi plane non fuerit satisfactum, non ocio & desidiæ vertes, sed peregrinationi, in qua his studiis necessaria tranquillitas non datur. Memineris etiam illud Plinij, haud ullo in genere veniam justiorem* Lib. 8. c. 1. *esse, si modo mirum non est, hominem genitum non omnia humana novisse. Non enim omnia possumus omnes, & hominis est labi, errare, falli: Suntq; etiam in pulcherrimis corporibus nævi quidam, nihilq; est in rebus humanis omni ex parte beatum. Debes insuper considerare rei difficultatem, Est enim longe laboriosum, multa in pauca contrahere, & nihil quod desideretur omittere, ac perspicuitatem cum brevitate conjungere, & quæ post multum laborem inveneris, ad certa artis præcepta revocare. Idcirco ubique humanitatis memor lege, evolve, fruere, corrige, non tam quid ego fecerim considerans, quam quid alij hac in re hactenus præstare non potuerint. Vale.*

INDEX

INDEX CAPITVM PRIMÆ PARTIS.

INDEX

INDEX DUBIORUM, QVÆ HAC PRIORI PARTE CONTINENTUR.

Finis Dubiorum.

AVTO-

AUTORES, QUI IN HOC OPERE CITANtur, quive ad ipsum aliquid contulerunt.

- Abenzoar
- Ælianus
- Aëtius
- Alexandrinus
- Alexand. Aphrodiseus
- Alexander Benedictus
- Alexander Tralianus
- Albertus Magnus
- Albumazarus
- Alzaravius
- Albucasis
- Alderetus
- Albertinus Bontonus
- Alexander Massaria
- Amatus Lusitanus
- Ambrosius Paræus
- Anaxagoras
- Antonius Musa
- Antonius Mizaldus
- Andreas Lacuna
- Andreas Fernandez, autoris pater.
- Andreas Valcacer
- Angelus de Gervasiis
- Antilus
- Apolonius Medicus
- Apuleius
- Areteus
- Aristophanis scholiast.
- Argenterius
- Aristoteles
- Archelaus
- Asclepiades
- Athamantius
- Athenagoras
- Aulus Gellius
- Averroës
- Avicenna
- Ausonius
- Augerius Ferrerius
- Autor libri defin. med.
- Autor libri de morb. mul.
- Autor lib. cui tit. animal esse quod in utero est.
- Autor lib. de carnib.
- Autor lib. de spermate
- Baptista Montanus
- Baptista Mantuanus
- Bonachiolus
- Bejaminus
- Benedictus textor
- Cardanus
- Catullus
- Cælius Aurelianus
- Cælius Rodiginus
- Censorinus
- Cleopatra
- Conciliator
- Columella
- Coquilatus
- Cordæus
- Curio Medicus
- Cornelius Celsus
- Cornelius Agrippa
- Christophorus Vega
- Christoph. de honestis
- Chrysippus
- Democritus
- Dioscorides
- D. Augustinus
- Diocles
- Diogenes
- Dinus Florentinus
- Dodoneus
- Donatus ab Altomari
- Empedocles
- Epicurus
- Eucharius Rhodion
- Fallopius
- Fernelius
- Festus
- Franciscus Rosetus
- Fracastorius
- Galenus
- Garcias ab Horto
- Gainerus
- Gaspar Bavinus
- Gesnerus
- Gentilis Fulginas
- Gorrhæus
- Guido de Cauliaco
- Herophilus
- Homerus
- Hippocrates
- Hieronymus Gabucin.
- Jacobus Rufus
- Jacobus Silvius
- Jacobus de partibus
- Jacobus Foroliviensis
- Joannes Lebon
- Joannes Langius
- Joannes Albosius
- Joannes de Vigo
- Joubertus
- Isaac
- Lactantius Firmianus
- Lanfrancus
- Leonus
- Leonicenus
- Leonardus Fuchsius
- Levinus Lemnius
- Leonides
- Lobelius
- Lucretius
- Manardus
- Martinus Akakia
- Mathiolus
- Marcus Varro
- Marcus Tullius
- Marcus Aurelius Rom. Imperator.
- Macer
- Manlius
- Marcellus
- Mathæus de gradi
- Martialis
- Mercatus
- Mercurialis
- Mesues
- Moschio
- Milesius
- Mundinus
- Nicolaus Monardes
- Nicolaus Rochæus
- Nicolaus Florentinus
- Ocha Doctor, dictus Angelicanus.
- Oribasius
- Oratius
- Ovidius
- Parmenides
- Paulus Ægineta
- Paulus Jurisconsultus
- Palladius
- Petrus Vaez Lusitanus
- Pererius
- Petrus Salius
- Perseus
- Philoxenus
- Philo
- Picus Mirandulanus
- Plato
- Plautus
- Platerus
- Plinius
- Plutarchus
- Polybius
- Porphyrius
- Priscianus Medicus
- Proclus Philosophus
- Prosper Alpinus
- Psellus philosophus
- Pythagoras
- Rodericus de Sorea
- Rondeletius
- Rulandus chirurgus
- Savanarola
- Serapio
- Schenkius
- Soranus Ephesius
- Solinus
- Solenander
- Sylvaticus
- Scaliger
- Stephanus Athenienf.
- Stobæus
- Tagautius
- Terentius
- Tertullianus
- Theophrastus
- Thomas à Garbo
- Thomas à Veiga
- Trincavellus
- Trotula, sive Erotis
- Turisanus
- Varolus
- Valerius Maximus
- Valeriola
- Valescus de Taranta
- Vallesius
- Verderius
- Vessalius
- Virgilius
- Zirbus.

RODE.

I NI

De Natura Mulieris

Pars Prima.

LIBER PRIMUS.

Quid sit fœmina, quaq; ratione à viro dißideat.

CAP. I.

MIRAM & planè divinam artem sapientissima natura excogitavit, ut quoniam possibile non erat, ea, quæ ex fragili materia venis, arteriis, nervis, & parum firma carne animalia composita fuerant, corruptibilia non essent, atq; mortalia; eorum tamen genus nullum deficeret; sed in specie servaretur, quod in singularibus non poterat. Ideo concipiendi organa seminisq; genitalis, menstrui & lactis proferendi cunctis dedit animantium fœminis, quibus insuper ineffabilem concumbendi appetitum, incredibilemq; voluptatem ingeneravit, ut facto vtrinq; congressu sibi simile generarent, cujus felix sequeretur conceptio, uteri gestatio, partus, ac tandem in lucem jam editi infantis educatio. De quibus hic tractationem instituimus, eo ordine, ut prima hac parte quatuor comprehensa libris, quæcunq; circa præfata organa; generationis primordia: & actiones naturaliter contingunt, Deo omnipotente auspice, explicemus: Secunda, quæ quatuor ultimis continetur, quos de mulierum morbis, sive Praxin nuncupamus, earum ægritudines, tum quæ circa prædictas jam operationes, & organa fœminis omnibus in communi contingunt, tum quæ cuiq; fœminarum sorti propria existunt, earundemq; remedia, & curandi methodum dilucidè afferamus; quæ certè tractatio sine prima admodum obscura, hæc verò sine illa propemodum inutilis videretur; utramq; simul promiscuè conjungere, quod omnes ante nos fecerunt, legentibus planè operosum atq; confusum. Cæterùm quia in qualibet proposita contemplatione omnis inventionis initium est, ante cognoscere, quid illud sit, de quo quęritur, ut rectè divinus Plato in Alcibiade primo, & cum eodem Galenus mille in locis confirmat, de mulieris acturi natura & morbis, non abs re ab ejus essentia nobis erit sumendum exordium. Atqui quemadmodum vir in alio, ita etiam mulier animal est ratione præditum generans in seipso. Fœminarum verò aliæ viro utuntur, aliæ non utuntur. Et quæ viro utuntur, aut corruptæ tantùm sunt, aut steriles, aut gravidæ, aut puerperæ, aut lactantes. Quæ verò à viri consortio sejunctæ vivunt, aut viduæ exsistunt, aut virgines. Porrò mulier minus latè patet, quàm fœmina, quia fœminas humanæ speciei duntaxat complectitur, neq; has omnes; sed propriè illas, quæ amplius virgines non sunt. Unde

Natura mira ars.

Auctoris institutum.

Operis ordo

Mulier quid & cur.

Mulierum diversi status.

Mulier in quem genita finem. *Maris & fœminæ ad procreationem necessitas.* *1. lib. c. 2. & 2. c. 1.*

Cicero objurgantibus, quòd sexagenarius jam virginem duxerat, respondit; *Cras erit mulier.* Omnis tamen fœmina à fœminis mollitie, sive fœtu dicta, in id potissimum genita, ut masculo sociata generet. Maris enim ac fœminæ conjunctione, quorum ille principium effectivum, & generationis originem primam; hæc verò materiam, instrumenta, & concipiendi organa subministraret, ad procreationem opus esse latissimè probat Aristoteles, in opere de generatione animalium. Et adeò notum est, ut non solum in animantibus, verum etiam in omnibus alijs rebus naturâ constantibus, facilè possit facta inductione comprobari. Sic Philosophi duobus elementis activam & quasi masculam vim concedunt; duobus alijs passivam, & fœmineam; Sic Astrologi ex signis masculina alia, alia muliebria constituunt; Et chymici in metallorum genere utrumq; sexum agnoscunt; Ipsum verò Aristotelem, qui primo de generat: animal: 2. marem à fœmina in plantis non separari scripserit, Dioscorides, Theophrastus, Plinius ac reliqui rei herbariæ scriptores, seduliq; naturæ contemplatores planè convincunt; Et ipsa sensuum fides, quæ una omnium autoritates & rationes evertere potis est. Siquidem alias masculorum more videmus crispas, hirsutas, densiores & tortuosiores: alias perinde ac fœminas molliores, & enodes, quæ steriles fiunt, si longis intervallis dissitæ sint; fœcundiores, quò propiùs masculis implantantur: Sic Philostratus, Plinius, Theophrastus & multi alij referunt palmam fœminam atq; marem ita se diligere, ut nisi prope serantur, & sese contingant, emacientur prorsus, & contabescant. Hæc certè species quædam est thalami & matrimonij, sub qua, dicente Palladio, felicior crescit utrisq; decor; neq; ab hac verissima sententia planè diversus fuisse videtur ipsemet Aristoteles 1. Cap. De gener. animal. ubi similitudinem proportionemq; quandam sexus in plantis etiam reperiri apertissimè concludit. Quare non sine ratione interior plantarum pars, quæ à nonnullis cor, aut medulla dicitur, ab alijs matrix nuncupatur. Et concipere dicuntur arbores, cum humore turgent, parturire cum germinant, pariuntq; cum florent, flosq; ruptis constat utriculis, sed & educatio etiam in fructu est. Quæ cum ita sint, animalia tamen longè præstantiori evidentioriq; ratione sexibus sejuncta esse constat, & præsertim mulierem à viro, quæ, ut dictum est, istius potissimum operis causa, à primis statim mundi exordijs, consilio ineffabili & inæstimabili providentia à Deo creatore fuit illi dedita, ut Veneris illecebris excitatus conjunctionis appetitu teneretur, procreandi causa, ne cum vitæ tempore dimitteretur commemoratio nominis sui, sed ad omnem posteritatem prolis propagatione deveniret. Quia enim ipse generationi aptus erat, neq; tamen per se solus huic operi perficiundo sufficiebat; ideò commodo indiguit adjutorio, quale erat fœmina, quæ materiam segetemq; in procreatione subministraret, concipiendiq; ac fœtus nutriendi organa haberet, quibus à masculo dissideret. Quæ quidem organa uteri sunt & mammæ; quorum anatomen presso contractoq; stylo enarrare operæ precium erit, deinde ad reliqua servata serie procedemus: Sed ante omnia Dei immortalis auxilium imploramus, à quo rerum omnium capienda primordia sunt.

In plantis uterq; sexus — *Phi. in icon. Plin. lib. 13. cap. 4. Theop. 3. de causis plan. 20.* — *Quibus fœmina à viro dissidet.*

Uteri ratio, situs, figura & magnitudo.

CAP. II.

Uterus & eius definitio. *Situs uteri.*

UTerum, qui Græcis μήτρα & ὑστέρα, Latinis matrix, quasi omnium mater, vulva, mulierum loci, & utriculus nuncupatur, partem definimus organicam, in qua semen concipitur, fœtus formatur, augetur & nutritur. Medici quicunq; ejus fabricam enarrarunt, oportunè in fundum & collum, sive cervicem dissecant. Situs est supra os pubis, sic, ut ipsius cervix à mulieris pudendo sursum, versus posteriorem ipsius ossis, & vesicæ regionem, ac secundum recti intestini

inteſtini anteriora in Peritonei cavitatem aſcendat; donec ferè è directo ſedis pertingat, qua rectorum abdominis muſculorum initia â pubis oſſibus exoriuntur: illic namq; uteri cervix in fundum deſinit, qui in abdomine conſiſtit, inter veſicam & rectum inteſtinum. *Hominis abiecta conditio.* (Hinc obiter inſolentiſſimi hominis vilem & abjectam conditionem æſtimare licet, ex fragili ac peritura materia inter excrementa nati, & in terram ac cinerem reſolvendi, ut cum Plinio lamentari liceat: *Heu dementiam ab his initiis exiſtimantium ad ſuperbiam ſe genitos.*) Hic tamen ſitus peroportunus fuit, utpote valde amplus; & â facie, nobiliſſima rationis arce, longè diſſitus; deinde ibi oſſa nulla, quo minus uterus diſtendi queat, atq; ipſi parituro exitus ad inferiora & verſus crura facilis eſt; tandemq; uterus ibi anteriori parte ab oſſe pubis; poſteriori ab oſſe ſacro; â lateribus ab oſſibus ilium, tanquam tutiſſimis vallis circundatur. *Oſſa quæ uterum utrinq; tutantur.* Prægnantibus non exactè mediam partem occupat, ſed in dextrum aut ſiniſtrum vergit, quod etſi aliquando fœtuum ſexus ratione fiat: non tamen perpetuò eſt, ut infrà conſtabit. *Uteri figura.* Figura illi rotunda, niſi quòd ad cervicem pauló ſit longior, majuſculo pyro ſimilis, aut nonnihil compreſſæ cucurbitulæ, & ſi apices, quæ cornua vocant, excipias, ipſam veſicam refert; uteri enim fundus ab angulis ſeu cornibus deorſum rectâ ſenſim arctior redditus, ad ipſius cervicis originem fertur, ita ut cervice inſtar meatus cujusdam longa & tereti, totus interim fundus non multò fiat longior, quàm eſt latus, ſortiaturq; figuram rotundæ proximam, quâ & capacior redditur, & injurijs minùs obnoxius. *Magnitudo* Magnitudo ejus non æqualis exiſtit in omnibus; multò ſiquidem minor illius, quæ peperit, quàm prægnantis, ejus verò quæ nunquam peperit, multò minor; quemadmodum & adhuc minor earum, quæ nondum Veneri indulſere; ætatum etiam ratione non parum evariat, quippe ijs, quæ adhuc augentur, veſicæ ſunt matricibus majores, perfectis matrices veſicas ſuperant. *Longitudo.* Sunt qui mediocri utero ſecundum longitudinem à loco, in quem incumbit, ad extremum pudendi finem, undecim digitorum intervallum tribuant, alij affirmant tres vel quatuor transverſos digitos non excedere, neq; multò majorem eſſe, quàm ut manu comprehendi queat. Utriq; vero ſimilia adſtruunt, modò illi intelligantur de utero, cum ipſius cervix in Anatome manu attollitur, aut in coitu ad penis titillationem, in geſtatione, & partu ad fœtus formam extenditur; Hi verò de eodem, cum cervix complexa rugoſaq; connivet, fundusq; in ſe collapſus concidit: breviter non minus difficulter cervicis uteri, quàm penis (cujus inſtar vagina eſt) longitudo, latitudové exactè deſcribi poteſt; fundus verò pro contentæ in illo genituræ, aut fœtus quantitate evariat; atq; ita quamvis in altitudine recti inteſtini & veſicæ terminis (ut dixi) circumſcribatur: mediocris tamen tenuia inteſtina nonnunquam pertingit; maximus, qualis prægnantium, etiam imum ventrem replet. *Latitudo.* In latitudine etiam diſpar; ut plurimùm tamen in non prægnantibus duos transverſos digitos parum excedit: Mirum dictu, cum receptaculum ſit, in quo infans procreatur, quodq; adeò, dum mulier uterum gerit, ampliatur, ut apicibus ſuis ſeu cornibus ad utraq; ilia porrigatur; cum præſertim ipſius ſubſtantia, quantumcunq; manibus & vi diſtendas, nec dilatetur, nec niſi naturæ viribus cedat, contrà quàm de cervice dictum eſt, quæ rugoſa cum ſit, leviſſimo diducitur conatu.

De Uteri partibus.

CAP. III.

Subſtantia uteri. POrrò uteri, & præſertim fundi ipſius ſubſtantia nervea membraneaq; eſt, & craſſa admodum; externa ſuperficie levis, madens & æqualis; non tamen ad amuſſim candicans, ſed carneum quid præ ſe ferens, hanc aliqui tunicam internam & ipſius uteri propriam appellant, ad differentiam alterius triplo te-

nuioris, quâ superintegitur, quæq; â peritonei portionibus utrinq; lateribus uteri adnatis utero obducitur, eumq; nonnihil retinet: Hinc inter anatomes scriptores dissidium compones, nonnullos duplicem tunicam sive membranam utero tribuentes, alios unicam tantum, quia internam non tunicam, sed uteri substantiam pleriq; vocant: hæc in non prægnanti utero omnes reliqui corporis tunicas vel tres etiam ventriculi & intestinorum simul implexas vincit, venosaq; est, multisq; venis & arterijs intercepta, sicuti superior nervea; constat etiam tribus fibrarum generibus longitudinalibus, quibus viri genituram trahit, quæ admodum paucæ sunt, quia opus ipsarum facile; transversalibus, quæ rectarum copiam superant, quia his & raptam genituram, & fœtum toto gestationis tempore retinet; ac demum latitudinalibus, ijsq; etiam plurimis & validissimis, quibus fœturam in lucem edit. Media ejus pars non tam altè ac cornua conscendit; sed in sinus cavitatem extuberat, quâ in parte sicuti uteri os crassior multò occurrit, quàm quâ uterus in angulos sive cornua desinit. Superior enim fundi pars utrinq; ingentem processum unum constituit, perinde ac frontem vituli jam primùm cornua producentis, ob quam effigiem hos processus angulos sive papillas, veteres Dioclem secuti uteri cornua nuncuparunt. Interna verò superficies, si in longum uterum dividas, duos sinus promit, dextrum ac sinistrum, nullo septo discretos; sed sutura quadam, qualis virili scroto inest; obscuriori tamen, ideò antiqui matrices, perinde ac si duæ forent, appellaverunt, & papillarum numero correspondere dixerunt; qui quidem sinus leves admodum sunt & angusti, adeò ut ijs, quæ uterum non gerunt, fabam majusculam vix capiant. Hinc Gentilis, Nicoli, Mundini, Alberti Magni, Bonacchioli, & aliorum, quorum penè innumerus est numerus, error apparet, qui in humano utero septem cellulas esse asseruerunt, tres in sinu quolibet, in medio unam; in singulis insuper decem rugositates, sic ut septuaginta consurgerent, totidemq; simul fœtus concipi posse, parum profectò anatomicè autumarunt. Plures enim fœtus juxta seminis quantitatem in utero non cellulis, atriis aut thalamis, qualia illa forent, sed propriis involucris distinguuntur; Et quamvis substantia uteri interna, si dilatetur, foraminibus plena appareat, hæc nihilominus foramina non cellulæ, sed cotylidonum ora existunt, per quæ gestationis tempore, sanguis ad uterum delabitur. Communis insuper est via ab his finibus in os uteri, quâ non concepturæ proprium semen deponunt, concepturæ virile excipiunt. Os verò uteri vocamus internum illud ostium, quâ fundus desinit & cervix inchoatur, quod etiam os matricis, vel fundi orificium appellatur, &, si extrà spectes, tincæ piscis, vel canini oris imaginem tibi offeret, eiq; glandi similem, quæ in extremo est masculi genitalis, ac scissura transversa veluti litera ⊖ centro simili donatur. Parturientibus adeò extenditur & patet, ut nihil ferè ejus supersit, sed cavitas una propè æqualis appareat, â fundo uteri ad pudendum usq;. Quæ nuper pepererunt, scissuram habent ampliorem; in prægnantibus specillum vix admittit, nec nisi in partu aperitur, cum fœtum & illius involucra emittit, aut in coitu, cum virile semen naturali motu sugendo allicit, & quando non concepturus masculum semen, unà cum muliebri, iterum eructat, alioqui arctissimè occluditur os illud, nec ex mulieris arbitratu, sicuti cervicis orificium, aperiri potest, aliàs nullo conceptionis habito metu lascivæ mulieres parentibus maritisq; facilè imponerent; ideò virginibus ferè inutile & ociosum hoc orificium censetur: ut plurimum enim per illud menses eisdem non expurgantur, quod plerique existimarunt, ut suo loco patebit. Cæterùm hujus meatus perinde ac cervicis nimia & præternaturalis sagina Hippocratis decreto conceptioni nocua est. Sed dices, si toto gestationis tempore os uteri non aperitur, non fiet superfœtatio. Quidam opinantur, tunc tantùm aperiri, cum superfœtat; superf[œtat] autem rarissimè; rarissimè ergò gravidis aperitur. Alii putant,

Tunica duplex.

Fibra.

Cornua uteri.

Superficies interna. Sinus.

Cellulas non habet uterus.

Via communis a fundo uteri ad ipsius os.

Os uteri.

An os uteri gravidis perpetuo occludatur.

Ant. lib. 3. cap. 12.

Hip. 1. de morb. mul. tert. 30.

5. aph. 46.

lib. de aëre aquis & locis.

putant, veteres ſolùm docuiſſe, ſponte ſua gravidarum uterum non hiare: in acceſſu tamen perpetuò recludi, quod majorem habet probabilitatem. Quia, etſi tum temporis virile ſemen ad fundum uteri non penetret, muliebre tamen, quod ad fundum demandatur, exitum poſtulat. Sed cur ad expulſionem ſeminis non ejicitur fœtus? Quia alligatus eſt & immaturus; ideo periculoſus coitus primis menſibus, dum adhuc tenellus eſt, & vincula parum firma. Sequitur uteri collum ſive cervix, ab Ariſtotele matrix etiam nuncupata, quæ maſculorum peni correſpondet; niſi quod hic foris in viris: illa intus in fœminis ſita eſt; hoc iter ſpermati virili intrò; fœtui jam perfecto extrà natura ante munivit, & licèt unicum cum ſundo efficiat corpus continuum, diverſam tamen ſortitur ſubſtantiam, quippe partim muſculis, partim membranis & nervis condita eſt, non verò impenſè craſſa aut cartilaginoſa, præſertim in ætate puellari, ut multi rentur, niſi quòd calloſior eſt eis, quæ frequentiùs pepererunt, aut crebrò congreſſæ ſunt, ita, ut vetulis jam ſit duriuſcula, & ſimilis ſummitati aſperæ arteriæ, ut rectè Herophilus comparavit; fungoſæ tamen ſubſtantiæ ac duriuſculæ nonnihil poſſidet; fungoſæ, ut plurimum contrahi ac dilatari poſſit, concubitusq; tempore penis modo extuberet; duriuſculæ verò, ne in ijs mutationibus, quæ in partu fiunt, afficiatur, utq; ſemen promtiùs recipiat, neq; præ nimia mollitie partibus quibusdam elevatis, alijs concidentibus anfractus fiant, quibus detentum prolificum ſemen ad vulvam minus celeriter permeare queat; longioremq; moram in cervice trahens, ſpiritu genitivo ocyſſimè exhalante penitus evadat infœcundum. Juxta cervicem uteri in anteriori ſua ſede jam fermè ſupra pudendum veſicæ collum ingreditur; per quod urina defertur, & Nympha fatiſcente foras excernitur, (non enim ut Idiotæ & mulierculæ ipſæ mingentes opinantur, per uteri cervicem lotium prodit) ibi cervicis portiuncula excreſcit in ipſius cavitatem propendens, & poſtquam urinam cervicis uteri pars ferè extrema admittit, ipſius, alteriusve humoris regreſſum in collum veſicæ impedit, illis proceſſibus ſimilis, qui regreſſum urinæ â veſica ad urinarium meatum prohibent, hinc mulierum lotium occurſante, impetuq; colliſa cletoride (ita enim hunc proceſſum vocant) magis quàm virorum inter mingendum perſtrepit. Uteri cervicem medio circiter progreſſu â tergo ejus partis, qua collum veſicæ implantatur, pleriq; tradunt in virginibus exili membrana venulis conſperſa dirimi, quæ primo concubitu profuſo ſanguine diſrumpatur; Hymen ſeu Eugion dicitur. Miror tamen nonnullos ejus craſſitudinem deſcribentes, cum inter ſecandum nunquam ſeſe offerre ipſimet fateantur; quamvis in puellis diductis ipſarum cruribus perſæpe conſpiciatur, uti ipſi ſcribunt, ſitu ſimili illi quem habet in pectore ſeptum tranſverſum, longa in medio ſectione inſtar rimæ, cujus occaſione hymen ſanguinis menſtrui purgationem in virginibus etiamſi ab interiori parte excerneretur, non impediret, neq; mirum (inquiunt) ſi in diſſectionibus hæc membrana non appareat, quia apud aliquot nationes ſedulæ obſtetrices illam quaſi fruſtra mulieribus datam effringunt; ſic uti ſolent puerorum recenter natorum ori indicem indere ac linguæ vinculum, ſi fortè plus juſto contractius ſit, dilacerare. Hæc eſt multorum de hac membrana opinio. Arabes verò quinque venas ad cervicis uteri medium utrinque inſeri tradiderunt, ac dextrarum venarum ora cum ſiniſtris committi, ex hisque centonem ipſis appellatum atque adeò hymen efformari, quas tamen venas ex ſanguine, qui in prima coitione profluit, potius, quàm ex ſedula diſſectione, cum ibi nullæ reperiantur, procul dubio ſunt imaginati, tanta ſuperſtitione, ut adhuc reperiantur in felici Arabia nationes, non procul â regno precioſi Joannis, juxta BABEL MELEC urbem, natione Arabes, ſectâ Mahumetani, apud quas filiolarum vulvæ conſuuntur, medio relicto foramine, ſicque quoad viris maturè conjungantur, dimittuntur, quibus eas obſeratas & quaſi ſigillatas tradunt, ac tunc reſerantur puncta & alæ uteri, adeò jam cohærentes ac ſi ita â natura fuiſſent fabricatæ; Et hinc ac

Obiectio.

Solut.

Uteri cervix.

Quare fungoſa & duriuſcula.

Colli veſicæ ſitus.

Hymen.

Veſalij & aliorum opinio de Hymene.

Arabum ſententia.

ex superiori fatuitate obiter colligas, quàm variis & contrariis opinationibus mundus distineatur, ut non planè ineptè dixerit Aristippus, gloriam ac virtutem non in natura consistere, sed in consuetudine. *Vera opinio* Diligentiores cervicis latera nondum venerem expertis duntaxat quasi conglutinata connivere, ac angustum ibi collum efficere affirmarunt, quæ primus coitus magna ex parte divellit & quodammodo dilacerat, ideo, ut mulieres ferunt, acerrimus ille est, quorum ego sententiæ libentius subscribo. Nam, ut pleriq; referunt, & Nicolus Autor est, visæ jam sunt mulieres, quæ post partum cum obstetrices decoris gratia medicamenta oppido astringentia adhibuissent, ita clausæ redditæ sunt, ut non potuerint coitum exercere, id quod etiam meretriculæ hodie factitare dicuntur, ut virgines appareant: nec non honestæ aliæ fœminæ, quæ suis viris gratiores esse cupiunt. *Natura artificium.* Dignum tamen consideratione, quo artificio ingeniosa natura, hac solum in parte, & in lingua frenum posuerit, nempe ut hominem hisce in locis, â quibus maximum nocumentum impendebat, continentiæ admoneret. *Muliebre pudendum.* Desinit matricis collum in pudendum muliebre, quod etiam muliebre genitale, os genitale, os ceruicis uteri, facies seu potius larva dicitur, & est veluti cutacea quædam hujus colli ἐπίφυσις sive additio, masculorum præputio respondens; & ut præputium ornamenti gratias existit in ambitu rimæ seu oris genitalis, collibus seu monticulis protuberantibus, qui in partibus exterioribus crinibus in fœminis jam maturis ornantur; *Ala uteri.* ab interioribus vero, caruncula illæ cuticulares instar geminæ linguæ propendulæ adnascuntur utrinque, quæ Nymphæ nomine donantur, *Nymphæ.* quas uteri alas vocant, easdemque natura eo progenuisse creditum, ut uterum â pulvere, frigore, & alijs externis injurijs tutaretur; quale enim uva pharyngi propugnaculum est, tale utero nymphæ: *Nympha seu doloris.* fungosa ipsarum est substantia longitudinalemque rimam efficiunt canalis instar seu literæ I, in cujus elatiori parte, ac pinguiori pubis loco, ubi hæ carunculæ conveniunt, juxta id foramen unde lotium exit, occultatum processum parvum efficiunt, exiguo peni, qualis est cuniculi, admodum similem; substantia fungosa, nervosa, & sanguine plena: forma in glandem desinentem, parvo quoque præputio obtectum, quem antea regressum urinæ ad vesicæ collum impedire diximus, quique alium præstet usum non contemnendum: In eo enim pruritus eximius efficitur, ideo præcipua sedes delectationis mulierum, dum venerem exercent, statuitur; In hanc etiam partem bina desinunt ligamenta oblonga, nervea cavaque, quæ â matricis lateribus constituta præcipuam esse illius summæ delectationis caussam invenisse se ex recentioribus gloriatur Columbus. Verum processus ille aliquando naturæ modum excedit, & ad tantam magnitudinem excrescit, ut extra uterum propendens deformitatem atque pudorem inducat, & vestimentis jugiter attritus ad libidinem adeo irritat, ut non desint, quæ per hanc partem etiam erectæ mulieres virorum instar in venerem ruant, & mutuis coitibus incubis, ac succubis sese polluant, quod de duabus Turcis Thessalonicensibus Amatus refert, & nos Vlisiponæ ob simile fœdissimum scelus aliquot mulieres publicè puniri vidimus, Tribades dicuntur â Celio Aureliano, â Plauto subigatrices, & Martial: de Bassa quadam inquit: *Lib.4.cap-9*

Commenta est dignum Thebano ænigmate monstrum,
Hic ubi vir non est, ut sit adulterium.

Quamobrem Aegyptij in virginibus excidere consueverunt, quod quidam indistinctè faciendum esse putant in carunculis illis cuticularibus quæ ante os uteri ad natæ visuntur; qui tamen meo quidem judicio errant, quoniam illæ suos habent â natura usus, nam & magnam fœminis in coitu delectationem pariunt, & uterum, uti diximus, ab externis tutantur. Cæterum hæ carunculæ propriè nymphæ appellantur, ac gallorum cristis similes prope os

uteri in

uteri in cervice astant, quas propterea poëtæ per saltus & nemora, satyros quærere referebant, quia in ipsis venereorum delitiæ, quibus illi æstuabant, insunt; Ab his tamen nymphis differt alia pars nympha dicta, quia hæc processus ille est musculosus, ac pelliculosus supra alarum pudendi commissuram situs, quo loco urinarius meatus existit, quam quidem particulam potius scindendam autores præcepisse arbitror, & hoc manuale opus nymphotomiam nominasse, non affectum ipsum ut Moschio perperam prodidit. Mercatus censet, hanc esse affectionem, in qua medici fœminas in viros migrare existimant, & propriè Symptoma turpitudinis nominari, cui ego non invitus assentior, nisi quod sexum interdum circa pubertatis annos in quibusdam detegi potius quam mutari crediderim, & hoc ut plurimum ipso nuptiarum die, quia tunc protuberantes ad Venerem partes facilius foras à naturâ protruduntur, quæ antea latitabant, ut testantur pleræque tum priscorum tum nostri seculi historiæ: Ideo Agrigentinus Empedocles dicebat:

Nymphotomia quid.

Cap. proprio.

Dub. an fœmina in virum verti possit.

Et puer ipse fui, nec non quandoq; puella.

De qua re plures congessit historias Schenckius ad quem lectorem relègamus: Quod tamen ipse ex aliorum autoritate scribit, fuisse, quæ & conciperent, & posteà in viros versæ, in alio generarent, commentitium omnio est. Porro an processus ille seu Nympha tantæ magnitudinis cunctis insit fœminis, quod Columbus existimat, affirmare non ausim, potiusque crediderim, illis tantum adnasci, quæ secundæ jam speciei sive classis Hermaphroditi censentur, ut infrà patebit: Exiguum tamen processum omnibus inesse fœminis, & in cervicis cavitatem propendere in eos quos diximus usus, haud equidem dubito, cum in eum desinant alæ ipsæ seu membranei processus. In caruncularum medio longitudinalis illa scissura est, quæ penem admittit, & adeò horrenda obscœnaque visu censetur pars, ut defunctarum etiam fœminarum cadavera, uti autor est Plinius, contra quam virorum, prona fluitent; seu parcente naturâ earum pudori; quamvis & hujusce rei Physica etiam ratio assignari possit, quia muliebris ventris intercapedo ampla & vasta admodum, cum ob viscera, tum ob continendum fœtum, aquâ potissimum per genitale muliebre ingrediente impletur & extuberat; deinde mulier vertebras dorsi minores habet, utpote angusto thorace prædita; Ilij vero ossa ad anticam partem sustinendo fœtui prominentiora; adde etiam uberum molem; quæ pronas eas reddit. Atque hæc sunt quæ uterum constituunt.

4. Obs. c. 5.

Mulierũ cadavera prona, virorũ supina fluitant.

De iis, quæ utero adnascuntur.

Cap. IV.

Testes mulieris. *Testium substantia.* INter ea verò, quæ utero adnascuntur, testes inprimis occurrunt, corpora duo glandulosa, alba, rotunda, seminis, & generationis principium: Ij adiacent à lateribus vulvæ, ad fundum utrinq; singuli, paulo supra cornua, non prægnantibus aliquantò elatius, quàm fundi superior consistit pars; utero gerentibus eandem ferè sedem occupant: Magnitudine multo minores atq; imperfectiores, temperatura frigidiores fœminæ testes, quam maris; forma latiores, quasi sphæræ utrinq; compressæ, magis tamen glandulosi, substantia enim non constant, sicuti virorum testes, molli, continua & æquali, sed duriori, & tuberculis plena; intus, præter vasa, sinus quosdam habent tenui aquosoq; humore ac crassiusculi lactis sero simili, aut ovi candido liquori, plenos. *Testium facultas.* Hæc testiũ substantia facultate sibi insita sanguini, & spiritus perfectam seminis naturam impertit, sicuti jecur chylum in sanguinem convertit, atq; hæc facultas in masculis virilitatis, in fœminis mulierositatis causa existit. Epididimi de membrana sive darto conteguntur, perinde ac viri testes, quæ quamvis duritie sit mediocri, *Testium mẽbrana.* non tamen à testium substantia facilè divellitur, non secus, ac si continuũ cum testium substantia corpus esset; alijs duobus involucris, quibus virorũ testes insuper conteguntur scroto, & eri troide sive vaginali carent, nisi quod peritonei processus testium mediam duntaxat partem involvunt, ubi seminaria vasa, utriq; venas & arterias suscipiunt, à quibus circumfusi cinguntur. Horum vasorum eadem, atq; in maribus, est origo, eo solùm dissimilia, quod concidunt in lumborum musculis, neq; extra abdominis membranam procedunt, cùm & *Vasa seminaria.* ipsi testes intra peritoneum lateant; non enim fœminam foràs, masculi modo, sed in suam ipsius vulvam semen emittere conveniebat. Quatuor etiam hæc vasa sunt, perinde ac in mari, venæ nimirum seminales duæ, totidemq; arteriæ ejusdem nominis; atque hæc quatuor conceptacula paulo infra vasa, quæ ad *Origo venarum.* renes tendunt, collocata sunt. Venarum dextera à venæ cavæ caudice sub emulgente juxta os sacrum pullulat, sinistra ab ipsamet emulgente sinistra deducitur, quod factum plerique autumant, ut serosus humor per illam deferatur, qui acrior ex mora effectus, & semini permixtus, majorem in coitu voluptatem pareret, quam si ab ipsa vena deduceretur; alij, quia in sinistro latere magna arteria prope venam cavam sita est, quæ quidem arteria cum perpetuo moveatur, periculum esset, ne tenuis vena seminalis in his perennibus motibus rumperetur, quod magis probo, quia juxta primam sententiam humor ille acris in sinistrum tantum latus emitteretur, subindeque vasorum spermatico- *Arteriæ.* rum munia diversa forent, quod vero simile non est. Arteriæ seminales, tam dextra, quam sinistra propè idem os sacrum sub emulgente scaturiunt, spirituoso sanguine plenæ, non solo spiritu, ut cum Erasistrato Aristoteles sentit, quibus Bonacciolus & Mercatus consentire videntur: *Arist. & Erasist. apud Gale. lib. ad id dicato.* Hæc vasa dum descendunt, primum aliquantulum distant, postmodum ita implicantur, ut vena arteriam, & arteria venam ingrediatur, factaq; eximia quadam anastomosi, ipsorum quædam portio usq; ad testes ascendit, ramos in testium substantiam, & illos proximè ambiens involucrum diffundens, postea in deferentia vasa prodeunt, quæ varici formia, latè contortis vitis pampinis, capreolisq; assimilantur, ijs etiam brevis est via ad uterum, at non directa, sed pluribus gyris anfractibusq; flexuosa, quam maribus, ut viæ brevitas flexuum multitudine compensaretur. *Bonacco. in sua enneade. Mercat. lib. 2. cap. 1.* Hæc vasa semen per uteri cornua in interiorem *Deferentia vasa.* ipsius uteri sinum deferunt, & intrudunt, atque ob id deferentia hîc nuncupantur, sicuti antequam testes pertingerent præparantia. Quæ

quidem eadem ne sint, quæ antea præparantia dicebantur, an vero diversa, ex ipsis testibus peculiarem ducentia originem, nihil moror, dummodo intelligatur in præparantibus seminis fieri apparatum, & sanguinem, qui prius rubu erat, sensim alterari, & albefieri, qua inchoata elaboratione, magna laboris pars testibus imminuitur; Alia istarum venarum arteriarumq; seminalium portio, antequam testes pertingat, ad matricis corpus tendit, ut laudabili sanguine conceptus ali commode possit, & mensium portio expurgetur, corruptis præsertim, & non gravidis; Ipsam uteri substantiam hæ venæ penetrant, ut ipsum nutriant, & ramorum serie sparsa, suis osculis acetabula efficiunt, quæ Græci cotylidones appellitant, quibus partus per umbilici radices utero validissimè committitur: partem dixi sanguinis menstrui per has venas prorumpere, quia pars alia per venas â venæ cavæ divisione juxta os pubis exorta, in uteri cervicem deponitur, non in fundum, maximè virginibus, & prægnantibus, quibus os uteri occluditur; nam cava vena inferiori sui parte, in duos insignes ramos dividitur, qui obliquè ad dextrum & sinistrum crus iter habent; â quibus præter alias propagines illæ etiam venæ prodeunt, quæ in hominibus ad vesicæ latera proficiscuntur, ut ipsam, & intestini recti musculos nutriant, in fœminis cervicis uteri principium petunt, ex quo loco menstruæ purgationes prædicta ratione effluunt, de qua re inter anatomicos professores scio maximam semper versari contentionem, quam nos proximè sequenti libro illustrare atq; dirimere conabimur. Ex hac ipsa venæ cavæ divisione geminæ suboriuntur venæ, altera dextrorsum, altera sinistrorsum, quæ peritoneum subeuntes, ad mammas singulæ ad singulam perveniunt, sanguinem in lac commutandum ijs suggerentes, quæ potissimum causa est magni illius, qui teste Hippocrate ac Galeno inter uterum & mammas consensus fit. Quamvis & hic ut tergiversetur Vesalius, & suo more Galenum suggillet, nullum alium agnoscit consensum inter has partes, præter illum, quem per venam cavam fieri dicit. Porro Galenus ex Herophili decreto perinde ac viris, fœminis etiam glanduolosas prostatas inesse scribit quarum sit usus, salivalem quendam succum generare, qui acrimonia & salsedine sua in coitu delectet, ad Venerem excitet, & urinarium meatum madefaciat, quò & facilius urina profluat, & ejusdem morsionibus occurratur; negant alij, quia in fœminis matricis collum neq; oblongum neq; nudum est ut virile pudendum, sed intus situm ex continentibus ipsum partibus copiosum madorem recipit, & menstruis irroratur; salivalem vero humorem per ramusculos vasorum spermaticorum in internum vulvæ ostium ad alios usus suo loco explicandos ejaculari non refragantur, quibus & ipse Galenus alibi ex animi sui sententia loquens apertissimè subscribit. Ejusdem Herophili placita secutus Galenus lib: de vulvæ dissectione, alia quatuor vasa venas duas totidemq; arterias ab emulgentibus demandatas utero muliebri aliquando inesse ratus est; quæ tamen in dissectione minimè reperiuntur, inde ortum lapsum existimo, quia cum vidissent sinistram venam seminalem ab emulgenti originem trahere, diversam esse ab illa, quæ â trunco venæ cavæ in dextra oritur, sibi perperam persuaserunt, ac perinde de arteria sentientes, totidemq; in dextro latere inesse putantes quatuor illa vasa sibi confingunt. Cæterum ut ad utero adnascentia, quibus hoc caput dicavimus, oratio redeat, duo nervorum genera eidem donata sunt, â spinali medulla unum, quod tenuibus surculis in uteri cervicem & circa humiliorem fundi sedem excurrit; alterum â sexta nervorum conjugatione, â quo subinde nervi perquam graciles ad elatiorem fundi regionem diffunduntur.

Marginal notes: *Præparantia.* — *Vteri venæ, per quas menses purgantur* — *Acetabula uteri seu Cotylidones.* — *Prostatæ.* — *14. De usu part. 11.* — *Salivalis humor.* — *Salivalis humor in fœminis unde eiaculetur.* — *2. De semine.* — *Herophili lapsus.* — *Nervi utero adnascentes.*

De Uteri colligantia, consensu, & usu.

CAP. V.

Connexus uteri cum variis part.

ASTringitur præterea, nectiturq; uterus vesicæ ac recto intestino tenuibus ex peritoneo ductis appendiculis; similiter coxarum ossibus validis sed admodum laxis vinculis, tum nervosis tum musculosis, quæ ad illius cornua pertingunt, & propterea laxa sunt, ut vulva plurimum moveri sursum & deorsum possit, plus minus in coitu cum genituram expetit, & ad penis summum tanquam animal quoddam (ut Plato dicebat) hiare possit. Cum his tamen nec animal est, neq; errat, neq; propriam relinquit sedem, sed parum duntaxat dimovetur, ut infra latius apparebit.

Vterus propriam sedem non relinquit.

Ex dictis constat, uterum cum aliquibus conjunctum uniri, alijs connexum esse, ab alijs intextum, dependere ab aliquibus, & ab alijs nutriri: enimvero collo, vesicæ, & recto intestino juxta fundum perinde ac testibus & vasis seminarijs coalescit; alijs vesicæ & recti intestini partibus annectitur; annexus quoq; est ossi sacro, ex quo etiam dependere rectè dicitur. Ex dorsi verò medulla & lumborum musculis pendere solummodo nervis, & annexus, & contextus est atq; conjunctus; arterijs venisq; non solum annexus, conjunctus, & contextus hæret, sed ab ipsis etiam nutritur. Rursus semen utero præparant testes & seminalia vasa, duæ venæ totidemq; arteriæ, quarum etiam portio illi dicata est, ut nutriatur tum ipse, tum fœtus, nam earum pars antequam testes ingrediatur, deorsum fertur, ut matricis substantiam alat, semen verò ipsum suscipit per vasa deferentia, ac varici conformia, quinetiam salivalem humorem per alias ipsarum propagines; mensium reliqua pars in cervicem demandatur per ductus, qui ab inferiori cavæ venæ parte propagantur: Sensum suscipit per nervos à sexto pari & ab spinali medullâ.

Eximius uteri consensus cum diversis part.

Mercati lapsus.

Nil igitur mirum, si cerebro, dorsali medullæ ac nervoso generi uterus consentiat: non solum quòd membranosâ constet substantiâ, ut Mercatus sentit, sed etiam quòd nervorum propagines ab ipsis partibus mutuetur: insuper mammis & jecori per venas consentit, cordi per arterias, vicinia & colligantia partibus circumjacentibus, vesicæ, recto intestino, ac peritoneo; sed & per spiracula cæca ventriculo, lieni & meseraicis, præterquam quòd membranosæ, ac nervosæ sunt plurimæ istarum partium, quæ propterea etiam per similitudinem coafficiuntur.

Vteri munus triplex.

Jam verò uteri sic constituti triplex est munus; unum sibi proprium, quatenus pars est similaris, & ita alimentum allicit, pro sui ipsius nutritione, per illas, quas suprà enumeravimus, sibi insitas venas à trunco seminalium exortas. Secundum uteri munus est fœminæ saluti pernecessarium, quatenus illi inest excrementa evacuandi ratio, quemadmodum enim in deficientibus vesica & intestinis à proprio munere maximum corpori subsequitur detrimentum; ita si in fœminis hæc pars menstruationis officio, suppressione, aut utcunq; aliter destituatur, longè periculosiora scaturiunt mala, & graviora accidentia, non tamen (quod Mercatus existimat) in hunc præcipuè usum fuit uterus creatus; sufficeret n. sola cervix cum venis huic muneri dicatis; sed potius fuit uterus propagandæ speciei causa mulieri datus, quod tertium ac præcipuũ uteri munus est, quodq; nullibi commodius fieri poterat, & magis necessarium videtur, quam fœminam elui à recrementis, quæ per alias vias commodè possent alioquin expurgari; idcirco anatomes professores meritò uterum definierunt, partem in quâ semen concipitur, fœtus formatur, & augetur, nulla de menstruis aut aliis excrementis factâ mentione.

Mercati lapsus alter

Vterus cur mulieri datus.

Vteri definitio.

Vterus semen trahit.

Nativo, & incredibili quodam desiderio uterus semen virile attrahit, nullam tamen vim illud commutandi habet, sed conservandi tantummodo. At dices; virtutes naturales coordinatæ sunt; si ergo trahit & conservat, oportet, ut ulteriori morâ commutet, & alteret, qua ratione Galenus lib: de nat: facult: nil trahere propter tractionem

Dub: an semen commutet uter.

lib.3. cap.6.

ctionem ipsam, sed propter fruitionem disertissime prodidit. Solutio est, non esse perpetuum, ut quidquid trahit, propter nutritionem trahat, semper tamen propter fruitionem, ut rite Galenus; sed fruitio duplex est, nutritoria una, altera refocillatoria, illo modo partes sanguinem trahunt, hoc utraq; vesica, bilis & urinæ, hos licores, & semen uterus, cui natura indidit hanc mirificam cupiditatem, ut traheret, & tantisper retineret, donec præstantior opifex, hoc est, formatrix facultas ad operis elaborationem insurgeret. Mulierem absq; matrice posse vivere, autor est Avenzoar; quia, inquit, fieri potest, ut universa ligamenta putrefiant, & collabatur uterus, muliere salva permanente, quod tum ex libris medicorum, tum aliorum fide dignorum testatur, seq; nobilem fœminam vidisse, de qua erat rumor, absque matrice vivere; idipsum Roussetus, quem videre non pigeat, plurimis eventis confirmat, & Antonius Benevenius lib. de abdit. morb. causis, alterius fœminæ meminit, à se visæ, quæ cùm vulva putresceret, & frustulis comminuta tota decideret, sana tamen supervixit annos decem. Illud fortasse non minùs mirabere, quòd Gesnerus & alii scribunt & plurimi norunt, in Paria provincia haud procul â Patagonum regione, animal reperiri semivulpam â nostris dictum, cui natura duos concessit uteros internum unum, ad generandam prolem, sicuti reliquis animalibus; alterum externum subter communem illum, ad fovendos defendendosq; catulos suos, quos inde non nisi lactandi causa promit.

Solutio.

Fruitio duplex.

Formatrix facultas.

Cap. de exitu uteri.

Mulier sine matrice vivere potest.

Sect. 4. de part. Cæs. cap. 5.

Cap. 11.

Semivulpa animal duos habens uteros.

Platonis & aliorum de utero sententiæ.

CAP. VI.

Dub. an uterus sedem mutet, & animal sit.

Platonis & Aretei sententia.

PLato in Timeo, & cum eo Areteus atq; alij non contemnendæ eruditionis viri sedem uterum mutare, & animal esse, sibi persuaserunt, ac idcirco in uteri strangulatu mulierem respiratione privari, quia uterus sursum ascendens septum transversum suo corpore comprimit, dum enim prolem generare cupiens, seminis masculini avidus, ac menstruo sanguine destitutus, indignabundus per corpus vagatur, ad septum conscendit, & quasi animal quoddam succensens omnifarios morbos excitat. Ita autem videntur istam sententiam vallare; Quæcunq; sensus habent, ea dicuntur esse animalia, perfectiora, quò plures, ut bos, equus; imperfectiora, quò pauciores, ut hyatulæ marinæ, quæ duos tantum tactorium & gustatorium; spongia, quæ tactorium duntaxat habet: cum igitur matrix odoratorium sensum habeat, gustatorium etiam possidebit, atq; ita cùm hos præter tactum (quem obtinere ex seminis oblectatione clarum esse putant) sensus habeat, proprie dicitur & est animal: quod autem odoratorium sensum possideat, liquet, propterea, quòd ipsa (ut illi ajunt) superius quidem existens in thorace graveolentiâ adhibitâ, molestè ferendo fugit, destituitq; eas partes, atq; ad beneolentia, quæ subter apponuntur, currit. Hinc Galenum sibi non constare dicunt Neotericorum plurimi, qui sexto de locis hanc opinionem planè convellat; alibi vero naribus gravissimè olentia, matricibus benè olentia adhibeat, quasi continuò uterum animal esse fateri teneatur. His acutè magis quam disertè dictis addit Fernelius se adstantium mulierum modò querimoniâ, modo precibus adductum uterum sæpè tactum deprehendisse, instar globi cujusdam, in ventriculum efferri, eumq; graviter opprimere, hincq; manu depressum manifeste in propriam sedem propulsum, neq; id magis alienum videri, quam ejusdem prolapsus ad inferiora, quo totus fere prodit, atque adeò, etsi animal esse non patiatur, sedem tamen posse mutare planè confitetur. Cæterum ut, quod posterius retulimus in Platonis opinione, id primo infringamus, planè indignum & â Philosophica

Ratio I.

Neoterici insolenter Galenum vellicantes.

Ratio II.

Platon. sententia infringitur.

mente

mente alienum est, opinari, ex multis animalibus unum animal constare: odoribus refici ventriculus solet, neque idcircò animal esse ullus unquam concludit, recreantur enim membra odoribus, non quòd jucundam qualitatem percipiant, sed quia vapor boni odoris spirituum est accommodatissima materia, quibus partes illæ abundant: quamobrem, præterquam calefaciunt, facultatem etiam quandam sympepticam possident, quæ partium tenuitate affectus in ijsdem particulis existentes curare, & sanare valet, quod enim de sympathia & dispathia uteri nonnulli causantur, acutum est magis, quàm firmum. Sed, ut alia omittam, quâ ratione graveolentia tot partes pertranseuntia ad matricem ferri possunt? fortassis cum Fernelio dices, ad thoracem per nares facilem esse meatum, ad quem ipsa matrix reliquas partes prætergressa jam pervenit. At certè neque id fieri posse, ex dissectionibus apparet; si enim dissecta muliere uterum manu sursum ad ventriculum violenter trahas, ad os ventriculi eum ducere, quin disrumpantur ligamenta, vix poteris, multò ergo minus suopte impetu, aut violenter impulsus intestina, ventriculum, & septum transversum, ac reliquas illic positas particulas prætergredietur: Vidimus nos sæpè talem tumorem, qualem nobis depingit Fernelius, sed, ut ingenuè fateamur, ventriculum non transcendebat, solumque pertingebat ipsius fundum, quod nos fieri posse non imus inficias, neque ipsa dissectio dissuadet, aut Fernelii adversa ratio quicquam aliud concludit, nam uterus faciliùs descendit, quia gravis suo pondere excidit, neque inde sequitur, posse similiter ad ventriculum ascendere imo neque uteri substantiam esse id admittit Galenus, quod in hoc affectu fœminæ deprædhendunt instar globi cujusdam in ventriculum efferri, sed inter jacentes partes ab ipso utero flatuosis spiritibus, aut teterrimis nidoribus vexato. Sursum compulsas; quod tùm fit, cùm ad uteri vasa sanguis, vel alius humor confluit, sed ad interna ipsius, aut quia crassus, aut quia clausa sunt venarum ora, ingredi non potest, tunc enim implentur, & quantum in latitudine ampliantur, tantum de longitudine detrahitur, itaque quò efficiuntur breviora, eò magis ad originem retrahuntur: quòd si id undique æqualiter fiat, uterus rectà trahitur, idque per exiguum, ut ad ventriculum accedat potius, quàm ascendat; si vero inæqualiter, ad partem vehementius trahentem intenditur: Et hic affectus uteri contorsio, ille uteri suffocatio nuncupatur. Cur igitur, inquies, graveolentia naribus adhibentur? quia cerebrum illa sentiendo ab ipsis molestatur, & contrahitur, simulq; cum ipso odoratorius spiritus, ac per continuum ex hac molestia reliquæ etiam particulæ contrahuntur, qua contractione trudunt ac veluti exprimunt, propelluntq;, ac deorsum provocant matricem. Adhuc tamen majori cachino digna videtur eorum sententia, qui, ubi suppressa sunt menstrua, uterum exsiccari ajunt, dein humectari cupientem viscera petere, cumque ascendendo septum transversum oppetit, animal respiratione privari; quod cum priscis illis, qui naturæ opera investigarunt potiùs, quàm invenerunt, Cordæus etiam nuper in primum de morbis mulierum parùm circumspectè prodidit, ac multa super hanc rem compilat, quæ non nisi ab angulo ad parietem concludunt, ut vel hinc colligas, vulgatis illis gynæciorum tribus voluminibus una cum præstanti doctrinâ, similes fabellas & prodigiosa multa figmenta contineri, quæ facilè possint tyronibus fucum facere; planè enim ridiculum est id, quod de uteri humectatione comminiscuntur, tametsi Hipp. ejus sententiæ autor fuerit, aut ex aliorum mente, aut quia non est euique uni datum omnia scire. Si enim uterus requirit humorem, paratiorem illum habet, & propinquiorem in incumbente vesica, recto intestino, & vasis, quæ utero implantantur, quàm ut ipsum ex septo mutuetur, particulâ omnino aridâ, & siccâ. Liquet igitur uterum neq; animal esse, neq; ullum voluntarium motum possidere, neq; supra ventriculum ascendere, sed propter convulsionem vasorum modo ex repletione, modo exinatione ortam ad ipsius ventriculi fundum tantummodò retrahi.

Cur membra odorib. gaudent.

Fernelij ratio infirmatur.

Sup. cit.

Vteri ascẽsus.

Vteri contorsio.

Graveolentia narib. cur adhibeantur.

Aliorum ridicula opinio.

Notatur Cordæus com. 2. text. 1.

1. De morb. muli. text. 7. & 45.

De Mammis.

CAP. VII.

NUnc memores instituti nostri ad mammarum historiam accedamus; mammam enim alteram partem generationi dicatam esse superius retulimus. *Mammæ definitio.* Hæc quidem eminentia carnosa, glandulosa, ac semicircularis est, gignendi lactis vim â naturâ habens; sita ad latus pectoris, in cujus medio papilla protuberat. *Situs.* Duæ sunt mammæ in thoracis anteriori sede ad ossis pectoris latera collocatæ, secus ac in alijs animantibus, cum hic locus non impeditus ad lactandum mulieribus manibus usuris commodissimus extiterit, & generationi lactis, propter cordis viciniam, cui reciprocum calorem ut gratus vicinus mammæ retribuunt, in modum pinguedinis seu pelliceæ vestis; quam eandem in viris positionem servant, quibusdam tamen mulieribus vicinius ad pectoris medium invicem accedunt, quibusdam autem (quod & pulcherrimum ducitur) utrinq; recedunt, & thoracis lateribus magis appropinquant. Mammam multæ sed parvæ glandulæ constituunt, sibi mutuo incumbentes, & inter se commissæ adipis, & fibrarum interventu, inmedio tamen ad papillæ centrum una magna, & instar mammillæ effigiata habetur. *Glandula mammarũ.* Hæc glandulosa substantia varia est, nam viris pene nulla eademq; arida; uti etiam admodum puellis; juvenculis vero paulo compactior & duriuscula, vetulis flaccida, quæ vero mulieres magnas ac pendulas habent mammas, mammosæ, seu ut paulo placet mammeales dicuntur, quæ an ad lactis generationem conveniant, inferius disputabitur. *Mammeales mulieres quæ dicantur.* Cæterùm universa mammillarum substantia inter cutem & generalem membranam continetur, venis magnis ac frequentibus intertexta; quarum alias externas, â ramo vene cavæ axillam jam petentis descendentes, suscipit; alias internas à venâ cavâ pariter descendentes ex jugulo summoque sterno, quæ partim absumuntur in mammas, & pectoris internos musculos; partim ad Xyphoidem cartilaginem, & musculos rectos delapsæ paulò supra umbilicum surculis suis occurrunt surculis ascendentibus ex illa divisione venæ cavæ ad dextrum & sinistrum crus, ex qua antea diximus venas in matricis cervicem derivari, per quas menstrua fluunt; quippe hæ venæ ascendentes oriuntur à ramulis, qui originem habent eandem, quam illi, à quibus venæ ad uteri cervicem propagantur; & hinc est tantus ille uteri cum mammis consensus in mulieribus, *Vteri consensus cum mammis.* ut mammæ solidiores validum esse fœtum nuntient, tradente Hyp. & si refragetur Vesalius; graciles vero fiant ijs, quæ corrupturæ sunt conceptus; & mammarum altera gracilis facta abortum portendat, & utero gestanti ex mammis lac fluens debilem fœtum significet, (cujus rei causa infra lib: 4. constabit, cap: de lacte) & mammæ tumidæ ac magnæ ad conceptum valeant. *3. Popul. iuxt. finem. 5. Aph. 37. 5. Aph. 38. 5. Aph. 51. 2. Prædict. 31.* Adhæc arteriolas etiam cum his venis habent mammæ, quamuis paucas & graciles, subinde & nervos, qui in easdem sicuti in alias thoracis partes excurrunt, *Arteriæ. Nervi.* quorum crassissimus ille, qui è quinto costarum intervallo papillam adit, cui exquisitissimum sensum communicat. Forma penè semiglobum referunt utpote exterius rotundæ gibbæq; sunt, papillam instar processus obtinentes; *Forma.* intus vero, qua pectori committuntur plana lataque inniuntur basi; hanc illis semicircularem figuram natura tribuit, non tàm quò minus paterent injurijs, quam quò plus lactis continerent: Etenim rotundum omnium capacissimum; exterior tamen pars in ambitu papillæ circulo quodam obscuratur, *Circulus.* pallescente in virginibus, fusco in gravidis & lactantibus, nigro in vetulis, & rugoso in ijs quibus flaccescunt jam mammillæ; à græcis φῶς nuncupatur, & efficitur à connexu cutis in hoc loco cum subjectis corporibus. *Papilla.* Ipsa vero papilla substantiâ

constat ad penem proximè accedente, est enim illi nervea quodammodo cutis, substantiam intus spongiosam continens quæ dirigi ac vicissim laxari, similiter ac penis, potest, habet autem tenues, & conspicuos meatus, fibræ ac nervi modo albicantes, qui venarum surculi sunt, multiplici serie per glandulosam mammarum substantiam excurrentium, ex quibus lac effunditur.

Papillæ usus

Usus ejus est, ut cum infans angusto teneroque suo osculo mamillam integram capere non posset, hunc illius prominentem canaliculum, in quem omnia terminantur vasa, labiis apprehenderet, & per illius foramen lac suggere commodiùs posset, quinetiam papilla nervorum surculis, & subinde exactiori sensu abundat, ut mater illecebram ac voluptatem persentiens, fœtus in lucem recenter editi nondum dentato ori libentiùs titillandam pruriendamque inderet, ac sugendam offerret. Hæc in virginibus rubet, in lactantibus magis eminet, livetque; in vetulis oblonga nigricat.

Mammarũ usus triplex

Mammarum usus triplex: primus & maximè proprius, ut nuper nato fœtui, quamdiu solidiori cibo uti nondum potuerit, alimentum, hoc est, lac suppeditent, sanguinem, quem per venas magnas & frequentes sibi distributas aliquantisper elaboratum recipiunt, in illud ipsum convertentes, hanc enim à naturâ insitam vim habent. Secundus, ut sint veluti propugnaculum quoddam ac operimentum cordi, & ab eo calefactæ, ipsum recalefaciant, non aliter quam operimenta alia, quæ nobis extrinsecus injicimus. Tertius, sed minus principalis, ut ex contactu voluptatem afferant;

Aristoteles notatur.

neque enim hic recipienda est Aristot. sententia 4. de partib. alium existimantis, mammillas propter cordis tutelam potissimùm fuisse creatas, quemadmodum enim uterus propter generationem fœtus, sic mammas ad ipsius in lucem editi nutritionem fuisse à natura primò constitutas, magis est rationi consonum.

Mammillas cur habeant viri.

Sed quorsum in maribus mammæ dicit Aristot. quos nutrire non oportebat? Quia natura marem, & fœminam effingens, qui ejusdem erant speciei, similitudinem ac notam ejus membri, quod alteri sexui fructuosum admodum esset, huic etiam voluit imprimere, & ut sagax suam etiam ùtilitatem invenit cordis tutelam, quin & ad titillationem in viris faciunt, & papilla centrum ac terminus in pectore est, in quem venarum & nervorum huc pertingentium fines desinunt, ac copulantur: Perforatæ tamen in eisdem non sunt, quia lac non oportebat emittere, quamvis & id aliquibus contingere certum sit, & mammas aliquando habent viri, qui humidius temperamentum sunt sortiti, ac lævore quodam præditi parvisque venis ut Aristot. autor est 7. de Hist. animal. 1. quibus etiam nonnunquam lac generatur, ut suo loco patebit.

Mammarum contactu libido excitatur.

Quod si quæras, cur mammillarum contactu provocantur mulieres ad libidinem? Sunt, qui respondeant, quia ex caliditate, quæ obtrectando mammis ingeneratur, incalescit uterus, & propter harum partium consensum excitatur libido. Ego verò non parum etiam ad illecebram illam voluptatem adjuvare puto acutum papillæ sensum, ex cujus pruritu titillationeve mulier venit in memoriam anteactæ voluptatis, nam ut vir, in quo hujuscemòdi consensus reperitur, nullus quodammodò oblectatur, magis tamen mulier, quia mollior in illa contrectatio; habet enim perindè ac culcitram substratam pinguedinem, ideoque papilla, sicuti in viro, ossi non collidìtur.

Duæ cur mammæ.

Habet mulier duas mammillas, reliqua autem animantia plures, quia hæc plures fœtus illa unum tantum vel alterum nutrit; aviculæ mammillis carent, ne pondere ejus volatus impediretur; pisces etiam mammis & lacte sunt destituti, quia, ovo intra se concepto, animal posteà in lucem excludunt, in eo tamen genere cete, delphinus, balenæ, ac marinus vitulus mammas, & lac habere dicuntur.

De

De ossibus, quæ in muliere, uteri & mammarum ratione, à viri ossibus dissident.

CAP. VIII.

NE quippiam huic tractationi desit, consonum erit, explicare, quæ ossa in mulieribus, uteri & mammillarum ratione, â viri ossibus diversam constitutionem acceperint. In primis os illud, sacrum appellatum, quod amplitudine superet reliquas omnes vertebras, quibus veluti basis substernitus, in viris rectiùs, in fœminis ad exteriora magis recurvatum conspicitur, ne tamen cum medicis plebeis existimes, os istud fœminis, dum pariunt, dilatari ac propterea sacrum dici, quod sacram & magnam hanc operationem edat; cùm potiùs sacrum, hoc est, magnum, quod Græcè ἱερὸν sonat, nuncupetur: neq; enim ulla ratione cedit, quare commentitia profectò, & adscriptitia prima appellatio censenda est. Fortasse tamen primum coccygis os ad aliquem motum in partu edendum, ubi imam sacri ossis partem media cartilagine excipit, vertebrarum compagem imitatur: Differunt etiam à virorum ossibus coxendicum ossium partes infimæ, quoniam in mulieribus mutuò longè magis distant; insuper ilium ossa, quæ intestina ac vesicam sustinent tuenturque, multò ampliora sunt ipsorumq; spina in latera latiùs, quam in viris, expanditur, quò leviùs ac minori negotio mulieres uterum gererent, ideoq; etiam extrorsum insigniùs excavantur. Ad hæc infimæ pubis ossium partes magis in mulieribus sejunguntur, ac invicem veluti sinuatæ distant, sic ut vacua sedes inter os caudæ & internas regiones infimarum ossium coxendicum partium multo amplior & capacior, quam in viris, occurrat. Præcipua pubis ossa non tam longa linea ac in viris committuntur; hac enim ratione & horum ossium brevitate natura fœtui gerendo excludendoq; prospexit. Illud verò est maximè absurdum, quòd quidam etiam magni nominis viri sunt commenti, pubis ossa in viris esse continua, in mulieribus autem cartilaginis interventu coalescere, ut partus tempore remitti, invicemque disjungi queant. Nam etsi commissura illa in utroque sexu cartilagine oppleatur, parturientibus tamen mulieribus hæc ossa invicem minimè disjunguntur, (cujus enim ope ad se ipsa posteà redirent rejungerenturvè ?) quin potiùs obfirmavit natura valentissimis viribus eas partes quæ aliquando violentia coactæ disjungi periculum esset, ut validum impetum sustinerent, sicuti futurum erat in enixu. Si opponas Hipp. in lib. de nat. pueri asserentem, circumstare partes ad latera muliebris pudendi, quæ diducuntur in partu; nec autoritati experimentum deesse, siquidem apparet in parturientibus nonnullis partes ossis pubis à se invicem divelli: Respondeo Hipp. ibi non de osse pubis aut sacro, sed de superioribus partibus coxendicis esse intelligendum, quæ quidem ob laxum nexum, quem cum sacro osse habent, fœtus impetui non nihil cedunt, quæ tamen si extra modum per violentiam dissitæ fuerint, claudæ & ad incedendum impotentes redduntur mulieres; ad justam vero perfectamque ætatem nondum pervenisse illas, in quibus pubis ossa dissociantur; quod si in partu contigerit, rem esse periculo plenam, ac ob id quam plurimas obiisse, â quibus fortasse experimentum fuit desumptum. Jamvero crenam (sic vocant cavitatem illam, quæ sub media ossis pubis parte inferiori latet) naturam efformasse, ut uretera partus tempore eó se reciperet, ne à compressione egredientis infantis læderetur, vero simile est, viris etiam propterea absq; illo usu inesse, nequid in utroque sexu dissimile appareret, ut supra de mammis dictum est. Dorsi etiam superior pars diversam sortitur figuram, retrorsum vero magis in muliere inflexa est, ut, cùm uterum gestat, anteriori sede pondere gravata, posteriori corporis parte moles susten-

Os sacrum. — *Coccygis os* — *Coxendices* — *Ilium ossa.* — *Pubis ossa.* — *Quorundã opinio vana.* — *Hipp. locus enarratur.* — *Crena usus.* — *Dorsum.*

Cordæus 1. de morb. mulier. cap. 4. & 7. 24.

sustentetur, ac ita in æquilibrio corpus consistat; hinc est, quòd gravidæ superiora corporis retrorsum inclinant cum incedût. *Fœmoris ossa.* Fœmoris subinde ossa ob coxæ amplitudinem superiori sede in mulieribus magis ab invicem distant, hinc lumbos prominentiores & fœmora crassiora habent. *Thorax.* Porro thorax anteriori sede nonnihil depressior est, quam in viris ut mammillis aptam pararet sedem; *Cartilagines costarũ.* & costarum cartilagines, quæ in viris ad extremum senium cartilaginosæ persistunt, puellis, ubi primum mammillæ excreverunt osseæ in ambitu non nihil fiunt, ut mammillarum molem, quæ ipsis incumbit, meliùs sustineant, nec introrsum comprimantur. *Sternon os.* Quòd autem pleriq; opinantur pectoris os, quod Sternon dicitur, in mulieribus esse perforatum, ut venæ extrorsum ad mammillas utrinq; ferantur, figmentum omninò est, cùm solùm parte sui posteriori spongiosum sit & plenum foraminibus, in quæ vasa, à quibus alimentum capessit, ingrediuntur; venæ autem, per quas in mammas sanguis defertur, per spatia intercostalia dicta obrepunt. Nec subinde in sceletis apparet, quod plurimi ferunt, virum unius costæ numero à muliere superari; fatendum tamen est cum sacris literis Evam ex Adæ costa à DEO Optim. Max. procreatam fuisse. Cæterum quamvis Adæ corpus ex altero latere unâ caruisset costâ, non ob id omnibus deinceps viris illam quoque deficere necessum est; cum præsertim ex theologis multi adstruant, illam costam in primò homine, ratione individui, fuisse superfluam, ideo sublatâ remansisse perfectum: fuisse tamen necessariam, ratione speciei, quia de ipsâ mulier erat ædificanda, ut sic Adam principium esset totius humanæ speciei, sicuti semen, individuo superfluum, speciei pernecessarium est: Alii verbum in Hebræo positum non minùs latus quam costam significare scribunt, (ut Gallicè *coste*;) Itaque fuisse mulierem non de costâ viri formatam, sed de latere cui posteà excerpta caro supercreverit. Pro quibus facit id, quod sequitur: *Et replevit carnem pro ea*, seu, & clausit carnem in loco suo, ut Hebræi legunt.

De partibus, quas natura machinatur, dum fœtus in utero geritur.

CAP. IX.

Involucra cur triplicata. AGE vero explicemus nunc etiam, quæ intra prægnantis uterum toto gestationis tempore oriantur: Hæc autem sunt fœtum involventes membranæ, umbilicalia vasa, & fœtus ipse. Tria igitur numerantur circumdantia fœtum involucra, quæ non solùm sibi mutuo incumbunt, sed multis locis coalescunt, quæq; natura quoad fieri potuit, unire satagit, ut quod roboris cuique deerat, id omnes à sese mutuò adipiscerentur. *Primum chorion.* Primum & exterius involucrum, carnosa quæpiam affusio est, sive multarũ venarum & arteriarum contextus, qui fœtui extrinsecus in orbem circumjicitur, ut quod ipsi subest nullo pacto matricem contingat, per eamque mediam fœtus matrici connectitur; Chorion nuncupatur; & quamvis in brutis spatia quædam habeat membranis obducta, in muliere tamen, de quâ solâ agimus, minimè membrana est, sed venarum affusio, & carnea substantia, quæ propter formam medicis placenta dicitur, eamq; Lienis carni rectè conferes; *Vsus chorij.* ut enim hæc vasis undiq; attexitur, ita substantia illa uteri vasa in interius involucrum tendentia circumplectitur, nutrit, ac continet, simulq; sanguinem ipsorum nonnihil adhuc elaborat, fœtuique aptiorem reddit, adnascitur vero hæc substantia utero, & externæ Allantoides membranæ superficiei, ac in partu eidem membranæ cum vasis ipsi intextis adnata exit, cui sane in latitudine ac situ correspondet; quam causam fuisse puto cur Platearius ipsam intestinalem, chorion nuncupaverit, *Platearij lapsus lib. de part. muli.* apertiùs tamen decipiuntur alii, existimantes intestinalẽ tunicam esse eandẽ, quã græci *Mercatus.*

chorion

chorion dixerunt, eamq; ab Allantoide diversam, cum tamen intestinalis eadem omnino sit, quæ Græcis Allantoides, apud quos ἀλλᾶς intestinum est; fuit tamen facilis fucus, ob maximam sententiarum varietatem, quæ de fœtus involucris apud scriptores reperitur, nam & chorion propriè non hanc aut illam membranam, sed omnes una secundas, & totam inuolucrorum compagem significat, quamvis à Galeno ac reliquis Græcis singulariter pro affusione illa accipiatur, quam placentam neoterici dicunt, & in brutis membrana est, in homine carnea substantia, seu, ut Galeno placet lib. de vulvæ dissectione, multarum venarum, & arteriarum contextus; qui ita, ut exit, cum Allantoide conjuncta ab aliquibus etiam chorion dicitur, quasi fœtus sedes, à latinis secunda vel secũdina, quasi secundus partus: dicitur etiam loculus, Gallis *la deliuranse*, Germanis büſchele/ Hispanis PAREAS. Nos affusionem illam seu placentam cum Galeno chorion dicimus, & clarioris doctrinæ gratia primam membranam constituimus & maximè externam.

Secundina quid propriè dicatur.

Chorii nomina.

Altera tenuissima est quam à similitudine farciminis Allantoidem Græcis nuncupari protulimus, seu intestinalẽ, aliis biles nuncupatur, Ascari, secca; hæc autem priùs oritur, quàm Amnium, inter quam & chorion mediat, initium suum ex uracho meatu accipiens, angusta autem est, fascisq; modo infantem cingit, neque enim eum totum comprehendit, sed eminentibus tantùm partibus capiti, natibus & pedibus superjacet, &ab uno uteri cornu ad alterũ usq; porrigitur; tenuis & infirma admodũ, ut quę ex serosiori muliebri semine tenui & infirmo coalescat ut quidã adstruũt aut ex salivali humore viri, ut aliorum fert sententia, ad fundum vesicæ ipsius fœtus recto& insigni meatu pervia ut cum vesica committatur per urachum in medio sitũ, est autẽ urinaculũ illius intestinalis membranæ initiũ.

Alterũ, Allantoides sive intestinalis.

Hujus membranæ usus est fœtum involvere, ac fœtus lotium in se ipso colligere usq; ad partum, modo duabus tunicis constat, quarum altera amnio, altera chorio adhæreat, & inter eas urina fœtus contineatur, quod aliqui putant; modo una tantum, inter quam, & amnium urina fluitet, ut sanior est opinio; commodum vero naturæ visum fuit, urinam illam tam acrem, ut nares Allantoidem secantium feriat & horrorẽ inducat, longius à fœtu in hujus membranæ spatium abducere.

Vsus intestinalis.

Tertium & interius fœtum ambiens involucrum exquisita est membrana, longè quam farciminalis mollior, & prorsus alba tenuissimisq; venis & arteriis ad ipsius solá nutritionem intertexta, ideo à candore & mollitie ἀμνίον, ac veluti agnina, vel ut quibusdam placet, amiculum, ab obstetricibus conceptus armatura, Avicennæ Abgas; aliis avitium, sella, alicas, & aurelia nuncupatur.

Tertiũ amnium.

Inter hanc & fœtum, utrumq; excrementi genus, quod ex singulis partibus per concoctionem secedit, sudor nempè, & quæ proprio nomine carent sordes, colligitur humor albus, & sine fœtore, imo tam mitis, & innoxius, ut fœtus cutem, quam continenter tangit, nullo modo violet. Hæc duo excrementa primum in partu exeunt, & aquas vocant obstetrices, multus autem toto, quo geritur fœtus, tempore colligitur sudor, eamque membranam propterea multum distendit, quamobrem ne disrumperetur, facta est à natura robustior, licet tenuior quam farciminalis: Illius humoris utilitas non contemnenda est, nam fœtus in eo quasi innatans sursum attollitur, ac vehitur, ut minus sit gravis iis vinculis, per quæ matrici cohærescit.

Sudor fœtus.

Vsus sudoris in fœtu.

An fœtus sudorem in utero emittat.

Non potest sibi persuadere Mercatus, sudorem esse humorem istum qui intra amnium continetur, sed alium à natura excogitatum pro fœtus commodo. Si enim, inquit, extra uterum non nisi violento motu sudor fit, quomodo infans sudare poterit, qui non exercetur.

Mercati sententia.

Hæc tamen ratio invalidior est, quam ut illa commotus à sapientissimis viris discedere debuisset; extra uterum quidem non sudamus, nisi vehementer exercitati; quia densiori sumus contexturâ, & non nisi valido exercitio meatus rarefiunt; at infans cum humidissimus sit, & contexturæ rarissimæ, facile sudare absq; ullo exercitio potest, pręsertim præpollente calore, quin etiam extra videmus, multos absq; exercitio æstivo tempore abundante calore & humiditate in lecto jacentes copiose sudare, maximè si calidum bibant aut comedant;

Improbatur

dant; meminerit quoties propinato guajaci poculo, aut simili alio absq; motu sudor copiosissimus erumpat; Atqui puer, & humiditate, & calore abundat, & in loco calidissimo multis stragulis opertus continetur, & humido calidoq; sanguine alitur, & raram habet contexturam: Quare nil obstat, quo minus sudorem possit emittere; quod si admittit, humorem hunc à naturâ excogitatum fœtus gratia, unde illum demandaverit etiam indicare oportuisset, non autem aliunde propius aut commodius, quàm ex sudore fœtus; sic enim solet solers

Natura solertia. natura ex uno opere sæpius nobis multas commoditates impertiri. Sed ut ipsi Mercato iter omnino occludamus, revocemus illi in memoriam id, quod ipse absq; controversia fatetur, dùm fœtus in utero est, totam menstrui sanguinis materiam, ad illum converti; in lucem edito ad mammas; menses viro quantumvis frigidissimo nunquàm evenire; fœminæ ob fœtus nutritionem, excrementum in menstruum converti; cur igitur, quæ hæc novit, non noverit etiam infanti sudorem provocare, ut & ab illo expurgetur, & purius alatur, & substratum humorem, quem aliunde debuerat alioquin mutuari, inde suscipiat, quò

Alter usus seu utilitas. tandem in partu humectetur, laxioresq; viæ fiant, & fluidiores; quæ altera est ex supra dictis humoribus, tùm fœtui, tùm matri communis utilitas; quo enim tempore vasa pariter membranæq; disrumpuntur, fœtus hoc liquore perfusus, facilius elabitur collo matricis; neq; solum fœtibus lubricandis confert, sed etiá ipsius matricis collum ad maximam dilatationem facile reddit; à prædicto siquidem liquore humectatum mollius efficitur, dilataturq; facilius, summo Dei beneficio, ac magno naturæ mysterio, quæ humoribus iisdem, quos pro fœtus salubritate gigni oportuerat, ad ipsius promptiorem exitum summa providen-

Obiectio. tia utitur. Sed ut ad fœtus involucra, quæ hoc caput sibi vendicant, tandem redeamus, dicet fortasse aliquis, si velamina hæc sunt adeo tenuja, ut aranearũ telis similentur, &, nisi inter dissecandum moderate tractes, facile abrumpantur, cur queso ipsa non disrumpuntur cum gravida ipsa currat aliquando atq; saltet?

Solutio. Cui respondemus, non fortunæ temerariæ, sed mirabilis artificis hoc esse indicium, cognoscentis tenuja ac debilia corpora firmiora reddi, & ad quemlibet impetum sustinendum aptiora, si alia aliis invicem conjungantur; sic quæ ex lana aut aliis fomentis vel pilis contexuntur, robur longe maximum ex mutuâ compositione adipiscũtur. Sed cur non statim initio natura singulas ipsas fortes effecit? hoc etiam naturæ, & ejus immensi autoris maximum fuit beneficium, quia si crassæ essent ac durę pondus cũ tumore maximo à gravidâ pependisset, quòd non illi modò esset molestum, sed angustiam non necessariam fœtui præberet; & insuper dum pariendum esset rumpi etiam omnes non facile possent.

De vasis, quæ ex utero fœtui inseruntur.

CAP. X.

Dub. Acetabula seu cotylidones an in humana specie sint, an vero in brutis dũtaxat. SUperius jam explicuimus, qua ratione pleraq; venarum & arteriarum oscula ad uterum perveniant; hæc autem intra ipsum extremitatibus suis nodosas quasdam eminentias, ani hæmorrhoidibus similes, habere plerique dicunt, quas alii cotylidonas, hoc est, acetabula, appellant, ejus herbæ figuram imitantes, quam Græci ob acetabuli seu heminæ formam cotylidonem, & à cymbali imagine cymbalitidem nominarunt, nos umbilicum veneris, & acetabulum dicimus. Cæterũ hujuscemodi eminentiæ num in solis brutis, an etiá in utero muliebri reperiantur, quæstio fuit jam Galeni tempore controversa, & de qua adhuc apud insigniores anatomes professores pugnaciter contenditur, quodcontigisse suspicor, quoniam, qui primi corpora brutorum dissecuêre, in vaccæ, cervæ, ovis, & capræ utero illas eminentias ad acetabuli formam effigiatas invenerunt, ideoq; qui post ipsos in humano utero eadem vasorum ora

Tenenda sententia. terminari considerârunt, etsi protuberationes illas insignes non haberent, tamen analogicè eodem nomine appellandas censuerunt; quod melius est ita existimare, quàm vasa ipsa ab Hip. & reliquis antiquis acetabula dici, quemadmodum

5. De fabrica 16. Ves. Lib: de vulva dissect. Galenus.

modum Vesalius comminiscitur, non aliâ ductus ratione, quàm ut tacitè Galenum suo more convellat; cum tamen is differentiá inter acetabu'a uteri humani, & brutorum apertè cognoverit, quod in muliebri utero minora multo sint, quam in alijs brutis reperiantur, et Hipp. exponens 5 Aph. acetabula non vasa, sed ipsa vasorum ora Hipp. nominasse concludat: hanc tamé quæstionem quia voculas spectat, de quibus sum parùm solicitus, missam facimus; si modo intelligas prædictas eminentias in utero, ubi mulier conceptura est, aperiri; conceptionis vero tempus esse, vel incipientibus vel cessantibus menstruis medici tradiderunt, quia tunc aperta sint vasorum oscula, ex quibus uterus exasperatus meliùs semen retineat, & purgatio lunaris neq; multa neq; acservatim tunc effundatur, sed ea mediocritate, ut ab elabentis sanguinis paucitate semen abunde alatur, non suffocetur; sed enim, priusquá fluere menses cœperint, mulierem non concipere, quod & semen careat alimento, & unde adhærere possit non habeat, levem enim tunc uterum esse, ob vasorum conclusionem, ut inde semen, tanquá calx à levigato pariete ocyssime elabatur, qui enim parietes illituri sunt, eos prius exasperant, deindè colores inducunt; Et quamquá reliquo toto purgationis tempore apertæ sint venæ, tamen (inquiunt) mulieres non concipere, quod semé influentis sanguinis multitudine eluatur: In eo tamé videtur peccare hęc ab Hipp. Galen. & reliquis, tum græcis, tum Arabicis medicinæ scriptoribus concepta, & à neotericis omnibus probata opinio, quòd dicat mulieré non concipere, nisi cessantibus, aut incipientibus menstruis; hoc siquidem, è diametro pugnat cum sacris literis Levit: 15. ubi interdicitur mulieri, accedere ante numeratos septem à suâ purificatione dies, quod ipsæ religiosissime observabant, & tamen fœminas Hebræas fœcundissimas fuisse constat: Neq; verò eorum ratio ulla est, tota enim in eo cósistit, quòd occlusis vasorú osculis levigetur uterus ideoq; semen non adhæreat, quasi vero uterus ipse non habeat attrahendi & retinendi semen nativam vim; potest levis ventriculi superficies interna alimentum non adeo aliquando familiare usq; ad concoctionem retinere; potest levigata vesica urinam acrem & mordacem, potest folliculus fellis amaram, & super vacaneam bilem complecti; cur igitur vulva seminis substantiá sibi adeò familiarem, & tanta aviditate prolectam non poterit retinere? sed donemus, opus adhuc esse uteri asperitate, illa mihi profectò satis videtur, etsi perexigua, quam oscula venarum etiam obcæcata, & nullo sanguine fluente efficiunt, dummodo non multò pòst fluat in eos, quos (ut jam tandem institutum repetam) usus aggredior. Posteaquam semen concipitur, illiq; membrana veluti refrigeratis pultibus obducitur (quam ovi internæ pelliculæ Hipp. assimilavit) venæ, & arteriæ uterú implicantes aperiuntur, membranamq; eam, ipsumq; semen amplectuntur; ex ijsq;, quasi augeantur, nova accrescunt vasa, ita ut ab unoquoq; osculo vas generetur, ab osculo nimirú arteriæ arteria, à venæ osculo vena, ex quibus fœtus jam formandus enutriendusq; est, non aliter quam matris brachium aut crus: Quæ tamen quia sui in exortu plurima sunt, & incommodú fuisset fœtus corpori tot implantari; postquam affusionem illam genuere, quam orbicularem esse, placentæ in modum, & chorion à Galeno nuncupari, suprà jam diximus, quò validius firmarentur inter se deinde, coeunt, & in duos veluti stipites desinunt; coälescentiæ autem modus talis est, qualis dum multæ ac tenues arboris radices binæ & ternæ inter se ita conjunguntur, ut ex ipsis aliæ majores quidem mole, numero vero pauciores exoriantur, & hæ rursus coëuntes alias producant, idq; tantisper fiat, quoad in unum duovè conflatæ omnes ad terræ superficiem, & arboris truncum desinant, hâc enim penitus ratione vasa hæc ad ipsum fœtum, allantoidem perforantia, se ingerunt, & dicuntur umbilicalia. Nihil enim aliud est umbilicus, quam quatuor hæc vasa, in medio sui urachum habentia, hoc est, lotij ductorem Avicennæ sumen appellatú, hic verò est principium farciminalis tunicæ, & propterea perforatus ad fundú vesicæ ipsius fœtus, ut per ipsum excretum lotiú, ea, quâ diximus, parte colligatur, longè enim pręstiterat, fœtum non per pudendum urinam reddere, sed ut nunc habet, per umbilicum, propter

Dub: Conceptio an facilius contingat incipientibus deficientibusq; mensibus.

Medicorum sententia.

Improbatur.

Diluitur ratio.

Conceptionis ratio.

Vasa ambilicalia.

Vmbilicus quid.

Vrachus.

ipsius urachi rectitudinē, cui tamen musculus circumjectus est nullus, qui prospiceret, nè excrementa intempestivè effluerent, cujusmodi in natis, quoniam nullum tempus ad id fœtui est intempestivum.

Cur per urachum & non per penem urinam reddit infans.

Hic tamen meritò dubitabis; si verum est, puerum ex collo vesicæ urinarium meatum usq; ad apicem virgæ apertum habere, cur potiùs lotium per urachū transmittit, quam per illum? vel saltem cur non aliquā ejus partē ipsa vesica per virgam ejaculatur?

Solutio.

causa hujus rei est quia latitudo urinaculi multo major existit, quam ea quæ vesicæ collo inest, item rectitudo ejus major, qua quidem ad educendam urinam colli obliquitate est præstantior; propterea nullus est musculus extrinsecus urinaculo appositus, uti diximus, qui effluxum urinæ prohibeat, cujusmodi sphyncteris reperitur ad collum vesicę, pro quo constringendo aut laxando voluntariâ actione fœtus indigeret, qua tamen in utero caret, ut Galenus autor est lib: de fœtus formatione, & infrà latiùs patebit. Ratio autem experimento firmatur, si enim dividas eam peritonei partem, quæ vesicæ præponitur, & umbilicum attollas, & quod in vesica continetur, manu comprimas, cernes lotium per urachum infarciminalem effluere membranam, quam si rursus compresseris, vesicam implebis; sed redibo ad sermonem, quem reliqui.

Vasorum umbilicalium implantatio.

Ex illis vasis in interiori farciminalis involucri superficie veluti ex puncto unum teres longumq; instar chordæ corpus prodit continens umbilicum, duas arterias, totidemq; venas, ac urinaculum; ubi ex venis una tantum efficitur,

Per umbilicum fœtus in utero nutritur.

quæ per umbilicum delata simæ parti epatis ipsius fœtus inseritur, venaq; cava appellatur, & per hanc ad fœtus alimentum sanguis ab utero derivatur, qui postea ab epate in omnes corporis partes distribuitur. Similiter duæ arteriæ circa vesicam firmantur, & arteriæ magnæ inseruntur. Hæc vasa ubi unum corpus efficiunt, & chordæ instar aut teretis alterius corporis ad fœtus umbilicum deducuntur,

Vmbilici nodi.

locis nonnullis veluti tuberculis nodisq; distinguuntur, ut mora in illis facta adhuc amplius sanguis elaboretur; quibus numeratis nodis (non enim ijdem numero sunt omnibus)

Zirbi commentum de nodis umbilici.

prædicit Zirbus, ex mente Albumazaris, tot adhuc fœtus ab eo utero udituros, quot ipsi sint nodi; à quibus autoribus hanc prognosticationem, quæ sciolæ videri volunt, obstetrices susceperunt, licet totidem ferè in extremo partu, quot in puerperio primo, sæpe numero conspiciantur.

Longitudo umbilici.

Porro umbilicus laxus est, duos plerumq; cubitos longus, & multis modis fœtū præcingens; quē tamen usum fœtui in utero præbet eundē nato infante amittit, propterea exsiccatus ligamenti usum acquirit. Sed enim vena umbilicalis non gibbę epatis parti, sed simæ inseritur, quia bilis receptaculum ibi erat, satiusq; fuit sanguinem prius purgari.

Dub.

At cur ipsa statim post umbilicum in unam coit, arteriæ vero longo itinere manent duæ?

Solutio.

quia tutius erat venas coalescentes unum magnum vas efficere, sic enim minus esset injurijs obnoxium; insuper quia epati parti non admodum distanti venam inseri erat necesse, arterias vero, ut quæ supra vesicam tuto vehuntur, neq; statim ad cordis sinistrum ventriculum perveniunt, non erat necessum unum efficere.

Fœtus.

Nunc quoniam de membranis & vasis egimus, de ipso fœtu cujus gratia reliqua in utero generantur, nonnihil adijciamus.

Situs in utero.

Situs ejus in utero ferè talis est, incurvus totus, ac contractus talos ad nates applicat, ipsum vero caput in genua pronum decumbit manibus inter genua & caput utrinq; insertis, vultus & os in genua ita obversa inclinantur, ut nasus inter genua dependere, oculi autem, uterq; alteri genuum propemodum impressi videantur;

Forma.

itaq; forma ferè sphæricus est, sic enim meliùs retinetur, paulo tamen oblongior, ut in partu claustra angusta melius penetrare possit, & sic ad anteriora uteri aspicit mas, fœmina ad posteriora, quamvis & aliquando capite elato, aliquando transversim jaceat, quæ tamen positiones, & multa alia, præter naturam, nec sine periculo sunt.

Per umbilicum fœtus utero alligatūr.

Per umbilicum fœtus utero toto gestationis tempore, perinde ac per pediculum fructus arbori alligatur, cæterū partus tempore instante cum magnus & perfectus infans uterum distendit,

Partus.

tunicæ pro infantis mole angustæ redduntur, neq; jam sanguis sufficiens alimentum exhibet, ideoq; concitatus infans sese convolutās exilit, membranas disrumpit, acetabula

dissolvit,

dissolvit, & tunc arcana quadam ratione uteri ostium aperitur, aquæ dictæ prius exeunt, vasa umbilicalia ab utero suisq;, unde prognata fuerant vasis eum in modum abscedunt, quo maturus fructus, aut in autumno folia suis pediculis ab arboribus abscedi abrumpiq; cernimus; tandemq; fœtus progreditur umbilico adhuc nexus, quem mulieres forpiculâ, aut cultro, bruta vero dentibus discindunt; ipsa autem involucra fœtus mox cum sanguinis defluxu quodam, propter abrupta vasa, subsequuntur, quæ mulieres asperso sale exurunt, aut aliquò defodiunt, bruta devorant, nisi ipsis ab adstantibus præripiantur. Sed videtur jam hoc caput justam adeptum magnitudinem, qua propter reliqua, quæ tùm ad fœtus formationem, tùm ejusdem in lucem editionem spectant, in tertium, quartumq; hujus operis librum oportunius explicanda rejecimus.

Vmbilici sectio. Secundina exitus

Lib: 3. C. 11 lib: 4. C. 7

De similitudine partium fœminarum cum partibus viri.

CAPUT XI.

EX dictis jam facile colligere est, easdem, quæ in viro insunt partes, in muliere etiam reperiri, hoc solùm differentes, quod in mulieribus quidem intus sint conditæ, in viris extra promineant, harum enim utras prius mente conceperis, mulierum extra invertendo, virorum verò intro replicando, omnes inter se similes invenies. Si enim fingas virorum pudenda inversa, & inter rectum intestinum ac vesicam constituta, matricis locum scrotum occupabit extrinsecus autem utrinque testes adhærere, & colem maris in matricis collum evadere comperies; quæ vero cutis est in fine colis, (quod in viris præputium appellatur) ipsum pudendum muliebre repræsentabit. Jam vero si rursus imagineris, matricem inversam & extrà prominentem, tunc testes ipsius parte interna contineri, ab eademq; veluti ab scroto circumdari necessum erit; collum autem, quod antea intra peritoneum erat abditum, nunc pendere, àc colem virilem efficere; pudendumq; muliebre, quod hujus colis cutaceam quandam ἐπίφυσιν esse diximus, in vocatum præputium commutari. Perinde consentaneum erit, arteriarum, venarum, vasorumq; spermaticorum positionem una cum ijs transferri. Tunc deniq; plane intelligas, nullam viris partem inesse, quæ in mulieribus non sit, tantùmq; positione differre, & magnitudine, idemq; fœmineis his partibus accidere, quod talparum oculis; obtinent enim vitreum ac cristallinum humorem etiam talpæ, & tunicas his circumdatas non minùs quam animalia, quibus oculi prominent; verùm neq; eis aperti fuerunt oculi, neq; foras prodierunt, sed intus imperfecti manserunt, veluti partes supradictæ in fœminis, propter caloris ad extrudendum infirmitatem, quæ an satis sit ad producendam sexus diversitatem, suo loco latiùs disputabitur. Nunc hæc sufficiant de partibus, quibus fœmina à viro dissidet, deq; ijs, quæ gestationis tempore in ipso utero generantur, quæ propterea præmittenda esse omninò necessarium duximus, quia quemadmodum ad historiæ fidem geographia, sic ad medicas tractationes partium humani corporis cognitio plurimum confert; ut enim, qui rerum gestarum memoriam repetunt, non illas rectè possunt exprimere nisi prius locos, quibus obtigerũt, depinxerint atq; adumbraverint; sic procul dubio si, quæcunq; circa hominis generationem solent contingere, sunt enarranda, necessum est eas partes perspectas habere, in quibus ea omnia agenda peragendaq; sunt, sive fœliciter id fiat, ut per sanitatem; sive minus auspicate, ut per morbos. Qua tamen in re sicuti & in sequentibus innumera pene reperies, quæ & antiqui penitus ignorarunt, & nos opinari tantum, ingenuè fatendum sit, multa quæ sibi soli reservavit summus & sapientissimus ille opifex, cujus inenarrabilem, bonitatem, ac sapientiam in hoc potissimum pangendo divino opere, quod voluit cæterorum mirabilium perfectionem esse atq;

Eadem, quæ in viro, in fœmina etiam sunt partes.

Lib: 3. C. 8

Anatomiæ ad geographiam similitudo.

Philautia multorum errorum causa.

atque centrum, nemo unquam satis laudabit; quod cùm ita sit & ignorantiæ non raro accedat philautia, qua nihil nos ignorare videri volumus, hinc factum, ut quicunq; habiti sunt sapientiores, Hippoc. Plato, Aristoteles, Galenus, & qui post illos sequuti sunt, ad propria commenta non rarò recurrerint in quibus quò quisque in re dubia & obscurissima fuit acutior, eo apud scriptores locum obtinet præstantiorem: Quia nimirum ita placuit Deo glorioso & sublimi, velamento stultitiæ, ne arcanum sui divini operis in propatulo esset, thesaurum suæ sapientiæ abscondere, ut humanam sapientiam pessundaret: Quamobrem sanctissimus Rex idemque Propheta merito dicebat: *Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmaverunt me*; & sanctus Job corporis universi plasmationem tribuit Deo conditori. Quin & Aristoteles & Galenus ipse in DEUM assurgunt, quoties corporis humani divinam fabricam in pangendis, connectendis, ac disponendis membris summoperè admirantur. Nos igitur, etsi furorem esse existimemus temere ac insolenter nobis plus satis tribuendo, ea quærere quæ nostris mentibus excellunt, & ea docere, quæ fortè ignoramus: tamen honestum censemus laborem, qui ad humanas capessendas disciplinas comparatur; Ideò DEI Optim. Maxim. ope nitentes, eundemque summa veneratione laudantes, in his, quæ diximus, quæque dicturi sumus, curavimus ea, quæ procaptu humano verosimiliora visa sunt, & magis rationi consentanea, quæque à probatissimis scriptoribus, factâ etiam pensiculatè inter eorum dicta electione accepimus, aut experimento comprobavimus, ea solummodo posteritati commendare.

FINIS LIBRI PRIMI.

De Natura Mulierum

Liber Secundus.

De Semine & Menstruo.

Quid Semen, quidvè genitura & humiditas salivalis.

Caput I.

Generationis principia duo. Fragilis est humana origo.

PRoditum supra jam est duo esse nostræ generationis principia semẽ, & menstruum, ac proinde superbissimi animalis originem debilem, fragilẽ, & prorsus imbecillem, quinetiam corruptibilẽ atq; mortalẽ, de his igitur hoc libro agere decrevimus, & primò de semine, de quo, quid sit; quæ ipsius natura; & an mulieres semẽ emittant; quidq; ipsum ad generationẽ conferat; an vivat, & animatum sit; â toto ne corpore decidat; ubi generetur & formam accipiat; quidve testes ad ipsius generationem conferant; & cur orta ab eodem membra deperdita instaurari minimè possint; tandemq; quid sit formatrix facultas in eo contenta; quæq; sint boni ac prolifici seminis conditiones; breviter atq; contractè enucleabimus. Semen igitur autore Aristotele secundo de generatione animal. id est, ex quo primò oriuntur ea, quæ

Semen quid

Ar. Cap. 4.

Galen: 2. de ſemine.

quæ ſecundum naturam conſtituuntur. Galenus nihil aliud eſſe dixit, quam ſanguinem in venis, quæ ipſum continent exquiſitè confectum. Autor definitionum humorem eſſe dicit, in vaſis, quæ à teſtibus exoriuntur, contentum, calidoq; conſtantem ſpiritu, ex quo naſci hominem liceat. Alexander, amator veri dictus apud Priſcianum, dicit, ſemen eſſe ſanguinis ſpumam; Ejuſdemq; opinionis fuit Diogenes. Medici vero ſummo inter ipſos facto conſenſu definiunt utilem ſuperfluitatem ultimi alimenti ſanguinei in partes diſtributi; quam nos etiam definitionem libenter amplectimur. Quicunq; de ſemine ſubtilius diſſerunt, à genitura diſtinguunt, quia, inquiunt, genitura eſt cauſa, principiumq; generationis, proveniens à perfectis animalibus, quæ naturâ coeunt; ſemen vero plantarũ etiam eſt, & animalium imperfectorum; unde colligunt genituram ens eſſe naturale imperfectum; utpote quod alterum tantum generationis principium obtineat, cujuſmodi eſt ſemen viri; ſemen vero ex duobus rerum naturalium principijs conſtare, cujuſmodi eſt nux, triticum, hordeum, & alia ſemina, quæ perfecta ſunt in genere ſuo, non minus quàm ipſum animal: Quâ ratione ſeminis, quam geniture, latior eſt acceptio, ex ſemine enim, non ex genitura plantas & imperfecta animalia provenire recte dicimus, ex geniturâ vero perfectiora tantummodo: cæterùm Hipp. non ſolum ipſum ſemen recens emiſſum, aut in ſuis vaſis contentum, ſed quamdiu fœtus nomen non meretur, etiam muliebri ſemini conmixtum, & in utero conceptum, genituram appellat. Porro autem ſemen excrementum eſſe ex eo concluditur, quod neq; pars aliqua corporis eſt, neq; res præter naturam; ſupereſt igitur, ut vel ſit alimentum, vel colliquamentum, vel excrementum; alimentum quidem res adventitia eſt non inſita; cum igitur ſemen inſitum ſit non eſt alimentum, multo minus colliquamentum, quia omne tale præter naturam eſt; inſuper quia locus ſecundum naturam nullus colliquamento eſt datus, ſed hac illac fluit, quocunque facilius ferri poteſt, naturalibus vero excrementis locus deſtinatus eſt, verbi gratia, alimenti ſicci excrementis, aluus; humidi veſica; utilis ventriculus; ſeminalis teſtes, & vaſa varicoſa; præterea craſſi homines multo minus fœcundi ſunt, ac minus ſeminis habent, non eſt ergo colliquatio, nam craſſum ab agente colliquante magis deſtillat; quid? quod ſi colliquatio eſſet, ſemper læderet: atqui nonnunquam allevat corpus redditq; alacrius; ſupereſt igitur ut ſit excrementum; Utile tamen, utpote à quo magnam utilitatem natura conſequatur, & vegetior atque vigoroſior reddatur. Cum igitur ultimum alimentum utiliſſimum ſit, utpote ex quo jam unumquodque gignitur membrum, ſemen ejus potius, quàm alterius alimenti excrementum eſſe oportuit, ſi adeo utile excrementum futurum erat, ut ex eo homo ipſe generaretur; quo loco, uti Ariſtoteli placet, excrementum appello reliquias alimenti; colliquamentum vero id, quod reſolutione præter naturam ex incremento ſecernitur. Unicum ſanè perpetuæ propagationis atque ſubſiſtentiæ rerum præſidium ſemen eſt, cui niſi ineſſet propagatrix quædam vis, ſpecierum conſervatrix, brevi temporis ſpatio cuncta deficerent animantia, quæ in individuis ætatis progreſſu & morbis diſſolubilia eſſe diximus atq; mortalia, in ſpecie vero perpetua & æterna ſeminis ratione conſervantur. Conſtat ſemen materiâ, & facultate, illa ex primis rerum elementis conflatur; ſanguis enim ex ijsdem quatuor rerum principijs, quæ in cibis inerant, conſtituitur, cujus ſeminis materia portio eſt; Facultas vero formativa pars eſt animæ vegetantis, ut ſuo loco dicendum erit, & in ſpiritu genitivo conſiſtit, qui multo diviniorem naturam ſortitur: Omnis enim animæ ſive virtus ſive poteſtas alterius cujuſdam corporis particeps eſt, ejuſque divinioris, quam quæ elementa appellantur, dicente Ariſtot. 2. de generatione animalium. Porro duplex, tum maribus tum fœminis ſemen ineſt; prolificum unum, quod propriè ſemen appellant; ſalivalem ſuccum alterum quod ſeminis nomine non niſi æquivoce comprehendunt, quippe quod inutile ſit ac minime prolificum, niſi quod ex virili Allantoidé membranâ coaleſcere, quã ſuprâ ex fœmineo ſemine generari

Seminis definitio.

Genitura à ſemine quid differat.

Lib: de naturâ pueri.

Seminis definitio explicatur.

Naturalibus excrementis locus eſt deſtinatus.

Excrementum quale ſemen eſt

Excrementum quid.

Primo De gen. animal 18.

Colliquamentum quid.

Seminis materia.

Facultas.

Semen duplex.

Galen: lib: de rem.

Salivalis humoris usus.

generali prodidimus, quidam putant, cætero quin ad oblectamentum duntaxat natura illud molitur; in viris eodem ferè itinere, quo fœcundum semen, progreditur; in fœminis uteri cervicem per tenuissimas fibras adit: Hoc cùm emittunt, mira voluptate afficiuntur, quod non perpetuo in seminis prolifici emissione, sed plerumq; evenit; plures enim citra libidinis voluptatem conceperunt. Hic porro humor reliquo tempore paulatim & sine sensu illabitur, in coitu repente, ideoq; cum maximo sui sensu, & incredibili, ut fertur, voluptate exiliendo, ac per saltus, haut secus quam virile semen tanto in plerisq; impetu irrumpit, ut marium more longius prosiliat; tot voluptatum illecebris & iritamentis ad coitum opus fuit, quæ nisi sagax natura paravisset, vix quisquam esset, qui conceptionis humanæ locum contemplatus, tot sordes quæ assiduo in fluxu ipsum inquinant, subiecti crassi intestini, & super positæ vesicæ viciniam, mulierum complexus persequi voluisset: nec ulla viro se jungere fœmina appetivisset, quæ nonimestris gestationis labores, & partus matri sæpe funestos dolores animo volvisset. Sed ut ad salivalem succum redeamus, illum fœminis affluere plane constat, cùm ipsæ in coitu vehementer oblectantur, & qui concumbunt, circa pudendum sibi eum effundi percipiunt: At spadonibus hic humor voluptatem quandam afferre videtur; quamvis Alexander Aphr: non propter illum, sed propter memoriam anteactæ voluptatis illos tantummodò, qui jam juvenes fuerunt castrati, in coitu delectari existimat, sed nihil vetat duplicem hanc causam voluptatis in spadonibus conjungi, ideo haud sine ratione amatores eos esse mulierum maximos tradidit comicus poeta. Idem humor fœminæ utpote frigidior, ac ad prolis generationem prorsus ineptus, jure post coitum effunditur suo jam functus officio. Quod si verum est, non video qui possit conceptionis signum esse à fœmina exsiccato pudendo dissedere, & exhumectatione eandem non concepisse colligi; quandoquidem hac humiditate diluitur, etiamsi semen contineat uterus, quare potius existimo concepti seminis signum esse arido pudendo discedere; dilutum vero non semper coitus infœcunditatem arguere, quia potuit retineri prolificum semen, quod ad uteri fundum projicitur, affluere salivalis hic succus, qui ad cervicem. Virorum autem salivalis humor in coitu fœcundo retinetur, utpote vigorosior, & qui fœcundi seminis fœminei naturam prorsus refert, sunt tamen autore Galeno specie similimâ, semen, quod in fœminarum testibus continetur, & humor, qui in glandulosis marium corporibus reperitur.

Salivalem succum fœminis inesse.

Spadones quare in coitu delectentur.

Virorum salivalis humor.

14. De usu part. C. 11.

De seminis natura atq; præstantia.

CAP. II.

Seminis temperantia.
Color.
Substantia.
Odor.

SEmen natura calidum & humidum est ideo aliquando nomine calidi innati, & humidi radicalis, unà cum sanguine comprehenditur; & si probè concoctum fuerit, colore album & splendens esse oportet, ut vel hinc pateat, quam parum verè Herodotus scribat, semen nigrum Æthiopes promere; substantiâ crassum redditur, lentum, sambuci vel palmæ odore, apibus expetitum, & quod in aquæ fundum immergitur: Est etiam fœcundum & bonum id, ad quod plurimum vitalis spiritus ex corde & universo corpore confluxit, qui ibi testium, & vasorum vi genitivus fit: aëreum insuper ac globulentum, & quod instar grandinis concrescit, non tamen à frigore, sicuti grando aut nix, sed à proprio ingenitoq; vasorum, & testium calore, neq; humore ejusdem vi dissipato, sicuti illa, quæ multum terrenæ substantiæ admixtum habent, veluti lutum, & reliqua terrena, quæ fervore solidantur, sed ampliore concoctione agitante, & ut candidum ovi, oleumve diutius agitatum in spumam ingentemque tumorem vertitur, coercito flatu, ita semen ab immixto spiritu in densissimam turgescit

turgescit spumam, cujus bullas vix cernere possumus, sicuti neq; butyri: Hâc de causâ poëtæ Venerem Aphroditin & ex maris spuma prognatam dixere. Hic tamen scrupus est, si enim crassum semen, albumq; ex homine prodit; cur mox refrigeratum humescit, & in aquæ speciem coloremq; convertitur; nam si terrenum semen est, in humorem totum & aquam converti non posset; si aqueum à frigore potius, ut cætera, quæ aquea sunt, quàm à calore congelari oporteret atq; concrescere? Solutio ex dictis est, semen enim duplici substantiâ constare docuimus, spirituosâ unâ, alterâ crassâ, & tenaci, quæ interno calore & spiritus copia, eâ, quâ diximus, ratione calore in spumam converso spissatur albescitque; egressum vero semen calore exhalante liquescit, non congelatur, propter inclusum incongelabilem aërem, & spiritum, qui si etiam evanuerit, veluti aqua remanet minimum habens terrenæ portionis: venit itaq; culpandus Thesseus medicus, qui apud Priscianum elephantorum semen ita post egestionem solidari dixerit, ut electri similem substantiam sumat. Sed ut ad seminis conditiones regrediamur, illud etiam bonum ac prolificum est, quod in tertii septenarii complemento generatur, quia tunc stat longitudinis diameter, & corpus incipit inspissari secundum latitudinis, & profunditatis diametros; verum circa triginta annorum ætatem habet homo semen perfectè maturum; imo mulier, si imprægnetur ante vigesimum primum annum, debilitatur, & pallescit; albi etiam, nec multùm pingues, nec admodum graciles, plus semine abundant, quàm nigri aut fusci, quia etiam humore redundant, qui seminis materia est. Infœcundum vero semen habetur, quod aut in aquâ innatat, aut prædictis qualitatibus caret; item viri semen multùm coeuntis, quia inconcoctum est, & vasa seminaria debilitantur; non est etiam prolificum semen senis in ultima senectute, quia non satis eorum natura potest concoquere; neq; pueri ante decimum quartum annum, propter incrementum, & quamvis aliqui referant vidisse quosdã, qui genuerũt in duodecimo, illud, nihilominus rarissimum est, nam vel nondum semen habent, vel si habent, aquosum est & penitus indigestum; est præterea invalidũ semen ægroti propter imbecillitatem, & ebrii aut nauseabundi, quia aquosum etiam est, & indigestum. Quæres fortassis, calidumnè semen an temperatum fœcundius sit? Respondeo; semen fœcundum dupliciter dici; aut quod facit ad plurium generationem, aut quod cum plurimis fœminis generat; primo modo calidum semen valdè fœcundum esse manifestè inquit Galenus art. med. 95. quia quemadmodum ex ventriculi functionibus coctio in calido melior fit, quam in temperato, eo quod calore promovetur coctio, ita cum conceptio coctione peragatur, semen calidius magisq; coctum aptius est ad generationem, & fœcunditatem; Secundo modo fœcundior uterus appellatur, teste summo dictatore Hipp. temperatus, quia ex pluribus viris, etiam variè temperatis, liberos suscipit, quâ etiam ratione temperatum semen pluribus uteris susceptum fœcundatur. Ejus verba 5. Aph. ita jacent; *Quæcunq; frigidos & spissos uteros habent, non concipiunt, & quæcunq; præhumidos uteros habent, non concipiunt, extinguitur enim in iis genitura; & quæcunq; siccos multum, & præcalidos, nam ex defectu alimenti corrumpitur semen; quæcunq; vero ex utrisq; mediocrem habent temperaturam, eæ fœcundæ sunt;* Ex quibus Galenus in comment. colligit, tàm mulieres quàm viros si temperatè quatuor qualitatum potiantur, generare, quamvis temperie illa privatis commisceantur, intemperatos vero cum iis solum, quæ contrario sunt temperamanto, copulatos gignere, nimirum calidos frigidis; humidos siccis; & sic de cæteris: Quæ tamen Galeni sententia repugnantiam videtur involvere, nam si intemperatæ solis contrariis naturis junctæ generare valent, ut in ultima sententiæ parte legitur, non poterunt profectò temperatis junctæ generare, ut initio ejusdem sententiæ Galenus prodiderat. Respondet Mercurialis, & cum eo Mercatus, uterq; viri doctissimi, temperatos si temperatis misceantur semper gignere, intemperatos vero tunc solùm, quando contrariis suæ temperiei copulantur; sed non advertunt, Galenum dixisse, temperatas naturas, quantumvis temperie illa privatis commi-

Venus Aphrodites quare dicta.

Dub.

Solutio.

Semen qua ætate maturum.

Infœcundi seminis inditia.

Dub: Calidumne semen an temperatũ fœcundius sit.

Fœcundum semen dupliciter dici.

Galeni sententia examinatur.

Mercati & Mercurialis interpretatio.

Mercurial. li. var. lect. Mercat. lib. 3. Cap. 3.

ſceantur, omnino gignete; potius ergo arbitror temperatas naturas intemperatis quibuſvis collatas contrariarum vicem gerere; & quemadmodum anodina dicta medicamenta non ſolum à calidâ causâ, verùm etiam à frigidâ ſubortos dolores mitigant, ita etiam muliebre ſemen temperatum calidam pariter ac frigidiuſculam viri genituram contemperare, fovere, ac fœcundam reddere; quamobrem adhuc minus probo Braſſavolæ ibi interpretationem, qui per temperatas naturas non multum diſtemperatas intelligit, quæ utriſque extremis junctæ valeant generare; etenim frigidiuſculam fœminam frigidiſſimo viro junctam poſſe gignere minimè puto, neq; unquam vidi, aliud tamen erit, ſi calidiuſcula calido viro conjuncta ſit, quia calor præſertimque moderatus ad hominis procreationem non parum momenti habet, frigiditas vero nocet. Sit igitur concluſio, non ſolum temperatam utriuſq; conjugis naturam fœcundiſſimam eſſe; & in temperatam utriuſq; contrariam, dummodò non ſit intemperantia maxima, ſed etiam temperatam ſi intemperatæ copuletur eidem, quæ cum ſuo contrario non admodum vehementi gignere apta erat. Infœcundos vero eos eſſe judico, qui ſimilem obtinent intemperiem, frigidam potiſſimum, quamvis non intenſam; ſunt etiam infœcundi, qui intemperiem nimis immoderatam ſortiuntur quibuſvis conjungantur, hi enim prolificum ſemen haudquaquam gignunt. Obtrudes, temperata corpora eſſe ſimilia, & ob id infœcunda eſſe oportere, quia nullam inter ſe præſtare poſſunt actionem, quæ ad generationem requiritur, non enim unum ex altero generare poteſt, niſi mutua eorum actio fiat. Memineris tamen juſtitiale (ut vocant) temperamentum utriuſq; ſexus à temperamento juſtitiali alterius plurimum diſſidere; quare ob hanc diverſitatem, quæ ad agendum ſat eſt, generare optimè quidem poterunt. Quæ vero de ſeminis temperie dicta ſunt, eadem uteri conſtitutioni pulchrè eodem tenore quadrant, in quibus longior aliquantulum fui, quia, ut Platonem meminiſſe conſtat, non mediocris ars eſt noſſe, & viros & fœminas temperamento ad gignendam prolem inter ſe convenientes conjungere, atque hoc fuit olim maximum obſtetricum opus; quod etiam ita cecinit Lucretius.

Braſſavolæ interpretatio reijcitur.

Dirimitur controverſia.

Obiectio.

Solutio

Obſtetricis munusquodnam olim.

Vſq; adeò id magni refert, ut ſemina poſſint
Seminibus conmiſceri generaliter apta,
Craſſaq; conveniant liquidis, & liquida craſſis.

Ex dictis omnes diſſolves nodos, facileq; compones vulgatiſſimum illud diſſidium, quo quæritur, utrum temperati an intemperati meliùs generent.

Semen mulierem habere, & quid in fœtus conſtitutione opis id conferat.

CAP. III.

An fœmina ſemen habeat.

QUia de ſolis mulieribus contemplationem decrevimus, & an hæ ſemen habeant autores non adeo ſunt concordes, fruſtra hæc de ſemine tractatio inſtituta foret, ſi hæc res indiſcuſſa maneret. Præcedit quæſtio, an ſit, quæſtionem quid ſit, ſcio, at hic non abſolutè an ſit, ſed an fœmineum ſit, quærimus; quæ autem huc uſq; diximus, tam fœmineo quam virili facilè poſſunt accommodari; Enimverò conveniunt medici in eo, quod etiam mulier præter menſtrua quid aliud emittat, de hoc tamen dubitant, ſemen nè ſit, id eſt, an facultatem habeat formatricem, vel ut ipſi loquuntur, an actione ad generationé concurrat, ſicuti viri ſemen. Ariſt. naturæ alioqui ſcientiſſimus in lib. de generatione animaliú, fœminas neq; ſemen habere, neq; emittere multis rationibus confirmat, in cujus etiam ſententiam pedibus diſcedunt Averroes, & Avicennas. Athenæus, referente Galeno ſecundo de ſemine, ejus fuit opinionis, ut crederet, fœminas ſemen quidem promere, ſed in utile; quia, inquit, emittitur extra matricem per foramina, quæ à lateribus ſeminarijs meatibus juxta uteri

Ariſt. ſententia.

Athen. ſententia.

Lib. 1. C.20
Lib. 2. C.4
Gal. C.1.

cornua

cornua extrinsecus adsunt. E converso Galenus cit: lib: de semine ex Hippocrate validissimis rationibus contendit, fœminas non solùm semen excernere, verum id etiam magno esse usui universo fœtui constituendo.

1. Ratio.

Rei veritas sensuum fide comprobatur, cui repugnare debilitas est intellectus: nam dissectis fœminis, quæ diutius à coitu temperârunt, vasa seminaria, testes, & uteri cornua, albo crassoque semine referta esse apparent; quod si tenuis humor, lachrimæ similis ab oculo frictione excussæ esset, quod contrarij putant, cur quæso crassum est, album, spumescens? mora, inquiunt, illud fit, at cur illo excreto uterina cessant accidentia? cur non extinguitur libido antequam excernatur? nisi quod antea ad coitum excitabat; cur gonorrhæam patiuntur? cur turgens fœmina statuto tempore ad marem properat? si enim à solo menstruo, non cessarent hæc omnia maris accessu, in quo sanguinis excernitur nihil.

2. Ratio.

Insuper fœminæ non minus quam viri nocturnis pollutionibus infestantur, & viduis, ac ijs, quæ Hystericis vexantur symptomatibus, copiosissimum, crassissimumque semen obscænarum partium titillatione erumpit; quæ excretio si non imaginationem, sed tantum frictionis vim, ut oculi lachrima sequeretur, quî fieri posset, ut quæ somniat cum nulla rarefactione proritetur solâque ducatur imaginatione, semen excernat album & crassum, quod quia in accessu sternutat fœmina, signum est à cerebro delabi. Idipsum declarant subventanea ova, & molæ, quas mulieres ex proprio duntaxat semine, absque ullo virilis seminis accessu, sæpissimè concipiunt. Ad hoc quia fœminæ in coitu non minus quam viri delectantur; at viri delectatio ex semine est; ergo etiam mulieris. Hanc voluptatem ab spiritibus, & motu fieri Aristotelici contendent; sed contrà est, quod sentiunt, aliquid emitti, quo emisso voluptas atque libido cessat. Quod si ad hominem argumentum texere liceat, ipse profecto Aristoteles est, qui naturam utrumque sexum in fruticibus commiscuisse propterea putat, quod sola vis mascula non satis esset ad procreationem, etsi terra alimentum administret; multo ergo magis in animantibus, quæ præstantiori sunt ordine, necessum fuerit maris & fœminæ vires conjungi, non modo ut fœmina materiam suppeditet, sed ut copulatis amborum viribus unum quidpiam procreationi aptum proferant. His rationibus planum fit, fœminas semen habere:

1. Ratio. Prolificum esse fœmineum semen.

Prolificum vero id esse, apertissimè concluditur ex similitudine filiorum ad matres, non solum secundum sexum, sed et secundum plurima alia accidentia ut verrucam, & cicatricem:

Adversariorum sententia.

Non tamen hac ratione contrariæ opinionis fautores quicquam moventur, quia quemadmodum terræ vitio linum in lolium, triticum in typham degenerat; ita menstrui culpa filium in matrem degenerare arbitrantur; sed vim rationis non infringunt: Nam quemadmodum quando vis seminis obtinere, quod primo nititur, non potest, in proximam formam fingendam labitur, sic viri semen, cùm patris similitudinem efformare nequit, in alterius hominis formam decideret, at cicatricem seu verrucam dextri humeri, quâ sola mater insignita erat, fœtus repræsentare non posset, nisi mater ei semine suo idolum suæ compositionis impresserit; non ergo ex alimento tantum similis infans matri evadit, nam persica arbor in Ægyptum translata ex eodem genita semine, sed mutato pabulo, bonitatem alimenti mutavit, non speciem; neque opinandum est Polycletum statuam fingere, quod vero oculi cæsij, nasus simus sit, à luto esse.

2. Ratio.

Ad hæc si asini semen equa exceperit, fœtus non patris tantùm, sed ex utrisque mixtam speciem præ se fert, ex vulpe & cane hybridæ, hoc est, canina vulpis, aut vulpinus canis generatur; cùm igitur assimilatio æquè fiat ad patrem, & ad matrem, necessum est, ut à principio aliquo maris & fœminæ communi proficiscatur. Ad generationem concurrunt solum semen, & menstruus sanguis: hæc vis non potest esse in menstruo, quia hoc mari non est commune, & ideo nunquam assimilaretur fœtus patri: ergo necessum est, ut sit in semine, semen igitur est illud, quod fœmina emittit. Faciunt quidem hæ validissimæ rationes, ut cum Galeno credamus, non à mare solum, sed ab utroque

parente semen prodire, cui formativa vis insit: Illud tamen superest ut videa-
Arist. & al. argumenta proponuntur ac solvuntur. mus, quam sint penetrantia Aristotelis, Avicennæ, Auerroïs, Athenæi, ac suæ
phalangis autorum tela. In omnium, inquiunt, procreatione aliud ma- 1.
teriam, aliud efficientem causam præbere oportet: fœmina dat materiam,
non potest ergo efficiens esse. Solutio est, utrumque semen secundum diver-
2. sas sui partes materiam & efficientiam præbere. Secundò; si præstans, &
integre coctum virile semen sufficiens est generationi, quorsum adjiciet natu-
ra muliebre? Dic, semen viri non ideo prolificum esse, quòd ex sanguine quip-
piam generare possit, sed quòd muliebri commixtum ad generandum sit a-
ptum; disponens enim omnia benignè & suaviter Deus, non uni sexui, sed
utrique generationis opus commisit, ut fœmina voluntarie congrederetur,
non solum oblectamento, & delectatione illecta, sed etiam ut sui individui
substitutio, & similitudo quoad fieri posset, duraret: Ob hoc igitur semen
habere oportuit, & ut auctius prodeat virile semen, ac gignendis membranis,
quibus contegitur fœtus, sit sufficiens; nam etsi exiguum virile semen fingen-
dis solidis membris satis esset, membranæ tamen bullas & spiritum inclusuræ
ante formationem fœtus, & alimenti tractionem, quæ die septimo fieri inci-
pit, viri semen non sufficeret; ideo fœmineo suppletur, & integrum reddi-
3. tur. Tertiò, quo tempore mas pubescit, & semen fundit, pubescit etiam
fœmina, & menstrua apparent; respondet igitur semini virili, menstruum
muliebre, non semen alterum: Non tamen vident matrem & gignere cum
mare, & alere sine mare fœtum; ideo mas solum semen, fœmina & semen
4. & menses habere. Hoc tamen penes ipsos præcipuum est, & inevitabile te-
lum, si semen muliebre materiam & efficientiam habet (nam utrumque se-
men materiam generationis solidorum membrorum præbere omnes uno ore
cum Galeno medici confirmant) posset fœmina sine semine virili concipe-
re: contorquetur tamen facilè, si respondeas, concipere quidem sed sterile,
aues subventanea ova, terrestria animalia molas: Infirmioris enim virtutis
est semen muliebre, quàm ut solum sufficiat ad conceptum, eamque inte-
Obiectio. gram virtutis perfectionem à mare expectat. Si obtrudas, contrarium
prodidisse Hippocr. qui libr. de genitura, semen fœmineum fortius aliquan-
Solutio. do esse retulit, ac virile fieri, & econtra: Nos jam tradidimus, neutrum il-
lorum quantumvis validissimum ad generationem sufficere si alteri non co-
puletur, quamobrem acute magis, quàm apposite respondet. Vallesius
fœminam non magni caloris semen habere invalidum, calidissimam men- *Notatur Vallesius 2. controv. 1.*
struis non abundare, atque ideo non concipere solam, quia aut debilius prin-
cipium activum sortita est, aut materia caret; at consideràsse oportuit, men-
struum sanguinem fœtus materiam non esse, sed pabulum post septimum di-
em; quare potius si fœmineum semen completum haberet activum princi-
pium, conciperet quidem perfectè, sed non aleret: quod nequaquam admit-
timus, neuter enim parentum, quantumque validum habeat semen, comple
Averroïs arg. tum habet principium. Violentius hic urget Averroes, si singula semina
per se prolifica non sunt ante commixtionem, post eam unde advenit illis illa *2. colig. 10.*
Solutio. virtus, quæ in neutro præerat? Respondeo, fuisse in utroque, in comple-
tam tamen; at à quo uniuntur? ipsa inter se in itinere commiscentur, aut in
ipsa vulva, quæ validè & avidissimè amplectens, facit ut uniantur, adjuvan-
5. Adversar argum. te ad hoc, non solum activâ utriusque seminis virtute, sed etiam actuali vir-
tute ipsius matris, quam, Galeni decreto, mediantibus venis, & arteriis per
uteri conceptacula eò transmittit. Quinta Aristotel. ratio: gravida fit in- *1. de sem. 13.*
terdum fœmina, nulla humiditatis suæ excretione, nunquam vero citra men-
ses; menses igitur, non semen fœmineum, ad conceptum sunt necessarii.
Respondeo, Aristotelem aliam in muliere non cognovisse humiditatem, præ-
ter salivalem, quam guttam vocat, hanc, quam in uteri cervice mares sen-
tiunt, etsi fœminæ non emittant interdum, tamen in prolifico concubitu
semen per vasa in uteri sinus semper ejiciunt, quod non persentitur, quia ne-

que viri.

penem attingit, neque tantùm fœminam delectat, utpote quodad sinum uteri demandatur, cujus sensus hebetior est, quam oris ipsius; Neq; placet quod quidam arbitrantur, exquisitiori maris semine fœmineum interdum excusari, exemplo mulieris ducti, quæ concepit ex semine in balneo recepto, ut de Gedelia, & Averrois vicinâ proditur; quod ultimum, si verum fuit, potiùs existimo, per id temporis ad solam delectationem attractionis illius seminis virilis subsequutum etiam fuisse muliebre, accedente præsertim imaginatione, sicuti in in somniis per pollutiones solet contingere. Puer, addit Aristoteles, eunuchus, & fœmina habitu similes sunt, voce, pilis, carne, & viribus; ergò & seminis inopiâ; concedimus, hos omnes non gignere exactè coctum semen, in quo virile robur consistat. Adiungit (nequid eorum, quæ adversus hanc sententiam congerit, prætermittamus) menstruum lac repræsentat, semen virile coagulum; sicuti igitur lac sola materia est, ita & menstruum: Similitudinem menstrui cum lacte non improbamus, coagulum dicimus esse in utroque semine incompletum, ideò commixta coagulari. Addit libidinosas fœminas crebro partu temperari; & nonnullas ex salaci conspectu ter intra mensem sanguinis menstrui profluvium pati, quasi conante natura id pellere, à quo irritatur. Vera tamen hujus eventus causa est, quoniam ex evacuatione quâvis, maxime sanguinis; seminis proxima materia, ac perinde libido ipsa, imminuitur. His Aristotelicorum telis & hoc addi potest, quòd prægnans fœmina in coitu delectatur, & aliquid emittit, quod cum in utero maneat quia clausus is est, & semen intus tunc temporis nullius esset usus, sequitur menstruum emittere, quod ibi ad fœtus pabulum detinetur: Dic, fœminam aut ad uteri latera tunc excernere; aut si ad fundum, ipsum aperiri, cogente ita necessitate, ut, quod supervacaneum est, egrediatur. Vides itaque eorum rationes, quantumvis ex Philosophiæ intimis deprompta videantur, corruere; perspicis maximos fœminei seminis usus, & utilitates, ut nimirum virile nutriat, & adjuvet, quòd delectet in coitu, quòd ex eo Allantoides membrana generetur, & salivali viri humore; sed ita, ne sola Allantoides ex eo generatur, ut reliqua membra non attingat; minimè imo postquam suas vires cum virili semine commiscuit ad formationem fœtus; ex materia illius fit Allantoides. Adhuc tamen facit ambiguitatem quod Levit: 15. viri seminiflui, fœminæ sanguinifluæ expiatio ponitur, quasi huic menstruum solum, illi semen insit: Dic, fieri mentionem illius fluxus, qui in utroque sexu est magis conspicuus, lege vero seminiflui viri mulierem etiam comprehendi; imo si sacræ paginæ, quæ supra omnem naturam est, locis in naturalibus speculationibus liceat contendere, legimus 3. Geneseos, serpenti dictum: Inimicitias ponam inter semen tuum, & semen mulieris; sed hæc aliò pertinent.

Sextum. *Septimum.* *Octavum.* *Nonum argumentum. Fœminei seminis usus.* *Decimum argumentum. Scripturæ locus.*

Semen non solum ut opificem, sed etiam ut materiam fœtum attingere, & cur partes seminariæ non rægenerentur.

CAP. IIII.

Mulierem non aliud continere semen præter sanguinem menstruum Aristotelem sibi persuasisse jam supra memoravimus, & explosimus, ad cujus opinionem digitum attollunt non Avicenna solum, & Gentilis, sed omnes uno ore Arabicæ doctrinæ sectatores: Verum & illud addit Aristoteles, hoc ita constitutum muliebre semen seu potius menstruum solam materi-

Aristot. & peripat. sententia.

 am in

am in conceptu; virile nudam efficientiam exhibere; ex illo omnia tam ſolida, quam cætera membra effici; hoc poſtquam vim generatricem menſtruo impreſſit, & motionis principium dedit, foràs excerni, ut pleriq; omnes interpretantur peripatetici, aut in auras evaneſcere, aut in flatus diſcuti, ut eorum etiam, nonnulli arbitrantur. *Dubitemus* inquit 2. de generat. animal: 3. *Si projectæ in fœminam genituræ nihil concepti fœtus pars efficitur, quo abeat corpulenta ejus ſubſtantia; ſi modo facultate, quæ in ipſa eſt, operatur;* Et non multò pòſt: *corpus genituræ in quo unâ ſemen animalis principium, abſcedit, partim eſt ſeparabile ex corpore, cujuſmodi eſt, quæ appellatur mens ſive intellectus, partim inſeparabile, quod eſt genituræ ſemen, quod cùm humidæ ſit naturæ & aquoſæ, diſſolvitur, ac in ſpiritum difflatur.*

Galeni rationes adverſus Ariſtotelem, qui probat ſemen in utero retineri.

Hoc autem quam ſit ipſi rei veritati contrarium, multis Galenus palàm fecit in lib. de ſemine, & primò ſemen virile in vulva contineri, ſi fœmina conceptura ſit, ex eo concludit, quòd ſi capram, ovem, aut aliam quampiam fœminam diſſecueris, nullam ex iis, quæ ſemen excreverant, concepiſſe, omnes, quæ retinuerant, gravidas fieri deprehendas. Secundò ex ipſo relatu fœminarum, quæ ubi conceperint, quandam in vulva motionem ſentire dicunt, quæ quaſi convellat, ac paulatim in ſe illam contrahat, quod idem plena fide ipſum conceptionis etymon, id eſt, ſeminis in utero comprehenſio, indicat. Tertiò ex autoritate omnium ferè quos perlegerat medicorum, præſertim graviſſimi Hippocratis: verùm enim vero non ſolum in vulva retineri, ſed etiam in pangendo fœtu materiæ, non tantum opificis rationem habere, & ex illo novem ſeminaria appellata membra venam, arteriam, nervum, os, cartilaginem, membranam, tendones, ligamina, & cutem generari, magnis evidentiis ex ſenſuum fide experientiaque depromptis confirmatur.

Semen materiam etiã generationis eſſe.

Seminaria partes novem.

Lib. De genitura. & lib. de natura pueri.

Nam ſi ſemen fœtus pars non efficeretur, aut efflueret, aut in flatus evaneſceret, aut computreſceret: non putreſcit, quia ſic graviſſima, & veneno ſimilia excitaret ſymptomata: tantum verò abeſt ut effluat, quin potius poſt conceptum os uteri clauſum ſit, nec ſpecillum admittat; *quæcunq, utero gerunt,* inquit Hippocrates *his uteri os clauſum eſt:* Neque aliter pſaltrix puella ſe concepiſſe cognovit, ex quâ vidit Hippocrates, tenui pellicula contentum ſexto à conceptu die ſemen excidere: Ita fœminæ quæcunque partus peritæ ſunt, quo die genituram non excidere obſervant, eodem ſeſe concepiſſe ſciunt. Non etiam in halitus vertitur, ita enim à conceptu uterus inflatus, ac maxime elatus ſentiretur, contrà quàm fit, & tempore partus cum crepitu erumperet, quod non obſervatur: Concoquitur igitur ſemen, & in fœtus ſeminales partes convertitur, quarum profectò exanguis, ſicuti ſeminis, & non ſanguinea, ſicuti ſanguinis ſubſtantia eſt, quæ ſeminis omninò, unde manarunt, ſpeciem, ac naturam referunt. Adde, quòd & perforari, & extendi vel longiſſimis ſpatiis, ſine ruptionis periculo, poſſunt, ad quod multò quam ſanguinis accommodatior erat ſeminis materia lenta, & tenax; è converſo neque albus eſt, neque adeò lentus & craſſus ſanguinis ſuccus, ut ſi intendatur aut fiſtulæ in modum perforetur, in ſua continuitate valeat perſeverare.

5. Aph. 51.

Obiectio.

Solutio.

Obtrudes, à ſanguine ipſo partes confici, verùm à naturâ immutato è rubro in album; è tenui in craſſum, aliquando in lentum atque tenacem: At ſi ſanguis eas partes gignendi ex ſe facultatem haberet, ſemine profectò non eſſet opus, ſi ex ſemine, memineris naturam nunquam oblivisci inſitorum motuum, & fruſtra per ambages fieri, quod per compendium commodiùs præſtari poteſt; fruſtra igitur in hoc laboraret, cum jam rei principium haberet, quod non ſolum eſt principium totius, ut vult Ariſtoteles ipſe, verum etiam facultate totum eſſe Plato exiſtimaverat; ut cùm habeat album, craſſum, & lentum humorem, ex quo ſeminaria membra efficere poſſit, hunc ejiciat, alterumque ſimilem ex ſanguine gignat; non itaque oportuit vim ſuam menſtruo ſanguini tribuere, qua in ſuccum album, craſſum, & lentum converteretur (quod Ariſtoteles putat) ac protinus foras ejectum in ſpiritum diſſolvi; cum ipſum ſemen eandem

vim & talem quandam substantiam possideat, quæ primarum partium procreatrix commodissima esset, quod quidem, etsi alij non scivissent, diligentissimum tamen naturæ scrutatorem Aristotelem ignorasse nefas est. Magnâ hîc contentione investigatur, cur prædictæ seminales partes, si deficiant, non queant regenerari; vera namque cutis vulnerata cicatrice, os callo unitur, arteriæ, ac reliqua membra spermatica nunquam, vena difficulter restaurantur. Contrà si carnosæ, & adiposæ partes à nostro corpore excidantur, pro carne, caro, & pro adipe, adeps, rursus facilimo negotio restituuntur. Auget dfficultatem, quòd eadem est materia generationis, & nutritionis: Si ergo venæ, ut locupletissimus testis mille in locis Galenus est, vim habent conficiendi similem quandam substantiam pro nutritione & incremento istarum partium, ex eâdem etiam substantiâ poterunt eædem partes regenerari. Ut obiter illi convellantur, qui pulchre responsum putant, cùm dicunt, genito jam integro animali, materiam generationis non amplius suppetere: Si enim per totum Vitæ cursum pro nutritione subest, pro generatione quidem non deerit, quùm eadem sit; quod enim pro alimento reponitur, simile esse debet omnino ei, quod digestum est, siquidem nutritio est particularis generatio, id est, effluentis substantiæ redintegratio. Sunt alij qui respondent, suppetere quidem materiam, sed desiderari facultatem formatricem & generantem, quæ, ut ipsi autumant, ut abiit completo formationis tempore, ita nutriens successit: Sed hoc etiam, meâ quidem sententiâ, vitio non vacat, quia videmus, & carnem, & adipem in grandioribus corporibus regenerari, si ergo permanet in partibus carnosis pro carnis generatione, cur quæso non permanebit in seminariis pro earundem restauratione? Adhæc in humidioribus, & delicatioribus naturis, ut in pueris, ac fœminis, non exiguæ procreantur venæ, & satis magnæ ac permultæ quotidie in ulceribus renascuntur, carne enim nova replentur, quæ multis venis, & arteriis capillaribus referta est, anteriores etiam dentes non solum in infantia, & pueritia, sed & in adolescentia posteriores. Quidam videntes materiam & virtutem superesse, propterea tamen non regenerari affirmant, quia ubi hæc membra deficiunt, soluta est unitas, & caro etiam deest, cujus regeneratio anticipat, quia facilius & promptius supercrescit, utpote mollissima, & quę minori indigeat elaboratione, ita Galenum intelligunt primo de semine dicentem solida membra non restaurari, quia quod morâ temporis paulatim erat colligendum, carne jam increscente supprimatur. Hoc tamen, & à veritate, & à Galeni mente plurimum dissidet: si enim materia pro membri seminarij regeneratione accuratius elaborata sit; non poterit profectò ex eâ caro fieri, quæ ex solo sanguine minus elaborato conficitur. Vidimus avulso dente materiam solitam pro ipsius incremento ad partem mandari, juxta proximam gingivam in porticunculam evadere, non gingivæ quidem sed albæ cujusdam substantiæ instar calli; Meo etiam ex sorore nepoti, cui à prima infantia dens unus deficit, juxta ejusdem lateris auriculam, cuticularem quendam processum propendentem natura efformavit: Itaq; redundante materiâ seminali in aliis partibus callosa; in cute cuticularis substantia gignitur non carnosa; neque is eo loci Galeni animus fuit, sed carne supercrescente materiam membri spermatici supprimi ac suffocari, alioqui neque etiam hæ partes nutrirentur, quia anticiparet nutritio carnosarum. Quatuor igitur sunt, quæ obstant, quò minus seminaria membra restaurentur; materiæ inopia, quæ, quamvis suppeditat pro nutritione, nunquam tamen in tantâ copiâ colligitur, quæ ad uniuscujusque quod interiit, regenerationem sufficiat; secundò debilitas, facultatis formativæ, quæ quamvis per totum vitæ curriculum perduret, ut latissimè Joubertus suis paradoxis prodidit, tamen aut in membris eam pro futurâ necessitate natura conservet, aut eadem cum naturali sit, non adeò valida vehemensque existit, ut in utero erat, ubi à conceptaculorum &

Quæst. An partes seminariæ regenerari possint.

3. Meth. 5. art. med. 81. 1. De semine 13. 2. De semine 12.

Convellitur quorumdam sententia.

Nutritio quid.

Aliorum sententia reprobatur.

Tertia sententia quorundam.

Ne restaurentur seminales partes quatuor obstant.

2. Para. 7

ipſius uteri fabricatrice vi fovebatur, & intra ſemen ipſum continebatur, agensque per ſe totam occupabat materiam: Tertiò, carnis ſupercretio, quæ quidquid paulatim pro membrorum reſtitutione colligitur, ſupprimit, contrà quàm in primâ ex ſemine generatione factum fuerat, cùm & univerſus humor unà collectus, & multus erat, & virtus fabricatrix non valida tantùm, ſed duplicata; quod ſi medicamentum apponas, quod carnis ſupercretionem impediat, eâdem operâ arteriæ generationem inhibeas, non quod ſua natura arteria generationi renitatur, ſed quod impedimentum obſtet: Quartò, ſiccitas membrorum in adultis, quæ cauſa eſt, ut difficulter coaleſcant, & ob id etiam non niſi in pueris, & molliuſculis corporibus hæc membra regenerantur; in adultioribus vena ſolum, & illa quidem raro; arteria vero quia ſextuplo craſſior eſt, nunquam, & multo minus os, cartilago, nervus, tendo, & cætera.

Obiectio. At dices, plantæ abſciſſæ partes in totum poſſunt reponi, multò ergò magis hominis, animalis nimirum perfectiſſimi, in cujus ſuperiori formâ omnes inferiorum vires, ſicuti trigonum in tetragono, continentur. *Solutio* Reſpondeo; meritò naturam hanc vim opidò languidiorem in animalibus poſuiſſe perfectis, quæ motu ac ſenſu vitam partium tueantur; adde plantas excrementitio vivere humore & paratu facili, cùm terræ affixæ ſint, & exiguâ elaboratione eſſe contentas, & injuriis patere, decidunt enim hyeme folia & fructus, per æſtatem exuruntur, ideo vim generantem validam ſortitas eſſe, cujus interventu partes neceſſario caſuræ ſubſtituerentur.

Diluitur alia obiectio. Efficaciùs tamen urget dentium regeneratio, quorum etſi demus præcoces, & anteriores, qui in pueritia propter anguſtam baſin, & debiles ac pauciores radices decidunt, regenerari poſſe, *Præcoces dentes cur regenerentur.* quia tàm citò cadunt, ut ſecundum generationis tempus inveniat adhuc mandibulam creſcentem, ex cujus ſuperfluo alimento, & generantur & poſſunt regigni, quia coacervatur adhuc ſufficiens materia, & caro gingivarum circumſcripta manet, ita ut non impediat: tamen molares vigeſimo anno multis, & omnium ultimi nonnullis ſeneſcentibus renaſcuntur, & trigeſimo anno unus in extremo utriusque mandibulæ, qui *Dentes ſapientiæ.* ideo vocantur dentes ſapientiæ ſive intellectus, quia frequentius in ætate intellectus, quæ eſt triginta annorum, pullulaant; Imo Albertus Magnus ſenem ſe vidiſſe teſtatur, cui in ætate octogenaria dens natus fuerit.

Avicennæ lapſus. Reſpondet Avicenna, dentes ex ſanguine generari, & ad naturam carnis proximè accedere, quod vanum eſt, & rationi minimè conſentaneum, cùm dentes ſint de numero oſſium.

Dentes ab excrementis generantur. Alii putant dentes, ſicuti ungues, & capillos, ex corporis excrementis generari, ideoque ſemper accreſcere; quia per ætatem indies minor eſt concoctio, & major excrementorum copia: Quòd ſi ſemper generantur, nil mirum, ſi abſciſſi renaſcuntur, quorum ego ſententiæ libentius adhæreo; ſed contrà eſt, quod ſentiunt; ergo vivunt: Neque nos id quidem negamus, ſed ex excrementis nutriri profitemur verâ nutritione, non autem, per juxta poſitionem, ſicuti ungues, & pili. Qui verò gigni dicunt, quia ex ampliori baſi naſcuntur, & alimenti habent majorem copiam, minùs ſufficientem afferunt rationem; quia ſic oſſa fœmoris & ſimilia, quæ lata ſunt, & multam habent medullam pro alimento, promptiùs renaſcerentur, cujus tamen contrarium experimur; neque majori jure vitiligantur, qui ajunt, partes eſſe extremas, in quas natura ultimum ponit conatum, quia eâdem ratione, & auris, digitus, cutis, quæ etiam extrema ſunt, renaſcerentur.

Semen non mole tantum, sed etiam viribus à toto emanare, ac ubi substantialem accipiat formam.

CAP. V.

DIssolvi à concubitu corpus universum arguere profectò videtur, ab omni corpore genituram emanare; perinde atque maximâ nos etiam perfrui in ipso congressu voluptate omnium membrorum: venæ item post aures sunt, quibus incisis steriles homines reddi plerique credunt, quod fieri non posset nisi ex capite deflueret etiam semen: Filii non solum similes parentibus generantur, & in specie, & in habitudine, sed & si manci sint parentes, manci plerumq; fiunt, & si quæ cicatrix in facie est, aut in alio parentis membro, hanc quoq; recipit filius; Æthiopum alba genitura nigrum secundum cutem producit fœtum; Scythæ macrocephali dicti, à longis capitibus, fasciis quibusdam in longum obductis, deinceps communiter macrocephalos generabant. In Calcedonia vidit Aristoteles ex patre, cui brachium compunctum erat, filium natum cum eâdem notâ confusâ tamen; Salmanticæ vidimus ex nobili patre dicto Godscalco Flores, cui fissum erat labium, cum eâdem fissurâ progenitū filium. Quibus tot ac tantis rationibus, depromptis è sensuum fide, quæ una omnes alias evertere potis est, Hipp. ductus semen ab omnibus corporis membris procedere testatum reliquit, à sanis, sanum, à morbidis, morbosum, quin etiam à solidis, & morbidis partibus, & ab humido omni totius corporis; cui etiam consentiunt Plato, & Empedocles, ac insuper ipsa ratio; nam ut totius est aliquod semen efficiens, ita cujusq; partis esse oportet, alioquin membra sine semine generarentur, neque ulla est ratio, quòd ex hâc seminis parte crus, ex illâ brachium generetur, nisi quia hæc ex crure, illa ex brachio decidatur, ab omnibus igitur defluit, quod omnia generat. Hanc ita confirmatam Hipp. sententiam quidam, ductore Polybio, ita intelligunt, ut ex toto corpore secretionem in solo concubitu fieri sentiant, seu colliquamentū aliquod motu agitationeq; diffluens, quod quam sit absonum, superiùs jam monstravimus, & ex eo planum fit, quia fœminæ virovè, qui à coitu diutius abstinuit, copiosum, crassumq; semen in testibus, ac vasis spermaticis congeritur; contrà libidinosi, & ii qui supra modum rei Venereæ indulgent, tandem pro semine sanguinem emittunt, & si confectionem illorum fieri contingat, nihil seminis contineri deprehenduntur: Colliquamentum verò non esse, jam supra multis ostensum est. Sunt etiam, qui putent, seminis materiam ex toto secerni, non ita quidem ut ex uno quoque osse vel nervo, sed ex aliquo osse, nervo, membrana, vel cartilagine quidpiam ad seminis materiam confluat, quòd non illius tantum, à quo profluxit, sed omnis nervi vel ossis in conceptu materia fiat; proinde ex tantulo semine seminales omnes partes effici posse. Multi dicunt, ultimi quidem alimenti seminis materiam superantem partem esse, non quæ à toto decedat, sed quæ ad totum proxime esset accessura. Plures ita interpretantur Hippocrat. sententiam, ut sibi persuadeant, seminis materiam in singulis partibus progigni, & ab his, quotquot sunt, in testes confluere; ac ita explicatum Hippocrat. placitum multis confutat Aristoteles rationibus, in primo de generatione animalium. Prima, Si materia seminis hominis & animalium ab omnibus partibus emanaret, etiam materia seminis arborum; sed videmus arbores, abscissis ramis, semen progignere, ex quo tamen integræ posteà enascuntur arbores; Ergo neque in animantibus ex omnibus membris proveniunt. Secunda, Aut semen deciditur, ab omnibus par-

Hipp. sententia.

lib. de aëre aquis, & locis.

lib. de genitura.

1. cap. huius libr.

Polybij sententia.

Secretio seminis non fit in concubitu.

Aliorum opinio.

Quarta sententia nonnullorum

Quâ ratione pleriq; interpretētur Hipp. dictū.

Cap. 18.

Aristot. adversus illā interpretat. argumenta

1.

2.

bus partibus organicis, ut facie, & manu; aut à ſimilaribus, ut carne, & oſſe; non ab illis, niſi ſimilarium interventu fieri videtur; ſi à ſimilaribus, nulla procul dubio ratio eſt de ſimilitudine parentum, cum hâc ratione ſolo temperamento ſimiles euadant. 3. Et quâ plurimum nititur Ariſtot. cùm ab utroque parente ſemen decidatur, & vir ac fœmina reliquis partibus ſimiles ſint, genitalium formâ differant, neceſſum eſſet, ut perpetuò duo progignerentur fœtus, mas & fœmina, aut ſaltem hermaphroditus, cum ſemen oporteat efficere membra omnia, à quibus decidit, & decidat etiam ab illis quæ ſunt mari, & fœminæ peculiaria. 4. Si à ſingulis corporis partibus ſeminis aliquid efflueret, ingentem profectò ſeminis copiam toti corporeæ moli reſpondere omnino oporteret; contrà tamen conſtat, perexiguam ſeminis molem in concubitu ſecerni; non igitur à toto decidi ac dimanari neceſſe eſt. Ad rationes vero pro Hipp. ſententiâ propoſitas reſpondet, voluptatem, & extenuationem totius fieri, non quòd ex toto aliquid decedat, ſed quod prurigo vehemens accedat, ex calore & ſpiritibus ab agitatione excitatis, ubi vero pruritus, ibi voluptas fit: extenuationem ex nimio coitu contingere, tùm propter vehementem & aſſiduam exercitationem, tùm quia ſolida membra privantur alimento, eſt enim ſemen medullis, & arteriarum, venarumque alimento ſimilis ſubſtantia: ſimilitudinem nullum eſſe indicium, ſiquidem & voce, & unguibus, & pilis ſimiles procreantur filii, à quibus tamen partibus nullum ſemen deciditur; avis inſuper & proavis nonnunquam ſimiles evadere, ex quibus ſubinde nihil ſeceſſit, ut de muliere ipſemet Ariſtoteles refert, quæ alba cum Æthiope concubuit, & albam filiam peperit, ex quâ poſteà & albo viro Æthiops avo ſimilis genitus fuit: cumque non ſemper ex mancis manci proveniant, caſu id fieri poſſe arbitratur, ſive etiam propter uteri anguſtiam eâ in parte, quâ mutilus infans evaſit, ſicuti arbores, quæ in terrâ non habent locum ſatis amplum, aut à lapide vel ab aliâ quâpiam re, ne in hanc aut illam partem radices jaciant, præpediuntur: homines ad generandum impotentes reddi abſciſſione arteriarum, quæ ſunt retro aures, quòd privatum cerebrum influxu ſpirituum vitalium imbecillũ redditur, neq; potens eſt coitus labores ſuſtinere, in quo maxime illud ipſum laborat; aut quia fortè cum illis venis præſcinditur nervus, qui à ſexto nervorum pari in teſtes deſcendit & ſeminaria vaſa, ut optime Veſalius animadvertit. His tàm multis Hippocratis ſententiam Ariſtoteles explodit, qui tamen pro illâ aliam nobis meliorem non ſuppoſuit; Exiſtimat enim duo generationis principia ſemen viri, & menſtruum fœminæ, in corde gigni, à quo priuſquàm deſcendant ad partes ſeminarias, diſtribuantur per vaſa in corpus, ut à membris permutationem alterationemque ſuſcipiant, quâ tandem ornata confluant ad ſeminarios meatus. Priorem hujus opinationis partem confirmare ſe putat, quia ſemen producturum ſimile toti parenti oportuit vel prodire ab omnibus partibus, vel ab unâ, quæ totius vicem gerat, quale eſt cor. Præterea quia utrumque horum principiorum, excrementum eſt ſanguinis, idem ergo agens gignens ſanguinem, hæc etiam excrementa producit, ac ſanguinem gignit, (ſic enim ille putaverat) ergo & ſemen, ac menſtruum. Sed enim in membra diſtribui contendit, quæ ſecunda aſſertionis pars erat, quia ſemen magis, quam ſanguis eleboratum eſt, eam elaborationem non accepit à corde, quod ſolum generat ſanguinem, recepit igitur à membris: & ſi ad ſingulas partes non accederet, quî, inquit, fieri poſſet, ut ſervaretur ſimilitudo ad membra parentum: ſic itaque explicat verbum, *accedere ad ſingula membra* quod aliter eſſe intelligendum mox oſtendemus. Non eſt tamen quod immoremur in confutandâ Ariſtotelis opinione, cum non receptis, & jam ante multa ſæcula ex autoratis nitatur fundamentis, quòd nimirum cor ſanguinem gignat, & fœmina ſemen non habeat.

Ariſtot. opinio abſurda quæ ſexta eſt.

Galeni ſententia. 7.

Galenus in eâ fuit ſententiâ, ut crederet, ſemen ex ſanguine cum multo ſpiritu arteriali, hoc eſt, vitali ſolum in teſtibus gigni, & in flexibus vaſorum ſemina-

seminariorum; hoc ex anatome argumento desumpto, quòd venam, & arteriam non recto tramite, sed pluribus factis gyris descendere videamus, in quibus paulatim albescit sanguis, & tum demùm, ubi testes attigerit, seminis substantia in ipsis conspiciatur; atque adeò materiam genituræ ex venâ cavâ potissimùm renibus, & lumbis assistente ad vasa seminaria confluere, quinetiam omnes venas, & arterias gignendi semen facultatem habere fatetur; seminis enim vasa inter venas habentur, & similem cum iis substantiam acceperunt, hæc semen generare palam est; non igitur aliis venis per corpus dispersis deerit seminis generandi vis, si modo flexuosa etiam, & anfractuosa adeo essent, ut morâ & cunctatione concoctionis perfectionem sanguis in illis acquireret, sicuti in capreolaribus & varicosis vasis. Addit in omnibus venis talem quendam inesse humorem, quem rorem vocant, quique seminali omninò assimilatur, & proximum est venis alimentum, paulatim albescens, dùm amplius commoratur; manare autem à toto semen (quod Hippoc. ait) ita intelligendum, ut omnium membrorum vi ac potestate semen decidat, ab omnibusq; ipsum partibus notas aliquot referat; Atque illud esse, quod vulgò dicitur, virtute non mole semen à toto defluere, non quod materia à toto decedat, quæ potius ad totum accedere potis erat, in qua quidem locutione cum Aristotele videtur ab Hippocrate prævaricari.

Mora requiritur.

Ros semini assimilatur

Alia est opinio, quam Avicennæ acceptam ferunt, quæ tradit, semen gigni quidem in testibus, confluente ejus fermento, hoc est, corpulenta parte, & spiritibus à tribus membris principalibus semper; à reliquis autem in hos fontes etiam aliquid resudare, cujus rei evidens indicium sit, fœtum in principalibus perpetuò parentibus respondere, in reliquis non semper, sed modò in uno, modò in alio membro; atque quemadmodum ex partibus crassis trium principiorum fit seminis materia, ita ex conflatis tribus spiritibus fieri unum genitivum; Hanc infringunt sententiam neoterici, quod non appareant meatus à tribus principiis ad testes, per quos prædictus fiat confluxus. Cæterùm si quæ alia hæc certè ad mentem Hippocratis proximè videtur accedere, quòd fermentum seu virtutem quandam à tribus principiis semen habeat. Existimant alii semen non ab omnibus decidi partibus, sed à quâvis indifferenter, instar seminis plantarum; sed contra est, quòd vis seminalis non in quâvis promiscue parte plantæ consistit, sed quibusdam inest radici: aliis semini, nonnullis nodo, cortici, vel ramo: Prætereà plantarum partes, sicuti abscissæ vivunt, ita separatæ germinant. Hæc sunt de hac re scriptorum dogmata, ex quibus nos tùm demùm, quid verum sit, eliciemus, cùm quidquid in singulis præclarè dictum fuerit, amplexi fuerimus, rejecerimus verò ea, à quibus incommoda subsequuntur. Quamvis autem Avicenna hujuscemodi rerum ignorantiam medico non nocere dicat, mutila tamen, & prorsus manca contemplatio videretur, si hæc res indiscussa maneret; ideo in semine duo comprehendi, materiam, & facultatem, id est, corpulentam partem, & spirituosam conclusio sit, illam, quæ patiendi vim habeat, hanc verò quæ penitus sit efficiens; spirituosam ex præcipuis partibus potissimum confluere, per arterias enim spiritus vitalis à corde; per venas naturalis (si quis est) à jecore; per nervos animalis à cerebro, & dorsali medullâ, in seminis materiam concidunt, ex quorum confusione, & commixtione genitivus procreatur spiritus, qui seminis materiæ insidens, procreationis potissimùm instrumentum evadit; præsertim autem à vitali genitivum fieri, cùm de ipso constet, & ab ejus fonte ad testes aditus pateat amplissimus. Seminis etjam molem atque materiam à toto decidi, & portionem esse totius materiæ, quæ jam aut ad totum accesserat, aut proxime ad omnes seminarias partes accessura erat; non tamen, quæ concubitus tempore decidat, sed quæ, ubi abundat, à naturâ in vasa spermatica deponatur, & ab ipsis proliciatur, ibique cum

Sententia à Avicenna

Aliorum opinio.

Conclusio.

Controversia deciditur.

Seminis materia à toto.

prædictis

prædictis commixta ſpiritibus vim quandam ex majori elaboratione, ac ſeminis formam acquirat, præſertim autem ſemen continetur in quibuſdam additamentis, poſitis ſub oſſe pubis inter rectum inteſtinum & veſicam; vaſa enim deferentia, quæ ſemen præparatum à teſticulis recipiunt, antequam in collum perveniant, coeunt in paraſtatis adenibus, ex quibus duæ pendent vacuæ appendices, quæ ſemen jam præparatum ac confectum continent, ut tempore coitus in vulvam ejaculetur: coitus tamen tempore non nihil ſpiritus atq; facultatis valida agitatione de repente in teſtes irruere, indicium ſit voluptas, quæ tunc per univerſum corpus perſentitur maxima: Hinc Veneris exceſſus debilitat, quia non ſolùm reſiduum, ſed etiam nonnunquam quod actu erat, vel futurum partium alimentum, ſucceſſivè trahitur. Inprimis autem cerebrum patitur, tùm quia extremum eſt, ubi ceſſat vis teſtium attractiva, tùm propter mollitiem ipſius, & dorſalis medullæ, quæ magis quàm ſolidiora membra concedunt trahentibus teſtibus, tum præſertim quia ejus ſubſtantiam teſtes avidius proliciunt, utpote ſemini non abſimilem, quam propterea Plato in dialogo de natura ſemen appellavit; & in Timeo dorſalem medullam genitalem vocat, quia ab ea multùm genituræ deſcendit, magiſq; exhauritur, ideoq; vulgo libidinoſi medullis exhauſti creduntur; & Albertus Magnus cujuſdam mentionem facit, qui ex immodica ſalacitate occubuit, & fuit inventus ſine cerebro. Ita Hippocratis ſententiam interpretandam eſſe cenſeo, neq; Avicennam ab eo multum diſſidere, &, quod magis mirabere, Galenum in eâdem propemodum fuiſſe; *contrà igitur*, inquit, *quam antiqui cenſebant, dicendum eſt; illi enim quod ab omnibus ſecedere, nos quod ad omnia accedere natura comparatum eſt ſemen appellabimus, & partem eſſe ſemen ultimi alimenti, ex quo jam unumquodq; membrum perficitur*: ubi & ſi non admittit ſemen portionem eſſe ejus humoris, qui ad partes jam acceſſerat, planè tamen confitetur, partem illius eſſe qui in venis proximè ad partes acceſſurus continetur, & quem jecur, ac venæ pro nutritione ſingularum partium, quaſi adhibito earundem ſigillo, elaboraverant, quiq;, & ſi ab omnibus membris non decidat, vim tamen habeat omnium membrorum effectricem, & quia aptus erat ſingula nutrire membra, aptus etiam eſt eadem generare, quippè cum ex iiſdem procreatio fiat, ex quibus nutritio. Quamobrem mirari ſatis nequeo eos, qui cum vires ſeminis à toto profluere non diffiteantur, & alioquin ſemen ultimi alimenti excrementum eſſe definiant, tamen, quaſi ſui immemores, ſemen vi, & mole à toto decidere contentioſè refragantur, quia ſcilicet formaliter ſemen non eſt illud quod decidit, quod nos ingenuè fatemur: Neq; ſomniandum eſt, Hippocratem exiſtimâſſe, ſemen cum albedine, ſpumoſitate, ſpirituum abundantiâ, ac deniq; cum ipſâ ſeminis formâ à ſingulis membris decidi; ſed naturam doctam probè noviſſe, quid unicuique membro, pro ſui nutritione conveniat, illud in jecore, ac venis genuiſſe, addidiſſeq; quoddam quaſi nutriendæ partis ſigillum, & mediante virtute regulativâ ad illas tranſmiſiſſe, adjuvante ad hoc attractivâ membrorum; quidquid verò ex ipſâ nutritione ſupererit, teſtes trahere, quod & ſi verum ad huc ſemen non ſit, propiùs tamen, quàm ſanguinem, ad ſeminis vim & naturam accedere dubitandum non eſt. Cur tamen, inquies, excrementum appellatur quartę concoctionis, quæ enim in venis fit, tertia eſt? quia excrementum eſt non qualitate, ſed quantitate ſuperfluum, quod verò tale eſt, non in ipſa parte, ſed in præcedenti officina generatur. Quod ſi ab Ariſtotele, quamvis ab adverſario, hâc in parte petita ſimilitudine noſtram ſententiam confirmare liceat, poterimus quod ipſe cordi acceptum fert, nos jecori ac venis aptare: Oportuit enim (ut ille ait) ſemen producturum ſimile toti parenti, vel prodire ab univerſis partibus; vel ab unâ, quæ omnium vices gereret, quales venæ ſunt, & jecur totius corporei alimenti officina. Præterea idem agens ultimum alimentum gignit, & excrementum ipſius, illud non in partibus, ſed in venis gignitur, in ijsdem igitur ſeminis materia generatur. Sed cur cicatrix & verruca, quæ erat in parente, apparet etiam in filio, & cur non ſemper, ſed aliquando? quia ex venis etiam capillaribus, quæ

Veneris exceſſus cur debilitet.

Cerebrum in coitu imprimis patitur.

3. De animal. 8.

Nutritio & procreatio iiſdem fit.

Obiectio.

Solutio

Cicatrix & verruca parentis cur in filio appareat.

quæ unicuiq; vel minimæ parti inſunt aliquid aliquando, ſed non ſemper, ad vaſa ſpermatica confluit. Nonne hoc præſtabit virtus formativa, quæ reſidens in membris parentis, non indigeat materiâ, à ſingulis partibus accedente, ſed ſemini in teſtibus imprimat formam agentem, conſciam ejus ſimilitudinis? nequaquam profectò, quia ita formatrix vis ageret pro voluntate, cum modò imprimat notam, modò non imprimat, cum tamen ſit naturalis; quare potius ſi materiam habet, ab illo membro deciſam, ſimile format, alioqui minimè: Ut obiter colligas, ſimilitudinẽ non prodire ab agente ſolo, ut quidam putant, ſed ab agente in tali materia; quis, dices, nativo ſitu tam multas partes collocavit? eadem, quę eas effinxit, formativa virtus, ut mox patebit. Quid? quod in avulſione (ita appellant rei ruſticæ ſcriptores portiunculæ corticis quæ alteri arbori inſeritur) cortex arboris unius totam aliam plantam commutat, ſic, ut fructus, & folia, & flores, ſimiles iis, producat, unde prodiit, & tamen à ſolâ portiunculâ arboris fuit exciſa; Quædam inſuper animalia gignunt alia à ſe ſpecie diſtantia, quæ non ex partibus in ſemine contentis. In inſectis plurimorum fœminæ particulam quandam inſerunt in marem, & ita ex ſolo maris calore fœcundantur evaneſcente ſemine: At de hominis generatione hic perſcrutamur, non de imperfectis animalibus, quæ imperfectiori modo generant, ut vivunt. Particula autem plantæ nil mirum ſi per ſe generet, cum per ſe vivat, quare hæc nihil urgent; ſimiliter enim multa abſurda conficies, ut ſi ita ratiocineris; multa animalia citra epar concoquunt alimentum, ergò epar non habet virtutem chylificandi: Nihil concluditur, quia natura per pauciora exercet imperfectiorem operationem, perfectam per plura; ſed fortè jam hoc caput nimis excrevit.

Similitudo unde proveniat.

Avulſio.

Inſectorum generandi ratio.

De teſtium uſu, quidq; ipſi ad ſeminis generationem conferant.

CAPUT VI.

QUidquid à nutritione ſupereſt, teſtes ad ſe trahere ſuperius jam retulimus; quid autem teſtes ipſi materiæ impertiant, nunc ſupereſt contemplandum; Atq; ut jecur ab inteſtinis ſuccum per meſenterii venas raptum in ſanguinem vertit, qui poſtea à reliquis venis perficitur; ita profectò teſtes efficiendi ſeminis primi ſunt autores, vaſa deferentia id quodammodo præparant, jaculantia perficiunt. Solet enim ſagaciſſima natura meatibus diſtributoriis, ne pereat, & otioſum ſit delationis tempus, indere etiam coctionis vim, ut inteſtinis chylificandi, venis ſanguificandi, & his, de quibus loquimur, ſpermaticis vaſis, ſeminis conficiendi. Quemadmodum igitur ſumma ſanguinis cum hepate affinitas, hepar ſanguinis officinam eſſe convincit; ita ſeminis ad teſtes ſimilitudo maxima; neq; alius uſus in corpore teſtibus tribui poteſt; natura vero nihil fruſtra fecit; capreolaria etiam ſive hederaria vaſa ſeminis conficiendi vim habere, ex anfractibus, & ſinuoſitatibus horum apparet; quæ non ob aliam cauſam fuerunt facti, niſi ut morâ ipsâ ſemen præpararent. Inſuper in diſſectione eorum animalium, quæ diutiùs à coitu temperarunt, evidenter conſpicitur, ſemen in iiſdem vaſis contineri, quod certè non inveniretur, niſi hanc vim poſſiderent, quemadmodum in ventriculo, & inteſtinis ſanguis nullus reperitur, propterea, quòd nihil prorſus ea ad ſanguinis generationem faciunt. Porrò ut materia, quam è ſingulis partibus, & venis teſtes magnâ vi traxerunt, in flexuoſis illis anfractibus diutius cunctatur; ita in arteriis, quæ illis ſubſtratæ ſunt, ſpiritus moram trahunt, quâ morâ cunctationeq; vaſa hæc nituntur, quidquid continent, tanquam alimentum in ſimilem ſibi ſpeciem mutare, & illius colorem atq; ſubſtantiam planè convertere,

Teſtes quid conferant materiæ.

Teſtes efficiendi ſemẽ primi autores ſunt.

Semen ubi perficitur.

Capreolaria vaſa ſemen conficiunt.

tere, cumque ita præparatus humor in postremos anfractus, qui jam testiculos involvunt, tractus delatusque fuerit, coquitur, aptusque perficitur procreationi; idque tum robore & calore vasorum, tum ipsorum testium ingenita vi.

Arist. sententia.

Hæc quamvis verissima sint, Aristoteles tamen non recipit, sed aliter sentit, sola vasa seminaria semen gignere, testes verò, ut cordis virtutem intenderent, fuisse genitos, & ut suo pondere instar planarum in textrinis rectum constituerent meatum seminarium, natura sua flexuosum; ne morosa reflexione, refrigeraretur semen, & generationi inutile redderetur: hoc tamen argumento videtur potissimum niti, quod multa animalia ut pisces & serpentes semen fœcundum emittant, quæ tamen testibus carent.

1. de gen. animal. 5. de gen. animal. c. 7.

Quod si ex illo quæras, cur refrigerati testes steriles fiant, quantumcumque adhuc deorsum, sicuti textorum pondera, contendantur? seminariorum conceptaculorum refrigerationem, quæ una accidit, non ipsorum testium, sterilitatis causam esse respondebit: cur si collisi fuerint? quia vasa etiam seminaria colliduntur: Cur si induruerint? quia etiam illa indurescunt, & quocunque testes vitio, eodem vasa seminaria mutuâ contagione afficiuntur: Cur castrata animalia in imbecilliora mutantur? quia efficitur, ut cor, ex quo contentio omnis corpori erat, ablatis ponderibus, quæ ipsum intendebant, resolvatur atque laxetur, & cesset reflexio caloris à testibus ad cor: Sic enim putabat ille testes speculo seu denso opacoque corpori assimilari, ad quod illabens ex corde calor, & spiritus in universum corpus radios virtutemque suam iterum refundant.

Aristotelis sentētia confutatur.

Hæc tamen, si pensiculatius evolvantur, ingeniosè potiùs quam concinnè dicta reperientur, & præstantissimum Philosophum in iisdem, sicuti in universâ ferè hâc de semine contemplatione cespitâsse; nam robur ex calore, spiritibus, & bona temperatura, non ex annexis ponderibus membris accidere unanimis est philosophorum sententia, quibus etiam Aristoteles ipse sæpissimè subscribit; prætereà tentio præter naturam est, ut in fidibus constat, quæ si pauló longiori tempore intentæ permaneant, abrumpuntur; ideoque citharistæ lyras deponentes remittere ipsas solent.

Robur membri unde proveniat.

Neque majorem cum testibus consensum cor habet, quam cum reliquis membris, à quibus causatius posset sperare illam reflexionem. Neque solum sinuose procedit meatus seminarius, sed multis spiris circumvolvitur; ita ut tendi nisi longissimo queat intervallo; ad hoc flexus tentionem non admittit, cum undique hæreat; tantus vero est ante testes vasorum anfractus, ut si dirigantur, ad media usque femora pertingere possint; quid insuper de animalibus diceremus, qui ventri adhærentes, neque pensiles ut planas testes habent, cujusmodi sunt fœminæ, & in maribus sues ac universum avium genus; quid? quod si ab annexis membris deorsum trahitur cor; multo magis à liene, renibus, & epate utpote vicinioribus, & ad quæ, venæ arteriæque absque ulla revolutione demandantur; quarum vero in medio revolutio aliqua est, ea ab altera parte intendi minime est verosimile.

Aves, & sues ventri adhærentes testes habēt.

Ad hæc si cui testes ea moderatione fuerint amputati, ut Epididymis membrana illæsa relinquatur, seminarium vas non læditur, & tamen animal non solum seminis gignendi facultate, sed etiam virilitate omni, & masculo ingenio privatur, fœmina fœmineam naturam amittit, & in Venerem amplius non ruit, quod evidentissimum est argumentum, testes conficiendi seminis præcipuum esse instrumentum; vim tamen, qua fœcundum est, non à testibus sed à toto, è præcipuis potissimum membris semini communicari superiùs jam diximus; quód veró inter præcipuas partes connumerentur, causa est, quia ex se propriaque facultate robur obtinent, & vires, quas in omne corpus effundunt, quemadmodum cerebrum sentiendi & movendi, cor pulsandi facultatem impertit; adde quod materiam seminis concoquunt, & in alteram speciem convertunt, spiritusque cum ea commiscent, & eorum vires ac facultates illi inserunt.

Fœcunditas unde proveniat.

Testes cur inter partes præcipuas cō numerētur.

Galeno autore 1. lib. de semine.

Eunuchorũ conditio qualis.

inſerunt. Hinc fit, ut qui eos amiſerint, quales ſunt Eunuchi, quibus exſecantur, privati altera caloris origine, frigeſcant, & omne ipſis corporis robur collabatur, neque latæ venæ neque ſanguis eorum floridus ſit; arteriæ imbecilliter ſicuti ſenibus pulſent, acuatur vox, depiles non modò mento ſed toto etiam corpore evadant, parvas, ſicuti mulieres, venas habeant, nulla Venereorum libidine afficiantur: Ut & hoc vel corde ipſo amplius habeant teſtes, quòd, præterquam quòd caliditatem & robur animalibus exhibent, generis etiam perpetuitatis ſunt autores, quod profectò cor præſtare minime poteſt; unde Galenus ipſum vivendi, teſtes vero bene vivendi principium eſſe prodidit.

Teſtes perpetuitatis & bene viven di autores.

Eunuchorũ tres ordines

Iureconſult. titulus de frig. & malif.

At quoniam de Eunuchis ſermo incidit, oportune hic meminiſſe oportet, tres fuiſſe apud veteres Eunuchorum ordines; primus eorum eſt qui ſpadones dicuntur, quique, etſi membris genitalibus non deſtituantur, impotentes tamen ad Venerem ſunt; quâ ratione Hippocrat. libr. de aëre, aquis & locis, Scythas natura Eunuchos eſſe ſcribit, quia ob nimiam corporis humiditatem ventriſque mollitiem & frigiditatem, nec probe coctum ſemen conficiunt, nec ſpiritus vitalis ad intentionem eiſdem ſuppetit, ideoque in virilitate reliquis nationibus ſunt inferiores, de quibus etiam Jureconſultorum titulus de frigidis & maleficiatis intelligendus venit; quo etiam ordine vocabulo (frigidis) comprehenduntur ii, quibus pudendi meatus contortus eſt, aut pudendum admodum breve, & virilia tabida: adde etiam hermaphroditos, quos propterea neque generare, neque concipere poſſe arbitramur, nam ad impotentiam frigiditatis reducitur omne naturæ vitium, ad maleficium ſeu faſcinationem omne vitium accidentale, ut abſciſſio, caſtratio, ligatio. Ita dicunt Juriſperiti duplicem eſſe impotentiam, naturalem, & accidentalem, ac utramque contingere poſſe utrique conjugum tàm fœminæ quàm viro.

Thlibia.

Eunuchi qui ad Venerem potentes.

Cubicularij Turcæ Eunuchi quales.

Tria ad coitum neceſſaria.

Secundò, Eunuchi dicuntur, quibus teſtes in manu imperitæ obſtetricis, aut juſſu parentum attriti, colliſive fuerunt, & hi peculiari nomine Thlibiæ nuncupantur. Tertiò, Eunuchi caſtrati, quibus aut exſecti ſunt ſoli teſtes, (ſicuti olim fiebat) & ii quidem, etſi fœcundi non ſunt, ad Venerem nihilominus potentes remanent, qui etſi ſemen non emittunt, ſalivali tamen humore non privantur, qui ad voluptatem, ac libidinem plurimum confert; aut non ſolum teſticuli atteruntur ex ſcinduntur vè, ſed membrum ſcrotum ac virilia omnia adimuntur; ſicuti iis accidit, quos hodiè Imperator Turcarum cubicularios eſſe vult, atque hi non ſolùm infœcundi, ſed etiam ad Venerem omninò inhabiles exiſtunt. Cùm igitur tria ſint ad coitum neceſſaria, membrum cum ſuis partibus, materia, & jaculator ſpiritus, tria etiam reperiuntur eunuchorum genera, quidam enim ob virilium privationem; alii ob vitium in illis, quo fit ut materia minus libere permeet; multi ob ſpiritus & naturæ impotentiam ſemen non generantis aut flatum non tranſmittentis; ut enim privatio aut corruptio teſtium cauſa eſt frigiditatis in toto, ita viciſſim frigiditas cauſa eſt impotentiæ ad Venerem.

2. Theiſ. Ar. 3. c. 1.

Eunuchi nõ plurimum morib. ſunt corruptis.

Eunuchi cur libidinoſi.

Ut hinc obiter Avenzoarem aſſequaris affirmantem, nullum unquam fuiſſe caſtratum virum intellectu, aut moribus præſtantem; quod perinde eſt, ac ſi diceret, caſtrationem hominem reddere frigidiorem, humidiorem, ac proinde quadantenus ſtupidum; & cum illa maxime appetant mortales, quibus potiri nequeunt, *Nitimur enim in vetitum, & quod non licet acrius urit*, hinc fit, ut qui, præſertim grandiores jam, caſtrati fuerint, memoriâ anteactæ voluptatis ſæpius refricatâ libidinoſiores evadant: Neque enim Avenzoaris placitis eatenus inſiſto, ut credam eos, quibus antea intellectus, ingenii, judicii & virtutũ vigor inerat à naturâ, eaſdem non poſſe in poſterum animi dotes retinere, imo verò aſſiduo uſu meditationeque augere, cum præſertim omnis ætas eunuchos habuerit, qui judicio atque virtute cæteros homines non æquarent modo, verumetiam multis paraſangis anteirent. Qua ratione (ut reliquos omittam) apud Joſephum de antiquitatibus Judæorum legimus, juſſu Darii Perſarum Regis tres pueros Hebræos, & cum illis Danielem Prophetam

tam factos fuisse eunuchos, qui tamen quantum virtutibus singulariq; intellectu fuerint conspicui, penes alios judicium esto; quamobrem præcipitanter Avenzoar, & post eum Mercurialis omnes uno ordine eunuchos lacerant: Nos instituto ordine cætera deinceps prosequamur.

Semen qua ratione animatum sit.

CAP. VII.

UT igitur revertamur ad susceptam de semine contemplationem, de eo investigemus, animatum nè sit, an prorsus inanimatum. Autor libri de spermate Galeno adscripti semen ab homine animatum exire putat, non tamen semper, sed tunc solum, quando à Deo statutum est hominem gigni. *Tria vivorũ genera.* Galenus libr. de Marasmo animatum esse scribit, dicens vivorum tria esse genera, animalia, plantas, semina. Aristoteles animam quidem vegetabilem habere censet, non actu, sed potentiâ actui propinquissimâ; sed habeatnè semen animam (inquit ille) nec ne? ratio eadem atque de partibus reddenda est, neque enim anima ulla esse potest in alio, nisi in eo cujus est, neque pars ulla esse potest, quæ particeps animæ non est, nisi æquivocè ut mortui oculus; *2.02. De generat. anima. Cap. 1.* semen igitur & habere animam, & esse potentia animalum palam est. *Tres potentiæ gradus.* Porro agnoscunt Aristotelici tres potentiæ gradus sive species, remotam unam, quâ omnes formæ, quæ de potentiâ materiæ educi possunt, in eâ potentialiter existunt, & eam vocant potentiam materiatem, *Potentia materialis.* qualem infans nunc natus ad scribendum habet, & seminis materia cum adhuc in fontibus membrorum sepulta jacet; propinquam alteram, *Potentia potentialis.* quam in materiâ præexistere dicunt jam dispositâ, & inclinatâ per qualitates ad ipsam formam, vocant potentiam potentionalem, sicuti pueri potentia ad scribendum, cùm instrumenta jam scriptoria cognoverit; & seminis in vasis ac testibus jam existentis. *Vltima perfectio.* Tertiam vocant ultimam perfectionem, sicuti scriptoris, qui actu nondum scribit, potest tamen, cùm velit, & seminis in uterum rejecti, & à generante concitati, alteriusvè materiæ, in quâ præexistit jam aliquod saltem principium activum ad formam, qualis est in semine complantatus spiritus, & formativa virtus, quæ etsi actu modo non operetur, ubi primùm tamen obtinuerit commodum locum, & materiam, ad operationem insurgit, ac tandem suas vires exequitur; *Pulchra similitudo.* quod secundâ adhuc similitudine amplius illustratur: Nam quemadmodum dormiens remotius quam vigilans geometra est, isquè remotius adhuc, quam qui jam contemplatur; *Vis formativa à quatuor motoribus concitatur.* ita semini substantia formativæ virtutis tota insidet, sed imperfectiori modo, dum in testibus ac seminariis vasis continetur, quam dum jam à quatuor quibus solet concitari motoribus, propriâ nimirum naturâ, calore, spiritu, & generantis animâ in utero conclusum agitatur, *Aristotelis sententia.* & adhuc multò imperfectiori, dum in membrorum fontius resideret, *Vis formativa pars est animæ vegetantis.* cum tamen similis semper sibi sit, & æquè perfecta, sed clariori modo apparens, cùm in actum prorupit, aut ipsi propinquior est. Itaque cùm formativa virtus pars sit animæ vegetantis (ut proximo sermone constabit) *Animam in semine præextisse confirmatur.* sequitur vegitabilem animam in semine præextitisse, quasi dormientem tamen & consopitam. Insuper quia quorum principiorum actio est corporea, ea sine corpore esse non possunt, neque extrinsecus advenire aut per se accedere: atqui cùm sint omnes formæ præter rationalem (quam extrinsecus advenire, & adeo in temporis momento creari dubium esse non debet) corporeæ, cœlitus aut extrinsecus venire non

poterunt.

poterunt. Ariſtotelis enim dictum, *Quidquid fit ab eo; quod actu eſt, fieri,* perinde eſt, ac ſi diceret, ex ſubjecto ſive ſemine, in quo potentia ineſt, efficitur ab eo, quod actu jam eſt, n empe à generante, non quod generans actum impertiat; ſed cum ſemine potentiam conferat: Nec illos commovet, quòd ſit actus corporis organici; ſemen autem organicum non ſit, nam ſicuti ſemen potentiâ eſt animatum, ita potentiâ organicū eſſe dicunt, hoc eſt, animā quæ actu ineſt, organicum corpus exigere, ei vero quæ ſola potentia etiam organicum potentia, corpus ſatis eſſe; neq; mirū, ſi ſemen à propriâ virtute ſe præparet ad ſuſcipiendam alteram formam, quaſi agat ad ſui interitum. Duplex enim eſt in ſemine virtus, paſſiva una quæ in craſsâ, & materiali ſubſtantiâ conſiſtit, activa altera, quæ in ſpirituoſâ viget, quæq; illam ex lege æternâ, ac Dei præcepto in perfectiorem commutare contendit. Si adhuc quæras, undenam vegetativa potentia ſemini communicetur? ab ipsâ naturâ nonnulli reſpondent, quid autem per naturam intelligant, an generantis formam, an ſubſtratam materiam, an verò aliam ſuperiorem cauſam non ſatis declarant, nobis tantum notiſſimum naturę nomen obtrudentes, planeq; ignoratâ ejus ſubſtantiâ; quare potius à ſubſtantiali formâ generantis, & temperamento tùm partiū totius corporis, tùm etiam teſtium, ac deniq; à quatuor illis, quibus antea moveri diximus, pendere dicendum eſt, ut ſuperius etiam monſtravimus, cùm de ſeminis deciſione ſermo erat. Sed interrogabis cùm ex eodem ſemine aliàs unū, aliàs plures naſci fœtus videamus, unica nè in toto, quod emittitur ſemen, anima fuit, an ſua cujuſq; ſeminis particulæ? unicam tantum potentiam præextitiſſe cenſendum eſt, qua juxta materiæ copiam & loci capacitatem unus vel plures fœtus generantur. Si rurſus obtrudas, ſicuti ex ſemine generantur ſolida membra, ita ex menſtruo carnoſa, oportere igitur menſtruum animatum eſſe? Solutio eſt, ſanguinem in carnem non commutari ante ſeminis adventum, cujus ac membrorum inſitæ virtuti tribuenda eſt carnis generatio. Quòd ſi menſtruo vim effectivam ineſſe dixeris, piaculum non erit, nam & Galenus menſtruo eandem tribuit facultatem, ſic ſcribens; *Nam neq; ſemen facultas tantum eſt,* 2. de ſem. 2. *ſed materia etiam quædam: neq; menſtruum materia ſolum ſed etiam facultas;* *quâ ratione videtur* intelligendus Levitici locus 17. ubi eſus ſanguinis interdicitur, propterea quòd anima carnis in ſanguine ſit, quod tamen ſalvo Theologorum judicio dictum volumus, vel dic, animam in ſanguine eſſe non quidem informativè, ſed perindè ac in ſubjecto, hanc tamen facultatem non diffitemur à ſeminis virtute intendi, quemadmodum & ſeminis materia à menſtruo augetur. Hæc etſi conſtanter Ariſtotelici tueantur, non tamen deſunt, qui ſemen animâ prorſus carere contendant, neq; minimum quidem vegetativæ, aut ſenſitivæ animæ ſemini inſidere, ſed ſolum ſpiritum genitivum, ac complantatū, qui præter temperamentum, & conformationem, ultimam etiam, ac tertiam ſemini pręparationem addat, quam potentiam ad formā ab Ariſtotele nuncupari exiſtimant, quâ potentiâ materia ſenſim perficiatur conſumeturq; ac vegetantis ſentientiſq; formæ capax evadat, quam formam tunc repente de cœlo imitti dicunt: itaq; ut potentiæ perfectionem antecedit, ita perfectio formam; perfectionem à potentiâ fieri, formam extrinſecus omnino advenire; ac proinde omnium vegetabilium ſenſitivorumq; formas de cœlo duci à Deoq; creari in ipſo temporis articulo, quo materia perfectionem conſequitur, &, quod magis mirabere, imperfectorum animalium, ut phalangiorum culicum, muſcarū, vermium, lumbricorū, viperarumq; formas à Deo creari; idq; de mente Ariſtot. & Plat. ſupra naturā philoſophantium, qui ſanè ſermo non improbabilis videtur, imo ſacræ paginæ magis conſentiens, quam ſuperior, ut ſequenti oratione planum fiet. Sic interpretatur Fernelius, verba Dyotimæ fatidicæ mulieris, & Socratis magiſtræ apud Platonem in ſympoſio dicentis; *Omnium, ô Socrates, prægnans hominum, & gravidum eſt corpus, prægnans & anima, & in primis cum ad certam ætatem pervenerimus parere noſtra natura cupit;* non quaſi anima, animis prægnans ſit, & homo homine, ſed amore & deſiderio immortalitatis gravidam eſſe, & dici, quod generandi

Ariſtotelis dictum explicatur.

Duplex in ſemine virtus.

Vegetativa potentia unde nam ſemini communicetur.

Menſtruum animatum non eſt.

Quorundā ac Fernelij opinio.

Dyotima verba.

randi sit avida; neq; jaculatis superius telis perterrentur, quia ut verũ fateamur, non admodũ sauciant. Quare cùm multos videamus utriusq; partis fautores, ac ponderãtes rationes, fatendũ omnino est, hujusce difficultatis veritatem in occulto latere; eamq; solum novisse Deum creatorẽ.

Autoris sententia.

Quod si nobis non quid verũ, sed quid vero similimum sit, pronuntiare statuereq; liceat, semen existimamus, quandiu in parente est, nondũ vivere, decisum vero ac separatum à generante, uteroq; exceptum spiritibus fulcitũ, & ab in formativâ virtute possessum non solum potentiâ, sed actu vivere vitâ plantæ; illicò enim incipit distendi seminis humida substantia, pulsat & ferit complantatus spiritus, formativa virtus opus aggreditur, ac tandem separantur ipsius spiritus, & sanguinis viæ; qui sunt quatuor primi in generatione actus;

Quatuor primi generationis actus.

vivere autem potentiâ, non vivere est, sed potentiam habere ad vivendũ. Num verò ipsa anima vegetativa, ibi ad perfectionem materiæ sequatur consequutione, & necessitate quâdam de potentiâ ipsius, quia scilicet quæ antea latitabat, & materiæ imperfectione præpediebatur, jam istis adminiculis, & materiæ elaboratione prodit, ac operationes suas exequitur, an vero à Deo creetur, & extrinsecus adveniat, istud est quod affirmare neq; velim, neq; ausim, neq; id hominibus, quantumvis crucientur, cognitum arbitror. De his enim & similibus Ecclesiastis locum intelligo: *Mundum tradidit disputationibus eorum, ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio usq; ad finem*, ac similium Dei operũ non posse hominẽ rationem pervestigare, & sap. 9. (*quis poterit scire consilium Dei cum sint cogitationes mortalium miseræ, periculosaq; nostra commenta* Ecclesiast. 3. *alteriora ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, nec in pluribus operibus DEI fueris curiosus.* Ut igitur prætoream Platonem, Aristotelem & Galenum, alios mirari satis nequeo, qui cum hæc legant, adeo tamen logicis disputationibus delectantur, ut omnia philosophiæ & demonstrationum cancellis nimia sua curiositate arctari velint, & logicis syllogismis acerrimis altissimarum rerum cognitionis hostibus & insidiatoribus omnia concludere.

De facultate formatrice.
CAPUT. VIII.

SEd quoniam in toto hoc de semine sermone facultatis formatricis sæpiusculè facta est mentio, de eâdem nunc commin⁹ atq; pensiculatiùs perscrutemur, de quâ quidẽ Philosophi multa subobscurè, & oscitanter percurrũt, alia penitus omittunt, quædã præter rem & autorũ mentem interprætantur? nos breviter priscorũ opinionibus recitatis quid, in re adeo perdifficili, & scopulosâ statuendũ sit, Deo opt. Max. auspice breviter aperiemus. Epicurus fœtus formationẽ ad casum & fortunam præter omnem rationem referebat; convincitur, quia fortuna eundem finem non semper assequitur, & parum credibile est, nullinum tanta partium multitudine errorem à fortuita motione committi; dextra finistris perpetuo respondere, ac trecentarum particularum, ducentorumq; ossiũ structurã, cum scopis unicuiq; decem, formâ, figurâ, magnitudine, insertione, situ, principio, fine, colligantiâ, consensu, & tempera mento, semper eandem fortuito fieri, quis sanæ mentis sibi persuadeat?

300. particula in corpo- sunt

Ossa. 200.

Scopi dec.

Plato animæ mundi id ac ceptũ ferebat; quod etiã impugnat Gal. lib. de fœtus formatione quia etsi potentiã & artem, quæ in fœtuum formatione elucent, tanto artifice digna existimet, non tamen adduci potest, ut credat, imperfecta ac minutissima animacula ab eodẽ fingi atq; efformari; Addit Gal. fœtũ non Deo, sed parentib⁹ assimilari, atq; ideo ab ipsis nõ à Deo ortũ habere. Arist. in lib. de anima asserebat, facultatẽ formatricẽ animã vegetantem in semine potentiâ contentã esse, ut de ejusdẽ sententiâ cap. præcedenti retulim⁹, ejus duo constituens munera nutrire, & generare, generationẽ autem esse perfectissimam omnium operationũ, quæ vegetativæ conveniunt, quia omnia viventia maxime appetũt perpetuò esse, quod quidẽ per individuorũ generationes procul dubio consequũtur; nõ tamẽ desunt Aristotelici nonnulli, qui virtutẽ generantẽ à nutriente non differre existimẽt, sed unã eandẽq; esse, quę cũ integrã conformationẽ operatur, generans, cum eandẽ conservat & auget, nutriens nuncupetur; hæc

An nutrire & generare sint duo munera vegetantis potentia.

etiam

etiam ſententia (quam nihilominus omnes recipiunt) parum ex eo redditur probabilis, quod non videtur facultas prorſus irrationalis in fœtus formationem tam mira præſtare poſſe; ſummum nimirum artificium, eximium partium conſenſum, admirabilem ordinem, debitam figuram, & exactiſſimam compoſitionem; quæ ſummam ſapientiam, ad mirandam potentiam, & infinitam bonitatem prorſus redolent; utpote inter ſe ita cohærentia ut in nullo humani corporis membro, aut ſubſtantiæ modus, aut magnitudo, aut figura, aut ſitus citra læſionem poſſit commutari.

Reijciuntur etiam hæc opinio.

Animā vero rationalem non eſſe noſtræ generationis autorem hinc colligere licet; quòd non differunt formationes reliquorum animalium à formatione corporis humani; quas tamen anima rationalis non conficit, imo ipſa poſt formationem Embryonis à Deo de novo ac in temporis momento procreatur ut ſuo loco planum fiet. Hæc cùm advertiſſet Galenus, & nulla philoſophorum demonſtratio, nec de hac re opinio à reprehenſione immunis ſibi videretur, nuſquā auſus eſt quicquam pronuntiare, de eſſentia animæ illius, ſeu facultatis, quæ ſemini fœcunditatis autor exiſtit; cum præſertim res ſit, quæ neq; ſenſu percipi, neq; ratione inveniri poſſit; ideo poſtquam maximo dolore affectus ſedulo inveſtigavit, neq; potuit philoſophum reperire, qui hoc doceret, neq; aliam de ſtructura animaliū validam rationem (id quod ipſe candide fatetur); philoſophos hortatur, ut in hanc rem diligenter incumbant, & ſi quid pro ſua ſapientia invenerint, ſibi velint ſine invidia communicare. Alioqui ipſemet ſibi parum conſtanti & nutabunda aſſenſione, quò fluctus impellit, modò cum Hippoc. & ſtoicis hanc facultatem naturam vocat: modò cum Ariſtotele animam vegetantem: nonnunquam cum Platone mundi animam; ſæpe etiam cum eodem Deum, ſummum ſcilicet opificē, & architectū noſtræ formationis cauſam eſſe ſuſpicatur.

Anima rationalis non eſt noſtra generationis autor. *Anima rationalis à Deo in temporis momento creatur.* *Galeni candor.* *Galeni ſententia.* *Lib. de fœt. format: c. 6.*

Non igitur mirum, ſi eorum qui noſtro ſæculo præſtantiſſimi philoſophi habiti ſunt, alii intellectivam potentiam hanc eſſe dixerint, alii vegetativā ſed meliori inſtrumento conductam; alii mixtam ex naturali & animali, quia etiam in mixto ſpiritu genitivo viget, omnes certè argutè, ac pro ſui quiſq; ingenii fælicitate rem fere palpant, ſed omnino non comprehendunt, neq; mirū, cum res ſit tenebris adeo involuta, & tot diverticulis diſſectus labyrinthus, ut qui ſemel ingreſſus ſit, exitū habeat perdifficilem, niſi ipſius facultatis definitione ductus id rimetur, quā tum Galeni tùm juniorum ſcripta me poſſe hac in parte non parum illuſtrare arbitror.

Recentiorū opiniones.

Dicimus igitur facultatē formatricē non aliud eſſe, quā potentiam animæ vegetantis, quæ ex mente divina, ſeu præcepto Dei, ac lege æterna admirandam ubiq; habet & ſapientiam & potentiam; vegetans ac naturalis ac proinde irrationalis facultas dicitur, quia nō liberè operatur, neq; intelligit, quæ operetur; unde igitur tam mira præſtare poteſt? Hoc eſt, quod neq; Ariſtoteles dixit, neq; Galenus potuit philoſophum invenire, qui doceret, ab illo nimirum præcepto Dei ac lege æterna, quam nonnunquam naturalem inſtinctum, nonnunquā verò divinum influxū nuncupamus.

Autoris ſententia. facultat. format: definitio. *Naturalis inſtinctus. Divinus influxus.*

Quemadmodū enim horologia nihil temporū momenta ipſa intelligentia nos humano artificio certas temporum menſuras edocent; ita facultas formatrix divino artificio conſtans præſtantiſſima, & ſapientiſſima opera exercet, ipſa ſui operis inſcia; hanc igitur facultatem divino influxu conductam, Platonem Juſtitiam, ac legē nuncupaſſe exiſtimo, & ex opinione Anaxagoræ mentē, imperatricem, reginam, ac principem, quæ omnia creat, per omnia comeans, ut cecinit Poeta

Similitudo. *Aeneid. 6.*

Deum namq; ire per omnes
Terraſq; tractuſq; maris, cælumq; profundum
Inde hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Lib. 2. c. 18.

Hanc etiam altius philoſophatus Ariſtoteles in opere methaphyſico intelligentia præditā eſſe dixerat, quod procul dubio voluit ſignificare Hippocrates, vocans naturam juſtam, & ſine doctore doctam, innumeriſq; aliis encomiis illam celebrans; Galenuſq; concludens tantum ſe habere, quod de cauſa animalium formatrice aſſerere poſſit, quod ſumma in ea ars, ſummaque

sapientia

ſapientia inſit; nec niſi à ſapientiſſimo potentiſſimoq; artifice tot uſuum miriadas in noſtri corporis particulis factas eſſe crediderit; idem cum aliis conſpiranter profitetur Avicen. *virtus, inquit, formativa eſt illa ex qua præcepto ſui creatoris procedit membrorum lineatio, & ipſorum figuratio*; & alibi de ſeparatrice virtute ait, *eſt natura docta obedire creatori ſublimi, & glorioſo, & virtus quæ hoc agit eſt anima vel natura & precepto Dei.* Atq; idipſum eſt, quod voluit Vergilius, dum *Iovis omnia plena eſſe cecinit. Et alibi:*

Principio cœlum, ac terras, campoſq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, Titaniaq; aſtra.
Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet;
Inde hominum pecudumq; genus.

Ex quibus planum fit non ſolum formatricem, ſed etiam reliquas omnes facultates, ſuas functiones exercere ex eadem doctrina mentis Divinæ, ſeu legis

Inanimatorum ordo.

æternæ, & inſtinctus naturalis, ſive in fluxus divini. Hinc enim non animata vacuum fugiunt: gravia & levia extrema norunt, plantarum radices interdú per rupes; & duriſſima ſaxa permeant, ut ex ſucculentâ terrâ alimentum poſ-

Brutorum inſtinctus.

ſint attrahere, mutuam inter ſe ſervantes amicitiam aut inimicitiam; bruta animalia agnoſcunt ſuos paſtus, ſuas domos, ſuorum morborum remedia, & herbas etiam nobis ignotas, cæteraſque perficiunt functiones, vitulus cornu petit, priuſquam cornua produxerit, pullus equinus nondum ſolidis unguibus calcitrat, catulus licet dentes nondum validos habeat ad mordendum incitatur; & ut Lucretius cecinit, hæc cauſa eſt.

Curacris violentia triſte leonum
Seminium ſequitur: vulpes dolus & fuga cervis,

Et de apibus Virgil: *His quidam ſignis atq; hæc exempla ſecuti*
Eſſe apibus partem divinæ mentis & hauſtus
Ethereos dixere. & cæt.

Naturalium facultatum ordo.

Naturales etiam facultates ſua tempora in variis membris norunt, nec agente attractrice retentrix, nec toto coctionis tempore, aut attractrix agit aut expultrix, & cum contraria operentur, non pugnant; hæmodia ac acida excitatur, ad turpem conſpectum nauſea; invitis nobis conſpectu noxiæ rei retrahuntur ſpiritus, diffunduntur ad læta, recolliguntur ad ſomnum, & rur-

Animi affectus.

ſus ſuo tempore emittuntur ad expergefactionem, & in animi affectibus variè commutantur; totq; ſunt rerum naturalium vires & facultates, ut qui eas interpretatur, perinde ſit, ac ſi faciat encomium Dei creatoris: Ideo affirmat *3. lib. cap. 10* Galenus in lib. de uſu partium, ſe in illo opere verum Dei hymnum condere quibuſvis hecatombis, & holucauſtis gratiorem, in eoq; ſitam eſſe veram pietatem exiſtimat, ſi noverit primus, deinde & aliis expoſuerit, quæ ſit ipſius creato-

Definitio explicatur.

ris ſapientia, quæ virtus, quæ bonitas. Nunc definitionem accurratius explicemus, cujus ac formativæ virtutis eſſentiam jam omnino innoteſcere arbitror; nam quia ſpiritus & ſemen, inquo operatur vegetabilis anima, à parentibus communicantur, idcirco eorundem ſimilitudinem fœtus referunt; quia vero

In creatura ſimilitudo Dei eſt.

vegitativa potentia à Deo creatore legem, & modum ſuarum actionum participat, ideo in omnibus creaturis ſimilitudo Dei eſt, in homine tamen per modum imaginis:

Exemplumq; Dei quiſq; eſt in imagine parva:

Monſtra unde.

In aliis veró per modum veſtigij, quoniam in ipſis oſtenditur ſumma ſapientia, ſumma potentia, & in effabilis bonitas ipſius creatoris; Et quia ſine judicio ac ratione operatur, nonnunquam monſtra committit, non quod erret influxus ille, aut lex æterna, ſed propter defectum aut ineptitudinem materiæ; ac ita in-

Ariſtotelis dictum enarratur.

telligatur Ariſtoteles, dum inquit: *ſol & homo generant hominem*, ac ſi diceret, cauſa ſuperior, & ipſius influxus dirigens ſpiritum genitivum, & ſemen ab homine

Ariſtotelis locus alius obſcurus explicatur.

deciſum, hominem generat; nunc tandem aſſequeris, Ariſtot. ipſum in illâ toties celebratâ, ſed à nemine (quod ſciam) adhuc explicatâ ſententiâ nihil aliud ſignificare voluiſſe, quam virtutis formativæ impulſum à cœlo pendere; ſic

ejus

Lib. 2. C. 3.

ejus verba jacent in lib. de generat. animal. *Est in semine omnium, quod facit, ut fœcunda sint semina, videlicet, quod calor vocatur, idq; non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine spumosoq; corpore coercetur, & natura, quæ in eo spiritu est, proportione respondens elemento stellarum*; quæ verba, ut explicant nonnulli, triplicem in nobis constituunt calorem, igneum seu elementarem; attemperatum naturalem, sive insitum; & extrinsecus advenientem sive cœlestem, qui illum gubernet, & vitæ procreationis ac incrementi sit autor: Alij non nisi elementarem ponunt, atque cœlestem, ad nos volantem ibique subsistentem; quibus ita constitutis, de calore naturali explicat Leonicenus lib. de facultate formatrice, Aristotelis sententiam: Fernelius dei, cœlest Avicenna lib. de medicinis cordialibus de spiritu dicens, *Et spiritus est res generata ex commixtione elementorum vergens in similitudinem cœlestium corporum*; addit Fernelius stellas elementa ab Aristotele dici, quod suas etiam vires rebus omnibus impertiant, perinde ac quatuor prima rerum omnium elementa; ab his igitur seminis materiam, ab illis vero formatricem facultatem, genitivum spiritum, calorem & seminis ipsius naturam ipsi semini impertiri, sic ut in materia, & denso corpore spiritus, in spiritu calor innatus, in his duobus natura, & facultas seminis contineatur, atque adeo partium humani corporis subjectam materiam ab elementis fieri, quod vero jam animal, aut stirps, & hæc pars caro, illa os sit, citra appulsum genitivæ virtutis in semine contentæ haud quaquam fieri posse: In qua itâ præclarè ac magnificè à Fernelio explicatâ Aristotelis sententiâ illud unum desidero, ut quo pacto calor ille cœlestis atque adeo extraneus in nos commigrare possit luculentius expediat; plerique respondent, non planè cœlestem ab Aristotele fuisse nuncupatum, sed proportione respondentem elemento stellarum, & per illum non alium quam insitum nostrum calorem attemperatum, & frigidi participem (ut vult Galenus) intellexisse, qui plane salutaris, ac pene divinus sit: Sed hæc parum concinnè dicta videntur, quia neque igneum esse, neque ab igne originem ducere dixit Philosophus: noster autem calor quantumvis attemperatus, est aut igneus ut febrientium, aut ex igne originem ducit, ut elementaris sanorum. Potius igitur per calorem in præfatâ Aristotelis sententiâ facultatem ipsam formatricem, seu illam, de quâ agimus, vegetantem animam semini potentiâ existentem intelligimus, hæc enim facit, ut fœcunda sint semina, hæc nec ignis est, neque ex igne originem ducit, verba autem *videlicet quod calor vocatur*, juxta eorum opinionem posita sunt, qui veram facultatis essentiam ignorantes calorem ipsam nuncupabant, quem loquendi modum antiquioribus fuisse in usu, ex Galeno constat, qui animam vocat nativum calorem lib. de morb. vulg. Hippocrates temperamentum in ejusdem numeri sententia & lib. de diœta. Hæc itaq; est quæ in spiritu spumosoq; corpore continetur proportione respondens elemento stellarum, quia sicuti virtus astrorum non constat ex his elementis, sic nec virtus facultatis formatricis, & sicuti virtus cœli, & astrorum, est causa universalis generationis rerum, quæ determinantur ad particulares generationes ex peculiari natura loci, & ex aliis causis infernis; ita facultas formativa ex se universalis est (non enim differunt generationes animalium à generatione plantarum) quæ tamen determinatur ad particularem generationem ex loco, ex quo deciditur, & in quem suscipitur semen: adhæc quemadmodum vis cœli aliquando superatur à causis infernis, & monstra prodeunt, sic facultas formatrix ab ijsdem causis superata monstra generat; Est igitur de facultate formatrice intelligenda Philosophi series, non de spiritu caloreve nativo, aut cœlesti, quibus nulla ratione possunt aptari, ut pluribus fortasse, quam par erat, planum fecimus: sed quoniam de semine, & formativa vi jam nimis multa, ad menstruum nos tandem conferamus.

1. C. 2

Triplex in nobis calor iuxta aliquorum sententiam.

Fernelij interpretatio mutila.

Calor naturalis frigidi est particeps.

Autoris interpretatio.

Sect. 5. com. 5.

Galenus 1. de sem. 7.

De men-

De menstruo sanguine.

CAP. IX.

DE altero nostræ generationis principio, hoc est, de menstruo sanguine tempestivum jam erit, sedulâ disquisitione perscrutari, quid illud sit; quæ ejus qualitas; quis generationis modus; quæ fluendi ratio; cur fœminis potius quàm maribus insit; qualitate ne an sola quantitate peccet; quo tempore incipiat, ac desinat; quamdiu duret; in qua mensura, & per quæ loca expurgetur; sitnè fœminarum sanguis virorum sanguine frigidior; & num mulier concipere possit menstruis suppressis, aut nondum fluentibus.

Menstruum quid.

Est menstruum, sanguis in muliere, superfluus, crudus, sed tamen utilis ordinatè, & secundum naturam profluens, ut colligere est ex Aristotele lib. de gener. animal. Et ex Galeno in opere de usu partium.

Arist. lib. 1. C. 20. Gal. lib. 14 Cap. 8.

Dicitur crudus ad differentiam seminis, quod excrementum concoctum est, utilis verò, ad differentiam cæterorum fluxuum uteri, in quibus inutilis sanguis prodit: ordinatè profluere dicitur, quia sunt alij humores, qui etiam à matrice sed absq; ullo ordine excluduntur: Additur, secundum naturam, quia omnis sanguinis fluxus, præterquam menstruus, præter naturam est.

Menstrui generandi ratio.

Porrò autem ut intelligas, qua ratione superfluus sit, scire licet fœminam frigidiorem humidioremque mare esse, idcirco sanguine magis abundare, quippe quæ alimentum quidem, quantum expedit, concoquit, verum propter caloris imbecillitatem, id, quod redundat, per halitum digerere nequit, proinde plus sanguinis, quam illi pro nutritione partium sit ex usu, accumulat, cujus partem cum sibi concoxerit & similaverit, reliquam tanquam superfluam per uterum excernit.

Fœmina mare frigidior.

Menstrui nomen unde.

Menstrui vero nomen non à propria substantiâ, sed ab accidenti inditum est, quòd singulis mensibus ejus excretionem natura moliatur, neq; tamen si aliquando naturaliter, aut præter naturam aberret, aut remoretur, aut anticipet, ob id desinit menstruus appellari ejus fluxus.

Periodi menstruorū causa.

Menses naturam & lunam sequuntur.

Hujus autem periodi causam non ad vitiosam qualitatem, nec ad redundantiam sanguinis referendam esse arbitreris, sed aut ad vim naturæ, quæ omnia certis legibꝰ administrat, aut ad sempiternos & immutabiles Lunæ cursus, quæ ut luminum varietate tum crescens, tum decrescens, mensem demetitur, ita omnium maximeq; hominum, & adhuc magis fœminarum humores rata ordinis constantia regit, atq; moderatur: Ita sapientiorū plures per singulas Lunæ quadraturas purgari mulieres existimāt, juniores per primā, seniores per postremam; ætate medias per alias, ut in hoc vulgatissimo disticho continetur:

Luna vetus veteres, juvenes nova Luna repurgat.

Sed & hoc lubricum est, & minimè constans; nam pituitosi menses sæpe cunctantur, biliosi anticipant, unde fit, ut qui modò in novilunio prodeunt, post menses aliquot in plenilunio moveantur: quamobrem perpetuum non est, quod Arist. scribit lib. de generatione animal. decrescente luna menses magis moveri, cujus ratio esse videtur, quia fines mensium frigidiores sunt, subindeq; mulierum corpora, ideoq; hoc potissimum tempore sanguinem natura convertere non potens, in uterū transfundit, videmus enim mulieres expurgari plerunq; in novilunio.

Arist. lib. 2 Cap. 4

Menstrui sanguinis diversæ appellationes.

Cæterùm hunc sanguinem mulieres vocant menses, menstruas purgationes, sive lunares, tempora, consuetudinem, aliæ etiam malam septimanam, quòd hæ fluxiones septem numero dies fieri soleant; item flores, quòniam, ut flos fructum antecedit, ita ut plurimum non nisi post hujusmodi purgationem fœmina concipit, vocant etiam per translationem cardinalem propter colorem.

Menstrua curhabeant solæ mulieres.

Propterea vero menstrua fœminis, & non viris, contingunt, quia mulier ad procreandos liberos facta est, quorum generatio atq; nutritio fieri non potest absq; alimento, quo conceptum semen nutriat, fœtū conformet, augeat, foveat; & ob id oportuit in muliere longè copiosiorem sanguinem generari, quàm in viris, ut non solùm alendo conservandoq; proprio corpori sufficeret, verum etiam nutriendo fœtui, donec ad integram perveniret perfectionem, imo post exitum in lucem ex

eodem

eodem in lac converso sanguine nutriretur. Maribus autem, quia non in seipsis sed in alio generant, necessaria non fuit productio menstrui; ideoq; calore robustiori præditi sunt, qui haud permittit similem superfluitatem aggregari; si quid redundet, multis exercitiis ac validissimis absumitur; adde quod mulier frigidior cùm sit, plus appetit, & minus concoquit, ac proinde frigidiori sanguine redundat; His accedit corporis habitus, & vitæ institutum, in quiete enim magis, & otio degunt, ubi mirari licet, quàm sapienter à summo opifice fuit factum, ut fœminæ frigiditas in prolis commoditatem redundaret; quantaq; providentiâ tot fœminæ imperfectiones in eximiam utilitatem, seminis nimirum & fœtus alimentũ converteret; verum enim vero non, quemadmodum semen ultimi alimenti, sed sanguinei portionem, id est, excrementum non ejus coctionis, quæ fit in membris, sed illius, quæ in jecinore, ac venis celebratur, menstruum esse indiciũ est, tùm quòd non refert naturam, aut colorem partiũ solidarum, sed ipsius sanguinis, tùm quòd neq; mariscæ neq; fluxus sanguinis è naribus, neq; varices, neq; tale quicquam mulieribus accidit quamdiu menses profluunt, & si quid horum erumpat, deterior fit menstrua purgatio. Jam verò quæcunq; animantia ovum pariunt, nec fœtum intra se vivũ continent, ea quidem mensibus non purgantur; earum vero fœminarum, quæ vivum fœtum edunt, mulier maximè sanguine abundat, & menstruæ purgationis plurimum emittit, tùm quòd victu largiori, humidiori, & magis excrementoso utitur, tùm quòd vitam inertem otiosamque traducit, neque adeò frigida est, sicuti piscis, neque adeo sicca, ut avis, sed calidam & humidam habet constitutionẽ, caretq; munimentis illis, in quę reliqua animalia, hujuscemodi excrementa absumunt, pilis nimirũ, cornibus, ungulis, squamis, cortice & pennis, ob quã causam hæc purgatio mulieribus inter fœminas plurima evenit, equabus parcior, sicuti & vaccis, atq; canibus, ac insuper, quia bruta uno victus genere utuntur, valideq; laborant, ac exercentur. Cum his tamen mulieres reperies, quibus nunquam menses, vel aliud quippiam fluxit ex utero, quæ nihilominus benè habitæ prorsusq; incolumes ad senectutem usq; vixerunt; quod ut discas, quâ ratione possit contingere, sciendum est, duplicem esse defectus menstruorum causam, alteram toti corpori communem, quæ accidit illis, quæ inculpatè vivunt, utpote naturalis temperies, substantia, partiumq; omnium configuratio, quę si ad amussim inter se conveniant, necessum est trahant, concoquant, & expellant, quod proficuum esse noverunt, ideoque superabundanti sanguine carent, præsertim si adsit exercitium, solidæ sint carnis, & calore abundantes; eas propterea viragines appellamus, quales etiam sunt rusticæ mulieres quas urbanis steriliores esse experientiâ constat, quia ob continuos motus & labores consumitur in eis materia conceptionis & menstruus sanguis, iis tamen senectute adveniente articulares morbi, paraplexiæ, & alij affectus superveniunt, nã constitutio hęc, etsi fœminę, cui inest, optima est, sexui tamẽ & speciei morbosa existit, ut vel hinc innotescat, quàm sit conducibilis ad fœminę in suo sexu perfectionem, illa concoquendi imperfectio, ideo Jurisconsultus ff. *de Ædilitio. Lege 15. §. quæ incipit; quæ*, inquit, *bis in mense purgatur, sana non est, item quæ non purgatur nisi per ætatem id accidat.* Altera deficientis menstrui causa est utero propria, quia etsi corpus sanguine menstruo abundet, uterus tamen à natura malè constitutus ob depravatam temperiem, conformationem, aut situm, ipsum suscipere & expurgare nequit; quæ causa tùm individuo tùm sexui morbosa existit, hæ igitur valetudinariæ degunt, piores sine nocumento vitam transigunt.

Viri cur menses non habeant.

Mira opificis providentia.

Menstruum tertiæ coctionis excrementum est.

Menstruata ab aliis fluxibus immunis.

Menstruis quæ animalia carent.

Mulier inter reliqua animalia maxime abundat menstruis.

Mulieres menses non habentes.

Menstruorũ defectus duplex causa.

Viragines sunt valetudinariæ

Solâ copiâ menstruum sanguinem peccare, eodemq; infantem in utero nutriri.

CAP. X.

MEnstruum sanguinem non solâ quantitate superfluum esse, verum etiam qualitate, & illâ quidem non manifestâ solum, sed etiam occulta, Plinius

Contr. agitatur.

Plinij ſententia. *Lib. 18. nat. hiſt.*

Plinius exiſtimavit eo ductus argumento, quod non ſine moleſtia viarumque mordicatione profluat, ac per id tempus non ſolum univerſum fœminæ corpus malè coloratum appareat, verum imbecillius, et ſi, quamdiu menſtrua purgatio duret, coitus contingat, virile membrum ruborem excoriationemque contrahat, innumeræq; aliæ ægritudines hominibus inde contrahantur, quæ excedentis caloris manifeſtæq; vitiatæ qualitatis indicia ſunt: Occultâ etiam pernicie inquinari inde palam eſſe, quod eo excidente ſi novella vitis tangatur, in perpetuum læditur, ſteriles fiunt tactu fruges, moriuntur inſita, exuruntur hortorum germina, muſtum aceſcit, æs quoque & ferrum rubigine corripiuntur, prægnans mulier, ſi alterius menſtrua ſupergrediatur, aut illis circumlinatur, abortit, ei vero, quæ uterum non gerit, concipiendi ſpem adimit, menſtruatę mulieris habitus ſpeculi ac eboris nitorem obſcurat, guſtatus hic ſanguis cané in rabiem agit, homines affligit miris cruciatibus, comitialem morbum, pilorum effluvium, aliaq; elephanticorum vitia infert, &, ut autor eſt Conciliator, homines menſtruus epotus obliviosos, Lunaticos, ac veluti præſtigiatos, maleficiatosq; reddit. His omnino ſuum addit calculum Fernelius, ac propterea à veteribus inter venena relatum fuiſſe putat, neq; minorem perniciem inferre, quam potus ſanguinis elephantici, ideoq; dum in muliere ſupprimitur, neq; ſtatis temporibus emanat, ei etiam, cui proprius eſt, graviſſima, quæ indies videmus, afferre mala, viſcerum obſtructiones, tabem, cancrum, morbum comitialem, uteri ſtrangulatum, gravidis vero corporis gravitatem, fœdum coloré, varices, malaciam, ac tandem proclivitatem quandam ad omnes ferè ægritudines; quapropter adduci non poteſt, ut credat, eo fœtum in utero nutriri, ſed ab alio puriori totius corporis ſanguine, menſtrui tantiſper parte, una circa uterum hærente; alterâ priòri illi ſanguini permixtâ, ex quâ præfata ſymptomata gravidis ſuboriantur; quin imo, inquit, quia tunc uterus mundus redditur, propterea mulier optimè concipit, quando repurgata eſt ab hac fœda illuvie. Subſcribunt huic opinioni Ariſtoteles, Columella, Solinus, Ælianus, & Gentilis qui 39. extravagantium dupliciter accipit menſtruum ſanguinem; uno modo pro illo, qui ſingulis menſibus à corpore mulieris effluit: altero pro ſanguine convenienti fœtus nutritioni, illum quantitate, & qualitate vitioſum eſſe: hunc ſola quantitate, quem etiam ſperma mulieris vocat, quâ in re cum Ariſtotele, Avicenna, eorumq; interpretibus multipliciter ludificatur; Ejus tamen ac reliquorum de hâc re ſententia poteſt etiam ex Zabrorum legibus comprobari, ubi mulier, cui menſes fluerent, ſola domi manere præcipiebatur, loca cremabantur, in quibus pedem poſuerat, neq; ſolum pollutus erat, qui eam alloquebatur, ſed ſuper quem ventus ab ea parte, ubi illa foret, tranſiiſſet. Nota eſt Levitici lex de hac re, ad cujus normam hæc lata videtur. Eadem ratione nobiles Indi, quos Naires vocant, pollutos ſe putant ex contactu hominis alterius ſortis. Alii ſunt, qui licet non negent, menſtruum ſanguinem aliquando eſſe pernitioſum, nonnunquam tamen multorum morborum remedium eſſe affirmant; ita referunt podagram, ſtrumas, parotidas, panos, ſacros ignes, furunculos tactu menſtruatæ mulieris leniri; geſtatione vero portiunculæ veſtis mulieris ita infectæ tertianas quartanaſq; febres curari, illitu comitiales morbos, ac rabie percitos omninò ſanari. Hæc tamen omnia parum firma ſunt, ſi ita intelligantur, quaſi Ariſtotel. Plin. Fernel. & hujus opinionis aſſertores, ſanguinem illum, quem natura ad uterum tranſmittit, ex propriâ conditione pernicioſum, ac peſtiferum eſſe arbitrentur, ideoq; ex eo fœtum in utero alimentum non capeſſere, neq; eum ſed alium ex corpore pro alimento allicere: Si enim non aliâ de causâ niſi propter fœtus nutritionem natura in fœminis majorem ſanguinis ubertatem excogitavit, id quod exuperat, vitioſum eſſe non eſt credendum, cum pro alimento ſit à naturâ inſtitutum, & per eaſdem vias tranſmiſſum, per quas fœtus alitur; inſuper lactis ac menſtrui eadem eſt natura, ſi igitur illud alimenti habet rationem, hoc etiam fœtum nutrit; adhæc ſi veneficus eſſet, fieri profectò nullo modo poſſet,

Morbi qui ex manifeſtâ qualitate menſtrui ſanguinis oriuntur.

Ex occultâ qualitate affectus.

7. Phyſ. C. 7.

Fernelij opinio.

Ariſtot. 3. de hiſt. animal. 19. Col. 11. rei ruſt. c. 3. Solin. Polyhiſt. 14. Aelia. 6. de animal. Cap. 36. Averr. alleg.

Zabrorum lex de menſtruatis.

Aliorum opinio de menſtruo ſanguine.

Menſtrui illitu qui morbi curentur.

Plinij & Fernelij opinio confutatur.

poſſet, ut per id tempus, quo naturaliter aggregatur, non officiat, & illius auctione ſymptomata quoq; terribilia augeantur; parva quidem copia alterius humoris præter naturam, nauſeam, vomitum, alvi fluxiones, dolores, febres, vigilias, & ſimiles calamitates ſolet excitare, cur igitur, ſi venenoſus hic humor eſt vehementiora nõ facit, qui majori copia accumulatur, & diutiꝰ cohibetur? At dices, propter conſuetudinẽ perniciem hanc à fœminis facilius tolerari; ſed quid de juvenculis, quibꝰ primũ menſtrua erumpunt, nullâ præhabita conſuetudine? quid de prægnantibꝰ, in quibus naturaliter ſupprimitur? quicquid autẽ ſecundũ naturam detinetur in ſanis, non potuerat per ſe nocere corpori, cui inerat; adde quòd ſaltem nondũ aſſuetum fœtum enecaret, generationemq; prohiberet, vel lac conſpurcaret, contrariũ vero experientiâ comprobatur; videmus enim toto geſtationis, lactationisq; tempore menſes ſupprimi, neq; tamẽ id fœtui aut matri per ſe officere; quid? quod gravidæ difficiliùs profectò ægrotarent, quàm non prægnantes, quoniã in his juxta eorundem ſententiã ſanguinis pravi pernicies boni alterius commixtione (quem illi dicunt fœtui deſtinari) corrigeretur, in prægnantibus vero nullo frœno cohibitus lethalia ſemper ſymptomata excitaret, cujus tamen contrarium eventus docet: Jam vero ſi ſanguis menſtruus pernicioſus eſſet, quantò in majori copia aggregaretur, tantò acquireret efficaciorem corrumpendi vim; atq; ita in ultimis menſibus, in quibus major ejuſdem copia accumulata eſt, fœmina deteriùs omninò ſe haberet, quod tamen contrariâ ratione contingere cernimus; ſed quem quæſo locum in corpore aſſignabunt, in quo tàm copioſe contineri poſſit ille ſanguis, cùm per biennium, & diutius nulla illius expurgatio in lactantibus appareat? nam ſi diças, ex eo lac generari, inde inferre licet, ergò alimentalis eſt materia, atq; adeo benigna, laudabilis, ſalutifera, non ferox, pernicioſa neq; venefica.

Contr. deciditur.

Quæ cùm ita ſint, & ex alterâ parte videamus, menſtruum ſanguinem plurimarum ægritudinum ſæpiſſimè cauſam eſſe, potius cenſendum eſt, ſanguinem in fœmina redundantem dupliciter eſſe conſiderandum, non quidem de menſtruo & ſeminali (quod putavit Gentilis) ſed primo modo de eâ ſanguinis portione, quam natura ſingulis diebus ab univerſo ſanguine ſegregat, & paulatim in utero collectam menſtrualem efficit purgationẽ, quæ quidem portio redundat ex nutritione partium ſingularum, ita ut ex ſingulâ concoctione ſanguis qui ſupereſt, non gravidis neq; lactantibus, in vaſis uteri reponatur, ut poſteà ſingulis menſibus erumpat, gravidis vero in fœtus alimoniam cedat, lactantibus per ulteriorem elaborationem à propriâ mammillarũ ſubſtantiâ in lac convertatur, unde palàm eſt, humorem hunc ex propriâ naturâ partem eſſe ſanguinis purioris illius, quem pro fœminarum alitione natura ſejungit; quamobrem hunc dicimus eſſe ejuſdem ſubſtantiæ, & qualitatis cum eo, quem ſibi fœmina reſervavit, & ad ſui nutritionem uſurpavit, utpote ab iiſdem alimentis, & facultate eodemq; nativo calore genitũ ac gubernatum, & ſuis uſq; ad excretionem venis lociſq; contentum, quibus unumquodq; commodè conſervari ſolet; ideoq; cùm ſanguis iſte ſuperfluus aut excrementoſus dicitur, non ad qualitatem manifeſtam vel occultam, ſed ad quantitatẽ referendum eſt, nam ſi quod vitium illi ineſt, idem & reliquo toti ſanguini commune exiſtit, proprium verò & peculiare nullum poſſidet, hunc inſuper aſſeveramus benignum eſſe fœtus in utero alimentum, atq; ſincerum, infantis verò in lucem editi gratiâ à providâ naturâ in mammas deferri, ut ibi lac jucundiſſimum fiat alimentum; & quemadmodum ſemen alterum noſtræ generationis principium puriſſima eſt ſubſtantia, ita menſtruus ſanguis; neq; ob aliam cauſam infantes & pueri plus habent nativi caloris, & humidi ſubſtantifici, quàm quia his duobus puriſſimis & laudabiliſſimis generationis principiis proximi ſunt; quin etiam ideo natura ſagax ex menſtruali ſanguine lac conficere decrevit, ut ſimile haberet fœtus alimentum ſuis principiis, quem ſi craſſiori, aut minus benigno nutrimento alas, ob diſſimilitudinem contabeſcit, ac propterea lactanti fœminæ menſes denegavit natura, ut eorum materia ferretur ad mammas, & lac fieret, nec illicò, poſtquam in lucẽ editus eſt, deſtituere-

Sanguis redundans dupliciter conſideratur.

Sanguis futurus menſtruus ſolâ quantitate peccat.

Sanguine futuro menſtruo fœtus alitur.

Pueri quare plus habent caloris nativi.

tur infans aſſueto ac ſibi familiari alimento. Et quænã cauſa fuerit, cur infantes quàm matres præſtantioris, laudabilioriſq; caloris, ac ſubſtantiæ oriri videas? niſi quia, ut Galen. autor eſt lib. de uſu partiũ. & Avicenna lib. de animalib. ex puriori totius ſanguinis parte alimentũ intra uterum ſumpſerunt; & quod magis fortaſſe mirabere, hunc etiã ſanguinem dicimus facultatem, perinde ac ſemen, poſſidere, ſed tanto minorẽ, quanto plus materiæ in formando fœtui ſubminiſtrat: Nam cum ex materia, & facultate unumquodq; animal gignatur, & in ſemine, & in menſtruo utrumq; principiũ continetur effectivũ, & materiale ea moderatione, quam infra trademus, ab eo igitur carnoſæ partes materiã & formã accipiunt, eodem attracto ſemen fruitur, conceptus in utero nutrimentũ capeſſit, in lucem editus alitur.

Gal. lib. 14. c. 6.
Av. lib. 9. c. 3.
Et in ſemine, & in menſt. utrũque principium continetur effectivum, & materiale.
Lib. 3. c. 9.

Secundo modo conſideratur ſanguis menſtruus, qua ratione in mulierib⁹ non lactantibus, nec uterum gerentibus congeritur, & in corpore præſertim circa uterũ tanq̃ otioſus, ac nullius uſ⁹ detinetur, ac circa uterũ coacervatur, ubi longã factã morã ſenſim etiã alienã acquirit qualitatem ab alimenti ſinceritate longe diſtantem; quin etiam niſi conſuetis temporibus expellatur, ſuperius allata ſymptomata, ac innumera penè mala producere conſuevit; certũ enim eſt uteri in mulierib⁹ permagnã eſſe vim, ut qui non modo graviſſimorũ morborũ cauſa ſit, ſed etiam corporis totius temperamentum immutare poſſit: Is igitur ſi à ſuo temperamento receſſerit, ſi vitioſos humores aut in acetabulis aut in cornib⁹, aut inter tunicas, aut ſinu ſuo collegerit, ſanguinẽ menſtruum, eiusq; maxime partem, quæ primum ad eum pervenerit, & in eo diutius reſederit eodẽ vitio inficit, atq; depravat; unde ſupra ab adverſariis commemorata maleficia:

Menſtrua remorata alienam acquirunt qualitatẽ.
Uteri vis magna.

Verum vitiũ hoc ex accidenti potius quã naturâ ineſt hujuſmodi ſanguini, quia alias in muliere bene conſtituta omnis vitii expers gignitur. Unde planũ fit, non in omnib⁹ vitiari, ſed in iis, in quibus præter conſuetudinẽ immoratur; plus enim afficit, ſi unâ die ultra menſem detinetur, quam toto menſis ſpatio, tantũ conſuetudo valet, & naturæ lex illa æterna, à qua in vaſis per menſem regulatur; itaq; non omnes menſtruantes fœminæ ſpeculum maculant, ſegetes exurunt, aut prædicta inferunt mala, ſed illæ tantum, quib⁹ deterrimũ ineſt uteri vel totius corporis temperamentum, aut morbus aliquis, aut improſperè procedunt menſes, reliquis purus ac integer ſanguis in uteri vaſis acervatur, quem Hippoc. rubentem ac victimæ jugulatæ ſimilem ex intervallis à fœminâ exire prodidit; Neq; propterea, quod fecit Gentilis, ſanguinis menſtrui duas conſtituimus partes, ſpecies, & differentias, puriorẽ, cui beneficia præfata accepta ferantur, fœculentã, cui maleficia; ſed eundẽ duobus modis variiſq; temporibus conſideram⁹, quamdiu nimirũ integer incorruptuſq; manet, aut contrà.

Menſtruorũ maleficia unde proveniant.
Conſuetudinis magna vis, & naturæ legis.
1. de morb. mul.

Ex his jam patere arbitror, quàm parùm appoſitè de menſtrui ſanguinis pravitate cum Plinio & Ariſtotele Fernelius judicaverit, quamq; hi omnes cum Polybio, ſive quis alius fuerit autor libri de fœtus formatione, minus concinne tradiderint, fœtum menſtruo ſanguine non nutriri, niſi eâ, quâ diximus, ratione interpretentur, quod equidẽ malim, quam erroris ab iiſdem forte non commiſſi præſtantiſſimos viros malevolè inſimulari. At dices, magna eſt pernicies variolarũ, & morbillorum, hanc vero non aliunde contraxiſſe quam à menſtruo ſummus eſt philoſophorũ conſenſus; cui⁹ teli impetus ex dictis jam facile repellitur; nam, ut & nos innuim⁹, & ex Avicenna c. de generatione embryonis etiam diſces, ſanguis in fœminâ redundans in tres dividitur partes, quarum prima toto geſtationis tempore, materia fit generationis, & nutritionis conceptus, eã enim quia purior ac ſincerior exiſtit, fœtus per acetabula pro alimento trahit; 2. ultimis menſibus ad mammas recurrere incipit, cum fœtus jam movetur, ut naturæ mutationibus in lac converſa, recenter nato infanti familiare & conveniens ſuppeditet alimentũ ſitq; materia lactis: tertia eſt ea, quæ in venis uteri aſſervatur uſq; ad temp⁹ partus, queq; ab alimento redundans inter tunicas depoſita ac mora contaminata, & infecta in ipſo partu, & aliquamdiu poſt copioſè dimanat, quæ ultima cũ deterioris ſit conditionis, ſanguinẽ, qui defertur ad uterũ pro fœtus nutritione, ſuâ qualitate in tranſitu inficit, qui deinde jecur

Variolarũ & morbil. pernicies à menſtruo fit.
Sanguis in fœmina redundans in tres partes dividitur.

fœtus

fœtus & illius membra simili qualitate afficit, nec mirum, si cùm fœtus novem mensium spatio in utero contineatur, propter contactũ imbibat qualitatem illius sanguinis retardati; quæ qualitas sive fermentũ inposterũ quibusdam temporius aliis seriùs causa est ebullitionis in sanguine, unde efflorescentiæ illæ atq; variolæ: sed cur sanguis hic novẽ mensibus citra evidens vitiũ in utero gerentibus detinetur? dic, incolumẽ ibi asservari, quòd partim repleat vasa, partim fœtui pręstet alimentũ, pars vero illa, de quâ agimus, in secundina colligatur, quam ob id familiarissimâ sanguinis substantiæ natura fabrefecit, ut ibidẽ citra evidentem corruptionẽ toto gestationis tempore contineri tutò posset. Ex quibus jam plane assequitur Galenus 1. de sympt: causis asserens, fœtum non solum nutriri optimo, & laudabili sanguine, sed impuro & vitioso; Et adversus Erasistratũ, dicens, fœtum in utero nutriri eo sanguine, qui ad uterum solebat fluere, qualis est menstruus, quem secundo de semine salutarem vocat evacuationem in fœminis, quæ non concipiunt, in gravidis verò materiam, ex quâ fœtus generatur; causa etiam assequitur, ob quam fœmina majori ex parte cùm à menstruis fuerit expurgata concipiat, collectus enim ante purgationem in utero sanguis vitium acquirit propter moram, ac genituram inficit ineptumq; fit ac pernitiosum alimentum, tantoq; magis, quantò purior, & præstantior substantia fuerat, quia quo res aliqua perfectioris est naturæ, eò, dum corrumpitur, graviorem concipit labem, ut in putrescenti ovo, in hominis cadavere, & in semine corrupto evidentissime apparet; ideo quę vitia, fluenti jam menstruo, aut inquinato alterius opinionis assertores suboriri viderant, ea in futurũ vocatum menstruum reiicere minimè debuerant, quin potius ex illis, si pensiculatius rem perpendissent, majorẽ sanguinis menstrui perfectionẽ possent arguere. Si autem scire aves, cur sanguis, & semen, quæ perfectissimæ sunt substantiæ, citiùs ac deteriùs corrumpantur, bilis eisdem multò deterior non solùm in vesica fellis, sed prope cutẽ in morbo regio: & pituita in articulis per articulares morbos incorrupta maneant? in mentẽ revoca Aristotelis sententiã lib. de longit: & brevitate vitæ dicentis, pura omnia, & impermixta, ut quæ magis à contrarietate recedant, diuturniora esse; contra cito vitiari, quorum essentia multâ oppositione constat; abi ad elementa, lapides, metalla, quæ simplicia cùm sint, aut eis proximè accedant, ferè incorruptibilia creduntur, contrà ea, de quibus sermo antea erat, lac, sanguis, semen, quæ manifestâ, ac variâ compositione constant, servari diu minimè solent; testatur sanguinis grumus, lac in ventre infantis coagulatum, semen retentum, quæ vel ab aëris contactu vitiantur, quia variâ & perfectissimâ nacta sunt elaborationem; Testatur homo, qui crebriùs ob eandem causam ægrotat; vides igitur cur citiùs vitientur præstantiora quæq;, cur item sordidiorem & deteriorẽ putredinem acquirant, ut de hominis cadavere constat, de ovis putrescentibus, & pomis, quæ quantò odora sunt magis, deteriùs corrumpuntur: duplex est ratio; 1. quod præstantissima substantia nequit superari nisi à causa vehementissimâ ac spurcissima. 2. quod ex pluribus & maxime diversis perfectiores mixtiones evadant, calore nativo veluti vinculo omnia colligante, quo dissoluto dispersisq; omnibus prodit fœdꝰ sapor, odor, & color, quę horridæ putredinis sunt indicia, idcirco quod semen adhuc deterius putrescat, quam sanguis, seminis probitas facit, & major quàm in sanguine coctio, proinde in emissione sanguinis menstrui mulieres debilitantur minùs quã in seminis emissione, & quia cum semine multi spiritus exeunt, cum menstruo sanguine pauciores, adeo ut scriptum ab Avicenna reperiam. 3. de animalibus 3. emissum semen multò plus inferre damni, quàm si quadragies tantum sanguinis emitteretur.

[Right margin notes: *Obiectio.* / *Solutio.* / *Galeni loca enarrantur.* / *Fœmina à menstruo purgata facilius concipit.* / *Præstantioris naturæ res deterius putrescunt.* / *Cur quæ perfectiora sunt sordidiorem labem contrahunt.* / *In emissione menstrui quam seminis mulieres minus debilitantur.*]

[Left margin: C. 5. / C. 5.]

Per quos ductus menstruus sanguis expurgetur.

CAPUT XI.

NOn est autem silentio involvendum illud, quod à plerisq; probatæ fidei autoribus scriptum reperio, uterum in menstruâ purgatione nullã peculiarem

Vterus sanguinẽ mẽst. non trahit.

Fœtus ſanguinem trahit.

arem operationē edere, ſed uſum; neq; enim fieri poſſet, ut ſi menſtruū traheret, utilem etiā fœminæ ſanguinē non alliceret, quod ſi in gravidis fœtus alendi gratia ſanguis ad uterū trahitur, attractio quidem illa non uteri munꝰ eſt, ſed fœtꝰ ipſius: Ideo autē reliquis temporibus per hanc partem potius fluit, quàm per aliā, quia tempore, quo conformatur nutriturq; fœtꝰ, in hanc ipſam fluere pro eiuſdē alimento oportuerat.

Per fundi an cervicis venas menſes expurgentur.

Veſal. 5. de fab. 15.

Cæterùm per quos ductꝰ ab universo corpore ad uteri usq; regionē confluat, priori jam libro à nobis proditum eſt; nunc per quam partē ab utero forâs expurgetur, erit compendiosè delibandū, de qua re anceps & ſubobſcura controverſia Anatomes ꝓfeſſorū animos diſtrahere ſolet; aliis ad venas per uteri fundū tendentes, aliis per eas quæ ad uteri cervicē veniunt, non corruptis ſolū, ſed etiā virginibus & prægnantibꝰ perpetuò expurgari contendentibꝰ; Vallant priores ſuā ſententiam non rationibus ſolū, ſed experimentis, nam mulieres ſe vidiſſe teſtantur, uteri procidentiâ laborantes, quibꝰ ex uteri oſculo ſanguis evidentiſſimè ꝓmanabat, neq; aliâ de causâ mulieri utero gerenti ſi purgationes procedant impoſſibile eſſe fœtū ſanum permanere, dixiſſe magnū medicinæ dictatorē, niſi quia, ꝑterq̄ quod fœtus privatur alimento, portendit illud quidem imbecillitatem uteri ſeſe aperientis quo tempore debuerat occludi.

5. Aph. 60.

Menſtrua purgatio in prægnantibus unde.

Si autē ab illis quæras, quî fiat, ut ſaluberrimè aliquando in prægnantibꝰ videamus menſtruā purgationē ꝓfluere, dicunt chorion membranā ac fœtū ipſum non omnibꝰ uteri vaſis, ſed lateralibus tantū adhærere, ut reliqua vaſa ſuperſint, tùm ad menſiū purgationē, ſi neceſſaria ſit, (quam tamen non niſi perexiguā eo tempore ſalubriter poſſe contingere arbitrantur) tùm ut nova involucra generari poſſint, ſi ſuperfœtatio accedat. Hęc ſanè disertè ac concinnè ꝓdita ſunt: ſed in eo ceſpitare videntur, hujus placiti autores, quod omnē ſanguinis fluxū in gravidis fœtui funeſtū eſſe dicant; illud ꝑtereuntes, quod pleriq;, ac nos ſæpiſſimè obſervavimus, ſanguineis & ſucculentis fœminis toto ferè geſtationis tempore menſes ꝑiodis ſolitis absq; ullâ noxâ prodire, imo pleraſq; fœtū non ſervare, niſi præter has evacuationes ſingulis menſibꝰ ſanguis mittatur; quamobrē diſertiſſimꝰ Gal. meritò ex verbo

Hippoc. textus elucidatur.

(*purgationes*) in plurali dicto, & (*procedant*) colligit, Hippocratem de immoderatis ſolùm, & quamdiu ac multùm fluunt, purgationibꝰ eſſe intelligendū. Alii verò per cervicē uteri omnibꝰ fœminis hunc ſanguinē expurgari non minus acriter ꝑſuadere moliuntur, quòd primum de prægnantibꝰ exploratum eſſe rentur, nam eiſdē os uteri concluſū eſt, ideò ꝓdidiſſe Galen. in com. citat. aph. excretionē, quæ in gravidis fit, ex venis, quæ in collo ſunt exiſtere; virginibꝰ vero cōveniēs non fuiſſe per uteri interiores venas expurgari; ex cōcreto enim ſanguine hymenē non penetrante, aut membrana intra uteri ſinꝰ diſrumperetur, aut graviſſima alia excitarentur accidentia; alias etiā fœminas per eandē partem ſanguinē excernere fuiſſe conſentaneū; quorſum enim propagines illas venarū, quæ juxta os ilii à diviſione venæ cavæ exoriuntur, & in uteri cervicem utrinq; implantantur, natura fabrefeciſſet? niſi ut per eas menſtruꝰ ſanguis expurgaretur, ſicuti per alias ad uteri ſinū tendentes fœtus & ipſius uteri ſubſtantia alitur: Verū & hi etiā mea quidē ſententia ludificantur, nam quod de virginibꝰ aſſerunt, ex ignoratâ hymenis fabricâ evenit, quem pleriq; falſo imperviū arbitrantur, de prægnantibꝰ verò quid ſit ſentiendū, paulò ſuprà jam explicavimꝰ.

Poſitio autoris.

Quare ut inter graviſſimos viros tandē lites componantur, ita de totâ hâc diſputatione ꝓnunciandū eſſe judico; fœminis quidē tū corruptis, & non prægnantibus, tum etiā virginibꝰ, & utero gerentibus interdū per venas, quæ ad uteri ſinū, nonnunquā ꝑ eas, quæ ad ipſiꝰ cervicē deducuntur, expurgari, ſæpe etiā per utraſq;; illa nihilominus adhibita diſtinctione, quòd virginibus & gravidis pleriſq; omnibus per colli venas, ſicuti Galeni eſt ſententia citato, reliquis, tùm per has, tùm per alias indifferenter ſanguinē effluere poſſe intelligas; quod planū omnino evadit, quia ſi natura duplices haſce propagines fabricavit in ſuos uſus, & uterus toto geſtationis tempore occluditur, credibile profectò eſt, ſi ſanguis eo tempore redundet, per cervicis potius venas

evacuari,

evacuari, ficuti & in virginibus, ut vitet superiùs commemorata incommoda, vel quod magis crediderim, quia sanguis ad expeditiores ac patentiores vias agilius tendit, in aliis vero fœminis suo munere utrasq; fungi credibile est. Porrò illud etiam observatione dignum apparet, sanguinem istum neq; in fundi sinu, neq; in ipsa cervice toto mensis intervallo sensim coacervari, ac mensis periodo turgentibus his partibus promanare, ita enim nequaquam tenuis, floridus, & jugulatæ victimæ sanguini, ut inquit Hippocrates, similis profluеret, quin potius concretus frustulatimq; educeretur, sicuti paulò post partû ab aliquibus exire cernimus, perindè ac sanguis per venæ sectionem extractus, & in vase aliquot horis asservatus atq; in partes cultro divisus; quod certè non aliâ de causâ obvenit, nisi quia venæ quæ secundinis innascuntur, in uteri sinum per id temporis laxæ sanguinem effundunt: Quamobrem potiùs credendum est, in sanis mulieribus, venas ad fundum cervicemq; uteri pertinentes sanguinem hunc paulatim in se reponere, eumq; tantisper gubernare, quousq; illum singulis mensibus apertis earum osculis guttatim emittant; non enim, quod præcipitanter Aristot. adstruit, sanguinem hunc per vasorum resudationem, quam diapedesin vocant, sed potius per anastomosin sive per eorundem reserationem expurgari existimes, & ad ipsius uteri sive capacitatem sive cervicẽ devenire; quî enim fieri posset, ut tanta sanguinis eiusq; crassi copia brevi temporis spatio non seclusis venis ad illum veniret? in ægrotantibus verò fœminis, quibus aut obstructio aliqua inest, aut naturalis locus obstaculo quovis est denegatus, aut ipsa natura turgens errabunda vagatur, quibusdam per nares, aliis per os menses agit, per cavam enim venã & stelecheiam, & ex eâ per mesenterii venas in jejunum intestinũ, ac tandem in pylorum, & ventriculum pervenit, à quo vomitu rejicitur; Nonnullis etiam per mammas, quod licet Galenus non viderit, cum Hippocrate tamen Lusitanus Amatus in duabus nobilibus lactantibus sese vidisse testatur, & Musa Brasavolus refert à se visam mulierem, cui sanguis per ubera flueret, quæ gemellos nutriebat, qui cum vehementer sugerent, sanguinẽ in lac converti non patiebantur, perindè, atq; iis qui nimio utuntur coitu, sanguis pro semine excernitur, quia moram, ut in semen converteretur, non obtinuit: Sed (quod fortè magis mirabere) visæ jã sunt quibus per minimũ digitum, & per annularem singulis mensibus sanguis profundebatur, quibus per uterum menstruã purgationem natura denegaverat, altera cui per majorem oculi sinistri angulũ fluebat, aliis per sanguinis sputum, aliis in ruborem faciei singulis mensibus exortũ cedebat, ut scribit Mercatus; quin etiam virũ se vidisse testatur Vesal. qui ordinatis vicibus, ut mulieres, suis mensib. sanguinis fluxu per hæmorroidales venas vexari consueverat.

Marginalia (left): *1. de morb. mul.* — *2. de gen. animal. 4.* — *5. de fab. 15.*

Marginalia (right): *Sanguis redundans non in utero aut cervice, sed in vasis toto mensis spatio asservatur.* — *Floridus est.* — *Sanguis extra venas & in grumum concrescit.* — *Menses non per resudationem sed per anastomosin expurgantur.* — *Menses per varias partes erumpentes.* — *Hæmorroidum fluxus menstruus.*

De tempore, quantitate, & duratione atq; substantia menstruorum.

CAP. XII.

Ut maribus, sic etiam fœminis, circa annos pubertatis ingens corporis accidit mutatio, pubes erumpit, semen generatur, ubera tumescunt, quod peculiari vocabulo Fratrare dicitur, corpus libidine accenditur, vox in gravioré mutatur, maribus sanguinis narium profusiones, puellis menstruorũ eruptiones contingunt, tum temporis enim illis venæ, quæ ad nares pertingunt, his illæ, quæ ad uterum, & eius cervicem sunt constitutæ, faciliùs reserantur, quæ omnia ab increscente jam per id temporis, & vegetiore facto nativo calore, contingunt, undè etiam viæ ampliores redduntur. Tunc igitur puellæ nubiles sunt, & ad generandum aptæ, nam & viri accessum amare incipiunt, & citra damnum perferunt, ideoq; hoc potissimum tempore magnâ indigent custodiâ. Quo verò ætatis anno id fieri incipiat, non est ita certum definire, ac pleriq; existimârunt totam rem hoc versiculo comprehendi:

Marginalia (right): *Ingens circa pubertatis annos hominis mutatio.* — *Fratrare quid.*

Adde decem ternis, mulierum menstrua cernis,
Ad quinquaginta durat purgatio tota.

Verum Hippocrate dicente, differt ætas ab ætate, & natura una ab aliâ naturâ, & id tempus, quod uni est pueritia, alteri adolescentiã esse apparet, ita illis qui carnes habent molles, laxos meatus, lascivæq; sunt, & Venereis imaginib⁹ deditæ, temporius prorumpunt menses quã hirsutis, gracilibus, & iis, quæ pauci sunt sanguinis, & carnis, ac meatuũ adstrictiorũ, castis, pudicis, & à virorum consortio semotis; hinc fit, ut septentrionalib⁹ fœminis rarissimè ante decimũ quartũ, sæpius post decimum quintũ ac decimũ sextum menstrua purgatio incipiat; commune autem ut plurimum est mediis regionib⁹, ac temperaturis, ut prorumpat circa 14. ætatis annum, tuncq; ubera ad duos digitos prominent, & vox gravior efficitur, quibusdam tamen 12. & 11. anno provenit, sed hæ vitæ sunt brevioris, quib⁹ verò serius prorumpunt, diutius vivunt, propterea; secundũ jura publica duodecimus annus in fœminis, quartus decim⁹ in viris constituunt pubertatis ætatẽ, ut autor est Macrobius. Quod si scriptoribus fides adhibenda sit, fœminæ visæ jam sunt, quæ nové annorũ ætate utero gestârunt, quod & Savanorola & Sylvius tradiderunt, his tamen credendũ est ætatẽ maturiùs provenire, ut quæ 10. 11. & 9. anno circumscriberetur; cum tamen è converso aliis 15. annorũ curriculum non sufficiat. Plinius refert apud quosdã populos in Indiâ quos Mãdros, & Calingas vocat, fœminas quinquénes, septennesq; concipere, sed illas octavum vitæ annum, has quadragesimũ non excedere; sed quia nostri Lusitani (qui forti præpotentiq; animo, & bellicâ virtute totas illas regiones peragrârunt, & ad earum intima penetrârunt, quæq; rariora sibi visa sunt, inclitis literarũ monumentis sedulo consecrârunt) hujusce rei nullibi (quod sciam) meminerint, figmentũ potius, & ad forum excogitatum videtur, quippe cum in illa ætate angustiores viæ sint, quam ut per eas sanguis possit ad conceptũ liberè permeare. Non minus autem incertum est tempus, quo naturaliter desinat hæc fluxio, frequenter tamen occultatur, 45. anno, quem si præterierit, mirum videri non debet, si sexagesimum attingat; pleraq; vero exempla fœminarũ, quæ in ùltimâ senectute menses ordinatos habuêre, octogenariç, & nonagenariç; vide in consiliis Solenandri Juliacẽsis medici, & apud Schenkium ubi de quinquenni, & octenni puella facit mentionem, quæ mensibus laborabat; ego quidem aliam vidi novem annorum, quæ fluxu uteri vexabatur fœdo, & sanioso, non tamẽ menstruo, sed continuo. Porro à 45, raró fœminas naturaliter fœcundas esse contingit, (naturaliter dixi, quoniam divinâ virtute multa in sacrâ paginâ reperies, quæ quoniam supra naturæ vires facta sunt, nec sub medicam, nec sub philosophicam cadunt contemplationem) nam etsi principiũ & finis mulieribus recipiendæ, & viris præbendæ prolis est menstruorũ, & seminis emissio, non tamẽ cùm incipiunt, statim prolifica sunt, neq; cum desinunt, quia in utroq; tempore pauciora, & infirmiora contingunt, in senioribus, quia sufficiens calor in corporibus amplius non reperitur, imò ossa incipiunt durescere, atq; humido carere radicali; neq; imbecillus calor jam conficit sanguinem nisi admodũ pituitosum, deniq; expultrix ad uterum facultas valde languet ob ipsius nativi caloris imbecillitatẽ; in junioribus vero, quæ causa sit, cur generationis illa principia sint imbecilla, dissidiũ est, quidã caloris paucitatẽ fœtui efformando in illâ ætate impedimento esse arbitrantur, qui tamen ab Hippocrate desciscere videntur, dicente; *qui crescunt plurimum habent caloris innati,* quid autem illi de intensivo atq; extensivo calore comminiscantur in promptu est, illũ juvenibus, hunc pueris tribuentes, quòd plures in his reperiantur partes calidæ, utpote quibus ne os quidem multi caloris expers sit; juvenibus autem pauciores, sed acriori præditæ calore, ac vehementiori; quæ tamen vim argumenti non infringunt, quoniam suavis ille, qualem esse affirmat Galenus, puerorum calor, & à primordiis generationis proximè deductum, atq; benignum ad generationem potius facere debuisset. Hanc charybdin vitare cupiens Mercurialis in scyllam incidit, existimans, in se-

Menses quando incipiant.

Pubertatis ætas quo anno constituitur.

Lib.7.c.8.

Lusitanorũ laus.

Menses quo tempore desinant.

4.obs.23.

An caloris inopia sit causa cur iuniores non concipiant.

1.Aphoris.

in secundo septenario corpora esse valdè calida, ita ut vehementer consumens calor, nil quicq̃ superesse sinat, post 2dũ vero remisso calore, materiã superesse atq; excludi; sed non advertit spiritum, & sanguinem, quæ præcipua appellantur caloris substantia, quod in iis nativus calor inhabitet, in juvenibus copiosiora reperiri, eorundemq; calorem non intensiorem, & acriorem solummodò esse, sed à puerorum calore non absimilem, convenit enim in eo citato, atq; ubiq; Galenus, quod calor puerorum atq; juvenum ejusdem ordinis existat; Non igitur exuperantia, & defectus caloris causa est, cur junioribus generationis principia sint invalida, sed operum naturæ firmissimus ordo, à quo fit, ut ipsa toto ferè adolescentiæ tempore corporis incremẽto incumbens, minùs adhuc generationi intenta sit; quare miror præstantes viros, quem pulverem ob oculos effusum habuerint, qui ad hanc, vel pueris perspicuam rationẽ, animum non intenderint: sed ne à proposito digrediamur, colliges ex dictis, eis, qui uxorẽ ducunt prolis suscipiendæ gratiâ, ab extremis ætatibus cavendũ esse, quia infœcundæ sunt, qui autem eam suscipiunt ne urantur ferè ad extremum usq; senium fœminas Venerem amplecti sciant. Dividit Aristot. menstruam purgationem in albam & rubram; illam fœmellis, hanc perfectis jam fœminis propriam esse dicit; nam si sanguis probè concoctus est, ruber erit, si crudus, albus; sicuti in parvis puellis, & iis præsertim quæ cibo utuntur humidiori, ac crudiori qui, si frequenter & immodicè procedat, puellam extenuat, & incrementũ prohibet. Cęterũ huic Arist. sententiæ contrarius videtur Hip. 2. de morb. mul. dicens, *fluxus albus in senioribus mulieribus magis fit, quã in junioribus fluxus fulvus in utrisq;, fluxus ruber in junioribus*, quâ quidem sententiâ ductus Baptista Montanus lib. de uterinis affectionibus, credit virginibus alba menstrua nunquam contingere, &, si accidât, puellã concubuisse ac virginem non esse; addit autoritati rationem, quia, inquit, in illis non ea est latitudo viarũ, per quam possit pituitosus crassusq; humor expurgari. Verũ non video, cur temere sint condemnãdæ cùm experientiâ constet, honestissimas virgines, & haud dubiæ pudicitiæ juvenculas albâ destillatione sæpè vexari, quâ quidem vel contabescunt: vel ingratè degunt, easdemq; aliquando excernere calculũ pituitoso humore multo crassiorẽ, quod quidem Hipp. innuit cit. loco, quoniam ijsdem hunc fluxum non denegat, sed senioribus frequentius fieri dicit, ex quibus hoc solũ Montanꝰ merito deducere potuisset, fluxum illũ album, qui fœminis contingit, pituitosum magis esse, & depravati humoris, qui verò virginibus, serosiorẽ, & inconcocti sanguinis quod & Hipp. insinuâsse constat, & Arist. quasi ejus Paraphrast. apertiùs explicuisse citato, ac exemplo illius puellæ, quam hoc malo laborare vidisse superius diximus, probatur facile, ideoq; quæ alba vocantur menstrua, parvis adhuc puellis provenire dixit Arist. lib. de gener. anim. Porro neq; etiam determinatũ durationis tempus videtur habere menstrua purgatio, nam quibusdam biduo, aut triduo tantum terminatur, quod etiam spatium Hippoc. tempore, raro excedebat, aliis ad sex, septemvè dies protrahitur, quod præcipue accidit eis, quę genio nimis indulgent, & in otio vivũt, venosævè sũt, humidæ, ac magnũ hepar habẽtes, ac ut uno verbo dicã, iis quibꝰ citiꝰ apparere mẽstruam purgationẽ superiùs dictũ est, quibꝰ etiã uteri strangulatio faciliùs contingit atq; frequẽtiùs ex immodicis retentis menstruis, donec erumpãt, quæ verò ab his deficit purgatio aut excedit, morbosa judicatur, nisi quod feliciores cẽsentur fœminę, quibus affatim, & brevi tempore profluit, dummodo justa sit quãtitas, quã quibus paulatim, & in longũ tempꝰ protrahitur, quia quãdiu fluit humor, omnes laborãt, & habent corporis gravitatẽ, floridũq; calorem magna ex parte amittũnt. Sed quænã illa fuerit justa hujꝰ sanguinis quãtitas atq; mẽsura? Hip. 1. de morb. mul. affirmat, moderatos esse mẽses, prodeuntes in muliere sana, si ad duas heminas Atticas quę libris nostris propemodũ sunt æquales secedant, aut pauló plures, vel pauciores. Quã in re considerandũ est, multa esse quæ faciunt, ut menses largiùs, & frequentiùs; aut contrâ, rariùs, & parciùs fluant; plures enim & frequẽtiores illis proveniũt, quibꝰ diutiùs durare superiꝰ diximꝰ; quibus etiã somnus longior, aër pluviosus, & austrinus, ac iis, quæ modicis fri-

1. De gen. animal. 20.

Duplex purgatio menstrua.

Menstrua alba quibus

Lib. 4 c. 2.

Menstruorum duratio.

Menstrua purgatio morbosa.

Quamdiu menses fluunt, laborãt fœminæ.

Quantitas mestruorũ.

Causa uberioris sanguinis menstrui, aut parcioris.

tionibus, & balneis utuntur, quæq; juvenes sunt ac debiles, si modo impinguante victu saginentur, & veneri assuescant, ac in vere aut æstate sint constitutæ, quia tunc sanguis magis in corpore redundat, ipsiusq; motus à naturâ fieri solet. A contrariis vero causis rariores, & pauciores fiunt, præsertim si crassus sit sanguis, lentus, aut mulieres calidiores sicciores q;, in quibus superfluitas ferè omnis absumitur; fiunt etiam pauci menses illis, quæ febre diuturnâ corripiuntur, aut sanguinis per alias partes evacuatio contingit, ut per nares, sedem, gulam, asperam arteriam, inguina, aut per venam à medico sectâ, vel aliter divisam, vel si alia larga fiat evacuatio per sudorem, alvi fluore, puris vomicam, per vomitū, sputum, aut urinarium meatum, vel per ruborem alicujus partis, aut per efflorescentias, & pustulas; corpulentis insuper mulieribus multum sanguinis in corporis alimentum transit, & in coitu candidæ plus evaporant, quam fuscæ, parciores igitur illis hâc ratione menses fiunt, præsertim si adsit labor, cura, aut tristitia; corpulentas vero cum Aëtio appellamus, quæ planè viriles sunt, fuscæ, compactæ, robustæ, pilosæ, venosæ, lumbis, & natibus ampliores, humeris latiores, quæ etiam quadratæ dicuntur, quippe hæ, etsi plurimum sanguinem generant, eundem tamen in corpus absumunt & pilorum generationem, si præsertim victu utantur parciore, & sicciore: Pauci etiam menses proveniunt iis, quæ naturâ sunt admodum obesæ, quia venas habent angustas, paucum sanguinem continentes, & qui in adipe fere absumitur, ob idque raró nec nisi imbecillos fœtus concipiunt; hæ causæ sunt à quibus intra sanitatis limites uberiores vel parciores fieri menses contingit, quæ quantó plures conjungentur, tantó etiam copiosiores, vel parciores erunt, quâ etiam in re multum consuetudini tribuendum, ut si hâc vel illa quantitate purgari soleat mulier, si anteà morbosa erat ob nimiam vel paucam quantitatem, & nunc mutatione factâ ad salubriorem statum transmutetur, quod optimum erit: cùm itaq; tot sint, à quibus possit immutari sanguinis mensura, à conferentiâ potius, ac tolerantiâ, quàm à copiâ metiendam esse dicimus. A quibus autem causis detineantur aut immodici fiant menses præter naturam, posteà, Deo bene juvante, investigandum suo loco erit; nunc de colore perscrutemur, de quo jam supra prodidimus, oportere, ut sit sanguis veluti à victimâ recenter jugulatâ procedens, in modo etiam exeundi medium tenere oportet, ita ut neq; confertim nimis fiat, quia periculosum existit, neq; admodum lentè, & guttatim, quia hoc commune omnibus est, ut quamdiu fluxerint menses aliquâ molestia afficiantur, præsertim si in qualitate mordacitatem aut calorem participent. Ex dictis planum fit, illam esse naturalem menstruorum excretionem, quæ quatuor potissimùm conditionibus donata fuerit; Prima, ut servet periodos suas naturales, id est, ut singulis mensibꝰ excernatur, quando vero seriùs vel temporiùs prorumpit, periodus naturalis non dicitur: Secunda, ut duret debito tempore, tribus nimirum vel quatuor diebus, quem terminū si citra tolerantiam pertranseat, non est naturalis: Tertia, ut sit in debitâ quantitate, id est, ad duas ferme cotylas Atticas, pendet autē cotyla uncias novem, ita sit oportet tota mensura octodecim unciarum: Quarta, ut præter quantitatem sit etiam naturalis color, ac substantia sanguinis, id est, neq; admodum subtilis, & tenuis, neq; crassa aut viscida; quin etiam odor nullus esse oportet, quia sanguis optimus expers est odoris. Quod igitur menstruum his præditum fuerit conditionibus, naturale erit, quantó vero per plures ab hac perfectione defecerit, tantó plura suboriantur mala necessum est. Illud præterea silendum non fuit, menstruam purgationem ad ætatis usq; vigorem augeri, florente ætate æqualem perseverare, parumvè auctam, aut diminutam, declinante vero paulatim minui, donec omnino desinat, & rursus, ut admodum puellis sanies tantùm fluit aut serosus sanguis, sed copiosior, ita senioribus crassum, nigrum, paucumque exire, & facile concrescentem, ætate mediâ medium tenere. Quæ insuper mulieres pro multitudine sanguinis menstrui tempestivè purgantur, cæteris à morbis immuniores, fœcundiores, castioresq;

Corpulenta mulieres quæ dicantur.

Lib. 7. C. 5. lib. 10. C. 31

Vnde metienda sanguinis menstrui copia.

Color menstruorum.

Exeundi modus.

Menstruorum naturalis excretio quatuor conditiones habet.

Menstrui substantia.

Odor.

Seniorum menses quales.

Mulieres quæ probè purgantur, immuniores à morbis sunt.

oresq; vivunt, quibus autem parciùs fluunt, his imbecillitas, salacitas, infœcunditas, aut concipiendi ineptitudo contingit; Ad hæc paucis mulieribus varices, aut profusio sanguinis nariũ accidit, neq; etiam hæmorroides, nisi iis, quæ sæpiùs & cum difficultate pepererunt, quia quæ viris per has partes promunt excrementa, fœminis per menses excernuntur; quamobrem si probè repurgentur, cæteris sanguineis morbis minùs quam viri infestari compertum est.

Sanguineis morbis mulieres quam viri minus infestantur

Menstruum sanguinem naturâ suâ calidiorem non esse virili: & quâ ratione fœmina absq; vel ante mensium præsentiam possit concipere.

CAP. XIII.

PArmenides & Democritus ut autor est Arist. 2 de partib. animal. mulieres viris esse calidiores existimârunt, quod etiã plerisq; aliis placuit, copia sanguinis ductis, quâ menstrua fiunt, cui sententiæ patrocinari videtur Hippocrates sive Polybius sive quis alius fuerit autor primi libri de morb. mul. sub his verbis; *habet enim*, inquit, *mulier sanguinem calidiorem, & propterea calidior est quam vir*: Macrobius etiam idem omnino sentit, ita scribens; *neq; hoc tacebo, quod cùm calor semper generationis causa sit, fœminæ ideo celeriùs, quàm viri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius.* Hujusce autem rei indicium esse putant, quod quædam mulieres quibusdam viris, proceriores sunt, imo omnes ferè citiùs ad incrementum veniunt, accretio autem à nativa fit caliditate, qui enim crescunt, plurimum caloris nativi habere Hipp. dixerat, superiori capite cit. sententia; Addunt audaciam & iracundiam à calore provenire, plurimas vero mulieres viris esse iracundiores; quin etiam in genere rapacium avium fœmellas maribus præpollere, & fortiores esse & ad qærendũ alimentũ ac repellendas injurias promptiores, ut venatorũomniũ summus est consensus, leænam quoq; leone esse ferociorẽ & ursam urso. Quæ tamen omnia infirmiora sunt, quam ut sanæ mentis quenquã eo impellãt, ut dubitet de exuperantiâ nativi caloris in maribus, in quibꝰ procul dubio cæteris paribꝰ semper excellit, ut autor est Hipp. 1. de Diæta, cui summis assensionibꝰ omnes adhærent tum medici, tum etiam Philosophi; sed videamus, quæ sit adversariorũ tam firma, constansq; ratio; Mulieres dicũt menstruis abundare, idq; non aliâ de causâ, nisi quia, cùm vehementer calidæ sint, sanguinem gignunt acrem, & fervidũ, qui ubi excrescit, acrimoniâ suâ irritat ad excretionem; Hæc tamẽ si paululũ invertantur, facilè in ipsos argumẽtum contorquebitur, nam in fœminâ redundat quidẽ sanguis, sed non propter vehementiam, imò propter inertiam caloris qui superfluum discutere non potens, in menstruam purgationẽ convertit; ideo enim frigidiorem concessit natura fœminis temperaturã, quò plus appeterẽt, quàm cõcoquerẽt, ut fœtui superesset alimentũ, auctâ verò sanguinis quantitate, non nisi ex accidenti incrementũ capit nativus calor, imò muliebris sanguis ex se frigidior, non antequã in uteri vasis ad periodicã asservetur excretionẽ, ex suppressione incalescit, & sanguis ipse & corpus universum, quã diu enim uteri venarũ oscula minùs patent, ex remorato sanguine incalescit uterus, & reliquo corpori calorẽ immittit, ut lib. de nat. pueri autor est Hipp. tantoq; majorem, quantò propinquius instat menstruorũm tempus, ut in iis fœminis videre est, quibus per id temporis, & manuũ, & pedum plantæ, perinde ac febrientium, calent. Hinc illud est, quod pleriq; affirmant sanguinis virilis parvã quantitatẽ nutriendo augendoq; efficaciorem esse, quàm muliebris multò majorẽ, quia ille perfectior est, magis coctus, elaboratꝰ, & majori spirituũ copiâ refertus, quo fit, ut quidquid ingesserint in corporis alimentum facile convertant, superfluum per insensilẽ transspirationem facilius digerant atq; discutiant. Locũ verò primi de morb. mul. quidam ab Hipp. operibus exterminandum esse censent, imò propterea existimant totum librum non Hippoc. esse sed alicujus sectatoris Democriti, aut Parmeni-

Contr. agitur.

Accretio à calore fit.

Positio.

Fœmina plus appetit quam concoquit.

Calor pedũ & manuũ fœminis unde.

Sanguis viri perfectior & plus nutriens.

Parmenidis, quia in eo hæc horum virorum ſententia reperiatur, Hipp. placitis planè adverſa; alij per calidiorem ſanguinem legunt ibi corruptiorem, & putredinoſiorem, ſed neq; hoc placet, quia ſequentibus Hippocratis verbis parùm quadrat, & quia fœminarum ſanguinem incorruptum, & ex ſe minimè putredinoſum eſſe, jam ſuperius accuratius retulimus; neq; illud vim teli propulſat, *[Hippoc. locus reſtituitur, & enarratur.]* nam etſi donemus Hippoc. lib. non eſſe, omnes tamen in eo conveniunt, ut ſaltem vel à Theſſalo ejus filio vel à Polybio diſcipulo conſcriptus fuerit, qui ſanè viri ſui temporis magni nominis medici extiterunt, & non ſolùm diſcipuli verum etiam Hippocraticæ doctrinæ diſſertiſſimi aſſertores, quorum propterea dicta amicè potius interpretanda, quam temerè reijcienda putam9, atq; ideo mendum ibi ſubeſſe arbitramur, & per calidiorem uberiorem potiùs legendum, quæ ſanè lectio toti ſeriei convenientiſſima eſt, imo ex eadem apertiſſimè colligitur, addit enim illico autor hæc verba; *ſi vero amplior accedens ſanguis ceſſerit, dolor non fit à ſanguine neq; calor,* ac ſi dixiſſet, habet mulier ſanguinem abundantioré, ac propterea ex accidenti calidior eſt, quam vir, ſi vero copia ſanguinis ceſſerit, quia reſiduum ex ſe admodum non eſt calidum, dolor à ſanguine non fit neque calor, quippe, ut ſupra jam prodidimus, mulier, quæ ordinatas habet menſium purgationes, ſanguineis morbis minùs affligitur, quorũ ſoboles eſt dolor & calor, quam eſſe omnino congruam, & à nemine (quod ſciam) animadverſam hujus loci lectionem aſſeveranter confirmo, & ab omnibus recte ſentientibus approbandam iri confido. Hæc cum ita ſint, nihil tamen prohibet *[Fœmina aliqua viro aliquo calidior eſſe poteſt]* fœminam aliquam aliquo viro fieri calidiorem, ſunt enim quædam viragines quæ firmiſſimos habent artus, neque plus viris ſunt excrementoſæ, quis enim dubitet bilioſam fœminam pituitoſo mare calidiorem eſſe, iracundiorem, potentiorem, ac promptiorem? *[Rapacium avium temperatura.]* rapaces vero aves igneo calore præditæ ſunt, vehementi, ac ſicco, qui in fœminâ frigiditate, & humiditate attemperatus ad operationes obeundas commodior redditur, in mare vero auctus igneus ille calor immodicâ ſuâ intemperie debilitat ac operationibus officit, ut plurimum tamen imò ferè ſemper teſtibus ac membris genitalibus fœminæ maribus frigidiores exiſtunt, præſertim in humana ſpecie, mulier enim quantumvis calidiſſima tamen ſecundum illas partes frigidiſſimo viro eſt frigidior; quod ſi citiùs ad incrementi ſtatum perveniunt fœminæ, minus tamen creſcunt, atq; illud propter humiditatem temperamenti fit, quæ magis cedit atq; extenditur; hoc propter caloris penuriam, proindeq; minores habent ætates, & breviores periodos, quæ etiam cauſa eſt, cur mulierum corpora candidiora ſint, molliora, glabra magis, ac levore perpolita præter caput ac verticem, in quo capilli affatim erumpunt, quia vapores in ſublime affluenter aſſiliunt, in cæteris vero partibus pilis nudata cutis eſt, quod humor calorem ſuperet; *[Mulier toto corpore depilus cur in capite longiores habeat crines.]* illis enim uſu venit quod in ſolo paluſtri, & uliginoſo, in quo ob immodicam humiditatem nulli naſcuntur frutices, nec vireſcunt gramina: ubi enim humiditas affluentior eſt, impotentior redditur calor ac minus efficax, quam ut humorem incrines elaborare poſſit, præterquam in capite, ubi capilli ob humiditatem longiores naſcuntur quam in maribus, & in abditis partibus iis, quæ fratrare virique congreſſum optare incipiunt. Cæterum mulierem ambidextram non fieri ſcribit Hipp. *[7. Aph. 48]* ratio eſt quia non mediocris, ſed qui ſupra communem hominum ſtatum ſanguine & ſpiritu pollet ambidexter naſcitur, qualem in lib. Judicum Aoth inclitum filium Gera fuiſſe legimus, qui, ut in ſacris literis eſt, utrâq; manu prodextrâ utebatur: cùm igitur mulier etſi calidiſſima ad illum caloris gradum venire non poſſit, ambidextram non vidit, Aponenſis tamen ſe vidiſſe memorat. ſed inſuper non calveſcere mulieres neque Eunuchos ſcribunt Hippoc. Galenus, Ariſtoteles & Plinius, ut antea diximus, propter temperaturæ frigiditatem, tametſi Albertus Magnus libr. de animal. & Argent. in libr. artis medicæ falſum id putant, exemplo, vetularum quæ nudatum habeant caput, & alieno crine tectum, imo Albertus duas vidiſſe teſtatur: Inſuper neque podagra mulierem laborare, niſi *[12. Proble. 6. Aph. 28. Ar. 5 degen. animal. 3. Pl. 11. c. 37. Al. 19. c. 6. Arg. lib. 2.]*

menſtrua

6. Aph.

menstrua deficiant idem Hipp. scribit, quanquam enim omnia, quæ ad id faciunt, in eâ videantur concurrere, imbecillitas articulorum, crapula, & venus: tamen duo posteriora imbecillius, paucum enim semen edit, ideo venere minus exsolvitur, rariusq; crapulâ oneratur, nec sicci adeò sunt ejus articuli, quæ quidem siccitas ad articulorum enervationem facit, sed & mensib⁹ expurgatur, ideo humores non adeo superabundant. Cæterum hoc olim verum esse potuit, ubi tamen non omninò menstrua defecissent, quia parva delicta superioris ætatis mulieres committebant, nunc tamen ob eorum magnitudinem nonnullæ podagrâ laborare visæ sunt, antequam menses deficiant. At dices, si menstruus sanguis profluit, quia non potest confici, & in membra converti, cur mulieres pinguiores viris apparent, potius enim emaciari debuissent debito privatæ nutrimento? Respondeo, mulieres etsi totum alimentum non perficiant, atque assimilent, assimilare tamen, quantum sat est, ad restaurandum deperditum, & ad augmentum pinguedinis, quæ pinguedo augetur propter adiposam mulieris humiditatẽ facilè concrescentem, non quidem à frigiditate positiva, sed à moderato calore: Facit enim, ut mulieres menstrua habeant, & obesiores sint, non multitudo caloris generantis, sed paucitas caloris discutientis. Si rursus interroges, cur natura non quotidie excernit paulatim hunc sanguinem, quod facilius videretur, & mulieribus minus operosum? rationem reddimus, quia si singulis diebus purgatio illa fieret, conceptionem procul dubio prohiberet, nam unà cum sanguine semen ob uteri lubricitatem prolaberetur; mulier præterea universam vitam cum tædio atque molestiâ transigeret, adhæc sordidum atq; abomminabile viris foret, cum hujusmodi mulieribus venerem exercere, quibus uterus tali excremento madesceret. Superiùs quidem retulimus, nubiles, & ad generandum aptas esse mulieres, postquàm menstruæ purgationes eis contingunt, quod placitum occasionem nobis nunc suggerit, ut antequam huic de menstruo tractationi finem imponamus, prius vocemus in examen, fieri nè possit, ut fœmina concipiat citra menstruorum profluviũ; dubitandi ratio est, quia si menstrua purgatio in fœtus usum à naturâ potissimum dirigitur, cùm deest, fœtus fieri non potest, quia deficit ea sanguinis copia, quæ fœtui alimentum futura erat: Ad quam tamen dubitationem, ne multis lectorem remoremur, non menstruantem mulierem dupliciter concipere posse dicimus; uno modo, quia, ut autor est Aristoteles, fœmina natu grandior mensibus carere potest, cui nihil omninus tantum sanguinis inter uteri vasa coacervetur, quantum ijs, quę purgantur, post purgationem restare solet, quâ etiam ratione, quæ pepererunt, sive lactârũt, sive non, concipere possunt, priusquã menstrua purgatio recurrat; sed prioribus illud raro contingit, quia mulieres illæ neq; habent debitam sanguinis qantitatẽ in vasis, neq; ora vasorum patentia. Altero modo concipere possunt juvenculæ, quibus nondum menses fluxerunt, si paulo ante debitum menstruationis tempus à viro compressæ sint: Jam enim in iis asservata erat debita sanguinis quantitas, quæ conceptui nutriendo abundatissime suppeteret. Sed enim nonnullæ, dum profluunt menses, concipiunt, postea concipere nequeunt, quibus nimirum uteri os statim à purgatione comprimitur; sunt insuper, quibus prægnantibus menstrua usq; ad postremum gestationis tempus proveniant, sed hę ut plurimũ parvos pariunt fœtus, aut invalidos, & minus vitales, nisi admodum sanguineæ fuerint; deniq; visæ etiam sunt, quæ ad justum tempus fœtum gestare non poterant, nisi præter has evacuationes per sectionem quoq; venæ cubiti sanguinem minuerent, à cujus copiâ fœtus alioqui suffocabatur, sicuti nos cõtingere vidim⁹ illustri D. Ioannæ Villę Francæ Comitissæ, ac dominæ insulæ sancti Michaëlis; multis præterea nutricib⁹, quæ valde sanguineæ sunt & victu utuntur pleniori, quamdiu lactant, menses etiam procedunt, sed hæc omnia perpaucis, & raro accidunt, quæ verò magnâ ex parte fiunt, maxime sunt secundum naturam.

Obiectio.

Solutio.

Fœmina citra menstruorum profluvium an possit concipere.

7. De Hist. anim. 2.

Dupliciter non menstruantem mulierem posse concipere.

Mulieres aliquæ non concipiunt nisi fluentibus menstruis.

Prægnantibus menstrua fluunt aliquando.

Prægnantibus venam incidere sæpe oportet.

Menses nutricibus & lactantibus non unquã fluunt.

FINIS LIBRI SECVNDI.

RODE-

De Natura Mulierum

LIBER TERTIUS.

De Coitu, & conceptu.

Quid Coitus, & quibus de causis excitetur.

CAP. I.

Propagationis desiderium.

CVnctis animalibus, ut superius jam commemoravimus, ingenitum à natura est sui propagandi desiderium, ideo concipiendi organa seminisq; genitalis proferendi animantibus natura dedit, ipsisq; genitalibus mirificam procreandi virtutem, & ineffabilem quendam concumbendi appetitum, cui eximiæ delectationis voluptatisq; illecebras copulavit, ut blando hoc naturæ stimulo in Venerem prona generis propagandi causa forent, quo nullum animalis genus deficeret. Hanc maris, & fœminæ conjunctionem ex communi sese copulandi desiderio concubitum atq; congressum nuncupamus; coitus aliis dicitur, venus, res venerea, sive venereus amplexus; de quo nobis in priori hujus libri parte futura indagatio est, quænam eius causa sit? cur mas & fœmina alter alterius conjunctionem desideret? unde proveniat voluptas, quæ cum illa conjuncta est? cur tanta percipiatur? & num major fœminæ quam viro contingat? quisnam sit illius finis? cui ætati, temperamento, atq; naturæ magis conveniat? quis modus tenendus, ut fœcundus congressus sit? quæve salubris congrediendi ratio? Hæc omnia ut accuratiùs percipiantur, scire inprimis licet, quatuor esse ad fœcundum coitum necessaria inter se invicem coordinata. Primum salacitas est sive appetitus ad Venerem; 2. seminis copia. 3. protuberatio partium in fœminis, erectio membri in viris; 4. & ultimum fœcunditas. Porro excitatur appetitus duplicis illius humoris, prolifici, & serosi titillatu, qui ad sui excretionem turgens in vasis animal vehementer impellit, præsertim ætate florente, & virtute valida; quippe continetur in locellis muliebribus, & virorum partibus genitalibus serosa quædam humiditas (ut supra jam dictum est) acris & mordax, quæ motu suo ad usum & delectationem opidò excitare potis est; perinde ac iis, quibus sub cute acris & mordax succus delitescens ad scalptum stimulat, & vellicatu pungit, motuq; suo ac pruritu scalpendi excitat desiderium; quâ planè ratione humor ille copia redundans, naturâ acris, & pungens, spiritu multo calidoq; refertus, ad sui excretionem animal provocat, quo sanè in motu ob jucundum titillatum, blandumq; genitalium partium sensum mira nascitur ad concumbendũ tentigo, & incredibilis voluptas; hinc suavissima res censetur concubitus, in eoq; corpus gestit universum, aut quòd (ut in problematis Arist. est autor) è toto corpore semen profluit, aut quia per eam partem se promit, in quam meatus omnes venæq; applicantur, multò cute sensibiliores, adde seminis celerem expulsionem, à quâ fit subitus reditus ad naturalem statum, quem Galenus 1. de causis sympt. maxime voluptuosum esse censet; his accedit, quod partes in eo actu propriam depre-

Concubitus

Quatuor necessaria ad fœcundum coitum.

Salacitas sive appetitus concumbendi unde.

Salivalis humoris natura.

Voluptas unde.

In coitu universum corpus gestit.

Reditus ad naturalem statum voluptuosus est.

am deprehendunt perfectionem, quâ anteà privatæ erant, quod maximam etiam parit voluptatem; & multo majorem in expulsione seminis, quam in expulsione cæterorum excrementorum, quia materia est temperata, & unitur membris temperatis, sicuti conveniens convenienti; quæ quidem omnia sapientissima natura ex industriâ machinata est, ut propagandi generis causa prona in venerem animalia ultro ferrentur, ne fastidio superveniente periret animalium generatio: Ut enim Ovidius cecinit:

Natura industria.

Quid creat omne genus volucrum nisi blanda voluptas?
Nec coëunt pecudes, ni levis adsit amor.

Quibus adhuc favet pinguedo, & unctura seminis, per quam membra ad propriam veniunt integritatem; ac deniq; motus spiritus, qui per omnia interiora discurrit, & intima subtiliter tangens corpus extendit ac oscitare facit. Causa vero erectionis aut protuberationis partium est valida imaginandi vis, quæ cogit cor impellere spiritum flatuosum, & caliditas renum validorum, & pinguium, trahentium, & transmittentium: De semine, & quid illud ad generationem conferat, fusiùs jam supra explicatum est: Fœcunditatem efficiunt ea, quæ etiam appetitum augent spiritus, humor & ventositas, quorum (si fides Constantino sit adhibenda) appetitus ab hepate potissimum est, spiritus à corde, ventositas à calore humidum dissolvente, & ad membra genitalia dirigente, humor à cerebro (ut quidam ajunt) sed nos aliter censemus, hunc potius à toto promanare. His ita constitutis, si in memoriam adducas, quæ 1. c. primi libri hujus operis tradidimus, facile perspicies, quæ nam sit causa cur fœmina marem tantopere desideret, & alter alterius ope ad congressum indigeat, quia nimirum uterq; generationem appetit, & sui perpetuitatem, uterque etiam motum, & originem generationis in se continet, neq; tamen potest alter sine altero generare, quia mas in alio gignit, fœmina in se ipsa, ideo non facultate duntaxat, sed partibus corporis quibusdam dissident, quæ quidem illi ad semen immittendum insunt, huic ad recipiendum, & alendum fœtum. Fuit igitur convenientissimum, ad procreationem partes aliquot esse accommodatas, easq; inter se diversas, quibus mas à fœmina differret; nam si de toto animali mas, & fœmina dicitur, non tamen quâvis sui parte potentiâq; idem mas, & fœmina est, sed certâ quadam virtute, & parte, ut docta est Aristotel. sententia; haud immerito Empedocles dixisse videtur, maris & fœminæ quasi symbolum esse, totum verò à neutro proficisci, neque ex utroq; eadem secedere, si quando enim generatio fieri debet, commisceantur coeantq; necessum est, ut ex ambobus sic copulatis unum tandem animal fiat: Ut enim sacræ testantur literæ, *erunt duo in carne una*, ideoque ibi fœmina adjutorium viri simile à divino vate nuncupatur. Altera etiam causa est, cur alter alterius opem requirat, quòd cùm uterque habeat incompletum principiũ effectivum, necessum omnino fuit, fœminam cum viro convenire, ut quidquid uni deesset, alter subministraret. Tertia & ultima causa est, quia oportuit ab utroq; parente materiam immitti, in qua amborum vis ac potestas contineretur, & tanquam confluentibus principiorum, & facultatum igniculis tertium quippiam inde gigneretur.

Seminis unctura & pinguedo. *Protuberatio partiũ.* *Semini.* *Fœcunditas unde.* *Causa cur mas & fœmina alter alterius opem requirat.* *Vterq; principium generationis incompletũ continet.* *Prima ratio ex dissidio partium* *Secunda ratio à principio effectivo* *Tertia causa.*

1. de gen. animal. 2.

Sed vir an fœmina in coitu magis delectetur, quærunt nostri seculi pleriq;, & quæsitum jam olim fuerat Tyresiâ arbitro, qui quidem fœminis majorem voluptatem adjudicaverat, considerans fortassis ipsam diutius immorari, ac ut autor est Avicenna, tres in coitu percipere delectationes, primam cum projicit proprium semen, & tunc toties delectari, quoties projicit. 2. deglutiendo virile semen. 3. cum matrix commovetur; quæ tametsi ita sint, sanior videtur illorum opinio, qui putant virum majorem percipere delectationem, quoniam ex prima conformatione calidior est, proinde latiores habet vias, & in coitu moratur minùs, quia plerumq; citiùs effundit, imo (ut scribit lib. de genitura Hippocrates) derepente secernit fortiori agitatione, ac turbatione, quam mulieres, quæ etsi longiori tempore delectentur, non tamen ab intensiori vo-

Dub. Vir an fœmina in coitu magis oblectetur. *In coitu fœmina tres percipit delectationes.* *Positio. Fœmina longiori tempore, vir intensiori voluptate delectatur.*

2. 3. tract. 1. c. 2.

ori vo-

ri voluptate id fit, sed quia propter viarum structuram lentiùs emittunt, imo nonnunquam omninò amittere nequeunt, quòd eisdem vehementem, & difficilem irritationem indit, ac multis imponit, existimantibus à calore id fieri, cum potius ideo contingat, quia cum viri citius emittant, destituuntur ipsæ re *Similitudo.* inconfectâ; quod non aliter evenit, quam dum quis in flammâ vinum infunderet, primo enim contingit flammâ exilire, & per modicum tempus augeri ad vini infusionem, postmodum desinere. Quin etiam vehementiâ delectationis mares excedere, indicio est maxima virorum exsolutio, quæ non nisi à voluptate fit, dissertante Galeno: ad hoc ejaculatum à mare semen copiosius, *1. de semine 7.* *Semen viri copiosius, & crassius.* & crassius, ac calidius, & tantò per plures involutiones velocius exiens, quanto expultrix virorū quam fœminarū validior est: Quæ causa censetur, cur in fœ- *In fœmina libido criminosior, & minus excusabilis.* minâ habeatur libido criminosior, & min⁹ excusabilis, quia minus intensè oblectantur; est & alia hujusce rei non infima ratio, quòd quia mulieres alia virtutū gloria non adeo præstant, nec ad præclara alia facta aptæ videantur, cùm igitur eius potissima, ac propria operatio sit, procreatio prolis, quæ vaga Venere præpeditur ut pudore, atq; infamiæ timore, hanc maximè conservarent, ideo leges humanæ dedecus & infamiâ, natura vero verecundiâ fœminis ingeneravit, quæ custos esset atq; tutela pudicitiæ, ut quæ alias virtutes nequeunt exercere, & quibus earum defectus facile condonatur, hanc omnium pulcherrimam omni molimine, industria, & circumspectione tuerentur.

Coitus finis, & quòd sola prægnans mulier virum admittat.

CAPUT II.

SI quæreres ab Epicuro viro alioqui modestissimo, atq; optimo, & sui temporis philosopho summo, ecquis nam esset coitus usus in sanitate? nullum profectò responderet; neq; is suâ destituebatur ratione, quia existimabat, Veneris etiam moderato usu, & corporis, & animi vires labefactari; Et haud multum ab hac opinione diversus fuerat Pythagoras, qui interrogatus, quando congrediendum cum fœminâ foret? cum voles, inquit, teipso fieri debilior. Diogenes Cynicus in eâ fuit sententiâ, ut crederet, modestis hominibus Venere utendum esse, non ob copulatam illi voluptatem, sed ut noxam vitarent, quæ à retento semine nasci solet, ut de eo scribit Galenus, ubi in eandem sententiam inclinat. Aliis præsertimq; mulierculis ac sensualibus, libi- *6. de locis.* *Coitus usus moderatus salutaris est.* dinosisq; hominib⁹ videtur Venerei coitus oblectamentum à naturâ mortalibus datum, ad humanæ vitæ miserias, voluptatis illius tanquam blandimentis leniendas, demulcendasq;. Verumenimverò moderatæ Veneris salutarem sæpissimè esse usum, & suadet ratio, & docet in arte medicâ Galenus, & nos jamjam demonstrabimus, non tamen in illum potissimum finem, quem voluptuarii, & in venerem putres homines putant, neque solum ad depellen- *Coitus finis est sobolis propagatio.* dum uocumentum humanæ speciei, de quâ agimus, sed ad sobolis potius propagationem, & sui conservationem coitus fuisse concessus videtur; cui *Voluptas esca malorum.* tamen insignes illecebras, ac superflui excernendi cupiditatem copulatam esse voluit industria natura, ut tantò libentiùs imò avidiùs inter se invicem con- *Corporis & animi vires ab immoderato coitu franguntur.* jungerentur. Si enim solâ voluptate, quæ omnium est esca malorum ad congressum, non ductu naturæ, impellamur, futurum omnino esset, quòd Epicurus dicebat, ut non corporis modò sed animi vires frangerentur, & unà cum vita perirent, quod etiam ita Poëta significavit:

Vina sitim sedant, natis Venus alma creandis,
Sed fines horum transilijsse nocet.

Atut

At ut rectissimè animadvertit Constantinus Africanus; pauci (prô dolor) coeunt hodiè propter prolem, plures propter sanitatem, plurimi propter luxum ac delectationem; ideoq; non mirum, si coitus ut plurimum superfluus est. At fortasse Epicurei mulum in medium afferent, qui ob accessus abstinentiam multò est parentibus, asino, & equâ vivacior, mares itidem passeres, qui citiùs fœminis ob Veneris assuetudinem senescunt. Meminerint tamen aliud esse in totum abstinere, quod corporis sanitati procul dubio officit; aliud temperantem esse, quod perpetuò confert, mulum autem non in totum abstinere, sed minus parentibus salacem esse, sic fœminas passerum maribus collatas; nam si retinetur calidum humidum in loco calido humido, putrescat necessum est, & non quâvis sed pessimâ putredine, qualis corripere solet optimas quasq; substantias, ut sanguinem, lac, semen, quod quidem in frigidum venenum abit, cujus vapor cordi accedens minuit respirandi usum, ad cerebrum verò permeans spirituum vias obsepit, & hystericam immotam reddit.

Obiectio. *Solutio.* *Coitus abstinentia quo pacto noceat.*

3. De gen. animal. 6.

Quoniam autem de mulis sermo incidit, obiter cudendum erit, quænam sit causa, propter quam genus hoc animalium sterile omnino censeatur: Arist. frigiditatem causatur, quia, inquit, asini semen frigidum est, equi calidius, cũ igitur mixtũ utrumq;, vel calidum cum frigido, vel frigidum cum calido est, conceptus evenit, at quod ex iis provenit infœcundum existit, quia in exiguo jam continetur generandi vis corporis asinini. Si obtrudas saltem mulam ex equo hac ratione posse concipere, idipsum inficias ire videtur, quia tota fere illa vis equina est, asini perexigua, asinus igitur gigni non potest, quia exilis ibidem reperitur ejusdem facultas, neq; etiam equus, ubi asini materia reperitur, neq; mulus, quia is ex æquis utriusq; portionibus fit; addit mulam non concipere solum sed enutrire opus esse, quod nequit, quia menstruis caret, utpote quæ superfluam menstruorum materiam una cum urinæ excrementis expellat; quare etsi dicamus gravidam fieri posse, quod ipse jam visum fuisse testatur, non tamen poterit perficere, & edere prolem; marem autem mulum asinum generare posse non negat, quoniam & calidior est, & nihil præter semen generationi confert. Cæterum Empedocles, & Democritus, quibus hâc in re libentius adhæreo, aliam hujusce rei ex sensuum fide depromptam rationem prodiderunt, quod è duobus diversis generibus nata tertii generis fieri observatum est, & neutri parentum assimilari, eaque ipsa, quæ sunt ita nata, non gignere in omnium animalium genere, quia ex his alia quædam natura procrearetur, & alia ex eâ, atq; ita in infinitum procederent species, quod (vel ipso Aristotele dicente 1. de generat. animal. 1.) natura, quæ semper finem quærit, pro virili vitare contendit. Quod si in Capadociâ, & in Syriâ, ut Theophrastus & Aristoteles sunt autores, mulæ coeunt, & pariunt, non mulæ quidem illæ sunt, sed diversum ac sui generis animal, alteri tamen simillimum.

Mulorum genus sterile. *Mula gravida iam visa.* *Diversa specie tertiam gignunt speciem.* *Capadocia & Syriæ mulæ concipiunt.*

Illud autem silentii velariis involuendum non erit, quænam sit causa, cur in animalium genere sola mulier gravida admittat marem? de quâ re jam olim interrogata Populea Agrippæ filia, & cur bestiæ non coëunt, nisi cùm volunt concipere, causam esse respondit lasciva fœmina, quia illæ bestiæ sunt. Lactantius lib. de vero cultu, duas hujusce rei morales adducit rationes. 1. est, Deum immortalem hoc humano generi concessisse, ut fœminæ gravidæ sine noxâ virum sustinerent, ne alienas mulieres calcare cogerentur; altera, ut mulier gravida renuens virum posset mereri continentiæ laudem; quo potissimum nomine inter alias conspicabiles animi sui dotes integerrima matrona Zenobia Palmerinorum Regina laudanda venit, quæ Obedenatum maritum gravida nullatenus admittebat, modestam mulierem non propter voluptatem, sed prolis causa matrimonium celebrare dicens. Sed illius etiam rei naturales causæ sunt, quòd brutorum uterus gravidus valdè extuberet,

In animalium genere sola mulier gravida virum admittit. *Morales causæ.* *Zenobiæ continentia* *Naturales causa*

 & pro-

& propinquus est foramini exteriori, ideo mares qui alioqui genitalia magna habent, facilè quatiunt, & impellunt plenum uterum, quas molestas, & dolorosas percussiones brutorum fœminæ ferre nequeunt, ideoque resistunt; Mulieri verò, quæ locos circa uterum habet crassos, plenus uterus non extuberat, neque genitale humanum adeo est durum, & oblongum, ut ab ipso uterus molestè percutiatur. Præterea bruta sensu tantum moventur ad id, quod adest, ideoque elapsæ voluptatis, postquam conceperint, immemores à coitu abhorrent, veneris enim sensus illis solùm ad prolis generationem datus est, minime ad voluptatem, & delectationem, quamobrem sentiunt tunc temporis noxam sine delectatione, quod si materia abundet, transit in pilos, cornua, & ungues, ac reliqua integumenta: atque hinc est quod somnium coitus nulli animali um nisi homini tantummodo accidat; nam, ut sentiunt Dinus ac Thurisanus supra caput de generat. Emb. delitia pollutionis nocturnæ sive somnij coitus, sicuti & quodvis aliud gaudium in somnio apparens utpote cum somniamus gratulari cum amicis, ad cogitativam, & imaginativam potentiam potissimum pertinet, quare nil mirum si brutis non contingat, quæ cogitativâ carent, ac viros infestet, quibus illa per somnium liberius operatur, etiamsi sensus externi ligati sint. Illud tamen probè intelligendum erit, apprehensionem istius, aut illius objecti etiamsi non præsentis, sed actualiter moventis, utpote quod homo sit cum hâc, vel illâ fœminâ, ad internam potentiam pertinere, cui famulatur expulsiva virtus genitalium, ad quam expulsionem sequitur actualis delectatio in sensu tactus realis: sensus quippe exteriores non semper per somnum privantur omninò spiritu sensitivo, neq; ita sunt ligati, ut forte sensibile non sentiant aliquando aut delectans aut contristans, ut in propatulo est in quibusdam dormientibus, quorum membra, si pungas, contrahuntur, & dolent, neque tamen excitantur à somno, quare mirandum non est, si semen, quod vehementissimum est sensibile, per genitalia membra transiens, quæ subinde exactissimo sensu prædita sunt, etiam dormientibus delectationem inferat. Si verò quæras, an sit consultum mulieri prægnanti viro uti? Respondemus, si non appetat, satiùs esse carere usu Veneris, ne fiat superfœtatio, aut provocentur menses qui causa abortus sint: si verò appetat, & sit in mediis mensibus, uti poterit, quia gravida nil debet desiderare; si in primis, nequaquam, quia eo tempore sunt fœtus quasi recentes fructus, qui quolibet vento decutiuntur, ut scribit Galenus; In postremis, est omninò abstinendum, quoniam, dicente Aristotele, si eo tempore mulier concubuerit, solent exire fœtus muco oppleti.

Soli homini somnium coitus, & nocturna pollutio contingit.

Pollutio nocturna qua ratione contingat.

Sensus externi per somnum nō ligantur omnino.

7. De hist. animal. 4.

Notabilia nonnulla circa coitum.

Cap. III.

Medicorum princeps Hippocrates coitum partem quandam comitialis morbi appellavit, propter spirituum, ni fallor, conturbationem indeq; concussionem, quæ à cerebro præsertim fit, in quo epilepsia sedem habere consuevit. Hominem autem primi coitus duntaxat pœnitet, augurium calamitosæ vitæ à pœnitenda origine. Scitum est, Demostenem fœminæ, quam amabat, postulanti ab eodem, ut sui copiam faceret, centum talenta, tanti, respondisse, pœnitere non emam. Libidinosiores melancholici sunt, quia plurima ventositate oppleti. Illud non fuerit omnino præter rem dicere, quod etiam Aristoteles in problematibus quærit, eur juvenes mulierem, quam primò ineunt, coitu peracto, odio ut

Coitus est quidā morbus comitialis.

Primi coitus hominē pœnitet.

Melancholici libidinosi. Problema.

plurimum

plurimum prosequantur, cujus rei permutationem magnam, quâ nostra tunc corrumpuntur corpora causam esse putant: ideoque sequentis tristitiæ ex amissâ virginitate, & corporis ac animi operationum permutationis memores, eam fugiunt tanquam hujus rei fontem. Sed hac ratione etiam fœmina virum odio habuisset, contrà quam videmus, illam marem, cum quo prius fuit congressa, incredibili amore prosequi. Conciliator ductus eorum autoritate, qui fœminam viro imperfectiorem esse arbitrantur, ideo id fieri putat, quia perfectior vir fœminæ conjunctus imperficitur, fœmina perficitur, aut quia materia, cujus vices gerit fœmina, formam appetit, quam assequuta quiescit, hæc vero à materiâ nihil accipit. Coitum porrò mulieres æstate magis appetunt, quia semen earum frigidum tunc calore temporis contemperatur, ac movetur, in viris autem fit exhalatio, consumptio, ac debilitas à calore adaucto: hyemis vero frigore vigoratur, & vegetior ac fortior redditur, ideoq; magis appetunt viri hyeme, quam mulieres. Sed enim assuetudo rei Venereæ homines reddit libidinosiores, tùm ex memoriâ blandimenti, tùm quia corpus lubricum fit, & meatus latiores maxime adolescentibns, quorum membra nondum constiterunt; ideo per pubertatem mares ac fœminas summoperè servandas esse monet Aristoteles quo per totam vitam continentiores degant: nam & in ventriculo assuefactio multi alimenti hominem edacem reddit; quibus accedit, quòd per exercitium tractrix roboratur, & valida fit. Hinc teste Tertuliano lib. ad uxorem, facilius est virginitatem servare, quam castitatem, nam facilius est non optare, quod nunquam habuimus, quam quo aliquando fuimus potiti, ideoq; virgines quæ nunquam coitu usæ fuerunt, non tantopere optant, quia solum ad deponendam molestiam, reliquæ fœminæ tum hâc decausâ, tum quia præteritæ voluptatis reminiscuntur, optant exercitium illud, imò quædam, quæ tribades dicuntur seu fricatrices, solam fricationem inter se amant, & ita infamem actum mutuo inter se exercent, cujus flagitij aliquot jam accusari, & conjunctas in exilium missas fuisse diximus; insuper virgines, etsi appetant, timent illius naturæ ornamenti amissionem, quod hymen vocavimus, simulque annexum voluptati dolorem, quem tamen fœminæ jam præterierunt. Cur autem coitus cerebrum lædat, pituitosos sanet morbos, causa est quia caput, cùm sit extremum, ubi cessat vis tractoria, Veneris excessum plus sentit, adjuvat cerebri mollities, & dorsalis medullæ concedentium trahentibus testibus, quorum tractoriæ virtuti solidiora membra non tam facile cedunt, ideo magis evirantur, exhauriunturque, & ideo voluptuarij exhausti creduntur, ut suprà diximus, dorsali humore & medullis: quia verò Venus motu excalefacit corporis habitum, vacuatione vero & resolutione siccat, quæ duo sunt potissima pituitæ remedia, idcirco morbis pituitosis medetur; quâ in re sciendum est, illis etiam affectionibus, quas fœmina patitur ex retento semine, aut menstruo sanguine, coitum esse præsidium non contemnendum, quoniam hâc viâ, expurgatur uterus, & immunis fit, quâ etiam ratione dissenteriam coitu, aut superveniente partu sanari, autor est Hippocrates, quoniam fortassis fit humoris diversio, non tamen adduci possum, ut credam, quod Amatus ait, ante partum dissenteriam omnino salubrem esse, ductus illâ Hippocratis sententiâ, *Epicharmi uxori ante partum dissenteria, dolor alvi, egestiones subcruentæ, mucosæ, ubi peperit statim sana erat, diversionis fortè ratione*. Et quòd duæ à se fœminæ visæ sunt, quæ dissenteriâ incurabili laborantes partu superveniente fuerunt liberatæ, nam & nos contrarium sæpè sumus experti, & ratio dictat, ut suo loco dicendum erit, nam etsi diversionis causâ aliquando partus sit utilis, quia lochiorum viæ & sanguinis liberæ manent, quibus anteà â fœtu compressis sanguis nec ad uterum penetrare pro alimento poterat, nec ad cervicem, ut foras expelleretur, tunc vero liberè permeat, tamen illud est ubi vires sunt satis constantes, alioquin non potens mulier tolerare duas evacuationes lochiorum, & ventris, ac duas etiam affectiones, partus, seu abortus, & ulceris intestinorum facilè succumbit

Vir primo sibi cognitã fœminam odit, contra fœmina virum incredibili amore prosequitur.

Coitum muliere æstate magis: viri hyeme appetunt.

Assuetudo rei Venereæ cur homines reddit libidinosiores.

Sub pubertatem mares & fœminæ potissimũ servari debet.

Virginitatẽ servare facilius est quam castitatem.

Tribades seu fricatrices mulieres quæ.

Coitus cerebrum lædit.

Coitus pituitosis prodest morbis.

Alijs etiam morbis prodest.

Coitu vel partu dissenteria sanatur.

7. Epid.

cumbit

Dub. An Venus competat melancholicis.

G. 6. Epid. 3. 2. Aristot. in lib. probl.

1. Ratio.

Gal. 6. de locis c. 5.

cumbit, Major tamen & à priscis jam orta de melancholicis, præsertimq; hypochondriacis dubitatio est, an scilicet eis usus Veneris sit salutaris, qui, uti Galenus, & Aristoteles perhibent libidinosi sunt, quia in ipsorum præcordiis flatuum copia excitatur, atque adeo ejuscemodi vitia præcordialia, spirituosa, seu flatuosa nominantur: flatuum vero pars pudendorum meatus distendit, & semen facit magis pruriens. Quod autem usu Veneris juventur, tribus potissimum rationibus confirmari videtur. Prima, quia Galeno autore, in opere de locis affectis ex retentione seminis fiunt multi melancholici, qui seminis excretione necessariò allevantur, quando enim retentio alicujus substantiæ est causa morbi, evacuatio illius est medela; exemplo est quidam, cujus eo loci Galenus meminit, dicens: *Quidam uxoris mortem lugens, & à concubitu quo antea creberrime fuerat usus, abstinens, cibi cupiditatem amisit, ubi vero seipsum cogendo plus cibi ingerebat, protinus ad vomitum excitabatur, mœstus etiam apparebat: verum hic ad pristinam consuetudinem rediens quam celerrime liberatus fuit.* 2. Secunda ratio est, quia per Venerem flatus cum semine excernuntur, & ipso congressus calore discutiuntur, detruduntur que ex hypochondriis; sublevantur ergo hanc ob causam, ut etiam 3. ructibus sublevari certum est. Tertia ratio ex voluptate venereâ desumitur: cum enim melancholici metu, & mœstitia maxime affligantur, evenit, ut voluptate reddantur alacriores, atque adeo melius habeant. Ex alterâ tamen parte est, quod Venus refrigerat & exsiccat, exhauritque spiritus, idcirco adversissima melancholicis esse videtur; Nam melancholici frigidi sunt & sicci, jchorosi, & flatuosi, ac spirituum bonorum inopes.

Positio.

Quocirca sic statuendum videtur, eis quidem, qui ob retentionem corrupti seminis, facti sunt melancholici sive Hypochondriaci, sive non, dummodo non sint adhuc admodum debiles in essentiâ, haud dubie Veneris usum esse convenientem; nam uti antea diximus, affectus ex repletione sanat evacuatio, cum qualia oportet excernuntur, hoc est, propria cujusque morbi materia & causa: Alijs vero omnibus melancholicis noxia est venus, nisi forte admodum moderata, & rara nondum debilibus: his enim, non quod propriæ materiæ fit evacuatio, sed ob flatus discussionem, & alacritatem aliquam, levamen quoddam affert, sed neque id magnum neque firmum, imò si quis leviusculo illo solatio allectus Venere ulterius utatur, recidet in longe majorem noxam, ob refrigationem, exsiccationem, & spirituum resolutionem: et si qui sint jam per essentiam debiles, quales eorum multi existunt, non à longâ duntaxat & multâ, sed à quantulâ cunque Venere maxime lædentur, neque id solum pauló post, sed mox ab ipso congressu deterius se habere sentient.

Varia animalia diversis temporibus coire incipiunt. Homo quando incipit generare.

2. Reg. 14. 3. Reg. 11. Lib. 4. c. 8.

Deniq; cum varia animalium genera variis suæ ætatis temporibus coitum appetere incipiant, nam ovis, & capra ad primum ætatis annum, vacca, & equus cum duos habent dentes, quod ut plurimum fit ad annum secundum cum dimidio, porcæ circa sextum mensem, canis ad octavum, homo eo tempore generare incipit, quo anteà pubescere diximus viros, fratrare mulieres quod à 14. ad 60. usq; plus minusvè durat, tametsi, ut à plerisq; scribitur, Phares vivebat annum nonum cum genuit Ezron, & Salomon 11. annos natus genuit Roboam. Nam Roboam annum 40. vitæ agens patri Salomoni successit, Salomon autem cum vitam & regnum deseruit erat annorum 52. cum anno ætatis 12. regnum susceperit; Achaz etiam decennis procreavit Ezechiam, ut colligere est 4. Reg. 16. quomodo vero gignendi periodus in mare & fœmina finiatur infrà patebit.

Quibus,

Quibus, quo tempore, ætate & temperamento coitus conveniat, aut noceat.

CAP. IIII.

Inordinatæ Veneris nocumenta.

FRequens & inordinata Venus habitum corporis dissolvit, senectutem accelerat, canos maturat, nervorum incontinentiam, podagram, arthritidem, tremores, sensuum hebetudinem, intellectus, ac mentis torporem, malum corporis habitum, succorum cruditatem, visus, auditus, cerebri, ac ventriculi debilitatem, mejendi difficultatem consumpto nimirum humore oleoso, quo natura prostatas respersit ad urinę vias lubricandas, parit, vires resolvit, imbecillioresq; reddit, quia plurimi spiritus vitales unà excernuntur, pallorem inducit, sensuum etiam internorum imbecillitatem, oblivionem, artuum tremorem, pravum halitum, renum, & vesicæ dolores, dentium cruciatum, ac denique omnes corporis ac animi infirmitates parit: præterea multus adolescentiæ coitus reliquis ætatibus semen imbecillum, aut corruptum efficit, ob vasorum spermaticorum cœptam imbecillitatem, neq; solùm læditur à prædictis corpus quod voluptate multâ Veneris motus acrius intenditur, & subinde corp9, dissolvitur, sed quòd à crebro concubitu multa fit nativi spiritus atq; caloris dissolutio, in eo enim plurimum seminis excernitur, in quo ista continentur, & tandem continuato tractionis motu non solum quidquid in testib9 & vasis seminariis continetur, sed quidquid in proximis erat venis testes trahunt, & hæ rursus ab aliis, donec nutrimentum partibus solidis aufertur, & tandem pro semine verus cruor excernitur, ac repentina mors nonnunquam sequitur, quâ ratione Cor. Gallum & Q. Ætheriū equites Romanos in Venereo actu expirasse, Plinius lib. 7. autor est, & Bertrandum Fererium Barchinonensem Hispanum ut scribit Jovianus Pontanus in opusculo de obedientiâ, quod pariter cuidam studioso Salmanticæ paucos ante annos contigit: inde etiam macies, pallor corporis, & virium defectio: potissimum autem nocet refrigeratis, inanitis, exsiccatisq; corporibus, imbecillibus, senibus, aut adhuc junioribus quin etiam coit9, si cum puellâ nimis pusilla exerceatur, proprietate quâdam semen corrumpit, uti & si quis morbo cerebri laboret, cordis, hepatis, lienis, renum, vasorumve spermaticorum aut testium, quæ ferè omnia Galeno 2. de sanit. tuenda ferimus accepta: Hinc Democritus Veneris raritatem commendabat, & Celsus concubitum frequentem dissolvere dicebat; Et Aristot. plurimum coëuntes parum vivere, ac cito senescere, ideoq; mulus longioris est vitæ, equâ, & asino, à quibus genitus est; sic castrati plus vivunt, quàm non castrati, & fœmina ex accidenti plus quàm masculus, cùm tamen ex naturâ masculus non castratus sit longioris vitæ, quam fœmina, quia calidior, in calore verò stat vita hominis; de quo quidem immodico atq; effrænato coitu Claudianus ita cecinit:

Sanguis pro semine excretus.

Venere consumpti.

Quibus potissimum nocet venus.

Semen à quibus corrumpatur.

Lib. 1. C. 7.

Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper
Corporis arbitriis, hebetat caligine sensum,
Membraq; Circæis effœminat acrius herbis,
Blanda quidem vultu; sed quâ non tetrior ulla.

E converso moderata Venus plurimas secum affert commoditates, quia corpus recrementis plenum inanit, excitat, & auget seminis instrumenta, indurata mollit, meatus dilatat, pituitam expurgat, impeditam mentis vim explicat, iras remittit, unde melancholicis, mœstis, furiosisque convenit, interdum comitiali morbo laborantes sanat, capitis gravitatem & dolorem emendat, emaciatos recreat, ægre spirantibus opitulatur & cibi cupiditatem amissam restituit, ac nocturnas pollutiones depellit; præsertim autem pituitosis morbis succurrit, itaque ut læditur natura nimio alimento, & nimis

 modico,

modico, mediocri ſervatur, ut etiam offenditur nimio motu & nimis modico, mediocri recreatur; ſic nimia Venus nocet homini, moderata conducit, ſicuti demum *omnibus in rebus modus eſt pulcherrima virtus*: quamobrem ſaluberrima

Venus, quibus ſalutaris.

Venus cenſetur, ſi juſtis intervallis moderatè exerceatur eatenus, dum corporis vires non lædat, & levitatem corpori inferat, ac alacritatem, & meliorem illi habitum conciliet, potiſſimumq; ætate florentibus, iisq;, qui calido, & humido ſunt temperamento, ſucculento, ac optimo corporis habitu conſtantes

Moderata ven: utilitates.

(quos quadratos vocant) iis enim teſte Celſo præallegato, rara Venus corpus excitat, imò animam exhilarat, iram ingentem remittit, & plurimas pituitoſas melancholicasq; ægritudines aufert, vertiginem tollit, ſeminis fumoſitates ac

Intervallū.

vapores à cerebro divertendo. Ideoq; ſalubrius cæteris indulgere Veneri poterunt modo intervallo tàm longo repetita ſit Venus, ut neq; (uti diximus) reſolutio aliqua inde ſentiatur, neque languor, aut dolor, ſed homo ſe ipſo quo-

Veneris terminus.

dam modo levior ſibi factus ac melius reſpirare videatur; quod ut plurimum fiet, ſi bis in ſeptimana celebretur, frequentior enim languorem imbecillitatemq; afferre ſolet non ſolum viro, ſed etiam fœminæ, ut videre fuit in conju-

Effrænatæ libidinis exempla.

ge illius Tarraconenſis, quæ ut in hiſtoriis eſt, apud Arragoniæ reginam marito litem intendens atq; conqueſta, quod cum illo decies in die congredi ſolita eſſet, effecit, ut capitali ſupplicio impoſito, hoc impoſterum ne faceret, prohiberetur: neque ſatis video, an magis hanc mirari poſſimus, quæ, cùm fœmina ſit alioqui inſatiabilis, ut refert Salomon, tamen de hâc re querimoniam excitaverit; an juvenculam illam germanicam, quæ, ut refert Mizaldus, unâ nocte triginta quinq; ſeriatim militibus proſtitit, aut Proculum Cæſarem, è quo centum germanicas virgines intra quindecim dies concepiſſe ferunt, decemque ex virginibus unâ nocte fœminas reddidiſſe, aptus omnino Imperatrici Meſ-

Iuven. Sat. 6.
Tacit. lib. 11.
Plin. lib. 10 c. 62.
10. lib. c. 63

ſalinæ vir, quæ etſi centies à viro calcaretur ut erat proſtitutæ libidinis mulier, defatigari ſe dicebat, non ſatiari, quæq; hanc planè regiam exiſtimans victoriam, elegit in id certamen nobiliſſimam è proſtitutis ancillam, eamq; die ac nocte quinto ac vigeſimo concubitu ſuperâſſe, autor eſt Plinius; ſed iſthæc in auditæ libidinis exempla inſectari, hujus loci non eſt, crederem equidem has ſemen non emittere, ſed quandam duntaxat exhalationem: Eſt etiam raræ libidinis exemplum, ac penè in auditum, ut Cœlius narrat cujusdam, qui quò

10. Anti. lect. c. 15.

pluribus afficeretur plagis, eò impetuoſius, ac ardentius in concubitum præceps ferebatur, proinde precibus flagellari expoſcebat, nec ſcires utrum affectaret avidius verbera an coitum, niſi quod illorum menſurâ libidinis voluptas conſtabat, unus mortalium, qui eorum impetu in ſupplicium ferretur ac delicias: contraxerat aſſuetudinem depravatam, quod ita à puero aſſueſceret, communicatâ ſtupri fœditate inter æquales, poſtea ſibi infeſtꝰ vitiū improbabat & ſequebatur; Redeo nunc unde diggreſſus fui ad præcepta, quæ in Venere ſunt obſervanda; qui concubitu ſperatæ prolis deſiderio utuntur, iis frequentior rariorve eſſe non debet, quam res exigit, utrumque enim fœcunditatem impedit, quippe ſemen profundere immoderatius, vires exhaurit, & ſpiritus depopulatur, diutius vero, quàm par eſt, cohibere, & à congreſſu deſueſcere, ſeminis efficaciam, virilitatemq; minuit; neq; etiam oportet, ut exerceatur, niſi quando in omnium exceſſuū mediocritate corpus fuerit conſtitutum, quando ſcilicet, nec ſupra modum plenum neque vacuum extiterit, nec

Coitum quæ impediant.

nimio calore aut frigore, nec nimiâ ſiccitate aut humiditate affectum, nam repleto nocet Venus agitatione multa, quæ cruditatum cauſa eſt; inanito vacuatione officit; calefactum motu inflammat, refrigeratum ſequenti refrigerio

Repletio quam arefactio facilius emendatur.

offendit; Quod ſi in his peccare contigerit, tolerabilior erit exceſſus, ſi calefacto potiùs quàm refrigerato, humectato quàm exſiccato, pleno quàm vacuo corpore contingat. Nam ex Galeni decreto cruditas, & repletio, facilius emendantur, quam arefactio, & maraſmus; ſed utrumq; periculoſum, quidam e-

Repletus à re venereâ abſtineat.

nim repleto ac diſtento corpore rem habuit cum meretrice, ac repente expiravit, ut refert Alexandrinus. In die etiam purgationis à re Venereâ cavendum,

omnino

omnino est, non enim fert natura duplicem vehementemque resolutionem; Pinciæ levissimo morbo affectus alius imprudens coivit, & eadem die obijt, esset igitur optandũ, ut medici de hac etiam re eos, qui catharticũ sumunt, admonerent. Quâ verò diei horâ coeundum sit, non satis concordes sunt autores, nam Hippo. & Galenus præscribunt auroræ tempus, quoniam peracta concoctione oportune excrementis omnibus purgatur corpus, quá causam præter foraminum apertionem esse puto, cur jejuni celerius concumbunt; quod etiam insinuasse videtur divinâ vir scientiâ Hippoc. in ea sententiâ, in quâ luculenter, & argutè humani victus ordinem disponit; *Labor, cibus, potus, somnus, Venus, omnia moderata,* ubi apertissimè jubet, ut labor cibum, cibus potionem, potio somnum, somnus Venerem præcedat: Aliter tamen Paulo & Aetio visum fuit, ante somnũ concumbendum, & post cibum, ut succedens somnus absumptas reparet viri vires, fœmina vero semẽ genitale illapsũ facilius ac fortiꝰ retineat, & quiete ad conceptũ paret. Oribasius timens non minus inanitionẽ, q̃ repletionem, vult expergefactos primũ alvum vesicamq; purgare, purgatos levi jentaculo muniri, ita mutuo congredi; quod si quis à prandio prurire inceperit, & in Venerẽ ferri, cessare tantisper oportere, quoad alimentũ constiterit, si vero à cœnâ, paululum prædormire: Avicenna ex consuetudine petendũ docet, quo tempore corpus cujusq; levius redditur.

Quâ diei horâ concũbendum. *Ieiuni celerius concũbunt.* *Victus ordo.*

Lib. 1. c. 35. Lib 3. cap. 8.

Nobis ita de tota re statuendum videtur, ut salutarius commodiusq; quis congrediatur à somno, & post cibi confectionem, quàm ante somnũ, & à cibo, vel saltem ubi aliquantulũ somni accesserit, & leviorem ventriculũ senserit homo, quod ferè sub aurorá fieri expertũ est, & tunc securè concumbi posse, si præsertim, quod reliquum est ante lucani temporis, somno iterum & quiete transigatur, sic nec cruditas noxam, nec lassitudo languorẽ afferet; sed adhuc salubrior, & ad generandũ prolem aptior concumbendi ratio erit, & multò utilior, si alvus, vesicaq; priùs exonerentur, sed maxime vesica, eâ enim intentâ parũ probè concubitus procedit: non proinde existimes semen à proximâ cœnâ, sed multò antea, & confectum, & paratũ in vasis fuisse, alioqui oporteret homines post quamvis cibationẽ coire, non minus quã excernere; interdiu vero deterior est coitus, nocturno aut matutino tempore tutior.

Propositio autoris. *Sub aurorâ concumbendum.* *Coitus vesicâ intentâ parum probe procedito.* *Coitus interdiu nocivus.*

Porro tempus anni ad prolificum concubitum idoneũ est ver, potissimũ verò cessantibus aut incipientibꝰ menstruis, tunc enim &, si quâ opus, ut semen adhæreat, asperitas adest, nec ab influentis sanguinis copiâ semẽ eluitur, quia paulatim jam effluit, nec tamen quod satis est ad alendum deest: Qui verò in mensiũ fluxu concubitꝰ exercetur, exitialis omnino & pestifer est, tùm eis qui commiscentur, tùm fœtui, & si fortè in mẽstruis posita mulier conceperit, plerumq; invalidus, impurꝰ, morbosus, minimeq; vitalis, vel sordidꝰ, tetraq; lue madens fœtus, qui sic generatꝰ est, prodeat oportet; Fieri enim nõ potest, ut qui sanguine jam vitiato gignitur, nõ etiã vitiosus aut ulceribꝰ plenꝰ nascatur, unde psoræ, lepræ, elephantiases, impetigines, alphi, cutis, & faciei decolorationes apparent, quamobrẽ toto menstruationis tempore, coitũ in lege interdictũ fuisse credibile est.

Tempus anni. *In mensium fluxu coitus exitialis fœtui, & parentibus.* *Ex coitu menstruatæ incommoda.*

Levit. 15.

Sciendũ præterea, quòd tametsi ex retento semine noxa non exigua corpori accedere posset, nam viduis majoribusq; natu virginibꝰ religiosis, & castè viventibꝰ in utero conclusum refrigeratur, & in pessimã qualitatẽ conversũ intolerabiles generat cruciatꝰ, & q̃ plurimas ægritudines; tamẽ ex venereorũ usu, gravius ac sæpiꝰ, quã ex ejꝰ intermissione corpꝰ læditur, quoniã ad intẽperatæ cupiditatis libidinẽ pleriq; omnes sũt proclives, qua ratione ad vitã præferimꝰ vinũ aquæ, sed quia plus in vino peccatur, pluribus vinũ quã aqua obfuit.

Plura incommoda ex immodicâ Venere quàm ex dimissâ. *Similitudo.*

Illud insuper requiritur, ne corpore nimiũ cõmoto, aut laboribꝰ, & vigiliis fatigato, aut animi perturbationibꝰ affecto Veneri operã demꝰ ex his enim aut virtꝰ plurimũ exsolvitur, aut cruditas generatur: Sunt, qui referant mulierẽ, si in coitu ploret, non posse concipere, quod etiã facit timor, mœror, & immodica ira, est etiã sterilis, & inanis invitꝰ coitꝰ; nã ut autor est Aëtius conciliat amor geniturã, amare igitur mulier debet, & prolis desiderio affici, ut concipiat: Impeditur etiã conceptꝰ, si mulier clunes nimiũ retractet atq; agitet, ut notavit Lucretiꝰ. Immodicꝰ etiã coitꝰ, aut nimis ardẽs infœcũdꝰ est, quia in illo

Affectiones aut perturbationes in coitu conceptum impediunt. *Invitus coitus sterilis.*

Lib. ult. C. 26.

semen

Meretrices cur non concipiant.

semen non immittitur, ideoque meretrices non concipiunt, in hoc prius effluit, quàm oporteat, ideo lascivus Poëta expetens in coitu tarditatem, inquit, *Crede mihi Veneris non est properanda voluptas*, & alibi; *odi concubitus qui non utrinque resolvunt.* Et ut uno fasce multa complectar, omnes animi passiones sunt omnino avertendæ horâ coitus, non enim solùm ad concipiendum confert tranquillus animus, sed etiam ad bonos edendos conceptus; quapropter spurii magnâ ex parte sunt pravis moribus, quia concipiuntur, parentibus vel timentib9, vel animo male affectis; qua ratione etiã in Germaniã vilissimo in pretio habentur, ut principũ spurii ad nulla publica munia admittantur, nisi gratiã aut privilegio particulari; hinc etiam fit, ut sapientum filii ut plurimum rudes, stupidoque ingenio nati sint, ut in proverbio est, quia viri docti dum concumbunt, magnas ferè semper curas gerunt, neque animo sunt tranquillo, unde mulieres vel non concipiunt, vel conceptus hebetes ac pravos edunt. Sunt etiam quædam vinorum genera, quæ sterilem coitum faciunt, quale tricænium creditur.

Spurij pravis sunt moribus.

Spurij in germania admodum viles sunt.

Sapientum filij cur plerumq; rudes.

Quæ in ipso coitu observanda.

CAP. V.

QUæcunque hactenus prodidimus, in eumfinem diriguntur, ut publicis personis ac probis viris ritè consultũ sit, si quando posteritatis avidi de rectã ad tuendam valetudinem, & prolem generandam congrediendi ratione medicos interrogaverint; quòd quia frequenter usu venit, ne irritus congressus sit, observare oportet, ut vir, cum in amplexum conjugis venerit, omni illam deliciarum, omni blandimentorum genere excipiat, molli etiam complexu sovebit, demulcebit, titillabit, nec ex abrupto in agrum naturæ irrumpet, sed sensim irrepat potius, lascivis, quantum conjugalis modestia tolerat, verbis, lasciviora oscula commiscendo, genitalia, & mammas contrectando ut flammam ipsa accipiat, & ad Venerem incendatur, sic enim demùm proprii seminis excernendi, & virilis unà concipiendi desiderio fremit, & ardet uterus, hæc si inflammandæ mulieri non sufficiant, adhibeantur, quæ suo loco dicenda sunt, fuerit tamen multò utilius, si non imaginatione, visu, aut lasciviis appetitus ad coitum generetur, sed urgente copiâ seminis ad Veneris usum impellamur: Tu autem ex supradictis jam facile colligere potuisti, quâ ratione ad coitum appetitus excitetur, & quatuor ad grande hoc opus requiri, imaginariam cupiditatem, affluentem succum, spiritualem substantiam, & flatuosam materiam; quorum cupiditas ex deprehenso rei delectabilis, & concupitæ simulacro excitatur, quâ quidem percepta in spongiositatem, quæ in medio glandis colis apparet, cupidinis spiritus confestim subit; ac 3. alia vis, quæ huic obtemperat, genitalis seminis materiam à seminariis meatibus peculiari titillatione concitatis movet, cujus portio à calore agente in flatum vertitur, à quo, præterq̃ quod ad ejaculationẽ facit, genitalia extenduntur, virorum nimirum rigescunt intumescuntque, fœminarum fatiscunt, & tunc, si quod à parente semen prolificum excidat, uterus undiq; complectatur, & ita avidè retineat, atq; adstringat, ut ne minimum seminis exire permittat, conceptus dici meretur, de quo sequenti tractatione scrupulosiùs perscrutabimur.

Congrediendi ratio.

Quatuor Libidinem movent.

Cupiditas ut excitatur.

Cupidinis Spiritus.

Situs in coitu observandus.

Qui tamen ut felicius procedat, dum invicem congrediuntur, ponatur mulier in dorso, cruribus benè divaricatis, & acclivibus, ut os vulvæ elevetur ad illam, quæ ibi est concavitas uteri, quia tunc directe in ipsum projicitur semen; quando enim disponitur in latus non fit conceptus quia in colli matricis latus semen projicitur, neq; etiam quando stat mulier, quia extenditur ute-

rus, &

rus,& constringitur os eius,sic ut non recipiat,& si recipit, effunditur propter extensionem; caput vero paululum dimissum mulier habeat,omniaq; secundum naturam fiant, donec vir semen ante ostium vulvæ emittat, non enim intus,ut quidam opinantur,sed ante ostiolum magnâ ex parte utrorumq; oblectamento excernitur, unde ab utero avidissimè trahitur,si calidum & modice temperatum est. Cum vero fœmina instare proprii seminis effluxum ex titillante voluptate perceperit, virum eâ de re admonebit, ut eodem si fieri possit temporis articulo,& ipse semen suum ejaculetur,& ex seminis concursu conceptus fiat,fœtusq; tandé prodeat,quod facilius adhuc succedet, si non statim ab opere peracto sese à complexu muliebri vir separet, ne aër in uterú adhuc hiantem subeat,seminaq; corrumpat,antequam planè commixta coierint; quieta digresso viro se continebit mulier,cruribus decussatis, & molliter in altum sublatis, ne motu decliviq; situ semen prolabatur;contineat se tú temporis à sermone, præsertim contentioso, tussi, & sternutatione, ac, si fieri possit, somno se tradat. Rationi, experientiæ, ac pudicitiæ penitus adversatur Lucretii sententia dicentis:

Semen non intus sed ante os uteri eijcitur.

A concubitu mulier qua ratione se gerere debeat.

Abstinendū à tussi & sternutatione.

Nam more ferarum
Quadrupedumq; magis ritu plerumq; putantur
Concipere uxores.

Quoniam mulier posteriùs inita, præterquam quod indecens ac impudicum id esset,non recipit semen nisi inter labia vulvæ,quia spissitudo natium impedit membri ad os matricis porrectionem; ut mirari satis nó possim Mercurialem, qui cum Paulo in eâdem omnino fuit sententia. Multò tamen æquius atq; probiùs modestiam, & utilitaté respiciens Aristot. in œconomicis jubet uxori appropinquandum esse cum magnâ modestiâ, & temperantiâ; *sit, inquit, pudor in verbis, in operibus vero fas, atq; honestas, nec partes quatiant sine verecundia, ac pudore, hæc enim meretrices ad mœchos pati decet*; quæ sententia digna profectò visa est,ut eâ tractationi huic finem imponamus,in quâ, quoniá modestis auribus fortasse parum grata quantumvis necessaria fuerit, hactenus tentâsse sit satis; si quid tamen minus pudicè dictum inesse videatur, haud minus tamen ob id seriæ & pernecessariæ tractationis vim retinere debet, siquidem non ad lasciviam,sed utilissimæ rei dilucidationem urgente necessitate & rerum serie dicta sunt.

Modestia, & pudicitia in coitu servanda.

Possintnè diversa genere coire.

CAP. VI.

BRuta ex hominibus, & vicissim homines â brutis posse concipere pleriq; omnes difficilius non putant quam ex diversis brutorum speciebus (quod sæpe evenit) conceptum fieri, ita ex tauro, & Pasiphaë Minotaurú natum fabulantur,& Plutarchus in Parallelis refert,ex Aristonimo, Demostrati filio, cum odisset mulieres,& cum asinâ rem haberet, formosissimam puellam nomine Onoscelim natam; pariter ex Fulvio Stello,& equa aliam puellam pulcherrimam,quam Eponam sive Hipponam nominarunt, neq; id mirum existimant, siquidem in homine, & brutis naturalis appetitus idem est, naturæ ex delectatione eadem provocatio; virtus attractiva uteri subinde in hominibus,& brutis omnino similis. Illa tamē acclivior ac scopulosior semper sapientiæ studiosis visa controversia est,possintne dæmones cum hominibus rē habere, de qua re maximá apud scriptores reperio dissensioné; nam Psellus apud Pium voluptatem ac corpus dæmonibus tribuit,imo valde pati posse retur, adeo ut nonnulli semen jaciant,à quo pusilla animalia generētur,habeantq; excrementa,& membra genitalia,ac subinde nutriantur, alii inspiratione perarterias,alii

Bruta ex hominibus concipere posse.

Naturalis appetitus idem in homine & brutis.

Dub. Dæmones cū hominibus an possint coire.

humorem

Sex dæmonum genera

humorem non ore, ſed ſicuti ſpongiæ, & oſtreæ, exugentes extrinſecus adjacentem; ſex inſuper dæmonum genera numerat, igneum, aëreum, terrenũ, aquatile, ſubterraneum, ac lucifugum ſeu tenebroſum. Non multò diverſa ſunt, quæ diſertiſſimus Lactantius 2. divinarum inſtitutionum prodidit, ſic ſcribens; *Cum numerus hominum cœpiſſet increſcere, providens Deus ne fraudibus ſuis Diabolus, cui ab initio dederat terræ poteſtatem, vel corrumperet vel diſperderet homines (quod in exordio fecerat) miſit angelos ad tutelam cultumq; generis humani, quibus ante omnia præcepit ne terræ contagione maculati amitterent dignitatem ſubſtantiæ cœleſtis, ſcilicet id eos facere prohibuit, quod ſciebat eſſe facturos, ut veniam ſperare non poſſent; Itaq; illos cum hominibus commorantes dominator ille terræ fallaciſſimus conſuetudine ipsâ paulatim ad vitia pellexit, & mulierum congreßibus inquinavit, tum in cælum ob peccata non recepti ceciderunt, ſic eos Diabolus ex angelis Dei ſuos fecit ſatellites*; ita videtur interpretari Lactant. Locũ geneſis: *videntes filii Dei filias hominum quòd eſſent valde pulchræ, acceperunt ſibi uxores ex omnibus quas elegerant,* intelligens ibi per filios Dei angelos cuſtodes. In quam etiam ſententiam pedibus diſcedunt Athenagoras Philoſophus, & Tertullianus, tametſi alii ibi per filios Dei Dæmones incubos intelligunt, propter naturam ſpiritualem, unde & primo Job dicitur, Satan fuiſſe inter filios Dei; Alii intelligunt filios judicum vel potentum, quia dictio Elohim, quæ ibi ponitur, interdum accipitur pro Deo apud Hebræos, interdum pro Diis in plurali & pro judicibus, ut Lyra notavit, ex quâ conjunctione angelorum cum filiabus hominum non ſolum gigantes, ut ex eodem loco colligitur ſcripturæ, ſed etiam Dæmones ſylphes, qui etiam vocantur heroes, lemures, penates, lares, genii, larvæ, parvæ perſonæ ſive pygmæi, genitos fuiſſe putant, ac demum ſex illa dæmonum genera, quæ ſupra connumeravimus, qui non potentes in cœlum ire, juxta cœlum commorentur, quorum vim putat Plato trajicere humana ad Deos, & divina ad homines quaſi delatores hinc precum inde donorum, eisq; ſingularum mundi regionum gubernacula diſtributa eſſe; neq; vero gentibus duntaxat aut provinciis, ſed ſingulis nobis addictos eſſe curatores dæmones, qua ratione Socratis dæmon celebratur ab eodem; quæ quidem quamvis ad ſacrorum imitationem Plato ediſſerit, in hoc peccare vidẽtur, quod nuſquam bonos dæmones à malignis ſejungat, quos etiam vocant gnomos, & terrenos ſpiritus, non quòd veri ſpiritus exiſtant (quia ſanguinem, & carnem illis tribuunt, ac poſt longam vitam morti obnoxios eſſe dicunt) ſed quia illis comparantur propter ſimiles artes, & induſtriam, quam cum illis communem habeant, & ſunt qui credant magnos theſauros ſub terra habere, & ſervare; aliquando iis, quibus apparent infeſtos eſſe, quos larvas dicunt, alios bonæ fortunæ præſagos, ut plurimum honeſtos, bonosq; homines mirifice diligere, improbos vehementer odiſſe gentilitas credidit, & lares vocabat, inter quos & Diabolum, hanc putant differentiã, quod iſte non moriatur, quod vero ſanguinẽ, & carnẽ habet ſemel mori neceſſum ſit, ex quorum etiam ſpirituum ſemine gigantes natos eſſe dicunt, qui in terra fuerunt. His accommodant elegantiſſima illa Virgilii carmina:

Athenagoras philoſophus.

Dæmones, ſylphes, pygmæi, ſive lemures.

Platonis placitum.

Platonis & Lactantij ſententia improbatur

Inter gnomos & diabolum differentia.

Igneus eſt illis vigor & cæleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; hebetant artus, moribundaq; membra,
Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudentq;, nec auras
Reſpiciunt, clauſæ tenebris, & carcere cæco.

Aeneid. 6.

Loci ſcriptura enarrantur.

Illa tamen opinio prorſus eſt reijcienda, nam etſi ſacra ſcriptura Michaëlem Hebræorum principem conſtituat aliosq; angelos aliarum gentium præſides Danielis 10. ſubindeq; hiſtoriis proditum ſit, primi parentis cuſtodẽ angelum dictum fuiſſe Razielem, Iſaaci Raphaëlem, Jacobi Pelielem, Moyſis Metralon, qui & ipſe inferioris mundi præfectus dicitur, & ita reliquis hominibus angelos cuſtodes conceſſos, tamen ſpirit⁹ incorporei, de quibus Lactantii ſermo eſt, fœminarum amore non tenentur, nec ex illis generare poſſunt, cupiditas enim ſuam originem ac radicem inferiorem habet, ubi enim non ſunt partes generantes, nec etiam Venereus appetitus eſſe poteſt; ubi neque cibus, neq; potus eſt, ibi nec etiam ſemen; ubi deniq; nulla eſt neceſſitas perpetuan-

Spiritus fœminarum amore non tenentur.

petuandi, aut regenerandi, ibi natura neq; poſuit diſiderium coeundi. Quare potius ibi per filios Dei intelligendi ſunt homines, qui Deum cognoſcebant, & deſcendentes de Seth, qui à patre ſuo fuerant inſtituti in cultu divino, & veram profitebantur religionem, tales enim ſacræ literæ ſolent appellare filios Dei; ut vocavi filium meum ex Ægypto; Iſraël filius meus; Ego dixi, vos eſtis filii Dei, & omnes filii altiſſimi, ſed ſicuti homines moriemini: Per filias verò hominum, filios gentium, & fœminas corruptas intelligere oportet præſertim filias Cain, quæ erant curioſæ, diſſolutæ, & lubricæ, & cum illis præceperat Seth filiis ſuis ne contraherent matrimonia, ſicut præcepit dominus filiis Iſraël ut non contraherent cum mulieribus Cananæis. Alii inter dæmones ſuccubos, & in cubos eſſe arbitrantur, ſuccubos igitur ex viro poſſe genituram concipere, & mox in incubum mutatum eandem genituram in uterum mulieris projicere, ac ita ex eâ hominem generare, quod etiam vanū, & anicularum fabulis omnino ſimile eſt: *[Aliorum opinio.]* Si enim poſſibile id eſſet, quot ferarum monſtris tanto tempore humanum genus, ſeminum permixtione per dæmones in brutis & hominibus factâ, infeſtatum eſſe à tanto ſui hoſte vidiſſemus; Adde illud, quod ſuprà jam prodidimus, ſemen ſtatim extra vaſa corrumpi, & infœcundum reddi; nemo itaq; poteſt concipi, aut originem capere abſque copulâ viri cum fœminâ, contrarium enim repugnat non veritati duntaxat, ſed etiam univerſali rerum naturæ. Si igitur de his, quæ fortaſſe *[Poſitio authoris.]* curioſa nimis, & præcipiti indagatione viri ſapientes perquiſiverunt, nobis liceat pronuntiare, crediderim equidem, æquius multò cenſere eos, qui putant dæmones nullo pacto cum homine generare poſſe, aut concipere; Si vero donemus, permittente Deo formam aſſumere humanam, & coire ſaltem poſſe, *[Dæmones etſi coire, tamen generare non poſſent.]* quoniam id multis, & variis hiſtoriis tum hominum confirmatur, tum mulierum, quæ inſciæ cum dæmone coëuntes in genitalium gangrænam, & uteri inflammationē devenerunt, unde eſſe ſpiritus quoſdam dæmones, qui mulieres aliquando ſolicitaverint, & compreſſerint non ſolum olim, ſed etiam noſtris temporibus, à quibus non admodum differunt Satyri atq; Sylvani, nunquam tamen concepiſſe affirmamꝰ, ſed plenum uterum deveniſſe aliquoties, *[Satyri & Sylvani.]* & cum inſtaret hora partus, diris crutiatibus ſtupas, crines, lapides, oſſa, ferreos clavos, & ſimilia per uterum excreviſſe innumera, quæ malus ille dæmon ſubdole ſuppoſuerat; quod ſi aliquando ex hoc congreſſu pariunt filios, ſuppoſititios, & aliunde furto ſublatos eſſe credimꝰ ab illo dæmone qui præſtigiis uterum inflaverat: nam ſine utroq; ſemine viri ac fœminæ conceptum fieri non poſſe, ſuperius jam planum fecimus. Quod verò Merlinum ferunt ex dæmone natum ac Anglicanâ fœminâ fabulam ac merum præſtigium cenſemus, & veneficam (ut proditum hiſtoriis eſt) ejus matrem in dæmonis cui addicta erat, gratiam tantum mendacium protuliſſe ad præſtigiandas hominum mentes: *[De Merlini fabula quid ſentiendū.]* quæcunque etiam hiſtoriæ (quarum magnum acervum invenies in malleo maleficarum, & in Vincentii ſpeculo hiſtoriali atque aliis in locis) aliud commonſtrant, vana omnia videntur, nec aliunde originem ſuſcepiſſe, quam ex humanâ vanitate, & novitatis deſiderio, ac ignorantiâ eventuum naturalium, aut negligentiâ eorum, qui harum inquiſitioni præfecti fuerunt; *[Vana perſuaſio unde.]* ſicuti de naviculâ cygni, de muliere crinibus apprehensâ à juvene in mari natante, de Magdalenâ ancillâ germanicâ à dæmone gravidâ, de Merlini matre, & alias quamplurimas. Itaque vix credimus dæmonem concubuiſſe poſſe, hominem vero ex illo concipi, fieri non poſſe aſſeveramus; *[Dirimitur controverſia.]* nam & ſine concubitu præſtigiis uterum inflare potuit, ut ſe ex illo gravidam eſſe putaverit (quod credibilius eſt) & exacto tanto tempore, quanto uterum geſtare ſolent mulieres, dolores graves in utero concitare, & aliunde ſublatum infantem aut aliter doloſe ſupponere, tumoremq; ventoſitate concitatum illico ſolvere, & reprimere.

His finitimum eſt, poſſitnè coitus per maleficium impediri, quod fere omnes ſummis aſſenſſionibus concedunt, idque diverſimode fieri credunt. *[Coitus per maleficium impeditur.]*

Primo si vir privetur generativâ potentiâ cum propriâ uxore, cum aliis tamen vim obtineat, & efficaciam. Secundo, cum uxorem habet exosam, nec potest ipsam cognoscere. Tertio, si non habeat exosam, imò potest ipsam cognoscere, membri tamen vigore careat. Quarto, si vigorem habet membri, non tamen possit semen excernere, quod quâ ratione fiat non est hujus loci dissertare; hoc solum determinamus, non nudis characteribus, suspensionibus, imaginibus, aut conjurationibus veneficarũ mulierum illud fieri, sicuti ipsæ à dæmone deceptæ existimant, sed ab ipso immundo spiritu, qui nervos, & partes genitales retrahit, aut infrigidat, cum hâc, & non cum illâ. De spiritibus verò, quorũ hoc c. facta est mentio, & quid inter ipsos & bonos intersit Fernelius multa in lib. de abditis rerum causis, quorum pleraq; ex Platone, ad quos autores lectorem relegamus.

De Conceptu.

Cap. VII.

Si quæcunque superius dicta sunt probe observentur, seminisque ac menstrui sanguinis bonitas accedat, nec non partium principalium temperies, ac sanitas, virium integritas, & uteri apta commoderatio, conceptus fit Deo auxiliante, ad quem reliqua omnia naturæ ductu constituta, & coordinata fuerant. *Notio.* *Definitio conceptus.* Cæterum conceptionis nomen à comprehensione seminis deductum, & hinc à mulieribus compositum esse scribit Galenus 1. de semine, unde colliges conceptionem nihil omnino aliud esse, quam genitalis seminis in utero mulieris ad fœtus generationem comprehensionem; fœminæ enim quæ concepturæ sunt intus contineant semen oportet, & quandam sentire in vulvâ motionem, quæ contrahitur, & quasi convellitur, ut triplici viâ, nimirum mulierum relatione, brutorum concisione, & priscorum autorum omnium suffragiis Galenus citato comperit. Ex dictis fere jam constare arbitror, *Causæ ex parte fœminæ.* quænam sint conceptionis causæ, proba nempe uteri commoderatio, recens mensium purgatio, idonea ætas, appositus congressus; *Causæ ex parte maris.* In viro etiam præcedat oportet bonus corporis habitus, ad calidum præsertim, & humidum inclinans, seminis prolifici copia valida, & virilis ætas cum robore virium conjuncta, membri genitalis optima structura, concubitus moderatus, & plena victus ratio. *Signa conceptus.* Concepisse vero mulieres cognoscemus, si vir pudendo discedat à coitu nimis exsiccato, si suctionis sensum perceperit; si fœmina nihil, aut parum seminis effluere senserit, & gratissimam consequuta sit delectationẽ, tunc deinde cessent purgationes menstruæ, neq; febris aut rigor superveniat, sed parvus quidam horror, sese utero colligente, & seminis novitate alterato; fastidia insuper incidant, vomitus, animi deliquia, & depravatus appetitus, quos picaceos vocant; subinde, si 10. à conceptu die dolores capitis, oculorum vertigines, tenebræq;, sputatio, inquietudo accedat; id etiam cognosces si pupillæ imminuantur, si candida pars oculi amplior fiat, si flavescat, si venæ cruore turgeant, caventur oculi, molliantur palpebræ, panus, & rufæ lenticulæ præter solitum fœminæ faciem deforment, si venæ inter oculorũ angulos & nares sitæ magis conspicuæ appareant, si sub lingua vena virescat, si cervix calidior, dorsum algidius sit, si colli venæ, arteriæq; extendantur, si pectoris venæ livescant, & nigrescant, mammæ obdurescant, extuberent, prædoleant, si papillarum color in rubeum mutetur, si cujusvis potus calor, aut frigiditas recto tramite in mammas sentiatur, si malacia apprehendat, aut pigritia, si dum bibit languida fiat mulier, si acida eructet, si cordis pulsus perturbetur, si ocyssime lætetur, tristeturve, aut tormina juxta umbilicum fatigent, & renum aut coxendicum gravitas, si coitum renuat, aut solito ardentius cupiat, si venter præsertim circa ilia intumuerit, inguina torqueantur, uteri os arctissimè conniveat, dummodo tamen molle ac naturale extiterit, maximum enim hoc conceptus indicium

fuerit,

fuerit, si modo obstetrix immisso digito uterorum os tangere potuerit; Adhæc si dolores, tumores, extuberationesque carnis sæpe etiam lividitates in cruribus succrescant, ac universum corpus gravetur. Præterea prægnantium pulsus à principio vehemens, & magnus est, procedente tempore parvus, & velox, quæ fere omnia indicia 5. Aphorismorum, & lib. de genitura Hippoc. accepta ferimus. Ex lotio autem fieri etiam posse de uteri gestatione judicium, sunt, qui credant, ductore Avicenna, qui tradit, urinam prægnantium citreo, aut sublivido esse colore præditam, crassiusculam, aut subturbidam, & in qua leviter concussa granula sive atomi ascendentes, & descententes, ac stellati lapidis colorem præ se ferentes, aut etiam candicantia corpuscula instar crassioris farinæ, è summa corona visuntur, in quâ insuper quod per quietē subsidet, innatatve crassiusculum sit, & male cohærens, lanæ aut carminato bombaci non absimile; quæ subinde vini albi permixtione similis evadat elixarum fabarum, aut cicerum jusculo. Horum causam & rationem videtur adduxisse Galenus, cum inquit, melancholicum esse sanguinem, qui in gravidis detinetur, & à puerperio evacuatur, ideo conspici urinas omnibus prægnantibus infectas ac si foligo quæpiam in eas incidisset. Quod si mota urina turbetur imprægnationis finē præmonere; si non turbetur principium: in fine conceptionis ibi ruborem apparere, ubi primum albedo inerat; ita sunt, qui tradunt, urinam prægnantium primis tribus mensibus sanguinis colorē referre, & in se quasdā quasi nebulas, & sedimentū album habere, à quarto mense viridis esse coloris cum livido sedimento: Alii existimant vana hæc, & commentitia plane esse, si enim certa atq; firma ex urinâ impprægnationis signa forent, Hippoc. & Galen. de urinarum indiciis, & utero gerentium signis multa scribentes non latuissent, sed neq; Hippoc. in Aph. & lib. de genitura ubi plurima imprægnationis signa docuit, neq; Galenus lib. de crisib. aut de judiciis urinarum ullum tale signum unquā attulerunt, addunt urinā eorum tantū signū esse, quæ continētur in jecore, venis, renibus, ac vesica. Cæterum cùm superiùs proditū sit, in venis & sanguine mulieris magnas etiā permutationes per conceptum fieri, aliquando nos certi aliquid ex earundem lotio elicere posse, non est omnino rationi dissentaneum: Quod si Hippocrates, & Galenus præterierunt, illud fortasse factum, quia hæc signa fallacia, & parùm firma judicarunt; imo neq; reliqua inchoati hominis indicia admodum firma sunt. Quamobrem fœminam concepisse cautē pronuntiandum erit, alioquin periculum est, ne in dedecus incurrant medici, si semel prædicto conceptu, aut menses fluant, aut excreto flatu venter subsideat, quod Agyrtis plerumq;, doctis non raró accidit; ideo, quæ dicta sunt, ex eorum numero censentur, quæ plerumq; contingunt, perinde ac ea quæ nunc de sexus indiciis breviter cudemus.

Signum ex pulsu

Quæst. An ex lotio conceptus possit cognosci.

2.1.3.6.3.

Avicennæ opinio.

2.Epid.3.73

Aliorum sententia.

Autoris positio.

Inchoati hominis signa firma non sunt.

Igitur ætate florentes fœminæ ut plurimū mares gestant, novellæ aut fenescentes fœmellas, propter dejectū in his, vegetiorē calorem in illis, quæ insuper masculū gestat coloratior est, ac moderati vultus, læta, agilis, velox, & utero gerentium symptomatibus minus affligitur, quod adhuc minus certū est, quia sunt robustæ mulieres, quæ melius se habent dum fœmellam gestant, quā aliæ delicatiores gestantes mares, quare potius de muliere ad se ipsam collata, non ad aliā, hæc veniunt intelligenda, nigricantes etiā ac tumescentes in dextro inguine venæ marē portendunt, in sinistro fœmellā, quod quidem collegarum relatu disci honeste potest. Ad hoc si mulier stans ambulare velit, ac primum dextrum pedem moveat, maris indicium est, item oculus ejus dexter lætus magis & velocioris motus, alvus rotunda, & in dextrâ parte magis elata, mamma dextra tumidior, & ejus papilla coloratior, gravedo, pondus, ac sæpe motus sentitur in latere dextro: Nam ut est apud Hippoc. mares plerumque in dextris, fœminæ in sinistris concipiuntur, quā etiam ratione è dextro teste avulsum semen masculinum magis: ex sinistro fœmineum est, pulsus item dexter major, manumque dextram porrigit primum; E converso autem quæ mulier fœminam concepit, minus se ipsa colorata apparet, quoniam

Signa maris & fœminæ conceptus.

fœmina mare frigidior eſt, nunquam vero talem concepiſſet, niſi viri ſemen aut mulieris uterus frigidior eo tempore fuiſſet, reliqua etiam ſigna ob eandem cauſam perinde contraria apparebunt, nullum autem fœminei fœtus ſignum reperies firmius ac certius, quam ſi fœmina ultimis menſibus labores aut morbum paſſa, tamen abortum non fecit, nam mares ultimis menſibus ob ſiccitatem ligamentorum magnos non ſuſtinent labores. Quod alibi explicabitur.

De ſimilitudine in ſexu; & an fœmina viro imperfectior ſit.

CAPUT VIII.

Prima opinio Anaxag. & Hippocrat.

POſtulat jam tractationis filum, ut quænã ſit potiſſima ratio, cur alterũ mas, alterum fœmina generetur articulatè diſſertemus; de quâ re varias admodũ reperies autorum ſententias. Anaxagoras in ſemine ſitam hanc differentiã eſſe exiſtimavit, ita ut ſemen, quod à teſtiũ dextro exciditur, ſi prævaleat ei, quod à ſiniſtro, marem gignat, contrarium ſi accidat, fœminam, atque ita marem à parte dextrâ, fœminam à ſiniſtrâ proficiſci, idq; propter hepatis rectitudinem; ſic ad mares gignendos ſummè facere, ſi mas in acceſſu elevet dextrum crus; & rurſus uteri latere dextro marem contineri, fœminam ſiniſtro.

Convellitur Anaxag. opinio.

Priorem hujus opinionis partem infirmam experimentum reddit, quoniam non minus viſi ſunt, qui dextro teſte carerent filios generare quam reliqui. Secundam vero (cujus fuiſſe creditur Hippoc. dicens, mares in dextris, fœminam in ſiniſtris magis) parum etiam conſtans videtur, quia id opus acceptum eidem potentiæ ferendum eſt, cui fœtus conformatio; quæ potentia, quoniam in ſemine eſt, ut paulo infra planum erit, ab ipsâ non ab aliâ ſexus differentia pendet, neq; inſuper tam eſt diſtincta ſinus dextri aut ſiniſtri natura, ut tantæ differentiæ cauſa eſſe poſſe videatur; fœminam inſuper parte uteri dextrâ contineri vidit Ariſtot. & marem læva, & utrumq; eâdem in parte, idq; non ſemel, ſed ſæpiꝰ, atq; etiam cum gemini, mas, & fœmina geſtarentur, marem in lævâ, fœminam in dextrâ ſitos eſſe.

5. Aph. 48.

Secunda Empedclis.

Neq; multo diverſâ ratione exploditur Empedoclis opinio, qui uteri caliditati id adſcripſerat, ita ut quod ſemen calidum ſubierit uterum, mas, quod verò frigidum, fœmina efficeretur.

3. Democriti.

Democritus maſculos fieri aſſeruit ex prædominio maſculini ſeminis, fœminas ex prædominio fœminei; ſed tenetur aſſerere, fœminam matri non ſolum in ſexu ſimilem eſſe, ſed in aliis, at contra videmus multas filias prodire patri ſimiles, filios matri, ut plane perſpiciatur, non hunc à patris, illam à matris ſemine prodiiſſe. Sed enim quædam fœminæ ex multis viris mares ſemper ediderunt, quarum viri aliis mixti fœminas genuerunt, ut negari non poſſit, eſſe in fœmineo ſemine nonnunquam virilem vim, & in virili fœmineam.

Ariſtote. 4. de gen. animal. 1.

Ariſtoteles multo abijt diverſus, nam totam hujus rei cauſam, ad actionem & paſſionem refert, *cum enim* (inquit) *principium non ſuperat, neq; concoquere poteſt propter caloris inopiam, nec ducit in ſuam formam, ſed ſuperatur, mutari in oppoſitum neceſſe eſt, oppoſitum autem mari fœmina eſt, quatenus nimirum alterum mas, alterum fœmina dicitur*; Solet autem facultatibus ſua inſtrumenta natura prudens concedere, oculos viſuro, pedes progreſſuro animali, colem fœtui, cui craſſi conſtantisq; ſeminis ac maſculini gignendi, & in alterum effundendi vis ineſt; ſi igitur exordia prima invalida ſunt, nec potentia fœtui communicare, prolificum ſemen, ſed aqueum, tenuemque hunc fœtum utero donat, ut quia ob innatam frigiditatem perfectum ſemen effundere non poterat ſanguinis non exhauſti copia aleret, quod in utero geſtaret. His fere concludit Ariſtoteles mares generari ſuperante principio paterno, hoc eſt, activo, fœminas ſuperante materno, hoc eſt, paſſivo; fuit enim ejus opinionis, ut crederet, vim à patre tantummodo, materiam à matre tribui, quæ inter ſe opponerentur, ſicuti agens, & patiens.

Ariſtot. ſententia improbatur.

Quæ tamen Ariſtotelis ſententia

ſententia in eo deficit, quod non explicet, cui agenti ſit tribuenda diverſa partium configuratio, non enim ex eo ſolum quod materia reſiſtat agenti differentes conformationes, & connexiones fieri poſſe credibile eſt.

Galeni ſententia.

Galenus maris cauſam eſſe prodidit calidiorem, & ſicciorem ſeminis temperaturam; frigidiorem veró, & humidiorem fœminæ, cui tamen non parùm faveat eiuſdem uteri temperamentum, & ſitus, imo conſentaneum eſſe fœtum maſculum in dextrâ, fœmineum in ſiniſtrâ parte generari, quod ſi contingat ut ſiniſtri teſtium ſemen in dextrum matricis ſinum cadat, aut è converſo, plus efficaciæ habere matricem ad fœtum ſibi aſſimilandum, ut quæ diutius cum eo converſetur, ita unam, & eandem rem confirmat, dum caliditati, aut frigiditati maris, aut fœmellæ generationem tribuit; ac dum dextras partes maſculorum, ſiniſtras fœminarum genitrices eſſe ediſſerit, quia ut ipſe explicat, quæcunque ſecundum epatis rectitudinem ſunt locata, calidiora exiſtunt; neque vero diffitetur, primum naturæ inſtrumentum propterea quod non potuit animal omnium perfectiſſimum, id eſt, virum generare, ideo imperfectius fœminam nimirum, at non ſine maximâ generis totius utilitate genuiſſe, ita cautè, more ſuo, ex Anaxagoræ, Empedoclis, Democriti, & Ariſtotelis opinionibus ſuam conflavit, ex ſingulis illud ſupplens, in quo deficiens videbatur.

Galeni ſententia mutila.

Verum enimvero neq; ipſe explicat, cuinam opifici tàm mira partium fabrica ſit tribuenda; non enim ſolus calor tam maxima hæc poſſe videtur, ut eidem ſoli ſexus differentiam acceptam feramus, ſi enim conditi ſunt uteri mulieris ob caloris debilitatem, cur veſica & renes, & aliæ internæ partes in viris, quibus calor exuperat, pariter non prominent?

Similitudo in ſexu unde.

Etſi igitur negandum non ſit, ſemen calidius optimeq; concoctum mares gignere, frigidius, & male elaboratū fœminas, & ad hoc plurimum conferre, ſi ſemen à dextro ſive calidiore teſtium excidatur: ſi in dextro ſive calidiore etiam uteri ſinu recipiatur, quæ quidem concauſæ ſunt ſeminis utriusq; calorem adjuvantes in quibus procul dubio marium generationem quodammodo ſitam eſſe arbitramur; Haud tamen hanc eſſe putamus præcipuam ſexus differentiæ cauſam ſed formatricem illam virtutem, de quâ ſuprà luculentius diſputavimus, quæ calore ſeminis teſtium, & uteri, quaſi inſtrumentis & concauſis utitur, quæq; in ſemine ſita eſt; ad eandem enim potentiam hoc opus pertinet, ad quam conformatio totius fœtus;

Concluſio autoris.

Et quia non ſtatim ubi ſemen in uterum conjectū eſt hæc facultas in opus inſurgit; ideo neq; ſtatim hoc mas, illud fœmina eſt, ſed aliquandiu pòſt alterutrum pudendorum conformatur.

Obiectio.

At ſciſcitaberis ſi facultas formatrix pro materiæ varietate, & totius ex utroq; ſemine compoſiti qualitate modò marem modò fœminam effingit, quæ ubi ad calidum inclinaverit marem, ubi ad frigidum fœminam efformat, quî fieri poteſt ut multæ fœminæ viris multis calidiores ſint? manus dare omnino fuit compulſus Mercatus hoc telo trajectus, quod tamen plumbeum atq; ficulneum mihi videtur, quippe non à principiis generationis, ſed poſt generationem ipſam exercitio, cibis, & aliis ſupervenientibus, tales evaſiſſe credibile eſt, vel ſi largiamur (quod ipſe ac pleriq; putant) calidas poſt generationem non deveniſſe, ſaltem fatendum eſt, illum calorem illis poſt primam ex ſemine conformationem accidiſſe ex menſtruo, quo carnoſæ partes, intra uterum generantur, & ex alimento, quo mater per totum geſtationis tempus uſa fuerat, quam facilem, & parum laborioſam teli hujus contorſionē virum præclarum, & alios, qui ante nos fuêre, non perſpexiſſe miror,

Deciditur tota controverſia.

Marem vero fœmina calidiorem eſſe 2. hujus operis lib. abundantiſſime diſſertavimꝰ. Ex dictis planè jam conſtare arbitror, ſexus ſimilitudinem ex ſeminis efficaciâ proficiſci, quâ utitur facultas formatrix, quæ quidem ubi caloris uberiorem copiam in ſemine invenit, maſculum, ubi minus abundantem, fœminam effingit. Corruit ſubinde Priſciani ſententia, qui exiſtimat ſi prius fœmineum ſemen in vaſculis concidit, maſculum ex eo naſci ſuperveniente ſemine virili: ſi vero anteceſſerit maris ſemen, & in vaſculis ceciderit prius, ſuperveniente fœmineo, fœminam naſci, unde

concludit

concludit virili ſemine puellas, fæmineo pueros naſci, ſi vero utrorumq; ſemen permixtum obviando ſibi in vaſculorum cavitatem ceciderit hos viragines evadere, ex uno conſenſu prudentes atq; pulchros naſci, nihil in ſe retinentes iracundiæ; ſi vero ex uno conſenſu permixtio non fuerit, ſed vacante uno: incitatum alterum in vaſculis ceciderit, debiles atq; ſine intellectu naſci, eò quòd ipſum ſemẽ minutim moveatur non pingue rationabiliter, ſed aut aquoſum, bilioſum, cænoſum, aut corruptum, ſæpiuſq; mutos, ſurdos, aut raræ contexturæ, eò quòd non ſit integrum ſemen, nec tempore competenti, ſed hanc opinionem, quia nullis nititur pedamentis, contempſiſſe expeditius erit, quam refellere.

Dub. An fœmina ſit viro imperfectior.

Porro uti homo animal eſt perfectiſſimum, ita in eo genere virum muliere perfectiorem eſſe exiſtimavit Ariſtoteles, cui conſentiens Galenus in frigiditatem fœminæ imperfectionis cauſam rejicit, quia tantò imperfectiorem mare eſſe putat, quantò eſt frigidior, calorem enim omnium actionum potiſſimum eſſe inſtrumentum, qui ubi defecerit, non poſſit partes extra emittere, ſicuti in viris, ideoq; intus reconditæ maneant: Hinc barbari, referente eodem Ariſtot. fœminis, & conjugibus ſuis pro ſervis utebantur. Attamen ſi conſideremus nullum eorum, quæ ſupereminent, membrorum intus prius imperfectius formatũ fuiſſe, non man⁹, non pedes, non nares, non aliquid aliud; ſi inſuper meminerimus fœminam oſſa ilij habere ampliora, craſſioraq; ad fœtus geſtationem,

Poſitio.

uteri cervicem meatu colis ampliorem, & cum reliqua ſuperiora habeat mulier minora multo, uberib⁹ eſſe longe amplioribus; palam omnino erit fœminã à natura non per quandam reſultationem, & primarij finis fruſtrationẽ, ſed primariò fuiſſe tentatã, & viros ſapientiſſimos (quod pace ipſorum dixerim) minus naturæ tribuere, quã mereatur; Non enim credibile eſt, voluiſſe ſapientiſſimũ opificem, partem totius generis noſtri dimidiam imperfectã eſſe, neq; in-

Ex fine naturæ rerum perfectio eſt quærenda.

ſuper ex qualitatibus, & partium ſituatione, ſed ex fine naturæ, & communis agentis intento quærenda eſt, rerum naturalium perfectio; atq; generationis & propagationis ſpeciei gratia fœmina fuit viro conjuncta, ad has operationes partes habet, & temperaturã convenientiſſimã; eſt igitur viro ęq; perfecta, imò perfectionis ſuæ initium ſumit ab ipſâ frigiditate, quæ facit, ut fœmina minus alimenti conſumat, ac ſubinde pro fœt⁹ alimento redundet, tantũ abeſt, ut im-

Fœmina viro eſt æquè perfecta.

Obiectio.

perfectionis cauſa ſit. Quod ſi fœminam prȩter inſtitutũ generantis fieri dicas, ac propterea aliquid deficiens, & occaſionatũ eſſe, ideoq; imperfectã; ſcias oportet fœminã fieri quidẽ prȩter inſtitutũ agentis particularis, ſed juxta inten-

Fœmina habet eaſdem partes quas vir.

tionẽ univerſalis naturæ, ad opus generationis ordinatã, ideo omnes partes, & inſtrumenta æquales viris ſortitã eſſe, niſi quod ad generationẽ attinentes diverſum ſervant ſitũ; qua ratione ductus Plato 7. de legib. recte quidem exiſti-

Fœmina ad eadem munia nata ad quæ vir.

mat, ad eadem animi ſtudia, & eaſdem operationes æquè mulieres atq; viros natos eſſe; cujus viri autoritati altera adhuc ratio firmamentũ addit, nam quæ animi operationibus inſerviunt, neq; plura neq; pauciora in mulieribus reperiuntur quàm in viris. Ex his jam omnino corruit Chryſippi ſententia, qui virilẽ ſexum ſic exornaſſe naturã cenſuit, ut adjungeret muliebrem quaſi appendicẽ ſeu caudã pavoni, unde nugatorũ pleriq; ac peſſimi noſtro hoc ſeculo homines intemperanter calamo abutentes, probare ex ſacris literis, mulierẽ hominem non eſſe, petulanter fanaticeq; contendunt, quia (inquiunt) viri adjutorium nuncupatur, & procreationis eſt inſtrumentum, malleus autem faber non eſt, nec acus ſartor; ideoq; publica officia mulieribus eſſe interdicta, quia ratione careant, nec animâ rationali à Deo donatã eſſe fœminã uſpiam ſcriptũ putent; multis præterea conſimilibus contumeliis, & ſpurciſſimis conviciis muliebrem ſexũ conſpuunt, bruti quidem potius quã homines dicendi iſti, qui quavis beſtiâ deteriores in elegantiſſimã Dei creaturã ſcripturarum ignari debacchantur; nam creavit Deus hominem in imagine ſua, in imagine, inquã, Dei creavit eos marem, & fœminam, item virgines tantum ex hominibus ſervantur bello contra Midianitos juſſu Dei geſto; agnoſce, inquit Machabæa

mater

mater ad filium, Deum omnia fecisse ex his quæ, non erant, & nos homines ita factos esse: Dicitur autem mulier auxilium viri, quasi alter ipse, quæ cum ipso semper conversetur, à publicis autem officiis sexus pudor resilit; & nihilominus in Græciæ locis morem fuisse, ut etiam fœminæ publicis consultationibus interessent scribit D. Augustinus, idque etiam in Galliis olim celebre erat, ac Debora populo Israel aliquandiu præfuit: Animam tamen rationalem primo homini Deum inspirasse legimus, à cujus hominis costâ facta est mulier in animam viventem, non ad ornatum solum, sed ad societatem generis, vitæque humanæ perfectioné. Quamobrũ eorum monstrosas, & distortas naturas rejiciamus, qui ducunt ingenij decus, falsas opiniones novitatis amore, & studio contradicendi sophisticè tueri, sive igitur fœminarũ vim in propagandâ sobole intueamur, sive utilitatem mulierũ ad bene beateq; vivendum spectemus; sive copiam ipsarum consideremus; sive formam, hoc est, animam rationalé, sive materiam, non monstrum sanè, ut pleriq; falso rentur, neque resultatione natam, aut quippiam deficiens, sed potius primò à naturâ spectatam, & alteram naturæ humanæ partem fœminam esse palàm intelligamus.

De similitudine specificâ & individuali.

CAP. IX.

QUum duplex adhuc in fœtu conspiciatur similitudo, in specie nimirum, & in individuo; similitudiné in specie, sive in genere (utroq; enim modo hominem, equum, bovem, appellare consuevimus) ad materiam referendâ esse veterum monumentis proditum est, quippe quæ ex specificâ nascitur seminis varietate, in quo facultas ipsa formatrix determinatur ad certam speciem. Et hoc est quod vulgariter dicitur, naturam communem contrahi per signatâ materiâ ad determinatum gradum entis, nam quod producitur leonem esse, equum aut hominem à matre, & ex substratâ materiâ fieri fatendum est, quia ut non contemnendæ autoritatis viri censent sanguis menstruus, & ille, ex quo fit semen, sigillationé quandâ in jecore accipit, tanquâ ab opifice naturam particularium membrorũ, & commodũ respiciente, ideo talem sanguinem generat, quo possit homo nutriri, nõ aliud animal, hinc quod ex animalium diversi generis concursu progignitur, propius ad fœminæ quam ad maris speciem accedit: ex ove & hirco ovis gignitur, pilis durioribus; ex capra & ariete capra fit pilis mollioribus, quo in opere formativa virtus quamvis inferior, utpote vegetabilis potentia, tamen ex præcepto Dei fit tanquam rude instrumentum in manu peritissimi artificis, ac ita organizationem parat convenientem introducendæ formæ hominis, hoc est, animæ rationali, ita ut aliquatenus ultra sui naturam, & propter finem agere videatur: quibus accedit uteri etiam vis, cui efformandi virtutem nonnulli concedunt peritissimi viri; neq; tamen, aut parti continenti, id est, utero; aut agenti virtuti, id est, facultati formatrici primam hujus operis rationem omnino inesse putamus, sed materiæ, semini nimirum à quo provenit, ut formativa virtus hanc potius organizationem, ad quam erat in eodem semine potentiâ, fabricetur, ac uterus eidem sese accommodet, quæ omnia ex infra dicendis luculentiùs innotescent.

Similitudo in specie ad materiam referri.

Natura communis contrahitur per signatâ materiam.

Sanguis in iecore sigillationem accipit.

Similitudo

Vterus efformandi vim habet.

Acclivior ac majori controversiâ plena est de similitudine individuali seu in effigie disputatio, quam veritatis cognoscendæ studio paucis perstringam. Eam igitur Galenus, ad victoriam & motionem seminis alterutrius parentis refert; ideo similitudinem, quæ in individualibus consistit, non tàm matrem, quam patrem repræsentare, quia ut plurimum prædominium, & efficacia paterni seminis major est. At, inquies, hâc ratione oporteret fœtum patri similem semper gigni, quia patris semen validius est materno? Vel saltem fieret, ut superante principio materno fœtus in omnibus similaretur matri, & paterno, patri? Cujus oppositum docet experientia,

Similitudo individualis.

2. De semine. 5.

Obiectio.

nam constat eundem fœtum in quibusdam patri, in aliis matri assimilari. Re-

Galeni sententia.

spondet Galenus fœmineum semen aliquando superare, propterea quod novem mensium spatio vim plurimam sumit ex menstruo; Et mora in utero materno tantò invalescit, & superat, quantò in primo congressu fuerat superatum, hinc fieri, ut species animalis matrem, effigies patrem magis repręsentet, quia illa ex materiali fœtus principio, cujus major pars à matre est; hæc ex efficaciâ, & efficientia, cujus plurimum est à patris semine; quamvis & in semine, & in menstruo, utraque hæc principia materialia, & effectiva habeantur,

Sanguis menstruus vim etiam habet effectivam.

Fernelij opinio.

non tamen æqualia, quia uti supra jam diximus in semine effectivum validissimum est, quod ad materiam spectat, paucissimum; contra in sanguine materiale plurimum, quod autem ad vim spectat, imbecillimum: Quam tamen sententiam vix sibi constare credunt, quia sanguini menstruo facultatem etiam formatricem tribuere arbitrantur; Probabiliusq; esse putant, similitudiné hanc tribuendam esse vehementi comprehensioni aut firmæ cogitationi viri, aut fœminæ in coitu, à quâ vim, quæ fœtum conformat, quodammodo duci, ac gubernari omnino sibi persuadent, argumento ducti, quod fœminæ, quæ nuper concepit, si cerasum vel rosam, vel fragrũ in sinum effundas, quod graviter ferens vehementer apprehendat, infanti inuritur nota ejusdem rei; subinde si gravida eo, cujus flagrat desiderio, minimè potiatur infans illius signum geret; Addunt albam fœminam ex albo viro Æthiopem edidisse, quia pictura erat nigri hominis in cubiculo, in quo convenerant; aliam fœtum pilosum, & unguibus ursinis, quia adversus paries ursum habebat effigiatum; quibus per-

Septentrionales fœmina gravidæ æthiopes aspicere nolunt.

territæ fœminæ pleræq; septentrionales, Belgæ præsertim ac Germanæ, similem timentes casum æthiopes videre, aut domi habere, dum utero gerunt, reformidant. Sed illud etiam sancti patriarchæ de virgis decorticatis exemplũ afferunt, ideoq; plures humano generi, quam cæteris animalibus similitudi-

Humano generi quã cæteris animalibus plures accidunt similitudines.

num differentias accidere, quia cogitationum velocitas, animi celeritas, ingenii varietas multiformes notas imprimere necessum sit, ut non sine magnâ admiratione duos videas, quos vix quisquã discernere inter se queat, quod de Artemone, & Antigono rege scribitur, de Alexandro, & alio ex infimâ plebe homine: quales etiã duos gemellos Eborę vidi Alvari Vaesii celeberrimi jurisconsulti ex sorore nepotes, quos vix ipsa mater, & non nisi ex voce discernebat,

Decisio controversiæ.

qui ambo vivunt monachi, & theologiam profitentur, in suo conventu. Sanguini vero menstruo vim effectivam tribui, piaculum non esse, superius prodidimus, & Galenus latissime confirmat; Sed hæc responsio plus videtur tribue- *2. de semine*

Solutio objectionis.

re imaginationi quam par sit. Quare potius ad objectionem dicendum, quod quamvis semen similarem naturam habeat, & ejusmodi sit, ut omnia ex omnibus ejus partibus animalis membra fabricari queant, tamen illã seminis partẽ, quæ primò excidit, crassiorem esse, quæ verò secundâ vel tertiâ ejaculatione emittitur, tenuiorem, frigidiorem, ac imbecilliorem, substantiæq; insiti caloris minus participem. Cum igitur non simul totũ, sed per partes ejaculetur semen, fieri posse, ut idem secundum diversas partes, & superet, & superetur, & ob hanc rationem eundem fœtum in quibusdam patri in aliis matri assimilari.

Obiectio. Seminis portio effigiem partis qua ratione imprimit.

Temperamentum facultatis est instrumentum.

Temperamentũ duplex.

Sed qua ratione potuit seminis portiuncula imprimere fœtui notã aut effigiẽ illius partis, à quâ decisa fuerat? Hoc ut accurate intelligas, præmittere oportet, facultatem formatricẽ uti tanquam instrumentis temperamento seminalis substantiæ, & genitivo spiritu seminis ipsius, scitũ enim est, temperamentũ omniũ nostri corporis actionũ immediatum esse instrumentum: hoc autem duplex existit, peculiare, & cuiq; parti proprium unum, quod cujusque partis forma est; commune seu totale alterũ, quod ex omnibus particularibus conflatur, & energiâ quâdam omnium nostri corporis partium temperamentorum vim ac rationem in se continet: ut igitur totale hoc temperamentum virtualiter continet reliqua omnia; ita semen quod ex materiâ totius corporis conficitur, quæ totali illo temperamento fruitur, eodem etiam temperamento præditum est, veluti corpus à quo decidit;

quod

quod quidem semen cum in generatione materiam præstet, facile commigrat in similes partes eis, à quibus decisum fuerat; subindeq; spiritus genitivus, qui ex animali, vitali, & ex consequente temperamento influente potissimum conficitur, simili energiâ in se continet omnium membrorum, à quibus decidit, proprietates. Nam formativa omnium membrorum vis ad testes, & semen in iisdem contentum mediis his spiritibus vim formativam sui similem transmittit, testibus coctionem huic operi ministrantibus; & in hoc differt semen, quod vasa spermatica conficiunt, ab eo quod testes, quod illud infœcundum, hoc hâc ratione prolificum jam est. His si accedat vehemens comprehensio, & illa sigillatio, quam in jecore sanguinem suscipere prodidimus, nulli profectò mirum esse debet, cujuslibet partis vel minimam notam fœtui imprimi posse. Neque vero huic sigillationi tantum tribuas, ut putes, jecur agnoscere verrucam, aut maculam corporis, ac propterea sanguinem illi alendæ commodum progignere, sed partem ipsam habere vim, sanguinem ad se delatum in sui similem substantiam transmutandi, neque rursus imaginationi aut temperamento totum hoc opus acceptum ferimus, sed seminis prædominio, quod reliqua haud mediocriter coadjuvare credim⁹. Ut igitur, quæ fuso sermone prodita sunt, in pauca redigamus, triplex in fœtu consideratur similitudo; Prima, in specie sive in genere, cum homo ex homine, equus ex equo procreatur, cujus majorem partem mater exhibet, & à materiâ est: Altera in effigie seu proprietatibus individualibus, quâ hominis ad hominem, & equi ad equum fit differentia, in quâ seminis prædominium, & temperamentum substantiale vim obtinet, majoremque si valida accedat comprehensio, & imaginatio. Tertia similitudo est, quâ maris ad fœminam, fœminæ ad marem diversitas consideratur, de qua primo loco c. superiori egimus, quæ ex utrorumque principiorum temperamento qualitativo suboritur, ex majore nimirum vel minore calore totius compositi ex utroq; semine, ad quod etiam multum juvat, si è testium dextro semen decidatur, & in dextro uteri sinu sit receptum. Facultas tamen formatrix harum omnium similitudinum præcipua causa est, quæ ad hoc vel illud animal generandum materiâ utitur; ad hanc potius quam alteram effigiem & notam seminis prædominio, & temperamento substantiali; ad hunc potius quam alium sexum, qualitativo temperamento.

Semen continet omniũ membrorũ vires.

Semen quod vasa spermatica conficiunt, ab eo, quod testes, differt.

Hæc Fernelij fuit opinio. Hæc Mercati.

Epilogus.

Triplex in fœtu similitudo.

Species.

Effigies.

Sexus.

De similitudine ad majores, & consanguineos.

CAP. X.

QUod autem avis, proavis, atavis, patruis, vel aliis consanguineis, qui jamdiu perierunt, neque quicquam ad generationem contulerunt, fœtus interdum similetur potiùs quàm parentibus, & hos aut illos voce, risu, ac gestu referant, Aristotelis decreto, motionibus seu actionibus facultatis formatricis in semine existentibus tribuendum est; quarum quædam insunt actu seu proximâ potentiâ; aliæ potentiâ, & illâ quidem remotâ, cum igitur formatrix virtus patris â formatrice membrorum avi producta fuerit, juxta similitudinem avi recipit species, quia in semine erat non sola imago oculi paterni, sed etiam oculi aviti, à quo intercedente patre vim excepit, quâ ratione evenit jam, ut quam quidam in brachio notam haberet, hanc non filius, sed nepos ea præcisè corporis parte proderet: Patrui vero similitudinem fœtus repræsentat eò, quòd præ se fert avum, cui patruus oculus similis erat, & ita longius proceditur, quousque vetustate obscuratur, & delitescit imago, quod ad quatuor progenies extendi quidam arbitrantur, & ideò neque ulterius consanguineitatis gradus numerari. Non tamen video, cur ad multò plures similitudo extendi nequeat; nam si quartus similis fuit primo, ac filius illius patrem referat, poterit profectò quinto & sexto similari, cui quartus similis

4. de gener. anim. 3.

Similitudo ad maiores.

Ad avos.

Ad patruos & avunculos.

Ad quatuor progenies similitudines extendi, & ulterius.

Aristotelis sententia.

similis erat. Sentit igitur Aristoteles, naturam sive facultatem formatricem semper tendi ad illud, quod sibi similius est, nimirùm ad patrem, quod si hunc motum non assequatur, solvi in propinquum, & similem avo generare, atavo, aut aliis consanguineis; quod si neque hoc quidem obtinebit, in remotiorem adhuc motum solvi, & generare animal, atque hinc monstra, & tandem, si neque hoc assequi possit, molam, & informem carnem, de quibus proximo capite sermo erit. Neque mirandum est, proximiores motus facultatis formatricis solvi seu frustrari, ipsamque per remotiores operari, siquidem & in facultate imaginatrice sæpe experimur, insomnia fieri ex imaginibus multo ante prægressis, quod evidentissimum est argumentum, facultatem formatricem semini communicari, non solùm ex certo testium temperamento, sed etiam ab animâ totius, sicuti reliquas facultates, quæ in illâ eminentiâ continentur. Cæterum vox, risus, gestus, ad posteros transeunt, quia organa, à quibus ipsa eduntur, similia evadunt, à similibus autem organis, similes omnino eduntur operationes. Proceritas autem corporis ad naturam seminis paterni; amplitudo solidarum partium ad ipsius copiam referenda est; at vero moles ad alimenti sanguinisque materni bonitatem, & ubertatem, ac insuper ad uteri capacitatem: quemadmodum enim si quis cucumerem, qui jam defloruit, & adhuc in cucumerario adhæret, immittat in vas angustum, æqualis ac similis evadet cavitati ipsius, si vero in vas pro cucumeris naturâ amplum, æqualis itidem ac similis erit, dummodo materiæ ubertas adveniat; ita etiam in majori uteri capacitate, majores fœtus, in angustiori minores procreantur, quo ducti exemplo, qui catelos parvos habere volunt, ipsos statim post ortum vasis angustioribus concludunt, atque ita prohibetur augmentum. Ex dictis liquidò constat, traduci quidem ad prolem motus virtutis naturalis, non tamen facultatis animalis, aut animæ rationalis; ideoque non communicantur fœtibus artes parentum, neque scientiæ, neque virtutes, neque vitia; quantumvis interdum facultas ipsa formatrix ab imaginatione, & cogitatione soleat immutari.

Monstra cur generentur.

Facultas formatrix non solum à temperamento, sed ab anima totius semini communicatur.

Similitudo in voce, risu, & gestu.

Proceritas, amplitudo & moles.

Similitudo.

Facultatis naturalis motus ad fœtum traduci, animalis non ita, nec rationalis.

Sic intelligendum illud Horatij:

Fortes creantur fortibus, & bonis
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et Mantuanus Poëta:

Qui viget in foliis, venit à radicibus humor,
Sic patrum in natos abeunt cum semine mores.

De causâ dissimilitudinis ad parentes, & cur monstra, & mola generentur.

CAP. XI.

HOminem, cujus causa videtur natura cuncta animalia genuisse, parvum dici mundum veterum monumentis celebratum est, quia omnia, quibus mundus constat, perfectione continet; quippe qui essentiam cum elementis habet, vitam cum plantis, sensum cum animalibus, & sibi peculiarem animam rationalem, per quæ omnia utpote simpliciora hominem efformando servato ordine natura transit: Hæc autem si aut vitio materiæ, aut facultatis formativæ defectu in itinere intercipiatur, genitum fit dissimile generanti, tendente naturâ ad id, quod melius est atq; perfectius, subsistente vero in eo, quod potest. Tripliciter autem hæc dissimilitudo contingit, Primo quia formatrix facultas conata assimilare, impeditur in opere, quia similitudo diversa in altero semine potentior, evertit remissiorem similitudinem alterius, qua ratione in altero brachio, aut crure, aut oculo patrem

Homo continet in se omnia quæ mundus.

Tripliciter contingit dissimilitudo.

patrem, altero matrem refert. Secundo modo deformitas contingit, si formatrix facultas licet habeat omnium membrorum simulacrum, non tamen æqualiter ab omnibus excitetur, ex quâ causâ prodit dissimilitudo natorum ad parentes in accidentibus, quas profectò duas dissimilitudinis rationes omnino monstrosas esse non crediderim; nisi forte non inæqualiter duntaxat, sed etiam inordinatè facultas per semen moveatur, quia tunc partes in diverso situ collocat, ut oculos in humeris, aut in fronte, quod monstrosum esse, nemo est, qui dubitet.

Prima monstrosa species ex inordinato motu seminis.

Tertio modo dissimilitudo contingit, quia materia seminis vel menstrui non potuit à formatrice regulari, neq; quoad similitudinem, neq; quoad speciem, quâ potissimum ratione, quia servato ingeneratione universali, perit omnino singulare, gignuntur monstra, quæ Plato clàm nutrienda esse voluit, Aristot. verò ne nutrienda quidem.

Secunda monstrosa species ex non regulatâ materiâ.

5. De legib. 7. Politicorum. 10.

Monstra clam nutrienda.

Ex his in propatulo est, cur in fœtu humano similitudo ad parentes minima sit, major in brutis, maxima in plantis; quia nimirum in his sola ineptitudo terræ similitudinem evertere potest; in brutis etiam locum habet diversitas formatricis duorũ seminum, rarissimè vero imaginatio; in homine tamen tres omnes causæ reperiuntur, & similitudinis in semine diversitas, & inepta materia, & imaginatio varia. Porro non potest materia regulari ad similitudinem proferendam; aut ex defectu sufficientis copiæ in toto, vel habito respectu ad partem aliquam, quâ ratione pumiliones generantur, vel partes progignuntur aliquot longè minores, quam toti corpori conveniat; aut ex materiæ ubertate, cujus copiam si rite gubernare potest facultas, gigantes, vel deformes magnitudine homines procreantur; sin autem gubernare nequit, mille monstra generat, aut informem illam carnem, quam molam vocamus; aut etiam inepta materia fit ex inæqualitate, & effusione ipsius per uterum, veluti accidit liquido plumbo, quod inæqualiter fusum inæqualia efficit simulacra; ex quo vitio deformes, & inæquales suboriuntur partes, ut caput crassius, & membra reliqua minus eleganter, ac speciosè efformata, ac sine proportione; quod perinde accidere potest, ex duritie, crassitie, fluxibilitate, aut corruptione seminis vel menstrui, aut deniq; ex variâ, & vehementer distractâ imaginatione, aut inter concipiendum, aut toto formationis tempore; quoniã imaginatio ad facultatem formatricem ita se habet, ut potentia superior ad inferiorem, ideo ad speciem imaginatione conceptam mutatur spiritus corporeus, in quo inerat vis formativa, atq; ita mutatio fit in prole, ex imaginatione parentis in ipso coitu, si vehemens sit, imaginationiq; repræsentatæ rei accidentia potiùs, quàm idolũ imprimitur; accidentia dico, quoniam ex imaginatione solummodo conceptũ frustrari formã hominis, fieriq; sensitivum sive animal ejus speciei, cujus erat animal imaginatione conceptum aut ad cujus occursum fœmina conturbata fuerat (quod aliqui autumârunt) vix aut ne vix quidem adduci possum ut existimem; neq; enim vehementer apprehenso ceraso, rosâ, aut fragro, quippiam horum concipitur, sed eorũ accidentia fœtui imprimuntur; multò igitur minùs perfecta animalia, ut canis, vitulus, ovis, quæ non nisi ab univoco agente generari possunt; quamobrem si quippiam simile aliquãdo contingat, haud libera omnino mulier erit de suspicione bruti alicujus accessus.

Monstra ex materiæ defectu.

Monstra ex materiæ ubertate.

Ex inæquali fusione seminis.

Similitudo.

Imaginatio superior potentia est, collata ad facultatem formatricẽ.

Imaginatio quid possit in conceptu.

Accidentia mutare potest, speciem non potest.

Perfecta animalia ab univoco agente generantur.

Neq; etiam impudici concubitus notâ carebit alba fœmina, quæ Æthiopem peperit, si planè Æthiopico colore præditus erat, vel saltem ex eo solùm, quod depictũ Æthiopẽ intuita fuerat, subnigrũ hominem peperisse credendum est, quantum illa natio pateretur, non tamen colore penitus Æthiopico, qui ipsis purum accidens non est, sed inseparabile quarto modo, quod à solâ imaginatione induci posse verosimile non est; possunt tamẽ corpus deformare, varias alienasq; species, & absurdas sexui imprimere non solum defectus, ubertas, & inæqualis seminis fusio, sed etiam metus, consternatio, influxus siderum, variaq; simulacra, quæ mulier mente concepit tempore conceptionis, & gestationis. Ex dictis jam in propatulo est, monstrum nil aliud esse quam vitiosum, & præter naturæ institutum conceptum, quod etiam ex Aristotele colligitur; fieri autem vitiosum, aut ex vitio materiæ, seminis nimirum, & menstrui sanguinis; quia multa, pauca, intemperata valde, vitiosa,

4. de gener. animal. 3.

Monstrum quid.

Vitiosi conceptus causa.

corrupta,

corrupta aut inæqualiter fusa facultatem impedit; aut ex ipsius facultatis formativæ vitio ab imaginativâ distractâ: aut â calore, & spiritu genitivo, qui tametsi sui domicilii architectus merito nuncupatur, si debitâ destituatur temperaturâ, fit facultati ineptum instrumentum. Cæterũ cum nomine naturæ tum materia, tum etiã forma comprehendantur, quinque reperies monstrorum genera, quorum tria per materiam, duo per formam à natura deficiunt;

Quinq; monstrorum genera.

Conceptus qui defectu insigniuntur.

Lib. 7. c. 2.

Primum comprehendit omnes nationes, quæ defectu insigniuntur, quales apud Plinium Arimaspi uno oculo in mediâ fronte insignes; & alii sine cervice oculos in humeris habentes, & in Ponto Thybiorum gens multiq; alii geminam pupillã, & in alterâ equi effigiem habentes, Et Anthropophagi Scythæ aversis post crura plantis miræ velocitatis; nec non Sciopodæ singulis cruribus miræ ad saltũ pernicitatis, ita dicti, quod majori æstu humi jacentes resupini umbra se pedum protegant; Et Astomorum gens sine ore halitu vivens; subindeque Choramandæ, sine voce stridoris horrendi, Et præter hos Nomadæ narium loco foramina tantum habentes, quorum etiam meminit Bejaminus in suo itinerario ab Aria Montano translato, ubi eos Copher Althorec vocat.

Magnitudine superantes iustam aut ab illa deficientes.

Secundum genus eorum est, quorum corpora magnitudine superant, ac parvitate deficiunt, à debitâ hominum commoderatione, ut pumiliones, & gigantes, quales in quibusdam Indiæ locis, ubi umbræ non sint cubitorum quinũm, & binorum palmorum, annos vivere 130 idem Plinius autor est; quinetiam Pygmæorum gentem juxta paludes Nili habitare prodidit, & alios juxta Gangem ternos dodrantes non excedentes, quorum hodie plerosque etiam apud nos nasci videmus.

Quibus membra deficiunt, aut superabundant.

Tertium ea continet corpora, quibus aliquod membrum deest, vel superabundat, quo genere comprehenduntur, quæ formâ prodeunt multimembria, scilicet multis pedibus manibus aut capitibus, ut ille qui Amiterni nostris temporibus natus est, brachio uno, pedibus tribus, & alter pedibus tribus reliqua probè efformatus, & non procul ab Oxonio in Angliâ alius capitibus duobus, brachiis quatuor, manibus totidem, ventre uno, membro muliebri, ac sede unâ, ex unâ parte pedibus transversis, ex alterâ unus ritè exporrectus.

Androgyni seu hermaphroditi.

Hoc etiam genere complectuntur Androgynos sive Hermaphroditos, quorum nec exiguus est hodiernus numerus; & supra Nasamonas plerosque esse Plinius refert inter se vicibus coeuntes: Illi præterea quibus aut brachia, aut membrum aliquod deficit, qualem nos vidimus adolescentem anno 1577. sine brachiis natum ac gibbosum, qui nihilominus pedum digitis ad scribendum, nendum, ac reliqua munia obeunda exactè, & expeditè utebatur, ac in Eborensi academiâ literis incumbebat; cui similis alter ille est, ab oppido Dagvardâ oriundus, qui cùm hæc scriberemus Salmanticæ studiis operam navat.

Bruti speciem una aut pluribus partibus referentes.

Quartum ea monstra comprehendit, quæ partim humano corpore fruuntur, aliquâ tamen particulâ, aut pluribus bruti speciem referunt, quale genus illud hominum, quod fertur capitibus caninis pro voce latratum edere, & unguibus armatos, venatu, & aucupio vesci: Huc illud referendum erit quod Ravennæ anno 1512. natum traditum est, quod habebat cornu in capite, alas duas, brachia nulla, pedem unum, ut avis rapax, oculum in genu, sexum utrumque, in medio pectore Y & crucis effigiem; qui conceptus etsi à causis illis naturalibus contingant, tamen haud sine Dei providentiâ fieri credendum est, pro puniendis, & monendis hominibus, iisdemque arcendis ab effrænata, & turpi libidine;

Monstra sine Dei providentia non fiunt.

Horum pleraque varia, & mirabilia exempla, quæ nostro ævo edita sunt, apud Rufum extant, ad quem lectorem relegamus.

Qui bruta plane referunt.

Quintum & ultimum monstrorum genus eorum est, quæ bruti alicuius animalis, vel pluriũ simul speciem ac figuram repræsentant, ut Elephantis quem Alcypes peperisse historiis traditũ est, & serpens, quem initio Marcisi belli ancillam enixam esse Plinius scripsit *matremq; suus conterruit infans,* ut Lucanus cecinit, quorum etiam pleraque apud eundem autorem reperias; Et hâc ratione quasdam mulieres regionibus nonnullis meridionalibus, animal vivens (quod feram vocant)

Lib. Civ. c. 1.

Fera, quia.

sant) genuiſſe ferunt: Verum non ſolum dicuntur monſtra, quæ diverſorum animaliū ſpeciem gerunt, quæq; formâ prodeunt multimembri, ſed etiā, qui numeroſi unâ fœturâ prodeunt; maximâ enim ex parte mulieres unū duoſvè pariunt, juxta mammillarū numerum. Plures licet formâ, & naturâ totali genitoribus ſimiles ſint, numero tamen, & naturæ ordine ac inſtituto à naturâ diſſident, hæc vero eſt differentia, quod iis, qui ex hominibus ſunt prognati, & in quibus viget aliqua rationis vis naturæq; legib⁹ ducuntur, animā rationalē ineſſe ſapientes ſtatuunt, nam tametſi dignam homine venuſtatē non conſequantur, ſed membra habeāt diſtorta, hiulca, incurva, mutila, ac deformia, tamen loquuntur, ratiocinantur, judicant, reminiſcuntur aliaq; animæ munia obeunt; quòd ſi rationis vigor in iis minùs elucet, id propter organi ineptitudinem fit, ut in pueris, ſenibus, ebriis, delirantibus: Ex quā tamen claſſe rejiciendi ſunt Fauni, Satyri, Centauri, Lemures, Tritones, Sirenes, Harpyiæ, & quæ ex alterius animalis commixtione conflata eſſe fabulæ comminiſcuntur; quicunq; tamen enormi corpore, aſpectuq; tetro atq; horrido, ut roſtro ſuillo, vel capite canino naſcuntur, hi adhuc in hominum numerum referuntur.

Mola quid.

Haud multò diſſimili ratione generatur mola, quæ tradente Hippocrate lib. de morb. mulierū, & de ſterilitate, & Ariſtot. citato, caro quædā eſt informis in ipsâ uteri capacitate genita, inarticulata, ac variarū figurarū, quæq; abortione editur ſicuti fœtus, & ſine oſſibus, ſine inteſtinis, ſine viſceribus. Huic aliqui ſubobſcurū extenſionis, & contractionis motū concedunt; majori tamen ex parte plurimis venarū ramificationibus intercepta eſt, quibusdam albis ductibus, viridibus, aut ſubnigri coloris permixtis ſine ſenſu neq; motu, quæ nonnunqā etiam viſa eſt in membranaceam ſubſtantiam degeneráſſe, aquoſis pleriſq; bullis, ac pellucidis plenam plerumq; cum ſanie fœtidâ ac diluta. Dicitur autē mola, à molon quod rotundū græcis eſt, aut à perſicâ voce moly, quod eſt informe, vel etiā vocatur mola à mole, quod ut Moſchioni, & Aëtio placet, tanquam moles, & pondus gravat mulieres; Avicenna, Paulus, & Aëtius, nomine molæ comprehendunt etiā uteri tumorem, inſtar lapidis adeo induratū, ut ferri acie vix tranſigi queat; quā tamen affectionem, qui rerum naturas penitius rimantur, non ad molam ſed ad tumorum ſpeciem merito reducunt; quod ſi aliquando adeo induretur mola, illud ex diuturnâ morâ in utero fieri cenſendum eſt, viſæ enim jam ſunt quæ ad ſextum ſeptimumq; annum molā geſtaverint, quin & malum id totâ vitâ plerumq; durat, ita ut cum eo fœminæ & conſeneſcant, & commoriantur, ſed plerumq; leviùs adhæreſcens tertio quartove menſe excidit nondū ad juſtam magnitudinē perducta. At cur omnium animaliū ſola mulier molam concipiat, quæſitum etiam olim jam fuit, & cauſa reddita ab Ariſtotele citato, quòd menſtrua huic concoquere non potenti affluentiora ſint, ex quibus conſtat menſtruorum copiam ad molæ generationem neceſſariā eſſe, viri etiam ſemen prærequiri Galenus apertiſſimè teſtatur 14. de uſu partium dicens, *non enim ſicut gallinæ ova pariunt ſine maribus ita mulierem aliquando viderunt ſine viro vel molam, vel huiuſmodi quippiam aliud concepiſſe*; itaq; ex ſententia Ariſtotelis atq; Galeni duplex eſt molæ cauſa, altera menſtruorum copia, altera defectus virtutis formatricis in virili ſemine, quibus accedat uteri frigiditas (quæ facultas devita contendens aſſequi non poſſit) provenit autē imbecillitas facultatis, ob morboſum ac exiguum virile ſemen, quod principium præſtat pauciſſimū, & imbecillum, quod facile à copioſis menſibus obruitur, ideoq; potiſſimum mola contingit, ſi inſtantibus, fluentibus, aut nondum omnino purgatis menſibus fœminam coire accidat, quib⁹ Averroes meâ quidem ſententiâ ſubſcribit, qui molam fieri confirmat ob defectum formatricis facultatis, quem morboſo ſemini ineſſe procul dubio certum eſt. Hæc cum ita ſint, tamen Avicenna, & cum eo Mercurialis acerrimè contendunt, ſine viri ſemine molam generari; eamq; potius fieri, ubi copioſa mulieris genitura, quod aut concubitu aut ſomnio proruperit, menſtruis augeatur: & matricis calore coaguletur. Itaq; quod Ariſtoteles & Galenus uteri frigiditati tribuunt; ipſi calori adſcribunt, quo videntur ſupplere exiguū illum motū imbecillis

Mola natura. *Mola unde dicta.* *Quandiu geſtatur mola.* *Omnium animalium ſola mulier molam concipit.* *Dub. An mola ſine viro concipiatur.* *Galeni ſententia.* *Mola cauſa.* *3. Coll. 29.* *Avicenna & Mercuri alis opinio.*

becillis ſeminis virilis, quem Galenus requirit, ita ut hujus carnis generatio non differat ab alterius cujuſq; carnis generatione; ſed in eo differt Mercurialis ab Avicennâ, quòd hic ſine viri acceſſu, ille non niſi coëuntibus contingere poſſe arbitrantur, non quod requiratur virile ſemen, ſed quod ex concubitu uterus amplius concaleſcat, calorem enim ad ampliorem menſtruorum tractionem, & carnis generationem ipſam plurimum conferre; quæ quidem omnia adeo mihi videntur veroſimilia, ut cogar exiſtimare, ab utrâque causâ molam poſſe provenire, nimirum aut ab exiguo, & debiliſſimo principio maſculino, aut à nullo, ſi modo ejus vices ſuppleat caliditas uteri cum muliebri ſemine; quod rariſſime tamen contingere poſſe autumaverim, atq; ita ſi tale quippiam virginibus aliquando accidat, potius ad lumbricos, aut tumores matricis revocandum erit; nuſquam enim viſa fuit mulier, quæ molã ſine mare conceperit, nec mihi eorũ ſententia omnino improbatur, qui molam etiam fieri credunt præter dictas cauſas ab exurentis ſeminis conditione, cum defectu, & reſolutione ſpirit⁹ genitivi à morboſo calore depopulati, ſæpe enim à diverſis cauſis idem effectus diverſimodè poteſt provenire. Multæ præterea ſunt falſæ, irritæ, & inutiles conceptiones, nã quædã quaſi prægnantes turgent, nunq̃ tamẽ infantes emittunt; aliæ vento, aliæ aquâ tument, qui certè hydrops eſt uterin⁹, de quo ac reliquis tumoribus uteri ſuo loco copioſiùs dicendũ erit.

Deciſio autoru.

Mercati ſententia.

Falſa gravidationes.

De Hermaphroditis.

CAP. XII.

INter reliqua monſtrorum genera hermaphroditi frequentius enaſcuntur, de quibus tamen exigua, aut ferè nulla, & parũ *ſufficiens in lib. Hipp. Galeni*, ac in ipſis gynæciorũ voluminibus facta eſt mentio; ideo de his ſermonẽ hic ſubnectere haud præter ordinẽ viſum fuit. Eſt autẽ hermaphroditus complexus utriuſq; ſexus maſculini ſcilicet ac fœminei, ſeu qui gemina habet genitalia alterũ maris, alterũ fœminæ, ut ex autore definit. med. colligitur, & ex Ariſt. licet Ariſtot. ſententiã alterũ genitale ratũ, alterũ irritum ſit, cum per alimentũ ſubinde deliteſcat, quoniã præter naturã eſt, & in modum abſceſſus. Dicitur autẽ hermaphroditus quaſi compoſit⁹ ex Mercurio & Venere; ſive Androgynus ex viro & fœminâ, plerumq; tamẽ â ſuperabundanti vel mares, vel fœminæ nuncupantur, ut vel plantandis hominibus, vel homini ſuſcipiendo ſunt aptiores. Clarioris tamen doctrinę gratia quatuor Androgynorũ conſtituuntur claſſes ſive ordines. Prima eſt hermaphroditus mas, ſeu qui virilẽ ſexum perfectum ac potentẽ habet, in perineo tamẽ id eſt inter anũ, & teſtes, quo loco ſectio fit pro extrahendo veſicæ lapide, foramẽ perſtat, minimè tamẽ perviũ, ut ex quo neq; lotiũ prodeat, neq; genitura, quod genus pleriq; cum hippoſpadiis confundunt, ſed male, ſunt enim hippospadii, qui ex generatione urinæ iter inferi⁹ ſubcanale habent, qua præputiũ alligatur glandi, ut apud Paulum eſt & autorẽ lib. introductorii Galeno adſcripti, qualẽ vidimus Anglum. Secunda eſt hermaphroditi fœminæ, quæ præter vulvã naturaliter conſtitutã, ſeminali, & mẽſtruo excremento manantem, ſupra ad os pectinis membri virilis carneam, & cutaceã quandam ſimilitudinem habet, profuſionis ſeminis impotentem, & teſtibus carentem, quam ſupra Nymphæam nominari dixim⁹, & quibusdam mulierib⁹ ineſſe. Tertia eſt eorũ Hermaphroditorum, qui etſi utriuſq; ſexus expreſſas habeant notas, inefficaces tamen ad ſeminis profuſionẽ, & generationẽ exiſtunt, alterutra tamen parte ad mictionẽ conferente. Quarta eorum, qui utroq; ſexu pollent mariſq;, & fœminæ munera potenter obeunt, quia utraq; genitalia completa perfectaq; habent, quin etiã mammam dextram virilem, muliebrẽ lęvã. Paulus citato ex Leonide hermaphroditi differentias aliter diſtinguit, & tres quidem in viris, unam in mulieribus conſtituit, prima virorum eſt, cum inter ſcrotũ & anum, ſecunda cũ in medio ſcroto pudendi muliebris pilis obſiti forma apparet, tertia cum ibidem, hoc eſt, in eodem ſcroto foramẽ adeſt, per quod lotium egreditur, mulieribus ſupra pudendum juxta pubem

4. de generat. animal

Hermaphroditi 1. claſsis.

Hippoſpadij.

Secunda claſsis hermaphroditus fœmina.

P. lib. 6. c. 14. G. c. 18.

virile genitale invenitur tribus extantibus corporibus uno tanq̃ cole, duobus veluti teſticulis. Cæterum qui gemina habent genitalia, fere nunquam contingit, ut utrumq; completum poſſideant, nam ut ex Ariſtotele retulimus, alterũ firmum, alterũ debile ac inutile redditur. Porro hermaphroditis, qui utraq; genitalia notatu digna poſſident, leges ſexus, in quo manere ac vivere velint, optionẽ faciunt, pœnâ tamen capitali impoſitâ, ſi ab electo ſemel ſexu diſceſſiſſe comprehendantur, ne promiſcuè utroq; abutantur; reliqui autem fœminis an viris annumerandi ſint ſumptis ſignis ex genitalibus, & facie cognoſcitur, nam fœminei ſexus hermaphroditus erit, ſi vulva omnibus ſuis dimenſionibus exacta ſit, & adeo pervia, ut virile membrũ admittere poſſit, ſi menſes illac profluant, ſi glabri ſint, ſi promiſſi ſint tenues ac molles capilli, ſi toto corpore effœminati, animi fracti, timidi, voce acutâ, & mammis elatioribus, & juxta anum crines nulli. E converſo autẽ ſi perinæum & anum pilis obſitũ habet, ſi penẽ juſtæ magnitudinis alacriter arrigentẽ, & ſemine manantẽ, in virorum potius numero cenſendus erit, tandẽ quicunq; plus viri quam fœminæ habebit, vir erit, fœmina vero, qui plura cum fœminis communia habuerit; qui vero utrumq; æque participat, virfœmina dicitur, qui neutrum, neutris adſcribitur. Galen⁹ refert ſententiam quorundam, qui dicebant fœminã nullam eſſe hermaphroditum, deq; his intelligebant ſententiam Hippocratis, *mulier ambidextra non fit.* quaſi diceret, marimuliebre pudendum adnaſci poſſe, mulieri autẽ virile nequaquam. In cauſâ, propter quam hermaphroditus generetur, variatum eſt; nam aliqui ſcribunt, ſi mulier viro congrediatur, à primo qua eſt mẽſtruis purgata die, usq; ad quintum, marẽ producit, à quinto ad octauum fœmellã, ab octavo ad 12. rurſus maſculum: *poſt illum dierum numerum hermaphroditum*: conatur Lemnius hanc ſententiam ratione vallare, quia inquit, *Primis diebus ſordido humore repurgata vulva plus concipit caloris, quo virile ſemen coaleſcit, & in dextrum uteri ſinum dirigitur, hepatis dextriq; renis vi attractoriâ, è quibus etiam ſanguis calidus in alimentum futuri fœtus derivatur; ſiniſtræ vero partes, utpote frigidiores & ſanguinis inopes ſtatim à purgatis menſibus aliquid conferre non poſſunt, ſed poſt quintum diem uſq; ad octavum ex illis, liene & ſiniſtro rene aliquid ſanguinis confluit, quo fœtus alendus eſt, ita cum iſtæ partes vices ſuas obeant, ceſſentq; dextræ ex ſitu loci & alimenti frigidi ratione fœmella effingitur. Poſt octavum dextræ rurſum operantur, maſculusq; progignitur, poſt quod dierum curriculum, quia ex omni parte promiſcue ſangnis prorumpit, & ſemen neutri parti aſſociatur, ſed in medio vulvæ fluctuat hermaphroditũ confuſa inter ſe ſemina moliuntur.* Hanc ſententiam perperam Lemnius, & alii non ſine crimine Avicennæ adſcribunt, quoniam ipſe eandem omnino rejicit, ſeu fortè quia autorem habere voluerunt eorum, quibus nec ratio nec experimentum ſuffragatur, eâdemq;, quâ dicuntur, facilitate refelli poſſunt: nam fœtus maſculus aut fœmineus ex dierum diſcrimine non naſcitur, ut ſuo loco cudimus. Et certe ſi hermaphroditi omnes eſſent qui poſt 12. à repurgata muliere diem concipiuntur, copioſior eorum numerus naſceretur: ideoq; alii aſtris vitioſum conceptum potius acceptum referunt, iis præſertim bicorporea ſigna occupantibus: Alii ex vitioſo indecoroq; concubitu naſci putant, cum præter uſum vir ſupinus, mulier prona decumbit non ſine magno dedecore, & valetudinis diſpendio, quippe qui hernioſi plerumq; fiant. Tertia fuit ſententia eorum, qui plures cellulas in utero conſtituunt, hi namq; hermaphroditum gigni tradunt, cum ſemen in mediâ colligitur. Quarta adſcribitur Hippocrati, quod nimirùm quando duo ſemina, virile, ac fœmineum æqualia ſunt virib⁹, & copiâ. ex quibus virtus formativa & ex unoquoq; cõtendit effingere id, cui aptũ eſt, fit ut in uno eodemq; corpore utrumq; effingat. Tandẽ quidã non toti ſemini ſed cuilibet parti id tribuunt quæ virtutẽ habeat duo hæc membra efformandi.

Lex hermaphroditi.

Quî cognoſcatur ſexus.

7. aph. 44.

Cauſa hermaphroditi

Porro non ſolum in hominum, ſed etiã in brutorum genere hermaphroditi reperiuntur, equum, & canem hermaphroditum vidit Cardanus, de cervis Androgynis ſcribit Langius, Venatores communiter credunt, id quod etjam Archelaus confirmat, lepori utrumq; ſexum, & utramq; gignendi vim ineſſe, quod naturã pati non poſſe Marthiolus arbitratur, & commento anſam præbuiſſe leporum fæcunditatem eximiam; non ſolum enim crebro ſuperfæ-

C. lib. 7. c. 33.
L. thom. 1. Epiſt. 70.
M. in 2. dioſc. c. 18.

Lepus an hermaphroditus.

tant,

tant, autore Arist. sed statim à partu iterum concipiunt. Itaq; singulis mensibus generant, & interpositis diebus pariunt, unde tam innumera fœcunditas, ut quamvis plurimi quotidiè capiantur, fœcundius procreent, qui tamen eorum mares, quivè fœminæ sint cognitu perdifficile est.

A.6 de hist. animal. 33.

Qui superfœtatio contingat, & concipiantur gemelli.

CAP. XIII.

Superfœtatio quid.

Superfœtatio soli mulieri contingit.

Gemelli unico fiunt concubitu.

An plures fœtus pluribus contineantur membranis.

AGE igitur indesinenter pergamus, & de superfœtatione, & gemellorum conceptione pervestigemus: Est autem superfœtatio, secunda quædam conceptio, cum gravida jam mulier iterum viri concubitu usa concipit; nam, ut superius jam diximus, sola mulier gravida virum admittit, ideoque huic soli superfœtatio contingit. Si quod tamen à viro ejaculatum semen statim dilapsum uteri sinus ambos ex æquo subeat, hisq; conclusum foveatur affluente muliebri semine uno eodemq; concubitu gemelli procreantur, autore Hippo. quamvis Aristot. seminis multitudini, & copiæ idipsum tribuat. Plures autem fœtus singulis seorsim membranis in hominibus sicuti in brutis contineri plerique existimant, mulieremq; cum aliâs non cognatos aut monstrosos gemellos habet, plures si gestat fœtus, singulos propriis involucris singulis fœtibus peculiaribus continere; Alii gemellos unius sexus iisdem involvi secundinis, diversi autem sexus, diversas obtinere secundas arbitrantur. Nonnulli eos qui iisdem tunicis involvuntur, uno & eodem concubitu fuisse genitos, qui vero secundis discreti sunt ex superfœtatione, & alio concubitu interpositis aliquot à

Positio autoris.

conceptu diebus. Potius tamen existimo, mulierem cum gemellos gestat, unicâ tantum secundinâ, chorion dicta, id est, farciminali simul cum chorio (quod complexum nomine secundinæ intelligi diximus) eos continere, quamvis uterq; suum habet amiculum, argumento est, quod, quæ duos gestat fœtus, nunquam secundum cum primo emittit, nisi post secundi fœtus exitum, ideoq; cum primus infans in lucem venit, prudentiores obstetrices urinaculum præscindunt, & ipsius residuum, cujus superior pars secundæ intra uterum hæret, parturientis fœmori alligant, quoad alterius infantis intus manentis umbilicus ab utero divellatur, & sola, si alius non subest, cum secundo fœtu secundina etiam excernatur: nec deest experimento autoritas gravissimi viri Hipp. qui lib. de superfœtatione ita inquit; *quæ gemellos gestat eadem die parit veluti concepit, habet autem utrosq; pueros in una secundina.*

Obiectio.

Superfœtatio tertio gestationis mense.

Sed quid si contingat mulierem tertio gestationis mense superfœtari, ut Aristot. vidisse refert, & Mercatus fœminas esse tradidit, quæ tertio superfœtarint, dum tamen justum pariendi tempus instaret, primos vitales edidisse, secundum quinto mense mortuum elisisse; & alteram, quæ primum vitalem mense septimo peperit, mox geminos nono mense vitæ etiam compotes; nam quæ octavo mense concumbunt, plerumq; partus edunt mucore plenos, ut sæpe vidi? Sunt qui respondeant, utrumq; etiam fœtum eâdem contineri, ego vero, quia in hoc casu non video qua ratione non solum os uteri sed etiam Allantoides & chorion aperiantur, potius existimo, diversos istiusmodi fœtus diversis secundinis contineri.

Octavi mensis concubitus mucore partum opplet.

Solutio.

Superfœtatio raro contingit.

Porro superfœtationes, & raro sunt, & nihil quicquam proficere possunt, præter dolorem, quo uterq; fœtus pereat, nisi paululum temporis inter illos intercesserit, sic enim visi pleriq; sunt qui vitales exierint: Sed enim & geminos diversi sexus in genere hominum rarò servari contendit Aristotel. & Avicenna, etiamsi ex eodem concubitu geniti sint, quod etiam Plinius confirmat, ac pleriq; omnes, qui post eum scripserunt, & rationem reddunt, quia concursus fit præter naturam, cum non pari tempore mas, & fœmina in utero perficiantur, sed aut marem cunctari, aut fœminam prævenire necessum sit.

Gemini diversi sexus raro servantur.

Autoris frater, & soror gemelli.

Attamen amantissimus frater meus Franciscus à Costa gemellus est cum charissimâ sorore Leonorâ Paez, quorum uterque summo DEI beneficio quadragesimum

fere agit

ferè agit annum, atq; ille non solum viribus corporis, verum etiam (quod citra invidia dictum velim) animi ornamentis, virtute, prudentiâ, & morum integritate conspicuus: soror vero, quæ illum uno die tantum prævenit numerosam habet prolem (ut vel hinc etiam, quam parum valeat vis horoscopi, intelligas nam cum ipsi adhuc summo Dei beneficio vivant, & ambo ætate vigeant inter se persimiles, corporum specie haud admodum pares, quamvis voluntatibus non distent, tamen instituto propositoq; vitæ ita sunt dispares, ut ille longè à patriâ peregrinetur, illa domi maneat, ille cœlebs, nec unquam uxorem duxerit illa maritata) quibus alios similes geminos D. Augustinus vidisse refert, ut etiam contra Aristot. 2. colligas, multum interesse ex libris an ab experientiâ loqui.

5. de civit. Dei c. 1.

Obiectiones duæ.

At non injuria sciscitaberis si gravidarum uterus toto gravidationis tempore adeo clauditur, ut neque acus cuspidem admittat, quî fiet ut post conceptum reseretur? Subindè si vasa omnia primi fœtus chorio, & involucris aliis ita adhærent, ut ob id menstrui sanguinis nihil profluere possit, ac si profluat, abortionis periculum portendat, quia vincula, & vasa abrupta esse indicium est, quî fieri potest ut superfœtatio fiat, si neque sunt vasa quibus coagmentetur novum chorium, neque per quæ novus fœtus alimentum suscipiat?

Solutio.

primæ objectioni sunt qui respondent, gravidarum uterum in coitu perpetuò aperiri, veteres tamen docuisse sponte sua non hiare; alii uterũ post conceptionem certis temporũ intervallis aperiri rentur, ut excrementitiis humoribus, qui in ipso accumulari solent, exitus pateat, ideoq; concipere gravidam, quæ tum temporis in viri amplexum venerit. Qui tamen rem accuratius considerant, uterum tantummodo aperiri tradunt, cum avidior est, & libidine efferatus, aut jucundam nimis sentit viri titillationem, perinde ac ventriculi orificium à pastu clausum, oblatis delicatioribus cupediis reseratur, non tamen quibusvis hominibus sed edacioribus; hoc tamen rarissime contingere, atque adeo rarissime fieri superfœtationem. Secundæ objectioni dicendum est, id perpetuò sagacissimæ naturæ curæ esse, ne omnia vasa pro sui nutritione unico fœtui implantentur; sed semper aliqua servari vel ad mensium purgationem, si fortè sanguis redundet, ne copia fœtura suffocetur, vel ad novos conceptus alendos, si fortè concubuerit fœmina, & semen concipiatur, ut per dicta vasa, quæ majoris utilitatis gratia otiosa huic usui relicta sunt, novum fœtum fabrefaciat. Si adhuc quæras, cur nonnulla animalia, eaque parva, ut mus, cuniculus, canis, sus, multipara sint, alia unipara, sicuti mulier, & bisulca fere omnia magni corporis, cum præsertim majora animalia plures fœtus generare posse videantur? Causam reddit Aristoteles, quia in magnis cibus absumitur in corporis incrementum; minoribus natura demendo de magnitudine auget exuperantiam seminalis excrementi, ideoque numerosiorẽ quam duorum fœtuum in muliere sobolem superiori capite monstrosam esse prodidimus; Et ex eo apparet, quia duos tantum sinus uterus habet muliebris, ac duæ duntaxat mammæ sint à natura eisdem concessæ.

Prægnantis uterus aperitur.

Vasa omnia non implantantur unico fœtui.

Parva animalia cur multipara, magna unipara.

4. de gener. animal. 4.

De fœtus formatione, & uteri gestatione.

CAP. XIV.

Vteri gestatio quid?

UTeri gestationem totum id temp⁹ dici volunt, quod à genito intus infante ad ejus exitum interest, in quo quidem quid intra uterum peragi scriptores prodiderint, postulat rerum ordo, ut altius repetito principio superioribus annectamus. Cum igitur semen utrumque in utero constiterit, neque intra septem post ejaculationem horas fuerit effusum, sed uteri calore conservatum, fœminam concepisse credendum est, & tunc gestationem ac fœtus formationem incipere; quæ quidem differt à conceptu, quòd hiç uteri calore

Fœtus formatio quomodo differat à conceptu.

Mas citius quàm fœmina intra uterum efformatur.

fit, formatio vero fœtus ab ſpiritu genitivo, & formativâ vi. Cæterum totum conformationis ordinem varii variè deſcribunt, in hoc tamen conſentientes, quòd mas citiùs quam fœmina intra uterum efformetur, ob vehementem calorem, quod inſuper in utroq; ſexu alii temporius, alii ſerius ad perfectionem

Temporis formationis ad motum & huius ad partum proportio.

perveniant; Porro hoc etiam mari, fœmellæque commune eſt, ut duplicato à conceptu ad formationem tempore moveatur, ſubindeque triplicati dies motus, indicent diem partus, nimirum ſi fœtus formatus ſit 45. die, movetur nonageſimo, quo triplicato reſultat nonus menſis, in quo partus ut plurimum in lucem prodit.

Formationis ordo & ratio.

Sex itaque ſeptemvè primis diebus, ut egregie Bonacciolus, & poſt illum Mercatus ſcripſerunt, ideoque eorum ferè ſerie utar, ſemina duo otioſa non ſunt, ſed quaſi utrumq; bulliens ſpiritu genitivo, & uteri calore calefiunt, quo fit ut craſſeſcant, ſpiſſenturq;, & ex calore flatuoſus ſpiritus generetur, quo flatu commixta ſemina turgent, & intumeſcunt, mox minutiſſimæ bullæ ſpiritu repletæ aſſurgunt, ex quibus junctis una fit cavitas uberem ſpiritus copiâ comprehendens, qui intrò concluſus calidior factus refrigerationem quærens ad ſui cuſtodiam, ſibi pervium iter parat, ut per expirationem temperatus ſpiritus ad fervorem contemperandum eâdem viâ ſubingrediatur, quo ſpirituum ingreſſu, egreſſuq;, atq; vi ſpiritus poteſtate vitalis, animalis, ac naturalis, ad proportionata loca movente facultate formativâ diſcedit, ibiq; tres generantur bullæ, pro corde una, altera pro cerebro, tertia pro jecore: prior enim puriorq; ſeminis pars, in cordis; craſſior & pinguior, in jecoris: frigidior, & crudior in cerebri materiam cedit; tametſi Galenus cerebrum tantummodo ortum ex ſolo ſemine obtinere confirmat; cor autem, & jecur ex ſanguine attracto augeri; quod minus placet, quia hæc omnia ſpermatica ſunt membra, quæ prima ſui conformatione à ſemine fieri fatendum omnino eſt, quod ſi à ſanguine attracto poſtea augentur, ut de corde, & jecore ipſe teſtatur, id procul dubio omnibus tribus commune eſt; nec inſuper ea videtur accedere poſſe ſeminis copia, quæ valeat cerebrum ad tantam magnitudinem augere.

Tres bullæ.

Cordis, cerebri, ac iecoris generatio.

1. de semine 7.

Membrana quæ prius obducitur.

Porro tota maſſa ſeminalis externâ parte terrena reſiccente membranulâ obducitur, quemadmodũ in pane, dum coquitur, tenue quiddã pelliculæ ſpecie in ſuperficiẽ abſcedit, quam tunicã chorion nuncupavimus, eãq; poſteà aliæ duæ in generatione ſequuntur, ſicuti jã dictũ eſt, quæ ſanè tunica ſummâ opificis providentiâ illico fuit obducta, tum ne minime conſtans ſemen diffluerent, tum ut tres primorũ principiorũ bullulæ, molles adhuc & exiles, uteri duritie minime oblæderentur, aut ſpiritus exhalarent; quod quidẽ ad eximii architecti exemplũ factum fuit, qui prius tectũ parat, ſub quo poſteà ab injuriis munitus egregiũ ædificium poſſit fabricare.

Similitudo.

Vaſa umbilicalia.

Cum igitur hæc membranula per uteri acetabula dicta utero committatur contenta ſemina eidem annectit; Et in eâ membranâ meatus ad ſpiritus eventationẽ permanet, inter quem venæ arteriæq; procreantur, quarũ ora exterã tuniculam penetrantia vulvæ, venarum, arteriarumq; oris committuntur, ex quibꝰ venæ non pulſantes in unum coëuntes ſimiliq; modo arteriæ, venas duas, totidemq; arterias conſtituunt, quas cuticulare putamẽ ambit, ex quibꝰ conflatur umbilicꝰ, per quẽ ex vulvæ acetabulis cruentus ſuccus reſudans fœtũ poſtea nutrit.

Primum tempus ſpumificatio vel lactatio

Quæ omnia intra ſeptẽ dierum ſpatium fiunt, & hunc terminũ ſpumificationis tempus vocant, ac tunc adhuc genitura vocatur, quod in utero eſt, & ſi abortus contingat, effluxio nuncupatur, & apparet, ut vidit Hipp. perinde ac ſi quis crudi ovi exterius putamen detrahat, & per interiorẽ membranã interior humiditas pelluceat; rubrum etiã liquorẽ fuiſſe incluſum ipſe prodidit; in pelliculâ verò fibras quaſdam albas, & craſſas, cum cruore craſſo, & rubro obvolutas; circa pelliculam foris cruenta veſtigia ſugillationum inſtar, juxta medium tenue quid eminere, quod umbilicũ fuiſſe judicat, Galenus jecur, albas, & craſſas fibras cum ſanie delineationẽ venarũ, arteriarũq; fuiſſe, itaq; primis hiſce diebus tota hæc ſubſtantia rudem quandã ſortitur primorum principiorum adumbrationem; & hoc eſt primum formationis tempus, quod, ut diximus, ſpumificatio, ſive lactatio nuncupatur.

Poſt

Poſt id tempus operante jam vegetativâ facultate ipſius fœturæ (quæ non propterea vegetior eſt, quod nova quædam ſit, ut Avicennæ & Mercato placet, deperditâ jam eâ, quæ à parente defluxit, ſed quod repueraſcens perpetua fit, & novas vires reſumit, non ſecus ac in ſtirpium ſeminibus videmus) primum inchoata principia, & adhuc rudia, cor, jecur, cerebrum in propria loca ſejunguntur, propriaq; figurâ, & ſpecie exornantur, & incipit reliquorum membrorum conſtitutio, tunc enim è jecore primum vena porta, quæ continua eſt venæ umbilicali; deinde vena cava, ex qua poſteà per ramificationes ſuas univerſum ſemen nutriri queat, multiplici ſobòle diſperguntur, è corde arteriæ, è cerebro ſpinalis medulla, è quâ nervi tenuioribus aranearum filis ſimiles emergunt; ventriculus, inteſtina, veſica, cordis involucrum, peritoneum, meninges, ac reliquæ membranæ obtenduntur, quamvis adhuc partium inferiorum, ventris præſertim, obſcura nimis diſtinctio ſit, cutis etiam concreſcit, omniaq; contegit ex ipſo quoq; ſemine, ex quo oſſa ſubſtantiam conquirunt atq; figuram, etſi mollia ſatis, quæ omnia novem dierum intervallo peraguntur interdum octo, qui additi ſeptem ſpumificationis quindecim efficiunt, & hoc tempus lineationis ſive ramificationis dicitur, in quo adhuc ſola exiſtit ſolidarum partium conformatio ex ſolo ſemine: Sunt tamen, qui putent, ex virili ſemine principalia membra, ex fœmineo cætera produci. Cæterum adhuc quamdiu lineamenta ſuæ ſpeciei non accepit, quod in utero continetur, Embryo dicitur, quod græcè intrinſecum germen ſonat, ſi verò deperditur, deperditio propriè vocatur nondum abortus. Tertium ſequitur formationis tempus, in quo ſanguis uberius ex utero prolicitur, qui primum circum jecoris ſpermaticas fibras & membranam concreſcens totam reliquam illius molem, & ſubſtantiam conſtituit, tuncq; conformatæ partes ſolidæ nutriri incipiunt, & carne fulciri jecoris beneficio, quod omnibus alimentum conficit, & miniſtrat, ac ex eo natura ſenſim carne implet eas capacitates, quæ inanes inter ſpermaticas fibras interciderant, pictoris exemplo, qui primo imaginem rudibus lineis adumbrat, mox vario pigmentorum genere illuſtrat ac perficit; hoc itaq; tempus quod carnificationis appellatur duodecim ſequentibus ſolis terminatur, ac ita jam 27. conficiuntur, quo tempore jam fœtus ſive fœtura nuncupatur, nec amplius genitura dicitur, ſed adhuc inſtar plantæ vitam poſſidet. Ubi notandum eſt ex ipſo ſemine, ſicuti cæterarum partium ſeminalium ita etiam jecoris tunicam generari, quæ omnia poſteà à menſtruo ſanguine vegetantur per umbilici venas attracto, quæ ex venarum orificiis in matricem tendentibus obſervantur, unde cum Galenus, Ruſus & Mercatus dicunt, hepar concretum, & coagulatum eſſe ſanguinem, ſeu potius ſanguinis quandam affuſionem, non exiſtimes ipſum à menſtruo gigni, & ſubinde ſpermaticum non eſſe, ſed à ſanguine menſtruo carnificationem ſicuti cor, & reliqua ſeptem membra, quæ nigra à Macrobio dicuntur, nempe lingua, cor, jecur, pulmo, lien, & renes duo, ſortiri poſt primam conformationem; hoc ſolum diſtans, quòd ipſius parenchyma magnum ſit, & minus elaboratum, quâ etiam ratione interpretatur Iſac dicens, de ſanguine menſtruo hepar, & præter cor omnia membra carnoſa generari, cor autem de ſanguine arteriali. Quarto conformationis tempore non ſolum interiora membra conſpicua ſunt, ſed crura, & brachia diſtinctè, abſoluteq; delineata cernuntur; tuncq; primò, ut autor eſt Hippocrates lib. de naturâ pueri, caput ab humeris diſtantiam ſumit, brachia à lateribus, crura diſparantur, os per ſe deducitur, naſus, & aures eminent ac perforantur, oculi implentur humore puro, pudendum conſpicuum fit, utrum tandem ſit, venter, & inteſtina inflantur, ab hisque foras in podicem via fit, & omnia ab ſpiritu coarticulantur, & jam non amplius fœtus aut cyema ſed infans appellatur, id quod in utero eſt. Hæc autem decem, & octo diebus ſequentibus fieri à probatiſſimis autoribus teſtatum reperio

Formativa virtus fœtus repueraſcens eſt.

Principiorũ ſeparatio.

Vena porta.

Vena cava.

Secundum tempus lineationis vel ramificationis.

Quid Embryo.

Deperditio

Sanguinem ex utero quando primum prolicit fœtus ad carnificationem.

Tertiũ tempus carnificationis.

Iecur à ſemine generatur.

3. theor. 34.

4. formationis tempus articulationis.

Infans quãdo primum dicatur id quod in utero eſt.

reperio, ita ut totũ conformationis tempus ſit quadraginta quinq; dies, ſi partus major ſive nonimeſtris futurus eſt; nam ſeptimeſtrem, quem partũ minorem vocant, breviori tempore conformari prodiderunt, & antecedere prædicta formationis tempora uno atq; altero die. Cæterum fœtus uſq; ad perfectam formationem plantæ modo diſpenſatur, poſtea adminiſtratur ut animal. Nec multo aliter hæc quatuor tempora diſtinguunt, qui ita de iis decidunt, ut in primo ſpumificatio fiat, in ſecundo opera vegetativæ, in tertio opera ſenſitivæ, in quarto opera animæ rationalis apparere incipiant, quæ tamẽ propter humoris redundantiam nondum eluceant; ac in primo ſolum gubernatur à virtute ſibi à parentibus tributâ, quam formativam appellant; in reliquis hæc ipſa nova jam ſive repueraſcens fit, & ſibi propria. Porro per ſingula tempora diverſos ſortiri entis gradus, & diverſam conformationem frequenti ſapientiſſimorum experientiâ confirmatur; qui obſervârunt id quod intra ſex ſeptemvè primos dies abortiebatur, lacteum planè eſſe, & hoc genituram vocârunt, quale illud quod Hippocrates vidit, quod poſtea uſque ad decimum quintum lineamenta rudia habet, Embryonem dixerunt, ſi ita mavis quam genituram diſtinctionis gratiâ appellare; atque deinceps ſanguineum uſque ad 27. fœtum eſſe ſive cyema, tandemq;, inquit Hippocrates, plurimas mulieres puerum perdidiſſe paulo ante trigeſimum diem, & inarticulatum apparuiſſe, quicunque vero poſterius perditi ſunt aut in ipſo trigeſimo aquâ frigidâ exceptos, articulatos, coactos, conſiſtentesq; viſos fuiſſe, ſi modo mares erant, nam fœminæ, ut mox apparebit, hoc tempore perditæ in aqua diſſolvuntur, nec articulatæ conſpiciuntur, quia majora requirunt ſuæ formationis intervalla. Putat tamen Fernelius totam fœtus conformationem uſque ad quadrageſimum diem ex ſolo ſemine fieri, nullo adveniente ſanguine, nec ante prædictum tempus conformatas partes aut ſanguine nutriri, aut carne fulciri, fœtus illius exemplo ductus, quem ſeſe vidiſſe refert quadrageſimo die ejectũ ſemidigiti aut majuſculæ formicæ magnitudine, prorſusq; conformatum, cujus tamen partes omnes excepto jecore albæ ac ſpermaticæ cernebantur; At unum exemplum non facit experientiam, cum præſertim plurima habeat repugnantia à priſcis ſapientiſſimis obſervata; Potius ergo fœtum illum penuriâ alimenti ejectum fuiſſe credendum eſt, ſiquidem conſtat, conceptionem facilius procedere, quamdiu vaſorum oſcula penitus clauſa non ſunt, ſed aliquid ſanguinis ſtillat ad fœturæ alimentum: proinde exiſtimo ad ſeptimum uſq; diem membra tantummodo formari ſeu lactari à ſolo ſemine, menſtrui ſaguinis nondũ indiga, tunc jam exhauſtâ totâ ſeminis materiâ, majori corpuſculum indigere nutrimento, quod ex umbilico poſtea quæritur, qui tunc propterea inchoatur, ac reliquæ duæ ſecundinæ Amnium, & Allantoides.

Minor partus vocatur ſeptimeſtris

Fœtus ſingulis temporibus diverſos ſortitur entis gradus.

Dub. An ad 40. uſque diem tota conformatio fiat ex ſemine.

r.Phyſ.10.

Ad 7. uſque diem membra ex ſolo ſemine lactantur potius quam formantur.

De fœmineo conceptu, ac quo tempore fœtus ſentiat, & moveatur.

CAP. XV.

EX dictis palam jam eſt, ſex ſoles ſpumificationi dicari, novem lineationi, & ipſius repletioni, duodecim carnificationi, octodecim configurationi, ſeu efformationi: hæc porro hoc diſticho comprehenduntur:

Sex in lacte dies, ter ſunt in ſanguine trini,
Bis ſeni carnem, ter ſeni membra figurant.

Quod ſi ſecundum tempus in duo dividant, ſic ut tres dies tribuant lineationi, ſex lineationis repletioni, perinde erit, eodem enim pacto erunt 45. formationis dies plus minuſvè. Quæ quidem de partu majori ſeu nonimeſtri intelligantur, nam ſi partus minor futurus ſit, tunc ſex ſoles ſpumificationi

Hip. lib. de nat. puer. text. 10.

Partus ſeptimeſtris tempora.

tioni tribuuntur, octo lineationi, ac repletioni, novem carnificationi, & huic parem dierum numerum configurationi, ut plurimum enim hisce temporibus, paulo brevioribꝰ longioribusvè tota articulatio fit: quæ omnia de masculi generatione veniunt intelligenda, nam fœmina longioribus temporum impendiis intra uterum absolvitur: quod tamen decem dierum intervallum ultra masculi tempus ad sui generationem fœminæ nonnulli tribuunt, ludificari mihi videntur; hâc enim ratione semper fœmellæ gestationis tempus duobus mensibus tempus gestationis masculi superaret, decem enim duplicati usq; ad tempus motionis viginti efficiunt, & hi rursus ad partum triplicati 60. si itaque constituas tempus maris nonum mensem, oportebit omnino fœminam non ante undecimum in lucem prodire; si vero hanc dicas nono mense exire, tunc masculus perpetuò erit septimestris. Hinc comprehendes eruditi Mercati lapsum decem dierum numerum ultra masculi spatia pro fœminæ efformatione expostulantis; hâc etiam difficultate circumventi nonnulli triplicandos censent dies formationis, ut inveniatur motionis tempus, cujus opinionis fuit Bonacciolus, sed hic etiam à vero deviat, nam tunc fœtus qui formatur quadragesimo quinto die, partus (quod plane est ridiculum) contingeret mense decimo tertio, cum dimidio, nam triplices quadraginta quinque dies, centum & triginta quinq; invenies, qui numerus etiam triplicatus efficit 405. qui certè constituunt prædictos 13. menses, eosque solares cum dimidio. Potius igitur dicendum, fœmellam tardius masculo efformari non quidem tam longinquo intervallo, sed tribus duntaxat, quatuorvè diebus ita ut pro unoquoque suæ formationis tempore uno die vel aliquot horis amplius, quam mas indigeat. Sed nullâ injuriâ sciscitaberis, cur fœmina in utero tardiùs, extra velociùs adolescat, quod Hippoc. Aristoteles, & Galenus summis assensionibus confirmarunt, annè citius extra uterum suscipit incrementum, ut sugillatores malevoli dicunt, quia arbor mala cito crescit? minime; sed propter caloris copiam mares intra uterum citiùs efformantur, quàm fœminæ, à debiliori enim calore tardior fit articulatio, postquam vero semel formata est fœmina, & intra, & extra uterum velocius incrementum capessit, propter humiditatem, quippe humidiora corpora, sicuti fœminarum, promptè extenduntur, & augentur; quâ etiam de causâ pubescunt, sapiunt, senescuntque citius, sed propter facultatis imbecillitatem desinit in ipsis celerius incrementum, & vitæ terminus brevior est, quàm maribus, unde ipse Aristot. dicebat, *Et pubes, & vigor, & senectus fœminis prius venit, quam maribus.* Respondent alii, fœminas extra uterum citiùs pubescere; quod sint viris debiliores, sicut horarii ac teneriores fructus citiùs maturescunt, quam solidi & durabiliores, & communiter, quæcunque infirmiora sunt, temporius perficiuntur, unde proverbium, quæ cito fiunt, cito pereunt: at hæc ratio cum superiori eadem est, nam quia fœminæ humidæ sunt, ac frigidæ, ideo debiliores.

Hipp. cit.

Fœminei fœtus conformatio.

Quæst. An fœmina ad sui conformationẽ 10. dierum spatium ultra masculi tempus requirat.

Mercati lapsus & Bonaccioli.

Positio.

Hipp. lib. de nat. pueri. A. 7. de hist. animal. 3. G. 6. Epid. 2. 44.

A. 4. de gen. animal. 1.

Fœmina citius pubescit, sapit, & senescit.

At si vir longioris est vitæ quî quæso fit ut plures communiter viduas fœminas, quam viduos viros conspiciamus? Multiplicem id habet causam. Prima est, quia viri pluribus sese periculis exponunt in conquirendâ re familiari: quin etiam naufragio, & bello plerique pereunt, & salaciores sunt, idcirco ex accidenti plus in illis deperditur de calido & humido, in quo vita consistit. Secunda causa est, quia viduatæ semel fœminæ in plerisque regionibus rarius quam viri secundas nuptias celebrant. Tertia, quia ut plurimum fœminæ juniores nubunt, ideoque nil mirum, si maritis natu majoribus supervivant. Hoc tamen telum declinandum restat Hippoc. cit. fœminam ut longissime 42. efformari prodidit, masculum 30. hunc numerum si usque ad motum duplices, duos menses efficies, qui triplicati usq; ad partum, sex tantum menses tibi dabunt, quod si primum numerum perinde ac secundum triplicaveris, reperies novem fere menses, est igitur Bonaccioli computandi ratio rationi magis consentanea. Hujus violentiam infringes, dicendo, Hippocratem de minori

de minori partu ibi esse intelligendum, semperq; primum numerum duplicandum, ut optime animadvertit Avicenna c. de generatione Embryonis. Jam verò ut ad institutam fœtus formationem redeam, ubi ad mensem tertium mas pervenerit, fœmina ad quartum, firmatis jam utcumq; ossiculis, & paulò duriusculis factis moveri incipiunt, sensus autem facultate prius quàm motu illustrantur, nimirum circiter diem sextum & trigesimum, sensu tamen hebeti admodum, & obtuso, quæ quidem actio prior editur, quia interioris partium dearticulationes, motus vero certioris, & firmioris indiget, ad illum insuper

Infantu motus et sensus. Fœtus prius sentit quam moveatur.

minus validum robur satis est, cum sit passio, hic validius exigit, quia est actio, qua ratione in lib. de locis patientibus Galenus prodidit partis resolutæ motum aboliri posse relicto sensu. Neq; obtrudas, hâc ratione perfectiorem formam, qualis est sensus, qui non nisi perfectioribus animalibus convenit, priùs acquiri, quam minus perfectam, motum nimirum, quo etiam donantur minus perfecta, quoniam loquimur non de dilatationis, aut contractionis motu, sed exacto, & voluntario, quod non nisi perfectis convenit animalibus. Cùm enim eo usq; vegetabilis fuerit substantia, & vitam plantæ vixe-

Animal fœtus quando incipit esse.

rit, jam circa quadragesimum diem incipit animal esse quoniam sentit, ac non multò pòst movetur; Ac indies post tertium quartumve mensem magis ac magis vegetatur, quoniam uberiori jam utitur alimento, majusq; suscipit incrementum, & uterus indies magis magisq; distenditur, quæ causa est, cur tunc fœminæ sæpiuscule coactæ mejunt, quia tota vesica à tumente utero

Ar. locus 4. de gen. ani. elucidatur.

comprimitur. Verum contrarius huic dogmati videtur difficilis Aristotelis locus, ubi in hunc modum scripsit, *sed cum fœtus magis magisq; perficitur, plus excrementi superest, minus enim absumitur idq; dulcius est cum non bene trahatur, quod bene coctum sit, non enim insuper ad fœtus formationem consumitur, sed ad incrementum mediocre quasi jam fœtus constet adeptus finem suum*; qua quidem serie minus alimenti absumere fœtum conformatum apertissimè sentit; quod tamen non solùm innumero penè sapientum numero contrarium est, sed ipsimet Aristoteli qui sexto capite præcedenti fœtum in principio præ sui exiguitate copiam alimenti absumere

Ar. contraria loca conciliantur.

non posse prodiderat, ideoque gravidas initio gravidationis perturbari, easdemque posteà, ubi jam pleniùs absumitur alimentum, allevari. Cæterum tantam hanc in ejusdem viri verbis primo intuitu contrarietatem sic concilia-

Vltimu mẽsibus minus alimenti ad proportionẽ corporis consumit fœtus

bis facile: Nam minus alimenti absumere fœtus majores eâ ratione intelligendum est, ac si dixerit, minùs quidem ad proportionem corporis, quam ubi erant quatuor, quinqueve mensium, aut sex, nam his mensibus non solùm aluntur, sed etiam magis integrantur omnes partes, vegetantur, ac perficiuntur, licet antea primam articulationem ac conformationem habuerint; postea vero jam fere perfectus, ac integre conformatus minori augmento, & minori alimento indiget ad proportionem suæ molis. Et cùm jam non æquè trahatur, incipit natura illud dulcorare, & dulcissimam pinguioremque illius partem ad mammas trudere per communia vasa, ut fœtui, quem jam conformatum esse prævidet, quique eo usque per umbilicum nutriebatur, jam

Lac prægnãtibus 7. mense incipit apparere.

per os nutritionem paret, ideoque hoc tempore à septimo nimirum usque ad nonum mensem incipiunt intumescere ac grandiores fieri mammæ, & lac apparere, ut infrà constabit, fœtus itidem pro mole suâ incipit defectum nutrimenti sentire, & sese movere, quousque tandem in lucem veniat, quâ ratione fit ut illud, quod dulcius est ac benè coctum jam non æquè trahatur ad uterum, quia fertur ad mammas, cujus difficilimi loci ultima verba explicuit, quod sciam, ante nos nemo, ac licet priora tentaverint plurimi, nullam tamen causam assignant, cur cum major sit fœtus, plus tamen alimenti super-

1. causa.

sit, quod inextricabile ac indissolubile videbatur, ea autem est naturæ egregia, & optime ordinata œconomia, quæ eò plus trudit, ubi majorem prænoscit futuram indigentiam ad uterum, dum fœtus nutritur ac conformatur;

conformatur: ad mammas, cum jam externo alimento incipit indigere; adde quod, ut suprà jam prodidimus, à grandiori fœtu magis premuntur vasa, ideo alimentum liberè non permeat, subindeq; plus superest.

2. causa.

Utrum viscerum prius generetur, cor, an hepar.

CAP. XVI.

Agitatur controversia.

Arist. 3. de part. ant. 3.

Arist. sententia.

Difficilimæ illæ sunt tractationes, in quibus Galenus, & Aristoteles pugnant, è quarum numero hæc etiam non minima existit, quâ de ordine generationis partium principalium summâ contentione disceptatur. Aristot. quia putavit non arteriarum duntaxat, sed etiam venarum, & tùm movendi, tùm nutriendi principium cor existere, neq; tres principes animæ facultates naturalem, sensitivam, atq; vitalem sedibus discludi, sed omnium membrorum nobilissimum membrum cor omnium facultatum originem esse, ac sedem primariam, cerebrum atq; hepar illius solummodo instrumenta; ideo cor contendit primùm effingi, *quia*, inquit, *id primum constare necessum est, ex quo incrementum ac motus cæteris accedit; & insuper quia quod per obitum vita ultimò deficit, primum id effici atq; vivere necessum est.* Huc accedit, quòd nutriri membrum nullum animalis possit, in quo non sit sustentatio vitæ, ut enim nutriatur, in vivis esse oportet, siquidem quæ vita privata sunt, ea ali non possunt; cor igitur primo creari necessum est, utpote vitalis facultatis principium & origo, à quo nativus calor, & vita tanquam à fonte enascuntur. In hanc sententiam Avicenna pedibus omnino discedit, eamque adhuc alterâ ratione in hunc ferè modum confirmat; facultas formatrix cum fœtum effingit, nutritione partium, quas format, non indiget, quia tunc resolutio effatu digna nulla accedit, cujus causa refici ipsa alimento oporteat, quod quidem alimentum ad id solum exigitur, ut quod de substantia membrorum effluxit, restituatur ac restauretur; si igitur tunc alimento opus non est, neque hepar, quod solum, ut alimentum suppeditaret partibus, fuit animalibus tributum, primum gigni oportebit. Hæc est philosophi, ac peripateticorum sententia: contrà tamen sentiunt Hippocrates, Plato, & post eos Galenus lib. de fœtus formatione, jecur priùs generari, quamvis nonnulli Hippocratis mentem fuisse censeant, cerebrum, & oculos primùm in fœtibus efformari, ut in pullis ab ovo genitis fieri cernitur, sed Galeni rationes audiamus: Prius ali fœtum oportet usque ad perfectam effigiationem jecoris beneficio, quam respirare, quod per umbilicum intra uterum fit, aut sentire ac moveri, quorum nulla ad vitam simpliciter necessitas urget. Insuper fœtus primum vivit altrice virtute, deinde vitali, tandem animali; igitur, qui ordo virtutum est idem generationis membrorum, quæ causa est cur infantes altricis animæ functiones validissimas habeant, imbecilliores vitalem, & pulsificam, quæ à corde: imbecillimas quæ à cerebro proveniunt. At si obtrudas, hepar hâc ratione extincto corde posse alere, utpote quod ante ejus formationem etiam alebat, id quidem negat, quia pereunte corde hepar extra uterum destituitur maternâ pulsatione, quâ intra ipsum fovebatur, nec sequitur, si antecedit in fœtu efformando jecoris generatio, ut postremò jecur pereat, quoniam & immixti generatione materia formam præit, & tamen formæ abolitio mixti est corruptio; huc accedit facilitas generationis hepatis, quod quidem præter prima lineamenta, nil planè aliud, quam coagulatus sanguis videtur; præterea experientia, quæ sola omnium rationes omnes una evertere potis est, idipsum testatur, nam ipsius psaltriæ genitura, quam Hip. viderat, rubrum quiddam erat ac rotundú, quod proculdubio hepar fuisse ex eo apparet, quia fœtusin utero per umbilicú recipit alimen-

A. 21. 31. tract. 1. c. 2.

3. & 4.

Galeni sententia.

Galeni sententia roboratur.

alimentum, vasa vero umbilicalia recta ad illud rubeum corpusculum tendebant, corde aut cerebro nondum efformatis. Cum igitur partes corporis non creentur, antequam earum sit usus aliquâ ratione necessarius; & fœtus, dùm planta est, nullatenus corde indigeat, aut cerebro, ut c. sequenti palam fiet; reliquum est, ut jecur primùm generetur, cujus operatione primùm indiget; idcirco vulvæ prægnantis jecur, quam cor propius constitutum fuit; cerebrum corde etiam longiùs, quippe quod posteriùs etiam fabricetur, utpote non ad vivendum, sed ad benè vivendum necessarium. Ejus profectò sunt efficaciæ utriusq; partis rationes, ut eas sequantur neotericorum phalanges numerosæ atq; præcipuæ; Idcirco si de his, quæ discam potius, quam dicam, ne docere videar quod ingenii acie percipi non potest, aliquid proferendum sit fœtus partes omnes æquè sui adumbrationem, & rudimentum nansisci crediderim, nisi quod superiora inferioribus, interiora externis, spermatica sanguineis priùs orta apparent; quæ verò præstantiora sunt, priora cæteris initium capiunt, licet sæpè posterius perficiantur, qua ratione tria præcipua membra cor, jecur, & cerebrum, prius, quàm umbilicus, aut quicquam cæterorum, primordia sumunt, quæ illico in totum, quod subinde efformatur corpus, germina effundunt, cerebrum spinalem medullam: cor arterias: venas jecur, omnium tamen primus umbilicus perfectè consistit; cujus etiam sententiæ ipsemet fuerat Galenus lib. de semine, ubi hæc tria principia simul conformata apparere prodidit, licet postea citato palinodiam cecinerit, quòd omnibus tum medicis, tum philosophis probabilius visum fuisse compererit, cor ob prædictas rationes post jecur efformari; quæ etiam causa nos movet, ut eidem potius (si cuipiam adhærendum sit) hâc in re cooperemur, quam Aristoteli, cujus & Avicennæ rationes solvere non est animus, & quia quatenus cor prius efformari contendunt, plane inutiles non sunt, & quia jam hæc nimis multa esse videntur in re, quæ ad philosophum potiùs, quàm ad medicum spectant, eaq; admodum ambigua, & salebrosa: quis enim exactè agnoscet, quid fiat in tenebris illis, & quisnam ibi sit ineffabilis atq; reconditus, longeq; nostrâ cogitatione profundior naturæ ordo? Quamobrem non possum non vehementer mirari imo irridere sciolos quosdam, qui non solum de his principiis, verum etiam de minimis quibusq; particulis, & venarum portiunculis longâ disserunt oratione, & tempora quibus singula effinguntur non minus temerè quam frustra somniant potius, quàm assignant: Non legerunt profectò hi aut certe oscitanter verba illa concionatoris; *Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis, sic nescis opera DEI, qui fabricator est omnium.* At sicuti honestus ille labor est, qui ad possibilia comparatur, ita profectò furor censetur, id quærere, quod superat nostram mentem. Sed ut eò, unde digressa est oratio, redeat, constat fœtum prima sui conformatione ex solo semine effingi, eundem verò ex menstruo sanguine postea ali, non secus quam ex albo ovi pullus progignitur, ex luteo alimentum suscipit, quamdiu testâ includitur; nam etsi de hoc etiam repugnantes sint Hippocratis, Aristotelis, ac Plinii sententiæ, omnes tamen qui rectè judicant, & experientia ipsa testantur, album ovi semen humanum, luteum menstruum repræsentare.

Iecur vulva prægnantis propius accedit quã cor aut cerebrum fœtus

Cerebrum non ad vivendũ, sed ad benè vivendũ necessarium.

Positio autoris.

Cor, cerebrum, & iecur simul formantur.

Vmbilicus omniũ primus perfectè consistit.

1. de sem. 8. Et cui titu animal esse, quod in utero est.

Ecclesia. 11.

Ex albo ovi pullus gignitur, ex luteo alimentum capessit. Album ovi semen, luteum menstruum repræsentat.

De operationibus, quibus in utero infans caret, quibusvè utitur.

CAPUT XVII.

Infans in utero egestiones non emittit.

NUmquid verò quemadmodum in utero infans sudores, & urinam ejicit (quod supra monstravimus) ita etiam egestiones emittit? minime: neq; id immerito, quia egestio excrementum est primæ concoctionis, quæ incipit in ore, & in ventriculo perficitur; at fœtus in utero alimentum per os non sumit, sed

mit, sed

mit, sed sanguine nutritur jam elaborato, qui per umbilicum permeans rectà tendit ad hepar, ubi secunda concoctio celebratur, merito igitur lotium emittit, sudorem ac sordes, quæ sunt excrementa secundæ ac tertiæ concoctionis, egestiones vero, quæ primæ superfluitatis existunt, nullas habet; cũ hoc tamen etsi non stercus, crassa saltem, & varia bilis in ipsius intestinis colligitur, quæ inter dissecandum apparet, & alias mox à partu illam fœtus excernit, *collostrum* Itali vocant, Hispani *ferrado*, quæ si non expellatur, retrocedere ad præcipua membra solet, & vel mortem, vel epilepticum morbum aliaq; perniciosissima symptomata inferre, ideo peritiores fœminæ aliquid deglutiendum exhibent, antequam lac gustent ad expurgandum teterrimum excrementum, ne cum lacte permixtum ad venas permeet, & corpus universum inficiat; ex eo autem quod hunc humorem viderint autor lib. cui titulus, animal esse id quod in utero continetur, & autor libri de carnibus, ludificatos fuisse constat, infantes in utero ore nutrimentum sumere existimantes, quod ille ex mammæ appetitione colligit, neq; enim, uti ipse ait, nisi antea ore sugere fuisset assuetus, tam citò ad mammas ferretur. Posterior tamen excremento hoc ducitur, quod à partu nullo adhuc lacte accepto infantes emittunt, qui quidem sive Polybius fuerit, sive alius à rationis orbitâ aberrat. Constat enim priorem librum Galeni non fuisse ex pluribus erroribus quibus scatet, & sententiis Galeni dogmatis contrariis, qualis hæc est, cujus contrarium in lib. de fœtus formatione, de usu partium, & mille aliis in locis Galenus protulit: Liber etiam de carnibus Hippocrati falso est asscriptus, nam is in lib. de natura pueri, quem Galenus veluti Germanum recipit, per umbilicum infantem in utero nutriri asseveranter confirmat, *juxta mediam autem carnem*, inquit, *umbilicus distat, per quem alimentum ac incrementum puer capit*, idemque repetit lib. de septimestri partu, quod si advertissent Vesalius, Columbus, & Censorinus lib. de die natali, adeo insolenter insontem Hippocratem non sugillassent, sed hi nihil antiquius habuisse videntur, quam contra sapientissimum senem, ac disertissimum Galenum vitilitigare. At quæres, quonam igitur modo infantuli illud habent excrementũ, si per os nihil assumunt? ex sanguinis quo nutriuntur fœculentia, quæ quidem à naturâ criticâ quâdam expulsione ab epate ad intestina, & ventrem, per meseraicas venas exploditur, ne nimirum retrocederet ad membra præcipua, & mortem induceret, quod neq; Vesalius perspexit, nec à quopiam alio notatum reperio. Si adhuc quæras, num infans in utero dormiat aut vigilet? Respondeo, Gentilem ex mente Avicennæ expergefactionem aut somnum saltẽ manifestum in infantibus non agnoscere; contrarium tamen fœminæ experiuntur, fœtũ manifeste in ventre nonnunquã dormire nonnunquã vigilare, quia, ut illæ ajunt, sæpè sentiunt in utero quietem veluti dormientis, aliquando motum instar vigilantis.

Lotium, sudor, sordes.

Crassa, & varia bilis in intestinis fœtus reperitur.

An infantes in utero ore nutriantur.

Unde illud excrementum.

An infantes in utero dormiant aut vigilent.

Porro fœtus parentis pars non est, nam pereunte illo, necessum esset, hunc quoq; emori, vel saltem edito functionum offensam capere, tanquam deficiente partis alicujus operatione. Quidam animal esse dixerunt id, quod in utero est, alii minime: qui animal esse credunt, ex motu ipso illud conjectant, nam movetur ac delectari videtur, & ad matris gaudium affici, ac subsultare, eâdemq; affectâ contrahi, &, ut sensibile animal cogi, quæ sensibilitas non nisi animali inest, pleriq; tamen nondum animal esse dicunt, sed nutriri, & augeri, ut stirpes, & arbores, neq; motũ edere voluntarium, sed vibrationis, ut plantæ. Asclepiades vero neq; animal esse, neq; non animal fœtũ in utero autumavit, sed dormientibus simile quippiam ac sopitis, qui sensus habent, sed non utuntur, sed hos omnes profundius dormitare convincit citatus lib. Galeno adscriptus, & quidem si de toto gestationis tempore id intelligunt, prorsus commentitia tradunt, nam antequã fœtus in lucé veniat, introducitur rationalis anima, ut mox dicetur, ad quam vegetabilem ac sensitivã præcessisse necessum erat. Idipsum facile colligitur ex pœnis legibus illatis iis, qui aborsus causa extiterint, subinde quod in ventre constitutos fœtus leges hæredes legitimos

Fœtus parentis pars non est.

Quæst. An sit animal illud quod in utero est.

Asclepiadis sententia.

Pœna illata illis, qui aborsum movent.

constituunt, haudquaquam id effecturæ, nisi animal esset, quod in utero est. *Actiones voluntariæ.* Actiones tamen voluntarias fœtus in utero non edit,&,quod magis mirabere, neq; oculis utitur, neq; auribus,neq; odoratus instrumento, aut gustus,neque pulmonibus,ventriculo, aut intestinis,neq; ano,neq; pene,neq; manibus,pedibusvè; non enim erat,quo iret in illis materni uteri tenebris,neq; quo oculos flecteret, neq; cordis usu tùm eget,nam vitales spiritus per arterias umbilicales ad fœtum deferuntur,quarum auxilio respirat,sed neq; etiam vocalibus utitur instrumentis, *Cordis usus in utero qualis. Vox.* non enim antè loquitur, aut plorat, quam in lucem veniat,tunc vero etsi ploret,lachrimas tamen non emittit: sicuti neq; ridet,ut plurimum nisi post trigesimum solem,quod si antè risus eruperit,ominosum ac timoris plenum vulgo judicatur; *Risus & ploratus. Risus ante 30. diem ominosus.* Risus filioli mei tertio à partu die mihi nono sequenti in fletum, ac in summum mœrorem fuit conversus: nam in eodem puerperio conjux charissima obiit. *Dentes.* Adhæc neq; dentes in utero nascuntur,sed post editum in lucem infantem septimo mense nasci incipiunt primores, fereq; prius parte superâ,quod tamen perpetuum non est, quia nonnullis inferiores prius pullulant. Cæterum priores septimo anno decidere solent,& alii sufficici. *Cum dentibus nasci viris auspicatius, fœminis infaustum censetur.* Cum dentibus verò nasci,quemadmodum Marco Curtio Dentato ob id appellato,& Cn. Papirio Carboni præstantibus viris contigisse scriptis proditum est,viris quidé non malũ fuisse auspicium prisci crediderunt,at in mulieribus infaustum inauspicatumq; semper extitisse. *Nominis impositio.* Imponuntur nomina ut plurimum 7. die,cujus consuetudinis ratio est, quia comitiali morbo pleriq; ante 7. solem pereunt, ob id igitur die septimo,tanquam eorum saluti magis credamus, nominibus insigniuntur.

Quo tempore rationalis anima corpori infundatur.

CAPUT XVIII.

Agitatur controversia. PRincipem vero illam animæ partem, ac rationis participem, quam mentem appellamus, eo tempore, quo fætus incipit moveri, in præparatum jam ac instructum infantis corpusculum comigrare sapientes omnes asseverarunt; *Duplex motus in fœtu.* verum cum in fœtu duplicem ex lib. Hippocratis,& Aristotelis motũ agnoscant,alterum vitæ manifestativum,quem circa quadragesimum quintũ diem fieri arbitrantur: alterum partus præsagum, quem septuagesimo,aut nonagesimo die evenire certum est, prout partus septimestris, aut nonimestris futurus est, *Quorundã sententia.* quidam à 35. usq; ad 45. rationalem animam advolare putant, & simul cum vitâ infundi, sed quæ veluti igniculus immersa materiæ supra modum humidæ nondum queat exercere vires suas, quia (inquiunt) completâ organizatione,& conformatione mox anima actus ejus corporis est, cujus organizatio completa est. Huic opinioni cooperatur Mercatus,& omnis fere peripateticorum schola; *Aliorum sententia.* Plurimi tamen eorum qui sapientissimi habentur, non ante tertium, quartumvè mensem, quo tempore cor, cerebrum,jecur, non solum inchoata, sed absoluta jam consummataque sunt, commigrare in corpus autumant,talem enim, & non qualemcunque conformationem perfectissimæ formæ convenientem esse: Ita quidem sentit Ocha doctor dictus Angelicanus,cui adhæret Fernelius,& Lusitanus,id quod itidem nobis probabilius videtur, *Autoris iudicium.* nam ut docta est Aristot. sententia, non idem simul animal, & homo fit,sed prius animal,postmodum verò homo; *A.2.de gen. animal,3.* igitur etsi vivat fœtus 45. die,nõ propterea credendũ est,perfectã illam formã rudi adhuc,& imperfecto corpori,neq; plane conformato infusam esse. *Chymicorũ nugatio.* Cæterũ ut nec sunt alia metalla à naturâ instituta,ut ex iis fiat aurum,sicuti Chymici nugantur; ita nec cæteræ animantes, ut ex iis homo fiat,ideo cũ in fœtu solitaria inerat anima vegetabilis,etsi fruticis instar vivebat,frutex utiq; non erat,neq; cũ anima sentiens accessit,brutũ is certe fuit,non enim bos,aut leo,aut eorũ quippiã,sed perfectiori *Forma rerũ non permutantur.* modo,

modo, & vegetabat, & sentiebat, insunt enim hæ vires illi in ordinem ad rationalem, & quamvis per gradus sive partes ingrediantur, tamen absoluto jam homine nulla potest perire, reliquis salvis, tanta fit earum connexio; quæ causa est, ut illi, quorum suprà mentionem fecimus, primo conformationis tempore crediderint, fuisse rationalem animam introductam, quæ cæterarum virtutes contineret, & primò vegetativæ opera edidisset, secundò sensitivæ, tandé rationalis pro majori vel minore fœtus organizatione, & subjecti amplitudine: Quocirca, hi fortassis minus subibunt vituperationem, quam Averroës, qui in errorem multo intolerabiliorem se conjecit, quippe qui non prius menté copulari corpori arbitratur, quam infantes omnes fœminas matres, viros patres appellare consueverint, itaq; ex mente illius in utero hominis generatio non fuit absoluta, quia solæ genitæ fuerunt vegetativa, & sensitiva, sed quis credat menté illum habuisse, cum hanc de mente opinationé effudit, & seipso indignâ, & à mente philosophicâ adeo alienâ, ut eam attulisse sit refutâsse? nam, ut dictũ jam est, etsi rationalis anima, antequam fœtus in lucem veniat, & loqui, velle, ac intelligere incipiat, nullam sui proferat actioné, illud quidem fit, quia humoris redundantiâ, veluti in lethargo aut ebrietate sopitâ nondũ potest, quę sua sunt munia exercere. Porrò quãvis extrinsecus illa adveniat, neq; potestate inhæserit in seminis materiâ, nõ propterea negandũ est in humano fœtu quandam corporis præparationé, partium temperaturã, & compositionem à vi effectrice produci, quæ divinam illam menté quodammodo elicit, atq; conservat: requirit enim anima humana humanũ corpus & figuram; utrum vero appellente sentiendi animâ, pereat vegetativa, & cũ rationis particeps accesserit, quæ omniũ vim habeat, cæteræ intercidant; an vero essentia sedibusq; distinctæ manentes, eidé famulentur & assideant, quod quidam minus apposite existimârunt, neq; virtualiter duntaxat, eminenter, aut formaliter eidé insint, sed realiter distinctæ separatæq; maneant, non est præsentis operis definire, si modo hoc attentiuscule expendas, cæteras sive partes animæ, sive species, sive facultates ipsius nuncupaveris, sive eidé qualibet prædictarũ ratione inesse putaveris, distinctis sedibus sua obire munia vegetabilé ab Aristotele dictam, à Stoicis naturalé, à Platone concupiscibilé, in jecore: animosam, irascibilé, seu vitalem in corde: eam vero quâ sentim⁹, ratiocinamur, & movemur in cerebro.

Facultatum connexio.

Averrois error.

Anima rationalis in infantibus ob humorũ redundantiam sua munia non exercet.

Anima rationalis extrinsecus advenit.

Anima humana humanum corpus requirit.

Animæ facultates essentia distincta sunt & realiter.

Distinctis sedibus sua munia exercent.

Jam vero rationalem animam jussu Dei ab Angelo creari arbitrantur nonnulli; Nam Hebręi nové angelorũ ordines constituentes, per quos Deus universa, quæ sunt in mundo, producat, in nono Cherubim collocant, per quos homines procreentur; alii non nisi ab ipso solo summo Deo produci, quia solam eam unam virtuté, quæ nullam planè ad alias vires proportionem habeat, quæq; fine careat, creationis opus, quo nullum aliud majus potest excogitari, postulare censendũ est, utpote in quo ex nihilo aliquid fiat sine ullâ substratâ materiâ. Quod si dicas Deum primum esse animæ artificé, angelum vero instrumentum, neq; hoc quidem admittunt, quia creatio subjecto non indiget, neq; motu, neq; temporis impendiis; igitur neq; instrumento; neq; concausa, sed agente totali; agens vero totale in creatione angelum esse non posse, cujus natura terminata sit, insuper quia creatura est, quarũ nulla potest esse ita agens, ut nullius agentis ad productionem indigeat; ideoq; sine medio à solo summo ac immenso Deo animam creari. Ex dictis corruit eorum sententia, qui animam ex traduce esse, uti ipsi loquuntur, confidenter disputarunt, & ut caro ex carne, sic animã ex animâ parentum propagari, non aliter atq; ex uno lumine plura alia luminaria accendi solent; his ducti argumentis, quia non minorem virtutem videatur habere homo ad producendam suam formam, quam reliqua animalia minùs perfecta; & quod si adhuc de novo novæ indies fierent creationes, mundus videretur imperfectus, nec ejus opus absolutum septem diebus, quod tamen habetur Genesis 2. ubi scriptura sacra docet, Deum creâsse omnia simul, & cessasse die septimo ab omni opere, ex quo effici, omnes animas hominum postea creatas, fuisse aliquo modo in anima primi hominis.

Anima rationalis à Deone an ab angelo creetur.

A Deo solo creatur.

Occurritur obiectioni.

Dub. An rationalis anima ex traduce sit.

minis. Non advertentes, formam aliquam esse ex traduce nil aliud esse, quam produci dependenter à potentiâ naturali materiæ, ita ut nec fieri, nec conservari possit extra materiam, at animam rationalem à corpore separatam permanere; & fuisse etiam antequam corpus ingrederetur, *formavit*, inquit sacra pagina, *Deus hominem ex limo terræ, & inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ*, ut ostenderet animam extrinsecus per divinam creationem infusam esse: Quod verò rationalis anima non educatur de materiæ potentiâ, non propterea est, quia homo minorem habeat virtutem, quam cætera animalia, sed quia rationalis anima, ad quam ordinantur dispositiones, quas homo in materia inducit, est longe præstantior cæteris formis rerum naturalium: homo tamen verè dicitur generare, non quod animam generet, nec enim ad rationem generationis pertinet productio partium, sed totius compositi, quod hoc ipso fit, quod partes invicem copulentur, & quia homo attingit hanc unionem partium, introductionemque formæ vere dicitur, Alium hominem generare. Et sine ulla hæsitatione credendum est, totum opus mundi inferioris 7. diebus completum fuisse & absolutum; Et certe cum scriptura ait, Deum inspirasse in corpus hominis animam rationalem, non obscure indicavit eam extrinsecus advenire homini, & à solo Deo creari, neque ex materia ulla, neque ab alio efficiente generari. Cum enim memoraret generationem animalium, refert jussisse, ac dixisse Deum, ut terra & aqua producerent animas terrestrium, & aquatilium animantium; ea ratione significans animas cæterorum animalium ex materia elementari esse productas: de anima verò hominis dixit esse à Deo insufflatam seu inspiratam, ut intelligatur eam diversæ conditionis esse, cujus non ex re aliqua corporea, sed ex solo Deo sit origo. Verũ hæc & pleraque alia, quæ in hoc negotio mentis acie percipi non possunt, theologis discutienda relinquamus; quia multa involvunt, quæ non sunt hujus loci: hic satis sit, dicere animam rationalem, quia incorporea est & indivisibilis, ideo non posse ex alia anima propagari & quia immaterialis, ideo non posse ex ullâ materiâ procreari, aut multiplicari.

Humanam sive rationalem mentem mortis expertem esse.

CAP. XIX.

Prisci animæ rationalis essentiam ignorarunt. Hipp. sent.

HAud tamen inauspicate huïc libello colophonem impositurum me puto, si de animæ rationalis immortalitate pauca addidero, qua in re cum plerisq; omnibus prisci seculi philosophis Hippocrates etiam cespitavit animam nostram mortalem esse, & modo temperamentum, modo sanguinem, & spiritum esse fœdissime sibi persuadens, *irrepit* (inquit) *in hominem anima, ignis, & aquæ temperamentũ habens*. Et 21. text. l. de dieta *Si autẽ quis non credat animã animæ admisceri demens est, & hominis anima semper producitur, usq; ad mortem, si autem ignescat simul cum morbo & anima corpus depascitur*. Hanc tamen Stoici assignabant differentiã, inter naturã & animam, quod naturam vocabant, quâ stirpes reguntur, animam vero quâ animalia, utriusq; vero substantiam ingenitum spiritum statuebant; quo in loco liberandus venit Galenus à multorũ calumniâ præsertim Petri Vaëtii Lusitani popularis nostri viri alioqui docti atq; diserti, is enim illum taxat, imo insolenter execratur, quod in commentariis præfati Hippocratis loci mortalem itidem animam rationalem esse profiteretur, quo tamen commentario nihil minus, si diligenter inspexeris, asseveratum reperies; ut verò veritas amplius inclareat, præter consuetudinem meam ejusdem Galeni verba adjungam, quæ ita jacent; *Neque animæ substantiam me firmiter scire, mihi persuadeo, sive tota cerebri natura ex quatuor elementorum temperatione ad eam substantiam vel proprietatem redacta sit, per quam sensus motusq; voluntarii in animali primus autor habeatur, & memoriæ & intelligentiæ sive quædam alia vis corpore vacans à nostro conditore*

l. diet. tex. 8

6. epid. p. 5. text. 5.

Anima à naturâ qui differat secundum philosophos.

Liberatur Galen. à calũnia Petri Vaetii.

c. 2. med. comment.

Galen. fatetur se ignorare animæ essentiam.

cerebro

cerebro indita fuerit, & morientibus animalibus recedat, nullam hac de re firmam rationem habeo, quin & eos, qui de hoc quippiam affirmarunt, audaciâ magis quam sapientiâ nobis antecedere existimamus. Hæc Galenus, quibus equidem non video, quâ ratione animæ immortalitatem deneget, quin potius in contrariam sententiam propensus videtur. Autor vero libelli de spermate, sive is Galenus, sive quis alius extiterit, palam concludit cum Porphyrio, animæ differentias firmas & immortales esse, differentias vero corporis mortales, ac in homine incorpoream substantiam & immortalem in substantiâ mortali reperiri: Quare non erat, quod Vaëtius nimis petulanter litem adeo iniquam Galeno intenderet. Cæterum multo detestabilius execrabiliusq; , quam Hippoc. & Stoici, Epicurus summus philosophus, & post eum Lucretius Epicurearum opinationum pertinax sectator, animam mortis lege solutam non esse mordicus credidit, & scriptum reliquit, ita post pleraq; lemmata & nugas varias concludens:

Porphyrii sententia.

Epicuri opinio execranda.

Lucretius.

Quapropter neque natali privata videtur
Esse die natura animæ; nec funeris expers.

Cujus cavillationibus, quia suâ futilitate corruunt, satisfacere haudquaquam immoraremur, nisi hanc de animarum interitu vanam opinionem improbi, ac infeliciter nati atheistæ fœdissimè usurpaverint, ideoq; non mirum si scelestissimi evadant, vix enim, aut ne vix quidem quisquam potest ritè ac piè vitam instituere, nisi & Deum esse sentiat, & animam immortalem; quicunque enim sine Deo fuerunt, & animam putarunt cum corpore interire, omnes fere perditissimis fuisse moribus, memoriæ proditum est, quippe qui subinde de omni bono futuræ vitæ desperantes, & nihil post mortem mali timentes, omni scelerum generi semetipsos tradiderunt; *erimus*, dicunt, *tanquam si non fuerimus, venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt in terra*; cui consimile Sardanapalitium illud est. *Ede, bibe, lude, & cum te mortalem noveris, mortalibus exple delitiis animum, post mortem nulla voluptas.* Valeant tamen insipientes, qui non pluris fieri sunt digni, quam ipsi faciunt animam suam. Ex his verò, qui naturalibus rationibus de hoc negotio perisiculatius, imo profundius philosophati sunt, Heraclitus incorpoream; Alcmæon immortalem; Plato plane divinam esse animam nostram disputarunt, cujus ratio in summâ est hæc: anima ex se movetur, quod autem ex se mouetur semper movetur, quod semper movetur, immortale est: quibus Aristoteles digitum attollens, hanc alteram rationem addit, corruptibilia tempore senescunt, intellectus tempore non senescit, imo procedente ætate scientiæ, ac sapientiæ incumbentibus melior evadit, est igitur incorruptibilis, neque enim senectus est, quia anima quicquam passa est, sed quia id, in quo est, aliquid passum est, etenim si senex talem reciperet oculum, qualem juvenis habet, videret procul dubio, sicuti juvenis: Insuper confirmatur idipsum, quia non invenitur corruptio, nisi ubi sunt contrariæ qualitates corrumpentes, ideoq; cœlestia corpora corruptionis expertia censentur, has igitur cum anima non habeat, incorruptibilem esse fatendum est: Quid? quod appetitus naturalis frustra non est, & homo naturaliter appetit perpetuò manere; nam ab omnibus expetitur esse, secundum quod cognoscitur, homo autem agnoscit, non solum sicuti bruta secundum hoc tempus, sed secundum omne tempus: Adhæc si generabilis esset & corruptibilis anima, omnes ejus operationes forent purè naturales, ita ut posito objecto, seclusoque impedimento necessario intelligeret, sed operationes ejus sunt merè liberæ, ac voluntariæ, neque posito objecto, obit operationem suam, quia magis aut minus intendit ad rem, pro voluntatis imperio; est igitur immortalis. Hæc breviter sunt, quibus sine fidei radio naturales philosophi animæ immortalitatem artificiosissimè collegerunt, sed omnium profectò rationum, quæ in hoc negotio formari possunt. Sanctissimus domini timor sit complementum, & basis; enimvero si quis Deum opt. Max. revereatur, timeat, & animo secum posito profunda & abscondita ejus attentius rimetur, sui animi divinitatem facile percipiet; è converso qui-

Epicureorum & atheistarum confutatio.

Sap. 2.

Epicureorum dictum.

Aliorum sententiæ.

Plato quâ ratione probet animæ immortalitatem.

1. ratio.

Aristotelis ratio 2.

3.

De anima immortalitate rationes probabiles.

4.

5.

Dei opt. Max. timor immortalitatis docet.

cunque quolibet Thiresiâ cæciores animam immortalem esse negant, negent necessum est, Deum humanarum rerum esse procuratorem, ac judicem, si enim justi migrant, affecti injuriis, & laboribus; improbi vero gaudiis, & rerum omnium abundantiâ saturi; neq; post mortem aut beneficium est aut supplicium, quænam esset in cœlo pietas, quæ justitia, quæ & malos puniat, & præmiis bonos afficiat? quamobrem, ad defendendam ineffabilem bonitatem, & justitiam Dei, fateri necesse est, animam immortalem esse: *non mortui laudabunt te Domine,* scribit Propheta, ex quo constat, Deum celebrantes in nihilum redurendos non esse, sed præmia habituros. Ideo Sapientiæ 2. *Creavit DEUS hominem inexterminabilem ad imaginem, & similitudinem suam fecit illum;* ubi de homine disserit juxta animam, non autem juxta corpus, ut ex literâ patet, & per inexterminabilem immortalem legunt pleriq; omnes, juxta quam animam in homine imago sita DEI est, sic enim ait, *judicarun: honorem animarum suarum, & non vidistis imaginem mei,* quod de imagine incorporeâ, ac divinâ, quæ oculis corporeis videri nequit, intelligitur, & clarius c. 3 sequenti: *Iustorum,* inquit, *animæ in manu DEI sunt & non tanget illos tormentum mortis,* Sed multò apertiùs Esaiæ 26. *Vivent mortui, interfecti mei resurgent, expergiscimini, & laudate, qui habitatis in pulvere.* Daniel: *Multi de iis qui dormiunt in terræ pulvere resurgent alii in vitam æternam, alii in opprobrium sempiternum.* Ac Baruch. 3. *Qui argentum fabricant, & solliciti sunt, neq; est inventio operum illorum, exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, & alii loco eorum surrexerunt.* Verissima igitur ac certo certior de animarum immortalitate ratio est iis, qui radio veræ lucis destituti non sunt, cum hoc tamen evidens demonstratio ad id probandum formari minimè potest, quia quod sub fidem cadit, etsi verissimum sit, apertâ ratione vallari nequit, est enim fides habitus verus, & certus, sed non evidens; Est tamen simplicitatis fides multò præstantior, quam curiositatis persuasiva ratio, nec enim humano intellectu capiuntur nisi, quę prius in hominis sensu fuerant, & quæ intellectus non capit, ea nec ratio discutit, nec rationis discursus judicat, nec valent naturalia, qualia demonstrationis præmissæ sunt, dirigere divina, aut ea ullâ ratione possunt demonstrare humanitus scibilia; Cui rei rectè accommodari potest illud Aristot. Stultum esse æqualem omnibus rebus evidentiam exigere, in naturalibus quippe disciplinis minor est, quam in mathematicis, & in moralibus minor adhuc, quam in naturalibus; à nobis vero adductæ morales sunt, nam quæ naturæ vires excedunt, ea demonstrationum cancellis coarctari minimè queunt; triumphent hæc, si fas est, syllogismorum artificia in naturâ, & humanis inventionibus, atq; figmentis; In divinis magis sunt contemplationibus detrimento, quam lucro: Furor enim est quærere, quæ nostris mentibus excellunt, siquidem & in ipsâ naturâ multa sine controversiâ verissima reperies, quorum rationem reddere non possis, ut quod magnes ferrum alliciat, struthiocamelus idem concoquat: veratrum, & cicuta sit homini venenum, coturnicibus, & sturnis alimentum, quorum quidem, & similium qui rationem quæritant, simul cum ratione scientiam tollunt. Hæc autem, etsi præter institutum, adnotâsse libuit, ut, siquidem de hominis conformatione sermo est, de alterius illius partis, & ejus quidem præcipuæ excellentiâ non ambigatur, & ut obiter execrabiles Atheistarum errores funditus evertantur, quibus breviter appunctis ad pensum redeo.

Animam esse immortalem ex sacris literis comprobatur.

Daniel.12.

Baruch.3.

Vera et certa est de animæ immortalitate sententia nō tamen evidens.

Primo eth.

FINIS LIBRI TERTII.

De Natura Mulierum
LIBER QVARTVS.
De Partu, & lacte.

Quid Partus, & cur sola mulier incertum habeat pariendi tempus.

CAP. I.

Ostquam abunde explicuimus, quâ ratione hominis generatio contingat, fœtus in utero conformetur, & ad partum moveatur, jam tempestivum est, ut de ipso partu, & de lacte quo fœtus in lucem editus enutritur, sedulâ disquisitione consequenter perscrutemur. Ac de primo quidem multa sese offerunt consideranda, quid nimirum nomine partus intelligamus? & cur, cum cæteris animantibus constitutum à naturâ sit pariendi tempus, nullum tamen sit certum mulieribus definitum? cur septimestres, & octimestres non rarò edantur? cur illi vitales sint, hi vero minime? quâ tandem ratione dies, mensesq; in uteri gestatione dinumerari debeant? Et num ad undecimũ usq; mensem gestari fœtus in utero salubriter possit? Quia vero, quicunq; cum demonstratione quippiã perquirunt, ab ipsiꝰ rei essentiã ordiantur necessum est, partum esse primo statuimus geniti in utero infantis, atq; jam perfecti in lucẽ editionem: non me latet aliquando pro ipsâ gestatione usurpari, quâ ratione Plinius, *cæteris* inquit *animantibus, statutum pariendi, & partus gerendi tempus est.* Et Arist. *cætera animalia omnia singulari ac simplici modo partum suum perficiunt.* Accipitur etiam pro edito in lucem infante, ut apud Hippocratẽ innumeris in locis videre est. Nos verò pro ipso potissimùm pariendi actu partus nomen usurpamus, tùm & de edito in lucẽ infante, cum quærimꝰ, cur septimestres, octimestresq; nascantur, & quinam eorũ vitales sint. Porro partus actio est partim quidem uteri, partim verò ipsius fœtus, uteri quidẽ quoniam ille offensus gravitate adaucti fœtus, & excrementorum redundantiâ propriâ vi expultrice fœtum in lucem ejicit, fœtus verò, tum quod auctior satis alimenti à matre non accipit, tùm quòd plus calidi nativi jam habens magis quoque refrigerari postulat, quamobrem cum non sufficiat spiritus maternus, qui per arterias illi subministratur, concitatur ad exitum, ut autor est Hippocrates lib. de natura pueri. Ex quibus liquidò constat, naturalis partus triplicẽ esse causam, primã respirationis defectũ, quia calor cordis adeo crevit, ut diutius sine ampliori ventilatione vivere non possit: alterã defectum alimenti, quia id, quod à matre sumit, jam ei satis non est, ideoq; cogitur quod deest, aliunde disquirere, atq; ita calcitrat, acetabula disrumpit, & matri pariendi initium affert: Tertia causa est loci angustia, quoniam uterus ipsum fœtum jam grandiorẽ factum non capit; qua identidem ratione volucris pullus non habens sufficienter, unde vivat, fortiter movetur, in ovo uberius alimentum quæritans, ac pelliculas disrumpens, quod ubi mater sentit, putamen scalpens, pullum vehementer motum exedit; sic etiam in humano utero ruptis membranis, ichor prodit multus & cruenta quædam; ac dum vincula disrumpuntur, dolores varii parturientes divexant, majores, si primiparæ sint ob dolorum insuetudinem, & viarum majorem coarctationem Hippocrat. cit. Quo in loco dubitare occurrit, cur sola mulier in partu maximos sustineat labores, reliqua animalia partus cruciatibus non premantur, (hoc enim

Quæ de partu hoc lib. cudenda.

Partus definitio.

P. 7. naturalis hist. 5. A. 7. de hist. anim. 4.

Pariendi ratio.

Partus causæ tres.

Partus dolores unde fiant.

Dub. cur sola mulier in partu maximos sustines dolores.

7. de hist. animal. 9. Genes. 3.

præter experientiam testatur Aristoteles? Quod theologi asscribunt peccato primæ mulieris, nam extat scripturæ locus, *Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, in dolore paries filios*, ex quo constat, voluisse Deum eum sexum, qui fuit mortis causa, hujuscemodi subjici calamitatibus; tres insuper naturales causæ possunt assignari ejusdem eventus:

Doloris in partu causæ naturales tres.

Prima est, debilitas fœminarum humani generis, nam in genere brutorum fœminæ plerumq; maribus robustiores sunt, at in humana specie contrà se res habet, ideo enim mulier magis timet, irascitur, mœsta redditur, ac dolore afficitur, quia facilius patitur, partus autem, teste Hippoc. tum infantis, tum etiam prægnantis vigorem exigit.

5. aph. 8.

Altera ratio est, quia bruta animalia sunt laboriosa, mulier sedentariam vitam degit, & otiosam ac delitiis deditam; quamobrem magis in partu quàm bruta laborat, quod inde planum fit, quia inter mulieres eæ, quæ laboribus, & exercitiis magis assueverunt, ut Belgæ, & Germanæ facilius pariunt.

Caput in utero homo ad sui proportionẽ habet maius quã bruta.

Tertia ac præcipua causa est magnitudo capitis fœtus humani, nam teste Alberto Magno, homo ferè in utero habet totam capitis magnitudinem, quod ex Aristotele suscepit, qui pueros omnes nanos vocat, eò, quod habeant pergrande caput proportione sui corporis, præsertim in utero, extra quem parum aut nihil crescit, bruta vero in utero caput non habent adeo magnum, si ad suum corpus conferatur;

10. de an. 4. 2. de gen. anim. 4.

Pueri nani cur dicantur.

quia vero caput est, quod primò exit, ideo fit, ut magna difficultas insit mulieri, & quamvis Aristoteles cit. bruta etiam pumiliones esse scribat, & habere supernas partes inferioribus multò majores, tamen in utero non tanta est capitis ad reliquas partes magnitudinis differentia, quanta in homine, nam adhuc extra uterum caput illis multum augetur, cujus rei ratio est, quia cum caput sit sedes animæ præcipua, ut rectè sentientes confirmant, & tota anima simul ingrediatur, æquum omnino erat, ut præcipuum ejus domicilium illicò vel perficeretur, vel parùm à perfectione sua abesset.

Caput in utero homini cur pergrande.

Partus non morbus sed crisis est.

Considerant pleriq; omnes partum veluti quendam morbum, id quod ex Hippo. colligunt lib. de septimestri part. dicente, *Mulieribus & fœtuum conceptus, & abortiones, & partus, eodem tempore judicantur, quo & morbi, & sanitas, & mors cunctis mortalibus, sed omnium istorum alia quidem diebus, alia mensibus, alia dierum quadragenariis, alia vero annuo spatio evenire videntur*, quo tamen in loco Hippoc. potius gestationem ipsam morbum vocare eumq; longinquum mihi videtur, partum vero crisin, quod qui attentiusculè collimaverint, perspicere haud difficulter poterunt, sed quâ ratione idipsum intelligendum sit, fusiùs inferiùs explicabitur.

Gestatio est veluti morbus.

Mulier sola non habet statutũ pariendi tempus.

Nunc cur homo solus, non uno, sed incerto ac vario gignatur spatio pervestigemus, quãvis enim controversum adhuc sit, an etiam aliis mensibus salubriter nasci possit, sexto nimirum, undecimo, & duodecimo, tamen septimo, decimo, &, quod ut plurimum evenit, nono vitalem in lucem exire inter medicos omnes atq; philosophos convenit.

Brutis varia pariendi tempora.

At vero capra, & ovis, quinto mense semper; sus quarto; asina, & equa undecimo; elephas secundo anno, & ita reliquorum animalium singula certis temporibus pariunt, quod multis in locis scriptum reliquit Aristot. præsertim vero undecimâ sectione problemat. ubi hæc jacent verba; *Et cum cæcera animalia omnia singulari ac simplici modo partum suum perficiant (unum enim pariendi tempus constitutum omnibus est) homini uni multiplex datum, nam & septimo, & octavo, & nono parere potest, & quod plurimum est decimo, nonnullæ etiam undecimum tangunt*, quod etiam Plinius confirmat; & ipse Aristoteles de naturâ animalium per totum, quanto tempore singula animalia fœtum gestare soleant abundantissimè explicat.

41. & 7. de hist. ani. 4.

6. de hist.

Varia hujus eventus causa.

Varii infantu motus primi.

Hujus autem in muliere varietatis, à variis variæ traduntur causæ; quidam enim id referunt ad primum infantis motum qui fit in utero, juxta quem cætera gestationis tempora regulari autumant; nonnulli ad formationem ipsius, quæ quibusdam celerius, quibusdam tardius accidit, & prout tempestivius aut serius conformatur, celeriùs etiam aut tardiùs movetur, ac tandem (uti diximus) triplicato tempore motus in lucem venit: si vero causam quæras, cur hi seriùs, illi temporiùs conformentur ad seminis genitalis naturam, aliam atq; aliam id referunt, nec immeritò, nam quemadmodum in

Optima similitudo.

genere

genere tritici est quoddam semen quod tribus mensibus fructificat, unde & trimestre vocant, aliis setaneum; quoddam vero quod mensibus pluribus, ut docta est Fracastorii sententia lib. de symp. & antipat. ita in genere humani seminis quoddam esse credibile est, quod temporiùs proveniat, aliud quod seriùs, cujus quidem rei argumentum est, quod plurimæ fœminæ, ex diversis maritis variis temporibus partus suos ediderunt, quod de Vestilia Plinius memoriæ prodidit, quæ ex Herdicio, Pomponio, & Orsito fœtum alium octavo, alium septimo, alium undecimo mense peperit. Tertia ab aliis causa assignatur, quod cæteris animantibus statuto tempore insit ad generandum appetitus, quo prolis amore ad Venerem concitentur, alioqui quieta, homo vero ad concumbendum nullum certum habeat tempus ac designatum, sed toto anno, & ex incertis spatiis non solo naturæ justissimæ motu, atq; impulsu prolis gratiâ in Venerem feratur, sed explendæ magis cupiditatis causâ incertos habeat, & inordinatos ad Venerē motus, pro seminis genitalis in vasis collecta copiâ, vel succulentiori corporis habitu, & pleniori victus ratione: vel depravatâ inferiori animæ parte (quam concupiscibilem vocamus) unde fit ut cujus generationis initia tam incerta inordinataquè fuerint, ipsa quoque tum gestatio, tum editio, non uniusmodi sint, sed incerta, varia, & inconstans. Quarta adhuc causa est, quod perquam varia sit victus institutio, variaquè imaginativa virtus, ac tandem variæ animæ passiones, quibus mulieres toto gestationis tempore afficiuntur; Brutorum verò simplex, & uniusmodi est victus, ac vitæ ratio, nec animi perturbationibus, & imaginationibus, perinde ac homines, obnoxia sunt, ideo & gestationis, & editionis sua habent tempora præfinita, intra quæ fœtum perficiunt, & in lucem edunt, quâ ratione ductus Gentilis 40. extravag. speciem humanam sortiri magnam diversitatem in individuis prodidit, propter diversum temperamentum, cibum, ac vivendi modum, adeò ut ex mente Algazelis plerique hominum ex præstantiâ intellectus perveniant ad intellectionem substantiarum angelicarum, alii ex hac diversitate cum brutis participent. Quintam etiam eamquè non minimam adjungimus causam, quod coitu (quem mulierem solam prægnantem inter reliqua animalia tolerare diximus) tempore gestationis idem quod satis, & vinearum gemmis accidit, quæ si quis, dum in terræ gremio foventur, aratro proscindat, sementem aut gemmas, aut disperdet, aut saltem fructificationis tempus variabitur, quo eodem modo mulier, si gravida concubitu agitetur, tempora conturbat, ideo natura solicita propagationis, & conservationis humani fœtus voluit, ut non unum solum tempus haberet, ne forte periret si tardiùs aut temporiùs exiret. In cujus rei explicatione solito placuit paululum immorari diutius, quia non parum afferet emolumenti, ad elucidationem eorum, quæ de legitimis partus temporibus cudenda erunt.

c. 11.

Seminis humani varia natura.

Incerti & inordinati ad Venerē motus.

Variæ animæ passiones

Concubitus per gestationem agitatio.

Quo tempore contingat naturalis partus, & à quo legitima computatio sit ineunda.

CAP. II.

COmputatio communis partus à die conceptionis auspicanda erit, dummodo is possit accuratè cognosci; hujus autem certissimum indicium erit, si ex unico cum viro congressu concepit mulier, quod si pluries congressa fuerit, & partus perita, ac cognoverit quando genitura non exciderit, certo etiam scire poterit, quâ die intra se conceperit, ut ait Hippoc. libro de genitura. Adhæc mulier, cum concepit, statim horret, calor, & dentium stridor consequitur; convulsio occupat tum articulos, tum totum corpus, &

Computatio à quo die auspicāda.

Conceptus nota.

alia adsunt signa, quæ lib. hujus operis 3. cap. 10. luculentius adduximus; quibus si expiscari possumus conceptionis præcisum diem, ab illo incipi debet computatio, sin minus à menstruis, non quidem ab iis, quæ ultimò fluxerunt, sed ab eo die, quo primum defecerunt, cum tamen fluere debuissent, ac expectarentur; quia vero perrarum est, diem conceptionis esse ipsummet diem, quo menses fluxerunt, sive primum sive ultimum intelligas, ideo si computatio fiat à menstruis fluentibus, semper ferè producetur partus ultra novem menses, hoc est, ultra ducentesimum septuagesimum diem; si autem fiat à menstruis deficientibus, semper quidem attinget nonum mensem, parietque post 270. dies, sed nonnunquam exceptis tot, quot præcesserunt à die conceptionis usq; ad diem deficientium menstruorum. Porro dicimus mulierem, si recens purgata conceperit, parituram initio noni mensis: si cum jam menstrua imminerent, in fine: si inter hæc, medio mense, quia ut statim post novilunium sata temporius ad maturitatem perveniunt, post plenilunium seriùs, sic etiam fœtus ob majorem vel minorem uteri vigorem, ut plurimum tamen intra nonum, & raro ultra 270. aut ad summum 280. diem ex Hippoc. mente producitur, nam legitimum pariendi tempus in communi hominum naturâ nonum mensem esse constat, secundum obtinere locum decimum, & post hunc septimum. Hi enim tres ex naturâ, & judicandi ratione efficacissimi sunt, & maxime potentes, ita tamen ut qui initio noni mensis editus fuerit, id est, à decem ultimis diebus octavi ad decimum usq; noni, vix profectò vivere queat, aut si vitalis existat væsanus, & valetudinarius sit; at vero à decimo die noni ad decimum usque decimi mensis vitalis, & benè valens prodeat, nam quantò magis de complemento noni participaverit, tantò perfectior erit; Et de septimo quidem extat lex septimo mense ff. de statu hominum, ubi à Paulo ita sancitum legimus, *Septimo mense nasci perfectum partum jam acceptum est propter autoritatem doctissimi viri Hipp & ideo credendum eum, qui ex justis nuptiis septimo mense natus est, justum esse filium.* De decimo vero est etiam Hippocratis testimonium lib. de octimest. partu, & Aristot. cit. Et Sapientiæ 7. *Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, & semine hominis,* qua ratione Vergilius inquit:

Legitimum pariendi tẽpus. *Nonus mẽsis.* *Quanto magis de complemento noni participat partus, tanto perfectior* *Septimus.* *Decimus.*

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Comicus etiam Plautus: *Tunc illa, quam compresserat, decimo pòst exacto mense hanc peperit filiam.* Porro de tribus supra memoratis mensibus, nono, decimo, & septimo, sententia omnium calculis comprobatur, an vero aliis etiam vitales partus nasci possint, magna controversia est, nam potior scriptorum pars octavo vitalem non edi conspiranter profitetur, præterquam in Ægypto, & Hispania atq; aliis in locis, ubi mulieres fertiliores esse, Avicenna autor est, in lib. de natura animalium. De undecimo vero, ac duodecimo pugnaciter contenditur, non inter philosophos modo, ac medicos, sed inter peritiores jurisconsultos; nam Hippoc. pugnantia reperiuntur loca, quia lib. de naturâ pueri, longissimum terminum ponit decimum mensem, & lib. de octimestri partu undecimestres admittit; Aristoteles vero nonnullos undecimo contingere asseverantius dicit, cui cooperatur Plinius, qui Vestiliam, ut supra memoratum est, ex Cajo Herdicio, Suilium Rufum undecimo peperisse mense, memoriæ mandavit; quinetiam à Gellio scriptum est, fœminam bonis, ac honestis moribus, nec ambigua pudicitia undecimo mense post mariti mortem peperisse, delatâ causâ ad imperatorem Adrianum, decrevisse undecimi quoque mensis posthumum (sic enim appellat partum à morte patris editum: ut proculus dicitur qui patre peregre absente editus est, & opiter cui superstes est avus mortuo patre vopiscus vero è geminis, qui retentus utero nasceretur, altero interempto abortu) legitimum judicandum esse, cui tamen decreto contrarium aliud factum est à Justiniano; & Ulpianus, lege, intestato ff. de suis, & leg, hæred: post decem menses natum ad legitimam hæreditatem non admittit, &, quod omnes pene negant, ad duodecimum usque pervenire posse. Homerus sum-

Octavus. *Dub: An undecimo ac duodecimo mẽse vitalis partus ac legitimus sit* *7. de nat. anim. 4.* *Adriani decretum de undecimi mensis partu.* *Posthumus.* *Proculus.* *Opiter.* *Vopiscus.* *Duodecimus.*

mus non

mus non Poëta duntaxat sed etiam philosophus innuit, qui Neptunum puellam à se recens compressam, sic alloquentem introducit:

Gaude hoc amplexu, nam cum se volverit annus,
Formosum puerum paries.

Sed enim, si Deo placet, Plinius secundus scriptis mandavit, possessionem datam esse contra secundum hæredem puero, qui natus fuerat decimo tertio mense. Et Mercatus ex sententiâ aliorum addit, quinto etiam aliquando robustum infantem prodiisse, cum potiùs vix sexto quidem vitam retinere possit, quia nondum justæ est perfectionis, ut planum jam jam fiet. Porro qui fœtus tardius post nonum mensem nascuntur Cordi dicuntur à Plinio. Septimo vero natus vivit, quia satis perfectus existit: octimestres raro supersunt, cujus rei ratio est, quia septimo movetur infans ad partum, quo tempore si validior fuerit, prodit; sin minus, ex motu debilior redditus, in utero manet, donec per duos sequentes menses satis invaluerit; quod si ita debilis, sequenti, hoc est, octavo mense ad partum procedat, vivere omnino nequit, tum propter eum motum, ac proximum laborem, quo nimirum debilitatur, tùm quia octavus mensis, Saturno proprius est, hosti eorum omnium, quæ vitam accipiunt.

Decimus tertius.
Quintus ac sextus.
lib. 8. c. 47.
Cur septimo vitales, octavo non ita.

Variæ mensis acceptiones; enarratur etiam de legitimo partu Hippocratis sententia.

CAP. III.

HÆc tamen pinguiori Minervâ sic pronuntiata, quia ambigua omnino sunt & multis tenebris submersa, altius, & à primâ suâ origine fusiori oratione explicanda erunt; & quia gravissimorum scriptorum, atq; adeo sapientissimi senis Hippo. pugnantes locos reperiri diximus de mense, in quo legitimus partus eveniat, illud inprimis cudendum venit, mensis nomine aliquando intelligi solarem mensem, id est, spatium illud temporis, quo sol in unoquoq; signo zodiaci detinetur, & triginta dies complectitur: Nonnunquam vero lunares, qui triplices statuuntur, singuli dierum numero inter se differentes. Primus est mensis coitus Lunæ, qui etiam dicitur civilis, seu congressionis, & est spatium illud temporis, quod habetur ab uno lunæ cum sole congressu ad alterum usq;, quod quidem constat viginti novem dierum ac dimidii spatio; alter, qui propriè lunaris dicitur, definitur lunæ ab uno zodiaci puncto in idem punctum profectione, & reditu, in quo certè luna viginti septem dies cum horis octo insumit, & is vulgo progressionis, peragrationis, & à Ptolemæo longitudinis mensis nuncupatur. Tertius dicitur mensis illuminationis, impressionis, seu apparitionis, ut vocat Galen. quod tùm luna à sole sejuncta est, spatio tanto, ut acceptũ ab ipso lumen impartiri subditis corporibus possit, eaq; vehementer afficiat, vimq; suâ imprimat, quod sanè intervallum cæteris brevius esse apertissimũ est, continet enim sex ac viginti dies, & horas 12. & fit à 1. (quod viginti novem dierum cum dimidio esse diximus) si subtrahamus tres circiter dies, quibꝰ sub sole delitescens atq; abdita luna lumen nobis suum communicare nequit, ideoq; hi tres dies à Gal. cit. occultationis, à scriptoribus illunes dicuntur, quasi sine lunæ splendore. Illud insuper prætereundum non est, quod plurimum facit ad hujus rei elucidationem, Hippoc. partus tempus per hebdomadarum decadas computare, constat autem unaquæq; decas 70. diebus, hebdomada vero septem totos integros dies complectitur. Cum igitur Hippocrates lib. de carnibus affirmat, septimestrem puerum legitimè natum esse, & continere tres hebdomadarum decadas, quæ ut è proximè dictis constat, conficiunt ducentos ac decem dies, fatendum omnino est, gestationem in utero matris solaribus mensibus eo loci metiendam,

Mensis nomine quodnam spatiũ intelligatur
Mensis solaris.
Mensis lunaris triplex.
Mensis coitus vel civilis.
Mensis peragrationis.
Mensis illuminationis.
lib. 2. de dieb. decr. c. 4.
Dies illunes
Decas et hebdomada quot diebus constant.
Hipp. locus elucidatur lib. de carnibus.

metiendam, quorum singulis triginta dies tam in septimestri, quam in nonimestri partu respondeant, vel saltem lunaribus civilibus, si forte dicas, antiquos præsertim græcos (quæ multorum sententia est) annum totum ad lunæ rationem subduxisse, & alios menses non habuisse, quam lunares, nondum redacto anno in eam formam, quæ nobis usui est. Hos igitur ducentos ac decem dies, si septenario numero partiaris arithmetica computatione triginta constabunt, aut si triginta dies septenario ducas, ducentos ac decem conficies, septies enim triginta hunc dierum numerum complent, ut novies triginta ducentos & septuaginta. Hanc quidem mensium supputationem sequitur Avicenna, Jacobus de partibus, & Fuchsius,& deducitur ex eodem Hippocrate lib. de alimento, ubi ita scribit, *Cumq; & triginta soles fœtum formant septuaginta movent, decem & ducenti perficiunt,* quæ si diligenter perpendas, eundem Hippocratem 21. 3. c. 2.

Hipp. locus lib. de octimestri partu enarratur.

per seipsum facile conciliari videbis, ex quo loco obiter notandum, solis etiam circuitus Hippocratem considerasse. Jam vero cum ipse lib. de octimestri partu, decimestres, & undecimestres partus ex septem quadragenariis fieri prodidit, etsi primâ facie sui immemor atq; contrarius videatur, nihil sane contradictionis est, quia ibi menses intelligit propriè lunares seu progressiones, quorum decem, undecimq;, haud multo plures dies conficiunt, quam novem solares, nam ex solaribus septem quadragenariis novem tantum conficiuntur menses, & decem dies, quorum unusquisq; constet 30. diebus; dies vero 24. horis, ut subducenti facile patebit; septies enim quadraginta conficiunt ducentos, & octoginta, qui si per triginta dividantur; novem menses emergent, & dies decem; si vero eundem numerum 280. per 27. & tertiam unius partem, id est, horas octo distribuas, qui quidem est numerus dierum mensis peragrationis, decem menses reperies, & sex dies cum dimidio, decies enim $27\frac{1}{3}$ conficiunt $273\frac{1}{3}$. Quia igitur partus, qui ducentesimo octuagesimo die educuntur, non multum superant decimum mensem, decimestres vocat, & quia jam septimum ferè diem undecimi attingunt, vocat etiam undecimestres, cuilibet igitur Leberide cæciori jam in propatulo est, eundem dierum numerum, qui efficit novem menses solares, decem, undecimq; lunares conficere, neque apud Hippocratem hos partus decimestres, & undecimestres, quorum meminit

Decimestres et undecimestres lunares eundē numerū dierū continent ac nonimestres solares. Media anni parte nati 7 mense nascuntur.

lib. de octimest. partu, diversos esse ab illis, quos libro de carnibus dicit novem mensium, & decem dierum partus esse, & habere ad hebdomadas quadraginta numerum exactum, fere enim idem numerus dierum, qui continetur in novem mensibus solaribus, aut civilibus additis decem diebus continetur, in decem, undecimq; mensibus progressionis, quos loco, quem hic enarramus, ab Hippocrate intelligi luce meridianâ clarius est, quia, inquit, ex dimidio anno septimestres fieri; at vero medietas anni sex tantum menses continet solares; septem lunares progressionis, hos ergo intelligit, & non illos; continet enim media anni pars 182. dies cum dimidio, qui numerus septimum lunarem mensem fere conficit, est enim 182. dies septimi mensis lunaris decimus octavus; quod si tertiam mensis lunaris differentiam accipias seu illuminationis, jam propemodum absolutos esse 182. diebus septem comperies menses. Hanc esse germanam hujus loci explicationem adhuc comprobatur, quia inferiùs scribit, ducentos, & octuaginta dies undecimum mensem apprehendere, quod solùm de lunari progressionis intelligi potest, merito igitur, ac juxta Hippocratis placita c. superiori, à decimo die noni mensis qui fere quinquagesimus supra ducentesimum à conceptione usq; ad decimum diem decimi, qui est 280. legitimum ac maxime vitalem partum fieri pronunciavimus, quia is numerus nonum mensem, & initium undecimi lunaris attingit; de quo quidem mense intelligendi veniunt Aristoteles, & Plinius, supra cit. dicentes legitimos partus ad decimum, & undecimum mensem pervenire.

Partus terminus latitudinem habet.

Quod vero partus terminus latitudinem habeat, à decimo noni mensis die usque ad decimum decimi, ex eo disces quia sicuti laudabilis crisis dicitur, quæ in toto critico contingit die, etiamsi anticipetur, aut postponatur, per

quatuor,

4. Aph. 1.

quatuor, quinq;vè horas, & sicuti fructus arborum, quibus fœtus in utero assimilatur, constitutum habent tempus suæ perfectionis, & quidam nihil ominus seriùs, quidam temporiùs perficiuntur, ita etiam partus citius, aut tardius in lucem veniunt; cum præsertim aut calida ipsius natura, aut exiguum matris alimentum ipsum fœtum cogat, & aërem quærere, & alimentum externum; ad hoc si latitudinem habent tempora conformationis fœtus in utero, & tempus introductionis animæ rationalis (non quod per partes introducatur aut per temporis spatia, sed quod non præcisè hoc vel illo die) quid mirum si latitudinem similiter habeant tempora partus? cum major sit mutatio dispositionis, & formæ, quæ in illis contingit, quam loci, quæ in partu fit. Præterea per ætates homo quasi à generatione in corruptionem tendit, quia ad juventutem usq;, dicente Averroë, homo quasi generatur, à juventute ad senectutem incipit corrumpi; & tamen hæc transmutatio omnibus non est æqualis, quia aliqui trigesimo anno, alij 35. nonnulli quadragesimo ad juventutem perveniunt, non est ergò, quod difficile videatur, præcisum non esse partus terminum. Impendio majorem ingerit difficultatem partus, qui decimo ante nonũ mensem die, hoc est vigesimo die octavi in lucem prodit, nam hic procul dubio octimestris esse videtur, jã quemadmodũ tempus partus nonimestris latitudinem habet, ita etiam octimestris non solum dicendus erit, qui in principio, aut medio octavi mensis oritur, sed qui usq; ad finem ipsius excluditur. Cum igitur superiùs illum vitalem constituerimus; & ex dicendis octimestrem inanem esse constet, contraria omnino hæc dogmata videntur. Et quidem si tempora conformationis latitudinem habent, ut mox planum fiet; demus ergo, fœtum qui 45. diebus conformatur, non his sed 43. cum horis octo articulari, is profectò movebitur octuagesimo sexto, & sedecim horis, & quia in triplo nascitur, veniet in auras 260. qui numerus conficit menses octo, & 20. dies. Respondet Gentilis cit. rationẽ de duplicatione temporis conformationis ad tempus motus, & hujus triplicatione ad tempus partus, tunc solum veritatem obtinere, cum ex eâ ad legitimũ partus tempus pervenimus, alioqui augeri, aut inminui posse numerum dierum utriusq; termini; Possumus etiam dicere illũ partum, qui decem diebꝰ ante nonũ mensem contingit, verè nonimestrem esse, si lunares menses spectes, sed quid, si à vigesimo usq; ad trigesimũ octavi lunaris partꝰ accidat? Respondeo, decem illos octavi mensis ultimos dies jam redolere naturã noni mensis, sed adhuc vix vitales in eisdem partus contingere, quia si nonimestres futuri erant, nondum perfecti existunt, si septimestres nondum satis temporis habuerunt, ut à præhabito in septimo labore reficerentur. Ut igitur quæ prolixiori sortassis, quã par erat, oratione diximus, summatim, ac breviter in pauca contrahantur, ex dictis facilè colliges, ultra decimũ decimi mensis solaris aut civilis diem legitimũ partum in lucem non edi; neq; fœminã ultra decẽ menses uterũ ferre posse, id pluribꝰ ration. Hipp. concludit lib. de nat. pueri, & nos sequenti c. demonstrabimꝰ ulteriꝰ; quod si probati scriptores undecimo mensi partũ adscribant, lunarem intelligunt longitudinis sive progressionis. Si vero nonnunquã ex alimenti ubertate, quã fœtus gaudet ad integram perfectionem adipiscendam, vel ex matris labore sive impotentiâ in duodecimũ mensem partus protrahatur, id quidem fieri poterit, sed rarum & monstrosũ erit; Ac si mulieres arbitrentur, sese uterũ diutius quam decem mensibꝰ tulisse, si circumspectè ac severiuscule rem judicare velimus, eas deceptas esse credendum est, dum ex flatu aut mensibus retentis uteris elevatis si postea concipiant à falsâ gravidatione initium sumunt; partum vero, qui maturiùs quam septimo lunari mense prodierit, vitalem nullâ ratione cum Aristotele arbitramur, quin potius ut plurimum ad decimum supra ducentesimum diem, hoc est, ad tres hebdomadarũ decadas pervenire oportere, aut saltẽ, si ratione proprij roboris magis quam legitimi temporis exeat, plane valetudinarium ac debilem futurũ esse, quemadmodum etiam ut plurimum ad 5. duntaxat diem ultra decimum lunarem mensem partum se extendere, neque totos undecim menses consi-

In commẽt. 2. de generatione.

Maior est mutatio dispositionis & formæ, quam loci.

Ad iuventutem usq; homo generatur, deinde incipit corrumpi.

An partus, qui decimo die ante nonum mensem oritur, sit vitalis.

Gentilis sententia.

Autoris sententia.

Epilogus.

Vltra decimum diem decimi mensis legitimus partus non est.

Mulieres in tempore partus sæpe falluntur.

Ante septimum mensem lunarẽ vitalis non est.

Ar. lapsus

ſes conſiſtere in utero fœtum naturæ ratio admittit. Quæ tamen omnia contingere poſſunt diebus pluribus aut paucioribus, haud multo tamen pluribus, vel paucioribus ut ſentit Hippocrates. Quod autem Ariſtoteles inquit, mares magis, quam fœminas fieri ſeptimeſtres, & has quidem decimeſtres magis, perpetuum non eſt, quia contrarium contingere ſæpiſſimè videmus.

7. De hiſt. animali. 4.

Hippocratis de partu hominis ſententia ulterius elucidatur: totamq; dierum ac hebdomadarum vim in partu à ſolis ac Lunæ actione pendere oſtenditur.

CAP. IIII.

SEd cur his dierum, ac menſium numeris potius quam aliis partus ſalubriter in lucem veniant, inquiſitione digniſſimum arbitror, id autem duplex habet principium experimentum, & rationem. Experimentum ſanè, quod non in omnibus ſimiliter menſibus legitimus, & vitalis partus contingat, evidens affert teſtimonium, quodq; ſeptimus atque nonus validiſſimâ ſint virtute præditi; rationem ut promptè aſſequaris, ex omnium ritè philoſophantium mente, potiſſimum ex Galeno, advertere licet, hunc orbem inferiorem, à ſuperioribus corporibus moveri ac dirigi, & cunctas, quæ hîc contingunt mutationes, à cœleſtibus pendere maximè à ſole, ac Luna, ab illo quidem per ſe, & primariò; ab hâc vero, quatenus à ſole aſpicitur, & illuceſcit, cujus acceſſione, vel receſſione ut diverſas ſuſtinet mutationes, ita profectò varia in noſtro orbe operatur, ſuntq; ejus opera tantò, quam reliquorum planetarum, magis conſpicua, quantò ipſa huic inferiori mundo vicinior eſt. Quatuor verò mutationibus Luna à ſole afficitur; conjunctione, plenilunio, & duabus intermediis, cùm media eſt ad augmentum ſeptem diebus, & media ad decrementum totidem finitura; ita ſeptimo quoque die momenta eveniunt mutationis ejus, quæ quatuor ſunt ab uno ad aliud cum ſole congreſſu; nam poſt ſeptimum à primo apparitionis die per medium ſecta apparet, qui aſpectus dicitur tetragonus; & ſeptem poſt dies pleno orbe vehitur, qui aſpectus diameter nuncupatur, & contingit die decimo quarto; ac ſi quemadmodum aucta eſt ita minui intelligas, duas pariter habebis ſeptimanas: Sed quia vim omnem lunæ à ſole pendere diximus, nemo certè dubitabit, quin inſignes etiam ab eo mutationes pendeant; ambo igitur vires magnas poſſident, & excercent, non in morbis tantum, ſed in omnibus corporibus inferioribus, quod ab Ægyptijs aſtronomis ſe veriſſimè comperiſſe ſcribit Galenus: & magnum quidem virtutis ſolis indicium eſt, quod ex terreſtri limo animalia generare poteſt, fruges maturare, ad coitum, & generis propagationem animantia provocare; magnam etiam Lunæ eſſe vim, vel in marinis animalibus apparet, & menſibus, quos ipſa perpetuò diſponit, ſed hoc ipſum ſolis beneficio habere ex eo liquet, quod tanta ejus portio ſemper illuminata appareat, quantam Sol aſpicit. In illis ergo mutationibus, quæ breves ſunt, & paucis diebus finiuntur, rem totam ad lunam deferri, in aliis, quæ non niſi longo tempore judicari poſſunt, ſolis curſum potius eſſe conſiderandû, cum Hipp. Gal. conſpiranter profitetur. Atq; adeo acuti morbi, quia breves ſunt, quatuordecim diebus judicantur, quartanæ febres quia longæ, non diebus ſed menſibus ſex; rerum enim circuitus, qui diebus aliquot concludi poſſunt, ſeptimani ſunt, & Lunæ modo geruntur, qui vero menſibus, ad ſolem referuntur, eandemquè, quam ſeptimanæ, rationem ſortiuntur. Ut enim à menſis principio uſq; ad plenilunium

3. De dieb. criticis. 3.

Inferior orbis à ſuperioribus gubernatur.

Solis ac Lunæ magna poteſtas in hæc inferiora.

Lunæ mutationes quatuor.

Tetragonus aſpectus.

Diameter.

Vis Lunæ à ſole dependet.

In brevibus motionibus lunæ, in longioribus ſolis curſus conſiderandus.

3. De diebus decret. 7.

2. Aph. 28.

quatuordecim

quatuordecim propemodum dies ſunt, qui lunaris circuitus dimidium compleut, ita profecto ab initio veris ad æſtatis finem, quæ ſunt duæ anni totius mutationes, ſex menſes ſunt anni dimidium; ei autem menſis medietati, quæ eſt à plenilunio uſq; ad occultationis tempus, ſex alii menſes reſpondent, ab æſtate quidem ad hyemem; nam quemadmodum lunæ curſus per ſeptimanas diviſus, quatuor mutationes habet, ita ſi ſolis iter diſtribuas in quatuor ſtationes, ſingula anni tempora ſeptimanis ſingulis proportione reſpondebunt. Igitur ut dies ſeptima, quæ pars quarta eſt totius menſis lunaris morbos acutos indicat, ita anni temporis mutatio diſcutit diuturnos affectus: hyeme genitum morbum ver ſolvit, vere excitatum æſtas, in æſtate autumnus, in autumno hyems. Cum igitur ex Hippocrate ſuperiùs proditum ſit, partum eſſe criſin, uteri geſtationem morbum non quidem acutum, ſed diuturnum; palam omnino eſt, in tempore ipſius definiendo ſolis curſum, & menſium maximè obſervandum eſſe; ſed lunæ ac dierum rationem interim non negligendam; Ex diebus primus ſeptenarius decernendi vim habet maximam: huic diximus antea tempus unum anni, hoc eſt, menſes tres reſpondere, ſubit igitur fœtus tertio menſe manifeſtam mutationem, tunc enim excitatur moveturquè, ſed non, ut ſeptimus dies morbum judicat, ita tertius menſis fœtum vitalem in lucem emittit; quia ut ad criſin optimam, & perfectam cocti humoris obedientia requiritur, ac facilitas, & virium robur: ſic in edendo partu diſpoſitio ipſius fœtus, & firmitas, ac robur, quæ trimeſtri intervallo obtinere non potuit. Rurſus ut à ſeptimo ad decimum quartum, dies nullam vel perexiguam habent ad judicandum poteſtatē, ita neq; ad partum edendum quartus, quintusvè menſis, qui diebus illis aſſimilantur; quamobrem ſi quâ occaſione, vel potius infortunio illis menſibus fœtus ejectio contingat, violenta cenſenda eſt, haud aliter quam diebus non decretoriis excretiones ſymptomaticæ, non criticæ proveniunt. Itaq; erit primum pariendi tempus, & in quo dies legitimus, ac fœtus diſpoſitio, & robur concurrunt, illud, quod ſuperius recenſuimus, poſuiſſe Hipp. lib. de ſeptimeſtri partu dicentem, *Septimeſtres dimidia anni parte naſcuntur*; eſt autem ille centeſimus octogeſimus ſecundus; nam annus integer 365. diebus, cum horis ſex componitur, quos ſi in duas partes diviſeris, habebis 182. cum horis quindecim, qui quidem dierum numerus ſex menſes ſolares efficit, ſeptem vero lunares, qui lunarium ſeptimanarum fere tres decadas conſtituunt; & tunc certè ſecunda eſt ſolaris ſeptimana ſeu mutatio, in quâ uterus mulieris mole ac pondere jam gravatur, & fœtus perfectionem habet, & tantum virium, quantū ad tolerandos partus labores ſat eſt, & ad vitam poſtea ſalubriter tranſigendam; potiſſimū ſi ex valentiori ſemine procreatus eſt. Vides quo pacto denuò inclaret, pugnantiā nullā eſſe in Hip. verbis, dum ſeptimeſtres dimidia anni parte naſci dixit, nam, ut nos ſuperiꝰ jam tetigimꝰ, & ſex menſes ſolares, & ſeptē lunares, & tres hebdomadarum decades, & dies 182. in unum, & idem propemodum coincidunt, ſubinde ſolaris menſis nonus, decimus lunaris, & quatuor hebdomadarum decades, ab uno eodemq; numero, hoc eſt, à ducentis ſeptuaginta diebus ſolaribus efficiuntur uſq; ad 280. Nos enim jam tradidimus, decem diebus plus minus ſalubriter partum poſſe contingere, de quo quidem Hippocrates explicandus venit lib. de nat. pueri, dicens, decimo menſe fœtum exitum affectare, & membranas diſrumpere; eſt enim hæc tertia ſolaris ſeptimana, qua tertia mutationum periodus fit; ſeptenario enim numero rotam humanam finiri ſcripſerat Solon, & Hebræi, ac Hetruſcorum libri rituales idem videntur indicare, & Hippocrates lib. de carnibus, à quibus non eſt diverſus Galenus. Ut igitur partus minoris ſeu ſeptimeſtris origo in ſex diebus eſt, ita majoris, id eſt, nonimeſtris in ſeptem, poſt quos ſemen in ſanguinem vertitur; & ut ibi 35. diebus infans efformatur, ita hîc diebus ferè quadraginta; qui dies etiam inſignis habetur, tot enim parvulos ſine riſu, nec ſine periculo eſſe experientia docet; ob quam cauſam, cum is præterierat, diem feſtum ſolebant Græci agitare; quadraginta porro dies per ſeptem illos initiales, uti diximus, multiplicati du-

Quatuor anni tēpora totidē lunæ mutationibus correſpondent.

In partu ſolis curſus cōſiderādus. lunæ tamen ratio non negligenda.

Pri. ſolaris ſeptimana.

Cur 1. ſolis mutatio fœtū nō excludit, ſicuti 1. lunæ mutatio morbum ſæpe iudicat.

Dierū anni ad dies decretorios ſimilitudo.

Primū pariendi tēpus.

Secunda ſolaris ſeptimana.

Hipp. in ſuis placitis conſenſus.

Tertia ſolaris ſeptimana.

Septenario numero finitur humana rota.

Quadrageſimi diei energia.

{ 3. crit. 3.

centos

centos, & octoginta efficiunt, ac hebdomadas quadraginta, qui numerus dierum ad tetragonum Chaldæorum aſpectum ſubtiliter congruit; dempta enim quartâ dierum parte totius anni, id eſt, ſeptuaginta duobus diebus, & aliquot horis; tres quadræ ſeu ſtationes ſuperſunt reliquis 274. diebus, qui fere quadraginta efficiunt ſeptimanas, nec procul abſunt à 280. die, in quo partus emergunt frequentiſſimi, & maxime vitales.

Non luna ſolum ſed ſol etiā in partu agit.

Ex dictis jam aliquot corollaria eliciemus. Primum, non Lunæ ſolum, verum etiam ſolis mutationes in partu agere, & conſiderandas proinde eſſe, ludificariq; eos, qui ſibi perſuadent, ſolis duntaxat circuitibus ſupputationem faciendam eſſe, cùm utriusq; ratio ſit habenda; imo propterea, qui dimidio anno in lucem venit, ſeptimo menſe natus dicitur ab Hippocrate, quia veteres omnes tàm medici quàm aſtrologi annum ex menſibus lunaribus potiſſimum, quorum tredecim cum aliquot adhuc decimi quarti diebus ſolarem annum conſtituunt, ſolares quidem cognoverant, ſed annum, & menſem ad lunæ non ſolis rationem ſubducebant.

Dub: An temporis ſupputatio integris diebus ſit facienda.

Conſtat ſecundò partus temporis ſupputationem non integris diebus aut hebdomadis fieri, ſed additis quibuſdam temporis momentis (quas fracturas vocamus) quâ ratione Hippocrates lib. de judicationib. & Galenus, dies decretorios numerare docent, quia (inquit Galenus) *neq; annus neq; menſis ipſi integris diebus numerantur, ſed quemadmodum annus ad trecentos ſexaginta quinq; dies particulam diei maiorem quarta adiectam habet; & menſis ad triginta dies abſolvendos unius dimidium deſiderat, ita ſeptimana ſextâ maxime diei parte indiget, ut ſeptem integros habeat dies, nulla igitur ſupputatio per dies integros fieri poteſt, & citra fracturam; neq; ſeptimana, neq; quaternio, neq; menſis, neq; annus, neq; alius numerus.* 3. crit. 9.

Obiectio.

Sed nõ injuria poteris obtrudere Hippocrat. lib. de carnib. per integros dies atq; hebdomadas geſtationis tempus numerare, ſolaremq; menſem triginta dierum numero exacte conflatum conſtituere; quia ſeptimeſtrem puerum legitimè natum, & vitalem eſſe affirmat, quod rationem, & numerum habet, ad hebdomadas exactum, nempe tres hebdomadarum decadas, quarum ſingulæ ſeptuaginta dies complectantur; quod ſimiliter de nonimeſtri prodidit, factâ ſupputatione ad hebdomadas quatuor, quod ſi ita eſt, hebdomadam ſeptem totos integros exactè dies complecti, neceſſe procul dubio erit, nam more arithmetico denario per ſeptenarium ducto ſeptuaginta conſurgunt: Igitur cum ſeptimeſtris partus ſupra ducentos decem dies integros contineat, ſeu tres decadas hebdomadarũ, fit, ut ſi eos per ſeptenariũ diviſeris, triginta ſingulis menſibus dies integri conveniant. Hoc primo aſpectu validiſſimo telo coacti nonnulli arenâ cedunt, & non ſicuti judicatorios dies per fracturas, ſed integris plane diebus geſtationis tempus numerandum eſſe cenſent.

Solutio. Hipp. locus elucidatur.

Sed non advertunt, Hipp. eo loco voluiſſe perſuadere, vitam hominis dierũ ſeptenario conſtare, & ideo legitimum partum eſſe ſeptimeſtrẽ, propterea quod in tribus hebdomadarum decadibꝰ perficiatur, quarũ ſingulæ ſeptuaginta dies contineant, eſt enim partus ſeptimeſtris dierum numerus decẽ ſupra ducentos, quod de menſibus lunaribus intelligit, quorum ſeptem ad eum numerũ dierum proveniunt, exceptis tribus cum dimidio, quod parùm refert, neq; enim tam exacte ibi dies, menſeſq; numerari præcipit, ut parũ ultra citravè partus conſiſtere nequeat optimus: nam lib. de alimento poſteaquam fœtus conformationẽ, & partus tempora diſtinxit, ſubjungit; *fiunt vero hæc diebus pluribus paucioribusve*, quod nos ſuperiꝰ jam fuſius demonſtravimus; libuit ergo numerũ illum abſolutum trium hebdomadarum decadum potiùs adſcribere, quam illũ alium, qui demptis fracturis tribus ferè diebus cum dimidio minor eſt, ut ad ſeptenariũ deveniret, quod intenderat; cæteroquin idem autor decretoriorũ dierum eandẽ eſſe, quæ dierum, partus rationẽ lib. de ſeptimeſt. partu latiſſime cõfirmat.

Decretoriorũ dierũ & dierum partus eadem eſt ratio.

Nobis autem viſum fuit in re abditâ & admodũ inviâ paululũ immorari ut quos inveneris poſthac pugnantes locos non ſolum apud ſapientiſſimum Hippocratem, ſed etiam apud reliquos ſcriptores, & de partus tempore contradictiones, ex his quæ diximus facile poſſis conciliare.

Mulieres fere ſemper pariũt eādẽ horâ quâ concipiunt.

Porro parere mulieres eâdem ſemper diei horâ quâ conceperunt diligentiores obſtetrices obſervâſſe adſtruunt, quod etſi à nemine ſcriptum reperio, tamen experientiâ

confirmari

confirmari videtur, quia certum est, ut plurimum noctu aut diluculo infantes in lucẽ prodire, quibus etiam temporibus plerumq; fœminæ viris suis conjunguntur; interdiu, quo tempore raro coitus exercetur, raro etiam partũ accidere; quod si ita est, non solum dierum, verum etiam horarum certus ac præfinitus numerus ad partum legitimum requiritur.

Astrologorum, Arithmeticorumq; de tempore partus opiniones.

CAP. V.

NUnc reliquorum de partus tempore sententias, ne quid desideres, recensere erit operæ prætium. Astrologi, ut in eorum libris copiosius scriptum jacet, corpora inferiora à superioribus affici loco axiomatis habent, septemque planetas in hominem non modo jam natum, sed etiam, quamdiu in utero est, imperium obtinere, non simul quidem, sed suo quemq; ordine, ita ut unusquisque peculiari mensi dominetur: sic Saturnus (ut eorum fert sententia) primus ex sua naturâ genituræ dominatur, humida enim cum sit, & liquida, coagulari, & inspissari oportet, antequam hominem queat generare, quod illi frigidus, & siccus Planeta suppeditat, siccitate sua retentionis in utero autor, ideoque primum mensem Saturno tribuunt: Deinde vim suam Jupiter in semen exerit calidus, & humidus, quibus qualitatibus augmentum incrementumq; præbet, iisdem spiritus vivificantur, & membra vigorem recipiunt, quæ opera secundo mense fieri dicunt: Post Jovem Mars puerum veluti in ulnas accipit, qui caliditate, & siccitate sua fœtui motionis autor est, & tria præcipua membra suo calore format, crura, brachia, caput à cæteris membris separat, ideo tertio mẽse infantem moveri solitum: Quarto loco succedit Sol cujus beneficio tùm ossa excavantur, tùm meatus corporis evadunt ampliores, & singulis membris sua perfectio accedit; est enim calor solis, qui hoc mense dominatur, inprimis vivificans: A Sole Venus fœtum invisit, quæ frigida, & humida de eo tàm benè meretur, ut calorem siccitatemq; à superioribus Planetis impressam mitiget, membrorum externorum lineamenta perficiat, virorum mulierumq; pudenda efformet, ac insuper naribus, ori, manibus, digitis, & reliquis membris venustatem decoremq; conciliet: ad prolem sextus prodit Mercurius, qui operi ab aliis inchoato ultimam imponit manum, vocis instrumenta perficit, supercilia, oculos, atq; ungues auget, ac motionis initia, & instrumenta, quæ reliqui dederunt, firmiora reddit, accuratiusq; absolvit: tandem septimo mensi luna præest, quæ quia frigida, & humida est, adipem præbet, & pluribus in partibus reponit, ac insuper matricem humore suo relaxat, &, quò facilius fœtus prodeat, distendit. Sic igitur fœtus numeris omnibus absolutus exitũ affectat, & si exeat, salubriter degit, exit autem, si robore polleat: Et hæc est causa, quare septimestres partus vitales apud philosophos censeantur; si vero octavum mensem fœtus expectare cogatur, iterum revertentem Saturnum sentit, sed non ita mitem atq; placidum, quemadmodum primo conceptionis mense, nam multam in eum inspirat frigiditatem, quo non modo nativum pueri calorẽ imminuit, sed etiam ad motum tardiorẽ reddit, & sua siccitate os uteri constringit, quo tempore laxari oportuerat, quare si eo mense pariendi aliqua externa causa contingat, tàm mater quàm fœtus in discrimine versabuntur; & aut non vivet partus, aut vitam deget plane laboriosam, & ærumnarum plenam; ideoq; ob hujus planetæ inclementiam octavus mensis infelix habetur, ac minimè vitalis; at si nihil eo mense præter naturam fœtui accidat, quod partum in lucem prodire cogat, nono mense jam multo sereniorem Jupiter, qui iterũ redit, faciem ostendit, qui suo calore, & humiditate vitam (quæ duobus istis potissimũ consistit)

Septem planetæ in homine dominantur iuxta astrologos.

Planetarũ ordo in fœtu gubernãdo.

Septimo mẽse cur salubriter fit partus.

Octavus mẽsis cur infelix.

Vita in calido & humido potissimum consistit.

Vita in calido & humido potissimum consistit.

Noni & decimi mensis partus vitales.

Aetates à planetis etiam gubernari.

consistit) puero instaurat atq; conservat, ac Saturni maleficia delens nonum mensem efficit saluberrimũ; quia vero Mars qui Jovi succedit, & decimi mensis dominium habet, altera qualitate vitæ amicus est, ideo si quis decimo nascatur mense, vitalis etiam est: Sol undecimo præest, beneficus etiam planeta, ac vivificans, ideo in ipso natus vitalis quidem est; & si ad duodecimum partus protendatur mensem, quamvis id rarissimum sit, vivit puer, quia tunc Venus vitæ amica dominium resumpsit. Proclus philosophus autor est, non infantibus duntaxat in utero præfici planetarum vultus, sed etiam ætates universi ordinem sequi, utrumq; tamen dispari ratione, nam quæ vires suas postrema in partum exerit luna, eadem natum infantem haud deserit, sed primam ejus ætatem moderatur, humiditatem impartiens, qua nutriens ac vegetabilis potentia perficitur; post lunam Mercurius puerum gubernat, eoq; fit ut literarum, citharæ, arithmetices, ac consimilium nobis studium ea ætate ingeneretur, & quemadmodum inconstans Mercurii sidus est, & omnino ejusmodi, quale id, cui adhæserit, nempe cum benignis benignum, & exitiale cum exitialibus; sic puerilis ætas facile eos sequitur, quibuscum consuetudinem habuerit; ut vero ille secundæ ætati præficitur; sic Venus tertiæ; Sol quartæ; Mars quintæ; Jupiter sextæ, ac postremæ Saturnus, qui frigiditate siccitateq; vitam finit.

Arithmeticorũ de partu sentẽtia.

Numerus impar mas et perfectus, par fœmina & imperfectus.

Septenarius omnium numerorũ nodus.

Septenarii numeri laudes.

Porro etiam quid Arithmetici de hoc negotio prodiderint, raptim perlustremus. Hi supponunt numerum parem fœminæ, imparem maris rationem obtinere, illum imperfectum esse, hunc vero perfectum, illum materiam, hunc formam: adducunt illud Vergilii: *numero Deus impare gaudet*, ideoq; imparem patris; & parem matris appellatione venerantur, ut refert Macrobius in som. Sci. atq; ex illis maximum esse septimum, ideoq; nodum omnium rerum septimũ numerum appellâsse Ciceronem in somnio Scipionis, Cælius etiam Rodiginus lib. 12. lectionum antiquarum, in confirmationem præstantiæ hujus numeri adducit illud scripturæ; *Septies in die cadit justus*; Et; *Septies in die laudabo te*, hoc est, semper, & omnibus modis, illud etiam poëtæ: *O terq; quaterq; beati*, per quod perpetuam designat felicitatem: eundem numerum extollunt septem planetæ, & quòd septimo quoq; zodiaci signo annus immutetur; & quòd dentes tam superi quam inferni, quatuor septenariis concluduntur, quos infantes septimo anno complent; & homines ad summum inediam sufferunt per septem dies, totquè sint liberales disciplinæ, tot etiam nigra, & præcipua membra à nobis numerata, cor, pulmo, lingua, jecur, lien, & renes duo, & semen in utero septem horis contentum prolificum est, unde Plutarchus docet homines primo septenario dentes habere, secundo pubescere, tertio præceptis subjici, & Hippocrates lib. de carnibus, septenarium mirabilem vim obtinere confirmat, & idcirco numerus plenus perfectusquè vocatur, unde illud Lini vetustissimi poëtæ:

c. 12.

5. de placit. philosophor. c. 18.

Septimus numerus plenus.

> *Septima cum venit lux, cuncta absolvere cœpit*
> *Omnipotens pater, atq; bonis, & septima, & ipsa,*
> *Est etiam rerum cunctarum septima origo,*
> *Septima prima eadem perfecta, & septima septem.*
> *Vnde etiam cœlum stellis errantibus aptum*
> *Volvitur, & circlis totidem circum undiq; fertur.*

Septimus quisq; annus criticus est.

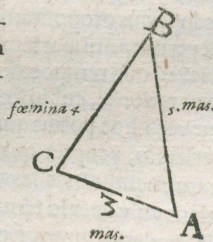
Noni præstantia.

Climactericus annus cur sit 63.

Adducunt etiam septem pleiades, septem ostia Nili, septem metalla, quæ hujus numeri excellentiam confirmare videntur; ideo Censorinus affirmat in lib. de die natali, per omnem vitam septimum annum crisimum esse, cujus numeri præstantiam sequitur novenarius, qui etiam impar est, & subinde perfectus, quo fit, ut in eo mense etiam vitalis perfectusquè fœtus prodeat, nonus autem dies morbos judicet; annus rerum vitæquè rationem, ac gravia pericula invehat, quo fit ut sexagesimus tertius annus, qui utriusque numeri septimi & noni multiplicatam summam continet, non sine periculo ingruat, novies enim septem, & septies novem sexaginta tria conficiunt, atque ob id climactericus is annus appellatur. His rationibus Pythagorici numeris efficientiam

maximam

maximam concedunt, & ideo in ſeptimo & nono natos vitales eſſe confirmant, quia impares ſunt, atque perfecti, in octavo vero non vivere, quia par eſt & imperfectus; Si illis obtrudas denarium menſem parem eſſe, & tamen vitalem in eo naſci; reſpondent, denarium ex paribus ſolum perfectum eſſe, quia numerorum omnium perfectio, & complementum eſt; neque enim omnes, qui antecedunt numeri, denario majorem efficere poterunt, ſed qui denario ſuccedunt omnes ex decem, & præcedentium aliquo conſtituuntur; & ob id omnes tam Barbari quam Græci, dicente Ariſtotele, numerant ſtatuto termino denarii numeri, exceptâ unâ Thracum gente, quæ ad quatuor numerandi ſeriem terminat, eo quod amplius meminiſſe modo puerorum non poteſt; quod ideo fieri dicunt, quia perfectus numerus denarius ſit, continet enim omnia numerandi genera, ut par, impar, quadratum, longum, primum, compoſitum, & ſi quæ ſunt alia. Sed cur de octonario tam ſiniſtrè ſentiunt, ex quo, ipſis Pythagoricis autoribus, ſolidum ac perfectum componitur corpus, quippe qui ex illis componitur, qui neque generantur, neque generant, ſcilicet ex monade & ſeptem, aut ex eo, qui tum generatur, tum generat, nempe quaternario duplato; qui etiam juſtitia vocatur, quia primus omnium ſolvitur in numeros pariter pares, id eſt, in bis quaterna, ut nihilominus in numeros æque pariter pares diviſio ſolvatur in bis bina, & tandem reſolutio æqualiter redeat uſque ad unitatem, qui ergo tam juſtus eſt, non convenit profectò fœtui iniquum eſſe? Sed etiam ſphæræ octo ſunt mobiles ad ipſam cœli harmoniam firmandam; quæ cum ita ſint, parem numerum non ſemper imperfectum eſſe apparet? Hoc ut ſolvant Pythagorici, ex ipsâ arithmeticâ aliam demonſtrationem afferunt. Sit, inquiunt, triangulum ſcalenum, id eſt, ex tribus lineis inæqualibus conſtitutum, A, B, C, cujus latus B, C, ſit unitatum 4. latus autem A, B, ſit unitatum 5. perſpicuum eſt ex diſciplinâ Pythagoræorum 3. & 5. eſſe mares, ut ſuprà dictum eſt, utpote impares, 4. fœminam ut parem; multiplicentur itaque 4. per 5. fient 20; 5, per ſe multiplicentur fient 25. ſimul juncti numeri conficient 45. hæc per medium ſpatium trianguli, id eſt, per ſex, (conſtat enim totum 12.) multiplices, fient 270. quæ novem menſes conſtituunt. Rurſus multiplices 4. per 5. fient 20, & ſimiliter 3. per 5. fient 15. ſimul juncta erunt 35. hæc per medium ſpatii trigoni multiplices, hoc eſt, per ſex, fient 210. quæ ſeptimum menſem componunt, in quo minor partus educitur. Iterum ducas tres per 5. fient 15. ducito 5. in ſe emergunt 25. ſimul componas erunt 40. hæc per medium ſpatium, ut ſuprà, multiplica, fiunt 240. qui octavum menſem componunt, quia igitur in ſeptimo & nono menſe duntaxat maſculi & fœminæ (quæ numeris 3. 4. 5. ſignificantur) conjunctio reperitur, meritò qui iſtis menſibus eduntur partus, ſunt vitales, in menſe autem octavo non eſt ulla maſculi cum fœminâ copulatio, quia non ducuntur 3. aut 5. per 4. quod fœminam repræſentat, ideo conjunctio præter naturam eſt, ex quâ partus vitales non ſunt. Quæ autem dicta ſunt, etſi in numeris aliquid reconditum eſſe atteſtari videantur, à Galeno nugæ cenſentur, atque adeo magnoperè miratur Pythagoram illum tam ſapientem virum numeris tantum tribuiſſe, de quibus tamen ejus placita plane incerta ſint, ac luxatis ſubſiſtant pedamentis: cur enim monadem formam, dualitatem materiam? cur parem fœminam, imparem maſculum ſtatuant? adhæc volenti perfacile videtur, quemcuuque numerum magis minusvè laudare aut vituperare. Nam Ariſtoteles decimum extollit, Plato in Timæo octonarium plenum facit, quia abſolvit numerum cœlorum mobilium; Philo in lib. de opificio DEI ſenarium eſſe perfectiſſimum cenſet, ideo in eo mundum perfeciſſe Deum Opt. Max. cui coope-

Margin notes:

25. probl. 3.

Denarius ex parib. ſolus perfectꝰ.

Omnes nationes numerant ſtatuto termino denarii.

Thracũ imbecilla memoria.

Denarius omnia numerandi genera habet.

Obiectio.

Pythagoræorũ ſolutio.

Reconditũ aliquid in numeris eſt.

3. crit. 8.

Gal. de numeris ſententia.

cui cooperatur S. Augustinus. Agrippa quartū, Verderius tertium, alii centesimum evehunt, multarum rerum, quæ hoc comprehenduntur numero, in medium adductis exemplis. Utcumque tamen constat, rationem numeri contemnendam omnino non esse, quæ in multis sanctarum scripturarum locis, quā magni æstimanda sit, elucet diligenter intuentibus, nec frustra in laudibus Dei dictum est: *Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti.*

11. de civit. Dei. 30.

Cur septimestres, octimestresq́ non rarò edantur: & cur septimo mense nati vitales sint, octavo verò minimè.

CAP. VI.

NUnc qua ratione septimestres, octimestresque partus edantur perscrutandum erit, quod quidem non Hippocratis solum, Galenique testimoniis constat, sed etiam experientiâ, quæ normæ vice semper est habenda, & omnis demonstrationis initium. Cur igitur septimestres nascantur, causam assignat Hippocrates lib. de carnib. quod per id temporis fœtus, & maturescere, & robore augeri incipiat, magisque quam aliis perficiatur temporibus, & velamina, in quibus ab initio nutritus fuerat, ad id coacta laxentur, aut ex fœtus naturæq; instituto, quòd plenissimus jam sit uterus, & fœtus fortissimus; aut ex occasione aliquâ, quæ debitum tempus antevertat, antequam perfectè maturescat; quo fit ut ex septimestribus quidam pereant aut valetudinarii vivant, qui nimirum ex causâ præter naturam expelluntur, nisi robusti sint, atq; validi, & firmi existant, qui operante naturâ prodeunt. Cur verò talia infanti septimo mense potiùs quam aliis contingant. Hippocrates nonnunquam cum Pythagora septenarii numeri arcanæ naturæ acceptum fert; aliàs à nobis superiùs propositam rationem assignat, quia nimirum dimidiam jam compleverunt anni partem, decadas septimanarum tres, & dies lunares 210. solares 182. quo tempore solis motio secunda perficitur, & lunæ septima. Hæ tamen rationes, cur hi fœtus vitales sint, duntaxat mihi demonstrare videntur, cur vero hoc potius quam alio tempore excludantur, in causâ est maturitatis perfectio, propter quam celer fœtus violentusq; fit motus, quo nimio calcitratu membranas laxans atque disrumpens viam sibi ad exitum aperit, quin etiam vulva per id tempus expletur, & maturo fœtu jam distenta laxari incipit, expletur autem septimo mense nonnunquam ob locellorum angustiam, quæ fætum grandiorem continere non potest, plerumque propter validissimā vim in vulvâ informatricem utilemq;, ac moderatum sanguinem fœtum celerius explicantem: sed summa, & maxime naturæ consentiens ratio mihi videtur, cur septimo mense vulva expleatur, genitalis seminis natura alia atq; alia, ut suprà jam prodidimus. Porro genitos in ipso interlunio, aut ante plenilunium temporius ad maturitatem pervenire, fœcundiusq; in utero crescere, & ideo celerius vulvam explere verosimile est, atque hanc fuisse existimo Plinii sententiam, quæ etsi à nonnullis inepta judicetur, eorum contra hoc sapientissimum decretum ineptiores mihi videntur futiles nugationes; vulvam, ajunt, expleri, partus per id tempus consummatio atque perfectio, & tunicarum disruptio, causæ sunt cur septimo mense partus contingat; non igitur interlunium, aut plenilunium, nam quantumcunq; crescente luna generetur, si tamen vulva non expleatur, septimo mense naturaliter non prodibit. Nos tamen non imus inficias, neque Plinius negat, partus consummationem, & vulvæ expletionem causam esse septimestris partus, sed citiùs expleri conceptu facto interlunio aut ante plenilunium, rationi maximè cohæret, cum videamus sata, & arbores eo tempore consitas, nec non ungues capillosque cæsos temporiùs repullulare, quia tunc partes succulentiores sunt & magis exci-

Septimestres cur edantur.

Septimestres ex duabus causis diversis.

Septimestres aliquot cur valetudinarij, & imbecilles.

Septimestres cur vitales.

Cur potius hoc quam alio tempore.

Vterus septimo mense cur expleatur.

Ante plenilunium geniti temporius maturescunt.

7. naturalis hist. 5.

Quorundā adversus Plin. sententia.

Cur serius aut temporius partus fiat.

gis excitata in radicibus ac seminibus genitiva virtus, quare non mirum si eo tempore humanum etiam semen vegetius sit fœtus pabulum, hoc est, menstrua defæcatiora, & abundantioris alimenti, virtusq; uteri efficacior atque præstantior; & quam quæso poteris invenire causam cur citiùs aut temporiùs vulva expleatur? *nisi aut uteri virtutem aut seminis naturam, aut pabuli abundantiam, aut tempora conceptus*, cumq; tres primæ inferiores sint ac secundariæ, si ad superiorem aliquã causam prioremq; sit recurrendum ut certe est, ad lunæ procul dubio incrementum deveniendum erit.

Causa cur citius aut temporius vulva expleatur quadruplex.

At dicunt; Hippocrates & Galenus, atq; alij veteres illustresq; scriptores, qui astrorum aspectus potestatesq; diligenter notarunt, & de septimestri partu exactissime scripserunt, causæ hujus nullam fecerunt mentionem; quasi vero valeat quicquam hoc argumentum, prisci illi sapientes Rhabarbari nullam fecerunt mentionem, ergo bilem non purgat, nec morbis opitulatur: atqui ipsi oscitanter percurrerunt Hippocratis locum lib. de octimestri partu, ubi ita scripsit, *Nam cum ultra plenilunium mulier concipit, necessum est eum conceptum undecimum mensem apprehendere*, quo nihil ad hanc sententiam fulciendam apertius dici potuit.

Occurritur obiectioni.

Existimo tamen mendum subesse in Plinij litera, sic enim legimus apud ipsum: *septimo non nisi pridie posterove plenilunii die, aut interlunio concepti nascuntur*; ubi dempta voce, postero, legerem potius *septimo non nisi pridie plenilunij die aut interlunio concepti nascuntur*, ut comprehendat tantummodo illud tempus quod est ab interlunio ad plenilunium usque tum plenilunij spacium à quo partus tardiores gigni certum est, quippe qui nonum decimumque attingant mensem.

Plinij locus restituitur.

Ut autem receptui canamus, &, quæ fusiùs dicta sunt, in pauca contrahamus, celerioris sive septimestris partus causæ sunt ipsius perfectio, celerque motus, (de naturali loquor) vulvæque expletio; cur verò ita expleatur, facit vis genitiva uteri, seminis natura, pabuli abundantia, & Lunæ positura, tempore conceptionis.

Causa celerioris partus.

Octimestris vero infelicitas, ex fœtus imbecillitate, & tempore minus oportuno, quo nimirum nulla conspicabilis fit solis commutatio, potissimum pendet, quare cum nulla ejus possit assignari naturalis causa, vitalis esse non potest, non enim ex naturâ suâ prodit, neque ex temporis efficaciâ; ideo similis censetur octavo diei in morbis, qui quoniam neque index est, neque decretorius, si quando in eo crisis contingat difficilis planè est, & perniciosa.

Octimestris infelicitas unde proveniat.

Præterea contingit 240. (qui sextum efficit quadragenarium, de quo consimile judicium faciunt scriptores atque de die sexto, quem tyranno omnino infideli, & proditori assimilant) quo tempore nulla est solis mutatio, quæ fœtum dejicere possit, & in lucem proferre; quod si tanta illi commutatio accidat, à Lunæ mutatione, quæ singulis mensibus fit ut prodeat, admodum imbecillum esse necessarium est; nam etsi temporis ratione perfectus est, quodammodo tamen recruduit, & imbecillus evasit propter colluctationem, & motum septimi reiteratum in octavo nondum viribus refectis sicuti secundo hujus libri capit. jam prodidimus; quod si ita fatigatus, & imbecillus, quo tempore maximè laborat, exeat in lucem, aëris perturbationes locique, admodum diversi ab eo, in quo erat, sustinere non potest, & intermoritur.

Dies sextus & mensis octavus tyranno assimilantur.

Præterea, autore Hippocrate, octavi mensis gestatio onerosa est, & perdifficilis tum matris ratione, affectæ ob pueri intus conditi perturbatos motus, tum uteri incommodius se habentis; quare si se tum temporis partio ostendat, dupliciter læditur fœtus, & à proprio motu, quo se imbecillus præcipitat, & à matris uterique, in quo continetur, affectu.

Lib. de octimestri partu.

Octavi gestatio onerosa.

Huc accedit experientia ab ipsis fœminis concepta, (quibus fidem non omnino derogari vult Hippocrates lib. de septimestri partu) hæ vero ex eo, quod cognoverunt in corporibus suis, dicunt octimestres superstites haud quaquam manere.

Fœminis in suis affectibus fides omnino non est deroganda.

Imò quicunque partus manci, claudive, aut cæci in lucem veniunt, hos in ventre octavo mense laborâsse multorum fert

Qui manci aut claudi in lucem veniunt, octavo mense laborarũt.

fert opinio, quicunq; autem ſexto menſe nati fuerint, vitam naturaliter ſuſtinere non poſſe, eo quòd, licet diſtincte formati ſint, nondum tamen juſtæ perfectionis exiſtunt. Non eſt tamen octimeſtris aborſus dicendus, connumerant enim illum ſcriptores inter partus, ut videre eſt apud Hippoc. Ariſtotelem, & Galenum locis cit: & inſuper quia alicubi, ut in Aegypto, & Hiſpaniâ vivunt ob matris robur, temperiem probam, ſucculentum habitum, regionum fertilitatem, & pariendi facilitatem, quâ minus fœtus offenduntur, quod tametſi ab autoribus ſcriptum reperiam (ut hoc obiter appungam) tamen hodierna experientia contrarium teſtatur, nam fœminæ Hiſpanæ debiliores ſunt, & partus difficultate ſæpius divexantur, quin etiam quantumcumque calore abundent, qui ad generationem facit, tamen infœcundiores ſunt, quam ſeptentrionales, cujꝰ rei cauſam eſſe puto, quia ſimul cũ calore ſiccitatẽ habent conjunctam, quæ generationi adverſatur, ac inſuper quia mulieres ibi aquam bibunt, quæ ſterilitatem inducere ſolet: ob quas quidem cauſas Hiſpaniam minus populoſam eſſe reor, adde meretricum numerum, à quibus homines exhauſti, & infœcundi redduntur, & illa fœminarum pars ob ſeminum commixtionem, & crebrã coitus agitationem generationi inepta fit. Sed ad penſum redeuntes, neque etiam legitimus partus dici meretur octimeſtris, cùm in cæteris regionibus & vitalis non ſit, & matri exitium afferat, quãobrem accommodatè cum additamento, ac ſecundum quid, uti ajunt, octimeſtris partus nuncupatur. Ex dictis jam aperte colliges, quid ſibi Hippocrates velit in illo obſcuriſſimo ænigmate, quovis Herculeo nodo in extricabiliori, quod nobis lib. de alimento propoſuit dicens: *Eſt & non eſt octimeſtris generatio,* quibus verbis indicat eum, qui natus eſt menſe octavo aliquo quidem modo eſſe, & natum videri, revera tamen non eſſe, quia pauló poſt interiturus eſt.

Octimeſtris plane aborſus non eſt dicendus, neq; legitimus partus

Octimeſtres alicubi cur vivant & ſerventur.

Hipp. locus explicatur.

De partus exeundi modo ac debitâ figurâ.

CAP. VII.

SUpereſt ut eâdem, quâ ſumus ingreſſi januâ, profecti ex ſupradictis jam eruamus, naturalem partum tum maximè fieri, cùm puero, & alimenti, & loci inopia oppreſſo motus validus accidit, quo manibꝰ, pedibusq; calcitrante tunicæ ſeu velamenta fœtus diſrumpuntur ac dehiſcunt, quod appoſitiſſimo ſpicarum exemplo comprobat Hippocrates; nam ſicuti in illis, malis granatis, & amygdalis ob molis intus increſcentis violentum impetum ligneus ille cortex dehiſcit ac interrumpitur; ſic quæ fœtum cooperiunt involucra; tuncq; à vinculis exſolvitur, & agitatus foras procedit, & jam virtus retentrix non poteſt onus ſuſtinere, quo fit, ut exurgat expultrix; dilaceratis autem membranis, jchores prodeunt multi, & cruenta multa, doloresq; tunc validi parturientes excruciant, dum vincula rumpuntur, & fortiter calcitrat fœtus exitum ſibi parans; tuncq; naturalis dicitur partus, ſi ordinem naturæ ſervet, hoc eſt, ſi in caput procedat puer, brachiis ſubſequentibus ſuper coxas extentis: fiunt veró dolores parturitionis quantumvis naturalis tempore, propter ſeparationem fœtus à vaſis, velamentorum diſruptionem, & ſpiritus confertum impetum ad embryonis excurſum excitatum ut definitionum med. autor prodidit: Quibus adde tres alias cauſas quas 1. c. hujus lib. quarti poſuimus, ac tandẽ propter exitum per tàm anguſtas vias, uteri enim os (qui antea clauſum arctiſſimè fuerat) aperitur in hoc opere, quantum ſufficiat infanti exitum præbere, & qui novem continenter menſibus connixerat fœtum avidè comprehendens, tum paulatim reſeratur, ut obſtetricibus minimum in id digitum immittere liceat. Quod autem ſola mulier maximos in partu ſuſtineat labores, ſuperius jam diximus, & ejus eventus cauſas attulimus. c. 1. hujus libri: nunc ad penſum,

Naturalis partus qui fiat.

Ichores in partu.

Doloris cauſa in partu.

pensum. Ad fœtus igitur prolapsionem satis jam patente utero, universus ejus fundus quam proximè potest ad os se convertit, fœtumq; foràs propellit, cui & aliæ circumjacentes partes suppetias ferunt, ipsaq; mulier non mediocriter sibi opitulatur viribusq; ad fœtum expellendum connititur, contractis intentisq; iis, qui in abdomine sunt musculis: multa igitur in tam difficili arduoq; opere conveniunt, fœtus, mulier, uterus; in quo certe opere quinque potissimum requiruntur conditiones, prima ut fiat perfecto jam fœtu, 2. ut debito tempore, tertia ut debitâ figurâ, 4. ut levibus accidentibus. 5. ut lochia, & secundinæ rite expurgentur. Ex quibus liquet, naturalem partum esse consummati ac perfecti fœtus justo tempore & figurâ in lucem emissio; quæ definitio non solum aborsum, sicuti prima, sed etiam illegitimum partum excludit; nam ibi partum definivimus, hîc naturalem partum, quo autem pacto os uteri tantopere dehiscat, ut per id fœtus elabatur se ignorare confitetur Galenus, neque aliud quam mirari posse; Avicennas existimat, pubis ossa necessario sejungi, commissurâ quasi dissolutâ, dissociataquè, quod tamen fieri non posse primo libro demonstravimus, valentissimis enim firmissimisq; vinculis natura munivit partes eas; potius igitur id ipsum accidit ossi sacro; à quo aliquantulum abducuntur pubis ossa, quæ illi colligata circumjacent, aut etiam aliquantulum cedit cauda, & ossis sacri cum ipsa cauda articulatio, nam cùm os sacrum in caudam desinat, ita cum eo articulantur ipsius ossa, ut reflecti possit in partem exteriorem; sed quia quantumcunque posteriora dilatentur, non adhuc video, quid illud faciat ad cervicis apertionem, & exitum infantis à corpore, etsi à matrice eâ ratione educi facilius possit, propterea anteriora etiam & ossa pubis aliquo modo non quidem dislocari, sed dilatari ac cedere putârim; partibus tamen posticis, quibus vulva parturiendo multum innititur, magna vis infertur, rectum enim intestinum, & podicem gravissime premi constat, plerumque enim post partum acerbior aliquis ibi remanet affectus, qui curationem postulat; cæterum ne in exitu offenderetur crena, quam diximus cavitatem quandam esse, sub medio ossis pubis consistentem, ureterem capit, & in tuto tantisper tenet, eximiâ & admirabili naturæ providentiâ. Porro in partu plurimum laborant primiparæ ob inexperientiam laborum, autore Hippocrate libri de natura. pueri: quod si fœtus valetudinarius est, & mater imbecilla, non sine periculo res est, id autem potissimum contingit, si hyems australis præcesserit, & pluviosa, ver autem siccum, & septentrionale, cujus rei causam esse dicunt, quia tenelli fœtus ab inæquali intemperie admodum offenduntur; atque adeò à contrariis tempestatibus percussi in utero, priusquam excludantur, sæpè pereunt; aut qui antea debilis fuerat in ipso enixu succumbit, vel saltem tenuis, & valetudinarius vivit, quia corpora rara, mollia, ac humida, qualia mulierum, humidiora per illam constitutionem tepidam reddita ac rariora, ad intimas sui partes aëris ambientis qualis sicci & aquilonaris veris acutam frigiditatem facile admittunt.

Tria ad partum concurrũt.

Quinq; ad naturalem partum requiruntur conditiones

Naturalis partus definitio.

15. De usu part.

Qua ratione uterus tantopere in partu aperiatur.

Non posteriora solum sed etiam anteriora in partu cedunt aliquo modo.

Dolor post partum.

Crenæ usus.

Primiparæ in partu plus laborant

Galenus 5. aph. 55.

3. Aph. 12.

Contraria temporum mutationes fœtum corrumpunt.

Cur autē septentrionales venti conceptū firment, australes abortus causæ sint, neq; ab Hipp. neq; à Galeno scriptum reperio, causa tamen ex Democrito desumitur, quia ventrem ferentibus corpora austro laxantur, & dissolvuntur, & idcirco receptaculo dilatato, & longè lateq; diffuso ac malè compacto, partus errare, & vagari, eosdemq; calefactos huc & illuc dilabi, & diffluere, ac jā locis disclusis & remissis faciliùs excidere cogũtur: contra si tempestas sit frigida & septentrionales venti sint, locorum adstrictione fœtꝰ contrahi, & comprimi ut de locis dimoveri, ac depelli non queāt, neq; sane dissolutione, & laxitate, quasi tempestate quati, præsertim cùm à perturbatione conquiescant, & firmissimâ sede distringantur, ita ut facilè ad pariendi tempus durare possint, quamobrem frigidâ constitutione (dicebat Democritus Abderites) fœtus manent, calore vero, ut plurimum excidunt, hoc enim superante fieri non posse, quin artus, & nervi laxentur, & fatiscant.

Septentrionales venti fœtum firmant, australes laxant.

Sed cur

Cur capite prius fœtus exeunt.

Sed cur capite prius fœtus exeunt? Hippocrates causam esse dicit, ipsius capitis pondus, quod est omnium partium gravissimum, ideo primum ad foramen descendere; existimandum tamen est prudentissimam naturam jussu magni & excelsi Dei studuisse, ut fœtus exeant quam tutissimè, & sibi & matri, quod hâc figurâ fit, nam si in pedes egrediantur, disrumpuntur brachia, si in reliquas figuras, quas mox recensebimus, mater omnino periclitatur: illud tamen silentij velo non contegam, quòd Plinus scribit, mortuos pedibus efferri, eo quod mors sit vitæ contraria; ideo sicuti in vitâ exit homo capite, ita etiam in morte debeat ritu naturæ pedibus efferri.

Mortui cur pedibus efferuntur, & nascentes capite exeunt.

Exeundi modus.

Egreditur igitur mas quidem facie ad matris podicem: fœmina vero ad partes obscænas conversa, quoniam in utero illis quoque contrarius situs erat; quamvis hoc alij vanum putent, & tùm mares, tùm fœminas semper pronos exire prodiderint.

Plinij & priscorum querela.

Conqueritur Plinius, reliquis animantibus varia tegumenta naturam tribuisse, testas, cortices, coria, spinas, vilos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera; homini cujus causa videtur cuncta omnia animalia genuisse, novercam potius, quam parentem extitisse naturam; quem quidem inopem, nudum, querulum, ejulantem, & ad lachrymas projectum, quasi humanæ miseriæ præsagum in lucem projicit; quod ante ipsum ita cecinerat Lucretius:

Tùm porrò puer, ut sævis proiectus ab undis
Navita, nudus, humi jacet infans, indigus omni
Vitali auxilio, cum primùm in luminis oras
Nixibus ex alvo matris natura profundit:
Vagituq; locum lugubri complet, ut æquum est:
Cui tantum in vita restet transire malorum.

Thraces infantium natalitia deplorant, exequias celebrant.

Natura hominibus benigna est mater, non noverca.

Hinc Thraces ac finitimi populi, autore Valerio Maximo in infantiũ natalitiis convocatis consanguineis, quantum miseriarum eis transeundum restaret, deplorabant, exequias vero cum hilaritate celebrabant. Verùm enimvero si exactiùs ac emissitiis oculis ad naturæ opera collimemus, & rem æquâ lance pensitemus, immerito quidem naturam pro matre novercam ab illis fuisse appellatam comperiemus, atq; hoc convitium, etsi verbotenus naturam feriat, revera tamen in eum redundare, qui naturam condidit, cujus potius omnipotentiam, sapientiam, ac bonitatem in hoc potissimum opere admirari collaudereq; debemus, qui tam benignam matrem naturã hominibus præfecerit: Nullum enim animal à natura armatum valet exercere alia arma quam sua propria, ideo homo caruit illis, ut omnes habere posset; nam cum intellectu omnes artes, & cum manibus omnia arma valet exercere; quod si nudus obnoxius erat periculis, & minus firmus, tribus illum natura armavit præsidiis, ingenio ad inventionem necessariorum, sermone ad auxilium, manibus ad perfectionem eorum omnium, quæ vel ingenio excogitasset, vel sermone ab aliis didicisset. C. 37.

Ploratus infantium egredientiũ causæ.

Ploratus vero causam sapientum plerique perquisiverunt; & alij cœlestium orbium motiones, quibus tenella corpuscula commoveantur; Soranus Ephesius causam dicit, quòd insuetam tangit terram, & tenellus spirit⁹ à luce concutitur; alij & hoc addũt, quod à lumine exterretur, non, ut quidam ajunt, quòd anima cœlestium regionum extorris terrenum corpus prius inhabitet, atque ideo flere infantes cogantur; Alij terræ revolutiones causam esse ridiculè crediderunt, hinc putabant, eos qui in navibus nascuntur, non plorare, cujus contrarium quotidianæ experientiæ testimonio comprobatur; est enim infantium nascentium ejulatus potissima causa ambientis aëris alteratio, diversa ab eâ, quâ intra uterum afficiebantur; adjuvat cohibitus spiritus, propter quem vox, quã intra uterum nullam infans adhuc emiserat, majori impetu prorumpit.

Partus non naturalis figuræ.

Agrippæ.

Porro fœtuum in nascendo quatuor sunt non naturales figuræ; prima quando non in caput, sed in pedes egreditur, quos Agrippas, quasi ægre partos appellamus, quo pacto Marcum Agrippam natum esse ferunt, ac Agrippinas utrasque, & Neronem illum generis humani hostem;

hostem; Altera, quando manibus exit, quem ego vitalem sæpe vidi; ubi notandum has figuras duplicatas esse, quia interdum duos pedes effert infans, interdum unum duntaxat. Tertia figura est, quando in latus fœtus progreditur, qui item partus difficilimus habetur. Quarta, quando duplicatus exit, idquè aut natibus primo oblatis, aut cum manibus pedibusquè simul ad partum inclinat infans; quod si in pectus aliquando procidat, retró manibus, pedibusquè conjectis omnium periculosissimus habendus erit; has vero figuras omnes Eucharius, Rodion, & Jacobus Rufus diligenter depinxerunt. Quæ autem in simplici partu dicta sunt, eadem in gemino & trino perinde observantur, nisi quod aliquando contingit, alterum infantem in caput, alterum in pedes demissum sese exhibere; quæ quidem ex naturali, & non naturali partus genere composita figura est; ita Vopiscos appellat Plinius cùm è geminis unus vitalis nasceretur, altero interempto abortu; quemadmodum qui enectâ parente, & cæsâ vitales nascuntur Cæsares, & Cæsones nominabantur, à cæso matris ventre, auspicatiusq; gigni crediti erant, quo pacto Scipionem Africanum, Julium Cæsarem, & Manlium natos esse scribit. Sæpe etiam, quod miserum, & lamentabile est, ferramentis, ut uncinis, rostro anatis, & tersa forcipe, prout necessitas urget, fœtus vivi, à vivâ, & integrâ matre educuntur; de quo opere & modo extrahendi fœtum ex utero materno absq; vel matris vel fœtus periculo, aut fœcunditatis abolitione, quatuor extant Francisci Roussetі integri commentarii.

lib. 7.

Ex naturali & nõ naturali composita figura.

Vopisci.

Cæsares vel cæsones auspicate nascuntur.

Fœtus vivi è viva matre productio.

Quibus signis partus cognoscatur, & de lochiorum expurgatione.

CAP. VIII.

IGitur instante jam partu, acrior sub umbilico & ad inguina dolor premit, inde se ad lumborum vertebras reflectens, genitalia cum dolore tument, febrilis horror corpus invadit ex naturæ ad excretionem conatu, facies rubet, venter incalescit, cum veró magis instat parturitionis tempus, urinæ adest incontinentia, uterus solvi, & laxari sentitur, tormina vexant, partes superiores graciles fiunt, & extenduntur loca, super pectinem & inguina; immissoq; digito, quid ad magnitudinem ovi in orificio invenitur, convoluto nimirum fœtu eâ ratione, quâ libro primo diximus; ac tunc ruptis membranis, quibus continebatur, aquæ ex utero defluunt (sic enim vocant obstetrices fœtus sudorem, & innominatam aliam sordem, quæ inter amnion, & fœtum continetur, quæquè innatat) is autem humor primo paucus effertur, postmodum plurimus, ac demum sanguis aquosus, si fœmina nascitura est, ruber, & purus si masculus; quo tempore, & non antea in sede constituenda est mulier, quia jam obstetrices os uteri tangentes aperiri sentiunt, & dehiscentis uteri modum augeri, ideoq; in sellâ collocant, aut surgere jubent, & ad expellendum fœtum strenuè se paret adhortantur, ad quam quidem rem in quibusdam regionibus obstetrices peculiaria sedilia habent, quæ ab humo non altè distant, ita ut mulier neque stare neque prorsus jacere videatur, & excavata ita sunt, ut facile, quæ debent, transmittant, ac reclinantem tergo accipiant, quorum formam idem Eucharius depinxit: Cum itaque jam jam partus instat, os uteri directum apparet, quod perpetuò in partu fit, perinde ac in conceptu, tunc si partus naturalis est, quod cognoscitur ex eo, quia in caput nascitur, totum opus soli Deo, & ipsius parturientis diligentiæ, & viribus committitur, ipsa enim abdominis musculis, puer propriis viribus partum facilem parant; uterus vero otiante jam retentrice, & proritatâ expultrice, tanto interdum impetu operatur, ut simul foràs excidere visus jam fit; Postea vero acetabula dicta dissolvuntur, ab acetabulis secundinæ evelluntur, ac tandem fœtus viarum angustiâ secundas exuuit, &

Partus instantis signa.

Aqua profluvium.

In sede mulier quando constituenda.

Sedilia.

Partus naturalis in quo cognoscatur.

Acetabulorũ dissolutio.

Secundinæ evulsio.

it, & in lucem prodit, quem prudens obstetrix apte, & mollissimis linteis exci-
Illico à partu quid faciendum. pit, statimq; aliquæ obstetrices umbilicum, qui postremus omnium in lucem prodit, relictâ quatuor digitorum circiter longitudine secant; securius tamen
Vmbilici resecatio. est, & in Hispania usitatum, non illico umbilicum præscindere, & à secundinis divellere, ne sine involucris fœtus exeat; quæ quidem, ne diutius intus mane-
Vmbilici ligaturã qualem esse oporteat. ant, ab umbilico secanda non sunt, sed per quatuor aut quinq; horas expectandum, remediis interea ad id adhibitis, quæ suo loco ponenda sunt; ac si non proficiant, ita sentiente Hipp. lib. de superfl. & 1. de morb. mul. tunc secandus umbilicus erit duploq; filo fortiter constringendus, quam proxime ad ventrem infantis, quod pollicis ab abdomine latitudine fit. Non tamen arctior fiat strictura, ne quę ultra ipsum umbilici pars est, citiùs, quam oportet, excidat; nec etiam laxius, ne funesta hæmorragia per vasa umbilicalia sequatur, aut aër frigidꝰ
Vulneris curatio. intrò in puerum subeat; sectio vero fiat novaculâ peracutâ, vulneri imponendꝰ pannus linteus duplex, oleo ros. & amigd. dul. madidus ad doloris sedationem;
Fœtus ablutio. ita paucis pòst diebus una cum vinculo excidet, quod intra nexum est, constricta enim vena, & arteria nutritione & vita destituitur; loto vero puero, & sordibus absterso, quod vino calenti fit, in quo rosarum, & myrthi folia incoxerint,
A partu umbilici nullus est usus. siccus jam umbilicus pulvere ex Bolo Armeniæ, sanguine draconis, & myrrhâ conspergi solet, ut qui nullius amplius sit usus, & gossipio potius involvas, quam abdomini incumbere sinas, nam calore vitali destitutus frigiditate suâ dolorifi-
Lochia. ca tormina infanti excitat, sed hæc in praxi copiosius invenies. Reliqua umbilici pars, quæ cum secundinis intus remanserat, eisdem connexa postea excernitur: tuncq; tertia illa menstrui portio, quam circa uterum toto gestationis tem-
Quotdiebus puerpera expurgetur. pore accumulari diximus, per ipsum dimanat copiosè primum ad heminam ferè cum dimidiâ; deinde paulatim, quousq; quæ marem peperit, triginta diebus expurgatur, estq; longissima hujusmodi purgatio plena perfectaq;, quæ tamẽ si ad 20. dies duret, nihil prorsus habet periculi: si vero filiam genuit, duobus, & quadraginta diebus repurgatur, quæ certè purgatio ut maxime est diuturna, ita perfecta est: attamen periculo vacaverit, si 25. diebus peragatur, Hipp. decreto *1. Tex. 89.*
lib. de morb. mulierum, qui tamen terminus in nostra praxi moderandus: hoc nunc intelligatur oportet, quod juniores diebus paucioribus, seniores pluribus
Lochiorum causæ. expurgatur. Purgantur autem à partu mulieres eam ob causam, quod antea ad 40. usq; diem, si utero puella gestaretur, aut usq; ad trigesimũ, si masculus, paucissimus sanguis ad incrementum fœtus delabitur (namq; hoc dierum numero infantium membra articulantur) deinde copiosior, donec in lucem infans pro-
Robustis pauciora lochia. deat, residuo semper ibidem deposito; ideoq; purgationes has, quæ lochia nuncupantur, à partu manare ad portionem dierũ necessum est, quamvis robustis,
Lochia quid. & exercitio deditis non tamdiu sæpe fluant. Oportet autem ut lochia sint instar sanguinis à victima exeuntis, quę si retineantur aut immodicè fluant, vel secundinæ non expellantur, in innumeras ac periculosissimas calamitates incurrunt puerperæ, quas Hipp. commemorat lib. de morb. mul. & nos suo loco recensebimus. Unde constat lochia nihil aliud esse, quam superfluũ alimenti, quo fœtus nutriebatur in utero, quod toto gestationis tempore retentum fuit, ne apertis *Et 1. pro. 45.*
matricis venis una cum illo laudabilis sanguis expelleretur, neve acetabula in ipsa reseratione laxarentur aut etiã uterus lubricꝰ redderetur, unde etiam abortus facilis foret. Jam vero quia excrementum piceum, de quo Arist. & nos suprà *7. de hist. nat. 10.*
egimus, quodq;, si ante editum in lucem infantem egrediatur, mortui fœtus indicium fœminæ esse dicunt, si intus maneret, perirent infantes, aut saltem toto
Quid puero ante primã lactationẽ exhibendũ. pueritię tempore, epilepsiæ, & periculosioribus variolis obnoxii manerent, ideo ex consilio Avicennæ, non ante lactandus infans est, quam ei butyrum, & mel *3. 1. d. 3. c. 2.*
virgineum, aut sirupum violaceum cum sesamo, aut simile quidpiam adhibea-
Theriaca nõ omnibus infantibus convenit. tur, quo egestionem prius emittat, cum quo etiam palatum perungitur, ut infantis ventriculus ab omni pituita, & recremento mundus evadat, quo etiam in casu aut sirupus violaceus simplex, aut tantillum theriacæ exhibetur, quamvis cum Galeno in lib. de theriaca putem eandem superare vires tenellorum infan-

rum infantium, nisi ſeptentrionalibus, ut Belgis, & Germanis, qui ut referunt parentum na turam, ita medicamenta fortiora facilius, ſanguinis miſſiones difficulter tolerant. Poſtquam vero egeſſerit, tunc primum lactandus erit infans, dummodo lac primis duobus diebus matris ipſius non ſit, quia nondum ſanguis ejus ita purificatus eſt, ut poſſit in laudabile lac converti, ideo ab eo afficiuntur pueri, & malum dicitur coloſtrum Avicenna cit. & Plinius: Lac ex papillâ ſæpius in os infantis exprimatur, ut ita ſenſim aſſueſcant ventriculi fibræ attrahendo, de quo quidem lacte in reſiduo hujus operis Deo Opt. Max. auſpice, pauca cudere conſilium eſt, ſi prius de periodo, quâ tum in mare, tum in fœmina generandi ac pariendi tempus finiatur, breviſſimè diſſertavero. Igitur mulier poſt 50. annũ non gignit ut plurimum, majoriq; parti quinto & quadrageſimo profluvium ſiſtitur, amiſſæ fœcunditatis teſtimonium. Mares ad ſeptuageſimum annum generare poſſunt, ſed nullo certo præfixo termino, nam in utroq; ſexu, alii aliis temporius, aut tardius generandi tempora aut finiunt aut producunt prout corporis, & vitæ, & ſuccorum, & temperamenti, & cœli bonitas, atq; habitudo, quemq; in meliorem aut deteriorem naturam provexerit. Maſſiniſſam poſt 86. annum filium genuiſſe, proditum eſt, Catonem Cenſorinum octogeſimo exacto; inter mulieres Corneliam è Scipionum gente Voluſſium Saturninum poſt 62. annum, & Valeſcus in ſuo Filonio ſcribit, puerperam ſe vidiſſe, quæ 67. ætatis ſuæ anno filium peperiſſet: ſed magna ex parte maribus 65. annus finis progenerandi eſt, fœminis quintus, & quadrageſimus, ut autor eſt Ariſtoteles; quando autem incipiant homines generare jam prodidimus.

Septentrionales cathartica facilius ſang. miſſ. difficilius ferunt.
Lac primis duobus diebus matris non ſit.
Coloſtrum quid.
Lactandi ratio.
Gignendi periodus in mare et fœmina.

lib. 11. c. 41.
7. de hiſt. anim. 14. lib. 3. c. 3.

De lacte, quid illud, generationis modus, partes, conditiones, ac qualitates.

CAP. IX.

SOlers, & ſapientiſſima natura à ſummo Deo erudita infantis, quem in utero fabrefecerat, extra uterum conſtituti non obliviſcitur, imo ſanguinis portionem, quâ intra ipſum nutriebatur, ad mammas per communes venas, quarum ſæpè meminimus, extrudens, candore modificans, ne cruore delibuta ubera oculos alumni averterent, aut mater ſanguinis metu expaveſceret, commodiſſimũ parat puerulis alimentum in eâ parte, qua facilimè ſimul & citiſſimè elaborari lactis copia poſſet, & ab alumno facile ſugi, qui viciſſim poſſet à matre foveri, amplecti, oſculari, & amoré ejus promereri. Poſteaquã igitur reliquaque priora ſunt naturâ priùs, ut par erat, forſitan fuſiùs, ſed quàm potui luculentiſſimè expoſui, poſtulat ſeries rerum, ut de hoc etiam naturam imitando nonnulla annectam. Empedocles apud Ariſt. lac pus eſſe dicebat, fortaſſis, quia veteribus ſolitum fuit, concoctionem per corruptioné intelligere. Eſt tamen lac nil profecto aliud quam benignum corporis excrementum, ſanguine è rubro in candidum mutato, ad fœtus nutritionem; cæterum non ſolum poſt editum infantem lac apparet, ſed, cum jam partus inſtat, ſcaturire incipit, quò ſcilicet, cùm jam eo uti infantem oporteat, maturiùs, concoctiùs, ac veluti paulatim paratũ lac fiat, ideo incipit aliquibus priùs, plerumq; autem ſeptimo octavoq; menſe; quod quidem lib. de nat. pueri Hipp. accidere putavit, quia retentis per conceptum menſtruis alimenti abundantiâ omentũ pingueſcat, & recente adipe albo, necdum concreto abundans, ceu oleo corium illitum, à turgido utero compreſſum, & ſurſum & deorſum deſtillat, deorſum quidé in Embrii alimentum, quamdiu in utero eſt, ſurſum in mammas recipiatur, & id lac vocemus; ſed hæc ſententia quia nullã veritatis ſimilitudinem capit, repudianda omnino eſt, quin etiamquia ipſiusHip. placitis contrariatur, aliunde ejuſdé libris inſerta videtur, nam ipſe

Lactis materia.
Mammæ cur in pectore ſita.
Lac quid.
Lactis tempus.
Hipp. lib. de lacte inſerta falſa ſententia.

4. de gener. anim. 8.

nam ipſe

Vera lactis ratio. — *5. aph. 39.*

nam ipse in aphorismis, & Galen. in comment. aliam veriorem, & magis accommodatam innuunt; nimirum, quia justissima natura in ultimis mensibus sanguinem in fœmina redundantem, nec tamen aliter quam copiâ superfluum, deponit apud mammarum glandulas, tùm per communes mammarum, & uteri venas, tùm per eas, quæ à propaginibus venæ cavæ descendunt, ubi glandularum vi (quibus proprie conficiendi lactis facultas tribuitur) in album è rubro vertitur, & lactis naturam nomenq; sortitur: non dissimili modo, ac idem sanguis in spumosam vertitur humiditatem in pulmonis carne, & testium facultate in sperma appellatum transmutatur, in linguâ salivæ nomen accipit; dum enim glandulæ illum sibi assimilare conantur, non solum dealbant, sed frigidiusculum etiam reddunt, ita tamen, ut facile à tenello fœtu, ad cujus nutritionem comparatum est, concoqui possit.

Mammæ 7. mense cur incipiant attolli.

Quod porro septimo octavoq; mense mammæ magis attolli incipiant, papillæq; gliscere, & turgere, causam esse constat, quod ultimis mensibus multum jam crassioris sanguinis congestum est in venis, & arteriis uteri, per quas fœtus alimentũ transit, quod quidem sanguini influenti impedimento est, fœtus enim jam grandior multo indiget, & multum trahit, multus autem sanguis penetrare non potens recurrit per communes venas ad mammas; unde etiam ulterius elucidatur difficilis locus Aristotelis quem 3. lib. c. 14. explicuimus, ubi fœtum ultimis mensibus minùs consumere alimenti confirmare videtur, quod quidem fit non quód minori indiget alimento, sed quod min⁹ ad ipsum jam penettare potest, ideoq; recurrit ad mammas, qui certe recursus, & ad lactis, cujus usus jam imminet, præparationem utilis est, & ut fœtus penuriam sentiens exitum paret, ita enim ęquissima natura, & ejus omnipotens, & sapientissimus conditor Deus omnia mensuravit, ut necessarias causas iis, quæ fieri expedit arrificiosissime aptaverit; sic quamdiu in utero alendus fœtus erat, ad uterum universus sanguis colligebatur, lactanti mulieri ad mammas.

Causæ lactis quatuor

Palam jam ex dictis est sanguinẽ materialem esse lactis causam; (sanguinẽ inquam dulcissimum, & pinguissimum Hip. teste lib. de nat. pueri, & 1. de mul. morb.) glandulas mammarũ efficientem: fœtus nutritionem, & conservationẽ finalem; formalẽ vero concoctionis modum, quo acquiritur ipsa lactis forma, qui quidem modus à calore influente cordis, & nativo mammillarũ dependere autor est Dinus super lib. de nat. pueri:

Causa multitudinis lactis. — *3. de an. 9.*

sed enim multitudinis, vel paucitatis lactis causa sæpe regiones esse temperatas censet Arist. cit. potius tamen in humidis regionib. copiosius lac fieri crediderim, ut de Epiro, Frisiâ, & Hollandiâ Albertus scribit, in siccis minus abundans, sed crassius.

Lactis partes.

Jam vero lac etsi similare videatur, partes tamen dissimiles habet; constat enim tribus potissimum substantiis crasâ, seu caseosa; pingui, hoc est, butyraceâ; & aquea, quam dicimus serum. Pars caseosa frigida, & sicca est, si caseus recens sit (vetus enim ad caliditatem tendit) butyrosa temperata existit.

Dub. An serii lactis sit calidum vel frigidum. — *3. de alim. fac. 16.* — *lib. 2. c. 63.*

De sero prima inter antiquos medicinæ professores reperitur quæstio; nam Galenus lactis serosam partem calidam, & acrem esse judicare videtur, cui sententiæ patrocinatur Avicenna c. de lacte, & Mesues c. de aqua lactis, quibus in locis sapientissimi viri ex eo videntur colligere, serum calidũ esse & siccum, quia vim habet subducendi ex sententia Diosc. quin etiam extenuat, abstergit, & nitrosam possidet facultatem ut super eundem Lacuna notavit, ideoq; jecoris obstructiones aperit; quod idem persuaderi potest, quia quod sudor, sive lotium in sanguine est, idem serum in lacte, sed illud refragante nemine calidum est, ergo etiam serum.

Autoris sententia de seri temperamento. — *4 de simpl. med. fac. 17*

Ex altera tamen parte idem Galenus, in alium flectitur sensum, ac serum esse frigidum, & humidum asseverantius dicit, cui cooperatur Andr. Lacuna, & communis practicantium usus, qui ad reprimendos febris æstus, & bilis furorẽ, & pruriginosas pustulas maximâ cum utilitate serum exhibent, cui ego sententię libentius acquiesco; etsi aliquem calorẽ sero inesse non diffiteor, eum tamen ex herbis calidis, aut coagulo quo fuit extractum contraxisse reor potius, quàm à naturâ suâ, illũ tamen calorẽ non talem tantumve esse, quin à frigidioribus partibus superetur; ratione igitur caliditatis, & acredinis vires in ipso sunt subducendi,

ſubducendi, attenuandi, & abſtergendi, ſuâpte vero naturâ vim habet refrigerandi, & ardores ac bilem compeſcendi, & pruriginoſis puſtulis ſuccurrendi, quia frigidum & humidum eſt, ideo illud lac frigidius cenſetur, cui plus ineſt ſeri, quâ ratione Galenus, Meſues, & Avicenna ſuperioribus locis ſi explicentur, omnis omnino controverſia dirimetur: Nunc ad propoſitum redeo. Optimum itaq; lac cenſetur, quod purum ſincerumq; eſt, nec amaritudinis, nec acrimoniæ, nec aciditatis, nec ſalſedinis particeps, non graveolens, ſed modice odorum, guſtu ſuave, & parum dulce, album, & æquale, ac mediæ conſiſtentiæ inter liquidum & ſpiſſum, ita ut in unguem inſtillatum non diffluat, quod tale fuerit, boni ſucci eſt, corpus alit, alvum emollit, ac facilis concoctionis exiſtit, præſertim vero humanum huic mediocritati accedit: quod autem lac pituitoſum eſt, ex ungue facilè defluit, & in ſapore ad aciditatem vergit: bilioſum, ſubtilius cum ſit, amarorem aliquem præ ſe fert: melancholicum craſſius, & tenax eſt, colore lividum aut ſubnigrum; nihilominus Ariſtoteles, lac lividum, & fuſcas nutrices laudat, quod idem à Belgicis fœminis fieri video, cujus rei ratio eſſe poteſt, quia lac melius concoquunt propter vegetum ac validum calorem; quod iis in mentem non venit, qui hanc Ariſtotelis ſententiam omnino reſpuunt, quam nos infra elucidabimus: Plinius in Ponto capras reperiri ſcribit, quæ lac nigrum generent, quâ in re damus, quæ accepimus. Inſuper lactis albedo non tranſparens eſt nec imagines reddit, ſicuti vinum, & aqua, & alia pellucida corpora, propterea quòd in lacte plurimum eſt terrenæ, & craſſæ ſubſtantiæ, quæ, dicente Ariſtotele, & Plutarcho, ipſius colorem obtuſum reddit. Cæterùm ſi infans aliquâ ratione cogatur alio quàm humano lacte uti, caprinum præferendum eſt, craſſius ovinum, craſſiſſimum, & pinguiſſimum bubulum, tenuiſſimum cameli, mox equæ, tùm aſinæ, ſus planè crudum, & aqueum lac habet, ita ut ex iis caſeus confici non poſſit, ſicuti nec ex ullo eorum animalium, quæ utrinq; dentata ſunt, quæ etiam plures, quam ternas mammas habent, caſeo inutilia, utiliora, quæ binas; tot præterea dedit natura mammas cuiq; animalium, quot ad ſuos fœtus alendos neceſſarias eſſe duxit; Porro volatilia propter corporis ſiccitatem lac non habent, & quia pondere gravia volare non poſſent, ideo etiam veſica deſtituuntur, ſed lactis penuriam majori in filios amore natura compenſat: omne autem lac igne ſpiſſari, frigore ſereſcere, Plinius teſtis eſt, quod ex Ariſtotele ſuſcepit infra citato. Gigni lactis abundantiam à calidis, & humidis rebus ſcribit Galenus, minuitur autem ab omnibus impenſè calidis, frigidis, ac ſiccis, quod ſi nonnunquam ea, quæ ſunt calida, & ſicca, uti fœniculum, & apium, aut nimis frigida, ut lactuca ad lactis generationem exhibentur, illa quidem, quatenus aperiunt, & movent ſanguinem ad mammas, hæc vero in quantum temperaturam calidam, & exſiccatam corrigunt, lac generare per accidens dicuntur, quæ enim propriè & per ſe lac producunt, calida procul dubio, & humida eſſe oportet.

Boni lactis conditiones

Pituitoſi lactis ſigna. Bilioſi. Melancholici.

3. de hiſt. animal. 21.

Lactis albedo qualis.

A. 4. meteororum. P. 6. ſympos 8.

Brutorũ lac quodnã præferendum.

E lacte animalium utrinq; dentatorũ caſeus non fit.

Volatilia lac nõ habẽt

Lactis penuriam amore compenſant

21. de hiſt. animal. 41.

Lac generãt calida, & humida.

5. ſympl.

Utrùm vero ſalita lactis copiam efficiant inter ſcriptores controverſum eſt, nam Arabes pleriq;, Aëtius, Moſchio, & Albertus Magnus, laudant capita ſalitorum piſcium; Hippocrates 1. de mulierum morbis, Galenus, & Avicenna à rebus ſalitis omnino abſtinere jubent, eâ potiſſimum ratione quia ſal impendio exſiccat, & conſumit omnia, ergo etiam lac; quâ quidem ductus ratione Mercurialis ſalita nullo pacto ad lactis generationem conducere exiſtimat, niſi quatenus reliqua modice condiendo ad ſaporem, & penetrationem facit, quòd ſi aliâ virtute id efficiat, illam plane ſe ignorare fatetur: Eſt tamen in promptu alia non contemnenda ratio, quæ ex Lacuna deſumitur, referente Romæ caprarios, & opiliones tempore æſtatis, quo paſcua areſcunt, & lac perpaucum generatur, hac arte plurimum lactis provocare; ſalitis rebus, oves, & capras paſcunt, ita ob ingentem ſitim magnam hauriunt aquæ copiam, quæ continua mulſione ad mammas trahitur, & in lac convertitur, aquoſum tamen & ſalitum, cujus ſerum febrientibus pernicioſum eſt, & vitæ inimicum; nec

Dub. An ſalita lactis copiã efficiant.

Mercurialis ſententia exploditur.

3. de morb. mul. 1. 2. in dioſc. lib. c. 65.

Quâ ratione ſalita lac efficiunt

dissimili ratione septẽtrionales nutrices halecibus vescuntur, nisi ut excitatâ siti majorem hauriãt cerevisiæ copiũ: non igitur mirum si in Barduana regione de qua Moschio, & Albertus loquuntur, ubi pascua salsa nitrosaq; sunt, eâdem de causâ magna proveniat lactis abundantia. Galenus quæcunq; admodum calefaciunt, non tamen valenter desiccant lactis proventum prohibere retulit; cum autem talia sint, quæ mensibus eliciendis congrua sunt, planè sequitur, ea quæ provocant menstrua, destruere lac; cujus rei ratio est, quia sanguis ad ubera non tantum mittitur, sed trahitur, ac proinde cum lac deficit, ad illud promovendum sufficiunt quæcunq; leniter aperiunt, & movent, contra uterus nihil confert ad delationem sanguinis, qui solum ad illum pellitur, quocirca quæ menses movent, majores vires obtinere oportet, aut in majori copiâ exhiberi, nam quando in eâ copiâ aut qualitate exhibentur, quæ evocare menses valeant, valent etiam lac non movere solum, sed exsiccare, quoniam non desiccantia, & modice excalefacientia lac gignunt; quæ vero plus excalefaciunt, nec valenter exsiccant, menses proliciunt, aliquando tamen pro variâ naturæ inclinatione accidit, ut ea ipsa, quæ menses evocare apta sunt, lac provocent, & è converso, quâ ratione quæ provocant sudorem, validiora sunt iis, quæ urinas movent, quia multo difficilius est, humores in halitus transmutare, quam eosdem extenuare, & à sanguine partem serosam secernere, quod diureticum medicamentum instar coaguli facit; Et quia materia urinæ trahitur à renibus, sudoris vero materia solum impellitur versus cutem: sæpe tamen una pro alterâ operatio contingit; Illa autem quæ lotium cient, non solum lac, sed menses etiam avertere nata sunt, quia impensius exsiccant; sed dices, si menses exsiccant, cur non urinas, cum præsertim minori vi opus esse videatur, ad urinam ciendam, quæ trahitur ad renes, quam ad menses, qui non proliciuntur? Solutio est, menses provocantia calorem, qui ad motum facit æqualem cum diureticis obtinere; diuretica vero excellere siccitate, quæ quidem ad seri separationem facit, ideo reliquum sanguinem crassiorem reddunt, & magis tenacem; ac proinde menses supprimunt, urinam vero serosumq; humorem promovent: quia tamen hæc hujus loci non sunt, ad propositum redeamus.

5. sympl. 23.

Menses ciẽtia lac destruunt.

Sanguis ad ubera trahitur, ad uterum mittitur.

Quæ provocant sudorẽ validiora sunt, quã quæ urinas movent.

Lotium provocãtia lac & menses avertunt.

Obiectio.

Solutio.

Cur lacti albedinem natura tribuat, & an illud per concoctionem fiat, aliaq; scitu digna.

Cap. X.

Sed forsitan sciscitaberis, cur lacte, & non sanguine nutritur infans? cujus rei causam ex supradictis quodammodo jam colligere potuisti, voluit enim natura illud dealbare, ne puer, aut mater, sive nutrix cruore exhorrescant; & insuper, quia extra uterum debuerat pueri cibus ad ventriculum permeare, ibi concoctus ad jecur uti sanguinis officinam, si ergo sanguis exsugeretur à puero, nec concoqueretur à ventriculo, neq; esset quod rursus fieret in jecore; fuit ergo convenientissimum ut ex sanguine lac fieret in mammis, & ex lacte in ventriculo concocto, & ad jecur infantis delato alius purissimus, & defæcatissimus sanguis, qui esset pabulum caloris ipsius nativi, & humidi primigenii, quod in illâ ætate perfectissimum reperitur. His sic compendiose appunctis, alia se offert illustranda controversia multorum animos distrahere solita, utrum lac per concoctionem ex sanguine fiat, an per solam coloris mutationem? concoqui ulterius sanguinem Aristoteles sentit lib. de hominis structurâ, ubi lac eodem modo, quo semen genitale ex sanguine generari prodidit, in cujus sententiam Galenus pedibus omnino discedit; at ita lac, sanguinem, & mammæ venas calore superarent, siquidem concoctio à calido fit, & calidiorem rem ipsam reddit;

Cur lacte non sanguine nutriatur puer.

Dub: An lac per concoctionẽ fiat ex sanguine, an per solã coloris mutationem.

Ar. et Gal. sententia

7. de usu part. 22.

Aliorum opiniones. *Non omnia quæ concoquuntur calidiora fiunt.* *1. sympl. 21.* *Lac mediũ inter pituitam et sanguinem.* *Lac sanguine est frigidius.*

reddit; ideo putant aliqui non concoqui sed dealbari à parte; alii concoqui quidem respondent, non tamen impensè sed competenter, hoc est, ad æquabilitatem reddi, nam beneficio tepidi mammarum caloris igneas, & acriores partes dissipari, crudiores attenuari, & concoqui, neq; vero quæcunq; concoquuntur, calidiora fieri, sed quæ à calido intensissimo, hinc fit, ut dicente Galeno, lac medium quoddam sit inter pituitam, & sanguinem, quia pituitâ calidius est, sanguine autem tantò frigidius, quantò jecoris parenchyma glandulosa mammarum corpora calore superat, longius tamen abest à pituitâ, propiùs ad sanguinem accedit: jam cum similimum nutrimentum lac sit ei, quod fœtus in utero sumebat, paucissimam mutationem adeptum fuisse credibile est; quod si consideres instrumenti frigiditatem, nil profectò mirum, si quantumvis à calido fiat hæc actio, tamen ratione instrumenti lac sanguine frigidius evadat; adde etiam mammarum laxitatem, cujus ratione plus solent recipere, quam per frigidam temperaturam, etsi à corde, & partibus pectoris concalefiat, concoquere valeant. Non tamen inferas, in illis mulieribus quæ lactare renuunt, & lac ad venas regurgitat, ac rursus in sanguinem converti-tur, idem semel coctum recrudescere; nam juxta priorem dubii solutionem nil plane vetat aliquam concepisse in venis concoctionem, majorem in mammis, simul cum coloris mutatione, & adhuc ulteriorem rursus in venis cum reductione ad ruborem, quia color variat pro ratione partis. Porro sæpissime accidit, ut, quæ semel uterum gesserunt, semper aliquid lactis continerent, & exprimere possint, donec iterum conceperint, quæ rursus tertio à conceptionis mense iterum lac ostenderent; quibusdam etiam natu majoribus suctu frequentiori lac prodiit, & copia tanta, ut infantem enutrire potuerint; quin etiam aliæ urticâ perfricant vehementer ubera, ut dolorem excitent, ac ita primo cruentum humorem eliciunt, postmodum lac ut tradit Aristoteles, quod sæpius se vidisse testatur Albertus Magnus, plerisque autem totis mammis atque etiam alarum sinibus fluere scribit Plinius, aliquando tamen sanguis ob impedimentum aliquod eo ascendit, qua ratione, & virginibus, atque corruptis, etsi nondum matribus, ubera distenduntur, & prodit lac atque etiam maribus, ut autor est Aristoteles citato; Communiter tamen mares lac non producunt, quoniam beneficio nativi caloris, ac laboris adeo concoquunt, & absumunt nutrimentum, ut perexiguum supersit excrementi; adhoc quia non habent mammas adeo spongiosas, ut possint sufficere materię proprii nutrimenti, & lactis. Quod vero de apro Aristot. refert, ex quo tantum lactis indies emulgeretur, ut collostra inde efficerentur, vanum omnino, & fabulosum videtur. E converso autem aliæ sunt fœminæ, quæ naturâ suâ lacte carent, & alię, quibus lac deficit ante tempus, quæ quidem naturâ solidæ sunt, & densæ carnis, quamobrem sufficiens humor à ventre in mammas non penetrat; aliæ sunt, quæ mammas quidē habent satis capaces, ad quas lactis sufficiens quantitas fluit, sed papillis omnino & fonticulis destituuntur externis, quibus ni lac exsiccetur, ab eodem ibidē remorato perdifficiles cruciatus excitantur: non tamen lacte ubera nutriuntur, alioqui in virginibus etiā ac viris perpetuo lac appareret, sed per diversas venas lac, & nutrimentũ illis dispensatur, ut suo loco dictũ est; nec etiam statim mēses ascendunt, ubi ubera turgescunt, plerisq; enim idipsum ob solā carnis multitudinē evenit, quibus nunquā ubera plurimo lacte turgent, quia capacitas deest.

Occurritur obiectioni. *Color variat pro ratione partis.* *Lactantiũ diversa natura.* *Arist. 3. de hist. ani. Alb. 3. anim. 9. 11. de hist. nat. 41.* *Lac virgines aliquādo habent.* *Lac mares habent nonnulli.* *Lac mares cur communiter non habent.* *Papillis carentes mulieres.* *Vbera lacte non nutriuntur.*

Cæterum quibus menstruæ vacuationes contingunt, rarò fit lac, & vice versa, quia eadem est materia utriusq;, ideo mulieri utero gerenti si lac ex mammis fluxerit copiosum, fœtus redditur imbecillꝰ, nempe quia alimentum omne sursum ascendit ad mammas, quod fœtus in venis reliquerat, quia ipse præ imbecillitate, quantũ sibi ad moderatā nutritionē satis esset, attrahere nequiret, & cōsecutionis mutato ordine, si gravidis mammæ repente extenuentur, abortus sequitur, quia etsi fœtꝰ validus fuerit, copiosũ tamē ei alimentũ deesse significat ideoq; primũ ex venis matricis communibus sanguinē trahere, unde mammæ gracilescant prius, & non multò post, cum nutrimentũ omnino deficit, abortus

5. aph. 39. aph. 52. *Quibus mēstrua fiunt lac non fit, et è converso.* *Mammarũ extenuatio abortũ præsagit.*

fiat, nam

Dub. An fœminæ quæ lac habent, interim dum habent, mensibus perpetuo careant, & steriles censeantur. Mercati lapsus.

5. Aph. 39. 1. de morb. mul. 10.

fiat, nam sicuti lac in mammis fœtus debilitatem, ita gracilitas earundem alimenti penuriam arguit: quod vero Hippocrates, & post ipsum Mercatus, menses licet fluant, suppressos omnino putant, si lac in mammis apparuerit, plerumq; quidem ita fit, sed non perpetuo; vidimus enim fœminas (quarum una erat Jacobi Zueri jurisconsulti conjux) quæ quantumvis infantes prægrandes lactarent, menstrua tamen toto lactationis tempore ordinata, & copiosa habebant, nec id semel, sed quoties pariebant; Mercatus refert, fœminas, quæ lac habent, interim, dum habuerint, steriles censeri, & ad conceptum ineptas; quod non experientiæ solum, sed clarissimorum virorum placitis, & rationi dissentaneum est; nam pleriq; omnes, qui eligendæ nutricis præcepta tradiderunt, hujus non fuerunt obliti, nec ipse silentio prætermisit, quod non sit prægnans; igitur quæ lac habet, gravidari potest, quod quotidie videmus. Eventis ratio adstipulatur, quia si aliquando contingat, ut mulier simul lactet, & menstrua habeat, quod fieri posse docuimus, alimenti penuria, quæ in illo casu potest esse causa quo minus conceptus fieret, nulla omnino esset, atq; adeo fœminam concipere nil obstaret: adhæc mulier gemellos sanguine in utero nutrit, in lucem editos eosdem lactat, nil ergo vetat, ut quæ sanguinea corpulentaq; fuerit unum uberibus, alterum in utero, quamdiu saltem pauco indiget alimento, foveat; Quæ quidem commemorare libuit, non quidem animo criminandi sapientes viros, quod ego ingenium naturâ horreo, sed tuendæ veritatis studio illectus, quo nihil ab initio habeo antiquius, & ut cuncti, quam variis modis natura soleat in suis operibus ludere, perspiciant, nec tyrones ex lactis præsentiâ mensium aut gravidationis defectum in universum vaticinentur, quod in praxi fœdus error, præposteræq; morborum curationis causa foret, cum iis neq; purgatio neq; sanguinis missio sit adhibenda; esto enim quod communiter lactans non possit ad nonum usque mensem alterum fœtum enutrire, potest tamen concipere, & ad aliquod saltem tempus utriq; præbere alimentum: sed neq; etiam lac, fœminam esse corruptam, semper arguit.

Adversus Mercatum rationes.

Natura variis modis in suis operibus ludit.

Lactans uterū ad aliquod tēpus gestare potest.

De crassamento, grumefactione, & caseatione lactis.

CAP. XI.

A vitiato lacte nocumenta. Lactis crassities. Grumefactio. Caseatio. Dub. Serum an possit concrescere.

PRimum novissimumq; lac inutile est, quod si crassum efficiatur, pleraque mala infantibus, & matribus ipsis infligit: crassescit autem duobus modis, uno secundum omnes sui partes cum substantia caseosa, butyrosa, & serosa unà concrescunt, & dicitur affectus græce tron bosis, latine grumefactio, Arabibus congelatio: Altero secundum duas tantum partes, caseosam, & butyraceam; qui affectus caseatio nuncupatur: utrum tamen serosa pars verè possit crassescere, controversum est, nam pleriq; id negant, eo ducti argumento, quòd dum sanguis extra vasa crassescit, serum integrum separatum, ac liquidum manet, non tamen advertunt, serum, etsi omnino non crassescat eo modo quo reliquæ sanguinis partes, tamen aliquantisper crassius evadere, cujus rei indicium est, quod si serum urinæ recenter mictæ conferatur, crassius esse apparet, cum tamen una eademq; substantia sit, quinetiam ipsa urina sæpissime interposito tempore crassior redditur. Nunc de grumefactione, & caseatione indesinenter agere pergam: illam à frigido fieri, compertum exploratumq; est, nam extravasatus sanguis non nisi à frigido grumefit, & accidentia frigida ex grumo sanguinis excitata, animi defectus, exsolutio, pulsus parvus idipsum attestantur; quod tamen Mercurialis non recipit, quia, inquit, in pectore, & ventriculo sanguis grumefit, nec tamen à frigido, parvus pulsus febrem sequitur hecticam,

Dub. An grumefactio lactis à frigiditate fiat.

3. de mul. morb. c. 2.

cticam, exsolutio, & animi deliquium ardentes febres, quæ quidem calidæ sunt affectiones: sed meminisse oportuerat, in pectore, & ventriculo sanguinem, etsi in calido sit, non tamen à positivo, sed à diminuto calore grumefieri, destituitur enim copiâ spirituum, quibus in venis refertus erat, per febres autem hecticas calorem intensum quidem esse, sed extensivè diminutum, quia sanguine, & spiritu hectici carent, in quo potissimum nativi caloris robur consistit; in reliquis non tam à calore, quam à venenatis qualitatibus, quæ fere putridos humores comitantur, animi deliquia excitari; abi ad semen, & menstruum putridum, à quibus videas eadem symptomata suboriri; Neq; quicquam urget Aristotelis autoritas, quam affert ex 4. meteororum 5. dicentis, aquea à frigido, terrea à calido concrescere, quæ simul terrea, & aquea sunt, à calido, & à frigido, ut lac; nam paulò pòst Aristoteles addit, à calore rem concrescere exhausto humore; & ita quidem lapides in renibus fiunt; neq; nos negamus, si lac igni adhibeatur, concrescere, & incrassari, exhaustâ parte aqueâ; sed grumefactionem in mammis haud ita fieri censemus, non enim absq; magnis febribus, & symptomatibus tantum caloris posset fœmina concipere, at sæpe sine illis sanguis grumefit in mammis; potius igitur ab oppresso spiritu, qui à frigore cogitur, & suffocatur. Minus adhuc opis ab Avicenna consequitur; quem de grumefactione à causa calidâ, & de grumefactione à causa frigidâ 21. 3. verba facere arbitratur; quia eo loci non quidem de grumefactione, sed de caseatione sermo est, ut legenti perspicuum erit. Quod si c. 5. de congelatione differens, medicamentis utitur frigidis, vel certè anodinis, non video profectò, quâ ratione ea congelationi convenire possint; nisi quatenus ea, quæ moderatè sunt frigida, si cum frigidis intensis conferantur, vicem obtinent contrarii, & anodini, quo pacto à viris fide dignis accepi, in Moscovitarum regione, Sarmatiâ olim dictâ per magnos hyemis rigores aqua plenas tonnas ad diversorii fores paratas haberi quibus adventantes hospites pene congelatos immergant, atque ita paulatim incalescere, ne rigidi, ut erant, hypocausta ingredientes ab uno ad aliud contrarium subitâ factâ mutatione periclitentur: sed quid multis moror in ea confutandâ opinione, quæ nullam omnino capit probabilitatem, nec in Arist. aut Avicen. menté unquam incidisse palam jam feci, cum ex ipsa voce ejus instabilitas convincatur, non enim aliud esset rem à calido congelari, quam à frigido comburi.

Aquea à frigido, terrea à calido concrescunt

Grumefactio lactis qui fiat.

C. 4.

Avic. locus perperam à Mercuriali citatus.

Frigida medicamenta quo pacto cõgelationi conveniãt.

Moscovitarum mos.

Porro lactis caseationem tàm internam quàm externam à calido semper fieri nemini dubium esse debet; nam ut urinam cientia priùs fundunt sanguiné, deinde partes crassas, ac serosas separant, Gal. autore, ita coagulum in lacte priꝰ separat caseosam partem à serosa, deinde eandé crassam reddit, Arist. decreto, dicentis, frigidú non propriè lac ad caseationem reddere, sed potius à calore id fieri; quin etiam ipsius coaguli natura idipsum palam facit, quod, ut scribit Arist. igneam habet facultaté, cui Gal. & Averroës plane suffragantur; adde sedimentum in urinis non nisi à calore secerni, & quæcunq; ad seri extractionem, & casei separationé faciunt, cinaram, cnycum, guttur gallinæ, vinum, & reliqua calida esse omnia; ut mirari satis nequeá, quid venerit in menté eruditissimo viro, qui loco allegato scribit, horú pleraq; frigida esse, quæ tamen cuncta tertiú aut saltem secundú attingunt caliditatis gradum. De aceto, quo sòlo aliquando lactis serum extraximus, etsi ejus nullam fecerit mentioné, difficilior posset suboriri controversia: sed neq; hoc quidé frigidis suis partibus id efficit, verum subtilioribus, calidiusculis, & admodum siccis, quibus primú penetrat, deinde caseosam partem cogit atq; constringit, quâ ratione ab eodem quamvis à prædomino frigidum sit, tamen propter has partes acrediné sero inesse, & quandam subducendi abstergendiq; vim superius jam prodidimus. Sed ut à Galeno te explicare possis, qui 3. de alimentorum fac. c. de oxigalate, lac interdum usu vasis aquæ frigidæ spissari pro comperto affirmat, rusticos consule Hispanos, qui probè norunt illam spissationem non ab aquâ, sed à calore ignis fieri, cum enim volunt lac spissare, pro sapidissimo illo cibo, quem ipsi Lusitanè *Atabese* vocant, prius levi-

Dub. An caseatio lactis à calido semper fit.

simpl. 13.

4. de hist. animal. 3.

Coagulinatura ignea est.

3. eiusdem tit. 21.

Serum extrahentia calida sunt.

Acetum calidas habet partes.

Lactis spissatio quã fiat.

prius leviter bulliunt, interim tamen, ne fiat caseatio, aquam infundunt, qua tantum abest ut spissetur, ut potius alioqui futura caseatio impediatur.

Duplex caseatio.

Cæterum putat Mercurialis duas esse caseationis species; propriam, quæ à solo coagulo fiat, & impropriam, quæ ab aliis rebus; illam semper à calido; hanc tum à calido, tum à frigido posse contingere in mammis: Sed ut illi hâc viâ subterfugienti iter occludamus, reducamus ei in memoriam, impropriam hanc caseationem tunc fieri duntaxat, cum præternaturalis calor in mammis augetur, quod ipse paulo inferius affirmat, nullam aliam cognoscens hujus caseationis causam, quare volens nolens sui fortasse parum recordatus rem, ut est, profert.

Impropria caseatio non à frigido sed calore fit præter naturali.

Lib. 2. 40.

Nostræ huic sententiæ patrocinatur Dioscorides, ubi ad dissolvendum lac in ventriculis puerorum coagulatum, acetum exhibet, at quæcunque à frigido dissolvuntur, à calido concrescunt, ut tritissimum est philosophorum dictum: quid? quod non invenies lac coagulatum nisi in locis calidis, in ventriculo, & ad ignem: nam in aëre potius corrumpitur, & grumescit; quod si opera caloris contempleris, cujus proprium est, homogenea conjungere, heterogenea verò disgregare, eadem profectò in caseatione fieri planè comperies. Non igitur est, quod de caseationis causa deinceps quisquam dubitet, cùm ex eventis, autoritatibus, & firmis rationibus calorem esse in propatulo sit.

Quæ à frigido dissolvũtur à calido concrescunt.

Lac nonnisi in locis calidis coagulatur.

Caloris opus.

Coagulum quid.

Verum quoniam de coagulo sermo incidit, sciendum est, illud quidem nihil aliud esse, quam albam illam substantiã, quæ reperitur in animalium ventriculis, una tantum parte dentatorum, & quæ nondũ usa sunt alio nutrimentò, quam lacte; cum primum enim herbis pasci incipiunt, corrumpitur coagulum, ideo in grandioribus non invenitur; quatuor porro habent ventriculos animalia hæc, quibus possint haud bene ob dentium defectum incisum in ore alimentum, alioqui asperum, & durum exactè concoquere, ideo ruminant, dum ex uno ad aliud transferunt; Est enim ruminatio reductio ad os, & ulterior præmansi alimenti masticatio quæ omnia ferimus accepta Aristoteli, & Galeno, ventriculis autem hæc nomina indita sunt, venter, reticulum, omasum, & obomasum, germanice Mage/Pantzen/Roden/Psalter. In illo verò, quem omasum Græci vocant, germani, Roden/ materia hæc sive fermentatum lac reperitur, quod coagulum dicitur; nam sicuti mulieres crudam massam servant, quæ acorem caliditatemq; contrahens causa est, ut melior panis, cui commiscetur, evadat, ita lac in hoc ventriculo asservatum fermenti concipit qualitates igneam, & acrem, quibus lac commixtum caseationem efficit, ijsdemq; valet liquida coagulare; congelata dissolvere, ideò contra lac in puerorum ventriculis congelatum, Dioscorides citato exhibet.

Ruminãtia quatuor habent ventriculos.

Ruminatio quid.

A. 3. De part anim. 14. G. de admi nist. à nat. 9

Ventriculorum nomina.

Coagulum liquida agglutinat, congelata dissolvit.

Si interroges, unde lac in mammis coaguletur, si nullum ibi hujuscemodi coagulum reperitur? Respondet Mercurialis, à quâdam caseatoriâ vi lacti intrinseca id fieri; cum tamen, qualis illa sit, non appareat nec alia ibi reperiatur, quam concoctiva, quæ à calore nativo fit, ac reliquæ naturales, Potiꝰ equidem puto, id calore fieri præter naturam, si eò lac perducat, ut calorem acoremque concipiat, ac similem coaguli naturam, quod forsitan & ipse significare voluit.

Cur lac in mammis sine coagulo coaguletur.

Matrem ipsam infantem lactare convenientissimum esse, sin minus id fieri possit, qualis sit nutrix eligenda.

CAP. XII.

Rationes ob quas mater puerum lactare debeat.

I. De valetudine tuenda.

EDito in lucem infante, transactisque illis diebus, quibus antea diximus lac maternum rectificari, ac benignum reddi; ipsa quæ peperit mater, eademq; sui partus fidissima nutrix sit, est enim Galeni testimonio lac maternum jam

jam edito infanti saluberrimum, quoniam qui eo aluntur pueri, ij non solum consueto, verum etiam maximè proprio utuntur alimento; nam cùm infantes, dum adhuc in utero sunt, sanguine matris ali supradictum sit, ex sanguine vero lac gigni exiguam in mammis adepto mutationem, constat profectò feliciorem procedere nutritionem, quæ lacte matris conficitur. Præterea quia matres longè vigilantiores sunt in liberis suis educandis, quàm stipendiariæ nutrices, quæ lucrum potiùs quàm fœtum respiciunt, ac vix ulla reperitur, quæ nutricationis omne tædium perinde, ac mater possit tolerare, sordes, vagitus, morbos, ac servandi nunquam satis diligentem curam, & ut numero dicam, quia nulla est quæ pariter amet ut mater, nulla procul dubio erit, quæ pariter curet: sic vidimꝰ hoc eodẽ anno duos infantes à nutricibꝰ somno profundo stertentib. suffocatos, unũ Belgæ filiolũ, alterũ Lusitani. Tertio q̃a permittendũ nõ est ut alieni lactis contagio inficiatur puer (si modo benè temperata sit mater, salubreq; corpus nacta) nã & indoles ex lactis naturâ vitiatur, quocirca non temerè vulgo dicitur, hunc aut illum cum lacte nutricis malitiã imbibisse, siquidem una cum lacte vel vitiosi, vel ingenui non solũ addiscuntur mores sed imbibuntur, ita ut ad fingendas tam animi quam corporis dotes, non tam feminis naturam, quam lactis & alimenti valere, existimaverint sapientes, & Galeni liber cui tit. est, quod animi mores corporis temperaturam sequantur, apertissimè personat: puero ægrotante nutricem purgamus, sicq; sanitatem consequitur infans, itaq; ut una & eadem est salus, sic idem corpus, & humores ijdẽ subindeq; propensiones eædem, unde merito hæ ipsæ propensiones hispanicè *Humores* appellantur, ob maximam quam cum illis habent cognationem, sic triticum in aliud solum jactum degenerat in avenam, aut siliginem, vitis in alium collem translata mutat ingenium, planta revulsa à parente terrâ flaccescit, ac veluti emoritur, non tamen inficias imus, semini etiam magnam vim inesse ut jam superius exposuimus. Quarto satius multo erit, si maternã pietatem exercentes mulieres, & sui officij memores, filios alant, quos pepererunt, quia quæ matres filios non nutriunt, integras non esse, sed semimatres, nec materno officio liberos demereri dicebat M. Aurelius Rom. Imp. apud Gellium. Et certè quî fieri potest, ut filij matris ratione illam dignentur, quæ eos tot ac tantis periculis exposuerunt, & quæ materfamilias debuerat pietatem erga domesticos omnes exercere, talem erga liberos exercet crudelitatem, ut tradat viscerum suorum fructum & imaginem virtutis à natura in eo effigiatam coinquinandam nutrici atq; alendam; meritò qui ita nutriuntur, semispurios dicendos esse quidam æstimarunt, & matres semiadulteras; si enim mater sanguine fœtũ nutrivit per novẽ menses, certè nutrix per bienniũ lacte, quod idem sanguinẽ dealbatum esse jam superius tradidimus hanc esse dixerunt differentiã, quod in verè dicto adulterio mater filiũ alterius patris marito supponit, in hoc vero filiũ alteriꝰ matris. Hinc est, quòd nobilis Romanus juvenis ex Gracchorũ familiâ è bello redux dives, ac cũ victoriâ occurrentibꝰ unà matre & nutrice cum gaudio, & alacritate, sic inter eas spolia divisit, ut matri daret annulũ argenteum, nutrici torquem aureum, de quâ re condolente matre, tu, inquit, me solos. 9. menses in utero, hæc vero per integros duos annos uberibus suis aluit, corpꝰ à te habeo, & illud quidẽ medio parùm honesto, hęc vero candidã ac sincerâ voluntate mores dedit, tu me natum primum à te procul rejecisti, hæc à te despectũ suis ulnis recepit, & ad hunc usque statũ perduxit; Quod aqua gignit, in aquis educatur, terra suo succo alit, quidquid in eâ nascitur; neq; est tam ferum ullũ animantis genus, quod non alat suos fœtus, tygrides sanguinis sitientes proprium sanguinem & lac suis catulis non denegant, ululæ, leones, viperæ, educant partus suos, & homines suos fœtus abjiciunt, exponuntque: ô delirationem incredibilem, & execrabilem, quod enim potest esse crudelius expositionis genꝰ, quam peperisse, & statim abjecisse, aluisse in utero sanguine suo nescio quid, quod nondũ viderat, jam vero perfectum, jam in lucem editũ, jam filium factum, tenerum infantem, adhuc rubentem, & matris opem implorantem, eâ,

Lac maternum saluberrimum, & consuetũ alimentum est infanti.

Mater vigilantior est quam nutrix.

Lacte aliena alieni mores imbibuntur.

Lac ad fingendos animi mores multum valet.

Lib. 3. C. 10.

Matres quæ filios non nutriunt integræ matres non sunt.

Lib. 12. C. primo.

tem, eâ voce, quæ movere dicitur & feras, rejecisse, ac proprij, & consueti lactis alimoniâ privare, & mulieri conductitiæ, rusticæ, nec moribus integris, sæpè etiam meretriculæ, & lue venereâ infectæ tradere; sed tanta hæc crudelitas summâ Dei providentiâ sæpe punitur, Etenim coagulatus eisdem lac in mammillis gravissimos, ac diros excitat cruciatus, ita ut sæpe cogantur canibus sugendis præbere easdem papillas, quas filiolis denegarunt, neq; ibi punitiones consistunt, imo plerumq; inflammantur suppuranturq; mammillæ, & novaculis præcisæ, & ignitis cauteriis aut cancro corruptæ per frusta decidunt.

Obiectioni occurritur. Obtrudunt aliqui, parcendū esse teneræ ætati imbecillæq; valetudini; non advertentes, naturam, quæ dedit ad concipiendum vires, haud dubiè dedisse & ad lactandum; neq; aliud in pectore duos illos veluti fonticulos turgidos, & lacteo liquore suâ sponte manantes admonere, nec putent matris officium esse concipere, & parere, in quorum uno oblectamentū secutæ in altero naturæ necessitatem, nil hactenus de puero sunt bene meritæ, sed quod sequitur post partum, esse verum matris munus: hoc tamen permittimus, ut si fœmina fuerit tenella, juvencula, aut imbecilla, & pauci lactis, quod respectu infantis in lucem editi non tantum suppeditet alimentum, quantum sanguis in utero materno, coadjutricem sibi associet, nec propterea filiolum penitus exponat; quibus de causis si nutrix infanti sit abhibenda, vel quia mariti delicatioribus uxoribus suis parcendum esse volunt, propter mollitiem, vel morbum, vel lactis *Nutrix qualis.* vitium, deligenda probata aliqua mulier erit, quæ corpore benè temperata sit, ingenuis moribus prædita, quæ vigesimum circiter annum ætatis agat ut Galeno placet, Paulo, & Aëtio aut saltem trigesimum non excedat, quia jam tunc permultis menses ordiné non servāt, lato etiā sit pectore, corpore firmo, colore suavi, & vivido, mediocribus mammis: hilaris præterea sit, casta, sobria, alumno assidue arridens, & cantillans, diligens circa pueri mundiciem, articulatè etiam loquatur, quia hanc præcipuè habet puer loquendi magistram; *Animi passiones.* ejus caput inspiciatur, ne tinea, aut achoribus affecta sit, nec rubiginosis aut cariosis dentibus, nec oris fœtore, arthritico, elephanticoq; morbo, neve venerea lue, qua plerumq; inficiuntur, nullo deniq; sit affecta morbo, nec etiam facilè irascatur, nam hoc fervidam, & biliosam naturam arguit, non sit primipara, quia lac nondum satis purgatum habet, ideo saltem bis peperisse oportet, quippe quæ mammæ olim plenæ fuerunt, & impleri consueverunt, venas arteriasque habent crassiores, & capaciores; enixa autem sit duorum tantum mensium, & non ultra decimum à partu constituta, quæ insuper legitimo tempore masculum pepererit, quia hæ ut plurimū melius coloratæ sunt, sanguinemqué habent laudabiliorem, lusca non sit, quia non nisi transversim intuetur puerum, qui propterea eandem inspiciendi consuetudinem plerumq; *Coitus lactanti nocet.* contrahit; abstineat à concubitu, etenim coitus sanguinem, & lac ipsum conturbat, lactis etiam copiam minuit, quia menses ciet, quæ vero menses habent, lac non habent, ut supra enarravimus; præterea virosam quandam qualitatem coitus lacti conciliat; adde quod inde non raro gravidæ fiunt, quod & alumno, & conceptui nocivum est, neuter enim satis alimenti habere potest, subinde purus sanguis circa uterum subsistit, impurus ad mammas conscendit, ac demum quantum accedit fœtui, tantum decedit alumno: quo in loco illud mirari subit, quod plurimi retulerunt, non corrumpi lac fœmi*Lac fœmina nō corrūpitur, si ex eodem viro concipiat.* næ, si ex eodem viro rursus conceperit; talis itaque nutrix probatis cibariis vescatur, à salsis, acutis, & adstringentibus abstineat; & primis diebus singulis vicibus ante lactationem puerulo tantillum mellis lingendum exhibeat, *Victus ratio.* deinde mammillæ pressione lactis pauxillum mulgeat, ac ita pueri suctionem juvet, ne vehementi suctu gulæ instrumenta aut palati lædantur, ne*Lactandi ratio.* ve malarum articulationes laxentur, nec insuper singulis lactationibus uberem lactis copiam exhibeat, sed parcam. *Decem in nutrice conditiones.* Ex quibus jam colliges decem in nutrice consideranda esse, ætatem nimirum, habitum corporis, mores, mammarum & papillarum formam, tempus à partu, ultimi infantis

Gal. primo de sanit. tuenda. Paul. lib. 1. c. 2. A. lib. 4. c. 4.

infantis sexum, ut sana sit, & non gravida, demum lactis conditiones quas nos c. 9. hujus libri jam tradidimus, & ad quatuor reduci possunt, dulcedinem, candorem, odorem, & consistentiam.

Optimi lactis conditiones ad 4. reducuntur.

Parvæne an magnæ mammæ ad conficiendum lac commodiores sint, & an lividæ nutrices eligendæ.

CAP. XIII.

DE magnitudine mammarum apud majores nostros versata fuit controversia, jam inde à Pauli & Avicennæ temporibus, qui eas laudant, quia plus ibi sanguinis generetur: Aëtius reprobat, eò quod grandiores mammæ suscipiendis cancris sint expositæ, qua ratione Moschio & Athamantius scribunt eas, quæ habent grandes mammas, vinosas, libidinosasque esse, quia utrumque proficiscitur à calore uteri, & pectoris: Mercurialis conciliare nititur hos autores, atque ita Aëtij locum intelligit de magnis mammis secundum carnem, quas quidem vituperat, commendat vero eas, quæ secundum capacitatem magnæ sunt, de quibus Paulum, & Avicennam intelligi vult, atque hac interpretatione quasi ex tripode dictâ totam dirimi controversiam arbitratur; Sed quoniam quæ magnæ sunt secundum capacitatem, plus lactis conficiunt, quam conveniat, unde retentum lac putrescit, & molestiam infert, quæ autem secundú carnem magnæ existunt, sat lactis generare nequeunt, potius mediocres commendandas esse puto; Paulum vero, & Avicennam magnas commendasse non quidem secundum carnem, neq; secundum capacitatem, sed secundum venas per easdem diffusas, quæ multum faciunt ad lactis bonitaté, nam & cavitas moderata, & debita portio carnis est, quare tùm ad decentiá corporis tùm ad lactis elaborationé præferuntur reliquisquæ ad utrumq; extremú recedunt, quarum aliæ sufficienté lactis copiá non progignût, aliæ haud probè complectuntur, ac insuper rugosæ sunt, laxæ, ac pendentes, quod deformitaté inducit; præterea quia in mediocribus temperat⁹ est calor, & magis coactus, cujus rei non solú contactus fidem facit, sed quod permulti venarú rivuli liventes per easdem circumspiciuntur, qui tamé latent in laxis, quia subsident. Igitur mediocriter carnosa nutricis ubera papillas habeant non conniventes, nec curvitate aversas, non valde graciles, aut breves nimisvè tensas; illas enim non facile apprehendit puellus, harum contactu offenditur, quæ insuper si crassiores sint, totum ejus os implentes suctum impediunt; neque porro ad pallidum, aut lividum vergant, hoc enim si citra manifestam causam fiat, corpus, & uterum laborare indicium esse scripsit Hippocrates: Sit insuper nutrix densâ solidâque carne prædita, vigiliarum, & laborum, quæ circa alumnum contingunt tolerantissima, non nimis alba, subpallida, aut lentiginosa, sed pulchra & candida, rubore perfuso, qualem Avicenna citato eligit. Sed jam video sophistarum potiùs quàm Aristotelicorum turbam hic obstrepere, fuscas potius eligendas esse, quâ ratione ducti, seu potius seducti Hispani hybridas eligunt, quas *Mulatas* vocant, ex parente Hispano, & matre Æthiopissa ortas, colore Numidico, sæpè etiam ipsas Æthiopissas atro colore: quænam autem est eorum tam firma constansque ratio? quia, inquiunt Pareus, & Bonacciolus, quemadmodum terra fusca fertilior est albâ, sic fusca mulier lacte est pinguiori, alimentum facilius concoquit, & excrementa digerit perfectius; addunt, quia, quæ nigra sunt, calidiora, & validiora existunt, ac eorum carnes jocundiores, quia magis mixtæ, & elaboratæ Aëtio autore, ideo Avicen. carnem nigri animalis in columioré, & suavioré esse prodidisse, nigredinem

Mercurialis sententia.

Autoris positio.

Mediocres mammæ præferendæ.

In mediocribus temperatus est calor.

Papillæ quales.

6. Epid. p. 5. t. 18.

An lividæ nutrices sint eligendæ.

Hybridæ quæ dicantur.

Quæ nigra sunt calidiora.

6. Epid.

Lac capra nigra laudatur. *In hominibus alba potius quam nigra commendatur.*

dinem vero signum esse caliditatis, & roboris, ut cum Hippocrate dicebat Galenus, idcirco in praxi lac capræ nigræ commendari receptum esse, ideoque Aristotelem lac lividum prætulisse; quæ tamen omnia facilè corruunt, si peritissimis viris in mentem reducamus, non sicuti in brutis nigra, etiam in hominibus, sed alba rubro suffusa magis laudari, cujus rei ratio est, quia cum homo sit ultimum mixtorum, & ejus forma perfectior, ac magis elevata in suo esse, majorem requirebat mixtionem, & elementorum refractionem; ideoque illi conveniens esse non potuit caloris magna exuperantia, sed abundantia solum naturalis, quæ in temperatâ naturâ potissimum reperitur, cujus sobolis color roseus est: in brutis vero quia non eam habent elementorum refractioné, & quorum moles crassior est, conveniens fuit exuperans caliditas, à quâ nigredo provenit, ut molem illam possit conficere; Aristotelis vero sententia de lacte brutorum intelligatur, aut certe non de livido positivè, sed de candidissimo lacte, intelligenda est, quod ut plurimum lividitatem quandam præ se fert, qua ratione Angli, & Belgæ amylo, quo dealbare, & indurare solent collaria, tantillum lividi coloris commiscent, quo magis candor elevetur; testatur vastissima maris planicies, & convexa aëris superficies, quæ in magna serenitate, quo tempore albissima sunt, cærulea apparent: quin etiam ut eundem per se ipsum Aristotelem explicemus, ipse ea quæ sunt alba, calidiora, & suaviora esse prodidit, quod si ad hominem, non ad bruta animalia aptaveris, veritatem obtinebit. Videant igitur quam fœdè ludificentur eæ, quæ filiolos suos tradunt Æthiopissis & hybridis illis, quæ præter hoc, quòd calore sunt impensissimo, moribus ut plurimum corruptissimis inquinantur, hoc solùm nomine laudatæ, quod suavissimè modulentur.

In brutis cur nigra laudentur. *1 de gen. animal. 4.* *Hybrida suaviter modulatur.*

Quamdiu lactandi pueri. *Pulticula quâ ratione conficienda.*

Cæterum Pauli decreto lacte pueruli ad biennium usque nutriri debent, quod si id abunde non supererit ad nutritionem, & incrementum, pulticula exhibeatur, ex tenuissimâ panis rasurâ, cum buryro, & sacharo, aut etiam cum oleo & melle, cum pulvere sesami aut anisi; tamdiu vero lactentur, quamdiu dentibus nondum instructi sunt, quorum præsentia solidius quoddam lacte, & pulticulâ alimentum natura videtur exposcere, ante hoc tempus nutriendi haud sunt solidiori alimento, offis, aut intritis, quia inde ob exiguam adhuc concoquendi facultatem, & imperfectam masticationem multi à cruditate morbi contrahuntur, extinguitur enim calor à multis cibis. Cum his tamen septentrionales fœminæ tamdiu lactare non solent, & pulticulam citius infantibus exhibent. Cæterum ubi jam ablactati infantes fuerint, sensim ad pleniora cibaria traduci debent, tuncquè liberiori modo vivere sinendi sunt, & suo ingenio, hilaritate, relaxato animi fræno, exercitia ludicra & lusus illis permittendus, nam animorum securitas, relaxatioquè haud parùm ad vegetam corporis educationem momenti affert. Verum simulatquè sextum, septimumve annum attigerint, mitioribus magistris tradantur, duodecimo altioribus disciplinis imbuendi jam sunt; ad vigesimum usq; mathematicis, & philosophię studiis exornandi, deinde graviora exercitia imperanda, ut otio carentes à Veneris stimulis coërceantur, quibus ea ætas tentari plurimum solet, ideo in eâ potissimum corycæis, & inspectoribus indigent, nec sine pædagogis, si fieri possit à parentibus ablegentur. Vini etiam usus per totam pueritiam, & adolescentiam interdicendus, nam ut Plato, & Galenus præcipiunt, præterquam quod sit ignem addere igni, caput etiam halitibus replet; quare nil mirum, si hoc ævi, ut sunt corruptissimi instituentium mores, puerorum ingenia aspera, indomita, refractaria, superbaq; plerumque cernamus, dum vino oppressi, ac in mollitiem, & luxuriam soluti pueri, & adolescentes insaniunt, & hebetiores fiunt, pudorem, observantiam, & officium posthabentes. Sed ego dum ea persequor, quæ cognoscere potius, quam permutare licet, ac communem seculi calamitatem deploro, fortè orationis impetu meos limites videbor excedere; quare hic jam emensus totam de hominis procreatione historiam, pueri animum magistrorum curæ perpoliendum relinquo; & quia de corporis

Educandi ratio. *Magistri.* *Disciplina.* *A vini usu abstinendũ quamdiu.* *Puerorũ ingenia cur refractaria fiant.*

corporis

corporis ægritudinibus, quæ viris cum fœminis communes sunt, alibi traditur, modo ad fœminas reflectentes nostri instituti memores, quæcunque per eas quatuor stationes obveniant iis, quæ naturaliter fieri tradidimus, quot sint earum languores, & quâ ratione reficiendi (quæ medicis plane utilis tractatio erit, reliquis non injocunda) DEO auspice cudere exactiusq; perpendere secundâ hujus operis parte, ne quippiam desideretur, totis viribus adlaborabimus. Nunc adepti hujus laboris finem, orationi quoque nostræ hic finem imponamus.

FINIS LIBRI QVARTI, ET primæ partis hujus operis.

QUÆ OPERIS PRIMA PARTE IAM EXCUSA, VEL MUTANDA, VEL CORRIGENDA OB EXEMPLAR DEPRAVATIUS DESCRIPTUM CENSUERIT AUCTOR HÆC SUNT.

Pag. 4. lin. 33. pro finibus lege finibus. pag. 6. lin. 19. pro gratias lege gratia. ibidem in marg. pro doloris lege cletoris. pag. 9. lin. 3. rubuerat, ruber erat. pag. 10. lin. 17. tum fœtus, adde *mensiumque portio interdum expurgatur. pag. 12. lin. 48. pro evique lege cuique ibid. lin. 52 pro inatione inanitione. pag. 14. lin. 47. pro eius lege earum. ibid. lin. 26. pro dissedere lege discedere, ibid. inmarg. pro temperantia lege temperatura. pag. 29. lin. 5. pro Gedelia lege Bensyra. pag. 29. in tit. pro regæneretur lege regeneretur. pag. 31. lin. 48. pro suppeditat lege suppetat. pag. 32. lin. 31. pro pullulaant lege pullulant. pag. 40. lin. 27. pro materiatem lege materialem. pag. 42 lin. 38. pro nullinum lege nullum in. pag. 47. lin. 48. pro piores lege priores. pag. 51. lin. 37. perfectiissimam lege perfectissimam. pag. 52. lin. 30. pro. quamdiu lege. qua diu. pag. 54 lin. 5. pro qui lege quæ. pag. 55. lin. 50, pro calorem lege colorem. pag. 52. lin. 2. pro amittere lege emittere. ibid. lin. 39. pro vocumentum lege nocumentum. pag. 64. lin. 6. pro bruta lego bestiæ. pag. 68. lin. 18. pro illo lege illa. ibid. pro solita lege solitus. pag. 71. lin. 9. facilius lege fœlicius. pag. 71. lin. 51. pro Metralon lege Metraton. pag. 73. lin. 7. pro filios gentium lege filias gentium. pag. 76. lin. 27. ab ipsa non abalia ab ipso non ab alio. pag. 79. lin. 9. pro quamobrum lege quamobrem. pag. 94. lin. 8. pro dearticulationes lege dearticulationis. pag. 95. lin. 54. pro nam ipsius lege in ipsius. pag. 96. lin. 27. pro spectant lege spectat. pag. 104. lin. 43. pro cæcera lege cætera. pag. 105. lin. 18. pro sint lege sit. pag. 108. lin. 11. dele &. ibid. lin. 17. pro progressiones lege progressionis. pag. 109. lin. 25. qui intriplo quia intriplo. pag. 112. lin. 42. pro proveniunt lege perveniunt. pag. 120 lin. 6 pro ut tamen lege id tamen. pag. 122. lin. 8. pro superfl superfæt. pag. 123. lin. 19. pro valessus lege valescus. ibidem lin. 56. etiam ipsius etiam quia ipsius. pag. 126. lin. 2. pro copiu lege copiam pag 129. lin. 49. pro prædomino lege prædominio. pag. 131. lin. 36. pro æstimarunt lege existimarunt. pag. 132. lin. 25. pro nivido lege vivido.*

INDEX LOCVPLETISSIMVS RERUM MEMORABILIUM, QVÆ IN HAC PRIMA DE UNIVERSA MULIERUM MEDICINA PARTE continentur.

A.

Anima

B.

C.

Concubitus

D.

E.

F.

Facultatis

G.

Generationis

INDEX.

Formationis

H.

Hominis

I.

L

M.

Mandrorum

Odores

P.

Seminariæ

Pag. Lin.

Similitudo

T.

V.

Vasa

Indicis rerum, & verborum hac prima parte memorabilium FINIS.

RODERICI A CASTRO LVSITANI PHI-
LOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTO-
ris per Europam notissimi,

De universa mulierum

MEDICINA

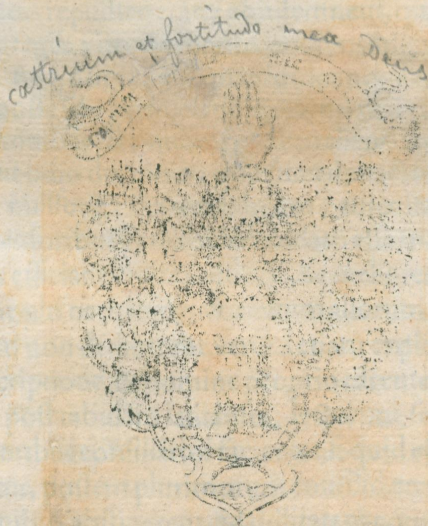
Pars secunda, sive Praxis.

QUATUOR CONTENTA LIBRIS, IN QUIBUS MULIERUM MORbi universi, tam, qui cunctis fœminis sunt communes, quam, qui virginibus, viduis, gravidis, puerperis, & lactantibus peculiares, singulari ordine traduntur, subindeq; variæ sterilitatis species, earumq; naturæ, causæ, signa, & curationes, distincta & accurata methodo edocentur.

ADDITIS INSUPER SINGULIS FERE CAPITIBUS EIUSDEM AUTHORIS scholiis, quibus, quæcunq; circa fœmineos morbos curandos dubia, aut controversa hactenus apud medicos fuerant, brevissime deciduntur; ab eisq; non parva lux cunctis aliis morbis profligandis accessit, utpote quibus pleraq; Hippocratis & Galeni difficilima loca universaq; fere ars medica illustratur.

CUM TRIPLICI INDICE,

Primo, Capitum totius Operis.
Secundo, Dubiorum, sive controversiarum.
Tertio, Eorum, quæ scitu digna visa sunt.

Cum Gratia & Privilegio S^æ. Cæsareæ Majestatis

COLONIÆ,
Imprimebatur. ANNO
cIↃ. IↃC. III.

Noter que ces armoiries sont celles de l'Imprimeur

Generoso, ac Nobilissimo viro, Dn.

BALTHAZARO ALEFELDIO, SERENISSIMI REGIS DANIÆ CONSILIARIO PRÆCIPUO, PRÆFECTO IN FLENSBURG [illegible] E in Colmaria, Heiligensteda, & Droga, [illegible] Castro, Philosophiæ, ac Medicinæ Doctor

S. P. D.

NON abs re, Generose, ac Nobilissime vir, veteres & illustres scriptores opera sua præstantissimis viris inscribere consueverunt, & voluminum exordiis suorum fautorum illustria nomina diligenter affigere: id Aristotelem, Plinium, Galenum, & plures alios fecisse constat. Senserunt enim quam magni referat, qualis dignitatis, autoritatis, & judicij fuerint ij, qui autorem favore suo prosequerentur. Hunc tamen morem, veteri consuetudine, nostris etiam confirmata temporibus, approbatum non desunt (sic omnia tenentur opinionibus) qui penitus repudient, atq; condemnent, quia (ut inquiunt) illustrium virorum egregiæ virtutes meritis laudibus angusta pagella comprehendi nequeunt: neq; utiq; opera quantumcunq; eximia egregii nominis scuto protegi posse sibi persuadent, quia, uti dixerunt sapientes, nil æque jucundum hominibus est, quam de rebus alienis loqui, & maxime ubi favore alicuius, aut odio ducuntur: quo fit, ut detractores ipsi vel etiam inviti obloquantur, nulliusq; licet maximam, autoritatem vereantur: quin imo addunt, censoribus gratiam habendam esse maximam, quod aculeis suis scriptores efficiant indies cautiores, ac meliores. Hæc causa fuit, vir nobilissime, cur multi occultum, & acutum aliorum judicium pertimescentes, non solum non dedicarunt, verum etiam explorandi gratia, lucubrationes suas inscriptione, & nomine proprio carentes evulgarunt, ut quasi Apelleo more post tabulam latitantes, lectorum sententias cognoscerent, ac ex detractoribus consiliarios facientes, si quid esset, quod minus recte dictum videretur, possent plurimorum consilio emendare. Fuerunt etiam qui inscriptionibus abstinerent, ad utilitatem eorum, à quibus sua legi cupiebant, ne despecti, aut parum grati, proprii nominis titulo, existimationem operi imminuerent, & lectores ab eius utilitate arcerent, memores sermonem ex ingloriis, ac gloriosis progredientem eundem non idem valere. Nec defuerunt, qui ad vitandam invidiam, odia, & periculorum discrimina, ediderunt scripta sua nullo insignita nomine, ne in se provocarent eos, qui si forte adhuc viverent, se aut lædi, aut certe despici existimarent. Horum ego exemplum procul dubio fuissem sequutus, qui

pacatum, etsi delitescens, & inglorium vivendi genus, seculi perturbationibus agitatæ vitæ, quamvis illustriori, & in propatulo constitutæ à teneris annis re, & animo anteposui: ni laboris, & utilitatis huius operis conscius, magni alicuius viri, aut illustrissimi principis, qui gloria invidiam supprimeret, favore utendum censerem, cuius autoritate ad lectionem provocarem nescientes. Idcirco cum lucubrationes hasce omnino dedicare decreverim, non fuit mihi, heros nobilissime, diu deliberandum, cuinam hanc earum partem, quam de morbis mulierum, non sine magno studio, opera, & labore conscripseram, destinarem: Debebantur enim tuo nomini: debebantur nobilissimo viro simul, ac prudentissimo: debebantur ei, cuius nobilissimæ, ac lectissimæ conjugis gravissima, & periculosissima affectio (à qua tamen per Dei beneficium restituta est) magnam mihi dedit occasionem de opere cogitandi, quiq; omnium primus in hisce regionibus longe maximam in me propensionem, & singularem favorem declaravit: Hoc insuper ipse Alefeldiæ familiæ multis nominibus obstrictus summo jure debebam: hoc tua in me officia postulabant: hoc tua nobilitas, morum integritas, officii dignitas, & vitæ eximia probitas exigebant: quas omnes virtutes sic habetis Alefeldii singuli, ut tamen pleriq; emineatis in singulis, inter quos præsides integerrimi, plurimi, innumeri proceres equestris ordinis viri, qui tum bello, tum pace sibi, patriæ gentiq; suæ illustrissimum nomen compararunt, à multis jam seculis in hunc usque diem perenni & continuata successione claruerunt. Haud tamen ut eorum, aut tuas egregias laudes, & virtutes illustres obstrepera, hiulca, jejuna, horrida oratione, & rusticam asperitatem omnino sonante prosequerer, sermonem hunc institui, quia id non aliud esset, quam si Homeri Iliada nuce juglande includere, Iovem vincere, aut salice vitninea ligare velle gloriarer: non enim poterit sublimium virtutum tuarum eximius splendor per tam tenues orationis rimulas ab hominibus cerni. Triumphent illa, si fas est, laudandi seu potius assentandi artificia in aliis: in me locum sibi sperent nullum, qui potius permittam, ut te sine fuci suspicione laudent serenissimi reges Daniæ, qui tua in consiliis fidissimis, & gravissimis opera utuntur, in eo dignitatis gradu, ad quem illi solum efferuntur, quibus maxima est cum prudentia, & rerum usu coniuncta nobilitas: cum humanitate explorata virtus eximia: permittam etiam, ut te laudent cæteri Germaniæ principes, quibus charissimus acceptissimusq; semper fuisti. Neque porro sermonem hunc institui, ut declinarem acutissima quorundam tela, quæ in me contorqueri eminus jam prævideo: sed in eum, quem dixi finem, & quia observantiæ jure tibi labores mei debebantur, sic ut vel ipsa serie facile quivis posit judicare tua hæc esse, & tuis auspiciis prodita, & idipsum fortasse maiorem præbebit obtrectatoribus invidendi ansam, quia semper in propatulo virtus æmulos habuit plures; magisq; feriunt summos fulgura montes. His accedit, quod cum hisce diebus unicam filiam nobilem Dorotheam Alefeldiam tot bonorum heredem strenuo, ac nobilissimo Marquardo Ranzovio elocaveris, non video quodnam xenium afferri à me tibi commodius posset, quam hoc, quo & vitam novi Sponsi feliciter, ac salubriter traducere, & fœcundius promoveri, arce-

ri, arceriq; à coniugio ſterilitas divino nutu abundantiſsime queant, qui certe ſunt matrimoii præcipui ſcopi.

En igitur liber de morbis mulierum novo, & nunquam hactenus tentato ſtylo ſub ampla tua tutela in publicum mitto: Tu vero, vir nobiliſsime, qui uti ſol inter aſtra, ita inter nobiliſsimos Holſatos ſplendes, meorum laborum hanc partem ſerena accipe fronte, quam tibi tanto equidem voluntatis ardore dedico, ut tuum erga me favorem totius orbis principibus ſemper antepoſuerim. Nec dubito, ut quam alacriter tibi iſta mittimus, tam tu quoque pro tua ſingulari erga me humanitate benigne excipias, ac me ſolita benevolentia proſequaris.

Vale.

IN SECUNDAM OPERIS PARTEM SIVE PRAXIN AD LECTOREM Præfatio.

DE Anatome, & natura mulieris; deque semine, menstruo, congressu, conceptu, partu, & lacte abunde, uti arbitror à nobis quatuor præcedentibus libris dictum est; Nunc, lector amice, rationem curandi sive praxin familiarissimam ordine facili & pellucido hac secunda de mulierum medicina parte comprehendimus: In qua omnes affectus, qui fœminis contingere solent, eorumq; causas, signa, prognostica, species & curationem exponemus. His veluti appendicis loco ad calcem omnium fere capitum Scholia adiecimus, quibus succincte dubitationes, quæ circa hosce affectus possent occurrere, brevissime decidimus. Sic quæcunque hactenus à varijs scripta disperse fuerant, collegimus: quæ vero deesse videbantur supplevimus. Neq; id feci quod cupiam clarissimorum virorum laudes, & scripta obscurare: Sed ut præsenti labore consulerem ijs, quibus hactenus operosum, & perdifficile fuerat, apud diversos autores non sine magna ambiguitate ea pervestigare: in quibus si quædam inveneris familiarissima, & quasi præmanse tradita, scias nos hujusmodi laborem impendisse non doctis tantum & exercitatis, sed reliquis etiam medicis, ac præcipue tyronibus, quibus permulta in hac re ignota, & prorsus fortasse inaudita essent, quæ tibi forsan, cæterisq; tibi similibus jamdudum fuerant luce meridiana clariora: proinde quidquid à nobis hac in parte desudatum est, boni consule & nostrum saltem conatum amplectere, ac tutare ab eorum levissimis ingenijs qui plane otiosi ac desides contactu omnia fœdant, polluunt ore dapes, vestigia fœda relinquunt: Vale.

ERRA-

ERRATA TYPOGRAPHICA, QVÆ IN HAC SECUNDA PARTE OBITER ANIMADVERTI POTUERUNT,

hæc sunt: reliqua prudens lector facile corriget.

Pagina 3. lin. 22. pro Albucatis, lege Albucasis. Pagin. 5. lin. 48. pro philij, lege psilij. Pag. 13. in margine pro fragæa, lege tragæa. Pag. 48. in margin. pro sirupis, lege siruporum. Pag. 50. in margin. pro pitaita, lege pituita. Post pagin. 51. in numeratione pro 92. lege 52. Pagin. 71. lin. 54. pro eetaceum, lege cetaceum. Pagin. 87. lin. 50. pro appicatur, lege applicatur. Pagin. 110. in margin. pro morbis, lege morbus. Pagin. 126. lin. 11. pro omphancino, lege omphancio. Pagin. 153. lin. 51. pro hoc, lege hac. Pagin. 146. in margin. pro pituitosæ, lege perniciosæ. Pagin. 190. in margin. pro accedit, lege accidit. Pag. 197. in margin. pro tumidos, lege tumidas. Pagin. 269. lin. 2. pro aliqui, lege antiqui. Pagin. 303. lin. 28. pro ad rationem, lege ad victus rationem. Pagin. 324. lin. 37. pro philij, lege psilij.

SERIES

- Morbi mulierum.
  - cunctis fœminis communes.
    - Circa menstruum
      - In retentione
        - Atretæ, sive clausæ fœminæ
        - Fœminæ quibus menses nunquam fluxêre
        - Menses suppressi
        - Imminuti menses.
        - Difficiles, & cum gravissimis symptomatib.
        - Menses remorati
        - Menses adusti
      - In immoderata fluxione
        - Immodici menses
        - Antevertentes
        - Menses stillantes quo ad copiam
        - Menses saniosi, fulvi, lutei
        - Stillantes quo ad tempus
        - Menses cum morbis complicati
        - Fluor muliebris
        - Gonorrhœa mulierum
    - Circa mammas.
      - Inflammatio
      - Flatuosus tumor
      - Oedematosus tumor
      - Mammarũ glandulæ
      - Scyrrhus exquisitus
      - Scyrrhus non exquisit.
      - Cancer
      - Flacciditas mammarũ
  - Viduis ac virginibus peculiares.
    - Strangulatio uteri
    - Epilepsia ex utero
    - Melanchol. virginum, & viduarum.
    - Pulsatio in arteriis dorsi
    - Morb. virgineus, feb. alba
    - Vẽtriculi accid. ex utero
    - Capitis, ac totius corporis dolores ex utero
    - Uteri cruciatus
    - Uteri pruritus
    - Furor uterinus
  - Uterini sive hysterici affectus.
    - debilitas
      - In propria substa.
      - In intẽperie calida
      - In intẽper. frigida
      - In intẽper. humida
      - In intẽperie sicca
    - In situ uteri
      - Uteri procidentia
      - Ascensus uteri, & recursus ad varias partes
    - In magnitudine
      - Nymphæa sive symptoma turpitudinis.
      - Uteri hydrops.
    - Inflammatio uteri
    - Uteri erysipelas
    - Scyrrhus uteri
    - Uteri cancer
    - Uteri condyloma
    - Uteri hæmorrhoides
    - Verrucæ, thymi, acrocordones, ficus
    - Scabræ uteri pustulæ
    - Uteri ulcera
    - Uteri fistulæ
    - Uteri rhagadiæ, sive fissuræ
    - Uteri gangræna
    - Uteri vermes
    - Uteri calculus.
  - Circa generationem.
    - Circa conceptum.
      - Quia impeditur.
        - Sterilitas naturalis
        - Ster. per colationẽ
        - Sterilitas morbosa
        - Sterilitas ad tẽpus
        - Sterilitas ex viro
      - Quia depravate fit
        - Monstrosus conceptus
        - Mola
        - Falsa gravidatio
    - Circa gravidationem.
      - Picaceus appetitus
      - Cibi fastidium prægnantis
      - Vomitus & nausea
      - Cordis palpitatio & syncope
      - Tussis prægnantium
      - Alvi fluxus prægnantium
      - Sanguinis fluor ex utero prægnãtis
      - Aqua ex utero prægnãtis profluens
      - Dentium dolores
      - Morbi acuti prægnantium
      - Prægnant. moderamẽ & custodia
  - Circa partum & in puerperio.
    - Proprij
      - Fœtus mortuus.
      - Partus cæsareus
      - Aborsus
      - Partus vitiosus
      - Partus difficilis & laboriosus
      - Secunda relicta
      - Mola post partum
      - Immoderatus sanguinis fluor post partum
      - Imminutus
      - Parturientium gubernatio, & puerperarum tutela
    - Communes.
      - Omnes morbi acuti in genere
      - Febris puerperæ
      - Alvi fluor puerperæ
      - Puerperæ vomitus
      - Melancholia, delirium, epilepsia
      - Pedum, ventris ac corporis inflatio
      - Inflammatio uteri post partum
      - Uteri ulcera post partum
      - Rugæ post partum in ventre relictæ
      - Virginalis adstrictio à partu comparanda
    - Circa alitionem fœtus.
      - Lactis defectus
      - Lactis redundantia
      - Lactis concretio, pilaris morb. febris lact.
      - Lactis vitium
      - Nutricis electio, ac moderamen
      - Ratio tractandi recenter natos infantes
      - Quandiu lactandus infans & parandæ pulticulæ ratio
      - Morbi recenter natis contingentes, eorumque medela.

RODERICI À CASTRO LUSITANI

PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS,

DE

Universa Mulierum Medicina.

PARS SECUNDA SIVE PRAXIS.

Liber primus de morbis cunctis fœminis communibus.

Sectio prima de affectibus circa menstrua contingentibus.

De uteri clausura.

CAP. I.

CUM mulieris pars genitalis clauditur, & quoquo modo pervia, aut debite perforata non est, affectus oritur, qui latinis dicitur uteri clausura, Arabibus Ratica, sive Alratica, græcis Phymosis, qua etiam appellatione insignitur ille virorum morbus huic proportione respondens, in quo glandem nudare nequeunt, quia ei præputium per partem frœnum dictam coalescit, adhæretq;. Martinus Akakia vocavit agglutinationem, seu mutuum uteri contactum, & complicationem. Mulieres autem quæ hoc malo vexantur, dicuntur atretæ, sivæ velatæ, id est non perforatæ vitium non solum usus commoditatem interdicit, sed gravissimis morbis occasionem præstat, quoniam menstruis non habentib9 liberum exitum, virgines jam visæ, quarum ventres adeo intumuerunt, ut non absque famæ dispendio prægnantes crederentur, quæ postea curatæ à morte simul, & dedecore liberæ evaserunt.

Natura morbi. *Nomen clausuræ.* *Lib. 1. C. H.* *Differentia*

Accidit hoc malum tripliciter, quibusdam enim obsepta est pars anterior: ut sexquianni puellæ, quam hoc mense curavimus: alijs media: nonnullis os uteri profundius; quod autem foramen, intercipit, intercluditq; vel caro, vel membrana est. Causa duplex, altera naturalis, cum à nativitate membrana, sive carnosa substantia coaluit; altera accidentalis, utpote ulcera prædictarum partium, quibus supercrevit caro, quæ obturat, tumoresvè alij indurati, qui meatum occludunt; vel etiam quando sine callo supercrescentevè carne ulcerum labia coaluerunt: adde etiam medicamentorum constringentium nimium usum; qua ratione Nicolus refert à se visam mulierem, quæ post partum cum obstetrices nimis adstringentia adhibuissent, ita clausa fuit reddita, ut non potuerit coitum exercere.

Causa. *Historia.*

Cognoscimus causam fuisse solutam unitatem, cujus extrema coaluerint, aut callum contraxerint, ex præcedente vulnere, ictu vel casu: tumorem

Signa.

præter naturam, vel supercrescentem carnem, ex sensu partis, sentitur enim in ea tanquam quid extraneum, & à naturâ alienum: si vero nativum fuerit vitium, ex privatione prædictorum signorum percipitur; quæ tandem ex tribus particulis superiùs numeratis sit affecta, & an membrana an caro supercreverit, oculorum inspectione ex membranæ candore, & carnis rubore dijudicatur, subinde, & tactu indicis digiti extremitate; potissimum vero in virginibus, & fœminis viro orbatis perdiscitur adhibito speculo matricis dioptra dicto, qûo medici utuntur, ad conspicienda uteri penetralia: in aliis quæ viro utuntur ex defectu illius actionis, quæ parti affectæ debetur, nam si pudendi labia connivent, nec coire potest fœmina, nec menstrua purgare, neque concipere, quia vel aditu carent accommodato, vel perpusillum perque angustum habent foramen, vix ad urinæ usum pervium: si vero uti viro potest, & menses non purgantur, & semen ejaculatum illico decidit, neque concipit, clausa est pudendi pars media: si deniq; coeat, ac menstrua tempestivè fluant, nec tamen concipiat, in ipso uteri ostiolo vitium existere indicium est. Malum

Prognostica hoc si est in anteriori, mediave parte, aut à causis adventitiis ortum, facilius curatur, si vero à naturâ sit aut in parte interiori difficilius.

Curatio ut plurimum chirurgia perficitur; si igitur ex præcedenti ulcere proveniat, cujus ratione partes coaluerunt, novare ulcus oportebit, ut separatæ

Curatio partes seorsim coalescant, insperso utrinq; diapasmate seu pulvisculo, qui vim habeat cicatrizandi; deinde immisso instrumento argenteo, vel stanneo ad formam virilis membri, aut etiam efformato ex linteis, & filamentis, quo exitus excrementis pateat, & partes sese non contingant. Quod si callosa substantia adsit, prius scalpello est abscindenda: si tumor, mollientibus, ac resolventibus medicamentis inprimis utendum, paratis ex hydræleo, decocto fœnigræci, seminis lini, additis violis, althea, camomilla, parietaria, ex quibus pessi, lotiones, balnea, injectiones, & alia confici poterunt, quæ c. de uteri scirrho copiosius dicenda sunt. Subinde pars reseretur, dilateturque quantum propriis ministeriis opus.

Curatio si à natura vitium sit. Secundo si à naturâ, & nescio quâ nascendi lege vitium inest, fomentis prius, pessariis, incessionibus, & injectionibus supra dictis, partibus humectatis sectionem per chirurgum expertum fieri hoc modo curabis; patiens in loco lucido supino ferè decubitu collocetur, tibiisq; ad coxas reflexis, manus utrinq; inversas per posteriorem partem idoneis vinculis ad cervicem alligabis, nisi fœmina cordata sit, & animosa adeò, ut velit sectioné constanter tolerare, tunc ad claram lucem membrana novaculâ vel lanceolâ dissecabitur, donec figura pudendi ad naturalem dimensionem deveniat; curandum autem, ut non obliq;, sed secundum rectitudinem sectio fiat; postea erecta mulier diductis cruribus statuatur, ut humor in utero collectus commodè profluat, quod ubi sufficienter factum fuerit, mulierem ad priorem decubitus formam reducemus. Si vero orificium aliquod, sed exiguum appareat, minimo digito intromisso locus dilatabitur, dilacerabiturq;, postea torunda loco applicabitur suppurante me-

Supparans medicamentum. dicamento madida, quod parabitur ex vitello ovi, uncia una terebintinæ & olei ros ℥ ß. aut in oleo, & vino imbuta, idq; si nullus sequatur sanguinis fluxus; qui si timeatur aut adsit, pulvere adstringente utendú ex bolo armeno, thure,

Pulvis adstringens. sanguine draconis, ac pilis leporis, ex quibus cum albumine ovorum mixtura etiam fiat; sequentibus diebus locus aqua mulsa eluatur, tandé cicatrizantibus utendú, ut unguento de tutia, diachylone parvo, diapalma, emplastro geminis. Consultú etiam fuerit si toto curationis tempore mulier habeat intra fœmora pulvinar; ubi vero jam cicatricem obducere animus est, tubulus argenteus, vel stanneus pervius locis indatur, aut etiá radix gentianæ, aut spongiola in hydræleo madida, aliovè convenienti liquore; Ac si mulier nupta fuerit, mariti congressum innoxie tolerabit, lenta enim venus, & minime violenta non nocebit.

Medicamẽ consumens membranã obtentam. Hippocrates lib. de sterilibus, & 2. de morbis mulierum docet, membranam obtentam medicamentis consumendam liquandamque esse, componit

adid

P. lib. 3. c. 73. A. lib. 4. ser. 4. c. 86.

ad id medicamen ex ærugine æris, felle tauri, ac serpentis, cum adipe, quod lana exceptum applicare jubet in formam pessarii. Hæc tamen curatio hodie non est in usu, quia raro succedit, nisi forte eam usurpemus, quando os uteri interius conclusum est, nam quando media, anteriorvè occluditur, utilior est sectio, nisi sufficiat fomentatio ut colligitur ex Paulo & Aëtio.

Nonnulla sunt in hac curatione summopere advertenda: primum, ut pulvis adstringens semper sit in promptu, si forte hœmorragia sequatur. Secundum ut quæcunq; injiciuntur tepida sint, nam frigida nervosis, membranosisque partibus sunt maxime adversa. Tertium ne, dum incisio fit, collum vesicæ lædatur, minori enim cum periculo erratur deorsum ad intestinum rectum, quam sursum ad vesicam. Quartum, ut post incisionem carnis aut membranæ studium omne eò convertatur, ut conglutinationem impedias; nam hæc pars promptissima à naturâ est, ut coalescat. Quintum, ut sit expertus in hac re chirurgus, qui ad hoc opus accersitur. Sextum, ut sæpiuscule dioptra pars inspiciatur, ne caro, aut membrana supercrescat. Sciendum etiam, ex membranæ exanguis non tantum, quantum ex carnis, pertusione periculum impendere. Septimum, ut localibus prius curationem tentes, quam chirurgia. *Admonitiones.*

Scholium.

Scribunt de hac affectione Hippoc. lib. de sterilib. text. 13. et 2. de morb. mulierum;. Gal. 3. de sympt causis 4. Avicenna vigesima prima tertii tract: 4. c. 1. Paulus, & Aetius locis citatis. Prisctanus lib. 3. suæ medicinæ c. 14. Autor introductorij c. 18. Albucatis c. 72. Aristot. 4. de generat. animal. primo. Plinius lib. 7. c. 16. Celsus lib. 7. c. 28. inter quos Avicen. citato inquit: quibus os uteri conclusum est, aut non concipiunt, aut in partu moriuntur. Sed interrogabit aliquis qui fieri potest, ut concluso utero mulieres concipiant? *Quæsitum.* *dupliciter respondet idem Arabs, aut quia membrana raræ contexturæ est, per quam tenue semen transcolatur; aut quia in eadem est foramen perpusillum, per quod uterus semen trahit, sed infans egredi non potest.* *Solutio.*

De fœminis, quibus menses nunquam fluxerunt.

CAP. II.

Menstruorum fluxus indubitatum signum est fæminam viro esse maturam, ut scribit Galenus lib. de vulvæ dissectione; sunt tamen nonnullæ fœminæ, quibus menses, etsi consenuerint, nunquam fluxerunt, ex quibus alias concepisse constat, alias steriles permansisse, quod qua ratione contingat 2. lib. de natura mul. jam tradidimus. Sed & aliæ integrâ & inculpatâ fruuntur valetudine, nonnullæ variis morbis divexantur, hujus defectus menstruorum duplex in genere causa est: *Causæ in genere.* prima toti corpori communis, *Prima.* quia nimirum fœmina carnosa est, laboriosa, talique partium configuratione, & temperie prædita, ut quodvis membrum trahat, conficiat, & expellat, quod sibi proficuum est, ideoque menstrua purgatione caret, & hæ calore sunt abundantiores, ac viragines dicuntur, *Viragines* quia omnino viriles existunt, coloris fusci, corporis compacti, venosæ, lumbos, & nates ampliores habent, pectore, & humeris sunt latiores, mammis solidis, voce gravi, fortes & hirsutæ, quæ quidem constitutio, etsi causa sit, ut fœminæ inculpatè vivant, tamen sexui vitiosa, & præter naturæ institutum est, ideoque utcunque menses non fluant, vitiosum censetur, agnoscitur tamen hæc differentia, inter vitia toti communia, & parti propria, quòd illa salubritatem impedire nequeunt, hæc morbosa planè existunt, exemplum est corpus proportionale infra mediocre parvum, aut supra id magnum: Et corpus cui aliquod membrum magnitudine, aut parvitate ab aliis nulla servatâ proportione dissidet, morbosum enim hoc est, illud vero minimè. Secundo modo menses deficiunt ex causâ utero peculiari, *Secunda.* quia etsi corpus debito mulieris temperamento frigido, & humido præditum sit; uterus tamen

 temperie,

temperie, conformatione, aut situ, à naturali constitutione recedit, quo fit, ut proprio officio uti non valeat, atque adeo redundans in corpore sanguis per eum non expurgetur, ac de his sermo hic institutus est, quia hæc supressio tùm sexui, tùm fœminæ morbosa existit; de primis autem, quia raro remedia exigunt, verba non facimus, nam, ut inquit Gradius c. de menst. suppressione viris similimæ sunt; ideoque non indigent mensium provocatione, quia nihil in eis superest, quocirca si mulier nullâ inde molestiâ corporis, aut uteri afficitur, curatio tentanda non est.

Causæ morbosæ privat. menstru.

Morbosæ menstruorum privationis triplex est causa. Prima, nimis calida uteri intemperies, quæ aridum ibidem sanguinem ineptum fluxioni reddit, atque remoratum in uteri scirrhum, cancrum, aut alios tumores convertit, vel si sanguis aliunde calorem contraxerit, cum tamen uterus plus suscepture nequeat, quod superest, per universum corpus inundat ac vitiosum factum mille mala generat, cutis nimirum fœditates, articulorum dolores, Epilepsiam, capitis cruciatus, cordis palpitationes, tussim, phthisin, & ventriculi affectus varios. Secunda causa est, sicca uteri ipsius intemperies, unde & viæ sicciores, arctioresquè redditæ facilè corrugantur, collabuntur, obturanturquè, hæc quidem constitutio ad febres, aut obstructiones in pueritia, sequuta est. Tertia causa, uteri depravata figura, quæ aut vasis aut meatibus caret, aut ea malè configurata aversavè habet, aut contorta, ita ut sanguis in uterum prorumpere non possit, quod aut à naturâ fit, aut ex diuturna obstructione, casu, ictu, vel alio accidenti, ut ex Galeno colligitur 3. de sympt. causis 4. Prima causa fere ex parte materiæ est; secunda ex parte viarum, tertia ex parte ipsiusmet uteri.

Signa.

Si à calidâ uteri intemperie affectio contingat, dignoscitur, quia fœmina gravissimis uteri doloribus, & totius ventris ardore cruciatur; ex genitalium etiam squalore, cum gracilitate, tentione, & duritie, quibus inest pilorum nigrorum, & crassorum maxima copia; siquid autem ex utero fluere contingat, rubræ ac fœtidæ colliquationi similimum est, & erodens. Ex siccâ intemperie ortum trahere indicium est, si in pueritiâ diuturnæ præcesserunt febres, si graciles sint partes pudendæ, quæ alioqui in virginibus crassæ, prominentes, & carnosæ, esse solent, ac procedente tempore universum corpus gracile redditur; insuper quia nil quicquam per uterum excernunt, & tamen imbecilles sunt, languidæ, & à levissimis laboribus defatigantur, procedente vero adhuc ulterius morbo, externæ partes crassiores fiunt veluti cachexiâ, & malo habitu affectæ, utero præ constrictione nihil suscipiente. Demum si ex depravatâ contingat figurâ, ex privatione cæterarum causarum deprehenditur, si præsertim, cum fœmina in cæteris sana appareat, & optimi sit habitus, gravissimis tamen accidentibus infestetur, uti ventris tumore, dolore, gravitate: obstructioné vero demonstrant propria obstructorum viscerum signa, quæ reperies c. de suppression: menstruorum, & de febre alba.

Curatio à calidâ intemperie. Victus frigidus.

Si à calidâ intemperie ortum ducat, quod plerumq; fit, curatur quatuor remediorum generibus; Primo victu infrigidante, aut aëre temperato frigidiori, cibo ex pullorum, vituli, aut arietis carne, vel jusculo, in quo cocta fuerint frigida olera, endivia, acetosa, lactuca, spinachia, & similia, conducunt etiam mala granata, aurantia, ptisana, poma assa, pruna cocta. Potus esto hordeatum, aut mediocris cerevisia, somnus moderatus, & moderatum excercitium, nam valida exercitia, & frequentes deambulationes planè nocent, ut etiam animi perturbationes.

Sanguinis missio.

Secundo evacuatione factâ, bis, aut ter in anno per sanguinis missionem ex venis pedis, tùm ut uterus nitatur successione ad id, quod evacuatur, aliquid etiam expellere, tùm ut ventilatis illis partib⁹ sanguis minus exuratur, tum etiá ut menstruú provoces si fœmina sit adhuc juvenis infra 25. annos constituta; nam quod Mercat⁹ affirmat, menses in his movere tentandú non esse, de senioribus intelligendum est, aut de iis quibus affectus aliquis in utero existit, ut ulcus

Quibus natura ab utero dissuescit

aut tumor, quibus si naturam dissuescere ab utero animus sit, ex dextrâ, aut

sinistrâ salvatellâ, aut ex utraque, prout copia exigit, sanguinem detrahes; aut si sanguis fœculentus appareat, hæmoroides provocabis, ineunte vere, aut Autumno; fiet etiam ab utero diversio mollibus frictionibus, partium superiorum ligaturis, & balneis aquæ dulcis, quibus si quid fortè in uterum transcolaverat, placidè per halitum digeritur, & uteri ardor temperatur; Deinde per dies aliquot exhibitis sirupis, qui vim habeat præparandi, & contemperandi calidos, & biliosos humores, ut rosaceo, de portulacâ, de cichoreo, de endiviâ, violarum cum aquis earundem herbarum, sequens medicamentum cholagogum propinetur ℞ rhabarbari optimi ℈ iiij infundantur per noctem in ℥ iiij aquæ endiviæ, coletur manè, & adde mannæ electæ aut pulpæ cassiæ ℥ j sir. rosati solutivi unciam j. misce.

Frictiones.

Purgatio.

Tertio per plures dies utendum iis, quæ paulatim contemperent humoris, & partis fervorem, ut conservâ rosarum, aut viol. cum aqua endiviæ, aut ptisanâ, ante cibum sumptâ, aut sero caprino matutino tempore addito sacharo, in quo flores viol. & borraginis maduerint, potissimum autem in hunc finé laudatur usus apozematum infrigidantium ut ℞ Hordei mundi p. iij radicis borraginis, cichorei, an. ℥ j foliorum, borraginis, cichorei, endiviæ, scolopendriæ, fumariæ, acetosæ, an m. j, florum cordialium seminum frigidorum, an. p j. seminis anisi ʒ i. prunorum numero X ij. passularum ℥ j coquantur in s. q. aquæ ad lib. 1. ß. colaturæ adde sachari albissimi q. s. fiat apozema clarum aromatizetur ʒ j. specierum triasandali: quod si animus sit, adhuc nonnihil purgare, addatur in ultima decoctione foliorum senæ, pulpæ tamarindorum an. ʒ j, & post coctionem ℥ iij syrupi rosati solutivi aut de cichoreo cum rhabarbaro.

Apozema infrigidans

Quarto utendum localibus medicamentis, quæ eandem habeant facultatem, veluti inunctione in inferiori parte ventris ex oleo violarum septies loto in aqua rosarum, & addito lacte muliebri, vel cum oleo cucurbitino, aut rosarum, vel cum hoc linimento ℞ olei amygdalarum dulcium aqua hordei loti, cucurbitini, rosarum an ℥ j, axungiæ gallinæ, butyri vaccini, lactis caprini an. ℥ ß. succi cucurbitæ, endiviæ, aut violarum an. ʒ vj. cum cera, fiat linimentum, unguentum, aut cerotum prout magis fœminæ placuerit; quod utilius fuerit si præcedat fomentatio ex aquâ dulci mediocriter calidâ, aut balneum ex decocto lactucæ, violarum, altheæ, fumariæ, maluæ, ex quo etiam evaporationes fiant: additis semper, si velis uteri vias reserare, foliis capillorum veneris, mercurialis, arthemisiæ; clysteres etiam nocturni, quos Lusitani vocant (*de meioada*) uterum, & universum corpus mirifice refrigerant; parantur autem sic; ℞ juris gallinæ alterati cum herbis supradictis ℥ vj olei amygdalarum dulcium, viol, an. ℥ ij, sachari ℥ j, vitella ovorum numero ij misce, retineat si potest per totam noctem, & quando fervor est magnus, gallina aut pullus pro hac decoctione repletur rosarum conservâ.

Localia.

Balneum.

Clyster nocturnus.

Si à siccitate malum proveniat, curabitur cibis, & potibus humectantibus, ac optimi nutrimenti, dicendis infra c. de siccâ uteri intemperie; subinde frequentioribus deambulationibus, quæ tamen lassitudinem non pariant, sed sanguinem ad uterum evocent, item frictionibus super uteri regionem, ut partes dilatentur, ac menstruus sanguis, & alimentum in uterum prolabatur, ita enim humectior fit, & purgatio interdum sequitur; adhæc balneis ex aquâ dulci, supradictis inunctionibus, aut ex oleo sesamino, ex quibus cum muscilaginibus phylii, seminis cydoniorum, & cera linimentum fiat; confert etiam inunctio ex decocto limaciarum addito oleo viol. & liliorum, aut ex unguento resumptivo; sed & clysteres prosunt ex prædictis oleis, cum jusculo aliquo pingui, aut cum decocto limaciarum, extremitatum hædi, aut vervecis, aut ℞ decocti altheæ, malvæ, viol, ℥ vj, butyri recentis ℥ iij misce, fiat clyster; vacuationes omnio vitentur sicuti in hecticis, ne partes, quæ jam exaruerunt, per venæ sectionem, aut purgationem ulterius exsiccentur.

Curatio si ex siccitate proveniat.

Vacuationes hecticis & siccis temp. vitandæ.

Si tandem ex depravatâ uteri configuratione malum sit, medicamenta

Ex depravatâ figurâ uteri.

 sunt

ſunt ferè in utilia; ideoq; in id omnino incumbendum, ut redundans ſanguis minuatur, aut aliò transferatur, antequam vitietur, & morbum generet, quod conſequitur, ſanguine ter aut quater ſingulis annis miſſo ex brachiis, vel ex pedibus, ſi ſanguinem jam in utero redundare ſuſpicemur: quod ſi vires fœminæ phlebotomiam non tolerent, tunc victu tenui utendum, & frequentiori exercitio ac frictionibꝰ per univerſum corpꝰ præſertim ſummo mane, ſic enim ſanguis avertitur ab internis ad extima, & pars ejus diſcutitur; idē præſtant balnea modicè calida, & hæc beneficia maritatis ſufficient, quæ quia viris utuntur, reſolvuntur amplius. At virginibus, & viduis ſat non erunt, ideoq; hæmorrhoides provocare, aut fonticulos aperire oportebit, quâ vero ratione aperiantur, ſcriptum reperies c. de Epilepſia ex utero; hæmoroides provocabis uti c. de melancholia. Si vero ex inveteratâ obſtructione malum oriatur, curationem ex capite, de ſuppreſſione menſtruorũ mutuabis, eâdemq; ratione medeberis juvenculis, quibus inſtantibus, aut incipientibus primitus menſtruis ex irâ, timore aut gravi aliquo ſymptomate ſuppreſſa fuerunt. De hoc affectu conſulendus Galenus 3. de ſympt. cauſ. 4. Avicenna vigeſimâ primâ tertii tract. 4. c. 25. Aëtius lib. 4. 5. 4. c. 51. Gradius c. de retentione menſium.

Hæmorrhoides. Fonticulus.

Curatio ſi ex inveterata obſtructione.

De menſtruis per loca non naturalia erumpentibus.

CAP. III.

Differentia.

MEnſtrualem ſanguinem per loca aliena erumpere dupliciter contingit; aut enim natura provida fœminei corporis curam gerens, quando in utero, & ejus venis, aliquod novit impedimentum, propter quod ſanguis nequit commodè expurgari, aliam quærit regionem, per quam ſeſe poſſit exonerare, & fœminę ſanitatem incolumem tueri: aut eadem natura loci naturalis oblita, alteri aſſueſcit, vel quaſi errabunda modo hunc, modo illum locũ quærit, ita quibusdã per os, aliis per nares, per oculos, & cruentas lachrimas, per ubera, per hæmorrhoides, per ſedẽ impetũ faciũt; ſed &, ꝑ digitos, & urinas ſingulis mẽſibꝰ ſanguis menſtruus erumpere viſus jam eſt, interdum etiam rubore facto in altera maxillarum; quarum hiſtorias Schenckius refert ex Hipp. Galeno, Areteo, Braſſavola, Amato, & aliis, ac nos curavimus illuſtrem. D. Johannam comitiſſam Villæfrancæ, quæ niſi ſingulis menſibus ſufficientem ſanguinis copiam per os rejectaret in febrem, & graviſſima ſymptomata incidebat: nec mirum, facilis enim eſt via ex utero ad os per cavã in ſtelechejam inde per venas meſeraicas in duodenum, ac jejunum inteſtinum, à quo tandem in pylorum, & ventriculum ſanguis aſcendit; ſed enim per alia loca effloreſcere menſtrua credibile eſt, quoniam naturæ potenti nihil eſt impoſſibile, quæ ut Guido ſcribit, humorem vel per mediũ os expellere ſæpiſſimè ſolet. Per quamcunq; partem menſtrua erumpant, ſymptoma eſt, pertinens ad excretricem vitiatam; ac ſi in utero impedimentum ſit, provenit ſymptoma hoc, à morbo in via, nam tum facultatem robuſtam eſſe conſtat, imo quia gnara, & valida natura melioris rei gratia tum id molitur, putant aliqui curandam affectionem non eſſe, ſi ab hâc causâ proveniat, nam, dicente Galeno, ubi menſes defecerunt non ſolum per nares vacuatio bona eſt, ſed etiam per ſedem, vel quampiam aliam partem, melius enim eſt menſtruum ſanguinem quacunq; parte foras erumpere, quam morbum intus alere, in cujus rei confirmationem Hippocratē citat, dicentem, menſtruis deficientibus ſanguinem è naribus erumpere bonum; nam quod menſtruis deficientibus corpora fœminarum morboſa evadant, ut ſcripſit idem autor lib. de genitura, niſi aliunde ſanguis prorumpat, intelligendum venit, quibus tamen non obſtantibus, ſi affectio non ſit inveterata, curandam eſſe præſertim in juvenculis planè cenſeo, nè in poſterum infœcunda fiat mulier, alioqui nefas, & periculoſum eſſet tentare naturæ conſuetu-

Menſtrua per loca diverſa.

Natura morbi.

5. aph. 33.

consuetudinem jam inveteratam pervertere; curatio vero non admodum diversa erit ab eâ, quam postulat affectio à naturâ turgente, & errabunda proveniens, cui potissimum hoc caput dicatum est.

Causa. Hujus affectionis causa sæpissime est vehementissimum aliquod animi pathema, aut mentis conturbatio, præsertim si instantibus vel fluentibus menstruis contingat; fit etiam ex uteri & vasorum ejus obstructionibus, aut vehementissimis partium superiorum doloribus, & gravissimis affectibus; insuper ex earundem partium superiorum imbecillitate, cum uteri & partium inferiorum robore, nam consueverunt debiliores partes semper recipere, quæ à fortioribus transmittuntur, aut recusantur, ut enim rectè cecinit Mantuanus:

sic flumina rursum
Se exonerant, pelagusq; onerant, hominum quoq; mos est
Quæ nos cunq; premunt alteno imponere tergo.

Causæ externa. Provenit etiam malum ab aliquâ causa externâ, ut mentis conturbatione, de quâ suprà, intempestivo frigidæ potu, à quo clausis meatibus cogitur natura petere superiora; insuper ex crurum aut capitis lotione intempestivâ, vel usu aceti instantibus menstruis; illud lotricibus sæpe obvenit; hoc reliquis fœminis haud raro, iis præsertim, quæ obæsitatis pertæsæ, ut gracilescant, quod elegantius putant, acetum ingurgitant.

Signa. Cognosces melioris rei gratiâ id fieri, si fœmina sit boni habitus, adsit conferentia, & tolerantia, vacuationeq; absolutâ, si quid mali fœmina fuerat perpessa, libera ab eo evadit, & uterus singulis mensibus quodammodo turbatur, significat enim naturam uterum petere, quem cum sentiat præpeditum, ad consuetum locum regreditur. Turgentem vero & oberrantem naturam dignosces ex fidâ laborantis relatione, quia præcesserunt aliquot ex prædictis symptomatibus, aut causis, aut etiam ex signis obstructionis uteri c. de suppressione menstruorum infra ponendis, quarum curationem audacius quidem aggredieris, tametsi id quidem cum formidine, & ubi gravius periculum impendet, quá ex violentiâ naturæ illatâ, quæ semper opidò commovetur, dum eam ad contrarium institutum compellimus. Si per hæmorroides aut urinas natura menstruum purget, etsi conceptui obstet minus, tamen vitiosum censetur, omnium minimè, si per nares.

Curatio. Sanguinis ad uterum evocatio. Sanguinis missio. Curandi scopus duplex, primus sanguinis redundantis evacuatio; alter ejusdem sanguinis ad partes imas evocatio; quod imprimis fit, si partes superiores refrigerentur ac densentur, infimæ calefiant, humectentur, & aperiantur. Uterque tamen scopus rite completur sanguinis missione ex talo factâ, triduo aut biduo antequam sanguis prorumpat, cucurbitulis fœmoribus, suris & coxis adhibitis, interdum siccis, sæpe etiam cum scarificatione, insuper provocatione hæmorrhoidum, frictionibus, deambulationibus, balneis calidis, naturalibus, aut arte paratis, fomentis, incessionibus ex herbis aperientibus, inunctionibus, pessariis, clisteriis uterinis, quorum omnium materiam supplebis ex capite de suppressione menstruorum. Duo tamen huic malo peculiaria præsidia sunt; sectio venæ tali pluribus mensibus facta, eo, quo diximus, tempore iterata, & usus balnei imprimis sulphurei, quod fœmina summo manè ingrediatur, & ibi debito tempore commoretur, juxta regulas à nobis tradendas c. de sicca uteri intemperie, ubi de balneis luculentius, Deo annuente, agendum est: *Admonitio* Hoc interea animadvertendũ, ut balnei aqua uteri, & jecoris regionem duntaxat pertingat, quo etiam tempore fœminæ superiores partes flabellare, & attemperare oportet, ne balneo dilatentur.

Duo sequentia capita aliquantulũ longiora esse oportuit quia ad ea ex alius sæpiusculè recurrendũ est: suppressio n. et fluor mẽstruorũ duo quasi cardines cunctarũ muliebrium affectionũ existunt.

De suppressione menstruorum.

CAP. IIII.

Natura morbi. Menstruorũ evacuatio, sicuti & cæteræ actiones aut ex toto aufertur, aut imminuitur, aut vitiatur, de reliquis pauló infrà dicturi sumus, de ablatâ solum

hoc capite

hoc capite agendum. Fit igitur menſtruorum ablatio, quando ex toto ſupprimuntur; cum hoc quod fœmina, nec admodum annoſa ſit, nec infra 14. annum conſtituta, aut ex nativâ ſtructurâ inepta, aut gravida, lactans, vel laboribus, & validis exercitiis aſſueta: ſymptoma eſt de genere eorum, quæ retinentur, pertinens ad retentricem validam, vel expultricem diminutam, aut otiantem; ſequitur autem morbum intemperamento, aut obſtructione viarum, quas natura huic uſui deſtinavit; otiatur vero facultas ob defectum materiæ, propter morbum per conſenſum totius aut alicujus membri.

Cauſæ.

Si inverteris, quæ de fluxu menſtruorum inferiùs relaturi ſumus, facile invenies cauſas, ſigna, & curationem ſuppreſſionis eorundem. Verum clarioris doctrinæ gratiâ ſciendum, ex cauſis hujus affectus alias internas eſſe, alias externas, ſeu primitivas. Internas Galenus reduxit ad duo genera, alterum *5. aph. 28.* ex parte humoris: alterum ex parte vaſorum, quibus nos addimus tertium ex parte facultatis. *Ex parte humoris.* Porro ex parte humoris menſes ſupprimuntur, quia craſſus, viſcidus, lentus, qualis generatur in ſplenis, jecoris aut meſerei obſtructionibus, aut quia paucus in jecore, & in venis eſt; fit autem paucus ſanguis, vel ob cibi paucitatem, vel ob diverſionem per copioſos ſudores, ſanguinem per nares, vel hæmorroides, aut per aliam regionem, aut ſanguificandi jecoris impotentiam: nimia etiam copia facit ut ſanguis à naturâ ad expulſionem non reguletur, uti videmus in doliis admodum plenis, præſertim ſi craſſities conjungatur. Vitioſus etiam ſanguis ſuppreſſionem parit, quia, etſi abundet, tamen ſolers natura ſæpè ejus nihil ad uterum tranſmittit. *Ex parte vaſorum.* Ex parte vaſorum ſeu inſtrumentorum cauſa eſt ſtrictura, & anguſtia vaſorum, anguſta autem redduntur vaſa ſex potiſſimum modis, *Sex modi quibus uteri vaſa anguſta redduntur.* Primo, ex compreſſione à pinguedinis multitudine in cavitate venarum, aut in omento, aut etiam ex tumore præter naturam, circa partes veſicæ, aut in utero ipſo, ut autor eſt Hippo. 1. de natura mulierum. Secundo, ex vaſorum obſeratione à membranâ, aut carnoſitate aliquâ ibi natâ. Tertio, ex cicatrice induratâ, aut cruſtâ derelictâ, ex cauſtico imprudenter utero applicato. Quarto, ex contorſione, aut depravato ſitu uteri, & colli ejuſdem. Quinto, ex denſatione ſubſtantiæ ipſius uteri, & anguſtiâ vaſorum, quæ denſitas fit à frigiditate contrahente corpus uteri, & vaſa in eo contenta, ita ut ſanguis non fluat, aut tenuis, & aquoſus exeat, ideo dicebat Hipp. mulieres frigidos, & ſpiſſos uteros habentes non concipere. *5. aph. 52.* Sexto, ex coaleſcentiâ, nam poſt aborſum ſæpè venæ, quibus colligabantur ſecundinæ, ita coaleſcunt, ut poſtea ſeparari nequeant. Cæterum non ſolum constrictio, quæ fit in internis uteri venis, verùm illa etiam quæ in venis cervicis advenit, ſuppreſſionem gignere apta eſt, utræque enim venæ à frigore denſantur, à calore adjunctâ ſiccitate contrahuntur, ut prudenter Paulus notavit. *lib. 3. c. 58.* *Ex parte facultatis.* Ex parte facultatis debilitas quidem virtutis expulſivæ potiſſimum ſequitur intemperiem frigidam, & ſiccam, nam frigiditas inſpiſſat, & immobilitatem inducit, ac debilitat calorem: ſiccitas conſtringit meatum, ſubindeq; virtus debilitatur; quin etiam excellens caliditas humidum exſiccando facit ad conſtrictionem meatuum, nam exhalantibus humoris partibus tenuioribus, reſiduum craſſius redditur, & ad expulſionem ineptum: quæcunq; porro expultricem debilitant, eadem retentricem roborant, nec in utero duntaxat frigiditas, & ſiccitas, aut calor immodicus virtutis debilitatem inducunt, ſed in reliquis etiam membris; ita infrigidato, exſiccatoqué jecore ſanguinis generatio minus bene procedit, ſubindeq; jecoris ipſius expulſiva infringitur, ita nec generat ſufficientem ſanguinis copiam nec genitam debite ad uterum tranſmittit.

Externæ cauſæ.

Cauſæ externæ ſeu primitivæ ſunt, quæcunq; ſuperiores promovere poſſunt, utpote aër, vel cibus frigidus, & ſiccus, medicamentum interius aſſumptum, exteriusvè applicatum circa uterum, quod ſæpe imprudenter in uteri fluxionibus accidit; quæcunq; præterea impenſius calefaciunt, aduruntq; humores, & meatus conſtringunt, ut laborioſum exercitium, quâ ratione ſaltatrices, cantatrices, & viragines menſes non habent, paucitas etiam cibi, & ejus

medicamen-

medicamentivè qualitas impense calefaciens, dolores, vigiliæ, mœrores, timor, & animi perturbationes, ob quas viduæ sæpe non purgantur, febres insuper ardentes, & hecticæ, & alii morbi acuti, quia & corpus hæc omnia calefaciunt, & cum per ea fœmina non bene nutriatur, deficit materia in generatione sanguinis. Adhæc quæcunque sanguinem crassum viscosumque reddunt, ut nauseativa satietas, usus ciborum viscosorum, & constringentium, fructuum infrigidantium, potus aquæ frigidæ. Quæ etiam nimiam copiam sanguinis generare valent, ut vita sedentaria in muliere, quæ validam habet jecoris sanguificam vim, quæcunque etiam sanguinem fluentem, aut paratum fluere circa venas uteri congelare nata sunt, ut lotio pedum, aut intromissio eorum in aquam frigidam, quod lotricibus non raro accidit, & mulierculis servituti deditis, præsertim si quando instantibus menstruis aquam ingrediuntur. Ex dictis constat, causas hujus mali vel ex utero esse, vel ex toto; ex utero quidem, quia sanguinem non suscipit, aut quia susceptum non expellit; ex toto vero, quia ad uterum non pellit, aut penuriâ, aut crassitie, aut aversione ad alias partes.

Signa morbi in communi hæc sunt; si mulier, quæ neque concepit, neque peperit, lac habet, menses ei defecerunt ex Hippocrat. mensium suppressionem sequuntur omnia fere hysterica symptomata, corporis insuper insolita gravitas, sterilitas, mania, epilepsia, uteri suffocatio, ac ipsius inversio propter redundantem sanguinem, qui replet magis in unâ parte quam in alterâ, horror inæqualis, dolores circa lumbos, collum, synciput, & oculorum radices, ac fœmora, sæpe etiam circa uteri regionem; pravus color, debilitas concoctionis, cibi fastidium, nausea, ructus, tussis, difficultas respirationis, urinæ suppressæ, nigricantes, tumores in ilibus cum inflammatione, & ardore, tristitia, tumor lienis cum aqua fluctuante, melancholia dicta hypochondriaca, inflammatio, erysipelas, scirrhus, cancer, sæpe etiam podagra, ac tandem hydrops, febris præsertim alba, quæ virginibus est peculiaris, non tamen assiduè febris hunc affectum comitatur, ut Aëtius autumat, nam plures mensium retentione sine febre laborare experientiâ constat; solent tamen plerumque hoc, nonnunquam alio, atque alio ex numeratis symptomatibus conflictari. Quoniam autem plurima ex his signis utero gerentibus sunt communia, distinguere diligenter oportet, nam utero gerenti color hilaris, & vividus sæpe est, animi conditiones non mutantur, & accidentia primis mensibus duntaxat durant, nec menses suppurantur, cujus suppurationis signa sunt, dolor in pectine, fortes pulsationes, & contactum non sustinent, Hippocrates primo de morbis mulierum. In mensium suppressione contrà omnia fiunt, nam primis mensibus levissima sunt accidentia, procedente suppressione affectus fit difficilior; Potissimum autem distinguuntur à prægnantibus, quia eis, aut os uteri non occluditur, aut cum quâdam duritie occlusio adest, atque hæc sunt signa morbi in communi.

5. Aph. 39. — *Signa.* — *Febris non semper concomitatur mensiū suppressionem.* — *Distinguentia signa inter mēsium supp. & uteri gestationem.* — *Suppuratorum mensium signa.*

Externas causas ex relatu dignosces, signa vero, quibus reliqua signa distinguuntur, sic accipe; humorem quidem lentum, crassum, ac pituitosum causam esse, conjicies ex victu præcedenti frigido, & corporis colore albo, vel plumbeo, tactu frigido, molli, subtumido, cum venis in partibus inferioribus nigricantibus, et somno profundo, pigritia, cibi fastidio, præterea quia tarde incipit purgatio, & cum multo labore vix quicquam proficit, pulsus rarus, urina multa, sed tempore purgationis pauca, aut nulla, ac tenuis, absentia sitis, & ex utero humiditates quædam prodeunt crassæ, mucoribus similes, quæ eadem signa meatuum obstructioni ferè communia sunt, sæpè enim hæ causæ coincidunt, ut & humor crassus sit, & ideo obstructionem pariat: aliæ tamé obstruentes causæ, ut membrana, carnosa substantia, conversio uteri, & ejusdem cicatrix oculari inspectione, aut obstetricis relatione deprehenduntur, aut ex

Signa causarū & humorum. Pituitosi humoris signa.

defectu

defectu cæterarum, quæ tamen nos hîc non admodum curamus, quia rarò possunt impedire mensium evacuationem, quæ si per os uteri non fiat, per venas cervicis procedere potest. Verum si adhuc frigidior pituitosiorq; sit humor, frigus ad fundum uteri ab ipsa fœminâ persentitur, stupor membrorum, tardus mensium albicantium descensus, Veneris inappetentia, delectatio nulla, urina crassa, pallida, multa, pinguedinis multitudo, color albidior, venarum major viriditas, ac raritas pulsus, & mollities, quæ etiam in debilitate expultricis, &

Melancholici. melancholico redundante humore reperiuntur; nisi fuerit atra bilis, quia tunc Veneris appetentia adest, velox seminis excretio, uteri labra sicca, ac scissa, mensium seu potius humiditatum fluor, cum morsu, & erosione; sed enim sanguinis multitudinem significat tentio, & dolor cum gravitate totius ventris, ac lumborum, cum dolore capitis, splendore juxta oculos, sanguinis vomitu vel fluxu per nares; demum humoris natura, si sanguis linteo, aut arena excipiatur dignoscetur, ut c. de fluxu menstruorum scriptum reperies. Siccitatem, & paucitatem sanguinis significat extenuatio corporis, venarum inanitio, pulsus durus, & color lividus, vel pallidus, & præcesserunt ægritudines acutæ, vel ardentes febres, jejunia, vigiliæ, nulla tamen ventris gravitas, nullus dolor, aut tumor.

Prognostica Si menstrua plura fiant, accidunt morbi, si non fiant ex utero morbi contingunt 5. aph. 57. menstruis deficientibus sanguis ex naribus fluens bonum ejusdem lib. aph. 33. quia etsi retentionem augere videatur, tamen ex accidenti juvat, quatenus & deobstruit, & à multis morbis alioqui impendentibus liberat: Retentis menstruis mulieres sæpe deformantur, & hirsutæ fiunt, & barbam ac virilem habitum contrahunt: retentio mensium, quæ sequitur ad cicatricem, aut coalitionem venarum, fere curationem non suscipit, ut Gradius refert, ut autem Hipp. lib. 1. de morb. mulierum scribit, fœminæ quibus menses suppressi sunt, tertio mense post suffocationem incipiunt sentire horrores, & obdurescit venter, urina copiosior, vigilia, dentium stridor, quinto doloribus gravioribus infestantur, sexto mense insanabilis redditur, & anxia fit, & animo linquitur, pituitam vomit, sitis maxima, partes ventris, & pectinis dolent, febris accenditur, supprimitur alvus, & vesica, dolet spina dorsi, balbutit, intumescunt crura, pedes, & venter, urina rubra, sanguinea, dolor totius corporis, ac tandem hydrope moriuntur. Hæc Hippocrat. ibi, ubi tamen legitur sexto mense insanabilem reddi affectionem potius difficilem curatu legerem.

Curatio. Menstrua quibus non debent provocati. Ad curationem accedentes cavere medici debent, ne menstrua evocare tentent iis, quibus non debent, aut quibus fieri nequit, ut evocentur, sic neq; iis quæ lactant, aut utero gestant, nec laboriosis, & admodum tenuiter viventibus, aut morbo confectis, nec viraginibus, & iis, quæ nullum inde sentiunt incommodum, & si diu suppressa habuerint menstrua, nec iis, quibus malum ex cicatrice originem traxit, quia, uti diximus, curationem non recipit; quo tamen in casu si iis, quæ mala inde sentiunt, curatio non procedat, medici consilium converti debet ad sanguinem minuendum per alias vias, & per intervalla, sanguinis missione per infernas partes, quia mulieres felicius semper purgantur per eas partes, in quas natura incumbere consuevit, item exercitio, frictionibus, & frequenti purgatione. Verum si humor sit multus, omni arte minuatur, ita si ejus copia uterum distendat, sic, ut comprimi ad expulsionem nequeat, sanguinem copiose ex utroq; pede detrahes: si paucus, adjectione curatio perficitur per alimenta, & victus rationem reficientem; corruptio ac vitium contemperetur; si per alteram partem sanguis fluere assuevit, omni studio ad uterum evocetur frictionibus, vinculis, lavacris, balneis, cucurbitulis suris applicitis, & coxis, aut frequenti sanguinis missione ex pede. Si à causis externis supprimantur menses, plerumq; earum remotione evocantur, quæ enim calore resolutæ sunt, aut frigore densatæ, contrariis attemperandæ, specialius tamen, si à frigore uteri os durius sit factum, calorificis utendum, suffitibus, evaporatio-

evaporationibus, balneis, & inunctionibus, deniq; unaquæq; uteri intemperatura curanda ut lib. 2. c. proprio de uteri intemperaturis. Si aversio fiat propter dolorem, sedandus procul dubio dolor erit, vel si id fieri nequeat, purgare corpus convenit, & menses provocare, ut infrà. Si ex uteri distortione affectio fiat, noscitur, & curatur, ut lib. 2. c. proprio dicendum est; Si ex cicatrice, emollientia usurpanda sunt; Si ex tumore, petenda curatio est ex capite de uteri inflammatione; Si ex carne, aut membranâ supercrescente, ex capite de uteri clausurâ, posteà menses evocandi; ante affectus curationem nequaquam.

Si ex sanguine pituitoso, viscido, & crasso, facultatem expultricem retundente, & vias obstruente contingat, uti majori ex parte fit, ferè communis est curatio, frigido, & crasso sanguini, atq; obstructioni, nam etsi sæpe obstructio reperiatur ex aliis causis, nunquam tamen sanguis crassus sine obstructione, Galeno teste lib. de venæ sectione; constabit igitur curatio sex remediorum generibus, primo victu tenui attenuante, & aperiente, ut pane optimè fermentato, & condito cimino, & aniso, carne avicularum montanarum, aut lactantium animalium, pisciculis solidioris carnis ac sale modicè conditis, sorbitionibus ex petroselino, pulegio, satureia, nepita, serpillo, asparago, cum aromate, aromata enim omnia deobstruunt, & menses provocant; sed & allia, ac porri assuetis conveniunt; ex fructibus caricæ, amygdalæ, passulæ, pineæ, dactyli; imprimis vero commendatur jus cicerum rubeorum cum multo croco ac petroselino. Exercitium, & somnus sint moderata; potus esto vinum album, tenue, ætate medium, aut, si febris adsit, aqua cocta, cum cinamomo, corticibus citri, coriandro vel sasafrasia.

Si ex sanguine pituitoso curatio

Aromata deobstruunt & menses cient.

Secundo iis, quæ sanguinem minuunt, mobiliorem, ac fluxibiliorem reddunt, & deorsum trahunt, quod perficitur sanguinis detractione, nam hoc remedii genus in omni suppressione mensium à quacunque causa proveniat convenit, etiam in causa frigida, quia sanguine detracto hoc semper consequitur, quod natura, ut vacuum repleat, undique sanguinem movet, ideoque fluxibilior redditur; Cæterum detrahendus est, non quando menses jam fluunt, ut rectè Paulus notavit, idquè duplici de causa; prima, quia, si quo tempore menses erumpunt, sanguis mitteretur, natura aliò distraheretur, ac derivatio fieret. Secunda quia, si fœmina ex sanguinis missione animi deliquium incurrat, evacuatio supprimeretur. Est igitur mittendus in medio mense ex brachio, & iterum biduo triduovè, antequam fluant, ex pede, si fœmina plethorica sit; sin minus sat erit biduo ante tempus fluxionis venam pedis tundere, idquè si mulier sit nigra, robusta, & magnas habuerit venas; aut per crurum scarificationes, si fœmina sit candida, & obœsa, quia hæ exiguas habent venas, & facile resolvuntur, ideoque per sanguinis missionem, aut non evacuantur, aut multorum spirituum fit resolutio, quam causam esse existimo, cur Hispani hoc remedii genere potissimum utantur in pueris, & fœminis debilioribus, & Galenus in peste correptis, in his enim omnibus spirituum resolutionem veremur, quæ per scarificationem non tanta fit, quanta apertâ venâ. E converso verò nigræ fœminæ, sanguinem habent crassum, qui per scarificata loca haud commode evacuatur, ut autor est Galenus. Porro vena ex pede secari debet, non quidem sub talo, ut plerique faciunt chirurgi, ac sæpe frustra, quia sanguis non fluit propter venæ exilitatem, sed circa talum, ea nimirum, quæ pedem perreptat, quia & magna est, & facile tunditur, vitanda tamen sunt loca tendinum, & phlebotomo potius, quo Saxones utuntur, quam lanceolâ utendum in hac sanguinis missione, cujus quantitas habitu fœminæ, viribus usuq; mensuretur. Modú autem scarificandi crura ab Oribasio traditum, & à Lusitanis potissimum hodiernâ die usitatum nos jam posuimus nostro de peste tractatu. Cæterum minuitur etiam sanguis

Sanguinis missio.

Scarificationes cur magis quam phlebotomia conveniant pueris, & fœminis tenellis.

lib. de sang. miss. c. 11.

Vena qua parte pedis secanda.

7. collect. 18. & 19.

ac deorsum

Cucurbitæ, & frictiones.

ac deorsum trahitur, fœmorum interiori parti, ac suris cucurbitulis adhibitis, cum scarificatione, aut sine illa, ligaturis etiam, frictionibus, pedum lotionibus, & fomentationibus ventris inferioris hanc complebis intentionem.

Pituita concoctio.

Tertio pituitam apparantibus, & extenuantibus, ac iis quæ obstructiones tum universi corporis, tum etiam uteri tollere valeant, ut exymelite simplici, & composito sirupo de duabus radicibus bizantino, deliquiritia capill. veneris, de arthemisia, de hissopo, de absynthio, cum aquis apij, betonicæ, petroselini, cuscutæ, nepitæ, fœniculi, pulegij, hissopi, aut decocto earundem herbarum ut ℞ sirupi, bizantini, & de hissopo an ℥ j ß aquæ fæniculi, pulegij an ℥ ij ß, quibus mane & vesperi, potissimum ad ingressum lecti utendum est, idque per dies decem aut quindecim continuatos, antequam menses fluere debeant, ut est sententia Galeni lib. de sang. miss. & in magna quantitate ut ad ℥ viij aut x, quia longa est via à ventriculo ad uterum.

Sirupi ad movendos menses in quantitate magna exhibeantur.

Quarto evacuantibus, quod imprimis fit iterata venę sectione bis ex pede, quoniam proxime partem respicit, idque biduo uti diximus, triduovè, antequam fluere incipiant menses, singulis vicibus parum detrahendo, ut à supernis ad inferiora major fiat attractio, in quem etiam usum hirudines sunt utiles suris, & pedibus applicitæ, præsertim quandò vena nequit inveniri, neque cucurbitulæ commodè applicari.

Hirudines.

Purgatio.

Subinde purgatione utendum, in quâ semper primas habere debet hiera picra quia abstergit, atenuat, & obstructiones tollit, laudant etiam aliqui hermodactylos; concinetur igitur purgans medicamentum hac ratione: ℞ specierum hieræ ʒ ij, trochischorum de mirrha ʒ I. ß diaphænici, & pulpæ cassiæ an. ʒ iij, cum rhodomeliteaut, sirupo capilli. Ven. fiant boli, qui bis aut ter sunt iterandi illis 12. diebus ultimis; vel ℞ agarici trochiscati, aut turpeti ℈ iiij pulpæ cassiæ ℥ j, aut diaphænici, ℥ ß cum sacharo fiant boli. Verum si magis potione delectatur hæc paretur: ℞ agarici trochiscati ʒ I. ß. dissolvatur inseri caprini aut decoctionis pituitosæ ℥ iij ß, cui adde oxmelitis symplicis ℥ j hieræ simplicis ʒ I. ß; Quia tamen quædam sunt fœminæ vino assnetæ, aut quæ difficulter catharticis utuntur, hoc vinum soleo parare, quod mitissimè purgat:

Vinum purgativum.

℞ turpeti electi, rhabarbari, mechoacanæ agarici optimi an. ʒ I ß. epithimi, foliorum senæ, scholopendriæ capil. Ven. an. p. I. seminis anisi, cardamomi, galangæ, carthami, an. ʒ ß cinammomi ℈ ij terantur crasso modo, & cuncta sacculo includantur, qui madeat, in lib. iij. vini Rhenani, àut albi tenuioris per xx iiij horas, posteà in vino dissolve ℥ ij mannæ calabrinæ ex quo patiens per horas duas ante prandium capiat ℥ v, ac si primis diebus minus copiosè purgaverit, sequentibus fiat levis sacculi expressio.

Pilulæ.

Pro ijs vero, quæ pilulis magis capiuntur, formentur ex ℈ iiij agarici, & ʒ j. hieræ cum sirupo de arthemisia; vel usurpentur pilulæ de hiera cum colochintide, quia mirifice colochintis menses ciet, item alephanginæ, de agarico, fetidæ, cochiæ, de sagapeno, aggregativæ, de hermodactylis: hæ etiam rotulæ placide purgant,

Rotulæ purgativæ.

℞ rosarum rub. Zinziberis, cinamommi an. ʒ ij, sandalorum alb. & rub. an. ʒ I. hermodactylorum ℥ iij turpeti iij ß diagridii ʒ I. ma: sticis ʒ. ß. sachari lib. I. dissolvantur omnia in aquâ arthemisiæ, & fiant rotulæ, dosis ʒ ij summo mane, aut ℞ tabellarum de succo rosarum ℥ j.

Validius menses cientia.

Melicratū menses ciens.

Quinto validius menses provocantibus, & ad locum convenientem cientibus, ut usu melicrati confecti ex sabina, diptamo, pulegio, aut hoc alio; ℞ cinammomi, corticis cassiæ fistulæ, radicis aristolochiæ, calami aromatici, an. ℥ ß, radicis capparorum, costi, diptami, tormentillæ, eringii an. ℥ j. foliorum lauri, origani, pulegij, an. m. I. calamintæ, thimi, smirnii an. m. ß seminis rutæ, dauci, nasturtii, hissopi, melantii, anisi, baccarum lauri, Zinziberis, an. ʒ ß coquantur in s. q. aquæ ad lib. iiij, colaturæ adde mellis despumati octavam partem, fiat melicratum, aut cum sirupi bizantini, de quinque radicibus

Apozema.

an. ℥ iiij mellis, & sachari, an. q s. fiat apozema clarū aromazetur ʒ I. specierum diaireos. Aut ℞ radicis asparagi, brusci, apii, petroselini, an. m. ß fasciolorum rub, cicerum rub. an. p. j. rubeæ tinctorum ʒ j. macerentur per

noctem in ʒ. quantitate aquæ, bulliant manè quousq; faseoli sint cocti, & adde mellis, sachari, aut convenientis alicujus sirupi q. ʃ. croci ℈ ij, de quo accipiat fœmina mane ℥ v. aut vj. quo tempore menstrua expectat, & jejunet, per iij horas, ac sit in lecto benè cooperta. Mercurialis terit ciceres, quod non probo, quia eorum pars interior est terrestris, & crassarum partium. Summæ esse utilitatis crebra experientia comprobavi hoc medicamentum, foliorum matricariæ, capil. Ven. nepitæ, pulegij an. m. j, radicis apij, asparagi, fœniculi, an. ℥ j coquantur in ʃ. q. aquæ ad libr. ij cujus decocti ℥ iiij, adde sirupi de arthemisia, capil. Ven. an. ℥ j. ß. calidum bibat fœmina bis in die, mane jejuna, & ad ingressum lecti tùm antequam menses prorumpant, tùm etiam posteaquam fluere cœperint, si lentè procedant; ex ijs quæ facile parantur est cicerum rubeorum p. iij radicis petroselini ℥ ij coquantur in ʃ. q. aquæ ad libr. j. ß, colaturæ adde pulveris cinamomi ʒ I. croci ʒ. ß mellis q. ʃ. misce, de quo calido bibat fœmina sępiuscule ℥ vj: Valet etiam sæpius assumere ʒ j trochiscorum, de myrrha in vino aut decocto sabinæ, & pimpinellæ, aut fermenti magnitudine avellanæ cum sacharo, & croci ℈ j. aut dactylos numero vi. extractis ossiculis, & repletis croci fibris, aut ʒ ß hieræ ʃ. Galeni ex qua formentur pilulæ v. quæ sumantur tertio quoque die, cum prædicto decocto; egregiè tamen menses provocant sequentes pilulæ, & ventriculum corroborando purgant ideoque maximè conveniunt, ubi in ventriculo pituita redundat, quo in casu vomitus etiam utilis existit. ℞ opopanacis ʒ ij, galangæ, myrrhæ, an. ʒ j. ß, specierum hieræ. ʃ. ʒ iij masticis ʒ j, cinamomi electi, ʒ j ß calami aromatici, rubeæ tinct. seminis citri an. ʒ j omnia in pulverem redigantur, & cum sirupo de arthemisia fiat massa dosis ʒ iiij. bis in mense, aut ℈ j alternis diebus. Hæc etiam confectio valenter menses prolicit ℞ diacurcumæ, dialaccæ, an. ℥ j. trochiscorum de myrrhâ, de cappar. an. ʒ iij, pulveris spicæ, croci, cinamomi an. ʒ j ß sirupi de arthemisia q. ʃ. misce, fiat confectio, dosis cochleare, cum ℥ iiij decoct. capil. Ven. nepitæ, arthemisiæ, sabinæ; est tamen majoris efficatiæ altera, quæ Recipit trochiscorum de absinthio, de rhabarbaro an. ʒ j, antidoti hemagogi ʒ. I. ß pulveris arthemisiæ, cinamomi an. ʒ j. limaturæ ferri præparati ℥ j. cum sirupo capil. Ven. fiat confectio, cujus exhibetur ℥ j cum felici successu. cum enim limatura sit crassarum partium, in causa est, ut reliqua medicamenta immorentur, & reddantur anastomotica, quam ob causam prosunt omnia serapia, & confectiones, quæ c. de febre alba ex chalybe parata recitabuntur, valet etiam theriacæ aut mithridatii, aut tripheriæ magnæ ʒ j sæpius sumpta cum vino, aut decocto sæpius repetito, vel etiam tabellæ diaprasii aut diacalaminthæ sine opio. Hæc etiam tragæa, quibus magis arridet hæc forma, utilis est, specierum diamargaritionis ʒ ß, trochiscorum de myrrha ʒ j. sabinæ ℈ ij pulegij, baccarum lauri, cassiæ ligneæ, aristolochiæ rotundæ, & longæ an. ℈ j, cinamomi electi ʒ ij. sachari pulverizati ℥ ij misce, aut cum eodem sacharo dissoluto in aqua arthemisiæ fiant tabellæ vel cum syrupo de arthemisia confectio.

Dactyli. *Confectio.* *Altera confectio.* *Tragæa.*

Sexto localibus, quæ humores attenuare valeant, vias ampliare, & expultricem facultatem excitare, in quem usum ℞ pulegij calamenti, origani, sabinæ, satureiæ, arthemisiæ an. m. j. rubeæ tinctorum, radicum apii, petroselini, asparagi, aut fustium eorundem an. ℥ j. bulliant omnia in ʃ. q. aquæ ad tertias, deinde cum spongia, philtro, vel sacculo, præsertim ex lino canabino, in quo pars herbarum includantur, fomententur partes ventris, & circa pubem, & inguina, aut habeat mulier pedes, usque ad genua, in eodem decocto calido vel etiam sumatur earundem herbarum major quantitas, & fiat balneum in quo sedeat mulier usque ad umbilicum per semihoram, ac interim, dum ibi est, assumat per os aliquod ex supradictis medicamentis; aut etiam fiat evaporatio decoctionis earundem herbarum per infundibulum, nihil tamen præstantius reperies, quam si mulier sedens in balneo ex prædictis herbis parato, bibat

Localia. *Fotus & balneum.*

Filamenta canabina. to, bibat decoctum aliquod ex iis, quæ menses movere diximus, per aliquot dies, postea evaporationem accipiat ex filis cannabinis cum cinere coctis, ut solent mulieres antequam telam conficiant, eademque fila calida, & madida ventris regioni ac pubi applicentur. Possunt etiam in supradicto balneo addi camemalum, malva, parietaria, mercurialis, præsertim autem fovendus uterus est odoratis, ut majorana, serpillo, calamintha, camomila, thymo, pulegio, radice iridis, ac similibus, & mox à balneo totus venter ab umbilico *Inunctio.* usque ad pectinem, & renes inungatur olio liliorum alb. anethino rutaceo, de spica, de sabina, quæ olea utiliora fuerint, si in eisdem incoxerint pulegium, menthrastum, sabina, calamintha, juncus odoratus, addita quarta parte vi- *Vnguentū.* ni, & bulliant ad vini consumptionem, aut hoc applicetur unguentum olei sesamini, scorpionum, liliorum alb. an. ℥ j axungiæ gallinæ, cuniculi an. ʒ ij. pulveris croci, spicæ, sabinæ an. ʒ j. ceræ q. ſ. fiat unguentum, aut empla- *Emplastrū.* strum paretur ex farinæ lupinorum cicerum rub. an. libr. ß herbarum absinthij, pulegij, diptami, an. m. ß nigellæ, hellebori albi, myrrhæ an. ʒ j herbæ prius coquantur, postea contundantur omnia, & ad ignem fiat emplastrum. Posteaquam à balneo lecto se fœmina composuerit, & inuncta fuerit, utatur *Vterinus clyster.* hoc aut simili uterino clystere, junci odorati, diptami, menthrasti, sabinæ, pulegii, singulorum ʒ v fiat decoctio in aqua, ad mediæ partis consumptionem, colaturæ libræ adde olei liliorum, nardini an. ℥ ß moschi optimi ℈ ß castorei, croci an. ℈ ij misce ac tepidum per methencritam in uterum conjiciatur, sub- *Pessaria.* indequè apponantur pessaria, quæ varie conficiuntur, ut ex succo mercurialis cum theriaca commixto, ac lana excepto, aut ex radice gentianæ, vel rubeæ tinctorum in eodem succo madida; & felle taurino, ac oleo liliorum, mitissimum etiam illud est quod paratur sic, pulveris castorei ʒ 1 ß muschi .g. iiii olei sambucini, therebintinæ an. q. ſ. misce, & cum lana, aut gossipio, fiat pessus longus; aut ℞ medullæ caricarum ℥. ß succi mercurialis ℥ j pulveris radicis gentianæ, pulegij an. ʒ ij, pulveris nigellæ, ʒ j. cum therebentina, & lana fiant pessi duo oblongi, aut sine therebentina gossipio in iisdem intincto fiant nascalia: Ejusdem fere virtutis est aliud quod Recipit olei moscelini, liliorum an. ℥ iij pulveris gentionæ ʒ ij misce gossipio excipiantur; efficacior tamen est ille pessus, qui conficitur ex æquis portionibus galbani, ammoniaci, sagapeni, & euphorbii, serico inclusis; fortissimus, si addas radicem ciclaminis, allia hortensia cum oleo de spicâ trita, & linteo exepta ad formam pessarii utero indita, ipsum mira voluptate reficiunt, menses valenter *Suffitus aromatum.* movent, & conceptum in longo tempore desperatis mirifice juvant. Suffitus aromatum etiam muliebria ducit, quo potissimum utendum in causâ frigidâ, ne ignis, & qualitas acris in calida noceat, fiunt autem ex baccis lauri, juniperi, cassia lignea, gariophyllis, Xylo aloes, nuce muscata, junco odorato, & ex herbis siccis, ut pulegio tanaceto origano, capil. Ven. calamintha, arthemisia, & ex trochiscis de gallia, & alipta moscata; validior tamen suffitus sic paratur: pulveris colochintidis ʒ j, cinnamomi, assari, costi, calami odorati, an. ʒ ij myrrhæ ℈ iiij, ex omnibus tritis fiat pulvis pro suffitu; *Sympt. mitigatio* verum si ex suffitu, aut expessariis, & aliis medicamentis utero inditis symptomata suboriantur, corrigenda omnino erunt, ut si ardor aut caliditas excitetur, mitigabitur lacte commixto cum albumine oui, & oleo ros. & viol. cum aqua rosacea, vel ptisanæ cremore, aut certè si calor non fuerit magnus, vino, in *Curatio si fiat ab atra bile.* quo bullierint mellissa, & pulegium.

Si atra bilis suppressionis menstruorum causa sit, utendum frictionibus, vinculis, & aliis mediis, quæ deorsum trahunt, tundenda vena pedis, præsertim sinistri: hirudines hæmorrhoidibus applicandæ, abundant enim hæ venæ melancholico humore, & promptius per eas ab utero sanguis evacuatur; si tamen à liene retentio originem ducat, & ipse obstructus fuerit, salvatella aperiatur præmissa purgatione, & humore prius parato, sirupo de pomis, de succo borraginis, de Epithimo, aut de fumaria, cum aquis earundem herbarum,

aut cum

aut cum decocto prunorum, passularum, radicis scorsoneræ, buglossæ, cinamomi, florum violarum, & borraginis, epithymi, & foliorum senæ. Purgatio concinnabitur ex ʒ x cassiæ cum ℥ v prædicti decocti, aut cum ʒ iij pulveris foliorū senæ & saccharo fiant boli, aut ex uncia una diacatholici, vel confectionis hamec sine scammonio, & colochintide in pari quantitate ejusdem decocti, vel seri caprini, quibus addi potest ʒ j agarici trochiscati, aut ℞ corticum myrobalanorum Indorum ʒ iii, luteorum ʒ ii, epithymi ʒ ii ß infundantur per horas 12. in ℥ v seri caprini factâ colaturâ, & expressione adde mannæ electæ ℥ ii, mellis rosati ℥ j fiat potio. Utendum etiam apozematibus ex supra dictis confectis additis, quæ melancholiam purgant, ut foliorum adianti, camedrios, lupulorum, melissæ, sing. m. j, florum borraginis, buglossæ, viol. stœchados, an. p. j. polypodii ʒ iii, glycirrizæ, uvarum passarum an. ℥ ß omnia leviter contusa coquantur in s. q. aquæ lento igne, & vase obturato ad lib. ii. in fine adde epithymi ℥ ß coletur, & cum sacchari s. q. fiat apozema dosis ℥ vi. Deinde utendum pulveribus, & electuariis supradictis, adiunctis quæ contra melancholiam pugnant, præsertim theriaca, confectione alkermes, conserva scorsoneræ, buglossæ, viol. quo potissimum in casu locum tenere arbitrer, id quod pleriq; sine discrimine mirificè prodesse scribunt in omni mensium retentione ℥ j. conservæ boraginis, in vino albo sæpius sumptæ. In balneis, & incessionibus admisceri debent folia malvæ violarum, altheæ, flores borraginis, buglossæ, semen psilii, lini, fœnigræci, ex quibus insuper uterini clysteres concinnentur, adjunctis muscilaginibus, & succo borraginis. Pro inunctione utile erit oleum amygdalarum, & sesaminum. Suffitus hîc raro usurpandi, quia desiccant, at eorum loco evaporationes usui erunt.

Purgatio.

Apozemata.

Confectiones

A flava bile licet rarò supressio contingat, fieri tamen potest calore incrassante totam massam; cognoscitur ex colore pallido vultus, ac totius corporis, siti, oris amaritudine, pruritu, & inquietudine. Curatur victu, & aëre frigido, & humido, potu largiori, inciditur prius basilica in medio tempore, deinde vena pedis instantibus jam menstruis, tandem si affectio duret, salvatella dextra in medio alterius mensis. Purgatio perficitur uncia una cassiæ cum ℈ iiii rhabarbari in unciis quinque decocti florum cord. aut corticum myrobalanorum citrin. ʒ i ß mannæ electæ ℥ i sirupi ex 9. infus. ros. aut viol. ℥ i. in pari quantitate prædicti decocti, aut seri caprini, fiat potio, præmissa semper humoris concoctione, per sirupos de cichoreo, rosarum, viol. buglossæ, cum dupla quantitate aquarum hordei, viol. adianti, cichorei, scorsoneræ, Eupatorii, aut per sirupum de muscilaginibus, cum aqua stillatitia, malvarum, altheæ, cucurbitæ, lactucæ, papaveris. Factâ semel aut bis confertâ purgatione Paulatina utilis erit, ex diluti rhabarbari ℈ ii, aut sero lactis cum saccharo, aut devoretur ʒ ß rhabarbari, cum uncia conserva rosarum tertio quoque die. Utendum etiam, frictionibus, vinculis, cucurbitulis, lavacris, ut supra dictum est 6. remediorum genere. Ex conservis vero tragæis, & electuariis, frigidiora usurpanda, aut trochisci confecti ex seminibus frigidis cum saccharo. Pro balneis, & incessionibus frigidiores, humidioresque herbæ ut folia malvæ, altheæ, viol. Flores camomilæ, viol. Utile etiam est balneum aquæ dulcis. Pessi, & methancritæ in hâc causâ conficiuntur ex radice malvæ altheæ, sacharo rubeo, & adipe gallinaceo, aut anserino, serico rubeo involutis, quod inungatur oleo amygdalarum dulci lacte, aut emulsione seminum frigidorum. Uterinus clyster paratur ex cremore eorundem seminum cum decocto hordei, malvarum, viol. & saccharo. Inunctiones fiunt ex oleo amygdalarum dulc. violarum, sesamino, de cucurbita, cum muscilagine malvarum, & pauco croco; utilissimum tamen est id linimentum, quod habet olei amygdalarum dulc. amararum, de cucurbita an. ℥ i, adipis anseris, butyri recentis an. ʒ iii ceræ albæ, & ladani an. ʒ i. fiat unguentum, quibus non proficientibus adhibenda sunt, quæ moderatè menses movere possint.

A flava bile curatio.

Purgatio.

Concoctio.

Paulatina purgatio.

Balneum.

Pessi.

Inunctiones.

Ex dictis facile erit jam colligere, quâ methodo antea dictis medicamentis

Adversiones.

mentis in sex illis remediorum generibus utendum sit, prius enim à principio mensis, usque ad 14. decimumve quintum diem tenui, & inscindente victu insistendum, tunc si plenitudo adsit, vena brachii aperienda, mox serapiis res agenda, ita ut purgatione fœmina uti possit circa octavum, decimumve diem ante assuetum mensium tempus, tandem triduo seu biduo ante idipsum tempus secanda vena pedis, ut sanguis jam atenuatus & paratior redditus deorsum proliciatur, & à loco evacuetur; tunc localia usui erunt & per os validiora medicamenta, potissimum dum fœmina in balneo est, ita enim in calidum adhuc, & solutum corpus illabens medicina vires suas efficacius exercet; sunt etiam efficacia horâ somni sumpta, à levioribus tamen semper incipiendo, universalia particularibus præmittendo, ne si menstrua validè provocantibus utamur, dùm adhuc venæ sunt obstructæ, secum ductis humoribus obstructiones impensius augeantur. Porro ubi causa calida aut melancholica fuerit, suffitu minus, balneis, & incessionibus magis utendum. Præsertim autem si nimia plenitudo adsit, in medio mense cubiti venam secare poteris, ut revellendo minuatur sanguis, qui obstructionem fovet, ac ne pedis venâ scissâ fluor sequatur major, quam ut sistere possis; instantibus vero jam menstruis in utroque pede vena aperietur: nec desunt, qui solent & in medio mensis, & in fine hanc venam aperire, quod tunc sequi potest, cum plenitudo est exigua aut nulla. Ad hæc medicamenta menses cientia in majori copiâ quam reliquæ potiones exhiberi debent, quia eorum virtus retunditur in longo itinere à ventriculo ad uterum. Suppositoria, & injectiones somni tempore potissimum sunt adhibenda, idq; cum maxima cautione, quia solent uterum inflammare, exulcerare, & ardorem excitare, quam ob causam diu in corpore non immorentur præsertim validiora, sed alligatũ filum pessariis appendatur, ut extrahi commodè possint, cum volumus, postea uterino clystere locus abluatur, iis præterea, quæ in uterum intromittuntur, quidpiam odoratum ad miscere oportet, cujusmodi est gallia, muscus, vel ambra, ut uterus reficiatur. Tandem pessaria, & uterini clysteres nuptis, & corruptis duntaxat conveniunt, nascalia vero, balnea, & incessiones tùm his tùm etiam virginibus.

Tametsi autem, quæ superius dicta sunt, satis esse videantur, uberiorem nihilominus segetem auxiliorum menses ducentium adjungere, erit operæ pretium, quia non solum menses, verum etiam fœtũ, molam, secundinasq; proliciunt, & uteri suffocationi eorum pleraq; utilia sunt, ideoq; sæpius lector ad hoc caput ex sequentibus relegandus erit. Igitur simplicia quæ menses movent sunt semina, radices, folia, flores, fructus, succi, ligna, fungi, cortices. In universum autem sunt in triplici differentia debilia, media, valida, omnia quidem calida, at debilia, moderatè sicca, reliqua ordine sicciora. Ac debilia sunt semen rusci, asparagi, pentaphylli, adianthi, cichorei, intibi, & radices earundem herbarum vel graminis, folia eupatorii, brassicæ, malvæ, hiperici, adianthi, pentaphylli, lactucæ agrestis: Ex leguminibus cicer, orobus, lupinus, phaseolus; ex fructibus caricæ, oleæ, nuces juglandes, passulæ, amygdalæ amaræ, interquæ sunt quædam minime sicca, quæ tamen non cogunt, sed reserant, aperiunt, emolliunt, & attenuant. Media sunt semen raphani, lolii, melantii, lauri, juniperi, apii, cerefolii, allii, cepæ, porri, petroselini, anisi, anethi, ameos, carvi, dauci, fœniculi, levistici, seseleos, saxifragiæ, eruçe, nasturtii, & radices, folia, ac flores eorum, ac bunii, quæ napi sylvestris species est, betonicæ, valerianæ; insuper radices pastinacæ, peoniæ, cappar. ireos, rubeæ, aristolochiæ, gentianæ, enulæ, asphodeli, eringij, absinthii, cum foliis earundem, ac abrotani, arthemisiæ, capill. Ven. calamynthæ, matricariæ, pulegii, origani, assari, saturejæ, hyssopi, serpilli, helenii, majoranæ, scordii, marrubii, camedrios, camepithis, mercurialis, rutæ siccæ, inter quas herbas sium etiam annumeratur, hispanicè *(rabacas)* thimus, smirnium, peucedanum, mellisophillum,

Simplicia menses ducentia.

Debilia.

Media.

sophillum,

ſophillum, hypericon, betonica, flores ſampſuci, camemali, ſtæchadis, croci. Ad hæc juncus odoratus, calamus odoratus, amomum, cinamomum, cardamomum, caſſia, Xylobalſamum, ſpicanardi, coſtus, cyperus, Zinziber, galanga, nux muſcata, piper, cubebæ, moſcus, ambra, caſtoreum, unguis odoratus, æſipus, bitumen, ſal, nitrum, ſulphur, aloës; Ex gummis ſtirax, opoponacum, ammoniacum, ſagapenum, galbanum. Valida ſunt elleborus, hermodactyli, turbith, colochintis, timelæa, ac titimalorum genera omnia, ſcamonium, cantharides, fella animalium, radix ciclaminis, piretrum, ſtaphiſagria, brionia, ſabina, ſiliquaſtrum, cucumis agreſtis. *Valida.*

Ex quibus parari poſſunt ſirupi, apozemata, electuaria, tabellæ, trochiſci, pulveres, fomenta, inceſſiones, balnea, injectiones, ſuffitus, peſſaria, linimenta, unguenta, emplaſtra, cataplaſmata. Itaq; conveniũt ſirupi capil. Ven. de arthemiſia, de duabus, & quinq; radicibus, de calamintha, de ſtæchade, de hyſſopo, adianto, de eupatorio, de abſynthio, de betonica, cum aquis earundẽ herbarũ, aut graminis, fœniculi, pulegij, matricariæ, raphani, apij, enulæ, valerianæ, marrubij, majoranæ, penthaphilli, ut ſirupi de arthemiſia capil. Ven. an. ℥ j. cum ℥ iij decoctionis rubeæ, aſſari, pulegij, diptami miſce, pro doſi; aut ℞ calaminthæ, arthemiſiæ, pulegij, thymi an. m. j. acori ℥ j bulliant in lib. vj aquæ ad medias in fine adde croci ʒ j. colaturæ admiſce mellis optimi deſpumati ℥ iiij, iterum leviter bulliat, deſpumetur, & fiat apozema doſis ℥ vj. Eſt etiam præſentaneum aliud, quod recipit radicum fœniculi, acori, an. numero iij, rubeæ tinctorum, ſabinæ an. ʒ iij foliorum arthemiſiæ, pulegij, meliſſæ, bugloſſæ, fœniculi, mercurialis an. m. j, ſquinanthi, cyperi, calami aromatici an. ʒ ij, ſeminis aniſi, fœniculi, galangœ, an. ʒ ij, medullæ paſſularum ℥ ß, fiat decoctio ſecundum artem ad lib. ij ß colaturæ adde mellis deſpumati, ſachari albiſſimi an. ℥ iij, cinamomi electi ʒ ij. Ejuſdem virtutis eſt hic ſtillatitius liquor; accipe panem, qui mediocriter, & ad fermenti fere naturam aceſcerit, & in furno moderatè coxerit, cui ablato cortice adde mellis ℥ xij, pulveris ſeminis urticæ, dauci, ameos, aniſi, fœniculi an. ʒ j ß, trochiſcorum, galliæ moſcatæ, myrrhæ, rubeæ an. ʒ ß. cotulæ fœtidæ ℈ ij infundantur in lib. iij vini, aut ſequentis decoctionis, & omnia in balneo Mariæ deſtillentur; cujus deſtillationis, ſumat fœmina uncias tres cum ℥ ij ſirupi capill. Ven. aut de duabus radicibus ſine aceto, recipit autem decoctio faſeolorum rub. cicerum rub. an. p. j. ſeminis juniperi ℥ j, radicis rubeæ, ruſci, raphani ſilveſtris, aſparagi, petroſelini an. ℥ ß camedrios recentis m. j. ſeminis ameos, aniſi, fœniculi an. ʒ ij. ſecundum artem fiat decoctio. Hæc etiam aqua vitæ, ſeu potius theriacalis, & menſes mirificè movet, & ventriculum roborat, accipe vini hiſpanici optimi lib. centum ſeu canadas xxv herbarum meliſſæ, centaurii, betonicæ, veronicæ, capill. Ven. pulegii, arthemiſiæ, nepitæ, an. m. vj deſtillentur omnia ſimul ſecundum artem primâ vice, ſecundâ vice liquori extracto adde prædictarum herbarum an. m. iii, & iterum deſtilla, ut primo, tertiâ vice adde herbarum earundem an. m. j ß quartâ m. j quintâ m. ß. ſextâ ac poſtremâ adde theriacæ Andromachi libr. j. deſtilletur ſine herbis, poſt ultimam, hoc eſt, ſextam deſtillationem adde auri laminati folia xxiiij, ſervetur diligenter doſis cochleare. j. Utilis etiam eſt liquor deſtillatus ex arthemiſia, vino, & mulſa ſimul, aut potus concinnatus ex lib. ij decocti pulegii, & calaminthæ cum ℥ iij mellis, vel caſtorei ʒ j. trochiſcorum de myrrhâ ʒ ß croci ℈ j. vini albi optimi ℥ iij, aut opoponacis, vel ſagapeni ʒ j cum eodem vino, vel decocto, aut trochiſcorum de Gallia ʒ ß cum vino; ſed mirifice attenuat, & obſtructiones reſerat id, quod habet decoctionis ſabinæ ℥ iiij ſirupi de quinque radicibus, aut capill. Ven. ℥ ij. miſce pro doſi ſingulo mane, quoad menſes procedant; valet etiam ſirupus, qui exprimitur ex conſerva florum, vel corticum auranciorum cum pulvere cinamomi, aut corticis caſſiæ fiſtulæ. Ne tamen uno ſemper remedij genere defatigentur patientes, quibus magis arriſerint conſervæ, ſic parentur; foliorũ Eupatorii ſpicæ Romanæ, corticum caſſiæ ligneę, croci, ſeminis apii,

Composita menses moventia. *Sirupi.* *Apozemata.* *Liquor stillatitius.* *Aqua theriacalis.* *Alius liquor.* *Conserva.*

nis apii,

nis apii,liquiritiæ,ſquinanti,ſeminis leviſtici an. ʒ iiij,rhapontici ʒ iii. maſticis, lacę non ablutę, ſpodii,roſarum rub.ariſtolochiæ an.ʒ j.cuncta intenuiſſimum *Altera conserva.* pulverem redigantur, & cum melle deſpumato fiat conſerva; doſis a. ʒ ij. ad ℥ ß. Ejuſdem eſt efficaciæ altera, quæ habet ſpicæ Indicæ, ac Romanæ, corticum caſſiæ ligneæ, rubeæ tinct, aſſari, aniſi an. ʒ j ß ſeminis mellionis cucumeris, phaſeolorum, apii, rutæ, ciceris nigri, ſeminis endiviæ, verbenæ, ſpicæ Romanæ an. ʒ j. fiat ex his pulvis, qui oleo amygdalarum aſpergatur, poſtea cum melle deſpumato fiat conſerva doſis ut ſuprà cum unciis ſeptem decocti faſeolorum aut cicerum rub. Tertia confectio habet myrrhæ cala- *Tertia.* minthæ montanæ an. ʒ iiii, medullæ paſſularum ℥ ij, rutæ viridis ʒ ii, ſabinæ ʒ j. contundantur & cum melle fiat confectio doſis an. ʒ j. ß ad ʒ iij cum aquâ pimpinellæ, eſt etiam utiliſſima paſtinaca condita cum melle, Zinzibere, cariophillis, pipere, & croco, de quo inſuper ſirupo accipiat fœmina uncias iii cum ʒ j. cinamomi: valent præterea omnia electuaria ex chalibe quarum deſcriptiones reperies c. de febre alba. ſed & in eundem uſum conficiuntur pi- *Pilulæ.* lulæ, quæ recipiunt muſci, myrrhæ an. ℈ ij ſtechados, rubeæ tinctorum, pulegij, corticum citri, caſſiæ, piperis longi,granorum pæoniæ, calami aromatici an. ʒ iij, ſpicæ nardi ℈ j. cum ſucco vel aqua arthemiſiæ fiat maſſa, ex cujus ℈ ii formentur vij tertio quoq; die aſſumendæ.

Suffitus. De decoctionibus, balneis, fomentis, & inceſſionibus plus ſatis ſuperius dictum eſt; ſuffitus ſi eis utendum ſit conficiuntur, ex ligno aloës, laſerpitio, ſeu bejoino, ariſtolochia, caſtoreo, adianto, peucedano, ſemine apii, fœniculi, rutæ, cipero, junco odorato,calamo aromatico,nigella,ſizimbrio,cinamomo, myrrha, ſtyrace, galbano, thure, bdellio,cariophillis, Zibeto, moſco, ſabina, trochiſcis de gallia, de opponace, de ſagapeno,de myrrha,raro tamen ſuffitus uſurpandi, & non niſi in obſtructionibus à craſſis humoribus, quia ex- *Pessi & nascalia.* ſiccando conſtringunt. Ex ijsdem medicamentis varia parari poſſunt peſſaria ut ℞ radicis gentianæ, pulegij, an. ʒ ii, ſeminis melantii ʒ j, carnis caricarum q. ſ. terantur terenda, & cum ſucco mercurialis fiat maſſa, quæ cum goſſipio aut lana ſecurè applicetur, quia ardorem non inducit, & mirificum eſt. Simile eſt id, quod habet mellis cocti ℥ j circum adde hieræ picræ ʒ ij pulveris Euphorbii g. iii. miſce,vel accipe mellis,& ceræ an. ℥ ß trochiſcorum de myrrha ʒ j, muſci, Zibeti, vel ambræ g. iiii: Aliud ſic conficitur: medullæ cervinæ, therebintinæ an. ℥ ß ſucci mercurialis ℥ ß, aut pulveris ejuſdem, agarici an. ʒ ß probè commixta linteo mundo involvantur. Parantur etiam peſſaria ex pari quantitate ſtyracis, ladani, galbani, bdellij additis pulveribus radicis irios, arthemiſiæ, abſinthij, hyſſopi, cyperi, capparorum ariſtolochiæ, rubeæ, melantii, aniſi, urticæ, ac ſi fortioribus uti ſit animus, additur ℈ j aut g. x. pulpæ colochintidis, ſcamonii, aut fellis vaccini, ſeu hircini ℥ i. Alia mediocris efficaciæ ſic concinnantur: accipito aſſari, cinamomi an. ʒ j. ſucci mercurialis decocti cum melle ℥ i. incorporentur, & linteo excipiantur, aut excipiantur goſſipio; vel fiunt ex herba mercuriali, arthemiſia, majorana, cum hiiera ſimplici, theriaca, mitridato, & g. iiii moſci aut ex radice malvæ, altheæ, iridis, apii, fœniculi illitis, oleo liliorum, rutaceo, jaſminorum,coſtino, aut irino cum pulvere hieræ; conſimile paratur ex reſinæ ℥ ß mirrhæ ʒ i. croci ℈ ß, ſtiracis, & galbani an. ʒ ii mellis uncia j. cum goſſipio, vel lana carminata fiant peſſaria ſeu naſcalia, quibus addere licet adipem anſerinum, & gallina- *Uterini clysteres.* ceum. Jam vero uteri clyſteres conficiuntur ex ℥ iii decocti radicum, & herbarum ſupradictarum addita ʒ i. pulveris ſeminis alicujus convenientis, & uncia olei, veluti ſi ſumas quinque rad. aperientium an. ℥ i, foliorum matricariæ, nepitæ, pulegij, roris marini, thymi, valerianæ, anethi, an. m. ß ſabinæ parum coquantur in debita quantitate aquæ ad medias, decocti ℥ iii adde olei liliacei, camomilini vel laurini ℥ i, pulveris melantii, trochiſcorum de myrrhâ croci an. ℈ i. fortior hic erit roris marini, ſampſuci, ſmirnij, fœniculi an. m. j. radicis eringij. ℥ i. fiat decoctum cujus ſume ℥ iiij catholici ℥ ß ſtiracis ʒ i. diſ-
ſolve,

solve, & tempore somni infundito. Adhuc tamen majoris erit efficaciæ hæc alia injectio radicum apperitivarum rubeæ an. ℥ i. radicis eringii, ciclaminis an. ℥ ß mercurialis m. i. sabinæ parum, spicæ, assari, an ʒ ii ß fiat decoctio, cujus colaturæ ℥ iiii cum uncia vini in uterum infundantur; si vis abstergere in decoctione, addito lupinorum, vel fabarum an. ℥ ii. Inunctiones fiunt ex oleo liliorum, rutaceo, anethino, de baccis lauri, de croco, de napha, de vitellis ovorum, de capparribus, de succo angelicæ; ex quibus etiam cum cera, & croco ac aliquo ex prædictis pulveribus, & si opus sit muscilaginibus unguenta parantur; ut olei liliorum, irini an. ℥ i, olei amygdalarum amararum, cappar. an. ℥ ß succi rutæ, aut artemisiæ, vel sabinæ ℥ iiij, coquantur ad consumptionem succorum, & adde ladani, & ceræ q. s. fiat unguentum. Aut accipe succi mercurialis, vini optimi an. ℥ j. olei anethini, de baccis lauri an. ℥ ii ceræ q. s. croci parum fiat unguentum. Inungitur etiam imus venter, & inguina unguento, deopilativo succorum aut oleorum, cujus descriptiones suo loco recensebimus; aut etiam oleo de stirace, de bezoino, laurino, anethino, addita myrrha, & galbano, quibus lumbi etiam perfunduntur.

Inunctiones

Scholium.

Nimia etiam copia] *autumat Mercurialis multum sanguinem retentionem non efficere, cum potius multitudine ipsa vasa sponte hiare soleant, ideoq; non supprimi, nisi quando ex accidenti crassities multitudini jungitur. Speciosa duntaxat ejus ratio est, non tamen cogit, nam ob nimiam plenitudinem vasa ita distenduntur, ut comprimi ad humoris expulsionem non possint, viis præsertim obcæcatis, & naturâ gravatâ à multitudine, neque potente regulare humores ad expulsionem à Venis communibus ad Venas uteri, nec vacuâ ullâ existente parte, per quam fluat: ita videmus vinum quantum cunq; tenue, aut alium liquorem ex dolio admodum pleno unico tantum foramine non fluere, merito igitur à Gradio, ac reliquis scriptoribus multitudo inter causas connumeratur.*

Excellens caliditas] *Qui fieri potest ut caliditas menses supprimat, cum caloris sit aperire, & rarefacere, quæ ad expulsionem conducunt? Respondeo, robur quidem expultricis in calido, & humido consistit, caliditas enim affectivè juvat ad expulsionem; humiditas fundendo ac liquefaciendo humorem. Cæterum caliditas impedire potest per accidens expulsionem primo, quia quælibet exuperans qualitas sive intemperies virtutem debilitat; Secundo quia dissipat, & exsiccat tenuem, & acrem substantiam, quæ facit ad penetrationem. Tertio quia immoderatus calor plus assumit, quam attrahit. Vt autem hoc obiter advertas calor alterando, & concoquendo ad nixum facit, & retentionem, humiditas vero ad expulsionem, & nutritionem, quod si calor siccitati conjungitur attractionem juvat, nam frigus nulli functioni est usui, ut Galenus autor est, quod si frigus ad retentionem facit, per accidens id est, dum incrassat, & gelat, calor vero expulsioni potissimum conducit cum humiditati conjungitur, vide cap. de uteri debilitate, & Avicennam prima primi d. 6. c. 3.*

Naturales facultates à quibus primis qualitatib. inveniuntur singula.

8. de sympt. caus. c. 3.

Insanabilis redditur] *Quod Hippocrates scribit primo de morb. mulierum, suppressionem ultra sex menses persistentem esse incurabilem, non, sicut jacet, accipiendum videtur, nam & nos multas vidimus restitutas, quibus diutius menses fuerant suppressi, & ipse Hipp. 4. pop. & 5. ejusdem tit. ancillæ mentionem facit, & Gorgiæ uxoris, quarum altera per quadriennium, altera per septennium menses suppressos habuère, ac tandem curatæ sunt; dicendum ergo curationem quidem post sex menses esse difficiliorem, aut ibi loquutum fuisse de suppressione ex inversione colli uteri ut ex serie colligi potest, quæ certè post sex menses incurabilis redditur, quia non facile reducitur uterus.*

Cæterum detrahendus est sanguis] *Pauca quædam de sanguinis detractione hic discutienda sunt. Primo Galenus lib. de sanguinis missione venam secat triduo, qua triduovè, ante consuetum tempus muliebris circuitus. Paulus vero*

Gal. c. 18.
P. lib. 3. c. 60

Quæst: celebris de sanguinis missione in menstr. suppress.

non

non nisi decem diebus posteaquam constitutum tempus præterierit: concilientur hæc loca facilè, si Galenum intelligas de sectione venæ pedis, ut legenti patet, Paulũ de sectione venæ cubiti, aut si Paulum interpreteris de venæ sectione, quæ plenitudinem deponit, Galenum de ea quæ ad locum conferens trahit: Demum si Paulum de revulsivâ, Galenum de evacuativâ. Sed contra est quod Galeno authore 4. de valetudine tuend. c. 4. crurum scarificatio solvit etiam plenitudinem; & eodem teste 2. ad Glauc. 2. Sectio venæ pedis ab utero derivat, idem sentit 13. meth. ubi in uteri inflammatione hanc venam ad derivandum secat, quod etiam experientia confirmare videtur, vidimus enim sæpe menses fluentes vulneratâ hâc venâ cohiberi, & ischiadem ex sanguinis abundantiâ factâ ex crure evacuatione Galenus curavit allegato. Non igitur ad revellendum, aut plenitudinem deponendam brachij venam tundere oportet, cum id ex pede fieri possit, nec rursus sectâ venâ pedis menses moventur, quia derivare est ab utero evocare, menses autem movere, est aut illum sanguinem trahere, ac ejus venas replere. Dicendum ad primum crurum scarificationem solvere quidem plenitudinem non tamen magnam, qualis in hypothesi erat, hæc enim promptius, commodiusq; per venam amplam basilicam dictam deponitur. Ad secundum dicimus venâ in pede sectâ à supernis ad inferna sanguinem evocari; si igitur in utero sanguis redundet, ab ipso derivatur ad pedes, sin minus à superioribus locis ad ipsum transit, aut certè ad venas sedis, prout huic ad illi parti natura pronior est, sic Galenus c. 19. sequenti hæmorroidas provocat sectis venis, quæ in cruribus sunt; in fœminis vero potissimum ad uterum trahit, quiâ ex ipsâ naturâ per eum locum expurgantur; & hoc semper consequimur, ut hæc sanguinis missio obstructione liberet; subindeq; ad expulsionem juvet. Ex dictis patet, aliud esse ex utero, aliud per uterum evacuare, per uterum sectâ inferius venâ commodè evacuamus, ex utero factâ prius revulsione ex brachio. Verum neq; hæc omnia difficultatem penitus exhauriunt, nam illud solum concludunt, quod diximus, initio curationis venam cubiti, postmodum venam poplitis tundendam esse. At Galenus cit. quem sequitur Fuchsius, Mercurialis, & alij viri in arte præstantes, nunquam licere venam cubiti secare in mensium suppressione asseverantissimè confirmat, licet plenitudo adsit, eò quòd & purgationem menstruam comprimat, & sanguinem ad superiores corporis partes retrahat; Et libr. de sanguinis missione adversus Erasistratum, Hippocratem vehementer laudat, qui 2. Epid. 4. in fine, Sthimargei famulæ suppressis mensibus cum plenitudine occupante universum corpus, ut lib. de tremore c. 8. ipse declarat, venam talo proximam secuit. In contrarium est Aëtius lib. 4. 5. 4. cap. 57. ubi cubiti, ac tali venas secare jubet, quem sequitur Gradius cap. proprio. Avicenna & acerrimi judicij vir, ac de medicâ materiâ bene & præclarè meritus Mercatus: Eorum ratio est, quia ubi plenitudo superiora obsidet, sanguinis minuta detractio ex brachio non tam supprimit, quam juvat ad earum evacuationum provocationem impediendo, ne superiorum plenitudo deorsum irrepat, si tali venas protinus incidas, & aut obturet vasaq; obstruat uteri, aut sanguine copiosius ad uterum evocato immodicum sequatur mensium profluvium, quod cohibere nequeas. Pro qua sententia est etiam Paulus lib. 3. c. de uteri inflammatione, & Galenus lib. 11. meth. c. 13. ac communis practicantium usus, qui in inflammatione partium inferiorum, & pudendarum prius venam cubiti tundunt, deinde venam pedis, nam cum prædictæ partes propendeant, & pondere gravent, si initio vena poplitis scarificetur, periculum est, ne accurrente humore in desperatam in currant inflammationem. Est & tertia ratio, quia omnium medicorum consensu semper initio morbi revellendum est, quod ad distantissima loca fieri debet. Verum ut ab eo, quod ultimum est, incipiamus, distantiam ab utero ad pedem sufficientem ad revulsionem esse dicimus; sanguinis præterea missionem ex pede plenitudinem etiam deponere ex Galeno superius allegato, quod si magna sit plenitudo, copiosa etiam evacuatio medebitur. At si confertam vacuationem mulier ferre nequeat, non erit abs re, Basilicam prius tundere, quod propterea plerumq; fit, ac fieri debet, quia copiosissimæ illæ evacuationes, quibus Hippocrat. & Galenus utebantur, in usu jam non sunt. Præsertim autem

Fuchsius 5. aph. 32. Mer. c. proprio.

Avic. 21. 3. tract. 2. c. 12

Prima ratio

Secunda.

Tertia.

Deciditur controversia.

vena

vena Gyberi tundenda infestante cum suppressione febre, & longissime ab eo tempore, quo purgationem mulier expectat: fatemur tamen Hippocratis, & Galeni sententiam securiorem esse, alteram non nisi ab exercitatissimo peritissimoq; medico cum magnâ præmeditatione usurpandam

Autoris sententia.

Quinto. Validius menses provocantibus] *Galenus sæpius allegato postponit venæ sectionem ijs medicamentis, quæ menses proliciunt: Mercurialis anteponit, & vult sanguinis missionem, aut purgatiunculam præmitti; Galeni sententia hâc nititur ratione, quia sanguis obstruens ab exiguis uteri venis evacuari nequit, nisi attenuatus ac incisus, ablatâq; obstructione. Mercurialis ratio est, quia si, quæ impensè menses movent, ante venæ sectionem adhibeantur, cùm venæ adhuc sint obstructæ, & sanguis impactus, calida medicamenta universi corporis humores secum ducent, & obstructiones magis augebunt. Conciliatio tamen ex methodo à nobis propositâ patet, quippe ante evacuationes non nisi mitioribus utendum, post evacuationes validioribus, aut distinguendum de sanguinis missione ex brachio aut crure deponente plenitudinem; & de provocativâ menstruoum ex pede.*

Quæst. An venæ sectio debeat præcedere medicamēta menses cientia.

Simplicia quæ menses ducunt] *Galenus 5. simpl. 22. menses cientia in hoc à diureticis distare scribit, quod quæ urinas movent, impensius exsiccant, subindequè tametsi tenue serosum segregant, reliquum nihilominus sanguinem cogunt crassioremque reddunt, qua ratione mensium purgationes impediunt; qui igitur fit, ut pleraque hic in eodem gradu cum diureticis sicca ad mensium provocationem annumerentur? Et Galenus cit. quamquam diuretica talia nonnulla dici fatetur, non quia sola moveant urinas, sed quia solas, & non menses: tamen c. 13. præcedenti multa posuit, quæ propriè urinas ducere affirmat, ea tamen postea menses movere dixit, veluti assarum, & meum. Respondetur, menses moventia in duplici esse differentiâ, quædam enim sanguinem fundunt, & liquant, tenuioremque reddunt, & hæc propriè talia calida sunt, & moderatè sicca conveniuntquè imprimis menstruis imminutis: alia præter hæc obstructiones insuper aperiunt, quæ tenuium sunt partium, ac proprie attenuantia, & cum diureticis fere coincidunt, & ex accidenti menses movent, quatenus vias liberant ab infarctu. At contrà est, quòd sanguinem cogunt immobilioremquè reddunt. Respondet Jachinus, id efficere si quis multis utatur; potius tamen puto, quando his menses proliciendi sunt, ea semper admiscenda, quæ una colliquant, & attenuant, & quæ uterum respiciunt, & ad ejus vias humores deducunt. Non est autem dubium pleraque esse, quæ particularibus membris tertiâ quâdam facultate conveniunt, nam & Galenus 5. simpl. 13. eadem plane concedit contra Thessalum, & medicamentum dari, quod proprie epaticum, nephriticum aut pleuriticum sit; hinc fit, ut idem medicamentum, pro diversitate eorum, cum quibus commiscetur, modo menses moveat, modo urinas, aut etiam sudorem, lac, vel semen. Is enim est (ut hoc obiter intelligas) horum medicamentorum ordo, ut omnia calida cum sint, quæ lac, & semen augent, humida esse debeant, idque vel in tenui, vel in crassâ materiâ; quæ urinas movent, sudoresque proliciunt sicca sint, & tenuis materiæ, talia enim humores dissolvunt, atque halitu digerunt, cutem rarefaciunt, & poros ejus, aut imi corporis, prout in hanc aut illam partem natura inclinat: At quæ proprie menses evocant, in medio horum consistunt sicca quidem sed moderatè.*

Menses moventia in duplici sunt differentia.

Tertia facultas in medicamētis, qua partem hanc aut illam respiciunt.

Differentia inter medicamēta lac, semē urinam, sudorem, & menses cientia.

De

De immodico menſtruorum fluxu.

CAP. V.

Deſcriptio. IMmodicus menſtruorum fluor tunc fit, quando menſes plures, copioſioresve fuerint, quam ſolebant autore Galeno 6. popul. primo com. 7. aut quando ultra conſuetum purgationis tempus fluxerint præter modum, aut naturæ ætatis, vivendique inſtitutum: aut tandem, quando ſtatas periodos non ſervaverit, ut ſi bis in menſe repetat. In cunctis tamen reſpectu ad conſuetudinem mulieris habito, quod potius metiendum erit ex natura, & viribus cujuſque, quam ex termino dierum, & quantitate humoris, quam priſci in biduo, triduovè conſtituerunt heminas duas atticas, cum noſtris temporibus magna ſit diverſitas, aliæ enim longiori tempore, & in majori quantitate; *Natura.* aliæ breviori, & minori, ſalubriter expurgantur. Symptoma eſt de genere immodicè excretorum, quamquam enim ex ſanguinolentis evacuationibus ſola menſtrua mulierum præter naturam non ſit, ut ſcribit Galenus, *3. de ſymp. cauſ. c. 2* id quidem intelligendum, dummodo non excedat, quamvis ſi excedat, nec adhuc certe toto genere præter naturam eſt, ſed multitudine, & qualitate. Sequitur hoc ſymptoma ad morbum in depravatâ figurâ, meatuum ſcilicet dila-*Tripliciter vaſa aperiuntur.* tationem, quæ tripliciter contingit, aut enim vaſa rumpuntur, dilacerantur ve contuſione, ſeu ruptione, & tunc dicitur diœreſis, quo caſu confertim ſanguis fluit; aut aperiuntur propria foramina, & ex tremitates venarũ, & dicitur anaſtomoſis; aut exeduntur tunicæ, quod diapedeſis nuncupatur. Porro vaſa hæc aut ſunt interna uteri, & tunc proprie fluxus menſtruus nuncupatur, aut ſunt externa illa, quæ terminantur in uteri cervice, & tunc fluxus fit quaſi hæmorroidalis: rurſus aut ſanguis, qui fluit ſimplex, & impermixtus eſt, & tunc uteri fit profluvium menſtruum exquiſitum; aut alteri materiæ permiſcetur, & tunc vel menſtruus ſanguis prædictum humorem ſuperat & fit profluvium menſium notum, ſeu menſes decolores, aut ab illo ſuperatur, & fit profluvium muliebre notum, de quo infra.

Cauſa externa. Provenit hæc affectio interdum à cauſis externis, utpote ictu, caſu, curſu, ſaltu, aut choreis, immodico exercitio, nimio calore, balneorum uſu, maximè crurum frequenti ligaturâ, frictionibus, aut vehementi animi commotione, hæc enim omnia aut ſolent ſanguinem concitare, fluxibilioremque reddere, & ad uteri partes deferre; aut certè vaſa rumpere, aperire, dilatare. Accidit præterea ex uteri rhagadiis, ulcere, virilis membri excedente magnitudine, laborioſo partu, vel abortu, inſuper ex aromatum, aut vini albi fortioris uſu, aut ſupreſſis ani hæmorroidibus.

Interna. Internæ cauſæ triplices numerantur; aut enim ſunt ex parte virtutis, aut ex parte humoris, aut ex parte uteri, & vaſorum ejus; & quidem *Ex parte virtutis.* ex parte virtutis ſanguis fluit quadrupliciter, vel expultricis robore, & efficaciâ, qua ratione à nocuis humoribus expurgatur. 6. de locis: aut virtutis retentricis impotentiâ, quæ humorem ſibi commiſſum retinere non poteſt 2. de morbis mulierum: aut robore alteratricis jecoris, quia plurimum ſanguinem conficit, cujus pars per uteri venas expurgatur primo de morbis mulierum, aut debilitate ejuſdem alteratricis membrorum, quando ipſæ partes in ſe convertere nequeunt debitam ſibi commiſſam humoris copiam, licet plus ab epate genitum non fuerit, quam conveniebat, quia tunc reſiduum ſuo pondere deorſum fertur, aut à naturâ pellitur, quod tametſi ad omnem ſequatur intemperiem, præſertim tamen ab humida fit: Demum ob fortitudinem attractivæ uteri, quæ ut plurimum à

cauſis

causis externis concitatur, vel quia uterus concalesit, vel quia vasa aperiuntur.

Ex parte humoris.

Ex parte humoris causa etiã multiplex, aut enim humor quantitate peccat, & tanquam onus à naturâ deponitur 1. de morb. mul. cit. aut qualitate alienus ab eâdem naturâ rejicitur, utpote serosa aut biliosa 6. popul; aut nec qualitate

P.s. text. 6.

quidem alienus est, & debitâ quantitate à jecore generatur, sed à debili membrorum alteratrice virtute non conficitur, quæ causa superius comprehensa fuit. Cæterum humoris substantia ut plurimum liquida, ac subtilis est, utpote serosa, aut biliosa; qualitas calida, acris, & mordax, à quâ orificia venarum dilatantur, ideoque nihil mirum, si initiò sanguis fluat floridus, ac subtilis, posteà etiam crassus ac fœculentus, dilatatis jam poris, & meatibus, ut Avicenna, & Gradius propriis capitibus adnotârunt, plures etiam menses vidimus crassos, ac nigros, ob lienis obstructiones, ejus potissimum vasis, quod jecur à melancholiâ repurgat; quin etiam pituitosi menses superfluè fluunt, si corpus, & caput pituitâ repleantur, quæ nec per nares, sedem aut urinas excernatur, sed ad uterum cum menstrua purgatione deturbetur, ut placuit Hippocrati 1. de morb. mulierum 22.

Paræda lapsus.

Non igitur audiendus Paræda, qui hosce humores mensium potius suppressionem semper efficere credit, quia sanguinem crassum reddunt; nam etsi initiò obstruunt, postmodum gravatâ naturâ majori

P.lib.3.c.63

G.c.proprio

impetu prorumpunt quamquam hoc forte concedendum, hos humores non tam superfluum fluxum menstruum, quam nothum profluvium muliebre concitare ut colligitur ex Paulo, & Gradio.

Ex parte uteri.

Tertia causa ex parte uteri est, quia rarus, laxus, mollis, patentior, hians, aut levigatus, aut quia asperitatem continet, qua nequit claudi, aut quia ejus vasa rupta sunt dilacerataveè, ut dictum est, quod etiam ex causis primitivis superius annotatis potuit contingere, præsertim ex laborioso partu, & imperitiâ obstetricis, secundinas à cotylidonibus dilacerantis.

Signa.

Cognoscitur immodicus menstruorum fluxus ex patientis aut adstantium relatione, quemadmodum etiam causæ externæ. At si dilatatione tunicæ vasorum sanguis profluat paulatim instillat, & tenuior est; uberior, & cum sensu quodam doloris, si ora venarum sint aperta; sin autem per apertionem vasis rupti dilacerativè contingat, repentino quodam impetu prosilit: Si ex humoris acrimonia, & mordacitate, comperies id ex dolore, levi illo quidem, sed molesto, circa lumbos, uterum, ac pudenda; ex sanguine, & virulentiâ sanguini commixtâ, & graviter olente, & quia lentus est fluxus initio, major in processu, qui ob concretum sanguinem interdum cum dolore supprimitur, ac denuo copiosius prorumpit, denique ex labiorum, & gingivarum scissuris, quæ â vaporibus inde ascendentibus fiunt.

Sanguinis indicia.

Sanguinis copia dignoscitur ex conferentiâ, ac tolerantiâ, corporis consistentia, & habitudine bona, & quia vividior, coloratiorq; redditur fœmina, & ab aliis affectionibus liberatur, ac fluens sanguis ruber omnino est, ab adstringentibus læditur patiens, & si fluxio supprimatur, intumescit venter, quasi mulier prægnans sit, membra laxa fiunt, & fœmina valetudinaria evadit, quæ eadem signa jecoris robur, & sanguificandi efficaciam demonstrant, quo in casu dissenteria epatica sæpe toto juventutis tempore citra nocumentum contingit. Jam vero peccans humor dignoscitur, quia in corpore efflorescit color eidem similis, ex calore præterea aut frigiditate, colore, consistentiâ, substantiâ, & odore, & quia sanguine linteo excepto, exsiccatoque in medio rubra est macula, in circuitu vero humoris redundantis notæ apparent; subinde si fluens sanguis colligatur super arenam siccam ac minutam, & in ferventissimo sole exsiccari sinatur, si biliosus fuerit, pallidus,

1. de morb. mul. 37. & 119.

aut viridis arenæ color evadet; si pituitosus, albus, & veluti muceus erit; si melancholicus nigrescit, quas notas posuit Hippocrates. Uteri vitia ex fœminæ habitudine dignoscuntur, nam decolor, marcida, vieta, fastidiens, confracta, & imbecilla redditur, aliaque postea pejora sequuntur symptomata. Facultatis vitium ex defectu reliquarum causarum deprehenditur, ulcus ex saniè cum fœtore, dolore, & aliis, quæ ulcera concomitantur. Demum si ex

utero

utero ipso prodeat sanguis niger, graveolentior & grumosior est; si ex venis cervicis rubicundior, fluidior, nec adeo malè olens. Considerandа igitur sanguinis quantitas, qualitas, fluxionis duratio, ac delationis modus, amplioribus namque vasis ruptis magna sanguinis copia confertim profluit: erosis vero & apertis parva, sed ab erosione cum dolore, ab apertione citra illum.

Prognostica

Sequuntur hanc affectionem sæpe gravissima mala, fœdus nimirum color, pedes molli tumore attolluntur, virium debilitas, vitiatur ciborum tum concoctio, tum cupiditas, tabes, syncope, hydrops, ac reliqua omnia quæ quamlibet immoderatam sanguinis evacuationem sequi consueverunt symptomata, teste Galeno, fœminas hasce infestant, nam &, Hippocrate dicente, si menstrua plura fiunt, accidunt morbi, totius corporis præsertim, suppressis autem menstruis ex utero morbi contingunt, nimius vero fluxus, ut declarat Gordonius, ducit ad ægritudines vel consumptivas, vel cacheticas, aut ad passiones ventriculi; si ad immodicam evacuationem animi defectus sequatur, malum ait Hippoc. Porro immoderata sanguinis fluxio in senescente muliere lethalis ut plurimum: in juvenculâ admodum periculosa, si perseverat, quia ad hydropem terminatur. At si per solis, aut Lunæ Eclipsim menses profluant, raro, inquit Apulejus, curantur, quia ora vasorum occalluerunt, quod ego potius de consueto, & antiquo fluxu dicendum puto, quia in eo venarum uteri ora diu aperta occalluerunt, et si supprimatur antiquus fluxus, periculosum ducit Galenus sæpius. Omnium difficilimè curatur fluor, qui provenit ex malâ uteri dispositione, quia pars hæc facile excrementa suscipit, tum ratione situs, tum etiam ratione multarum venarum, quæ eò confluunt, tum deniq; ratione assuetudinis naturæ, quæ singulis mensibus per eam partem sese exonerare solet; Præterea à profluvio sanguinis desipientia, ac convulsio malum. Si menses decolores fuerint nec per idem tempus semper venientes, purgationem indicant esse necessariam.

6. de locis. 5
5. aph. 57.
5. aph. 56.
Apulei sententia.
7. aph. 9.
5. aph. 36.

Fluxus menstruus per viam crisis in corpore pleno aut vitiosis humoribus redundante, ac cum patientis tolerantia cohiberi non debet; quod si ex partu, aut aborsu proveniat, curatio petenda ex capitibus de partu, & aborsu laboriosis; si ex ictu, casu, medicamento exedenti; calore, vel frigore, aliâve causâ dilacerante, curatur victu parco, quiete, sanguinis missione ex brachio, frictionibus, ac ligaturis partium superiorum, & iis, quæ adstringunt, atque conglutinant infra dicendis. Si à sanguinis ubertate, victus sit frigidus, & parcus, fiat sanguinis missio conveniens, vitentur balnea, reliquum opus naturæ committendum, nec ejus motus aliter præpediatur, nisi magna impendeat spiritus resolutio. Verum si ex suppressâ aliquâ evacuatione suboriatur, veluti fluxu sanguinis per nares, aut hæmorrhoidas, aut per meatum urinarium, aut per manuum, & pedum fissuras, aut ex abscisione sudoris, tota curandi ratio post sanguinis missionem, & purgationem in provocatione ejus evacuationis consistit. At si (quod plerumq; fit) ex humoris alienâ qualitate accidat, siquidem à bilioso, & calido sanguine fiat, quinq; remediorum generibus utendum erit. Primo victu refrigerante ex extremitatibus animalium vituli præsertim, vel arietis, aut ex pullorum carne asſâ, vel coctâ cum lactucâ, scariolâ, cucurbitâ, acetosâ, portulacâ, quibus sine carne in cibo vescendum erit, aut pulticulâ, ex duabus partibus cremoris hordei paratâ, & unâ lactis amygdalini cum sacharo, & aqua rosacea, vel ex amylo, aut etiam panatella ex panis medulla abrasa, cum butyro, sacharo, & aqua rosacea, Lusitani vocant *caldo demiolo depam*; ex fructibus conveniunt pyra, cotonea, mala granata, mespila, fructus berberis conditi, aut ribes. Potus esto aqua chalybeata, aut ex ignito auro, vel cocta cum mastice, hordeo, vel coriandro præparato, cui immisceri potest rob. de ribes vel sirupus de berberis: exercitium vitetur, & omnis laboriosus motus, aut violentus; somnus sit moderatus vel pauló longior, aër subfrigidus, citra excessum tamen, quia excedens frigiditas humores ad interiora impellendo

Curatio à bilioso sanguine si fiat
Panatella lusitana.
Excedens frigiditas fluxum auget.

impellendo fluxum auget, nimius etiam calor internus aut externus attenuando nocet: fugiat vinum & aromata omnia, ac diuretica, aquososq; cibos, quales fructus horarii, & inter olera ea, quæ valde humida sunt, & flatulenta.

Aversio. *Sanguinis miss. paulatina.* *5. aph. 5.*

Secundo avertentibus, ut sanguinis missione factâ semel & bis, aut quoties necessitas postulat, & vires tolerant. paulatim tamen ac per intervalla digito foramini applicato, tundenda autem primò basilica vena, deinde salvatella dextræ manus, subinde cucurbitula jecori, & nonnunquam lieni aut sub mammis affigenda, ut monuit Hippoc. si tamen fluxus diu perseveraverit hirudines hæmorrhoidibus applicentur, ut altero excitato fluxu prior subsistat.

Contemperantia. *Apozema.* *Frigida potio.*

Tertio refrigerantibus, incrassantibusq; serapiis, & apozematibus, contemperetur sanguis, utpote sirupo ros. granatorum, de portulaca, de rosis siccis, myrthino, de acetosâ, de ribes, de berberis, cum aquis portulacæ, rosarum, acetosæ, capitum ros. plantaginis, sanguinariæ, cichorei, endiviæ, ac similiũ, ut si pluribus diebus capiat patiens ℥ ij sirupi myrthini vel granatorum, cum ℥ iij aquæ capitũ ros. vel portulacæ, vel ℥ v hujus apozematis, hordei mundi leviter tosti p. ij. foliorum portulacæ, acetosæ, polygonii, plantaginis, sanguinariæ, an. m. j. capitum ros. p. j. coquantur in s. q. aquæ pluvialis ad libr. ij ß, colaturæ adde sirupi cydoniorum, myrthini an. ℥ ij fiat apozema clarum aromatizetur ʒ j ß specierum diarrod. abb. frigidæ etiam potio, aut dilutiores sirupi hoc in casu conceduntur, si modo fœmina carnosa sit, ac boni habitus, nec aliud subsit quod impediat.

Purgatio. *Decoctum.* *Bilis vitellina.* *Bolus.*

Quarto si his fluor non detineatur, biliosum humorem subesse conjectandum est, quem purgare tentabimus pharmaco, quod habet rhabarbari electi, cort. mirob. citr. an. ℈ ij infundantur per noctem in ℥ iiij aquæ portulacæ colaturæ adde mane sirupi ex 9. infus. ros. siccarum ℥ j. pulpæ cassiæ, & tamarindorum an. ℥ ß. misce, capiat in aurora: aut ℞ decoctionis biliosæ vel seri caprini, aut decocti capitum ros. florum cord. & tamarind. ℥ iij in quibus infunde parem quantitatem rhab. & myrob. & adde sirupi ex 9. infus. ros. siccarum ℥ ij. mirificè etiam prodest sumere singulis diebus manè, & vesperi, ℥ iiij aut v. sequentis decocti, foliorum cichorei, scariolæ, lupulorum, fumariæ, borraginis, sanguinariæ, portulacæ an. m. j. passularum ℥ j ß. prunorum numero xv. florum cord. an. p. j. anisi ʒ j. quatuor seminum frigid. major an. p. j. fiat decoctio secundum artem in sero caprino, vel aqua pluviali ad libr. ij. in fine adde foliorum senæ ℥ j ß medullæ carthami ʒ iii, colaturæ misce succi ros. lib. ß, succi intybi ℥ iii sachari q. s. fiat apozema clarum aromatizetur ʒ j. spec. triasandali: vel cum ulteriori decoctione fiat ad formam sirupi cui addi possunt ʒ ii rhabarb. quòd si vitellina bilis commisceatur admiscenda sunt, quæ pituitam purgant, de quibus infrà. Est etiam ex usu ter, quaterve citra dierum intervalla hunc bolum exhibere, sachari ros. ℥ j. pulveris rhabarb. ʒ. ß. aut ℈ ii misce, plura vide c. de uteri intemperie calida.

Fervorem sedantia. *Assumenda.* *Potiones.*

Quintò iis, quæ flavæ bilis fervorem compescant, ac frenent, qualia sunt refrigerantia, & adstringentia, quæ per os assumpta ebibuntur, aut devorantur, aut utero admota, induntur, vel extrinsecus applicantur. Intus quidẽ assumuntur potiones, pilulæ, & opiatæ: offeratur itaq; post universales evacuationes serum caprinum, aut lac ipsum si febris non adsit, ptisanæ cremor, farrum cum jure pulli, sirupus de agresta, de berberis, de ribes ros. borraginis, acetosæ; de succo plantaginis, de succo acetosæ, de rosis siccis, de muscilaginibus, de portulaca, de papavere, cum decocto hordei, plantaginis, lactucæ, solani, symphyti, bursæ pastoris, capitum ros. ex quibus etiam stillatitiæ aquæ probantur, ac minus fastidiosæ sunt, aut aquâ in quâ sæpius extinctum sit aurum ignitum, ad sistendum fluxum, & somnum conciliandum mihi expertus est potus, qui habet sirupi, papaveris, myrthillorum an. ℥ iiii aquæ symphyti plantaginis an. ℥ viiii pulveris diamargaritonis frigidi ʒ i. boli armeni ʒ ß, misce sæpius capiat ℥ iiii aut v.

quo

Opiata, sive conserva.

quo tempore se componit ad somnum. Inter devoranda hæc mixtura sive opiata valde probatur, conservæ ros. antiquæ, conservæ symphyti an. ℥i. pulveris trochiscorum de karabe, tragachanti, spodij, boli armeni præparati, corallii rub. præparati, masticis, balaustiarum, acaciæ, gummi arabici an. ʒ ß cum sirupo myrthino fiat confectio, cui addi possunt ʒ iij micletæ, est etiam magnæ utilitatis altera, quæ recipit carnis Cydoniorum conditæ ℥i. ß trochiscorum de spodio, terræ sigillatæ, pulveris diamargaritionis frigidi specierum diapapaveris albi, diatragachanti an. ʒi. cum sirupo cydoniorum fiat opiata, cujus dosis magnitudo majusculæ avellanæ cum ℥iij aquæ plantaginis, vel bursæ pastoris. Prodest triphæra minor, sed mirum in modum valet assumere singulo mane cochleare j. conservæ de scoria ferri, quæ ex Rasio sic paratur; myrobal. Emblicorum, belliricorum an. ʒ.v. spicæ, squinanti, cyperi, Zinziberis, piperis nigri, ameos, olibani sive thuris an. ʒ ij. scoriæ ferri præparati per hebdomadam in aceto, deinde extractæ, & torrefactæ ʒ x v. omnia subtiliter pulverizentur, & cum melle despumato, vel cum sacharo fiat conserva, curat fluxum uteri, ventris, hæmorrhoidum, & omnem alium. Scoriam tamen exactè præparare docet Quiritus de Augustis in luminari apothecariorum.

9. ad Almans c. de hæmorrhoidib. Conserva de scoria ferri.

Pilula.

Distinct. 2. descriptione. 14.

Pilulæ hæ sunt etiam utilissimæ, olibani, masticis, myrrhæ an. ʒj, boli armeni ʒ ß pulverizentur subtiliter, & cum succo cydoniorum fiat massa, cujus decima pars accipiatur vesperi ante cibum; conveniunt etiam pilulæ de bdellio.

Narcotica.

Quod si nec his quidem fluxus sedetur, ad narcotica veniendum, qualia sunt requies magna, Athanasia, philonium Romanum, persicum, vel tarsense, quorum dosis ℈ iiii pro fortioribus, pro aliis ℈ ij aut ʒ ß in ℥ ij vini adstringentis, & una aquæ ros. In eundem usum pilulæ hæ conficiuntur, quæ mitioris sunt facultatis, ℞ calchanti, opii, thuris, masticis, coriandri tosti an. g. j. ß terantur diligenter, & cum sirupo de ribes fiant pilulæ v. vel septem accipiendæ noctu quatuor quinquevè horis post cœnam, quæ tamen omnia, quia sanguinem quasi congelant, cum præmeditatione & non nisi urgente necessitate sunt exhibenda.

Admonitio.

Utero immittenda.

Porro, quæ utero immittuntur, aut injectiones sunt per methencritem, sive uterini clysteres dicti, aut pessi; injectiones commodè fiunt ex iis, quæ adstringunt, & ora venarum consolidant, ac retundunt acrimoniam humoris, nam ad hos tres scopos medicus collimare debet, ut ex aquâ vel succo plantaginis, solani, portulacæ, sanguinariæ, & similium, aut ex decoctione earundem herbarum, rosarum, & myrthillorum, aut ex cremore ptisanæ, vel decocto hordei, & orizæ torrefactæ cũ muscilagine tragachanti, & pulvere adstringenti, & si accipias succi polygonii ℥ iiij muscilaginis tragachanti extractæ in eodem succo ℥j. amyl[i] ʒj aquæ capitum ros. ℥ iij misce infundatur per methencritem.

Glyster uterinus.

Pessi.

Ex quibus etiam herbis, succis, & aquis cum jam dictis pulveribus, & albumine ovi pessarii conficiuntur, ut ℞ succi plantag. vel centinodiæ ℥ ii, pulveris trochiscorum de Karabe acaciæ an. ʒ i. cum albumine ovi unius misceantur, & involvantur serico panno: majoris virtutis est alius, qui habet pulveris hypocistidis, acaciæ, boli armeni, sanguinis draconis, radicis consolidæ, arnoglossæ, gallarum an. ʒ ß, succi portulacæ vel sirupi de rosis siccis aut myrthillorum q. s. excipiantur bombace; facilius paratur ex semi manipulo portulacæ, plantaginis, aut polygonij, vel alterius herbæ convenientis contusæ, & linteo involutæ, aut ex unguento comitissæ lanâ excepto, & utero indito, commode etiam conficitur ex ovi albumine agitato cum pulveris tragachanti, farinæ volatilis an. ʒ i, ß, amyli ʒ ii, succi bursæ pastoris ℥ ß. Verum si patiens virgo sit, nascalia potius ex usu erunt, quæ ex eadem materia conficiuntur lana, aut bombace excepta, at non intus immituntur, sed osculo pudendi adhibentur, quo differunt à pessariis.

Admonitio

His tamen remediis cum prudentiâ utendum, & non nisi re prius communicatâ cum matre ægrotantis, aut assistente seniori, alioqui fœminæ, præsertim nobiles, præcipuæ, aut juniores solent ea ægre tolerare, & medicis irasci; utuntur quidam suffitu ros.

Suffitus.

aut

aut myrthillorum, quod minimè probo, quia usta materia bilem exasperat. Exterius fiunt encatismata seu incessiones ex decocto foliorum pirorum, quercus, prunorum, balaustiarum, corticum granatorum, granorum myrthi, sumach; quarum rerum partes æquales bulliant ad tertias in ſ. q. aquæ pluvialis addito in fine modico aceto, ex decocto tepido aut frigido fiat, incessio, ex fecibus emplastrum ventri, & posteriori etiam parti applicandum, quod in omnibus quæ utero applicantur observandum est. Quod si materia frigida sit, addes in decoctione foliorum absynthii, menthæ, spicæ, an. m. i. ab incessione venter inungatur hoc aut simili linimento olei myrthini, cydoniorum, masticis an. ℥ i. Pulveris boli armeni præp. sanguinis draconis, trochiscorum de Karabe an. ʒ i. aceti cochleare i. ceræ q. ſ. fiat linimentum, aut unguentum; aut adhibeatur unguentum comitissæ, quo renes, umbilicus, & prope os pubis inungatur; vel iisdem partibus applicetur emplastrum contra rupturam, aut hoc aliud, quod mirifice sistit omnem fluxum non solum uteri, sed etiam sanguinis per nares, ex pectore, ventriculo, aut aliis partibus; habet autem gummi dragachanti torrefacti ℥ ß corallij albi, & rubei, ossis dactylorum combust, hypocistidis an. ʒ i. ß, balaustiarum, scoriæ ferri præp. mumiæ, sanguinis draconis, boli armeni, terræ sigillatæ, masticis an. ʒ ij, pomorum cupressi, corticum thuris an. ℥ ß bdellii torrefacti, styracis calaminthæ, trochiscorum de terra sigillata an. ʒi. foliginis camini, plumbi usti an. ℈ i. picis colofoniæ, glutinis piscium aceto macerati an. ℥ i. secundum artem fiat emplastrum, panno coccineo applicetur. Ejusdem est efficaciæ hoc cerotum boli armeni, terræ sigillatæ, sanguinis draconis, thuris, masticis, myrrhæ an. ʒ ii. pilorum leporis combustorum ʒ iii. acaciæ, hypocistidos an. ʒ i. seminis acetosæ, plantaginis, portulacæ cydoniorum an. ʒ ii. ß subtiliter pulverizentur, ac cum oleo ros. omphancino incorporentur, & additis pice, & cera fiat magdaleon cujus portio super corium extendatur, Et dictis jam partibus adhibeatur. Possunt præterea inungi eædem partes unguento ros. vel refrigerante Galeni admixto aliquo ex prædictis pulveribus, semper caventes, ne frequenter actu frigida utero admoveantur, solent enim transpiramenta cutis obserare, ac subinde majorem fluxum concitare; exemplo sunt menstruatæ mulieres, quibus uberius menses profluunt, si, cum jam sisti incipiebant, munda indusia accipiant. Si pituita huic malo initium præbeat, syrupi conficiantur ex decocto corticum granatorum, balaustiarum, symphyti, bursæ pastoris addito syrupo de Ribes, de rosis siccis, & pauco melle ros. Purgatio vero sic concinnetur, ℞ agarici trochiscati ℈ iiii. diacatolici ℥ i. misce fiant boli, aut eadem agarici quantitas infundatur in ℥ iiii. aquæ capitum ros. per noctem, manè factâ colaturâ, & expressione adde sirupi ex 9. inf. ros. sicc. ℥ i. diaphænici, aut electuarii Indi, vel confectionis hamec (si melancholia abundet) ʒ iii. misce, fiat haustus.

Encatismata. *Liniment.* *Emplastrū.* *Cerotum.* *Admonitio.* *Curatio ex Pituita.*

Quod si ex seroso sanguine affectio concitetur, investigandum prius ob jecoris invalidam virtutem, an quia sanguis à renibus haud debitè expurgetur id fiat, reductoque jecoris temperamento, & renibus de obstructis, & præpurgatis, primo crassior victus ac tenacioris substantiæ constituendus, utpote caro perdicis, & extremitates vituli, aut arietis, amylum, oriza, ova sorbilia, potus parcus ex aqua chalybeata, aut cocta cum mastice, & coriandris, vel vino rubro adstringente, præsertim si humor sit admodum frigidus, & vires collapsæ; somnus esto longior, aër temperatus, exercitium moderatum per intervalla, aut ejus loco leves fiant frictiones, & ligaturæ partium superiorum. Rejicienda enim est Pauli, & Aëtii sententia, qui fœmorum frictiones in hoc casu fieri jubent, cum potius hæ à superioribus deorsum trahant, & contra præceptum sit diversionis, quæ ad contraria fieri debet, infernis enim laborantibus superna vincire, exercere, & fricare convenit; itaque constare eorum sententia non potest dum magnus est impetus, & copia magna; ubi tamen sensim fluit humor, locum tenere potest, quia crura ab utero derivant, ut superiori

Curatio si ex seroso sanguine fiat. *Vinum in quo profluvio conceditur.* *Paulus & Aëtius taxantur.* *P. lib. 3. c. 62. A. lib. 16. c. 64.*

periori

periori cap. diximus, securius tamen cucurbitulæ mammarum radicibus affigentur; Purgatio exercenda ex ʒ i. pulveris rhabarbari tosti cum uncia conservæ ros. aut corticis mirobal. citrin. ʒ i. agarici ʒ ß dissolvantur in ℥ iiii. seri lactis, vel cum eadem conserva ros. fiat bolus; excitandus deinde fluxus sanguinis narium aut vomitus: præter cætera tamen sudores movere utilissimum est, quod Avicenna fieri jubet decocto Asari, apii, & rubeæ, nos decoctum radicis chinæ, aut sarsæ usurpamus, quæ qua ratione parentur videre est infra c. de humida uteri intemperie, vomitum vero cientia c. de uteri strangulatu.

Purgatio. *Sudor.*

Curatio si ex venarũ apertione.

Si fluxus proveniat ex eo quod uteri venæ aut ipsius cervicis sunt apertæ, aut ruptæ, reliquis non neglectis, præcipua curandi ratio in iis sita est, quæ in uterum immittuntur, adhibita tamen distinctione, nam si venæ uteri sint læsæ, iis quæ per metenchriten injiciuntur, sin autem eæ, quæ ad cervicem terminantur, pessariis potius utendum est.

Si fiat ab erodente humore.

Si tandem propter arrodentem humorem vena sit exesa, usurpandus erit sirupus de muscilaginibus, & purgatio per Epichrasim facienda, ne conferta acuti humoris ad intestina effluxio dissenteriam provocet, & ut paulatim benignior sanguis reponatur. Vtendum igitur manna, cassia, sirupo ex infus. ros. infuso rhabarbari, aut myrobalanorum in succo granati, vel portulacæ; conveniunt etiam cucurbitæ sine scarificatione, ne sanguine misso humor magis effrænetur; posthæc exhibeatur sæpius radicis filipendulæ ʒ i. in ovo sorbili, quæ mirè omnem sanguinis effluvium sistit, aut sirupus conficiatur ex succo ejusdem cum sacharo.

Catalogus eorum quæ sang. sistunt.

Erit tamen operæ pretium pauca quædam adjicere, ut sit tyronibus catalogus omnium fere medicamentorum, quæ sanguinem sistunt: Ea verò in genere aut simplicia sunt, aut composita: & rursus aut intus assumuntur, & sunt potanda devorandaque; aut exterius applicantur, ut sunt incessiones, balnea, fomentationes, olea, linimenta, unguenta, emplastra, cerota, nascalia; aut sinui muliebri induntur, ut pessi, & uterini clysteres. Inter simplicia connumeranda veniunt, aqua pluvialis, amylum, hordeum ustum, farina volatilis, albumen ovi, lac vel aqua extinctionis chalybis, lapidum, vel auri, oriza, Polygonium, myrthus, plantago, bursa pastoris, symphitum, portulaca, acetosa, urtica, sive galiopsis, radix symphiti, nympheæ, chelidonię, sandali omnes, flores cydoniorum, & ros. pirorum; cortices granatorum, glandium, aut capuli earum vel rosarum capita, castanearum cortices, fabarum, lentium, balaustia, hypocistidis, cydonia, pira acerba, & austera, mespila, sorbæ, nuces cupressi, gallæ immaturæ glandes, sumach, uva omphancitis, fructus ribes, berberis, semen uvæ, plantaginis, portulacæ, acetosæ, pulveres margaritarum, boli armeni, terræ sigillatæ, spodii, cornu cervini, lapidis hæmatitis, coralus, sanguis draconis, gypsum, Acacia, gummi Arabicum, tragachantum, thus, mastix, colosonia, Karabe, mumia, coagulum leporis, hædi, cervi, cinis ossium cruris bovis, scoria ferri, stercus asininum, spongia usta, caseus lactis capræ, needum ab hædo suctæ: Inter quæ calida stiptica sunt anisum, ciminum, nasturtium torrefactum, coriandrum, thus, & cortex ipsius, mastix; poma, & folia cupressi, stirax calamita, alumen, myrrha; salvia vero ebibita aut apposita menses evocat, suffita sistit.

Simplicia. *Calida stiptica.*

Potiones.

Ex quibus componi varia possunt; assumenda quidem, ut boli armeni ʒ ii. coquito in aqua chalybeata colaturæ porrige ʒ ii. vel sumito scoriæ ferri crematæ, & in aceto extinctæ, ac subtiliter pulverizatæ lapidis hæmatitis an. ℈ ß Sirupi myrthillorum, & rosarum an. ℥ ß aquæ plantaginis, ℥ iii. misce, aut præbetur ʒ i. trochiscorum de Karabe, de spodio, vel de terra lemnia cum modico vino austero, & duplo aquæ plantaginis; valet etiam succus millefolii cum sacharo, vel ʒ i. pulueris corticis radicis mori, & capulorum glandium cum vino nigro, aut par quantitas gummi arabici aqua plantaginis dissoluti, additis guttulis vini austeri. Sequens medicamentum sæpius exhibitum tantæ est effi-

Medicamentum egregium.

eſt efficaciæ ut affirmet Gainerius, in eo errorem inveniri nunquam, niſi fluxus ab ulcere proveniat, recipit autem ſucci ſtercoris aſinini, ſirupi myrtillorum an. ℥ ß aquæ plantaginis ℥ i. quod tamen neſciente muliere exhibeatur. Memini quidem expertiſſimum virum Emanuelem Vaezium avunculum meum, qui ob conſummatiſſimum, in arte medica judicium, & peritiam non vulgarem fuit ſucceſſivè, quatuor Luſitaniæ regum, Johannis tertii, Sebaſtiani, Henrici, & Philippi ſecundi cubicularius medicus, quique ſanguinis fluore per nares jam Septuagenarius ſæpiùs divexabatur, ſtercus aſininum modicè exſiccatum in capſulâ ſemper ad manus habuiſſe, cui medicamento nullum aliud ſimile reperiſſe ſæpiſſimè referebat, præſertim ſi ſucco urticæ commixtum, cum ſiccum jam erat, aut recens per ſe naribus adhiberetur: probata eſt etiam potio, quæ recipit aquæ portulacæ ℥ iii. ſirupi portulacæ ℥ i. ß trochiſcorum de Karabe, de terra ſigillata an. ʒ i. lapidis hæmatitis ʒ ß miſce detur ſingulis diebus cochleare i. aut ii. aut ſucci urticæ depurati ℥ iiii. ſirupi portulacæ ℥ i. ß. Serenus laudat pulverem ſuberis in aquâ calidâ epotum; conficitur inſuper ſirupus ex ſucco radicis phylipendulæ, plantaginis, myrthi, papaveris, capitum roſarum, de roſis ſiccis, acetoſæ, portulacæ, ſymphiti, ex quibus etiam poſſunt fieri aquæ ſtillatitiæ, minoris quidem efficaciæ, ſed guſtui gratiores; hic tamen ſtillatitius liquor primum obtinet locum: ℞. panem ex amylo, farina hordei, & orizæ recenter coctum, projice in lib. vii. aquæ chalybeatæ, & adde roſ. rub. ſiccarum p. iii. ſucci plantaginis lib. i. conſolidæ majoris virentis leviter contuſæ ℥ iii. caudæ equinæ m. i. medullæ pyrorum agreſtium, & cydoniorum an. ℥ ii. portulacæ m. i. boli armeni ℥ i. balauſtiarum, & ſantalorum omnium an. ℥ ß cuncta per alembicum ſtillentur, & accipiat mulier liquoris hujus ℥ i. ß ſirupi portulacæ aut roſati ℥ ß miſce; valet inſuper ſæpius aſſumere corallij rub. g. xv. cum vino rubeo.

Emanuel Vaez. autoris avunculus.

Stercus aſininum.

Stillatitius liquor.

Devoranda ſic parantnr; ℞ conſervæ roſ. antiquæ ℥ i. boli armeni, margarit. præp. pulveris ſuccini, corallij an. ʒ. ß omnia cum ſirupo plantaginis excipiantur, & detur, aut ℞ conſervæ roſ. ℥ ij. ſeminis plantaginis ʒ ij. pulveris coralli rub. præp. ʒ i. ß lapidis hæmatitis, gummi arabici an. ℈ i. miſce fiat bolus; vel cum ſirupo myrthino, & trochiſcorum de Karabe ʒ i. fiat conſerva: ſcoria ferri tenuiſſimè trituratur, & aqua roſ. per horas xxiiij. maceratur, ad ignem exſiccatur, ejuſque præbetur ʒ i. cum uncia conſervæ roſ. Ovorum recentium aduſtorum, thuris, maſticis, an. ʒ i. margarit. corallij rub. præp. Karabes an. ʒ. ii. lapidis hæmatitis, ſmaragdi præp. an. ʒ ß farinæ hordei ſine furfure p. ij. albumina quatuor ovorum, aquæ chalybeatæ q. ſ. fiant duo panes, coquantur donec in pulverem poſſint redigi, cujus porrigitur ʒ ß, aut ʒ j. probatum eſt electuarium, quod recipit ovorum recentium albumina duo, thuris maſculi, boli armeni, terræ ſigillatæ an. ʒ ß miſce, vel accipito carnis cydoniorum vino rub. decoctæ ℥ iiij. pulv. ſpodij, ſanguinis draconis, cornu cervi uſti, thuris acaciæ, gummi tragachanti an. ʒ ß lapidis hæmatitis præp. ℈ ß miſce doſis ʒ iij. ſummo mane, ac ſuperbibatur ſucci polygonij ℥ ß aquæ pluvialis ℥ j. utilis eſt etiam alia mixtura, quæ ſic paratur: ℞ conſervæ roſ. ℥ j. ſirupi papaveris ℥ ß pulveris corallij ʒ j. marg. præp. trochiſcorum de Karabe an. ʒ ß terræ lemniæ ℈ ij. miſce fiant boli deaurati; ejuſdem fere virtutis ſunt rotulæ hæ: accipe coriandrorum præparat. ſeminis acetoſæ, plantaginis, an. ʒ ij. terræ ſigillatæ, boli armeni an. ʒ ß, ſpecierum aromatici roſ. gummi, tragachanti an. ʒ j. ß ſubtiliter omnia pulverizentur, & cum ſaccharo in aqua plantaginis diſſoluto fiant rotulę ſingulę ponderantes ʒ j. ß quarum una cum vino nigro exhibeatur. Laudantur etiam pilulæ, quæ recipiunt pellicularum interiorum, quæ adhærent nucleis avellanarum ſylveſtrium ʒ ij, terræ ſigillatæ, Trochiſcorum de Karabe, pulveris pilorum leporis uſtorum, conchularum uſtarum, thuris, maſticis, an. ʒ ß ſucci millefolii q. ſ. fiat maſſa pilularis cujus doſis ℈ iiij. fiant etiam aliæ quas ſcio eſſæ

Devoranda.

Pilulæ.

magnæ

magnæ utilitatis ex folliculis, & floribus galeopſis herbæ, quæ alias dicitur urtica mortua, inter manus cum ſale commixtis, formatiſque pilulis ad ℈ iiii. valet præterea coagulum leporis correctum abſynthio, mentha, myrtho; *Loch.* Aut loch quod hac ratione paratur vini nigri chalybeati ℥ iiii. gummi arabici, tragachanti. boli armeni, corallij rubei, pulv. myrth. coriandrorum *Pulveres.* præp. an. ℈ i. miſce. Conſimilis efficaciæ eſt pulvis hic: ℞. lapidis hæmatitis torrefacti, cornu cervi uſti, corallij rub. an. ʒ i. ß irrorentur cuncta, aqua roſ. aut chalybeata, ac ſole exſiccentur, doſis à ʒ ß ad ʒ i; alius paratur ex oſſium dactylorum ℥ ß ſanguinis draconis ʒ i. & amyli ℈ ij. aut præbentur ʒ ij. pulveris capulorum glandium, vel ʒ ii. thuris cum ℥ j. granorum granatorum torrefactorum: mirifice tamen ſiſtit omnem ſanguinis fluorem pulvis, qui recipit ſpongiæ lotæ, & uſtæ, ac ſecundò in aqua plantaginis ablutæ ʒ ii. raſuræ eboris, cornu cervi an. ʒ i. ß, roſ. rub. corticum citri an. ʒ i. gallitrici, cyperi an. ʒ ii. ſacchari roſ. tabulati ℥ ii. miſce fiat pulvis; valet etiam portulaca ſæpius commanducata; aut pulvis, & vinum reſtrictivum, quorum deſcriptiones reperies c. de Nymphæa.

Quæ utero induntur. Clyſteres, qui in uterum induntur, parantur ex eodem vino adſtringente, aut cocto cum ſolo cortice mali granati: aut ex ſucco ſanguinariæ, plantaginis, conſolidæ majoris, burſæ paſtoris, & ſupradictarum herbarum, vel ex decocto earundem cum pulvere boli armeni, & ſanguinis draconis, ac reliquis addito ſucco ſtercoris aſinini. Aut accipito muſcilaginis, gummi arabici, tragachanti, extractæ in aqua plantaginis ʒ ii. ſucci plantaginis ℥ ii. vel ℞ ſucci polygonii ℥ iiii. aquæ capitum roſar. chalybeatæ ℥ iii. amyli ʒ i. muſcilaginis, gummi tragachanti ʒ iii. miſce, aut foliorum plantaginis, abſynthij, tapſibarbati, roſ. rub. an. m. j. balauſtiarum, caliculorum glandium querci an. p. j. fiat decoctio in ſ. q. aquæ pluvialis, colaturæ ℥ iii. adde pulveris maſticis trochiſcorum de Karabe an. ʒ i. per uterinum clyſterem infundantur.

Suffitus. Suffumigia (ſi in hoc caſu admittenda ſunt) fiant ex maſtice, pice, thure, ladano, ranis combuſtis, ungula mulæ, ſegmentis coriorum, ungula odorata, gallis, roſis, uvarum granulis, ſtercore aſinino, ex quibus trochiſci parari *Peſſaria.* poſſunt. Singulariter tamen contra hunc fluxum peſſaria faciunt, quæ communiter conficiuntur ex prædictis pulveribus, admixtis ſuccis, albumine ovorum, & farina volatili, ut ℞. pulveris radicis conſolidæ, arnogloſſæ, ſeu plantaginis, gallarum, ſanguinis draconis, boli armeni, an. ʒ. ß ſucci portulacæ, aut ſirupi de roſis ſiccis q. ſ. miſce excipiantur bombace; vel balauſtiarum, olibani, acaciæ, aluminis uſti, terræ ſigillatæ an. ʒ i. cum ſtercore aſinino, ſucco plantaginis, aut quinquenerviæ, aut vino ſtiptico incorporentur, & cum goſſypio ſupponantur. Aliud, aluminis ſciſſi, acaciæ, gallarum, thuris, an. ʒ i. pulverizata incorporentur cum ſucco plantaginis; aut ℞. cytinorum, foliorum cupreſſi, oleæ an. partes æquales cum aliquo ex prædictis pulv. fiat peſſus: utiliſſimus alius eſt, qui recipit aluminis, ſpodii, lapidis hæmatitis an. ʒ i. cumini toſti ℈ j. florum roſar. rub. nucum cupreſſi, foliorum myrthi an. ʒ j. ß terantur omnia diligenter, & panno excipiantur ad formam digiti; quibus urgente neceſſitate commiſceri poteſt triferæ, micletæ, vel athanaſiæ ʒ j.

Extrinſecus admovenda. Naſcalia. Encatiſmata. Forinſecus applicantur inprimis naſcalia, quæ ex molliori lana, vel goſſypio conficiuntur, ſimilibus, quibus peſſaria, medicamentis madefactis, & oſculo uterorum appoſitis, quia virgines, ac mulieres pleræque peſſaria non admittunt. Encatiſmata ſeu inceſſiones uſque ad umbilicum fiunt ex prædictarum herbarum decocto, in quo mulier detineatur non quidem calido, ſed tepido, aut actu frigido, quantum citra uteri læſionem tolerari poſſit, fiat *In cauſâ frigidâ. In calidâ.* autem decoctum in cauſâ frigidâ, ex abſynthij, menthæ, ſpicæ an. m. j. pomorum cupreſſi, foliorum myrthi an. ℥ ß. In calidâ verò cauſâ ℞. foliorum pyri, quercus, prunorum, balauſtiarum, corticum granat. granorum myrthi,

ſumach.

ſumach. an. partes æquales, bulliant in aqua pluviali ad tertias, in fine addito modicum aceti, ex decocto fiat inceſſo, ex fece vero cataplaſma, quod ventri, & poſteriori parti applicetur. Aut unguentum ex olei myrrhæ, nenupharis cydoniorum an. ℥ ij. ſucci plantaginis, linguæ paſſerinæ, caudæ equinæ an. ℥ j. coquantur ad conſumptionem ſuccorum, & adde corallij rubei, ſeminis plantaginis, myrthillorum, ceruſſæ, boli armeni, pulveris conchularum an. ʒ ij. ceræ q. ſ. fiat unguentum. Aut hac ratione emplaſtrum paretur, ℞ cytiniorum, gallarum, hypocytidos, boli armeni, ſtercoris caprini, an. partes æquales, colæ, quæ fit ex pellibus bovis diſſolutæ in poſca ℥. j. olei cydoniorum, myrthini an. ℥. j. ß lento igne fiat emplaſtrum molle; conficitur etiam aliud ex albumine ovi conquaſſato cum gypſo, pulvere thuris, maſticis, balauſtiarum, aut cum pulvere reſtrictivo, vel ex carne cydoniorum, ex pyrorum agreſtium, coctis in vino rub. auſtero cum pulveribus conchularum, boli armeni, cornu cervi uſti, gummi arabici, & farina orizæ: magnificè etiam ſiſtit aliud, quod habet maſticis, olibani, mumiæ, ſanguinis draconis an. ʒ j. albumina duorum ovorum, ſucci arthemiſiæ ℥ ß caudæ equinæ ℥ iij. fiat cataplaſma. Papyri combuſtæ, cornu cervi uſti, limaturæ ferri præparat. an. ℥ j. pulveris corticum glandium ℥ ii. cum aceto, & ovi albuminibus fiat emplaſtrum. Aut cerotum hoc, boli armeni, terræ ſigillatæ, ſanguinis draconis an. ʒ ii. thuris, maſticis, myrrhæ an. ʒ i. pilorum leporis combuſt. ʒ ii. acaciæ, hypocyſtidos an. ʒ ß, ſeminis acetoſæ, plantaginis, portulacæ, cydoniorum an. ʒ i. ß olei omphancini, ſucci plantaginis an. ℥ vj. lentè bulliant ad ſucci conſumptionem, & adde ceræ q. ſ. fiat cerotum.

Vnguenta & emplaſtra.

Emplaſtrū.

Cerotum.

Reliquum eſt ut in applicatione præcedentium medicamentorum hos canones ſive admonitiones diligenter obſerves. Prima, Fluxionibus quæ ex vaſorum diſruptione fiunt convenientiora eſſe glutinantia, aliis adſtringentia. Secunda, Topica utero convenientia non pubi duntaxat, verum etiam lumbis, & renibus adhibenda, quia ibi etiam uterus incumbit, & venæ per eas partes in uterum derivantur. Tertia, Extrinſecus utero frequenter frigida non adhibeantur, quia ſolent plerumque majorem concitare fluxionem ob rationem ſuperius recenſitam. Quarta, Nec etiam in uterum frigida crebro immittantur niſi calidorum aliquid per intervalla admiſcueris, ne uteri virtus debilitetur. Quinta, Quæ adſtringunt frigida actu applicanda eſſe, præſertim in cauſâ calidâ, ideo balnea, & fomenta calida in ſuperfluo menſium fluxu ſunt vitanda, referente enim Hippocrate; *quæcunq; refrigerata ſunt excalefacere oportet, exceptis iis, quibus ſanguis fluit, aut fluxurus eſt.* Sexta, In corroſione, aut apertione venarum localia præſtantiora eſſe iis, quæ per os aſſumuntur, quorum virtus eo non pervenit niſi admodum refracta.

Admonitiones. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Scholium.

Quatuor ſunt præſidia, quibus frequenter in affectibus uterinis utimur, peſſus, naſcale, methenchrita, & encatiſma; ideo quid quodlibet eorum ſit, meritò hic explicandum venit. Igitur peſſarium ſive peſſus, qui etiam nodulus dicitur ſive glans, autore Paulo, quem etiam lemniſcum vocare, & emotum quibuſdam placuit, ut refert Rouſſetus, eſt lana concerpta, & ad digiti figuram rotunda facta in qua pharmaca concipiuntur ac retinentur; verum non ex lanâ ſolâ, ſed ex panno etiam aut bombace, aut linimentis, & ex conducibilium herbarum radicibus hodie fiunt, quæ primum demerguntur in medicamentum morbo conducens, deinde involvuntur ſerico, & mulierum locis admoventur filo appenſo, ut tempeſtivè extrahi poſſint. Porro non omnes peſſarii ejuſdem ſunt figuræ, aut

Peſſus quid.

P. lib. 3. c. 60.

Sect. 5. c. 3.

Differentia peſſ. ex figura.

aut consistentiæ, nam quadruplicem eorum formam apud scriptores reperio, &
1. eorum cuilibet peculiaria indita sunt nomina. Primus, quem jam ferè descri-
psimus, quatuor, aut quinque digitorum, ut intrinsecus loca attingere possit,
colopus dicitur sive tyridon quasi collirium medicinale, & ad eas confert, quæ
2. aborsum facere consueverunt. Secundus vocatur Splendonius à Cleopatrâ, C. 35. Harmonia gynæciorum.
qui ex lanâ factus, aut gossypio in modicam deducitur latitudinem, lateribus
deinde collectis medicamento parte utraque linitur, & cum subjectum fuerit
3. duplicatur, ita ut caput ejus dependeat quo facilius auferri queat. Tertius
balanum dicitur aut scianus Ægyptius olivæ majusculæ magnitudinem habens.
4. Quartus ovatus nuncupatur, & est pessus debitæ crassitiei longitudinis octo, aut
novem digitorum, paratur ex metallo vel subere cera tecto, ovatâ figurâ, funicu-
lo quo revocari possit, ad alterum extremum alligato; intruditur locellis, post
revocatum procidentem uterum, ut rectius contineatur. Alterius pessarij
prolixam facit mentionem Roussetus in prolapsu matricis convenientis, quem
affirmat etiamsi mulier intra uterum ferat, non impedire, quo minus concipiat,
uterum gerat ad justam tempus, aptè recipiatur genitura, utero adhæreat toto-
que gravidationis tempore gestetur, quin etiam cum proprio viro congrediatur
ipso nesciente, quod pessarium gestet, ni ipsa velit, eumque proprium esse adstruit
ad indendum, & retinendum in propria ipsius uteri concavitate, non absimilem
ei quem depingit Paræus multis foraminibus extremo suo pervium, quo mate- C. 60.
riebus pateat efluvium, & uterus perspiret liberius, nisi quod hic ex metallo, ille
ex linteo, aut ex candela cerea perforata in modum penicilli fistulati paratur lin-
teo, aut bombace obducto butyro recenti, pinguedine gallinæ, oleo rosato, ac vitello
ovi juncto; communis tamen pessus, & pluribus usibus utilis figurâ constat
tereti longitudine quinque digitorum, crassitudine unius poplitis, ac qui tutiores
fiunt linteo vel serico tenui indui debent, ut uterus vires medicamenti succipiat,
Differentiæ ex parte materiæ. acrimoniam non gustet. Ex parte materiæ, tres maximè generales pessario-
rum existunt differentiæ, ut ex Antillo, Oribasius refert, alij siquidem emolliunt:
Emollientes. alij adstringunt: alij aperiunt, & uterum purgant. Emollientes, uteri in-
flammationibus, tumoribus duris, strangulatui, exulcerationibus, & aliis simili-
bus affectibus conveniunt, fiuntque ex cera tyrrena, oleo cyprino, amygdal. dulc.
pinguedine anseris, aut gallinæ, butyro insulso, resinâ, medullâ cervinâ, fœnugræ-
Pessus aureus co, & consimilibus, in quem usum etiam pessus, qui à colore, & utilitate aureus
dicitur, in hunc modum paratur, croci, æsipi an. ℥j. medullæ cervinæ ℥ij,
resinæ, terebentinæ, ceræ, adipis anserini an. ℥iij ovorum tostorum lutea
xvj. olei irini, & rosacei ex æquo q. s. valet ad duricies, dolores, & inflam-
Aperientes pessi. mationes uteri, sæpiusquè nobis impostërum ex usu erit. Aperientibus
utimur, cum purgationem suppreßam promovere consilium est; fiunt ex mel-
le, arthemisia, mercuriali, diptamo, brasiccâ, porro, succo rutæ, scammonio,
& radice rubiæ, iridis, apij, enulæ, fœniculi, superficie derasa, & illita
oleo, liliorum Jhasminorum, costi Euphorbij, theriaca, & alijs jam dictis
cap. de suppressione menstruorum; hi vero nocte non dimittendi in utero, aut
ipsius collo ne phlegmonem aut febrem excitent, aut exulcerent; quod si con-
tingat, uterum diluere oportet decocto malvæ, cum oleo rosato, & butyro
recenti insulso, cremore hordei, vel lacte, ut concitatus ardor mitigetur. Ad-
Adstringentes pessi. stringentes in contrarium usum adhibentur, nam fluxum cohibent, & aper-
tum contrahunt uterum, prolapsumquè reprimunt, de quibus hoc capite po-
sita sunt exempla, ijs tamen, quæ uterum purgant, semper aliquid odora-
tum admiscendum, ita enim uterus reficitur, & promptiùs attrahuntur hu-
Nascale. mores purgandi. Nascale medicamentum est ex ijsdem fere paratum oleis
aut linimentis, non tamen herbarum radicibus, aut solidâ aliâ re, sed gos-
sypio, lanâ, cerâ, resinâ, aut ficu exceptis, quia pudendi osculo duntaxat
adhibetur, muliebria non ingreditur, atq; adeo forma fit molliori, ut melius
Methencrita adhæreat. Est enim differentia sola inter pessum, & nascale, quod ille duriori teretiq;
formâ muliebribus inditur, hoc molliori substantiâ pudendi osculo tantummodò
applicatur.

applicatur. Porro methencrita est instrumentum quo injectiones fiunt, & uterini clysteres adhibentur. Pessariis, & methencritis cautè in fœminis utendum, quia uterum distemperare, inflammare, & exulcerare solent, in virginibus autem nequaquam usurpanda. Encatisma græcis, incessio latinis est, quæ ex decocto herbarum morbo convenienti parari solet, & nihil differt à fotu in materiâ sed in formâ, cum balneo autem convenit, ut sit quasi balneum ventris, & partium inferiorum. Encatisma.

Ad narcotica veniendum] *Narcotica, opiata, & stupefacientia medicamenta tribus de causis adhibentur propter dolores ingentes, propter longas vigilias, propter rebelles fluxiones, & destillationes contumaces, ut Galenus notavit 12. meth. cap. primo, tria etiam in eorum propinatione observanda. Primo ut sensus stupefiat. Secundo ut nullum in parte nocumentum promoveant. Tertio ut affectio inde maximè juvetur eodem autore 9. secundum locos.*

De menstruis diminutis ac de eorundem stillicidio.

CAP. VI.

CUm menses guttatim fluunt affectio fit quam nomine à symptomate desumpto, mensium stillicidium vocat Aëtius, qui solus inter antiquos ejus mentionem facit, & uteri ploratus etiam dicitur à Mercuriali, Hispanis dicitur (*sangrelluvia*) præsertim quando ultra menstruationis tempus affectus procedit in grandioribus fœminis, ac duplex est, aut enim cum dolore infestat (de quo sequenti capite) aut sine illo; & rursus, aut tempore menstruationis duntaxat contingit, & tunc symptoma est, de genere eorum, quæ pertinent ad excrementa diminutè prodeuntia, aut toto ferè mense, & tunc quidem in genere excrementorum immodicè fluentium constituendum est, quia fluit id, quod non debuerat, saltem si tempus excretionis intuearis, nam etsi, quod guttatim stillet, diminuti, tamen, quod diutius fluat, aucti fluxus rationem subit; denique aut junioribus, & mediæ ætatis fœminis accidit, & tunc fit aut ex angustiâ vasorum, aut multitudine obstruente, non tamen omnimodè, aut à frigidis, impactis, & pituitosis humoribus qui ubertim fluere non possunt, quiq; solum id, quod tenue est, transcolari sinunt, nam cum crassum fluere nequeat, neque tenue omnino detineri, stillatim prodeunt, quod idem facit sanguinis fæculentia, aut acrimonia, tenuitasq; ejusdem, quæ facultatem expultricem perpetuo stimulat, quo in casu conatu doloreq; irritante menses instillant; aut ex debilitate provenit ejusdem expultricis virtutis. Aut certe quadragenariis accidit fœminis, & quibus jam menstrua incipiunt sisti, vel in totum defecêre, & tunc fit à debilitate retentricis, aut alteratricis, aut à seroso humore nequeunte jam naturâ in illâ ætate humorem ad integram perfectionem deducere, præ debilitate, & languore caloris, aut in vasis continere, præ eorundem infirmitate, & tunc quidem sine conatu, dolore vè, aut irritatione, imo plærumque citra mulieris sensum menses hi assiduè dilabuntur, quæ omnes causæ possunt etiam in omnibus fœminis concurrere. Hic affectus non solum fœminis circa 45. annum, verùm etiam ætate jam confectis solet accidere, quibus etsi sanguis is per uterum interdum instillet, non propterea ætatem simulent, siquidem hæc purgamenta potius ex uteri, corporisvè totius, aut partis alicujus vitio fit, quàm ex naturali consuetudine.

Natura. *Affectus.* *Species.* *Causa.*

Signa morbi facile ex patientis relatione, & fluendi modo deprehenduntur; ideoque causarum tantum indicia proponemus. Plenitudo igitur digno- *Signa. plenitudinis indicia*

scetur

scetur ex fœminæ habitu, ac totius corporis gravitate, lassitudine, lumborum, ac renum dolore gravi, caput dolet, manus torpent, crura stupore corripiuntur, præsertim instantibus menstruis, & si plus solito excernatur, levamen sentiunt, sanguis autem, qui excernitur purus est, & inculpatus, tenuis, ac ruber. *Pituitosus sang.* Sanguinem esse pituitosum, attestatur ejus color, albicans enim fluit, crassus, mucosus, ac lente mobilis, fœmina etiam mollioris carnis est, alba, vitæ sedentariæ, ac crapulis dedita, ejus muliebres loci jugiter madent, pigræ admodum *Melancholicus.* sunt, somnolentæ, tædiosæ. Fœculentiæ indicium fuerit, si crassus admodum sanguis exeat, inæqualis tamen ex crassis, & tenuibus partibus constans, colore niger; si insuper fœmina hirsuta sit, subnigra, pravis dedita alimentis, mœsta, cogitabunda, male morigerata, & tandem sanguis potissimum instillat, dum per alvum excrementa vi depellere nititur.

Biliosus. Porro tenuis, & acris sanguis, ex mordacitate, consistentiâ, dolore, & exulceratione partium muliebrium dignoscitur; ex naturâ præterea, & colore excreti, ex fœminæ habitu, & vitæ instituto, pruritu partium genitalium, ac doloris naturâ, qui quasi ulcerosus est, & major efficitur sanguine adhuc fluente, ex oris insuper amaritudine, & salsuginis sensu, denique quia os uteri acri madore, muscilaginoso saniosoq; plerumq; abundat. Si vero tenuis *Serosus.* sine mordacitate, & acrimonia sanguis fluat serosus est. Facultatem secernentem invalidam esse demonstrat excretio citra molestiam, & quia plerumq; citra fœminæ sensum, uti diximus, per ædes passim fluit, ac exercitio calidisquè auxiliis major profusio sequitur, quia à calore adjutâ naturâ apertisq; viis, & humore ab exercitio commoto sanguis uberius fluit. Demum vasorum angustiam ex privatione reliquorum signorum facilè deprehendes.

Prognostica Affectio periculo non vacat; nam humoribus abundantibus consuetam evacuationem deficere grave est, facultate autem imbecillâ paulatim augetur plenitudo, & corpus ad propellendum, resistendumq; impotentius indies redditur. A pituitosâ vero cachochymiâ malus corporis habitus, hydrops, diuturnæ febres, graves, & importuni capitis dolores destillationesquè exoriuntur. A fæculento humore depravati appetitus, pustulæ per universum corpus, melancholici affectus, & concalefacto humore furores fiunt.

Curatio. Recentiores fere omnes curant hunc affectum ut mensium suppressionem, & Aëtium sequuti, lectorem ad illud caput relegantes, in hoc dolorem, qui stillicidio conjungitur sedare contendunt, quos nos fere imitabimur; nam quia ab ijsdem causis fit, sed minus intensis, iisdem utendum remediis, sed debilioribus, quæ inde petenda in curatione seorsim positâ à singulis causarum generibus. Verum quia nos de mitigatione doloris cap. sequenti *Pessus ex aloë.* pertractabimus, nunc hæc pauca admonitione digna duximus. Pessaria ex aloë singulari quadam ratione vias reserare & sanguinem fundere; Inter *Si à plenitudine. Sanguinis missio.* reliqua autem præsidia huic affectioni apta quando ex plenitudine oritur præter sanguinis missionem ex pede, inunctiones maximæ esse utilitatis, eas potissimum, quæ ex emollientibus attenuantibus fiunt, veluti ex oleo sesamino, liliorum alborum, de croco, vino albo fervefactis ad vini consumptionem interdū etiam theriacâ addicâ. *Curatio si à pituita* Cùm verò pituita abundat, aliis prædicto capite appunctis non proficientibus, ad ea confugiendum, quæ humores attenuant & urinas cient, vel ad sudores per lignum, sarsam aut radicem chinæ excitatos, qui quâ ratione promoveantur cap. de uteri intemperie humidâ, Deo bene juvante, exponemus. Prodest insuper multis diebus assumere ℥ iii alicujus aperientis decocti cum ℥ ii oximelitis, & Paulatina purgatio, ac tandem si reliquis malum non obediat, balnea sulphurea utilia erunt, vel fontanella in altero crure aperiatur. Si ex sanguinis acrimoniâ, & mordacitate fiat, curatur, ut difficultas urinæ, purgato prius humore per ea, quæ dicenda sunt c. de calidâ uteri intemp. 3. remed. genere. deinde residuo contemperato sirupis refrigerantibus ibi positis aut decocto malvarum altheæ, & portulacæ, vel stillatitiis aquis earundē herb. cucurbitæ,

seminis

Sirupus de muſcilaginibus.

ſeminis papaveris, & melonum cum ſacharo, & ſirupo de muſcilaginibus, cujus hæc eſt deſcriptio ex Gradio c. de urinæ acrimonia; ſeminis altheæ, malv. cydon. an. ℥ i. tragachânti ʒ iii infundantur in aquâ tepidâ decoctionis malvarum, ſeminis papaveris albi, granorum alchechengi q. ſ poſtea fiat fortis expreſſio, & ℞ prædict. muſcilaginum ℥ i. ß ejusdem decocti malvæ ℥ iii ſachari opt. vel ſirupi de portulaca. q. ſ. miſce pro una doſi. Reliqua petenda ex nuper dicto capite. Si à facultatis expultricis languore affectio fiat, ipſa irritabitur, ac ejus motus ſupplebitur clyſteriis uterinis acrioribus quidem ut; ℞ fermenti diſſoluti in ſucco mercurialis cum modico aloë ℥ i. eandem intentionem præſtant peſſaria ibidem poſita, ac reliqua, quæ valentius menſes provocare diximus per os aſſumpta, & utero admota, niſi quod nec ſanguinis miſſio, nec frequens purgatio hoc in caſu ex uſu eſt, ſuffitus tamen proſunt. At ſi ex retentricis impotentia proveniat affectio (quod tamen raro accidit) corroborantibus utendum, & iis, quæ intemperamentum quod imbecillitatis autor eſt, corrigere valeant, quę ſicca eſſe debent, & adſtringentia, hæc enim ad retentionem faciunt, cui humiditas contraria eſt. Tandem viarum anguſtiam emendare oportet, cognitâ cauſâ coarctante, quæ ſi inflammatio fuerit propriam petes curationem ex c. de uteri inflammatione; ſi diſlocatio, membri reductio ad priſtinum ſtatum medela erit; ſi ſiccitas, humectatio. Denique ſumma curationis erit ut multitudinem evacues, facultates firmes, & meatus dilates. Reliqua ex c. allegato, & ex ſequenti mutuanda ſunt.

Curatio à debili expultrice.

Curatio ſi à retentricis infirmitate.

Si à viarũ anguſtiâ.

De menſtruis difficilimis, & cum graviſſimis ſymptomatibus.

CAP. VII.

Natura.

SImilis eſt hæc affectio dyſuriæ ſeu urinæ difficultati, quæ ſane cum dolore moleſtiaquè fit, non enim ſatis eſt difficulter, ſed cum his accidentibus evenire; eveniunt autem accidentia hæc ſæpè inſtante purgatione, interdum etiam jam fluente, itaque per menſes difficiles affectionem intelligimus, in quâ ſanguis, non ſolum guttatim, ſed etiam cum graviſſimo dolore prodit. Symptoma quidem pertinens ad depravatam diminutamque actionem facultatis expultricis, ſequens morbum in via, id eſt, obſtructionem, nonnunquam continui ſolutionem, ut ulcus, aut eroſionem, aut denique affectionem aliquam doloroſam alicujus vicini membri. Prodeunt menſes per hunc affectum interdum guttatim, nonnunquam etiam affatim, aliàs per intervalla, aliàs etiam continuè; & interdum citra ordinem, interdum ordinate.

Species.

Differentia

Cauſa.

Fit ab iiſdem ferè cauſis, à quibus menſium ſuppreſſio, ſed levioribus; non enim omnimoda obturatio adeſt, ſed inæqualis vaſorum uteri obſtructio à ſanguine denſo, concreto, grumoſo, ac fœculento, qui vaſa diſtendit, & dum valida expultrix virtus excretioni nititur, eumque movet, craſſi, caliginoſi, ac denſi flatus elevantur, qui vaſa, & partes vicinas diſtendentes graves excitant cruciatus, quoad grumus extruditur, aut ſanguis ſtillatim profluit, aut certè affatim, quod etſi contingat, difficiles adhuc, ac diminuti cenſentur menſes, quia indicium eſt copiam tantam exiſtere, ut id quod excernitur, etſi plurimum videatur, reſpectivè tamen parum ſit, quia multitudini non reſpondet. Secunda cauſa eſt ulcus aut tumor aliquis præter naturam in utero, & partibus vicinis, quæ à commoto ſanguine læſæ exacerbatæquè dolent. Tertia eſt humorum acrimonia, & mordacitas viſcidis humoribus inhærens, unde redditur eorum ſubſtantia inæqualis, & quia viſcidi difficulter prodeunt, quia vero calidi acres, & mordaces cruciatus, & dolores inferunt, quoad tandem manente, quod craſſum erat, tenue ſibi viam parat, & inſtillat.

Signa.

Cognoſcitur affectio, quia inſtante menſium purgatione, aut per octiduum ante,

um ante, mulier sentit capitis dolores, ventriculi morsus, inquietudines, confractiones lumborum, & infimi ventris instar parturientis cruciatus intolerabiles, sæpè cum animi deliquio, convulsione, aut cordis saltu. *Causarum signa.* Hæc in genere: grumum sanguinis, & ejus crassitiem peculiariter visu dignosces. *Grumi signa.* Et quia in inguine altero vel utroq; ut refert Hippocrates, exiguus tumor persentitur à grumo incluso, quo excreto sanguineve fœculento dolores leniuntur, sed paulò pòst iterum redeunt: prætereà quia dolores multò ante excretionis tempus exacerbantur, naturâ quasi parturiente, nitenteque concretum sanguinem per angustas vias propellere, ex quâ commotione aut aliunde si eleventur flatus, *Flatus.* dolor fit tensivus, & ad tempus exacerbatur, cessatque excreto flatu per uterum aut sedem, menses cum strepitu, sonitu, & murmure ventris inferioris profluunt, & undiq; dolores vagi fiunt, ac lumbis, & ilibus incumbunt. Si ulcus adsit ex prægressis causis, & notis particularibus dignoscitur; sanie vel pure cum sanguine mixto, & cum dolore fixo menses diutius durabunt, ulcere lacessente facultatem ad expulsionem: si ex acrimonia humoris signa petenda ex cap. superiori.

Prognosticũ. Vehementius affligit hæc affectio steriles ac virgines, minùs vehementer eas, quæ jam pepererunt; rei causam affert Hippocrates, quia iis quæ pepererunt, venulæ fluidiores sunt ad menses, fluidas autem ipsas fecit purgatio illa, quæ fit à partu. *Primo de morb. mulierum.*

Curatio. Duplex curandi ratio; prima, quæ causam respicit; altera, quæ dolorem mitigat. Si igitur à fœculento, crasso, ac grumoso sanguine fiat, institutâ victus ratione tenui moderatoque exercitio, curatur primo revellentibus simul, *Revulsio.* ac vacuantibus remediis; itaq; mittendus sanguis ex brachio, ut remeet ad superiora, si magna fuerit plenitudo, aut ex pede, si non adeo magna, quod tutius fuerit, quia etiam evacuat ab utero, & derivat, ut suo loco dictum est: quod vero concretum jam ibi est, & evacuari nequit, per os uteri evocetur, cucurbitulis suris, & fœmoribus cum scarificatione adhibitis, & crurum ligaturis, derivatur etiam humor, si hæmorrhoidibus hirudines affigantur, idque cessante jam omnino menstruo, & infestantibus doloribus; si enim antea applicentur, periculosum est, quia derivatione facta impeditur purgatio, ni magna sit copia. *C. de suppres mensi.*

Evacuatio. Secundo vacuantibus, hâc adhibitâ distinctione, ut in grumoso fœculentoq; sanguine phlebotomiam; in ulcere, flatuosave, vel acri materia purgationem magis usurpemus, igitur præparato humore per convenientes sirupos, ut ℞ sirupi de muscilaginibus ℥ ii aquæ malv. ℥ iii purgatio fiat, quæ bis, aut ter iteretur ex ʒ i. rhab. aut pulveris myrob. citr. cum ℥ i cassiæ aut mannæ, & tantundem sirupi ros. solut. dissolutis in sero lactis, vel in aquâ stillatitiâ malvarum, aut altheæ, si materia calida, & acris sit; sin minus in decoctionis senæ pari quantitate additis loco cassiæ ʒ iii diaphœniconis.

Dolorem sedantia. Tertio, ac præcipuè vias aperientibus, laxantibus, & dolorem lenientibus, ac modicè discutientibus, quæ omnes intentiones iisdem ferè remediis, quæ mixtas habeant facultates, præstari poterunt: imò ab his sæpe initio sumpto ad reliqua venire non fuit opus. Ergo si materia crassa, flatuosa, fœculenta, aut tenax sit miva pastinacæ ex melle convenit ad ℥ ii singulo mane sumpta: aut ad ingressum lecti, aut ʒ i theriacæ, seu mithridatii, cum ℥ iii aquæ melissæ, hæc enim præter jam dictas utilitates sanguinem attenuant, & fundunt, quod concretum est: ad idem valet decocti chelidoniæ, & capillorum veneris ℥ iiii, cum ℥ ii mellis aut ʒ i. coaguli leporis, cum ʒ iii aquæ graminis, aut radicum diureticorum, & liquiritiæ singul. ℥ i. passularum ℥ i. ß coquantur in s. q. aquæ fontanæ ad libram, colaturæ ℥ iiii, adde sirupi de quinq; rad. capill. veneris, vel arthemisiæ sing. ℥ i. tepidum bibat fœmina mane, & vesperi. Subinde *Externa.* fiant incessiones, & crurum lotiones ex decocto altheæ, seminis lini, fœnugræci, anethi, rutæ, arthemisiæ, in quo calido pedes aliquantisper detineantur, & evaporationé recipiat, ac spongiis in eodem madidis muliebres loci madefiant, ac venter inferior postea lanâ succidâ vino, & oleo ros. imbutâ foveatur,

vel ve-

vel vesicâ tepido oleo semiplenâ; utilius tamen fuerit umbilicum ac inferiorem ejus regionem inungere oleo de croco, liliorum alborum, sesamino, de semine lini, caparorum, de vitellis ovorum, amygdalarum dulciũ, in quibus vel aliquo eorum dissolvatur dragma theriacæ. Quod si pessus in eadem intinctus mulie- *Pessus.* bri sinui imponatur magnæ esse solet utilitatis, aut prædictas partes inungere axungia gallinæ cum butyro, vel butyrum, & aliquod ex prædictis oleis commiscere cum superiori decocto herbarum, ex quibus etiam sacculus parari potest. Est insuper utilissimum unguentum, quod habet succi angelicæ ʒ j. olei ca- *Sacculus.* paror liliorum alborum an. ℥ j. ß vini albi ℥ ß cum cerâ secundum artem fiat *Unguentum* unguentum; Paratur etiam cataplasma ex æquis portionibus medullæ panis, *Cataplasma.* ac semine lini in aqua mulsa, sed majoris efficaciæ est aliud, quod sic conficitur; olei communis, vini dulcis, butyri recentis an. ℥ ij furfurum medianorum (quas Lusitani *semeas* vocant) ℥ iij bulliant leviter, & calidum applicetur, ac frequenter iteretur.

At si materia acris, & erodens fuerit, levioribus inunctionibus, fomentis, *Si à materia acri.* & infusis utendum erit, qualia parantur ex solâ aquâ tepidâ, vel ex aquâ portulacæ, aut lactulæ cum emulsionibus seminum frigidorum. Innunctiones autem fiant ex oleo amygdalarum dulcium, violarum, ros. de semine melonum, cucurbitæ, aut ex unguento ros. & resumptivo.

Si tandem ex ulcere dolor suboriatur, ulceris curationem reperies c. pro- *Si ab ulcere.* prio de uteri ulceribus; dolor autem mitigabitur infusis per uterinos clysteres ex aquæ mulsæ ℥ iiij, vel si calor sit magnus, saccharatæ cum ʒ j. trochiscorum alborũ Rasis; vel ex ℥ iij aquæ aluminosæ, quæ mirabiliter prodest, vel tantundem decocti hordei cum ℥ j. sirupi ros. aut aquæ lactis cum saccharo, aut ex lacte ipso ad ℥ j. ß cum pari quantitate decocti foliorum vel seminis plantaginis, quibus addi licet ℥ ß, emulsionum seminum frigidorum; ac si dolor vel *Narcotica.* ardor sit vehemens, infundantur ℥ ij decocti Jhoschiami vel papaveris albi; deniq; aliis non proficientibus, prædictis decoctis opiatorum aliquid misceatur, ut g. v. opii thebaici, quibus tamen cautius utendum ne nimis infrigidato utero, sterilis fiat mulier. Porro ulcere præsente à vaporationibus, & fomentis abstinendum, quia ulcus humectant, & consolidationem impediunt, unde dif- *Admonitio* ficilior redditur in virginibus curatio, quia infusiones non ferunt. Postremó aliis remediis non proficientibus, fontanellam in crure aperire utilissimum fuerit, dum nimia corruptorum humorum copia, ex toto aut membro aliquo ad uterum fluit.

Scholium.

Plerique uteri affectus, vesicæ affectionibus similes sunt, nam urinæ incontinentiæ, seu pro- *6. de locis 3* *fluvio (quam diabeten seu dipsacon, & hydropem matellæ plerique vocant, ut refert Galenus) mensium fluor quadantenus correspondet; Ischuriæ, quæ eodem autore est urinæ omnimoda retentio,* *6. aph. 30. & 7. aph. 48.* *mensium suppreßio similis est; dysuriæ vero, quam Galenus difficultatem urinæ vertit, in qua urina magno cum cruciatu, & dolore interdum stillatim, interdum affatim redditur, menses difficiles, & cum gravißimis symptomatibus correspondent; ita profecto certum est mensium stillicidium stranguriam æmulari, hoc est, urinæ stillicidium, quod cum quodam conatu fit, dolore vero alias magno, & irritante, alias ferè nullo, ut enim dysuriæ ratio in dolore consistit, sic stranguriæ in exigua quantitate, hæc enim symptoma est in actione imminutâ, illa in actione vitiatâ, diabetes in aucta, Ischuria in ablata.*

De menstruis, quæ debitum tempus antevertunt.

CAP. VIII.

IN plerisq; fœminis menstrua purgatio aliquando consuetum terminum anticipat, aliquando vero remoratur, in quâ quidem anticipatione, remora- *Natura.* tioneve

tionevè interdum inordinatè procedit, interdum proportionaliter: meminit hujus affectionis Hippoc. 1. de natura mulierum, & 5. aph. dicens, menses decolores nec per idem semper tempus venientes, purgationem indicant esse necessariam. *Species.* Est de genere symptomatum in actione naturali vitiatâ videlicet retentricis uteri debilis, aut expultricis irritatæ, unde menstruus sanguis in naturæ usum non adservatur, quia aut temporius fluit, aut, ut par est contineri nequit, idque interdum ex proprio uteri vitio, ut intemperamento, deformi figurâ, aut solutâ unitate; interdum nocumento aliunde illato, utpote ex vitioso humore ante tempus facultatem lacessente.

Causa. Causæ omnis actionis, quæ debitum tempus præveniunt, desumuntur ex Galeno 3. de symptomatum causis c. 2. exemplo posito in imi ventris evacuationibus; aut igitur menstrua purgatio antevertit ob materiam, vel ob facultatem, vel ob causam sine qua non, prima sub dividitur adhuc in plures, copiam, alienam substantiam, tenuitatem, humiditatem, calorem, acrimoniam, aut mordacitatem humoris. Secunda in retentricis impotentiam, expultricis robur, & irritamentum ob maximum uteri calorem: causa vero sine qua non est ipsius sensus acuties ac perspicuitas.

Signa. Affectus per se patet; ideo superest causarum dignotionem docere à quibus varia desumitur curandi ratio. *Plenitudo.* Humorum itaque copia deprehenditur ex gravitate totius corporis, ponderositate, pigritiâ ad motum, ex fœminæ habitu sanguineo, vita sedentariâ, otiosâ, & crapulæ deditâ; ex suppressâ, vel diminutâ aliâ evacuatione, pulsu magno, cui accidat ex intervallis parvitas propter aggravationem; urina rubra, crassa, & multa, ex sanguine excreto minimè vitioso, sed solâ copiâ peccante; *Humoris acris, & biliosi indicia.* acrimonia, & mordacitas deprehenditur ex calore, erosione, & dolore præsertim ante excretionem, vel dum excernitur, ex vitioso fœminæ habitu, ac præcedente vitâ, & alimentis, quibus vesci solita fuerat, acribus & calidis, præterea ex sanguinis excreti naturâ, tenuis enim apparet, dilutus, aquosus, decolor, aut colore aliquo præter naturam infectus, & multa bile commixtus, quæ omnia si desint, & sanguis impetu prorumpat, excretricem virtutem fuisse lacessitam conjectandum est; At si absque impetu, & citra læsionis sensum fluat, retentricem debilem significat: an vero ex temperamenti vel figuræ vitio debilitas proveniat, distingues ex sensu excedentis qualitatis, qui si nullus fuerit, vitium figuræ subesse indicat. Depravatam uteri structuram ex ictu, casu, aut præcedenti laborioso partu conjicies; ulcus, cicatricem, aut tumorem, ex propriis notis. *Prognost.* Porro ex hac anticipatione nimium aliquando sanguinis profluvium suboritur, quod conceptui, & fœcunditati obesse solet.

Curatio. Si ex retentricis vitio, aut laxitate instrumentorum proveniat, robori providendum per ea, quæ adversa sunt distemperamento, de quibus peculiaria capita inferius scribemus. Si vero ex plenitudine, instituto victu parco, exercitio moderato majori, & parco potu, sanguinem detrahes ex utrâque basilicâ in eâ quantitate, quæ viribus respondeat in medio mense, vel paulo antequam fœmina fluxum expectat; frictiones etiam fiant in brachiis, & in tota superiori corporis regione; abstinendum à vino, & aquâ cinnamomi, cujus loco chalybeata, aut cocta cum mica panis leviter tosta utilis fuerit, quibus non proficientibus, dextra salvatella tundenda erit.

Ex humoris vitio curatio. Si vero (quod sæpe accidit) ex humoris vitio contingat, qui aut acrimonia, aut mordacitate expultricem facultatem irritat, aut tenuitate fluitat, scopus erit, sensum, & expultricem retundere. Quod fiet primo, copiosiori ac optimi nutrimenti cibo, & exercitio parco. Secundo attemperetur humor sirupis, apozematib. & aliis supradictis c. de mensium fluore ab hâc eâdem causa, & infra c. de calidâ uteri intemperaturâ. Tertio confertim corpus purgandum, quo major cachochymiæ pars deponatur, ut ibidem dictum est, deinde paulatine per ℈ij. aut ʒß. rhabarb. optimi infusi in

℥iiij decocti

℥ iiii decocti myrobolanorum, vel foliorum senæ, idque bis, terve, in septimana. Quartò contemperantibus uterinis clysteris ex oleo violarum, *Admonitio.* ros. Nympheæ ad ℥ ii, cum ℥ iiij decocti malvarum, hordei, violarum, ac florum cordialium addito saccharo, aut ex ℥ iiii expressionis seminum frigid. deinde fiant inunctiones pubis,& partium infra umbilicum sitarum cum eisdem oleis; caventes semper, ne, dum hæc fiunt, mensium suppressio sequatur, quia periculosum est sanguinem vitiosum detinere: refrigerii etiam gratiâ, si jecoris adsit caliditas, salvatella secanda erit, & supra jecoris regionem applicandum hoc unguentum. ℞ emplastri sandalini, unguenti ros. an. ℥ i. aceti ros. ℥ ß misce: at si calor in utero sit, loco salvatellæ saphena vulneretur, & intemperies supradictis encatismatis, & inunctionibus corrigatur. *Ex salvatella sanguinis missio.*

At si ex humore frigido fieri contingat, quod tamen rarissimè accidit, purgatio erit ex agarico trochiscato ad ʒ i. diachatolicone, vel electuario Indo ad ʒ iii, cum ℥ i, sirupi ex 9. infus ros. in ℥ iiii aquæ fœniculi, vel decoctionis pituitosæ. Uterus inungatur oleo liliaceo,camomillino,anethyno,rutaceo, aut balsamo, addita theriaca; aut cerotum ex iisdem paretur cum modico ladano,styrace,bezenio,aut apponatur emplastrum pro matrice,vel de galliâ, vel sacculus ex milio, furfure, camomillâ, anetho, ruta, pulegio, thymo, angelica, & similibus. *A frigido humore curatio.*

Tandem si ictus, casus, aut laboriosus partus, huic malo ansam præbuerit,præter ea,quæ propriis capitibus hoc opere reperies, utero & vicinis partibus applicandum est cataplasma, quod habet; pulveris sanguinis draconis, thuris, masticis, consolidæ majoris an. ʒ i. terebintinæ q. s. fiat cataplasma; vel si fœmina calidior sit, aliud sic paretur; pulveris rosarum, myrthillorum, balaustiarum, masticis, an. ʒ j. farinæ volatilis ℥ j,cum albumine ovorum fiat emplastrum; aliud etiam fit ex melle cum pulvere coralli, tragachanti, & aliis supradictis, ex quibus etiam addito ladano, & cerâ cerota conficiantur. *Si à causâ procatarticâ.*

De menstruis, quæ debitum tempus remorantur.

CAP. IX.

Remorantur menses vel ætatis causâ, cum jam desinere incipiunt, vel vitio totius corporis; aut solius uteri. Si ætatis causâ vitium fiat, curatione non indiget, sed præcautione,ut vitentur incommoda, quæ ex cohibito fluxu pullulare solent, podagra præsertim,& coxendicis dolor, quod fiet victu parco, exercitio valido, & annuatim sanguine misso, donec ex toto natura à menstruâ purgatione dissuescat. At si ex vitio totius fiat,curationem mutuabis ex cap. de suppress. menstruorum. Si vero ex peculiari uteri nocumento, peculiarem requirit curationem. Et est symptoma de genere vitiatæ, ac diminutæ actionis ex creticis, idq; per se in proprio temperamento, vel quia impedita est à malâ figurâ, aut crasso humore obstruente. Unde patet, causas mali esse tres, causis anticipationis menstruorum contrarias; facultatis nimirum impotentiam, humoris vitium, & sensus hebitudinem, quas etiam Galenus tetigit. Rursus facultatis impotentia fit vitio temperamenti in frigiditate,& humiditate,aut instrumenti in de pravatâ figurâ; humoris vero vitium crassities esse solet, acerbitas, viscositas, aut siccitas; sensus hebes ut plurimum redditur ex abundante humiditate.

Differentia *Species.* *Causa.* *3. de sympt. cap. 2.*

Imbecilla ob frigiditatem facultas dignoscitur, si transacto menstruationis tempore fœmina molestiam,& gravitatem sentit, detento enim sanguine *Signa.*

facultas languida ad expulsionem sese accingere nequit, donec validiùs proritetur. Instrumentum vitiatum ex præcedentibus dignoscitur, ut ex laborioso partu, tumore, cicatrice, saltu, aut casu, à quibus uterus vel pars ei subserviens sit dislocata, aut pravâ figurâ affecta. Humoris vitium ex iis quæ cum sanguine excernuntur patefit, albidior quippe visui apparet, crassus, viscidus; item ex præcedenti sedentariâ vitâ, victu crasso, & pituitoso; fœminæ habitu molli, ac subalbido, aut plumbeo, & obæso, demum quia sanguis lente effluit, subindeq; menses diu durant, & desinunt in quosdam mucores. Qui si diu remorentur, nec fœmina in utero aut vicinis locis molestiam sentiat, sensus hebitis indicium est.

Curatio. Si affectio oriatur vitio humoris crassi, ac viscidi (quod majori ex parte fit) curatur ex Galeno quatuor remediorum generibus. *5. aph. 36.* Primò, victu extenuante, & calefaciente, exercitio moderato, ac crurum frictionibus. Secundò, potionibus etiam attenuantibus, calefacientibusq;, ex radicibus aperitivis, calamintha, fœniculo, saxifragia, pimpinella, adyantho, hyssopo, & similibus, addito croco, & cinamomo; *Admonitio.* auspicanda vero curatio est mox, à factâ mensium purgatione, quippe quæ plenitudinem deponit, ac sic purgantia, inscindentiaque remedia, securius adhibentur, quam collectâ aut instante purgatione menstruâ, & corpore pleno existente. Accipiat igitur fœmina singulo mane ℥ v. aut vi. hujus apozematis ℞. radicis apii, fœniculi, petroselini an. ℥ ii. foliorum matricariæ, nepitæ, pulegii, capill. ven. an. m. i. ß. seminis anisi, fœniculi an. ʒ i. ß coquantur in ʃ. q. aquæ ad lib. ij. colaturæ adde sirupi de arthemisiâ, capill. ven. an. ℥ iii. misce; valet etiam sirupus de Endivia, de liquiritia, de hyssopo, de duab. & quinque radicibus sine aceto cum aquis fœniculi, nepitæ, pulegii, petroselini, & reliqua c. de supress. menst. jam descripta.

Purgatio. Tertiò, purgatio exercenda agarico trochiscato, electuario Indo, diaphœnicone, sirupo ex 9. insus. rosarum, ut si Agarici trochiscati ℈ iiii. diaphœnici ʒ iii sirupi ros. solut. ℥ i. ß dissolvantur in ℥ iiii. decoctionis pituitosæ; aut si pilulas magis amat, mastichinæ erunt ex usu, de agarico, alephanginæ, ut massæ pilul. de agarico, alephanginarum an. ℈ ii. cum sirupo de arthemisia formentur viiij.

Derivatio. Quartò ijs, quæ sanguinem ad inferiores partes valeant evocare, ut sanguine ex pede misso triduo, quatriduovè ante consuetum menstruationis tempus, reliquis etiam jam peractis crurum balnea fiant, & fomenta inferioris ventris, ex decocto fœnugræci, camomillę, anethi, meliloti, fœniculi, petroselini, dauci, ac interea, dum in balneo est, capiat tabellam unam diacalaminthi, postea fiant suffitus aromatum, & frictiones ac ligaturæ crurum, quibus insuper & *Curatio per Epicrasin.* suris cucurbitulæ applicentur sine scarificatione ad partem anteriorem. At si nec dum menstrua sequantur, per Epicrasin corpus purgetur tribus aut quinq; pilulis ex prædictis tertio quoq; die assumptis, aut infuso agarici, turpeti, & seminis carthami singulorum ad ʒ ß in ℥ iiii. vini vel prædicti apozematis, aut aquæ graminis, calamintæ, vel fœniculi, aut ℥ ß tabellarum de succo rosarum, vel de diaturbit. quæ citra molestiam purgant. Ab his inferior venter inungendus oleo capparorum. liliorum alb. anethino, de cinamomo, de croco, de angelica, vel balsamo, fiant etiam uterini clysteres, ex ℥ iiii. decocti origani, pulegii menthastri, syclæ, thymi, nasturtii, cum ℥ ii. olei rutæ, aut anethi, qui mirificè sopitum uteri sensum proritant. Deniq; menses omni arte solicitandi, *Curatio si ab imbecillâ expultrice. Et sensu hebete fiat.* ut supra allegato c. scriptum reperies. Eâdem ferè ratione curabitur si ex imbecillâ facultate fiat ob intemperiem frigidam, & humidam, aut sensum hebetem, quæ enim dicta sunt calefaciunt, & corrigunt excessum humiditatis, quâ sensus obruitur; quo in casu victus acris, & mordax instituendus est. Exsiccantium vero uberiorem segetem reperies c. de humidâ uteri intemperie. Cæterum si ex vitio figuræ accidat, emplastris potius, cerotis, & cataplasmatis superiori c. jam dictis utendum erit.

De

De menstruis corruptis, aut suppuratis.

CAP. X.

PAulus, Aëtius, Avicenna, ac reliqui fere omnes præcipui scriptores hunc affectum ab uteri albis purgamentis, non distinguunt, quia tamen in illo humores, quanquam labe affecti, nondum tamen corrupti, in hoc vero corrupti jam, putrefacti, aut suppurati expurgantur, merito discriminari videntur, & Hippocrates de ijsdem seorsim egit, nam de menstruis corruptis, primo de morb. mulierum, de albis vero secundo ejusdem tit. Porro, ut in menstruis vitia fiunt, tum in quantitate auctâ, aut diminutâ, tum in profluendi ordine, quibus superiora capita dicavimus; ita etiam vitium hoc symptoma est pertinens ad exiens mutatum non quidem in aliquo supradictorũ, sed in substantiâ ipsâ sanguinis vitiosâ factâ. Id quod quadrupliciter contingere potest; Primò, quia putredinosam qualitatem â toto jam deduxit. Secundò, ob mixtionem putridi alicujus humoris in vijs adjuncti. Tertiò, ob suppressionem, cui accedens impedita ventilatio putredinem induxit. Quartò, ob uteri ipsius vitium in intemperie, compositione, aut ob abundantiam putridorum humorum, qui interdum in tunicis, uteri cavitate, cornibus, cotylidonibus, âut vasis spermaticis ejusdem continebantur, quiq; menstruum dum per mensem ibi asservabatur corruperunt, ac sui simili labe contaminârunt, unde fit, ut juxta ipsorum naturam, aut vitium aliunde contractum menses decolores fiant, albi, pallidi, lividi, virides, nigri, pelliculosi, fibrosi, membranosi, arenulenti, flatulenti, fœtidi, aut verminosi.

Species.

Differentia.

Albicantium causa est inundans pituita in utero, aut ventriculo: pallidorum exurens jecoris caliditas: nigrorum melancholia in toto vel in liene; viridium, lividorum aut variegati coloris, membrorum nutrimentalium valida intemperies; est insuper hujus mali causa depravata victus ratio, aut potus substantia, ut autor est Hippocrates lib. de aëre, aquis, & locis; cruda enim aqua in frigidis fœminis non coquitur, ideoque sanguis crassior redditus non bene expurgatur, ac subinde suppressus corrumpitur, vel suppuratur, si præsertim per duos, aut tres menses moram traxerit, teste Hippocrate, idq; maximè si â febre aut supposito igne fuerint combusti, de quo sequenti cap.

Causa.

1. de morb. mul. tract. 8

Cognoscuntur humores corrupti tum præcedentibus notis, tum etiam experimentis c. de fluxu menstruorum superfluo præscriptis, linteo nimirum excepti, aut arena. Præterea, quia pituitosi, plerunque fiunt pelliculosi, ac veluti aranearum casses distenduntur, cognoscitur etiam pituita ex stupore, mucore, frigiditate, flatu, uteri tensione, & quia menses remorantur nisi serosi sint: bilis vero ex acrimoniâ, calore, partium muliebrium exulceratione, cibi fastidio, anxietate, vigiliâ, & quia festinanter prodeunt menses, ac fœmina segnis est, pusillanima, anxia, sibi displicens, & subtristis, præsertim si melancholia admiscetur: ac si mordaces sint, & exulcerent, ex ventre, sin minus, ex cerebro fluxio est, ut idem Hippocrates notat. Porro incipiente morbo solito modo purgatur mulier: si pluribus diebus infestet, febres adveniunt erraticæ, acutæ cum horrore, anorexia, stomachi dolore, infra umbilicum in inguinibus, & lumbis, nonnunquam etiam purgatione sursum repente strangulatio accidit, caligo, & vertigo: quod si suppurati fiant, signa erunt dolores pectinis, pulsationes validæ, & contactum non sustinent; ac sic suppurati tripliciter terminantur, aut enim erumpunt in pudendum, & egreditur sanguis, & pus graveolens, quæ terminatio optima erit, nam si ulcus in utero non fiat, & ad septem, octo, novemvè dies perpurgetur mulier, liberatur, si vero ulcera magna in uteris relinquantur, etiamsi melius habebit, tamen sterilis fiet mulier. Quod si in pudendum non procedant, suppurati facti ad partes supra ingnen erum-

Signa.

Humorum nota.

lib. de nat. mul.

Suppuratorum Signa.

Prognostica;

Vlcus magnum in utero sterilem reddit mulierem.

pent citra tumorem, & juxta hypochondria foras prodeunt, quo casu fœmina aut superstes non manet, aut sterilis saltem evadet, ut idem refert autor. Alijs (quæ tertia terminatio est) post duos, tresvè, aut plures menses supra inguen elevantur in tumorem magnum, rubeum, sine capite, quia caro ibi impletur, & assurgit ac eminet, estque talis œdematodes tumor soboles pituitosi sanguinis, qui per universam carnem est dispersus, quem tumorem ignarum medicorum vulgus interdum secat, sed non citra periculum, melius enim fuerit si os uteri eo incumbens ad pudendum convertatur, & menses prodeant, sic enim id quod eminebat facile sedatur, attamen si non convertatur os uteri, & ibi menses suppurentur, superius relata pericula fiunt.

Curatio. Curatur eodem ferè modo, quo alba uteri purgamenta, de quibus infra; nam ordinatâ prius optimâ victus ratione, sanguinis missio vitanda erit, aut quidem parcior exercenda, quam dum sanguis citra corruptionem vitiatur; præparandus etiam humor juxta uniuscujusque naturam ut ibi dicendum est, crassum attenuando, ac tenuem incrassando, ac compescendo, quanquam sunt, qui jubeant attenuare etiam bilem, quod minimè probo, nam quæ amplius attenuantur, ulterius concalefiunt, atque putrescunt, subindeque majora concitant mala, quin potius putridæ pituitæ interdum sola coctio sufficit, ut jam domata melius educatur. Si igitur biliosus sit humor per ea præparandus, quæ calorem putredinemq; compescant, de quibus cap. de calida uteri intemperie: si autem crassus ac pituitosus, à quo maxime consuetum est hunc fieri affectum per attenuantia, ideo Galenus horũ duntaxat meminit; Attenuant vero acria omnia, mordacia, calida, aromatica, salsa, nitrosa, amara, præsertim sicca; acidis tamen, & iis quæ validius menstrua proliciunt caute utendum, nam illa uterum debilitant, hæc multitudinem in vasorum angustiis, putredinemq; augent; conducunt itaq; allium hortense, nasturtium, smirnium, piretrum, origanum, calamintha, sisimbrium, pulegium, satureia, thymus, cappares, fructus terebinthi, eruca, syum, apium, petroselinum, anisum, fœniculum, mellissa, raphanus, brassica, beta, ex quibus, & ex iis, quæ mitius provocant menstrua, (de quibus c. de suppress. menst. dictum jam est) apozemata poteris conficere, nam fortiora, febres, & fluxiones augent aut: fiat hic sirupus. ℞ sirupi de stœchade, de thymo an. ℥ j, aquæ pulegij, calaminthæ an. ℥ j. ß misce, At si bilis abundat, sirupi eupatorii, & cichorei pares accipe portiones cum aquis intybi, ac cichorei.

Brachelij 5. aph. 36. lapsus

Attenuantia qualia.

5. aph. 36.

Purgatio pituitæ. Secundo purgatione, quæ si pituitosus humor abundet, sic concinnabitur; Agarici trochiscati, turpeti, aut mechoacanæ ℈ iiij electuarij Indi, vel diaphænici ʒ iii, aut diacatholici ʒ vi, sirup. ros. solut. ℥ i. aquæ graminis ℥ iiij misce, quod si potio fastidiosa sit bolus fiat ex ʒ i agarici, vel mechoacanæ, cum ℥ i, diacatholici, & saccharo, vel si pilulis magis capitur, ex usu erunt mastichinæ, de agarico, alephanginæ, aggregativo, aut de hiera dosis ℈ iiii aut ʒ i ß formentur viiii.

Bilis. Verum si biliosi sint humores, purgatio erit rhabarbari optimi ℈ iiij, aut myrobal. citrin. ʒ i ß insundantur per noctem in ℥ iij aquæ cichor. facta colatura, & expressione adde sirup. viol. aut ros. solut. ℥ i. mannæ, aut pulpæ cassiæ ℥ i. aut si fœmina sit robusta electuarii rosati Messues. ʒ ß misce: vel capiat ℥ i. tabellarum de succo ros. demum si humores fuerint melancholici ℥ i. foliorum senæ cum ʒ i seminis anisi in ℥ iiij aquæ sumariæ infundantur ac leniter bulliant, cujus colaturæ, & expressioni adde confectionis hamec sine scammonio aut confectionis psilij ℥ ß, aut pulpę cassię ℥ i, sir. ros. solut. ℥ i.

Purgatio per epicrasin. factâ semel confertâ evacuatione, per Epicrasin postea vitiosi humores purgentur apozemate aliquo ex prædictis simplicibus parato, addito conveniente purgante medicamento, ut ℥ i foliorum senæ, aut Epithymi, ac sirup. ros. solutivi, vel de cichoreo cum rhab. ℥ iii vel iiii,

Si menses suppurati sunt. tandē si suppurati fuerint menses, iis promiscuè utendum, quæ adustos, & biliosos humores evacuare nata sunt, quæ facile parabuntur ex agarico, rhabarbaro, sena simul mixtis; summè etiam prodest, paulatina purgatio ex decocto mercurialis, aut glandes ex eâ-

dem

dem herbâ, interim tamen clysteribus utendum, & modico exercitio, quæ corpus, ac uterum purgent, & si ventriculus redundantis pituitæ causa sit, vomitus per intervalla utilis erit, ut, quod ibi indies congeritur, antequam venas ingrediatur præpurgetur.

Tertio reliquias dissipantibus, ac iis, quæ malum valeant radicitus extirpare, qualia sunt si humores frigidi, & crassi existunt ea, quæ sudores proliciunt, quos maximi esse momenti certum est, provocantur autem decocto pentaphylli, camemali, florum papaveris erratici, sarsæ parellæ, ligni sancti, radicis chynæ de quibus suo loco, aut ʒ i. theriacæ, vel mithridatii cum ℥ iii decocti angelicæ, vel sasifraziæ; sed quia hæc flavam bilem acuunt, & exasperant, si ea redundet, potius balneis aquæ dulcis discutienda, contemperandaq; erit, uti etiam melancholia; frictiones tamen molles utrisq; conveniunt, & pessaria c. de suppress. menstr. conscripta, inungendus venter oleo amygdalarum dulc. viol. quæ etiam in uterum immittenda sunt, at si neq; cuncta hæc prosint, fontanella, in altero, vel ambobus brachiis aperienda, quippe humores, qui à pharmaco læduntur, ab hoc saluberrimo medicamento præsidium sentiunt longè maximum. *Sudorifica.* *Balneum.*

Scholium.

Præparandus etiam humor] *qui se Galenicæ doctrinæ constantissimos assertores profitentur, concoctionem humorum extenuationem appellant, eâ omnes morbosos humores indigere arbitrantur pituitam, melancholiam, atque etiam bilem, quod hæc, dum morbum facit, se ipsa integra crassiorexistat, gloriantur se in hoc Galenum imitari, qui ad concoquendos humores etiam turgentes melicratum exhibet in quo decoctum sit aliquid hyssopi, vel origani, vel tragorigani, vel thymi, vel pulegij. Adjungit Manardus, quia humores coquendi privilegium calori duntaxat debetur, nullis utendum esse sirupis, cum pleriq; frigidâ præditi sint facultate, subindeq; nihil faciant ad concoctionem alijs potius, ijsq; calidis tentandã medijs. His tamen sic magnificè pronunciatis bifariã peccant, primò quod cunctos absq; distinctione humores attenuandos autumant; Secundo quia sirupos relegant à numero medicamentorum; quod quam sit pervium, & à Galeni mente alienum, perspicuum fiet, si prius mente concipias, triplicem coctionem à medicis considerari, primam naturalem dicunt, quia circa alimenta versatur, & est alteratio alimenti in proprias nutriti qualitates, Galeno autore 3. de nat. facult. 7. & lib. de differentijs sympt. c. 4. Secunda est humoris putrescentis, & est alteratio, quâ evincuntur humores & reducuntur ad benignitatem quam possunt acquirere; seu est alteratio, in quâ natura causis fortior evadit, permutatq; eas pro suo robore. Et hoc est apud Galenum, & Hippoc. coctionis universalius significatum, sic bilis, & salsa pituita, ac reliqui inutiles humores crudi dicuntur, cùm putrescunt, non quod ulteriore coctione nutrire possint, aut ad sanguinis naturam redire, sed quia in modo substantiæ, & qualitatibus acquirunt dissimilitudinem quandam, cujus ratione nequeunt nutrire, nec à partibus trahi, ad hunc modum bilem crudam flavam admodum esse, acrem, & maleolentem, scribit Galenus cit. coctam mitiorem fieri, pallescere, ac minus fœtere: sic sanguis cum inflammationem committit, crudus dicitur, quia putrescit, deinde cum transmutatur in pus, coctus, tametsi pars nulla ex pure alimoniam accipiat, sed quia superatur à naturâ, similitudinem contrahit cum partibus solidis in colore, & alijs qualitatibus, unde fit, ut hæc coctio sive naturæ victoria in venis per febres, & in pectore ac capite per catharros, & corizam maturatio; in tuberculis suppuratio dicatur. Tertia, coctio est alteratio quæ facit cessare putredinem manente substantiâ, de quâ idem Galenus art. med. 89. ac debetur humori semiputrescenti, qui si plus justo incaluit, ac semitam putredinis duntaxat contraxit, sola alteratione corrigitur, si jam saltem secundum exiguas sui partes putrescit, non solum indiget alteratione, verũ etiam secundo illo concoctionis modo, quo evincatur à natura, separetur, ac deniq; evacuetur: ideo autem tertia hæc coctio* dicitur

Quæst. An coctio humorum procedat attenuando.

1. aph. 24. Ac de ijs quos purgare oport. Manardi error. 3. Epyst. 1.

Triplex coctio.

2. acut. 44

dicitur facere cessare putredinem manente substantiâ, quia incipientem putredinem reprimit, & manet in corpore res, quæ alteratur, benigna, & utilis nutritioni. Hasce omnes coctionis species unica generali definitione Aristoteles comprehendit, dum ait: coctio est perfectio à naturali, & proprio calore ex oppositis passivis, quæ sunt unicuiq; rei, quæ coquitur, materia. At vero Galeno sola prima coctio dicitur Primo Epid. & locis primo citatis quia in ea sola mutatio fit ejus quod concoquitur, in substantiam aliti, atque hanc juvari scribit, somno, exercitio, modicâ frictione ex calefactione, calidioris vini potu, balneis, sacculis, fomentis, oleorum modicè calentium inunctionibus, ac boni succi ciborum moderato esu, quia hæc omnia nativum calorem juvant. Secundam vero concoctionis speciem, si ob crassitiem, lentorem, frigidatem humor sit crudus, ut pituita, tùm ijs, quæ diximus, tùm calefacientibus, inscindentibus, extenuantibusquè serapiis promovetur; at si ob caliditatem, acrimoniam, & mordacitatem incoctus sit, refrigerantibus, & humectantibus, & abstergentibus, tum sirupis, tum etiam edulliis, ut ptisanæ cremore, farre, sero, mulsâ, loco obscuro, & quieto, hæc enim ad bilis concoctionem imprimis faciunt, quia calorem nativum attemperando juvant, & reducunt, ad symetriam, deinde retundunt humoris acrimoniam, tertio, si quid ejus partibus imbibitum est, abstergunt. Tertia coctionis species frigidis, ac siccis procuranda, quia hæc potissimum putredinem inhibere valent, subindequè calorem præter naturam coctioni contrarium coërcere. Juvant itaque nativum calorem præcipuum coctionis instrumentum, alia ipsum fovendo, ut quæ primo loco retulimus; alia ventilando, ac prohibitam ventilationem prohibendo, ut quæ secundo; alia impedimenta removendo, hoc est putredinem, ut quæ tertio: quo circa omne siruporum genus, coctionem juvat, quia aliquid eorum, quæ diximus, præstat. Non igitur ut Manardus quibusdam imponit, medici existimarunt sirupos vim habere concoquendi, sed alterandi, & reducendi calorem innatum ad temperamentum, quo melius ac facilius concoquat, & separet utile ab inutili, est enim ejus caloris proprium homogenea conjungere, disgregare heterogenea. Ac tametsi julepi inventum Arabum sit, ut ex ipsâ barbarâ appellatione manifestò constat, ante annos plus minus trecentos usurpatum, longo tamen antè tempore veteres tàm græci, quàm latini ex eâdem materiâ, et in eosdem usus sua habuerunt apozemata, præparandis ad purgationem corporibus & humoribus accommodata; sic Gal. superius dictas herbas in mulsâ incoquit; & Celsus; antiquis inquit, medicamentis quibusdam datis concoctiones moliebantur. *Si quæras qua ratione facilioris cibi moderatus esus coctioni opituletur? Respondeo, id facere, quia facili negotio à naturâ superatur, minimeq; excrementosus est, ac superatus nostri caloris substantiam auget, ac fovet, utpote in quam conversus est; adhæc quia parciori victu detractâ de consueto cibo portione nativus calor crudos humores concoquit, absumitq; frigidos, crassos, viscidos, ac glutinosos, visceribusq; & venis impactos partim absumit, partim extenuat, ita ut vel sponte interdum criticè fluant, cumq; inediâ corpus exhaustum excrementis vacat, medicamentum purgans facile in omnia subit, ac integris viribus omnia penetrat. Ex quibus jam liquet quid medici intelligant, quidve intersit inter hæc quatuor vocabula, coctio, maturatio, præparatio, digestio; nam coctio, & maturatio à calore fiunt nativo, illa tamen in materiâ benignâ, hæc invitiatâ: in illâ major pars convertitur in aliti substantiam, in hâc, quod assimilatur, paucum est, quod semicoctum ac superfluum relinquitur multũ; præparatio verò est reductio ad benignum, simul cum separatione boni à malo, ac ferè cum maturatione accidit, at digestionis nomen tam coctioni alimenti, quam maturationi, & præparationi humorum barbari accomodârunt. Liquet etiam, cur jubeat* Hippocrates *concocta medicare scilicet ad coctionem. Sequitur separatio, solet enim natura post coctiones humores discernere, & superfluitates expellere, ideò tunc potissimum, cùm cocti sunt, evacuationi adminiculatur cujus rei causa est, quia prius humorem quemlibet curat sibi similem reddere, quod cum ob materiæ ineptitudinem non potest, & materia assequuta est elaborationem, quam potest, optimam, tunc natura desistens à concoctione ad expulsionem se convertit,*

& hæc

Marginal notes (left): Coctionis definitio. — Naturales coctiones quæ iuvant — Humoris peccantis coctio à quibus fiat. — Putredo quibus inhibetur. — Sirupis usus utilis. — Nativi caloris quid proprium. — Victus tenuis qua ratione coctioni opituletur. — Coctio, maturatio, præparatio, digestio quid. — Bilis tenuitate cur non expellitur.

Marginal notes (right): 4. meteor. 2 — Sect. 2. 44. Lib. de const. art. med. 21. — Lib. 5. c. 4

6. Epid. p. 5. tract. 6

& hæc ratio est, cur bilem tenuem ac fluidam initio non expellat, quia prius eam conatur concoquere, ut scribit Galenus 2. de diffir. feb. per coctionem autem cuncta domantur, & ad temperamenti mediocritatem rediguntur eodem autore, quo fit, ut eadem calidissimam, ac tenuissimam bilem aliquantulum refrigeret, & ad teporem reducat, vitream pituitam calefaciat, unde evenit, ut illam refrigerando nonnihil incrasset, hanc calefaciendo, quemadmodum Sol glaciem ac mel, liquefaciat, neq; id mirum: fiunt enim hæc à calore nativo ac benigno, qui moderatus est, non feruidus neque intensus, non secus ac per anodina, quæ hoc calore pollent, frigida calefiunt, calida refrigerium sentiunt. Neque vero bilis, quòd crassescat, idcirco coquitur, nec cocta idcirco purgari aptior est, quod crassior evaserit, ut quidam existimârunt, exemplo ducti eorum, quæ ex pectore educuntur; sed quod sit à reliqis humoribus secreta, eamque tunc natura evacuare contendat, ut partibus dissimilem; ut enim similitudo ad permutationem facit, sic sequestratus humor ideò faciliùs expelletur, quia nullam habet similitudinem propter quam à partibus retineatur. Refrigerio igitur, & non incrassatione bilis indiget ut evacuetur, nec rursus attenuatione, nisi pituitæ permisceatur, cujusmodi est, quæ spuriam gignit tertianam, quæ quidem attenuanda est, & inscindenda, quæ vero vitellina dicitur quia per assationem crassa redditur, diluenda potius, & medicamentis attemperanda quàm inscindenda est. Crassa dupliciter attenuantur. *Dupliciter enim crassa attenuantur, aut liquidis diluta, ut lutum aquâ mixtum, aut inscindentibus & calefacientibus liquata, ut quæ viscida sunt, & lenta, si obtrudas Galenum de ijs, quos purgare oport. dicentem,* Obiectio. inter initia morbi, tenues & aquosos humores purgabis, ubi crassi, & tenaces fuerint, quales pituita & nigra bilis sunt, coctionem expectabis, *ergò tenuem bilem nulla expectat â coctione evacuandam. Respondeo, quosdam legere non inter initia, sed ante initia morbi, dum adhuc nec putrent, nec febrem committunt; alij respondent serosos, & aquosos humores expressisse, qui nullam præparationem admittunt, & crassos ac pituitosos qui majori molimine concoquuntur, biliosos verò qui concoqui valent, non tamen multo negotio non exclusisse, sed inter initia digestos, ut addit coquilatus, evacuari posse, principij vocabulo non pro primo morbi insultu, nec pro cruditatis tempore accepto, sed pro spatio trium dierum aut plurium, in quo signa coctionis tenuis humoris apparere solent, sicuti sputum apparens eo tempore morbum facit breviorem ut Galeno placuit primo aph 12. Porro non defuerunt, qui priori è diametro contrariam opinionem defenderent, existimantes, humores purgandos semper incrassandos esse, idq; hisce ducti rationibus,* Altera opinio. *prima quia dicente Hippoc.* Primo aph. 22. *Coquendi sunt prius, quæ autem concoquuntur autore Arist. & Galeno, crassiora evadunt, coctio enim dimanat à calore permiscente opposita passibilia; ideo necessariò caloris vi, id quod tenue est, dissolvitur, & humidum cum sicco permiscetur, ex quâ miscellâ, & defectu humidi, quod exhalavit, id, quod super est, crassius, siccius, ac calidius redditur.* Ar. 4. meteor 4. Gal. de totius morb temp. 3. *Secundam rationem desumunt ex Galeno 2. progn. 43. ubi tenuem materiam à pectore expelli non posse affirmat, quia circiter spiritum circumfluit, ideo humorem in fistulis pulmonis reconditum modice crassum esse oportere ut excreetur. Respondet primæ rationi Gentilis,* Gentilis solutio prima primi d. 6. cap. 3. *per coctionem, sicuti in mixtionibus, siccum terreum agere in humidum aqueum; si igitur plus amittatur de humido aqueo, totum remanere crassius, si vero plus de terreo sicco, tunc tenuius evadere; quæ tamen solutio anilis omninò est, nam caloris vi non terreum, sed aqueum exhalat. Ugo Senensis distinguit de coctione in materiâ benignâ, & in materiâ vitiosâ;* Ibidem. *in benignâ, quia tendit ad retentionem, & nutritionem incrassando semper procedere; in vitiatâ vero, quia est præparatio ad expulsionem, modò attenuando modò incrassando fieri.* Altorum. *Alij dicunt per coctionem, etiam si humor crassus evadat, acquirere tamen quandam fluendi facultatem, quod idem esse arbitror, ac si dicerent, separari, æquabiliorem reddi, ac expultrici facultati obœdientiorem, unde dicebat Avicenna,* Prima 4. tract. 2. c. 7 *coctionem in materiâ crassâ, æquationem esse ejus cum subtiliatione; in subtili æquationem cum inspissatione. Nobis quidem sic sentiendum videtur,* Autoris solutio.

cocta

cocta quidem semper evadere crassiora, at humores qui coctionem veram, ac naturalem subterfugiunt, non semper crassos, sed semper peractâ coctione permutatos, domatos, & obsecundantiores reddi, id quod concoqui vocavit Hippocrat. coctionis nomine in suo universaliori significato accepto, cujus evictionis permutationisque variæ differentiæ sunt, nam et crassa dum extenuantur, aut lenta inscinduntur, aut tenuia incrassantur, aut putria in pus vertuntur, à naturâ vinci, & concoqui dicuntur, coctione omnem ad mediocre temperamentum adductionem significante. Et hinc est, quod illico incipiat apparere eorum humorum portio in urinis, tuncq; signa coctionis adesse dicimus, ac naturæ victoriam, si modo morbus salubris futurus est, quod si natura ab illis oppressa, neq; hos evincat neq; alimentitios concoquat, tunc succumbit, & æger in deterius ruit, maleficum fit morbi judicium, aut saltem difficilior diuturniorquè affectio. Vides quo pacto sola pituita dulcis, & acida, quando citra sanguinis temperamentum sunt, verè cruda dicuntur, & concoqui valent, & in bonum sanguinem ac membrorum substantiam converti, quod etiam Galenus asseruit; reliqui humores, ut utraq; bilis, & salsa pituita, quoniam per ulteriorem concoctionem à moderato sanguine recesserunt, nunquam perfectè concoquuntur, satisq; cocti hi humores videbuntur, quando à naturâ apti redditi sunt, ut per se aut artis adminiculo expellantur. Ad secundam rationem dicendum minimè idoneum esse exemplum eorum, quæ ex pectore educuntur; purgatio enim medicamento trahente, & naturâ expellente fit, non ergo spiritu excipiuntur, quæ purgantur aut suâ subtilitate exclusionem naturæ frustrari possunt, quin potius subtilia facilius trahuntur à medicamento, & ex pultrici promptius cedunt, si modo, uti diximus, cocta jam sunt.

Primo aph. & 2. accut.

Pituita dulcis. & acida duntaxat vere cruda dicitur.

4. de sanit. tuend. 4.

Purgatio qui fiat.

De menstruis adustis.

CAP. XI.

SOlet interdum sanguis concalefieri, & exarescere, idque sæpiusculè contingit ex incensis carbonibus inferiùs subditis, quod incautæ fœminæ vigente hyemis rigore faciunt, unde uterus exuritur, menstrua arefacta, sicciora que reddita detinentur, & strangulatum uteri ac pleraq; alia mala concitant, sicco utero ad superiora recursante, aut menstruis ipsis, quanquam citra putredinem calorem quendam concipientibus, à quo uterus facile excandescit. Causam hanc fuisse ex fœminæ relatu percipies. Signa sunt, quod fœmina huc illuc se jactat, animo deficit, pituitam cum bile vomit, sitit vehementer, dum nimirum venter æstuat, ad contactum dolet, febricitat interdum, urina supprimitur, & alvus, dolet spina, & dorsum, turbatur lingua, ac voce aliquando privatur, ventriculi morsus adest, & spiritus offendens ex flavâ bile, quæ caloris est soboles, unde etiam postmodum urinam habent rubram, dolet universum corpus, maxime collum, spina, lumbi, & inguina.

Causa.

Signa.

In hujus affectus curatione duplex erit proponendus scopus; primus sanguinem, & uterum contemperare, secundus defectum evacuationis supplere. Esto igitur cibus frigidus, & humectans, ut lactuca, cucurbita, sonchus, juscula pullorum, cremor ptisanæ; potus, aqua hordei, aut cerevisia mediocris. Secundò utendum potionibus contemperantibus frigidis, & humidis, vel hoc sirupo. ℞ sirupi borraginis, cichorei, viol. an. ℥ ij ß, aquæ endiviæ, viol. buglossæ an. ℥ iiij misce pro quatuor dosibus; sirupi granatorum, & acetosæ omittendi propter adstrictionem. Tertio evacuatibus, quod primo statim initio fiet, sanguine copiosè ex utroque pede misso, deinde ex salvatellâ distante jam mensium statuto tempore; deinde præmissa per sirupos attemperatione leviter purgetur mulier sic: ℞ mannæ electæ ℥ ij dissolvantur in jure pulli aut in ℥ iiij decoctionis florum cord. cum sirupi ros. solutivi sesquiuncia, vel si

Curatio.

Evacuatio.

vel si à potione abhorret, boli fiant ex ʒ. x. cassiæ cum sacharo, vel capiat per plures dies singulo mane ℥ vj seri caprini, aut vaccini, in quo per noctem maduerint ℥ ß foliorum senæ, & p.ij florum cord. mane factâ colaturâ adde sachari q. s. Hic etiam clyster aluum lenit, partes utero vicinas contemperat, & humectat, foliorum malv. lactucæ an. m. j. hordei p. iii. prunorum numero xx. coquantur in s. q. aquæ, colaturæ ℥ x. adde olei viol. ros. sachari an. ℥ j. ß. fiat clyster, subinde inungenda inguina, & loca muliebria ac totus inferior venter oleo ros. violarum, amydal. dulcium, de semine cucurbitæ, melonum, addito etiam unguento rosato. Considerandum diligenter, ne nos causa decipiat, nam aliis ex causis suppressis menstruis, aut corruptis frigida ut plurimum nocent, quia magis impinguntur materiæ ex illis, omnibus tamen sanguinem per hirudines ex hæmorrhoidibus detrahere mirificum semper præsidium fuit.

Clyster. *Admonitio.*

De menstruorum fluxu rubro, sanioso, fulvo, & luteo.

CAP. XII.

TAmetsi ex iis, quæ c. de menstruis corruptis, de fluxu menst. immoderato, & de fluore muliebri tradita sunt facile possent suppleri quæcunque hoc c. sunt dicenda; tamen quia Hippoc. olim, & nuper Martinus Akakia de fluxu rubro, fulvo, & luteo peculiariter differuerunt, iisdem etiam fluxionibus singulare caput destinavimus. Fluxus itaque ruber fit, cum sanguis ex utero fluit, qualis ex victimâ recens mactatâ, & grumi pellucentes. Hujus rei causæ sunt, febris, abortus, partus laboriosus, & à menstruorum interceptione subita eruptio; febris enim sanguinem inflammat, & ad motum redit agiliorem, venas uteri & totius corporis reserat: in abortu & partu laborioso cotylidones violenter abrumpuntur: in subito vero fluore menstr. quæ suppressa derepente erumpunt, tanto impetu interdum natura superfluum expellit ut unà laudabile profundat.

Descriptio. *Causæ.*

Signa sunt, quia mulier impotens fit, & attenuatur, venter imus attollitur, induresсit, & ad contactum dolet, veluti ulcere præsente: dolor etiam ipsa pudenda pertingit, & pubem, & hypochondria, & lumbos, quin etiam in pectus & scapulas irruit: & febris adest, quia bilis suo fræno destituitur & putrescit: & dentium fremitus fit: quinetiam prurigo excitatur à bilioso humore per partes sentientes delato; & sudor multus diffunditur: ventriculi morsus vexat: & eâdem die sæpe rigent, & rursus subinde sudant: & sitis premit: & lingua aspera est: & interdum per nares sanguinem fundunt. Quin & procedente morbo pusillanimis mulier fit & magis debilitatur, ac pedes intumescunt, & cavitates oculorũ, & color corporis immutatur. Sed adhuc magis ingravescente malo urinæ adest stillicidium, irritatâ vesicâ à bilioso humore: aut certe retractâ à partibus, quæ jam ob siccitatem convelluntur: Quò cum pervenerit affectio, periculo plena est, & fere intra quatriduum perimit, non tolerante naturâ longiori tempore tentionis laborem, ut Hippoc. & Galenus in opere aphorismorum scripserunt. Hæc affectio junioribus quam senioribus magis accidit, quia plus sanguine abundant. Egit de hoc affectu Hipp. in libr. de morb. mul. Curatio fere eadem, quam descripsimus supra c. de menstruis corruptis, aut certe c. de fluxu menstr. superfluo à sanguine seroso: contemperato enim prius humore cibis refrigerantibus, & glutinosis, atq; iis quæ citra magnam adstrictionem putredinem inhibeant, postea expurgetur, & adhibeantur ea, quę sanguinem omnino sistant, de quibus citatis locis abundantissimè dictum est.

Signa. *Prognostica.* *5. aph. 6.* *Lib. 2. text. 6.* *Curatio.*

Porro est alius fluxus in quo veluti à carnibus assatis humor & veluti muria fluit;

Fluxus fulvus.

Causa. fluit; quem magnus Hippoc. & post eum prædictus Akakia saniosum vocant; nos saniosum sub rubro comprehendimꝰ & hunc alterum fulvũ nuncupamus. Oritur ex partu, aut ex abortu laborioso quoties de fætu aut de utero ipso quippiam dilaniatum fuerit, aut intus computruerit; aut cum plurimo evacuato sanguine residuum bilescit, nec expurgatur, sed potius à calore extraneo exassatur. *2. de morb. mul. 13. 15.*

Signa. Indicia sunt horror, rigor, febris acuta, dolores in laterum mollitudine, lumbis & fæmoribus: uterus exulceratur circumcirca, & fœmora, & aliæ partes, et si humorem linteo excipias, fulvum refert colorem, & ægre elui potest: insuper impotentia adest, virium debilitas, ac procedente morbo tota intumescit infra umbilicum & in cruribus, & color fit morbi arcuati ex effusa bile.

Fluxus luteus. Denique est alius fluxus, in quo, quod expurgatur, subluteum est, & viscosum veluti ex ovo, & fit ab ijsdem fere causis, à quibus superior, nisi quod humor non ita est exassatus. *Signa.* Notæ sunt; quia cum fœmina mingit morsum percipit, & lancinationes: uterus ulceratur, & febris corripit acuta, calor magnus, sitis, vigilia ac mentis perturbatio, & si incedat festinanter, anhelatio, & membra exsolvuntur, ac temporis progressu, uti Hippoc. refert, venter imus intumescit, ac durus fit, et si contingas, dolet, & dentibus stridet: animi deliquium, anxietas, & perfrigerationes adsunt; pulsus celer, ac debilis, sudor multus. Morbus est acutus, & ex quo plures citò, præsertim seniores succumbunt: junioribus si contingant, diuturnæ ut plurimum sunt hæ duæ affectiones. *Curatio.* Curantur uti cap. de menstruis corruptis dictum est, & de sanguinis fluore immodico à bilioso humore. Videre etiam non pigeat caput de superfluo sanguinis fluore post partum & de fluore muliebri, ut integram habeas & morbi cognitionem, & curandi methodum. *2. de morb. mul. 13.*

De menstruorum cum morbis complicatione.

CAP. XIII.

VIx quicquam reperies, quod cordatos, & exercitatissimos medicos magis anxios, & solicitos reddat, & in quo parum exercitati, & imperiti sæpius errores committant exitiales, quam menstruorum cum morbis complicationem. *Differentia* Ea autem sex potissimum modis contingit, primo cùm morbus invadit menstruis imminentibus. 2. si ob morbi invasionem menses debitum tempus antevertunt, & inopinatò irruunt. 3. si menstruationis, & morbi tempora complicantur, ita ut menstrua purgatio coincidat cum morbo. 4. si menstruis suppressis, remoratis, aut diminutè stillantibꝰ affectio aliundè superveniat. 5. si præexistente morbo suppressio, aut remoratio menstruorum causam præstet, qua affectio, & symptomata augeantur. 6. si existente morbo menses destillent.

Curatio primi complic. mod. Morbo invadente menstruis imminentibus ex quà parte mittẽdus sanguis Si igitur menses immineant incipiente, vel procedente morbo, considerandum est, sit nè affectus ex iis, qui ex utero enascuntur, quo in casu si morbus sanguinis detractionem postulat, citra ullam cunctationem ex talo mittendus est, minimè verò ex brachio, ut per convenientem regionem evocetur, & evacuetur uteri redundantia, & mali causa. Verum si ex corpore universo vel aliquo ex præcipuis membris affectio ortum ducat, eam brachij venam tundendam esse pleriq; affirmant, quæ partem primariò affectam respicit, quę tamen sententia, si in universum accipiatur mihi quidem periculosa videtur potiusq; distinguendum de numero dierum, de acutie morbi, & corporis plenitudine; nam si morbus non sit acutus, ex pede sanguinem detrahendum esse censeo, idq; ipsum faciendum, si fœmina per triduum, aut quatriduum duntaxat

duntaxat à menstruâ purgatione distet, etiamsi morbus ex acutorum numero sit, idq; tùm ratio probat, tùm exercitationis confirmat experimentum, quoniam natura jam eo inclinare incipit, & per locum quo natura vergit, si conveniens sit, evacuandum est. E converso vidimus sæpius sanguine è gybero detracto raptum fieri ad superiores partes, unde deliria, vigiliæ, sopores, difficultates anhelitus, & tandem mors ipsa secuta est. Cæterùm si per octiduum, aut circiter adhuc consuetum menstruationis tempus distet, & plenitudo maxima sit, nec fœmina possit tolerare ex pede confertam evacuationem, quam morbus postulat, tum stat eorum sententia, sanguisq; è brachio detrahendus est prius revulsionis gratiâ, præsertim si morbus fuerit acutus. Purgantia tamen medicamenta vomitum, aut sudorem prolicientia in posterum suspendenda, donec menstrua purgatio prætereat, ne natura distrahatur, & præpediatur ab opere, aut saltem levissimis utendum, quibus nec corpus commoveatur, nec menses supprimantur, ne motui paratus sanguis intempestivè detentus, aut aliò evocatus in partem principem inopinato irruat, & malum augeat, aut aliud gravius accersat; quod intelligendú, nisi fœmina sit ex iis, quibus menses procrastinari contingit, in his enim urgente necessitate purgare licet, quippe non rarô vidimus adhibitâ purgatione menses prorumpi, & morbú solvi, dummodo quatriduo saltem ante 29. à menstruatione præterita dié id fiat, in quib9 etiam per id temporis sudoriferis aut vomitum cientibus uti liberum erit, prout affectio postulaverit, cucurbitulæ autem, & crurum scarificationes semper locum habent. At si morbus chronicus sit, utilius erit purgationem exercere octiduum aut circiter post transactum menstruationis tempus.

Purgantia menst. tempore nõ adhibenda.

Verùm si debitum tempus menses in morbis antevertant, qui secundus erat complicationis modus, nihil profectò in curandis fœminarum morbis gravius, acclivius, ac periculosius reperies, præsertim initio morbi, dùm adhuc universalia remedia non sunt adhibita; in aliis enim temporibus, cum alias nihil agendú fuerat, minor perplexio: initio vero sanguinem demis aut cathartico uteris impedis menstruam purgationem: neutrum præstas augmentum morbus capessit, quippe auxilia morbo proficua menses renuunt, quia inde remorantur, & nihilo secius si fluant, parum de morbo sublevant, quia tunc menses evacuationis symptomaticæ rationem habent, quæ fere semper perniciosa est initio morbi, in quo natura rarò utilem ullam evacuationem solet promovere: quocirca diligenter considerandum est, quid boni vel mali secum afferat, & à quib9 causis menstruorú in morbis anticipatio proficiscatur; nam initio, uti diximus, & in augmento periculo plena res est, propter adductas causas, in statu vero, & declinatione si cum tolerantiâ menstruorú irruptio fiat, utilis esse solet ob temporum ad evacuationes aptitudiné, dummodo non complicetur cum aliâ naturæ evacuatione, tunc enim magnâ copiam significat, & naturam nimis proritatam, & ob distractionem nullam evacuationem perfecturam, ideoq; subverendum, ne ab irritamento, & duplicato labore succumbat. Porrò menstruorú anticipatio causas habet quatuor; prima est materia copiosa, acris, mordax, tenax, & à naturâ aliena; secunda efficiens, id est, expultrix facultas irritata aut retentrix collapsa; tertia instrumentum seu vasa laxa, aperta, vel rupta; quarta & ultima est sine qua non, exquisitior nimirum sensus partium, qui à rebus etiamsi secundum naturam exacerbatur. Igitur ex quacunq; causa fiat, si copia adest aut affectio ex iis est, quę sanguinis missionem desiderant, curatio incoanda est à sanguinis missione ex pede, inspecto tamen fluentis sanguinis impetu; nam si cacochymia adsit, & menstrua purgatio consuetam quantitatem adæquare videatur, aliâ sanguinis missione non erit opus; sin minus, naturæ partes supplebis, sanguine, ut dictum est, prius ex pede misso, id quod Galenus 9. meth. disertissimè docuit, quamvis sunt, qui illum eo loci tacitè calumnientur, quod expectet, quoad evacuatio naturæ absolvatur: verùm si ejus verba accuratè perpendas, non expectat quidem, sed fluentis impetum animadvertit, quod si satis fore videtur, totum opus naturæ permittit, sin minus illico tantum sanguinem

Curatio secundi modi

Causa anticipationis

Quorundā opinio reiicitur in praxi.

detrahit, ut ex conjunctis ambabus evacuationibus perficiatur id, quod expetimus. Sunt qui deindè venam brachii tundendam sentiunt præsente plenitudine, quod equidem nunquam fui ausus, neq; suadeo, nisi maxima fuerit plenitudo, & affectio urgentissima, ut apoplexia, angina, pleuritis, phrenesis ob alibi jam dictas causas, potissimum vero si redundantia in utero extiterit, sanguinis missionibus ex pede innitendum pro redundantiæ quantitate, non ter duntaxat, sed pluries, præsertim si affectio sit ex iis, quę caput invadere solent, ut febris ardens. Quod subinde in mediocri plenitudine faciendum censeo, licet affectio inter alas, & inguina existens sanguinis missionem ex brachio postulare videatur, ut ardentissima febris, nam scissâ venâ pedis, aut cruribꝰ scarificatis, quod adhuc magis probo, plenitudo etiam deponitur, ut capite de menst. suppress. probatum relinquimus; morbo insuper subvenimus, & raptũ humorum ad superiora prçcavemus; secus de reliquis evacuationibus sentiendũ, pro quibus expectare oportet, donec natura quieverit, vel remissius egerit, quo tempore stillantibus, aut fluentibus sanguinolentis, sed albidioribus jam uteri purgamentis cathartico medicamento utendum erit, quod lacessentes humores contemperet, ac propellat, sed id non nisi maximâ impellente affectus urgentiâ, & pronuntiato prius nocumento ex pharmaco, & periculo ex dilatione; quod si morbus inducias præstiterit, differre purgationem tutius fuerit. At si menstrua purgatio fuit diminuta, & morbus magnum calorem conjunctũ non habet, ea etiam medicamenta usurpanda, quæ menses ulterius moveant, maximè si anticipatio fuit procedente morbo; nam si in principio, magis sanguinis missionibꝰ quam aliis pugnandũ, quia juxta medicorum dogmata sanguinis missio initio morbi, purgatio in statu, aut declinatione magis convenit, nisi etiã iis temporibꝰ sanguis redundet, vel incuriâ medici, aut ægrotantis negligentiâ prætermissa initio fuerit, quę tamẽ omnia cũ magna præmeditatione sunt exequẽda.

Menstruis albidioribus iam fluentibus purgatio exerceri potest.

Sanguinis miss. initio morbi, purgatio in statu & declinatione magis convenit.

Curatio tertij modi.

Si vero menses statâ periodo fluant, & cum aliquo ex morbi temporibus coincidant, si quidem id in morbi principio contigerit, expectato primo naturæ impetu, hoc est, transactis 12. horis, si fluxus in præsentia non sit, vel inposterum fore non videatur sufficiens, ex pede sanguis mittendus erit ad complendam naturalem ejus fœminæ evacuationem, ac id insuper evacuandum, quod morbus exigit, quippe & consuetudini, & morbo satisfaciendum est. Quanquam autem id de urgentissimis morbis intelligi etiam possit, tamen in levioribus potissimum locum tenet, per quos ne graviores fiant, menstruationi omnino providendum lavacris, ligaturis, frictionibus, suppositoriis, clysteriis, atq; aliis, quæ partes utero vicinas valeant proritare, ac si morbus à causâ frigidâ ortum ducat, potiunculis præterea, quæ menses proliciant, & subinde morbum respiciant, de quib. c. de menstruorum suppress. purgationem tamen per pharmacum si fortè necessaria sit, suspendentes, quo ad menses desierint, ne turbato, commotoquè sanguine graviora pullulent mala.

Sanguinis missio bis in die.

Verum si affectio sit ex magnis veluti angina, phrenesis, pleuritis, aut acuta febris, primâ vice ex pede, aut crurum scarificatione sanguine detracto, postea eâdem die si menses non procedant, gyberi vena aperiatur, ligatis interea fortiter cruribus, dum sanguis fluit: hoc in bonâ praxi sequendum esse ratio omnino convincit, urgentioris enim mali indicatio illam, quæ à menstruatione desumitur, perpetuo superat. Eâdem ratione in reliquis morbi temporibus te geres, in quibus etiam purgationem, vomitũ, ac sudorem, si forsan hæc morbus requirat, suspendere oportet, quoad menstruorum præsentia non impediat, eorum siquidem indicatio illorum auxiliorum indicationes antecellit, nisi ultra statutos dies saniosa purgamenta duraverint, quæ non tam plenitudinis, ac naturæ actionis, quam irritamenti indicia tunc temporis censenda sunt, & hoc in casu urgente purgandi indicatione pharmacum porrigere licet ad expurgandos humores mordentes ac proritantes. Cum his tamen, ubi menses in morbis consuetâ periodo fluunt, cautè, & non nisi jam jam desinentibus instillantibusvè opus aliquod prudens medicus tentabit, præsertim sanguinis missionem, aut

Indicatio à menstruis antecellit indicationes ad purgationem vomitum. & sudores.

nem, aut

Proverbiū. *1. Aph. 20.* *In Proœmio.*

nem, aut purgationem, ut enim hispanicum fert proverbium, feriata dies est cum hospites adsunt, & periculosum admodum fuerit à consueto, & utili fluxu ac debito tempore commoto naturam divertere, siquidem, quæ judicantur & judicata sunt movere aut novare tutum non est. At quoniam qui methodum in omnibus nimis pertinaciter exquirit, pariter cum morbo plerumque hominem de medio tollit, ideoque præcepta artis interdum urgente necessitate evertere utile sit, hæc omnia diligenter rimari, & exequi oportet, in quibus medici prudentia imprimis requiritur, ut id assequatur, quod Avicenna ultra scriptæ, & tradite artis præcepta incomprehensibile esse dixit.

Quarti modi curatio.

Quartus erat cassus, quando menstruis suppressis morbus aggreditur, quâ in re sciendum est, unâ è quatuor causis menses sicuti alias evacuationes remorari, ac detineri à materiâ, à facultate, ab instrumento; & à causâ sine quæ non; à materiâ nimirum crassâ, vel copiosâ, facultate debili, vel oppressâ, instrumento impedito; & sensu partis hebetiori, ab eorum contrariis anticipari, uti antea diximus. Igitur pensitandum priùs erit, an natura nunc primum menses remoretur, an vero suppressi diu jam fuerint; & ulterius, an à prædictâ suppressione morbus ortum ducat, si enim inde suboriatur, à sanguinis detractione ex pede procul dubio auspicanda curatio est, neq; antea purgadum, vomendum aut sudandũ, sed sanguine ex pede misso, pro consuetæ menstruationis copiâ ad scissionẽ venæ gyberi aut ejus loci veniendũ erit, quæ morbum respiciat, potissimum, si à consueto tempore per quatriduum distet, tametsi menses etiam remediis provocati non fluxerint. Verum si recentes fuerint suppressiones, & morbus non urgens, priusquam adalia auxilia devenias, eorum fluor expectandus etit, maximè si de natura morbi nondum constet, quippe securius est, menstruis suppressis sanguinem mittere ex pede, quàm purgare, vomere, aut sudare, nam sanguinis missio cuilibet ferè morbo conducit, reliqua non nisi à frigidâ causâ ortis, aut urgentibus. Si tamen menstrua purgatio lente procedat sauguine ex pede detracto, ea medicamenta exhibere oportet, quæ menses moveant, idque etiam antequam prorumpant exequi abs re non erit, si suspicio sit, naturam suum opus non completuram, aut tardius aggressuram; veluti si fœmina de more habeat, ut debitum tempus purgatio prætergrediatur, aut si jam prætergressum sit, & non fluxerint, quo in casu sanguinem ex eâ venâ practici mittunt, quæ è directo affectionem respicit, nullâ, vel levi de menstruo factâ consideratione: Ego vero transacto quatriduo id exequendum censeo, cùm jam natura alio intenta est: intra quatriduum ex pede mittendum, & menstruorùm habendam omnino rationem, in levioribus affectibus, de quibus hypothesis est, quam quidem distinctionem semper ante oculos habere oportet, ne errores committas exitiales.

In levioribus affectibus non ab ipsis duntaxat, sed etiā à menstruis indicatio sumenda.

Quinti modi curatio.

At dum menses remorantur, & affectus ex aliâ causâ ingravescit, quod quintum erat, pleriq; asseverantissimè confirmant, curationem ab eo auxilio esse auspicandam, quod morbus & ejus causa postulat, citra respectum ad venas pedis, quibus ego accedere nunquam potui, in levioribus enim affectionibus, & qui inducias præbent, venam pedis potius scindere diutina experientia me docuit (nam indicatio à menstruis remoratis, levem affectionem, uti diximus, superat) deinde frictionibus, lavacris, ligaturis, cucurbitulis, & iis potiunculis utendum, quæ menstrua proliciant, posteà morbo providendum, quia semper eo tempore causa morbifica per eum locum convenienter evacuatur, nam quantumcunq; menstrua sint suppressa, semper tamen natura eo tendit. Verum si morbus sit urgens, veluti angina, pleuritis, aut similis alius, tunc certè ea remedia adhibenda, quæ morbus exigit citra considerationem venarum pedis, quippe eorum indicatio eam, quæ à menstruis desumitur, superare solet, tametsi venas pedis respicere etiamnum tutissimum semper fuerit.

In menstruis vero tempore morbi venturis sed defitientibus ita ut vero simile sit, eorum retentionem morbum, & causam fovere, nil dubium est, sanguinem ex pede esse detrahendũ, quantum uteri plenitudo postulat, vel quoad

menses prorumpant, deinde, si opus sit, blandè purgare concedimus, iis tamen medicamentis, quę naturę motũ non evertant, & utilẽ moliantur evacuationẽ.

Sexti modi curatio.

Deniq; si præsente morbo menses instillent, si id quidem ante tempus statutum fuerit te geres, ut suprà in secundo casu de menstruorum in morbis anticipatione, aut si debito id fiat tempore, ut in tertio, quando menstrua cum morbi temporibus coincidunt, nisi quod stillantes menses majorem significant naturæ oppressionem, & majorem requirunt sanguinis missionem.

De fluore Muliebri.

Caput XIIII.

Nomina.

VArias sortitus est appellationes hic affectus, nam muliebris fluxus dicitur, quod mulieribus sit peculiaris, & proprius; & fluxus humiditatum albarum, & alba menstrua, seu alba uteri purgamenta, vel albi flores, & profluvium muliebre sive uterinum nuncupatur;

Definitio.

tunc autem fit cum universum corpus per uterum à noxiis, & inutilibus humoribus expurgatur autore Galeno, qua ratione interdum etiam, ut ipse ait, per renes evacuatur, unde fit ut sæpè longo tempore citra interitum duret.

6. de locis 5. & 3. de sympt. causis 4.

Distinctio ab aliis morbis.

Distinguitur à gonorrhæâ præsertim Venereâ cum quâ maximam habet similitudinem, quòd per hanc seminalis materia non ab utero, sed à seminariis vasculis, & prostatis carnibus profluit, ac dimanantibus menstruis non cessat: muliebre autem profluvium sistitur, quando menstrua profluunt, & insuper quia ferè semper conjuncta habet Venereæ luis signa; At si ex impurâ Venere gonorrhæa non generetur, tamen in ea semper cum quodam licet exiguo voluptatis sensu semen profunditur, quod albis menstruis non contingit. Ab immodico vero menstruorum fluxu differt, quod in hoc sanguis etsi inquinatus integer tamen evacuatur, & grumescere potest, in muliebri fluxu non quidem integer, sed corruptus & in alteram naturam conversus cernitur, neque grumescit unquam aut certè ita crudus ut nondum ruborem contraxerit.

Differentia.

Fluit porro humor modo continenter: modo nullo ordine certavè periodo. Vanum est enim quod Mercurialis scribit, hunc fluxũ continuum semper esse, argumento ductus, quòd loci muliebres madeant semper; quippe id perpetuum non est, neque si esset, propterea fluxus continuus dici posset, aliud siquidem est loca madere, aliud humorem fluere, qui per intervalla plerumq; repetit, si enim materia acris, & irritans est, continuo fluit, si non ita acris accumulatur, quoad humoris copiâ gravata natura illum extrudat, unde fit ut quibusdam quotidiè, aliis statutis temporibus, aliis bis tervè in mense citra ordinem inter duas purgationes profluat: sæpissimè tamen post mensium purgationem; contingit verò inter duas purgationes, aut post menstrua, quia semimutata illa excrementa, aut citius evocantur, aut facilius post debitũ tempus consequutione ad menses excernuntur; sed enim fluit nonnunquam per venas uteri, sæpe etiam per eas, quæ ad cervicem terminantur; Cæterum humor ipse albus sæpissimè est ac pituitosus, sero lactis aut ptisanæ cremori persimilis, nonnunquam pallescit, flavæ bilis soboles; sæpe aquosus à serosorum humorum superfluitate; raró niger, quoniam melancholicus humor suâ naturâ torpidus est, quanquã & ipsius fluxus interdum contingat; quod si ruber sit, haud exquisitè ruber, sed veluti saniosus, aut loturę carnis similis existit; nonnunquam etiã subviridis, ac fuliginosus, subindeq; acris, & erodẽs, ita ut partes, quas attigerit, adurat, & exulceret. Atque is rursus modo graveolens est, modo odore nullo molestus; plerumq; citra dolorẽ prodit, interdum vero utero jam exulcerato cum dolore promanat, neq; ętate maturas duntaxat affect⁹ invadit, verùm etiam virgines; nullatenus igitur Montano accedendũ est, qui virginib⁹ hunc fluorẽ nunquã accidere contendit, & causam adducit viarũ adstrictionẽ: quod si cõtingat, ex eo corruptã esse incautè pronũciat, cùm tamẽ illa causa sit, quòd raró, at non quod nunquã, virgines hoc malo exerceantur; visa.n. jam est

Montani lapsus lib. de uteri affect.

puella

puella octo annorum hoc morbo affecta, & ego honestissimas, ac integerrimæ famæ virgines tum in Hispaniâ, tum in Germaniâ vidi, & curavi, quæ per triennium, antequam menses prorumperent, hunc affectum passæ sunt, vel ob caloris debilitatem, vel quia cruditatibus abundabant. Symptoma est in exeunte mutato, vel ab intemperie, & morbo totius corporis, & partis alicujus præcipuæ, veluti jecoris, lienis, capitis, ventriculi, maximè uteri ipsius, qui inprimis afficitur, ac debilitatur. *Species morbi.*

Causæ hujus affectus sunt internæ, vel externę, interna est copia vel malitia vitiosi humoris, quæ citra ullum ordinem facultatem ad expulsionem lacessit, generatur autem is humor (ut dictum est) vel utero, vel universo corpore, vel particulari aliquo membro malè affecto. *Causa.* Utero quidem bifariam, aut quia proprium alimentum commutare nequit ob debilitatem retentricis, aut alteratricis, ideoque residuum expellit: vel quia pravè conficit, vel potius corrumpit propter intemperiem sui ipsius. *Ex utero.* Debilitas alteratricis à frigido temperamento nascitur, ideo tunc tenuia, cruda, vel serosa excernuntur, cumque uterus non alatur, & trahere nunquam desinat, fit, ut assidua sit expurgatio, & universum corpus extenuetur: *Alteratrix à frigido debilitatur* retentricis robur à causis etiam externis enervatur, nempe fœtus gestatione, contusione, casu, erosione, ulcere, inflammatione, vel abscessu, dolore, calore, mordicatione, & frequenti coitu, potissimū vero ab humiditate, quæ lubricitatem inducit. *Retentrix ab humido.* Intemperies quælibet esse potest aut putredinosa qualitas, ob quam uterus alimentum corrumpit, & tunc ejus purgamenta pallida putria ac fœculenta promanant. Si à toto corpore profluit, aut ex alimento depravato id fit, aut ex vitioso, & habituali totius corporis temperamento, aut quia partes, quos aliunde recipiunt humores, per uterum excernunt, quod fit vitio expellentis irritatæ, aut retentricis languidæ. *A toto corpore.* Particularia membra, quorum consensu uterus in hoc morbo plerumq; afficitur, sunt jecur, lien, ventriculus, vesica, aut caput, quæ excrementa progignunt, à quibus lacessita natura symptoma molitur, ut per uterum tanquam per sentinā sese exoneret, sunt enim hæ publicæ corporis officinæ, quæ si vitiosos humores conficiant, facile toti corpori, & utero communicantur, perinde ac boni, ideoq; si membra hæc calidâ intemperie laborent, biliosa gignunt excrementa, si frigidâ, pituitosa fluida, ac tenuia, quæ pro varietate materiæ commixtæ acria, nitrosa, salsavè existunt. *A parte aliqua.* Externas causas ex dictis facile colligere est, quibus adde aërem frigidum, mœrorem, eduliorum varia genera, præsertim herbarum, & leguminum, ac fructuum: partum difficilem, potissimum autem cruditates. *Externa causa.*

Ut affectus dignoscatur consideranda tria, affectus natura, pars primariò, aut per consensum affecta, & humoris conditio. *Signa.* Affectus dignoscitur, quia uteri purgamenta à menstruis diversa sunt colore, substantiâ, odore, ac profluendi tempore, & ordine; Menstruus quippe sanguis sincerus est, hic autem humor diversorum colorum pro humoris redundantis naturâ; & insuper imbecillitatem fœminis inducit, decolorationem, impotentiam, maciem, mœrorem, pedum, ac manuum tumorem, difficilem respirationem; os uteri perpetuo hiat, madet, quibusdam excidit uterus ipse, ita ut usq; ad muliebre pudendum progrediatur; fæminæ sic affectæ ingratæ sibi, & viris suis redduntur; interdum uteri exulceratio accidit, & tunc puris fœtidi nonnihil permiscetur, aut sanies, & fœminæ viri congressum non patiuntur, præsertim si ulcus in uteri collo sit, dolent, quæ tamen ulcus non habent, etsi viri congressu minimè delectentur, haud tamen offenduntur; Pulsus fere in hoc affectu vermicularis est, ut scribit Galenus; *2. de præsag. expul.* urina veluti asinina, ut senex notavit. *Hipp. 2. de morb. mul.* Vitio totius corporis fieri deprehenditur ex lassitudine gravativâ, à quâ levatur mulier copiâ excretâ, & rursus gravari incipit; insuper ex venarum plenitudine, tensione, torpore pedum, manuum ac crurum; *Signa si à toto.* si vero non quantitas sed humoris vitium in toto lædat, lassitudo ulcerosa adest, cum pruritu, mordacitate, & calore universi corporis. *Humorum signa.* At si cacochymia melancholica sit mœstitiam, ter-

rores, taciturnitatem, & alia similia mala inducit; si biliosa iracundiam, amarulentiam, anxietatem, sitim, inquietudinem: si pituitosa, fœmina pigra, & somnolenta fit, oculi sine dolore tument, omnes tamen, ut plurimum carnes habent candidas, & laxas.

Si à parte aliquâ affectâ.

Si peculiare aliquod membrum afficiatur peculiaria ejusdem membri symptomata id monstrabunt, ita dolor, calor, tumor, biliosa excrementa jecur male habere indicant; inapetentia vero vel ingens fames, ciborum corruptio, acidi, & crebri ructus, pituitosa excrementa ventriculum affici declarant. Quæ omnia si desunt, & lumborum, ac partium circa vesicam molestiam senserit, consensus à vesicâ, & vicinis partibus erit, præsertim si urina crassa, alba, & mucosa fit, qualem sæpe vidimus. Quod si à capite contingat, cum dolore capitis, & spuma in excrementis fluxus fit, & per nares, & os suppressa evacuatio aliqua fuit. Si tandem à liene, plerumque rugitus ipsius adest, & aqua sub sinistro hypochondrio fluctuat, ac fœmina mæsta est. Ab utero provenire indicium fuerit, si cuncta hæc desint, & fœmina boni coloris appareat, & nihil præter imbecillitatem persentiat. Præterea in profluvio ab utero solo provenienti materia pauca est, cum solius uteri sit excrementum; à toto autem, aut parte, quæ totius est officina, copiosior; dignoscitur etiam ab utero fieri, si difficilis præcessit partus, casus supra ventrem, aut dorsum, ulcus vel tumor præter naturam in ipso utero, aut medicamentum validum intus aut extra uterum adhibitum, vel alia uterina accidentia, præsertim si fœmina adhuc nimis juvenis conjugio tradita fuit, & venerem exercuit.

Signa humoris.

Humoris natura dignoscitur ex iis, quæ c. de fluxu menstr. dicta sunt, & ex corporis conditione, ac præcedente vita, præsertim vero ex humoris colore, nam biliosus flavus exit, aut pallidus cum acrimoniâ: Pituitosus albus multus, & citra acrimoniam; serosus sive saniosus loturam carnis representat: melancholicus fluxus hic (uti diximus) rarò accidit quia melancholia humor est suâ naturâ torpidus nec facile fluens: meminit tamen Hippoc. cujusdam fluoris, in quo humor veluti à carnibus assatis exit, & pudendum exulcerari dixit: *2. de morb. mul.* insuper alterius graveolentis fulvi veluti ex ovo vitioso; hunc à vitellinâ bile, illum ab atrâ fieri certum est, & utrumq; admodum periculosum esse. De quibus jam dictum est c. proprio.

Prognostica

Malum est cunctis ætatibus commune, maximè corruptis jam fœminis, & iis, quæ pepererunt; licet etiam virginibus sæpe accidat, præsertim iis quibus præ humiditate vasa uteri laxa sunt; salacibus enim potius accidit gonorrhæa. Porro ætate vigente magis rubra fluxio infestat, declinante verò, aut admodum pusilla alba; fulva tùm in juventute, tùm etiam in senectute, utraque tamen si suæ ætati acciderit facile curatur, si alienæ difficulter, quia tunc fit morbus in proportionalis. Malum periculosum semper est, quippe quod uterum exulcerat, & cogit procidere, tabem inducit, hydropem, & mortem, conceptum plerumq; impedit, quia semen vel corrumpit vel lubricando elabi compellit, vidimus tamen prægnantes albo fluore affectas, quæ nihilominus ad justum tempus fœtus gestarunt, & vitales pepererunt, sed puellas. Deterior fluxus lividus, cruentus, fœtidus, aut luteus; minus periculosus, pallidus, albus, purulentus, convulsio aut animi defectio si in fluore muliebri advenerit, malum. 5. aph. 56. Fluor hic in senioribus prope incurabilis est, & eas ad mortem usq; comitatur, ut sapientissim⁹ refert senex; quod si purgatio fiat à melancholiâ tandem cancer excitatur, ut ait quidam. *Rondeletius.*

Si à bile fiat curatur, ut menstruorum profluvium ortum à calido, & fervido sanguine. *2. de morb. mul.* Si verò à seroso humore, aut pituitosâ materiâ, à quibus muliebris fluxus plerumq; fit, tria illa revocanda in memoriam suprà commemorata, à quibus triplex oritur curandi ratio; prima à toto, vel particulari aliquo membro sumpta, Secunda à naturâ humoris. Tertia ab utero. Si igitur serosum humorem à toto corpore fluere comperias, curatur 4. remediorum generibus. Primo optimâ victus ratione; ut tenui, sicco, & adstringenti cibo ex cydoniis,

Curatio si fiat à seroso humore.

Cibus.

piris,

piris, agrestâ, acetosâ, amylo, & orizâ, cum lacte chalybeato, carnibus coctis in aqua pluviali, vel chalybeatâ addito succo granatorum, berberis, de ribes, quæ summè commendantur. Potus esto pro occidentalibus aqua, in quâ ferrum vel ignitum aurum sæpius fuerit extinctum additis prædictis succis. Pro vino assuetis, & septentrionalibus vinum crassum, & austerum. Aër eligatur siccus; somnus sit pauló longior, corporis motus, & animi accidentia vitanda, mulier collocetur acclivibus coxis. *Potus.*

Secundo vacuantibus ac inprimis sanguinis missione (præsertim si sanguinem permisceri cognoveris) ex mediâ, aut axillari cubiti venâ, aut cucurbitulis schapulis adhibitis cum scarificatione; deinde iis, quæ serū sanguinis educere valeant, parato prius humore hoc aut simili sirupo ℞ sirupi rosſ. simpl. de stechade an. ℥ j ß, aquæ fœniculi, melissæ, arthemisiæ, an. ℥ ii ß misce pro duabus dosibus: hoc postquam per dies circiter octo usa fuerit purgetur hiera, cassia fistula, myrobalanis citrin: sero lactis cum rhab. sirupo de cichoreo cum rhab. aut rosato solutivo, ut ℞ pulpæ cassiæ ℥ j. specierum hieræ ʒ j cum sacharo fiant boli, aut ℞ rhab. electi, corticum myrobalanorum citrinorum an. ʒ j. infundantur per noctem in ℥ iiij seri caprini, colaturæ mane adde sirupi rosſ. solut. ℥ j Prodest etiam ℥ j. conservæ rosſ. cum ʒ j. pulveris rhab. & g. iiij masticis, quibus ac similibus purgandum paulatine post unam confertam purgationē, aut convenienti apozemate, quale capite de fluxu menstruorum scriptum reperies, aut his pilulis, quæ confortando purgant ac recipiunt rhab. electi, succo rosſ. irrorati ʒ ij. myrobalanorum citrinorum, chebulorum, indorum infusorū in succo rosſ. an. ʒ j. masticis ℈ j. spicæ ℈ ß, cum sirupo ex pluribus infus. rosſ. fiat massa, cui addere poteris myrrhæ ʒ ß croci ℈ j. dosis ℈ iiij unâ vice, aut ℈ j alternis diebus, aut capiat pro unâ confertâ evacuatione ℥ j. vel pro paulatinâ unciam mediam pastæ electuarii de succo rosſ. quæ sic paratur ℞ prædicti electuarij ʒ iiij. sachari dissoluti in aqua morbo convenienti ℥ iiij fiat pasta, sive rotulæ. *Vacuatio. Sanguinis missio. Purgatio. Pilulæ. Pasta de succo rosſ.*

Tertio divertentibus ad alias partes, cum evacuatione tamen, ne humor decumbat in partem principē, in quē usum, si vires tolerent, iteranda sanguinis missio partita tamē, & per intervalla digito foramini adhibito, uti fieri solet in iis, qui sanguinem ex qualibet parte rejectant; mollibus deinde frictionibus, ac vinculis brachiorum, exercitio, cucurbitulis parvis, & frequentibus. Præsertim vero prodest balnei sulphurei usus, & provocatio sudoris per decoctum ligni guajaci, radicis chinæ, aut sarsæ parellæ de quibus capit. de humida uteri intemperie abunde scriptum reperies, potissimum tamen hæc sudorifica in vere, & autumno conveniunt: aut si fœmina sudare renuat, sirupus pluribus diebus exhibeatur ex aliquâ prædictarum decoctionum confectus. Derivatur etiam humor, ad vias urinæ, in quem usum confert mirificè hoc decoctum ℞ assari, apii, calamenthi, sol danellæ an. m. j. sambuci m. ß. polypodij, seminis carthami an. ℥ ß coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. j. ß, cujus dosis ℥ v. ac si volueris adhuc purgare, decocto adde agarici, vel turpeti in ligatura ʒ j. *Diversio. Balneum. Sudor. Diureticū.*

Quarto adstringentibus in quem finem pecten, venter, & lumbi spongia in posca madidâ fomententur, aut lanâ succidâ in vino adstringēti, & oleo rosſ. vel myrthino imbuta aut incessiones fiant ex decocto myrthi, mali corij, cytinorum rosis rubeis, rore marino, demum extrinsecus adhibeantur, & mulierū locis indantur quæ c. de fluxu menst. ſ. remed. genere dicta sunt, quibus tamen non utendum ante totius corporis evacuationem per ea, quæ simul revellant, & derivent; tunc enim à retentis excrementis læsio nulla imminet. *Adstrictio.*

Si à pituitâ malum originem ducat, victus ratio eadem esto, humorem deinde, ac corpus præparabis, rhodomelite, sirupo de hissopo, de duabus radicib9, de prassio, de arthemisia, de betonica, cum aquis aut decocto earundē herbarū. Secundo purgabis sic ℞ turpeti, seminis carthami, mechoacanæ an. ʒ ß coquātur in ℥ vj aquæ ad tertiæ partis consumptionem, colaturæ adde agarici trochiscati ʒ j. mellis rosacei ℥ j: vel accipe diaphœnici ʒ iij, agarici trochiscati ℈ iiij *Curatio si à pituita fiat. Purgatio.*

ſirupi de hyſſopo ℥ j. aquæ fœniculi ℥ iiij miſce fiat potus; aut ſi pilulis magis capitur ℞ maſſæ pilularum de hiera, maſtychinarum, vel alephanginarum ʒ ij, agarici trochiſcati ʒ i ß cum melle roſ. fiant pilulæ ex ſingulis dragmis viiij, quarum primâ vice capiat xiij, poſteà ut paulatine purgetur humor pituitoſus, capiat bis in ſeptimanâ iij ex ijsdem pilulis aut ℥ iiij vini purgativi à nobis deſcripti c. de ſuppreſſ. menſtr. 4. remed. genere; At ſi melancholicus humor redundet, prædictis potionibus admiſceantur ʒ iij confectionis hamec, ex quo etiá aut convenienti alio electuario cum ſacharo diſſoluto in aqua morbo appropriatâ tabellę fiant ſive paſta. Tertio reliquias diſcutientibus, in quem uſum confert ſirupus ex decocto ligni cum hermodactylis, carthamo, & foliis ſenæ cujus deſcriptionem habes c. de uteri intemperie humidâ, aut ſudores provocentur cum decocto ſarcæ, radicis chinæ, ligni indici; aut utendum ſimplici eorundem decocto pro quotidiano uſu; conveniunt etiam aſperiores fri-

Balnea. ctiones, exercitium, balnea, aquæ aluminoſæ, bituminoſæ, ſulphureæ; evaporationes ex decocto herbarum calidarum ut nepitæ, calaminthæ, fœniculi, hyſſopi, enulæ, camemali, anethi, & ſimilium, in quo etiam decocto balneum fiat: à balneo, corpus inungatur, oleo ex decoctione piperis, enulæ, camemali, ſquinanthi, vel radicis angelicæ, diſcutit etiam ʒ j. theriacæ optimæ, aut mithridatii, ex vino ebibita; aut ſuffumigia ex his trochiſcis, qui ſupra ignitos car-

Suffitus. bones injiciantur ℞ galliæ moſcatæ, aliptæ moſcatæ an. ʒ j. ladani, ſtyracis, ligni aloës, bezoini an. ʒ ß gummi arabici, vini optimi q. ſ. ſecundum artem fiant trochiſci, quorum ſuffitum mulier benè cooperta inferius capiat, ſubinde frictionibus primò levioribus quibꝰ ab internis ad extimas partes humor revocetur, deinde aſperioribus, quibus per cutim, quod inutile eſt, reſolvatur. Quarto corroborantibus, & adſtringentibus ut ℈ j. cornu cervi uſti, acaciæ, aut ʒ ß ſpec. diatragachanti ſæpius in vino ſumptis, aut ʒ j. ſeminis uvæ ſeu coaguli leporis, vel trochiſcorum de terrà lemniâ, de ſpodio, de Karabe in vino auſtero, aut in aquâ chalybeata; hoc etiam conditum mirificè vires roborat ad diſcutiendas reliquias humoris, conſervæ roſarum, anthos an. ℥ ß. ſpecierum diarrod. alb. aromatici roſ. an. ʒ j. ß cornu cervi uſti, corallij rubei præp. an. ℈ ij. ſirupi de corticibus citri q. ſ. fiat conditum, cui addere poteris pulverem eboris, ac roſarum rub. vel ſine ſirupo tragæam parare, tandem applicanda utero emplaſtra, quæ confortare valeant pro matrice dicta, quorum deſcriptiones reperies c. de uteri debilitate.

A vitio ventriculi curatio. Si vitio alicujus membri fiat, quod excrementa gignit, & in uterum tranſmittit, curatio fiet per ea, quæ generationem excrementi prohibeant, & genitum ab utero divertant, ita ſi accidat per conſenſum ventriculi, curatur primò

Paulatina purgatio. vomitu tertio quoq; die provocato. Secundo paulatina purgatione per ʒ ß pilularum maſtichin. de rhab. de agarico, de aloë, parato prius humore ſirupo de mentha, de abſynthio, de corticibꝰ citri, cum aquis menthæ, fœniculi, betoni-

Diſcutientia. cæ. Tertiò iis, quæ reliquias humoris conterant, ventriculũ tamen roborando, ut rhabarbaro maſticato; aut ʒ j ſpecierum diarrod. aut aromatici roſati, cum ℥ ij vini, aut alicujus ex prædictis ſirupis ſingulo manè ſumpta, aut ſerapij radicis chinæ ℥ iiij. Quarto externis, quæ eaſdem habeant vires diſcutiendi, & roborandi, ut fomentationibꝰ ex oleis de abſynthio, de mentha, nardino, de ſemine angelicæ, cinamomi, naphæ, aut balſamo indico, ex quibus emplaſtrũ fieri poteſt, addito gummi tacamacca, caranna, aut dyaphœnicone calido, vel frigido, aut aliquo ex ſtomaticis medicamentis, capite de vitiis ventriculi ex utero conceptis, aut etiã cum cerâ ac pulveribꝰ immediatè poſt recenſendis, & prędictis oleis unguenta conncinantur. Fit inſuper ſacculꝰ ſtomaticus ex ęquis

Sacculus ſtomaticus. portionibus corallij, galangæ, cariophyllorum, nardi, cinamomi, roſarum,

Curatio ſi à capite fiat. abſynthii, menthæ. Si à capite originem trahat, inſtitutâ bona victus ratione illud purgabis paulatine per pilulas cochias, arabicas, fœtidas, aureas, aggrega-

Pileus. tivas, poſtea capiti ſi frigidum ſit, pileus imponatur ex æqualibus partibus camemali, coriandri præp. ſtechadis, majoranæ, roſarum ſiccarum, thuris, maſticis,

sticis; cunctis inter duos syndones inclusis cum bastituris: prodest etiam ad ingressum lecti noctu sumere ʒ i. pulveris sarsæ parellæ in ℥ iij aquæ majoranæ aut in ovo sorbili, quod si caput calore infestetur à purgatione abstinendum, utendumq; potius embrocha ex aqua dulci, lacte, vel decocto hordei, papaveris, ros. extremitatum, & capitis arietis cum oleis ros. viol. papaveris, postea capiti insperges pulverem rosarum myrthillorum, coriandri, corallij, aut pileus paretur ex iisdem pulveribus addito bolo armeno, pulvere cornu cervi usti, vel hora somni in ovo sorbili capiat pulveris cornu cervi usti ros. myrthillorum an. ʒ ß. Maximè etiam sudores conveniunt, quibus non proficientibus ad fontanellas veniendum, in altero, vel ambobus brachiis, quod utilissimum remedium est, quia diversione factâ, & caput purgat, & uterum à fluxione vendicat.

Si ex vitio jecoris obveniat, curatur sicuti quando à toto proveni t, additis duntaxat, quæ jecur respiciant, si uterus primariò afficiatur, & illud ex intemperamento, medebitur, ut cap. de uteri intemperie; si ex figurâ, aut complectendi, retinendiq; vitio, per ea, quæ densant, comprimunt, & corroborant, ac prohib nt, ne excrementa ad uterum transmittantur, quorum materia cap. de menstruorum profluvio ad calcem posita est, præter cætera tamen laudantur semper in his casibus balnea, sudores, & fontanellæ, de quibus seorsim suis locis tractationes reperies. *Si ex vitio iecoris.*

Scholium.

Av. 21. 3. tract. 3. c. 23. Alt. c. proprio.

Oculi sine dolore tument] *Avicenna, & Altimarius putant, oculorum tumorem in hoc affectu interdum esse cum dolore, interdum sine illo, decepti Pauli verbis lib. 3. c. 63. ubi sic scribit:* loci continuè madent humoribus colore variantibus, *& cæt. & addit,* laborans oculos habet prætumidos nunc cum dolore, nunc citra illum; aut cum exulceratione, aut sine illa; *ubi quidem dolor affectui potius, ac fluori matricis, quam tumori oculorum tribuendus est; itaq; oculi tument, fluor autem, inquit, nunc cum dolore est, nunc citra illum, nunc cum exulceratione, nunc sine illa; quemadmodum enim in hydrope, & cachexiâ oculi sine dolore tument, ita etiam in hoc affectu. Porro investigatione dignum est, cur in plerisq; uteri affectibus magis, quam in morbis alterius partis, oculorum fiant dolores, ac tumores, cùm tamen adeo dissitæ sint partes, nam instantes, & præsentes jam menses vel hoc solo signo interdum pronunciabis, quod per ea tempora alterentur, tumeant, ac lividæ appareant radices oculorum. Hujus tamen rei causam dicunt, quia oculorum radices cum utero mirificum habent consensum per spinalem medullam, à quâ etiam opticos nervos oriri Mercurialis varolum sequutus autumavit. Potius tamen censeo in hisce morbis potissimum pituitosos ac crudos humores redundare, & multos vapores, qui in partibus molliorib. ac tenuiori cute obtectis facile recipiuntur, ac se produnt, quâ ratione per morbos acutos oculi cavi fiunt 1. progn. 7.*

Quarto adstringentibus] *An adstringentia in hoc affectu conveniant quæstionis est cum præsertim Galenus lib. de prænotione ad Posthumum uxori Boëthij nociva fuisse scripserit, quia retentis humoribus ægra tumuit, & pessime habuit: Respondendum, convenire si tempestivè adhibeantur, evacuato nimirum priùs corpore, per ea, quæ simul revellunt, & derivant, tunc enim retenta minime lædunt. Inter initia verò non convenire, quia retinetur id, quod per convenientem regionem natura solebat expurgare.*

Derivatur etiam humor ad vias urinæ] *At dices, quæ urinas movent eadem menses; respondeo, quæ propriè urinas ducunt, menses non proliciunt, imo cohibent, quia sanguinem siccant, & incrassant, quod si iisdē ad commovendos menses interdū utimur, id quidem fit, quia obstructiones solvunt, quæ menses remorabantur. Si quis urgeat, pleraq; urinas ciere non quidem siccando, sed liquando, & separando aquosum, liquatum autem sanguinē ad uterum ferri posse, sicuti ad vesicam: dic talia verè diuretica non esse, nec nos de illis loqui; adhæc humorem non ferri ad renes, sed trahi, & eò magis, quo liquidior, ad uterum verò nec sponte ferri, nec trahi, sed trudi à naturâ, ideò facile averti posse ad alias partes. Vide quæ copiosius de his disseruimus in scholio capitis de supp. menst. & lib. 4. de natura mulieris cap. 9.*

Diuretica menses cohibent.

Diuretica obstructiones solvunt.

De loco

Aequaest. an in fluxu muliebri totũ corpus afficiatur, an uterus ipse.

De loco affecto in fluore muliebri varij sunt scriptores, & in duas distributi factiones, quarum utraque eadem Galeni loca in sui subsidium affert, ut nullibi verius sit, argumentum ab autoritate cereum esse atque tornatile. Altomarius affici universum corpus contendit, & Galenum citat autorem, qui sic scribit. Sed accidit interdum fœminis muliebre vocatum profluvium, vel utero nequaquam affecto, cum universum corpus per ipsum expurgatur. *Et insuper quia Paulus vulvæ fluorem appellat distillationẽ totius corporis, quod expurgatur. His ductus Altomarius in hoc malo (licet ejus multiplicem originem agnoscat, quia interdum totum corpus: interdum jecur, aut lien: sæpe etiam ventriculus malè habent) haut quaquam tamen uterum affectum esse affirmat, cui Alexander Massaria planè subscribit, ut serie ipsius apparet non aliâ de causa quàm ut solitâ æmulatione Mercurialem insectetur, in quem finem superiora Galeni loca non tam vertit quam pervertit. Poterant adjicere ad sui dogmatis confirmationem, quòd ex evacuatione morbi ad corpus universum attinere videntur ex retentione ad uterum, quod significavit Hippoc. dicens;* menstruis largiùs fluentibus morbi eveniunt: non fluentibus autem ex utero morbi contingunt. *Ubi largius quidem fluentibus simpliciter dixit fieri morbos, neq; locum adjecit: non fluentibus autem adjunxit, ex utero. Neq; id immeritò; si enim ibi morbus constituitur, unde vel necessarium demitur, vel inutile adjicitur; in evacuatione sæpe corpus universum à quo sanguis aufertur ægrotabit: in retentione uterus, cui non suum adjicitur. Verum his non obstantibus, tàm Altomarius, quam Massaria mihi videntur pessimè deducere, tametsi enim notum est, & jam alibi à nobis proditum, non quæcunque per uterum expurgantur, ab utero expurgari; tamen non sequitur, quia Galenus priori loco dixit, fluxum fieri cùm universum corpus per uterum expurgatur, propterea fieri nunquam posse, utero malè habente, neq; illud, vel utero nequaquam affecto, uterum plane excludit, sed fieri affectionem admittit illæso utero, qui tamen rudioribus potissimum læsus videretur, quod particula, vel, aperte innuit, quam Massaria artificiose dimisit. Nam indefinita propositio in materiâ non necessariâ particulari æquipollet, non universali, ut norunt Dialectici: non ergo quia ex corpore dixit, ideo semper ex corpore fit, sed plerumq; quâ etiam ratione Hippoc. indefinitè dixit, menstruis largius fluentibus morbos evenire, qui tamen fluunt toto corpore, aut aliquo ex visceribus, vel etiam utero malè affecto, ut suo loco diximus. His accedit quod ipse Galenus in lib. de sympt. causis eandem affectionem exoriri scribit, propter affectum in utero exortum, & in lib. de locis dixerat, quemadmodum interdum per renes quoq; evacuatur. Quibus affectis nemini dubium est, quin similis aliquis humor educi possit, idipsum Avicenna sentit, & Mattheus de Gradijs, uterq; solidæ doctrinæ viri, qui ob imbecillitatem resolutivæ uteri, & venarum ejus albas humiditates interdum per circuitus, nonnunquam etiam citra certas periodos expelli affirmant. Ut igitur à toto corpore semper fluere non recipimus: ita sæpe ab eodem emanare confitemur, addimus pronuntiato firmamentum, quod crudus humor non solum ex secundâ coctione redundat, verumetiam in tertiâ, quæ uti in venis totius fit ita etiam in venis uteri.*

6. de locis 5.

Lib. 3. c. 63.

5. aph. 57.

Avicen. 22 3. cap. 32.

Mat. c. de flux menst.

De causis menst. alb.

De gonorrhæa.

CAP. XV.

Definitio.

GOnorrhæa, definiente Galeno, est in voluntaria, & assidua seminis profusio citra veneris imagines, citra genitalium tentiginem, & cum nullo, aut levi quodam ablectationis sensu. Aëtius definitionem muliebri gonorrhææ accommodans, est inquit, seminis citra contentionem ac tentionem, veneream profluvium, ad quod uteri laxatio, & debilitas ac totius corporis tabefactio consequitur. Dicitur gonorrhæa

6. de locis 4.

Paul. lib. 3. c. 55.

Distinctio

rhæa à γόνη, quod est genitale semen, & ῥεῖν, quod fluere significat, perinde autem fuerit, si profluvium dicas, profusionem, aut excretionem. Paulus, Rondeletius, ac Mercurialis confundunt hunc affectum, cum veneris insomniis, seu pollutione nocturnâ, sed male: nam pollutio nocturna ab exuperante semine fit, vel à calore, & acrimoniâ ejusdem naturam proritante, vel ingenti vasorum seminalium robore, ideoque cum voluptate prosiliendo affatim procidit; in verâ gonorrhæâ crudum aquosum, ac tenue promanat ut plurimum citra appetentiam coëundi, quia cum debito tempore in capreolaribus vasis semen non retineatur spiritib9 privatum, nec confertim, nec subitò movetur, sed paulatim, & lentè fluit; subinde fœminæ, quæ eâ affliguntur, decolores sunt, & dolores circa lumbos sentiunt, neque verò gonorrhæâ affici dicuntur fœminæ, quæ per uteri suffocationem, aut ex levi alterâ causâ, ut clysteris perfusione, aut ex concussione membrorũ, ut in epilepsiâ semen ejaculantur; quia in his non assiduè, nec sine oblectamento, crudum, sed crassum, copiosum, & cum sensu voluptatis, ac tentione partium, genitura saliendo potius prorumpit, quam effluit. Porro gonorrhæa communis est affectus, & viris & mulieribus, sed his quodammodo peculiaris ob seminis tenuitatem, & viarum amplitudinem; licet propter verecundiam sæpissime cælent, ideo sequuti viros in arte præstantes Aëtium, Priscianum, Moschionem, Jachinum, & alios de eâ inter morbos mulierum scribendum duximus, ac ut facilius distingueretur ab uteri albis purgamentis, cum quibus maximam habet similitudinem; discriminatur tamen, ut scribit Gradius, colore, quia semen pellucidum est, clarum, glutinosum, & magis concoctum: quantitate, quia minus seminis in gonorrhæa prodit ni alius fluxus commisceatur, quàm pituitæ in albo fluore; ac semen fœtidum non est, & per intervalla fluit licet non magna, ideo os uteri non semper madet, veluti in albo fluore: Insuper in gonorrhæâ corpus citius, & magis contabescit, si fluxus durat; & præsentibus menstruis fluxus albus cessat, quia ex eâdem materiâ fit, gonorrhæa tamen perseverat; contingit affectio omnibus fere fœminarum conditionibus intra 14. & 40. annum constitutis, tametsi Mercurialis gonorrhæam prægnantibus non contingere asseverantius confirmet, quia semen in uterum semper ejaculari arbitratur, & inde foras effluere, sed quoniam prægnantes dum congrediuntur ad uteri cervicis latera emittere 2. physiologiæ luculentius dissertavimus, per quas vias semen emittunt, per easdem gonorrhæam fieri nemini dubium esse debet. Cæterum est alia gonorrhæa, quæ ex venereâ spurcitie contrahitur, in quâ corrupti, ac fœtidi humoris defluxus apparet, qui sæpe interni meatus exulcerationem concitat, quo à simplici differt gonorrhæâ, potiusque corruptos menses repræsentat ni & causâ procatharcticâ, & colore distinguatur, quia magis ruffescit; cum igitur diversæ sint causæ, ac diversa symptomata, diversa etiam est curandi ratio, quocirca non de eâ, quæ impropriè sic dicitur, sed de simplici gonorrhæâ sermo hic institutus est; quæ quidem, uti visum fuit Galeno, symptoma est præter naturam de genere excrementorum immodicè fluentium: nam ut excernere tempestivè, ita continere naturæ officium est. Pars affecta instrumenta seminis sunt, seu spermatica vasa, in quibus generatur, & naturaliter continetur genitale semen, non verò pudenda, quæ viæ solummodo censentur, unde gonorrhæa involuntario urinæ fluori proportione respondet.

Semen per gonorrhæã spiritibus orbatum est.

C. de fluxu menst.

Distinctio à fluore muliebri.

C. 3.

Altera species gonorrhææ.

3. de sympt. causis.

Pars affecta

Causa.

Ex dictis palàm est, præcipuam hujus mali causam esse vasorũ seminariorum, ac retentricis facultatis infirmitatem, & mollificationẽ, quam facultatẽ imbecillẽ reddere possunt omnes excedentes intemperaturæ, præsertim humida: lædunt etiã vasa externæ causæ, ut casus vel ict9 in renũ regione; nimis frigida linimenta, & balnea earundẽ partiũ, & lumborũ, sessio super frigidũ lapidẽ, lumborũ arcta strictura, & linteorũ calefacientium super lumbos nimius usus. Fit etiã ex vasorũ resolutione aut muscul. convulsione, ubi ex Avic. notandũ, quod sicuti convulsio musculi ani feçes retinet, quia ad retinendũ genit9 est; ita

convulsio

convulsio musculorum genitaliũ fluorem generat, quia expellere est ejus munus, sed enim ex parte seminis etiã ubertas aut qualitas gonorrh. excitat, ubertas quidẽ, ut in viduis, quæ anteà veneri assuetæ, nunc continenter vivunt, & iis quæ nuptias protrahũt, sponsis tamen frequentiꝰ adhærent, ac cum eis lusitant: qualitas vero ut acrimonia, ac tenuitas, quę ex calore renũ vasis spermaticis communicato, proveniunt, & faciunt, ut vel non concoqui vel non retineri semen possit tantisper, dum concoquatur, crassescat, & spiritꝰ acquirat, sed crudum & incoctum excidat; ita qui acrioribus utuntur cibis, & crudis, ut multo aromate, ostreis, bulbis, cæpis scolimo, nucleis pini aut meracioris vini copiâ, & qui intempestivè equitant, ac se exercent, hoc malo laborant sæpius, illi etiam qui impuberes, necdum maturâ ætate veneri petulantius se mancipârunt, nam imbecilles partes evadunt, in quas tamen longa consuetudine humores uberius confluunt, sic etiam illi, qui in adolescentiâ, (pudet dicere) nefariè manu pudendis admotâ semen projiciunt masturbatores propterea dicti. Quæcumque vero præter has causas scriptores assignant, pollutionem potius gignunt quàm gonorrhæam.

Gonorrhæa qui afficiantur.

Signa.

Signa morbi, & quibus ab aliis, cum quibus similitudinem habet, internoscatur, ex dictis cumulatè patent; causarum indicia hæc sunt: vasorum imbecillitas ex intemperierum signis deprehenditur, simul cum corporis naturâ humidâ, ac ex præcedenti victus ratione non absimili, ex lassitudine insuper, & debilitate, & quia in coitu ante tempus excernunt, ac demum ex cæterarum causarum absentiâ; seminis abundantia proditur, quia sic affectæ, nec oppidò pallent, nec adeo emaciantur, insuper ex anteactâ vitâ, ut si mulier sedentariam degat, bene nutrita sit, & corpore carnoso, calido, & humido, ac continens cum sit, cibis utatur, quæ venerem excitent. Acrimonia, & cruditas ex seminis colore, & substantia dignoscitur; acre enim, biliosum ac tenue in indusio apparet; crudum, album & tenue, ita ut vix maculam relinquat; Caliditas seminis colligitur ex genitalium calore, pruritu, & mordacitate, ac ex nonnullo voluptatis sensu dum excernitur; quæ si ex renibus proveniat, in ijsdem percipitur calor, & debilitas, & in urina pinguedo quædam supernatat à fervore liquata ideo Hipp. dicebat, si pinguedo supernatans aranearum speciem refert, damnandum est, indicat enim consumptionem.

Prognostica

Gonorrhæa licet cunctis ætatibus accidere possit, plerumq; tamen junioribus circa pubertatem accidit, sæpe autem diuturna est affectio, adhuc tamen recenté reprimere & sedare, enitendum est, nam si interposito spatio diligenter non curetùr, uteri sequitur laxatio, & debilitas, ac tandem tabe consumit, à toto enim corpore ad uterum paulatim materia confluit, & quia excrementum est utile, quod natura ob generationem resarcire properat, semper eò sanguinem transmittit, ac seminaria vasa humore destituta, id quod membra nutrire deberet, subinde ad se rapiunt; salaces etiam fœminæ, & illæ, quibus præ humiditate seminaria vasa laxa fiunt, hoc malo sæpius exercentur.

2. prædict. 35.

Si à causis procatharcticis ortum ducat curatur earundem remotione, & affectuum ab iis derelictorum: sin autem ex seminis copiâ & vasorum imbecillitate, quod frequentius contingit, curatur in summâ ijs, quæ seminis generationem prohibeant, genitum minuant, vasa constringant, ac roborent, id quod sex remediorum generibus fit. Primo victu exsiccante, ut aëre sicco, & temperato in activis somno moderato, vel breviori solito supra culcitram factam ex lana, & foliis agni casti, salicis, portulacæ, lactucæ, ac similibus arefactis, lectus sit asper, non delicatus, in alterum laterum non in dorsum decumbat, ne arteriæ, & venæ concalefiant, quiescat præsertim initio morbi, alvus singulis diebus natura respondeat, sin minus levi clystere solicitetur; caveat à spectaculis, cogitationibꝰ, & lectionibꝰ lascivis, præsertim à conspectu viri elegantis formæ; potiusque tetricâ utatur vivendi ratione, lectionibus, & colloquiis severis, ambulare pedibus nudis venerem etiam reprimit. Cibus sit paucus, qui ægrè corrumpatur, difficulter permutetur, & exsiccandi vim obtineat,

Cibus.

tineat, ita cum omnibus cibarijs permiſcenda ſemen viticis, cannabis, rutæ, & folia Nympheæ, plantaginis, bliti, atriplicis, Pyra etiam coveniunt, & meſpila, cucumeres, lentes, cucurbita, morus, panis triticeus eſto, carnes non humidæ, ſed montanæ, ferinæ, præſertim aceto maceratæ, & aſſatæ aviculæ, cum quibus omnibus infra ſcriptus pulvis permiſceatur, conveniunt etiam emplaſtica, ut pultes ex farre, hordeo, oriza, milio, piſces, gallinarum cerebella, potiſſimum in debilitate vaſorum. Potus ſit aqua chalybeata, aut cocta cum prædictis ſeminibus, vel ſi vino ſit aſſueta, ſubadſtringenti utatur. *Potus.* Fugiendi cibi flatuoſi, ut oſtreæ, bulbi, fabæ, acres & multum nutrientes, ut aromata, eruca, nuclei pini, amygdalæ, dactyli, piſtacia, ova, ſiligo, alica, & omnis caro glutinoſa, ac cibi ſorbiles, vini nimius potus, & lectus plumaceus.

Secundò divertentibus, ut vomitu ex decocto ſeminis raphani, anethi, agarici, cum oximelite, frictionibus brachiorum, & exercitio partium ſuperiorum. *Diverſio.*

Tertiò evacuantibus, præſertim autem ſi ſemen redundet, ſanguinis miſſione ex utrâq; baſilicâ in eâ quantitate, quæ plenitudini & viribus correſpondeat. *Evacuatio.* Si vero humores alienâ qualitate inquinentur, minus ſanguinis miſſioni inſiſtendum, niſi juvenis ſit, & ſalax mulier, in aliis purgatione potius utendum, aſſumpto prius per aliquot dies hoc ſirupo, quo humores attemperentur & corrigantur, ℞. ſucci fœniculi, menthæ, calaminthæ, an. lib. ß decoctionis myrthi, ſeminis lactucæ, Nympheæ, rhapontici ℥ iiij. cum ſ. q. ſacchari roſ. colati fiat ſirupus mediæ conſiſtentiæ doſis ℥ ij. cum ℥ iij. decocti myrthi, foliorum viticis, nenupharis, capulorum glandium. Purgatio talis erit ℞. prunorum damaſcenorum, jujubarum, ſebeſten, an. numero x. florum viol. nenupharis an. p. j. pulpæ tamarindorum ℥ j. fiat decoctio in ſ. q. aquæ ad lib. j. incolaturæ ℥ iiij. infunde rhab. optimi ʒ j. ß. aut corticum myrobalanorum citrinorum ʒ ij. ſandali citrini ℈ ij. in expreſſione diſſolve ſirupi ex g. infuſionibus roſarum ſiccarum ℥ j. fiat potus ſumendus in aurorâ. *Purgatio.* Cæterum conferta purgatio hic rarò locum tenet, quia ſemen in vaſis, & juxta proſtatas contentum non purgat, ſed potius commovet, & gonorrhæam auget, quamobrem paulatinâ potius, & per intervalla utendum, quâ citra commotionem quæ utero vicina ſunt expurgentur, eorumq; ſucceſſione à vaſis aliquid diſcutiatur, vel divertatur, id fiet ſirupo ex infuſ. roſ. aut ſucco mercurialis, pilulis maſtychinis, de aloe, de agarico, de rhab. ad ʒ j. ß, aut ℞ terebintinæ abietis ʒ iij. agarici trochiſcati ʒ j. ſeminis dauci, cannabis, pulveris ligni aloes an. g. viij. cum ſaccharo fiant boli, qui ſingulis menſibus capiuntur, & ſunt maximæ efficaciæ.

Quartò ijs, quæ peculiariter ſemen gigni non permittunt, aut genitum diſcutiunt, cujus ſortis multa circumferuntur, nos ſelectiora appendemus, *Semen diſcutientia.* Galenus 6. de valet. tuend. c. 4. inter reliquia commendat ſeminis viticis, & rutæ aſſiduum uſum: idem autor 6. ſimpl. lactucæ ſemen potum genituræ profluvium cohibere ſcribit. *Serm. 98.* Porphyrius, ut refert Stobœus, ſalicis fructum cum vino propinatum libidinis impetum coërcere meminit, idem affirmat Plinius de foliis ſalicis è vino epotis. *Plin. lib. 24. c. 9. & lib. 26. c. 1.* Nymphæam, & Eracleam Venerem in totum abolere Marcellus teſtis eſt; idem ſentit de rutâ, & coriandro. *c. 33.* Avicenna tum haſce herbas, tum mentham, & lactucam Veneri contrarias eſſe prodidit, & quidem de lactucâ Galenus, ut ſupra dictum eſt, & Athenæus quoque ſubſcribit, ideo à Pythagoricis, Eunuchion appellabatur, quod ineptos faciat ad Venerem, mentha autem, etſi calida eſt, in ſecundo, tamen exſiccando ſemen extinguit, ac diſſolvit, quin etiam de ruta Macer ſuffragatur dicens:

Expellit partus potu Veneremq; coërcet,

& de menthâ ſimiliter, dum inquit:

Matrici ſuccus ſi ſubditur illius, antè
Quàm fiat coïtus, mulier non concipit inde.

Mercurialis ſummis encomiis laudat acetoſitatem citri, & limonum ad exſiccandũ ſemen, triphæram Meſues ad incraſſandum, Rondeletius cinerem

inteſtinorum gallinæ, Crato mandibulæ lucij piſcis pulverem, electuarijs admixtum; Raſes ſerum lactis valde acetoſum; Mercatus ʒ ß caſtorei, quod quibuſdam proſecreto eſt, maximè, quando virtus retentrix debilis exiſtit, ſumitur autem in vino rubro, aut cum ſeminibus prædictis pilulæ fiunt: camphora à multis imprimis commendatur; ex omnibus tamen ſupradictis hæc paratur tragæa pro uſu quotidiano, ℞ ſeminis rutæ, urticæ, agnicaſti an. ℈ ß. ſeminis lactucæ, portulacæ, plantaginis, papaveris albi an. ℈ j. ſeminis coriandri torrefacti, cannabis an. g. iiij. ſpecierum diacalaminthæ ʒ ij. cornu cervi uſti, ſeminis roſ. ſandali corallij an. g. v. ſeminis melonum ʒ iij. omnia pulverizentur ac miſceantur, quibus adde, ſi velis, tertiam partem ſacchari, & ʒ j. pulveris mandibulæ lucij piſcis. Sunt etiam quædam alia compoſita, quæ ſeminis generationem prohibent, ac genitum reſolvunt, & minuunt, ut diacyminum, diatrionpipereon, diacalamintha, quæ etiam reliquis admiſceri poſſunt.

Pulvis eximius.

Quintò, ac potiſſimum iis, quæ fluxum ſiſtere valeant, & adſtringere, ea autem ut plurimû frigida, & ſicca eſſe debent; quippe quæ frigida ſunt, incraſſant, & immobile reddunt ſemen, ac proindè ſupprimunt, quæ vero ſicca, ipſum ſperma deſtruunt, ſeu potiùs gigni non permittunt. Utiliter igitur aſſumitur lactis vaccini vel ovini ℥ iij. aquæ plantaginis ℥ j. pulveris boli armeni, terræ ſigillatæ, trochiſcorum de roſis, & de Karabe ʒ j. miſce: aut lactis vaccini ℥ iiij. pulveris pilorum leporis combuſtorum ℥ j. bis in die diutius accipiatur, aut ℞. ſeminis rutæ, nymphææ, agni caſti an. ʒ ß. aquæ endiviæ ℥ iij. miſce. Valde etiam commendatur hic ſirupus ſeminis agni caſti, portulacæ, coriandri præp. an. ʒ j. raſuræ eboris ℈ j. menthæ ſiccæ ʒ ß. contundantur, & per noctem infundantur in ℥ iiii. aquæ plantaginis colaturâ & expreſſione factâ per filtrum aut craſſum linteum, adde ſirupi de mentha ℥ ij. capiat ſingulo mane: ſi fervor ſit magnus ℞. aquæ myrthi, portulacæ an. ℥ vj. ſirupi Nymphææ, cichorei an. ℥ ij. pro quatuor doſibus, utiliſſimum etiam eſt hoc apozema, ℞ foliorum ſanguinariæ, acetoſæ, plantaginis an. m. j. ß. baccarum myrthi, ſeminis coriandri præp. ſeminis papaveris albi an. ℥ ß. florum nenupharis, borraginis, viol. an. p. ß. foliorum rutæ, menthæ, calaminthæ, ſiccorum an. ʒ iij. ß. bulliant ſecundum artem in aquâ pluviali ad lib. iij. colaturæ adde ſucci roſarum rubearum, granatorum, pomorum acidorum, limonis, aut citri, vel aceti optimi an. lib. ß. cum ſacchari ſ. q. fiat apozema, cujus patiens ſingulis diebus deglutiat pervices ℥ iiij. Mirifice etiã opitulatur hæc confectio, ℞ ſeminis melonum mundatorum ℥ ij. ſeminis cucurbitæ ℥ j. ſeminis viticis ℥ ß. acaciæ, corallij rubei an. ʒ j. been albi, & rubei an. ℈ ij. cum ſaccharo fiat veluti opiata, quæ mordacitatem ſeminis imprimis temperat, doſis ℥ ß cum ℥ iij. aquæ plantaginis; ejuſdem & adhuc majoris eſt efficaciæ altera, quæ recipit ſirupi de acetoſitate citri ℥ ij. camphoræ ℈ ij. ſeminis Nymphææ, agni caſti, rutæ, cannabis an. ℈ j. pulveris inteſtinorum gallinæ combuſtorum ʒ ß. in pulverem cuncta redigantur, & cum ſaccharo fiat mixtura, hanc enim compoſitionem ingrediuntur ferè omnia, quæ à proprietate ſemen extinguunt. Eſt etiam egregium remedium ſumere ſingulo mane unum ex his trochiſcis ℞. trochiſcorum de roſis ʒ ij. ſeminis lactucæ, cucumeris, coriandri ſicci an. ʒ ß. portulacæ ℈ ij. cum muſcilagine ſeminis tragachanti fiant trochiſci, ſed quia guſtui ingrati ſunt, poterit cum ſirupo de mentha loco muſcilaginis fieri opiata, aut cum ſaccharo diſſoluto in aqua menthæ fiant rotulæ; pilulæ inſuper probatiſſimæ in hunc modum parantur, gummi arabici, tragachanti, Karabes, mumiæ, boli armeni, mandibulæ lucij piſcis an ʒ ß. in pulverem ſubtilem redigantur, & cum ſirupo myrthino vel de roſis ſiccis fiant Pilulæ ſingulæ ponderantes ℈ j. capiat primâ vice tres, deindè ſingulis diebus unam. Ejuſdem virtutis rotulæ ſic conficiuntur ℞. ſeminis rutæ, agni caſti, urticæ an. ℈ ß. ſeminis lactucæ, portulacæ, plantaginis, papaveris albi an. ℈ j. ſeminis coriandri præp. ſeminis cannabis torrefacti an g. iiii. ſpecierum diacalaminthæ ʒ ii. cornu cervi uſti, ſeminis roſ. ſandalorum, coralliorum rub. an. g. vij. ſeminis melonis ʒ iii.

Gonorrhææ ſiſtentia. Potiones. Conſerva. Trochiſci. Pilulæ. Rotulæ.

ſacchari

sacchari dissoluti in aqua ros. q. s. fiant tabellæ singulæ ponderantes ʒ ii. dosis una singulo mane cum vino adstringente aut aquâ chalybeata.

Topica. Sextò externis, quæ potissimum conducunt in mollitudine, seu laxitate, debilitateque vasorum, & ubi in viris testes ob eam causam penduli sunt, quod deforme ducitur. At in mulieribus topica hæc super ventrem vel circa renes, & maxime ad latera, quo loco testes jacent, apponi debent, in hunc usum paratur fotus, vel balneum usque ad umbilicum ex decocto rosarum, foliorum myrthi, mali cotonei, lentisci, roris marini an. m. ii. nucum cupressi, hypocystidis, acaciæ an. ℥ ii. coquantur ad tertias in aquâ pluviali, in quâ sedeat mulier ad umbilicum usque, ac sacculus ijs herbis repletus, renibus, pubi, & lumbis interim, dum est in balneo, applicetur, nec fuerit abs re balneis aquæ dulcis uti, ubi calor & acrimonia adest, ac sæpius spongia posca delibuta, aut vino rubro, & oleo rosarum easdem partes madefacere, lumbos, & spinam dorsi, cui etiam laminam plumbeam ac tenuem alligare laudat Aëtius crebris tamen (*Tet. 4. s. 4. c. 72.*) foraminibus perviam, caventes ne nimium frigidis renes, & vasa debilitentur, aut nimis calidis, ac diureticis humores ad eas partes uberius confluant. A balneo loca prædicta ungantur oleo mastychino, myrthino, melino, aut enanthyno, vel hoc unguento thuris electi ℥ ii. acaciæ, hypocistidos an. ʒ ii. olei masticis de spica myrthini an. ℥ i. ß. cum cerâ, fiat unguentum, cui adde camphoræ ʒ ß, valet præsertim in causâ frigidâ: ubi autem calida fuerit, hoc aliud utiliter paratur, ℞. olei ros. myrthini, nenupharini an. ℥ i. seminis lactucæ, portulacæ, cucumeris an. ʒ ß. rosarum rubearum, myrthillorum, rasuræ eboris an. ℈ i. seminis agni casti ʒ ß. cum cerâ fiat unguentum. Tertium cæteris adhuc efficacius hac ratione concinnabitur ℞. sandali utriusque, terræ sigillatæ, capulorum glandium, gallarum, omphancitidis, acaciæ, myrthi, lapidis hæmatitis, coriandri sicci an. ʒ i. caphuræ ʒ i. ß. olei ros. myrthini, de cannabe, an. ℥ ii. aceti ℥ i. bulliant simul ad aceti consumptionem, & cum ceræ albæ s. q. fiat unguentum, cui si addas succi Isochiami, solatri, lactucæ an. ℥ i. fortissimum efficies: Mirificum etiam est, si Aëtio credimus emplastrum ex palmulis, malis cydonijs, acacia, hypocistide, myrthi baccis, lentisco, simul coctis, & contusis addito oleo ros. & vino adstringente. Quibus adhuc non proficientibus illud unguentum, quod c. de fluxu menstruorum ad finem descripsimus efficacissimum erit; imo etiam reliqua ferè, quæ eodem cap. ad fluxum sistendum retulimus, huc debent accommodari, ideoque ad illud recurrere non pigeat.

Vnguenta. *Emplastrū.*

Restaurantia. Septimò iis, quæ malo jam curato maciem ac debilitatem relictam, ac debiles vires reficere valeant, restaurantia dicta, cui usui huic electuario nullum medicamentum æquiparandum reperies, ℞. been albi, & rubei, doronici, zedoariæ, macis, cynamomi, cariophillarum, croci, cardamomi an. ʒ ß. ligni aloës, seminis ocymi, cariophylatæ, margaritarum ambarum, fragmentorum Hyacinthi, Saphyri, smaragdi an. ℈ i. corallij rubei, gummi arabici, tragachanti an. ʒ i. serici crudi, corticum citri, Karabes, limaturæ eboris an. ℈ i. trochiscorum diarrod. abb. ʒ i. pinearum, fisticorum, passularum an. ℥ ß sacchari dissoluti in aqua ros. q. s. fiat electuarium, per morsellos aromatizetur moscho, dosis ʒ ii. ante cibum cum vino; ejusdem fere virtutis est, sed paratur faciliùs aliud, sic: ℞ pulveris margaritarum ʒ i. ß. nucleorum pini ℥ ß. pulpæ pectoris caponis cocti ℥ ii. sacchari optimi ℥ iiii. secundum artem fiant morselli; in causâ tamen calidâ tertium hoc commodius erit ℞ seminum majorum frig. seminis papaveris albi an. ℥ i. amygdal. dulcium mundatarum, sebesten, pistaciorum an. ℥ i. ß. passularum minorum aquâ calidâ lotarum ℥ ii. conservæ borraginis, endiviæ an. ℥ ii. specierum diarrod. abb. diamargariti frigidi an. ʒ i. sacchari candi, & penidiati an. ℥ i. sacchari albissimi lib. i. ß. carnis caponis ℥ vi. ad ignem fiat confectio per morsellos, aromatizetur ut supra cit. confert etiam electuarium seu pasta regia. non solum in pulmonis pectorisque affectibus optimus cibus, sed omnibus extenuatis, ejus *Pasta regia*

 hæc est

hæc est descriptio. ℞ amygdalarum dulcium excorticat. strobilorum, pistaciorum recent. excort. an. ℥ ß, pulpæ dactylorum mixariorum uvarum passarum an ʒ vj. gummi tragachanti Arabici an. ʒ j. amyli ℥ ij. pulpæ capi elixi ℥ iiij. fructus aqua rosarum per horas iiij. macerentur, deinde cum cæteris contundantur, & saccharo paulatim subigantur in massam, ex quâ fiant boli, seu panes dulciarij cujuscunque figuræ, auri foliis cooperiantur, quibus adde si velis, & patientis dispositio postulet, semina frigida, cinamomum, moschum, ambram, pulpam cancrorum, Pleraque insuper ab autoribus huic usui scripta reperies, selegi tamen utiliora, & mihi usu diuturno probata.

Curatio si ex acrimonia.

Denique si ex acrimoniâ, aut tenuitate, serositateque seminis malum ortum ducat, curationem mutuabis ex c. superiori de albis uteri purgamentis, quia tum parum ab eâ differt, semper tamen ijs, quæ ibi scripta sunt, commiscenda, quæ semen extinguant, ac ejus generationem prohibeant, quorum segetem ex hoc c. repetes.

Scholium.

Tabes dorsalis. — *Text. 56.*

Hippocrates 2. de morb. cujusdam meminit affectionis, quam vocat tabem dorsalem, huic per omnia ferè similem, quippe ut ipse scribit, ea frequenter corripiuntur sponsi, & veneri dediti, & prodit sic affectis genitale semen multum, ac liquidum, & genitura in utero non manet, & cum iter fecerit, aut cucurerrit, tum aliâs, tum ad acclivem locum, anhelatio, ac debilitas, bene tamen cibum capiunt, sed consumuntur, & si interroges sic affectum, dicet sibi supernè de capite in spinam, veluti formicas descendere; hæc Hippocrates: Quæ pene omnia gonorrhæâ affectis obveniunt, nisi quod ille frigidis semper, & humectantibus curat, affectum fortasse magis, & tabitudinem, quam causas respiciens.

Tabis dorsalis species quatuor.

Cæterum cum quatuor sint tabis dorsalis differentiæ, quarum prima ex nimiâ Venere: altera ex sanguine copiosiore in spinalem medullam irruente: tertia ex ejusdem medullæ resic atione: quarta ex pravâ destillatione in eandem decumbente ortum ducunt, quoniam in his omnibus ea spinalis medullæ pars, quæ intra dorsi vertebras continetur, malè afficitur, & ex ejus pravo affectu reliquum corpus contabescit; Primæ, ac tertiæ ex his Hipp. curationem potissimum adhibuisse videtur cit. loco: Nam & hæ duæ ferè coincidunt simul, nisi quod resiccatio fieri interdum potest occlusis venis, ad medullam tendentibus; ambæ tamen ex profusione seminis si proveniant re ipsâ à gonorrhæâ non differunt, nisi quod hæc à causâ internâ ortum trahit; illa ab externâ, & procatarticâ, nempe à nimio Veneris usu, à quo etiam temporis processu causa interna efficitur, si nimirum juniores Veneri, uti diximus, assuescant.

Obser. med. 41.

Sgna morbi] *Duas reperio historias, quæ tùm ad cognitionem, tum ad curationem hujus affectus non parum faciunt, ideo præter consuetudinem meam eas recitabo,*

Hist. prima.

prima est Dodonæi, qui generosum virum novisse scribit, decem & octo annis hoc profluvio laborantem, is increscente indies malo ad fontem, qui haud procul Leodio jacet, profectus quamdiu aquâ ejus usus est, dolores, ac symptoma remiserunt, multisque annis ibi suaviùs, quam alibi, vixit, ejus siquidem fontis ea est proprietas, ut vesicæ, ac renum dolores leniat, rarò tamen affectum persanet, illinc reversus pejus indies habuit, quoad ex morbo obijt, dissecto corpore repertus est, ren uterque major, & durior quam secundum naturam, concreti, ac indurati puris colorem, ac similitudinem referens, ureteres ambo interius ulcerati, vesica sic rigida, ut nec extendi, nec contrahi posset, una membrana ejus ab altera divulsa copioso inter medio pure, in exteriori tubercula livida interior multis foraminibus pertusa, colis in totum exulceratus, & concreto sanguine plenus, quippe cereis candelis crebrius usus fuerat.

Hist. secund. — *C. 57. meth.*

Altera historia est Rondeletij, is nobilem vidisse scribit, qui ex abscessu frigido renum gonorrhæâ laboravit, & semper habuit deterius cum semen extinguentibus frigidis, vel calidis uteretur, institutâ contrariâ victus ratione, jussusque bibere vinum generosum, alimentisque vesci optimis exsiccantibus

tibus

tibus ac minimè flatulentis curatus fuit: Hunc partes illas imbecillas habuisse autumat, ex coitu frequentiori, & ob tumorem renum frigidum, multos humores frigidos collegisse, à quibus copiosi flatus generarentur, qui meatus spermaticos dilatarent, distenderent, & semen irritarent, quod noctu ejaculabatur, post quam ejaculationem adeò erat imbecillis, ut sese continere erectus non posset, aut ambulare, sed cogeretur in lecto decumbere, vel cruribus elevatis sedere. Hist. 3. *Nos etiam juvenem primatem vidimus, & curavimus; qui in adolescentiâ circa decimum quartum annum incautus, & ab alijs deceptus assiduis masturbationibus, ut dolens ac pœnitens referebat, usus fuerat, indeque tantam contraxerat vasorum seminalium, & testiculorum debilitatem, ut tametsi postea continenter viveret, gonorrhæâ tamen vexaretur, testiculis præter modum pendulis ob vasorum relaxationem, & pene in medio versus partem superiorem contorto, cumque antea vividi esset coloris, ac robustus, postea pallidus, emaciatus, & imbecillis evaserat, hecticum diceres; reliqua omnia ad unguem quæ Rondeletius scribit patiebatur nullo discrimine facto, nisi quod maximis, & assiduis alvi constipationibus vexabatur; non autem illico malum senserat, sed postquam in venatione perpessus pluviam ingentem & frigidissimam, refrigeratis lumbis malum increvit, & vasa amplius fuere debilitata.*

12. epig. 97. Masturbatores] *Inter varia genera eorum quæ nefandas libidines exercent, quidam masturbatores appellantur, hoc est, qui, ut Martialis loquitur, fiunt sine fœmina mariti, vel ut clarius dicam, qui ducendo præputia genitale semen eliciunt, masturbare enim, sive manu turbare, ut scholiastes Aristophanis, & Suidas scribunt, est virilia tangere; sæpe autem hujus turpitudinis fit mentio apud Poëtas, & præcipue apud Martialem.* Lib. 11. ant. lect. c. 14. *Cælius Rodiginus tradit hoc genus libidinis Lydis esse peculiare, eosq; meridianis horis eo uti solere, cujus etiam fecit mentionem Cælius Aurelianus, & Galenus 6. de locis* Lib. 5. c. 9. *5. Diogenem Cynicum manu pudendis admota semen projecisse refert, ac venientem ad se deindè meretricem remisisse, eique dixisse; manus hymenæum celebrando te prævenit, qua in re non malus duntaxat Philosophus fuisse apparet, qui Venere, quâ ad generationem omnium bonorum consensu utendum est, ipse ad noxam vitandam utebatur, sed etiam pessimus homo; Neq; verò solùm viri sibi ipsis pudenda contrectare solebant, sed etiam ab impudicis fœminis sibi id fieri nefarij homines patiebantur, ut Festus tradit & Catullus, præsertim vero Ausonius Epigrammate 70. quorum verba omitto, ne turpissimis in rebus, quæ salvo pudore proferri nequeunt, diutius morer. Illud tamen velim meminerint ij, qui hâc fœditate se polluunt, quiq; semen, quod Deus cuiq; rei ad generis propagationem conservationemq; indidit, sic lascivè effundunt, se, & si re ipsa homicidium non committant, non longè tamen ab homicidio abesse, siquidem fructus potentiâ saltem in semine continetur, ideo vel ipse lascivus Martialis contra Ponticum quendam sic scribit:*

9. epig. 42.

Ipsam crede tibi naturam dicere rerum
Istud, quod digitis, Pontice, perdis, homo est.

Licet autem leges civiles, quæ istam lasciviam coërceant, nullæ, quod sciam, extent, facta tamen ejus mentio est in decretis Burcardi. Lib. 17. c. 56 *In sacrâ verò paginâ genesis 38. sic scriptum est: nam introjens ad uxorem fratris sui semen fundebat in terram, idcircò percussit eum Dominus, eò quod rem detestabilem faceret: Theologi, ut autor est Angelus de Gervasiis D. Thomas in secunda secundæ q. 145. art. 11. & Pererius super allegatum genesis cap. ver. 7. inter nefanda connumerant, nam hujus peccati quatuor sunt species sive gradus, prima hæc est in quâ omittitur concubitus ad alterum, & dicitur mollities: 2. quando non servatur debitum vas: 3. ubi non servatur debitus sexus: 4. ubi non servatur debita species. Hæc doctis duntaxat scripta velim, planè omittenda, si quis hanc praxin vernaculo tranferat sermone, ne levioribus ingenijs, & depravatis mentibus fœdissimi sceleris via monstretur. Atq; idcirco scholium hoc, quoad fieri potuit, contraxi, non tam de inopiâ, aut sterilitate materiæ, quàm de pudoris magnitudine.*

Victu exsiccante] *præcipuus scopus curativus ex siccâ re est, ita enim semen non gignitur, sed extinguitur, ideo Alexander, & Paulus frigidis, & siccis curant,* Dub. Calidane an frigida in gonorrhæa conveniant.

quibus Aëtius accedit, dicens; et cavendum ne affectæ partes inungantur, aut calefiant: quorum sententiæ ferè omnes recentiores ut Jachinus Altomarius, & Mercurialis suum addunt calculum. De calore tamen, & frigiditate variatum est; quippe Celsus frigidissimis utitur, alij temperatis potiùs, aut calidiusculis. Solvit difficultatem Avic. dicens, mollificationem vasorum, & tenuitatem, serositatem, seu cruditatem seminis curandam siccis, quæ simul calida sunt, & stiptica, nec id immeritò. Tunc enim malum frigiditatis, & humiditatis germen est, contrà ac pollutio, quæ à calore & acrimoniâ provenit, ideoq; siccare cum modice calidis, vel saltem temperatis scopus erit, ut rectè. Jachinus notavit: sic Rondeletius nobilem illum, non frigidis quidem, sed calidis, & siccis curavit. At expulsivæ virtutis robur, & copiam seminis coërcendam inquit Avic. frigidis & stupefacientibus, mixtis stipticis, & emplasticis, uti retulimus, idcirco in 5. remed. genere, ea non in universum, sed ut plurimum frigida & sicca esse oportere diximus. (20. 3. tract. 1. 32.)

(*Quæst. An mentha & ruta Veneri conducant.*) Quartò iis quę peculiariter] *Id quod pleriq; de menthâ in quæstionē trahunt, de ruta etiam discutiendū venit; nam menthā Marcellus Veneri contrariā scribit, cui suffragatur Arist. adducens tritum illud,* mentham in bello neq; edito, neq; serito, *quia inquit, refrigerat, ac semen genitale corrumpit, subindeq; robori, & audaciæ adversatur, Gal. etiam conceptum impedire testis est, & Macer versiculis citatis, de ruta, & mentha; quibus tamē contrarium est, quod mentha vim calidam, & siccam possidet in gradu secundo, rutæ vero virtutem fervidam esse scribit, idem Macer: cui adstipulatur Dioscorides, dicens, eam herbam calefaciendi vim habere, ac Venerem stimulare, & Paulus mentham constituit calidam in 3. gradu, acrem, & tenuem, ideoq; in Venerem incitare.* (*Communis solutio.*) *Communis solutio est mentham per se calidam esse, ex accidenti frigidam, quia exsiccando, ac consumendo humorem, facit, ut corpus alimento fraudetur, ac proinde calore, & semine destituatur; ideo mentham, & rutam, quia (ut Galenus scribit, & Avicen. confirmat) excrementitiam habent humiditatem, tenuissimis partibus admixtis, virides quidem flatus, & Veneris stimulos concitare, siccatas vero hasce herbas vel frixas, & præcipue earum semina torrefacta, flatus discutere; Veneris impetus coërcere, ac proinde seminis profluvium; ita Mercatus; quæ tamen responsio difficultatem penitus non exhaurit, quia sic quæcunq; intensè calida, & sicca sunt, semen sisterent, quod nihil ominus in aromatibus, & plerisq; herbis non apparet, quare potius ad substantiæ proprietates confugiendū, quæ remotis impedimentis, hoc est, humiditatibus liberæ vires suas exercent.* (2. proble. 3.) (G. 6. simpl.) (Dios. lib. 3. cap. 37.) (Av. lib. 2. cap. 49. Galenus 6. simpl.)

SECTIO SECUNDA.

De mammillarum tumoribus.

De mammillarum inflammatione.

CAP. XVI.

CONsequens est ut servato ordine ad mammillarum tumores orationem convertamus, qui & cunctis fœminis sunt communes, & à mensium retentâ purgatione plerumq; obveniunt, ideo hunc locum in hâc praxi summo jure sibi vendicant; cùm autem plures sint eorum differentiæ, nos ab inflammatione, quæ omnium est communissima sermonem auspicabimur. (*Definitio.*) Est igitur inflammatio mammillarum, tumor durus, cum dolore pulsatili, rubore, & renitentiâ. Differt à grumefactione, & abundantiâ lactis (de quibus libr. 4. Deo bene juvante) pulsu, & calore, nam dolor etiam in abundantiâ adest ob distentionem. (*Causa.*) Causa conjuncta unica est, copia sanguinis attracti, suppressi, vel aliunde transmissi, quanquam & ex lactis ubertate fieri id etiā possit, quippe nomine inflammationis sæpè apostema omne calidum compræhenditur, nec aliud quicquam lac est, quam dealbatus sanguis, idcirco quando concalesit in capilla-

capillaribus venis, inflammationem parit; est tamen differentia, quòd ex sanguine quovis tempore excitari potest, ex lactis copiâ plerumque puerperis, ac utero gerentibus contingit. Fit etiam tanquam à causis prægressis ex suppressione mensium, hæmorrhoidum, ex mammarum percussione, earundemvè strictâ ligaturâ. Signa facilè ad sensum patent, tumor nimirùm, rubedo, calor igneus, sæpè cum febre: quod si ex lactis copiâ fiat, cognoscitur, quia fœmina prægnans est, aut puerpera, aut præcessit magna lactis ubertas, ex quorum absentiâ, & sanguinis aliquâ suppressione, à sanguine provenire depræhenditur. A quâcunque tamen causâ fiat non est aspernanda mammillarum inflammatio, cum enim earum substantia lata sit, & adenosa, ac diminuti caloris, verendum semper, ne primum in scyrrhum, deindè in cancrum degeneret: cum maximam recipiant mammæ humoris copiam, quam ob caloris paucitatem nec commutare, nec in pus vertere queant: sanguinem etiam ad mammas collectum in mulieribus furorem significare scribit Hippocrat. unde Avicenna inter signa maniam portendentia connumerat sanguinis ad mammas conversionem.

Signa. *Prognosticum.* *5. Aph. 40.*

Curatur 4. remediorum generibus, ac primo quidem victu tenui infrigidante, & humectante, utpote jusculo pulli, in quo endivia, borrago, portulaca, lactuca, & acetosa incoxerint. Potus esto vinum granatorum, aut aqua hordeo, & aniso cocta, vel mediocris cerevisia, à vino, & aromate penitus abstineat, alvus, si natura lubrica non sit, lenientibus clysteriis proritetur, concilietur somnus, ac vitentur animi pathemata.

Curatio.

Secundò divertentibus, ut crurum frictionibus, ligaturis, clysteriis, sanguinis missione ex talo, aut scarificatione crurũ, vel cucurbitulis ibidem appositis, si menses suppressi sint, aut circa tempus menstruationis fœmina fuerit constituta, sin minus ex brachio.

Diversio.

Tertiò evancuatibus, & primo quidem sanguinis missione ex ejusdem lateris venâ internâ, aut mediâ, aut etiam ex saphœnâ, juxta id, quod nuper de diversione diximus, quæ si opus sit, non semel duntaxat, sed bis, ac ter vulnerentur. A venæ sectione catharticis utendum est, quæ tamen lenia sint, ut cassia, manna, tamarindi sirup. ros. aut violar. solutivus vel conserva rosarum præmissis etiam sirupis, qui per dies aliquot humores contemperent, & compescant, ut ℞ sirupi ros. de portulaca an. ℥i. aquæ endiviæ, plantaginis an. ℥i. ß misce, conveniunt etiam oxisacchara, sirupus de cichoreo, de endivia, ac reliqui refrigerantes cum aquis plantaginis, sonchi, polygonii, endiviæ, aut cum decoctione earundem herbarum. Paratus humor hoc medicamento leviter educatur, pulpæ cassiæ, & tamarindorum an. ʒvi cum saccharo fiant boli, aut si potione magis delectatur, ℞ pulpæ cassiæ, ℥i. aut mannæ electæ ℥ij sirup. ros. aut viol. solutivi ℥iß decocti florum cord. & tamarind. ℥iij. misce, capiat per horam ante prandium, aliqui rhabarbarum, & diachatholicon exhibent, quod cum præmeditatione faciendum, ne humores amplius concalefiant.

Evacuatio *Præp.*

Quartò topicis utendum priusque repellentibus reprimentibusquè minimè tamen validis, ne cor nimis infrigidetur, aut ad ipsum humor retrocedat, sed temperatis, quibus etiam admixta sint ea, quæ digerendi, ac discutiendi vim obtineant; in quem usum conveniunt lintea madida in posca, hoc est, in aceto forti vini albi, & aqua frigida, quæ sæpius mammis imponantur, ac iterentur, aut certè madefiant in decocto florum camomillæ, & violarum cum pari quantitate olei rosarum, & guttis aceti: prosunt insuper folia lactucæ, vel vitis, aut albumen ovi cum succo plantaginis, vel hoc, succi solani, olei ros. an. ℥jß. decoctionis fœnugræci, camæmali, seminis lini ℥ij, aceti ℥j. misce, ex quo cum spongia, vel linteo foveatur mamma. Ejusdem utilitatis est cataplasma, quod recipit foliorum solani, meliloti an. m. ß coquantur, & extrahantur per setaceum tunc additis farinæ fabarum ℥ij, oxymelitis, olei amygdalarum dulcium, singulorum ℥i ad ignem fiat cataplasma.

Topica.

Discutientia in augmento & statu.

ma. At in augmento, & statu adhibeantur ea, quæ magis discutiunt, in quem finem septentrionales fœminæ cum fructu utuntur cerevisiâ præsertim Hamburgensi coctâ cum butyro, cujus loco decoctio furfurum cum eodem butyro utilis etiam est, si madida in ea linteamina mammæ apponantur; aut fiat hæc fomentatio ℞ foliorum malvarum, violarum, anethi, singulorum m. j. florum camomillæ, meliloti an. p. j. hordei mundi p. j ß coquantur simul, & addito pauco vino, oleo anethino, aut sesamino foveatur mamma, deinde inungatur linimento, ex æquis portionibus butyri recentis, olei viol. & pinguedinis gallinæ. Quibus & aliis similibus sæpius admotis si inflammatio haudquaquam discutiatur (quod tamen optandum foret, quia ea terminatio semper præfertur) videndum, tendat ne humor ad indurationem an suppurationem; ac si ad indurationem, id profectò omni arte præpediendum emollientibus, inter quæ hoc potissimum commendatur, medullæ cruris vituli ℥ ii æsypi ℥ i. croci ℈ iiij cummini triti ℈ ij misce fiat linimentum. Aëtius plura in hunc usum laudat, inter quæ sunt semen lini, & fœnugræci, aceto mulso coctum, ac sesamum tostum cum melle, & stercus caninum album cum terebintina, & emplastrum dictum Dyonisium, quo mammarum inflammationes jam in pus conversas frequenter à se fuisse discussas affirmat, ac parari dicit ex terebintina, thuris manna, spuma nitri, oleo antiquo, & cera, plura ibi videre licet.

Indurationem prohibentia.

Lib. 16. c. 38

Suppurantia.

Si tamen inflammatio & tumor non induretur, sed spe omni discutiendi sublatâ ad suppurationem, ac maturationem tendant, ejus rei signa ex Hipp. & Avic. erunt, tumoris prolongatio, pulsus, calor intensus, & dolor magnus, sic ut contactum non sustineat; juvanda autem omninò suppuratio erit calidis, & humidis medicamentis, quæ simul emplasticam vim habeant, quorum materiam reperies apud Galenum 5. simplicium, & Guidonem: communiter autem laudatur hoc, foliorum malv. m. i. radicis altheæ vel brioniæ ℥ i coquantur simul, contusa extrahantur, & adde farinæ fabarum, fœnugræci an. ℥ i vitellos ovorum numero iij, myrrhæ, assæ fœtidæ an. ʒ i croci ℈ i misce, ejusdem est utilitatis aliud, quod conficitur ex malvis, & radice altheæ similiter contusis, addendo farinæ tritici, & hordei an. ℥ i. butyri recentis, majalis si inveniri possit ℥ iii, pinguedinis suillæ ℥ ii, vitelli ovorum numero ij, croci ℈ j fiat cataplasma, quibus addere licet fermenti acris ℥ i. vel si dolor, & fervor ingens sit lactis ℥ ij. Violariæ etiam & altheæ folia in hydræleo coquuntur cum adipe vituli conteruntur, & ovorũ vitelli duo cum pauco croco commiscentur aut hœdina capita, vervecini pedes cum althea, & violis similiter percoquuntur, & in expresso succo bulliat farina orizæ bene mundæ addito butyro recenti, & in fine cum jam pulticula crassior est, vitellis ovorum duobus cum croco; vel farina fabacea, cum decocto caricarum subigitur adjecto oleo violarum, & aceti momento. Verum si neq; his neq; superioribus tumor ex se aperiatur, cochleæ contusæ admisceantur vel earundem concrematarũ cinis emplastris apponatur, sic ut cinis partem contingat acuminatam, & quæ pus præ se fert. Quibus necdũ proficientibus, aperiendũ erit lanceolâ, aut phlebotomo apostema in parte tamen inferiori vulnere facto, ne venæ lacte priventur, idq; quando jam puris confecti notæ apparent, quæ teste Avic. & Guidone sunt; cessatio, pulsus, declinatio febris, doloris, & caloris partis; inundatio quæ digitis percipitur, acumen loci & quia ejus color ad albedinem vergit.

Suppurationis signa.

Hipp. 1. de morb. mul. 8.

Avic. 3. 4. tract 1.

Tract. 7. d. 1. cap. 15. Tit. de maturativis.

Notæ confecti puris.

Tract. 1. d. 1. cap. 2.

Vlceris curatio.

Apertus tumor curatur primo digestivo confecto ex terebintinæ ℥ i, olei ros. ℥ ß, & vitello ovi, postea mundificatur melle ros. therebintina, & farina hordei, aut mundificativo apii addito succo nicosianæ, si ulcus sit mali moris, aut unguento Apostolorum, si multæ sint sordes; fortius adhuc erit Ægyptiacum, exterius vero unguentum basilicon vel emplastrum Paracelsi suo loco descripti quod mirifice digerit; mundificat, incarnat, & cicatrizat, sed & prædictis mundificativis ad incarnandum additur nonnihil myrrhæ, tandem cicatricem inducit idem basilicon, aut Paracelsicum vel diapalma. Hic diligenter advertendum, mammillam spongiosam & cavernosam esse

propterea

propterea humorem in ipsa contentum, neque à naturâ plane evictum, haud facile ad unum locum dirigi, hinc fieri ut plerumque variis in locis aperiatur, & uno curato foramine per alterum materia erumpat, variisque in locis, duobus tribusvè, sæpe etiam quinque ad suppurationem veniat, ut rectè quidam dixerit, adversus eas, quæ in eam fortunam inciderint, plerosque medicos se medicos non invenire, quo in casu candenti ferro sæpè uti oportet. Illud præterea sciendum, mammillam affectam rarò ad sanitatem perduci, ni alterius sanæ lac exsiccetur, quoniam æque sanguis ex venis ad utramque ducitur; Exsiccabitur autem si infans non sugat & linteamina gelidâ aquâ madefacta super ponantur, vel pulticula ex farinâ fabarum, & aceto, & aliis quæ c. de lactis redundantia libr. 4. reperies; neque porrò timenda est lactis exsiccatio, facile enim postea muliere jam restitutâ vel solo infantis suctu revocabitur. *Admonitio altera.*

Scholium.

Furorem significare] *Celsus suffusas sanguine mammas furorem venturum attestari affirmat. Suscepit ex Hippocrate 5. aph. ubi ita scribit:* quibuscunque mulieribus ad mammas sanguis colligitur furorem significat; *per furorem ibi Jacobus Foroliviensis quamlibet maniam intelligit; per verbum colligitur antiquus codex legit, convertitur, quod Galeno consonum est, qui sentit, hunc sanguinem per totum corpus ferventem deferri. Est autem sanguinem ad mammas converti vel colligi, per venas duci, & non transmutari, quod potissimùm contingit, quum mulieribus menses supprimuntur, quippe tunc ad mammas sanguis recurrit, & ad supperiora, ac quòd eò tendat naturale est, quod lac non fiat præter naturam, id vero provenit, vel quia copiosior, vel quia malignus, potissimùm autem quia ferventissimus; quovis enim modo peccet, à debili mammarum virtute, & exiguo calore, vel non alteratur vel corrumpitur, ac ex ipso acuti vapores in cerebrum mittuntur, à quibus subindè cerebrum pervertitur, at non sanguis, qui inflammationem facit, furorem excitat, is enim loco circum scribitur, sed ille qui adhuc per corpus fertur, quem verosimile est ad huc redundare, ideo non omnes, quibus sanguis ad mammas colligitur, maniâ corripiuntur sed aliquot, quibus nempe adhuc in corpore redundat. Verum dices, non ne commune est reliquis affectibus calidis, ut tetros ad caput transmittant vapores, cur igitur de mammis inflammatis duntaxat Hippocrat. id protulit? quia de mammis ibi sermo erat, & posuit id, quod rarum, sed anima ad versione dignum videbatur, quodq; tamen fieri observaverat. Unde Galenus, Brasavola, & Guido se nunquam vidisse scribunt. Vidit tamen Lanfrancus, Brachelius, & Andreas Valcacer insignis medicus, ac chirurgus, olim in Salmaticensi Academia summa cum laude publicus chirurgiæ professor, nec pœnitendus in eàdem arte præceptor meus, quo de vulneribus capitis, & pectoris nemo melius scripsit: vidi etiam ego nuper in nepti Simonis de Konig Belgæ, unde dicere merito illud possumus, pueri sumus in colo gygantis, quia videmus, quæ ipse videt, & nonnihil plus. Cæterum fiunt etiam tubercula quædam dura in mammis à menstruo suppresso, quæ teste Hippocrate lib. de morb. mul. certissima sunt cancri initia, & si non curentur à sanguine per corpus universum dilabente, mulieres mente percelluntur, ac maniâ corripiuntur, vel quia pars sanguinis ad cerebrum pervenit, vel quia vapores eò mittuntur.*

Obiectio. *Solutio.* *Galenus & B. in comm Guid. tract. 2. d. 2. c. 3.*

De flatuoso mammarum tumore.

CAP. XVII.

Flatuosus mammarũ tumor fit ex crasso halitu à suppressis, corruptisvè in utero, aut vicinis partibꝰ mensibꝰ elevato, & ad mammas ob sympathiã ascendente, *Natura.*

dente, qui neque ab ipsius mammæ, neque aliarum partium diminuto calore evinci, ac discuti potuit. Solet enim fieri flatuum generatio ex humore crasso per mediocrem calorem resoluto; summa quippe frigiditas vaporem non elevat, quia nihil attenuat, neque exuperans calor, quia quidquid elevat, discutit, mediocris verò, minoris existens efficaciæ, humorem dissolvit, non tamen perfectè consumit. *Causæ.* Sunt coordinatæ causæ hujus affectus quatuor, prima mensium suppressio, secunda eorundem aut seminis excretionis privatio; tertia excrementorum corruptio; ex qua fuliginum sive vaporum copia gignitur, quæ quarta causa est, & ea quidem conjuncta; ex his enim in mammis receptis tentio elevatur, quæ tumoris naturam æmulatur: *Signa.* & cognoscitur, quia dolor adest acutus, atque tensivus, ut est flatus conditio, cor dolitat communicato etiam flatu, mamma præsertim sinistra turget, simul cum brachij, & totius lateris, costarum, & scapularum cruciatu, cum hisce enim partibus mammæ colligantiam habent, his vero symptomatibus plerique decepti tumorem hunc cancrosum esse sæpissime judicarunt. *Distinctio à reliquus.* Distinguitur tamen à cancro, & aliis ejusdem partis tumoribus, quia pars cum albedine nonnihil splendet obtensionem, & si tangitur sonitum edit in modum tympani, ac si quis mammam manibus comprimat, reperiet universam esse in tumorem elatam, tensam, ac dolentem, & non unam dumtaxat ejus partem: deinde glandulas ejusdem citra dolorem attrectare licet, ac si doleant, ex tensione potius fit, quàm ex duritie præter naturam, quæ vera ibi nulla reperitur, sed tensio, & turgor. Præterea in reliquis tumoribus semper aliquid durum remanet dolorosum, & sine dolore diu perseverans; at in hoc per intervalla id totum, quod tensum est, evanescit, rursumquè redit tempore præsertim menstruationis, vel lunaris circuitus, quibus temporibus fœmina mœstior est, & animo deficit, & uteri, hypochondriorum, lienis, ac cordis dolores sentit, ejusdemque saltum, ac palpitationem; nam dum in utero aliquid putrescit, vel movetur, magis ac magis conflictatur, quibus tamen occasionibus cessantibus sponte, vel quovis levi remedio mammæ subsident, & cruciatu levantur. *Prognosticum.* Verendum tamen est, ne subinde ob dolorem humores ascendentes scyrrhosum, & cancrosum gignant tumorem, ideo difficilis semper est judicij, & quia malignitate flatus ille non caret, & quia plerumque cum aliis tumoribus complicatur, aut mox alter generatur effectus, subsequente humore alio.

Curatio. Curatur quinq; remediorum generibus, primo bonà victus ratione, ut cibo parco, & ex quo crudum quicquam non supersit, quod obstructiones augeat, & flatibus materiam præbeat, ideo potus etiam parcus esto, vinum nimirum, aut cerevisia, vel aqua cocta cum cinnamomo, aniso, aut corticibus citri.

Menstruorũ evocatio. Secundo, iis, quæ menses omni arte evocare valeant, quorum uberrimam copiam reperies c. de mens. suppress. ad quod recurrere omnino oportet; in his enim curationis præcipua ratio sita est, potissimùm autem utendum sanguinis missione per vices factâ in pedibus ter, quatervè in anno circa menstruationis tempus, ita enim fiet ut menses evocentur, vel eorum defectus suppleatur, &, ne tumor ex flatuoso in scyrrhosum aut cancrosum degeneret, præcaveatur, in quem insuper usum conveniunt crurum ligaturæ, frictiones, lavacra, & incessiones ibi descriptæ aut cucurbitæ suris & coxis adhibitæ, aut chalybis præparati usus, de quo c. de febre albâ.

Præparatio. Tertio facta humorum in utero & venis causam foventium præparatione, per sirupos pituitam, & melancholiam respicientes, ut c. de virginum, & viduarum melãcholia copiose scriptum invenies, purgetur sic ℞ foliorum senæ ʒ vii, *Purgatio.* seminis anisi ʒ j infundantur, & bulliant in ℥ iiii aquæ borraginis, colaturæ, & expressioni adde confectionis hamec sine scammonio, & colochyntide, diacatholici an. ℥ ß. sirupi ros. solutivi ℥ i ß pulveris corticum aut seminis citri ℈ i misce, *Apozema.* aut utatur apozemate, quod recipit radicis tamarisci,

capparor,

capparor, borraginis an. ℥ i foliorum borraginis, epithymi, senæ an. m. ß florum cordialium an. p. passularum min. ℥ j. prunorum numero xii coquantur in s. q. aquæ ad libr. ii. colaturæ adde sirupi de succo borraginis ℥ iiii, sachari q. s. lapidis lazuli ℈ ii pro libr. fiat apozema, dosis ℥ iiii vel v. conveniunt etiam reliqua lenitiva, ut pruna, senæ, manna in jusculo pulli, tabellæ de succo ros. vinum purgans; sirupus rof. aut viol. ex pluribus infusionibus.

Topica. Quarto topicis calidis subtiliantibus, & resolventibus, ita fomentatur tota mamma spongiâ lixivio imbutâ, vel apponitur linteum in aquâ vitæ madefactum, & in umbrâ exsiccatum, aut saponis spumâ delibutum; aut philtrum in butyro, quod diu coxerit madefactum, aut oleum liliorum de sambuco, de napha, de semine & radice angelicæ. *Fotus.* Præstat tamen prius partem hâc decoctione fovere ℞ furfuris triticei p. ij foliorum anethi meliloti an. m. ß, seminis anisi, fœniculi, cumini an. ʒ ii florum camomilæ, p. i. coquantur in s. q. lixivii, ac vini albi ad tertiæ partis consumptionem, in quo spongiâ madidâ ac leviter expressâ locus fomentetur, *Vnguentum.* deinde hoc apponatur unguentum, olei liliorum de sambuco an. ℥ i ß balsami optimi ℥ ß, pulveris plumbi usti non loti ʒ ii, seminis rutę, aut anisi ʒ i cum cerâ fiat unguentum. *Emplastrū.* Est etiam utilissimum hoc emplastrum in omni rebelli inflatione ad resolvendam inclusam ventositatem, stercoris vaccini, columbini, caprini an. p. i, pulveris cumini, carui, anisi, baccarum lauri, origani sicci, rutæ sylvestris, floris roris marini an. ℥ ß. sapæ, aut mellis q. s. aquæ vitæ optimæ ℥ ii, misce, si tamen verearis ne calidissimis hisce tenella mammarum substantia offendatur, sequens sacculus post fomentationem applicetur *Sacculus.* ℞ milii ℥ i ß, salis ℥ j, furfuris majusculi p. ii foliorum arthemisiæ, majoranæ singul. m. i. seminis fœnugræci, cumini, carui an. ℥ ß, florum camomilæ, meliloti, stœchados, roris marini an. p. ß. cuncta in sartagine leviter calefiant, & exsiccentur, ac duobus linteis cum bastituris includantur, apponuntur etiam utiliter stupæ calidæ suffumigatæ, rore marino, lavendula, thure, vel anime. *Ad dolorem.* Quod si dolor sit magnus, mitigatur hoc unguento, æsipi humidæ ℥ ii therebinthinæ, olei nardini an. q. s. Expertum est, panem calidum, ut ex furno extrahitur, oleo nardino, & rutaceo madidum applicare.

Quinto & ultimo cordi providendum per ea, quæ ipsum roborent, ac flatus discutiant de quibus lib. 3. c. de cordis saltu in prægnantibus.

Scholium.

Sex tumorum differētia in mammis. *Sex præter inflammationem sunt tumorum differentiæ in mammis, de quarum naturâ non satis concordant scriptores, & fœminis supervenire compertum est, ijs potissimum, quæ steriles sunt, aut parere ante tempus desiêre, aut viro carent, aut virgines jam grandiores existunt.* *Prima.* *Prima ex crasso, & caliginoso flatu provenit, ex quo universa mamma distenditur, ac turget, diciturque tumor flatulentus.* *Secunda.* *Altera ex pituita, crassovè quopiam humore, à capite aut alio loco transmisso, qui citra collectionem mammis imbibitur, quo differt à vero œdemate, unde duræ apparent mammæ, sine dolore, vel etiam dolentes si bilis flavæ aut adustæ nonnihil accesserit, in quo affectu tota mamma augetur, quia humor in aliquâ parte collectus non est, ut in alijs tumoribus præter naturam, sed imbibitus ut in spongiâ; ex quo affectu ligaturis arctissimis, & alijs præposteris remediis tractata ab Empirico conjux Davidis Lomelij Belgæ, contrà quàm consulueram, in abscessum devenit, unde paullò pòst obijt.* *Tertia.* *Tertia tumorum species fit, cum glandulæ tument, aut citra dolorem*

nota

turgent ex humore aliunde fluente, aut ibidem concreto, cui dicatum est caput de
4. *glandulis mammarum. Quarta, est cum scrofula mammis adnascitur, quam eodem*
5. *capite comprœhendimus. Quinta, Scyrrosus est tumor, qui ex aliis affectibus*
6. *malè curatis plerumq; fit. Sexta, cum scyrrosus aut quivis alius cœterorum tuberculorum in cancrum migrare incipit, aut jam mutatus, exulceratusq; est, de quibus omnibus tumoribus videndus Guido: de Erisypelate: caput non fecimus, quia mammis rarò accidit, & si contingat, ut inflammatio fere curatur, intentioribus tamen topicis, evacuationibus paucioribus.* tract.2.d.1.

Solet enim fieri flatuum generatio] *Qua ratione extrinsecus frigidissimæ, & septentrionales per hyemem constitutiones, & calidissimæ æstatis tempore purum aërem reddunt, quæ vero inter hasce mediæ existunt nebulas gignunt: eodem penitus modo in animalium corporibus neque in extremâ caloris debilitate, neque cum vehementer calor invalescit, sed cum inter hos excessus medio modo se habent, magis tamen ad frigiditatem tendunt, flatus gignitur, qui ubi per ventriculum erumpit, ructum facit, per sedem strepentem aut sine strepitu flatum: cum autem neque per sedem neque per os excernitur inflationem producit.*

De Oedematoso mammarum tumore.

CAP. XVIII.

VT à sanguine, aut lacte in mammis coacervato inflammatio, & à flatu flatuosus tumor suboritur, ita à crassâ, vel aquosâ pituitâ ibidem collectâ œdema, quod barbari *undimiam* vocant, à non collectâ verò, sed diffusâ, & expansâ, alius tumor, quo tota mamma æqualiter intumescit, rectè dixeris cum Mercato mammas humore turgidas, aut cum Fernelio œdematosum tumorem, qualem modò in pedibus, & cruribus eorum; qui leucophlegmatiâ, aut cachexiâ laborant, modo per universum corpus fieri Galenus testatur, & nos quotidianâ experientiâ animadvertimus. 2. ad glauc. 3. De utroque igitur tumore in mammis promiscuè sermonem faciemus, siquidem curatio eadem est, affectibus prædictâ duntaxat ratione dissidentibus. *Definitio.* Est autem œdema, eodem Galeno autore, tumor laxus, mollis, doloris expers, digitis cedens, & foveam servans. Verum si acrimonia, mordacitas, aut à vaporoso spiritu tensio accedat, dolorosus subindè tumor fit. *Causa.* Porro ut plurimum in mammis hi tumores gignuntur à menstruorum suppressione, facto ad ipsas recursu, vel aliâs à pituitâ tenui à capite descendente flatibus mixtâ.

Signa. Cognoscitur, ac distinguitur ab aliis tumoribus, laxitate, mollitie, & mitiori dolore, licet interdum in humero brachio, & sub axillis dolor adsit, in pituitoso autem, & fuso tumore tota mamma æqualiter, & nulla pars magis, quam altera elevatur; sed per intervalla certis quibusdam temporibus tumor, ac dolor exacerbatur, nimirùm prope menstruationis tempus, quo transacto subsidet, ac eò citiùs, quò uberius mulier fuerit repurgata, semper tamen tumoris aliquid remanet, quod in inflatione non accidit, quia penitus, quod flatuosum est, resolvitur, quo maximè hi duo tumores inter se differunt, & quia in flatu tentio adest, & renitentia major. *Prognosticũ.* Cæterum pituitosi tumores cancrum omninò minantur, præsertim si minus diligenter tractentur; *Oedematosi tumoris terminationes.* terminatur tamen, & declinat œdema ut plurimum per resolutionem, rariùs per suppurationem, sæpe per conversionem ad nodos, quæ induratio est.

Modò à capite, modò ex suppressis mensibus originem ducat, sex remediorum generibus curatur. Primò victu resiccante, ut in cibo, pane probè

probè ſubacto, cocto, ac fermentato, paſſulis, amygdalis toſtis, aſparagis, carnibus avicularum aſſis: ante paſtum aſſumat ℥ j mellis roſ. in foliis, aut in formâ ſirupi, potus ſit aqua ex decoctione aniſi, cinamomi, radicis chinæ ſarſæ parellæ, ſaſafraſiæ, aut vinum defæcatum pellucidum, in menſium tamen retentione toſta, & aſſa minus conveniunt, carneſquè potiùs coquantur cum ſalvia, hyſſopo, betonica, petroſelino. Semper vero lacticinia vitet, ſomnum pomeridianum, & uſum panis non bene fermentati.

Secundo divertentibus, ut frictionibus, ligaturis, lavacris, & inceſſionibus, de quibus cc. ſuperioribus dictum eſt, ac ſi menſes ſuppreſſi ſint, tùm ad divertendum, tùm ad evacuandum cucurbitulæ cruribus applicentur, aut pedis vena tundatur. *Diverſio.*

Tertio præparato humore per ſirupos de duabus radicibus rhodomelitem, ſirupum de mentha, de praſſio, de hyſſopo, de liquiritia, capillorum veneris, cum aquis fœniculi, hyſſopi, majoranæ, roris marini, betonicæ, menthæ, aut cum decoctione earundem: purgetur ʒ j ß. Pilularum ſine quibus, cochiarum, aurearum, de hiera, arabicarum, de agarico, vel ſi ventriculus affectioni conſentiat, per maſtychinas additis, ſi velis vehementius purgare, g. iij. aut v. diagridii, vel potius trochiſcorum alandaal; aut ſi potio magis arrideat ℈ iiij agarici trochiſcati cum ℥ j ß ſirupi roſ. ſolutivi, & ℥ iiij decoctionis pituitoſæ; aut fiat paulatina purgatio ſumpta ſingulis ſeptimanis ʒ ß prædictarum pilularum. *Præparatio.*

Quarto topicis calidis reſolventibus, & attenuantibus, in quem ſcopum laudantur fomentationes ſuperiori capite deſcriptæ, aut ex lixivio confecto ex cinere vitis, ficus & tartari, addito modico aceti, repercutientia nequaquam adhibenda, quia magis indurant. Poſt fomentationes liniatur mamma hoc unguento, olei amygdal. dulcium, de ſemine lini, liliorum ſingulorum ℥ j. axungiæ gallinæ, anſeris an. ℥ ß cum modico diachylone, loco ceræ, fiat unguentũ, aut cerotum; prodeſt inſuper emplaſtrũ filij Zachariæ, quod communiter diachylon magnũ dicitur, & ſi mammæ doleant, ac caleant, adhibetur unguentum roſ. cum modico plumbi uſti, & cera alba, & idem unguentum in mortario plumbeo agitatum, aut oleum omphancinum cum pinguedine gallinæ, & oleo amygdalarum dulcium in eodem mortario ſæpius ducto; diſcutiunt etiam balnea ſulphurea, & aluminoſa, aut ex decoctione hyſſopi, ſalviæ, menthæ, poſt balnea unguenta applicentur ejuſdem virtutis aut reliqua topica ſuperiori capite deſcripta, quorum etiam ſeges uberrima eſt apud chirurgicos ſcriptores, quæ tamen maximâ cum conſideratione mammis ſunt applicanda, ſelectis ſemper mitioribus, à quibus tenella earum ſubſtantia minimè offendatur. *Topica.* *Lixivium.* *Vnguentum*

Quinto ſi tumor ad maturationem tendat, ſuppurantibus, de quibus c. de inflammatione mammarum 4. remediorum genere. Ex quibus, quia materia hic tenacior eſt, fortiora ſunt eligenda, & reliquis admiſcenda, ut radix brioniæ, liliorum, farina camomilæ, caricæ, diachylon ireatum, axungia anſeris, ſuilla pinguedo, ruptus deinde abſceſſus methodicè curandus, ut ibidem dictum eſt.

Sexto iis, quæ ventriculum pituitæ receptaculum confortent, ac roborent, ſumptis, & admotis, cui uſui commodiſſimum eſt capere ſingulo mane cochleare unum conſervæ ſtechados, roriſmarini, aurantiorum, aut tabellam aromatici roſ. diagalangæ, diacymini, vel diatrion pipereon, vel fiant aliæ tabellæ hac ratione, ſpecierum aromatici roſ. ʒ j diagalangæ ℈ j, pulveris coralij, & ſandali citrini an. ℈ ß, corticis citri conditi, conſervæ roſarum veteris an. ʒ iij cum ſacharo diſſoluto in aquâ menthæ, & abſynthii fiant rotulæ ſingulæ ponderantes ʒ ij, aut cum ℥ j vel altera alicujus ex prædictis conſervis fiant morſelli, proſunt etiam ſacharatæ confectiones ſeminis fœniculi, corticũ aurantiorum, aniſi, cinnamomi, coriandri præp. vel ipſum aniſum toſtum, aut ʒ j theriacæ vel mithridatij aut ʒ j pulveris ſarſæ parellæ in ovo ſorbili: aut hæ *Ventriculũ roborantia.*

pilulæ ℞ pulveris agarici, ſarſæ parellæ an. ʒ ij cum ſirupo de ſtechade fiat maſſa cujus doſis ʒ ß ſingulis ſeptimanis. *Exterius admovenda.* Exterius ventriculo applicetur hoc linimentum, olei de ſpica, de abſynthio an. ℥ ii, ceræ ℥ j, maſticis ℥ ß liquefiant in duplici vaſe, & adde pulveris cyperi, macis, cinamomi an. ʒ ß fiat linimentum; aut ſequens paretur unguentum olei lentiſcini, maſtycis, roſacei, ſingulorum ℥ j ß, pulveris nucis muſcatæ, cariophyllorum an. ʒ j. corticis citri ℈ ij, utriuſque corallij ʒ ß, florum camomilæ, anethi an. ℈ iiij, ſpicæ nardi, ſquinanti an. ℈ j aceti parum, ceræ q. ſ. fiat unguentum, quod applicatur ventriculo, & dorſo è ventriculi regione, aut emplaſtrum diaphœnicum, vel ſtomaticum, ac reliqua, quæ capite de ventriculi debilitate apud practicos reperies, & infra lib. 2. hujus operis c. de ventriculi accidentibus ex utero. *Sudor.* Quibus tamen non proficientibus, ſudare utiliſſimum erit ex decocto ſarſæ, ligni ſancti, aut radicis chinæ, quæ ſi adhuc ſat non fuerint, fontanellam in altero vel utroque brachio aperire inſigniter prodeſt.

De mammarum glandulis, & earundem ſcrofulis.

CAP. XIX.

GLandulæ ſunt partes corporis ſimplices, ſpongiæ inſtar molles, raræ, friabiles, & in ſe convolutæ, has naturaliter mammis ineſſe alibi jam prodidimus, *Glandula indurata.* quæ ſi præter modum induruerint, affluente ſolo pituitoſo humore, vel etiam acri, & bilioſo admixto tumor fit glanduloſus; quem Mercatus ad phlygeton reducit minus forte aptè, dicente quia Celſo phlygeton puſtulá habet, aut quippiá ſimile, quâ puſtulâ tamen tumor iſte caret. *Lib. 5. c. 28* *Struma.* At dum in mammâ glanduloſus quidam tumor denuo progignitur, non quidem tumefactâ præexiſtente glandulâ, ſed denuo altera genita, tunc altera fit ſpecies, quæ appoſite ad ſtrumas, ſive ſcrofulas reducitur; & eſt tumor ex pituita craſſa vehementer indurata, vel ex pure, & ſanguine ſubter concreto, ut Celſo placet, ac ſi dolor his tumorib⁹ accedat, medici exiſtimant cancros eſſe, aut minari, quos tamen decipi conſtat, quia in eodem ſtatu pluribus annis ſine ullâ exacerbatione perſiſtunt. Cæterum mammis ſcrofulas, ſive ſtrumas adnaſci confirmat Celſus, Mercatus, & Tagautius, ac nobis etiam id pluribus in fœminis experientiâ compertum eſt.

Cauſa. Tument glandulæ per defluxum, ſtrumæ per paulatinam congeſtioné, utriq; tamen tumores fiunt deficientibus potiſſimum menſtruis, ac ipſorum recurſu ad mammas, ut illis fœminis accidit, quæ cantu aut quovis alio ſuperiorum partium exercitio utuntur, ſic enim menſtruis ad mammas revocatis, earú glandulæ grandiores fiunt, ut quas antea difficile erat reperire, jam leviſſimo contactu obtrectes, ſed præter hanc cauſam purulentus etiam, ac ſanguineus humor in mammas decumbens ſtrumam gignere poteſt.

Signa. Facilius eſt hoſce duos tumores noſcere (quia ſenſui patent) quam eoſdem inter ſe diſtinguere; uterq; enim indureſcit, ac dolet, ejuſdemq; ferè magnitudinis exiſtit, ſed hæc eſt differentia, quod glandula magis dolet, & dolor quidem juxta affluentis humoris qualitates ex acerbatur, & quovis levi præſidio reſolvitur, nonnunquam etiam ſponte ipsâ, ac hinc inde movetur, contrà verò ſtruma immobilis eſt, nec facile niſi plurimis adhibitis remediis evaneſcit, dolet minus, dureſcit magis, ita ut ſæpe ſcyrhrum referat, à quo tamen, & à verá ſcrofulâ differt, quia etſi indurata, dolet tamen; inſuper ſcrofula unum obſidet locum, glandula in parvos divaricata tumores intra mammas divagatur.

Curatio. Duplex in curatione ſcopus, alter duritiem emollire, alter cancrum inhibere,

bere, utrumq; complere poteris victu tenui, modico, calefaciente, exercitatione ante cibum, uſu aquæ ſulphureæ, & aluminoſæ, è converſo ſatietas, quies, otium, craſſi, ac difficilis concoctionis cibi nocent; ſed, ut uno verbo complectar, victus ratio, humorum præparatio, purgatio, ſudores, topica, ac reliqua omnia, talia eſſe debent, qualia jam prodidimus c. de ædematoſo mammarum tumore. Hoc tamen perpetuo ante oculos habere oportet, ut ſi affectio ex menſium ſuppreſſione, aut diminutione oriatur, curatio à ſanguinis miſſione incoetur ex baſilicâ, aut ſaphenâ juxta regulas à nobis c. de menſtr. ſuppreſſ. jam poſitas, deinde menſes provocentur, ut ibidem dictum eſt. At ſi glandula ex acri, tenuiq; fluxione intumuerit localibus c. de ædematoſo tumore in 4. remediorum genere recitatis: durante fluxione frigidiuſcula addenda ſunt, quæ ex c. de inflammatione mammarum mutuabis, ut poſcam, oleum roſarum, & violarum: ceſſante verò fluxione addere licet oleum camomilæ, liliorum, & alia, quæ citra attractionem, & caloris concitationé diſcutiant, & reſolvant, in quibus diu perſiſtes aut tela ijſdem unguentis delibuta diutius mammę adhæreat, vel hoc unguentú, quod maximæ eſt utilitatis ℞ emplaſtri oxycrocei ℥i, muſcilaginis altheæ, ſeminis lini, fœnugræci an. ʒ v. olei camomilæ, liliorum, yridis an. ℥j coquantur ad conſumptionem muſcilaginum, & adde axungiæ anſeris, ſuillæ, medullæ cruris vituli, & cervi an. ℥j ac fiat linimentum.

Sang. miſſio. *Vnguentum*

Struma curatio. Si verò ex ſupradictis ſignis tumorem ſtrumam eſſe compertum ſit, paulò efficacioribus utendum, ita in purgatione addere convenit radicis mechoacanæ ʒ j ß, aut turbith ʒ i, aut ʒ iii diaturbith vel ſingulo mane utatur patiens hac tragæa ℞ radicis ariſtolochiæ rotundæ, raphani, ſpatulæ fœtidæ an. ʒ i, foliorum pimpinellæ, piloſellæ, rutæ an. ʒ ii, ſcrofulariæ, filipendulæ, ſeminis aniſi, zinziberis an. ℥j. turbith optimi, fol. ſenæ orientalis an. ʒ iii, ſachari albiſſimi ℥ iiii fiat pulvis, doſis ſingulo mane cochleare j. cum vino vel aquâ geniſtæ, vel pilulæ fiant cum ſ. q. ſucci fœniculi, aut cum ſirupo de liquiritia, vel de hiſſopo fiat opiata. Valet enim pulvis hic non ſolum manifeſtis qualitatibus, ſed ut quibuſdam viſum eſt, etiam à proprietate: prodeſt inſuper ſingulo mane ſumere ʒ ii aureæ alexandrinæ.

Tragæa purgativa.

Emollientia & diſcutientia. *Emplaſtrū nigrum.* *6. de comp. med. ſec. locos.* In topicis duplex eſt curandi ratio; prima, quæ emolliat, ac diſcutiat, ſed vehementius, quam in ædematoſo tumore; altera quæ manus operâ tumorem radicitus extirpet, Primo tamen mollitionem, & diſcuſſionem omni modo tentabimus, emplaſtro nigro à Galeno deſcripto, quod Recipit olei veteris ℥ iij, viridis æris ʒ iii, picis navalis ℥j ß, laudani ʒ vj, lithargyrij ℥ iii fiat ſecundum artis miniſterium emplaſtrum, cui utiliter addi poteſt uncia media diachylonis minoris, aut alterius qui dicitur Meſuei, aut ʒ ii pulveris radicis ireos; aut apponatur ℥i emplaſtri de meliloto cum ℥ ß ammoniaci, uncia olei liliorum, & radicis ireos ℥ i ß cunctis juxta artis regulas mixtis; eſt tamen efficacius aliud, quod ſic paratur: radicis altheæ ℥ ij coquantur, contundantur, & per cetaceum extrahantur, & adde olei bufonis, pinguedinis gallinæ, anſeris, an. ℥ i pulveris plumbi uſti, radicis ireos an. ℥ i ß miſce; nec eſt minoris virtutis hoc aliud, nucum cupreſſi paria v, caricarum paria iij, radicis arundinis ℥ ß coquantur in oxymelite, liquori expreſſo adde ſalis communis, cineris ſpongiæ, calcytidis an. ʒ iii fiat unguentum. Valent tandem reliqua ferè, quæ infra c. de ſcyrrho mammarum dicenda ſunt. At quæ ſequuntur, quia validiora ſunt ideo mammis non applicantur, aut certè cum magnâ cautione adhibenda, præſertim verò delicatioribus fœminis non conveniunt, ſed ruſticis, & robuſtis aut cum tumor eſt in aliis corporis partibus ℞ radicis brioniæ, cyclaminis, cucumeris agreſtis, an. ℥ ii coquantur exactè in vino albo terantur, extrahantur per cetaceű, tunc adde ammoniaci aceto ſquillitico diſſoluti, bdellii, opoponacis in oleo ſeſamino diſſoluti an. ℥ i, ſtercoris columbini, & caprini an. ℥ i ß. ladani, ſtyracis, calaminthæ ſingulorum ℥ ß, picis navalis q. ſ. fiat magdaleon; impenſe etiam ſequens hoc diſcutit, radicis ireos ℥ iii aceti, &

Fortiora.

mellis an.

mellis an. ℥ iiij perfectè simul coquantur, contundantur, & adde terebinthinæ, resinæ, dialtheæ an. ℥ iij, pulveris cumini, fœnugræci an. ℥ j, fiat emplastrum, vel accipe cineris limacum ℥ j axungiæ suillæ q. s. aut fiat emplastrum de limacibus, & alia quæ apud Guidonem cap. de strumis reperies, sed quæ retulimus probatiora sunt.

lib. 2. d. 1. c. 3.

Curatio strumæ per manus operam.

Quod si per hæc tumor non subsideat, quin potius durities eo perveniat, ut emollitionis spe frustrata tumoris radices in venas, & arterias inseri, & augmentari indies videamus, tunc ad manus operam veniendum, quæ tribus modis fit; quorum primus hic est; scissâ mammâ scrofula utrinque digitis prius compressa acu perforatur, & filo per foramen trajecto, manuq; sinistrâ comprehenso hinc inde leviter à mammarum carne scalpello separatur, ita ut totâ scrofulam cum pelliculâ, quâ includitur, simul extrahas, cavens sedulo ne pelliculæ quicquam intus supersit, ex quâ temporis tractu denuo scrofula generetur, hâc facta operatione ulcus per simplicem unionem curabis factâ suturâ, quæ separatas partes uniat. Verum si pelliculæ aliquid intus remanserit, aut ulcus nimis lacerum sit curabitur iis, quæ digerant, ac superfluum exedant, ut unguento ægyptiaco cum pulvere aluminis, & albumine ovi superpositis, aut unguentum ægyptiacum intromittatur, & supra ulcus diachylon appones, quę quidem curationis ratio multis profuisse certum est, & à Guidone ponitur. Verum si tumor varias in mammas radices inserat, secundo hoc curationis modo utendum: juxta prædictas radices in scrofulæ circuitu fiant parvæ incisiones scalpello (non enim candenti ferro in mammis utendū propter partium principalium viciniam, ut monet Galenus) ac immittatur arsenicum instar grani tritici minutissimi, si fœmina sit robusta; sin minus indatur tantundem pulveris Joannis de vigo, & desuper oxycrato madidum linteum, aut unguento popul. appones, idq; iterandum, quoad radices exesas videas; tunc enim facile struma secedet, & ulcus digerentibus prius, ac suppurantibus, deinde abstergentibus methodicè curabis. Tertio modo non admodum dissimiliter curatur struma affixo in medio ejus candenti ferro, vel si in mammâ sit facta cum scalpello scissurâ, in quam ex causticis aliquid immittendum erit, donec tota struma excidatur. Paratur autem causticum huic usui accommodum ex tribus partibus fermenti, & una arsenici ex quibus facta massa in furnello exsiccatur, ejusq; instar nuclei pini loco immittatur, abscindes etiam scrofulam, si radicem ejus ligaveris filo in aquâ arsenici, ter quaterve immerso, donec vim caustici acquirat, singulisq; diebus compresseris, donec alimenti defectu arefacta decidat, vel facilius abscindi possit, quâ planè ratione curantur scrofulæ in aliis corporis partibus, & tumor ille ingentis magnitudinis, qui à chirurgis natta dicitur. His factis curationem, ut ulcus postulat, persequeris, digestivis, mundificativis, incarnantibus, & cicatrizantibus, de quibus ad satietatem sæpius jam diximus.

Secundus modus. — *tract. 2. d. 1. c. 4.* — *2. ad glau. 8* — *Tertius modus.* — *Causticum.* — *Natta tumor.*

De Scyrrho mammarum.

CAP. XX.

Definitio.

SCyrrhus, qui à barbaris sephyros dicitur, vel schlioticum apostema, est tumor præter naturam durus, ac doloris expers, isq; duplex exquisitus quem ex naturali melancholiâ, aut fœculento, & crasso sanguine fieri Galenus scribit, vel etiam à vitreâ, gypseâ, & crassâ pituitâ nimis condensata, ut idem autor alibi prodidit, atque hic omni prorsus dolore caret, eodem teste 2. ad glauc. 4. Non exquisitus, qui dolore non absolvitur, idq; dupliciter, aut quia incipiens adhuc est, nec dum confirmatus, aut quia miscellam habet alterius humoris, ut superassati sanguinis, vel atri succi, quem melancholiam vocant, unde sensum levem acquirit: sunt tamen, qui exquisitum scyrrhum à solâ melancholiâ generari

3. simpl. 9. — *lib. de tum. præt. 10.*

generari affirmant, à per mixtione vero alterius humoris cancrosum, œdematosum, aut Erisypelatoidem, ideoque priori definitioni à Galeno traditæ humoris speciem addunt, definientes scyrrhum, tumorem præter naturam ab humore melancholico, durum & insensibilem, quibus non invitus subscribam, si humor admixtus copiosus sit. *Scyrrhi altera Definitio.* Omnes porro scyrrhi species mammis contingunt, sed quoniam non exquisiti cancrosi tumoris naturam referunt, de illis sequenti c. peculiaris fiet sermo. Exquisitus tribus potissimum de causis in mammis generatur; *Causa.* Primò, quia obstructus lien nequit sanguinem à melancholiâ expurgare, sicquè in corpore redundat, & ad mammas convertitur, ac tumorem scyrrhosum gignit; Secundò, quia menstruis suppressis aut aliàs diminutè fluentibus fœculentus humor non expurgatur, sed paulatim ad mammas regurgitat, & in eadem carne ac venis colligitur. Tertiò, quia ex toto corpore humor per paulatinam (ut ajunt) congestionem in ijsdem mammarum locis accumulatur; sæpe etiam medicorum imperitiâ paratur, cum vehementer erysipelata, & mammarũ inflammationes adstringunt, & infrigidant, aut induratis mammis immodicè dissolventia, calefacientia, & exsiccantia adhibent, sic enim subtile digeritur, quod reliquum est, magis impingitur, & induratur, & hæc scyrrhi quarta causa constituenda: ex quibus constat quatuor has speciales causas ad duas generales reduci pòsse; aut enim primò, & per se humor crassus congeritur; aut ab humore alio tenuiore, ac subtiliori parte præposteris medicamentis exsiccata resultat, tuncque exsiccatio causa est efficiens, materialis verò lentus crassusquè humor, qui inania partis spatia subit, ac replet nervos, nervosaquè corpora, sic ut viam intercludat spiritui animali, à quo est vis sentiendi.

Signa. Cognoscitur, ex duritie sine dolore, ex inæquali corpulentiâ, colore subnigro, vel fusco, hoc est, ex rubro nigricante, quanquam qui ex pituitâ fit, coloris est albi, aut ex albo lividi, qui adhuc incipiens est, ad contactum dolet, minimum tamen, qua ratione ab incipiente cancro distinguitur, cui citra compressionem dolor inest haud exiguus, & à quâvis causâ excandescit, quod scyrrho non accidit.

Prognostica. *2. ad glauc. 4.* Scyrrhus insensilis curam non recipit, inquit Galenus, qui verò difficulter sentitur, nec incurabilis est, nec facilem admittit curationem; at insensilem dixit esse incurabilem medicamentis, nam manus operam admittit, & curatur; sed & quando scyrrho superveniunt pili, curari nequit, neq; etiam qui magnus est durus, & capparorum colorem refert, ut scribit Avicenna, *3. 4. tract. 2 cap. 11.* neuter tamen ad maturationem unquam venit, quocirca nunquam tentanda, ne abeat in fistulosum cancrosumvè ulcus.

Curatio. Duplex in curatione scopus; alter, qui diligenter emolliat; alter, qui extrahat id, quod in mammis durum superest ac emollitioni ineptum, ideo adhibenda, quæ emolliendo digerere valeant, nam si duntaxat emolliant, non educitur humor; si citra emollitionem solummodo discutiant, tenuiori discusso humore residuum exsiccatum majorem contrahit duritiem, semper tamen universalia particularibus præmittenda.

Victus ratio Quocirca quinque remediorum generibus utendum est. Primò victus ratione extenuante, & humectante, convenit igitur panis triticeus, vinum substantiâ tenue, ova sorbilia, pulli gallinacei, gallinæ, perdices, capreoli juvenes, vitulina caro, ac vervecina; quæ cum spinachiis coquantur, beta, borragine, buglossa. Abstinendum omnino à carne caprinâ, hircinâ, cervinâ, bubulâ, aprinâ, leporinâ, omnique leguminum genere, præsertim à lentibus, & fabis; insuper à pane non fermentato, vino rubro ac fœculento, caseo veteri, & ab omnibus salitis, ac infumatis cibis; item acribus, ut pipere, sinapi, cæpe; ac retorridis, vel frixis, quæ adustum gignunt sanguinem; præterea à solicitudine, irâ, mœstitiâ, vigiliis, & immodicâ exercitatione, curandum etiam ut alvus lubrica sit.

Mensium provocatio Secundò si menses sint suppressi, aut diminuti, ablatis obstructionibus debitè provocentur, quod fiet sanguine misso, & ad inferiora evocato, reseratisquè viis per ea quæ cap. de suppress. menst. dicta jam sunt; prodest etiam hæmorrhoides promovere, & sanguinem ab iisdem per hirudines educere, *13. meth. 11.* aut ex sinistrâ salvatellâ, ut Galenus monet, potissimum si lien fuerit obstructus.

Purgatio. Tertiò humorum purgatione, quam ter, quaterve in anno exercere utilissimum est, factâ prius humorum præparatione sic, sirupi fumariæ, borraginis capill. ven. de Epithymo an. ℥ ß, aquarum lupulorum, melissæ, scolopendriæ, buglossæ an. ℥ i misce, aromatizetur ʒ ß pulveris cinnamomi, aut sandali moscati; erit utile addere post primam purgationem sirupũ de cich. cum rhab. Purgatio vero erit hæc aut similis ℞ ellebori nigri ℈ ii rhabarb. ʒ iij, zinziberis, cinnamomi, cariophyllorum, nucis moscatæ an. ʒ ß masticis, croci, epithymi an. ℈ ß radicis liquiritiæ rasæ ℥ iij macerentur per horas xxiiij in s. q. vini dulcis ac leviter bulliant in cineribus calidis ad libr. i. ß, colaturæ sumat *Apozema.* patiens ℥ iiij. vel fiat sequens apozema foliorum borraginis, agrimoniæ, scolopendriæ an. m. j. florum cord. an. p. j. corticum myrobalanorum omnium, si nullæ sint in visceribus obstructiones ℥ ß, polypodij ℥ j. foliorum senæ ℥ ß bulliant in s. q. seri caprini ad libr. 2 in fine adde epithymi ℥ i, ellebori nigri ℈ iiii tandem sacchari q. s fiat apozema clarum aromatizatum ʒ ii specierum diamarg. frig. dosis ℥ iii vel iiij; aut capiat tantundem elleborismi Mathioli quod nos cap. de virg. & viduarum melancholiâ describemus aut aliis utatur hisce adhuc levioribus, quæ etiam ibi reperies. Nec desunt, qui in *Stibij usus.* his difficillimis, & crassis humoribus; quia communibus medicamentis non cedunt vehementer laudant, per intervalla exhibere g. v. vel vi stibij præparati, interquos sunt Mercatus, & Valesius, & alii primæ notæ ex nostris medicis, quod equidem non dissuadeo, si cum prudentiâ fiat, nam usu, & experientiâ hæc prodesse constat, levioribus morbum rarissimè extirpari, si tamen horum, & similium medicamentorum usus hodiernâ die à peritis medicis interdicitur, id proptereà fit, ne rudioribus, ac inexpertis errandi & patientes interficiendi januæ aperiantur.

Roborantia Inter unam, & alteram purgationem roborantibus, & cordialibus uti oportet, qualia sunt electuarium triasandalum, de gemmis confectio alkermes, & similia: conserva radicis scorcioneræ, borraginis, florum ac corticum auranciorum ex quibus cum sirupo de pomis, & speciebus supradictis opiata concinnare facilè erit, atq; hæc sunt universalia, quæ prohibent melancholici humoris generationem, genitumq; evacuant. *3. simpl. 7.*

Localia. Quartò ac potissimum topicis utendum est, quæ dicente Galeno, quia humor est frigidus calefacientia esse debent, quia humiditatem supervacaneam conjunctam habet, exsiccantia: utramque tamen qualitatem moderatam habeant, nam oppido calefacientia tenuem humoris partem violenter digerunt, ac eliciunt, reliquum exsiccant, & incurabilem reddunt, quæ verò valdè desiccant, ex natura sua ad summam duritiem particulæ infixam fluxionem adigunt, qua propter moderatè calefacientia, & exsiccantia usurpanda, quæ propriè malactica dicuntur, & eodem autore calida sunt in secundo, sicca in primo gradu; ideoque humida interdum vocat, quia *5. simpl. 9.* paululum absunt ab iis, quæ neque desiccant, neque humectant, eo distincta à maturantibus, quòd hæc humidiora sint, & calorem obtinent humano simi- *5. simpl. 8.* lem, ac partis humiditatem conservant, illa nonnihil absumunt, ut idem refert Galenus, eorumque materiam ponit tum in libr. simpl. tum 2. ad Glaconem 4.

Malactica. Præcipue autem inter simplicia commendantur æsipus, butyrum, propolis, cera; olium amygdalarum, camomillæ, anethi, liliorum; adeps gallinæ,

gallinæ, anſeris, anatis, aquilæ, vulturis, vulpis, ſuis, taxi, urſi, leonis; medullæ cruris vituli, cervi; muſcilagines omnes; malva, althea, lilium, branca urſina, caricæ pingues. Efficaciora ſunt ammoniacum, quod thymiama vocatur, aceto diſſolutum, bdellium, ſtyrax liquida, pix liquida, galbanum, reſinæ pingues, ac minimè acres; ſemen apii, cumini, anethi, rutæ, flores geniſtæ, radix yreos, ex quibus compoſita concinnantur, primò fomenta, deinde inunctiones, aut emplaſtra.

Si igitur tumor ex pituitâ vitreâ, vel gypſeâ fuit genitus (quod cognoſcitur quia non adeò tactui reſiſtit, & quadantenus craſſam præ ſe fert duritiem) ferè adhibenda topica, quæ cap. de œdematoſo tumore dicta ſunt. At ſi ex melancholiâ ortum ducat, hoc præmittatur fomentum, foliorum altheæ, malvæ an. m. ß, ſeminis lini, fœnugræci an. ʒ ii cucumeris amari, brancæ urſinæ an. ℥ ii coquantur in ſ. q. aquæ, ac cum ſpongiâ novâ foveatur mamma per quatriduum ter quatervè in die, deindè factâ etiam fomentatione inungatur ſequenti medicamento ℞ radicis altheæ ℥ i coctæ contuſæ, & extractæ, adde æſipi ℥ ß axungiæ gallinæ, anatis an. ℥ j, ceræ parum, fiat linimentum, quo poſtquam per aliquot dies uſa fuerit ad ea, quæ acetum recipiunt veniendum, nam etſi medicamenta cum aceto mirificè hos tumores comminuant, nihilo ſecius nec ſæpe, nec inter initia, nec diutius eiſdem utendum eſſe Galeno placet, quippè ſi impenſius his utaris, partes violenter abſumens, reſiduum lapideſcit: ſi diutius perſiſtas ſubſtantia partis ipſius exſiccata tabeſcit, præſertim hoc in mammis obſervandum; quocirca poſt aliquot dies hoc utitor, foliorum thymi, anethi, hyſſopi, pulegii an. m. ß radicis altheæ ℥ i, ſeminis fœnugræci ℥ ß coquantur in ſ. q. aceti mulſi ad medias, tunc accipe prædicti aceti, pinguedinis anatis, anſeris, medullæ cruris cervi, olei ricini an. ℥ ii bulliant ad aceti conſumptionem, ac utere bis in die; erit efficacius, ſi addas ammoniaci, vel diachylonis gummati ʒ ii ac fiat ad formam emplaſtri; idem præſtant emplaſtrum de meliloto, filii Zachariæ, oxycroceum, aut unguentum Agrippæ, ſi in plumbeo mortario agitentur, & addatur tantillum aceti; vel ℞ radicum altheæ libr. ß, radicis liliorum alb. ℥ iiii coquantur in ſ. q. aquæ contundantur, & extrahantur per cetaceum, & adde olei camomilæ, liliorum ſingulorum ℥ ii, æſipi ℥ ß diachylonis parvi ℥ iii ceræ albæ q. ſ. fiat cerotum, quod tamdiu adhæreat, quoad ex ſe decidat, cui utiliter additur pinguedo anatis, medulla cruris vituli, oleum ricinum, & ſeſaminum. Confert nonnunquam pinguibus mineralia admiſcere, ut quod calore, & laxativis funditur & liquatur, mineralium ſiccitate attritum abſumatur; ſic adhibetur emplaſtrum filii Zachariæ, ceroneum, aut aliud ex prædictis cum pulveribus marchaſitæ, plumbi uſti drachma pro uncia; prædictis conſimile eſt, id quod recipit caricas pingues xij coquantur ac contundantur, & adde ammoniaci, bdellij, galbani in aceto diſſoluti an. ℥ ii ſtyracis liquidæ ℥ i muſcilaginis, altheæ, ſeminis lini, fœnugræci an. ℥ i, æſipi, butyri majalis, aut recentis, olei ricini, ſeſamini, liliorum an. ℥ i ceræ q. ſ. fiat emplaſtrum cui addere poteris plumbi uſti ℥ i.

Fomentum. *Vnguentũ.* *Acetum.* *12. meth.* *2. Vnguentum.* *Cerotum.* *Mineralia.*

At ſi tumor ex nimiâ reſolutione fuit genitus, humidis magis utendum, quippe, quæ ſeparant id, quod viſcidum eſt à parte, cui adhæret, & craſſum mixtione attenuant ac liquant; in hunc uſum alimenta ſint copioſiora humectantia, & reficientia, ſomnus commendatur longior, animi tranquillitas, exercitium nullum, aut exiguum, linimenta & inunctiones conficiantur ex muſcilaginibus oleo amygdalarum dulc. extractis, aut decocto ſeminis malvarum, melonum, fœnugræci, altheæ, & ſimilium, cum quo etiam decocto pars priùs foveatur; aut ℞ prædictarum muſcilaginum an. ℥ ß pinguedinis gallinæ ℥ ii cum jam dicto decocto, bulliant ad decocti ipſius conſumptionem, & utere; aliud conficies ex radicibus altheæ coctis piſtis, & extractis, cum modico unguento roſato,

Si ex reſolutione nimia fiat.

resumptivo, aut ex ceroto refrigerante Galeni cum oleo amygdalarum dulc. aut ex oleo de semine melonis, cucurbitæ, pinguedine anatis, cum unguento rosſ. & modico ceræ. Utilissimum hoc est, muscilaginis phylij, cydoniorum, fœnugræci an. ℥ ß. olei rosſ. omphancini ℥ i ß diu agitentur in mortario plumbeo, & utere. Galenus rebelles scyrrhos evaporatione ex aceto acerrimo super lapidem pyritem candentem perfectè sanasse refert, ita ut magici opus videretur, quâ etiam evaporatione fœliciter utimur ex aceto super lapidem molarem, marchasitam, aut laterem; quod si evaporatio fieri nequeat, linteum madidum in aceto, in quo prædicti lapides igniti extincti fuerint, loco applicetur; verum quia non semper acetum mammis conducit poterit fieri evaporatio aliquo ex antea adictis decoctis. *2. ad Gl. 4.*

Curatio per manus operam, Quinto reliquis non proficientibus ad opus manuale veniendum, tumorquè ferro amputandus, nisi tota mamma induruerit, & ita thoraci tumor adhæserit, ut citra periculum à sanis partibus avelli nequeat: quod si contigerit, chirurgiam nullâ ratione tentabimus, si vero mammæ summitas duntaxat scyrrhosa sit, aut ultra dimidium mammæ affectio non occupaverit, securissimè amputanda est, neque ullum alium ex duris mammarum tumoribus audaciùs ferro rescindere licebit; tum quia scyrrhus nullum habet, sicuti cancer sanguinem prope duritiem in venis congestum, cujus occasione denuo periculosiùs recurrat, & concrescat; tum quia non impendet hæmorragia, sicuti in cancrosis tumoribus, ex quâ inter manus chirurgi patientes perire sæpe visum est: tum demum quia ulcera arte facta si debitè curentur, non ita maligna fiunt, & insanabilia, ut cancrosa ex quibus ob affluxum vitiosi sanguinis, quantumvis exacte curentur, maligna fit ulceratio.

Ulcera deinde curantur, aut per primam intentionem, ut per simplicem partium coalitum suturâ, vel ligaturâ factum, aut inditis linamentis convenienti madidis medicamento. Accidentium curatio, ut fluxus sanguinis, aut carnis suppurationis, si contingant, ex Aëtio petenda; summopere tamen Galenus monet, ne ferro candenti in mammis unquam utamur, ob maximum periculum, quod impendet, si prope partes principes adustio fiat, cum præsertim sanguinis eruptionem, ut in cancro non vereamur. *Serm. 4. c. 45. 46. 2. ad glauc. 10.*

Scholium.

Scyrrho cur repercutientia non conveniant Quarto topicis] *Scyrrhum per defluxum interdum fieri ex Galeno recitavimus; fluxioni autem repercutientia conveniunt, qui ergo fit, ut ea in curatione scyrrhi rejiciantur, Etidem Galenus 7. secundum genera 7. discutientia duntaxat, utilia esse dicat?*

I. Solutio. *An quia humor frigidus est, & à frigidis ulterius lapidescet? at frigido œdemati repellentia tutò adhibemus.*

2. *An quia ex alijs tumoribus scyrrhi gignuntur, inchoantibusq; duntaxat repellentia conveniunt? at incipientes etiam fieri ex Galeno docuimus;*

3. *crassum humorem esse si dicas, qui non facile retrocedit; at cancro, & carbunculo à crassis genitis humoribus repercucientia utiliter adhibentur.*

4. Autoris. *Non igitur harum ulla est sontica ratio, sed quia humor scyrrhi crassus simul, & frigidus est, ac cineritius, ideo repercussionem non admittit; in œdemate vero frigidus est, sed fusus, & liquidus; in cancro & carbunculo crassus sed calidus, qui repercussionem non renuit:*

Traliani, lapsus. *minus igitur apte Tralianus in scyrrho à calidis, & siccis medicamentis indurato, frigidis utitur, & humidis, siquidem scyrrhus etsi à calido tanqnam à causâ prægressâ genitus sit, affectio tamen frigida est, & contrarium postulat.* *Lib. 7. c. 12*

De

De scyrrho non exquisito quem zaratan vocant.

CAP. XXI.

Definitio.

DUplicem esse scyrrhum superiori c. monstravimus, alterum exquisitum, de quo ibi; alterum per commixtionem alterius humoris, qui si atra bilis sit, tumor generatur cancro finitimus, cancrosum scyrrhum recte dixeris, hispanis Zaratan nuncupatur, ac definitur, non exquisitus tumor melancholicus per admixtionem atræ bilis, qui in cancrum migrare tentat, mediamque retinet duritiem inter scyrrhum, & cancrum; sunt tamen, qui existimant, medium esse non solum inter scyrrhum, & cancrum, sed etiam inter scyrrhum, & alios tumores ab humore crasso, ut ædemata, glandulas, scrofulas, à quibus etiam fieri posse autumant, neq; abs re, quippe hoc peculiare est huic tumori, ut à crassis, pituitosis, et melancholicis succis oriatur, ac postea adusto adveniente humore progressu temporis, ni diligenter cures, exulcerationem acquirat.

Av. 2. primi c. de ægrit. compo. R. c. de apostemate schlirotico. Vig. lib. 2. c. 8.

Distinctio à reliquis tumoribus.

Differt à scyrrho ut autores sunt Avicenna, Rasius, & Vigo, quinque accidentibus, pulsatione, inflammatione, punctione, dolore acuto, & tumore venarum in circuitu; à cancro vero difficiliùs distingues, nec nisi magnitudine accidentium; minor enim est durities, & inæqualitas, dolor, punctio, calor, & inflammatio, nec adeo turgidas, & livescentes habet venas, & nec ita subitó accrescit, nec indesinenter vexat sed per intervalla, præsertim imminentibus menstruis; à posteriori etiam, quia tumor is emollientia localia cum utilitate admittit à quibus cancer omninó exacerbatur, ut Galenus scribit. Prætereà cancer vix, unquam perfectè sanatur, & si uras aut seces, gravius, ut ait Celsus, affligit, prædicti tumores scissionem admittunt, nec amplius redeunt, si decenter curentur; atque hæc sunt tubercula, quæ Hippoc. non suppurari dixit, sed semper fieri duriora, deinde ex ipsis cancros nasci occultos.

5. simpl. 9

2. de morb. mul. text. 24.

Causa.

Causam huic malo plerumque præbet menstruorum omnimoda suppressio, aut eorundem imminutio, si modo, quod tenue est, fluat, crassiore, ac fœculento sanguine intus remanente; insuper sterilitas, quia in causa est, ut mulier neque in puerperio, neque in lactatione à pravis, & melancholicis recrementis expurgetur; ideoque virginibus, viduis, & nuptis sterilibus, aut, quæ præmaturè parere desierunt, affectio supervenire solet; causam etiam præbet improba victus ratio, ut crassa, viscida, & vitiata edulia, quæque fœculentum humorem gignere apta sunt, epatis ad generandum tale recrementum aptitudo, ac imbecillitas splenis, qui, quidquid de eâ superfluitate generatur, trahere nequit; vita sedentaria, vel curis, vigiliis, & mœrore jactata; quippe cuncta hæc crassos gignunt humores, aut bonos nimium exsiccant, & in adustos commutant, qui immediata existunt hujus tumoris causa.

Signa.

Signa sunt tumor aliquantulum major cancro, conspicuus, colore cineritius, aut subobscurus, cum duritie, ac venis in circuitu nonnihil livescentibus varicum instar, quibus si adjungas, quæ superiùs dicta sunt, tum propria habebis signa, tum ea, quibus à reliquis tumoribus discernitur, quamobrem sermonem convertam ad ea, quæ futurum cancrum, aut exulcerationem demonstrant, quæ cum imminent, inquit Hippocrat. cit. prius ora amarescunt, & quæcumque gustant, amara videntur, & accipere renuunt ac compescenda faciunt, mente percelluntur, oculi duri fiunt, obtusè vident, & ex mammis dolores ad jugulum transiliunt, & sub scapulas;

las: mammæ graciles fiunt, & ipsæ per totum corpus extenuatæ sunt, sitiunt, spiritus est imminutus, & non olfaciunt, & nares obtusæ, & non levantur; quorum signorum incipientibus hisce tumoribus sat est quædam apparere, procedentibus plura, in jam perfectis ferè omnia.

Curatio Curarur 6. remediorum generibus: primo, victus ratione adustis humoribus contraria qualem jam c. præcedenti descripsimus.

Evacuatio & diversio Secundo evacuatione simul cum diversione à mammis; diversio potissimum fiet frictionibus, crurum lavacris, & mensium provocatione, vel alterius evacuationis, si quæ suppressa sit, evacuationem melacholici humoris in corpore redundantis fœliciter auspicabimur à sanguinis missione ex brachio, ni menses prolicere animus sit, tunc enim ex pede facienda est, aut si minus commodè id fieri queat, fontanella altero crurum aperienda, qua quidquid crassum, & mordax, defectu naturalis evacuationis, exuperat, educatur.

Purgatio. Purgatio deinde post attemperationem, & præparationem humoris per sirupos ibi de scriptos per Epicrasin semel aut bis in mense sic fiat. ℞ Rhabarb. electi ʒ i infundatur in ℥ iiij decocti foliorum senæ, & prunorum, colaturæ, & expressioni adde confectionis hamec sine scammonio ℥ ß aut sirupi rof. solutivi, vel de cichoreo cum rhabarb. ℥ i; aut exhibeantur per intervalla ℥ iiii alicujus ex prædictis sirupis purgativis, aut Elleborismi Mathioli c. d melancholia à nobis descripti, quibus urgente necessitate addi potest ʒ i lapidis lazuli pro libr. sirupi vel grana iiii stibij præparati pro dosi: sumitur etiam ʒ i. Rhabarb. in infusione seri caprini. Inter unam, & alteram purgationem rotulâ aliquâ cordiali utendum est, ut triasandali, diamosci, lætitiæ Galeni, aut ʒ j theriacæ optimæ, vel mitridatij;

Admonitio. Quod si obstructio alicujus insignis visceris simul adsit, eam ante localium applicationem usu chalybis præparati, vel simili aliquo medicamento demollire conabimur.

Topica. Tertio à primâ statim purgatioue localibus utendum est, non quidem adstringentibus, sed ijs, quæ repellendo humoris acrimoniam simul retundant, & majorem inhibeant fluxionem; talia erunt mixta ex emollientibus sive malacticis, & exsiccantibus, quæ media sunt inter ea, quæ cancro, & quæ scyrrho applicari solent: sic initio quando tumor mammarum citra causam manifestam dolere incipit, utendum oleo rof. aut omphancino cum succo plantaginis vel solatri, ac si fervor adsit in plumbeo mortario agitentur, ex quibus etiam additâ cerâ, & pinguedine anatis emplastrum fieri potest: idem præstat unguentum de tutia, sed mirabilis est efficaciæ lamina plumbea crebris foraminibus pervia, ut autor est Gal. 9. simpl.

Lamina plumbea. *Unguentū* aut unguentum sic paratum, quod ab eodem autore commendatur ℞ olei rof. omphancini ℥ viii plumbeo pistillo in mortario plumbeo agitetur ad spissitudinem, & coloris mutationem, tunc adde pulveris cerussæ, lithargyrij an. libr. 1. misceantur diligenter in eodem mortario, & fiat linimentum; *1. Secundū locos.* idem præstat beneficium cerotum philagrij, emplastrum filij Zachariæ, diachylon Rasis, cum pulvere marchasitarum, plumbi usti, lithargyrij, aut sequens unguentum olei rof. ℥ iiij, cerussæ ℥ ß plumbi usti, tutiæ præparatæ, lithargyrij pulverizati an. ʒ i, sevi caprini, pinguedinis gallinæ, anatis, caponis an. ℥ ß, ceræ q. s. fiat unguentum; vel hoc aliud, olei amygdalarum dulcium ℥ j ß, pinguedinis gallinæ, caponis an. ʒ ii, pinguedinis suillæ ℥ ß, plumbi usti ʒ iiij ceræ q. s. fiat ad modum telæ ceratæ aut ℞ unguenti de tutia, emplastri filij Zachariæ partes æquales. Prodest etiam unguentum, aut oleum ex bufone, aut oleum de viperis, præsertim cum venenosa subest materia;

Repellentia sine adstrictione. quod si magis repellere animus sit, & fervorem compescere ℞ succi sempervivi libr. ß. olei rof. cerussæ an. ℥ ß agitentur prius in plumbeo mortario, deinde leviter bulliant, in quo madida linteamina imponantur; est etiam utile foliorum solatri, plantaginis an. m. ij bulliant in succo

ſucco malorum granatorũ, contundantur, & adde, limaciarum cum conchulis contuſarum xxx iij fiat cataplaſma: vel applicentur folia fraxini, cocta in aquâ fontanâ, & contuſa, & locus decocto foveatur; ſequens linimentum maximæ eſt utilitatis, *Vnguentũ de ranis.* ranas virides xx. in aquis puris, vel in herbis degentes vivas, àdhuc ſi habere poſſis, ſin minus recenter mortuas butyro recenti vel pinguedine anatis convolutas in ollam vitream multis foraminibus pertuſam projice, ollam indito in alteram capaciorem bene lutatam, tunc per partem ſuperiorem ignem appones, donec butyrum, & ranas in majorem ollam ſatis eliquari comperies, ſeparata pinguedine ranas comburito, donec in pulverem redigi poſſint; ex quo pulvere & ranarum pinguedine ſolâ vel additâ cerâ mirificum parabis linimentum, cui conſimile aliud eſt ex pulveribus cancrorum, vel limaciarum, cum prædictâ pinguedine: aut emplaſtrum de carnibus ranarum; vel aliud ex limaciarum carne, & conchulis ſimul piſtis; aut certè hac deſtillatione partem inunges, terebinthinæ ℥ ij, maſticis, ſarcocolæ, an. ℥ j ß, ligni aloës, yreos, carpobalſami an. ℥ iij ſciſſa, & contuſa, plumbeo piſtillo in mortario plumbeo diu ducantur, poſtea in alembico plumbeo vel ſtanneo, lento igne ſublimentur, tandem deſtillentur, & liquor in plumbeo vaſe recipiatur, cujus liquoris ℞ ℥ j, balſami optimi, olei de vitellis ovorum an. ℥ ß miſce, poteris in deſtillatione addere carnes ranarum, limaciarum, ac gallinarum ova ſimul cum teſtis conquaſſata. Conficitur etiam emplaſtrum ex ciceribus coctis in aqua pluviali, & cinere, cum paſſulis mundatis, & foliis rutæ mixtis omnibus & contuſis; emolliunt inſuper cuncta illa, quæ c. præcedenti dicta ſunt in 4. remed. genere; ſed & pleraque alia in hanc, & reliquas hujus tumoris curativas indicationes ſcribunt *Lib.16.c.48* Aëtius, & Mercatus hoc c.

Quarto ſi dolor ſit vehemens anodinis, in quem uſum laudat Aëtius roſas, *Anodina.* melilotum, ac ſemen papaveris, paululum omnia trita, vino paſſo cocta, & vitellis ovorum ſubacta: vel pſylij, quamtumvis in cretico maceretur, & cum dactylorum pinguium carne conteratur & adde foliorum plantaginis, capitum roſ. exſiccatarum q. ſ. cum adipe anſerino, fiat emplaſtrum, apponatur in exiguâ quantitate, ne gravet; Prodeſt etiam linimentum ex oleo roſ. omphancino cum pinguedine aliqua, vel ſine illâ, ac ſi dolor ſit adhuc vehementior ℞ olei roſ. ℥ iij ſeminis papaveris albi ℥ j, opii ℈ j gummi arabici ʒ iij ceræ q. ſ. fiat linimentum; cui conſimile aliud paratur ex muſcilaginis ſeminis cydoniorum, phylij extractæ ſucco ſolatri, aut plantaginis ſingul. ʒ ij, ceruſſæ, tutiæ, vel lithargyrii ʒ j, agitentur in mortario plumbeo; vel applicetur ſola muſcilago in prædicto mortario agitata. At ſi dolor vehementiſſimꝰ fuerit, confert fomentum, quod recipit, ſucci plantaginis, lanceolæ vermicularis, vel conſolidæ majoris ℥ iiij, ovorum albumina ij, aquæ roſ. olei roſ an. ℥ j, aceti albi ℥ iij calefiant, & linteum imbutum apponatur, utilis eſt etiam herba Eriſimon, quæ ab hiſpanis dicitur, *ſaramago*, ſi ejus folia applicentur, aut emplaſtrũ ex ipſis coctis cum hydromelite conncinetur, quod qui- *Fragoſus* dam habent pro mirifico ſecreto; prodeſt præterea ſpuma ſaponis cum aquâ roſaceâ agitatâ, & appoſita.

Quinto ijs, quæ malignam exulcerarionem impedire valent, & efficere, *Cancrũ inhibentia.* ne affectus in cancrum commigret; cui rei apta ſunt quæcunque nuper diximus; præter quæ apponitur utiliter ſuccus naſturtij, coriandri, & intybi cum aceto, & farinâ lentium decorticatarum; aut gallitricum, tormentilla vel agrimonia cum nuce rancidâ, ac vetuſtâ piſtata, quas etiam herbas mandere utile fuerit, aut appicatur ranarum pinguedo vel ipſarum unguentum paulò ſuprà deſcriptum.

Sexto reliquis non proficientibus ad manus opera veniendum antè tamen *Prima curandi ratio manualis.* utiliſſimum fuerit corpore benè præparato hanc experiri curandi rationem, qua quidam cum laude utuntur, & utilitatis gratia, quam inde

inde capiunt non exiguam, religiose seu potius superstitiosè cælant. Subtili, aureoquè ignito cauteriolo foramen in parte efficiunt, in illum sublimati granum indunt, superposito linteo madido, in vaccino butyro, sequenti die prorumpit alba quædam, & crassa materia, & fungosa, quam radicem vocant, cujus si nonnihil remanet, ægyptiaco unguento, aut pulvere Joamis devigo extirpant, cui usui & ad malignitatem cohibendam utilem esse comperimus pulverem lapidis bezoartici, aut succum nicosianæ; Deinceps locum mundificant unguento apostolorum, ac regulariter curant, ita gloriantur cancros curâsse, cum potius hosce curaverint tumores, vel scyrrhos exquisitos. Alii scissione utuntur, quæ tamen exequenda non est, nisi tumor in summitate mammæ consistat, ut antea ex Aëtio monuimus, nam reliquos, qui aut mediam mammam occupant, aut prope costas sunt, vel in pectore, humeris, sub alis, & inguinibus, scissione avellere non licet, quia perfectè tolli nequeunt, & sanguinis eruptionis timor incumbit, ex quâ æger inter manus pereat, nisi aut jam adeo induruerint, ut soli scissioni cedant, aut ulcerari incipiant, tunc enim licet costis adhæreant extirpandi sunt, quia quò diutiùs immorantur, eò certiùs perdunt, itaq; eos, qui in summitate existunt, quia securè fieri potest, secabis, hosce ob periculum præsentaneum, ut Rasius docet. Scissionis modus hic est à junioribus utiliter inventus. Corpore, victu, & medicamentis præmunito tertio à purgatione die post prandium duo ovi vitella unà cum albumine & rosaceo agitantur magna lychinorũ copia ex tenui stupa parata, pulvinis etiam, & ligaturis quinq; digitos latis, acu consuendis fœmorib. idonea cum tenaci filo eoq; duplo, tunc patiens resupina collocetur, adsintq; utrinq; duo homines, qui brachia firmiter contineant, ne ipsa sibi contranitendo impedimento sit; aliæ duæ mulieres crura ejus contineant, ipsa à cingulo parte superiori nuda esto, linteum utrinq; sit, quo sanguis defluat; tunc chirurgus per partem posticam mamillæ duritiem comprehendat, ut extrà ad papillam promineat, ac prudenter divertat, ne ipsa papilla excidatur, quod si versus axillam fuerit tumor situs, divertendus etiam est, ne musculi ab axillaribus orti lædantur.

lib. 4. s. 4. c. 44.

13. continentis.

Secunda curandi ratio

His constitutis, tumoreq; manu sinistra firmiter comprehenso acutissimâ novaculâ chirurgus tantum cutis longitudinaliter aperiat, quantus tumor ipse fuerit, deinde ex utroq; tumoris latere caro commota exscindatur, & separetur, ita tamen ut tumor non feriatur, quòd si sanguis erumpat, globulo ex bombace facto locus opplendus est, quem alter eorum, qui brachia continet digito comprimat, ubi utrinq; tumor detectus fuerit, ac separatus, acu, filoq; medius transfigatur, ipsumquè filum alteri filo alligatum alicui astantium committatur, à quo firmiter teneri oportet, atq; hinc inde contra eam partem quà chirurgus secat divertendum, ubi probe fuerit ab utroque latere tumor separatus per inferiorem partem penitus abscindatur, idq; expeditissimè digitis admotis, ut totus tumor abscindi sentiatur, nihilq; ex eo relinqui; quod scarificatorio gladiolo aciem acutam utrinq; habenti, quo tumores aperiuntur, commodè fiet; hanc totam operationem celerrimam esse oportet, & adeo expeditam, ut plus in trajiciendo filo, eoquè colligando, quam in tumore penitus eruendo moræ sit, ob debilem fœminæ naturam, dejectumq; animum. Abscisso tumore diligenter providendum, ne quid remaneat, quod facile cognoscetur, si nulla superest durities, tuncq; partes leviter comprimendæ fœculentus sanguis extrahendus, ne posteà fomentum præstet.

His expeditis, sanguis omnis, qui ex vulnere fluxit, abstergatur, mox lychini ovo intincti indantur, nec tamen multi, ne comprimant, ac dolorem augeant, deinde stupæ imponantur eodem ovo madidæ, pulviniq; & ligatura. Postero die eadem horâ communi digestivo curetur, aut balsamo ex iis, qui communiter parantur, ad vulnera curanda, quod applicatur plumâ leviter eo intinctâ, & sicca filamenta superponuntur, ita enim caro ipsa paulatim coalescit, super balsamum emplastrum basilicon applicatur, aut theophrasti, quo utiliter utimur, ac mirabilem præstat operationem, tandem ubi jam satis ulcus coaluit, filamentis

filamentis siccis cum eodem emplastro cicatrix inducitur, emplastrum bis in die abstergatur, ac tum in primâ operatione, tum aliquot dies post sit semper in promptu pulvis restrictivus, ut si forte hæmorragia magna contingat, sisti tempestivè possit, aut interim, dum opus fit, mamma prope radicem ligatura comprimatur; quod si tumoris aliquid, aut virulentiæ, seu pelliculæ in ulcere remaneat, causticis medicamentis potius utendum, quàm ustione; quippe ustio in hisce locis cordi proximis, & partibus vicinis usurpanda non est, ne viscera exurantur, ut Galenus sapienter monet: quia autem maximi in praxi momenti est, sæpius commendare oportuit ne ustio fiat, nisi urgente sanguinis nimiâ profusione, quo in casu aureum requiritur instrumentum ad dactyli formam, eaque duntaxat pars comburenda, quæ superfluit, sanis illæsis manentibus; sed & insuper ad partem posticam mammæ ea adhibenda, quæ fluxionem, & cauterij calorem valeant compescere, ut succum poligonij, equiseti, sempervivi, plantaginis, portulacæ, cum bolo armeno, & terrâ lemniâ (quod etiam in superiori curatione advertendum) ac si quid adhuc supersit causticis potiùs, quàm copioso igne extirpandum erit.

Admonitio.

2. ad Glauc. c. 10.

Admonitio altera.

Scholium.

Mercatus hoc loco sic distinguit inter Scyrrhum exquisitum, & non exquisitum tumorem ab Hispanis Zaratan dictum, & cancrum; quod exquisitus scyrrhus à melancholico humore generetur, ac dolorem non habeat conjunctum; non exquisitus ex admixtione alterius humoris, ac leviter doleat: cancer ex humore adusto atrabiliario cum magno dolore fiat: Inter cancrum verò, & scyrrhum Zaratanum illum constituit, quem ex quovis alio tumore generari prodidit, jam jam in cancrum tendente, à quo tantum differat, quod curetur, & emollientibus gaudeat; cancer vero acerbiori sit præditus dolore. Verùm, uti mihi quidem videtur, non exquisitum scyrrhum bis nobis describit, & Zaratanum (ita enim libet appellare illum tumorem) ab eo inutiliter diversum facit, ideoque ut hoc constituat discrimen conatur interpretari Galenum 5. simpl. 9. ubi scyrrhum ex atrâ bile fieri dixit, per atram bilem humorem intelligens melancholicum; cum tamen nihil minus Galenus ibi voluerit, siquidem apertè dixit, ex eâ fieri cancrosum scyrrhum. At inquit Mercatus humidis curat, quæ cancrosis non conveniunt. Respondeo, Galenum non curare humidis cancrosos scyrrhos ex melancholia atra bile perfusa; sed eos duntaxat quibus dura pituita causam præstitit; cujus hæc est dictio, Nempe quæ proprie emollientia vocantur medentur scyrrosis tumoribus ex pituita resiccata: *& infra*, at quæ ab atrabiliario succo indurantur, cancrosa sunt omnia, & ab emollientibus exasperantur. *Eò tamen tendere videtur Mercati mens, ut novam tumoris speciem invenisse glorietur, quæ tamen à non exquisito scyrrho nequaquam differt, ut ex Hipp. Rasio, Avicenna, & Vigone monstravimus, quocirca nos, qui peregrinis opinionibus non applaudimus, nec ingenij decus putamus, absque necessitate nova obtrudere, novam illam tumoris speciem ponere supervacaneum omnino duximus. Porro hic est ille tumor, quem Italus quidam per Germaniam, Poloniam, & Angliam non citra vulgi admirationem curabat remedijs, hoc cap. & c. de struma dictis, fucatis tamen, & aliâ specie indutis, ne dignoscerentur propter lucrum, quod non exiguum faciebat, cancrum curâsse prædicans. de quo c. sequenti.*

Mercatus Zaratanū distinguit à cancroso scyrrho.

Fuchsius Italus.

Scissionis modus hic est] *Aëtius lib. 4. s. 4. c. 45. hanc operationem fieri docet, & sistendi sanguinis gratia subinde urens quoad tota amputatio à summitate usque ad sanam partem sit peracta; ac primas inustiones sistendi sanguinis gratiâ facit, postremas ad omnes morbi reliquias abolendas; quarum quidem ustionum, etsi urgente necessitate usus sit ob sanguinis eruptionis metum, tamen morbi reliquiæ causticis medicamentis commodiùs, ac securiùs extinguntur, ut à nobis jam dictum est.*

De mammarum cancro.

CAP. XXII.

Definitio. CAncer, græce carcinos, Celso carcinoma, Galeno cancrosum tuberculum, est tumor malignus, inæqualis, durus, ore prætumido, aspectu teter, aut lividus, venas tumidas, crassasque in circuitu habens, protervus, calidus, & qui potius à curatione efferatur, quam mitigatur. Dicitur cancer ab effigie, quia venas turgidas habet, quemadmodum cancer aquaticus pedes; quidam ita nuncupari autumant, quia sicuti cancer animal, asper, & durus est, & quidquid forcipibus suis ceperit haud facile dimittit, ita tumor iste difficulter avelli potest ab ijs partibus, quas semel obsederit. Paulus tumorem esse sine dolore scribit: Aëtius dolorem ei tribuit; Hunc sequitur Mercatus, illum Gorrhæus in suis definitionibus. Celsus alium sine dolore, alium cum dolore esse refert; alij inter quos est Benedictus Textor dicunt initio esse sine dolore, qui tamen postea advenit; sed meliùs Avicenna litem componit, dicens alium esse vehementis, alium mitioris doloris, quod fortasiè per indolentem Paulus intellexit. *Cel. lib. 6. 43. Fern. 3. 4. c. 15.*

Differentia Porro duę adhuc sunt cancri differentię celebriores, alij enim occulti dicuntur, alij non occulti; & occulti tàm ij qui sine ulcere sunt à veteribus fuerunt appellati, quàm qui in penitioribus corporis partibus latitant, ut in palato, in intestinis, & in sinu muliebri, quem peculiariter occultum Philoxenus appellavit. Qua in re miror Mercatum sapientissimum virum ulceratum cancrum duntaxat ubicunque sit, occultum judicare, indè sumpta ratione, quòd curationem non admittat, non enim quia curationem non admittit occultum vocat Hipp. sed quia occultus est, curationem dixit non admittere. Ideoque magis concinne, ut mihi quidem videtur, Mattheus de Gradi, & Dinus Florentinus non ulceratum cancrum occultum etiam fuisse appellatum existimant, illum tamen duntaxat, qui in interioribus partibus latet, aut qui etsi oculis sit manifestus, radices tamen in abditis corporis partibus occultas habet, modo ulceratus sit, modo non, atque Hippocratis aphorismum rectissimè utrisque aptari, quia neuter curandus est; mitiora enim medicamenta renuunt, si vero per incisionem aut adustionem cures, quâ solâ viâ extirpari posset, ulcera nunquam consolidabis, & hominem curationis afflictione ad mortem usque excarnificabis, qui nullâ fortasse curatione adhibita longiori tempore vitam, & cum minori molestiâ transegisset; malunt enim homines sæpe malum aliquod tolerare, quàm certam oppetere mortem, & plerique pro ambiguâ ancipitiq; valetudine deformiorem, sed securam magis vitam degere, meliusque est infantem mucosum relinquere, quàm nasum omnino avellere. Illis vero, qui non ulcerati in summâ corporis parte hærent, aut qui, etiamsi ulcerati vel occulti sint, laborantes adeo molestant, ut ipsi manû ultro admovere desiderent, curatio adhibenda, quia major est molestia sine medicamentis, quàm quæ à paleativis afferri potest, quibus duntaxat verum cancrum tractandum esse plerique censent. Nam ut Celsus scribit, quidam ferro adusserunt, quidam scalpello exciderunt, neque ulli unquam medicina profuit, sed adusta concitata sunt, & increverunt, donec occiderent, excisa etiam redierunt, & causam mortis attulerunt. Incertum enim est, an ex sententiâ Hippocratis, & Galeni in com. aphorismi eos etiam, qui in summâ corporis sine ulcere consistunt profligatoriè curare liceat, & sane experimentis constat, neque hos etiam consanescere, ob succi crassitiem, qui neq; repelli, neq; discuti potest; si vero ad suppurationem perducatur, ulcus fit cacoëthes, quod curationem similiter respuit.

Lib. 6. aph. 38. *M. cons. 9.* *Cancer occultus curationem respuit.* *Cancer verus paleativus duntaxat gaudet.*

Causa. Gignitur cancer ab atrâ bile, id est, ex eo humore, qui fœcivinariæ similis à liene expurgatur, ubi tamen calorem conceperit, quem si nec per alvum, nec per hæmorrhoidas, nec per menses natura expellit, aut ad crura decumbit, ubi varices efficit, aut ad universam cutem, ubi elephantiasis nascitur (quam aliqui

univer-

univerſalem cancrum appellare conſueverunt) aut alias quidem partes impetit, uti os, oculum, vulvam, pectus, colem, anum, præſertim vero ad mulierum mammillas, quia fungoſæ, & inanes, tùm à capite, tùm ex utero facilis eſt decurſus, quâ etiam in parte Galenus ſcribit, cancri animalis effigiem longe evidentiſſimè repreſentari; itaque continens, & materialis cancri cauſa humor eſt melancholicus, qui jam ferbuit, & aduſtus eſt, actu tamen fervidus non exiſtit; at ſi iterum referbuerit in exulcerationem duritiem deducit, quo differt ab anthrace, ſive carbunculo, qui ab atrabilario fervidovè ſanguine generatur, ut docta eſt Pauli ſententia, ad Galeni, & Avicennæ mentem.

Mammilla cancris plurimum infeſtantur. — *2. ad Glauc. 6. 10.* — *Anthrax, ſive carbunculus.*

Signa.

Cognoſcitur ex renitentia tactus, radicibus longè extenſis, venis circùm ſitis varicoſis, quibus veluti alligatur, colore cineritio ad rubrum vergente, interdum ad lividum: aſpicientibus mollis apparet, tangentibus duriſſimus eſt, dolore ſæpe per ſcapulas ad claviculam extenſo: interdum ejus obſcura ſunt rudimenta, & ciceris magnitudine ſive fabæ uno alterovè, aut pluribus etiã annis perſiſtit, deinde nucem, juglandem, & ovum æquat, quòad tandem in ampliorem molem attollatur, & increſcat. Ubi vero exeſâ cute ulcus efficitur, tum corruptæ carnis ſpeciem tumor exhibet cum fœtore, ſordidâ illuvie, horrido aſpectu, labris præduris & inverſis, ac ſanies tenuis, nigra, aut fulva ex eo manat, vapor inde gravis cordi, cerebro, & ori communicatur, febris aſſidua, & crebra animi defectio adeſt.

Vlcerati ſigna.

Prognoſtica — *6. aph. 38.*

Prognoſtica ex ſupradictis facilè deſumes; nam occultos habentes cancros melius eſt non curare, inquit Hipp. curati enim citiùs pereunt, non curati longiori tempore durant, idquè Celſus confirmavit, quam tamen ſententiam, ut ſcribit Galenus, multi magnæ autoritatis medici ad alios etiam cancros dilatârunt: diſcernere autem, an curationem admittat, nemo poteſt niſi tempore, & experimento; ſi enim impoſito medicamento adurente malum leniatur, & ejus indicia minuantur, procedere curatio poteſt, ſi vero irritatur, & excandeſcit, removenda ſunt omnia acria & vehementia.

Curatio.

In curatione multum, ac diu variatum eſt; quidam enim, etiam non ulceratis cancris auxiliares manus nõ eſſe adhibendas autumant, ut nuper diximus, experimento ducti, quod multæ mulieres cancros in mammis habentes, ſolâ bonâ vivendi ratione nullo medicamentorum localium irritamento, perinde ac ſi nullum paterentur morbum, incolumiter, ac proſperè vitam diutiſſimè protraxerunt. Verum quia id rarum eſt, & facilè materia ibi colligitur, quæ putrefacta in malignam evadit exulcerationem; aut continuo repercutientium uſu in pectus, & thoracem reſudat, Empiemaquè gignit, ut ex continuatione plumbeæ laminæ viſum jam eſt; ideo non proficientibus medicamentis c. ſuperiori dictis, quibus non ulceratus cancer tractandus eſt (demptis tamen malacticis, quæ in cancro haudquaquam uſurpanda ſunt) præordinatâ victus ratione, quæ minimè generet atram bilem, de qua etiam ibidem diximus: Præparato inſuper, & præpurgato corpore medicamentis, quæ melancholiam reſpiciant, ut ſirupo borraginis, de pomis, de Epithymo, cum aquis borraginis, fumariæ, meliſſæ; ſubinde ſumptis pilulis fœtidis, de fumaria, de lapide lazuli, de nitro, ac ſimilibus; tertiâ à purgatione die ſi inefficacem eſſe viderimus curationem, per reſolutionem, uti ſæpe eſt, quam commodiſſimè id fieri poſſit, extrahetur eâ ratione, quâ dictum eſt capite ſuperiori de cancroſo ſcyrrho 6. remed. genere.

Reſolutio. — *Præparatio.* — *Purgatio.* — *Manus opera.*

At ſi ita profundas abditaſquè radices habere comperiamus, ut ſciſſionem non admittat, nec reſolutivis cedat, tùm paleativis utendum eſſe cenſemus, ac ijs, quæ blandiantur duntaxat, in quem uſum utile eſt certis, quibus commodum videtur, anni temporibus, præſertim vere, & autumno corpus purgare, deinde ſingulis menſibus duas treſvè pilulas atram bilem reſpicientes deglutire noctu ad ingreſſum lecti, cancro autem nondum ulcerato applicare imprimis convenit ſequens unguentum; Lithargyrij ℥ j. ducatur in marmorea pilla cum plumbeo piſtillo, & adde donec incorporentur aquæ roſ. olei roſ. an. ℥ iij. idem

Topica paleativa in non ulcerato. — *Vnguentũ.*

præſtat beneficium unguentum pompholigos per ſe, aut ℞ olei roſ. ℥ iij. in pilla plumbea ducantur ſuperaffundendo paulatim ℥ j. ſucci ſolani, deinde adde pulveris lithargyrij ℥ ij. pulveris Joannis de Vigo ℥ ß, pulveris cerusſæ lotæ, plumbi uſti loti, an. ʒ iij. ceræ albæ ʒ vj. miſce, fiat unguentum liquidum, quo pars inungatur aut linimenta madida ulceri indantur, aut ℞ olei roſ. ℥ x. ducantur ſub ſole in mortario plumbeo ad craſſitudinem, & nigredinem, poſtea adde plumbi uſti loti ℥ j. cerusſæ, pulveris lithargyrij an. ʒ xij. ducantur ſimul cum ℥ j. ceræ albæ, donec mediocrem acquirat conſiſtentiam, aut tutiæ lotæ ac cerusſæ partes æquales terantur, & addita ſ. q. ſucci portulacæ, vel cucurbitæ, olei roſ. & muſcilaginis phylij, fiat linimentum frequenter applicandum: prodeſt etiam aqua ſolatri, in quâ amylum, thus, aloë ac terra lemnia diſſolvantur, in quo etiam cum ulcus adeſt, linimenta madida apponantur, quæ nunquam exſiccari permittes, ne & tenacius ſanguinem eliciant, & dolorem pariant.

Topica in iam ulcerato cancro.

Linimentũ.

Cum vero ulceratus jam cancer apparet, etſi ſuperiora omnia conducunt, utiliſſimum tamen eſt id, quod recipit olei roſarum, olei omphancini an. lib. ß, ſevi hircini, vitulini, unguenti roſ. populeonis an. ℥ ii. ß, ſucci ſolatri, plantaginis, acetoſæ an. ℥ j. ß, vini, granatorum ℥ ii. ß bulliant lento igne ad conſumptionem ſuccorum, ac vini coletur, & adde cerusſæ ℥ ii. ß, lithargyrij ℥ v. plumbi uſti ʒ x. tutiæ alexandrinæ ℥ j. ß, caphuræ ſecundum artem trituratæ ʒ j, ceræ albæ q. ſ. fiat linimentum liquefactâ cerâ cum oleis, & in colaturâ miſceantur mineralia ducendo per duas horas in mortario plumbeo: ſunt, qui addunt prædictis unguentis pulverem Stibij præparati, aut arſenici, aut mercurij præcipitati ad ʒ iii. pro ſingulis libris: vel etiam admiſcetur pulvis lapidis bezoartici orientalis, aut Nicoſianæ; Monardes laudat pulverem hordeoli Indici: Andreas Lacuna pulverem ex cancro animali frixo in ſartagine cuprea tempore canicularium, ac poſtea trito, quem etiam pulverem morsis à cane rabido conferre Dioſcorides ſcripſerat. Aqua aluminoſa ſuper ignitum laterem affundatur, ibiquè infrigidari ſinatur, colligatur, ac in ea intinctum linteum ulceri applicetur, quia mirifice putridam carnem conterit: vel etiam aqua fortis tenui linteo excepta; aut ſume aquæ roſ. partes duas, ſucci coriandri partem j. aquæ ardentis partem mediam, mellis roſ. partem etiam mediam, aquæ matris ſylvæ tantundem, aceti quartam partem, viride æris ℥ ß coquantur in ollâ vitreatâ ad quartæ partis conſumptionem factâ reſidentiâ, id, quod purius eſt, aſſervetur in vaſe vitreo, ac filamenta in eo madida ulceri imponantur. Valleſcus de Taranta extollit pulverem auripigmenti cum ſucco ſolani, & plantaginis, ſi cum penicillo in hoc intincto ulcus tangatur, quo multos curatos fuiſſe à cancroſis ulceribus teſtatur. Alij cum ſanguine alicujus, qui eodem malo fuerit affectus, ulcus inungunt; alij ipſum ulcus lanceolâ ſcarificant, tunc lavant, exprimunt, & ſuperinſpergunt hunc pulverem: Pulveris bufonis partes tres, viridis æris partes ij. ſublimati pertem unam; deinde ſuperimponunt papyrum emporeticam aquâ madidam, cruſta exciſa curant ſolo bufonis pulvere, & papyro emporetica. Quidam magnum nomen adepti ſunt, hac curandi ratione, quâ narium præcipue cancri, quos *Noli me tangere* dicunt, feliciter curantur, arſenici, ac lactucæ ſylveſtris menſe Junio collectæ partes æquales in pulverem redigantur, corpore præpurgato pellicula leviter tenacula avellatur, tunc prædicti pulveris ulceri tantum aſpergatur, quantum ulcus facile recipere poteſt ſuperpoſitâ papyro emporeticâ, quæ manu detineatur, quoad hæreat, ſic per integros 30. dies maneat, in quibus ulcus non attingitur; Prima die nullus adeſt dolor, ſecundâ agranativus, tertiâ dolor plane evaneſcit, in fine prædictorum 30. dierum ſenſim ſcara manu amoveatur, quæ ſi leniter non excidat, linteum butyro delibutum apponatur, & ſi patiens fuerit acutioris ſenſus, & dolor ex motione premat, butyrum

Hordeolum. Lapis bezoarticus.

2. lib. in Dioſc. c. de cancro.

Liquor.

Diverſæ aliæ cancri curandi rationes. Prima. Secunda.

Noli me tangere.

etiam

etiam ante diem trigesimum utiliter applicabitur; quod si scarâ excisâ caro appareat adhuc nigra, vel pravi coloris, pulvis denuò continuetur, quoad rubeat, at si portiunculæ quædam albæ commixtæ sint, quas alij nervos, alij radices mali vocant, sequenti unguento extirpentur; ℞ ceræ albæ, sævi hircini an. partes æquales, myrrhæ, thuris, masticis, singulorum quartam partem cum pauco sapone molli, fiat unguentum miscendo, quoad infrigidetur, quod filamentis ex molli linteo abrasis apponatur, & alterum linteum eodem madidum unguento bis in die apponatur, interea singulis curationibus pelliculæ illæ albæ, seu mali radices forpiculâ leviter avellantur ni unguento contegantur, postea regulariter curetur ulcus, quod si sanguis fluat, filamenta sola apponantur. Plerique alij hanc tertiam curandi rationem cum felici successu *Tertia.* sunt experti: radicem serpentariæ majoris collectam mense Junio transversim scindunt, filo lineo trajiciunt, & ad umbram exsiccant, ita suspensam ut parietem non attingat, in subtilissimum pulverem deinde redigunt, cujus accipiunt ℥ j. arsenici non splendentis ʒ iij. fuliginis camini parum, cuncta benè mixta in pixide servant lignea, tunc si ulcus sit putridum, arundineo cultro scalpunt, ut parum sanguinis exeat, ac pulverem subtiliter inspergunt, gossypiumque salivâ madefactum superponunt; prædicendumq; est, quod per diem ac noctem unam dolorem patiens sentiet acerbum, ac pars intumescet, sed quò tumidior evadet, eò melius, nec tamen removendum est medicamentum, sed scaram excitabit, quæ sponte post octavum diem cadet, tuncque sordidum ulcus mundificant melle ros. succo apij & farinâ hordei, aut cum unguento Isidis, superposito unguento de tutiâ, si vero radix aliqua mali remanet, pulverem repetunt, ad removendam scaram nihil omnino addunt, sed naturæ permittunt, quod opus peragitur corpore antea præpurgato, & hac curandi methodo Crato aliquot curasse scribit. Verum medicamenta hæc caustica, & planè *3. Epist. 411.* corrosiva mammarum cancris raró sunt adhibenda, ob cordis vicinitatem, sicuti neque prope alias partes præcipuas, nisi probè exusta, aut aliis mixta medicamentis, quę eorum vim infringant: tale fuit procul dubio medicamentum, quo Fuchsius Italus cancros curare asserebat, ideoque medicus cancrorum vocabatur; *Fuchsij curandi ratio* ejus curandi ratio hæc erat; inspecto loco secretum, ut dicebat, sibi pulverem applicabat, si intra triduum tumor non exacerbabatur, sed in melius tendebat, sanari posse prædicebat, idque ex sibi secretis signis, quæ ego nulla alia esse existimo, quàm quod à medicamento corrosino non excandescere, indicium est radices non admodum altè esse infixas, nec humorem valdè adustum, uti diximus, tunc igitur pulvere persistebat, ad 30. usque diem, quo termino, ut referebat, radices extinctæ, ac attritæ ex se cadebant, ac si quid adhuc adhæreret, scalpello sensim præscindebat; deinde pulvere incarnante, ex myrrha, thure, & similibus utebatur; superposito convenienti unguento puta basilicone, aut theophrastico; tota tamen curandi vis consistebat in eo pulvere, quem mihi ostendit Stadæ, & erat coloris cineritij, ponderosus, sic ut *Pulvis Fuchsij.* metalla recipere certum sit, quia vero patientes exiguos ex eo sentiebant dolores, exustum esse minerale, & alijs convolutum, quæ acrimoniam compescerent, nemini dubium esse debet, taleque concinnari posse, ex supradictis, arsenico, stibio præparato, sublimato lapide bezoartico, Nicosiana, hordeolo, singulis per se vel omnibus mixtis cum aliquo ex ijs, quæ superiùs dicta sunt, quæ quispiam pro libitu, & occasione experiri poterit, & medicamentum procul dubio mirificum inveniet.

Scholium.

Gignitur cancer ex atra bile] *Illustris, & controversiæ plena est de materia cancri apud scriptores disputatio, nam Brachelius ex melancholico succo minimè adusto oriri; ideoque male quosdam ex fervidâ bile gigni dixisse pugnaciter contendit. Placiti ansam Galenus dedit qui cancro causam præbere dixerat humorem* melan-

Quæst. Quis humor sit materia cancri.

6. aph. 38.

Brachelij opinio.

melancholicum, qui eſt fex ſanguinis, & à liene attrahitur, is autem humor aduſtus non eſt, neque fervidus, ſed pura ſanguinis ſuperfluitas, atque benigna, cum ſit lienis alimentum, rectè dixeris ſanguinem melancholicum cum eodem 6. aph. cit. 2. ad Glauc. cit. *Huic è directo contrariam tutatur ſententiam cum Paulo Fernelius, qui ex bile atrâ ſanguinevè fervido ac retorrido cancri originem conſtituit, utraque tamen harum opinationum illiminanda, Prima quia ſic cancri materia, à materiâ ſcyrrhi non differret. Secunda, quia ſi acrior humor eſſet, & actu fervens, procul dubio anthracem, aut exulceratum cancrum faceret, vel ſaltem diu ſine exulceratione permanere non ſineret; quocirca ex melancholico potius ſucco aduſto, & qui jam ferbuerit oriri dicendum eſt, qui ſi denuò acrimoniam concipiat, exulcerationem in cancro efficiet: cum igitur Galenus inquit, ex melancholico ſucco, qui eſt lienis nutrimentum, cancrum fieri, non de eodem ſucco adhuc integro intelligatur, ſed jam aduſto, ita enim ſcribit lib. de atra bile,* procedente tempore *(de melancholico humore ſermo erat)* terminatur in cancrum: ubi acrior & contumacior hic humor fuerit, cancrum exulceratum: ubi autem mitior latentem, & citra ulcus producit, *ut hinc obiter intelligas occultum cancrum non abditum duntaxat, & in partibus interioribus reconditum, ſed non ulceratum etiam à Galeno nuncupari; At carbunculum à ferventiſſimo, atroquè ſanguine oriri, autor eſt idem Galenus lib. de tumoribus præter naturam, ubi hoſce omnes tumores à melancholico humore originem trahere refert; ſed ut à calidiori carbunculum, ita ab eo, qui minus calet, oriri cancrum conſueviſſe.*

P. lib. 4. c. 26. f. 7. pat. c. 3.

Galeni loc. enodatur.

Cancer an ſit contagioſus.

Vapor inde gravis] *Mirum, quòd cancer contagio careat, præſertim ulceratus, & qui tetrum expirat, eoquè magis mirari ſubit, quòd ejuſdem naturæ ſit cum elephantiaſi, quæ tamen contagioſa eſt, niſi dicas contagioſum cancrum non eſſe, quia ſoli morbi corporis univerſi communicantur; non tamen video cur procax humor, & fervens in parte aliqua contentus tetrumquè de ſe expirans vaporem, contagionem efficere non poſſit.*

De mammarum magnitudine & flacciditate.

CAPUT XXIIII.

QVia grandiores mammæ præter deformitatem, quæ mulieribus ſemper acerba fuit, cancris ſuſcipiendis ſunt magis expoſitæ, ideo de mammarum incremento hic agendum fuit, & quia, cùm fœminæ laudum noſtrarum præcones eſſe ſoleant, danda opera eſt ut hujus ſexus aſſequamur gratiam, & cunctis earum malis occurramus, ut de nobis benè ſentiant. Eſt autem hic affectus immoderata quædam & indecora mammarum magnitudo, quæ ſemper turpitudinem inducit, interdum etiam operationes brachiorum impedit, & lactis boni generationem, quia in illis plus conficitur, quam oporteat, ideoque corrumpitur; quæ nocumenta agnoſcentes Amazones dextram mammam ſibi reſecabant, ne impediretur brachiorum ac manuum motus, aptioreſque ferendis armis redderentur, & ut manus dextra robuſtior evaderet, toto nutrimento in eam diſtributo. Sunt etiam aliæ mulieres, quæ adeo pendulas habent mammas, ut inde mammoſæ dicantur, ſive mammeales, luſitane *mamudas*; virorum inſuper illi hac indecentia laborant, qui temperamento ſunt humidiori, ac venas habent exiles. Porro parvæne, an magnæ mammæ gignendo lacti commodiores ſint nos jam alibi copioſè diſſertavimus.

4. de nat. mul. c. 12.

Cauſa.

Cauſæ magnitudinis mammarum ſunt, crebra earundem contrectatio, retentio menſium, copia alimentorum, præſertim humidorum, flatulentorum, ut caſtanearum, raparum, & ſimilium, ideo ruſticis mulieribus peculiaris

laris est. Signa oculis subjiciuntur, sic affectæ periculo prorsus non vacant, nam quò majores sunt mammæ, eò facilius cancris afficiuntur, uti dictum jam est. *Signa.*

Curatur hæc affectio quatuor remediorum generibus, Primò cibis adstringentibus, qui tamen minimè sint flatulenti, à quibus, frequenti balneo, & potu nimio fœmina omnino caveat. *Curatio.*

Secundò ijs utendum, quæ sanguinis attractionem impediant, mammarum incrementum prohibeant, ac partes densas reddere valeant, ne facilè influentem humorem suscipiant, in quem usum commendantur folia, vel succus cicutæ, aqua myrthi, capitum ros. aut destillationis pinearum cum pauco aceto, & alumine, in quibus madidus pannus mammis applicetur, aut sequens cataplasma ℞ succi cicutæ ℥ iij. cerussæ, acaciæ, thuris an. ʒ iij. aceti ℥ j. misce; cui commodè additur bolus armeniæ, farina hordei, pulvis spongiæ combustæ, cortex granatorum, alumen, plumbum ustum, ex quibus etiam cum cera, & oleo myrthino unguentum conficitur; aut ex ℥ j. micæ panis cum ʒ j. opij, & s. q. aceti aliud concinnatur; ova perdicis illita à proprietate mammas constringunt, aut pulvis testæ eorundem cum cadmia, cera, & oleo mastychino: valet etiam ut refert Quintus Serenus, prassium, lapathum, & papaver, si cum fece aceti commisceantur. Aëtius ad coërcendas virginum, & reliquarum fœminarum mammas laudat æruginem ferri cum oleo omphancino, aut vino subactam, ac mammis appositam. *Repercussio.* *Cataplasma.* *Ova perdicu.*

Tertiò si jam mammæ excreverint, curantur ijs, quæ sanguinem absumant, humorem fluentem impediant, & jam contentum in mammis digerant, semper tamen adstringentia superent: quæ enim resolvunt, mammas emolliunt, & flaccidas reddunt, in hunc usum confert menses largius prolicere, præsertim si suppressi sint; deinde sequens unguentum admoveatur; ℞ luti, quod reperitur in molis tonsorum ℥ ij. olei myrthini ℥ j. aceti ℥ ß misce; aut aliud, quod paratur ex ejusdem luti, boli armeni, vel rubricæ fabrilis ℥ j. cerussæ ʒ ij. olei mastychini ℥ ij. ß, emulsionis seminis Jhoschiami ʒ j. ß ex quibus fiat linimentum, super quod imponatur linteum madidum in decocto gallarum. Sunt quæ violenter ubera ligaturis comprimunt, quod tamen sæpè lædit, & inflammationem parit; multis tamen prosunt formæ mammarum plumbeæ interius illitæ oleo ex semine Jhoschiami ac mammæ contineantur intra hasce formas, quæ indies coangustentur. *Discutientia.* *Vnguentum* *Mammæ ligaturis fortiter non comprimantur.*

Quartò postquam detumuerunt, & flaccidæ, ac pendulæ factæ sunt adstringentibus duntaxat utendum, ut cymolia, bolo armeno, rubrica fabrili, unguento comitissæ, & aliis supra jam descriptis: utilia etiam sunt reliqua, quæ solidare valent partes, quorum uberiorem reperies materiam infra lib. 4. c. de rugis à partu 2. remed. genere. De cæteris mammarum affectionibus, & de mammarum pilo eodem etiam lib. 4. oportunius agendum est, quæ igitur ibi reperies hisce connectere haud pigeat. *Adstringentia si flaccidæ sint, & pendulæ.*

FINIS LIBRI PRIMI

PARTIS SECUNDÆ.

De Morbis Mulierum

LIBER SECUNDUS

De affectibus, qui viduis, ac virginibus accidunt.

SECTIO PRIMA

De uterinis propriè dictis affectionibus.

De strangulatu ex utero.

CAP. I.

POsteaquam affectus cunctis fœminis communes præcedenti lib. curare abundè docuimus; Postulat rerum ordo, ut de ijs, quæ virginibus grandiorib. ac viduis accidunt, continuatâ serie in hoc lib. sermoné instituamus. Inter quos uterini affectus, quos etiam hysterica symptomata medici appellare consueverunt, præcipuum obtinent locum; & inter hos quidem primus ac communissimus uteri suffocatio existit, quæ etiam ablatio respirationis ex utero vocatur, & vulvæ strangulatus, rectiùs tamé dixeris strangulationem ex utero, videtur enim in eâ fœmina suffocari ex causâ ab utero communicatâ. Est autem, definiente Paulo, strangulatio uteri, ad superiora recursus; vel est magna respirationis offensio cum corporis refrigeratione ex uteri vitio, vel, ut copiosiùs definiamus, est uteri versus diaphragma aut alterutrū latus retractio, cum emissione qualitatis sive substantiæ venenatæ ad partem aliquam principem ex retento menstruo, putrido semine, vel quopiam alio humore; mensium enim appellatione alios etiam humores Galenus intelligit; Porrò nec uteri commotio duntaxat, nec retentio seminis, aut menstrui, adeo mira symptomata, ut sæpe in hoc morbo apparent, excitare posse videntur, nisi in veneni naturam humores hi in utero transmutentur, ut Galenus ipse 6. de locis copiosè disputat; cujus tamen veneni vis latet, quo usq; à naturâ humor ad expulsionem dimoveri incipiat, tunc enim commotus, vel plus imprimit, vel partem aliquam tangit, vel vaporem ex se emittit, quem antea non emittebat, unde subitò accidentia infert, uterusquè primus malum sentit, & pellere nititur, ideò violenter contorquetur, ac interim varia excitat symptomata veneni qualitate, sive substantiâ ad alias partes immissis, quod sæpe per lienis regionem ad cor, indeque ad guttur transferri, & nos animadvertimus, & mulieres experiuntur. Quod si nocumentum cerebro communicatur, aut meningibus, sævissima, ac varia infert deliramenta: Si cordi, præcordia sursum convelluntur, ac suppresso arteriarum pulsu, & anhelitu veluti exanimes in terram fœminæ concidunt, ac universum corpus perfrigeratur, quia obstructis naturalibus meatibus spiritus egredi non possunt, ideoque sanguis corrumpitur, & quodammodo concrescit, quam ob causam ad frigidos affectus hunc reducunt Galenus, Avicenna, & alij primæ notæ Scriptores; quos sequuti dicimus, affectum esse in frigidâ intemperie nudâ interdum, nonnunquam cum affluxu substantiæ, qui ad morbos insitu sive figura etiam reducendus

Nomina.

Definitio.

lib. 3. c. 7.

27. c. lib. de nat. humana.

Morbi conditio & natura.

c. 5.

Species morbi.

cendus est, quando simul pervertitur, contorqueturq; uterus, aut sursum, vel in latera retrahitur, sic ut ejus cervix extra naturalem situm obstetricibus appareat. Nil autem mirum, si utero affecto, afficiantur etiam reliquæ partes principes, hisceque mediantibus universum corpus; siquidem cum illis maximum habet consensum, cum cerebro nimirum per spinæ membranas ac per nervos; cum jecore mediantibus venis; cum corde mediis arteriis; cum intestinis, & vesica vicinitate: cum ventriculo septo transverso; liene, ac pulmone partium continuitate, ac etiam per occulta spiracula.

Vteri consensus cum variis partibus.

Pars affecta primo ac præcipue, totusque morbi focus in hoc malo uterus est, in eo enim sanguis menstruus, aut semen corrumpuntur, & venenatam quandam ex naturâ loci qualitatem acquirunt, unde postea respirationis instrumentis communicatur, cujus rei argumentum est, quod viduis, iis maxime, quæ antea probè purgarentur, ac parerent, & virorum concubitu gauderent, quibus dum postea privantur, retenta menstrua, & cohibitum semen in utero corrumpitur, & grandioribus salacibusvè virginibus, quibus quicquam in utero præter ætatem, & consuetudinem detinetur, id accidat: quilibet enim humor in utero hoc modo corruptus ejus generis vaporem ex loci natura venenatum expirat, ut unde vita, illinc & summa veneni pernicies sæpe etiam mors ipsa exoriatur. Cæterum corruptio illa menstrui aut seminis tum in vasis uteri, tum in utero ipso fieri potest, ac prope testes, quæ tamen diu durant affectiones, & diutinæ virginum febres potius ex causâ intra uteri vasa conclusa ortum trahunt; eæ vero, quæ viduis accidunt, & grandioribus virginibus salacibus, & virorum colloquiis, & contactui assuetis, ex iisdem substantiis in uteri cavitatem prolapsis enascuntur, neque mirum, humores in propriis & naturalibus locis computrescere, siquidem id etiam per febres continuas contingit, sanguine intra venas putrescente. Nec Solum vidvis, & virginibus grandioribus affectus particularis est, verum etiam monialibus, & aliis, quæ ad Venerem proclives cùm sint, tamen viri consuetudine non utuntur; & iis quæ propter medicamenta steriles fiunt; aut quibus post abortum vel partum lochia retinentur; Virginibus vero, quæ aut salaces non sunt, aut 20. annum ætatis, non præterierunt, raro ex corrupto semine vitium accidit, nisi nimio virorum consortio assueverint. Cum vero ex retentis, aut diminutis menstruis contingit, fere circa menstruationis tempora invadit, aliâs per alios circuitus recurrit, sicuti epilepsia; plerumq; tamen circa hyemem, & autumnum, vulvâ repletâ, aut seminali aut aliâ materiâ.

Pars affecta.

Vnde vita illinc etiam mortis causa.

Humores in propriis vasis sæpe putrescunt.

Quibus affectus peculiaris.

Triplex hujus mali differentia, species sive gradus, primus cum laborantes ægrè respirant, pulsum habent parvum; sensu tamen non privantur. Secundus cum pulsu, & respiratione privari videntur, nisi quod in medio pectore minimum superest, & universum corpus perfrigeratur; tertius, in quo præter jam dicta brachia etiam, & crura contrahuntur.

Differentia.

Magnam habet similitudinem cum syncope, catalepsi, apoplexiâ, & epilepsiâ; à quibus tamen sic distingues, à syncope quidem pulsu, nam in animi defectione cessat; in suffocatione uteri remanet licet exiguus, rarus, & languidus, in syncope sudor frigidus, & color lividus adest; in suffocatione color non mutatur, aut certè ruber seu pallidus est, sudor nullus: à catalepsi, quia sic affectæ frigidæ remanent, & oculis apertis neque audiunt, neque vident, quod suffocatis non contingit: Ab epilepsia convulsione, quâ carent verè suffocatæ sine complexu alterius affectus, licet convulsivum nonnunquam patiantur motum; præterea, quia in uteri suffocatione mulier vocata sæpe audit, præsertim cum pungitur, aut pili avelluntur, sentit, & manu collo admotâ se suffocari indicat, ac licet non possit respondere tamen post accessionem recordatur, & non habet spumam, qualis conspicitur in epilepsia; in Epilepticâ autem accessione neque vocata audit, nec postea recordatur, & spumam in ore habet: Ab apoplexiâ, quia stertor non adest, neque anhelitus, aut sensus penitus intercipitur. Insuper in hystericis spuma signum

Distinctio ab aliis morbis.

signum est salutis, in aliis lethale. A lethargo etiam febre discernitur, qua præfocatæ non vexantur. A venenis denique frigidis assumptis, dolore, icteritiâ, vomitu, unguium,& extremitatum lividitate, quæ sicuti in venenatis non adsunt. Verum, quia pleraq; ex his symptomatibus communia esse solent, accuratè omnia intueri oportet, ne turpiter decipiamur.

Causa. Ex dictis jam constare arbitror, causas hujus mali antecedentes esse retentionem menstrui, seminis, aut alterius substantiæ à quibus distentis vasis uterus retrahitur ascendere solet, & aliquantulum propriâ sede dimoveri, quippe repleta corpora quantum in latum, & profundum extenduntur, tantum in longitudine breviora fiunt, & quo breviora eò magis ad originem retrahuntur, ac si æqualiter id fiat recta erit ipsius transmutatiò, & sine inclinatione; si vero inæqualiter ad partem vehementiùs trahentem incumbet; non tamen veluti errabundum animal per corpus discurrit, ut alibi jam docuimus, sed ex tensione retrahitur. Quod autem retentio menstrui, vel seminis hujus affectus causæ sint, constat, quia mulieres quæ probè purgantur, & coeunt, raro sunt hystericæ, at frequenter illæ quibus menses supprimuntur, etiam si viro utantur, ut apparet in nuptis, vel quibus retinetur semen, etiamsi probè repurgentur, ut constat in viduis, & monialibus, ac libidinosis virginibus. Avicenna, & Averroes tertiam causam addunt, fluxus albi retentionem, & experientia testatur, si supprimatur, fœminas, quæ eo vexabantur, in uteri strangulatum incidere, quæ causa sub sanguine menstruo contineri debet, non enim solum sanguinem comprehendit, sed alios etiam humores. *Av. 31. 3. tract. 4. c. 16.* *Aver. 3. collig. 29.* Sunt etiam remotissimæ causæ, aër frigidus spiramenta constringens, & impediens evaporationem, quies, somnus superfluus, dimissio coitus, balnei, aut frictionis, cibi, ac potus multitudo; quippe cuncta hæc humores augent, & eorum resolutionem impediunt; præterea animi affectus, qui sanguinem, spiritus, ac humores solent agitare: boni etiam, ac grati odores, ad quos uterus retrahitur, præsertim vero Zelotypia hunc parit affectum, ut Montanus tradidit. Causæ vero conjunctæ sunt, corruptio retenti seminis, menstrui, aut aliorum humorum, à quibus tetri, ac ut plurimum venenati elevantur vapores: omnium tamen communissima, & immediata causa est, vitium instrumentorum respirationi inservientium, ab humore vel vapore ascendente, præpedienteque spirituum animalium transitum, ita fit, ut tùm infrequentiâ, tùm intarditate, & parvitate respirationis, nihil majus possit excogitari; ac si ad vocis instrumenta causa pertingat, nil eloqui possunt etiamsi velint, tum ob hanc causam, tum quia defectus aëris ob respirationem impeditam loquelam interdicit; & quia instrumenta immota manent, ideoque aërem, qui locutionis est materia, trahere nequeunt, unde constat triplicem esse, in hoc malo difficilis respirationis causam; *Triplex difficilis respirationis causa in uteri strāgulatu.* Primam mutatum uteri situm; Secundam frigidum ipsius temperamentum, ex semine per corruptionem frigefacto, cujus halitus respirationis instrumenta pertingit; Tertiam corruptum, putridum, ac venenosum halitum, à putridâ substantiâ elevatum, qui obturatis meatibus respirationis vias occludit; ex quo fit, ut sæpè fœminæ ascendere â pube, per alvum, & umbilicum, ac lienem aliquid persentiant ad os ventriculi, & guttur, quò ubi pervenerit, concidunt ita, ut animam egisse diceres, nec priùs ad se redeunt, quam flatus, & humiditas ipsa, à quâ flatus elevatur, ex locis muliebribus profluat. Is igitur halitus, si cerebrum pertingat, deliramenta gignit, ac involuntarios motus; nonnunquam sensus, ac motus privationem; furore insuper fœminæ capiuntur vel convelluntur, quæ causa est cur scriptores affectionem hanc similem epilepsiæ esse dixerint: si cor halitus feriat animi deliquium & syncopem infert, si ventriculum, morsus ventris, & plurima eructatio accidit.

Signa. Signa quintuplicia sunt, quædam instantem accessionem prænuntiant; quædam jam præsentem demonstrant: alia à semine an menstruo fiat declarant; alia in quem locum uterus incumbat; ultima prognostica existunt,

&in-

Signa instantis accessionis.

& instantem quidem prædicunt, mentis tarditas, torpor, virium imbecillitas, refrigeratio, pallor faciei, tristis aspectus; præterea manibus comprimunt ventrem, quia sentiunt aliquid ibi moveri, & adscendere, adest crurum segnities, infirmitas, & contractio, somnolentia, desipientia, quibusdam risus, aliis lachrimæ, aliis utrumque, à quibus etiam monitæ non cessant, adhæc morsus oris ventriculi, cibi fastidium, nausea, sitis, tumor ventris, ac dolor, hipochondriorum murmur, seu borborismus, & quædam veluti rerum omnium oblivio, pulsus debilis, cordis saltus, dolor capitis, nonnunquam etiam rubedo labiorum, faciei, & oculorum, qui etiam interdum contrahuntur, aut ita clauduntur, ut aperiri facile nequeant. Præsente jam affectione respiratio læditur, vox intercipitur, motu & sensu privantur, aut convulsivum motum patiuntur, stupent, vertigine corripiuntur, delirant, & cum quâdam veluti desperatione clamant; Ac licet intelligant, & audiant, respondere tamen nequeunt, tandemq; in dorsum veluti mortuæ cadunt, aliæ etiam actionibus integris manentibus difficilem duntaxat respirationem habent, unde colligitur, non semper circa cor, & ventriculum morsum, seu compressionem fieri, sed halitû ad partes respirationis elevari. Inclinante jam accessione quia discutitur causa, malæ rubent, sensum, & intellectum recuperare incipiunt, oculi post multam gravitatem aperiuntur; tunc uterus incipit laxari, & humiditas quædam ab eo prodit, cum ventris crepitu, tandem profundis emissis suspiriis ad se redeunt, ac sic exsurgunt, & corpus firmari incipit.

Signa præsentis affectionis.

A sanguine nè, an semine fiat cognosces, quia omnia symptomata à vitiato semine quam à sanguine tantò vehementiora sunt, quantum vitiatum semen, quàm menstruum ad noxam corpori inferendá vim obtinet majorem; quod Galenus cit. observasse scribit; unde fit ut apnoæ, convulsiones, vocis abscissio, anhelitꝰ difficultas, pulsus abolitiones, animi defectiones, ac sensus cujusdam vaporis ab umbilico, & pectine, ad superiora ascendens, qui altius fauces invadens, eas quasi vinculo perstringere videtur, prorsusquè spiritum intercipere, magno suffocationis metu, morbum arguant à seminis corrupti retentione pendere; cujus rei majorem certitudinem facit, si mulier à coitu desiderato diu abstinuit, & otiosa fuit, præsertim si vidua, vel monialis est, & ritè purgatur, ac naturaliter multo abundat semine. Sin autem à sanguine fiat, ipse suppressus fuit, mammæ turgent ob sanguinis ad illas regurgitationem, gravitas in corpore sentitur, sensus hebetatur, dolores adsunt oculorum, colli, fœmorum, & juxta renes ex calefactoquè sanguine superiores partes rubent.

Signa sanguinis aut seminis putrescentis in utero.

Porro æqualiter uterum versus superiora retrahi suspirium demonstrat, vertigo, capitis dolor, cibi fastidium, nausea, ructus, & intestinorum crepitus; ad anticam vero partem, posticam, dextram, aut sinistram torqueri indicia fuerint, si fœminæ gravantur, dolent, tument, ilia, pecten, vesica, aut rectum intestinum, & cervix uteri ab obstetrice conversam in eam partem sentitur; ac si fœmina viro utatur, semen illabitur, quia os uteri perversum est. Specialius tamen si versus vesicam uterus convellatur, urina supprimitur; si ad sedem, impediuntur alvi excrementa, dolores occupant lumbos, podicem, imum ventrem, ac rectum intestinum: si in partem sinistram, dolor acutus ac vehemens habet lumbos, crura, & hypochondria; mulier claudicat; si ad cor, spiritus adest difficultas; si ad septum transversum, & præcordia, de repente voce privantur, ipsa præcordia dura fiunt, strangulari videntur, dentes conserunt, & vocatæ non audiunt.

Signa indicantia in quam partem uterus incumbat.

Prognostica

Ex hoc morbo multæ se iterum recolligunt; aliæ in ipsis acessionibus subitò periêre; deterior tamen, ac periculosior est, quæ ex seminis retentione, quam quæ ex retentis menstruis suffocatio fit, item ea, in quâ animi defectio adest, & tum respiratio, tum pulsus magis aboletur; ea insuper, cujus accessiones crebrò repetunt, ac diu durant; in his enim si pulsus fiat inordinatus, & creber; postea in totum aboleri solet, cum syncope, ac tandem exiguo humore faciem irrorante moriuntur. Minus malum est, si illæso spiritu reliqua symptomata adsint:

adsint: si sensus, & motus integri maneant; si rarius accessio invadat, & breviori tempore duret: si ex menstruis fiat, quæ cum retenta fuerint, jam apparere incipiant. Minus etiam malum, si frigidæ mulieri contingat, quàm si calidæ, si prægnanti (nam iis etiam accidere scribit Hippoc.) quam si viduæ, aut virgini: Cum his tamen gravidas, licet menses non habeant, rarò hæc affectio exercet, nisi ex accidenti, febre nimirum, pravo vitæ instituto, aut antiquo uteri temperamento, quibus Hippocrates addit pituitam à capite ad præcordia defluentem, quæ respirationem impediat; rarò quidem gravidas exercet, quia fœtus puriori alitur sanguine, pars etiam ad replenda ubera regurgitat, reliquus ad lochia servatur, & à naturâ prohibetur, ne putrescat, quia in chorio conservatur, non minùs quam in suâ vesicâ bilis. Cæterum grandioribus etiam fœminis seminis, & mensium annos jam egressis ut septuagenariis, rarò suffocatio ex utero contingit, nisi à pituitâ in ipso utero putrescente; frequentiùs tamen cessante mensium purgatione naturali 45. aut 50. anno vel cessat morbus, vel ingravescens interficit. Quod tamen mulieri, quæ uterinis symptomatibus molestatur, aut difficulter parit, superveniens sternutatio bonum sit, liquet ex Hippoc. cujus rei causa est, quia ostendit naturam propriarum meminisse motionum; & quæ prius torpebat, excitari; deinde etiam quia concussu sternutatio naturam excitat, & excernit, quæ partibus infixa hærent. At ubi morbus invadere assuevit, instar comitialis diuturnus efficitur, & per circuitus repetens.

1. de morb. mul.

Suffocatio ex utero raro gravidas exercet.

5. Aph. 35.

Signa discernentia inter mortuam, & præfocatam

Sunt tandem alia signa, quæ distinguunt inter præfocatam, & mortuam, & vulgariter quidem floccis naribus admotis, clausis fenestris, & recedentibus adstantibus, cyatho aqua pleno pectori imposito, aut speculo ori, ex eorum motu, infectionevè præsentem respirationem, vitamque arguunt. Verum quia hæc parùm firma sunt, ideo pilorum avulsione potius de vitâ cognoscendum, & sternutatoriis, ex pulvere hellebori, ac piretri naribus insufflato, aut pennâ intinctâ in aceto acerrimo squillitico, in quo ruta incoxerit. Sed neq; hæc certitudinem habent plenam, quia in quibusdam sola pulsatio vitam tueri potest, quapropter suffocati, apoplectici, ac epileptici meritò aliquandiu servantur, etiam nullo respirationis indicio: fuerunt enim jam plerique ex sarcophago relati, & ex sepulchro auditi. Cur verò Arabes his, Germani cunctis defunctis triduum definierunt, causa videtur, fœtor qui in triduo ab obitu manifestatur: addunt alii humorum motum; cum enim sanguis perpetuò, pituita quotidiè, bilis tertio quoque die, melancholia quarto moveatur; ad unum horum, si superesset homo, excitandus erat. Ad curationem igitur vocati medici, caveant diligenter, ne incauti mortuæ remedia adhibeant; neve mulicularum communi errore, quidquid affectus illis contigerit, in uterum rejiciant, cum possint ex aliis causis suboriri; ne tandem vulgari superstitione sic affectas ab immundo spiritu teneri judicent.

Curatio. Admonitiones.

Deinde quia affectus per circuitus repetit, duplicem requirit curationem, unam in accessione, alteram extra accessionem: & in accessione quidem tria potissimum symptomata urgent, strangulatio, convulsio, animi defectio, quorum remedia promiscuè ferè triplicem curandi scopum respiciunt; Primus est, uterum reducere ad propriam sedem: Secundus prohibere, ne vapores sursum ferantur; tertius, humorem in utero contentum, qui est evaporationis causa, foras pellere; quæ omnia ut compleantur, in exacerbationibus patiens cibum nullum, aut perexiguum capiat, ut Paulus notavit; deinde cervice, & scapulis acclivibus collocetur, fœmoribus inguinibusquè declivibus, ita enim uterus faciliùs reducitur, in quem usum crurum ligaturæ dolorificæ, frictionesquè conveniunt non solum infra, sed etiam supra genua, præsertìm in interiori parte, tandemquè ventris ipsius deorsùm versus, non sursum, neque circum circa tunc uterus inferius ducendus ventri admota distenta manu madidâ in oleo laurino, rutaceo, anethino, de spica, vel florum auranciorum oleo, sive unguento quod hispanis dicitur (*manteca de azahar*) Posteà supra

In accessione.

Situs.

Ligatura.

Frictiones.

umbilicum

umbilicum præcordia fasciis fortiter ligentur; ita enim vapores non ascendunt, uterus reducitur, discutitur humor, & attenuatus ab excitatâ expultrice faciliùs pellitur; cucurbitulæ etiam cum igne copioso fœmoribus citra scarificationem *Cucurbitulæ.* affigendæ sunt, deinde utrinq; in inguinibus, quippe uterum deorsum trahunt obligamenta in illis partibus affixa: supra umbilicum vero, ut quidam non citra magnum errorem faciunt, minimè applicentur, quia aut uterum sursum trahent, aut elatum retinebunt, possunt tamen inter os pubis, & umbilicum utrinque admoveri, deinde altâ voce proprio nomine patiens compelletur, & quæcunque ligamenta ac vestes supra cor, & pectus habuerit, solvantur, liberumque haurire aërem sinatur; *Aër.* præstat nares, & aures vellicare, pilos digitorũ, pedum, aut etiã pudendarum partium evellere, aut digitos ipsos contorquere: Ac quia uterus bene olentibus reficitur, & ad ea recurrit, pravum spirantibus offenditur, eaque refugit; ideò naribus fœtida suffiantur *Fœtida quæ Vterum deturbare valent.* ut chartâ leviter combustâ, avium plumæ, præsertim perdicis, frusta calceorum, corij, vel pilorum hominis, panni, lanæ, vel cornu caprarum accensis carbonibus imposita; vel etiam naribus odoretur, assa fœtida, galbanum, sagapenum, castoreum, bitumen, sulphur, lucernarum recenter extinctarum funiculi, quidam etiam de munditie, parum soliciti matulam cum lotio veteri, vel dejectione naribus admovent; fuerit tamen commodius sequentem parare suffitum, galbani aceto dissoluti, castorei an. ℥ ß, sulphuris vini ʒ ij. misce, *Admonitio.* ab his tamen quæ jam dictis fortiora sunt, abstinendum, si fœmina Epileptica fuerit, quia cerebrum Epilepticarum alioqui infirmum fœtidis offensum agitatur, unde humores in cerebri ventriculos præcipitantur, ac symptomata ingravescunt; Prodest tamen betonicam, aut rutam viridem manibus contritam naribus admovere, aut pulverem nasturtij, synapi, quæ eadem cum thymo aceto acerrimo incoquantur, & naribus vaporatio fiat, aut insuffletur hic pulvis, *Pulvis.* ℞ synapi, piperis albi, piretri, castorei an. ℈ j. misce; vel alius fiat pulvis ex verrucis, quæ equorum tibijs adnascuntur, in calido furno exsiccatis, deinde contritis, quæ si naribus indantur, quasi momento mulieres reducunt; His omnibus uterus deturbatur, quia ab eis refugit, & excitatur facultas expultrix, quæ noxiam materiam expellendo, paroxismum abbreviat; ac præterea frigiditatem corrigunt, ac digerendi id, quod in utero est, vim possident. Methencritæ, sive syringæ vacuæ syphonem collo uteri immisisse, *Syringæ vacuæ usus.* mox internum pulsorium retraxisse, deorsum uterum revellit. Prodest etiam brioniam in vino sæpius in potu dare tempore somni, aut quovis alio tempore, ʒ j. agarici in vino, quod remedium est Galeni 9. secundum locos, ubi etiam commendat acetum squilliticum in potu datum, aut exhibetur ʒ j. theriacæ optimæ, quæ etiam oleo ruthaceo dissoluta ei parti applicatur, per quam halitus ascendere sentitur, quo solo remedio Nobilissima Margareta ab Alefeldt à periculosissimâ *Error quorundam.* accessione alijs non proficientibus liberata fuit. At quod pleriq; jubent nares claudere, & aërem retinere, ut unito calore, & spiritu, vapores maligni ocyus dissipentur mihi nunquam placuit, periculum enim est ne fœmina penitus suffocetur, præsertim si imbecilla sit. Jam vero bene olentia naribus *Bene olentia utero sunt applicanda.* nunquam sunt applicanda, ideoque medici ad suffocatas accedentes, chirothecas deponant, poma, ac reliqua odorifera. Patiens vero pannis circumtecta, *Suffitus.* ac supra umbilicum ligata recipiat in uterum per sedem perforatam, aut per infundibulum jucundum suffitum ex cassia lignea, myrrha, stacte (quam styracem liquidum vocant) laserpitio, ligno aloës, cariophyllis, maci, amomo, costo, ambra, zibeto, diambra, diamosco, trochiscis de gallia, & de alipta moscata; aut alijs ex supradictis concinnatis; nam cuncta hæc laxandi, calefaciendi, & flatus discutiendi vires obtinent. Mire uterum reficit, & quam celerrimè in propriam sedem reducit suffitus per infundibulum ex verrucis seu eminentijs, quæ equorum pedibus adnascuntur, quod secreti loco haberi potest. In quos etiam usus uteri os perungitur cum oleo Jasmino de Napha, de spica, vel simili alio in quo granum unum atque alterum Zibeti, vel mosci dissol-

Eductio humoris. dissolvatur; aut gossypium eâdem mixturâ delibutum locis inditur; tunc (si fieri id sine scelere possit) obstetrix collum uteri confricet digitis, indice ac medio perunctis aliquo ex prædictis oleis, in quo dissoluta sint odorifera; ut irritatus crassus humor, qui in utero hæret, provocetur, & calefactus excernatur. *Methenchrita.* In ipsum quoque uterum per uterinum clysterem sequens liquor inijciendus, ♃ aquæ naphæ, vel lauendulæ lib. j. aquæ ocymi ℥ iiii. galliæ moscatæ ʒ ii. galbani ʒ iii. musci, & ambræ an. g. v. sirupi de arthemisia ℥ iiii. croci pulverizati, cinamomi, cariophyl. an. ʒ ß misce. *Vomitus.* Hipp. Aëtius, Paulus, & Avicenna vomitum commendant, qui tametsi omnib. conveniat, peculiariter tamen ijs prodest, quibus in ventriculo corruptus cibus, aut pituitosus alius humor accessioni ansam præbuit, quod cognoscitur ex gravissimis ipsius ventriculi doloribus, & quanquam vomitu humor ad superiora trahi videatur, major tamen est utilitas, quæ in hoc casu ex eductione materiæ sequitur; neque verò ciendus, nisi post purgationem, ac si fœmina ad vomendum sit facilis, idque semper cum magna præmeditatione, ne violenter humor superiora petat, ut ipse monuit Hipp. *Hipp. 1. de morb. mul.* Provocabitur autem titillatione faucium cum plumâ madidâ in oleo liliorum alb. tepido; vel patientis os vi aperiatur, & injiciatur decoctum seminis anethi, & raphani, cum oleo liliorum, cavendo ab oxymelite, ac sirupo acetoso, quia hæc uterum afficiunt, si Hipp: & Galeno credimus. *2. de morb. mul.* *Capitis ratio habenda. Embrocha.* At si superiora non sufficiant, totum caput perfundatur oleo laurino, anethino, rutaceo, de spica, vel sequenti similivè alio embrocha, ♃ supradictorum oleorum an. ℥ iiii. aceti ex decoctione rutæ, origani, pulegij ℥ ii. misce, quippe cerebrum calefacit, humores attenuat, & vapores discutit, qui semper cum hoc morbo conjunguntur, imo ipsum efficiunt, & sunt de genere flatuum, ut Serapio, & Valescus de Taranta rectè notarunt. *Hippoc. 3. accut. 39. Gal. 1. ad Glauc. 14.* *Flatus dissolventia. Sacculi.* Quo etiam tempore pubi, & ventri pannus calidissimus imponatur; aut sacculi, quibus includantur cuminum, anisum, semen dauci, sal, ruta, arthemisia, furfur benè calidi, qui sæpè iterentur, aut ex supradictis unguenta, cerota, & pessaria conficiantur, de aliis pauló post; forma vero pessarij talis erit, olei naphæ, vel de *Pessus.* spica ℥ i. ß, ladani ʒ ii. galliæ muscatæ ʒ i. ligni aloës, & cariophyl. an. ℈ i. misce fiant pessaria serico inclusa, ante hoc tamen quod consortat utilis erit alius sic paratus, ♃ succi mercurialis, vel decocti ejusdem ℥ ii. antidoti hæmagogi, theriacæ antiquæ an. ʒ ii. pulveris de hiera ʒ i. misce; valet etiam mirificè inunctio ex oleo Mathioli, quo partes infra umbilicum liniantur, & bibat patiens cochleare j. aquæ vitæ finissimæ ex herbis paratæ ad uterum conducentibus: *Admonitio de virginib.* virginibus tamen, sat fuerit loco pessarij ventrem, ac pudendum inungere, aut si ex retentione seminis laborent, suadendæ sunt, ut nubant; sin vitam castam potiùs ducere velint, parco utantur victu, & abstineant à vino, ac reliquis, quæ semen augent, de quibus ad nauseam jam scripsimus; quod si uterus deorsum processerit, curabitur, ut infrà c. de uteri prolapsu. *c. de gonorrhæa.* Atque tota hæc curatio desumitur ex Hippoc. Aëtio, Paulo, Avicenna, & Galeno citatis & 9. secundum locos in fine.

Curatio cū fit à menstruo. Porro considerandum insuper est, à menstruo nè, an à retento semine accessio fiat: ac si à menstruo proveniat, inchoanda curatio erit à sanguinis missione ex pede, deinde ne excrementorum appositu uterus prematur sequens, aut similis clyster injiciendus est, foliorum malv. mercur. singulorum m. j. florum camomilæ p. ii. seminis anisi, fœniculi; fœnugræci an. ʒ i. coquantur in s. q. aquæ ad tertias colaturæ, ♃. ℥ x. mellis rosati, olei camomilæ, liliorum, aut sesamini singulorum ℥ ii. electuarij lenitivi, aut diaphœnici ℥ ß misce, aut ex hieræ ʒ i. & cumini tantundem cum xx. foliis rutæ, & caricis fiant suppositoria ii. quibus addere licet Agarici, salis gemmæ an. ʒ ii. cucurbitulæ suris, fœmoribus, & juxta pubem applicantur, reliqua ut suprà. *A semine si fiat curatio* At si retentum semen accessionem efficiat, sanguinis missio nequaquam confert, quia vires dejicit, & quòd in utero est non educit; potiusque adhibere convenit glandes, & clysteres tum per uterum, tum per sedem, ut

♃ aliptæ

℞. aliptæ moſcatæ ℈ ii. ligni aloës, cariophyllorum an. ℈ ß muſci, ambræ an. g. iii. excipiantur oleo de ſpica, & cum cera fiat peſſus, qui ſerico includatur, ne in utero liqueſiat, & Zibeto liniatur, cui conſimilis eſt alius qui recipit galliæ moſcatæ, cinamomi, cariophyllorum an. ℈ j. ambræ, moſci, an. g. iii. ladani, ſtyracis an. q. ſ. ut peſſus conficiatur. His ubi jam aliquid ex utero fuerit excretum apponatur emplaſtrum pro matrice aut gummi elemi; aut ex carana, vel tacamaca confectum, vel balſamú, aut ſtyrax liquida, vel oleum de ſtyrace, quibus pro calidis, ſalacibuſque virginibus admiſce ſemen agni caſti, corallium rubeum, pulverem roſarum, aut ſeminis plantaginis; Pro frigidioribus autem hoc ſalubriter paratur, aliptæ moſcatæ pulveris cariophyllorum, angelicæ an. ℈ j. pulveris roſarum corallij albi an. ʒ j. terebinthinæ, & ceræ q. ſ. adde ambræ g. iii. aut ℞. galliæ moſcatæ, diambræ an. g. x. pulveris ſandalorum omnium corallij, agni caſti, roſarum albarum an. ℈ j. ladani depurati q. ſ. fiat emplaſtrum: longè tamen majoris efficaciæ eſt, id quod recipit olei naphæ, vel de ſpica, ℥ j. theriacæ magnæ ʒ ii. pulveris galliæ moſcatæ ʒ ß, zibeti ℈ j. pulveris ſeminis angelicæ, cinamomi, cariophyllorum an. ʒ ß, galbani ʒ ii. ladani depurati q. ſ. fiat emplaſtrum; quo adhuc præſtantius, ac nobilius ſequens cenſetur olei cinamomi, de ſpica, balſami an. ʒ ii. pulveris cinamomi, macis, cariophyllorum, ſeminis angelicæ an. ʒ j. galliæ moſcatæ, aliptæ moſcatæ, diambræ an. g. v, diamoſci g. iiii. ceræ & terebinthinæ q. ſ. fiat emplaſtrum, aut cum cerâ duntaxat fiat unguentum. Aut quia oleum de cinamomo nimis conſtat, ideoque ſolis ditiſſimis ordinandum ℞. olei naphæ, de ſpica, liliorum alborum, laurini an. ℥ j. pulveris galliæ moſcatæ ℈ iiii. ligni aloës, cariophyllorum, ſeminis agni caſti an. ʒ ß ladani, & ceræ, parum miſce, fiat unguentum; aut ex ſola theriaca, cum oleo de ſpica. Cæterum emplaſtra ad formam ſcuti fiant, & in parte acutâ apponenda g. aliquot moſci, ut gratum odorem utero inſpirent, ac ipſum retrahant; extenduntur vero ſuper pannum coccineum, & unum ventri; alterum infra renes in parte poſticâ apponitur. Quibus ſemper miſcenda, quæ ventoſitates diſcutiant ob jam dictam cauſam; ideo clyſterijs additur oleum rutaceum, irinum; fomenta vero & inceſſiones fiunt decocto camemali, anethi, thymi, ſœniculi, rutæ, arthemiſiæ, aniſi, cumini, baccarum lauri; venter inungendus oleo de cinamomo, de angelica, de aniſo, de piperibus, cariophyllorum, quorum guttas aliquot in convenienti liquore guſtet. Peſſarijs, & emplaſtris commiſcetur pulvis cumini, aniſi, rutæ, caſſiæ, cinamomi, ligni aloës, coſti, mirificè tamen proſunt cucurbitulæ ſine ſcarificatione cum copioſâ flammâ inter pubem, & umbilicum appoſitæ. Errant qui illico ab exacerbatione patientibus ſolent exhibere ſacchari paſtam cum ſandalis, & moſco (quam Hiſpani vocant *Alcorſam*) aut aliud ſimile cordiale cum vino; nam vinum vapores gignit, & penetrat, ſubindeque humores denuò in utero commovet, aut eò deducit, atque ita ſymptomata recrudeſcunt, præſertim ſi odoriferum eſt, uterum ſurſum trahit; quocirca ijs ſolum, quibus cum ſyncope acceſſio invadit, ſi nimium reſolvuntur, exhiberi poteſt; quia ad id, quod magis urget, curantis conſilium debet collimare.

Peſſus.

Emplaſtra pro matrice

Flatus diſcutientia, fomenta & inceſſiones.

Extra acceſſionem ſi ex menſium ſuppreſſione, aut diminutione patiens ſit aſſueta incidere in uteri ſtrangulatum, curatio ferè petenda ex cap. de ſuppreſſ. menſt. ſi ex retento ſemine, vocetur maritus, & adhibeantur ea, quæ c. de gonorrhæa ad ſemen extinguendum dicta ſunt: ſi ex uteri inflammatione, menſibusvè aſſatis, corruptis, aut ſuppuratis, ad propria horum affectuum capita recurrendum; particularius tamen, ſi à menſtruo, quod ſæpe fit, contingat, curatur victus ratione tenui facilis digeſtionis, & boni nutrimenti; aër ſit temperatus, minimeque ventoſus, exercitium mediocre, præſertim matutino tempore convenit deambulatio, aut lenta equitatio, geſtatio vero in curru, & navi fugienda plane, quia vomitum ciet, & humores

Extra acceſſionem curatio.

Si à menſtruo retentis curatio.

agitando symptomata excitat, quare non video cur eas, quæ in navi, & curru *Aëtij lapsus* fiunt gestationes laudaverint Aëtius, & Altomarius; Porro somnus solito brevior esto, excrementa alvi respondeant natura vel arte, animi accidentia vitentur, & ea omnia, quæ flatus, humoresquè melancholicos gignere possunt: cibus primis 12. quindecimvè diebus à mensium purgatione frigidiusculus sit, & paucus, haud tamen adstringens, sed leniens, aperiens, lubricans, & abstergens, qualis erit ex pullo cocto cum radice cichorei, petroselini, fœniculi, ciceribus, & croco, aut cum hordeo, lactuca, cucurbita; ptisana etiam aut cremor ejus conducit, potus esto mulsa, aqua hordei, aut serum lactis, in quo per noctem maduerint, flores borraginis vel anisum.

Evacuatio. Venæ sectio. Secundò, evacuantibus ut venæ sectione circa 15. diem ex brachio ad deponendam plenitudinem; quam sequatur purgatio, digesto prius humore per hunc aut similem sirupum, foliorum arthemisiæ, capill. ven. an. m. j. seminis fœniculi, dauci, anisi, rubeæ tinctorum an. ʒ j. radicis borraginis, petros. an. ℥ j. fiat decoctio ad tertias, in cujus lib. j. ß, adde sirupi de duabus radicibus sine aceto, capill. ven. byzantini an. ℥ ii. misce, capiat mane, & vesperi ℥ v. conveniunt etiam sirupus de arthemisia, de hyssopo, de quinque rad. cum aquis nepitæ, pulegij, fœniculi, hyssopi, arthemisiæ, petasitis. Ubi per sex dies usa fuerit sirupis, sequenti mane capiat hanc purgatiunculam, *Purgatio.* ℞. prædictæ decoctionis ℥ iiii. rhodomelitis persici ℥ j. ß Agarici trochiscati in ligatura, rhab. infusi per noctem in aqua cich. an. ℈ ij. pulveris de hiera ʒ ß, aut diaphœnici ʒ ii. misce, fiat haustus; vel si pilulis magis delectatur, *Pilulæ.* ℞. massæ pilul. alephanginarum, de hiera, an. ℈ ii. diagridij g. iii. cum sirupo de arthemisia formentur viiii. mox à 22. die, quo purgationem acci- *Humores discutientia* piet usque ad 25. accipiat singulo mane unam vel alteram tabellam ex rebus paratam, quæ aperiant, calefaciant, & humores discutiant ut diagalangæ, *Rotulæ.* diatrion pipereon, diacalaminthæ, diacimini, diamosci, diambræ, vel ℥ j. *Conserva.* sequentis conservæ, ℞. florum auranciorum conditorum ℥ j. theriacæ magnæ, vel mithridatij, ʒ ß, specierum diamosci, vel aromatici rosati ℈ j. cum sirupo de arthemisia, fiat conserva, cui utiliter additur pulveris castorei ℈ j. vel antidori hæmagogi ʒ j. idem præstat beneficium altera, quæ sic concinnatur, ℞. theriacæ antiquæ, mithridatij optimi an. ʒ ii. conservæ buglossæ ℥ iii. castorei ʒ j. ß, specierum diamosci dulcis, diambræ, aromatici ros. an. ℈ ii. cum siropo de arthemisia fiat confectio dosis cochleare j. seu *Trochisci Rasij.* ℥ j. Rasius laudat sequentes trochiscos, ℞. seminis mentrasti, seseleos. aristolochiæ rotundæ, rubeæ tinct. foliorum agni casti, rutæ an. ʒ ii. cum sirupo de arthemisia, aut capill. ven. fiant trochisci dosis ʒ j. cum aqua fœniculi aut ex decoctione seminis anisi, dauci, radicis, chinæ, vel sarsæ. Prodest etiam hisce *Lapis Bezoarticus.* diebus sumere g. vj. lapidis Bezoartici orientalis cum aqua arthemisiæ, aut duo cochlearia, sequentis aquæ stillatitiæ ℞. Zedoariæ, seminis dauci, radicis *Liquor.* levistici recentis, myrrhæ, rubeæ an. ℥ ii. castorei, radicis pæoniæ an. ℥ ß, Visci quercini decrescente luna collecti, nepitæ recentis an. ℥ iiii. contundantur omnia, crasso modo ponantur in alembico, super affundantur aquæ matricariæ ℥ xij. bene cooperiatur, ne quid exhalet, stet in infusione per octiduum, deinde lento igne stilletur, ac servetur aqua vase vitreo.

Venæ sectio ex pede. Sequenti die, qui erit ferè quartus ante menstruorum adventum, fiat copiosa sanguinis missio ex pede, præmisso crurum balneo, ex decoctione *Balneum crurum.* florum arthemisiæ, capill. veneris, lauri, lavendulæ, pulegij, majoranæ, calamenthi, florum camomilæ, radicis, ac seminis angelicæ, dauci, ibique pedes diutius detineantur, ex quo etiam decocto cum oleo de *Iniectio.* spica, & naphæ injectiones in uterum fiant, addito tantillo malvatici; At sequentibus quatuor diebus interimque dum menses fluunt, si lentè procedant, arte provocentur potionibus, evaporationibus, & alijs cit. cap. jam dictis: venterque liniatur, ut suprà dictum est: & si cor, lien, aut membrum aliud compatiatur, ei per ea prospiciendum, quæ infrà

reperies,

reperies, ubi de eorum affectibus sermo erit. Quæ si non fuerint satis, urina proliciatur ex decocto lupulorum, penthaphili, camemali, capill. Ven. florum papaveris rub. ac buglossæ; vel etiam sudor ex decoctione radicis chinæ, sarsæ, ligni indici; uti colligitur ex Hippoc. sed & in medio mense post sanguinis missionem ex brachio, & purgationem hæmorrhoides provocentur affixis hirudinibus, idq; semel aut bis in anno.

Vrina ac sudoris provocatio.

1. de morb. mul.

Hæmorrhoidum.

Tandem si ex semine affectio ortum ducat, victus esto frigidus, ut portulaca, lactuca, cucurbita, jejunent patientes, lascivum consortium, ac loquelas vitent, Veneris appræhensioné, impudicos sermones, lectiones, musicá, virorú elegantis formæ aspectus, vinum, & carnes, quia hæc omnia semen, & sanguinem augent, ideoque sanguinis missio mirificum est remedium, magis tamen convenit superabundante semine, corrupto minùs, nisi benè carnosa sit juvencula, aut salax fœmina; raró purgationes locú tenent, quia semen non educunt, concitant vero in utero contentum, quocirca nunquam confertis purgationibus utendum, sed iis, quæ paulatinè humores eluant, & vias, quas vocant communes abstergant, ne excrementa in uterum, sed foràs illabantur, & eorum successione aliquid etiam ab utero evacuetur; quod fiet, si bis in hebdomadâ tres capiat pilulas alephanginas, de agarico, de aloë cum rhabarb. mastychinas, de hiera, aut simile aliud medicamentum leniter purgans ex iis, quæ supra retulimus, utendum insuper clysteriis, & glandibus jam descriptis. Hoc medicamentum semini purgando confert, terebinthinæ abietis ʒ iij, agarici trochiscati ʒ j, seminis dauci, cannabis, pulveris ligni aloës an. g. v iij cum saccharo, fiant boli.

Curatio si ex semine.

Boli ad purgandum semen.

Secundo utendum iis, quæ semen gigni prohibent, genitumque extinguunt, atque compescunt, quorum uberem segetem reperies cap. de gonorrhæa.

Tertio purgandus est uterus injecto superius descripto clystere uterino, aut simili quopiam, deinde etiam discutientibus, ac roborrantibus tùm emplastris, tùm unguentis utendum; fuit semper utilissimum manibus gestare poma ex castoreo, galbano, asa fœtida, sagapeno: vel folia rutæ; aliæ cum fructu castoreum duntaxat gestant, reliqua ut suprà in curatione accessionis administranda sunt. Monet tamen, ac meritó Aëtius, mulierem non esse omninò negligendam, recuperatâ tandem sanitate, sed præservationis gratia per certa intervalla suspectis præsertim temporibus medicamentis utendum, sic ut eorum usus non plane deseratur, sed minuatur quantitas.

Vteri purgatio.

Admonitio

Verum si morbus pertinax admodum fuerit, efficacissimum præsidium est fontanellas aperire in utroq; crure, per quas putores ex corrupto menstruo, aut semine spirent ratione venarum, quæ utero, & cruribus communes existunt. Est etiam receptissimum, ac non citra magnam rationem, & experimenti confirmationem in affectibus uterinis contumacibus, medicamentis uti ex chalybe concinnatis, quorum descriptiones petendæ ex capite de febre alba.

Fontanellæ.

Chalybis usum.

Scholium.

Uterini affectus] *Hysteram uterum apellari alibi jam docuimus inde hysterica seu uterina symptomata, quæ ab utero: inter ea gravissimus est strangulatus uteri, cujus excrementa tripliciter peccant, copia, qualitate, putredine: & quidem si copiâ plenitudinis nocumenta adsunt, ut sanguinis fluxus per nares, per vomitum, per urinam, aut hæmorrhoides, disenteria, hydrops, lassitudines, tumores, & alia; si vitium est in nuda intemperie calida, æstuationes parit, sitim, inquietudinem, interdum fœmina pallorem contrahit, coloremvè albidiorem, mœsta est, tædiosa, doloribus vexatur; quod si putredo accedat, mirum est cum una è duabus duntaxat ut plurimum sit materialis causa, semen, aut menstruus sanguis, una formalis, putredo; una pars affecta uterus, quam varia tamen, & admiranda*

Copia.

Intemperies

Putredo.

Varietas symptomatum unde.

symptomata inde pullulent; quæ tamen varietas provenit ex varietate copiæ, membrorum compatientium diversa natura, vario putredinis modo; diverso uteri loco in quo materia putret; & varia natura rei putrescentis; aut prædominantis humoris in materia putrescenti; demum ob putrescentium perfectionem, ac diversam causam moventem. Ita fit, exempli gratia, ut copiæ varietate, si quantitas exigua sit, leves & exiguos excitet affectus, qui etiam levissimis auxilijs, aut sola distractione curentur, & brevi ab accessione fœminæ redeant: maxima vero quantitas sævissimis affectibus fœminam concutit, ac semper vestigia mali relinquuntur.

Consensus.

Consensus fit quia aut membra reliqua utero consentiunt, aut uterus à reliquis membris affectis compatitur: aut humores ibi putrescentes redolent naturam partis à quâ fuerunt transmissi: sunt & aliæ consentiendi rationes per viciniam partium, quâ ratione cum intestinis, & vesicâ consentit uterus, per colligantiam cum venis, & arteriis, per similitudinem cum nervis, cerebro, & ventriculo; per amandationem cum universo corpore, quod per cæcos meatus transpirabile est, & fluxile:

Ventriculi consensu & symptomata fiant.

Ita ex consensu ventriculi, aliæ famescunt, aliæ fastidiunt; aut picaceum appetitum patiuntur, vel ad vomitum propensionem, cui tamen rarò vomitio succedit, quod ex uteri halitu ad os ventriculi provenit; idquè interdum cum murmure, ventrisque rugitu, aut cruciatu.

Cordis consensus.

At ubi cor compatitur ejusdem morsus adest, saltus, dolor, animi defectio, syncope; pulsatio arteriæ, dorsi, ac meserei, unde mœror, anxietas, inquietudo, metus, ac desperatio plerumque tanta, ut se mox interituram putet, ac interdum cupiat, nullaquè ratione in spem erigi recrearivè possit.

Septi consensus.

Ex septi transversi consensu difficilis respiratio, suffocatio, strangulatio.

Iecoris.

Ex jecore depravatio sanguinis, obstructiones, tumores pedum, cachexia, ac febris alba.

Cerebri.

Ubi verò cerebrum afficitur, & animalis facultas, tremores suboriuntur, convulsiones, epilepsiæ, resolutiones, sopores alti, capitis, ac totius corporis cruciatus; vocis, & respirationis privatio, obstructis carotidibus arterijs, reliquisquè respirationis viis, ac musculis, item sensuum tùm interiorum, tùm exteriorum læsio, præterquam auditus, qui in accessione plerumque manet, gustus tamen, & olfactus sæpius vitiantur; hinc deliræ, melancholicæ, furibundæ, ac maniacæ redduntur, aliæ veluti congelatæ nihil respondentes; aliæ cum garrulitate, iracundiâ, & inquietudine, alijsque desipientiæ generibus sese moventes. Hisce omnibus ex utero accidentibus primam hujus secundi libri partem sive sectionem dicavimus; in alterâ de morbis uteri ipsius in compositione, Deo bene juvante, scripturi.

Quæst. An semen in utero deleteriã concipiat qualitatem.

Porro nec uteri commotio duntaxat.] *semen in utero deleteriam qualitatem concipere non posse pugnaciter contendit Mercurialis, ductus veterum, & Hippocratis sententiâ, quâ expressum est, tria ad sanitatem maxime convenire; exercitationem; modum in cibo, & potu; et seminis conservationem. Contrariam sententiam defendit Galenus 6. de locis cit. Avicenna, Averroes, Veiga, Fernelius, ac fere omnes medicinæ scriptores, quia semen excrementum est, quod si detineatur, copiâ lædit, & à nativo calore non regulatum, ab extrario corrumpitur; accedit innati caloris in fœmineo sexu imbecillitas, putredinis causis non repugnans; & quod ipse uterus corporis totius est sentina, & putridorum excrementorum conceptaculum; quod autem deterius semen putreat, facit probitas seminis, ut alibi ex Arist: monstravimus; quo circa Hipp. ac veterum sententiam debuisset potius Mercurialis intelligere, de naturali seminis conservatione; non de retentione immodicâ; offenditur enim natura omni nimio; quod autem in animantibus corruptio tanta esse possit, ut venenum æquet, Galenus pluribus confirmat, Thomas à Veiga, & Fernelius exempla ponit in syncope ex grumo sanguinis, sphacelo, ex septico humore, epilepsia, & uteri strangulatu.*

Avic. 1. 3. Aver. 3. coll. 19. Veige. 6. de locis 5. Fern. 6. pat. 16. 2. de animal. 11. Lib. de peste.

Gal. cit. Veiga 4. de locis 3 Fern. cit.

Morbi & veneni seminaria cur diu lateant.

Cur autem morbi, ac veneni seminaria sæpè diu lateant causæ multæ sunt, primo quia quandiu venenum intus genitum aut extrorsum accedens imbecilliter agit, intemperamentum non imprimit; quod jam impressum, plurimum movet: secunda, quia quamdiu venenum ignobile membrum occupat, non ita lædit, quemadmodum ubi ad nobile migraverit, quia tum per totum corpus diffunditur: tertia est

assuefa-

assuefactio partis, causa non solùm, ut inde non ægrotet, sed ut sæpe alatur, quod anus Atheniensis experimentum docuit, ut apud Galenum est, & nostris temporibus Rex in Indiæ provincia: quarta quia modo retentrix excedit expultricem, & causa augetur, si calida est, aut putrida, modo è converso superat expultrix, cujus opera detrusus humor, aut frigidum venenum alicubi se prodit, qui alias humoribus commixtus retunderetur; ijs enim quæ frigore noxam inferunt, actionis celeritas ad pernitiem proficit, quæ alioqui spatio excalefacta vim suam deperderent.

6. simpl. 18.

Corpus perfrigeratur.] *Corporis perfrigerationis in suffocatis alteram causam affert Aëtius; quem sequitur Altomarius, quia, inquiunt, semen aut sanguis menstruus in utero paulatim coacervata, ac retenta vitiantur prius, deindè perfrigerantur, & ad cerebrum, ac cor, frigiditatē, tetrumq; vaporem transmittunt, à quibus deindè universum corpus alteratur, perfrigeraturq; : quæ tamen ratio, prima fronte inutilis videtur, neq; causam assignare, cur vitiati hi humores perfrigerentur, ijdem autem per febres non ita; ea autem est, quia in utero extra vasa vitiatur, ubi ex naturâ loci tum naturâ frigidi, tum excrementis abundantis, & longè à corde dissiti caloris fonte, frigiditatem acquirunt, quam concipere non crederem intra vasa, quantumcunque putrescant. Hinc refutabis Rondeletij errorem, qui contendit, semen inter vasa spermatica non putrescere, propterea quod, inquit, substantia perfectè cocta benigna, & à recrementis repurgata non putret, sicuti per febres sanguis humiditate abundans: sed aut conservatur, aut absumitur in nutritionem vasorum, aut certè si copiâ plurimum est, inter somniandum ad uterum pellitur. Laborat tamen in æquivoco Rondeletius, & quod de perfrigeratione certum est, ad putredinem transfert; nam semen quidem in vasis putrere apud Galenum, & Aëtium legimus: ibi autem refrigerari nec legimus, nec recipimus, ut patet in continenti viro, in quo ex dimissa Venere accidenita suffocatis similima putrente in vasis semine sæpè visuntur, perfrigeratio, & apnœa fere nunquam, quia extra naturalem locum non putrent.*

Perfrigerationis causa ex Aëtio, & Altimario.

Rondeletij lapsus.

Triplex hujus mali differentia] *Cùm plures sint uteri stangulationis gradus, in eorum aliquo respiratio omnino intercidat; meritò quæret aliquis, quî fieri possit, ut fœmina vivat sine pulsu, ac respiratione, si quidem hæc cum vitâ ad convertentiam dicuntur? Respondent Galenus, & Aëtius, interdum sublatâ penitus oris, ac narium respiratione, superesse adhuc eam, quæ in toto corpore ab arterijs perficitur; id quod etiam in reptilibus venenatis contingere videmus; hæc enim per hyemem in cavernis mortuis similia latent per arterias duntaxat respirantia; sic igitur fieri posse ut strangulatis ab utero, toto corpore perfrigerato, oris, & narium respiratio intercludatur, supersit tamen ea, quæ ab arterijs fit, quam transpirationem vocamus; in quem etiam sensum inquit Aristoteles dari vivendi facultatem, etiamsi respiratio desit. Itaque dicere possumus perfecta animalia moderatè calida, dùm sanitate fruuntur, citra respirationem non vivere; quæ tamen suapte natura frigida sunt, ut latentia; aut ex accidenti universum corpus tale redditum habent, ut hystericæ citra respirationem vivere possint: dicere enim licet oris, & narium respirationem adeo in illis parvam esse, ut sensum lateat: Hæc tamen rationem reddunt, cur respiratione privatæ fœminæ non adeo lædantur; at cur respiratione priventur, non assignant: id Galenus, & Aëtius perfrigerationi tribuunt, ac defectui usus: Jachinus ad voluntarium motum ablatum refert origine nervorum affectâ.*

Quæst. An sine respiratione homo vivere possit.

1. de nat. al. 11.

Utero affecta cur respiratione priventur.

Ex hoc morbo multæ se iterum recolligunt] *Quod ad hosce affectus excitandos retentum semen majorem, menstruum minorem vim obtineat, colligitur facilè, quia mulieres non viduæ, neque salaces, quibus menstrua purgatio supprimitur, tametsi plerisque infestentur accidentibus, respiratione tamen raro privantur, neq; animi deliquio afficiuntur: viduæ licet æquè, ut antea, purgentur, similibus nihilominus corripiuntur symptomatibus. At cur fœminæ potius quam viri ea patiuntur, commode sciscitaberis, cùm causa videatur communis, nam*

Obiectio.

in his etiam semen retinetur, quod cùm acrius sit, et proritans magis per moram, plus vitiari oporteret? Respondeo, apparere in maribus continentibus ex retentione seminis, & intermisso veneris usu symptomata quædam hystericis similia, nam et capitis gravitatem, & cibi fastidium, & deteriorem concoctionem, & febres patiuntur, nonnulli etiam torpidi, pigrique facti sunt, melancholici, mæsti, timidi, quod & Galenus testatur, & verum esse confirmat experimentum. In fæminis tamen hæc omnia vehementiora deterioraq; fiunt, quia calido virilique semini imporportionale vitium est; & quia in fæminâ cacochymia major, minor ad resistendum innati caloris copia, unde fit ut frigidum ac humidum semen frigidæ corruptioni calido masculino sit aptior, præsertim in utero contentum, qui corporis totius est sentina, & excrementorum conceptaculum.

Respondeo.

Quod autem Galenus prodidit primo ad Glauc. 14. omnem ex utero strangulationem animi defectionem præcedere, si ita esset, fieri non posset, ut animi defectio distingueret inter periculosiorem, & nimis periculosam suffocationem; inter eam, quæ à semine, & eam, quæ à sanguine fit: quapropter per strangulationem eo loci Stephanus Atheniensis apnœam intelligit: differre autem apnœam uterinam ab uterinâ strangulatione, quod apnœa ex superfluitate seminis putrescentis, pravasquè, & frigidas exhalationes ad cor, & cerebrum mittentis contingat, strangulatio autem ex matricis spasmo sursum tractæ, ac per continuitatem intestina, ventriculum, septum tranversum, ac respiratoria membra comprimentis, illam animi defectionem semper præcedere, hanc non ita.

Ad curationem igitur vocati] *Ab in mundo spiritu corripi suffocatas vulgus existimat, quia solent plerumque in illis mirandæ exaudiri voces, ex imis visceribus, nunc veluti ranarum coaxatus, nunc serpentum sibili, crocitus corvorum, gallorum cucurritus, canum latratus, ita ut haud inepte possit eis accomodari illud poëtæ:*

Tum variæ illudent species, atq; ora ferarum. *4. Georg.*
Fiet enim subitò sus horridus, atraque tigris,
Squamosusq; draco, & fulvâ cerviceeæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit.

Quæ tamen omnia pro viarum, & erumpentis spiritus proportione casus effingit ex hoc morbo; ideo à curatione non desistendum cum vulgaribus existimantibus, divinum quicquam subesse aut super naturam, sed fortiter remediis perseverandum, ut idem cecinit Virgilius dicens:

Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, nate magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris incepto tegeret cum lumina somno.

Si id fieri liceat] *An liceat frictione factâ in pudendo semen prolicere sapientibus discutiendum relinquo, advertens semen, quod eo tempore excernitur, prolificum jam non esse, sed venenatum, ac corporis excrementum inutile, & multorum malorum, sæpe etiam mortis causam, adhæc fæminis invitis, aut saltem non consentientibus excerni.*

Quæst. An acetum histericis conveniat.

Cavendo ab oxymelite] *Mulieribus, inquit Hippocrat. magis quàm viris adversatur acetum, quod Galenus tùm ibi, tùm multis alijs in locis confirmat, ipse tamen 9. per loca acetum squilliticum absorptum strangulatis convenire scribit, à quo accepit Altomarius, quod fortasse duntaxat intelligendum, ubi semen redundat, quia exsiccat, & infrigidat, utcumq; tamen semper parcè aceto utendm, nervis aut utero affectis, nam & nervos, subindeq; uterum, qui & ipse nervosus est, acetum offendere testatur Gal. cit. & lib. de puero epileptico, & 14. meth c. 5. ratio est, quia nervi exangues sunt, ideoq; frigidi, quamobrem facile afficiuntur abijs rebus, quæ refrigerant, & tenuium sunt partium, quale est acetum, quod in nervorum mergitur profundum, ita ut nec minimum quidem illorum illæsum maneat.* *5. acut. 38.*

Acetum utero & nervis adversatur.

Errat

Errant qui illico ab exacerbatione] *Hipp. lib de nat. mul. vinum odoriferum mulieribus in strangulatione uteri ore aperto infundit; ejus usum Avicenna penitus interdicit. Videtur* Hippocrates *indicationem sumere à deficiente virtute, & languore facultatis animalis; Avicenna ex copiâ sanguinis, & seminis, quæ augenda non est, nec commovenda. Inutiliter igitur, quidam distingunt, de fœminâ in accessione, & de ipsa extra accessionem constituta, & jam laboranti convenire dicunt; nam neque etiam in omni exacerbatione conducit, sed in eâ tantum, quæ cum syncope conjungitur, ratione syncopis non strangulationis, quocirca miror Mercatum, Avicennam, interpretari de fœminis extra accessionem cum ipse c. de curatione accessionis dicat;* Et cave ne eis des in potu vinum, *quæ verba Gradius transfert eodem modo, quo Bellunensis.*

Quæst. An vinum strangulatis conveniat.

Mercati lapsus.

Secundo evacuantibus] *Cùm omnia sint disputationibus pervia, quidam etiam in dubium vertunt, an strangulatis competat sanguinis missio, quantumcumque ex mensium retentione strangulatio oriatur; & quidem non desunt qui id inficientur, quia, inquiunt, facultas animalis est plus justo languida, & in consensum trahit reliquas, quas servare vitam ipsam conservare testis est Galenus: Secundò quia magna adest uteri frigiditas ob frigidos humores in eo contentos; existente vero horum humorum copiâ, sanguinis missionem vetant Galenus lib. de sang. miss. c. 9. & Avicenna 4. 1. 20. Tertio, quia animi deliquium conjungitur cum strangulatu ex utero, ut iidem scribunt autores. Quæ tamen nihil aliud convincunt, quàm in accessione venam secandam non esse; quum enim facultas tum temporis plus satis sit resoluta, subita mors accidere posset: at extra accessionem non est, quod id vereamur, & indicationes urgent, quia morbus magnus existit, & causa sanguinis retentio ut in hypothesi. Adde quod, dicente Tralliano, & Areteo, strangulatio ex utero est Epilepsia per consensum uteri, hæc sanguinis missione curatur, ergo consultiùs illa, quæ ex copia sanguinis fit.*

Quæst. An strangulatus competat sanguinis missio

9. meth. 10.

Galen. 1. ad Glauc. Avicen. 21. 3. tr. 4. c. 16.

De Epilepsia ex utero.

CAP. II.

EPilepsia, quem morbum comitialem appellant; & comprehensionem, detentionem, seu obturationem significat, est totius corporis concussio non perpetua, sicuti in vera convulsione accidit, sed temporum intervallis repetens, cui accedit principis animæ functionis mentis nimirum ac sensus noxa. Symptoma de genere actionis læsæ; fit enim in eâ inordinatus motus, à crasso humore pituitoso, aut melancholico obstruente spiritus animalis meatus, qui in cerebri ventriculis sunt, adeò ut spiritus ipsi in corporis membra distribui nequeant; non tamen eâ solum ratione, quâ obstruit is humor, Epilepsiam excitat, sic enim non depravatum sed diminutum, aut ablatum motum concitaret, subindeque apoplexiam aut certe paralysin, si in nervorum substantiâ, aut spinæ medullam immergeretur; sed qua spumosus, spongiosusquè redditus mordacitatem etiam acquisivit, acrimoniam, aut venenositatem, quæ facultatem ad sui tuitionem, & causæ præter naturam expulsionem proritat; nam ut acrimonia mordet, ita obstructio sensus impedit, unde duplex fit symptomatum genus, depravatio facultatum sensus, & motus ab acrimoniâ, diminutio, vel ablatio sensus, & subitus supra dorsum casus ab obstructione: hinc Epilepsia per consensum, ut quæ solùm ab aura fit, non tam sensuum læsionem quam obtenebrationem quandam infert, ritè cum Jachino adstrictionem, seu conniventiam dixeris. At objicies, si obstructionem ad esse necesse est, qui fieri potest, ut ab aura excitetur, quæ obstruere haudquaquam posse videtur. Id quidem fit, quia nebulosa substantia caput obruens spiritus obtenebrat, ac vehementes concitat motus, quibus præsertim cerebrum est valde sensile; ita fit ut cum laborat per sympathiam simile quippiam cerebrum patiatur ventriculo à re

Definitio.

Duplex symptoma in Epilepsia

Obiectio.

Solutio.

aliqua infeſtato; ut enim ſingultire hunc cernimus, quoties, aut ciborum mole gravatur, aut putres humores ipſum infeſtant, ita nervorum principium concutitur, ut à ſe expellat, quidquid à parte primò affectâ effertur.

Diſtinctio à reliquis morbis.

Ex his conſtat, differre ab apoplexiâ quòd in hac prorſus repleantur, & obſtruantur cerebri ventres, nec ſolum hi, ſed etiam univerſum corpus cerebri afficiatur; à paralyſi, quod humor in Epilepſiâ ſubſtantiam nervorum non penetret, à ſuffocatione verò ex utero differt, ut infrà patebit, ſpuma licet pauca, & majori motus depravatione, quæ in ſuffocatis non apparent. His ita breviter appunctis, relictiſquè difficultatum plicatis, quorum explicationes aliunde petendæ erunt, venio ad id quod inſtituti eſt. Morbi comitialis tres ſunt præcipuæ differentiæ, cunctis autem commune cerebrum affici, ſed id aut primariò, aut per conſenſum oris ventriculi fit; tertia eſt ſpecies, cùm ex parte quâlibet aliâ, in quâ incepit affectio, ſenſibiliter aliquid, etſi exile ac tenuiſſimum quippiam interdum à manuum pedumve digitis, vel crure ad caput aſcendit, quod ſæpiſſimè ab utero fit, & hæc eſt, de qua nunc agimus Epilepſia, quę uti reliquæ,

Cauſa.

duas habet cauſas, auram, & obſtructionem: porrò auræ duplex adhuc cauſa,

Aura venenata cauſa.

manifeſta, vel occulta, modo enim venenatus humor à quâ ipſa prodit in corpore generetur, modo extrinſecus accedat, ut ex morſu venenati animalis, venas irruens cachexiam excitat; cor aut arterias, anxietates, frigidoſque ſudores: nerveam ſubſtantiam, convulſionem: cerebrum, Epilepſiam, cui conſimile

Quibus morbis familiaris.

vitium uterus ex ſeminę, & menſtruis corruptis invenenatamquè naturam converſis capiti impertitur; quocirça viduis potiſſimum accidit, virginibus, & ſterilibus, interdum etiam gravidis, & ijs omnibus quibus uteri ſtrangulatus contingit minus probe ſemine ac menſtruo repurgantur, à quibus ſic corruptis, ſi quid veneni ſimile contrahunt, mille accidentium varietates ſuboriuntur;

Signa.

cùm enim cadere, contorqueri, ac mentem intercipi communis Epilepſiæ indicia ſint, earum, quæ ex utero afficiuntur, quibuſdam totum corpus contremiſcit, alijs una vel plures partes, ut oculus, lingua, caput, manus, vel crus, aut ſeptum tranſverſum, vel reliqua reſpirationis inſtrumenta, pleriſque perordinata intervalla; alijs citra ordinem, ſponte, aut ex levi occaſione, aut ex voce, ſonitu, flatu, muſico concentu, aut quâvis aliâ re: aliæ apertis oculis non vident; aliæ verbum audire nequeunt, nec potentes loqui, mutæ, ac veluti fatuæ decumbunt, aut ſedent: novi alias quæ ſedentes, & acu pingentes, vultuquè haudquaquam mutato audiebant, intelligebantque colloquentes, verbum tamen proferre non poterant; plures ſe videre, & audire putant, quæ nec audiunt, nec vident, & à ratione ſunt aliena; aliæ vociferantur, conqueruntur, nec poſſunt proferre, quid ſentiunt; nonnullæ rident; aliæ plorant; ferè omnes ſenſu tactus privantur, ſunt quæ nihil appetunt; & ſi appetant devorare nequeunt, imo ſi id conentur vomunt, à potu abhorrent, ideoque urinam non reddunt; quę omnia à cerebro utero compatiente prodeunt, quod ita affectum alicui parti ſubinde vitium communicat, ideoque varia hæc accidentia eﬄoreſcunt, varieque complicata, prout uni, aut pluribus partibus vitium impartitur. Quod etiam vicę verſa accidit utero nimirum lædente viſcus aliquod, quod poſtmodum crerebrum in conſenſum trahit; utcumque tamen fiat Epilepſia ex utero; habet halitum caput ferientem, aut partem cui caput conſentit;

Semen ac menſtruum varie corrumpuntur.

& quia ſemen ac menſtruum variè corrumpuntur, diverſæ etiam naturæ elevantur halitus; frigidi corrupto ſemine, calidi, mordaces, tenues, penetrantes, fœtidi, craſſi, caliginoſi, & varijs modis affecti à vario corruptionis modo: hinc alijs diu durat affectio, alijs brevis eſt; aliæ nihil fuiſſe perpeſſas præ ſe ferunt, quatenus ad corporis ſpecimen attinet, etſi gravia ſuſtinuerint accidentia; itaque varietas accidentium pro-

Varietas accidentiũ unde.

venit, aut ex varietate corruptionis ſeminis, ac menſtrui, aut ex varietate membrorum, quæ aut vitium ab utero ſuſceptum capiti communicant, aut eidem capiti communicatum ab eodem recipiunt, quæ omnia aut ab externâ cauſa fiunt, halitus concitante, aut interna fovente.

Porro

Signa quæ ex utero fieri declarant.

7. popul. 66.

Porro quia ex prædictis signis quædam etiam cum indiciis vulgaris Epilepsiæ sunt communia, ideo alia afferamus, quæ peculiariter ex uteri consensu fieri declarant, Et Hipp. plurimas uteri affectiones à flatibus fieri scribit, indicia esse ructus, strepitus circa ventrem, & lumborum tumores, ac dolores circa renes,& coxas,cùm igitur hæc adsunt per consensum fieri credibile est: adhæc spuma pauca, aut nulla circa os apparet, quia concussio fit minor, ac minor etiam musculorum solutio, ideo nec urina nec stercus, nec genitura præter voluntatē semper excernuntur, quia hæc etiā assidentia signa censentur; menses suppressi sunt, aut imminuti, & in viduis, ac ijs, quæ viro utuntur semen, & accidunt nonnullæ aliæ uterinæ affectiones, & varia inordinataque accidentia à communi Epilepsia aliena, & si reliquis priventur sensibus, auditus tamen remanet, & ob malignam materiæ qualitatem non utcunque insaniunt, sed nunc furibundè, nunc procaciter, nunc devoventes sese, nunc loquentes turpia, ut vulgus hominum sic affectas immundis spiritibus divexari putet, ac si pars aliqua uterum primò afficiat, ejus partis affectio comes adest. An vero Epilepsia fiat ex vitio alicujus membri, quòd uterus primo afficit, subindè deprænenditur, nam si ventriculus ille fuerit, adest nausea, vomitus, cibi fastidium, ventriculi morsus, oris amaritudo,& famescentes potius, quam saturas accessio invadit: Si ex liene, rugitus sentitur in ipsius regione, dolor, mœstitia, taciturnitas, timor: si ex corde, anxietas, coloris mutatio, varietas pulsus, animi languor, palpitatio, ac totius corporis impotentia, ob quæ accidentia, quæ in Epilepsia apparent, putant vulgares Epilepsiam esse passionem cordis, fiunt tamen per eas, quas diximus compassiones. Si vero ex utero rectà caput afficiatur, subita fit accessio, nec reliqua præcedunt, nisi aut tinnitus aurium, aut vertiginosæ imagines. Semen corruptum esse dignosces,quia omnia accidentia frigiditatem attestantur, ac sæviora sunt. Affectio est pericule plena, maximè si frequentes fuerint accessiones, & cor lædatur, interdum enim corpore pleno aut languidâ laborante in levem apoplexiam, aut paralysin degenerat, at si rariores sint accessiones, etsi sævæ, non adeo periculosæ, utraque tamen sedulò curanda.

Auditus remanet.

Epilepsiæ ex utero per consensum alterius partis signa.

Prognostica.

Curatio in accessione.

Est autem curatio duplex, ut strangulationis; prima accessionis; altera morbi: in accessione satagendum,ut fœmina ocyssimè revocetur, prohibentes ne vulnere aut percussione afficiatur, vehementi motu, qui tamen planè prohiberi non debet, ut perperam fieri solet unde accessio retardatur, nam concussione partium materia discutitur, quæ sane discussio, omni arte penitus procuranda ijs præsidijs, quæ tenuia sint, & ad cerebri ventriculos permeare valeant, qualia jam retulimus superiori cap. In curatione accessionis imprimis commendantur gravia suffumigia, hæc enim etsi Epilepsiam concitant, ut ibi diximus, concitatæ tamen prosunt, quia materiam discutiunt, & per ea commodè experitur an malum sit per consensum, nam in primogenea affectione obsunt. Utero adhibenda benè olentia ibi etiam relata, nisi mulier sit gravida, cui satis erit superiora suffire. Prosunt frictiones, vincula extremorum, cucurbitulæ cruribus affixæ, ac medicamenta flatus discutientia, de quibus cit. c. luculenter dictum est. Insuper linimenta ventris ex oleo rutaceo, liliorum,de baccis lauri,suppositoria valentiora,voces, strepitus,& in conspectu laborantis magna luminaria accendere apertis palpebris, tandem avulsio pilorum, ac vellicatio pudendarum partium, &, ut verbo dicam,omnia,quæ superiori c. dicta jam sunt. Quod si accessio diu duret, & proveniat ex mensium suppressione, convenit sanguinis missio ex pede; cavendum verò à cucurbitulis supra umbilicum, peculiari tamen utilitate Epilepticis fœminis exhibentur ℥ ii. aquæ Langij infra descriptæ, aut aquæ ex distillatione cerasorum, vel hirudinum, quæ ori imposita mirifice discutit; olea quoque intra aures immittuntur, aut capitis suturis applicantur, de spica, de sampsuco, de cinamomo, de nuce moscatâ, rutaceum, cicionium additâ tertiâ parte aquæ vitæ.

Suffumigia quæ Epilesiā concitant, excitatam sedant.

Luminaria

Si ex mensium suppressione.

Sang. missio

In cura-

Curatio affectus. In curatione morbi, animadvertendum priùs, variam ac multiplicem esse naturam, conditionem, & temperaturam mulierum, ut videre est apud Hippocratem 2. de morb. mul. *Epileptica prægnans.* Si igitur prægnans sit, omni arte curandum, ne fœtus dissolvatur, in quem usum emplastrum, cujus pars una ventri, altera dorso apponatur, sic conficies: *Emplastrū.* ℞ emplastri pro matrice, ceronei an. partes æquales, musci g. vj. misce, cui poteris addere oleum de spica, liliorum, utendum etiam trochiscis de musco, quos ore teneat, & umbilico applicanda, quæ c. de abortu, & de prægnante febre correptâ reperies, demùm ab accessione quàm citissime excitetur, periculum enim est ne fœtura suffocetur.

Reliquæ curantur tribus remediorum generibus, in quibus triplex curandi ratio promiscuè servanda est; Prima, quæ utero; altera, quæ capiti; tertia, quæ illi membro provideat, cui caput vitium communicat. *Evacuatio.* Primum igitur suppositâ optimâ victus ratione evacuantibus utendum, ac si à menstruo diminuto vel ablato fiat, omni arte provocetur frictionibus, ligaturis, sectione venarum pedis; hæmorrhoidum provocatione, ac reliquis jam dictis proprio c. ita ut bis, tervè, aut quater in anno juxta indigentiam sanguis mittatur, aut hirudines hæmorrhoidibus applicentur, quo facto (quia conferta purgatio raró convenit) sanguinem ex recrementis mundare oportebit bis tervè in anno levissimis catharticis, quæ uterum respiciant, & quæ paulatinè, ac per Epicrasin humores educant, *Purgatio paulatina.* ut rhabarbari ʒ j. si jecur compatiatur, aut agarici, si ventriculus, aut utriusque ʒ ß, si utrumque in ℥ iiij. aquæ lactis, aut decoctionis cordialis, vel melancholicæ cum ℥ iij. confectionis hamec sine scammonio, & colochintide aut ℥ j. cassiæ, & ℥ ij. sirupi rosati solutivi addita ʒ ß pulveris hieræ, anisi, aromatici ros. liquiritiæ, vel pæoniæ, aut si pilulæ magis arrident ℞ massæ pilularum de aloë, aut de hiera ℈ iiij. cum sirupo de arthemisia, formentur xj. *Ventriculi respectus.* At si cruditates in ventriculo redundent, quod sæpe contingit per hunc morbum, tunc posthabitâ uteri ratione cogimur fortioribus uti medicamentis, præparatâ prius materiâ sic: ℞ mellis rosati, sirupi de stæchade, aut hydromelitis ℥ ij. aquæ gallitrici, betæ, rutæ, hysopi, aut decoctionis earundem herbarum, & polypodij ℥ iiij. misce pro dosi, capiat per 5. aut 6. dies; deinde sic purgetur: ℞ massæ pilular. assaiaret, elephanginarum, de hiera, de mastice, de agarico, sine croco, & myrrha, quia caput tentant, ʒ j. ß sarcocollæ, aut seminis pæoniæ ℈ j. cum sirupo de mentha, aut de stæchade formentur xj. pilulæ, quas simul capiat post primum somnum. Quod si his *Stibium.* affectus non obediat, laudant doctissimi viri Stibij præparati g. iiii. in conserva ros. aut ovo sorbili, quod præsidium in gravioribus Epilepsijs mirificum esse affirmant, in levioribus sequentem sirupum, qui paulatine purget, exhibere sat fuerit, *Apozema.* ℞ polypodij quercini ℥ iiii. radicis pœoniæ, seminis ejusdem an. ℥ ii. fol. gallitrici, viol. mercurialis, scolopendriæ an. m. i. summitatum rutæ, pulegij, betonicæ, hyssopi an. m. ß seminis carthami contusi, foliorum senæ, Epithymi, singulorum ℥ i. ß, florum violarum, buglossæ, anthos. an. p. i. fiat decoctio in lib. vi. hydromelitis ad medias in colaturâ factâ expressione infunde agarici in ligatura ʒ iiii. cum saccharo, fiat sirupus, aromatizetur ʒ ii. cinamomi dosis ℥ ii cum supradicto decocto, aut minore decoctione fiat apozema, cujus ℥ v. per intervalla damus, cum fœlici successu. *Si ex semine curatio.* Si ex semine proficiscatur affectio, minuendum erit aëre, cibis, potionibus & medicamentis dictis c. de gonorrhæa; quibus non proficientibus, instituenda ea, quæ sensim per partem aliquam certam, cui natura assuescat, materiam educant, *Fontanella.* quod fit fontanellâ altero vel utroque crure apertâ, prout jecur aut lien compatitur; at si affectus sit per consensum partium inferiorum, aut novus, sat fuerit in cruribus; sin primarius aut antiquus in brachio, & crure simul aperiatur; illud quidem, ut, quod in capite quotidiè aggregatur expiret; hoc, ut ab utero parum vel nihil ascendat, quod præsidium expertum ac utile semper fuit.

Flatus discutientia. Galli veteris jus. Secundo utendum ijs, quæ flatus discutiant, quod imprimis fiet decocto galli veteris impleti brassicâ marinâ, polypodio, carthamo, scolopendria,

passulis, foliis senæ, ac seminis pœoniæ. Venter inferior inungendus oleo liliorum, de ruta, de baccis lauri, camomilæ, cinamomi, anisi, piperis, caryophyllorum, facto prius fotu ex decocto camæmali, roris marini, meliloti, adianthi, radicum diureticarum, seminis anethi, fœniculi, rutæ, agni casti, cumini, lauri, utilis est etiam usus sequentis, aut consimilis clysteris, ℞ foliorum mercurialis, bliti, arthemisiæ, cuscutæ, melissæ, majoranæ an. m. ß, polypodij, carthami singul. ℥ ß, epithymi, thymi utriusq; ʒ. v, seminis anethi, rutæ, agni casti an. ʒ iii coquantur simul in ʃ. q. aquæ ad tertias in ℥ xii juris dissolve diasenæ, aut diacatholici an. ℥ ß, olei camomilæ, anethi an. ℥ i misce; uterum præterea mundificare oportet pessariis, suppositoriis ac reliquis præsidiis, quæ menses evocant, de quibus c. superiori abunde diximus, inprimis autem convenit, per aliquot dies sudare ex decocto guaiaci, radicis chinæ aut sarsæ parellæ, additis radicibus pœoniæ, & angelicæ, ita enim non solum flatus dissolvuntur, sed quæcunquè insuper in capite aut utero præter naturam continentur; ex capite etiam discuties si nuper dictis, oleis, & iis, quæ superiùs scripsimus, perfundatur assumptis crebrò pilulis, ac reliquis medicamentis leviusculis.

Vnctio. *Fotus.* *Clyster.*

Tertiò roborantibus tùm uterum, tùm etiam caput. Vtero utilis est, ʒi theriacæ magnæ, mitridatij, diamusci dulcis, electuarii de gemmis, lætificantis Rasis, pluribus diebus mane assumpta, cum aqua capill. ven. buglossæ, borraginis, pœoniæ; mirum in modum prodest lapidis bezoartici orientalis g. vi. sæpiuscule assumere cum ℥j. aut altera aquæ scorcioneræ vel buglossæ, aut hasce tabellas seminis agni casti, rutæ, anisi, fœniculi an. ʒ ß, pulveris ligni aloës, corticis citri, menthæ, an. ℈j. sacchari dissoluti in aqua menthæ q. ʃ. fiant rotulæ singulæ ponderantes ʒ ii, utero extrinsecus applicetur emplastrum pro matrice, vel ceroneum per se, aut cum prædictis oleis, ac reliqua, quæ c. de uteri imbecillitate reperies. Caput peculiari ratione sequentia roborant, ac prohibent, ne denuò mali quicquam ibi generetur, aut ascendat, ac primò utilis est pulvis ex ℥j. coriandri præparati, radicis buglossæ ℥ ß, cinamomi, corticis citri, seminis anisi, agni casti singulorum ʒ iij ligni aloës ʒ i sacchari ℥ iiij omnibus commixtis fiat pulvis, dosis cochleare. Majoris pretii alius sic paratur, florum violarum ℥ i, cumini, carvi, seseleos, singulorum ʒ ii, seminis pœoniæ, rutæ, agni casti an. ʒ i cineris cranii humani, vel hyrudinum, vel melissæ, aut mustelæ ʒ iii fiat pulvis, dosis ℈ ii additis ℈ iiii sacchari candi cum aqua gallitrici, violarum, aut graminis; concinnantur insuper hæ tabellæ ℞ myrrhæ corallii rubi, cornu cervi, eboris an. ʒ ß, seminis pœoniæ maris seminis agni casti, visci quercini an. ʒ i, cranii humani ʒ i ß cum saccharo dissoluto in aqua rosſ. fiant tabellæ, ut supra: odorifera devorandis non sunt admiscenda, quia caput gravant, ac paroxismum suscitant. Utilissimæ tamen sunt sequentes conservæ; primo, ℞ theriacæ smaragdinæ ℥ i ß diamusci utriusq; an. ʒ i. theriacæ venetæ ʒ i ß, pulveris seminis agni casti ʒ iij cum sirupo de stœchade, fiat confectio, dosis cochleare. Secunda radicis pœoniæ, & eringii sufficienter decoctæ lib. i. mellis q. ʃ. pulveris cinamomi ʒ ii, seminis agni casti ʒ iij, misce: Tertia ac præstantissima recipit theriacæ smaragdinæ ℥ ij, pulveris radicis pœoniæ maris, seminis ejusdem, agni casti an ʒ i, corallij rubei præp. ʒ ii, visci quercini ʒ i, pulveris vermium rubi, succi rutæ an. ℈j cornu cervi usti, ac monocerotis an. ℈ ii, pulveris pullorum hirundinis adustorum ʒ ß, rhodomelitis q. ʃ. fiat confectio, dosis, ut supra semel aut bis in hebdomada; prodest etiam conserva majoranæ, roris marini, auranciorum, vel anthos, aut melissæ. Ex quibus cum supradictis, & hirundinibus vino albo, & aqua borraginis cum mica panis, & melle rosar. exceptis per destillationem in balneo Mariæ, extrahatur aqua mirifica, dosis cochleare I. vel pro ditioribus aqua ex theriaca magna. Sequens Langij est, & loco secreti laudatur ℞: florum lilii convallij. m. vi. infundantur in ʃ. q. vini generosi, aut moscatelli per vi dies, destillentur, & adde cinamomi ʒ vi, nucis moscatæ ʒ iiii, piperis

Roborantia uterum. *Tabella.* *Caput roborantia.* *Pulvis.* *Rotula.* *Conserva.* *Aqua destillata.*

peris longi, ʒ ii visci quercini, radicis pœoniæ maris, diptami albi, sive fraxinellæ an. ℥ ß omnia trita in prædicto vino destillatitio infundantur per dies viij deinde destillentur in loco aprico, dosis cochleare I. bis in septimana, valet etiam in apoplexia, & caro. Exterius capitis suturis admovetur pulvis qui ℞ granorum myrthi, granorum tinctorum, rosarum, coriandri præparati, sandalorum, violarum, nenupharis, capitum papaveris singulorum ℈ ij, florum anthos ʒ i fiat pulvis capitis suturis aspergendus; aut ℞ rosarum, granorum myrthi an. ʒ ß; seminis lactucæ ʒ i, granorum tinctorum, sandali rub. corallii usti an. ʒ i ß, garyophyllorum, cyperi an. ℈ ij fiat pulvis, ex quibus etiam additis calidioribus, si frigidior sit capitis temperatura, pileus in hunc modum conficitur, ℞ coriandri præp. garyophyllorum, cyperi, florum anthos, lavendulæ, ligni aloës, foliorum salviæ siccæ, ac roris marini an. partes æquales, includantur in serico pileo cum bastituris ad formam capitis. His capiti, & utero satis prospectum esse arbitror; quâ vero ratione reliquis visceribus si consentiant sit prospiciendum c. de febre albâ videndum erit.

Externa capiti admovenda.

Pulvis capitalis.

Pileus in temperatura frigida.

Scholium.

Apud neotericos in usu, à priscis jam derivatum est, in iis morbis, qui neque victus rationi, neque medicamentis cedunt, fonticulos diversis in locis pro morbi diversitate aperire, cauterio actuali, & potentiali, ex quibus actualia tutiora sunt, & quæ ex auro vel argento fiunt mitiora, nam ærea, aut ferrea acrius urunt; utraque suam habent utilitatem, nam actualia ad evacuandum magis sunt apta, ut hydropicis; potentialia ad divertendum, & intercipiendas fluxiones, quia humores ad se magis alliciunt: cæterum potentialia partem affectam magis alterant, intemperiem malignam inducunt, ac debilitant; actualia parti robur addunt. Sunt porro cauteriorum usus quinque; primus membrum laxum, ac humiditatibus perfusum exsiccare, & roborare, qua ratione Hippocrat. quibuscumque, à diuturno coxendicum dolore molestatis, coxa, excidit, his crus tabescit & claudicant, nisi urantur; ut enim Galenus addit ustione humiditas exsiccatur. Secundus usus ad evacuandam materiam aliquam, ut ex apostemate; ex pectore in empiematicis, ex ventre in hydropicis 6. aph. 27. Tertius ut membri corruptio impediatur 2. ad Glauc. cap. de gangræna. Quartus ut importunus aliquis fluxus mediante crusta ignis præpediatur. 5. meth. 4. Quintus ad diversionē humorum, in quem potissimum usum fontanellæ fiunt in cruribus, aut in scapulis in asmate, paralysi, epilepsiâ, & similibus morbis, Aëtius serm. 4. sicuti etiam in capite ad inhibendum reumatis à capite ad pectus defluxum, ut in pthisi, in coronaria sutura: in auribus ad divertendum fluxionem ad oculos Manard. 6. Epyst. 6. in morbis coxarum Celsus, Paulus, & Aëtius super iscyæ vertebra urere suadent, quod recentiores quincuspide ferramento faciunt, ut quinque una aperiantur fonticuli. Rursus in brachio fiunt ad internum latus insertionis musculi hanc imaginem referentis △: in crure eâ sede, quâ fibula, à tibiæ osse primum dehiscit, versus latus externum tribus, quatuorvè digitis sub genu, quippe ibi minori molestiâ geruntur, aut in cavitate, quæ est inter musculos. In destillationibus antiquis à capite ad pectus in brachiis fiunt parte sylvestri quatuor digitis ab humero; contra articulorum dolores in cruribus parte etiam sylvestri quatuor digitis à genu; sæpe etiam juxta talos: At in uteri vitijs internâ potius cruris parte; In desperato catharro in sutura coronali; sed id quidem, si materia plane sit frigida. Jam vero actualia tenui fiunt ferramento ignito, punctuato, adunco ac brevi; apposita tamen prius signato loco, ferrea lamina, frigida perforata in medio, ut per foramen cauterium admoveatur; evulsa ignis crusta vaccino butyro, pila cerea cum pulvere turbit, hermodactylorum, agarici, & camepytheos digitis subacta cauterij osculum apertum asservetur, quæ medicamenta commiscentur, quando caulis vel hederæ folium sufficienter non trahunt, alias pila cerea, aut argentea, vel radix gentianæ, aut festucæ lineæ, aut etiam spongiola cera, ac

Duplex cauterium.

Usus quinque.

6. aph. 60.

Loci diversi ubi fiunt.

Cels. lib. 4. cap. 22. Paul. lib. 6. cap. 77. Aët. 4. lib. 1. cap. 3.

Actuale cauterium.

ra, ac

ra, ac terebinthina madida satis fuerit; quidam præferunt cicerem propter asperitatem, & quia cuspide apertum servat ulcus; superponitur vero brassicæ, aut betæ folium, vel potius hederæ, quia semper virescit, & succulentior est, aut unguentum citrinum, vel basilicon. Potissimum autem aperiendi sunt verno tempore, ut Cels. cit. jubet, & cessante affectione obserentur alij ad 30. 40. vè dies, ac tres etiam menses apertos asservari volunt, Rolandus ad 160. verendum tamen ne diuturniores in fistulas evadant, quæ ægrè postea, & non citra periculum obducantur; quod si contingat præcipitatum Vigonis injicere oportebit, quo superflua caro conteratur, expurgetur & erodatur: ne autē fistulosum ulcus contingat, consultius fuerit in unâ parte obserare, & in alterâ aperire. Potentialia cauteria, quibus fonticulus aperitur, concinnantur ex cantharidibus, viva calce, fermento acri, addito sapone, & aceto, ac ut tyrones formulas habeant ℞ cantharidum abscissis alis, & capitibus ʒ j, caricarum pinguium numero I. fermenti acris quantitatem duarum caricarum, cum pauco aceto squillitico fiat pasta; vel ℞ cantharidum, ut suprà, numero XV. euphorbij ℈ ij in mortario redigantur in pulverem ac fermento excipiantur, cujus portione caput cavum glandis, aut avellanæ medietas infarciatur, & loco signato infigatur, ac in ejus circuitu ceratum diachylon, vel aliud simile imponatur, sed & medicamentum fortiter alligetur, ne hinc inde vacillans loca vicina exulceret; post horas viij, vel circiter vesiculam excitat, cui disruptæ cicer, aut aliud quippiam ex supradictis imponatur, & superponatur hederæ folium vel tabaci, ac ter in die innovetur, & abstergatur, sic sine dolore servabitur apertus fonticulus. Et hoc remedij genus abijt ferè in consuetudinem apud Italos, ubi primum pertinaci aliquâ fluxione divexantur. Sunt tamen aliquot servandæ limitationes in aperiendis, & apertis servandis fontanellis, quarum pleræque ex supradictis colliguntur. Prima, ut adhibeantur post alia remedia frustrà tentata, idquè in frigidis duntaxat affectibus cum humore; in calidis abstinendum prorsus, tùm à ferramentis candentibus, tùm à causticis medicamentis, quod Trallianus notavit, quia humores calidi tenuiores evadunt, & major fit fluxus. Secunda, non aperiantur, nisi corpore præpurgato, postmodum etiam interim dum apertæ servantur, per intervalla universales evacuationes iterentur. Tertia, vicinæ partes muniantur adversus vim caustici. Quarta, locus cauterij conscribatur, in potentialibus testâ nucis, vel simili re, quæ suis marginibus constans pateat in medio; in actualibus ferreâ laminâ. Quinta, potentialibus utendum ad aversionem, quia magis trahunt; actualibus in ablatione materiæ, quæ influxit, nam hæc roborant locum affectum, illa debilitant. Sexta, cavendum ne uratur vena, aut arteria insignis, nervi, aut tendones musculorum. Septima, non statim detrahatur crusta, sed cum mutari incipit, ac veluti maturitate suâ excidit. Octava, locus ulceratus conservetur apertus ad 40. dies vel poulò plures, longior enim mora partem debilitat, excrementa accumulat, ac sinus inducere potest. Nona, foramen ciceris grano primò, deindè globulo cereo, vel argenteo servetur apertum. Decima, foramini in aversione potissimum superponatur aliquid humorem trahere potens; ita in aquâ agitatur agaricus, euphorbium & colochyntis, ac in eadem linteum madidum applicatur, & folium hederæ superponitur. Undecima, circa vulnus repellentia apponantur, ut defensivum de bolo. Duodecima, ne super partes principes applicentur, ideo suspecta ustio in capite, & quantumvis necessitas urgeat, cavendum à suturâ, etsi quidam contrarium jubeant. Decima tertia, cavendum à parte exactioris sensus ut oculo. Decima quarta, eligatur semper pars inferior, ut expeditius humores expurgentur. Decima quinta, tempus cauterij commodum ver est, quia tùm humores omnes funduntur magis, & ad extrema pelluntur. His succinctè cuncta, quæ ad rationem, tempus, locum, & modum aperiendorum fonticulorum attinent, perstrinxisse mihi videor.

Tempus anni.

Potentiale.

Admonitiones.

De melancholia virginum & viduarum.

CAP. III.

MElancholia virginibus, viduis, & sterilibus crebriùs quam reliquis fœminis accidit. *Definitio.* Definitur ab Areteo animi angor in cogitatione defixus, atque inhærens, sine febre, furoris, vel maniæ initium; differt tamen ea, quæ communiter viris, & reliquis fœminis contingit, ab eâ, de quâ nunc sermo est, quòd illa ex aliquâ communi causâ proficiscitur, hæc ex certâ quâdam, & huic fœminarum conditioni duntaxat peculiari, nimirum menstrui sanguinis tetrâ ad cor exhalatione; item quia illa citra manifestam intermissionem affligit, hæc non nisi per intervalla, & suscepto initio à prædictâ occasione: Tertio quia illa nullum fere aliud accidens secum affert præter metum, ac mœstitiam, & ea, quæ melancholiæ sunt propria; hæc fletum, risum, variosquè dolores, præsertim sinistri lateris, & è cordis regione universam mammam interdum occupantes, spiritus deficit, & alia accidentia mox dicenda se produnt; ideoque ritè definitur hæc virginum, & viduarum melancholia, ex levi occasione, aut citra illam insolens, & subita tristitia cùm tacito delirio, ac dolore alicujus partis internæ, anxietate, flendi, vel tacendi desiderio, hypochondriorum, ac dorsi manifestâ pulsatione, à quibus subitò ad pristinum redeunt statum. *Melācholia virg. & vid. definitio.* Haud facile est judicare, cujus morbi hæc sint symptomata; *Quæst. Melācholia cuius morbi symptoma.* nam Galenus ex Dioclis sententia melancholiam ex immodico calore venarum meseraicarum oriri scribit; vel ut aliis placet, ex inflammatione earundem venarum, & pylori, ac pancrearum. Hæc ferè vestigia sequutus Mercatus, causam melancholiæ hujus, de quâ agimus, esse refert inflammationem arteriæ juxta dorsum, cui consentiant cerebrum, & cor quæ adustis fuliginibus obscurantur. Cæterum cum ab internâ inflammatione febrem esse inseparabilem, tùm reliqui medici, tùm Galenus passim confirmet, quâ tamen sic affectæ mulieres sæpissimè carent. Potius censeo, *Autoris sententia.* meseraicas, & arteriam dorsi præter naturam incalescere duntaxat, vel deteriorem substantiæ conditionem acquirere ex vitiato in utero sanguine, vel semine, tumquè acrem de se vaporem exhalare, qui animum mentemquè conturbet; ex quibus liquet cerebrum in hâc melancholiâ non per essentiam, sed per consensum lædi.

Ex dictis hujus mali causas colliges, quæ quidem duæ potissimæ sunt; *Causa.* prima muliebris natura, quia tenuioris est ac dejecti animi; secunda, crassus sanguis sparsus per mensenterii, & omenti venas, & ibi adeò exustus ut frigidus, & siccus tandem evadat, ejusdem etiam vitiosi prope cor ac in prædicta arteria conclusi tetra exhalatio; cùm enim uberius sanguis ætate crescit, confluit ad uterum, cumq; osculum exitus nondum fuerit satis apertú, aut obstructio effluxum impediverit, tunc præ multitudine resilit ad cor, ac septum transversum unde postmodum difficulter refluit, quia venæ obliquæ sunt, & locus ad insaniam, & delirium paratus; itaq; cùm hæ partes repletę fuerint, tunc ex repletione (ut Hipp. verb. utar) cor fatuum fit, ex fatuitate torpedo, ex torpedine delirium appræhendit, & si simul horror, & febris ingruit, præ acutâ inflammatione insanit, prę putredine clamat, oppresso à fuliginibus corde, *Lib. de virg morb.* præ caliginositate timet; præ compressione strangulationes parat; præ sanguinis malitiâ animus mœrens, & anxius malum trahit, & spiritus cerebri obscurantur, quæ cuncta augentur, amatorius si accesserit ardor. Viduis tamen sæpè accidunt labores, curæ, & assidui mœrores, ob consuetæ vitæ mutationem; *Puerperis melācholia fit* sed & puerperis sæpissimè malum accidit, ex supressâ purgatione, quia humoris illius vitium æquivalet temporis diuturnitati, si indebitè detineatur,

neatur, virgines etiam viro maturas ſæpe malum excercet ob relatam jan cauſam. At licet ſanguis ille concluſus nec putreſcat, nec ad ſuperiora feratur, dum tamen prædictis in locis incaleſcit, & levi aliqua occaſione agitatur, ſolo halitu afficit, quo halitu quieſcente, aut diſſipato læta redditur fœmina, ſymptomataquè miteſcunt, ſubinde tamen recurſura; habent enim cauſam intra ſe à quâ ſucceſſu temporis (ut recte Averroes notavit) in frigida ſymptomata delabuntur, ob innati calidi reſolutionem, nam ſanguine tenuiori reſoluto, reliqua portio melancholica redditur; quo circa etſi initio affectio calida ſit, quod colligitur ex ingenti illa arteriæ dorſi ſuccenſione pulſacionequè, quæ etiam viris hypochondriacis contingit, tamen tractu temporis frigida nonnunquam evadit.

Signa ſunt, pulſatio juxta dorſum, quod ſymptoma fœminis ſic affectis ferè eſt perpetuum; cutis aliquando ſqualida, rugoſa, & aſpera, præcipuè verò, ut Areteus ſcribit, in cubitis, genibus, & digitorum articulis, multa cogitatio, commentatio, & ſuſpicio malarum rerum, verecundia, ruſticuſvè pudor, ignavia animi dejectio; mentis, & ſenſuum caligo; turbulentus ſomnus, inſomnia terribilia, perverſa rerum exiſtimatio, præpoſterum judicium. Præcordia ingenti ſæpè fervore æſtuant ac pulſant, cumq; vapor excitatus ſurſum evolat, cor palpitat, aut premitur, animus deficit, plerumque fauces ſiccitate præcluduntur, ſic, ut difficulter tunc poſſit ab uteri ſtrangulatu ſecerni; alvus pleriſque nil reddit, aliis exiguum, acre, bilioſum, lotium flavuum; faſtidioſæ ſunt, languentes, tædioſæ, conſilii inopes, ſitibundæ, vigiles, cum ſummâ vitæ ac rerum meliorum deſpiratione, lachrymoſæ, timentes, mœſtæ; metus enim, ac mœſtitia, ſi longo tempore tenent præcipua ſunt melancholiæ ſymptomata, quæ ipſam tanquam charactere deſignant Hippocratis teſtimonio; nulla re delectantur, neque gaudent, ſolitudinem amant, à quâ magis læduntur, donec halitus evaneſcit, tunc enim ſubitò, quod mirum apparet, ad priſtinam conſuetudinem revertuntur, niſi malum fuerit inveteratum, & jam per eſſentiam. Adhæc verbis exprimere nequeunt, quid ſentiant, ex quibus etiam interdum nil certum colligas, multaquè mala perſentire dicunt, & tametſi melancholia ſit cerebri affectio, tamen de corde magis conqueruntur, quia robore ipſius minus valent, ſemper tamen univerſa hujus affectus cauſa ab utero pendet, & propaginibus venarum ipſum circundantibus; multæ etiam malum dicunt non eſſe naturale, ſed divinum quid præ ſe ferre; aliæ ab ſpiritu vexari ſe putant, quæ perſuaſio apud germanorum vulgus frequens eſt. Porro hæc ſunt melancholicarum ſymptomata mitiora, ſi tamen ex eâ in maniam vergant, tunc animus mœrens horribiliter compellat, & in puteos proſilire, ac ſtrangulari cupiunt, tanquam meliora ſint hæc, & omnem vitæ utilitatem excedentia, neque poſſunt ullâ orationis ſuavitate ad ſpem recuperandæ valetudinis erigi; præſertim autem hæc accidunt, quibus menſtrua purgatio, aut alia uteri purgamenta ob ſubitam occaſionem retroceſſerunt. Differunt melancholicæ à maniacis, quòd illæ verentur publicè proferre, quæ imaginantur, & ob id cogitabundæ, mœſtæ, & taciturnæ incedunt; hæ ſtatim effutiunt, quæ mente concipiunt, unde facile deliramentum apparet, ſpectra, phantaſmata, & demones videre ſe putant, ſæpè noctu, quandoque interdiu, & aliquando utroque tempore: ſæpe pactiones præſtigiaſque, ut ipſæ vocant, ab aliis ſibi paratas ſuſpicantur, ex quibus eliciunt morbum non eſſe naturalem, & idcirco medicamentis non ante placandum, quam illas, quas ſibi fingunt paratas inſidias, penitus amoliantur; quæ tamen omnia erronea ſunt, & à causâ, præter naturam rectrices facultates maximequè imaginacionem pervertente ſuboriuntur.

Signa.

2. de paſſ. acut. 8.

6. aph. 23.

Signa ſi in maniam vergat.

Differentia inter melanchol. & maniam.

Tres itaq; ſunt hujus morbi ſtationes ſive gradus, juxta quos majus vel minus periculum ſubeſſe pronunciandum eſt & pro quibus etiam curatio evariat. Primus dum nuper leviora ſigna apparuerunt, & adhuc ſanguis fervorem continet. Secundus, cum jam diu duraverit affectio, & mores muta-

Prognoſticum.

Tres morbi ſpecies ſive gradus.

verit fœmina, neque potuerit imaginationibus, ac mœstitiæ resistere, fœculentusquè, ac crassus fuerit jam factus sanguis, cujus temperamenti rationem, ac conditionem, fœminæ natura insequitur. Tertius, cum penitus subversum fuerit vivendi studium, & fœmina nec loquatur neque respondeat, nec lætetur etiam cum familiaribus, & amicis, tunc enim jam prope maniacum delirium est.

Curatio primi gradus. Primi gradus curatio complebitur, si fœmina parco utatur victu, corpus exercitio firmet, animum variis, ac jocundis rebus distrahat; quod si viro non utatur, tertio aut quarto quoq; mense in medio ejus basilica tundatur; si vero menstruorum tempore mœsta, ac melancholica magis sit, duobus tribusvè diebus ante, vel post eorum apparitionem vena pedis vulneretur; in medio autem mensis salvatella dextra, aut sinistra, prout jecur, aut lien compatitur; quod si mesenterium afficiatur, per hæmorrhoides convenienter sanguinem detrahes.

Secundi gradus curatio At si morbus fuerit in secundo gradu, ad cujus potissimum curationem medici vocantur, quia primum mulieres contemnunt, tertium curari non posse arbitrantur, quatuor præcipuæ erunt intentiones curativæ. Prima, impedire sanguinis congestionem in utero, cujus gratiâ menstrua cienda per ea, quæ suo loco dicta sunt; secunda, quidquid melancholiæ congestum est expellere; tertia, flatus discutere; quarta, capiti, cordi, utero, & universo corpori providere.

Victus ratio Curabitur ergo quinq; remediorum generibus, Primo; quia victu sicco melancholicus humor, & augetur, & exacerbatur, humectante potius utendum, qui tamen leviter attenuet, & inscindat, præsertim si menses suppressi sint, esto igitur prandium ex gallinâ novellâ tenerâ coctâ cum radicibus fœniculi, petroselini, ciceribus rubeis, & croco; in cœnâ laudantur ova recentia, poma assa, pruna cocta, aut borrago parata cum lacte amygdalino, propter vigilias quibus maxime infestantur, vel ptisana cum pauco aniso, aut cinamomo propter flatus. Potus sit vinum Rhenanum vel album tenue, in quo maduerint flores auranciorum, vel potius borraginis, cerevisia mediocris, enulâ & melissâ parata; aut aqua cocta cum herba capillorũ Veneris, radice scoricionera, cortice limonis, semine citri. Alvus respondeat, aut levi hoc clystere solicitetur: ℞ radicis fœniculi, petroselini an. ℥ i, foliorum malv. m. i. polypodij quercini ℥ j. seminis carthami, lini, fœnugræci an. ʒ i coquantur ad lib. j. colaturæ adde olei anethini, camomilæ, violar. sacchari rubei an. ℥ i, diacatholici ℥ ß misce.

Evacuatio Secundo evacuantibus, & quidem, si plenitudo adsit, sanguinis missione iis animadversis, quæ aliis capitibus dicta sunt, quia tamen succi jam melancholici facti sunt, parcè mittendus, purgantiaquè medicamenta crebrius exhibenda, præsertim ea quæ leniter, & paulatinè parùm, sed frequenter educunt. Prius tamen humor præparandus sequenti vel simili sirupo ℞ sirupi borraginis; de pomis, vel epithymo an. ℥ i aquæ borraginis, melissæ an. ℥ ii misce, quo ubi per vi. aut viii. dies mulier usa fuerit, capiat alternis septimanis ʒ i pilularum de aloë, mastychinarum, vel de agarico; vel potius, quia pilulæ exsiccant, & calefaciunt, ter, quatervè in anno accipiat ℥ ß confectionis hamec sine scamon. & colochynt. cum ℥ i sirupi violar. solut. in ℥ iiii decocti melancholici, aut bolum sic concinnatum, pulpæ cassiæ ℥ i pulveris foliorum senæ ʒ ii misce, vel ℥ i harum rotularum: ℞ confectionis hamec sine scamonio, & coll. diasenæ, aut confectionis de psilio ʒ iii sacchari dissoluti in aquâ melissæ aut viol. q. s. misce fiant rotulæ; aut capiat iiij, quinquevè pruna senæ, quæ sic parantur; ℞ prunorum numero xxx, foliorum senæ ℥ iii, seminis anisi ʒ ii, folia, & semina in ligaturâ, pruna per se in lib. ß vini Rhenani, aut albi tenuis per horas xxiiii infundantur, tunc adde aquæ tantundem, coquantur ad consumptionem vini, capiat à iij usq; ad vi. & superbibat cochlearia tria jusculi vel dilutum senæ, quod sic concinnatur: ℞ seri caprini ℥ viii leviter calefiat, in quo infundantur foliorum senæ ʒ viii florum viol. p. ß zinziberis ℈ i in vase vitreo angusti orificii bene obturato maneat per noctem, coletur manè, & adde sacchari q. s. bibatur tantundem

Pilulæ exsiccant, & calefaciunt

Pruna senæ

Dilutũ senæ

dem pluribus diebus: laudatur etiam hoc aliud decoctum: ℞ aquæ lupulorum, borraginis, aut cichorei lib. i. foliorum ſenæ ℥ i ß bulliant parum, & maneant per noctẽ in infuſione, coletur, & adde ſirupi de ſucco borraginis ℥ ii ſacchari q. ſ. doſis ℥ iiii: experientia comprobavit hoc aliud ſerapium: ℞ aquæ borraginis, cich. lupul. an. ℥ x. ſucci borraginis depurati ℥ viij ſucci pomorum redolentium ℥ vi, foliorum ſenæ ℥ iii florum cord. an. p. i radicum ſcorcioneræ minutim ſciſſæ, aut loco ejus angelicæ ℥ ii bulliant lento igne ad conſumptionem vigeſimæ partis, colaturæ adde rhab. electi, agarici trochiſcati an. ʒ iiij ß factâ levi ebullitione exprimatur, & adde pulveris lapidis lazuli præparati in ligaturâ ʒ ii ſacchari q. ſ, fiat ſirupus mediocris conſiſtentiæ, aromatizetur cinamomo, doſis ob ℥ ii ad iiii.

Sirupus melancholiam educens.

Principatum tamen obtinet elleboriſmus, quem hac ratione Mathiolus deſcribit in epiſtola ad Nevium, ℞ foliorum aſpleni, adianti, fumariæ, melliſophili, abſynthij, arthemiſiæ, agrimoniæ, pulegij, thymi, ſenæ an. m. i. florum anthemidis, betonicæ, bugloſſæ, borraginis, roris marini, ſtœchadis, epithymi an. p ii. radicum cichorei, intybi, apii, fœniculi, aſparagi, ruſci, pœoniæ, Anonidis, eringij, angelicæ, bugloſſæ, borraginis, doronici an. ʒ vi; ſeminis aniſi, fœniculi, ocymi, citri an. ʒ iii cinamomi electi ℥ i ſantalorum flavorum ʒ ii, agalloci ʒ i in ſ. q. aquæ ferveant ad tertias ſecundum artem coletur, & ℞ prædicti decocti ℥ iii ß, ſirupi de fumaria, de epithymo, byzantini, acetoſi, de quinque rad. an. ʒ iii miſce, pro ſingulo mane capiat 15. diebus continuis pro digeſtivo, 16. vero die purgetur ſic: ℞ prædicti decocti ℥ v rhabarb. optimi ʒ i ß. corticum rad. ellebori nigri, purpureum florem ferentis ℈ v, junci odorati, Zedoariæ, ſeminis pœoniæ decorticatæ an. ℈ ß vini cretici ʒ ii, terenda terantur, ac omnia per diem, ac noctem macerentur, deinde coletur, & factâ expreſſione adde electuarii lenitivi, ʒ v. confectionis hamec ʒ ii ſirupi ſapor regis ℥ i miſce, fiat hauſtus, qui proprie elleboriſmus dicitur: valet non ſolum in melancholiâ, ſed etiam pro quartanariis, epilepticis, & reliquis morbis melancholicis.

Elleboriſmus Mathioli.

Ego verò faciliori, & pro melancholicis peculiari ratione hanc ſoleo potionem parare, ex quâ maximam percipiunt patientes utilitatem ℞ fol. aſpleni, pulegii, adianti, thymi, fumariæ, borraginis, arthemiſiæ, agrimoniæ an. m. ß; radicis cichorei, intybi, angelicæ, apii, fœniculi, aſparagi, eringii an. ℥ i; florum borraginis, ſtœchadis roris marini, viol. an. p. i. ß, epithymi. fol. ſenæ an. ℥ ß doronici, ſeminis aniſi, fæniculi, ocymi, citri, an. ʒ ii ß, cinamomi electi ℥ ß ſantalorũ omnium an. ʒ ß coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. ii. in fine adde, corticum radicum ellebori nigri, rhab. ellecti an. ℈ iiii lapidis lazuli in ligaturâ ʒ i junci odorati, Zedoariæ, ſeminis pœoniæ, decorticatæ an. ℈ ß coletur, & adde ſacchari albiſſ. q. ſ. fiat potio clara, aromatizetur ʒ i diamoſci doſis ab ℥ iiii ad ℥ vi.

Aliud.

Quib⁹ non proficientibus grana iiii ſtibii præparati tutò præbentur, facto tamen initio à g. ii aut iii ſic enim nil mali accidit.

Stibium.

Quidam etiam in deſperatâ melancholiâ non verentur exhibere iii, iiii vel. v. grana pulveris Joannis de Vigo, ſeu præcipitati cum ℥ i vini generoſi, aut tantundem conſervæ roſarum, vel ſub hac forma: ℞ prædicti pulveris g. iiii, pulv. margarit. præp. g. v. electuarij diamoſci, diambræ an. ℈ ß. cum decocto nucis moſcatæ, fiant pilulæ, dentur in aurora: valet etiam in lue venereâ, & podagrâ; dicitur à quibuſdam turpetum minerale; & à ladano Mercuriali, ac medicamento alio, quod ab aliis Hercules dicitur haud multùm diſtat; Bolus Aldereti per Hiſpanias vulgariter nuncupatur, quia hoc remedio primarius ille, ac ſuo tempore celeberrimus Salmanticenſis medicinæ profeſſor mira operatus dicitur; Porro innoxius fœminæ præſertim melancholicæ valida hæc & ſimilia medicamenta ferunt ob craſſa, & viſcida excrementa.

Præcipitatus pulvis.

Turpetum minerale.

Tertio diſcutientib⁹ flatus, qui nunquam non redundãt in hoc affectu, quorum materiam tum c. de œdemate mammarum 6. remed. genere, tum c. de febre alba, ubi de ſplenis rugitu ſermo erit, tum de epilepſia ex utero 2. remed. genere luculenter invenies, præter quæ etiam ſequenti aut ſimili clyſtere ſæpius

Diſcutientia.

piùs

piùs utendum est, ℞. rad. fœniculi, petros. an. ℥ j. seminis carthami, anisi, lini, fœnugræci an. ʒ j. fol. malv. m. j. polypodij quercini m. ß coquantur in

Clyster carminativus.

s. q. aquæ ad tertias juris lib. j. adde olei camomilæ, anethini an. ℥ j. ß diacatholici, aut electuarij lenitivi ℥ j. sacchari rubei tantundem, misce pro clystere: in quem insuper usum sumat ʒ j. theriacæ optimæ, aut mithridatij in aqua melissæ, & vini optimi ân. ℥ j. Est præterea utilissimum lienem inungere cum

Linimentũ.

ijs, quæ c. de febre albâ dicenda sunt, aut cum hoc linimento ℞. decocti tamarisci, caparor. foliorum scolopendriæ ℥ ii. olei caparor. liliorum an. ℥ j. theriacæ magnæ, mithridatij an. ʒ ii. ceræ q. s. ad ignem fiat unguentum.

Somnum provocātia.

Quartò ijs, quæ somnum valeant conciliare, cujus tanta in hoc malo penuria adest, ut sæpè symptoma hoc totam ad se trahat curationem; quod accidit ob cerebri siccitatem, idcirco humectantia & affectum curant, & symptoma: subindeque vires reficiuntur. In hunc igitur usum fieri solet lavacrum pro pedibus & cruribus ex decocto malvarum, rosarum, camomilæ, violarum, florum lactucæ, vel canarum, addito interdum Jhoschiamo, & capitibus pa-

Embrocha.

paveris albi; confert etiam usus balnei aquæ tepidioris, aut capiti embrocationes fiunt per vas angusti orificij hac ratione: ℞. prædicti decocti lib. ii. olei papaveris, & ros. an. ℥ iii. misce, & tepidum supra caput paulatim cadere sinito, abrasis prius crinibus, quâ finitâ operatione, capiti imponatur linteum madidum in oleo ros. & camomilę, aut papaveris, si somni defectus sit magnus, vel in lacte muliebri sive caprino; quæ si non sufficiant, nares inungantur unguento popul. vel ℞. unguenti ros. ℥ j. opij g. 4. misce, quo non solum nares, verumetiam tempora, plantæ manuum, ac pedum, & pulsus inungantur; vel ℞. foliorum Jhoschiami, viol lactucæ an. m. ß capitum papaveris contusorum numero vi. coquantur in æquis portionibus vini, & aquæ ac in hoc decocto madidam spongiolam patiens sæpe olfaciat. Alij pro secreto commendant hoc: ℞. succi foliorum coriandri viridis ℥ ii. leviter ferveant in vase obturato, & adde tantundem lactis muliebris, ac olei rosacei; Intus assumuntur borraginis folia, quæ priùs cocta sint, deinde minutim scissa, ac secundò cocta in lacte amygdalino addito saccharo; aut ℞. amygdalarum minime rancidarum detractis pelliculis ℥ iiii. seminis melonis cucurbitæ an. ℥ j. seminis lactucæ, papaveris an. ʒ ii. simul contundantur, & extrahatur ex his lac cum aquâ violarum, cui adde sacchari, & aquæ rosarum q. s. fiat amygdalatum; hæc autem in fine cœnæ accipiantur, ut major fiat ad caput evaporatio; at horâ somni capiat ℥ ii. sirupi papaveris, cum tantillo aquæ lactucæ, vel ʒ j. theriacæ, aut mithridatij, etsi ingens sit vigilia, requiei magnæ, philonij, persici, vel Romani ʒ j. in aqua ros. sed hæc per iij. vel quatuor horas à cœna, patienti tamen nec sic soporatæ dentur g. vj. usque ad viij. pilularum de cynaglossa in ℥ ij. vini vel earundem ʒ ß in convenienti clystere injiciatur, aut fiant duo nascalia ex gossipio quæ madefiant in ℥ ii. lactis muliebris, in quo dissoluta sint g. v. opij, & imponantur utrique narium foramini.

Roborantia cor, cerebrũ & uterum.

Quintò & ultimo ijs, quæ cerebrum, cor, & uterum valeant roborare, & lætitiam inducere; cerebrum nullâ ratione melius recreabis, quam per ea, quæ somnum conciliant; deinde per ea, quæ c. de Epilepsia ex utero 3. remed. genere dicta sunt; uterum per ea, quæ tùm ibidem, tùm c. de strangulatione ex utero ubi varia emplastra matricem roborantia scripsimus. Cordi prospiciendum ijs, quæ vires reficiant, & reliquias humoris melancholici contemperare

Epithema.

valeant, in quem usum tale, paratur Epithema: ℞. aquæ melissæ, naphæ, borraginis, vel scorcioneræ an. ℥ iii. vini albi odoriferi ℥ ii. succi pomorum redolentium, vel loco ejus sirupi de pomis ℥ j. ß croci ℈ ß, pulveris diamosci diambræ, corticis citri, an. ʒ ß misce, & actu calidum percutiendo prius leviter cordis regionem serico rubro, aut simili alio linteo applicetur; aut prædicti pulveris eidem parti aspergantur, & superponatur sindon ruber madidus in

Vnguentum florum auranciorum

aqua naphæ, & vino generoso. Prodest similiter inungere cordis regionem unguento vel oleo confecto ex floribus auranciorum, vel tali linimento, quod Hispani

Hispani vocant *(manteca dazahar)* Lusitani *(mantega defrol)* ℞. olei florum auranciorum, vel loco ejus de spica, viol. an. ℥ j. corallij rub. sandali rub. an. ʒ ß, ambræ, & mosci an. g. vj. cum cerâ albâ fiat unguentum: utiliter etiam hic sacculus applicatur; ℞. flor. ros. violar. an. ℥ ß, seminis, & corticis citri an. ʒ ii. corallij rub. sandali rub. an. ʒ i. ß, diamosci, diambræ, diarrod. galliæ moscatæ, an. ʒ ß, omnia in pulverem reducantur, & includantur in sacculo ex serico rubro, pro corde, qui singulis diebus igne vel sole exsiccetur, ac denuò aspergatur vino generoso, & aquâ naphæ. Prodest insuper manibus gestare poma ex rebus odoriferis, ac singulo mane unam, vel alteram tabellam accipere manus Christi cum perlis, aut ʒ j. conservæ Hyacinthorum, vel electuarij de gemmis, confectionis alkermes, theriacæ smaragdinæ, vel de citro, supra quæ medicamenta ebibantur ℥ ii. aquæ melissæ, in quâ etiam dissolvi possunt, & addi g. vi. lapidis bezoartici orientalis, vel rotulæ hac ratione concinnentur: ℞. margarit. præp. corallij rubei an. ʒ i. lapidis bezoartici orientalis ℈ ii. ambræ griscæ g. v. cum saccharo dissoluto in aqua melissæ, fiant tabellæ singulæ ponderantes ʒ ii. mirificè insuper proficit singulo mane capere cochlearia ii. sequentis conditi cum ℥ iii. aquæ melissæ, scorcioneræ, aut naphæ: ℞. conservæ melissæ, borraginis, viol. buglossæ an. ℥ i. specierum diamargarit. frigid. lætitiæ Galeni, diarrod. diambræ an. ʒ. ß excipiantur sirupo de pomis, aut de corticibus citri, & fiat conditum granulatum, cooperiatur folio aureo. At si hæc fastidium pariant, capiat ℥ i. corticis citri conditi, aut radicis buglossæ, vel scorcioneræ; Et quia morbus longus est, & sæpius purgare cogimur, ideo inter unam, & alteram purgationem semper ijs roborantibus utendum est.

Facultas. *Tabellæ.* *Conditum.*

Si tandem eò miseriarum res devenerit, ut fœmina planè deliret (qui tertius fuerat hujus morbi gradus) ijsdem ferè remediis pugnandum est, veruntamen ex supradictis efficaciora sunt eligenda, inprimisquè prospiciendum corpori, & toti capiti, ne habitualis sicca, & frigida intemperies contrahatur, ideoque minus sanguinis detrahendum, purgandum validiùs ʒ j. pilul. de lapide lazuli, vel pari quantitate sequentium: ℞. Epithymi ʒ vi. agarici ʒ iiii. corticis ellebori nigri ʒ i. ß, specierum hieræ simplicis ʒ iiii. cum melle rosar. fiat massa; utilius tamen est conditum, quod sic paratur: ℞ lapidis lazuli ʒ j. foliorum senæ ʒ i. ß, agarici optimi ʒ ii. sirupi portulacæ, vel de succo fumariæ, aut lupulorum ℥ iii. conservæ rosarum aut violarum ℥ i. ß misce, capiat ℥ i. semel in hebdomada; ejusdem virtutis est opiata, quæ sic conficitur summitatum thymi ℥ ß, epithymi ℥ i. seminis cuscutæ ʒ iii. lapidis lazuli, decies abluti in aqua rosar. totidemque in aqua portulacæ ʒ ii. diagridij ℈ ij. cinamomi ʒ ß pulveris foliorum senæ ℈ iiii. margarit. præparat. ʒ ii. mosci g. v. sirupi de pomis compositi q. s. fiat opiata, dosis ʒ i. Ex quibus etiam sine liquore pulvis sive tragæa fieri potest, aut hic alius qui à Vallesco de Taranta & multis aliis laudatur vehementer: ℞. hieræ picræ, Epithymi an. ʒ iiii. lapidis lazuli, agarici electi an. ʒ ii. ß scammonij g. xv. cariophyllorum numero xx. sacchari albissimi ℥ iii. cuncta tenuissimè pulverizentur, dosis an. ʒ i. ad ʒ ii. datur etiam ellebori extractum chymica arte, aut pomum ellebori hac ratione medicatum; pomum exenteratur, ellebori corticibus repletur, charta cooperitur, in frigidâ aquâ madefactâ, ac sic coquitur in calidis cineribus, inde extracto, radicibusque rejectis fructus cum saccharo editur, non solum melancholicos curat, sed menses prolicit, si per trimestre singulis septimanis iteretur. Ab his corpus omni arte humectetur balneis (quibus solis, & victu humido Galenus melancholiam curavit) ex quo vulgaris convincitur error exsiccantium, melancholicos statim initio pilulis, & validioribus catharticis, à quibus magis efferatur morbus, qui potius

Maniæ curatio. *Pilulæ.* *Conditum.* *Opiata.* *Lib.1.c.19.* *Tragæa.* *3.de locis 7.*

tius, uti dixi, balneis, embrochis, ac reliquis suo loco superius recensitis tractandus est, nec tamen omittenda, quæ menses cieant, quibus non succedentibus, mirificè prodest hæmorrhoidas per hirudines provocare, quia teste Hippocrate, & Galeno, naturæ ductu per eas melancholicus sanguis educitur (dicant alii quid velint, ac causentur animalia puriorem extrahere sanguinem, deteriorem, & crassiorem dimittere, non perpendentes ad eas venas non nisi fœculentum deferri sanguinem) dupliciter autem reserantur eæ venæ, primo podex fricatur asperiori linteolo, aut folio ficus, sicquè oscula dehiscunt; sin minus hirudines usurpantur, quæ mediocres seligendæ, degentes in fluente nitidâquè aquâ, non virides, pallidæ, neque pilosæ, sed rubicundæ, captæ nonnihil exprimantur, ut, si quid habent veneni, evomant, tunc asserventur in vitreo vase aquâ nitidissimâ pleno, addito saccharo, ea tamen aqua singulis septimanis mutetur; cumque jam applicandæ fuerint, locus foveatur ex decocto camomilæ malv. verbasci, ros; tum fricetur, ut suprâ, quippe sic apparebunt oscula Venarnm, quarum singulis singulæ applicentur hirudines, quæ si adhærere noluerint, locus perungatur sanguine pulli, vel simili alio, hirudo canaliculo plumæ vel arundinis inclusa, altera summitate clausa, altera applicetur; interim vero dum adhæret, subsit evaporatio ex decocto camomilæ, anethi, rosarum, malv. calido, ne bestiunculæ frigiditas noceat; extractâ debitâ sanguinis quantitate, facilè cadunt, si vel caudæ præscindantur, vel super oscula earum aspergatur cinis, sal, vel aloës; quod si fluxus ultra modum perseveraverit, applicentur lintea madida in vino stiptico, vel posca, aut albumen ovi cum pulvere restrictivo.

6. Epyd. 3. 37. 6. aph. 11. Ga. de ven. sect. cont. Erasistrat. 5. 6.

Error quorundam.

Hirudinum usus.

Scholium.

Dubitatio prima, flatus qui excitentur in calidâ affectione.

Nonnulla hic de melancholiâ in dubium sunt vocanda; primùm, si ab inflammatione, vel saltem exuperante caliditate meseraicarum, pylori, & arteriæ dorsi originem trahit melancholia, qui fiunt in eâ flatus, qui non nisi à diminuto calore excitari solent? Respondent communiter medici, flatus non adesse initio, dum inflammatio, & calor viget, sed procedente morbo, & affectione ad frigidum jam inclinante: quæ tamen solutio nulla est, quia flatus in hac affectione illicò à principio comperiuntur, uti cuncti norunt, qui rem medicam sedulò exercuerunt; quamobrem potius cum Galeno cit. sic dicendum: Quemadmodum elato ex ventriculo ad oculos fuliginoso, fumosoquè halitu, aut crassis vaporibus, similia suffusioni accidentia contingunt; ita sublata ad cerebrum ab atrâ bile evaporatione fuliginosâ, fumosâquè melancholica eveniunt in mente accidentia, ea etiam dum in ventriculo cibis commiscetur coctionem vitiat, & fumi elevantur atræ bilis naturam redolentes, ac præcordiorum fluctuationes excitantes, quoad calore ulterius operante ructibus, aut aliter leventur, nec mirum cibos parum prosperè concoqui in ventriculo, qui aut ex morbo languet, aut si calor in eo viget præternaturalis, est destruens non concoquens; Hinc fit ut etsi sicca sit affectio, læsâ tamen ventriculi coctione sputum humidum copiosè rejiciant. Hic obiter in memoriam revocandum est à quatuor humoribus sui temperamenti denominationem corpus suscipere, qui quidem forma inter se distincti non sunt, sed singuli sanguineæ massæ partem sibi vendicant, quorum melancholia frigida & sicca propriè dicitur succus melancholicus, & in ipsa sanguinea massa fæcis seu sedimenti instar residet. Merito igitur diximus secundam causam hujus morbi melancholici, cui etiam humoris nomen inditum est, crassum esse sanguinem per mesenterij, & omenti venas dispersum; ac tres ex eo concitari affectionis gradus, in quorum primus sanguis ipse crassus fervorem duntaxat concipit, in secundo fæculentus jam fit, & adhuc crassior: in tertiò verò adeò super assatur, ut calore tandem evanescente quidpiam cineri simile relinquatur.

Solutio.

Melancholici cur plurimum expuant.

Secunda

An sicca & frigida intemp. delirium excitet.

Secunda dubitatio, qui fieri potest, ut frigida, & sicca intemperies nuda, & citra ullam materiam per se, & absolutè delirij causa esse possit; cum hæc intemperies, dicente Galeno, potiùs impediat spirituum agitationem, & motum, quæ necessaria esse videntur ad corruptionem rectricis cujusque facultatis? Hæc mihi olim opponebat vir peritus Matthias Carnarius, illustrissimi Johannis Adolphi Holsatiæ ducis medicus; prædictam vero intemperiem melancholiam excitare, ac delirium ex Galeno deprehendi videtur 3. de locis cit. ubi frequentibus duntaxat balneis, victu humido, & parco morbum curasse testatur. Solutio duplex: Primò enim dicimus, ex Galeno non colligi, intemperiem sine ullo humore delirium inferre, ibi enim scribit affectionem leviorem, necdum confirmatam fuisse, ideo humorem non multum vacuationi restitisse; ex quibus liquet humorem præextitisse, paucum tamen, quem recreata natura, facilè potuit evincere ac protrudere. Secundâ responsione melancholicam cerebri siccitatem, ac frigiditatem delirium inferre posse admittimus, nam quemadmodum spirituum debitum temperamentum calidum, & humidum ad lætitiam parat, ita profecto eorundem splendor, atque tenuitas; è contrario, verò crassitudo, turbulentia, & obscuritas, subindequè opacitas per se proclives, ad mœstitiam, & timorem patientes reddunt, nigrescit enim humor interdum ultra modum calefactus, sæpè etiam frigefactus; ita carbones dum uruntur lucidissimi ob flammam existentes extinctâ flammâ atri evadunt, & tale quippiam circa clarum sanguinis colorem frigiditas facit, & in externis corpora livida, ac nigra à frigiditate redduntur; ac rursus excessus caloris resiccans, & consumens humiditatem, à quâ calor nutritur humores atros reddit, ut Sol hominum corpora, & fructus. Porro nigredinem timorem ac mœrorem incutere nil mirum, nam & exteriùs etiam nihil homines perindè terret, ac tenebræ; cum igitur hæ ratione atri humoris vel vaporis rationalis animæ parti sint circumfusæ, necessum est, hominem timere, ut qui semper unà cum corpore suo timoris causam circumferat; Prætereo sciens rationes, quibus Averroes hanc receptam Galeni doctrinam conatur impugnare, quia earum solutio difficilis non erit. Est & altera ratio, cur prædicta constitutio delirium faciat; nam frigidum, & siccum cerebri temperamentum jam ferè per essentiam factum spiritus minuit, qui in loco inani ampliùs, quàm deceat, exagitantur; hinc ritè Fernelius solam melancholicam despientiam à frigidiori succo contrahi, reliquas à calido prodidit: atque idcirco vulgatum illud; melancholici sapientes, & splendor siccus animus prudentissimus, *in quem usum illud Platonis in Thimæo;* summa siccitas, summa prudentia, *de naturali siccitate, quæ intra limites sanitatis continetur, intelligatur; nam de melancholiâ, in quâ præter naturam cerebrum exsiccatur, communiter dici solet esse balneum diaboli, cujus dicti ratio est, quia ad abundantiam atri illius succi mens deprimitur, & conturbatur ob relatas causas, ad quam conturbationem, & depravatum ratiocinium dæmon sequitur, quippe cui minimè aptum domicilium sit pellucida habitatio, lux pura, tranquilla mens, constans, & à perturbationibus aliena. Ex dictis detegitur Avicennæ, & Vallesij error, existimantium, nigram bilem per melancholicos affectus à dæmone excitare, cum potiùs dæmon non quidem præcedat illam melancholiæ agitationem, sed sequatur, nec semper aut qualemcunque, sed immoderatam, nec in quibuslibet, sed in ijs tantum qui demissi sunt animi, perturbati aut inconstantis, ut vetulis, puellis & viris timidioribus, cujus dæmonis potissima signa sunt, responsiones ad recondita, & diversitas Idiomatum, quæ nunquam didicerunt.*

1. Solutio.

2. Solutio.

3. coll. 4.

Melancholia est balneum diaboli.

Av. 1. 3. tract. 4. c. 18. Valles. c. 28 Sacr. philosophi-

Tertiũ dub. melancholica cur rideant.

Tertia dubitatio, si melancholiæ perpetua symptomata sunt metus, & mœstitia, quomodo quædam rident, ut nos sæpè animadvertimus, & extat apud Hippocrat: Democriti exemplum? Sunt qui respondent harum risum esse falsum; est autem falsus risus oris gesticulatio contracta sine interiori lætitiâ, & animi intentione, qualis sæpè morientibus accidit, & ijs qui sardoniam herbam devorarunt; At verus est eadem oris effigies, cum internâ animi hilaritate. Veruntamen

runtamen quoniam risus, qui multis melancholicorum accidit, verus esse deprehenditur, ex tripudijs, cantu, jocis, quibus sæpè abundant; ideo rectius omni melancholiæ propter jam dictam opacitatem, & tenebras tristitiam tribuimus; sed ubi permiscetur sanguis tristitia vehemens non est, & per temporum intervalla lætitiæ signa edit sanguinei humoris genuina; nam (quod Aristoteles prodidit) ut vinum potantium naturæ, & moribus; ita melancholia laborantium constitutioni sese accommodat. Sed cur magis cantant, & saliunt, quam dum sani sanguine abundabant? quia ratione orbantur renitente affectibus humorum; vel quia dum sanguis uritur, magis splendet, unde animo spes, vigor, & alacritas oritur.

Solutio.

De pulsatione, quæ fœminis interdum accidit in arteriis dorsi.

CAP. IIII.

PUlsat non raró nec citra gravissima symptomata fœminis arteria dorsi, quod etiam melancholicis viris interdum accidit, hoc aliqui provenire arbitrantur à morbo in figurâ, dilatatâ nimirum plus justo parte. Cui sententiæ Fernelius assilit dicens, fieri nonnunquam propter Anevrysma in interrioribus hisce arterijs genitum; Est autem Anevrysma arteriæ dilatatio spirituoso plena sanguine. Areteus vero, & Mercatus ex phlogosi, id est, siccâ inflammatione majoris rami venæ cavæ, quæ cor per sinistram ejus partem ingreditur, & adjacenti arteriæ damnum communicat, fieri contendunt, quæ etiam dorsum perreptat, quâ parte potissium pulsatio sentitur; alterius, quæ cor intrat, notæ per obscuræ sunt, quia intra pectus vergit, rei nulli adhærens, eam tamen affici, cordis palpitatio declarat; & in hac Zetmata, gignuntur, hoc est, diuturni affectus cordis ex defluxu materiæ, ita enim se habet hæc arteria ad cor, ut mesenterij arteriæ ad jecur; ideo Fernelius addit hujusmodi subsultum præ se ferre etiam arterias mesenterij, dum inflammantur; sed neque hoc Mercatus recipit, qui meseraicarum pulsationem diversam â pulsatione arteriæ dorsi esse autumat, hanc rectâ per dorsum ferri, meseraicas vero hinc inde in hypochondrijs vagari, quod quid ad tantam differentiam faciat, non video, imò nihil peccaveris, si de utriusque Hippocratis sententiam intelligas, primo prognost: *præcordiorum venæ si pulsant, aut perturbationem aut delirium portendunt.* Certum tamen est, naturam hujus morbi sitam esse in calido intemperamento ejus venæ, per essentiam aut per consensum alterius visceris, cujus ordinis ferè semper est ea pulsatio, quæ fœminas vexat. Porrò affectio aliquando subitò fit, & gravissima infert accidentia, aliquando lentè ut virginibus, & viduis ex viscerum obstructionibus, de quâ prisci pauca scripsêre. Ejus veró causæ tres præcipuæ sunt; Prima, plenitudo venæ cavæ à crasso & calefacto sanguine; ac tunc majoris mali præludium pulsatio esse solet, ut mox apparebit. Secunda, visceris alicujus calor acris, & mordax, cujus consensu arteria incalescit, & usus augetur, subindeque major concitatur motus, quod gracilibus, & melancholicis, ob humorum adustionem frequentius evenit, ex mesenterio, & adjacentibus visceribus. A quâ vero ex his duabus causis proveniat, distingues; si enim subitò pulsatio accidat, à primâ causâ oritur, & subitò magna pullulant symptomata; si sensim, & paulatim à secundâ, & affectus est quasi habitualis, quo laborans sana suo modo vivit, indies tamen vel corpore vel moribus adeo mutatur, ut maximam inferat admirationem; nam visceribus distemperatis, corpus indies deterius habet, & contabescit, ac citra alicujus membri conspicuum affectum præter arteriæ pulsationem, & quendam quasi formicarum sensum ibidem perreptantem, cor triste

Anevrisma quid?

Zetmata.

Natura morbi.

Causa.

triste est, timet, exarescit, delirat, anxia, inquieta, ac tædiosa mori exoptat. Tertia causa est visceris alicujus aut meserei obstructio, quod plerumque citra corporis gracilitatem virginibus, ac viduis accidit, ex visceris enim potissimumque meserei obstructione aut à re durâ arteria comprimitur, ideoque vehementius pulsat, tum quia debitum spatium obstructione impeditur, tum quia obstructionis causa partes vicinæ debiles redditæ nequeunt debitè ventilari, idcirco frequentat ea pars, quæ libera permanet, utpote, cui naturalis spatij obstructione aliquid detrahitur, eoque magis usus adaugetur, eò quòd circum jacentium partium aliqua incaluerit, tuncque quod copiâ deest, frequentiâ compensat.

Signa.

Hinc fit, ut ob siccitatem, & auctum calorem cutis earum, quæ sic afficiuntur, squalida sit, rugosa, aspera, maximè in partibus prominentibus ossibusque ut in cubitis, genibus, digitorum articulis, & aliis, quæ non ita solent humiditate perflui, hirsutæ etiam apparent ob multitudinem crassarum superfluitatum; adhæc insomnes sunt, ac tumultuosè dormitant; alvus nihil, aut diminutè fluit, & biliosa nonnunquam egestio est, lotium mordax, & acre, mens torpet, anxietas adest, inquietudo, tædium, vigilia, cibi fastidium, sitis, pulsus in præcordijs, qui si augetur, in syncopen deducit, maximè si cor palpitat, & compatitur etiam jecur, ac ventriculus: calor insuper per universum corpus per intervalla suboritur, præsertim in facie; denique, ut verbo comprahendam, omnia fere symptomata apparent, quæ superiori c. in melancholiâ recensuimus.

Prognostica.

Gravis est affectio, nam si calor, & siccitas figantur, febrem accersunt hecticæ finitimam, & quæ in marasmum deducit, idcircò neque cunctanter neque negligenter curanda, neque imprudenter agendum quicquam, quod majoris mali occasio sit. Si à primâ causâ ortum trahit, gravior multò est, ac periculo plena, quia fœminæ sic affectæ causone laborant orto à plenitudine, ex phlegmone venæ cavæ, quas Aretheus 14. die plerumque mori dixerat, at si diutius durent duplo longiori tempore perire; quidam etiam cum jecoris inflammatione confundunt, nec præter rationem, si à secundâ causâ proveniat; tunc enim ibi calor, & æstus, & dolor sentitur, & licet sit minoris periculi, haud tamen levis affectio est, nam aut citra febrem consumitur patiens, aut nisi citò præveniatur, in melancholiam, & mentis perturbationem agitur, dicente Hippocrate cit. prognostico. Si à tertiâ causâ oriatur, & cognitu, & curatu levior existit; curatâ enim obstructione, sanescit, nisi remoretur, quippe tùm in hydropem, & cachexiam incidunt, crudis succis nutrimentalia membra refrigerantibus.

2. de curandis acut. morb. c. 7.

Cum causone & jecoris inflammatione sæpe confunditur.

Curatio si à 3. & 2. causa.

Ut autem ab hac ultimâ causâ curationem auspicemur, si morbus ex obstructione visceris cujuspiam proveniat, curatur per ea, quæ obstructionem demollire valeant; expendendum igitur, cujusnam visceris sit obstructio, & ejus curatio ex proximè sequenti c. de febre alba mutuanda, aliquid tamen contemperans admiscendum, ne arteriarum calor intendatur; verum si curatâ obstructione subsultus adhuc maneat, curabitur per ea, quæ infrà dicenda sunt in 3. ac 6. remediorum genere de contemperantibus; quâ eâdem ratione curatio perficienda, si à secundâ causâ ortum ducat, id est, ex solâ intemperie citra humorem: contemperabis enim, & non evacuabis, nisi menses diminuti fuerint, aut suppressi, nam tunc venam tali inscindes, aliter refrigerij causa salvatellam duntaxat, validiora etiam pharmaca fugienda, neque dilutum rhab. aut sirupum rosatum solut. exhibere sine magna præmeditatione audendum; ex his enim acerbiùs æstuare sic affectas vidimus: breviter præscripto victu modico, moderato exercitio lentè contemperantibus medicamentis potiùs agere, quàm remediorum farragine patientem opprimere oportet.

Purgatio vitanda.

Curatio si à 1. causa.

Si à primâ causâ malum originem trahat, curatio eadem, quæ febris ardentis sive causonis, quam nos dilucidioris doctrinæ gratia, in septem reme-

diorum genera diſtinguemus. Nec mireris quod cum ei potiſſimum, quæ fœminis accidit, ac diuturna ferè ſemper paſſio caput hoc dicaverimus, hanc tamen, quæ eſt acuta affectio, præcipuè curare doceamus, id enim ex profeſſo factum, quia reliquarum medelam ex aliis hujus operis capitibus mutuari poteris, hujus non niſi hinc, & quia quæcunque remedia huic utilia ſunt, reliquis quadantenus aptari licebit.

Victus frigidus. Primo itaque convenit victus tenuis frigidus, & humidus, qualis cremor hordei cum ſaccharo, & roſacea, aut cum ſirupo violato; lactuca, cichoreum, acetoſa, borrago cocta in jure pulli, aut gallinæ, aut in aquâ, & poſtea expreſſa cui additur ſal, oleum, & acetum, Hiſpani ſic paratas herbas *(esparragadas)* vocant: convenit inſuper cucurbita cocta cum ſaccharo, & omphancino, juſcula pulli quibus incoxerunt prædictæ herbæ Itali *(broeto)* dicunt, & extremitates ipſius pulli, aut farrum ſive panatella, quæ fit ex panis triticei medulla cribellata, addito juſculo pulli ſic parato: noctu ſorbeat amygdalatum ex ſeminibus frigidis, & papaveris, vel lactucæ, non vero ex amygdalis, quæ oleoſæ cum ſint, facilè incenduntur. Ex fructibus ceraſa nigra, pruna optima, melones, mala granata, & aurantia acida, aut medii, ſeu pontici ſaporis, limones cum ſaccharo, poma anethina aſſa, fructus berberis,

Fructus febrientib. cur noceant. aut ribes, vel conſerva eorundem, & licet cibum pyro aſſo claudere, reliqui fructus febrientibus ſuâ ebullitione nocent, quia ventoſitates excitant, & facile corrumpitur aquea humiditas, quâ abundant, ut notavit Avicenna, *1.4. tract. 2. cap. 7.* acerbos etiam fructus vitare docuit Galenus ni vomitus adſit, aut debilitas *1. accut. 18. com.* oris ventriculi, quia adſtringunt; conveniunt præterea cucurbita condita, radices lactucæ, ſcorcioneræ, vel bugloſſæ; potus ſit aqua ex hordei, & ribes decocto, cum paſſulis & pauco aniſo, cui percolato aliquid ſirupi de berberis aut ribes admiſceri poteſt, is porrò victus uſque ad morbi vigorem indies magis attenuetur.

Aëris præparatio. Aër natura ſit frigidus, & humidus aut arte ex doctrinâ Galeni paretur apertis feneſtris, quæ ſeptentrionem reſpiciant, irrigato conclavi limpidiſſimâ aquâ vel fontibus in eodem cubiculo arte paratis, ſparſiſque per aream floribus, & herbis refrigerantibus, ut roſis, violis, foliis vitis, lactucæ, cannarum, ſalicis, prolubeatur hominum frequentia, quia halitu calefit aër, lectus ſit amplus non plumaceus, ſed laneus, nec etiam ſtragula ex pluma aut filtro, ſed tenuiora, non tamen nudetur, ne frigiditas poros obſeret, unde caloris difflatio præpediatur; eſto inſuper conclave obſcurum, docente Hippocrate, alvus ſingulis diebus reſpondeat, ſin minus *10. meth. 8.* *4. de rat. vict. 48.*

Clyſter. hoc aut ſimili clyſtere ſolicitetur ℞. hordei integri p. ii. prunorum numero xx. foliorum malv. lactucæ, violarum an. m. j. coquantur in ſ. q. aquæ ad tertias, colaturæ ℞. lib. j. olei roſ. ℥ ii. pulpæ caſſiæ, aut diacatholici ℥ j. cavendum tamen à benedictâ lax. jhera, & aliis acutioribus.

Sangimiſſio Secundo, copioſa ſanguinis miſſione ex baſilicâ dextrâ, ſi vires adſint, eam tamen partiri ſecurius eſt, nec bis tantum, ſed ter, quater, ac ſæpius, venam aperire, eamquè detrahere ſanguinis copiam, quæ plenitudini, & viribus reſpondeat, prius ſemper depoſitis alvi ſuperfluitatibus; fœminis utiliter venam pedis ſecabis, ut menſes provocentur, aut ex hæmorrhoidibus per hirudines ſanguinem demes: conſentiunt enim hæ venæ cum venis dorſi, ac meſeraicis, quod ſi jecur compatiatur tandem dextram ſalvatellam oportunè tundes.

Præparatio. Tertio coquentibus, ac contemperantibus ſanguinis, & bilis fervorem, & acrimoniam, ut ſirupo acetoſo, de cichoreo, granat. roſ. violar. acetoſæ, bugloſſæ, borraginis ad ℥ ii. cum duplâ quantitate aquarum vel decocti earundem herbarum, quos ſirupos per aliquot dies aſſumat.

Aqua frigida potus. Quarto, poſteaquam concoctionis ſigna apparuerint, largiori gelidæ aquæ potu utendum, ſi nihil ſit, quod impediat; impediunt autem cruditas humoris, tumor aut obſtructio viſceris alicujus, nimia corporis extenuatio, aut nativi caloris imbecillitas, virtutis languor, & aquæ inſuetudo; ſed & patiens, quæ gelidam biberit, carnoſa ſit oportet, valida, ac boni habitus,

adde

addde etiam, ut non sit gravida, nec tempus sit hyemale, aut frigidum. Utcunque tamen satius fuerit, aquam coctam esse addito sacharo, ac subinde refrigeratam, aut si aliquid ex dictis impedimentis adsit, loco aquæ fontanæ par quantitas aquæ buglossæ usurpetur, bibatque patiens uno haustu quantum voluerit, ut jubent Galenus, & Avicenna; sic enim domitum, refrigeratumque jam humorem natura expellit per vomitum, ventris fluorem aut sudorem, ita ut sæpè nullâ aliâ purgatione opus fuerit.

Gal. lib. 9. meth. 5. & 11. meth. 9. Av. 1. 4. tract. 2. c. 7.

Quinto, bilis evacuatione raró tamen catharticis utendum, quia viscera excalefaciunt, verum jam inclinante affectu si supersint recidivæ signa, hoc est, ventris morsus, oris amaritudo ac cibi fastidium, tum mannam, cassiam, serum lactis, succum rosarum, aut sirupum ex insus. viol. vel ad summum dilutum senæ tutò poteris exhibere, ut ℞. fol. senæ ℥ j. infundantur per noctem in ℥ v. seri caprini tepidi, colетur manè, & adde sirupi ex insus. viol. ℥ ii. fiat haustus; aut sequens concinnetur apozema, quo securè uti soleo ℞. rad. cich. borraginis an. ℥ j. foliorum acetosæ, cich. viol. agrimoniæ, buglossæ an. m. j. florum cord, seminum frig. an. p. j. prunorum n. xij. coquantur in q. s. aquæ ad lib. j. ß in fine adde fol. senæ pulpæ tamarind. an. ℥ j. cum colatura misce sirupi ex insus. ros. ℥ ii. fiat potio clara, aromatizetur ʒ j. specierum diarrod. dosis ℥ v. singulo manè. A fortioribus abstinendum, utendum tamen sæpiusculè clysmate suprascripto, aut nocturnis clysterijs, qui dicuntur (*de mejoada*) ac sic parantur: ℞. juris gallinæ herbis supradictis alterati ℥ viii. olei ros. viol. singulorum ℥ j. ß vitellos ovorum n. ii. sacchari ℥ j. misce absque sale, fiat clyster, qui tepidus applicetur, & retineatur, si fieri potest, per totam noctem, idcircò enim in exiguâ quantitate, ac sine medicamento proritante adhibetur.

Evacuatio bilis. *Signa recidivæ.* *Apozema.* *Clyster nocturnus.*

Sexto, cauma in visceribus extinguentibus, ac refrigerantibus, & cor, jecur, ac universum corpus corroborantibus, tam internis, quam externis, in quem usum post evacuationes adhibentur rotulæ diarrod. manus Christi, triasandali, diamargariti frigidi vel conserva ros. aut aliqua ex prædictis primo remed. genere cum aquis cichorei, endiviæ, buglossæ, scorsioneræ, acetosæ, vel sequens conditum ℞. specierum tria sandali, diarrod. diamargarit. frigidi an. ʒ j. conservæ ros. viol. an. ℥ j. ß. sacchari dissoluti in aqua viol. q. s. fiat electuarium per morsellos, aut cum sirupo viol. fiat opiata. Dorso, & cordis regioni sequens epithema applicetur: ℞. aquarum ros. oxalidis, buglossæ an. ℥ ii. aceti ros. ℥ j. pulveris sandalorum rubeorum, corallij rubei, aut diamargarit. frig. an. ʒ j. fiat Epithema admovendum omni tempore; quod etiam jecori imponatur, additis pro aquis succis earundem herbarum: aut inungantur prædctæ partes hoc; ℞. unguenti ros. refrigerantis Galeni an. ℥ j. sandalini ℥ ß, aceti parum misce, tum epithemati, tum etiam unguento g. iii. caphuræ addi possunt, utrumque tamen tepidum applicetur: mihi assiduo usu comprobatum est dorsum, lumbos, pedum, ac manuum plantas, totumque corpus præter caput, & ventriculi regionem hâc mixturâ perungere ℞. olei ros. lactis muliebris, succi cucurbitæ, lactucæ, vel endiviæ an. partes æquales misce, quo prædicta loca illinantur, ita in lecto contineatur patiens, nec aëri se exponat, nam sæpè in sudorem prorumpit, quia, uti censeo, collecta natura, & à frigido temperata vehementiùs humores nocivos ad cutim extrudit, accepi à vulgaribus, & eo solo plures vidi à gravissimis, ac periculosissimis ardoribus intra breve spatium liberatos, quibus alia nihil profuerant. Tandem balneis aquæ dulcis tepidæ utendum. At fœminis frequentioribus crurum lavacris utiliùs menses provocantur.

Refrigerantia & roborantia. *Conditum.* *Epithema.* *Vnguentum ad febres mirificum.* *Balneum.*

Septimo ijs, quæ febrium symptomata valeant mitigare; ea autem potissima sunt, vigilia, sitis, ac dolor capitis: de vigilia superiori c. plus satis jam diximus; de dolore capitis infra c. proprio dicendum est. Sitis ac linguæ ardor corriguntur, si os sæpiusculè abluatur frigidissimâ, cui guttæ vini rubelli, aut aceti commixtæ fuerint, vel sero caprino aut hordei aquâ, in quâ emulsio

Symptomatum curatio *Sitis & ardoris linguæ remedia.*

 seminum

ſeminum frigidorum ſit diſſoluta, aut ſirupus de ribes, ex quibus etiam emulſionibus, & ſemine cydoniorum, vel pſylij linteo incluſis, & in aqua violar. madidis, os abluitur, aut pruni lapillus vel fruſtum lactucæ ore detinetur, & guttur exterius perungitur roſaceo, aut refrigerante Galeni; inter reliqua autem utiliſſimum eſt, ut patiens os clauſum teneat, & parum loquatur, nam motu, & calore externo lingua exſiccatur, ut Hipprocrates autor eſt: ſed enim toto curationis tempore addenda ea, quæ melancholiam reſpiciant, ac domare valeant. *3. Epid. 8. text. 33.*

De febre alba, ſeu virgineo morbo: ubi etiam de ſingulorum viſcerum obſtructionibus.

CAP. V.

Nomina. PLeræque ſunt ægritudines, quæ tametſi hactenus nomine, non tamen curâ caruerunt, inter quas affectio illa eſt, quæ recentioribus virgineus morbus; & febris alba, & amatoria febris, & alba ictericia nuncupatur. Virgineus quidem dicitur, quia virginibus peculiaris, ac frequentior; *Febris alba.* alba vero febris, uti Hippocrates alias febres rubras vocavit, alias præpallidas, alias lividas; *6. Epid.* non vero alba febris, quod ſic affectæ ſemper febricitent, ſed quia ſpecimen febrientium præ ſe ferunt; nimirum debilitatem, & pulſus celeritatem, & frequentiam, non ob caloris augmentum, ſed ob ventilationis defectum; & pallorem contrahunt, non tamen propterea amatoria dicitur, ut quibuſdam viſum, quia *Amatoria feb.* hic color amantibus aptus, ſiquidem pallet omnis amans, ſed potius quia amantibus, aut amabilibus virginibus, ac pulchrioribus ſæpe accidit, ut mox patebit; *Alba icteritia.* alba tandem vocatur ictericia, nam quâ ratione atro vel flavo humore redundantibus flavus, vel niger fit, ita crudo & pituitoſo humore exuperante albus naſcitur icterus, qui nunc ad flavum vergit colorem, nunc ad fuſcum, prout jecur, aut lien compatitur, in quo crura præcipue juxta talum ad noctem ædemate tumeſcunt, quia humoris frigidi, & interdum tenuis, qualis fluxilis pituita eſt, non exigua portio ad cutaneas partes permeat.

Definitio. Poterit autem definiri ſic; eſt obſtructio vaſorum circa uterum, ob quam humores ad venas majores remeantes univerſum ſanguinem vitiant, ac frigidiorem reddunt. Cùm enim virgines viro jam maturæ exiſtunt, naturâ duce ſanguis menſtruus ad matricis loca, ac venas, ab epate defluit, qui ſanguis cum ob illarum venarum anguſta oſcula, quæ nondum patent, viſcoſis quoque, & crudis humoribus obſtructa, ob ſanguinis groſſitiem (à quâ ſolâ ſæpe morbus junioribus contingit) erumpere non poſſit, per venæ cavæ majoriſque arteriæ propagines ad cor, epar, diaphragma, & præcordiorum venas regurgitat, ac circum viſcera coacervatus obſtructiones efficit, variaque concitat ſymptomata dyſpnæam, cordis palpitationem, epatis inflationem, cibi faſtidium, cardialgiam, prout huic, aut illi parti vitium communicatur, ſicuti jam ſæpe ad ſatietatem dictum eſt; quia oportet ſemper ob oculos habere hanc harum affectionum communem cauſam, & rationem; quin etiam capiti bona pars vitii impartitur ideo non raro ijs amentia accidit, & delirium, ut Hippoc. ſcribit lib. de virginum morbis, *Morbi ſpecies.* quem perluſtrare non pigeat. Ex dictis patet, affectum pertinere ad morbum in viâ, hoc eſt obſtructionem jecoris, lienis, ventriculi, uteri, meſerei, aut alterius partis, quæ frigidam pariat intemperiem; nam frigidorum & craſſorum humorum congeries nativum ſuffocat calorem, non aliter ac lignorum viridium acervus ignem; argumento ſunt ferè omnia accidentia, quæ frigidam naturam atteſtantur.

Accidit

Accidit potissimùm virginibus, quæ jam viro maturæ sunt, aut certè viduis, & maritatis sterilibus, maximeque pulchrioribus, cujus rei causa est, quia quò temperatiores, eò elegantioris formæ sunt; temperatius autem, ac perfectius corpus temperati, ac probè elaborati alimenti plus requirit, siquidem alimentum alito simile esse debet, unde fit, ut laudabilius duntaxat trahant partes, residuum redundet, & obstruat. At dices, si hoc ita est, cur viri etiam temperati hunc affectum nesciunt? quia habent sanguinem defecatiorem, nec tot supersunt in illis excrementitiæ partes, quippè quia natura non habent temperamentum, quod plus trahat, quàm concoquat, sicuti fœmina. Dissidet à suffocatione ex utero, quòd in hâc, uterus in situ vel figurâ vitiatâ oberrat: in virgineo morbo frequentius obstructiones extra uterum fiunt in vijs, nec ideo dispnæa accidit, quod uterus septum comprimat, sed quod citius ac magis septum dilatari cogatur, & conetur, quod tamen nequit obstructionis magnitudine impeditum: differt à melancholiâ, quòd in ea humor crassus per adustionem fit, in morbo virgineo per cruditatem: ab Epilepsiâ, quod in hâc halitus ex utero ascendunt ex putrido, vel inquinato semine, vel menstruo; in virgineo morbo non halitus, sed humor ipse per corpus universum diffunditur; & si quando halitus est, is quidem nec magnus, nec venenatus, sed frigidus, & crassus.

Quibus familiaris. *Obiectio.* *Solutio.* *Distinctio à reliquis morbis.*

Duplex in hoc affectu causa consideratur, altera morbi, id est, obstructionis; altera symptomatum; morbi causa est sanguinis multitudo, aut crassities, plerumque tamen crassities, lentor, frigiditas, & viscìditas, quæ ortum traxit, vel ex rerum extranearum esu, ut terræ, testæ, carbonum, gypsi, ceræ, salis, & similium; vel ex suppressis, & in prosperè purgatis menstruis; cùm enim uterus ob vasorum angustiam nequit sanguinis viscosi præsertim, copiam recipere neque expurgare, necessariò ad partes utero proximas remeat, ibique remoratur, vel in venis, vel factâ obstructione in jecore, ventriculo, vel splene, in quo etiam sæpe rugitus, & inclusa aqua sentitur; quarum partium calor à tantâ sanguinis copiâ quasi extinctus ipsum neque conficere neque distribuere valet. Partes itaque sic obstructæ (ut accidentium etiam causa pateat) cætera mala inferunt, nam ex tumore, & dolore circa hypochondria, diaphragmatisquè compressione crebrâ fit respiratio, cum enim hepar à fœculento mensium sanguine non expurgatur, & eo præcordiorum venæ infarctæ fuerint, hypochondriorum viscera intumescere, & diaphragma (ut in hydrope) coarctari necessum est; & ulterius quia cor & ventriculus ramorum communitate venæ cavæ, & magnæ arteriæ connectuntur; his sanguine crasso & flatuoso spiritu, ac vapore refertis, ut ventriculo, & Epati, ita etiam cordi vitium communicatur, quod extrudere contendit, & ne suffocetur frequenti arteriarum motu eluctatur; quod Galenus censet, unde fit ut palmo contremiscat, tandemque frequenti motu defatigato corde, pulsus, & anhelitus intercipitur, & laborans veluti deplorata jacet, ut idem scribit autor; quæ etiam causa est arteriarum temporum pulsationis, earumque, quæ dorsum perreptant; quia igitur vitiosus humor ad jecur retrocedit, ubi nonnunquam etiam incalescit, inde fit, ut universus sanguis vitietur, unde gravitas, pigritia, animi dejectio: & quia spiritus suffocatur, ac calor minuitur subalbidus color efflorescit; cibos insuper fastidiunt, quia ob in prosperam distributionem ventriculus magnâ redundat excrementorum copiâ unde etiam appetunt extranea, & adversa.

Causa. *3. de diff. resp.* *Palmus.* *4. de sympt. causis & 4. accid.* *Pigritia.*

Facile morbus dignoscitur, nam sic affectis faciei, genarum, & labiorum color palescit, plumbeus, vel subalbidus efficitur, qui anteà roseus, rubeusque sæpe fuerat, prædictæ partes, & oculorum palpebræ quadantenus tument, sicuti crura juxta malleolos, præsertim quia tunc nativus calor oppressus externo etiam destituitur, unde aqua colligitur circa lienem, & in hypochondriis rugitus fit; pulsant temporum ac dorsi arteriæ, sæpe cum capitis gravitate, & dolore occipitis, si uterus compatiatur, vel syncipitis, si reliquæ partes; cor

Rugitus.

contremiscit maximè, dum nimium moventur, saltant, aut acclivem locum ascendunt, tuncquè etiam difficilis accidit respiratio, ita ut confractæ, anhelosæ, atque impotentes se projiciant; mœstæ, dejectæ, ac pigræ fiunt, ac cibos fastidiunt, præsertim carnes, lassitudine premuntur, & corporis gravitate ob facultatum ab humoribus oppressionem, & defectum caloris ac spirituum; appetunt nonnunquam extranea: certissimum tamen signum desumitur ex menstruorum suppressione, vel diminutione, si virgo jam menstruationi sit matura; licet interdum ante id tempus ob depravatos, & crudos cibos affectum pati soleant. Ex maritatis steriles difficiliùs corripiuntur; virgines promptiùs liberantur, si aut viro cohabitent, aut menses suboriantur: difficulter etiam sanantur lienis obstructiones, ob crassitiem alimenti attracti; ideò diligenter curandæ, ne in melancholicùm habitum, nigrum icterum, aut delirium degenerent.

Difficilis resp.

Prognostica.

Curatio si ex utero.

Curandi multiplex est ratio, prout vasis uteri, & obstructioni, alterius partis obstructio adjungitur, ubique tamen indicatio duplex, altera quæ communia deobstruendi præsidia ostendit; altera, quæ membrum respicit. Si igitur uteri obstructio adsit, dignoscitur ex privatione signorum, quæ reliqua viscera obstructa demonstrant, ut infrà patebit; curatur planè, ut menstruorum suppressio. At si jecoris sit obstructio, dignoscitur ex colore flavo subalbido mixto; dolore sub mammillâ & in dextro hypochondrio humeros, claviculamque pertingente: ex bilioso vomitu, & difficili respiratione maximè si in sinistrum latus decumbat. Curatur 5. remediorum generibus. Primo victu parco ac tenuioris substantiæ, de quo c. de suppressione menstruorum.

Si ex jecore sit curatio.

Evacuatio.

Sang. missio

Secundo evacuantibus, maximè sanguinis missione, & primò quidem ex brachijs, quamvis menstrua sint suppressa, si tamen per aliquot jam menses nihil fluxerunt: deindè ex pede, ne si sanguine redundante statim ab inferiori parte mittas evocata ad uterum & obstructas venas, plenitudine obstructio augeatur, cum exitum humores nesciant. Verum si affectus fuerit inveteratus quia corpus frigidius tunc est, laudatur magis purgatio, paulatina tamen, quippe conferta obstructioni non convenit, nec tamen expectanda perfecta coctio est, quia crassi humores eam non admittunt, quò tamen magis attenuatos humores cognoveris ex crassiore, & coloratiori urinâ, eò frequentius purgabis: initio igitur utendum hoc, aut simili lenitivo, ne si cruditates in primis venis extiterint sanguine statim misso crudiores fiant, aut ad locum vacuum recurrant; ℞. pulpæ cassiæ ʒ x. sirupi ex 9. infus. ros. ℥ j. ß decocti apertivi ℥ iiii. misce; aut mannæ electæ ℥ ii. in seri, vel prædictæ decoctionis ℥ iiii. vel in jure pulli; vel sirupi de cichoreo, cum rhab. ℥ ii. & pilularum de hiera ʒ i. in aliquo ex dictis liquoribus dissolvantur.

Purgatio.

Coctionem perfectam crassi humores non admittunt.

Tertiò inscindentibus, aperientibus, & deobstruentibus quæ operationes variis julepiis, & apozematibus perficiuntur, ut ℞. succi cich. clarificati ℥ x. aquæ hordei ℥ viii. succi granat. ℥ iiii. mellis lib. j. aceti, ad gustum fiat sirupus aromatizatus, ʒ i. cinamomi dosis singulo mane ℥ ii. cum ℥ iii. aquæ fumariæ, graminis, aut radicum aperientium, aut cum decocto radicis filicis, & securidicæ; prosunt etiam oximel simplex aut diureticum, sirupus acetosus, de duabus, aut v. radicibus, Byzantinus, à quibus iterum purgabitur, subindè ad apozemata redeundo, quorum hæc accipe exempla: ℞. adianti, lapati, lentisci, rutæ an. m. ß, quinque radicum diureticarum, graminis, acori, gladioli an. ℥ ß, quatuor seminum frigid. majorum ℥ ii. seminis apij, fœniculi, petroselini singul. ℥ ii. camepitheos valerianæ an. m. j. squinanthi parum, hordei mundi p. ii. radices, & semina per noctem in aceto macerentur, omnia simul posteà coquantur in 5. q. aquæ ad lib. i. ß colaturæ adde mellis aut sacchari q. 5. Est insuper mirificum aliud quod recipit radicis rumicis, acori, asari, apii, cassiæ ligneæ, an. ℥ ß seminis viticis, dauci, lupinorum, cicerum an. ʒ ß; florum stæchadis, junci odorati, centaureæ an. p. i. foliorum absynthii, hissopi an. m. i. coquantur in 5. q. aquæ ad lib. i. adde colaturæ mellis & sacchari singul.

Inscindentia, & deobstruentia jecur.

Apozema.

singul. q. ſ. ut fiat apozema; quibus etiam addi poſſunt cortices radicis capp. tamariſci, folia adianthi, maratrum, cinamomum, ſpica; inter ea tamen ea ſunt exhibenda quæ jecoris venas abſtergunt, & leviuſculè purgant, ut rhabarbari dilutum ad ʒ i. ß, vel tantundem medullæ ſeminis carthami in ℥ iiii. ſeri caprini, aut aquæ graminis, ſeu Eupatorij ℥ i. cum ℈ iiii. agarici in eiſdem aquis, aut hæ pilulæ: ℞. rhab. ʒ i. agarici ℈ ii. diagridii optimi g. iiii. cum ſucco eupatorii, vel alio convenienti liquori formentur pilulæ xv. accipiat v. alternis diebus: quòd ſi calor in viſcerib. vigeat, ſalvatella tundenda erit, aut ſi interim, dum hæc fiunt, menſes inſtillare cœperint, ſaphæna aperienda.

Leviter purgantia, & inſcindentia.

Quarto adhibenda ea, quæ jecur roborare nata ſunt, ut ʒ i. trochiſcorum de eupatorio, de rhab. vel de abſynthio cum aliqua ex prædictis aquis, aut ʒ ii. diacurcumæ, dialaccæ, vel tabellarum diarrod. alb. idquè per aliquot dies, vel opiata ſic paratur: ℞. conſervæ radicis apii, florum acori, & adianthi an. ℥ ß, ſpecierum diarrod. triaſandali an. ʒ i. trochiſcorum de eupatorio ʒ i. cum ſirupo de byzantiis, fiat opiata doſis ʒ iii. cum aquâ radicis apii, vel graminis. Sequens etiam conſerva crebrâ experientiâ eſt comprobata: conſervæ capill. ven. cetarach, cich. betonicæ an. ʒ iii. corticum citri conditorum ℥ ß, pulveris radicis rubeæ major. corticum radicum capp. & tamariſci an. ʒ i. cum ſirupo de cich. vel pro utero, de arthemiſia fiat opiata; doſis quantitas nucis juglandis; ſemper tamen per intervalla ſingulis ferè ſeptimanis purgatio exercenda.

Roborantia iecur.

Quintò externis inunctionibus, quæ tum jecoris tum uteri meatus valeant deobſtruere, & reſerare; ita jecur, & partes prope uterum ſequenti linimento inungantur, ℞. olei nardini amygdalarum amararum an. ℥ ii. ſucci apii ℥ i. coquantur ad conſumptionem ſucci, & adde ſpicænardi, ſquinanthi, aſſari an. ʒ i. ſeminis apii, petroſ. cyperi, roſ. an. ℈ ii. aceti parum, ceræ q. ſ. fiat linimentum; vel ℞. ſucci apii, petroſ. fœniculi, ſenecionum, cich. an. ℥ i. aceti ʒ ii. olei cappar. ℥ iiii. olei abſynthii ℥ i. ß, bulliant ad conſumptionem ſuccorum, & adde ſandal. omnium, ſpicæ an. ʒ ß, ceræ q. ſ. fiat unguentum. Aut paratur illud, quod vulgò dicitur deopilativum oleorũ, & magiſtraliter ſic componitur. ℞. olei amygdal. dulc. ℥ i. olei camomillæ, cappar. tamariſci, roſ. an. ℥ i. ß, olei viol. anethyni an. ℥ ii. ß, Irini, abſynthini an. ℥ iii. ceræ q. ſ. fiat unguentum; validius tamen & efficacius adhuc eſt unguentum deopilativum ſuccorum, quod ſic conficitur: ℞. unguentum præcedens, & adde ſucci apii, & abſynthii liquidi an. ℥ iii. ſucci fœniculi, petroſelini, menthæ an. ℥ ii. ſucci ireos ℥ i. vini albi optimi ℥ iiii. coquantur ſimul ad conſumptionem ſuccorum, & cum cera fiat unguentum, cui adde dialtheæ ℥ iii, axungiæ gallinæ, & anatis an. ℥ i. pulveris ſquinanthi; ſpicæ, ſingul. ʒ. ii. ß, efficaciſſima ſunt hæc duo unguenta ad omnes viſcerum obſtructiones, ideo ſic parata reperiuntur in Hiſpaniæ officinis, rectè igitur fecerint Germaniæ ſeplaſiarij ſi etiam poſthac ea habuerint, cum in hiſce regionibus potiſſimum obſtructiones vigeant. Prodeſt præterea emplaſtrum ex farina camomillæ, meliloti, abrotani ivæ an. ℥ j. ſeminis apij, ameos, abſynthij an. ʒ ii. ſpicæ ʒ j. diſſolvantur in ſucco fœniculi, ac fiat emplaſtrum, aut ex ijſdem herbis & oleis, cum modico aceto, fomentationes parentur.

Vnguenta deobſtruentia.

Vnguentum deopilativum oleorum.

Vnguentum deopilativũ ſuccorum.

At ſi lien obſtructus ſit, quod frequentius accidere diximus, ob alimenti craſſitiem. Præſertim ſi hæmorrhoides vel menſes ſupreſſi fuerint, dignoſcitur id ex oblongo tumore ſiniſtri lateris, dolore ejuſdem partis ſiniſtrum humerum pertingente, difficultate reſpirationis, colore ſubnigro, aut plumbeo, fœtido anhelitu, alvo adſtricta, vel ſubnigra dejectione; adhæc quia corpus emaciatur, fœmina triſtis redditur, meditabunda & faſtidioſa, ſudor adeſt nocturnus, ſæpe etiam rugitus, & fluctuatio in latere ſiniſto, quæ omnia recenſet Hippocrat. lib. de affectib. uterinis. Curatur iiſdem ferè remedijs, quibus jecoris obſtructio. At in cibo utilis eſt uſus capparr. cum oleo, & aceto: vel ſic parentur: ℞. cappar. aut baccarum geniſtæ lib. iii. Paſſularum corinthiacarum lib. j. reponantur in ſ. q. ſacchari diſſoluti in aqua

Obſtructionum lienis curatio.

Cappares condita.

borraginis vel naphæ, & adde aceti ℥ ii. cinamomi ʒ ii. Purgativum efficies, si in vase addas ʒ ß scammonij. In reliquis medicinis purgativis addenda erit confectio hamech, aut diachatolycon, vel diasena, vel utendum elleborismo, quem jam descripsimus c. de melancholia; sanguinis missio partior sit, & ex basylica, vel salvatella sinistri lateris, at menstruationis tempore ex sinistro pede; longè tamen utilius fœculentus sanguis per hæmorrhoidas deponitur, per quas & evacuatur, & derivatur: Veteres secabant venas retro aures, & sanguine inde fluente lienem inungebant, quod ut superstitiosum simul & periculosum rejiciendum, utilius multò esse expertum est, corpore præpurgato, venis ad lienem nigricantibus hyrudines applicare, aut cucurbitulas cum scarificatione, ac ex ijsdem debitam sanguinis mensuram detrahere.

Superstitio veterum.

Attenuantia.

Melicratũ.

Ad tertium remediorum genus quod attinet, humor etiam levioribus attenuandus, quia validiora resiccant humorem melancholicum, & aridiorem reddunt affectum, utendum igitur præter cætera melicrato sic concinato; ℞. corticum rad. cappar. ℥ iiii. polypodij ℥ ii. passularum sine acinis ℥ j. prunorum numero x. fiat decoctum ad lib. ii. factâ colaturâ adde mellis ℥ iiii. Aut ℞. corticum rad. cappar. tamarisci an. ℥ j. corticis salicis ℥ ß, seminum frigid. major. seminis agni casti an ℥ ß, foliorum adyanthi m. j. prunorum numero xij. passularum sine acinis ℥. j. fiat decoctio in ſ. q. aquæ ad lib. j. adde sirupi acetosi, borrag. de pomis, vel de scolopendria ℥ iiii. misce hîc notandum semper in medicamentis pro liene addenda esse folia scolopendriæ, & cortices cappar. in ijs verò quæ pro jecore conficiuntur absynthium, & eupatorium; Nam, ut Gradius inquit, quale est absynthium jecori, tale est lieni cortex cappar, & quale est jecori eupatorium, tale est spleni scolopendria. Porro supradictis addi etiam possunt, quæ magis aperiant, & discutiant, qualia sunt ebulus, brionia, cortex hederæ; aut ℞. sirupi bizantini, de scolopendria, de Epithymo, singulorum ℥ ii. aquæ graminis, lupulorum, fumariæ vel gallitrici an. ℥ iii. misce pro tribus dosibus; Purgationes sæpius iterandæ, quibus adde Semunciam Epithymi, aut foliorum senæ; vel ℈ iiii. pulv. hieræ; exhibentur etiam stibii præparati g. iiii. cum ʒ j. conservæ florum borraginis; in universum tamen ijsdem purgantibus medicamentis utendum, quæ c. de melancholia dicta sunt, inter quæ expertus laudo apozema descriptum in 3. remed. genere.

Localia.

Fotus.

Quod si in scyrrhum degeneret affectio, quod ex tensa partis duritie depræhendes, aut si cachexiæ, hydropisvè præludia appareant, quod ex pedum crurumque tumore cognosces, validiora inscindentia, ac emollientia ex ijs, quæ dicta sunt, seliges; & insuper hunc fotum parabis: ℞. radicum cucumeris agrestis, altheæ, liliorum an. ℥ j. corticum radicum cappar. tamarisci an. ℥ ß, foliorum malvæ, bis malvæ, scolopendriæ, absynthij an. m. j. seminis fœniculi, lini, fœnugræci an. ℥ ß, florum camemillæ, meliloti, genistæ an. p. j. fiat concoctio in æquis portionibus aquæ, & vini albi ad tertias, cui adde aceti acerrimi parum, quo pars foveatur singulis dieb. & superponatur sequens cataplasma: ℞. farinæ seminis lini, fœnugræci an. ℥ j. ß, farinæ lupinorum ℥ j. pulveris radicis Ireos aut brioniæ, tamarisci an. ʒ ii. adipis vituli, axungiæ cuniculi an. ℥ i. olei cappar. q. ſ. cum modico superioris decocti, fiat cataplasma; topica in hunc usum plura reperies apud Practicarum scriptores, c. de scyrrho lienis, inter reliqua tamen si affectio in scyrrhum degeneret sequentia inprimis laudantur: ℞. olei cappar. ℥ ii. medullæ vituli, pinguedinis anatis, ammoniaci in aceto dissoluti an. ʒ ii. aceti ʒ i. ceræ q. ſ. fiat unguentum; aut ℞. succi summitatum sampsuci, olei cappar. dialtheæ an. partes æquales, ceræ parum, fiat linimentum; aut conficiatur tale emplastrum: ℞. radicis lilij, malvæ, brancæ ursinæ, scyllæ an. ℥ i. coquantur in vino albo, contundantur, & adde olei rutacei, cappar. singul. ℥ ii. dialtheæ ℥ i. ß misce, quibus addere licet muscilaginis altheæ ℥ i. pulveris scolopendriæ ʒ ii. acetum squilliticum, succum brasicæ, oleum amygdal. amar. liliorum, de cucumere asinino, ficus pingues,

Cataplasma.

Vnguentum

Emplastrũ.

pingues, æsypum, emplastrum de meliloto, de muscilaginibus, dyachylum armoniacum cum muscilaginibus altheæ, lini, & fœnugræci, quæ omnia præcedat semper fomentatio ex superiori decocto; etiam utilis est vapor ex aceto acerrimo, & fusus super candentem lapidem molarem, seu pyritem, aut super laterem, & per infundibilum acceptus; aut linteum madidum in aceto, in quo sæpius chalybs fuerit extinctus, lieni calidum apponatur.

Aceti vapor.

Si tamen cum his, flatus, rugitus, & aquæ fluctuatiationes in sinistro latere persentiantur, quod sæpe accidere compertum habeo, quia per frigidam & humidam intemperiem, humores frigidi, tenuiores, & aquosiores redditi, facile in frigida parte colliguntur, & cum flatibus commixti rugitum efficiunt, ac fluctuationem; malum frequens post plenilunia, frigidiori cœlo, post usum aquæ, & frigidorum alimentorũ, ac indebitum vitæ institutum; mox tamen renovatâ lunâ, calidiori aëris constitutione, ac debito vitę moderamine nonnihil subsidet.

Rugitus sinistri hypochondrij.

Curatur frequenti clysteriorum usu, ex decocto capitis vervecis, cum jam dictis herbis ac seminibus, cujus decocti ℞ ℥ x olei irini, & ruthacei singul. ℥ ii. salis ʒ i ß; laudantur deinde inunctiones, quæ inscindant, resolvant, & parum roborent: ut ℞ theriacæ optimæ ℥ j. dissolvatur in ℥ iij olei ruthacei & anethyni, ac cum cera fiat linimentum.

Curatio rugitus.

Necessum tamen est ante omnia purgationem instituere ex ℈ iiii hieræ simpl. aut diacolochyntidis; aut ex ʒ i sequentium pilul. ℞ aloës, rhab. agarici trochiscati an. ʒ ß, scolopendriæ, seminis agni casti, endiviæ an. ℈ ß cinnamomi, assari, spicæ an. ʒ ß, rasuræ cornu cervi, rasuræ, eboris, coralli an. g. viii cum aceto squillitico formentur pilulæ v iiii ex singulis ʒ, aut fiat vinum purgativum, nonnihil diversum ab illo, quod alibi descripsimus ℞ turpeti, radicis mechoacanæ, agarici, rhab. singulorum ʒ i foliorum scolopendriæ m. ß, cinnamomi, assari, spicæ an. ʒ ß, includantur in sacculo, qui pendeat per horas xxiiii in lib. ii vini albi tenuis, in loco calido, de quo singulis diebus mane capiat ℥ v, facta majori aut minori ex pressione, prout magis minusvè fluidam alvum habuerit patiens.

Purgatio.

Vinum purgans.

Tandem aqua exsiccanda, quod fiet si mane, & vesperi capiat ʒ ii sequentis mixturæ: ℞ piperis, cumini, ruthæ an. ʒ ii ß, nitri ʒ ii, melle optimo excipiantur; vel ℞ nigellæ Romanæ seminis anisi, apii, petroselini, cumini an. ʒ ii, farinæ optimæ lib. I. misce arte pistoria, fiant panes, possunt etiam species in vino dari, aut cum pane ordinario commisceri, qui utilior fuerit, cum aqua decoctionis fraxini pistus; sacculi quoq; resiccantes, ac resolventes, lienis regioni applicentur: ut ℞ seminis milii parũ conquassati p. ii, salis p. ß, torrefiát in tegula, fiant duo sacculi cum bastituris, longitudinis medii palmi, qui suffumigati cum vapore aceti acerrimi, in quo lapis molaris ignitus, aut chalybs extinctus sit, alternis vicibus applicentur; alter sic fit; ℞ cumini p. ij seminis agni casti, ruthæ an. ℥ i, ut supra, confringantur, exsiccentur, ac duobus sacculis includantur; Vehementer insuper laudatur linimentum ex adipe strutiocameli, & reliqua quæ hydrope affectis utilia sunt.

Aqua exsiccatio.

Sacculi pro liene & vẽtre.

At si venæ meseraicæ infartæ fuerint, differt affectus à Melancholia, dicta hypochondriaca, quod in hac sanguis ibi contentus effervescit, & exuritur, ex cujus halitibus caput & cor tentantur; in morbo virgineo, licet sanguis in eodem loco sit impactus refrigeratur tamen, ac recrudescit, unde sub albidus ille color; dignosces id ex pituitę vomitu, nausea, cibi fastidio, depravato appetitu, præcordiorũ compressione pręsertim à cibo, animi dejectione, alba urina, & copiosa (quæ melancholicis potius pauca, & ex viridi crocea) falsa siti, tumore oculorũ, ac totius vultus, & quia minꝰ intensè, sed diutius caput pulsat, & dolet.

Meserei obstructiones.

Diff. inter meserei obstruct. & melancholiam hypochond.

Curatur sanguinis missione, non quidem ex brachio, sed ex pede, vel potius ex hæmorrhoidibus, hæ namq; venæ cum meseraicis mirificè consentiunt, & earum sunt veluti propagines; conveniens est etiam vomitus semel, aut bis in hebdomada, non tamen instantibꝰ menstruis; purgatio per vices medicamẽtis superius relatis exercenda, quibꝰ tamen non cassia, nec senæ folia admisceãtur, quia nimis flatulenta; subide redeundũ ad julapia, & apozemata attenuantia,

Curatio.

Vomitus.

Purgatio.

inscin-

inſcindentia, & abſtergentia, ac denique ad ea, quæ menſes movere noſti, ventriculum verò, ac meſerei totam regionem inunges prædictis jam linimentis, addito pulvere Diarrod. aut aliquo ex illis, quæ c. de ventriculi accidentibus ex utero, mox reperies.

Obſtructionibus cunctis communia auxilia. Porrò ſunt præter jam dicta auxilia, quædam cunctis obſtructionibus communia, nimirum pilulæ aperientes, de quibus c. de menſtr. ſuppreſſ. exercitium, lapis bezoarticus, radix ſcorſoneræ, & uſus chalybis præparati; circa quæ notandum, pilulas & ſolida medicamenta, ventriculo magis convenire, potiones & liquida pharmaca, jecoris, lienis, & uteri obſtructionibus. *Exercitium.* Exercitium excitat viſcerum calorem, unde fœliciores fiunt concoctiones, & pauciores redundant cruditates, deinde etiam ſi ad initium ſudoris deveniat, humores diſtribuit; tertiò aperientibus medicamentis viam parat, ideò parum exerceri ante eorum aſſumptionem utile eſt; convenit autem ſummo mane, præcedenti alvi dejectione, in loco acclivi & laborioſo; terminus erit ſudoris initium, à quo deinde quieſcendum.

Lapis Bezoarticus. Lapis Bezoarticus delicatioribus fœminis exhibetur, & iis præſertim, quæ melancholicæ ſunt, quibuſve ſemen corruptum eſt, vel cordis ſaltu afficiuntur; Præfertur orientalis, levis, pellucidus, laminoſus, coloris ex viridi nigri, inſipidus, cujus pulverem ſi calce & aqua miſceas, colorem refert ex pallido viridem, quiquè ſuper accenſos carbones injectus, in auram penitus evaneſcit; aſſumuntur ſingulo mane quinque ſexue grana ejus, in ſubtiliſſimum pulverem redacta, & aquâ aperienti vel convenienti aliâ diſſoluta, vel admiſcetur conſervæ adianti, ſeu borraginis, & ſuperbibitur parum aquæ ejuſdem herbæ; *Tabellæ ex lapide Bezoartico.* aut tabellæ ſic concinnantur pro nobilioribus ℞ ſeminis agni caſti, rubeæ, cinamomi an. ℈ ii. lapidis Bezoartici ʒ ß, cum ſaccharo diſſoluto in aqua meliſſæ, vel naphæ, fiant tabellæ, ſingulæ ponderens ʒ i, idem etiam lapis utiliter adhibetur alicui ex electuariis, quæ paulò infrà ex chalybe conficere docebimus, aut reliquis rotulis cordialibus, & aperientibus.

Radix ſcorſoneræ. Radix ſcorſoneræ abraſa in vino per noctem maceratur, cujus vini mane accipiantur ℥iij vel quatuor, aut eadem radix aliquâ ex prædictis aquis elixetur, deinde ſaccharo condita devoretur, & ſuperbibatur de eadem aqua, idem etiam ſaccharum ſive ſirupus, in quo radix fuit incocta, addito cinnamomo exhibeatur.

Chalybs. Cæterum in demolliendis obſtructionibus primum obtinet locum uſus chalybis, qui, ut ex eo varia poſſint confici medicamenta ſic prius paratur, ut docet Manlius: *In Scolio triphœræ maioris. Præparandi chalybis primus modus.* ℞ chalybis tenuiſſime limati lib. i. toties aquâ fontanâ lavetur, quoad aqua lympidiſſima appareat, tum in olla vitriata ponatur ſuper affuſa ea quantitate aceti acerrimi, qua ſatis imbibatur, ſic maneat per dies xxx agitando ſeptimo quoque die, & affundendo plus aceti, ſi opus ſit, poſtea in vaſe amplo pulvis extendatur, ac in umbrâ exſiccari ſinatur, ſubinde in mortario metallico trituretur diligenter, ac per cribrum adſtrictum tenuiſſimus pulvis extrahatur, & adhuc in marmore pictoris exactiſſimè trituretur, quoad viſum effugiat, & intra digitos ferè non ſentiatur, tandem in vaſe vitreo ſervetur, vel cum gumini tragachanti, fiant trochiſci, quod melius eſt. *Secundus.* Secundo modo concinatur chalybs, ſi ejus limatura ſæpius igniatur, & ſubinde aquâ aut liquore affectioni conveniente, novies extinguatur, aut quoad vim chalybis ſuſceperit liquor, quo deinde utendum. *Tertius.* Tertio limatura, poſt macerationem in aceto, igne comburitur ſuper laminam ferream, ut partes ſuperfluas amittat, manentibus utilioribus ac purioribus, habet enim chalybs duplex in ſe ſulphur, ac mercurium, *Duplex ſulphur ac mercurius in chalybe.* unum coctum, ac in ferri naturam jam converſum, quod expetimus, quia purgativum eſt; alterum crudum ac ſuperfluum, quod inutile ac pernicioſum cenſetur, & his præparationibus amittitur, quæ potiſſimum fieri debent ex limatura acuum aut armorum, vel alterius chalybis, qui ignem ſæpius jam fuerit expertus; & hoc 3. modo etiam cum gummi tragachanti trochiſci fieri poſſunt, aut aliter ſervetur.

Jam

Jam verò ante chalybis uſum corpus tripliciter præparandum, primò exercitio, aut (ſi exerceri patiens ob debilitatem nequeat) potu aquæ calidioris, poſtea lenta deambulatione domi, & non ſub dio ſi tanta debilitas ſit, ſumpto per intervalla calidiſſimæ aquæ hauſtu, ut viæ laxiores reddantur ac facilius medicamentum permeet. Secunda præparandi ratio fiet per lenitivam purgatiunculam ex manna, aut ſomitorium, ne ad vias obſtructas humores deferantur, id quod potiſſimum convenit in ſcyrroſis affectionibus. Tertiò præparantur humores qui obſtructiones pariunt, extenuantibꝰ, quod fit hac chalybis levi potiunculâ, ℞ limaturæ chalybis ℥iiii in ferreo inſtrumento igni candeſcere ſinito: deinde affunde aquæ lupulorum, graminis, rubeæ, aut borraginis vel fontanæ lib. 2. coletur, & iterum eadem limatura igniatur, ac in eadem aqua extinguatur, idque ſepties fiat: rurſus ſume totidem ℥ novi chalybis donec hac ratione libr. 1. conſumatur, tunc factâ colaturâ, adde ſirupi violarum, borraginis, aut de quinque radicibus, vel mellis roſati ℥iiii, fiat potio, cujus patiens ſingulo mane, facto prius exercitio, capiat ℥ iiii, quo finito eandem potionem repetes ſed efficaciorem, facta pluries chalybis extinctione; vel fiat ſequens ſirupus (qui in officinis promptus eſſe debet pro hujuſcemodi affectib.) ℞ ſcoriæ ferri vel (quod magis ſemper laudo) chalybis præparati libr. 1. paſſularum ſine granis libr. 2. infundantur per triduum in libr. 6. aquæ fontanæ, vel alterius morbo convenientis, deinde bulliant ad tertias, & adde, origani, ameos, juniperi limati an. p. 1. iterum parum bulliant, & ex colaturâ, cum ſacchari ſufficienti portione, fiat ſirupus debitæ conſiſtentiæ, cui adde in ultima ebullitione croci in ligatura ʒ ii, & hic ritè vocabitur ſirupus de chalybe ſimplex; compoſitus vero fiet, ſi in ultima ebullitione loco croci, addas dialaccæ, rhab. agarici, trochiſcati in ligatura, aut in ſubſtantia, prout purgare libuerit an. ʒ ii. aut loco rhabarb. pſeudorhabarb. quod aliter dicitur Rhabarbarum Monachorum: validius etiam deobſtruet ſi in prima decoctione addas radicis rubeæ ℥ ii, aut alias herbas vel radices partem obſtructam reſpicientes, aliter ſirupus ſic concinnatur ℞ aquæ borraginis libr. 6. fol. capill. Veneris, aſpleni an. m. j. paſſularum ſine granis p. ii, radicis petroſelini, fœniculi, eringii, graminis an. m. ß, ſeminis aniſi p. ii, coquantur ad medias, coletur; & tunc ℞ chalybis præparati libr. 1. igniatur, & ſæpius extinguatur in prædicta colatura, & adde ſirupi borraginis, byzantini, capill. Ven. ſingulorum ℥ v, theriacæ antiquæ, mitridatii an. ʒ iii ſacchari q. ſ. iterum ferveat ac fiat julapium, doſis ℥ iiii per plures ex ordine dies quovis tempore, quia eſt medicamentum ſecuriſſimum.

Corporis præp. ante chalybis uſum. *Prima viarum.* *Secunda impedimentũ removendo* *Tertia humorum.*

Sirupus de chalybe ſimplex.

Sirupus de chalybe compoſitus.

Eadẽ ratione Electuaria ſive confectiones ex chalybe parari poſſunt, & primò ſi meſeraicæ obſtructæ ſint, ſic: ℞ ſpecierum diarrod. diacurcumæ, agarici trochiſcati an. ʒ i, medullæ carthami ʒ ii corticis radicis rumicis, rubeæ, ſeminis dauci an. ʒ i. ß cariophyllorum ʒi, chalybis minutiſſimè vino præparati ʒ ii mellis deſpumati q. ſ. fiat electuarium, doſis a. ʒ ii ad iiii ſi laborans eo aſſumpto vomuerit, detrahe carthamũ, ac agaricũ, & fœmina parũ vini odorati ſuperbibat, ut os abluat, & nauſeam compeſcat; pro jecore verò obſtructo agaricũ detrahe ac carthamũ, & eorum loco ſubſtitue ʒ ii ß rhab. vel ſic confice: ℞ limaturæ chalybis vino præparati ℥ii, pulveris ſpicæ, abſynthii pontici, diarrod. abb. an. ʒ i rhab. ʒ iii, cum melle, fiat confectio; aut ℞ limaturæ chalybis præparati lib. ß vini albi ℥ viii, in vaſe vitreo lento igni apponantur, agitãdo diligẽter chalybem cum vino, donec ſpumoſũ quid ſurſũ feratur, tunc pinguem hanc partẽ ſimul cum vino in aliud vas transfunde, & id quater fiat denuò vini parẽ copiã affundendo, in eandẽ limaturã, eodemq; modo fervere ſinito, & ſepara: Vinum itaq; cum hoc quadruplici, ſpuma rurſus igni appone, donec leviter fervẽs mellis ſpiſſitudinem acquirat, tunc uſui ſerva, & ex eo ſic confice electuarium: ℞ ſeminis petroſelini, dauci, ſpecierum Diacurcumæ, ac diarrod. an. ʒ i cinnamomi ℈ i, chalybis dicto modo parati ʒ vi, cum melle deſpumato, fiat electuarium, doſis a. ʒ iii ad vi, ſummo mane ut ſupra, utile etiam eſt puellis, quæ utuntur eſu

Confectiones ex chalybe. *Pro meſeraeo* *Pro iecore.* *Pro liene.*

rerum

Pro liene. rerum extranearum. At si lien obstructus sit sic conficiatur ℞ limaturæ chalybis aceto præparati lib. I. aceto acerrimo adhuc abluatur, & inspergito super pannum, & adde pulveris cariophyllorum ℥ ß, transacto die & nocte, vase vitreo excipiantur cum ℥x vini albi, & uncia media pulveris scolopendriæ, validè phialam concussam soli exponito ferventi, aut in æstuario per decem dies manere sinito, singulis diebus agitando, & concutiendo, donec limatura cum vino liquentur, nec quicquam resideat, cujus porriges ℥ ii, vel ii ß: at si nimis crassum sit, diluatur ℥ una vel altera aquæ borraginis, vel vini dulcis. Aut ℞ dialaccæ ʒ vi, chalybis præp. ʒ viii, mellis despumati q. s. misce, dosis ut suprà. Quod si magis purgare velis. ℞ diaphœnici ʒ ii chalybis ʒ iiij pro dosi; *Chalybs potabilis.* Alii chalybem conficiunt potabilem, multò tamen securior est aqua, quæ excurrit ex lapide, in quo enses acuuntur, si centies in ea chalybis limaturam extinxeris, est enim utilissima, & magnos lienes mirificè curat, vulgò communiter adhibentur singulo mane chalybis præparati ʒ ii aut iij cum uncia conservæ ros. satius tamen fuerit incipere à ʒ i, addita si purgare volueris ʒ ß rhabarb. sic pleræque fœminæ, quæ infelicius purgantur, aut uteri obstructiones patiuntur, citra medici consiliũ, hoc remedio ut sibi familiari, communiter utuntur, quod per plures continuatos dies assumunt. *Pro utero.* Tandem pro obstructionibus vel scyrrho uteri, ℞ limaturæ chalybis, prius vino, deinde aquâ vitæ præparati ʒ ii, theriacæ antiquæ, mithridatii, antidoti hæmogogi an. ʒ ii. pulveris agni casti, diarrod. abb. an. ʒ i. cum melle despumato, fiat confectio: dosis a. ʒ ii. ad ʒ iiij; aut ℞ limaturæ chalybis præparati ℥ ß, radicis rubeæ majoris fol. ceterach. an. ʒ i, cinnamomi, macis an ʒ ß, menthæ, scolopendriæ an. ℈i, corticis citri sicci, utriusquè coralli an. ʒ ß, sacchari albissimi lib. ß, fiat pulvis subtilissimus: dosis a. ʒ ß ad ʒ i, aut cum saccharo dissoluto in aqua arthemisiæ fiant rotulæ singulæ ponderantes ʒ ii pro dosi.

1. *Admonitiones.* Porrò sunt in usu chalybis pauca quædam observanda: Primò ut sumatur servato exercitio, & præcedente purgatione. 2. Secundò ut ejus usus sit in vere, aut autumno; quippe hæc tempora, temperatiora cum sint, remediis plus favent, ac insuper in œstate timor est, ne febris accendatur, & ob remedium ipsum, & ob validum exercitium, quod requirit; in hyeme meatus tam interni, quam externi obstructi sunt, unde impeditur medicamenti operatio, quæ est, penetrare, reserare, expurgare, & abstergere, ac subinde febris excitari posset, dolor capitis, ventris torsiones, ac reliqua chalybis incommoda, quæ Avicenna recenset. *A. 04 tract. 1. cap. 8.*
3. Tertiò advertendum, ut quo tempore sumitur chalybs, victus sit exquisitus.
4. Quartò ut si alvus soluta fuerit ex imbecillitate, vel scyrrho alicujus visceris, loco purgantium medicamentorum corroborantia misceantur, ut diarrod. dialacca, & similia, quæ partem affectam respiciant.
5. Quintò ut in lienis obstructionibus præparetur cum aceto: in frigidis uteri affectibus, aut jecoris vel ventriculi debilitatibus in vino, in calida vero jecoris constitutione in aqua rosar. vel sero caprino, & si adest acuties sensus ventriculi in lacte, aut oleo amygdalarum dulcium.
6. Sexta si obstructiones fuerint inviis ductuum, levissima chalybis trituratio, & præparatio satit erit, sin autem in penitioribus venis, & abditis corporis partibus, chalybem minutissimè, & aceto acerrimo præparare oportet, & aliis medicamentis, quæ vim habeant expurgandi, attrahendi, & penetrandi, admiscere, ita tamen, ne nimis minuta triturazione (quod aliquandò fit) in argentum vivum degeneret, quod cognoscitur, quia quando ut decet, est præparatus, levis redditur, aliter ponderosus, fœminæ vomunt, ac alvũ nimis turbatã habent. *Chalybis nimis minutâ trituratione in argentum vivum degenerat.* Septimò ut primæ extinctiones semper rejiciantur, aut saltem eligatur chalybs, qui ignis vires sæpius fuerit expertus, ut acuum, ac armorum frusta. *Victus.* Demum fœmina chalybem acceptura mane in agrum migret, ac paululum sese exerceat, tunc chalybis quantitatem jam dictam sumat, ac desuper bibat tantillum vini, aut aquæ calidæ, & indesinenter deambulet in locis acclivibus, tametsi defatigetur, nam valido exercitio partes calent, pori aperiuntur, & medicamentum expeditius distribuitur:

finito

finito exercitio in lecto sese componat, ac si sponte sudor erumpat, servet, sin minus non provocetur, utcunque tamen per duas, aut tres horas in lecto maneat, ac dormire licet, postea cibum capiat moderatum, ex cocta carne potius quam assa, & in cœna aliquid de pullo cocto, aut recentibus ovis, auspicetur cœnam à capparibus, vel asparagis coctis, aceto deinde resperso ac oleo; interdiu capiat frustum radicis scorsoneræ conditæ, aut borraginis, aut flores arantiorum: Terminus quibus chalybs assumitur, ad 12. dies extenditur. 15. 20. 30. 40. pro indigentia; completæ ejus operationis indicium erit agilitas ad motum, & quod non ita defatigatur fœmina, nec præterita sentit symptomata; color labiorum, ac totius vultus vividus, qui antea sub albidus fuerat; potissimum tamen signum est menstruorum eruptio, si antea suppressa erant, & quod in hypochondriis ac ventre, nulla ad tactum sentitur obstructio, nullus dolor quippe his sic apparentibus, remedium profuisse certum est. Non solum autem curationis tempore, verum etiam postea per aliquot dies debitum servet vivendi modum, quod si (quia fœmina delicata est, aut jecur habet calidius) calor vel febris curationis tempore supervenerit, tunc quia exercitium hæc symptomata excitare solet, moderatum sit, & aut sellâ, aut manu ducatur, vel certe frictionibus suppleatur.

Cibus.

Terminus dierum.

Signa completa operationis.

Scholium.

Ferrum notissimum est metallum, constans argento vivo modico, ponderoso, immundo, lutulento, & sulphure, spisso, impuro, adurente igne, excoquitur, quo in opere tria ex eo prodeunt, chalybs quod græcis etiam stomomma dicitur, ac ferrum idem est sæpius liquefactum, & purgatius redditum; squama quæ malleorum ictibus è ferro excutitur, aut ex chalybe, & scoria ferri, quæ & ferri spuma, aut ferri stercus, seu excrementum nuncupatur, & reperitur in fabrorum ferrariorum fornacibus, tanquam spongia quædam, quæ nequaquam in ferrum postea verti potest; præterquæ etiam rubigo ferri sive ferrugo reperitur; quæ omnia impensè exsiccant, qua potissimum facultate, fluxiones sistunt, magnos curant lienes, ac omnem demoliuntur opilationem; crassa insuper, & terrestris substantia in ferro multa, qua adstringit; ratione vero sulphuris & mercurij, purgandi ac liberandi, ab infarctu vires obtinet, non quidem trahendo, nec solo pondere, sed liquando, fundendo, attenuando, quod viscidum, & crassum est, ac fortasse etiam commovendo, & irritando quemadmodum stibium, & Mercurius ipse. Nec nos latet stomomma proprie aciem dici, non quidem æris ut Cels. & Plin. sentire videntur, sed ferri aciem seu laminam ut declarat Aëtius lib. 8. cap. 11.

Cels. lib. 6. cap. 6. P. lib. 34 cap. 11.

Porro hujus remedij autor fuisse dicitur Christophorus de honestis in tract. de trochiscis, tametsi ante illum in scyrrho lienis, ferri usum, potissimum chalybis commendat Aëtius; & Avicenna ferrum habere vim exsiccandi, solvendi, ac coitum roborandi affirmat, ac plerique medicorum merito ei plures adhuc assignant virtutes, nam & in scyrrho uteri, & in obstructionibus omenti, mesenterij, jecoris, lienis, ac venarum ipsius uteri mirificè confert; sed & ex aceto illitum autore Dioscoride, igni sacro, & papularum eruptionibus prodest; ac insuper ad scabrities genarum, reduvias, quas panaritios vocant, pterigia, & condylomata valet, gingivas firmat, curat alopecias, & fœminarum profluvia, ac hæmorrhoidas, demum ut ipse Christophorus refert, mane sumpta ℨ i pulveris chalybis præparati, cum conserva rosar. ventriculi villos seu fibras confortat, appetitum excitat, humiditatem ventriculi absumit, unde fœlicior fit concoctio, cachexiæ medetur, ac incipientem sanat hydropem, & omnes corporis, ac humorum corruptiones, presertim partium interiorum emendat, atque rectificat; quæ omnia vera esse crebris confirmatur eventibus, ideoque plura ex eo conficiuntur medicamenta, sirupi, electuaria, trochisci, aqua chalybeata, conserva de scoria ferri, & crocus Martis de quo VVecherus; quæ ad

Chalybis virtutes.

Quatern 3. s. 2. cap. 11 Av. 2. can. cap. 252.

immodicum, & intempestivum menstruorum fluorem valent, mensium stillicidium, dysenteriam, & omne aliud fluxionum genus sanant; Potissimum autem chalybis usus in obstructionibus, contumacibus fluxionibus, & internarum partium corruptionibus, utiliter usurpatur.

Dubium. Chalybs frigidus ne an calidus.

Verumenimverò quibus id viribus præstet controversum apud medicos est: neque enim constat frigidumnè an calidum sit, cum utriusque qualitatis notæ in eo luceant, sicuti in argento vivo; nam reserare, attenuare, & expurgare proditum jam est. At Galenus 10. simpl. & millies alibi fluxus potissimum dysentericos lacte curat, in quo fuerint extincti ferrei cylindri igniti, qui aquositatem lactis consumant, & adstringentem vim communicent, quibus subscribunt Paulus, & Tralianus.

C. de sero lactis.

1. Solutio.

Sunt qui respondent (supposito uti diximus) quod ferrum, sicuti reliqua metalla, ex duobus conflatur principiis, sulphure sicuti patre, ut chymicorum more loquar, & mercurio sicuti matre; ratione sulphuris calefacere, exsiccare, absumere, aperire, confortare, appetitum excitare, & interiores corruptiones sanare; ratione verò mercurij frigidum esse, & ea qualitate simul cum terrestri sua nativâ substantia, infrigidare, densare, ac retinere quoslibet fluxus.

2. Solutio.

Alij, quod supra innuimus, duo metallorum principia sulphur & Mercurium, duplicia chalybi inesse adstruunt; alia cruda, & excrementitia, quæ natura ut supervacanea ad superficiem trudit; alia cocta, & utilia, quæ in substantia, & penitioribus ejus partibus reperiuntur; inde fieri, ut primæ extinctiones semper omitti debeant; etiam illis qui contra quaslibet fluxiones chalybem præparant; sed neque pro his exactissimam triturationem utilem, quia excitatur vis purgativa proritans, & conturbans sulphuris ac Mercurij, quæ in penitissimis partibus delitescit, crasso itaque modo triturandum, ita enim & sulphuris vires elici, quæ in superficie sunt fluxionibus accommodæ, exactius, ac minutius pro delendis obstructionibus, quia utramque vim expetimus, & eam quæ in superficie est, & alteram, quæ in partibus medijs, dummodo cocta sit, & minime recrementitia nec in aliam naturam degeneret, & dissolvatur metallum, quia hæc ut superius diximus fundit, liquat, & attenuat; Nec desunt qui Mercurium, & sulphur coctum in superficie inesse credant, ideò contra obstructiones, primas eligunt extinctiones; contra fluxiones, ultimas, atque pro his chalybem jam tritum, ut armorum, aut acuum particulas, pro illis novum semper chalybem usurpant.

Autoris decisio.

Sane vero si rem accuratius expendas chalybis triturati medicamentis ac trochiscis obstructiones magis curari reperies: aqua ex integri chalybis extinctione fluxus; interea tamen conservâ de scoria ferri, electuarijs ac trochscis utrumque affectum plerumque sanari; quocirca meâ quidem sententiâ idem chalybs, & ex eo confectum medicamentum, siccitate & substantiæ crassitie, fluxus sanat, & corruptiones emendat, subvaria forma: Et eâdem qualitate, sulphuris & Mercurij viribus admixtis, ac ponderositate quadam penetrans, obstructiones demolitur. Adminiculatur huic meæ sententiæ Aëtius cit. ubi de ferri, & stomommatis squamâ inquit, præclare plenem liquefacit, utpote quæ consumendi facultatem præstat, & Galenus cit. ferrum, inquit, adstringentis facultatis etiam est particeps. Quod si crudus Mercurius alicui parti inest certe interiori, indicium est quod vomunt, & alvus turbatur, non ijs, qui extinctiones, sed ijs qui chalyvem in substantia assumunt, & si diligenter trituratum, quot provenit ex turbatis ab ipso humoribus, qui obstructiones efficiebant.

Chalybs sub variâ formâ modò liquet, modò adstringit.

Sub varia dixi forma, quia credibile non est, idem medicamentum pro nostra libidine modò adstringere modò purgare, & liquare, etiamsi utramque vim obtineat, nos non possumus medicamentis imperare, ita ut una ejus virtus quam expetimus operetur altera ociante, nisi præparationis modo ac forma, unam magis quam alteram suscitemus, sic Rhabarbarum leviter ustulatum adstringit, ejus dilutum purgat, & ejusdem rhabarbari tenuiores ac superficiariæ partes bilem educunt,

ipsa

ipſa ſubſtantia fluxiones ſanguinis cohibet, nec aliter chalybis interiora aperiunt, & deobſtruunt, exteriora ſiccant magis, & dyſentericos fluxus ſanant, ac rurſus ejus ſuperficiariæ extinctiones dyſenteriam ſedant, interior ſubſtantia præſertim in forma ſolidiori exhibita obſtructiones demolitur.

De variis ventriculi accidentibus & dolore ex utero.

CAP. VI.

QUia uterus, ut multis aliis partibus, ita etiam ventriculo plurimum conſentit, quod ſuo loco proditum eſt, contingit aliquando, ut à ſemine, vel menſtruo in utero corrupto vel vitiato, aliquid in ventriculum tranſmittatur, unde fœminæ vel nil omninò, vel diminutè appetunt, ſæpè etiam depravatè, quæ affectio citta tum dicitur, latinioribus pica, de qua latius libr 3. cap. 10. ſubinde odio habent cibos, & animus ex ſolo alimenti conſpectu horret; interdum canum more perpetuò appetunt, quæ omnes affectiones ad vitiatam appetentiam pertinent: nam & immodicam cibi, vel potus copiam ingerere, & diminutè aut nihil, appetere, & in alienarum qualitatum deſiderium propendere, à vitioſo provenit appetendi opere, quod in ore ventriculi reſidere nemo ambigit, in qua certe parte non ſolum naturalis, verum etiam animalis facultatis ſymptomata effloreſcunt, ob magnum cum utroque principio commercium. Porro vitiatur hîc appentenția, ex ipſius oris ventriculi intemperamento ſolo, vel cum affluxu materię ab utero regurgitantis, à qua etiam cauſa plurima alia agminatim ſuccreſcunt accidentia, ut miri ac varij dolores acres interdum, & adeo vehementes, ut ſyncopen inferant cum tædio, ac mœſtitia; ad hæc nauſea, vomitus, ſingultus, ructus, prout hanc aut illam ventriculi partem humor, aut vapor impetit; nam quæ evomuntur, in ventris ſpacio natant; nauſeam movent, quæ adhærent; ſingultum excitant, quæ ipſis tunicis continentur; ructus tardiorem infœlicioremq; arguit concoctionem, ac proinde fundi ipſius ventriculi, ubi ipſa perficitur imbecillitatem.

Varias ventriculi partes affectas, quæ signa monſtrent.

Ex dictis patet unam, ac generalem eſſe harum affectionum communiſſimam cauſam, halitum ex putri ſemine, vel ſanguine aſcendente, qui dum os ventriculi pertingit, appetentiam vitiat, dum cavum ipſius vomitum gignit; dum tunicis adhæret, nauſeam; penetrans vero ipſius ſubſtantiam, ac tunicas, ſingultum provocat, dum concutitur, convelliturq; ut ipſum expellat; at dum diſtenditur, dolorem parit, & ingentem cruciatum, ſæpe etiam cum ſyncope, ob cordis vicinitatem. Rurſus vitiat appetentiam non ſolum quatenus os ventris, attingit, ſed quatenus etiam putridus eſt, vel calidæ humidæ, & pinguoſæ ſubſtantiæ commixtus quippe talia tædium, & ſubverſionem inferunt, neq; ſolum cibos avertunt, ſed etiam potum, ſine quo diu degunt. Quod ſi qualitatem aliquam præter naturam halitus præ ſe tulerit, ſiquidem adſcititia, necdú facta fuerit, contrarijs gaudet, ita dum calidus eſt, ſitim excitat, quod ſi naturalis ſit, aut licet tempore contracta, tamen diuturnitate, & fixione in conſuetudinem habitumq; abierit, tum rerum ejuſdem naturæ appetitum ſuſcitat, & vitioſo ſimilia recremento; ſic ſi halitus exuſtus eſt, fœmina extinctos appetit carbones; ſi ſiccus terram, teſtas, aut cimoliam; ſi frigidus, & ſiccus gypſum, ocramve, ut plurimum tamen acida acerbaq; exoptant, ut limones cum plurimo ſale, & viridia poma, juxta pravam halitus qualitatem, qui plerumquè melancholicus eſt. Quibus accedit vitioſorum ſuccorum copia in corpore præexiſtens, aut halituum occaſione in dies accreſcens, quibus potius humoribus

Cauſa.

Variarum rerum appetitus unde.

quam vapori duntaxat causa durationis hujus affectus tribuenda venit, qui ventriculo adhærentes ab halitu putredinosam, deterrimamquè naturam mutuantur, & asservant.

Signa. Notæ per se conspicuæ sunt, si exactè perpendas, quod nauseam, vomitum, singultum, ventriculum ipsum affici declarãt, appetentia verò vitiata, syncope, anxietas, dolorq; ventriculi, os accusant; extranearum rerum appetitus, habitualem ferè halitus intemperiem, quæ sibi simile quasi insitâ, & naturali vi appetit: At si fœmina nihil omninò inediâ aut siti emacietur, universum corporis habitum, nimia humiditate, & crassorum humorum copia redundare, qui diu tolerant actionem caloris, antequam ad carnis consumptionem sit deventum. Porro ructus, & ventriculi flatulenta distentio cruditatis est soboles: dolorem ex flatu esse ostendit tentio, ex humore gravitas cum distentione, aut vomitu fit; species humoris ex sapore depræhenditur; mordicatio, humorum, aut vaporum acrimoniam prodit; & tunc propriè cardialgia, seu morbus cardiacus ab omnibus dicitur, nam & ventriculi os cor veteres appellarunt; verum ab alijs causis communi nomine ventriculi dolor vocitatur; quid autem reliquæ dolorum differentiæ, quæ plurimæ sunt, præmonstrent, disces ex c. proximè sequenti.

Cardyacus morbus.

Curatio. Uti una est communissima causa, ita una communis, ac generalis curandi ratiò laborare, ut nimium semen non generetur, genitum extinguatur; ac menstrua probè repurgentur; quæ quo pacto fiant capitibus proprijs jam didicisti. Particularius tamen, ut non solum uteri, quæ pars est mandans, sed recipienti ventriculo prospiciatur, curabitur ventriculi dolor quinq; remediorum generibus, primò victu optimi succi, ac tenuis substantiæ, potu aquę cinnamomi, anisi, vel coctæ cum corticibus citri, radice chinæ, vel modici vini Hispanici, aut Italici, quod in hoc casu Rhenano præfertur.

Victus.

Diversio. Sanguinis missio. Secundò divertentibus, ne ab utero humor seu vapor ascendat, quod fiet sanguinis missione ex pede, si menstrua desint, aut diminutè fluant, nec verendum ventriculo fastidiente, vel nauseabundo sanguinem demere, causam enim inprimis abscindere expedit; quod si menstrua prosperè fluxerint, tunc ex brachio medio mense fieri poterit: utendum etiam frictionibus crurum, ventris, ac corporis universi, exercitio matutino, inunctione ventris inferioris, ex oleo anethyno, liliorum alb. camomillæ, de croco, de baccis lauri, in quo ferbuerint radices lilij, angelicæ, aut semen agni casti, addita deinde theriaca, & tertio quartove quoquodie umbilico cucurbita cum multa flamma applicetur si copia adsit flatuum, inferius autem suffumigia ex rebus calidis de quibus cap. de menst. suppress.

Purgatio ventriculi. Tertiò ijs quæ ventriculum purgare sint apta, parato prius humore in eo contento hoc aut simili sirupo per aliquot dies: ℞ sirupi de mẽtha, de absynthio an. ℥ i, aquæ fœniculi ℥ iij, misce, aut si ventriculus æstuet, par exhibeatur quantitas sirupi acetosi, granatorũ, ros. cum aquis endiviæ, fœniculi; deinde sic purgetur ℞ electuarij lenitivi, vel dyachatolici ℥ j, dyaphœnici ʒ iii, agarici trochiscati ʒ i, fiat bolus, addito ℈ i spec. dyarrod. aut cum ℥ i sirupi ros. solut Et ℥ iii decoctionis pituitosæ, fiat potus, à quo deinde adhibebis, quæ humores crassos attenuent, ac inscindant, de quibus c. de febre alba in ȝ. remed. gen. subindeq; redeundum ad ea quæ paulatim purgent, & abstergant, in quem usum confert alternis diebus tria capere catapotia, quæ ponderent ℈ i aut ʒ ß massæ pilu'. de agarico, de aloë lota, masticinarum, stomaticarum, de hiera, vel harum ℞ rhab. masticis, agarici, aloës an. ʒ i cum succo absynthij, fiat massa, conferunt insuper vinum purgativum, ac pilulæ, quarum descriptiones habes c. proximè citato. Sed & clysteres qui leviter purgent, quorum exempla habes c. de febre alba, & de Epilepsia ex utero; præstat semel aut bis in septimana vomitum excitare, si vitium sit in ore ventriculi; frequentiori uti purgatione, si in fundo; à vomitu natura per aliquot dies reficienda una ex infra scribendis tabellulis, aut ʒ i theriacæ, quæ ventriculum roborent, & reliquias nocentis materiæ illidant.

Pilula.

Vomitus ori ventriculi affecto magis convenit, purgatio fundo

Quartò

Quartò iis quæ flatus discutiant, & ventriculum firment, ut in unctione ipsius & oleis, nardino, absynthij, de spica, de cinnamomo, de mentha, naphæ, calidis induplici vase, vel balsamo; super inspersis pulveribus diarrod. aromatici rosar. absynthij, menthæ, cinnamomi, corticum citri, ligni aloës, seminis angelicæ, & pauco dyamosco, vel dyambra. Ex quibus unguenta & linimenta fieri possunt, ut ℞ olei de spica, de absynthio an. ℥ ii ceræ ʒ i, masticis ℥ ß liquefiant in duplici vase, & adde cyperi, macis, cinnamomi an. ʒ ß, fiat linimentum, quo utrinque tum in ore ventriculi, tum retrò juxta collum ac dorsum inungatur patiens, utramque enim partem ventriculus pertingit; præcedat inunctionem fomentum ex decocto cyperi, calami aromatici, squinanthi, cariophyllorum, absynthii Romani, menthæ, origani, chamemali, rosf. quorum æquæ portiones in pari quantitate vini, & aquæ ad tertias coquantur, & cum spongia locus madefiat; roborat etiam ventriculum catulus, vel temperata manus admota, pellis leporis, vel strutio cameli, pulvinar e mollissima pluma anseris, rasura dibaphi gossypium vino odorifero, & decoctione menthæ immersum, expressum, & siccatum; aut hic sacculus ℞ Radicis cyperi, calami aromatici, squinanthi, cariophylorum, absyntii, menthæ, origani, camomillæ, rosar. singulorum partes æquales in pulverem redacta, duobus sacculis cum bastituris includantur, quorum unum super ventriculum gestet patiens, alterum juxta dorsum; Intus assumuntur ℥ iii vel iiii decocti angelicæ, aut diluti absynthij, cum ʒ i aromatici rosar. vel diarrod. abb. quod si amaritudine sit infensum, ex eodem succo cum saccharo dissoluto in aqua menthæ, & speciebus recitatis, fiant rotulæ; aut capiat ℥ ß aquæ stillatitiæ cinnamomi, vel floris ejus, aut aquæ vitæ finissimæ, aut guttas vi. vel vii olei cinnamomi, anisi cariophyllorum, piperis, vel macis arte chymica parati, fœminarum vulgus cum fructu communiter utitur vino Rhenano ex decocto camomillæ, & quatuor seminum calidorum anisi, cumini, carvi, fœniculi addito saccharo. Horum tamen assumptionem præcedat una, vel altera tabella aromatici rosar. dyatrion pipereon; diagalangæ, vel ʒ i theriacæ, aut mitridatii, vel ℥ ß hujus pulveris ℞ agni casti, cinnamomi, anisi, cumini, corticum citri, an. partes æquales, fiat pulvis. Pari pensu proficit alius, qui paratur ex anisi torrefacti ℥ ii, galangæ, cinnamomi an. ʒ iii, piperis longi ℈ii, corticis citri ʒ i sacchari finissimi ad pondus omnium; vel ℞ galangæ, cinnamomi, spicæ nardi, schœnanthi an. ʒ iii, cinnamomi, carvi in vino macerati, apii, petroselini singul. ʒ ii, seminis ruthæ ʒ i, misce fiat pulvis. At si ventriculus sit admodum calidus superiorum loco intrinsecus conveniunt tabell. diarrod. triasandali, haustus aquæ frigidissimę; exterius emplastrum dyaphœnicum frigidum, & inunctio ex oleo rosar. vel cydoniorum, ac myrthino, Inferiori ventri apponitur emplastrum pro matrice per se, aut dissolutum in oleo nardino, vel de angelica, sed & cucurbitula cum multa flamma ventriculo apposita reliquias discutit, aut rutha vino cocta ventriculo applicatur, & vas amplum calidis sarmentorum, vel ilicis cineribus plenum, & aceto irroratum superposito linteo. Quibus non proficientibus fontanella in altero vel utroque crure aperiatur.

Roborantia & discutientia. *Inunctio.* *Vnguentum.* *Fomentum.* *Sacculus stomachalis* *Pulveres stomachales* *Calido ventriculo.* *Cucurbita.*

De variis totius corporis & capitis doloribus ex utero.

CAP. VII.

FOeminæ sæpissime de lumborum, crurum, & aliarum partium doloribus conqueruntur; nullas tamen frequentius audies earundem, præsertim

virginum, ac viduarum querelas, quam de maximis, & ingentissimis capitis cruciatibus, quibus revera, acerbissime excarnificantur, ideo de his potissimum hîc agendum, quidquid verò de capitis doloribus dictum fuerit, de aliarum, partium cruciatibus dictum intelligatur.

Synciput cur magis quam cætera capitis partes doleat.

Offenditur autem ac dolet maxime Synciput ob quatuor rationes; Primò quia cerebrum ea parte debilius; Secundò quia ibi major medullæ copia; Tertiò quia vaporosa recrementa ad eam partem potissimum tendunt per venas, & arterias, quæ utrâq; colli parte eo sese recipiunt, quippe caput humano corpori superjacet veluti tectum calenti domicilio; ideoque ibi suturæ plures, ut major fieret difflatio;

Celsi lapsus de capitis suturis.

quo circa falsum videtur, quod Celsus ait, quò suturæ pauciores sunt, eò capitis valetudinem esse fœliciorem, & id caput firmissimum, ac à doloribus tutissimum, quod suturis caret; quin potius propterea fœminæ magis affliguntur, quia densiores habent suturas. Quarta causa est, quia partes ibi sunt magis sentientes, propter membranas, nervos, & tendines, qui membranam carnosam cum pericranio conjungunt, Indicium est, quod quando cerebrum per essentiam, & quandam idiopatiam afficitur, dolor præcipue in anteriori parte percipitur, ac per palatum, & nares morbi causa expurgatur. Solet tamen occipitium, sive posterior capitis pars etiam dolere, quia & ipsa spinali medullæ consentit, cui uterus per tendines, ac ligamenta connectitur; Nec solum communicatione humorum, vel vaporum fit; verum insuper ob similitudinem substantiæ, nam qua ratione venæ, jecori, arteriæ, cordi, consentiunt, ita membranosus uterus cerebri membranis. Porro dolor is nonnunquam totum caput detinet, & dicitur cephalæa, sæpe dimidium ejus, & hæmicrania appellatur; interdum exiguam partem, & tunc clavus sive monopagia nuncupatur. Rursus aut gravativus est, aut exulcerans, aut disrumpens, aut lacerans, quicunque tamen fuerit non morbus est, sed symptoma in genere actionis læsæ; nimirum sensatio tristis proveniens à morbo in intemperie, aut soluta continuitate.

Causa.

Causa hujus affectus triplex, prima ac potissima sanguinis menstrui, aut seminis improba repurgatio; unde aut sanguis regurgitat in venas totius capitis, aut putres halitus transmittuntur per venas, & occulta corporis spiracula, quæ in partibus musculosis, membranosis, nervosis, ac sentientibus reperiuntur; non abs re igitur dixit Hippoc. caput quando incalescit ex omni parte instar cucurbitulæ ad se trahere.

4. de morb.

Porro haud rarò in occipitio sentiuntur dolores, quia plurima transpiramenta eam partem adeunt; & tunc dolor refert naturam halitus, ut infra constabit. Secunda causa est usus fortioris lixivij, quo ad decorandos capillos incautæ fœminæ sine delectu uti solent, & interdum ita vehementi, ut inmedicabilem ferè ac habitualem calorem ac siccitatem ex eo caput contrahat. Tertia est habitualis cerebri, aut membri alicujus infirmitas, vel acutus ejusdem partis sensus, & tunc ferè reumaticus est affectus, & humidus, ac morbo Gallico quam similimus, qui & ipse est, de genere reumatici affectus, de quo Galenus multis in locis, & tunc maximè dolor sentitur, non tam in antica, aut postica, sed in ea capitis parte, quæ ex veteri hæreditariove morbo, debilis reddita fuit, ut in summitate, aut juxta aures, & tunc illi quidem, qui per tempus quieti fuerant, dolores, aut menstruorum aut Lunæ vel aëris mutatione facilè recrudescunt.

De sang. miss. 7. 1. Secundũ genera 6.

Signa.

Affectus clarè patet, ab utero autem provenire depræhenditur ex ventris murmure & quia dolor crescit circa menstruorum tempus, magis adhuc si suppressa sint aut diminuta. Ex diuturnitate, & ex eo, quod curationi non cedit, habitualem esse cognosces: ex æquabilitate, & symptomatum fixione siccam intemperiem: ex tentione citra gravitatem & pulsum, flatum; cum gravitate humoris multitudinem, quæ, si simplex sit, sanguinem; si cum acrimonia, & mordacitate bilem: si cum conquassatione; & ossium confractione, melancholiam accusat, si cum gravitate, torpore, pigritie, &

Varia doloris natura, varios humores accusat.

obtuso,

obtuso, molestoq; sensu pituitam, ut colligere est ex Galeno. Si tentio cum pulsu fiat membranosi corporis inflammationem arguit; & cum gravitate simul ac pulsu, humorum copiam intra membranulas contentam, ut eidem placet Galeno.

... glauc. 15.

Variae partes dolentes ex doloris natura explorantur.

Jam verò quando pars intra calvariam afficiatur, & quando extra, sic distingues; nam si internus est dolor, in profundo percipitur capitis, quod compressum non dolet, sed melius habet, ac juvatur; ideo 3. de iis quæ in medicatrina fiunt, quando acerbissimo dolore torquentur, fascijs alligantur; sed & frequenter sensus infirmat, adeo ut neque sonitum, neque lumen ferant: præterea dolor ad radices oculorum extenditur, quia ex cerebro, & ejus membranis, & vasis germina ad oculos derivantur. E converso si partes extra cranium afficiantur, dolor levior est, & augetur quando caput comprimitur, nec patiens permittit cutem, aut capillos attingi, nec dolor radices oculorum pertingit; quod tamen signum à Gal. & omnibus receptum, Fernelius vanum, & parum firmum esse affirmat, eò quod pericranium cui externi dolores insident, oculorum etiam cavitates succingat, & agnata tunica ex ipso pericranio originem trahat: conciliat Matthæus de Gadibus, dicens, ex affectu interiori oculorum radices vehementius dolere, quia tunicæ oculorum, quæ à partibus internis oriuntur, acutiori sensu præditæ sint. Scire tandem oportet dolorem capitis neutiquam singulas ejus partes suspectas facere, sed membranas potissimum, nam corpus cerebri exanime est omnique sensu destitutum.

5. Pathol. 1.

9. Ad alm. c. de dolore capitis.

Curatur dolor capitis 6. remediorum generibus, ac primo quidem optimo victu, de quo sæpius jam dictum est, corporis, & animi tranquillitate; somno qui omni arte procuretur, præsertim autem compressione si dolor sit in intimis partibus, in quem finem obligatur universum caput, ac tempora tenui linteo; quippe sic & repelluntur humores, & caput ex continuo arteriarum motu non ita cruciatur; suavissimi etiam odores cerebrum mirificè recreant; conveniunt crurum lotiones, ac frictiones.

Curatio.

Secundò si intemperies materialis est, videndum quisnam humor redundet, quod explorare docet Gal. quem legere non pigeat, ac si sanguis est, & ab utero refluit, vena pedis tundenda, primum dexteræ partis, aut e regione ejus, quæ magis dolet, deinde alterius; ac omninò menstrua cienda per ea, quæ suo loco dicta jam sunt, at si sanguis sit melancholicus, hæmorrhoidibus hyrudines applicentur. Quod si alter à sanguine humor superabundet, purgandus erit per ea, quæ c. de immodico menst. fluore, & corruptis menstruis, ac sæpe alibi dicta jam sunt, potissimum tamen catapotijs, quia cum difficilius dissolvantur ac diutiꝰ in ventriculo immorentur, à partibus distantioribꝰ vehementius trahũt.

4. Aph. 2. & 1. secund. locos 2.

Vacuatio.

Tertiò corrigentibus introductam intemperiem, quæ si calida sit curationem mutuabis ex cap. de melanchol. virg. ac viduarum 4. remed. genere: oportet insuper, si dolor sit internus, caput perfundere succo pampinorum vitis, solani, plantaginis, lactucæ, additis oleis nenupharis, ros. viol. papaveris, & pauco aceto, tametsi acetum mulieribꝰ non adeo conveniat, ob debilitatem, & frigiditatem capitis, nec etiam in reumaticis doloribus, quare potius decocto anodinorum utendum, multo affuso oleo, & lacte muliebri. Si vero frigida sit intemperatura, quæ autore Galeno ut plurimum caput vitiat, totum caput irrigabitur decoctione majoranæ, salviæ, betonicæ, melissæ, ros. rub. stœchados, addito oleo laurino, camomillæ, de spica, anethino, & ʒ i pulveris castorei, vel diambræ; ex quibus insuper herbis decoctiones parantur, & evaporatio per nares accipitur, aut syndone cum bastituris, inclusis additisq; aromaticis, ut cariophyllis, mastice, maci, coriandro, pileus fit qui capiti imponitur, in hunc modum ℞ florum roris marini, lavendulæ, camomillæ, betonicæ, rosar. rub. an. p. j ß foliorum salviæ, majoranæ, serpill. meliloti an. m. ß fol. senæ stœchadis an. ʒ ij, cariophyllorum, nucis muscatæ, macis an. ℈ii, contusa in pileo includantur, addita ʒ i coriandri præp. & masticis ac thuris tantundem; conveniunt

Contemperantia.

13. meth. c. ultima.

Sacculus capitalis.

veniunt præterea reliqua quæ mox ad discutionem flatuum recensebimus; & hoc duntaxat remediorum genere curatur plerumque dolor ex usu lixivij proveniens.

Discutiētia flatus. Quarto ijs quæ vapores, & flatus discutiant, quæ maxime prosunt, ubi ex halitu dolores oriuntur, in quem usum præterea, quæ dicta sunt c. de ædemate mammarum, de Epilepsia, de febre alba, & ventriculi accidentibus, crebræ frictiones insigniter conferunt tum universales, tum parti dolenti adhibitæ: exercitium, inunctiones ex balsamo, oleo sancto, de cinnamomo, de aniso, de spica, de rore marino, de castorio; ex quibus addita theriaca & mithridatio unguenta parantur: ut ℞. olei de spica, balsami an. ℥ j. mithridatij, theriacæ an. ʒ j. fiat unguentum, cui si addas gummi taccæ maccæ, thuris, aut myrrhæ *Tacca macca.* ℥ ß utile conficies emplastrum, additur insuper modicum succi angelicæ: hoc etiam cerotum multum prodest appositum è regione venæ vel arteriæ, quæ magis dolet ℞. taccæ maccæ, carannæ an. ℥ ß olei cinnamomi, vel de spica *Vtero admovenda.* ℥ j. misce, adhibeatur temporibus, si caput dolet. Iisdem ferè discutientibus parti mandanti, hoc est utero, providendū, ut quidquid vaporum ab eo ascendit, penitus dissipetur; aut umbilico frequenter applicetur cucurbita cum multa flamma, ac per sedem clyster carminativus injiciatur: ac balnearum aquæ dulcis, vel sulphureæ usus adhibeatur; pubi & ventri inferiori applicentur olea, unguenta, emplastra quæ supra, & capite de suffocatione ex utero dicta sunt.

Roborantia cerebrum. Quinto roborantibus, quâ ratione potissimum medetur doloribus ex nativa & habituali intemperie, ac debilitate: Eorum segetem reperies c. de Epilepsia ex utero in 3. remed. genere, neque enim libet eadem sæpius repetere, advertendum tamen in hoc casu, evacuationes inutiles esse, potiusque omni arte caput humectandum, oleis, perfusionibus, & embrochis modicè frigidis, ac *Diversio.* humidis, additis altheæ, & malvarum muscilaginibus. Et quoniam propter debilitatem pars suscipit, nec valet transmittere, ideò diversionibus sæpiusculè utendum, quæ infernarum partium calefactione exequuntur, crurum, ac ventris frictionibus, ligaturis, lavacris, & parca sanguinis missione ex pede, quibus non proficientibus, fontanella aperienda in utroque crure, aut in brachio, si menses jam diu dissueverint, & caput malum habitum contraxit.

Sexto, ac tandem si dolores sint inveterati, reumatici, & ita rebelles, ut nullis aliis remediorum generibus mitigari queant, curatur ut morbus Gallicus validissimis medicamentis, ut sudore per plures dies continuato, ex decocto sarsæ parellæ, ligni Indici, aut radicis chynæ, addito ligno sasaphrasiæ, vel utendum sirupis ex Guaiaco, ac menses summa industria provocentur, aut fontanella in utroque crure aperiatur, si uterus adhuc transmittit; verum si dolor, irradiationis modo, caput infestat, mirum in modum prodest ignito cauteriolo in capite ulcusculum excitare, maximè si dolor sit in parte externa, quod qua ratione & cautione fieri debeat, suo loco dictum jam est. *C. de Epilepsia.*

Dolor crurum ac lumborum. Reliquum est scire dolores in cruribus ac lumbis potissimum fieri ex abundantia sanguinis menstrui non repurgati, & ibi maximè manifestari, quia hæ partes majoribus venis prædità sunt, & ex repletione distenduntur. Succurritur sanguinis missione ex pede, cucurbitulis lumbis appositis cum scarificatione; inunctionibus ex oleo liliorum, viol. amygdalarum dulcium, vesicis plenis decocto anodinorum cum prædictis oleis, ex quibus etiam clysteres utiliter parantur.

Scholium.

Dub. an oxyrrhodinum in cap. affecto conveniat. Tertio intemperiem corrigentibus] *Oxyrrhodinum medicamentum quidam suspectum habent, eò quod circa partem principem non liceat adhibere repellentia, ne ex ignobili loco ad nobiliorem humor trudatur, quæ Galeni est doctrina.* *Solutio.* *Quibus occurrendum Galenum non planè negare usum repellentium juxta eas partes, nisi ante aversionem, & evacuationem. Insuper capiti applicandum non esse, quando totum tumet, aut externus est dolor; sed quando interiora occupat, quippe* *5. meth.*

tunc,

tunc, quia pars excarnis est, & paucas ac exiguas habet venas, exiguum est, quod propellitur, neq; id ad partem præcipuam, sed ad inferiora aut externa; Cæterum ea medicamenta tepida applicari debent præsertim fœminis, nam frigida densant meatus, ac superfluitates capitis discuti non permittunt, & cerebro sunt inimica. Neque obstat Galenus ipse, qui quam longissimè à tentata fluxione parte revellere docet; Et Avicenna, qui hæc non solum frigida actu, sed nive refrigerata esse jubet, quia eorum placita sunt intelligenda in principio, quando animus est repellere duntaxat, non evaporare, ac in magnis æstibus, & capitis inflammationibus, ac robustioribus naturis, alias modicè calefacientia dolorem sedant, & contenta digerunt. At oxyrrhodino præsertim frigido minimè utendum, ubi cum dolore catharrus conjungitur, quia refrigerat, & obstruit, subindequè humoris concoctionem, ac dissolutionem impedit, & dum constringit, catharrum auget: neque etiam procedente jam febre, quia tunc prohibet dissolutionem vaporum, tametsi initiò conveniat, quia ascendentes halitus trudit, & eorum acrimoniam retundit, quando vero vapores jam in capite congesti sunt, potius discutientibus utendum est.

Avic. 13. meth. 21. & 9. meth. 17. Av. 1. 3. tract. 3. c. 3.

Cæterum quoties volueris, ut medicamenti alicujus vis ad cerebrum perfectè permeet, syncipiti applicabis, fronti ac temporibus, nam plures ibi suturæ, & tenuissimum ac rarissimum est cranium; utilius etiam fuerit, si tonsis capillis aut abrasis, ex alto fontis in modum illidantur medicamenta, quippe ictu magis intrò impelluntur; at posteriori parti si applices, parum proficies, quia ob angustas suturas, & cranij duritiem non penetrant, fortasse etiam nocebis, quia minus ea pars exuritur, ac frigidior est, ob paucitatem venarum, & arteriarum quocirca à refrigerantibus tum ipsa læditur, tum medulla spinalis, quæ ab ea exoritur.

Oxyrr. quæ cerebri parte applicandum.

Potissimum catapotijs] *Dantur catharctica in forma pilulari, ut dum in ventriculo diluuntur, hærentia à longinquioribus partibus validius trahant. Dantur autem pilulæ, aut ad expurgandum ventriculum, & hæ semper cibo præmittuntur unâ vel altera horâ, ac in parva quantitate scilicet à ℈ j. ad ʒ ß, ne si multum moveant, cibi concoctionem interpellent: aut etiam exhibentur ad juvandam concoctionem ipsam, & hæ statim à cibo deglutiuntur, ac ut plurimum speciebus aromaticis, & calidiusculis medicamentis minimè purgantibus constant: aut offeruntur ad caput expurgandum, & hæ longè à cibo. Matthæus de Gradibus, & Gentilis duab. aut tribus horis à cœna exhibent, quos sequuntur medici ferè omnes, & acceperunt ab Avicenna; sed viri mentem non assequuntur, ille enim non duabus horis à cœna, sed ab hora noctis exhibet, ac superdormiant, quod sufficiat, ut per somnum fœlicius diluantur, ac major fiat medicamenti evaporatio ad caput: quidam præscribunt quatuor horas à cibo, sed satius fuerit exhibere eâ horâ, qua conjectura artificiosa assequimur factam esse cibi concoctionem sive media nocte id fiat, sive tertiâ, aut quartâ horâ; nam cum cibo catharcticum non est commiscendum, quia infringitur ejus vis, & cibus corrumpitur Hippocratis, Galeni, & Pauli decreto, quocirca si ante mediam noctem accipiantur, cœna est omittenda, quod si experientia ostendit, interdum purgantia cibo commixta liberalius solvere id, quod subducitur, peccans humor non semper est, sed cremorosa substantia adhærens in vijs ductuum. Porrò quæ pilulæ diagridium aut colochyntidem recipiunt, & ad universum corpus purgandum exhibentur, mane ut cætera catharctica ventriculo vacuo exhibendæ sunt, ac ut melius diluantur, oportet ut patiens nonnihil superdormiat, unde alia differentia sumitur pilularum exhibendarum, nam quibus medicamenta facilè actuantur, hora 4 matutina, quibus difficile, decima, aut undecima noctis, omissa cœna, ac longiori somno imperato: Acuuntur granis aliquot diagridij in morbis biliosis; pari quantitate trochiscorum alandaal. in pituitosis, vel lapidis lazuli in melancholicis. Obiter etiam subjiciendam duximus causam, propter quam usu jam inolevit, pilulas ac morsellos in quantitate impari offerre; ac videtur derivatus mos ex Pythagoreorum doctrinâ, quia medicamentum debet agere, actio verò à forma est, non à materia, ac numerus impar induit rationem formæ, ut par materiæ, quod notavit Conciliator different.*

Pilulæ ad varios effectus dantur varijs temporibus.

5. Canones tit. de pil. aggreg.

Pilulæ ad caput purg. qua hora noctis assumendæ.

Hippoc. & Gal. 2. de vict. rat. 17. P. lib. 7. c. 4.

Purgantia cibis non sunt commiscenda.

Pilulæ ad universum corpus purgandum.

Pilulæ & morselli cur numero impari exhibeantur.

49. in med. & Ferrerius.

De

De variis uteri doloribus.

CAP. VIII.

QUemadmodum Hemicrania, ac reliqui importuni capitis dolores sævissimi sæpe excitantur ab exigua humoris vel halitus portione; vel ob malitiam humoris: vel ob acutũ partis sensum, ita profectò in utero sæpissimè contingit, quippe causæ ibi maligniores, & pars non obtusioris sensus, de his uteri doloribus hic agimus, sine alterius affectus complicatione, nimirum inflammationis, ulceris, inflationis, tumoris, menstruorum suppressionis, aut fluxus immodici, quibus peculiaria capita destinavimus.

Causa. Horum itaque dolorum causæ proximæ duæ, intemperies, ac soluta unitas subitò facta, remotæ plures, ut halitus corrupti malitia ex semine, & menstruo; vel mordacitas, & distendens copia eorundem; vel grumosi sanguinis corpulentia, vel inæqualis sanguinis plenitudo, vel contentum semen ob dimissam consuetam Venerem; aut acriores, & erodentes humores cum menstruo sanguine dilabentes, aut tandem obstructio aliqua in uteri colo, atque hæ internæ. Externæ sunt ingrediens frigiditas ex loco frigido, aut frigida ablutione, præsertim instantibus vel fluentibus menstruis, aut à partu, nam per id temporis uterus apertior est; usus præterea aceti, rerum acidarum, lactis frigidioris, lactucæ, aut potionis frigidæ maximè post exercitium.

Signa. Si à procatharticis ac externis oriatur causis, ex patientis relatione deprehenditur, curatur contrariis; si ex intemperaturâ aliquâ, cognoscitur & corrigitur, sicuti capitibus de uteri intemperantiis dicendum est; obstructionis aut tumoris earum partium indicium est, si fœmina dolitat dum viro accedit. Dolores *Flatuum indicia.* ex flatu (à qua potissimum causa fiunt) dignoscuntur extentione, rugitu inferioris ventris, exacerbationibus per intervalla, exitu flatus cum stridore; Insuper fœmina intumescit, virum non admittit, erigi non potest, & in utero *Hipp. lib. de sterilib.* sentit veluti grave onus, interdum etiam rotunditatem, quæ instar globi cujusdam in ventriculum effertur: caput dolet, anxia est, loqui non potest, & in accessione clamat, dolent etiam lumbi, pubes, & sedes, urina supprimitur, suffocatur venter, mori cupit, distenduntur præcordia, acida vomit, pura, meraca, frequenter ructat, à ructu melius habet: Interdum etiam febris adest, & ardor, potissimum si acris humor commisceatur, & tunc quidem pruritus in utero *Pituitosæ qualitatus signa.* adest, os amarum est, mordetur stomachus; quod si pravam aliquam, ac perniciosam qualitatem flatus imbiberint id explorabis ex inquietudine, anxietate, jactatione, & exolutione, grumum sanguinis prodit uteri tenesmus; & quod *Grumi sanguinis.* fœmina frequenter urinam reddit, ob assiduum naturæ conatum, ad expellendum quod nocivum est, dolor fit acutus, veluti si stilo perforetur, ac instar parturientis fixus, nisi grumus excernatur; at si grumus malitiam conceperit, animi accidentia superius enumerata; & ut verbo comprehendam cognoscitur causa ex doloris proprietate, duratione, & symptomatibus, ut ex Galeno superiori c. prodidimus.

Curatio. In curatione symptomatum omnium triplex est medendi ratio, Prima, quæ causam, secunda, quæ morbum, tertia quæ symptomata ipsa expugnet, dolor vero, qui & ipse symptoma est, interdum levis existit, & tunc sublatâ causâ mitescit, ut suis locis reperies; interdum ita sævus est & immanis, ut neglectâ causâ ei quam celerrimè sit occurrendum, quippe & vires prosternit, & fluxiones auget; talis plerumque ex flatibus, aut grumo sanguinis oritur, ideoquè de dolore ab his causis hic sermo institutus est; & inverso communi medendi ordine uno generali medicamentorum genere curatur anodinis: hæc enim medicamenta è directo contra dolorem pugnant, à quacunque causa proficiscatur; & sunt medicamenta vel temperata, vel primo ordine calida, substan-

ſubſtantia verò tenui, ita fit ut familiaritate elementorum, naturæ partium noſtri corporis ſint ſimilima; ideò & doloris cauſam æquabilem reddunt, temperant, fovent, & dulci ſenſu, quem excitant, moleſtam ſenſationem demulcent: Inſuper tenuium partium ſint oportet, & nullius adſtrictionis, ita rarefaciunt, attenuant, digerunt, concoquunt, & evacuant; & tametſi cauſam non tollunt, tamen in medio conſtituta peculiarem ſibi operandi rationem habent omnibus cauſis, & naturis communem, nam & frigida calefaciunt, & calida infrigidant, ut & ipſe calidiſſimæ aquæ fervor tepidioris affuſione miteſcit, unde Galenus frigiditatem primi ordinis quandam tepidam caliditatem eſſe cenſet. Porro anodina nullum circumſcriptum habent tempus, quò magis adhiberi deſiderent, licet tutiora ſint, corpore utcunque vacuo, nam, quia laxant, fundunt, liquant, in pletoria, & cacochymia à materia calore fuſa locus infirmus diſtenditur, & acerbius dolet. Præterea interdum ſolum ſunt anodina, & cum ſimilitudine, quam habent cum noſtro calore, dolorem mitigant, ut natura ipſa noſtra neque calido contrariatur neque frigido, & tamen demolitur morbos calidos, & frigidos, quatenus naturale opponitur innaturali. Interdum affectum etiam ſanant duplici ratione, primò acrimoniam, & qualitatis exceſſum retundendo, ſi nuda ſit intemperies; Secundò diſcutiendo, ſi pauca ſit materia commixta, quia calefacientia primo ordine ad id ſufficiunt, qualia ſunt inter ſimplicia altheæ radix & folia, malva, lilium, lini ſemen, fœnugræcum, lac, butyrum, æſypum, adeps omnis, ut porci, vituli, gallinæ, anſeris, cuniculi, & inter compoſita, oleum camemalinum, liliorum, ſeſaminum, amygdalarum dulcium, anethinum, Irinum, de vitellis ovorum, lumbricorum, ſambuccinum, aut dulce olivarum ætate medium.

6. ſimpl. c. de artiplice

Anodina quovis tempore adhibentur.

Natura noſtra neque calido neque frigido contrariatur.

Calefacientia 1. ordine

Specialius curatur dolor ex flatu 4. remediorum generibus. Primò quidem externis, externa hic voco, quæcunque per os non aſſumuntur, ijs autem carminativa commiſceantur, adhibito itaque victu optimi, ac fluidi nutrimenti, paretur ſic clyſter, ℞. radicis angelicæ, altheæ an. ℥ j. foliorum anethi, mentaſtri, arthemiſiæ, malv. an. m. j. florum camæmemali, ſeminis lini, an. p. ii. coquantur ſecundum artem juris. ℞. ℥ x. mellis roſacei ℥ j. ß, olei anethi, liliorum alborum, camomillæ, de baccis lauri, amygdal. dulcium ſingul. ℥ j. hieræ picræ ℥ ß miſce, per ſedem injiciatur: in uterum verò hic alter; ℞. foliorum origani, petroſelini, helenii, anethi, arthemiſiæ an. m. ß, ſeminis nigellæ, cumini, dauci, aniſi an. ʒ j. juniperi, ſpicænardi, nucis moſcatæ, junci adorati, cinnamomi an. ʒ ß fiat decoctio in ſ. q. vini optimi ad medias; poſt clyſterem evaporationibus utendum ex decocto altheæ, malvæ, viol. camæmali, meliloti, anethi, ſeminis lini, fœnugræci, ex qua etiam decoctione fovendus uterus, & venter inferior cum ſpongia, poſt fomentationem ipſæ partes inungendæ prædictis oleis, vel ex lib. j. decoctionis & media oleorum veſica vaccina ſemiplena apponatur; aut ex ijſdem oleis addita cera fiant linimenta, unguenta, & emplaſtra; ut ℞. olei de ſemine angelicæ, liliorum, ſambucini an. ℥ j. axungiæ anſeris, cuniculi, gallinæ an. ʒ iii. muſcilaginis altheæ, ſeminis lini, fœnugræci in aqua camomillæ extract: an. ʒ iii. ß pulveris aniſi, cumini, dauci an. ʒ ii. ceræ q. ſ. fiat unguentum, aut cum majori, minorivè copia ceræ emplaſtrũ, aut linimentum; vel ℞ folior. parietariæ m. ii. contundantur, & adde ſeminis aniſi, cumini, dauci an. ʒ i. vitellos ovorum numero vii. agitentur omnia, ac cum oleo liliorum ad ignem fiat placenta, quæ calida ventri admoveatur: mirum in modum etiam prodeſt contra dolores, ac flatus uteri, olei anethini lib. j. ſeminis agni caſti, ſeminis rutæ an. ʒ iii. cinnamomi ℥ ii. omnia conquaſſata oleo immergantur, ac dieb. 40. ſub caniculę ardoribus inſolentur, aut loco tepido ad focũ contineantur, quoad oleũ vim materiæ abundè induerit, quo unguatur venter. Aut olei cõmunis dulcis ℥ x. caſtorei, vel euphorbij ℥ i. bulliant leviter, aut inſolentur prædicto modo. Deinde umbilico applicanda emplaſtra pro matrice, de quib. c. de uteri debilitate & ſuffocat. vel

Externa.

Clyſter.

Clyſter uterinus.

Evaporatio

Veſica.

Linimenta.

Placenta ex ovis.

Cucurbita magna.

concin-

concinnata ex tacca macca, & caranna cum sæpius repetitis oleis; & uteri regioni applicanda cucurbita magna cum multa flamma, prosunt etiam fomenta sicca ex laneis, aut lineis pannis concalefactis, & sacculi calidi pleni furfuribus, milio, semine anisi, dauci, fœniculi, nitro; Aut utero inditur pessus aureus dictus, qui mirificam ad sedandos dolores efficaciam habet, & Recipit croci, æsypi an. ʒ j. medullæ cervinæ ʒ ij. resinæ, terebentinæ, ceræ, adipis anserini an. ʒ iii. ovorum tostorum lutea viii. olei Irini, amygdal. dulc. sing. q. s. misce, aut allij caput integrum cum nitro & cumino tostum, & melle subacto, locis indito; Aut suffitus sic paretur ℞. ladani puri ℥ j. styracis ℥ ß, cariophyllorum, agalloci an. ʒ j. ambaris (si dives sit) ʒ ß, mosci g. iiij. balsami ʒ j. secundum artem fiant pastilli, ex quorum uno atque altero accensis carbonibus injecto mulier per infundibilum suffiatur. His ipsis evaporationibus, & inunctionibus grumosus sanguis dissolvitur, tenuior redditur, ac venter laxatur. Quod insuper præstat ruta trita cum melle, ventri ac pubi admota; aut clyster ex ruta, & anetho aut theriaca umbilico adhibita cum oleo naphæ, Jasmino, sesamino, aut de croco; Et evaporatio ex jure pingui gallinæ, cum multo croco, & cinnamomo, vel decoctum seminis angelicæ. Quibus addere licet, quæ c. de suppress. menst. dicta sunt, quod si fœmina gallici morbi quicquam redoleat, herbæ pro clysteriis, ac fomentationibus in ligni Indi decocto bulliant.

Fomenta sicca. *Pessus aureus.* *Pastilli.* *Grumosi sanguinis dissolutio.*

Secundò ijs, quæ per os assumuntur, in quem usum laudatur haustus aquæ ferventissimæ, præmissa ʒ j. theriacæ optimæ, aut jus cicerum, & galli veteris, cum multo croco; aut potus vini meracioris, vel decocti cum floribus camomillæ, & semine anisi, aut capiat cochlearia tria vini, cum dimidio cochleari aquæ cinnamomi ex India allatæ, vel chymica arte extractæ; prodest insuper singulo mane accipere cochleare aquæ vitæ finissimæ extractæ cum aniso, & theriaca; aut ℞. vini optimi Hispanici lib. xvj. foliorum calaminthæ, fœniculi an. m. ij. anisi ʒ iiij. distillentur prima vice secundum artem; secunda vice liquori extracto adde prædictarum herbarum an. m. j. anisi ʒ ij. tertia vice adde herbarum m. ß, anisi ʒ j. quarta vice adde theriacæ finissimæ ℥ ij. distillentur ultimò, ac tandem additis foliis auri, numero vj. servetur usui.

Intus sumenda. *Aqua vitæ seu theriacales.*

Altera aquæ vitæ seu theriacalis artificiosius sic paratur, ℞. foliorum salviæ, ebuli, betonicæ, hypericonis, camedrios, samphucci, camepitheos, origani, pulegij, hyssopi, ruthæ, cariophyllatæ, gentianæ, aristolochiæ rotundæ an. m. j. ß, polypodij, schœnanthi, spicæ, cassiæ ligneæ, macis an. ʒ j. baccarum lauri ʒ ß, foliorum camomillæ ʒ ij. nucleorum persicorum, balsamitæ, pimpinellæ, chelidoniæ, agrimoniæ an. ℥ ii. rorisinarini ℥ j. diptamni, tormentillæ, scabiosæ an. ℥ iiij. seminis bardanæ ℥ j. ß, anisi, fœniculi, serpilli, pomorum alchekengi, granorum juniperi, petroselini an. ℥ ß; sabinæ, nasturtij an. m. ß, carvi cumini, seseleos an. ʒ ß, radicis Ireos, tamarisci cum floribus an. ℥ ß; ex his omnibus fiat pulvis, qui dividatur in vj. partes, quarum j. pones in S. quantitate aquæ vitæ ter distillatæ per diem naturalem, deinde distillabis. Postea alteram partem pulveris in aqua sic distillata macerabis, similiterquè distillabis, ac sic deinceps, ultimum liquorem serva, & adde nucis moscatæ, macis, cardomomi, cinnamomi, zedoariæ an. ℥ iij. agalochi, sandali albi, & rubei, costi an. ℥ ij. ossis de corde cervi ℥ j. theriacæ antiquæ ℥ j. zinziberis, amomi, cubebarum, granorum paradisi, galangæ, piperis an. ℥ iiij. mosci (si dives sit) ℥ j. vel amplius, per triduum omnia in prædicta aqua madefiant, deinde in balneo Mariæ lento igne iterum distillentur, tandem adde mellis despumati octavam partẽ, & cum per diem quieverit, distilla ut suprà, ac serva; nam sunt eximiæ hujus aquæ vires, nec solum dolores sedat, & flatus discutit, sed plerisque aliis morbis à causa frigida aut maligna ortis opitulatur, quidam in ultima distillatione addunt olei olivarum quartam partem.

2. aqua theriacalis.

Tertia aqua theriacalis, & quamvis minori apparatu, non tamen minus utilis hæc erit, ℞. cardamomi, piperis albi, & longi an. ℥ ß, galangæ, macis, cariophyllorum, granorum paradisi an. ʒ v. ligni aloës ℥ ij. zinziberis, cinnamomi,

3. aqua theriacalis.

momi, cubebarum an. ʒ iiii. foliorum majoranæ, rorismarini, menthæ, pulegij, salviæ, nardi, asparagi, rof. rub. an. m. ß, seminis cumini agrestis ℥ ß, anisi, fœniculi an. ℥ j. seminis coriandri, synapis an. ℥. ij. seminis pœoniæ, cumini Romani an. ℥ j. ß, radicum Enulæ campanæ, iridis an. ℥ j. foliorum angelicæ, pimpinellæ, doronici an. ℥ j. diptamni ʒ iii. sacchari candi albi libij, singula terantur, & cuncta simul in vino generoso quinquies distillato macerentur in fimo, vel aqua calida diebus xiiii. deinde in alembico vitreo sedulò argilla obturato distillentur, quod quinquies facito, postea adde croci orientalis ℈ ii. mosci, & ambræ an. ʒ ii. foliorum auri numero viii. dosis quantum capiat dimidium avellanæ cum aqua buglossæ, vel vino Rhenano, addi etiam in ultima distillatione potest ℥ j. theriacæ.

Tertio, reliquis non proficientibus utendum evacuatione, & ea quidem per venæ sectionem si grumus sanguinis, aut febris adsit, ex brachio, si menses non instant, aut si proximi sunt, ex pede; si veró humores acres, & erodentes abundent purgationibus utendum per ea medicamenta, quæ cap. de calida uteri intemperie reperies, localibus addendæ muscilagines altheæ, psyllij, cydoniorum: pessaria insuper adhibenda ex lana intincta in decocto capitum papaveris, vel in succo plantaginis, & intybi, cum unguento rof. vel in lacte muliebri, & oleo rof. aut si sanguis exeat cum semine lini trito, & adipe anserino, inprimis laudatur pessus aureus de quo supra: eadem pessaria conveniunt, si ex viri accessu, aut tumore intus recondito dolor oriatur. *Si ab humore acri curatio.*

Quarto & ultimò reliquis non proficientibus ad narcotica veniendum, quæ sunt medicamenta stupefacientia, & quanquam rebellem in corpore frigiditatem interdum relinquant; tamen si patienti ex immani, ac intolerabili dolore, virium dissolutio, syncope, & mortis periculum immineat, eligimus potius læsionem ipsam, quam mortem: At quia his medicamentis extincto calore nativo multi perierunt, ac perpetuò dormiverunt, prudens medicus ea prius exterius applicabit, ita poterit prædictis jam emplastris, & unguentis g. v. opij thebaici admiscere, quæ si satis non fuerint, tria ejusdem opij grana uterinus clyster recipiat, aut paretur sequens clyster per sedem infundendus ℞. lactis caprini, aut ovini ℥ vii. olei papaveris ℥ ii. philonij Romani ʒ ß vel pilul. de cynoglossa ℈ j. Deniquè si neque his dolores quiescant interius adhibenda ʒ ß aut ℈ ii. philonij Romani, Persici, aut Tarsensis, aut Requiei magnæ, vel Athanasiæ cum ℥ j. vini Rhenani, & ℥ ß aquæ rof. vel viol. laudatur etiam ʒ j. theriacæ magnæ; chymici conficiunt ladanum, quod vocant, opiatum; alij pilulas Nicolai contra fluxum, pilularum dosis est ℈ j. ladani ℈ ß ac sic paratur: ℞. specierum diambræ ℥ ii. infundantur, per xiiii. dies in vino distillato, ut latum digitum superemineat, & adde opij ʒ vj. mumiæ ʒ ß succi Jhoschiami ℥ j. corallij rubei, carabe an. ℈ ii. croci ℈ i. mosci g. xvi. ambræ g. xii. affuso rursus spiritu vini, ut superemineat latum digitum, digeratur post fornacem per mensem, quotidie agitando, dosis ℈ ß, pro ægri constitutione, valet non solum ad extremos dolores, sed etiam ad maniam, ac vigiliam, quas insuper operationes mirificè complet sequens pilula ℞. opij g. j. cinnamomi, cassiæ ligneæ, croci an. g. iiii. cum gummi tragachanti, aut sirupo affectioni convenienti, fiat pilula; Cæterum narcoticis compositionibus non nisi post sex menses, vel potius post annum à compositione utendum est, nam tunc tutiora evadunt; quod si philonium duorum, trium, quatuorve annorum fuerit, melius erit, nec inutile sequentibus ad decimum usque, sed tanto minus stupefacit, quanto est vetustius. *Narcotica.* *Ladanum opiatum.*

Scholium.

12. meth. 2. Quarto & ultimò] *Narcoticum medicamentum impropriè quidam anodinum appellarunt, ut refert Galenus, nam quæ levant dolorem, in duplici sunt differentia, quædam temperata, vel saltem intra primum ordinem calida, & calori nostro quam* *Narcotica impropriè anodina dicuntur.*

 simili-

similima, quæ tenuium sunt partium sine ulla adstrictione, & una pariter digerunt, rarefaciunt, extenuant, concoquunt, & æquabilem reddunt doloris causam, & hæc propriè anodina sunt, alia dolorem sedant, non æquabilem reddendo causam, & ex artis ratione; sed stupore inducto, partis sensum obtundunt, torpidioremquè reddunt, quia calorem nativum, spiritumque extinguendo, vel repellendo, partem cui fuerunt admota, sensu privant, quippe sine spiritu nihil omnino sentire potest;

Narcotica qua ratione sensu privent.

adhæc comprimunt sua frigiditate meatus nervorum, & partium sensibilium; quæ compressio impedit influxum facultatis, & spiritus animalis, atque hæc vel quartò excessu frigida sunt, vel ad minimum tertiò, & revera talia non sunt, sed impropriè, & abusivè anodina dicuntur, quatenus stupefaciendo faciunt, ut dolor non sentiatur, ac interim dum dolor cessat, vires recolliguntur, quæ & morbo resistere, & curationi sufficere valeant, quæ distinctio est omninò necessaria, ut liquidò constet, quam sit periculosus stupefacientium usus, cum calorem omnino extinguant, partes mortificent, & immedicabiles sopores inducant, quapropter non nisi maximâ urgente necessitate, & præsenti mortis periculo eisdem utendum,

Narcotica 3. in casib. adhibenda.

quod tribus in casibus contingit, in immodicis vigilijs, rebellibus fluxionibus, & ingentissimis doloribus; tria etiam potissimum observanda in eorum exhibitione. Primum ut sensus stupefiat; Secundum ut nullum imposterum nocumentum inde relinquatur; Tertium ut affectio maximè juvetur, monente Galeno, ita fiet (quod Asclepiades commendaverat, ac proprium medici officium esse dixerat) ut tutò celeriter, ac jucundè curet, neque crudelis videatur, dum ægrum doloribus confici patitur, & horum usum prorsus rejicit; neque adulator, si ejus delitijs nimium indulgens hisce remedijs minus tempestivè utatur.

12. meth. 1. 9. secundum locos 4.

Narcoticorum duplex differentia.

Jam verò duplex narcoticornm est differentia; quippe alia simplicia sunt, ut opium, Ihosquiamus, mandragora, alterci semen; alia calidis admixta; & horum adhuc alia plus, alia minus calidorum continent, sed quantò eorum plus habent, tantò sunt minus efficacia, ac tantum in posterum minus noxia; semper tamen tutiora exterius adhibita, quam intus sumpta; & post annum à compositione quam antea: sunt porrò assumenda post totius corporis evacuationem, & ventriculo vacuo, nec cibus ingerendus est, ante quinque aut sex ab assumptione horas, nisi quando somnum volumus conciliare, tunc enim unâ vel alterâ horâ à cœna propinantur. Galenus 12. meth. 1. de narcoticis sic scripsit. Et talium quidem medicamentorum usus, eorum, qui adversus symptoma pugnant est proprius, potissimum ubi ex frigida causa dolor est excitatus.

In antidot. c. de Philonio.

Quæst. Frigidis, an calidis affectib. narcotica magis conveniant.

Ex quibus verbis Mesues, & plures alij magni nominis medici eum sequuti, opiata & stupefacientia securius in frigidis affectionibus quam in calidis exhiberi temerè sunt opinati, nec illis defuit speciosa magis quam firma ratio quod antidota hæc calida medicamenta multa recipiant, cujus vires, & qualitates citius exeruntur. At meâ quidem sententiâ pueriliter hallucinantur, quod sequentia Galeni verba aut non legerint, aut aliud agendo legerint, nam continuata oratione sic scribit, obsunt enim talia plurimum toti affectui ac curationi, contumacem eum reddunt; ac si dixerit narcotica nunquam convenire ratione affectus, sed ratione urgentis symptomatis, quando verò symptoma à frigida causa oritur, tunc potissimum ratione symptomatis, nequaquam ratione morbi prodesse, nam crassis, glutinosisque humoribus inimicissima sunt, quæ torporem inducunt; sin autem calidus, tenuis, ac mordens sit humor, tunc & morbum, & symptoma curant, eodem Galeno teste 12. meth. 8.

Narcoticis cur calida admisceantur.

hinc fit, ut licet in utroque affectu interdum cogamur hisce medicamentis uti, tamen minori cum noxâ, & majori cum utilitate in calidis, quam in frigidis affectibus exhibeantur, recipiunt verò plura calida, ut & citius distribuantur, ac in profundum permeent, & simul intensa eorum frigiditas corrigatur.

De

De uteri pruritu.

CAP. IX.

TRes ſunt affectiones inter ſe admodum ſimiles, uteri pruritus, ejuſdem furor, & nymphæ magnitudo, ſeu turpitudinis ſymptoma, de quibus promiſcue Mercatus egit, nos clarioris doctrinæ gratia, Aëtium, & Moſchionem ſequuti, diſtinctis capitibus de his pertractabimus; ac primum de uteri pruritu, à quo haud valde differt ejuſdem matricis fervor, ac ſatyriaſis, quæ affectio à ſatyris nomen accepit, quos fabuloſa antiquitas proclives in Venerem refert, ut ſcribit Aëtius; (*Lib.16.c.82*) & eſt ardens ſcalpendi, coëundiquè tentigo, cum maximo deſiderio & dolore; (*Definitio.*) quod ſæviorem reddit affectionem, cum enim partes affectæ diſtentæ ſint, ac ſemen excerni non poſſit, quia meatus obturantur, major materiæ copia, ad locum fruſtà trahitur.

Fit hæc affectio ex affluentia ſalſi, ſeroſi, nitroſi, aut bilioſi, & aduſti humoris, cum acrimonia, & mordacitate, (*Cauſa.*) nonnunquam etiam ex ipſius bilis abundantiâ. Noſcitur facilè, quia mulier locis manus aſſiduè adhibet, ſtimulo ſcalpendi ſeu confricandi partes pudendas, (*Nota.*) ex quo pars ipſa ad coeundum magis gliſcit, & ipſa intolerabili Veneris appetitu contabeſcit. Etſi autem idipſum viris contingat, differt tamen à priapiſmo, Aureliani decreto, quod (*Priapiſmus.*) licet conveniant in rigida, & involuntaria partis tentione, tamen ſatyriaſis acutum eſt malum, brevi hominem conſumens, cum immani Veneris libidine, conſequente ſæpe totius corporis convulſione, dolore, lumborum gravitate, horripilatione, faſtidio, urinæ, & excrementorum ſuppreſſione. At priapiſmus tarda eſt paſſio ex plurimo flatu, nec facilè diſſolubili, intra fiſtuloſum nervum contento. Ex utrâque tamen affectione ſæpe ex præci- (*Prognoſticũ.*) piti pereunt patientes, niſi confeſtim auxilium feratur, cum vero moriuntur ventre inflantur, & frigidum exſudant ob exhauſtum calorem, & flatus copiam; id quod etiam ijs evenit, qui aliis convulſionis modis perimuntur, quando verò ſimplex pruritus eſt, ſolet nonnunquam finiri in ulcera. Symptoma eſt de genere actionis naturalis læſæ, nam immodica Veneris appetentia ad hanc facultatem ſpectat: Curatur tribus remediorum gene- (*Curatio.*) ribus, primum victu tenui, infrigidanti, parco, pauci nutrimenti, minimè flatulento, aut ſemen generare potenti, ut cremore ptiſanæ, lactuca, ſcariolæ, cucurbita, & aliis jam dictis c. de pulſu arteriæ dorſi; potu aquæ tepidæ, aut tenuioris cereviſiæ, oratione, ſolitudine, ſancto & honeſto conſortio, ac omni corporis maceratione, jejunio, abſtinentia, non à cibis duntaxat, verum à (*Abſtinentia*) loquelis, & inſpectionibus laſcivis, prodeſt etiam uſus ſeminis lactucæ, aut portulacæ, & conſerva roſ. rub.

Secundò evacuantibus, ita ſtatim â principio venam ſecare oportet (*Vena ſectio.*) mediam, ſi nihil impediat, ſin minus ſaphænam, & cruribus ac coxis cucurbitulæ cum ſcarificatione applicandę ſunt, deinde pręparentur humores ut cit: c. ac purgentur, ſiquidem bilioſi ſint, caſſiæ ℥ j. aut ʒ j. rhab. in decoctione (*Purgatio*) florum, & fructuum; vel ℞. pulpæ tamarindorum ℥ j. ſantalorum flav. ʒ j. ß leviter bulliant in aquæ roſ. ſ. q. colaturæ, bibat ſæpe ℥ vj. aut tantundem ſeri caprini cum ſaccharo, aut ℥ ij. mannæ, ibi diſſolvantur; valent inſuper refrigerantes ſirupi, & frigida apozemata quibus ut leviter expurgent, additur ℥ j. foliorum ſenæ, aut ℥ ß, mirobalanorum, vel etiam epithymi: ſi melancholici ſucci aliquid commiſceatur, aut ʒ ij. agarici in ligatura, ſi ſalſa adſit pituita vel ſeroſus humor.

Tertiò localibus, quæ pruritum compeſcant in quem uſum maximè (*Topica.*) commendantur balnea aquæ dulcis, à quibus lumbi irrigentur ſucco lactucæ, (*Balneum.*)

portu-

portulacæ, plantaginis, aut decocto earundem herbarum vel salicis, viticis, lenticulæ palustris; aut rosaceo unguento perfundantur, & refrigerante Galeni. Utero verò infundendum decoctum florum salicis cum ʒ j. trochiscorum de caphura, vel tantundem collirij albi, Rasis, quæ etiam dissolvantur in aqua, quæ à vitibus amputatis distillat. *Linimentũ.* Valet Ægyptiacum unguentum in aquâ marinâ aut lixivio dissolutum, & per methencritam injectum: aut pessus ex stupis cannabinis eodem madidis; aut ℞. assungiæ porcinæ recentis lib. j. saponis nigri, salis nigri, assari, tartari, staphysagriæ an. ʒ iii. sulphuris vivi ℥ j. argenti vivi ʒ ii. ß, aceti ros. quartam j. fiat secundum artem linimentum, *Senes scalpendi desiderio tenentur.* quod præsertim valet ad pruritum, qui ex pituita salsa senum scrotum, & anum exercet importuno scalpendi desiderio, cui etiam prodest unguentum enulatum cum Mercurio; *Vnguentum enulatum.* aut locum ex aqua malvarum balneare, præcedente purgatione per jam dicta apozemata, quod experientiâ mihi compertum est, *Aliud linimentum.* aut ℞. aluminis, nitri, sulphuris vivi an. ʒ vj. staphysagriæ ℥ j. dissolvantur omnia in aceto ros. & addita butyri recentis ſ. q. fiat linimentum: nascale in sequenti unguento intinctum ac vulvæ applicitum, usu comparatum est mirum in modum pruritum sedare, & mitissimum est medicamentum, *Nascale.* nec admodum differt ab aureo pesso ℞. croci ℈ j. ceræ ℥ ß, adipis anserini, æsypi, medullæ cervinæ an ℥ j. ß, mellis ℥ ß, albumina ovorum ij. olei rosar. q. ſ. misce. Prosunt reliqua quæ cap. de gonorrhæa ad semen extinguendum scripsimus, & quæ ad infrigidandum c. de pulsatione arteriæ dorsi.

De furore uterino.

Cap. X.

Definitio. Uterinus furor est immodica, & effrenis coëundi appetentia, adeo inextinguibilis, ut in furorem & deliramentum migrare fœmina videatur, ardore, & fervore uteri ad cerebrum & universum corpus distributo. *Species.* Symptoma censetur in genere actionum læsarum tam naturalium, quam animalium; nam immoderata libido ad naturalem, depravata Veneris imaginatio ad animalem seu rectricem spectat, fitquè jam malignæ, ac fœdissimæ mentis passio. *Pars affecta.* Provenit ex vitiato uteri temperamento, unde locus primariò affectus uterus est, ac ejus partes, in quibus Veneris viget appetitus, ut sunt testes, & processus ille, quem delectationis sedem in quibusdam statuimus, ac præsertim colum uteri, & ejus osculum, sicuti canina fames, & immodica sitis in ore ventriculi fiunt; per consensum autem communicato fervore, diaphragma, & cerebrum etiam compatiuntur, utrolibet enim vitiato delirium sequitur. *Differentia ab aliis affectib.* Ex dictis liquet, differre à pruritu uteri, quia hic in sui consensum cerebrum non trahit, neque rabiosum delirium ad illum sequitur, ex quo fœminæ depositâ omni pudoris verecundiâ insatiabili desiderio viros palàm insectantur, aut sese suspendio, flammæ, & in puteos præcipites dant, majoris dedecoris fugiendi gratia; *Furor uterinus priapismo respondet.* Ad hæc uti pruritus satyriasi virorum, ita furor priapismo videtur correspondere, ac in pruritu quia humor turget, partes cum delectatione dolent, in furore non dolent; tandem quia pruritus annosis, furor virginibus magis contingit; nec aliter differt à fervore matricis, nisi quod in hoc uteri substantia, & universum ejus corpus, eisdem afficitur symptomatibus, quibus partes pudendæ in pruritu, & furore. Differt insuper ab aliis delirij generibus, quia harum amentia tota in Venere versatur, & nihil aliud imaginantur, aut loquuntur, quam de coïtu; à suffocatione verò matricis, quia in hac mulieres manent attonitæ sine motu, & loquela, ac cum exigua respiratione, in furore uterino

uterino garrulæ, iracundæ, & inquietæ fiunt; ad suffocationem tamen sæpe furor consequitur, quando ex inextinguibili seminis appetitu provenit; tamen uterus in furore partes superiores non comprimit, sed eodem loco immotus permanens cerebro, uti dictum est, vitium communicat.

Sunt hujus mali causæ externæ, aut internæ; externæ quidem vita otiosa, & Venereorum cogitationibus emancipata, ac loquelis, lasciviis, & impudicis inspectionibus dedita, similibusque, ac versiculorum lectionibus, & histrionum spectaculis; ciborum usus assiduus, ac immodicus, & eorum omnium, quæ semen augere valent, qualia sunt scolymi, cynaræ, bulbi, potus meraciores, somnus in plumis, ac super dorsum, regio & aër calidus, & quod fœmina temporius incepit concumbere, unde nondum adhuc confirmato judicio libidini habenas laxavit. Internæ causæ sunt juvenilis ætas, calida & humida, acris, ac biliosa fœminę temperies, ex qua semen genitale in propriis locis copiosum, calidum, & mordax generatur, à quo vapor per medullam spinalem, & sibi insertas propagines vitiosam qualitatem ad cerebrum mittit, qui si mordacitatis tantum particeps est, ingentem excitat appetitum, ex quo tamen ut plurimum nondum audent præ pudore affectum proferre, sed tacitè lascivientes contabescunt, quod si putridus insuper sit halitus, desipientia conjungitur, ac tum fœminæ pulso pudore cum audacia, quasi æstro percitæ, viros insectantur, & appetere, imò sæpe sollicitare audent, maximè, si connaturale temperamentum calidum augeatur; quas plerumque vulgares philtris, hoc est amatoriis poculis infectas, ac seductas existimant, quin & ipsæ non raró idipsum prætexunt, ut patrata facinora excusent, aut metu pœnæ, aut rerum causas ignorantes.

Causa externa. *Interna.* *Philtra.*

Prodit affectionem fœminarum garrulitas, & quod instar Furiarum aguntur inquietæ, oculis sublimibus & incompositis, pruriunt, ac manibus locos sæpius fricant, quorum attactu insigniter delectantur, nihilque aliud imaginantur, aut loquuntur, quam de virorum consortio, de coïtu, de rebus lascivis, & inhonestis, quæ omnia etsi pudore fœmineo interdum cælent, gaudent tamen ijs auditis, ac similibus, maximè si impudicus tactus occultè accedat. Putridum vero semé accusat inquietudo, & insipientia, quod si ab eodem duntaxat excalefacto fiat], gestum & vultum viris gratum, & amicum præbent, si demum ex connaturali temperamento aucto, impudentia adest & insolita audacia. Affectio est multò gravior, & acerbior satyriasi ac pruritu, indecens ac turpis, quæ tamen adhibitâ diligentiâ facilè curatur, non adhibitâ, in insaniam procumbit & in opprobrium.

Signa. *Prognosticū.*

Curatur igitur ferè ijsdem medijs, quibus uteri pruritus & fervor, præsertim si à semine concalefacto tantum proveniat, nisi quod ab Ægyptiaco, & ijs quæ acria recipiunt in 3. remediorum genere abstinendum est. At si ex putri suboriatur semine, curatur ferè ut epilepsia ex utero, ijs præsertim, quæ ibi in 3. remed. genere dicta sunt, ad caput corroborandum; quod peculiari ratione oxyrrhodino irrigandum. Exhortentur fœminæ sic affectæ ad honestatem, & opprobrium eis proponatur, ni resipiscant: sic Milesias virgines curatas lego, lege promulgatâ, ut quæcunque sese hoc affectu percitæ necarent per forum nudæ traherentur; cavendum tamen ne dedecus divulgetur, ne spreto pudore & famâ, admonitiones non curent; confert coïtus ijs quibus licet, nam etsi usus Veneris libidinem augeat, moderatus tamen & modestus valet, quatenus mulcetur fœmina, & furor mitigatur, excerniturquè titillans ac turgens semen. Utero adhibenda pessaria ex succo plantaginis, solani, ac portulacæ, cum pauca rutha, & succo coriandri; & reliqua quæ c. de suffoc. ex utero ad seminis eductionem conferre diximus; omni insuper arte satagendum semen minuere, ut c. de gonorrhæa dictum est; quod si semen corruptum sit, nitri, cardamomi, croci, spicænardi, partes æquales in succo coriandri coquantur, aut in melle rof. ac pessum in eo intinctum subdito; aut rutham cum mirthyno ceroto commixtam, & succo salani; vel diacodium in eodem succo, &

Curatio. *Historia.* *Topica.*

aceto dissolvatur; quippe hæc omnia semen salivæ in modum eliciunt, & furorem sedant. Reliqua quæ ad victum, humoris evacuationem, & partium infrigidationem spectant, ex superiori c. petenda sunt. Nam etsi patiens dissipiat, præcipua tamen curatio utero adhibenda, ideo & sanguinis missio diligenter administranda, & balnea ad umbilicum usque, ita enim universus corporis habitus refrigeratur.

De uteri debilitate.

Cap. XI.

QUoniam Nymphæa communia habet cum duabus præcedentibus affectionibus symptomata, de ea hîc agendum videbatur, verum quia ad morbos pertinet, in compositione ad sequentem sectionem relegamus. Et continuato sermone agendum duximus de debilitate uteri, qui quidem multis modis infirmari potest, tum quatenus pars est simplex, tum etiam quatenus organica, & primô naturalibus ejus potentiis vitiatis, ita fit, ut si attractrix facultas validior quam decet extiterit, retentrix langueat, aut expultrix proritetur, menses assiduè fluant: & ipsa retinente languida, aut secernente stimulata, vel proprium semen profluat, vel virile, vel utrunque: ac insuper tenuiter efformetur fœtus, & postquam pondus aliquod nanciscitur primo, secundo, aut ad summum tertio mense prolabitur; si veró, qua sibi uterus proprium conficit alimentum, concoctrix virtus debilitetur, multis humiditatibus, ac superfluis purgamentis redundet. *Definitio.* Ex quibus liquet uteri debilitatem illam appellari, in qua uterus communia vel propria munia debiliter exequitur, vel omninó non operatur; *Uteri munia propria & communia.* communia voco nutritionem, & quatuor facultates eidem subservientes: propria, mensium expurgationem, conceptum, ac partum; peculiari veró ratione de illa hic agimus debilitate, in qua nullo affectu in utero existente facultates naturales corruunt.

Causa. Habet hic affectus causas tres, Prima est quælibet intemperies simplex, vel cum à fluxu materiæ, ab his enim communiter naturales facultates infringuntur, *Facultates naturales à quibus qualitatib. infringantur.* nam nimius calor colliquat, ac, si siccitati conjungatur, plus trahit, quam possit conficere, nec concoquit, sed adurit; frigiditas cruditates parit, nimia ariditas plus retinet, quam oportet; humiditas, sanguinis, seminis, ac fœtus retentioni est nociva, & fœminam viro ingratam reddit. Secunda debilitatis causa est spirituum vitalium, & innati caloris resolutio, quod plurimum accidit ex laborioso, & frequenti partu vel abortu; Tertiam tandem causam statuimus laxiorem, molliorem, & infirmiorem ejusdem uteri substantiam.

Signa. Produnt uteri languorem in genere, Veneris fastidium, excretio flatus per pudendum, inordinata menstrua, seminis effluxus, frequens abortus, & quia menstruorum tempore pectinis, lumborum, & crurum gravitas adest; ventriculus laborat, & caput ex vaporibus ab eo elatis, ac tunc stragulatis ex utero, similes fiunt. Specialius causas sic explorabis, nam si ex laborioso partu, vel abortu spiritus sunt dissipati, relatione id deprehendes, & quia lumborum ac crurum languor adest; laxam, & mollem uteri substantiam accusant flacciditas partium pudendarum, menses decolores, & aquosi, corporis languor, & quod uteri osculum perpetuó hiat; intemperaturarum cognoscendi & curandi methodum ex proximè sequentibus capitibus mutuabis, ideoque omissis nunc ijs, quæ adversus qualitates pugnant, de quibus ibi; debilitati ex resolutione spirituum; ac nativi caloris, quadruplici remediorum genere succurritur.

Curatio. Primó victu largiori facilis concoctionis, & optimi nutrimenti, ita pro cibo eligatur caro gallinarum, caponis, perdicis, attagenis, phasianorum, juvenum

venum columbarum, turdorum, ac reliquarum avicularum, ova recentia, cum multo aromate, amygdalæ, nuces, passulæ, uvæ pensiles, dactyli, & in potu vinum generosum, aqua vitanda, evacuatio nulla molienda.

Calorem & spiritum suscitantia.

Secundò ijs, quæ evocato sanguine, calorem & spiritum suscitare valeant, quod egregiè præstant exercitium, frictiones partium infernarum, & ventris inferioris; usus aromatum, ut accipere singulo mane rotulam unam vel alteram diacalaminthæ, diacimini, aromatici ros. diatrion pipereon diagalangæ, rosatæ novellæ, aut ʒ j. theriacæ, sive mithridatij, ac insuper inunguantur jam dictæ partes, oleo naphæ, lavendulæ, nardino, liliorum, & laurino, ex quibus, cum gummi aliquo ex ijs, quæ apud nos nascuntur, aut ex India asportantur, uti ladano, tacca macca, caranna, unguenta parentur, aut injectiones ni virgo sit in hunc modum: ℞. cinnamomi, cyperi, costi, cariophyllorum, salviæ, macis an. ʒ j. in s. q. aquæ naphæ vel florum myrthillorum sive lavendulæ, fiat decoctum, cui percolato adde vini malvatici quartam partem, ambræ & mosci, singulorum ʒ iii. misce.

Vnguentum

Iniectio.

Tertiò ijs, quæ caloris & spiritus effluvium impediant, ac ipsam matricis substantiam confirment, in quem finem c. de strangulatu ex utero, varia descripsimus emplastra pro matrice, quibus sequentia addere licet. ℞. olei jasminorum, anisi, cinnamomi, cariophyllorum, arte chymica extract. singulorum ʒ j. ceræ, ladani, resinæ an. q. s. galliæ, & aliptæ, moscatæ, mosci, ambræ, zibeti an. g. v. misce, fiat cerotum; aut ℞. pulveris granæ, cariophyllorum an. ʒ j. ß, pulveris ros. coralli, angelicæ an. ʒ j. pulveris masticis, sanguinis draconis an. ℈ ii. ambræ, & mosci an. g. x. ladani depurati, & ceræ an. q. s. fiat emplastrum, quibus admisceri potest theriacæ ℥ ß, ac non solum infra umbilicum, ac prope inguina sunt adhibenda, verum etiam renibus. Tertium pretiosius conficies ex olei laserpitij, de styrace, balsami ℥ j. pulveris cariophyllorum, seminis angelicæ an. ʒ j. diamoschi, diambræ ℈ j. olei liquidambræ ℥ ß gummi carannæ q. s. fiat emplastrum; addit insuper utero vigorem hoc aliud: ℞. ladani depurati ℥ ii. thuris, styracis liquidæ an. ℥ ß, spicænardi, cariophyllorum, ambræ, grysæ an. ʒ ß ceræ q. s. olei liliorum, nardini, balsami an. ℥ j. fiat emplastrum. Nec minoris efficaciæ sequens est, ℞. emplastri ceronei ℥ ii. ladani depurati ℥ j. ß, galliæ muscatæ, aliptę muscatæ, pulveris cinnamomi, baccarum lauri an. ℈ j. olei de angelica q. s. misce. Placuit varia hæc describere emplastra, quia non in uteri debilitate duntaxat, verum etiam in suffocatione, epilepsia ex utero, sterilitate, & plerisque alijs affectibus maximus eorum usus est.

Emplastra pro matrice

Emplastrũ pro matrice ejus varij.

Quartò ijs, quæ non solum reficere, & spiritus excitare ac uterum odoris suavitate delectare valeant; sed insuper ipsum adstringere, ac firmiorem reddere; quæ præter id, quod molliorem ac laxiorem ejus substantiam emendant, ac in solidiorem transmutant, ejusdem etiam hiatum inprimis curant, in quem usum utilia sunt localia fere omnia, quæ c. de sistendis mensibus descripsimus, & infra c. de sterilitate ex hiatu uteri.

Adstringentia.

Hiatus uteri.

De frigida uteri intemperatura.

CAP. XII.

Uteri intemperaturas, servata serie, dignoscere, ac curare nunc docebimus, quippe quælibet earum aliquam uteri facultatem evertere nata est, ac tandem eo debilitato, aut ritè menses non purgantur, aut conceptus non fit, aut abortus sequitur; Auspicabimur verò à frigiditate, quę dignoscitur, quia menses supprimuntur, aut præ nimia crassitudine commodè non fluunt, mucosi sunt, crassi, subalbidi, pauci, decolores, tardi, interdum etiã aquosi, si venarũ oscula ex parte claudãtur, ac tunc sępe debitũ temp⁹ antevertunt; insuper stupidus sensus

Signa frigidi uteri.

circa inguina, lumbos, crura, & prope os ſacrum percipitur; ac crurum ferè ſunt impotentes, mucore & pituita plenum os uteri obſtetrix contactu perſentit; Venerem non appetunt fœminæ, neque concipiunt quæcunque frigidos & ſpiſſos habent uteros, teſte Hippoc. *5. Aph.* & vir in coitu pudendum ſentit frigidum, nec fœmina ſemen percepiſſe, animadvertit; faciei color obſcuratur. Cum hac intemperie plerumque ſemper conjungitur frigidi & pituitoſi humoris copia, qui ejus germen eſt, ideoque intemperiem cum affluxu materiæ curare monſtrabimus, ex qua, demptis evacuationibus, quæ copiæ debentur ſimplicis medela innoteſcet.

Curatio igitur quatuor remediorum generibus perficietur. Primò aëre *Victus calidus.* ac victu calido, ut cibo facilis concoctionis, & optimi nutrimenti, qualis accipitur ex carne arietina, capreolorum, gallinæ, caponis, perdicis, attagenis, avicularum montanarum, palumborum, ac cervi junioris; panis eſto optimus ex bona ſubactus farina probè fermentatus, cui ſi commiſceatur ſemen aniſi, aut *Fercula.* fœniculi utilior fuerit; fercula juxta cujuſque regionis conſuetudinem concinnata, ex carvo, fœniculo, aniſo, apio, ſmyrnio, aſparagis, ciceribus, thymo, mentha, meliſſa, pimpinella, cum multo aromate, ut pipere, cariophyllis, *Radices.* croco, zinzibere, galanga, cinnamomo. Ex radicibus conveniunt radix petroſelini, paſtinacæ, eryngij; ex fructibus amygdalæ, paſſulæ, dactyli, cappares, *Fructus.* uvæ penſiles, nuces, juglandes, avellanæ, nuclei pini; utiles etiam ſunt confectiones coriandri, piperis, cinnamomi, cariophyllorum, corticum citri; conſervæ zinziberis, florum ac corticum auranciorum, acori, myrrobalano- *Vitanda.* rum, aut nucum Indicarum. Vitentur piſces, legumina, lacticinia, poma, ac pyra cruda, caro pinguis, panis typhaceus, acidus, ponderoſus, aut non benè fermentatus, & recens. Potus ſit vinum generoſum, aut aqua ex decoctione aniſi, cinnamomi, ſmilacis aſperæ, radicis chynæ, ſaſafraſiæ; conferunt frictiones univerſales, præſertim ventris inferioris, exercitium, animi alacritas, ſomnus moderatus.

Secundo ijs, quæ pituitoſos ac frigidos humores concoquere, attenuare, & *Præparatio frigidi humoris.* calefacere valeant, ut rhodomelite, ſirupo de mentha, de abſynthio, de hyſſopo, de duabus & quinque radicibus, cum dupla quantitate aquarum hyſſopi, ſalviæ, menthæ, betonicæ, pulegij, aut pari copia decoctionis pituitoſiæ, vel alterius, quæ recipit quinque radicum aperientium, graminis an. ℥ j. foliorum majoranæ, pulegij, nepitæ, gallitrici, calaminthæ, origani, ſabinæ an. m. ß ſeminis cartami, aniſi, fæniculi, petroſelini an. ʒ j. fiat decoctio in ſ. q. aquæ ad lib. ij. colaturæ ℥ iij. adde convenientis ſirupi ℥ ij. pro doſi.

Tertio ijs, quæ prædictos humores educere valeant ut agarico, ſirupo ex *Evacuatio.* infuſ. roſ. electuario Indo, diacatholicone, diaphœnicone, radice mechoacanæ, pilulis maſtichinis, alephanginis, de agarico; ut ℞. maſſæ pilul. alephanginarum, de agarico, maſtichinarum an. ʒ ß, trochiſcorum Alhandaali g. iii. cum ſirupo de mentha, formentur xj. capiat poſt mediam noctem; vel ſi potione minus offenditur, ℞. præfatæ decoctionis ℥ iiii. agarici trochiſcati ℈ iiii. ſirupi roſati ſolutivi ℥ j. electuarij Indi, aut diaphœnici ʒ ij. ß, fiat hauſtus, cui additur ʒ ß rhabarbari aut tantundem hieræ Galeni, ſi humor aquoſus ſit, licet *Pilulæ.* etiam humorem per Epicraſin, & paulatim ſequentibus pilulis purgare. ℞. rhabarb. agarici, maſticis, carthami an. ʒ j. cum ſucco fœniculi, fiat maſſa, cujus ʒ ß pro doſi tertio quoque die capiatur, ex qua poſſuntconfici v. aut vii. conſimilem uſum præſtabunt hæ aliæ, ℞. xylobalſami, carpobalſami, cinnamomi, ſileris montani, aſſari, maſticis, ſeminis aniſi, fœniculi, macis, croci an. ℈ j. calami aromatici, ſquinanthi, ſpicæ an. g. x. myrobalanorum emblicorum, turbith *Vomitus.* an. ʒ ii. aloës, ad pondus omnium cum ſucco fœniculi, fiat maſſa. Quod ſi ex ventriculi vitio aut indebitâ vivendi ratione uterus compatiatur, utilis eſt vomitus bis in ſeptimana, cum decocto thymi, & origani ante vel poſt cibum, *Diaſſarum.* vel ʒ iii. diaſari Fernelij, cum ℥ vj. mulſæ, aut prædicti decocti, quia humores circa ventriculum exuperantes tutò educit, ac ſic paratur, ℞. ſirupi de mentha,

mentha, viol. ℥ viii. coquantur ad mellis crassitiem, quibus subducto igne inspergito radicis peponis arefactæ, seminis raphani & urticæ, macerati in aqua rosf. arefacti ac triti an. ℥ j. radicis assari contritæ ℥ ii. cinnamomi, seminis fœniculi an. ʒ iii. confice electuarium liquidum, quibus vomitoriis post primam confertam purgationem utendum, deinde paulatinæ administrandæ. Peculiariter insuper, si quid in utero frigidi ac pituitosi humoris redundare compertum sit, educendum per ea pessaria, vel nascalia, quæ simul purgent, calefaciant, & roborent ipsum uterum, ut ℞. arthemisiæ, sabinæ, majoranæ, diptami, absynthij an. ʒ j. anisi, ameos, rutæ, corticis, thuris an. ℈ j. fiat pulvis, excipiatur succo mercurialis, ac linteo molliusculo locis indatur; aut ℞. macis, bdellij, galliæ muscatæ an. ʒ j. pulveris hieræ ℈ ii. agarici ʒ ß, mellis q. s. fiat pessus serico exceptus. Tertius hic erit ℞. styracis, theriacæ, agarici, an. ℈ ii. aloës ʒ ß cum succo mercurialis aut melle, fiat pessi forma serico excepta; sed & alius ex alio hortensi trito cum oleo de spica linteo exceptus, & in vulvam intrusus maximè celebratur, quia menses promovet, & uterum mirâ afficit voluptate. *Pessi.*

Quartò utendum ijs, quæ contemperent, attenuent, & digerant humoris reliquias, quas operationes complent frictiones, exercitia, usus aromatum, aut singulo mane accipere ʒ j. theriacæ, mithridatij, trypheræ, pliris sarcoticon, diambræ, vel diasatyrionis cum vino; vel ℞ corticum mali cytrei conditi, conservæ anthos an. ℥ j. ramenti eboris, seminis mercurialis, coaguli, & matricis leporis an. ℈ ii. pulveris pliris sarcotici, mosci an. ʒ j. sacchari dissoluti in aqua melissophylli, & buglossæ s. q. fiant morselli, singuli ponderantes ʒ ii. quibus consimiles sunt tabellæ, quæ recipiunt pulveris castorei, pulegij, anisi, cumini, fructuum juniperi, ligni aloës an. ʒ ß cum saccharo dissoluto ut supra, fiant rotulæ, aut cum melle, & vino albo electuarium; aut cum saccharo identidem dissoluto conficiuntur aliæ ex pulveris corticum citri, aranciorum, cariophyllorum, cinnamomi, vel exhibetur ʒ j. diambræ, seu diamusci cum ℥ ii. vini vel aquæ cinnamomi, vel cum ℥ iii. sequentis decocti. ℞ radicis angelicæ ℥ j. epithymi ℥ ß foliorum pulegii m. ii. piperis, castorei, seminis anisi, cumini, angelicæ, dauci, petroselini an. ʒ i. coquantur in s. q. aquæ ad lib. j. Ab his, externis utendum & primò quidem balneis sulphureis, aut arte paratis, ex decocto arthemisiæ, rutæ, salviæ, henulæ campanæ, roris marini, hypericonis, camedrios, camepitheos chelidoniæ, foliorum lauri, majoranæ, pulegii, seminis carvi, cimini, sileris montani, anethi, anisi, lini, cinnamomi, cyperi, origani, acori radicis ac seminis angelicæ, anethi, camomillæ; ex quo etiam decocto fiant evaporationes, & injectiones, ac fomentationes inferioris ventris; qui postea inungatur oleo calido Irino, liliorum, de angelica, rutaceo, momordicæ, naphæ, de styrace, de baccis lauri, vel macis, aut cinnamomi, piperino, de nuce moscata, cariophyllorum, de aniso, præsertim autem chymica arte paratis, ex quibus etiam postremis fœmina guttas aliquot assumat, cum pauco vino. Deinde suffitus administrentur, fœmina undique cooperta, ex his trochiscis, ℞ galliæ muscatæ, aliptæ muscatæ an. ʒ i. ladani depurati, styracis, ligni aloës, laserpitij an. ʒ ß, gummi arabici, vini optimi q. s. fiant trochisci, quibus addere licet masticis, thuris an. ʒ i. baccarum lauri ℈ iiii. ambræ g. v. Et balsamum loco vini, aut etiam agallochi, cariophyllorum, sabinæ an. ℈ ii. Sacculi insuper parentur ex seminibus calidis supradictis, cum milio, sale, & furfuribus: tandem unguenta, & emplastra, quæ c. superiori in 3. remediorum genere dicta sunt. Animadversione hîc dignum est suffitus maximè prodesse, quibus ob crassitiem menstrua deficiunt, aut diminute profluunt: vaporationes, & balnea eis, quibus os uteri ob frigiditatem constipatur. Pessaria quibus in utero pituita, aut aquosus humor redundat, hisce tamen neque colochyntidem, nec validiora medicamenta admiscenda, & insuper cavendum ne calidorum nimio usu major humorum copia attrahatur.

Discussio humoris. *Morselli.* *Decoctum.* *Externa.* *Balneum.* *Unctiones.* *Olea intus sumenda.* *Suffitus.* *Sacculi.* *Admonitio.*

De

De humida uteri intemperatura.

CAP. XIII.

Signa. HUmidam uteri intemperiem captabis ex præcedenti victu aquoſo, immodico potu, vitâ ſedentariâ, laxo fœminæ habitu, pilis mollioribus, & quia uterus multis ac liquidis recrementis continenter manat, menſes largiores, aquoſi, ac tenues fiunt, in coitu humore admodum perfunduntur, Venus ſopita eſt, & in ea delectationem non percipiunt; uterus ſemen non concipit, aut illicò evomit, vel ſaltem ſi concipiat, in incremento fœtus abortum patitur, quæ ferè ex Hippoc. *2. de morb. mul.*

Curatio. Victus ſiccus. Curatur eâdem ferè ratione, quâ frigida, ſed rarius balnea conveniunt niſi ſulphurea, frequentius ſuffitus, & ea, quæ ſiccant, ut ſacculi, frictiones. Eſto igitur victus ſiccus ex paſſulis, amygdalis leviter toſtis, pullis aſſis, ac pane bis cocto; potu parco vini aut aquæ ex cinnamomi decocto, aniſi, radicis chynæ, aut ſmilacis aſperæ, utantur fœminæ laborioſis exercitiis, ac frictionibus partium ſuperiorum; alvus naturâ reſpondeat, vel levi clyſtere ſollicitetur.

Præp. & purgatio. Secundò utendum præparantibus ſirupis calidis, de quibus dictum eſt cap. ſuperiori, 2. auxiliorum genere; deinde conferta purgatione per pilulas de agarico, de hiera maſtichinas, de aloë, ut ℞ maſſæ pilul. de agarico ʒ i. maſtichynarum ʒ ß. trochiſcorum alandal. g. v. cum ſirupo de mentha, formentur xi, poſt hæc refectâ nonnihil naturâ lentus humor per Epicraſin educatur ſumptâ ſingulo mane ʒ i ſequentis pulveris; *Pulvis catarticus.* ℞ hieræ ſimplicis, radicis chynæ, rubeæ an. ℥ ß ſingula per ſe pulverizentur, deinde miſceantur, ac detur cum vino per plures dies; aut conveniens aliquod apozema exhibeatur cujus libr. 2. addantur ʒ ij agarici, & ℥ i foliorum ſenæ; vel hic ſirupus. ℞ decoctionis *Sirupus de ſarſa.* majoris ligni Guajaci, & ſarſæ parellæ paratæ, ut infra dicendum eſt lib. ij. agarici trochiſcati ligati, & expreſſi ʒ viii, foliorum ſenæ ℥ iiij. ſacchari & mellis q. ſ. fiat ſirupus doſis à ℥ ii ad ℥ iiii. In eundem uſum vomitus convenit *Vomitus.* bis in ſeptimana, per ea, quæ capit, ſuperiori dicta ſunt, præſertim ſi à ventriculo uterus compatiatur, aut ipſe ventriculo humiditatem retribuat.

Externa. Tertiò externis exſiccantibus, ut fomentis ſiccis ex arthemiſia, camæmalo, anetho, cinnamomo, hiſſopo, mentaſtro, ſemine, & radice angelicæ, baccis lauri, cariophyllis, quæ omnia ſicca ſacculis includantur, & pubi applicentur, addito etiam ſale, & milio; ſed & uteri regio inungatur oleis & unguentis, ſuperiori cap. recenſitis, ac ibi deſcriptus peſſus adhibeatur; peculiariter *Suffitus.* conveniunt ſuffumigia ex ſequentibus trochiſcis, ladani puri ℥ ß, ſtyracis, calaminthæ ʒ ij, ligni aloës, ſabinæ ſiccæ an ʒ ß, ambræ, & moſci an. g. v. miſce, fiat ſuffumigium; aut ℞ liquidambræ, ſtyracis an. ʒ iii, myrrhæ, maſticis, thuris, cariophyllorum, ligni aloës, cinnamomi, nucis moſcatæ, nucum cupreſſi an. ʒ i ß, ſeminis angelicæ ʒ i, cum ladano, fiat maſſa, ex qua ſuffitus parari poſſunt, aut pro arbitrio peſſus, & emplaſtrum; Pro pauperibus verò ℞ ligni aloës, biſtortæ, nepetæ, meliſſæ ſiccæ, an. partes æquales, pulverizentur *Methenchrita.* & cum ladano fiat maſſa, ſubinde adminiſtrentur uterini clyſteres, maximè ſi ex humiditate lubricitatem uterus contraxerit; fiant autem ex decocto radicis chynæ, ſmilacis aſperæ, & ligni Indici, cujus ℞ lib. ß, mellis deſpumati ℥ i, quo in caſu proficuum eſt, ſingulo mane ʒ i accipere ſequentis confectionis cum ℥ ii vini, ℞ cariophyllorum, cinnamomi, galangæ, Zinziberis, ligni aloës an. ʒ i. nucis muſcatæ, Zedoariæ, ſeminis ocymi, ſpicæ, croci an. ℈ j, oſſis de corde cervi, raſuræ eboris, margaritarum an. ℈ ij, ambræ g. x. moſci g. iii, ſachari

sacchari dissoluti in aqua rosarum q. s. fiant tabellæ: aut cum melle despumato, loco sacchari fiat opiata, vel etiam dempto saccharo, & melle, & addita ladani, & styracis q. s. fiat emplastrum; utiles insuper sunt evaporationes è decocto ligni aloës, radicis chynæ, sarsæ, & ligni Indici, maximè si laxus sit uterus, reliqua vide superiori cap. & de superfluis menstruis à causâ frigidâ.

Quartò potentissimè exsiccantibus, in quem usum reliquis non proficientibus fonticulus aperiatur in altero, vel utroque crure, & patiens ad sulphurea balnea se conferat, vel quod primum obtinet locum ad molestas humiditates exsiccandas, & consumendas, sudor promoveatur ex decocto radicis chynæ, sarsæ parellæ, & ligni Indici quod qua ratione exequendum sit opportunè hîc docendum venit: nam hæc præsidia exercitatiores medici, ad omnes omnium partium humiditates conterendas, sibi compararunt, quippe ipsis adjutus, insitus calor humoris superflui plurimum populatur, ac dissipat nam etsi calore liquant, tenuitate tamen incidunt & attenuant, adeò ut ex hinc vel sponte sua in halitum & vaporem abeant, & facile dissipentur, vel per urinas evacuentur; & quanquam multa sint, quæ idipsum efficiant, ut ramenta juniperi, fraxini, ebeni, radix apij, personariæ, tormentillæ, hippolapathi, rhapontici, ireos, enulæ, & folia pentaphylli, diptami, scordij, assari, hipericonis, ac pleraque alia; tamen exotica hæc tria ut celebriora, ac efficaciora, nos præparare monstrabimus radicem chynæ, lignum Indicum, & sarsam parrellam, quæ ex utraque India ad nos asportantur, & eorum in medicina facultates insignes ipsâ experientiâ, & annorum usu sunt comprobata, non contra luem Veneream duntaxat, sed ad eos etiam quos diximus usus, & plerosque alios. Auspicabimur autem à radice chynæ, utpote fœminis de quibus agimus, & præsertim delicatioribus convenientiori; optima orientalis est, seu, quæ ex chyna ad nos affertur regione amplissima, & ignota majoribus nostris, nam quæ ex locis nuper reperti orbis ad nos mittitur, minoris est efficaciæ; seligatur etiam ponderosa, & quantum aridissima fert natura succulenta, minimeque teredine, carie aut putredine infecta, nodosa etiam sit, talem enim habet ex sua natura figuram, colore verò rufescit cum quadam albedine instar rosæ, odore nonnihil aromatico, gustu insipidam quandam præ se ferens unctuositatem. Mirum est, quam perperam exteri ab Hispana natione viri hujus radicis dotes, ac præparandi modum descripserint, quocirca non sine causa operatione sæpe frustrantur, quippe exiguam quantitatem in magna aquæ copia incoquunt, præsertim Vesalius, & Augerius quorum præparationibus rejectis, hæc radix per transversum inscindatur in assulas, sive taleolas rotundas ac tenues, quarum unciis tribus, sex aquæ fontanæ libræ tepidæ affundantur, ac per 24. horas loco calido, vase pannis cooperto macerentur in olla figulina, vel vitriata, postea lento igne carbonum bulliant ad medias, deposito vase ab igne cineribus calidis conservetur tepor, decocti hujus lib. per manicam trajectam apprimè calidam, patiens jejuna bibat, ac in lecto se contineat, bene cooperta, in cubili calido, ubi accensus sit caminus, aut æstuarium, sudetquè per horas duas aut tres, si citra cordis pressiones, aut palpitationes ferre possit, deinde ostio clauso calidis linteis sudor abstergatur, ac recens indusium capiat, idemq; repetat à prandio iiij aut v interpositis horis, nisi admodum languida evadat à matutino sudore, nam uti in proverbio est, *oportet medicum dextro oculo ad virtutem, sinistro ad ægritudinem collimare*, intermedias horas cum gratis familiaribus, aut cognatis bonâ erectâ sanandi spe jocis, & salibus hilariter transigat; residuum decocti sit pro potu in prandio, & cœna, addito nonnihil sacchari, sic enim abstergit, & alvum lubricam reddit, absterso sudore, vel unâ horâ elapsâ si tamdiu ferre possit, cibum capiat parcè quidem ex pane optimè subacto, aut bis cocto, carne junioris

Fonticulus.

Balneum. Sudorifica.

Sudorem provocãtia varia medicamenta

Radix chynæ.

Electio.

Parandi modus.

Modus exhibendi.

Victus.

junioris gallinæ assæ, hædi, aut pulli collumbini, perdicis, caponis, vel phasiani, aut etiam elixâ in decocto ejusdem radicis utendum, insuper amygdalis decorticatis, ac leviter tostis, passulis, & cibum claudat diacythonite, aut confectione coriandri: vinum exterminandum, aut saltem decocto lymphatum modicè bibat; abstineat à rebus salitis & acidis, quæcunq; verò silentio hîc prætereuntur plane denegantur, panis ℥ iiij delicatioribus, validioribus sex in diem non amplius concedantur; ac si plane, duntaxat passulis, & amygdalis vivere possit utilius fuerit: panis bis coctus pro nobilioribus ita conficitur, ℞ seminis cardui benedicti mundati, pimpinellæ, anisi, fœniculi, an. ℥ j cum s. q. pastæ ex optimæ farinæ flore bene fermentatæ, misceantur diligenter, fiant panes benè cocti, qui ubi refrixerint, in taleolas secentur, ac saccharo dissoluto in aqua ros. vel florum aranciorum obliti, in furno tepido diu siccentur, quidam addunt vitellos ovorum. Hunc ordinem servet per 24. dies, nonnunquam per 36. aut 40. uti morbus, & accidentia remittere videbuntur. Quod si sudor facilè non erumpat, plantis pedum & alis, sacculi tritico elixo pleni admoveantur calidi, aut vaccinæ vesicæ semiplenæ decocto calido anethi, pulegij, roris marini, camomillæ, scordij, aut lateres calefacti vino albo respersi, & lintheis involuti: quæ si non sufficiant in Laconico sicco sudet, aut certè commoretur, quoad sudor prorumpere incipiat. Porrò quia decoctum hoc acescit, ubi unum aut alterum diem transcendit, ideò in Hispania, ac locis calidis singulis diebus recens paretur: in septentrionalibus plagis ad tertium diem duntaxat in corruptum durat. Si quid igitur remanserit ad clysteres parandos, aut elixandas carnes utiliter usurpatur. Sunt qui filo trajecto coctas taleolas in umbra siccant, ac secundò concoqunt in media aquæ copia, at id pauperiores faciant, pro divitibus prima decoctio utilior est. Jam verò accommodatum tempus ad movendos sudores ver est aut autumnus, semper tamen corpore competenter præpurgato; si quis pomeridianum sudorem ad nocturnum tempus differre velit non refragabor, dummodo decoctum capiat tribus saltem horis à cœna, nam per somnum fœlicius sudores erumpunt, verum habeat assistentem, quamdiu sudaverit, juxta se, & caveat ne in cubiculo clauso carbones accensi sint, ex his enim suffocationem, ac mortem subsequi sæpe vidimus. Quidam affirmant temperatam esse hanc radicem in primis qualitatibus, nec solum hisce, sed specifica quadam virtute suas edere operationes; Revera tamen calida est in 2. sicca in primo recessu, quibus facultatibus vias urinæ aperit, sudores prolicit, humiditates præter naturam in quacunque parte, consumit, subindeque impinguat, quia hisce demptis corpus fœlicius nutritur; ventriculum roborat, jecur deobstruit & matricem; bonum efficit colorem, & præter eos morbos, qui ex luis Venereæ contagio proveniunt paralysin curat, tremores, articulorum dolores, coxendicum dolores podagram, strumas, tumores scyrrosos, vel œdematosos: nephreticis, calculosisquè opitulatur, hydropi, astimati, & diuturnis affectionibus potissimum uteri; quo circa fœminis, quæ ob uteri humiditatem non concipiunt cum fœlicissimo successu exhibetur; succurrit capitis doloribus inveteratis à frigidis humoribus, externis ulceribus, aut vesicæ.

Vitanda. *Numerus dierum.* *Clyster ex decocto chynæ.* *Temperamentum.* *Vires.*

Lignum Indicum.

Sequitur lignum Indicum, quod majoris est efficaciæ, ideò robustioribus naturis convenit, ejus duæ sunt species, nam unum Guajacum dicitur, minus efficax; alterum sanctum ob præstantiam, utriusque vires insignes; ex novo orbe affertur, illud ex insula Dominica, hoc ex portu divite, ligni hujus arbor est paulò minor nuce, similis fraxino, cujus aut ebeni species censetur, folia producit similia plantagini, fructus purgantis naturæ olivæ instar, corticem cineritij coloris ad nigredinem declinantis; ligni substantia pallida est, cor nigrum, sive matrix, qua tamen caret lignum sanctum quia homogeneum ferè est. Et totum ejus corpus subflavi coloris, duritie mira, odore grave resinaceum quid aspirans, gustu suave, cum aliqua amaritudine, & in potu aciditatè, calidam & siccam naturam in secundo gradu, & paulò suprà possidere vide-

Descriptio. *Temperamentum.* *Lib. de morb. gallico cap. 8.*

videtur, neque enim placet Valcazeris opinio, qui temperatum esse, asseverat, cum sensibiliter sed citra læsionem humanum calefaciat corpus, quod secundo calefaciendi gradui adscribit Galenus. *3. simpl. 1.* Eligitur recens à scissione, mediæ ætatis, *Electio.* quod cognosces, si linguæ contactu in colorem croceum vertitur; adhæc solidum & crassum, quia in majori quantitate major est virtus; ponderosum, sine carie, & vermibus, leve, & nodositatis expers, ut virtus æqualiter in eo recondatur, colore flavum, nisi quod medium Guaiaci subnigro colore donatum esse debet, odore & sapore uti jam diximus, & à quo igni admoto gumositas aliqua seu pinguedo effluat. Hujus decoctum sic paratur: *Parandi modus.* ℞ ligni sancti ferreâ limâ raspati, vel scofinati ℥ xviii. infundantur per horas xxiiii. in aquæ electæ dulcis, ac lympidæ lib. xii. vase terreo, vitriato, novo, cum simili operculo circumcirca massa obturato, bulliat de inde lento carbonum igne ad duarum triumve partium consumptionem, decoctum in aliud vas transferatur, & accuratè tectum in loco calido usui asservetur; ligno jam semel cocto denuò affunde aquæ tantundé, bulliat ad tertias pro potu secundario. *Potus secundarius.* Primæ aquæ calidissimæ actu jejuno ventriculo patiens ℥ vii. aut viii. ebibat, ac in lecto ad sudorem se componat. Secunda erit pro potu ordinario, de qua tamen parcè bibat: ubi venit repudiandus vulgariũ error existimantium, *Error vulgarium.* quantò plus de ea bibitur, ut de reliquis aquis medicatis, tantò esse utilius, sed & calidam bibat inter mediis temporibus, frigidam tempore cibi, *Victus.* qui talis esse debet qualem jam supra descripsimus cum de radice chinæ sermo fieret, nisi quod nec coctas carnes admittit, à quibus etiam assis in cœna abstinendum, nec ullo modo vinum; quippe expertum est neminem eorum, qui vino utuntur ligni aut sarsi curatione restitui posse, requirit enim exactiorem diætam, reliqua ut in assumptione chinæ servanda sunt: Verum istum vivendi rigorem vix unquam quibusdam persuadebis, *Admonitio.* maximè septentrionalibus, vino, cerevisiæ, multisque epulis ac delitiis deditis, qui tamen vel paulatim assuesiant, vel eorum consuetudinem aliquid condonetur, huic decocto cum fructu uvæ passæ, & Glycyrrhiza permiscentur.

Sarsam parriliam, smilacis asperæ, volubilis, seu rubi speciem esse ajunt, Glycyrrhizæ tenuissimæ & viti tam albæ, quam nigræ, ac lupulorum staminibus non absimilis; *Descriptio.* hæc majores adhuc vires, quam reliqua duo possidere dicitur, & experimentis comprobatur indies. Radix est tenuis, colore cineritio, dilutiori, interius tamen alba, rugosa cum sicca est, gustu sub amaro, & accuto, nisi quod inveterata dulcedinem tritico manso similem habet, odore vix perceptibili; *Temperatura.* intus lignosa; calida in primo gradu, sicca in secundo; ejus planta duos cubitus non excedit, radicibus quibus utimur altè demissis, ut ad eruendas profunda fossione opus sit, affertur ex nova Hispania, & illa optima censetur, quæ ex provincia *fonduras*; *Electio.* eligitur recens ponderosa, fractu contumax, & quæ fracta pulverem non emittit, minimè cariosa, & quæ ex colore subrubro ad cineritium tendit. *Vires.* Confert non solum lue Venerea infectis, verum defluxionibus, flatibus uteri ac ventriculi, frigidis morbis, pituitæ salsæ, & ijs, qui antiqua & crustosa laborant scabie, quod sæpe sum expertus, menstrua provocat, sanat dolores capitis, & articulorum, ac citra magnam sitim cunctas humiditates, ac universum corpus exsiccat & solidius reddit; iis tamen, qui calida jecoris intemperie laborant, non convenit. *Propinandi modus.* Modus propinandi talis est, servato jam repetito regimine in sex rebus non naturalibus ac corpore præpurgato: ℞ sarsæ parriliæ per medium scissæ ac contusæ ℥ viiii. aquæ fontanæ lympidissimæ lib. xii. in fictili vitreato diligenter obturato in loco calido maneant in infusione per xxiiii. horas, postea bulliant ad medias, decocti hauriat patiens ℥ vii. aut viii. bis in die, aut semel si debilis sit, & sudet ut suprà; *Secundana potio ex Sarsa.* ex remanentis secundanam confice potionem, quæ quasi lora est; vel ad efficiendum hunc secundum potum concoque denuò ℥ j. in lib. x. aquę ad quartę partis consumptionem. Primum decoctum fortius parabis, si radicis conscissæ ℥ iiii. aquæ lib. vi. maceraveris, de hinc in mortario contunderis, *Alius mod.* donec in muscilaginem quandam convertatur, colaturæ expressæ patiens bibat ℥ vj. ingratius est, sed

efficacius, ideoque primus modus communiter usurpatur, administratur per 40. dies, decimo quoque die crassiores humores purgante medicamento sequestrando; leviter tamen affectæ xv. aut xx. diebus perfectè sanantur, aliæ etiam novem. Sciendum medicos variè parare hasce decoctiones addendo vel minuendo aquæ quantitatem, & ligni ac sarsæ portionem. Ego verò præferre soleo eam, quæ pro qualibet sesquiuncia ligni recipit lib. j. aquæ, & pro quaq; sesquiuncia sarsæ, aquæ lib. ii. & coquantur ad consumptionem mediæ partis; vel si placet immiscere, quod sæpius fit, & oportet, ℞ ligni scobinati ℥ viii. sarsæ parriliæ ℥ iiii. ß in lib. xii. aquæ, prædicto modo coquantur; Piaculum quidam existimant ad alios affectus, præterquam adversus luem Veneream hæc medicamenta exhibere, qui certè planè ignorant eorum in ijs, quæ jam retulimus malis, eximias vires. Nec minus pernicioso errori addicti sunt, qui contendunt hasce decoctiones permixtionem aliorum medicamentorum non sustinere, quod ut ipsi autumant, eorum vires infringantur. Utiliter enim & cum maximo fructu pro ratione affectionis, simplicia alia in decoctione addi possunt, ita tamen ut virtus chynæ, ligni aut sarsæ prædominetur, neque certam aliquam, & occultam habeant repugnantiam cum hisce tribus, quorum permixtione egregiæ eorum vires hebetentur ac retundantur. Quin etiam pro ijs, qui temporis aut negotiorum ratione sudare nequeunt sirupi conficiuntur, quibus non sudant, sed lentè humores expurgantur, & inscinduntur hac ratione: ℞ decocti ligni, aut sarsæ, ut supra parati, lib. vii. foliorum senæ lib. ß rhab. optimi ℥ j. Epithymi ʒ x. polypodii quercini contusi ℥ v. radicum borraginis, Glycyrrhizæ an. ℥ ii. florum cord. an. ℥ j. sandalorum flavorum, & alborum an. ʒ iii. seminis anisi, amei an. ℥ ß. coquantur simul secundum artem ad tertias, deinde adde sacchari q. s. fiat apozema, cujus dosis ℥ vi. aut fiat ad consistentiam sirupi dosis ℥ iii. cum pari quantitate decocti ligni, aut sarsæ. Quod si inscindere vel attenuare magis quam purgare animus sit, hoc aliud confice: ℞ sarsæ parriliæ, ligni sancti an. ℥ iiii. jujubarum numero xxxvi. prunorum damascenorum xxiiii. florum borraginis viol. an. ℥ ß, coquantur in lib. xii. aquæ ad duarum partium consumptionem, colaturæ adde sacchari, aut sirupi viol. q. s. ut fiat sirupus cujus dosis ℥ iii. cum pari quantitate decocti hermodactylorum, passularum, epithymi, & foliorum senæ, vel cum decocto ligni, aut sarsę. In quos insuper usus sequens pulvis paratur: ℞ sarsæ parriliæ ℥ j. aloës ʒ iiii. spicæ, & ligni aloës an. ʒ j. ß fiat pulvis, dosis ʒ j. cum decocto ligni, aut sarsæ; vel ℞ ligni Indici ℥ j. foliorum senæ ℥ ß fiat pulvis, dosis ʒ j. ß, cui additur commodè spicæ & ligni aloës an. ʒ j. Tertius hic erit, smilacis asperæ ℥ ii. aloës ℥ j. spicænardi, ligni aloës an. ʒ j. ß fiat pulvis, dosis ʒ j. ß cum vino albo, aut decocto ligni capiat postea parum sacchari ob pulveris ingratum saporem, & sudet si potest.

Numerus dierum. — *Errores quorundam.* — *Sirupi ex sarsa & ligno.* — *Alius.* — *Pulveres sarsa.*

Pro delicatioribus aqua theriacalis ad promovendos sudores hac ratione concinnatur. ℞ theriacæ optimæ, aut mithridatij ℥ vi. aquæ vitæ finissimæ lib. iiii. pulveris sarsæ ℥ viii. aut ligni Indici lib. j. misceantur, ac distillentur simul, dosis ℥ j. vel altera, & stragulis contecta sudet patiens; alius insuper distillatitius liquor chymica arte sic elicitur. ℞ decocti ligni Indici lib. iiii. vini purissimi lib. j. theriacæ optimæ ℥ j. ramentorum ligni sancti, & corticis ejusdem an. ℥ ii. calami aromatici, radicis assari, hermodactylorum, polypodij, agarici, cinnamomi an. ʒ vi. trita madeant in vino, & decocto per xxiiii. horas, postea distillentur aucto, uti decet, paulatim igne, colliges separatim tres liquores, colore, & viribus diversos, nam primus aqueus est, ultimus igneus, medius extremorum particeps, misceantur omnes, & dentur ex mixtura ℥ iiii. & in lecto, uti decet, expectetur sudor, frigidis naturis convenit, calidis minimè propinandum: ex secundo, aut tertio liquore unctæ pustulæ, si quæ sunt, sanantur. Conficitur etiam alius potus præstantissimus, qui loco cerevisiæ administrari potest pro potione ordi-

Aqua theriacales ex ligno & sarsa. — *Potus communis.*

ordinaria, & confert ex utero affectis, asthmaticis, catharrosis, defluxionibus à capite, phtisicis, doloribus juncturarum, sic autem concinnatur. ℞ ligni sancti scofinati ℥ viii. corticum ipsius ℥ ii. ligni sasafrasiæ ℥ iii. sarsæ parriliæ, scissæ, & contusæ, radicis liquiritiæ, prunorum silvestrium an. ℥ iiii. coquantur in 50. lib. aquæ ad quartæ partis consumptionem, factâ colaturâ, materiæ affunde parem aquæ copiam, ac bulliant ut dictum est, idque fiat ter vel quater, tum omnes hæ decoctiones simul misceantur, vel si libet habere unam efficaciorem, & alteram minus efficacem, seorsim serventur, ab igne semotæ etiam dum calidæ adde cinnamomi. ℥ vj. anisi lib. ß vel macis, & zinziberis an. ℥ j. ß, & in morbis calidis seminum frig. hordei mundi an. p. vj.

De sicca uteri intemperatura.

CAP. XIIII.

Signa.

SIcca uteri intemperies deprætenditur, quia fœmina gracilis est, laborib. dedita, corpore sicco piloso, aut sine pilis si frigiditas conjungatur, facilè irascitur, coitum appetit, ut sicca terra rorem, in actu tamen Venereo tarda est mulier, & nihil vel exiguum seminis excernit; menses pauci, crassi, uteri os siccum, labia scissa, præsertim autem inferioris labii fissuræ in mulieribus, uteri accusant siccitatem, cujus eventus rationes petendæ ex scholio capitis de uteri rhagadiis.

Curatio. *Victus humidus.*

Curatur duplici remediorum genere, internis nempe, ac externis quorum scopus sit humectare, & impinguare. Primum igitur victus sit humidus, euchymus, coctu facilis, ac minimè excrementitius, & plurimum nutriens, quod suppeditat caro avium aquatilium, aut domesticarum, quæ saginentur hordeo, ac pane in lacte macerato, *maccarroins* vocant, lactuca, scariola, intybo; simile nutrimentum comparatur ex jusculis pinguibus pullorum, gallinarum, phasianorum, vitulinæ, vervecinæ; in quibus etiam panatellæ parentur, aut farrum, & amylum, vel ptisana cum lacte exhibeatur, ova sorbilia, sive tremula recentia cum saccharo, pisces minimè saliti, fructus horarij, præsertim uvæ, melones, cucurbita; & ex oleribus lactuca, portulaca, intubus sativus, sonchus; lac etiam utile, casei recentes tremuli quales Vlisiponæ, & in aliis urbibus toto anno matutinis temporibus communiter divenduntur, qui potius lac coagulatum censendi sunt, cum major caseosæ substantiæ pars jam ab eis communiter sit extracta, eorum singulo mane duobus tribusve assumptis, plerasque novimus fœminas, quæ elegantem, juvenilem, ac decoram corporis constitutionem acquisiverunt, ac diutius conservarunt, idemque præstant duo ova tremula, seu sorbilia, atque tota hæc humectandi ratio ex Galeno desumpta est.

Casei tremuli.

7. meth. 6. de sicca ventriculi intemperie.

Potus.

Potus sit aqua cocta cum hordeo, aniso, & passulis; vel potius vinum tenue aquosum; aut cerevisia probè nutriens; vita convenit sedentaria, & à curis aliena, somnus moderato paulò longior. Ira verò, labor, mœror, ustio, insolatio, sitis, fames, & evacuationes omnes vitentur, subinde bellaria, seu in sartagine frixa omnia, aromata, vinum generosum valde calidum, exercitium immodicum. Porrò utile fuerit singulo mane confectionis alicujus impinguantis portionem sumere, qualis sequens erit. ℞ amygdalarum dulcium, pistaciorum, nucum mundatarum, strobilorum, seminis papaveris albi, sesami an. ℥ ii. omnia minutissime pulverizentur, & bulliant in pari quantitate butyri recentis, & sacchari clarificati, ac fiat opiata, cujus dosis cochleare j. aut cum saccharo dissoluto in aqua violarum fiant morselli, singuli ponderantes ℥ iii. pro dosi; Ejusdem est virtutis altera confectio, quæ recipit pectus unius caponis, vel gallinæ coctæ cum hordeo decorticato, amygdalarum dulcium,

Confectiones impinguantes.

Morselli.

℥ viii. strobilorum recentium ℥ iiii. macerentur strobili in aqua ros. per horas viii. amygdalæ mundentur, ac omnia contundantur, & extrahantur per setaceum, & adde specierum diamargarit. frigidi ʒ ii. electuarij resumptivi ℈ iiii. cuncta misceantur, & cum saccharo dissoluto in aqua buglossæ, fiat confectio restaurans per tabellas magnas, utraque harum confectionum recipere potest conservæ rosarum ℥ iii. vel parentur aliæ quas habes cap. de gonorrhæa 7. remediorum genere, vel electuarium regium Mesues, quod à Neotericis pasta regia nuncupatur, & ibidem ejus reperies concinnandi modum, exempla attulimus, nam multa similia reperies apud practicas scribentes.

Externa. *Balneum.* Secundò externis, inter quæ Hippoc. teste primum obtinet locum balneum aquæ dulcis, aut ex decocto foliorum malvæ, borraginis, viol. buglossæ florum ros. camæmali, seminis lini, ac fœnugræci, vel arietum duo triave capita, coquantur ad ossium separationem, in fine decoctionis adde foliorum viol. vitis, salicis, meliloti, florum camomillæ an. m. ii. brancæ ursinæ, parietariæ, altheæ cum radice m. ß, fœnugræci, seminis lini an. ℥ iii. radicis Valerianæ lib. 1. adhuc leviter bulliant, & in decocto sæpius balneetur per horam singulis diebus. *1. de morb. mul.* *Balneorum tria genera* A medicis tria balnea parantur distincta, primum ex aqua dulci modicè calida; secundum ex aqua tepida, tertium ex frigida; Primo meatus laxantur, & aperiuntur, & si quæ fuliginosa recrementa sub cute delitescunt, evacuantur. Secundo humectantur partes, quia aqua apertis meatibus, & relaxatis partibus penetrat facilius. Tertium cutem densat ac refrigerat, ut humiditas cohibeatur, & partium dissolutio præpediatur; quæ sanè cuncta in uno eodemque balneo præstari absque ullo negotio poterunt; si patiens primum ingrediatur balneum modicè calidum; quod paulò post ex se tepefiat, vel additâ eâ frigidæ copiâ, qua tepidum efficiatur, denique plus aquæ frigidæ affundatur, ut balnei aqua planè refrigeretur. In calido balneo diu immorandum non est; in secundo diutius; in tertio minus, quam in reliquis, solumque per illud transeundum, ut Galenus monet; *10. meth. 10.* in balneo fomentetur venter, ac tota uteri regio prædicto, aut simili decocto, deinde inungatur, ac *Unguenta.* partes pudendæ oleo florum salicis, amygdalarum dulcium, viol. de semine melonum, cucurbitæ, butyro recenti, minimè salito, lacte, unguento ros. resumptivo, aut sequenti, ℞ butyri vaccini loti, unguenti ros. an. ℥ j. olei Nympheæ, viol. papaveris an. ℥ ß, muscilaginis tragachanti, seminis cydoniorum, altheæ, psyllij an. ʒ ii. ceræ albæ lotæ cum aqua ros. q. s. fiat unguentum, aut ℞ medullæ cruris vaccini, adipis gallinæ an. ℥ ß æsypi ʒ ii. olei amygd. dulcium q. s. misce, in quibus linimentis si lanam & gossypium intingas pessos conficies; & ex prædictis decoctis uterinos clysteres, addito oleo viol. & amygdalarum dulcium, reliqua mutuanda ex capite sequenti.

De calida uteri intemperatura.

Cap. XV.

Signa. Uteri caliditas ex reliqui corporis caliditate dignoscitur, & ex mensium paucitate, cum dolore interdum prodeuntium genitalium, interdum exulceratione, & quia quæ profluunt atri sunt coloris, quippe proprium caloris est discussâ tenuiori substantiâ, reliquam incrassare, & per adustionem *Calida cur nigriora.* denigrare, adhæc quæ prodeunt fœtida sunt, & ob assiduam punctionem nullum servant ordinem, ac si arena substrata superfundas, & in sole exsiccari sinas, pallidi coloris fiunt, fœmina contabescit, & in coitu dolet; sequitur tamen hanc temperaturam insignis salacitas, ac genitalium pruritus, ac semen acrius suo per loca transitu percipitur, calor tactu obstetricis depræhen-

præhenditur, semen in utero contabescit, uti alia semina sub cane, & fervido sole terræ commissa; Adiungitur cum hac temperatura ut plurimum biliosus, ichorosusque humor.

Curatio. *Victus.*

Curatur quinque remediorum generibus, primo victu frigefacienti, ac humectanti, ita constituatur patiens in loco naturâ frigido, aut arte, flabellis, herbis, floribus, & irrigationibus alterato; vestes insuper linteamina, & stragula tenuissima sunto, minimè aspera, aut sordida; quies imperanda, somnus longior moderato; labor, ira, vigilia, vina fortia, & aromata vitanda, subinde ardor solis, longa sitis, alimenta, quæ calefaciunt, Venus; sitque potius cibus frigidus ex lactucis, scariolis, borragine, soncho, blito, attriplici, portulaca, cucurbita, melonib. cucumeribus, piscibus saxatilibus, extremitatibus animalium, hordei sorbitiunculis, jusculis pullorum, in quibus etiam panatellæ concinnari possunt; Potus esto aqua hordei, aut vinum, tenue, album, aquosum, vel cerevisia mediocris, aut vinum granat. Venter si constipatus est mollibus ac refrigerantibus clysteriis humectetur, ac refrigeretur ut ℞ foliorum lactucæ, portulacæ violar. malvæ an. m. i. florum Nympheæ, viol. an. p. i. ß, coquantur in s. q. aquæ ad tertias, colaturæ libræ adde olei rosf. viol. Nympheæ an. ℥ i sacchari ℥ ii vitellos ovorum ii, misce; at si vis etiam ut purget adde pulpæ cassiæ, aut diacatholici ℥ i.

Cibus. *Clyster.*

Præparatio.

Secundo apparantibus calidum, ac biliosum humorem si quis subsit, quem purgare oporteat, nam is calidæ intemperiei potissimum soboles est, apparatur autem frigidis, & fervorem compescentibus serapiis ut, acetoso, oxysaccharæ, endiviæ, oxalydis violar. Cichorei, rosar. buglossæ, aut sirupo de endivia, composito de succo acetosæ, de agresta, de papavere, de acetositate citri aut limonum, cum dupla quantitate aquæ, lupuli salictarij, Agrimoniæ, fumariæ, borraginis, acetosæ; aut hoc apozemate. ℞ radicis cich. borraginis an. ℥ i, polypodij quercini ℥ i ß foliorum buglossæ, acetosæ, borraginis, violar. an. m. i. florum cord. seminum frigid. major. an. p. j seminis intybi, scariolæ an. ℥ ß fiat decoctio in s. q. aquæ, secundum artem ad lib. ij, colaturæ adde, vini granat, sirupi de ribes aut de berberis lib. ß. sacchari parum, lento igne iterum bulliat, clarificetur, & aromatizetur ʒ i specierum triasandali.

Evacuatio *Venæ sectio.* *Purgatio*

Tertiò evacuantibus, quibus tamen opus non est, ubi sola adest intemperies; at si sanguis redundet venæ sectio administranda ex basilica dextri lateris, vel ex salvatella, si minor sit copia, vel etiam ex pede, si juxta regulas à nobis sæpissime traditas id fieri expediat. Si verò bilis redundat, purgantibus, sed clementioribus ne excandescat, & magis concalefiat, medicamentis utendum, ex manna, cassia, sirupo rosato, aut violar. solutivo, tamarindis, myrobalanis, quibus rhabarb. dilutum aut confectionem hamec sine scammonio addere interdum licet; ut ℞ decoctionis adianthi, florum cord. prunorum, tamarind. aut etiam decoctionis biliosæ, vel seri caprini ℥ iiij in quibus dissolve pulpæ cassiæ, vel mannæ electæ ℥ i, sirupi rosar. solut. ℥ i ß misce; vel in pari quantitate decocti, aut seri dissolve ʒ ii diaphœnici, rhabarb. diluti ʒ i ß, sirupi ex 9. infus. viol. ℥ i ß misce. Si tamen buccellas magis amat, ℞ medullæ cassiæ recenter extractæ, vel diaprunis simplicis ℥ ß, electuarii de succo rosar. vel confectionis hamec sine scammonio ʒ iii ß, sacchari q. s. misce, fiant x ii, quibus interdum additur ʒ i pulveris rhabarb. At si hæc forma fastidiosa sit sequentibus pilulis utatur, ℞ massæ pilul. aggregativarum, de rhab. vel aurearum ℈ iiii, diagridii optimi g. v. cum sirupo de succo endiviæ, formentur viiii; quod si ab his etiam abhorret, exhibeantur g. vii diagridij optimi in ℥ i sirupi rosar. solutivi, aut conservæ ros. aut etiam capiat ℥ iiij, vel v. ejusdem sirupi rosarum Alexandrinarum, vel mellis rosarum earundem, vel de endivia Gentilis, aut de cich. cum rhab. & folijs senæ. Verum si medicamenta prorsus respuit, clanculum exhibeantur cibis, aut fructibus quibus uti solet excepta, quod multis fit modis. Primus, ℞ medicamentum illud unum

Morselli.

Clanculum purgantia. *Primus modus.*

vel plura, quibus patientem purgare vis, in majori tamen quantitate, & cum pauco cinnamomo, & aniso, macerabis in sero caprino, aqua hordei, vel vino, aut liquore patienti grato, per horas 24. coletur ac ponatur vas super calidos cineres, in quem liquorem projice fructus, quos purgativos reddere volueris, cydonia nimirum, pyra, poma, pruna, cerasa, caricas, persica aut similia, tantisper bulliant, quoad liquor omnis imbibatur, ac serventur, nam qui hos fructus comederit placidè purgabit, at si sapore minus placido infecti fuerint, saccharum, & cinnamomum aspergatur aut saccharo incrustentur. *Secundus.* Alii ligant cathartica in linteo, & aliquo ex supradictis liquoribus, bullire sinunt simul cum fructibus ad medias, & addunt sacchari ſ. q. qui fructus ac jusculum etiam sine molestia purgant, ac sic fiunt pruna senæ. *Tertius.* Alii juxta primum modum in liquore, in quo catharticum maceratum fuit, fructus etiam aliquandiu madefieri permittunt, eosquè subinde resiccant, idque faciunt ter, aut quater semper accipiendo nova cathartica, hi fructus resperso saccharo, quo tempore devorandi sunt, gratissimè purgant. *Quartus.* Quartus hic erit modus, ℞ pulveris affectioni convenientis cathartici ʒ j. aut plures sacchari dissoluti in aqua viol. pro singulis medicamenti drachmis ℥ j. specierum diarrod. abb. ℈ j. pro ʒ fiant rotulæ seu tabellæ ad formam tabellarum diarrod. abb. quæ potissimum conveniunt, quando patiens medicamentum retinere nequit, & hac ratione parantur rotulæ electuarii de succo rosſ. ac diaturbit, quæ communiter in officinis prostant. *Quintus.* Quintus, ac usitatissimus modus præsertim pro nobilioribus, & delicatulis sequens est. ℞ foliorum senæ ℥ iiii. ß rhab. electi ℥ j. ß, succi cydoniorum depurati lib. ii. bulliant secundum artem, expressioni fortiter factæ adde pulpæ pomorum redolentium, secundum artem coctorum lib. vi. brodii seu sirupi zinziberis, aut citronis lib. j. mivæ cydoniorum lib. ß, sacchari lib. 3. coquantur ad formam diacitoniati, seu mermeladæ, ac sub finem coctionis adde mannæ calabrinæ dissolutæ in vino malvatico ℥ vi. distribuatur per capsulas, cum voluptate, ac sine ulla molestia evacuat; poteris totam massam distribuere in duas partes, & alteri pro singulis unciis g. v. diagridii adjicere pro fortioribus, dosis ab ℥ ß ad ℥ j. *Prægnantibus utilia cathartica.* similiter poteris diacytoniatum concinnare, conservam pyrorum, ac plerasque alias, tuncque aptum fiet medicamentum prægnantibus, ac fluxionibus laborantibus, quia confortando purgat. *Sextus.* Sexto adhuc modo pro exhaustis delicatis, nobilibus, aut iis, qui infortunatum sortitæ sunt ventriculum, cathartica recentia, ac succulenta distillantur, vel si arida sint, aliquantisper prius in infusione dimittuntur, sic accepimus ab Eduardo Mender orientalis Indiæ protomedico cassiam fistulam viridem ibi distillari, ejusque distillatitiam aquam delicatioribus exhiberi, quâ eadem ratione materiam apozematum & catharticarum potionum distillari usui interdum erit.

Alteratio seu refrigeratio. Quartò humoris ac uteri ipsius intemperiem corrigentibus, quod fiet *Sanguinis miss. ex salvatella.* sanguinis missione ex salvatella, quæ mirificam jecori, ac corpori universo ventilationem præstat, similiter balneo aquæ dulcis, in quo mulier ad medium usque ventrem contineatur, vel ℞ malvæ utriusque cum radicibus an. m. j. ß, foliorum vitis, malorum cydoniorum, viol. an. m. j. flor. viol. salicis rosſ. Nympheæ an. p. iii. seminis fœnugræci ℥ iiii. fiat decoctum in quo mulier *Incessio.* jejuna sedeat, præcavens ne sudet, ex quo etiam fieri possunt fomentationes, evaporationes, incessiones, & ex iisdem herbis sacculus pro vulva; postea lecto se componens capiat cochleare j. sequentis, aut similis conservæ ℞ conservæ radicum, borraginis ℥ j. conservæ capill. Veneris, acetosæ an. ℥ ß, rosaceæ, florum nympheæ an. ʒ vi. specierum diamargaritonis frigidi, triasandali, pulveris margaritarum an. ʒ j. cum sirupo viol. fiat conserva, aut cum saccharo dissoluto in aqua buglossæ fiat conditum per tabellas; aliam sic conficies. ℞ *Conserva.* conservæ viol. florum buglossæ, rosſ. (quæ semper addenda quia haud facilè vertitur in bilem) an. ℥ j. ß, specierum diarrod. abb. triasandali an. ʒ j. ß, cum saccharo clarificato, vel sirupo adianti, fiat conditum pannis aureis coopertum,

opertum, dosis ℥j. ante prandium. Quod si fœmina sterilis sit, adde hisce confectionibus seminis mercurialis ℈ iiii. visci quercini, pulveris pudendi tauri, & matricis leporis an. ℈ ii. inungatur dorsum, & lumbi unguento rosf. *Inunctio.* resumptivo, refrigeranti addito oleo rosf. nenupharis, viol. & lacte muliebri, succo cucurbitæ, endiviæ, lactucæ, solani, umbilici Veneris, quibus etiam pubes inungi potest; hanc mixturam monstravit experientia esse utilissimam ℞ olei rosf. ℥ iii. succi cucurbitæ, vel endiviæ ℥ iiii. lactis muliebris ℥ iii. ß misce, fiat linimentum pro universo corpore, cavendum tamen ne dorso nimium frigido adhibeantur. Cum autem quæ diximus universi corporis ca- *Vteri ratio* lorem compescant, peculiariter ipsius uteri fervor mitigabitur; si venter inferior ac pudendum liniatur oleo viol. de semine cucurbitæ; aut post balnea, & incessiones unguentis supradictis; aut sequens emplastrum ventri admoveatur. ℞ foliorum attriplicis, portulacæ, lactucæ an. p. ii. coquantur, pistentur, & adde olei rosar. viol. cydoniorum an. ℥ j. farinæ hordei p. j. cum aqua *Cataplasma.* hordei, fiat cataplasma; in uterum verò infundatur, aqua portulacæ, cucurbitæ, cremor ptisanæ, lac caprinum, vel decoctum jam recitatum cum oleo *Menthencrita.* rosf. viol. Nympheæ; aut suffiatur ex hoc, ℞ omnium sandalorum an. ℈ j. *Suffitus.* rosf. rub. florum Nympheæ, & viol. an. ℥ j. styracis ℈ ii. ambræ ℈ 1. trita omnia aqua rosf. excipiantur, & in pastillos distribuantur; pudendo subditur pessarius, qui recipit medullæ cruris vituli, cerebri cervini, butyri vaccini, *Pessus.* adipis caprini aqua fontana sæpius loti, seminis mercurialis an. ℥ ß, acaciæ, hypocistidos, santali rubei, cornu cervi usti an. ʒ ii. oleo rosaceo, ac lanæ floccis in pessos excipiantur; vel ʒ ii. cerussæ aqua dissolutæ cum muscilagine malvarum, & cydoniorum liquato, ac cum lana pessos confice, aut sine lana ex eo lumbos inunge, aut certè aqua hordei liquefiant pro clystere uterino; horum vero usum rectè administrabis, si semper singula multum posse *Admonitio.* cognoscens, lumborum, & uterorum nimiam perfrigerationem caveris, ex qua stupor nervorum, aut etiam sterilitas sequitur; reliqua, quæ hanc intemperiem curant supplebis ex capite de pulsatione in arteria dorsi, & de fluxu menstruorum à causâ calidâ.

SECTIO SECUNDA.

De morbis uteri in situ.

De uteri procidentia.

CAP. XVI.

UTeri procidentia, prolapsus, descensus, sive exitus, & egressus, quem *Nomina.* Arabes matricis præcipitationem vocant, tunc fit, cum uteri corpus per *Descriptio.* fœminæ pudendum ita evertitur, ut instar strutiocameli ovi foras promineat juxta majoris aut minoris differentiam, prout violenta eversio contingit; Agnoscit Fernelius inter prolapsum, & descensum hanc differentiam, quod in descensu in infimas partes uterus provolvatur, prolapsus vero gravior sit, quod eversus uterus foris procedat, ejusq; fundũ, uti diximus, instar ovi promineat; neq; verò ut imperiti putant, à suis solutus appendicibus ac ligamentis totus decumbit, nam si ita procideret, restitui minime posset, sed ejus ligamenta fiunt laxiora, præsertim cum peritonœum aut ipsius vincula dissolvuntur, aut disrumpuntur, uti enim variis partibus per diversas propagines alligatur, ita ilio per tunicam à peritonæo demandatam. Morbus est in depravato uteri *Species morbi.* situ

situ cunctas ejus actiones lædens, tam proprias quam communes; cujus tres sunt differentiæ, prima quando collum uteri in pudendum procumbit; secunda quando ipsius uteri fundum, ac totum corpus in colum prolabitur, & tunc nonnunquam apparet veluti glans viri: tertia quando membrana ejus interna evertitur, ac rugosa extrà prominet.

Differentia *Causa.* Sunt porro hujus affectus causæ variæ, nam humiditas, & mucosa substantia ad uturum fluens vincula laxat, & longa sessio in loco frigido, musculos refrigerat, ac resolvit, quod senioribꝰ accidit, & iis quæ in frigido loco pedes diu continuerunt, sicuti lotricibus, sed & multæ aliæ causæ hujus affectus reperiuntur, ut nimius in partu conatus, aut in tenesmo, vel secundinarum expulsione, & inartificiosa fœtus ipsius vel secundinæ extractio, sternutatio frequens, strepitus, casus, ictus, saltus, cursus acclivis, aut declivis, choreæ, vociferatio, sectio lignorum; & insuper quæ animum afficiunt, ut filiorum amissio, hostium incursus, conflagratio domus, periculosa navigatio; à quibus facilè mulieres exsolvuntur, & uterus prolabitur; adhæc ex spiritus cohibitione, oneris elevatione, ac coëundi desiderio, aut longiori Veneris abstinentia, putrefactione, corruptione, vel incisione ligamentorum.

Signa. Cognoscitur affectio, quia in principio plurimus erumpit sanguis, deinde consequitur dolor partium, quibus uterus annectitur, præcipuè lumborum, pudendorum, imi ventris, ac præcordiorum; sed & in ipso pudendo gravitas percipitur, ac tumor ovi formâ, stercus & urina supprimuntur ab uteri tumore vesicam, ac rectum intestinum comprimente; febris adest, interdum convulsio, vel tremor, & gravitas quædam veluti fili glomeratio, hæc plerumque alias causas accusant, si verò ligamenta humore, & mucositate perfusa sint, sine dolore uterus excidit, ac pudendum humore madet, & præcessit victus ratio humidior, usus piscium recentium, fructuum & vita deses: si putrefacta fuerint ligamenta, virulenta sanies prodit; si scissa, sanguis.

Prognostica In principio facilè reducitur uterus, & rectè locatus permanet, præsertim in vigore ętatis, in provectioribus enim retrahitur quidem, sed ex levi occasione relabitur; ubi verò temporis progressu affectio invaluit, neq; convulsionis periculum est, neque dolor infestat, minus tamen curationem recipit, nam licet aliquando medicamentis vel aliter reponatur, facilè tamen recidit; jam verò uteri procidentia à causis primitivis, si idoneis adhibitis remediis non curetur, malum, quia significat ligamenta esse rupta, quæ si putrescant, aut etiam id quod procidit, putrefiat, curationem non recipit, ideo amputandum, vel urendum, quod inutile fuerit, citra ullius periculi metum.

Curatio. Curatur quatuor remediorum generibus, & primò quidem victu calido, & sicco tenui, ac adstringenti, de quo cap. de humida uteri intemperie, & de mensium profluvio.

Victus. *Evacuatio* Secundò evacuatione persanguinis missionem ex brachio, si prę humiditate, et sanguinis copiâ uterum excidere comperiamus; vel si ob mucosa, & pituitosa excrementa prolabitur, purgatione per ea, quæ pituitam educunt, ut ℨ i pilularum de agarico Alephanginarum, cochiarum, Indarum, addito ℈ i trochiscorum de myrrha, aut ℥ ß diaphœnici in ℥ iiii decoctionis pituitosæ. At si magna humorum copia non adsit, prohibet Hippocrat. cathartica, & meritò *2. de morb. mul.* quia cum alvo uterus etiam movetur, quapropter præstat vomitum ciere bis in hebdomada per ℨ i diassari in ℥ vi decocti seminis raphani, & per reliqua c. de uteri frigida intemperie jam descripta, ita enim revelluntur humores ab utero, & pituitosi facilè expurgantur: duras tamẽ alvi feces in intestinis contentas evacuabis per clysterem, qui urinas etiam movere valeat, quippe illis partibus plenis nequit uterus ad suum locum remeare, clyster talis erit, ℞ foliorum anethi, menthastri an. m. j, florum camomillæ p. ii, seminis dauci, anisi, cumini an. ℨ i. coquantur secundum artem ad tertias juris ℞ ℥ xii olei camomillæ, & anethi ℥ i ß salis ℨ i aut diaphœnici ℨ ii, misce.

Vomitus.

Clyster.

Tertiò iis, quæ uterum ad suum locum reducere valeant, in quem usum mulier

mulier collocetur supina coxis altioribus, dilatatisque, & reflexis poplitibus, deinde prolapsa uteri pars, si frigida tensave fuerit oleo tepido, ac butyro foveatur, aut decoctione malvæ, betæ, altheæ, fœnugræci, seminis lini, camæmali, & baccarum lauri, ut levior, tractabiliorque reddatur, tunc deinde obstetrix, aut prudens alia mulier præcipitatum uterum manu intincta oleo mastichyno, aut adipe gallinæ in proprium locum reponat, sed priusquam reducatur uterus muscilagine cydoniorum perunctus, pulvere restrictivo respergatur, aut sequenti. ℞ acaciæ ℥ ii. baccarum myrthi, balaustiarum, ros. rub. an. ʒ j. ß misce. Tunc lanam in se convolutam, systrema Græci vocant, forma & crassitudine sinui muliebri respondentem, linteoloquè exceptam, ac vino stiptico intinctam, aut decocto acaciæ, & hypocistidos utero subjicito, atque ipsum absq; violentia sursum reprimito, donec intra sinum, & proprium locum regrediatur, tunc pecten spongia madida in posca, aut adstringenti vino integatur, & mulier reclinetur extensis ac coaptatis cruribus, ita ut alteri alterum incumbat, & immediatè pòst sub umbilico, aut sub mammis, & in dorso è regione cucurbita una atq; altera sine scarificatione applicetur, vincula brachiorum dolorifica fiant, & mulier superius grata oleat ut ambram, moscum, galliam, & alyptam muscatam; inferius verò fœtida suffiantur, & quæ ingrati sunt odoris ut galbanum, sagapenum, assa fœtida, castorium, soleæ combustæ, ac perdicum plumæ. Sic mulier locata maneat novem dierum spatio; alvus tamen respondeat, aut interdum clyster lenitivus injiciatur, ut feces egerantur citra nixum. Quibus non proficientibus, ovum sub gallina fractum, agitatum, & lanis involutum, ac vulvæ admotum uterum reducit ad suam sedem, quia malè olentia refugit, aut cucurbitæ domesticæ vel betæ decoctum mixtum cum urina graveolenti, aut aceto acerrimo, vel re aliqua fœtida uterus proluatur. Præstat cauterium actuale ignitum manu ostentare, ac simulet medicus, vel obstetrix velle partem tangere, ita enim natura retrahitur, & cum ea uterus ipse, aut pars aliqua si quæ sit, quæ extra promineat, ut rectum intestinum; aut alia; vel si mulier timidiuscula sit, vivi mures filo ligati cruribus repente submittantur. Retulit mihi quondam Andreas Valcacer, exercitatissimus chirurgus, ac ejusdem artis in Academia Salmanticensi professor cujus in juventute cum maximo fructu auditor fui, vulnus quendam in ventre accepisse, per quod intestina egrediebantur, quæ ut reducerentur in suam sedem, nullum aliud medicamentum profuisse, quoad candens ferramentum magnum coram patiente manu gestans vulneri applicaturum finxit, cujus rei subito terrore è vestigio intestina in suum locum reducta fuêre.

Vteri reductio. *Pulvis restrictivus.* *Cauterij ostentatio.* *Mures.* *Andreas Valcacer. Historia.*

Quartò & ultimò ijs, quæ uterum jam repositum tutari, & in sua sede conservare valeant, in quem finem illicò post operationem jam dictam confert emplastrum, quod recipit ladani depurati ℥ j. ß, thuris masticis an. ℥ ß, ligni aloës, cariophyllorum, spicæ utriusque an. ʒ j. ambræ g. aliquot, mosci electi ℥ ß fiant duo emplastra rotunda super pannum laneum novum, quæ è regione umbilici lateribus applicentur, & die, ac nocte juxta cutem gestentur, similem huic usum præstat emplastrum contra rupturam, unguentum comitissæ, vernicis, emplastrum de mastice rubrum, vel diaphœnicon, aut ℞ galbani ℥ j. ß myrrhæ, thuris an. ʒ ii. therebentinæ ℥ ß, seminis lavendulæ, sanguinis draconis an. ʒ j. pulveris rosar. coralli, myrthillorum an. ℈ ii. mosci ℈ ß, misce, extendantur in linteo, vel corio, quæ fasciâ aut Zonâ Hippocratis, simili ijs, quibus in rupturis utimur, subligentur si ita opus sit. Sinui verò muliebri pessus inditur ex lana, vino adstringenti madida cum pulvere supradicto in 2. remed. genere, aut cum alio qui recipit balaustiarum, nucum cupressi, rosar. cyperi, masticis, thuris an. partes æquales.

Vteri conservatio in suo loco. *Zona Hipp.*

Nec incommodè à perito quodam viro excogitata est armilla aut circulus ex ære factus, qui in vulvam immissus uterum in sua sede contineat, &

Armilla.

urinæ

urinæ excrementorumquè egressum non impediat, cereâ tamen candelâ per ipsum convolutâ ne æs carnem contingat; uterum firmant incessiones ex decocto balaustiarum, nucum cupressi, acaciæ, baccarum myrthi, corticum pini, querci, thuris, ac florum stœchados, foliorum mespillorum, simphyti, rubi, malicorij, quo etiam aut vino adstringenti pecten sæpiuscule foveatur, aut idem vinum per methencritam in uterum injiciatur. *Incessiones.*

Vterus tumidus. At si prolapsus uterus tempore intumuerit, plurimoque humore turgidus præ tumore reduci nequeat, betæ decocto abluatur, deinde aceto, sale subinde insperso, ac sic imminuto tumore reducatur, quod si pars quæ excidit sit planè corrupta; *Scissio.* aut assidua urinæ irrigatione, & adhærentibus sordibus ulcerata, ultimum erit, quod corruptum est abscindere citra ullius periculi formidinem, reliquum reducere, si vero corruptio serpat, caustico vel candenti ferro utendum, sed rarissimè ob convulsionis periculum, ac videre licet varias præcisi omninò uteri citra nocumentum historias apud Rouzetum, ex quibus mulierem absque utero sanam vivere posse concludit. *Fol. 336. Gynæceor.* *Sudores.* Denique si nimius totius corporis aut uteri mador in causa sit confert sudare ex decocto radicis chynæ, sarsæ aut ligni indici, ut siccata ligamenta haud facilè denuò laxari, aut relabi possint.

De uteri ascensu, & recursu, ad varias partes.

CAP. XVII.

TRipliciter mutatur uterus ad inferiora, & dicitur procidentia, de quâ superiori c. ad ilia seu latera, & tunc fit reclinatio seu aversio, & contorsio; quemadmodum uteri ascensus si ad superiora recurrit; convulsio etiam, sive perversio appellatur, cum vel ad superiora, vel ad latera retrahitur, aut ad anteriora, id est, ad vesicam, vel, ad posteriora, id est, ad sedem: meminit hujus affectus Hippocrates; *2. de morb. mul. & lib. de nat. mul.* & est morbus in depravatâ figurâ vel situ, quem pro *Species.* varietate loci in quem irruit, varia consequuntur symptomata, membrorum, respirationis, jecoris, lienis, ventriculi, vesicæ, intestinorum, lumborum, in hasce enim partes uterus si non ascendit, saltem incumbit. Differt ascensus *Distinctio* à strangulatu, quod in ascensu premitur mulier duntaxat spirandi facultate, & animi defectione, id tamen citra metum, aut evidens delirium seu graviora alia strangulationis symptomata.

Causa. Fit à cunctis causis externis, à quibus uteri procidentiam fieri diximus, ut frigore pedum, aut lumborum, terrore, saltatione, lignorum sectione, cursu per acclivem aut declivem locum, potissimum autem ex ventositate, inflammatione, tumore, abscessu, siccitate, ac corrugatione uteri, & ligamentorum ut Galenus autor est; *2. de caussis Puls.* nam labor tendit; frigus, & siccitas & tendunt, & corrugant, sicque uterus convellitur; odorata etiam superius adhibita aut fœtida inferius ascensus causæ sunt, sed & vapores ipsum replere solent, quod maxime contingit, post immodicum menstruorum fluxum. Atque hæ numerantur externæ communioresque causæ; speciales verô, & internæ, ac frequentiores, uti Galenus & Aëtius referunt, *G. 6. de locis 5. A. lib. 16. c. 70.* sunt mensium suppressiones; ab his siquidem *Signa.* venæ, & arteriæ ad uterum tendentes humore replentur, repletæ turgent, ac vicini uteri appendices sive habenæ extenduntur, ad quarum extensionem uterus retrahitur, æqualiter si ex utraque parte æqualis fiat repletio, inæqualiter si venæ alterius partis magis repleantur, jecoris præsertim, aut lienis, nam si hepaticæ venæ superfluo sanguine sint tumidæ è dextris, si splenicæ è sinistris uterus convellitur, prout hæ aut illæ magis fuerint repletæ; In utram vero partem uterus declinaverit digitorum admotione dignoscet obstetrix, & quod *Ad caput.* dolor ibi ingens persentitur; Adhæc quia si ad superiora recurrat, & ad caput ipsum

ipsum gravatur, venæ in naso, & sub oculis dolent, auditus minuitur, ac levia fiunt deliramenta; soporasa est mulier, & spuma adest juxta os. Si ad hepar, derepente voce destituitur mulier, dentes conserit, color apparet lividus, si *Ad latus.* obliquè ad latus aliquod, vel coxendicem, tussis adest, dolor in latere acer, acerbiorque in sinistro, uterus ipse durus est, & ad contactum dolet, contabescit patiens, & veluti perinephmonia afficitur, convellitur, ac menses non apparent, nec puerperia, vel antea conspecti evanescunt; propinqui insuper fæmoris distentio, dolor, perfrigeratio, impedimentum, ac torpor fit, quod prægnantibus sæpe evenire scimus; interdum ad enittendum ac deambulandum impotentia, unde gybbosa apparet. Si in lumbos incumbit, spiritus sub- *Ad lumbos.* limis est, levis adest suffocatio, densa anhelatio, ac moveri non vult. Si retrò, & *Ad sedem.* infrà inclinat, torpor sequitur, & utriusq; cruris motus difficilis, aut planè interceptus, ac ingentes dolores qui inter sedendum acuuntur magis, præsertim si versus anum retractio fiat, flatus retinentur, alvus supprimitur, neq; clysterem admittit, nisi genibus patiens innitatur. Si ad pubem vergit, imus venter ad *Ad pubem.* pecten extenditur, dolores ibidem percipiuntur, interdum etiam supprimitur urina, maximè si uterus vesicam contingat. Si ad inguina, dolent urinæ mea- *Ad inguina.* tus, & torpent crura. Si ad pedes magnus pedis digitus convellitur, dolent cru- *Ad pedes.* ra, & fæmora; quod tamen non ita intelligas, quasi uterus has partes pertingat, sed quod ipsas in consensum trahat, potissimum caput, pedes, & longinquiora membra, ac tum propriè non tam convulsio dicitur, quam matricis oberratio. *Vteri oberratio.* At si os uteri contorquetur, menses, & lotia supprimuntur, aut minuuntur, & semen fœmina non suscipit. Contingit præcipuè hic affectus virginibus *Prognosticũ.* grandioribus, viduis, & ijs, quæ post partum steriles factæ sunt, ac prægnantibus, frequens quidem, at difficilis est affectio.

Curatur quatuor remediorum generibus, primum victu parco, & optimi *Curatio.* succi, ut carne pulli, perdicis, palumbi, avium montanarum, & ferculis paratis *Victus.* cum aromatibus, & salsamentis, vino rubello. Mulier collocetur in aëre ca- *Locatio.* lido, & sicco vel certè temperato, frigidus quippe ac ventosus utero inimicus qui ex se exiguo calore præditus est, vitanda igitur frigiditas pedum, ac lumborum; modò sedeat, modò jaceat, caput & partes pectoris elatiores habeat mulier, subinde venter à ventriculo ad umbilicum usque fasciis ligetur, quo matrix inferius retrudatur; at infra umbilicum emplastrum aliquod ex gallia, vel suavi alio odore applicetur; quies commendatur, sed & nonnunquam tussis, sternutatio, saltus, cursus efficiunt, ut ascendat uterus ac restituatur: animi pathemata vitentur, alvus respondeat, aut clysteri superiori cap. descripto proritetur, urina etiam moveatur non quidem diureticis, sed mictione sæpiuscule sponte tentata, quippe vacuo intestino, ac vesica, uterus qui inter hasce partes naturalem situm obtinet, melius in suo loco continetur.

Secundò utendum ijs, quæ causam retractionis removent, quocirca præ- *Vacuatio.* sente plenitudine, sanguinis missione opus erit ex pede, si menses sint suppressi, aut uterus sursum retractus; ex brachio, si totum corpus consentiat, aut uterus ad latera inclinet, præsertim si menses non institerint. Si tamen cacochymia adsit, per inferiora purgabis convenienti medicamento, & peccantem humorem respiciente, at si ad latera vergat non solum medicamentis alvum movebis, verumetiam vomitum provocabis ℥ iiii. decocti seminis raphani, & ℥ ii. oxymelitis aut diassaro.

Tertiò si citra plenitudinem, & cacochymiam affectio oriatur, illico uten- *Sympt. mitigatio.* dum ijs quæ accidentia mitigare valeant, ut capitis perfusionibus, ac reliquis quorum uberem copiam reperies c. de Epilepsia, & de suffocatione ex utero, ex quo tota ferè ascensus curatio petenda erit; Potissimum autem dolori, *Doloris sedatio.* quia vires destruit, & fluxiones excitat ocyssime succurendum; id fiet, si dolens particula inungatur oleo liliorum, amygdalarum dulcium, de semine lini, angelicæ, cum pinguedine gallinæ, medulla cruris cervi, aut

vituli,

vituli, erit tamen pars prius fovenda ſpongia madida, in decocto altheæ, ſeminis lini, fœnugræci, camæmali, meliloti, arthemiſiæ, & ſimilium, vel ex de- *Balneum.* cocto earundem herbarum balnea fiant, & inceſſiones; ac ut verbo dicam utendum reliquis, quæ c. de variis ex utero doloribus dicta jam ſunt.

Vteri reductio. Quartò poſteaquam pars laxa, ac ita emollita, & blanda fuerit, ut obſtetrici uterum tractanti cedat, ea adminiſtranda, quæ uterum ad ſuam ſedem reducere valeant, ita obſtetrix manibus perunctis aliquo ex prædictis oleis, perfricando, & comprimendo ventrem, uterum deorſum trahat, ac in ſuum locum *Peſſus.* propellat, donec tenſio & dolor quieſcat. Tunc vero appones peſſarium hac ratione confectum. ℞ theriacæ magnæ ʒ ii. herbæ mercurialis contuſæ, aut ſucci ipſius ℥ j. olei liliorum alborum q. ſ. miſce & appone, ac è veſtigio cu- *Cucurbita.* curbita magna ſine ſcarificatione infra umbilicum apponatur. At ſi os uteri diſtortum ſit, aut averſio ipſius uteri verſus podicem fiat, obſtetrici imperabis, ut digito in anum immiſſo uterum propellat, deinde glandem ano ſubdat iiij. digitorum longitudine ex gâlbano & cera paratam, cujus extremitati filum extractionis gratia ſit annexum, atque ipſa obſtetrix ſpecillo cum digito ſubmiſſo uteri collum dirigat, patiens verò in contrarium parti affectæ latus, aut ſupina decumbat, ac tunc oleum tepidum in uterum ac inteſtina infundatur; & ea applicentur, quæ ipſum uterum ſuo jam repoſitum loco firmare, roborareque ſunt apta, in quem uſum ſub umbilico, & ſupra caudam duo emplaſtra applicentur, ex ijs, quæ pro matrice, appellantur, calidiora ſi ex cauſa frigida malum ortum duxerit; frigidiora ſi ex calida, aut certè diſcutientia ſi adhuc abundantia ſuperſit, vel alexipharmaca ſi ſubſit malignitas, ideoquè theriaca reliquis admiſcetur; conficiuntur autem emplaſtra, ex ſtyrace, galbano, tacca macca, carenna; conſideretur tamen ſemper, ſpecialis fœminæ conditio, nam aliæ hoc, aliæ illo medicamento magis gaudent; novi quandam cui nulla re promptius uterus recurrebat, quam ſuffitu ad nares expanno veteri, alia ex plumis.

SECTIO TERTIA.

De morbis in magnitudine.

De Nymphæa, ſive ſymptomate turpitudinis.

CAP. XVIII.

Deſcriptio. CUticularis illa Epiphyſis, ſive caruncula, ſupra alarum commiſſiorum ſita, quam alibi deſcripſimus ejuſque uſus, quæque Nympha dicitur ſive *cletoris*, aliis colliculus, Hippocrati Columella, Avicennæ Virga, vel Albatara virili peni reſpondens; nonnunquam ad tantam magnitudinem creſcit, ut non decentis verecundiæ notam præ ſe ferat, & multis fœminis inſignis quoque impudicitiæ argumento ſit; inveniunturquè earum quædam, quæ per hanc partem etiam erectæ viris ſimiliter conſiſtant, potiſſimum autem à veſtimentis jugiter pars attrita ad libidinem proritat, tunc igitur ad differentiam partis ipſius, quæ Nympha dicitur, & curationis ejus manualis, quam Nymphotomiam propriè appellaveris; affectionem hanc clarioris doctrinæ gratiâ Nym- *Nomina.* phæam appellandam eſſe ſuo loco conſcripſimus. Albucaſis tentiginem vocat, Moſchio ſymptoma turpitudinis; Avicenna fruſtrum magnum; ſi verò pars ea non augeatur, ſed alia denuò creſcat in orificio uteri, quæ extra per tempora propendeat Cauda nuncupatur à latinis; ab Avicenna ſurſus; Albucaſis ægritudinem appellat caudatam, alii ſimpliciter carnem vocant, & meritò

1. de nat. mul. c. 3. Hipp. lib. de nat. mul.

lib. 2. cap. 71

Avic. 21. 3. tract. 4. t. 23.

ritò quia simplex caro est, qualem vidi in muliere Hamburgensi honesti civis conjuge menstruorum temporibus accrescentem, ita ut ne tunc nec antea quidem mariti concubitum toleraret. Est autem cauda, ut scribit Aëtius, carnosa quædam substantia, ab uteri osculo exorta, quæ muliebre replet pudendum, & aliquando extra progreditur instar caudæ, unde etiam nomen accepit. *Cauda quid.* Ex dictis liquet Nympham Nymphas, Nymphæam, & Nymphotomiam differre uti partem affectam, affectum & curationem; appello autem Nymphas in plurali cuticulares caruncuIas, quas instar geminæ linguæ propendulas, & gallorum cristis non dissimiles, prope os uteri in ejus cervice astare suo loco diximus. Cauda verò res est diversa, caro nimirum toto genere præter naturam ab uteri osculo propendens.

Porrò in Nymphæa pars illa sive colliculus, qui naturaliter fœminis inest, ex decumbente humore tumet, & accrescit, uterque tamen affectus à luxuriente fit natura plures humores, ac nimiam carnem in locis naturalibus generante, unde fit, ut æstate augeantur, quia aëris calore funduntur, ac dilatantur. *Causa.* Distinguuntur facilè, nam si cletoris longius exeratur ac coagmentetur, nimium fit coëundi desiderium, & ad libidinem irritamentum; in cauda fœminæ accessum timent, nec tolerare queunt, quia impeditur penis ingressus, quem nulla ratione præ dolore admittere queunt: illa affectio est in quantitate continua aucta, hæc indiscreta & invia. *Distinctio.* *Species* Affectus hi adhibito matricis speculo satis patent. *Notæ.* Quicunque curationis mentionem faciunt, manuali præcisione exequendam esse prodiderunt, quod mihi oppidò inprimis cruentum, deinde etiam valde periculosum videtur ob cicatricem, quam perinde ac reliqua hujus partis ulcera difficulter suscipiunt, ideoque distinctione erit opus, & Nymphas quidem sive cuticulares caruncuIas utero adstantes nulla ratione scindendas censeo, præsertim si earum tumor sive incrementum versus sedem declinaverit, quia ex eorum locorum sectione facilè fistula generatur, ut notavit Aëtius. *Curatio.* *lib.10. c.10.* Nec possum assentire Avicennæ, qui Nymphæam rescindendam, caudam medicamentis corrosivis tractandam sentit; quia expeditior videtur lapsus præcisio adnascentis carnis toto genere præter naturam: difficilior ejus particulæ quæ & naturalis ex parte est, & cujus nervi, musculi, ac membranulæ aliunde prodeunt. *Avicennæ lapsus.*

Quocirca si cletoris sive Nympha ex ubertate humoris in deformem augeatur magnitudinem curanda potius erit, sicuti pruritus, ac furor uterinus, Primò sanguinis minutione, & aliorum humorum eductione, victu tenuissimo, ac defrigerante, & aliis quæ semen extinguant, ac materiam in locis naturalibus accumulari prohibeant, totumque corporis habitum refrigerare, & exsiccare valeant.

Secundò ijs, quæ quidquid in parte contentum est, atterere, & discutere ac exsiccare nata sint, in quem usum ℞ foliorum lentisci, radicis lapathi, corticum malorum granatorum, foliorum olivæ an. partes æquales, fiat decoctio in aqua cum qua locus foveatur, & ejus pars per siphonem injiciatur. *Attritio sive discussio humoris.*

Tertiò causticis utendum præsertim ijs, quæ ad superfluam carnem citra dolorem emolliendam faciunt, in quem finem prodest totam excrescentiam siccis filamentis involvere, ac fortiter ligare, ita enim quidquid succi inest consumitur, & pars contabescit, potissimum si filamenta intingantur in hac aqua ac subinde exsiccata applicentur. *Caustica sine dolore exedentia.* ℞ sublimati ʒ j. aluminis ʒ ii. ß aquæ ros. ℥ vi. coquantur ad tertiæ partis consumptionem, prodest etiam alumen ustum per se, aut vitriolum, aut ægyptiacum unguentum applicare: vel ℞ ejusdem unguenti, olei ros. ceræ communis an. ℥ ß misce; fortius efficies, & quod non minori efficacia carnem sine dolore exedit hac ratione, ℞ vitrioli Romani ʒ j. ß lixivii ex quo confici solet sapo lib. ß, coquantur, & incorporentur, in fine decoctionis cum jam inspissatum est, remove ab igne, & adde opii optimi ℈ j. formentur trochisci, ac serventur in vase æneo, cera obturato, ex quorum pulvere caro inspergatur.

Chirurgia. Quartò reliquis non proficientibus, deformitates hasce, maximè verò caudam opere chirurgico penitus amputandam esse censeo, quod dupliciter fit, primo prope radicem crine equino ligato, vel filo serico intincto in aqua sublimati, superius descripta, & quotidie filum adstringatur. Secundò ferro hac ratione, fœminæ in sella competenter locatæ retrò assideat vir robustus, qui manibus suis fœminæ poplites subjuget, cubitis ejus brachia contineat, ac totum corpus regat; Chirurgus ante ipsam stans speculo sive dioptra, quo naturalibus dilatatis latentes in utero morbi conspiciuntur loco ampliato, forcipe latiori superfluam deformitatem corripiat, ac sinistra manu distendat, dextra verò prope forcipis dentes vulsella resecet, ita ut funditus tota cauda, nympheæ verò superflua duntaxat pars rescindatur; propterea verò diximus prope forcipis dentes resecandam, quia cum pelliculosa sit cletoris, plurimum extenditur, & nisi magna diligentia adhibeatur, facilè ultra quam oportet amputabitur: unde fluidus affectus, quem Paulus rhiada vocat, suboritur; *Rhiada quid.* peractâ chirurgiâ adstringente vino, vulnus abluatur, ac pulvere restrictivo subinde insperso linteum mundum, aut posca madidum imponatur, post triduumq; emplastrum nostrum ad vulnera applicetur, aut gryseum, seu de lapide calaminari, quoad cicatricem inducat. *Vinum stipticum.* Porro vini stiptici, cum variæ ac multæ circumferantur descriptiones, hanc reliquis præfero, ℞. nucum cupressi, foliorum lauri, myrthi, olivæ, centaureæ, majoranæ, stœchados, florum rosarum, rorismarini, balaustiarum an. m. j. omnia conscissa, & leviter contusa bulliant in lib. iiii. vini albi ad medias. *Pulvis restrictivus.* Pulveris etiam restrictivi hanc accipe descriptionem præ cæteris usurpandam. ℞ masticis, thuris, myrrhæ, sanguinis draconis an. ʒ ii. ros. rub. corticum granatorum, myrthillorum, balaustiarum, nucum cupressi an. ʒ iiii. lapidis hæmatitidis, boli armeni an. ℥ j. bistortæ ℥ ß, ex quibus omnibus fiat pulvis, qui valet ad sistendum sanguinem ex quacunque parte profluat, quod si inspergi ob situm loci non possit, cum ovi albumine applicetur.

De uteri hydrope.

CAP. XIX.

Descriptio. QVando uterus aquarum copia tumet, affectus, hydrops uterinus nuncupatur, ac respondet tumori œdematoso, colligitur autem aqua tum in uteri *Pars affecta* capacitatem, tum inter ipsius tunicas, quod insinuavit Aëtius dicens; sæpe humoris copiam in uterum confluere, & aliquando corpuscula quædam vesicæ fellis similia in utero generari, in quibus humor colligitur, quam sententiam ita accipit Mercatus, quasi pelliculæ ad oscula vasorũ uteri ex humore ab ipsis vasis obstructis percolato, bullarum instar generentur, quæ deinde eodem mucoso humore repleantur, & uterum, ac imi ventris partem in quam magis vesiculæ incumbunt, elevent. Mercurialis verò sic Aëtium interpretatur, quasi aqua sese recipiat inter tunicam, & tunicam uteri, non quod tunicæ totæ à se invicem disiungantur, sed quod in aliquibus partibus duntaxat separentur, ita ut fiant in uteri substantia vesiculæ illæ aqua plenæ; sicuti in jecore fieri scribit Galenus; unde Arabes haud ineptè mihi dixisse videntur fieri hydropem *7. Aph. 55.* ex aqua, inter tunicas ipsius uteri contentâ, aut ex tumore pituitoso in tunica ipsiusmet uteri, sicuti fit in testibus aquosus tumor. At si crassus *Falsus hydrops.* viscidus, pituitosusque humor, aut in vasis uteri, aut in rugis ipsius colligatur, ita ut in tumorem uterus elevetur falsus hydrops generatur; sed & in uteri capacitate rarò aquam hanc colligi posse crediderim, cum ejus ostium sit pervium per quod foras saltem per intervalla transcolari potest, nisi fortè ab affectu præter naturam sit obturatum, sicuti in prægnantibus, aut tumore aliquo uteri

uteri affectis, quod vel hac hiſtoria, quam refert Fernelius, ſcitu digna facilè confirmatur. Mulier inquit, quædam hoc hydrope correpta, quoties appetebat menſtrua purgatio omnem aquarum colluviem ex utero per cervicem profundebat, pelveſq; ſex, vel octo complebat aqua citrina ferventiſſima, dum uterus totus ſubſideret, mox deinde ex præſcripto naturæ menſes ſequebantur; collecta proximo menſe par colluvies, ſtato deinde tempore profluebat. Morbus eſt tum in magnitudine, tum etiam in via. *Hiſtoria.*

Neque verò duntaxat ſi varietatem locorum in quibus aqua colligitur inſpectes, verum ſi generandi hydropis uterini cauſas intuearis, diſſimilima apud ſcriptores reperies; nam Aëtius longam menſium ſuppreſſionem tantummodo, & imprægnationem impeditam, quia menſium retentio, & nimia ſanguinis copia calorem, & ſpiritum obruit: Fernelius ſicut in communi ventris hydrope in vitium jecoris, ac lienis retulerunt, quæ certè ſunt duæ maximæ ac generales uterini hydropis cauſæ. Specialius tamen dicimus aquam aut gigni in ipſo utero, aut aliunde eò deferri; gignitur quidem in ipſo, quando debilitatus ex nimio, in partu vel abortu, labore, vel ex occurſante frigore in aquam ſanguinem convertit, tum ſibi pro nutritione propria demandatum, tum etiam menſtruum. Defertur verò aut ex jecore quod ob frigidam intemperantiam ſeroſitates gignit, quæ in abdominis capacitatem recipiuntur, aquoſumque hydropem efficiunt, indeque per cæcas, & inuſitatas vias aditum ſibi in uterum parant. Hæc autem jecoris frigiditas contrahitur ex frigido potu immodico, præſertim dum vel æſtu, vel exercitatione corpus incaluit, ejuſque ductus patentiores fiunt, ex eſu fructuum, olerumque frigidorum & acuto morbo ſpiritus diſſipante, aut larga ſanguinis profuſione per nares, uterum, aut hæmorrhoidas. Aut defertur etiam aqua in uterum ex liene, quando & ipſe aqua repletur, quod maximè per febres contingit cum fœmina ſiticuloſa plurimum aquæ hauſit, quæ tamen neque per vomitum neque per ſedem educta fuit, tunc enim pars una ad veſicam tendit, & per urinas expurgatur, altera ex abdomine ad lienem trahitur, qui ſpongioſus molliſque exiſtit, ac non procul ſitus, indeque per cæcos etiam, quos diximus, meatus in uterum exoneratur, ut ſcripſit Hippocrates; Defertur præterea aquoſus hic humor ex vena cava, ſerum ſanguinis in uterum ſtillante, aut ejus vaſa, ſicuti ex ſuperiori hiſtoria conſtare arbitror, reliqua ex Hipp. Aëtio, & Avicenna deſumpta ſunt.

Cauſa. *Hydropis generalis cauſa.* *Lien promptè aqua repletur.*

1. de morb. mul. 37. *Hipp. 4. de morb. Aët. lib. 16. cap. 29. Avic. 21. 3. tract. 4. cap. 25.*

Cognoſcitur affectio, quia circa imum ventrem tumor adeſt, amplus, laxus, flatuoſus ex parte, unde ſæpe medici tyrones, & imperitæ obſtetrices decipiuntur, exiſtimantes ſic affectas prægnantes eſſe, murmura ſentiuntur in ventre veluti in inteſtinis, in ambulando gravitas, & ſpirandi difficultas, alvi excrementa graveolentia ſunt, & conceptus ac menſes impediuntur, vel nullo ſervato ordine prodeunt, pravi, pauci, ac loturæ carnis ſimiles, aut arenoſi, dolet venter, lumbi, hypochondria, & inguina, ſemen in ſomniis effunditur, adeſt rigor ac ſæpe febris, manus ac pedes tumeſcunt, mammæ fiunt molles, lac nullum, aut ſi antea adfuerat vitiatur, & aqueum redditur, os uteri gracile eſt, ac humidum tactui apparet, quibuſdam etiam nares fiunt mucoſæ. Differt à gravidatione, quod in hydrope tumor extenditur juxta ventris amplitudinem non acuminatus ut in uteri geſtatione: A vero ventris hydrope quia in hoc ſemper præceſſit vitium jecoris, & color faciei mutatur ad pallidum vel lividum: at in hydrope uterino plerumque fœmina boni eſt coloris, & ſi aqua per uterum effunditur, venter detumeſcit, quod ſi hydrops uteri ex vitio jecoris etiam oriatur, tamen in illo venter primò intumeſcit ſuperiori parte, & ad infimas tumor deſcendit; in uteri hydrope incipit in inferiori, & ad ſuperiora aſcendit; ac primo manus mammæque tumeſcunt, quam pedes: diſſidet præterea ab uteri inflammatione, quia hanc concomitatur febris aſſidua, ac ſæpe rigor adeſt, non tamen in hydrope in quo aquoſum quippiam ex utero inſtillat, ſanguine permixtum,

Signa. *Diſtinctio ab imprægnatione.* *Ab uteri inflammatione.*

mixtum, aut album, fœtidum, mucoſumque, & majorem in ambulando gravitatem hydrops infert, ac reſpirandi difficultatem cordiſque ac cerebri accidentia. Tumoris laxitate à ſcyrrho diſcriminatur, mollitie verò, & flacciditate ab inflatione, in qua uterus tenſus eſt.

A ſcyrrho, & inflatione.

Prognoſticum.

Hydrops conceptum ſequi poteſt, ſed conceptus hydropem non ſequitur, quia in aquoſo utero gigni animal nequit, ſicuti neque in aquoſa terra planta, & quia per hydropem ferè ſemper os uteri clauditur. Quod ſi gravida fuerit mulier fœtus corrumpitur, quia aqua illa fœtida, ac citrina intra duos ut plurimum menſes fœtum perdit, qui tunc cum ea ejicitur, & mater periclitatur, ac plerumque moritur, quippe affectus is ferè lethalis eſt, quia hydropem uteri ſequitur hydrops totius corporis; ideoque curatio actutum adhibenda.

Curatio.

Conſiderandum igitur eſt, an fœmina gravida ſit, quo in caſu quamvis exigua adſit ſpes ſervandi fœtum: tamen quia contingunt monſtra in arte, ſicuti in natura, mitius tractanda fœmina. Præſertim ſi comperiamus fœtum jam moveri, ſolis fomentis, vomitu, ac levioribus purgatiunculis agendum erit.

Victus.

Reliquæ curabuntur quatuor remediorum generibus, Primò optimâ victus ratione exſiccante, qualem deſcripſimus c. de humida uteri intemperie. Potus inprimis ſit parciſſimus, ex aqua cocta cum cinnamomo, ſemine angelicæ, ſaxifraſiæ, aut ſalſa fraſæ.

Evacuatio. Sang. miſſio

Secundò evacuatione per ſanguinis miſſionem ex pede, ſi menſes ſint ſuppreſſi, quo in caſu ſi fœmina prægnans non eſt, reliqua omnia adminiſtranda, quæ ad menſium provocationem cap. proprio recenſuimus. Aut fiat phlebotomia ex brachio, ſi plenitudo adſit, ſubindeque præparetur, expurgeturque aquoſus humor in toto redundans; præparabitur autem oxymelite ſimplici melle roſaceo, ſirupo de arthemiſia, de duabus, & quinque rad. byzantino; cum aqua geniſtæ, gentianæ, angelicæ, fœniculi ſaxifraſiæ, aut ℞ foliorum arthemiſiæ, hyſſopi, calaminthæ, pulegij an. m. j. radicis apii ℥ j. ſeminis aniſi ʒ j. coquantur ſecundum artem, colaturæ ℥ iii. adde ſirupi de duabus radicib. ℥ ii. miſce, pro vice; purgatio concinnabitur ex manna, caſſia fiſtula, hiera ſimplici, ſirupo ex infuſ. roſ. aut viol. ſi humores inprimis venis abundent. Pituitoſum verò ac crudum, & ſeroſum humorem in toto ſuperfluum, agarico trochiſcato educes, aut pilulis de hiera, de maſtice, de agarico, diacatholicone, diaphœnicone, electuario Indo, turbith, hermodactylis, aſſaro, eſula, iride, grano gnidio, ut ℞ agarici trochiſcati ʒ j. diaphœnici ʒ iii. ſpecierum hieræ ʒ ß ſirupi roſarum ſolutivi ℥ j. decoctionis pituitoſæ ℥ iiii. miſce; aut ℞ maſſæ, pil. de agarico, alephanginarum an. ℈ ii. trochiſcorum alandahal. g. iii. cum ſirupo de hyſſopo, formentur viiii. aut ſi bolos magis amat, ℞. ſpecierum hieræ ʒ j. ß, diaphœnici ʒ ii. diacatholici ℥ ß cum ſaccharo, fiant boli, aut etiam rhabarbari ʒ ii. cum ℥ ii. radicis fœniculi, & ℈ iiii. ſpicæ in lib. ii. vini, infunduntur per horas xviii. quo vino mane, & veſperi patiens utatur vel pro potu ordinario; quibus non proficientibus exhibentor ℥ ii. ſucci Iridis depurati cum ʒ j. ſpecierum diarrod. abb. & ℈ j. ſpicæ pluribus diebus, allij g. iii. ſtibij ritè præparati cum ʒ j. theriacæ, & ʒ ii. conſervæ roſ. quod ſi bene ceſſerit, iterent. Vomitum bis in ſeptimana provocare utiliſſimum eſt, quia vomitu, conferta evacuatione, aut valido exercitio veſiculæ rumpuntur, & aqua educitur, aut diſcutitur; quod idem præſtant acriores clyſteres; ut ℞ foliorum arthemiſiæ, betonicæ, braſſicæ marinæ, matricariæ, mercurialis an. m. j. florum camomillæ, geniſtæ an. p. j. coquantur ſecundum artem juris ℞ ℥ x. in quibus diſſolve ſucci betæ, & mercurialis an. ℥ j. urinæ pueri ℥ j. ß, hieræ Galeni, fermenti acris, mellis an. ℥ ß, ſalis ʒ j. miſce, fiat clyſter, & quia morbus ex ſua natura prolixus eſt, cuncta hæc ſæpiuſculè repetenda.

Purgatio. *Succus Iridus.* *Vomitus.* *Clyſter.*

Tertiò

Tertiò, quia non ſufficiunt ea, quæ per alvum purgant, utendum ijs, quæ ab utero ipſo aquam educant tum ventri admotis, tum utero inditis, quem uſum præſtant inceſſiones ex decocto laureolæ, geniſtæ ſaxifraſiæ, pulegij, cucumeris aſinini, & injectiones, ut ℞ foliorum pulegij, hyſſopi, origani an. m. ß, ſpicæ ʒ ii. ſeminis amei cumini an. ʒ j. coquantur in q. ſ. aquæ ad medias colaturæ ℞ ℥ vi. olei Irini ℥ ii. ellebori nigri ʒ j. mixta omnia in uterum injiciantur; valent inſuper reliqui uterini clyſteres, quos menſes provocare diximus; poſt hæc ſequens applicetur peſſus, ℞ ellebori albi ʒ ß colochyntidis ℈ ii. nitri ℈ ß mellis q. ſ. miſce, lana excipiantur, vel ℞ colochyntidis ʒ j. ſeminis cumini, nitri, mercurialis, myrrhæ an. ℈ j. melle excipe. Exterius inunctiones adminiſtrentur, ex oleo liliorum, ebuli, addita ʒ j. olei cinamomi, aut aniſi arte chymica parati, cujus etiam propinetur ʒ j. cum vino, vel aqua vitæ, aut aniſi, vel cinnamomi: Deinde emplaſtra ventri inferiori applicentur ex foliis & radicibus ebuli frixis in oleo laurino; aut unguentum ex ſucci ebuli, vel ſambuci ℥ ii. emplaſtri de baccis lauri ℥ ii. olei laurini ℥ ii. ß miſce, vel ex eodem ſucco & oleo cum pari quantitate vini albi, & aquæ vitæ, ac ℥ iiii. ſtercoris canini, caprini, bovini, columbini, quibus aliqui addunt cantharides, fel bovinum, aut leporinum, ac radicem ciclaminis.

Aquæ eductio. Inceſſio. Peſſus. Vnctiones. Emplaſtrũ.

Quartò ijs, quæ per urinas aquam educere nata ſint, uterum caleſacere, & exſiccare ut ℞ foliorum ſabinæ, matricariæ an. m. ß. Aſari ʒ iii. radicis apij, fœniculi an. ℥ ß bulliant in ſ. q. aquæ, vel juris gallinæ, capiat patiens lib. ß, quia eſt medicamentum optimum, ac præbet utile nutrimentum; vel ℞ calaminthæ, pulegij, origani, gallitrici, ſaxifraſiæ, rubeæ tinctorum an. m. ß leviſtici, arthemiſiæ an. m. j. radicis Ireos ʒ iii. ſeminis dauci, ſmyrnij, ameos an. ʒ j. coquantur in q. ſ. aquæ ad lib. j. ß colaturæ adde ſacchari, & mellis q. ſ. hic etiam pulvis pro ſalſamento utiliter paratur. ℞ hyſſopi ſicci ʒ j. pulegii ℈ ii. origani, cumini an. ℈ j. ſeminis ammij, ſpicæ nardi an. g. xii. ſalis toſti ℈ j. miſce. Ventri & utero applicentur veſicæ ſuillæ plenæ decoctione foliorum ebuli, ſambuci, mercurialis radicis Iridis, ſeminis cumini, quæ omnia bulliant in vino albo; aut ſacculi parentur pleni millio, cumino, & ſale, ac furfuribus leviter toſtis. Denique valent quæcumque ad aquam ſplenis exſiccandam c. de frebre alba ſcripta reperies. Aquâ jam eductâ ea emplaſtra, quæ ad confortandam matricem c. de uteri debilitate deſcripſimus, ſunt admovenda. Ad quod etiam balnea ſulphurea, vel ſicca proſunt, aut arte parata ex decocto lauri, origani, cardamomi, pulegij, thymi calaminthæ, cucumeris aſinini, aut ſuffumigia ex myrrha, nitro, & ſale mixtis, quibus necdum propulſato malo, ad ſudores deveniendum per ſarſæ decoctum, aut aperiendus fonticulus in uno vel ambobus cruribus.

Diuretica. Pulvis. Confortantia. Balnea. Suffitus.

De uteri inflatione.

CAP. XX.

PRoxima hydropi ſequitur uteri inflatio, tympaniti proportione reſpondens, & eſt ejuſdem uteri tumor præter naturam elevatus à flatibus incluſis in vacua uteri capacitate, vel anguſtiis ipſius, hoc eſt in vaſis, & apicibus, ſeu angulis locellorum, vel inter ipſas uteri tunicas. Diſcrimen habet ab aquoſo hydrope ſignis ſuperiori c. allatis; à vera ventris tympanite, quod uteri flatu correptæ non ita ſiti premuntur, neque earum partes ſuperiores emaciantur, vires minus labuntur, præſidia magis proſunt, & per intervalla creſcit, ac decreſcit quod in tympania non fit; ab ædemate, quod digitis oppreſſus veſtigium non exprimit, ſed percuſſus reddit ſonitum veluti tympanum, morbus eſt in figura, & magnitudine aucta. Porrò flatus aut aliunde in uterum irrepſerunt,

Definitio. Diſtinctio. Cauſæ.

runt, aut illic geniti coarctantur; generantur autem aut ab externis causis, veluti esu flatulenti cibi, ut raparum, castanearum, fungorum, panis secalis, aut si post incommodum partum, vel abortum, vel balneum, frigus uterum infestavit, quod menses tardat, aut ex intempestivo frigidæ potu. Vel etiam generantur ab internis causis, quarum potissima materialis est copia crudi ac pituitosi humoris; efficiens imbecillus calor, nam neque omnimoda frigiditas, neque vehemens calor flatus efficit, sed qui materiam quadantenus solvit, non tamen usquequaque discutit, ut ex Galeni mente c. de œdemate mammarum jam prodidimus, debilitatur autem calor, aut ex uteri percussione, aut ex crebro partu, vel abortu præsertim laborioso, aut ex uteri in aliquam partem conversione; aut ex jecoris vitio utero communicato, quippe qua ratione ab eo tympanites fit, eâdem uteri inflatio; aut ex retentis viscosis, crassisque menstruis, quæ à naturâ bene regulari nequeunt. Sunt insuper aliquot concausæ, quæ potius efficiunt, ut flatus detineantur, quam ut generentur, talis est flatuum ipsorum densitas, & crassities, meatuum spissitudo, aut sanguinis exiguus excretusque grumus in uteri ostiolo cunei modo insertus.

3. de sympt. causis.

Flatus quibus de causis distineantur.

Signa.

Dignoscitur affectio hæc, quia pecten, imusque venter inflatur, ac dolore premitur pungitivo, qualis nervosis partibus accidere solet, qui interdum ad septum transversum, lumbos, & ventriculum excurrit, nonnunquam utrinque ad latera, & sæpe ad alterum, sæpe ad utrumque inguen se extendit, umbilicumque infestat, & caput per consensum afficit; ac ut ex Hippocrate colligere est, pedes tumescunt, & canæ faciei partes, color est injucundus, cum anxietate anhelat, præsertim cum surgit, & expergiscitur; quidquid edit, aut bibit, ipsam molestat, gemit, ac tristatur magis, quam antea, quam comederit: sæpe etiam suffocari videtur, occultantur menses, non concipit, nervi contrahuntur, vesica dolet, & lotium detinetur, ac uterus, uti scribit Rasius, de loco ad locum videtur moveri, cum tamen flatus ipsi sint, qui moventur; flatus interdum per muliebre pudendum erumpunt, ac uti diximus ad digitorum pulsationē sonus tympani redditur. Cæterum in cavo uteri, an in ejus angustiis flatus contineantur, exploratur, quia si in cavo, dum volvitur mulier, sonitus & strepitus auditur, qualis in intestinis quæ tormina vexant, & si tangatur uterus, pulsat instar tympani. Si verò in ejus locellis, tantus tumor non adest neque sonitus, dolores verò graviores fiunt, quia flatus magis coarctantur; tandem à flatibus intestinorum distinguitur, quia pedes, & cava oculorum in illis non intumescunt, neque menses, & conceptus præpediuntur, neque reliqua signa pauló supra ex Hippocrate memorata adsunt. Hoc malum lethale non est, neque diuturnum, nisi tamen curetur, aliorum malorum origo esse solet; facilius verò curantur flatus, qui in uteri cavo, quam qui in ejus angustiis coarctantur, illi verò qui continentur in villis, & angustis rugis, ac ipsius uteri contextura vel raritatibus, curationem admittunt reliquis difficiliorem.

1. de nat. mul.
2. de morb. mul.

A flatib. intest. Distinctio.

Prognostica.

Curatio.

Ut triplex est affectus causa, occlusio viarum, copia crudorum humorum, & uteri seu caloris impotentia: ita triplex curandi scopus, uteri vias aperire, crudos humores concoquere, inscindere, ac expurgare, uterum & calorem roborare; ut reliquiæ discutiantur. Si igitur morbꝰ proveniat ex uteri imbecillitate aut frigiditate, curatio petenda ex propriis capitibus: si ex suppressis menstruis omni arte provocandi, ac curatione à sanguinis missione auspicata, recurrendum ad c. de mensium suppressione: si ex frigore uterum post partum subeunte, venter fœminæ accuratè ligetur, & sacculi, ac cataplasmata calefacientia applicentur. Si verò (quod plerumque fit) ortum trahat ex crassis, viscidis, & frigidis humoribus, qui & meatus obturant, & uteri calorisque vim infringunt, medela perficitur quatuor remediorum generibus, & primo quidem victu attenuante, ac discutiente, aëre odoribus alterato; cibo, & potu, qualem descripsimus c. de mammarum inflatione, & de humida uteri intemperie.

Victus attenuans ac discutiens.

Evacuatio.

Secundò evacuatione per sanguinis missionem, si nihil obstat, ac plenitudo adest, ex axillari; at si ex partu lochia retineantur ex pede, alioqui raró

sangui-

ſanguinis miſſio juvat, quia calor eſt debilis. Potiuſque purgandus pituitoſus humor, ac crudus in utero aut ventriculo redundans, factâ prius præparatione *Præparatio.* per hunc aut ſimilem ſirupum ℞ ſeminis aniſi, fœniculi, anethi, ameos, rutæ, an. ℥ ß fiat decoctio in lib. iiii. aquæ vel vini ad medias, colaturæ adde ſirupi de hyſſopo, aut de mentha, mellis roſ. an. ℥ iii. miſce, capiat ſingulo mane ℥ v. deinde purgetur pilulis alephanginis, cochiis, aggregativis, de agarico, maſtychinis, aureis, quarum capiat ʒ j. ſingulis ſeptimanis, ac intermediis temporibus clyſteres carminativi adminiſtrentur, qui communiter ſic paran- *Clyſter.* tur: ℞ foliorum arthemiſiæ, anethi, rutæ, calaminthæ, pulegij an. m. j. ſeminis cumini, carvi, aniſi, an. ʒ j. coquantur ſecundum artem in ſ. q. aquæ, vel potius vini optimi, colaturæ ℞ ℥ x. olei ruthacei, anethini, aut macis an. ℥ j. ß hieræ picræ ℥ ß miſce.

Tertiò ac potiſſimum ijs, quæ calorem ſuſcitandi, & flatus diſcutiendi *Flatus diſcutientia.* vim habeant, quæ in triplici ſunt differentia, aut enim exterius admoventur, aut utero injiciuntur, aut per os aſſumuntur, eorum amplam ſegetem reperies c. de variis ventriculi accidentib. peculiariter verò utero, ac ſub umbilico applicantur ſacculi pleni milio, furfuribus, ſale, cumino, aniſo, toſtis ac calidis, ſed *Sacculi.* minus ponderoſi mihi magis probantur; alii qui replentur ſiccis herbis ut parietaria, rutha, abſynthio, arthemiſia, hedera terreſtri, abrotano, nepeta, origano, calamentho, pulegio, ſampſuco, thymo, ſerpillo, angelica, majorana, ex quibus etiam herbis coctis inceſſiones, fomentationes, & balnea parari poſſunt, *Inceſſiones fomentationes. Balnea.* imprimis tamen proſunt ſulphurea, aluminoſa, & ſalſuginoſa, vel applicantur cataplaſmata ex fimo vaccino, ovino, caprino, ſemine cumini, ruthæ & nitro cum vino malvatico, vel diſtillato, & oleo laurino, Luſitanæ fœminæ utuntur emplaſtro ex oleo laurino, & ruthaceo, in quo incoxerint vitellos ovorum agitatos cum pulvere ſeminis cumini, aniſi, pulegio, & origano, cui ſi addas theriacæ ℥ j. & aquæ vitæ tantundem efficaciſſimum concinnabis. Tota etiam *Vnctiones.* uteri regio inungenda oleo camomillæ, liliorum, anethino, ruthaceo, hypericonis, in quibus bulliat coſtus, cinnamomum, cariophylli, & adde parem quantitatem aquæ vitæ, paratæ cum baccis juniperi, ſabinæ, hederæ, vel lauri; ex quorum oleorum ac decoctionum ſupradictarum æquis portionibus veſicæ *Vnguentum* ſemiplenæ ſub umbilico applicentur; aut talè fiat unguentum, ℞ olei ruthæ, angelicæ, liliorum an. ℥ j. cariophyllorum, coſti, cinnamomi an. ʒ j. aquæ vitæ finiſſimæ ℥ j. coquantur parum, & addita cerâ, ac theriacâ fiat unguentum; aut ſequens emplaſtrum, ℞ bdellij, gummi arabici an. ℥ j. ſeminis rutæ, *Emplaſtrũ.* agni caſti, centaureæ minoris, origani, calaminthi, abrotani, caſſiæ ligneæ, ameos an. ʒ j. therebentinæ q. ſ. fiat emplaſtrum, vel ex trypheræ, ac theriacæ æquis quantitatibus; aut cucurbita magna, cum flamma copioſa ſub umbi- *Cucurbita.* lico affixa, violenter detrahatur, quia incantamento ſimile eſt. Suffumigia *Suffitus.* præterea ex myrrha, ladano, gallia muſcata, euphorbio, laſere, & ligno aloës parantur, niſi caput ſit læſum.

Utero immittuntur peſſi hac ratione confecti. ℞ caricarum pinguium exactè contuſarum, ut grana non percipiantur ℥ ß cumini ʒ ii. ſpumæ nitri ʒ j. *Peſſus.* mellis parum, fiant peſſi. Secundus recipit foliorum rutæ, pulveris cumini, nitri an. ʒ j. mellis q. ſ. Tertius bdellij ℥ j. ß, xylobalſami, carpobalſami, coſti an. ʒ j. origani, cymini an. ʒ ß, olei nardini, ruthacei an. q. ſ. miſce; qui peſſi per noctem integram retineantur, ac ſi acres fuerint, lacte immergantur. Cum- *Iniectio.* primis tamen accommodatus eſt hic uterinus clyſter. ℞ foliorum origani, viticis, rutæ an. m. ß, aniſi, ameos, cinnamomi, coſti an. ℥ ß olei, & vini an. lib. ß fiat decoctio ad vini conſumptionem, cui percolatæ adde hieræ picræ, aut Archygenis ℥ ß. Subinde obſtetrix illitum digitum inſerat, incumbenteſque ſanguinis grumos, ſenſim diſſolvat, ac educat, poſteaquã fœmina in balneo, aut inceſſione fuerit; fugienda tamen ſemper ſunt ut adverſiſſima, quæcunque adſtringendi vires poſſident. Intus per os aſſumuntur potiones ejuſdẽ virtutis; ut *Intus ſumenda.* ℞ malorũ Perſicorum nucleos xx. contundantur cum duobus vitellis ovorum,

quibus adde galangæ, piperis, cinnamomi, zinziberis, cariophyllorum, croci nucis myristicæ an. ℈ ii. sacchari, & vini optimi q. s. ferveant parum, & calidi ℥ iiii. mulieri propinentur facta sæpius residentia; prodest etiam stillatitia aqua, aut oleum ex ligno Guaiaco, ebeno, ammoniaco, succino, styrace, aut therebentina arte chymica parata, quarum guttæ iiii. aut v. exhiberi possunt in ℥ iii. præcedentis decocti, aut aquæ vitæ seu theriacalis, cujus varias descriptiones reperies supra c. de uteri doloribus, & miræ operationis sunt in hoc casu; vel ℞ quatuor seminum calidorum an. ʒ ii. florum camomillæ p. ii. vini optimi Hispanici, aut Malvatici lib. ii. leviter bulliant, ac colaturæ bibat, ℥ vj. aut ℥ iiii. Hippocratici.

Vteri roboratio. Quartò & ultimò ijs, quæ ventriculum conrfimare, ac simul flatus dissipare valeant, ut tabella una vel altera, diacimini, diagalangæ, dianisi, aromatici ros. diacalaminthes, diaspermaton, diacurcumæ, diamarthæ Avicennæ, & *Rotulæ.* desuper bibat ℥ j. vel alteram vini generosi, aut supradicti decocti, vel cochleare j. aquæ theriacalis; *Opiata.* vel sequens concinnetur opiata ℞ corticis citri, radicis eringii, florum aranciorum conditorum an. ℥ j. specierum aromatici, rosar. diacalaminthes, diaspermaton, aut diagalangæ, aut ʒ j. confectionis saccharatæ, anisi aut cariophyllorum ʒ ii. cum sirupo de corticibus citri, fiat opiata, cui adde si patiens non recusat, theriacæ ʒ ii. Aut ℞ diacurcumæ, diagalangæ an. ʒ iii. *Morselli.* conservæ florum aranciorum ℥ ii. sacchari dissoluti in succo rutæ purificato q. s. fiant morselli. Aut quatuor seminum calidorum, baccarum lauri an. ℥ ß galangæ, zinziberis an. ʒ ii. anisi incrustati ℥ ij. sacchari dissoluti in aqua rutæ q. s. fiat confectio per tabellas; utile est assumere singulo mane ʒ ii. theriacæ vel mithridatij cum ℥ ii. vini, aut cum aqua cinnamomi, aut guttas aliquot aquæ anisi, cinnamomi, cariophyllorum, vel macis arte chymica paratæ. *Sudorifica.* Aut species seu pulveres supradicti quibus magis ea forma arriserit exhibentur a. ʒ ß ad ʒ j. cum modico vino. Attamen mirum in modum in hoc genere prodest sudare ex decocto chynæ, sarsæ, aut ligni Indici, nam & flatus dissolvit, & ventriculum, uterum, ac universi corporis partes strenuè roborat; plura hic poteris transferre, ex c. de flatuoso mammarum tumore, & de uteri doloribus.

De uteri inflammatione.

CAP. XXI.

Definitio. IDem est partem aliquam inflammari, ac si peruri, succendi, ignirique dicas, est autem propriè uteri inflammatio, quam Græci phlegmone vocant, tumor præter naturam, ex affluente sanguine in aliqua uteri parte collectus cum dolore, rubore, tensione, renixu, ac pulsatione, si materia crescit, & pus conficitur, quia tunc omnia symptomata excandescunt. Scire autem licet in inflam- *Pars affecta* matione è cava per tenues non in uteri capacitatem, sed in illius substantiam sanguinem effundi, nec purum semper sanguinem, sed interdum flava bile, pituitâ, aut melancholiâ perfusum: duplicem quoque esse inflammationem siccam unam, quando nullo affluente humore calor nativus effervescit, quæ veluti febris est membri, ac *phlogosis* nuncupatur: humidam alteram, quæ ex calida fluxione membrum occupante originem trahit, de qua cumprimis sermo hîc institutus est, in eaque considerandum, an humor jam putruerit, an solum acris sit, vitietur in parte, & incalescat, ut docet Galenus 2. ad Glauc.

Distinctio. Differt à suffocatione ex utero calore nimio, & febre ardente, quam perpetuò habet comitem: à gravidatione, dolore, duritie, & calore: *Causæ.* fit à causis externis, ut ex percussione, casu, abortu, partuve sinistro, ut idem Galenus autor est; *lib. de humoribus.* aut etiam ex concubitu rationis metas excedente, unde uterus ardet, ac debili-

debilitatur; præterea ex sessione in sella duriori, ambulatione longa & intensa, præsertim instantibus menstruis; ex frigiditate externa prohibente transpirationem, aut flatuum copiâ, vel exulceratione, & dolore, vel cucurbitularum applicatione supra uterum, ab his enim omnibus uteri calor intenditur, & ipse debilior redditur. Internæ causæ sunt multus sanguis fervidus, qui ex alimento abundat, & ex vena cava per capillares effunditur, aut qui retinetur post partum, vel certe dum ad menstruas purgationes fluit. Arabes, quos sequitur Valescus, & Mercurialis nimiam seminis retentionem addunt, quibus assentire nequeo, quia quantumvis retineatur semen, uteri substantiam non permeat, sed intra vasa, aut in uteri capacitate putrescit, ubi potius convulsionem aut suffocationem concitat, quam inflammationem, quippe non aliunde quodlibet membrum solet inflammari, quam à superfluitate proprij nutrimenti.

Signa. Signa triplicia numerantur, quædam inflammationem ostendunt, quædam tempora ipsius; alia partem affectam, & inflammationem quidem produnt, dolores ardentes juxta loca muliebria, & pubem ac imum ventrē, coxas, lumbos, qui etiam ad claviculam porriguntur, ac si magna fuerit septi compressio, suffocatione premuntur fœminæ, si minor magna saltem adest respirandi difficultas, unde Medici parum exercitati pleuritidem esse autumant, non advertentes intenso peritoneo, quo uterus superiori parte alligatur, necessariò septum etiam distendi. Hippoc. qui tam fallere, quam falli nescit, alia addit signa, quod nimirum menses occultantur, aut pauci fiunt, cervix multis tenuibusq; venulis instar aranearum telæ variegatur; venter incenditur ac nunc durus, nunc mollis est, nunc etiā tumidus, ut quodammodo pręgnans videatur, vomit post cibum, animo linquitur, & dolores sentit, ac, ut scribit exactissimus Gal. capitis dolor adest, potissimū in parte postica, & in radicibus oculorum ob vapores putres eò ex utero ascendentes, nonnunquā etiam convulsio, & affectiones ventriculi per cōsensum affecti, sed & acuta febris perpetuus ei comes existit, ob maximā cum corde per arterias sympathiā; pulsus initio magnus, celer, deinde parvus, debilis, creber. Quæ omnia symptomata in augmento ingravescunt, nam dum pus conficitur, dolores & febres magis accidunt, præsertim exacerbantur dolores ventris pulsatiles, deliria, animi deliquia, singultus, extremorum frigiditas, retentio excrementorum, & capitis cruciatus, febris cum horrore, non quia intermittens, sed ob retractionem caloris, & spiritus ad interiora, quæ magis sub vesperum accidunt, accessiones inordinatæ, dentium stridor, quæ omnia indies acerbiora fiunt, donec confecto pure mitescunt, ac denuò exacerbantur, cum abscessus jam jam rumpitur; & tunc pubes intumescit, inundatio in utero percipitur, & urina ac alvi excrementa supprimuntur, facto ex pure juxta partem affectam impedimento. Atq; hæc quidem si in suppurationem desinat, verum si discutiatur, quod semper optandum (nosti tu enim inflammationes aut reprimi, aut discuti, aut in pus verti, aut indurari) symptomata quiescunt, & tumor aboletur, sin autem in scyrrhū convertatur, febris ac dolor, reliquaq; symptomata mitiora fiunt, tumor tamen, & renixus, gravitasq;, ac corporis segnities permanent: si in hydropem evadat, ventris moles vacua apparet, alvus aqua impletur, umbilic⁹ prominet, osculū uteri gracile fit, superiora corporis attenuantur, somnus profundus, ac sensuū obtusio, caligo, & sudor frontis, sitit, cibū aversatur, alvi excrementa olida fiunt. Adhæc contingit nonnunquā inflammari partē anticam, quæ vesicæ adhæret, & tunc in pubem dolor inclinat, & urinæ difficultas adest, aut stillicidium; parte verò posteriori, qua recto intestino incumbit, inflammatâ, dolor lumbos infestat, & circa spinā magis hæret, & alvus supprimitur; quod si latera uteri inflāmentur, inguina distenduntur, & crura gravātur, ægrè moventur, & interdū claudicare coguntur, aliquando in superna fundi parte inflāmatio est, ac tunc min⁹ dolet, sed partes umbilico circūjacentes, dolore, pondereve cruciantur; demū si in uteri ostiolo, cervice, aut juxta pudendū inflāmatio fit, evidēs signū ex tactu desumitur, quia obstetricis digito immisso, ostiolū durū, rigidū & ardēs percipitur maximè

2. de morb. mul.

Lib. de humoribus & 6. popul. p. 1 cap. 2.

Signa temporum, inflammationes uteri.

Febris cum horrore non intermittēs

Terminationum signa.

Signa partus affecta.

maximè si speculo matricis locus dilatetur, tumor oculis sese objicit; ac tandem in ea parte quæ inflammationem patitur magis dolor intenditur; quod si universa uteri substantia inflammetur, totus uterus undequaq; inflammatione obsessus pulsatilem cruciatum sentit. *Signa humorum.* Jam verò si ex fervido tenuique sanguine fiat, lingua nigrescit, sitit, deliratque fœmina, & urina rubea apparet, vel cum lividitate subrubra, pulsus magnus, plenus, undosus, venæ tument: si ex flava bile, oculi flavent, sitis est ingens, inquietudo, anxietas. *Prognostica* Malum hoc, inquit Fernelius, in cervice, quam in utero, frequentius, quia carnosior, at in cervice, & ore ipsius uteri minus periculosum, quia remediis expositum: adhæc major inflammatio, & quæ plures uteri partes occupat, minore deterior; sudor gelidus, vocis interceptio, cum animi deliquio pessimum; potissimum si reliqua symptomata exacerbentur viribus labantibus, ac pulsu inæquali, mortem portendunt; Inflammatio uteri aliquando degenerat in Erysipelata, œdema, scyrrhum, rarò in cancrum, rupto abcessu si pus exierit album, leve, æquale ac boni odoris, bonum: si variegatum ac substantiæ diversæ, & pravi odoris, malum, fluxus ventris, & copia urinæ inflammationi superveniens, bonum.

Curatio. Duplex curandi scopus, prohibere id quod fit, & auferre, quod factum est; primum completur diversionibus, secundum repellentibus, discutientibus, ac suppurantibus. Erunt itaque quinque remediorum genera oportuna. *Victus tenuis ac frigidus.* Primum victus tenuissimus, ac refrigerans; ac primis quidem diebus satis erit pro cibo cremorem ptisanæ exhibere, aut cucurbitam cum saccharo bullitam, & omphacion, lactucam, endiviam, seu scariolam coctam addito oleo, sale, & aceto; vel brodium ex iisdem herbis paratum in jure pulli: & panem lotum cum conserva ros. à tertio die conceduntur ova sorbilia, ac pulli gallinacei caro. *Potus.* Potus esto aqua hordei, vel cocta cum coriandro præparato, aut scorsonera, vel in qua aurum ignitum fuerit sæpe extinctum aut vinum granatorum, aut aqua hordei, vel stillatitia endiviæ, acetosæ, viol. aut certè secundana cerevisia: à vino penitus abstinendum. Constituatur patiens in cubiculo obscuro, & frigido, quies imperanda, maxime crurum, quæ ab omni motu prohibeantur, vigilet quantum potest, quia inflammationes internæ, *Inflammationes internæ à somno augentur.* dicente Galeno, à somno augentur, caveat etiam ab animi perturbationibus ac Venere. *6. Epyd. 4. 17.* Alvi excrementa, si naturæ compulsu non evacuentur, molli educantur clystere.

Aversio & evacuatio. Secundo iis, quæ simul avertere, & evacuare valeant, quod primum fiet *Sang. missio* sanguinis missione, ex altera, vel utrâque basilicâ juxta virium robur; postea ex pedibus, si ex laborioso partu, vel abortu, vel ex mensium suppressione citra plenitudinem, aut post largam sanguinis ex quavis parte perfusionem, oriatur, quod fieri Galenus jubet. *13. meth. 19. & de sang. miss. 18.* Quippe tunc credibile est sanguinem in toto non redundare, licebitque non secunda die duntaxat, verumetiam tertia, & quarta detractionem repetere juxta vires, ætatem, habitum corporis, & tempus anni, quin etiam cucurbitulæ cum scarificatione coxis applicentur, & vomitus provocetur, cathartica verò minimè adhibenda, quantumcunquè alius à sanguine humor redundet, ne ad affectam partem magis trahant, & inflammatio augeatur; exhiberi tamen potest lenitivum, quod diuretica nequaquam recipiat. *Sirupi.* Præmissis itaque sirupis viol. acetoso, endiviæ, portulacæ, cum aquis cich. agrimoniæ, sonchi, viol. ac similibus, boli conficiantur ex uncia una vel altera cassiæ, vel tamarindorum, cum saccharo, aut eadem lenitiva in ℥ iiii. decocti florum cord. dissolvantur, vel ℥ ii. mannæ in jure gallinæ; aut apozemata ex supradictis herbis, & radicibus earundem cum tamarindis, & saccharo concinnentur.

Topica. Tertio topicis ac primum iis, quæ repellant, in quem finem sedeat fœmina usque ad umbilicum in aqua tepida, cui rosaceum sit admixtum, & imo ventri ac lumbis lana oxyrrodino imbuta imponatur absque ligatione; aut sequens cataplasma ℞ foliorum plantaginis, vitis, polygonii, portulacæ an. m. j. pistentur diligenter, & panno lineo excepta, prædictis locis applicentur, quibus addi potest

potest farina fœnugræci, seminis lini, hordei, & fabarum; aut si Erisypelatosa fit inflammatio, quod ex igneo calore percipies, adjunges umbilicum Veneris, *Gal. ad Glauc.* Jhoschiamum, nympheæ flores, & papaveris semina aut folia; Galenus laudat hoc emplastrum. ℞ balaustiarum, corticum mali granati an. ℥ j. coquantur in vino austero aut sapa, contundantur, & adde succi sempervivi, solani, aut plantaginis ℥ ii. farinæ hordei ℥ j. ß misce; hoc etiam dolorem sedat, & digerit, radicis altheæ. malv. an. m. j. ß fol. viol. meliloti an. p. j. coquantur, contundantur, ac per cribrum extrahantur, & adde farinæ hordei q. j. seminis lini q. ß olei ros. q. j. misce, fiat cataplasma, semper aliquid decoctionis addendo. Ad hæc ex oleo ros. myrthino, cum succo plantaginis, & aceto injectiones parentur, quia citius ad locum affectum perveniunt; *Iniectiones.* aut ℞ foliorum plantaginis, Nympheæ, solani, endiviæ an. m. j. ros. rub. p. ii. coquantur ad tertias, & adde olei myrthini ℥ j. aceti ℥ ß, in uterum injicito. Pessi insuper ex iisdem herbis contusis, aut ex succo earundem cum oleo ros. & aceto ritè parantur; *Pessi.* & per sedem hic clyster injiciatur: ℞. radicis altheæ ℥ ii. foliorum malvarum, viol. lactucæ, florum nympheæ an. m. j. seminis cucumeris, aut peponis an. pug. ii. prunorum numero xii. seminis lini, florum viol. an p. ii. coquantur ad tertias juris ℥ vj. adde olei ros. viol. an. ℥ ii. misce, fiat clyster in pauca quantitate, ne compressione dolores concitet. At si vehementissimus adsit cruciatus, quem omninò mitigare oporteat in uterum projice lactis caprini, vel ovilli ℥ iiii. cum g. iii. *Doloris sedatio.* opii, vel camphorę, aut aquę arnoglossę ℥ iii. cum ʒ ii. collyrii albi Rasis, aut hoc pessarium uteri osculo apponatur; ceræ albæ ℈ iiii. medullæ cervi ʒ j. adipis anserini ʒ j. ß croci g. x. misce, ac linteo excipe, aut pessus aureus à nobis sæpius inculcatus, qui ferè ex superioribus fit medicamentis, additis ii. vel iii. vitellis ovorum, & æsypi ʒ ii. aut tria capita papaveris albi, coquantur in lib. j. sapæ, aut vini austeri ad tertias, tunc rejectis capitibus reliquum coletur, & adde galbani, myrrhæ, thuris, opii, an. ʒ ß, cassiæ ʒ iii. singula per se terantur, & paulatim decocto misceantur, donec ad mellis spissitudinē redigantur, tunc adde ęsypi, medullæ cervinæ, adipis anserini an. ʒ iiii. diligenter misceantur ac serventur, tempore utendi, eam quantitatē, quam volueris, oleo ros. dilue, ac subdito in pessarii forma; aut fiant pessi ex contusis herbis frigidis, supra jam recensitis, additis assungiis, & oleis, plura alia mutuabis ex Aëtio; *Lib. 16. c. 83* ex prædictis cum capitib. papaveris incessiones, & evaporationes conficies; vel pubi imponatur mica panis madida in lacte vaccino, oleo ros. vel camomillæ, vitellis ovorum, & croco.

Quartò ubi curatio processerit, considerandum an ad discussionem tendat, *Signa discussionis.* quod ex declinatione inflāmationis, & doloris sine ponderositate cognoscitur, ac ex deficiente pulsatione, quæ in tumore præerat, dicente Guidone, *Tract. 1. de apostem. d. 1. c. 1.* tunc cibi liberius concedantur, & ea administrentur medicamenta, quæ laxare, & omninò discutere valeant, quod fiet suprà jam dictis remediis, detrahendo de frigidis & addendo in balneo, & incessionib. rad. & fol. malv. altheæ, folia salviæ, pulegii, *Discutientia medicamenta topica.* anethi, ac flores camomillæ, aut sequens cataplasma, radicum altheæ, lilior. an. ℥ j. folior. malv. m. j. arthemisiæ m. ß contundantur, & per cetaceum extractis adde farinę fabarum, hordei an. ℥ j. pinguedinis suillę, butyri majalis an. ℥ ii. olei camomillę liliorum an. ℥ j. misce, quibus addere poteris caricas, & dactilos contusos, semen fœnugræci, ac similia, quæ pubi applicentur, vel emplastrum de meliloto, aut diachylon gummatum; locellis verò hic pessus subjiciatur, medullæ cervinæ, butyri recentis, adipis anserini, gallinacei an. ℥ j. caricarum contus. num. vi. olei camomillæ q. s. fiat massa pro pessis, aut loco caricarum ponatur ladani, & styracis an. ℥ ß. At si in abcessum & suppurationē inflammatio convertatur, *Hipp. 7. aph. 8.* quod in externis inflammationibus melius esse quam in internis Hipp. retulit, id depræhendes ex superius jam commemoratis signis, & quia dolor internus adest, pulsatio, & caloris incrementum. Puris verò jam confecti indicia sunt, *Confecti puris signa.* levitas affectæ partis, doloris mitigatio, remissus calor, eminentia loci, *P. lib. 4. c. 18 A. 3. 4. trac. 1. c. 21. Guid. cit.* qui sæpe in mucronem fastigiatur, ac si digitis premitur, veluti inundatio percipitur, & mucronis illius color albescit, ut Paulus, Avicenna, & Guido docent, tunc quidem maturationem ac ruptionem molliri omninò

studebis,

ſtudebis, ne uteri ſubſtantia corrodatur. Fiet id, nuperrime jam dicto cataplaſmate, ſi majorem addas farinæ, & caricarum quantitatem, ut vim emplaſticam majorem ſortiatur, & cutis ſpiraculis obſtructis, ſpiritu, caloreque nativo cohibito, non jam diſſipetur, ſed intro remeans pus conficiat, qua ratione quæcunque diſcutiunt, ſuppurantia reddi poſſunt, aut ℞ caricarum numero xii. coquantur, contundantur, & adde muſcilaginis altheæ ℥ ß, farinæ ſeminis lini, fœnugræci, tritici an. ℥ j. olei camomillæ, ℥ ii. vitellos ovorum num. iii. miſce, quod ſi nec ijs quidem rumpatur, prædictis adde, fermenti acris ℥ j. aut ſtercoris columbini, ſeu ſeminis ſinapis ℥ ß; aut ℞ mellis, fermenti acris an. partes æquales, ſtercoris columbini partem mediam; aut caricarum ℥ j. foliorum ruthæ m. ß, coquantur, contundantur, & adde adipis anſerini ℥ j. pulveris radicis Ireos ʒ ii. nitri ʒ ß, miſce, fiat peſſus, imperanda etiam tuſſis, ſternutamentum, ac violentus motus, vel ſi abceſſus fuerit in uteri cervice, idoneo ſcalpello aperiatur, quod fiet, ut monet Aëtius, ſi duo habeat crura ſibi occurrentia, cuſpidemque includentia, & parti jam applicitum aperiatur, ne in tranſitu lædat; vel ſi cuſpis ipſa intra cannulam contineatur, veluti Guidonis forfex.

Maturativa ſive ſuppurantia.

lib.16.c.86.

Quinto rupto jam abceſſu, cujus rei indicium eſt, excretum pus, & doloris, ac tumoris ſubſidentia; ſi per veſicam pus excernatur (quod plerumque fit, ob magnum quem habent invicem uterus & veſica conſenſum, & vicinitatem; ita ut ſæpe etiam urina per uteri cervicem tranſcoletur, & fœminæ exiſtiment ruptam eſſe veſicam) adjuvatur puris excretio potu emulſionum ſeminum frigidorum in lacte aut aqua viol. ſeri caprini cum ſaccharo, aut ſirupi violati, vel exhibetur ℥ j. caſſiæ fiſtularis. At ſi per rectum inteſtinum tranſfluat clyſteriis utitor, ex aqua mulſa vel hordei cum ſaccharo, aut ex lib. j. aquæ plantaginis cum ℥ j. aluminis, & ℥ ii. ſacchari, vitanda ſemper oleoſa. Verum ſi per ſinum pus erumpit, & laudabile eſt, ijdem clyſteres utero injiciantur, in minori tamen quantitate, aut lentium, & corticum malorum granatorum, ac roſ. decoctum cum ſirupo roſ. Et ſuperius dicta cataplaſmata exterius ſemper adhibeantur. Tandem ulcus curabitur per ea, quæ abluunt, & calorem temperant, ut crebrâ lactis per uterinum clyſterem infuſione, aut etiam mulſæ, vel aquæ hordei, aut cremoris ejuſdem cum ſaccharo: decocto lentium, & malv. cum ſaccharo; vel aquæ aluminoſæ, & portulacæ, æquis portionibus. Porrò ſi intra uterũ abceſſus rumpitur, & inter inteſtina, ac peritonæum pus colligitur, exploratur id, quia ſedatis inflammationis ſymptomatibus tumor circa illas partes elevatur, quo in caſu cutis attenuanda, & eruptio ad ſuperficiem tendens, qua parte effluxum commodiorem fore ſperamus, quod etiam natura elevato tumore monſtrabit, in ſummo apice diſſecanda. Interim diureticis purgativiſque apozematibus utendum; ab ijs verò quæ menſes provocant, toto curationis tempore abſtinendum. Quod ſi egrediens pus fœtidum ſit, variegatum aut inæquale, curatio petenda erit, ex c. de uteri ulceribus.

Pus collectũ intra inteſtina per peritonæum.

Scholium.

Galenus lib. de ſang. miſſ. uteri inflammationes magis quam renum, à venis incrure ſectis juvari ſcribit, quod idem confirmat 13. meth. c. 11. quibus in locis ſecandæ venæ rationem præſcribit, tum in ſuperioribus, tum in mediis, tum etiam in infimis corporis partibus; ita autem ſcribit renibus, & veſica, pudendo, & utero ſic habentibus eas, quæ in cruribus ſitæ ſunt, ac potiſſimum circa poplitem, ſin minus eas, quæ ſunt juxta malleolum, inſcindere oportet. Paulus tamen & Aëtius in uteri inflammatione cubiti venam ſecant. Medius ſe inſerit Avicenna, qui ſentire videtur Galenum vacuandi gratiâ venam poplitis, Paulum, & Aëtium, revellendi cauſa baſylicam ſecuiſſe, quod fieri omninò debet in abundantia ſanguinis, & ubi non veremur menſtruorum detentionem, nam ſanguinis miſſio ex baſylica, initio inflammationis fluxum prohibet ad locum inflammatum, deinde miſſione ex ſaphæna,

Vtra in inflammatione uteri, & partium inferiorum, vena ſit ſecanda, baſylica an ſaphæna.

Cap. 18.

P. lib.3.c.64 Aët. lib.16. cap.83. Avic. 4. 3. tract. 4. cap. 12.

phæna, sanguis in parte ipsa aut proximis contentus educitur ratione communitatis, verba Avicennæ sunt hæc: Et rectius quidem est in principio, ut phlebotometur basylica, nam prohibet effusionem materiæ; Subsequenter adhibeatur phlebotomia saphænæ, ut eradicetur sanguis ab apostemate. *Cum igitur Galenus lib. de sanguinis miss. dixisset, in recentibus inflammationibus renum, & inferiorum partium mittendum esse sanguinem à superioribus, in vetustis ab inferioribus, ut legenti planum est, postea subjunxit uteri inflammationes levari venis in crure sectis, ac si dixerit etiam, si utræque secandæ sint, non tamen auxilium persentitur, quoad servato ordine inferiores vulnerentur, ac post revulsionem sequatur etiam evacuatio. Cum autem in lib. meth. eandem sententiam inculcavit, de ea inflammatione, quæ citra plenitudinem fit, intelligendus erit.*

De uteri Erisypelate.

CAP. XXII.

ERisypelas sive ignis sacer, est tumor rubeus, qui à bilioso sanguine originem obtinet, multò inflammatione calidior, magisque flavum colorem repræsentans, & si tetigeris, facilè sanguis subterfugit, rursusquè illabitur, & si febres interdum, ac dolores inferat, non tamen dolet veluti inflammatio, neque pulsum invehit, aut tentionem tantam, ut hinc dissidium componas inter Galenum, qui non dolere scribit, & authorem definitionum medicinalium, qui dolorificum esse tumorem affirmat: nam ut ex eodem ipso Pergameno colligitur, non ita magnam infert tentionem, pulsum, ac dolorem, ac inflammatio, præsertim, quando exquisitum est Erisypelas, per solam cutem diffusum, nil inferiorem carnem molestans, ad differentiam ejus inflammationis, quam superiori c. descripsimus, quæ ipsius uteri substantiam penetrat, & à sanguine fit solo, vel certè perfuso bile, pituita, aut melancholia; cum Erisypelas potius à bile fiat, sanguine tenuiori delibuta: nam cum sola flava bilis in utero substiterit, herpetem potius excitari certum est. *Definitio.*

Gignitur Erisypelas in utero ab ijsdem causis externis, à quibus inflammationem oriri cit. c. prodidimus, à flava verò bile & sanguine calidioribus quam oportet, & una commixtis tanquam à causa interna, vel certè à sanguine effervescente & secundum substantiam tenuissimo. Quod si Galenus lib. de morb. differentiis à flava bile Erisypelas fieri dixit, ibi procul dubio per bilem flavam sanguinem calidissimum tenuissimumque, & effervescentem intellexit, non verò humorem illum substantiâ quidem tenuem, qualitate verò atque potentiâ calidum siccumque ex eo, quod in alimentis assum ac veluti ustum est genitum, & quasi sanguinis spuma apparet, talis enim humor cum à sanguine secretus fuerit, nec jam amplius ei commixtus, pro sua tenuitate vel crassitie varia creat herpetis genera, uti jam diximus. *Causa.*

Cognosces uterum Erisypelate infestari, quoniam tumor fit à pedibus exorsus, qui ad crura, & lumbos procedit, ac procedente tempore intumescit etiam venter, & mammæ ob uteri cognationem, & rigor ac febris fœminam corripit, tumor totum occupat corpus, rapto scilicet animali spiritu ad uterum vi doloris, dolent genua, & toto corpore fœmina perfrigeratur, quia Erisypelas uteri, instar cucurbitæ spiritus & humores undique trahit, idcircò uti in febre lypiria exteriora frigent; Adest etiam debilitas, acquiescere non potest, sed jactat seipsam præ dolore, qui ex imo ventre & laterum mollitudine ascendit ad lumbos, postea sursum vergens ad præcordia, & pectora, & caput, & mori sibi videtur exhaustis utique spiritibus animalibus, reliquis etiam, ac humoribus universis revocatis ad centrum corporis. Quum autem remiserit malum, torpor occupat manus, aliquandò etiam inguina, & crura, & poplites, *Signa.*

& livida fit, & modico quandoque tempore sibi melius habere videtur; deinde rursus eadem patitur, & corpus pustulis impletur, & facies rubet, & siti cruciatur ingenti, ac fauces siccæ sunt, & recta cervice spiratio fit; & in poplitibus interdum lividæ fiunt, at quando amplius tempus fuerit progressum, intumescit magis, & tota perfrigeratur, & spiritus densus fit, & cum animi deliquio, ac debilitate tristatur, & mente non constat, & assistentes putant aquam inter cutem pati.

Prognostica. Hic morbus si prægnanti contingat, lethalis est, teste Hipp. pluribus in locis, si non prægnanti, curata sanatur. Paucissimæ tamen etiam ex non prægnantibus evadunt: possunt tamen nonnunquam & fœtus, & matres servari. *1. de morb. mul. 4. & 12. 2. de morb. mul. 18. 5. aph. 43.*

Distinctio. Distinguitur ab inflammatione uteri, oculorum flavitie, ingentissima siti, inquietudine, & anxietate, & quia minorem quam inflammatio dolorem infert, præsertim quando Erisypelatis materia profunda non est, sed inter duas cutes existit, ut verbis utar Avicennæ; Quæ quidem signa ferè omnia fallacia sunt ad distinguendum, nisi quod mitiora in inflammatione reperiuntur quam in uteri Erisypelate: idcirco, Mercatus hosce duos affectus uno, & eodem cap. compræhendisse mihi videtur, & quia indicationes ferè sunt eædem, neque curatio admodum dissimilis.

Curatio. Erisypelas quantum ad victum, & totius corporis evacuationes attinet, perinde ac inflammationem curare oportet, nisi quod si impurum fuerit, ac phlegmonosum, & à sanguine non admodum tenui ortum, sanguinis missione occurrendum ei erit: si verò exquisitum fuerit Erisypelas, à sanguinis missione abstinendum, potiusque purganda bilis est: nunquam tamen copiosis evacuationibus utendum, si gravida fuerit mulier; quia venâ sectâ abortit, præsertim si major sit fœtus: & utero gerentes, à quarto usque ad septimum duntaxat, medicandę sunt, idcirco lenitiva potius, & refrigerantia administrentur; neque utique victus tenuis, qualis convenit ijs, quæ internas patiuntur inflammationes, imperetur, nam teste Hipp. ijs, quibus non convenit, est periculosus; non convenit verò gravidæ, febre, & acuto morbo correptæ, quia quodvis peccatum gravius ferunt, quam quæ non sunt gravidæ; potius igitur clysteriis refrigerantibus alvus leniatur, sanguinis missio repudietur; victus sit moderatus, ac refrigerans. Quod si mulier utero non gerat, victu utatur tenuissimo, ac refrigerante, serapiis, qui eandem vim habeant: sanguinis missione conveniente, & medicamento purgante, præsertim ubi Erisypelatis cauma nonnihil deferbuerit. Syruporum, & catharticorum materiam mutuabis ex c. præcedenti. *1. aph. 4. & 9.*

In topicis apud præcipuos scriptores variatum est, nam Avicenna ijs utitur refrigerantibus, quæ simul vehementer adstringunt & exsiccant, scoria plumbi, carbonibus è cortice pini cum sevo, & oleo myrthino. Galenus vero, & Paulus ex opposito omninò sentiunt refrigerantia ac humectantia, absque ulla adstrictione convenire, qualia sunt lactuca, polygonium, lenticula palustris, psyllium, portulaca, seris, vel sempervivum, quibus assentitur inter Pœnos Rasius summo semper in honore habitus; qui videntur ab ipsa morbi naturâ curationis scopum, indicationemque sumpsisse. Nam Erisypelas à ferventissimo humore, eodemque sicco provenit, nempe à tenuissimo sanguine, cui flava bilis sit admixta: omnis autem morbus per contrarium tolli debet: consequens igitur est calidum, & siccum tumorem refrigerantibus, & humectantibus curandum esse, quæ tamen tanto sint frigidiora, quanto est major Erisypelatis, quam inflammationis fervor. Abdomini igitur, & lumbis applicentur frigida, & humida medicamenta, & quæ partium tenuitate corpus uteri subire queant, ut psyllium conquassatum cum aqua citrulorum: rasura cucurbitæ, vel citruli: portulaca trita, & quæ superius recensita sunt, succus cich. umbilicus Veneris. Aut ℞ succi plantaginis ℥ j. olei ros. ℥ iii. lactis muliebris ℥ ii. misce, ac frigida actu applicentur, & superponantur folia lactucæ, aut vitis. Et antequam linthea exsiccentur, denuo madefiant; Reliqua localia sunt petenda ex sup. cap. 3. remed. genere. *3. 4. c. 5. G. 2. ad Glauc. P. l. 4. c. 12. R. lib. divis.*

Quarto

Quarto, ubi Erisypelatis fervor mitigatus fuerit frigidis medicamentis ea misceantur, quæ leviter discutiant, solet enim plerumque Erisypelas per resolutionem terminari, addatur igitur aqua solani, camomillæ, aut succus coriandri viridis sive recentis: aut adhibeatur emplastrum de oximelite seu de farinis, cum farina fœnugræci, nam quamquam initio calorem, & inflammationem fœnugræcum auget, tamen in fine deposito jam fervore strenuè resolvendo mirificè curat, dicente Galeno in lib. de simpl. med. fac.

Lib. 8. c. de fœnugræco.

De scyrrho uteri.

CAP. XXIII.

DE communi, ac generali scyrrhi naturâ, generationis modo, & quod alter, Galeno dicente, exquisitus sit alter non exquisitus, c. de mammarum scyrrho plus satis scripsimus, reliquum est nunc dicere, scyrrho uterum obnoxium esse, tum quia ejusdem caro crassa est, tum etiam quia semel admissas fluxiones tenaciter servat. Uterque autem tàm exquisitus, quàm non exquisitus dupliciter fit, nam vel uteri pars aliqua tumorem concipit, vel totus uterus: & rursus vel in cervice contingit, vel in fundo uteri, interdum in parte internâ, quandoque in extimâ: alij ab initio fiunt, & derepente, ut nulla evidens causa præcesserit; alii ex indurata inflammatione. Morbus est in magnitudine, intemperie, & soluta continuitate. Fit à causis externis, ut vitæ intemperantia, ac frigidorum ciborum esu, vel quia fœmina dum calidis humoribus abundat, frigori sese exponit. Internæ causæ tres maximæ sunt atque potissimæ. Fit enim primum ex collectione naturalis melancholię etxra venas, quæ exquisitum generat scyrrhum: Secundò ex inflammatione, quæ neque dissoluta est, neque in abcessum conversa, sed in lapidosam naturam mutata, quod propter medici, aut chirurgi imprudentiam crebrò accidit, cum inflammationes, aut erisypelata plus justo refrigerant, adstringuntve repellentium immodico usu, aut nimis discutientia œdemati, similibusve tumoribus temerè applicant, à quibus tenue, ac vaporosum digeritur, crassum ac terrestre lapidis instar concrescit, aut si ipsa fœmina, dum calidis tumoribus vexatur, in frigore sedet, aut frigidâ aqua imprudenter utatur. Tertiò, ex qualibet materia crassa indurata, ut pituita viscida, gypsea, & condensata. Quarto cum melancholiæ naturali alius permiscetur humor, maximè pituita, cujus adhæsu crassior, tenaciorque evadit; at si assatus sanguis attrave bilis commisceatur, tunc non exquisitus gignitur. Meminit Aëtius alterius tumoris, quem Paulus sceleroma vocat, & est induratio, quæ in uteri cervice, potissimum obvenit, elevationem scyrrho similem habens, sed minus renitentem, & cum mediocri dolore; quæ ultima verba faciunt, ut mihi persuadeam nomine sceleromatis non exquisitum scyrrhum hosce autores insinuasse; à Mercuriali scyrrhosis dicitur.

2. ad Glauc. *Species morbi.* *Causæ.* *Aët. lib. 16. c. 84.* *P. lib. 3. 86.* *Sceleroma.* *Lib. 4. de morb. mul. c. 19.*

Affectus sensui obvius est, tactui enim renititur tumor ipse, durus ac sine dolore, adest crurum totiusque corporis segnities, menses initio supprimuntur aut diminuti fluunt, aut fœminæ, crescente malo, sanguinis magno fluore per intervalla divexantur, apertis nimirum plus justo venarum osculis, aut utero nequeunte consuetam sanguinis copiam suscipere ac retinere, sæpe etiam adjungitur oris fœdus odor, ipsiusque exulceratio, genuum impotentia, ac pedum tumores sicuti in stomachace, & sceletyrbe, tandem non probè curatas, sequitur malus corporis habitus hydropem repræsentans, interdum verus hydrops, uti Avicenna scribit, stantibus grave pondus, quasi prolapsurum in pudenda, incumbit, sedentibus aut decumbentibus rectum intestinum sua gravitate premit (quod aliis etiam uteri tumoribns commune est) Paulus scribit, sequi uteri in opposita declinationem, quod recipiendum non est, quia experientia con-

Signa. *21. 3. tract. 4. c. 14.*

trarium docet. Cæterum ſi ex melancholico humore malum oriatur, color totius corporis ad nigrum declinat, ſi ex craſſa pituita, ad ſubalbidum vel plumbeum, ut Galenus notavit, quibus adde humoris redundantis propria indicia à nobis ſuprà recenſita, anteactam vitam, ciborum uſum fœminæ naturam & habitum. Affectionem in uteri fundo eſſe colliges, ſi in coxam & dorſum uterus incumbat, ibidemque dolorem inferat, in cervice vero, quia à viri acceſſu offenditur, & obſtetricis digito tumor ſentitur, veſica læditur, urina ſupprimitur à comprimente tumore, ſi in ſuperiori ſit parte; aut rectum inteſtinum offenditur, & fex alvi retinetur, ſi in infima; vel alterutrum inguinum; ſi in altero tantum latere affectus conſiſtat.

De tum præt. c. 10. C. de ſuppreſ. menſt.

Diſtinctio ab aliis morbis. Diſtingues ſcyrrhum à mola, cum qua magnam habet ſimilitudinem, quia in mola, ſi menſes fluant, ſunt inordinati; in ſcyrrho ſi expurgentur, cum ordine fiunt: mola, dum fœmina ſtat, magis in os pubis incumbit, & mammæ lacte abundant, in ſcyrrho mammæ attenuantur, ac gracileſcunt. Ab ſplene indurato differt, quia is corporis colorem plus mutat, vel ſi non mutat mentem

Prognoſtica. lædit, aut certè alium generat affectum melancholicum. Porrò durities circa os, & collum uteri conſiſtentes, facilè curari Aëtius ſcribit, circa fundum difficulter, non tamen quæ in oſculo, & colo exiſtunt, ſimpliciter ſunt facilis curationis, ſed reſpectivè ad alias: *Scyrrhum, ſi non rectè curetur, ſequitur hydrops. Quod ſi minus providè tractetur, deſinit in cancrum, ut inquit Avicenna.*

Curatio. Curatio fit per ea, quæ tumorem diſcutiant; quoniam vero dura lapidoſaque materia diſſolvi nequit, niſi mollificetur, ideo primò emolliendus erit tumor, deinde diſſolvendus; nam ſi quis, quæ valenter diſcutiunt medicamenta, ſcyrrho admoveat, paucis primis diebus ſcyrrhus decreviſſe videbitur, quod tamen de affectu reſtat, duriſſimum ac inſanabile redditur; quocirca quinque remed. generib. utendum erit; Primo quidem victu moderato, humido, boni ſucci, convenit ergò panis mediocriter coctus, ova ſorbilia, pulli gallinacei, capi, vituli lactantes, gallinæ coctæ, & juſcula, brodia, vel panatellæ ex iiſdem paratæ; ex oleribus lupulus, borrago, bugloſſa, ſonchus, aſparagus. Potus eſto aqua ſcorſoneræ, lupulorum, aut chalybeata, aut in qua ignitum aurum fuerit extinctum; vel pro aſſuetis cereviſia mediocris minimè craſſa, defecata, prædictis herbis parata; aut vinum tenue, probevè dilutum.

Preparatio Secundo apparantibus humorem craſſum, & terreſtrem hâc vel ſimili mixturâ ♃ ſirupi de Epithymo, de ſcolopendria, fumariæ, borraginis an, ℥ ii. decoctionis lupulorum, bugloſſæ, capillorum Veneris, cetarach, radicum tamariſci lib. j. miſce, doſis ℥ v. aut prædicti ſirupi miſceantur cum aquis earundem herbarum.

Evacuatio. Tertio evacuantibus, quod fiet, ſi ater ſanguis abundet, ejuſdem miſſione per ſectam venam axillarem ſiniſtrã, vel per ſalvatellam, ſi copia minor eſt, aut ex pede, ſi menſes deficiunt; vel ex hæmorrhoidibus, quod mirificũ affert præſidium. Conſequenter etiam purgatione per epithymum, folia ſenæ, lapidẽ lazuli, polypodium, fumariã, caſſiam fiſtulã, myrobal. Indos, diaſenã, diachatolicum, hieram rufi; confectionẽ hamech minorem; ut ♃ lap. lazuli, g. vi. infundantur in ℥ iiii. decocti epithymi, polipodii, ac fumariæ coletur, & adde ſir. ex. infuſ. viol. ℥ ii. diaſenæ ℥ ß, pulv. cort. cit. ℈ j. miſce; vel ſi magis amat pilulas, ♃ maſſæ pilul. Indarum, de fumo terræ an. ʒ ß, diagridii, vel trochiſcor. alandaal. g. v. cum ſyr. de epithymo, formentur viiii. conceduntur nonnunquam g. iii.

Stibium. ſtibii præparati cum ℥ j. conſervæ roſ. aut florum aranciorum, exploratis fœminæ viribus. Factâ ſemel confertâ evacuatione, paulatim deinde tenacem humorem expurgabis, diluto ſenæ, & epithymi, vel ſirupo de chalybe, cujus plures habes deſcriptiones c. de febre alba; vel apozemate reſpiciente humorẽ melancholicũ, ſicuti c. de melancholia Virginum, & de ſcyrrho mammarum dictum abundè eſt. Inprimis tamen commendatur Elleboriſmus ibi deſcriptus.

Topica diſcuſſientia. Quarto ac præcipuè topicis, quæ valeant quidquid in parte continetur evacuare, quod cum ſumma attentione fieri debet, quippe cum ſcyrrhus à materiâ conge-

congelatâ fiat, medicamenta postulat discutientia permixtis humectantibus, & malacticis, quæ tamen ita attemperabis, ut ne si temerè resolventibus utaris, in duritiem majorem deducas, neve si plus quam par est tumorem emollias, materia corrumpatur, & scyrrhus in cancrum degeneret, quia tamen sine febre tumor est, fortioribus emollientibus uti licet, quam in inflammatione. Convenit itaque Epigastrio, aut tumenti loco adhibere linimenta, unguenta, cataplasmata, & emplastra, verum ante horum applicationem fomentationes fiant vel semicupia ex hoc aut simili decocto: ℞ radicis altheæ, liliorum, cucumeris agrestis an. m. ß radicis cappar. tamarisci an. ℥ ii. foliorum malv. nepetæ, arthemisiæ an. m. ii. florum camomillæ p. iii. caricarum pinguium num. xx. seminis lini, fœnugræci an. ℥ ii. fiat decoctum in aqua, addito oleo dulci communi, in quo fœmina sedeat usque ad umbilicum, bis in die, idque diutius: aut ex iisdem decoctis ℥ x. & olei anethini, ac liliorum an. ℥ ii. fiat clyster; vel spongia madida in eodem, pars bis in die foveatur, deinde inungatur oleo amygdalarum dulcium, liliorum, myrrhæ, de sty. ace, vel sequenti linimento ℞ butyri recentis, pinguedinis porcinæ an. ℥ ii. assungiæ gallinæ, anseris, anatis an. ℥ j. olei jasmini, cervini an. ℥ iii. muscilaginis fœnugræci vino albo extractæ ℥ j. ceræ & terebentinæ an. q. s. fiat linimentum; cujus etiam virtutis est hoc unguentum. ℞ olei sesamini, amygdalarum dulcium an. ℥ i. olei cappar. ℥ ß, assungiæ gallinæ, anatis, ursi, medullæ crurum vituli an. ʒ iii. dialtheæ simplicis, & hyssopi humidæ an. ʒ iiii. ammoniaci vino dissoluti ʒ ii. ceræ q. s. fiat unguentum: vel emplastrum quod ℞ opoponacis, bdellij, ammoniaci an. ℥ ii. dissolvantur in oleo liliorum, & vino malvatico, & adde myrrhæ, thuris, olibani an. ℥ j. styracis, propoleos, pinguedinis ursi, assungiæ anseris an. ℥ ß, croci ʒ ß, pulveris radicis Iridis ʒ j. cum ceræ, & terebentinæ s. q. fiat emplastrum; valet insuper aliud quod dicitur filii Zachariæ cum plumbo usto, diachilon ireatum, vel magnum, aut ℞ radicis altheæ, brioniæ coctæ, ac contusæ an. ℥ ii. plumbi usti, pulveris marchasitarum, & lytargir j an. ʒ j. olei ros. ac ceræ an. q. s, misce, fiat unguentum, vel addita resina emplastrum. Valet præterea radix mandragoræ; vel cucumeris agrestis ℥ iii. coquantur in vino, & oleo amygdalarum dulcium, deinde pistentur, & addita pinguedinis porci ℥ j opoponacis ʒ ii. misce. Cataplasmata commodè parabuntur ex herbis, & caricis remanentibus, ex superiori decocto pistis, addito butyro, & oleo liliorum. Quin etiam in uterum, si fœmina id tolerare queat, sequens decoctum injiciatur, ℞ foliorum matricariæ, malv. an. m. j. caricarum num. vi. seminis lini, fœnugræci an. ʒ j. coquantur in aqua ad lib. j. colaturæ adde olei liliorum, Jhasminorum an. ℥ ii. misce, in quo poteris etiam dissolvere castorei, masticis, ammoniaci an. ʒ ii. ac subdere pessum aureum, à nobis sæpius inculcatum, vel alium confectú, ex therebentina, ammoniaco, galbano, myrrha an. ℥ ß hyssopi humidæ ʒ ii. vitellis ovorum tribus, olei amygdalarum dulcium ℥ ii. croci ℈ ii. misce, fiant pessaria.

Fomentatio. Linimentũ. Vnguentum. Emplastrũ. Cataplasma. Iniectio. Pessus.

Quinto in declinatione, quæ valentius discutiant, adhibentur sic utiliter, in decocto augetur quantitas arthemisiæ, nepetæ, pulegii, origani, calamenthi, & adduntur flores, anthos meliloti, stœchados, sambuci, ac radices cucumeris agrestis, & brioniæ; in unguentis & emplastris major quantitas gummi, & assungię ursi, & commiscetur etiam pro uncia unguenti vel emplastri, nitri, & cumini an. ʒ j. hæc porrò bis terve in die iterentur. At si scyrrhus ex illegitimis fuerit, tum quidem iisdem ferè utendum est, electis tamen iis quæ magis calefaciant, & fundant, & quod congelatum est solvant, solutum discutiant, quæ repetenda sunt ex c. de mammarum scyrrho non exquisito: fuerit etiam utile sequens, ℞ foliorum caulium m. j. coquantur in melle, & vino pistentur, & adde foliorum cappar. in aqua macerat. ac contusorum m. ß, butyri, ac ceræ q. s. fiat unguentum. Verum si ex admotis medicamentis, impensè, ac temere digerentibus factus fuit scyrrhus, curabitur per ea, quæ emolliant, & humectent, qualia sunt omnia fere anodina suprà recensita. At si fœmina biliosi fuerit &

Valentiora. Ad scyrrhũ illegitimum remedia. Vnguentum

exusti

exusti temperamenti, neque adsit copia flatus, aquæ dulcis, aut ferreæ balnea erunt ex usu, aut incessiones ex decocto herbarum temperatarum, à suffumigiis, & calidis pessariis cavendum. Quod si pituitæ mixtionem scyrrhus habeat; aluminosa ferreaque balnea utilissima sunt naturalia vel arte parata, & ut semel dicam, conducunt quæcunque ad mammarum scyrrhum proficua esse diximus; Tandem reliquis non proficientibus, quia affectus difficilis est, ad majora auxilia confugiendum, & ad usum chalybis præp. cujus varios exhibendi modos cap. de febre alba videre licet, ibi namque eos semel luculenter exposuimus pro cunctis affectibus, quibus conferre solent.

Scholium.

Stomachaces quid. — *M. c. 11. P. lib. 25. cap. 13. St. lib. 16. geographiæ ad finem.*

Stomachace & scelotyrbe] *Stomachacis, quam Barbari* Stomacachexiam *Marcellus* Oscedinem *vocat, meminerunt Plinius & Strabo, Danis dicitur* Scorbeck, *id est, oris depravatio, aliis* Schoermundt, *quod est rupta bucca, ac oris affectio existit, in qua gingivæ nimio prægnantes madore turgescunt, deinde etiam ulcerantur cum oris fœtore.* *Scelotyrbes.* *Scelotyrbe verò cujus etiam Plinius cit. mentionem fecit definitur ab autore definitionum medicinalium cruris conturbatio, seu resolutionis diminutæ species, qua erectus homo ambulare non potest, & latus quandoq; sinistrum in dextrum, nonnunquam dextrum in sinistrum circumfert, interdum quoque pedem non attollit, sed trahit, veluti qui magnos clyvos ascendunt. Si tamen rectius definire velis, potius confusam, & interturbatam motionem dicas quam abolitam.* *Magni lienes.* *Porrò hæc duo mala magnorum lienum potissimum soboles existunt, & melancholicorum affectuum: ea sapientissimus senex prudenter admodum notavit, dicens,* gingivæ vitiatæ, & ora graveolentia iis sunt, quibus splenes magni, quicunque verò habent magnos splenes, & neque sanguinis eruptiones ipsis contingunt, neque oris graveolentia, horum tibiæ ulcera prava habent, & cicatrices nigras, *quod idem confirmant Paulus & Aëtius, unde etiam à lividis pustulis* blawschwit, *Hollandis indigetatur; comitantur igitur hæc duo symptomata omnes fere lienis affectus, præsertim ejus scyrrhos aut alterius visceris, ac cum primis scorbutum,* *Scorbutus.* *quem morbum nostra ætate communissimum septentrionalibus populis ad mare præsertim habitantibus, ut Batavis, Hollandis, Zelandis, Frisiis, Westphalis, Saxonibus, Danis, Pomeranis, referunt quidam ad prædictos magnos lienes Hippocratis, alij ad nigram icteritiam, at minus appositè, cum non per totum corpus melancholia dispergatur, sed in uno alterove loco consistat. Quidam à duobus hisce syndromicis accidentibus nomine ficto gingipedum morbum vocant,* *Gingipedium.* *quoniam gingivæ, pariter, & pedes malè habent; affectus certè est minimè novus, sed qui jam olim Strabonis, & Plinij ætate. Endemius fuit in Germania trans Rhenum, nec multò postea longius, latiusque grassando versus regiones Germanico Oceano, Belgicoque sinui adjacentes Epidemius, non tamen pestilens evasit:* Fons *(inquit Plinius)* erat aquæ dulcis solus, quâ potâ intra biennium dentes deciderent, compagesque ingenibus solverentur, stomachacem medici vocabant, & sceletyrbem ea mala. *Scorbutus Lusitanis accedit.* *Simile quid contigisse legimus nostris Lusitanis quando primum in Indiam Orientalem navigarunt, cum aquatum irent, haud procul à promontorio Bonæ spei, id quod etiam nuper Hollandis eò navigantibus accidisse fertur.* *Causa scorbuti.* *Cæterum est scorbutus affectio orta ex impuritate viscerum, & lienis obstructione, propter quam impeditur attractio lutulenti, melancholicique humoris, qui reliquo sanguini commixtus inficit corporis partes aliquot, nam quod tenuius est, sursum elatum gingivas relaxat, & erodit, ac putrefacit, crassior autem limosaque pars ponderositate descendens puniceis maculis crura defœdat, aliter tamen quam in prægnantibus quibusdam, quibus tumescentes in cruribus venæ lividæ apparent, nam lividitates hæ majores ac turgentiores sunt, illæ minores dispersæ ac minus elatæ.* *Scorbuti remedia.* *Repertam auxilio tum fuisse scribit Plinius herbam Britannicam nostris ignotam; ideoque ejus loco recentiores bistortam usurpare solent, betonicam adjungentes, nasturtium, thelephium, seu cochleariam. Nec desunt qui scorbutum sic appellari autumant à*

2. prædict. text. 39.

P. lib. 3. c. 49 A. lib. 11. c. 7

Schaur-

Schaurborch, *quæ dictio Danica est, à Saxonibus etiam mutuata, & vox non admodum diversa est, à Schoerbuyck. Belgarum & significat ventris rupturam, ego potius à superius jam dicta dictione* Scorberk *deductum, vero similius puto, nomine morbo indito, à præcipuo ejus symptomate.*

De uteri cancro.

CAP. XXIIII.

C. de canc. mam. UTeri scyrrhus si malè curetur ob materiæ similitudinem facilè vertitur in cancrum sive carcinoma. Ex ijs autem, quæ priori lib. scripsimus, constat, cur sic dicatur, ac duplicem esse, ulceratum, & non ulceratum, quaque ratione uterque generetur. Est porrò non ulceratus cancer, tumor inæqualis, durus, colore sublivido, venenosus, calidus perpetuo dolore affligens. *Non ulcerati definitio.* Ulceratus verò est ulcus, quod præter dolorem, ac tumorem, & inæqualitatem labra habet prætumida, dura, aspectu horrida, ex quo etiam concreta illuvies sordida, & livida, interdum etiam subrubra & cruenta sanies emanat, tenuis, nigra, vel etiam fulva, & graviter olens. *Vlcerati.* Quidam scribunt lupum etiam vocari, quia carnes avium si illi apponantur absumit. Ego potius lupam ac lupiam apud Chirurgos Hispaniæ vocitari comperio scyrrhos vernacula lingua, *lobillos, sive lovanillos.* *Lupia.* Cæterum non ulceratus cancer ut plurimum fit in uteri corpore, ulceratus in cervice, & orificio interiore ejusdem.

Oritur ex menstruo sanguine copioso ibi detento, ex cujus crassiori melancholicaque parte scyrrhus primò fit, deinde si exuratur cancer; ac si adhuc acrior reddatur, ulceratum efficit cancrum, vel si tenuior serosior, acriorque sanguinis portio ad superficiem tumidæ partis illabatur, venis circumstantibus exulcerationem foventibus. *Causa.* Externæ causæ sunt mœror, timor, cogitationes profundæ, sollicitudines, usus carnium pisciumve salitorum, & infumatorum, vinorum crassorum, ac calidorum, & quæcunque alia, humorem gignunt melancholicum & adustum; oritur insuper ex malignis ulceribus.

Cognoscitur ex dolore circa inguina, abdomen, imum ventrem, ac lumbos; & quia si locus contrectetur, tumor sentitur durus, ad tactum renitens, inæqualis, niger, aut lividus cum rubore, ac dolore, qui ad manus contactũ vel medicamentorum applicationẽ efferatur, & circumcirca quidam ictus quasi punctim illati persentiuntur, interdum pars torpet, interdum dolet, venæque quæ in ambitu sunt tumidæ apparent. *Nota.* Jam verò scyrrhum in cancrum degenerare depræhendes, quia cum ante tumor sine dolore esset fœmina dolorem jam sentit, ob caliditatem, & acrimoniam conceptam; *Signa scyrrhi in cancrum degenerantis.* Exulcerati verò indicium est, si symptomata exacerbentur, quibus perseverantibus lenta accedit febricula, inquietudo, cibi fastidium, anxietas, rubor maxillarum, & in muliebribus locis ardor, fœtor, dolor, tumque fœda, ac turpis illuvies ab utero procedit, & si vas magnum exedatur, sanguis nonnunquam ita copiosè profluit, ut mortem temporius inferat.

Difficilis est curatio, & præsertim si malum excreverit nullâ ferè medicinâ curatur, maximè in utero ob loci incommoditatem nullam veram curationẽ admittit, nam cum incipit negligitur, quia non magnam infert molestiam, auctus jam aut ulceratus rescindi nequit. *Prognosticũ.* Sed in hoc inprimis opem medici desiderat, ut prohibeamus non ulcerati exulcerationem, & ulcerati incrementũ, quippe ulceratus majores excitat cruciatus, vehementiusq; quo magis tractatur, affligit: uterque mitiora contemnit remedia, vehementioribus proritatur, & excandescit, ita, ut quocunq; te vertas, omnia plena miseriarum sint, idcirco *5. Aph. 38.* meritò ab Hippoc. proclamatum est, occultos cancros non esse curandos, quia curati citius interimunt, quæ sententia à nobis suo loco exposita fuit.

Curatio. Triplex curandi ſcopus; Primus melancholici, aduſtiquè ſucci generationem prohibere. Secundus genitum minuere; Tertius quod in parte contentum eſt digerere, vel quo minus augeatur, procurare, ita fiet, ut & mali incrementum præpediatur, & dolores exacerbationeſque mitiores fiant; quæ omnia ſex remediorum generibus conſequeris. *Victus.* Primò victu frigido, & humido, ac boni ſucci, quocirca conveniet cremor ptiſanæ, atriplex, blitum, borrago, piſces ſaxatiles, carnes pullorum, gallinarum, hœdorum, avicularum, lutea ovorum, & ſimilia, potus eſto vinum album tenue; vitanda, quæ melan- *Melancholiam gignẽtes cibi.* cholicum ac lutulentum ſuccum gignunt, ut caro bubula, cervina, leporina, porcina, ſaliti omnes, & infumati cibi, aves aquatiles, aromata, caſeus, fabæ, lentes, caules, piſces ſaliti, cetaceorum, & conchyliorum genera omnia: quies imperanda, ſomnus moderatus, alvus reſpondeat, animi pathemata vitentur.

Sang. miſſ. Secundò ſi affectio ex ſuppreſſa aliqua evacuatione, veluti hæmorrhoidum aut menſium, ortum traxerit, ea omninò promovenda erit, niſi magna ſit plenitudo, quia tunc ex dextra baſilica prius ſanguinem detrahes, quo facto menſes evocabis ſecta ſaphæna, vel hæmorrhoides hirudinibus iiſdem applicitis, quæ maxime utilitatis eſſe ſolent.

Præparatio Tertiò humoris acrimoniam, & aduſtionem reprimentibus ac contemperantibus, ut ſirupo borraginis, bugloſſæ, portulacæ, de lupulis, de pomis, de epithymo, de fumaria ad ℥ ii cum ℥ iii decoctionis lupulorum, ſcolopendriæ, fumariæ, capill. Ven. cuſcutæ, endiviæ, borraginis, vel cum pari portione aquæ earundem herbarũ, aut ſeri lactis, in quo per noctem prius maduerint Epithy- *Purgatio.* mi, foliorum ſenæ, ſingulorum ʒ iii, vel fiat eorundem infuſio in aqua borraginis, tunc deinde ſenſim, ac per intervalla melancholicum ſuccum, qui in venis exiſtens cancrum fovet, bis in ſeptimana expurgabis, quod fiet ſi prædicto diluto addas confectionis hamech ℥ ß ac ſirupi viol. ſolutivi ℥ i, aut ſi præbeas ʒ iiii ß Elleboriſmi, aut iiii. vel v. pruna ſenæ, quæ medicamenta jam ſuprà deſcripſimus. A pilulis ac reliquis validioribus catharticis, quia nimis calefaciunt, & exſiccant abſtinendum, fuerit tamen utile inter mediis diebus ʒ ii theriacæ optimæ cum vino exhibere. Proſunt reliqua quæ c. de melancholia virginum ac viduarum dicta jam ſunt.

Topica. Quartò topicis, quæ humorem fluentem repellant, fluxum diſcutiant, & partem confirment, qualia erunt moderatè refrigerantia, & adſtringentia; locus itaque inungatur oleo roſ. myrthino, omphancino, ex quibus cum ſpongia *Peſſus.* fomentatio fiat: cum farina emplaſtrum: cum cera unguentum, quæ pubi applicentur, ac uteri regioni; aut ſine farina, & cera peſſus intingatur, quem utero ſubdito; vel ℞ ſucci plantaginis, portulacæ, ſempervivæ, lactucæ agreſtis, muſcilaginis ſeminis pſyllij an. partes æquales, agitentur in plumbeo mortario ad ſpiſſitudinem, & addita olei roſ. ſ. q. fiat linimentum pro peſſariis; laudat Galenus aliud linimentum quod paratur ex æquis portionibus Emplaſtri diapalmæ, ceruſſæ, aut nigri, ſucci ſolani, ac pompholigos; aut ℞ olei roſ. *2. ad Glauc.* *Vnguenta.* ℥ ij ſucci ſolani ℥ i ß, ceruſæ lotæ ℥ ij plumbi uſti loti, tutiæ præp. an. ʒ i, thuris, lytargirii an. ʒ ß ceræ albæ ℥ v lento igne fiat unguentum; ſequens etiam miræ efficaciæ cenſetur: ℞ olei omphancini, & roſ. an. ℥ iiii, agitentur ſub ſole in mortario plumbeo ad nigredinem, & craſſitudinem, tunc adde lytargirij, ceruſſæ an. ℥ iii cum cera, fiat unguentum, quibus locus intrinſecus quotidie liniatur, hoc inſuper utiliſſimum eſt, quia impedit ne ulceretur, & ulcerati augmentum; ℞ ſucci ſolani depurati, aut aquæ ejuſdem ℥ vi, tutiæ præparatæ, plumbi uſti an. ʒ i, caphuræ ℈ i cum piſtillo in mortario plumbeo diu agitentur, & utero cum lana ſupponatur. Mirificum eſt id quod Recipit ſpumæ argenti lotæ ℥ vi, thuris maſculi, æſipi, adipis porcelli, butyri recentis, ceræ tyrrhænæ an. ℥ ii, olei roſ. ℥ iiii, ſpuma argenti in ſucco ſolani liquefiat, & reliqua adjiciantur ac ſerventur in pyxide plumbea, valet inſuper ad ſedis vitia. *Ad ulceratum.* Verum ſi cancri ulcerati ſint, plus de metallis addi poteſt, quippe metallica

omnia

omnia partim repellendo, partim citra mordicationem digerendo malum, leniunt: est igitur utile unguentum ex olei rosar. ℥ iii litargirij ʒ ii aceti ℥ ß, aut ℞ olei nenupharis, papaveris an. ℥ ii, olei ovorum ℥ ß cineris cancrorum fluviatilium loti in aqua solani ʒ ii, caphuræ ℈ i pulveris plumbi usti, antimonij an. ℈ ii misce; vel succus solani, & plantaginis cum oleo omphancino in mortario plumbeo ducantur, & ℞ herbæ scabiosæ, caprifolij an. partes æquales urantur, ac cineris drachmis tribus adde cineris cancri fluviatilis ʒ i, excipiantur ℥ viij liquoris stillatitij solani, ac in mortario cum pistillo plumbeo diu agitentur, assungiæ hic non conducunt, neq; animalium medullæ quia putrefaciunt.

Pinguia cancro exulcerato non conducunt.

Quintò dolorem sedantibus in quem finem si cancer non ulceratus sit oleum ros. per methencritam injicitur; si ulceratus lac muliebre, vel asininum tepidum, vel sequens pessus utero inditur: ℞ lactis muliebris ℥ ii, succi papaveris ℥ i æsypi ℥ ß croci ℈ i misce, aut malva, & althea in mulsa macerentur, contundantur, & cum oleo rosarum fiat cataplasma pubi applicandum, vel incessiones parentur, ex decocto malvæ, altheæ, coriandri viridis, papaveris albi, violarum, & seminis psylij, ex quo etiam decocto ad doloris mitigationem aliquid in uterum injiciatur, cum emulsione seminis papaveris, & psyllij, ac in extremis necessitatibus cum g. iii opij. At si dolor ingentissimus fuerit; ℞ foliorum nenupharis m. ß florum ros. rub. p. i seminis papaveris ʒ i coquantur in s. q. aquæ, decoctum in mortario plumbeo ducatur, ac in uterum injiciatur, cui nonnihil jhoschyami addere poteris, ne rabiens evadat mulier ob nimium dolorem, quod si sanguis effluat prædictis adjunge plantaginem, portulacam, & pulverem thuris.

Doloris sedatio.

Sexto reliquis non proficientibus, uti experientia monstratū est, magnitudo mali, malignitas, & necessitas postulāt ad chymica auxilia, quæ potentissima sunt, devenire, inter quæ mirabilia sunt oleum de stibio, de auri pigmento, de plumbo, quorum guttæ aliquot supradictis unguentis utiliter admiscentur, aut in aliquo ex recensitis dissolve ʒ i trochiscorum Andronis, vel de arsenico descriptionis Avicennæ, aut aliquid ex ijs, quæ adnommas, & depascentia ulcera infra reperies cap. de ulceribus uteri; & hæc erit paletiva dicta cancri curatio, à qua non est desistendum, quia à plerisque morbis gravissimis sæpe ægrotantes ex insperato liberari vidimus, reliqua ex c. de mammarum cancro sunt hîc in memoriam reducenda.

Chymica auxilia.

De uteri condylomate.

Cap. XXV.

Condyloma est eminentia, quæ tum fit quum uteri aut ani ruga aliqua præter naturam intumuerit, cum enim sinuosæ sint hæ partes, rugas coagmentatas duplicatasq; habent, quæ ubi amplius tument, condyloma fit. Celsus dixerat esse tuberculum ex inflammatione ortum; Paulus existimat esse tuberculum obcalescens, sive ex inflammatione, sive ex fissuris: Aëtius quamlibet rugosam uteri eminentiam condyloma appellat, sive callum contraxerit, sive recens sit, uti Celsus. Porrò condyloma interdum citra inflammationem fit, & molle est, quandoque cum inflammatione, tumque durum existit, ac dolorificum ut recte Gorræus; dicitur autem condyloma à condylon, quod est articulus, quia plicæ prominent ad similitudinem nodorum, qui in digitis apparent pugno clauso: differt à tymijs, quia tymij sunt eminentiæ pręter naturam, expertes doloris, auctę asperæ, oblongæ, & ubi parvæ sunt, tymij ubi magnæ ficus appellantur, de quibus infrà; oritur interdum in utero, sæpe in pudendi colo, & tunc facilius curatur.

Definitio.

Cels. lib. 6. cap. 18. P. lib. 6. cap. 80. Aët. lib. 16 cap. 106.

In definitionibus.

Distinctio ab alijs tumoribus.

Pars affecta Ex dictis liquet, condyloma fieri ex inflammatione, aut rimis induratis in plicis, seu reduplicatis illis corporibus, potissimum autem ex crassis, adustis, & foeculentis humoribus, sed adhuc magis, dum menses prodeunt, aut post partum, attolluntur. *Causa.* *Signa.* Signis opus non est quia oculis condylomata apparent sæpe si plura sint, parvi racemi speciem referentia. Aut si in uteri ostiolo consistant, tactu dignoscuntur.

Curatio. Curantur quatuor remediorum generibus. Primò victu ac purgantibus medicamentis, quæ causam antecedentem respiciant, & illidant, & quod adhæc quidem attinet eadem observari debent, quæ infra c. de uteri rhagadiis scripta, reperies.

Repercussio Secundò repercutientibus, & exsiccantibus topicis medicamentis, si callum nuper genitum fuit, ut in cessionibus, & evaporationibus ex decocto verbenæ, foliorum rubi, malicorij, acaciæ, & foliorum hæderæ, additis ob dolorem camæmali floribus.

Doloris sedatio. Tertiò si inflammatum sit condyloma ijs, quæ dolorem valeant mitigare, persusionibus, ac incessionibus, ut ℞ foliorum meliloti, malvæ, altheæ an. m. ß seminis lini fœnugræci an. ʒ iii, florum camomillæ p. ii. coquantur, ac decoctionis lib. 1. adde olei ros. ℥ ii per symphonem infundito, aut lactis tepidi tantundem, vel applicetur pessus aureus, aut conficiatur ex butyro æsypo, vitello ovi asso, cum oleo ros.

Discussio. Si antiquum condyloma jam induruerit, neque prædictis desidit, emolliendum prius est jam dictis decoctis, & incessionibus deinde discutiendum in quem usum, ut admirandum remedium, laudat Aëtius Misi assatum, & therebentina exceptum, est autem Misi minerale, cujus vices vitriolum ustum gerit. Quod etiam vitriolum Romanum vocant, ego expertus sum trochiscos de chalybe, quorum ʒ i in pulverem redacta cum oleo ros. ac cera misce, & addita ℥ ß succi verbasci, fiat unguentum: valet insuper hoc aliud, ℞ cerussæ ʒ i ß aluminis scissilis ʒ i. spumæ argenti loti ʒ ii ß, thuris ʒ ß terantur affundendo aquam ros. ac vinum, postea cum oleo ros. fiat unguentum, vel testas ovorum ustas, ac tritas, lavato, & exsiccatas parti inspergito; hoc etiam celebre est ℞ cadmiæ (quæ est tutia) ter ustæ ac lotæ, cerussæ lotæ, spumæ argenti lotæ an. ʒ ii, ovorum assatorum vitellos ij. ceræ, sapæ, & olei ros. an. ℥ ij fiat unguentum, aut iridis illiricæ ʒ j ℥ ß terebentinæ, excipe, cui addi potest chartæ combustæ ʒ ß. Dux Complutensis aliâs de Alcala, hoc alio cum maximo juvamine utebatur, ℞ pomum insanum unum, in minutissimas partes conscisum, oleo capparorum incoquatur, quoad exsiccentur, tunc adde viride æris *Vnguentū. de melongena.* ℥ i, omnia simul contundantur, & misceantur, ac cum cera fiat unguentum. Si plura desideras hujus generis Aëtium consule; quæ si non prosint, ad sectionem devenire consulit Paulus, & si plura fuerint condylomata adustionem candenti ferramento, vel causticis uti Celsus, deinde ulcus regulariter curandum; ego verò sectionem ac ustionem harum partium periculo plenam esse video, uti enim hæmorrhoidas ferro tangere perniciosum est, ut infra patebit, ita condylomata. Verum si maxima necessitas urgeat, tunc condyloma volsella distentum rescindatur, & pulvis sanguinem sistens inspergatur, sin autem plura fuerint condylomata post excisionem ustio adhibeatur; ac tunc demum suppuratoriis repurgantibus, ac cicatrizantibus medicamentis utendum, quale est emplastrum lithargyrium.

A. lib. 14 cap. 3 P. lib. 3. cap. 75.

Scholium.

Pomum insanum] *Hoc pomum communiter* melongena, seu melanzana, berengena, ac cupidinis pomum dicitur, *crescit in tota Hispania familiariter, & inter cucurbitas, ac melones seritur, cujus folia lapati folijs non dissimilia, planta flores purpureos reddit, fructum instar pomi communis oblongi, initio viridis,*

cum

cum maturescit, punicei coloris, quibusdam ligamentis instar dentium insertum, quæ semper viridia perseverant, victui non aspernandum obsonium, si ritè paretur, nisi quod succum gignit Melancholicum; circa Autumnum maturescit; Gallis & Germanis penè incognita sunt & planta & fructus.

De uteri hæmorrhoidibus.

CAP. XXVI.

Descriptio.

HÆmorrhois sanguinis evacuationem significat, per quamlibet partem, si nominis vim spectemus, tamen veteres fluores sanguinis per venas ani duntaxat propriè hæmorrhoidas appellarunt, & ad earum similitudinem etiam venæ quædam circa muliebres locos eodem nomine à medicis indigitantur, consistunt autem illæ in osculo uteri, & in colo, aut in ipso utero, aut in pudendo, ac sua incommoda, sicuti ani hæmorrhoides habent, nam ut ad venas intestini sic ad has crassior fœculentusque sanguis defertur, à quo replentur, intumescunt, & eminentias generant, quas uteri hæmorrhoidas dicunt, quæ si fluant symptoma sunt in genere eorum, quæ præter naturam excernuntur, si non fluunt, sed tumeant, morbus est instrumentarius in via, & cavitate, & inter tumores præter naturam connumerantur. Harum differentiæ plures sicuti & hæmorrhoidum ani: nam aut cæcæ sunt, aut apertæ; cæcæ dicuntur, tum quæ intus latent, neque videri possunt, tum quæ nullum emittunt sanguinem: apertæ è converso, aut in quibus sanguinis profusio fit, quanquam oculis non sint subjectæ, sed in alto positæ; aut quæ visui conspicuæ, extrà tument. Rursus vel sine inflammatione sunt, vel cum inflammatione: differunt insuper inter se magnitudine, numero, figura; ita aliæ morales dicuntur à mori effigie, aliæ verrucales, aliæ vesicales, seu uvales; loco præterea, quod aliæ in osculo uteri consistant, aliæ in colo ipsius, aliæ in pudendo, raro in ipso uteri sinu, nam ad hasce omnes partes venas terminari non contemnendas suo loco prodidimus. Veruntamen in Harmonia Gynæceorum rarò in uteri sinu hæmorrhoidas contingere ex Cleopatra, & Moschione legimus; à quibus Mercurialis suscepit, Aëtius, & Paulus idipsum affirmant, sed Aëtius rarius adhuc in pudendo muliebri oriri asserit, quod mihi non admodum probatur, quin potius quia ex reliquis partibus menstruus fluxus fit, ideo cum venæ pudendi muliebris aperiuntur, aut intumescunt, tum potissimum hæmorrhoidas fieri existimo, alias nulla esset differentia inter mensium profusionem, & fluentes hæmorrhoidas; tandem differunt inter se more, quod aliæ mites sint, aliæ malignæ; mites ut plurimum humidæ sunt, molles, breves, ac lenes: malignæ duræ, asperæ, grandes, curatu difficiles. Adhuc aliæ per brevissima intervalla sanguinem fundunt, aliæ per longiora, interdum, licet rarò, per statuta tempora.

Pars affecta. *Species.* *Differentiæ.* *An hæmorrhoides fiant in pudendo muliebri.*

Causæ.

Fiunt ex rhagadiis, & condylomate evocato sanguine ad eas partes, sed præcipuè ac tanquam ex proxima causa ex humore crasso ac fœculento ad uteri venas decumbente, aut ex inordinato menstrui sanguinis defluxu ad easdem venas. Quippe si ante debitum tempus hæ venæ repleantur, nec sanguinem profundant, quia necdum tempus excretioni aptum est, fit ut caleat & incrassescat, nec permeare possit, ac subinde tumorem elevet quia calescentes venæ ex vicinis aliis sanguinem trahunt, & ubi replentur, tument, ac capita earum supereminent, & cum jam ab humore coaservato coguntur, sanguinem ejaculantur, sin minus dolore infestant molestissimo.

Malum

Malum dignosces, quia fœminæ sic affectæ lassæ sunt, tentionem & imbecillitatem sentiunt, ac pondus in illis partibus, & colorem habent abundanti humori persimilem; at si in alto consistant nec sanguinem profundant, dioptrismo explorabis, nonnunquam subrubra adest excretio, & in declinatione livida, ac fœculenta; Porro si hæmorrhoides ex sanguine fiunt fœculento, & crasso formam habent mori: si ex melancholia, verrucæ sunt, tymy, seu ficus, de quibus infrà: si ex pituitoso humore, uvam aut vesicam referunt: si ex flava bile adusta, & crassa virulentiam cum fœtore ex se effundunt. Inflammationem prodit rubor, tentio, renixus, febris. Nec tamen ex humoris fluxione continuò hæmorrhoidas subesse colligas, sæpe enim ex uteri ulceribus, aut ob alias causas fluit, reliqua oculis sunt conspicua.

Prognosticũ. Jam verò tam uteri, quam ani hæmorrhoides si moderatè fluant, quam plurimos morbos curant, eminentes arcent, uti scribit Hippocrates; *3. Epid.3. 5? & 6. Epid.5* curant quidem melancholiam, varices, induratos lienes, arthritidem, nephritidem; & quibus hæmorrhoides insunt hæ, neque pleuritide neque peripneumonia, nec phagedena, nec furunculis, nec theremynthis, neque fortassis lepra, nec alphis corripiuntur, adhæc uteri, vesicæ, pudendique affectibus prosunt, quibusdam etiam prægnantibus utiliter fluere notavit Holerius. Intempestivè cohibitæ Epilepsiam deterioraque vitia pariunt. Sic nimium sanguinem effundentes cachexiam, hydropem, aliosque graves morbos invehunt.

Curatio. Curantur ferè ut ani hæmorrhoides, peculiariter tamen quinque remediorum generibus, ad quinque curationis scopos collimando, quorum primus est impedire, ne sanguis fœculentus generetur: secundus dolorem mitigare, tertius tumentes aperire; quartus inflammationem tollere. Quintus apertarum fluxum immodicum compescere.

Victus. Primus scopus perficitur alimentis concoctu facilimis, optimum sanguinem, & minimè fœculentum generantibus, quæ insuper temperata sint ac lenientia, non autem adstringentia, ut quidam volunt etiamsi fluant, quia talia feces indurant, & urinam supprimunt, ita ut postea magno molimine ad expellendum sit opus, ex quo fluxus augetur; utatur igitur patiens novellis gallinis, pullis, hædis, carne vitulorum lactantium, phasianorum ac perdicum, ovis tremulis, piscibus squamosis, aquarum mundarum, & fluentium, lacte amygdalino, hordeato, ac similibus, vino albo, aut rubello, cerevisia defecata, aquavè anisi, satietas vitetur. Ut autem alvus quotidiè fluat cum carnibus incoquantur folia mercurialis, malvæ, salviæ, borraginis, fumariæ, betæ, vel pruna damascena, & passulæ, & fiant brodia, sive fercula assumenda initio mensæ, aut per horam ante prandium capiat ℥j. cassiæ cum saccharo, vel vj. pruna senæ, aut molles clysteres applicentur, qui commodius in uteri hæmorrhoidibus applicantur; animi pathemata ac nimius coitus vitandus; inprimis autem à tredecim rebus, quæ melancholiam & flatus gignunt, abstinendum, *Melancholiam & flatus gignentes cibi.* aceto, fabis, lentibus, orobis seu ervis, brassica, dactylis, piscibus salitis, aut infumatis, carnibus etiam sic asservatis, & aquatilium avium; capitibus animalium, caseo veteri, pane minus benè fermentato; & acutis sive acribus, ut alliis, cœpe, synapi, ac similibus.

Doloris sedatio. Secundo curatur ijs, quæ dolorem mitigant, quod præcipuè fit, per causæ diversionem, & abscissionem, & quando à sanguine oppido eas venas implente provenit, considerandum an à liene malum ortum ducat, & tunc basilica sinistra; an ex toto corpore, ac jecore, & tunc dextra tundenda est, copioseque sanguis, si vires constent, detrahendus, ex brachio si plenitudo adest, deinde ex pede si menses sint suppressi, aut hæmorrhoides, cucurbitulæ insuper hepati, & partibus superioribus affiguntur, & ligamenta fiunt, ac frictiones; & si ex humorum impuritate procedat, purgatio exercenda juxta peccantis humoris naturam.

Anodina. Deinde anodinis, quibus statim à principio sæpe uti cogimur, quia dolor gravis-

gravissimum est symptoma, ac totam ad se curationem interdum trahit, nulla habita ratione causæ. Fiant ergò fomentationes, ex decocto malvæ, altheæ, meliloti, violarum, parietariæ, florum camomillæ, verbasci, seminis lini, ac fœnugræci, ex quo incessiones etiam administrentur, & sacculi eisdem herbis pleni, ac in decocto madidi locis applicentur, deinde pars inungatur butyro vaccino ad solem agitato in mortario plumbeo; aut ℞ olei seminis lini, de vitellis ovorum an. ℥ ij, agitentur in plumbeo mortario; est etiam mitigatorium, quod paratur ex oleo rosarum assungiæ anatis, & gallinæ an. ℥ ii. luteis ovorum iij, ceræ ℥ i, croci ʒ i ß misce, fiat unguentum, cui adde muscilaginis seminis cythoniorum, altheæ an. ʒ iij valet etiam succus cœpæ cum butyro subactus, vitello ovi & oleo rosarum, consimile est hoc olei nenupharis, camomillæ an. ℥ i, succi lactucæ ℥ ij, farinæ hordei ℥ i bulliant, & adde croci ʒ i, vitellos ovorum num: iij, fiat cataplasma, cui, si dolor sit intensissimus, additur seminis jhoschiami, aut mandragoræ, *Narcotica.* vel opij ʒ i, pessus etiam ex solo phylonio dissoluto in vino, & aqua rosacea dolorem lenit. Verum narcotica hæc securiora sunt in hæmorrhoidibus ani, quam uteri.

Est tamen mirificum sequens cataplasma radicum altheæ lib. ß, radicum liliorum ℥ ij foliorum malvæ jhosquiami an. m. j. florũ camomillæ pug. ij. meliloti. m. ß seminis lini, fœnugræci, hordei an. ʒ i, seminis anethi ℥ ß olei sesamini, vel de semine lini ℥ iij, opij ʒ i misce: atque hæc sunt quæ partim refrigerant, partim leniunt, & emolliunt, ideoque conveniunt imprimis, ubi propter siccitatem dolor intenditur.

Verum si morales sint, nec tam ex sanguine, & bile, quam melancholia proveniant, conducunt teste Arnoldo Villanovano medicamenta leviter exsiccantia citra mordacitatem; ut pulvis radicis iridis, & verbasci; aut unguentum ex oleo de fructibus momordicæ cum cerussa, & lithargyrio, cui prædicti pulveres addi possunt, & fiat linimentum aut pessarium, aut ℞ cerussæ, spumæ argenti, plumbi usti, & loti singul. ʒ iii, excipe melle, & partem prius vino lotam linito; aut applicetur sacculus calidus repletus semine lini, & floribus camomillæ, quæ incoxerint in vino rubello. Eadem ferè remedia utilia sunt, si dolor procedit ex tentione venarum, ob violentiam qua egressæ sunt, tamen quædam reperiuntur, quæ omnium hæmorrhoidarum dolores generaliter sedant, inter quæ primum tenet locum unguentum de melongenis superiori à nobis descriptũ. Secundum unguentum de scarabæis, quod paratur ex ipsis animalculis frixis in oleo violarum, postea rejectis scarabæis adde assungiæ gallinæ, & ceræ q. s. fiat unguentum in quo pessaria liniantur. Tertium hoc est ℞ cœpæ rubeæ, radicis liliorum an. ℥ i coquantur, contundantur, extrahantur & adde, fecis olei communis, olei myrthini an. ℥ i misce. Quartum fit ex æquis portionibus succi portulacæ, ac mellis, quæ simul ad crassitiem coquantur, & in mortario plumbeo postea trahantur.

Ad morales remedia.

Tertiò si valdè tumidæ sint, & materia ibi contenta multa, ad evacuandum quod ibi continetur, fiat prius evaporatio ex decocto malvæ, altheæ, viol. meliloti, florum camomillæ, parietariæ, verbasci, cum semine lini, fœnugræci, ac foliis ebuli, vel ipsa folia ebuli cocta, & butyro mixta loco applicentur. *Ad tumidos remedia.*

His enim si materia pauca est discutitur, quod si multa sit, ut nec his humor in eis contentus dissipari queat, sanguis ab ipsis extrahendus, quod fiet si præmissis jam repetitis fomentationibus, hyrudines apponantur, *Sanguinis evac.* aut medicamenta quæ easdem reserare valeant, ut si locus fricetur folio ficus, vel parietariæ, vel frusto cœpæ, aut linteo canabino, aut calamentho, origano, ciclamino, pipere, nitro, scylla, & lacticiniorum generibus, sed & oleum è nucleis persicorum, & fellis genera cuncta hæmorrhoidas aperiunt, si rubia minor, aut acre aliquid ex supradictis eis misceatur. Quidam hæmorrhoidas scarificant, aut lanceolâ aperiunt, quod periculo plenum est, quia aut ulcera inde fiunt corrosiva, & *Quorundã error.* fistulosa

fiſtuloſa, ob terream & malè cohærentem melancholiæ ſubſtantiam, aut incompeſcibilis ſequitur hæmorrhagia, quia hæ venæ univerſi corporis extremæ ſunt, quibus reſciſſis, ſanguis ad eas magno impetu undique fertur, ſic vidimus aliquot, ex hac ſciſſione ab inconſideratis chirurgis facta, in extrema pericula conjectos, ſic D. Johannes Auſtriacus ex unius hæmorrhoidis ſciſſione ſuperveniente fluxu obiiſſe fertur; minor tamen fluor eſt in hæmorrhoidibus ani.

Si inflammata. Quartò ſi inflammatio adeſt, & inde dolor augetur, curatur victus ratione, avertentibus & evacuantibus, uti in primo, ac ſecundo remediorum genere ſubinde etiam repellentibus, ut aqua roſarum, portulacæ, plantaginis, cum albumine ovi, & muſcilagine ſeminis lini, ac cydoniorum: vel unguento roſaceo diu agitato in mortario plumbeo: vel ſi dolor ſit ingentiſſimus, ℞ unguenti populeonis ℥i, croci ʒ. ß, opij g. v. cum vitello unius ovi miſce, prodeſt etiam vitellus ovi cum oleo roſarum in æſtate, cum oleo amygdalarum dulcium in hyeme. Quæ omnia præcedat inceſſio ex decocto malvæ, hordei, camomillæ, violis, & ſimilibus: deinde in augmento addatur prædictis linimentis oleum camomillæ, amygdalarum dulcium. In declinatione verò ex his duntaxat oleis cum farina fab. & fœnugræci, ac paucâ cerâ fiat unguentum. Quibus ſi diſcutiantur optimum fuerit: ſin ad ſuppurationem tendant, quod ad ſuppurantia, abſtergentia, & cicatrizantia attinet, petenda curatio ex cap. de uteri inflammatione in 4. remediorum genere. At ſi in corruptionem, & gangrænam tendant, tunc neceſſarius plane erit uſus ignis, ſeu actualis cauterij.

Fluxus ſedatio. Quintò ſi apertæ ſint, ac moderatè fluant à multis morbis liberant, uti diximus, ſi verò immoderatè multorum malorum cauſa ſunt, ideoque compeſcendæ per ea, quæ capite de immoderato menſtr. fluxu dicta ſunt, nam fere omnia hic conveniunt. Adde tamen quod ſirupis adſtringentibus præmiſſis, fiat purgatio per myrabalanorum cortices, vel tamarindos vel rhabarbarum, poſt quæ aſſumitur cocleare i. ſequentis conſervæ: ℞ conſervæ roſarum antiquæ ℥ij, gummi tragachanti, ſanguinis draconis, boli armeni, trochiſc. de karabe an. ʒß, cum ſirupo myrthino, aut cydoniorum fiat opiata; interdum etiam ſi fluxus ſit magnus, ad narcotica veniendum; Parti verò applicetur ſacculus repletus tribus partibus roſar. & una mirthyllorum, quæ leviter bulliant in vino rubro, aut fiant fomentationes, & inceſſiones in vino adſtringenti, aut adſtringenti decocto plantaginis myrthi, florum, & capitum roſarum in aqua pluviali, & vino rubeo; ac peſſaria locellis applicentur ex pilis leporis, cum ovi albumine, aut ex eodem ovi albumine cum aqua roſarum pulveribuſque ſupradictis, quæ actu frigida applicentur, præſertim tempore æſtatis, vel pulvere adſtringente locus inſpergitur, & renibus ac pubi unguentum comitiſſæ applicetur, prodeſt etiam terra Lemnia in vino auſtero diſſoluta, & in aceto pro ani hæmorrhoidibus, quæcunque enim in alijs affectibus aceto diluuntur, in uteri affectibus vino diſſolvi debent, pulvis ſarſæ parellæ, & ligni Guaiaci, cum melle hæmorrhoidas exſiccat: Item pulvis ex cortice nucis, ſpongiæ, & ariſtolochiæ. Tandem frictiones fiant partium ſuperiorum; cucurbitulæ lumbis, & ſub mammis apponantur. His non proficientibus conſulunt nonnulli uti cauſticis, quæ cruſta generent; *Ignis.* Hippocrat. potius igne non admoto, ſed juxta poſito ſiccandas jubet, ut rugas contrahant, & in ſe conſideant, hac ratione clyſteris fiſtula locis inditur, per eam candens ferramentum immittitur, & frequenter eximitur, quo magis calefieri ſuſtineat. Quod ſi tota excreſcentia infungoſam carnem degeneret, tunc ſolum ſectionem faciendam cenſeo, ſi locus attingi queat, ſin minus medicamentis atterenda, ut ſupra capite de condylomate dictum eſt.

Scholium.

Scholium.

Obtrudes non differre hæmorrhoidas uteri cæcas à menstruis suppressis, fluentes à superfluo menstruorum fluxu; quoniam eædem venæ videntur esse, quæ in hisce tument, & eæ per quas menstrua expurgantur. *Obiectio.*

Dicimus verò rarò uteri hæmorrhoidas contingere, interdum tamen quia tanta est inquibusdam fœminis repletio, ut non solum per cotyledonas, & cervicis venas menstruis destinatas fluat, sed ad eas etiam copiosè feratur quæ ad pudendi partes nutriendas genitæ fuerunt. Mercurialis distinguit inter fluxum menstruum, & hæmorrhoidalem; quod menstruus, quamvis immodicus sit, periodos habeat, & non sit cum dolore, nec corpus inde adeò emacietur; quæ omnia in hæmorrhoidali contraria fiunt. Hæc tamen distinctio parum sufficiens videtur; quia etiam si non habeat periodos, idem etiam menstruis inordinatis obvenit, & stillicidio eorundem, quin etiam dolores menstruis, cum gravissimis symptomatibus etiam contingunt, ritè tamen hæmorrhoidæ vocantur, ubi hæc omnia conveniunt, ut stillatim sine periodo, & cum dolore fluant; In quo tamen hæmorrhoidum ratio consistat, nec Mercurialis declarat, neque quisquam alius, quod sciam, potissimam tamen esse puto, quia cum ex alijs venis uteri, ac cervicis ejus fluxus fiat menstrualis; hæmorrhoides tum potissimum exoriuntur, cum mulie- bris pudendi venæ intumescunt, aut aperiuntur, quo in loco hanc affectionem maximè suboriri censeo. Quod autem Aëtius scribit rarius in pudendo hæmorrhoidas fieri minus nobis probatur, nisi hæmorrhoidis nomen accipiat, pro quolibet sanguinis fluxu, quæ altera est vocabuli significatio, ac maxime propria; tunc quippe dubium non est, rarius accidere sanguinis fluorem ex venis pudendi, quam ex venis uteri; qui & menstrualis est, & creber. Verum si hœmorrhois pro affectu ipso accipiatur, hoc est pro vena dilatata ex fœculentia sanguinis; tunc affectus proprius pudendi est, sed rarissimus.

Solutio. *Lib. 4. c. 3. de morb. mul.* *Hæmorrhoidum uteri ratio in quo consistat.* *Aëtij lapsus.*

De uteri, & pudendi verrucis, thymiis, accrocordone, & ficu.

CAP. XXVII.

VErrucarum quatuor sunt differentiæ: Accrocordones, quæ tuberculosæ sunt eminentiæ, quasi ex filo pensiles, & ita dicuntur, quia vertice suo resectæ, chordæ juxta extremitatem similes apparent. Myrmeciæ, ac si formicales dicas, talem enim habent pruritum, & in radicibus latiores existunt. Thymus, qui est tumor asper, oblongus, doloris expers formam thymi herbæ referens, unde nomen habet, non tamen thymi nostratis, sed veri thymi albi candiæ, cujus semen parvo continetur capite, ut stœchadis. Hic si mansuetior est, albescens conspicitur, aut subruber; si malignus lividus, ac dolorosus; sanguinem effundens dum avertur amplius, quam pro magnitudine apparente. Ac rursus si parvus est, thymius appellatur, si magnus, ficus aut marisca, de qua satyricus poëta:

Differentia. *Accrocordones.* *Myrmeciæ.* *Thymus.* *Ficus & marisca.*

Cæduntur tumidæ medico ridente mariscæ.

Quocirca decipiuntur, qui mariscas cum hæmorrhoidibus confundunt. Quarta est differentia clavus, callosa eminentia, alba, rotunda, duorum clavorum capitibus assimilis, quæ frequens nascitur circa manus extremitates, & calcaneum, ac plantas pedum. Addunt aliqui cornua dicta, quæ sunt verrucæ oblongæ, & in cornu figuram convolutæ nascuntur potissi-

Clavus *Cornu.*

mum in juncturis, uti Avicenna scribit; *r. 4. tract. 3. cap. 14.* hi omnes tumores modò simplices nascuntur, modò multiplices in pedibus, talis, manuum digitis, & palmis, medijs fœmoribus, in facie, in ano, & perinæo, in glande, præputio, uteri osculo, in alis pudendi muliebris, & in ipso pudendo, de quibus ultimis peculiariter hic agimus. *Species.* Sunt hi tumores de genere scyrri; *Causa.* fiunt autem ex concubitu immodica exercitatione, vel attritione, immediatè tamen ex humore melancholico, & crasso, vel terrestri pituita, & ex morbo Venereo malignitatem sæpè acquirunt. *Signa.* Mitiores dignosces ex colore albo aut rubicundo, & doloris absentia; maligniores ex duritie, sorde, colore plumbeo, ac dolore, & quia manuum aut medicamentorum admotione exacerbantur; reliqua signa diagnostica ex supradictis patent; *Prognosticum.* omnes in curatione majus, quam pro magnitudine facessunt negotium; nam myrmecia non nisi post multas evacuationes, ac sudores curatur; thymius, & clavus etiamsi excidantur, iterum sæpe radices spargunt, accrocordones facilioris sunt curationis, ac si semel avellantur, radix nulla relinquitur; mansuetæ verrucæ facilè: malignæ, & exasperatæ difficilius sanescunt.

Curatio. Curantur quatuor remediorum generibus, primo victu, qui crassos humores minimè generare valeat, catharticisq; ad eosdem purgandos accommodatis, tandemq; sudoribus si rebelles sint.

Thymi & clavi discussio. Secundò medicamentis discutientibus, quæ thymijs potissimum conveniunt, & clavis, ut salvia sicca, cum caricis pinguibus, aut soleas veteramentarias ustas, & tritas, ac vino exceptas appone, vel serpentis exuvias tritas cum caricis sine granis, sed & soleæ etiam, & cucurbita sicca per se teruntur, permiscentur, & cum vino verrucis applicantur, pro optimo experimento; aut certè origani, & ruthæ æquales partes ustæ, & tritæ; thuris cortex cum vino, & aceto, ocymi folia, cum sutorio atramento; aqua, quæ distillat ex amputatis vitibus, cum sale; vel in ea capita salitorum piscium incoquantur, & decocto pars humectetur, quod mirificum est. Item capræ recens jugulatæ oculos acu pungito, & humore inde fluente partem assiduè linito, & intra sex dierum spatium, ut scribit Aëtius, *Lib. 14. c. 5.* myrmeciæ extirpabuntur; cochleam quidam superponunt, quoad tumor humectetur, & sic cadere sibi persuadent, alij super inspergunt pulverem myrobalanorum, cytrinorum, & hermodactylorum, alij tanquam probatissimum laudant sabinæ siccæ pulverem. Curantur insuper clavi, si partem sæpius abradas, & tepida aqua subinde laves.

Myrmecia arrodentibus curantur. Tertio medicamentis arrodentibus, & exedentibus & adurentibus, quæ maxime myrmeciis conveniunt, & accrocordonibus, prodest itaq; succus cucumeris agrestis cum sale; lac fici arboris illitum: ærugo cum sulphure vivo; ficus primæ, quæ non maturescunt, cum farina & nitro, aceto exceptæ si in alijs partibus existant, aut vino, si in utero: stercus ovillum, aut bubulum calidum cum vino vel aceto: pulvis aluminis & gallæ tritæ: aqua qua argentarij deaurant, si mitiori aliquo medicamento commisceatur, ut aqua ex amputatis vitibus, aut ex ocymi folijs, vel potius aqua rosarum seu plantaginis: Hircinum fel cum nitro illitum: Oribasius hoc laudat, tartari, calcis vivæ, floris æris partes æquales urina pueri excipiantur: vel floris æris, auri pigmenti, salis armoniaci sing. ʒ i cum succo thitymali misceantur, sed hęc Oribasij utero non conveniunt, quia sunt caustica: superiora etiam ibi diu immorari non sinas, quippe exedunt ac corrodunt, ideo ubi per horam aut circiter applicueris, partem bis, terve, vino adstringenti lavare oportet. *Corrosiva applicandi ratio.* At cum in partibus exterioribus verrucæ consistunt, corrosiva hæc in glandium capulis, vel avellanarum medietatibus applicantur: aut circumcirca folia arboris, aut coria imponuntur, ne vicinæ partes offendantur. Sed & loca vicina unguento ex bolo armeno, terra sigillata aqua rosar. & aceto muniuntur: vel in mediæ nucis putamine foramine facto, verrucæ per id extractæ medicamento tanguntur, & sulphure vivo liquefacto,

liquefacto, vel aleæ lusoriæ cuspide eodem sulphure liquido intincta; cavendum penitus est ab humidis, oleosis, & laxantibus, quæ affectionem refricant, & faciunt ut thymi regenerentur.

Quartò si chirurgiæ hi tumores subjici possint, rescindendi sunt, malignorum tamen sectio non admittenda, ob hæmorrhagiæ periculum, ideo mansueti tutius resecantur, neq; enim in ijs eruptionis sanguinis timor est. *Manus opera.* Muliere igitur rectè collocata, eminentia volsellæ extentæ dentibus funditus abscindatur; sic enim cavetur, ne uterus à scalpi acie vulneretur, resectione facta pulvis contra sanguinem inspergatur, & ulcus cicatrizantibus curetur; alij pilo equino radicem tumoris ligant, ac singulis diebus paulatim adstringunt, quoad deficiente alimento excidat, quod securius fit, & ne denuò pullulent, loca candenti ferro tangunt, quod inprimis fit, quando malignæ sunt. Quidam etiam origani, aut rorismarini stilum ad lucernam accendunt ac tumori sic admovent, ut inde non incendatur, sed fumum suscipiat, atquè hoc ter faciunt singulis diebus, quod cum utilitate fieri vidimus; Et Aëtius eadem ratione conjugem suam curasse refert. Alij Sarmento ignito verrucas tangunt quinque diebus, & affirmat Amatus post octiduum nec earum vestigia superesse.

De scabris uteri pustulis.

CAP. XXVIII.

IN pudendo uterive osculo, earum præsertim fœminarum, quæ lue Venerea sunt affectæ, vel virorum eodem malo infectorum consortio utuntur, pustulæ exoriuntur, & sunt eminentiæ, quæ schemate leviter extuberant, quarum varias describit species Celsus; *Descriptio.* *Lib. 5. c. 28* in his autem partibus maligniores potissimum generantur, quæ *Epinyctides* dicuntur, qualitate magis quam copia molestæ, *Epinyctides* quarum etiam dolor supra earum magnitudinem est, neque enim faba majores unquam visuntur, sæpe multo minores, scabræ, pruriginosæ, ac furfuraceas squamas ex se projicientes, quales non raró conspiciuntur in volis manuum eorum, qui jecore calidiori sunt.

Fiunt ex abundantia biliosi adustique humoris cum crassitie, vel etiam ex humore Venerea labe infecto, qui pustulas hasce reddit curatu difficiles, rebelles, diuturnas, dolorosas, malignas, ac contagiosas, *Causa.* cognoscuntur facile dioptrâ, seu speculo matricis, quo uteri affectus oculis subjici solent. *Nota.*

Curantur, quatuor remed. generibus. Primò cibis boni succi, de quibus sæpius jam dictum est, & imprimis c. de uteri hæmorrhoidibus, abstineto ab omnibus acribus, acidis, salitis. *Curatio.*

Secundò universalibus evacuationibus, ut sanguinis missione, & purgatione pro ratione plenitudinis, aut cacochymiæ; Præmissa igitur humoris attemperatione per sirupos borraginis, viol. fumariæ, cichorei, cum aquis vel decocto lupulorum, smilacis asperæ, aut ligni guajaci. *Attemperatio.* Purgatio instituenda per pillulas fœtidas de fumo terræ ad ℥ i ß: aut ℞ agarici trochiscati ℥ i, pulpæ cassiæ ℥ i, aut confectionis hamec ℥ ß sirup. rosf. aut viol. sol. ℥ ii in decoctione melancholica, fiat haustus; *Purgatio.* confert etiam diacatholicon, diaphœnicon, aut apozema descriptum infrà c. de uteri rhagadiis, quæ si non proficiant præsertim adhibitis topicis de quibus statim dicendum est, sudores per necessarij sunt ex decocto sarsæ, vel ligni sancti, sæpiuscule tamen tum cathartica, tum etiam sudorifica repetenda, ob mali contumaciam.

Tertiò localibus, quæ valeant humorem discutere, & malam ejus qualitatem domare. *Localia.* Quocirca si mansuetæ pustulæ sint, balnea & incessiones conveniunt, ac postea abluere locum vino calido cum nitro, ac denuò aqua calida,

ſubinde puſtulam lenire butyro cum ſulphure, aut unguento ex oleo myrthino, & roſar. cum lithargyrio & cera, vel alumine cum melle, & myrrha, aut amurca cum ſulphure, & argenti ſpuma, vel ovi vitello cum amurca in mortario ad coloris mutationem agitato, vel malicorio cum myrrha, & melle, inprimis autem valet hoc unguentum, quo ad puſtulas, & ſcabiem utiliter uti ſoleo, & paratum ad meos uſus in officinis habere. ℞ radicum enulæ campanæ, pimpinellæ, lapathi acuti an. ℥ iii, aquæ fumariæ ℥ vi, aceti acerrimi, aut vini optimi, pro affectibus uteri ℥ ii probè contuſa infundantur per diem ac noctem, deinde bulliant, & exprimantur fortiſſimè, expreſſioni adde therebentinæ lib. ß olei roſar. ℥ iii, ceræ ℥ ß. coquantur rurſus ad medias, & adde ſulphuris citrini ℥ i ß ceruſſæ ʒ v. aluminis rochæ ℥ ß, ſalis gemmæ ʒ ij, olei ovorum ʒ. vi, miſce bene agitando, deinde totum lava aqua fumaria, demum quando jam eo utendum eſt, pro qualibet uncia adde ℥ ß unguenti lithargyrij, tum propter odorem, tum quia opus juvat. Utilius eſt ſi prius locus madefiat aliqua ex aquis infra ſcriptis.

Vnguentũ ad puſtulas & ſcabiem.

Quarto ſi malignæ ac rebelles ſint puſtulæ, fortioribus utendum deſicativis, & ijs, quæ puſtularum malitiam corrigant, quæ dum applicantur, ſirupi ex ligno Indico utiliter exhibentur, aut per ejuſdem decoctum ſudores promoventur, qui diſſipent ac doment eandem malignam qualitatem. Utiliſſimumque eſt locum abluere aqua Lamphranci, quæ conficitur ex vino, aqua roſarum plantaginis, auripigmento, flore æris, omnibus mixtis ad formam collyrij, mirificè enim confert malignis partium pudendarum ulceribus ac puſtulis, fecit ejus mentionem Guido.

Si malignæ ſint.

Aqua lamphranci.

C. 7. de ulceribus ancharum.

Securius tamen nec minus efficax eſt hoc aliud: ℞ aloës, quantitatem unius ciceris, floris æris, quantitatem dimidij ciceris, pulverizentur, & adde vini albi ℥ i, aquæ plantaginis, capitum roſarum an. ℥ i ſerventur in phyala vitrea, mirè ac ſine ullo nocumento ſanat omnia ulcera, & puſtulas partium pudendarum, ſi ſæpe per clyſterem aut ſyphonem infundantur. Ejuſdem fere virtutis eſt id, quod ℞ aquæ plantaginis, & roſar. an. ℥ iiij, ſalis gemmæ, nitri, aluminis an. ʒ iii, ſublimati ʒ i ß bulliant ad tertias, colaturæ adde viride æris ℈ i, quo poſtquam uſus fueris per biduum aut triduum, ad mitiora te convertito iterum ad id redeundo, quoad puſtuloſa caro evaneſcat, ac nova appareat: quidam ſupra hoc medicamentum diachylon applicant, & bene, quia ſic non eſt neceſſe ad alia redire; & emplaſtra minus commodè in uteri affectibus applicantur: Hoc inſuper quod ſummæ utilitatis eſt prætereundum non fuit, inceſſionibus factis ex decocto fumariæ, lupulorum, lapathi, verbaſci, ruthæ, malvæ, lupinorum, fabarum, cum pauco ſale. Locus inungatur hoc linimento, aut peſſus in eo immerſus indatur. ℞ Radicis enulæ campanæ minutim ſciſſæ ℥ iiii, coquantur exactè in q. ſ. aquæ cum modico aceto, aut vino ut ſupra dictum eſt, deinde piſtentur ac per cribrum excolentur, & adde aſſungiæ ſuillæ ſine ſale ℥ iii, ſucci ebuli, & fumariæ an. ℥ i ß, mercurij ſaliva jejuni aut vitello ovi extincti ℥ ß, ceruſſæ, lithargyrij an. ℥ i ſulphuris vivi ʒ i ß miſce, agitando per horam, ac pulveres ſenſim commiſcendo. quia autem puſtulæ diutiſſimè interdum infeſtare ſolent in hiſce partibus, aut externis, Admonendi ſunt tyrones, tutum non eſſe eas omninò ſanare, niſi fonticulus in crure reſeretur, ac diu, ut alibi diximus, apertus ſervetur.

Altera aqua.

Tertia.

Admonitio

De uteri ulceribus.

CAP. XXIX.

Differentia. ULcus à vulnere distinguitur, quod vulnus extrinsecus semper accipitur, ulcus originem plerumque habet ex interiori vitio. Ulcerum variæ sunt differentiæ, quarum quædam ex causis desumuntur, quædam ex accidentibus: quædam ex ijs, quæ in ulcere succrescunt. Et ex causis quidem ulcus, aut corrosivum est, aut sordidum, aut cavernosum, aut fistulosum, aut cancrosum: ex ijs verò, quæ in ulcere succrescunt, saniosum fit, virulentum, purulentum, ac verminosum: Ex accidentibus distemperatum, dolorosum, tumidum, cum contusione, vel cacoëtes sive malignum & depascens. In utero sordida potissimum fiunt ulcera, aut maligna, quod locus excrementis, putredíniq; pateat; maligna, aut in cancrosa degenerant, & non distant ab ulcerato cancro, de quo supra: aut in depascentia quæ *Nomæ* ab antiquis Græcis fuerunt appellatæ. Sunt autem Nomæ ulcera inæqualia, quæ indies magis, magisque serpendo vicinas partes exedűt ac depopulantur, cæteris fœtidiora, sordidiora, acerbioraq;, qualia plurima accidunt per antiquas dysenterias in intestinis. Porro tam sordida, quam depascentia, aut incipiendo fiunt, aut ex disrupto abcessu, & aut in uteri cervice, aut in ejus corpore, potissimum tamen in cervice, quia carnosior, carnosiores verò partes facilius ulcus depascitur. *Nomæ.*

Causa. Contingunt ulcera in utero, vel post fluxus muliebres acres, vel à medicamentis erodentibus, & ex ulcerantibus appositis, ut sabina, colloquinthide, & similibus; aut ab excrementis retentis, & putrefactis in uteri plicis, ex ipsius uteri impotentia sæpe etiam ex disrupto abcessu, ex qua causa, si abcessus pituitosus fuerit, sordida evadunt ulcera; si adustus, interdum in cancrum degenerant: non raro etiam eveniunt ex contagione Venereæ luis, & talia ulcera Chironia, vel Thelephia tempore fiunt, & eadem maligna sunt: frequentius tamen ulceratur locus ob partus difficultatem, cum aut grandior fœtus educitur, aut corruptus miserabiliter extrahitur. Hæc ex Hipp. & Galeno desumuntur.

Hipp. 1. de morb. mul. Gal. lib. de tum. prater nat.

Signa generica. Generica ulcerati uteri signa sunt, dolor in parte punctorius, & per intervalla saniosi humores, fœtidique ex utero prodeuntes; ac consequuntur peculiaria symptomata affecti uteri, ut dolor capitis, præsertim syncipitis, qui ad radices oculorum, manus & digitos se extendit, dolent insuper lumbi, inguina, & imus venter, febricula successu temporis supervenit lenta cum crebris horroribus, menstrua si quæ fluunt, purulenta & olida sunt, durante affectu tumescit venter, maximè crura, delirat, animo linquitur, perfrigeratur, & uti Hippocrat. cit. scripsit non concipit.

Cæterum si ulcus in uteri orificio, vel colo existat, dioptra, instrumento locis inspiciendis idoneo, exploratur, si in profundo uteri, ab excrementis inde emanantibus dignoscitur. Specialia ulceris indicia sunt, quia ex sordido copiosus humor & sanies, cum modico cruciatu profluit; ex depascente fœtida eluvies, nigra, viridis, livida cum doloribus acerbissimis, & aliis inflammationis signis, & quæ laxant medicamenta irritant, contraria leniunt. At si ulcus fuerit jam mundum, humor paucus, æqualis, crassus, minimèque fœtidus cum facilitate promanat. Si simplex tantum excoriatio extiterit, percipitur ardor & punctio, & interdum materia quædam subtilis ac serosa emanat. Sed & excrementa, quæ uterum exulcerant, sic dignoscuntur, nam si tenuis sanguis est, aut flava bilis, dolor acerrimus fit, pungens, cum ardore, & febre: si salsa pituita, pruritus adest intolerabilis, excrementum paucum cum fœtore, & paucâ sanie: si icorosa humiditas, excrementa copiosiora *Specialia.* *Excrementorum exulcerantium signa.*

fœtida: si ex melancholico humore, id quod excernitur est instar vini fex: si *Signa symptomatum.* ex menstruis suppuratis, apparet sicuti lotura carnis. Ulcerum in utero symptomata præter cætera consideranda sunt tumor & intemperies, tumor ut plurimum est inflammatio, qua præsente paucus cruentus ac feculentus humor cum magno dolore prodit, distemperies autem si calida sit, & sicca deprehenditur ex defectu excrementorum: si frigida & humida ex abundantia eorundem. Tandem externas causas, ut medicamenti erodentis usum, fluxum muliebrem, & similia, ex patientis aut assistentium sermonibus dignosces. Per consensum verò alicujus partis, an ex proprio uteri vitio ulcus fiat, seu potius foveatur, ex partis cujuspiam affectione deprehendes; & quia, quæ in utero excrementa generantur, purulenta sunt, & compactiora, quæ verò aliunde prodeunt, tenuia ac saniosa.

Prognostica Jam verò cum omnia matricis ulcera difficulter curentur, quia pars totius corporis recrementa excipit, quæ consolidationem impediunt, difficilius tamen quæ in fundo recondita, quam quæ in cervice exposita, quia uteri fundo medicamenta minus commodè applicantur, & quia totus nervosus serius coalescit, adhæc recentiora, & in juvenculis faciliorem suscipiunt curationem; Inveterata, & in ætate provectis in hydropem vel mortem deducunt, quinetiam pura sordidis, ac depascentibus minus periculosa.

Animadversio. Hîc animadvertendum est, abcessus rumpi nonnunquam ad interiorem uteri partem, & tunc foras per uteri capacitatem, & cervicem ejus pus effluere, sicuti menstrua expurgantur. Interdum in exteriori superficie corporis, ipsius uteri intra corpus juxta intestina, & peritonæum, quo casu si inter ea loca pus colligatur apertione opus est, ut in hydropicis; aut etiam rumpitur in externa superficie cervicis, idque vel quâ vesicæ adhæret, & tunc pus effluens per eam egreditur, vicissimque urina per uteri cervicem promanat, ac non rarò ab impacto pure supprimitur; vel quâ recto intestino, & tunc clysteres per pudendum, uteri verò ablutiones per anum, emittuntur.

Curatio. Curantur uteri ulcera quinque remed. generibus, Primò iis, quæ antecedentem peccantem humorem evacuare valeant, ac morbosum, uti vocant, apparatum emendare, quod fit laudabili victus ratione, sanguinis missione, & purgatione; *Victus.* Esto igitur aër siccus, & in activis temperatus, somnus consueto paulò longior; exercitium vitandum, cujus vices moderatæ suppleant frictiones; repletiones arcendæ alvus emollienda, animi affectus inhibendi, ac imprimis coitus ut infensissimus. Cibus sit parcus, ac humori peccanti contrarius, ut cremor ptisanæ, ova recentia, tremula, lac, juscula gallinarum, & caro earundem, præsertim extremitates, & aviculæ montanæ, passulæ, amygdalæ pistaceæ. Potus vinum album dilutum aut adstringens, vel aqua ex decoctione hordei torrefacti, ac radicis liquiritiæ, tam cibus, quam potus moderatè, & debito ordine sumantur. Deinde universales evacuationes topica medicamenta præcedant, *Sanguinis miss.* ac inprimis quidem sanguinis missio ex Giberi vena pro virium robore, subinde ex pede, *Purgatio.* deinde purgatio post humorum præparationem administretur pro natura humoris redundantis, sicuti sæpe jam repetivimus, cavendo semper ne quicquam misceatur, quod humores ad uterum deducat. *Vomitus. Sudor.* Avertunt insuper vomitus, frictiones partium superiorum, sudor per decoctum ligni sancti, sarsæ parellæ, aut radicis chynæ.

Accidentiũ correctio. Secundò quia ulcus curari nequit, nisi accidentia, si quæ adsunt, corrigantur, considerandum an inflammatio conjuncta sit, intemperies, aut dolor: & si quidem cum inflammatione ulcus compositum est, iis utendum, *Ulcus cum intemperie.* quæ ad illam c. proprio scripsimus: si cum intemperie, iis quæ c. de uteri intemperaturis; si cum dolore, ijs quæ c. de cancro quinto remed. genere; & si dolor partes superiores pertingat, balneis utendum, habendaque ratio semper ejus partis, si qua sit, ex qua acres ad ulcus humores confluunt. Peculiariter autem, si intemperies sicca sit, ulcus ablues infusâ aquâ tepidâ cum saccharo,

aut aquâ vel ſucco portulacæ vel cremore hordei; ſi humida, vino lavabis, aut decocto Guaiaci vel ſmilacis, in quo incoxerint alumen, malicorium, aut ſimilia, at ſi adjuncta ſit uteri vel ulceris labiorum durities, olea miſcenda, quæ c. de ſcyrrho uteri dicta ſunt, vel ℞ radicis altheæ, liliorum alb. an. ℥ ß pulegii, origani an. m. ß, ſeminis lini, fœnugræci an. ʒ ß flor. roſ. p. j. coquantur in pari q. aquæ, & vini, colaturæ adde adipis anſerini ℥ j. aut ℞ lactis bubuli, vel aſinini ℥ iiii. olei liliorum alb. ℥ j. ß adipis anſerini ℥ j. miſce.

Tertio ſi ulcus ſordidum fuerit, detergentibus medicamentis utendum eſt, veluti hydromele, aut melle roſ. cum decocto paſſularum, Ireos, & hordei, aut ptiſanæ cremore cum melle, vel cum decoctione furfuris, & lentium decortic. addunt quidam fœnugræcum, & malvam, ſed minus utiliter, quæ nimis humida ſunt, applicantur, quia ulcus humidum eſt, & abſtergi poſtulat, & natura partis ſicca, quæ conſervari debet. *Si ſordidum.*

Quod ſi ulcus quia ſordidum eſt, aut cum aliqua putredine, quam fœtor accuſat, validioribus indiget detergentibus, diſſolvitur in aliquo ex prædictis liquoribus unguentum Apoſtolorum, aut Ægyptiacum, vel mundificativum apii, quod hac ratione paratur, ſucci apii aut petroſelini ℥ ii. mellis roſacei ℥ j. ß, farinæ hordei q. ſ. ad ignem levi ebullitione fiat pulticula, cui addunt aliqui terebenthinæ ℥ ß, maximè ſi pars nervoſa ſit: at ſi corruptionis, aut malignitatis timor adſit, adde ſucci abſynthii, aut nicotianæ ℥ j. ac ſi calor ſit magnus tantundem ſucci plantaginis, in quo etiam peſſaria intingi poſſunt, aut in hoc alio: ℞ foliorum abſynthii, centaureæ, agrimoniæ an. m. ß radicis ariſtolochiæ ℥ ß, coquantur in ſ. q. hydromelitis, & adde farinæ orobi, hordei an. q. ſ. pulveris radicis Iridis Illyricæ ʒ ii. cum melle deſpumato fiat unguentum; vel aquâ marinâ ſalitâve, aut aluminoſâ ſeu lixivio ulcus abluatur, aut etiam vino albo cum pulvere aluminis uſti, vel ariſtolochiæ, & Iridis; laudat Avicenna id quod ℞ litargyrij, ceruſſæ, ſarcocollæ an. ʒ ß ceræ, & olei roſ. q. ſ. fiat unguentum, in quo madidæ flammulæ utero applicentur. Verum aluminoſa aqua, & ea quæ metallica recipiunt, non, niſi cum cicatrix jam eſt inducenda, conveniunt. Quòd ſi in ulcere acrimonia puncturæque perſentiantur, medicamenta detergentia citra mordacitatem eſſe debent, ideoque neque apium, neque abſynthium, neque reliqua calidiora ſunt admiſcenda, ſed injiciendum ſerum lactis cum melle, vel ſirupo roſ. aut ℞. fol. plantaginis, myrthi, olivarum, capill. Veneris agrimoniæ an. m. j. coquantur ſimul in q. ſ. aquæ, colaturæ adde ſirupi roſ. ℥ iii. utero injiciatur. At ſi medicamenta hæc non ſufficiant, ſuffumigia ſunt adminiſtranda, quæ fuliginem generant, ut ℞ thuris, maſticis, myrrhæ, ſtyracis, ladani, lapidis pyritis, auri pigmenti an. ℥ ii. therebentinæ q. ſ. fiant trochiſci pro ſuffitu. *Putridum.* *Mundificativum apij.* *Cum acrimonia.* *Trochiſci fuliginem generantes in ulcere.*

Quartò, ſi ulcus depaſcens fuerit opus erit ijs quæ valentiori adſtringendi facultate prædita ſunt, frigidaque ſint, ſtiptica, & exſiccantia, quo in caſu primas tenet aqua aluminoſa, quæ repellit & exſiccat; utilis etiam aqua plantaginis roſarum chalybeata in qua incoxerint cyperus, myrobalani, nuces cupreſſi, malicorium, balauſtiæ, marrubij, vel centaurium. Fernelius commendat aloëm, & abſynthium. Ex harum igitur rerum decoctione fiant fomenta, & inceſſiones, aut mulſa injiciatur, in qua aliquot ex dictis ſimplicibus incoxerint, additis ʒ. ii. pulveris Iridis, & ariſtolochiæ, vel in eadem mulſa coquatur lentiſcus, calamus aromaticus, & abſynthium: ac ſi ulcera rebellia exiſtant adde floris æris ʒ iii. aut ex Pauli conſilio chartam combuſtam; vel ſi conſpicua ſint, arſenici ʒ j. tametſi ſcarotica difficulter uterus ſuſtinet, ut Aëtius notavit. Si caro ſuperemineat adjice, quæ exedant, ut alumen uſtum & reliqua mitiora cauſtica, quæ ſine dolore carnem conterant, de quibus cap. de Nymphæa 3. remed. genere. *Depaſcens & erodens.* *Rebellis.* *Cum ſupercreſcente carne.*

Quinto

Vlcus simplex. Quinto ulcere ab accidentibus vendicato, simplex ubi jam fuerit, levioribus abstergentibus curatur, ut melle ros. cum aqua hordei, & ex decoctione ros. siccarum; sero lactis cum saccharo vel decocto lentium, cum sirupo ros. sicc. vel succo plantaginis aut polygonij, & portulacę decocto cum melle ros. in quibus insuper liquoribus si dissolvas pulverem aloës, tutiæ, hæmatitis, chartæ combustæ, cucurbitæ siccæ, & adustæ optimum paraveris; aut ex ijsdem pulveribus cum oleo ros. & cera fiat unguentum, quod eodem liquore diluatur, addes autem pro ʒ j. pulveris ℥ j. olei: In quibus medicamentis flocci madefiant pro pessariis vel in sequenti unguento. ℞ olei rosarum ℥ iiii. ceræ albæ ℥ j. ß, liquefiant, & in mortario plumbeo cum lacte muliebri aut caprino ducantur, donec albescant, tunc rejecto priori lacte aliud injiciatur, idque ter quaterve fiat, tunc adde croci ʒ j. fiat pessus, qui dolorem mitigat & calorem restinguit, cui consimile hoc aliud censetur: ℞ tutiæ lotæ ℥ j. litargyrii, sarcocollæ, cerussæ an. ℥ ß cum oleo ros. & cera fiat unguentum, quæ quidem omnia non solum in forma pessarii subjecta, verum etiam abdomini, & coxis inposita prosunt, ac per latentes meatus transferuntur, ijsdem etiam aloë, myrrha, Iris & alia sarcotica admisceri possunt; ijsdemque partibus, aut super unguenta sequens emplastrum applicetur, quod cuncta ulcera mirificè sanat, ℞ galbani ℥ j. ammoniaci, bdellii an. ℥ ii. opoponacis ℥ j. omnia comminuta imponantur in olla vitreata, & affundatur acetum optimum, post diem naturalem lento carbonum igne liquefiant, & per stramen extrahantur, ac exprimantur, colatura denuo coquatur ad aceti consumptionem, semper miscendo, quæ per se bene obturata serventur; ac seorsim, ℞ olei olivarum lib. ii. ceræ novæ lib. ß, liquefiant ad lentum ignem; quibus ab igne separatis adde litargyrii lib. j. ß, misceto, quoad nigrescant, tunc paulatim affundito prius liquefacta materialia, bene advertendo, ne virtus exhalet, tunc adde utriusque aristolochiæ, calami aromatici, myrrhæ, thuris an. ℥ j. olei laurini ℥ j. ß, ac tandem optimæ terebentinæ ℥ iiii. misceantur diligenter, quoad in frigidam injecta materia postea manibus non adhæreat, sed malaxari possit. Atque eo tempore patiens cibis reficiatur, ut caro copiosius generetur, sæpe etiam satis est molliori flocco ulceris labia extergere, & ejus cavitatem siccis etiam linimentis replere, ubi nulla jam adest malignitas, nulla crassior sordes, nam dum hæc perseverant,

Vlceris ablutio. ulcus abluere, antequam medicamenta applicentur, singulis curationibus necesse est, ac si sanies acris fuerit, sero ulcus abluatur, si copiosa sordes, melicrato, si multa & acris, sero cum sirupo ros. vel sacchari octava parte; si cavum, vino; si putridum & malignum, aqua marina, vel lixivio aut urina veteri, diluto marrubii, aloës, absynthii, myrrhæ in vino: fistulosum ijs, quæ c. de fistula reperies, aut certè cum vino adstringenti, vel ex decoctione myrthi,

Cicatrizantia. thuris, nucum cupressi, mumiæ, myrrhæ. Demum quæ cicatricem obducunt adhibenda, aut liquoribus dissoluta aut in forma pessi, talia sunt unguenta siccantia, ut de pompholige, de plumbo, de cerussa, vel id quod supra descripsimus ex ros. cera, & lacte in mortario plumbeo ductis:

Admonitiones. Hæc pauca admoniti, ut ulcere in cervice existente pessariis potius, in fundo verò uterinis clysteriis utamur, & ab uterino clysteri pessus applicetur, ac emplastrum Epigastrio, & coxendicibus imponatur. Secundo notandum ex Galeno ulcera uteri, ac pudendi medicamenta oppidò siccantia exposcere, tum ob partis siccam naturam, tum ob recrementa, quibus hæc loca abundant. Tertio usum hypocausti utilem semper esse, quia exsiccat. *5. method.*

Scholium.

Icor sive virus. *Sordes.* *Tria in ulcere apparere solent recrementa, ut scribit Galenus, tenue unum, quod Icor dicitur sive virus, & ulcus humectat, unde virulentum, seu icorosum: crassum alterum, quod sordes etiam nuncupatur, unde ulcus sordidum, nam quemadmodum in singularum partium coctione duplex gignitur excrementum, tenue unum, &* *3. meth. 3.*

vapo-

vaporosum ex seroso liquore, qui fuerat sanguinis vehiculum, & insensibiliter transpirat: crassum alterum, & terrenum ex quo sordes ac pili gignuntur, & sunt reliquiæ sanguinis, quæ incoctæ permansere, aut adustæ, eodem autore: ita hæc duo in ulcere recrementa suboriuntur. Præter quæ tertium insuper est, quod pus dicitur, ac fit ex sanguine extra venas effuso per earundem, & arteriarum divisionem, qui cum non possit à natura gubernari, & ab aëre ambiente alteretur, corrumpitur; ac multitudine hoc recrementum reliqua duo obscurat, vel ex eodem cum prædictis recrementis, si in majori copia sint, fit sanies.

1. de sanit. tuend. 12. — *Pus.*

Tametsi sunt qui autumant saniem & Icorem non differre nisi hoc duntaxat, quod sanies incipiente ulcere; Icor sanescente jam appareat, virus ex maligno fluat; Et Galenus Icorem, & saniem idem esse sentit. Sed utcunque sit, ex tenui recremento ulcus humidum redditur, ex crasso sordidum; quocirca duplex medicamentum ulcus exigit, ut humidum, siccans: ut sordidum, expurgans & extergens, sordes enim per se non effluit, sed ulceri adhæret; & cum nullo tempore natura cesset, nullum certè tempus erit, in quo duo hæc in ulcere non colligantur, subindeque utrumque medicamenti genus desideretur.

Sanies. — *4. meth.*

De uteri fistulis.

CAP. XXX.

Fistula est cavum, profundum, sinuosumque ulcus angusto foramine patens, callo obductum; quo quidem callo à sinuoso differt; fistularum plura sunt genera, quæ ex figura desumuntur; aliæ quippe breves sunt, aliæ altius penetrant; aliæ rectæ intus feruntur, aliæ simplices existunt, aliæ duplices, aut multiplices, quasi ramulis ab uno ore intus sparsæ, interdum rectæ, nonnunquam flexuosæ, tortuosæque, aliæ intra carnem desinunt; aliæ ad ossa, & cartilaginem penetrant.

Definitio. — *Differentiæ.*

Fiunt fistulæ tanquam à causa remota, ex corruptis putrefactisque humoribus, tanquam verò à proxima, à difficilimis & negligenter curatis ulceribus: aut ex abscessibus, haud tempestivè apertis. In utero autem non raro contingunt, præsertim in ejus osculo, & pudendo, tum quia prædicta ulcera, & abcessus ibi minus commodè curantur, tum quia plures erodentes, & acres humiditates ibi abundant, à quibus mollissima carnis substantia facilè exeditur ac postea difficulter coalescit, quæ calli, ac fistulæ potissima occasio est. Proveniunt insuper fistulæ, ut Hipppocrates lib. de fistulis scribit, ex contusione, aut equitatione, sed hæ causæ potissimum in sede fistulam gignunt.

Causæ.

Cognoscitur ex figura fistulæ facticiæ non absimili, id enim nomen habet ab arundinearum fistularum translatione. Depræhenditur etiam dolore nullo, nisi fistula nervum attingat, adhæc digiti compressione pus egreditur virulentum, quod si album sit, fistulam recentem esse arguit, & in carne; At si crassum viscidum & inæquale, antiquam, si tenue paucum, & nigrum cum dolore effluit, nervi corruptionem accusat, sin autem fistula os pertingat, & non penetret ad ipsius cavitatem, pus apparet tenue, ac pallidum; oleaginosum medullæ corruptionem attestatur, & fistulam ad ossis cavitatem penetrasse. At si fistula venam penetravit, sanguis exit cum purè crassus, & multus, tenuis verò & paucus ac persaltus, si arteriam. Quod si uteri fistula in superiori parte consistat, & ad vesicâ permeet, urina per fistulam instillat, si in inferiori, & intestina perforat alvi excrementa; quam altè verò, & ad quem locũ fistula perveniat demisso per foramẽ inspicillo dignoscitur uti

Signa.

tur uti

tur uti Celsus docet, ex quo horum pleraque, & ex Hipp. & Paulo. Ubi notandum quod osculum fistulæ interdum clauditur, & aliquantulum post alibi pullulat. Porrò expeditius curatur fistula recens, simplex intra carnem, & in corpore juvenili, ac boni habitus: laboriosius, anfractuosa, multiplex, profunda, quæve os, cartilaginem aut nervum læsit, aut ad vesicam, intestinumve penetrat, in senili corpore, & pravis redundante humoribus.

Cel. l. 5. c. 28 Hip. lib. de fistulis. P. lib. 4. cap. 48.

Prognosticū

Curatio.

Curatur ijs, quæ fluxionem impediant, quo fistula medicamentis promtius cedat, deinde antecedentis causæ emendatione, habitâ semper ratione totius corporis; Speciatim autem quinque remed. generibus; Primò optima victus ratione parum exsiccante, ut Euchymis cibis, & aëre ad siccum tendente: Deinde prout corpus pletoricum, aut cacochymum est, sanguinis missione aut purgatione; item frictionibus, & ligaturis partium superiorum, si ex fluxione fistula pendeat: balneis etiam sulphureis, præcipuè sudoribus ex decocto ligni Indici, aut sarsæ, hæc enim exsiccando fluxum curant, ideoque post universales purgationes, & sudores convenit etiam sirupus de ligno, aut de sarsa, aut hoc apozema per aliquot dies sumptum, ℞ foliorum olivæ, filicis maris an. ℥ j. ß radicis gentianæ ℥ j. centaureæ ʒ vj. fol. portulacæ m. ß plantaginis, agrimoniæ an. m. j. polypodii ʒ v. hordei mundi p. ii. coquantur in lib. iiii. aquæ ad tertias, factâ colaturâ adde sirupi rosati ℥ iiii. sed si addas sirupum de rosis siccis, magis fluxio præpedietur.

Apozema.

Orificij dilatatio.

Secundò orificii dilatatione, quo melius mundari extirpariq; fistula queat; dilatatur autem immissa radice gentianæ, brioniæ, aristolochiæ mundatæ, vel ciclaminis aut medulla sambuci, vel potius spongiola retorta, & acuta, quæ prius maduerit in sequenti aut simili medicamento, ℞ ceræ, ac resinæ an. ℥ j. liquefiant, & adde sublimati ʒ j. tunc spongiola intingatur, & fortiter exprimatur in prælo, ac applicetur, ibique per 12. horarum spatium maneat.

Calli illisio

Tertiò ijs, quæ callum conterant, atque illidant, quo facilius ulceris labia uniantur, quod fit uno, è tribus mediis, medicamento, ferro, igne; ac si fistula recens sit, nec admodum profunda medicamenta satis erunt, ut penicillum madidum in aqua ros. cum modico arsenico, aut in hoc altero mirabili liquore, præsertim si à morbo gallico originem traxerit, desumitur ex Fernelio, & ℞ sublimati g. xii. aquæ plantaginis ℥ vj. in cineribus calidis in phiala vitrea bulliant ad medias, aut ℞ unguenti Ægyptiaci ℥. j. pulveris Johannis de Vigo ʒ j. dissolvantur in ℥ ii. aquæ plantaginis, aut unguentum Ægyptiacum cum lixivio diluatur, aut ℞ succi asphodeli ℥ iii. mellis, auripigmenti, calcis vivæ an. ℥ ii. misce, & in fictili coquantur, in furno cocta pulverizentur quo pulvere conspergantur lichynia; ante tamen quam hæc applicentur callus emolliendus erit quod fiet pesso aureo, aut ℞ æsypi humidæ, radicis lilij, illiticæ, terebenthinæ an. partes æquales fiat unguentum: cui consimile parabis ex pari quantitate medullæ cervinæ, olei liliorum, & ceræ; At si fistula est admodum profunda, aut sinuosa, medicamenta dissolvantur in vino albo, & melle quibus incoxerint agrimonia, & gentiana, sumatur vero ʒ j. pulveris & ℥ iiii. liquoris, vel ℞ unguenti Ægyptiaci ℥ ß, sublimati ʒ ß auripigmenti ℈ j. lixivii, & aquæ plantaginis an. ℥ iiii. aquæ rosarum ℥ ii. bulliant ad tertias, injecto hoc liquore orificium fistulæ obturetur cera, vel gossypio, ut intus per aliquot horas manens, quod volumus, perficiat. Abluitur etiam ulcus cum aqua forti, sed hæc, & quæcunque arsenicum, vel sublimatum recipiunt vehementiora sunt, & ulceribus muliebris pudendi magis quam utero conveniunt, nisi durior callus sit, & patiens sectionem formidaverit, utcunque tamen circumcirca unguentum de bolo armeno semper applicetur: sequens aqua distillata fistulæ, cancro, & antiquis ulceribus utilissima est, atque etiam mundo muliebri ℞ vitrioli scriptorum ℥ j. salis ammoniaci, nitri an. ʒ j. albumina ovorum indurat. sub prunis numero xx. incorporentur & sic maneant per horas duas, postea distillentur. Secundus modus calli illidendi est inscisio, qua tum utendum, quando callus durior fuerit, & antiquior, fit autem inscisio,

Liquor ad pustulas fistulas & scissuras.

Aqua destillata.

Inscisio.

(pro-

(pronuntiato prius periculo) uſque ad fiſtulæ finem, & callus unguibus, aut ſcalpro radicitus avellitur, excoriaturque, cavendo ſemper venarum arteriarumque ſectionem, quo facto, ulceris cavitas abſtergenda, ut infra 4. remed. genere. Tertio modo uſtione callus de medio tollitur, quod tunc fit, quando non ſolum calloſa, ſed virulenta, & maligna fiſtula, in pudendo muliebri potius, quam in uteri oſculo extiterit, aut ex Venerea lue originem traxerit. Fit porrò uſtio candenti ferro, aut cauſtico medicamento hac ratione, uteri aut pudendi cavitatem prius dilatabis, deinde ſpicillo immiſſo per fiſtulam, cujus ductu, fiſtula ipſa diſcindatur, partem elichynis formabis, donec undique diſciſſa labia disjungantur, ſecunda vel tertia die medicamentum cauſticum, de quo ſupra, applicabis, vel ferro ignito, ſi neceſſitas id poſtulet, partem inures, circum fiſtulam poſitis, quæ repellant ac refrigerent, ut unguentum de bolo, in ipſo ulcere mitigatorio ex roſaceo, & ovi luteo, deinde butyro aut pinguedine utendum, qua cruſta dejiciantur, tuncque pus coctum apparebit.

Vſtio.

Quartò ubi tale jam videris pus, ijs quæ ulcus detergunt ac mundant utendum eſt, quippe ejus cavum carne impleatur oportet, antequam labia coaleſcant, fieri autem id nequit, priuſquam removeantur impedimenta; quæ verò ulcus detergunt mutuanda ſunt ex ſuperiori capit 3. & 5. remed. genere, peculiariter tamen fiſtulis convenit mundificans ex ℥ iij vini, & ℥ i mellis roſ. aut ℞ therebentinæ lotę, vini ſublimati ℥i ſucci apij, agrimonię, Nicotianę an. ℥ iij mellis roſarum ℥ i pulveris ariſtolochiæ rotundæ ʒ ij, coquantur ſucci cum melle roſ. & therebentina ad mediæ partis ſuccorum conſumptionem, tunc reliqua miſceantur, quod ſi mundato jam ulcere addas myrrhæ, ſarcocollæ, radicis iridis an. ʒ i egregium efficies medicamentum ad producendam carnem; At ſi craſſius pus fuerit, tmajor fiet deterſio hac forma ℞ therebentinæ, reſinæ, mellis an. ℥ ij, myrrhæ, ſarcocollæ, farinæ lupinorum, fœnugræci, ac radicis ireos an. ʒ i ß fiat unguentum. ſequens inſuper lavacrum deſiccat, & partem confortat ℞ vini albi ℥ iij (quidam accipiunt vini ℥ ij aquæ ardentis ℥ i) mellis roſ. ʒ x. myrrhæ, aloës, ſarcocollæ an. ʒ ij ferveant lento igne ad tertias, & per ſiringam ulcus eluatur; tertium hoc non ſolum detergit, verum etiam ad exterendum callum, ſi quid ejus adhuc ſupereſt, utiliſſimum eſt, ℞ oliorum plantaginis, abſynthij, centaureæ minoris, ſabinæ, foliorum olivæ, agrimoniæ an. m. j. radicis gentianæ contuſæ ℥ ij, fiat decoctio in vino albo, colaturæ lib. 1. adde mellis roſ. ſirupi de abſynthio an. ℥ i ß, tandem ea adminiſtranda quæ c. ſuperiori ad conſolidandum, ac cicatricem inducendam retulimus.

Mundificatio ulceris.

Liquor ad abluendum & exterendum calli.

De uteri rhagadiis, ſive fiſſuris.

CAP. XXXI.

HAud aliter atque in ano, in manibus, labiis, & mammarum papillis ex vehementi frigore, vel ſeptentrionali vento, aut immodica jecineris ſiccitate, ita in uteri oſtiolo fiſſuræ, ſeu rimæ fiunt, quas græci rhagadas vocant, ac ſunt ulcuſcula, in longum, & anguſtum deducta, interdum profunda cum labijs calloſis, interdum ſuperficiaria ac ſine callo, alia humida, alia ſanioſa, alia arida, alia cancroſa, quorum labia ſemper, cum diuturna ſunt, callum contrahunt, & indurantur. In quo malo caro non exeditur, ſed cutis ad nutum plicaturarum partis contrahitur, ita ut pars citra dolorem proprio fungi officio non poſſit, antequam cicatrix omninò obducatur, ideoq; affectus importunus eſt, ac permoleſtus.

Definitio.

Differentia.

Causa. Porrò fiunt uteri rimæ aut ex violento enixu, ob magnitudinem capitis infantis, aut etiam ex coïtu pudendo grandiori facto, tertia causa est humorum acrium, & erodentium affluxus, maximè si lentoris nonnihil particeps fuerit; quarta est uteri ingens siccitas; quinta inflammatum condyloma, quod præ nimia tensione cutim disrumpit: *Signa.* uteri rhagades, primum quidem latent ob partus dolores adhuc recentes, postea paulatim percipiuntur, vel ad manus contactû, vel in coïtu quia ex affrictu cruentatur pars; deprehenduntur insuper sinu dioptra instrumento adaperto, tunc enim scissuræ in ostioli circuitu oculis patent, atq; hæc sunt generalia signa; specialius verò, si ob partum laboriosum, aut pudendi virilis magnitudinem fiant, ex relatione id dignoscitur; si nulla ex his causis præcesserit dioptrismo explorandum, an condylomatis tumentis ratione cutis scissa fuerit, & si nec id quidem adsit humores acres, & erodentes, ac mordaces causam præstitisse, conjectandum est, aut etiam biliosos, qui ex calore deprehenduntur, reliqui ex mordacitate citra calorem, & ex iis, quæ fluunt.

Curatio. Curantur ſ. remed. generibus, primò victu humidiori, ac lubricante, fugiendo semper acria, & alvum comprimentia, esto igitur cibus gallinarum, pullorum, arietis, vituli, hædique caro elixa, & eorum juscula, aut brodia ex intubo, scariola, buglossa, borragine, spinachijs, mercuriali, ova sorbilia, ptisana, lac amygdalinum, passulę imprimis prosunt, & cerevisia potius quam vinum, caseum vitet, aromata, pira, pineorum nucleos, nuces, olivas, violentos motus, choreas saltem, vociferationum, & viri accessum.

Evacuatio. Secundò evacuantibus, si ex acribus humoribus malum originem traxerit, quod fiet, si plenitudo adsit, sanguine misso, pro redundantiæ ratione, deinde purgatione, ex cassia manna, sirupo ros. aut viol. solutivo, diachatolicone confectione hamec sine scammonio, rhabarbaro, & similibus; facta prius humoris *Preparatio* præparatione per sirupum de cichorio. ros. viol. borraginis, de fumaria cum aqua earundem herbarum; à fortioribus catharticis planè abstinendum, quia epar calefaciunt. Postea jecur ac universum corpus refrigeretur serapijs, & apozematibus, quæ mulcebrem habeant facultatem, ut etiam balneis aquæ dulcis, quę utilissima sunt. apozema in hoc casu mihi crebrâ experientiâ probatum sequens est. ℞ hordei mundi p. iii, foliorum lupulorum endiviæ, aspleni, fumariæ, borraginis, acetosæ an. m. j. camedrios, camepithios, squinanti an. p. j. florum cord. seminum frigid. an. p. j. ß infundantur per horas vi in lib. vii aquæ; postea coquantur vase cooperto, in fine adde foliorum senæ ℥ i, coletur, & cum sacchari ſ. q. fiat apozema clarum, aromatizatum, ʒ i specierum triasandali. Eadem prorsus curandi ratio servanda est, si à condylomate malum proveniat, facto initio à sanguinis missione ex brachio, revulsionis gratia, deinde ex pede, mox chirurgiâ curabis, ut c. de condylomate scriptum est.

Symptomatum curatio Cruor. Tertiò ijs, quæ accidentia corrigunt, quocirca si à laborioso partu, aut virilis pudendi magnitudine, fissuræ cruorem effundunt, statim à principio fluor sistendus sequenti clystere uterino ℞ foliorum plantaginis m. j. florum & capitum ros. an. p. ij. coquantur in ſ. q. aquæ ad medias, colaturæ ℥ vi adde pulveris sanguinis draconis, boli armenii, myrrhæ, thuris, aristolochiæ an. ʒ ß vel omnia simul coquantur, contundantur, & per cetaceum extrahantur, vel per stramen, & addito ovi albumine cum prædictis pulveribus ex lana madida fiat pessus. *Siccitas & pruritus.* Si verò fissuræ siccitatem, calorem, ac pruritum habeant, sovendus est locus humectantibus, ut hoc decocto, ℞ carnis cancrorum fluviat. Limacum, ranarum an. ʒ ij, hordei p. ij. malvæ, lenticulæ palustris an. m. j. seminis lini ℥ j coquantur in q. ſ. aquæ decocti ℥ v injice per uterinum clysteré: deinde uteri ostiû liniatur unguéto de cerussa cum caphura, vel alio ex muscilagine seminis cydoniorû, malvarû, psyllij, cum lacte caprino, & butyro vaccino aqua ros. sæpiꝰ loto; quod si ardor & dolor fuerit magnꝰ ℞ unguéti populeonis ℥i caphuræ ℈ij cerussæ lotæ in aqua ros. ℈i cû albumine uniꝰ ovi, misce, vel utitor lacte muliebri cum saccharo vel unguéto albo, cum caphura, vel unguéto pompholigos popu-

populeonis an. ℥ i, caphuræ ℈ ij, miſce. Meſues vehementer laudat oleum de ſemine lini calidum per ſe ſolum ad rhagades ani, & dolores hæmorrhoidarum, ſunt autem ulcera ani, & pudendi ſimiliter ferè curanda, primas tenet unguentum pomadæ, quod per Germaniam & Italiam mirificum paratur, in Hiſpania dicitur *cevum confectum*.

Pomada.

Labiorum unio.

Galen. de comp. med. per locos 9. Paul. lib. 3. cap. 77. Aët. lib. 10 cap. 107.

Quartò ijs, quæ iſtius generis ulcerum peculiarem habeant rationem, & labia conjungere, ac carnis generationem adjuvare valeant, in ijs enim Galeno Paulo, & Aëtio autoribus manuum operatio, & mordacia medicamenta vitari debent. Antequam igitur in prædictos uſus unguenta applicentur, locus per uterinum hunc clyſterem abluatur ℞ fol. roſ. myrthi, plantaginis, taſſi barbati, caudæ equinæ an. m. ij. malv. viol. an. m. j. hordei mundi, lentium an. p. ij coquantur in ſ. q. aquæ ad tertias, colaturæ ℥ vi adde ſirupi roſ. ℥ ij, aut fiat fomentum ex decoctione eâdem, deinde apponatur ſequens unguentum, ceruſſæ, lithargyrij an. ʒ vi. plumbi uſti & loti ʒ iiij, myrrhæ, & aloës an. ʒ ii. gallarum ʒ i, cum oleo myrthino, ac vino veteri miſceantur. Valet ovum de vitellis ovorum, & de ſemine lini, quæ in mortario plumbeo agitentur, vel unguentum ex oleo de ſemine lini, butyro, & vitello ovi, aut vitellū ovi cum oleo roſ. aut ſuccus plantaginis, & portulacæ, agitatus in mortario plumbeo ad coloris mutationem, addita aſſungia anſeris, aut anatis; hoc mihi expertum eſt maximè in fiſſuris mammillarum ℞ olei roſ. ℥ ij, pulveris mirobalanorum citrinorum ʒ iiij ceræ q. ſ. miſce; optimum eſt, quod conficitur ex muſcilaginibꝰ cythoniorum ac plumbo uſto cum oleo omphancino roſ. de ſalice, ac vitellis ovorum; aut cerotum lithargyrium; vel ℞ ovi vitellum aſſum, vino diſſolvatur, & ceroto roſ. miſceatur; eſt etiam mirificum id quod recipit ponpholigos lotæ, plumbi uſti, ac loti an. ʒ ij, ceruſſæ, litargyrij an. ʒ i gummi tragachanti ℈ iiij thuris pulveris radicis ſimphyti an. ʒ ij, terantur diligenter, & cum unguento roſ. excipiantur, cui ſi calor adſit magnus, adde ſucci plantaginis, portulacę, aut centaureæ ℥ ß, & vitellum ovi aſſum; commendatur adeps hirci cum unguento roſ. etiam ad manuum ſciſſuras, quæ ſanè cuncta, ſi in mortario plumbeo ad coloris mutationem agitentur, utiliora evadunt, nec minoris efficacię cenſetur id, quod recipit olei de vitellis ovorum, de ſemine lini, an. ʒ. x adipis hircini, therebinthinæ optimæ an. ʒ iij, thuris, maſticis an. ʒ ß reſinæ pini ʒ i, aloës epaticæ ʒ ij ß taſſi barbati, foliorum plantaginis, caudæ equinæ an. m. j. omnia piſtentur, extrahatur ſuccus, tunc ſimul bulliant ferè ad ſucci conſumptionem, coletur, & adde lithargyrij, auri & argenti an. ℥ ß ceruſſæ ℥ iij plumbi uſti, tutiæ an. ℥ ij miſce, & in mortario plumbeo per horas ij agitentur ad coloris mutationem: ſummæ inſuper utilitatis eſt hoc aliund ℞ olei roſ. mellis roſ. ceræ an. ℥ i, myrrhæ, litargyrij argenti an. ℥ ij fiat unguentum, ſunt qui addunt ʒ i pulveris zinziberis, & ceram virginem; vel ℞ chartæ combuſtæ ʒ ij olei roſar. ℥ iij valet etiam ad calloſa labia; ſequens erat ſecretum medici Hiſpani cui Torres nomen fuit, cranij canini recenter mortui combuſti, ac in pulverem redacti ʒ iij olei roſarum ſ. q. in mortario plumbeo trahantur, donec inſpiſſentur; mirificum tamen, & certiſſimæ experientiæ eſt, præſertim ſi à ſiccitate malum oriatur, ſacculos linteos hordeo replere, in aqua coquere, & ita tepidos manibus tenere, aut fiſſuris per novem dies applicare; aut certè pulticulam ex farina in lacte cocta. Raſius laudat inunctionem cum cera, auris, quod expertum habeo,

Vnguenta ad fiſſuras.

Vigo.

R. 1. divis. cap. 125.

Quintò ſi prædictis auxilijs rhagades non ſanentur, malignitatem accuſant, ideò conſulit rei ratio, ad ea venire, quæ pulverem rubeum ſeu Johannis de Vigo recipiunt, cujus portio admiſcenda erit cuilibet ex præfatis unguentis. Emanuel Vaezius obſervantiſſimus avunculus meus, vir magnæ experientiæ, hoc uti ſolebat, ℞ pinguedinis porcinæ ℥ ij, factis ſciſſuris repleantur ℥ j pulveris ſublimati aut Johannis de Vigo, & inſertis lichynis ſeu flammulis igni applicetur, quoad tota pinguedo inſtillaverit, qua ſciſſuræ perungantur. Secundum hoc circumfertur remedium à multis celebratum, & à me etiam probatum ℞ aquæ

Malignitatis emendatio.

Emanuel Vaezius.

aquæ vitæ finissimæ lib. j pulveris sublimati ℈ i, floris æris ℈ ß, albumina ovorum iii, omnia fortiter agitentur, & pars alternis diebus liniatur, ac superponatur emplastrũ diachilon commune, quod semper gestetur, aliquot transactis diebus granula apparent, tunc loc⁹ butyro recenti inungatur, & brevi sanescet. Tertiũ illud est quod à Fernelio superiori c. parari diximus 3. remed. gene. quo scissuræ tangantur madido penicillo, ac diachilon superponatur; valet etiam ad pustulas & crustas manuum, plura vide apud Aëtium. Tandem si ulcera callosa fuerint, curantur per ea, quæ c. superiori 3. remed. genere dicta sunt, quibus adde chartam combustam, & oleum rosar. & si saniosa sint, abluantur sero lactis vel mulsa: si calida & fervida cum cancri timore, succo plantaginis, lactucę, portulacæ, psyllij cum ceroto rosf. & succo solatri, remoto callo, & malignitate ulcus consolidabitur, ut supra dictum est c. de uteri ulceribus.

Lib. 14. c. 8 *

Scholium.

Prima ratio. *Haud immeritò sciscitaberis, cur fissuræ potius in manibus, labijs, utero, anò, & mammillarum papillis efflorescant, quam in reliquis corporis locis; ratio quidem est, quod illæ partes tenuiori cuticula cooperiuntur, quæ facilè rumpi solet, ac subinde subjecta caro finditur, nam & manus vola propter tactum tali cute prædita est, quibus accedit mirificus jecinoris cum ipsis extremitatibus consensus, unde cum præter naturam incalescit, acres fuligines ad ea loca transmittit, cum quibus prædictum habet consensum, & in quæ ultimus fit conatus, ac tandem per quæ ob cutis raritatem facilior evaporatio fit;* *Secunda.* *Tertia.* *est tertia adhuc ratio, quod extremæ partes internarum sunt emunctoria naturalia, ut notavit Valesius, non tamen quæcunque quarumcunque, sed earum cum quibus habent rectitudinem, veluti inferius labium cum utero, extremæ manus cum hypochondriis, dextra cum hepate, sinistra cum liene qua potissimum ratione in affectibus jecoris ac lienis venam inter minimum, & annularem experti medici secare consueverunt, ut Galenus & Paulus; obiter notandum labiorum fissuras sive rhagadas in febribus, post signa coctionis, significare naturæ dominium mittentis ad exteriores partes; si verò fissuræ in lingua fiant, malum esse, quia maximum æstum in thorace & ventriculo arguunt.*

7 controv. 8

Vena sectio inter minimũ & annularem.

Galen. de sang. miss. c. 41.

Paul. lib. 6. cap. 40.

Labiorum fissura in febrib. bona, lingua verò fissura mala

De gangræna uteri, vel partium pudendarum mulieris, & earundem sphacelo.

CAP. XXXII.

Definitio. LOci muliebres, quia viæ sunt, ac receptacula excrementorum totius corporis, & partes, quæ non liberè perspirantur, facile putredine infectantur, subindeq; gangræna memoratis tumoribus supervenit. Est autem gangræna, incipiens partis mortificatio, atque corruptio, quæ cum jam eò processerit, ut membrum sensum penitus amiserit, corruptioneq; extinctum, & emortuum sit, non amplius gangræna, sed sphacelus, id est, sideratio nuncupatur; est enim inter magnam inflammationem, & sphacelum media gangræna tanto gravior inflammatione, quanto sideratione levior (*æstio menon, & Ascachylon*) Arabes vocant, Hispanicum & Gallicũ vulgus (*ignem sancti Antonij, & sancti Marcalis,*) alij minus propriè (*herpetem.*) Causa hujus miseriæ una potissima est ac maximè generalis, quod pars affecta vitali calore, & spiritu destituitur, id autem tripliciter contingit. Primò quia arctiori ligaturâ, obstructionevè, vel contusione, spiritus vitalis à corde per arterias influxus prohibetur. Secundò quia insitus partis calor humoris copiâ venas obstruente suffocatur, & extinguitur, uti in maximis inflammationibus cum plus ad partem accurrit, quam ipsius

Sphacelus.

AEstio menon Ascachylon ignis sancti Antonij. Herpes.

Causa.

virtute

virtute digeri, aut in pus mutari queat. Tertiò ex vehementi aliqua intemperie, frigida inprimis aëris, vel medicamenti, quæ sensum sopit, aut calida præternaturali; quippe caloris præter naturam excessus, nativum destruere, atque consumere solet, ita ex medicamentis caussticis sæpissime gangræna suboritur, ut vidimus nuper in fœmina Hamburgensi; quibus insuper venenatam, & malignam qualitatem adjungere est. Provenit hoc malum inprimis in colo pudendi ex inflammatione, cancro, vel ulceribus male curatis, & ni citissimè ei succurratur, in siderationem, ac æstiomenon facilè degenerat, ac subitam mortem infert. *Pars affecta.*

Cognoscitur in hisce partibus, ex calore non usitato, febre lenta cum horripilatione, ac tremore per universum corpus cum animi deliquio, adhæc primum coloris flos perit, & extinguitur, cumque jam sphacelus adest, pars livet, aut nigrescit, tumida, mollis, ac prorsus cadaverosa evadit, nec arteriarum pulsus fit, nec dolor, nec sensus ullus, quinimò sine doloris sensu, altè scalpellus adigi potest, & summus adest fœtor. Malo huic diligentissimè, uti diximus, obviandum est, alioqui non solum pars ipsa corrumpitur, sed universo corpori malo communicato fœmina quam brevissime extinguitur. *Signa.* *Prognostica.*

Curatur quatuor remediorum generibus, primum intemperiem corrigentibus, quocirca si pars calore destituitur ex arctiori ligatura, illa quidem solvatur, & pars inungatur oleo de scorpionibus Matthioli, ac theriaca magna, quod idem præstandum, si ex materia venenata contingat; at si ob frigidam intemperiem per se calor sit abolitus, calidis decoctis locus abluatur, ut pori aperiantur, & transpiratio fiat, ea conficies ex camomilla, anetho, pulegio, meliloto, lupinis, & absynthio, ex quibus decoctis aliquid in uterum injiciatur; peculiarius si ex veneno assumpto, aut morsu animalis venenosi fiat, curatur per ea, quæ tale venenum extinguere ac domare nata sint, semper tamen utiles, leviusculæ inscisiones. *Curatio. Intemperiem corrigentia.*

Secundò si insitus partis calor humoris copiâ aut præter naturali calore suffocatur, injecto prius in uterum aut abluta parte decocto plantaginis, aut solani, curatur ijs quæ humorem in parte contentum evacuare, & locum difflare valeant quod, dicente Gal. fit membrum scarificando usq; ad partem adhuc sanam secundum longitudinem, latitudinem, & profunditatem, & sinendum, ut bona sanguinis copia fluat, quo melius pars perspiret, ac deoneretur. Subinde abluendum aqua salita, & super inscisiones pessaria aut linteola unguento Ægyptiaco madida applicanda, ac super omnia emplastrum de tribus farinis, seu de oxymelite, quod vocant, contra gangrænam, & hac ratione paratur ℞ farinæ orobi, fabarum, & hordei an ℥ ij, bene triturentur, & addita oxymelitis libra, leviter bulliant, ad consistentiam pulticulæ. Quod si magna sit putredo additur prædicto emplastro tantundem farinæ lupinorum, salis ℥ i, aloës, masticis, myrrhæ an. ℥ i ß, aquæ vitæ ℥ ij ß misce, aut si malum contumax est, ad fortiora veniendum, sic abluitur locus vino, aut aceto salito, vel lixivio ex decoctione lupinorum, et absynthii, ac super scarificationes pulvis inspergitur trochisc. Andronis, vel vino aut melle rosarum dissolutus applicatur, & pulvis sublimati ponitur inter partem corruptam, & sanam, nunquam obliti emplastri de farinis, seu de oxymelite, quod maximæ utilitatis semper est, & mirifice corruptionem impedit. Quibus non proficientibus profundiores adhuc fiant inscisiones, ac trochisci de asphodelo inspergantur, aut in vino dissolvantur, & in mixtura pessus intingatur, quæ cum applicantur, vicinæ partes unguento de bolo muniantur; Porrò escara ab hisce caussticis super inducta, facile decidit applicito recenti butyro, aut oleo rosar. cum ovi vitello, quæ si diutius, quam par est, hæreat rasorio paulatim evellitur, ne venæ aut arteriæ lædantur, interea tamen lotio ex salita aqua adhibenda, & emplastrum de oxymelite. *Si ex humoris copia.* *Com. in 2. Hippoc. de fract. 18.* *Emplastrum de oxymelite.* *Putredinem & corruptionem impedientia.*

Tertiò ijs quæ partes principes munire valeant, & accidentia quæ ex hoc malo pessime proveniunt impedire, in quem finem sub umbilico applica- *Præcipuarum partium roboratio.*

tur unguentum de bolo, ne ad superiora permeent tetri vapores, qui, quoniam ad cor per arterias inprimis communicantur, ideo maximè cor roborandum, conserva ros. buglossæ, borraginis, cum speciebus diamargarit: frigidi electuarij de gemmis, cum sirupo limonum, borraginis, & de pomis aut ʒ i theriacæ mitridatij, aut confect. alkermes. Et supra cordis regionem Epithemata apponuntur ex aquis cordialibus buglossæ, borraginis, ros. florum aranciorum, cum aceto squillitico, & trochiscis de caphura; ac si malú inducias præbeat, servata optima victus ratione ex cibis acidis, & qui putredinem arceant, universales purgationes utiles sunt.

Membri amputatio. *Lib. 5. de cur gang. et lib. 7. c. 33.* Quartò reliquis non proficientibus, si membrum omninò sit sphacelatum ac demortuum, miserrimum, ut inquit Celsus, unum auxilij superest genus, ut reliquæ corporis partes tutæ sint, membrum, quod paulatim emoritur, amputare, quod etiam in uteri aut pudendi collo fieri potest per novaculam, aut rasorium instrumentum, penitus usque ad sanam carnem abradendo. In brachio aut crure hac ratione, cutis sursum trahitur, & ligatur validè quatuor supra affectam partem digitis, ut sensus sopiatur, in quem usum quidam etiam medicamentum aliquod stupefaciens ægrotanti præbent aliquot ante horas, tunc diligenter novacula usque ad os caro abscinditur, & os juxta carnem serra resecatur, ne denudatum os ipsum permaneat, sic pars cauterio tangitur, qua scissio facta fuerat, ut fluxus præpediatur, os siccis filamentis contegitur, & super partem scissam stupà pri⁹ posca, deinde albumine ovi madida, bolo armeno ac pilis leporum applicatur, sed & in parte superiori defensivum ex bolo; tandem opere completo solvatur ligatum membrum, ut caro decidat, quæ os contegat, tunc curetur, sicuti reliqua ulcera.

De uteri vermibus.

CAP. XXXIII.

Vermes in varijs corporis partibus. *Aët. lib. 14. cap. 48. Idem lib. 6. cap. 85. Paul. lib. 3. cap. 22.* TAmetsi persuasum sit quam plurimis, in intestinis duntaxat lumbricos gigni, experimentis nihilominus, & gravissimorum virorum autoramentis constat, in multis alijs (exceptis vitalibus) corporis partibus posse etiam generari, uti in ulceribus putridis, in dentibus, in auribus, in renibus, & urinæ vesica, licet raro, ob acrimoniam, & salsuginem lotii, quæ abstergendo, & propria qualitate alimenti naturam egressa vermibus nutriendis inepta sunt; quam ob causam in mari mortuo nullos pisces, aut marina alia degere, à naturæ contemplatoribus proditum est. In utero etiam interdum generantur, licet id rarò, ob ipsius patentes, magnosque meatus, qui non permittunt humores, etsi crassos, ac crudos ibidem tam diu immorari, quamdiu ad vermium generationem opus erat. *Vermes in utero.* Ascarides ij ut plurimum sunt, & in pudendo aut uteri colo, recto intestino non absimili, frequenter versantur, aut etiam ex intestino in vulvam irrepunt, quod, an reseratis ipsius intestinis, & uteri tunicis, an per partem sylvestrem fiat, autores non declarant, ego sanè per ipsum perinæum in uterum plerumquè devolvi existimo; *Species 1.* morbus est in numero substantiæ adauctæ toto genere, præter naturam.

Causæ. Constat verò materialem vermium causam esse frigidos pituitosos, ac crudos humores putredini accommodos, & vi caloris animatos, perinde ac in externis cætera animalcula, quæ non ex semine, sed ex putredine ortum habent, quippe si uterus naturâ calidior, plurima excrementa cruda susceperit, & ob solito angustiores vias retinuerit, donec putridum calorem conceperint, vermes tunc gignuntur, ex quibus liquet duplicem ad eorum proventum calorem, ut efficientem causam requiri, naturalem intensum, partis, ac præter naturalem, humoris.

Vermium

Lib. 9. c. 89. *Signa.*

Vermium generalia signa ex Aëtio petenda, peculiaria, cum in utero consistunt, sunt quod universum corpus inquietudine molestatur, venter prurit, ideoq; maxima pituitæ copia in uterum confluit, ex qua os ipsius, ac pudendum perpetuò madent, sudant, graciles, impotentes, & imbecilles fœminæ fiűt; nonnunquã cum menstruis vermes expelluntur, nonnunquã aperto pudendo conspiciuntur, tumultuosè dormiunt, ac frequenter cum suspirijs, ac vociferatione excitantur; febres ijs accidunt inordinatæ, & cuncta alia, quæ in intestinorum lumbricis apparent.

Curatio.

Curandi duplex scopus, primus eorum generationem prohibere, secundus genitos enecare. Hæc fient tribus remed. generibus. Primum victu tenui calido ac sicco, cibo acri, & amaro, qui tamen sit optimi nutrimenti, facilis concoctionis, & ab omni cruditate alienus, ac generationem lumbricorum prohibeat. Conducit itaque caro pullorum, gallinarum, & avicularum montanarum, eorumque juscula, cum multo limonum succo: ex fructibus commendantur mala aurantia, cappares, & olivæ colimbades cum aceto. Ex oleribus intybus, sonchus, senecio; Potus esto aqua ex decoctione cinnamomi, rhabarbari, seminis, portulacæ, radicis chynæ, scorsoneræ, aut sarsæ parellæ, vitentur lacticinia omnia, pisces, ac quæcunque pituitosos gignunt humores, ut immodica ac crassa cibaria depravata, ac præpostera victus ratio, ita nec crassior cibus tenuem præcedat, nec pastum sequatur balneum, exercitium, vel coitus, nec manus, aut pedes à cibo tepida abluantur, ut Curio notavit.

Pituitæ eductio.

Secundò ijs, quæ præterquam quod humorem pituitosum gigni prohibeant, genitum etiam concoquant, & expurgent; & mollibus frictionibus, et tempestivo exercitio. Sirupis de absynthio, de endivia de cich. cum rhab. de acetositate citri, cum aquis earundem herbarum, aut graminis, portulacæ acetosæ. Deinde pituita assiduè expurganda per pillulas de hiera, de aloë non lota, mastichinis de agarico, aut electuario Indo, sive rhabarb. in decocto vel aqua cichorei, ac similibus, quæ ultra purgatoriam vim amarorem obtineant, & abstersoriam facultatem, qua aut vermes enecentur, aut extra corpus propellantur.

Vermes enecantia. *Clyster uterinus.* *Vnguentū.* *Cataplasma.*

Tertiò ijs, quæ lumbricos interficiunt, quorum sylvam reperies copiosam apud Aët. cit. & de ijsdem tum simplicibus, tum compositis integra conscripsit capita Hieronymus Gabucinus, ex quibus paranda, non quæ per communes clysteres injiciuntur, quia nullius essent vigoris, neq; quę per os, quia tum jecur prætergrædiuntur & majora mala inferre possent; sed quæ per uterinos clysteres administrantur, quos concinnabis ex decocto absynthij, abrotani, & centaurij cum alumine; aut ℞ menthæ, calaminthæ, pulegij, diptami an. m. j. coquantur ad tertias, & cum melle misce, pro injectione, aut decocti lupinorum ℥ vi, aloës ʒ iij mellis ℥ i, quæ etiam commodè cum pari quantitate decocti mercurialis, & absynthij injici possunt. Aut pessus hic applicetur. ℞ fellis bovini ʒ i ß, pulv. lupinorum ʒ ii, olei de absynthio, ℥ ij vini albi generosi ℥ ß misce, in quo gossypium intingatur. Eodem fere tempore uteri regioni extrinsecus applicentur sequentia. ℞ foliorum absynthij, costi, amari, calamenthi an. m. j. foliorum persicorum m. ß, coquantur in aceto acerrimo, aut vino pro utero, contundantur, ac post extractionem adde aloës, agarici an. ℥ ß, colochyntidis ʒ iii, olei amygdalarum amararum, fellis bovini an. q. s. ceræ parum, aut etiam sine cera fiat unguentum. Cataplasma insuper conficies ex ijsdem herbis, coctis ac contusis cum farina lupinorum, oleo absynthij, ac felle bovino; aut ℞ seminis melantij, porri an. ʒ ii, contundantur, & in aceto macerentur, tunc adde utriusq; menthæ, absynthij, persicariæ in aceto aut vino coctarum, & contus. an. m ß, farinæ lupinorum ℥ i. aloës ac fellis bovini singulorum ℥ ß misce, quibus addere licet theriacæ magnæ ℥ ß. Per os etiam utiliter crebrò assumuntur pillulæ de aloë, vel de hiera, ad ℈ i singulis diebus, vel ʒ i theriacæ de citro,

aut ſmaragdinæ cum ℥ iiii. aquæ portulacæ, aut vini, aut etiam g. vj. lapidis Bezoartici orientalis cum eadem aqua, aut ʒ j. ſeminis ſantonici, aut ℈ j. rhab. pulverizati ſingulis ſeptimanis, quæ omnia ſelectiſſima, ac maximæ eſſe utilitatis multis novimus experimentis.

De uteri calculo.

Cap. XXXIIII.

Calculos in omni corporis cavitate concreſcere poſſe, ſcribit Galenus, ut in utraque veſica, in renibus, in jecore, in inteſtinis, ac pulmonibus, nil igitur mirum, ſi etiam in utero generentur, uti ſcribit Aëtius, & Hipp. in hiſtoria famulæ Diſiridis; *s. popul.* *Calculi utero quales.* non tamen per omnia ſimiles calculis veſicæ in utero generantur, quia non ſoluti ac liberi, ſic enim, cum uteri cavitas ſit magna, & oſculum ejus patentius, ibi non poſſent immorari, ſed calculi uteri tophaceæ, & calloſæ ſunt ſubſtantiæ, uteri ac ejus cervicis tunicis adnaſcentes, quæ non hinc inde moventur, ut conſtat ex prædicta hiſtoria; porro tophaceam hanc ſubſtantiam valida natura nonnunquam foras trudit, debilior ibi commorari diutius permittit: in prædicta famula per 40. ferè annos hæſit. *Species.* Morbus eſt in numero aucto rei toto genere, præter naturam. *Cauſa.* Cauſæ ſunt eædem, quæ calculi veſicæ, humores nimirum craſſi ſpiſſi, ac viſcidi, quos ob lentorem uteri calor diſcutere nequit, vel ſaltem tenue digerit, craſſum verò in tophaceam naturam convertit, quod dum in poroſitate aliqua hæret, natura indies plus mittente, accreſcit, cui ſanè cauſæ fomitem præbet retentio menſtruorum, aut eorundem ſuppreſſio; Eſt & alia calculi cauſa, pus in utero concretum ac exſiccatum. *Calculus à frigido efficienti non fit.* Nec audiendi ſunt illi, qui putant calculum à frigiditate etiam, ut efficiente, poſſe provenire, eo ducti argumento quod nephretici ſæpe juvantur à calidis, & renibus igni converſis calculus excluditur, quippe calor, dum lapis in via eſt, ad expulſionem juvat, nondum tamen genitum effingit ex pituitoſa materia, ſubindeque nocet.

Signa. Signa ſunt, gravativus ſed levis in utero dolor, qui utero ipſo compreſſo exacerbatur, fœmina non concipit, menſes inordinati fiunt, ac digito per podicem immiſſo tactu deprehenditur calculus. At qui in cervice uteri generantur, majori cruciatu, vicinas partes afficiunt, magiſque creſcunt, ac majorem inferunt moleſtiam, præſertim cum fœminam minus commodè ſedere contigerit; quin etiam diopatriſmo oculis facilius ſubjicitur.

Curatio. Curatur duplici remed. genere, & primò quidem, ſuppoſita victus ratione emolliente, ac lubricante, ijs utendum quæ craſſos viſcidoſque humores expurgent, de quibus c. ſuperiori, & de ſuppreſſ. menſtruorum.

Calculi avulſio. Secundò ac præcipuè ijs, quæ calculum eradicare, ac evellere ab utero valeant, quod ut commodè fiat, prius partes leniantur clyſtere emollienti, ex decocto altheæ, malv. fœnugræci, ſeminis lini, admixto multo roſaceo oleo aut liliorum, ut facilius obediat operi manuali, *Opus manuale.* quod ſic fit: Mulieri ſupinæ, diſparatis cruribus locatæ, duos longiores ſiniſtræ manus digitos in ani foramen chirurgus immittat, dextrâ verò ſuperiorem ventrem comprimat, calculumque extrorſum cogat, ac propellat, quod expeditius fit, ſi in uteri cervice calculus conſtiterit, ſi autem in utero ipſo, laborioſius, ideoque majori vi opus erit. At ſi in oſculo uteri, aut colo ad natus fuerit, & huic operi non cedat muliere ritè locata, & locis per dioptram dilatatis, ſcalpello reſecare oportet, quo facto in uterum injicienda, quæ ulcera curant, prmò adſtringentia, & ſanguinem ſiſtentia, deinde exſiccantia; nec non imperanda optima victus ratio, corpus bis, aut ter in anno perpurgandum, ne affectio revireſcat. *Curatio calculi in veſica muliebri* Haud valdè abſimilis eſt curatio calculi veſicæ in mulieribus, quanquam his rarius quam viris contin-

contingit, & facilius curetur, quia latiorem, breviorem, ac rectiorem urinæ meatum habent; qui tamen si contingat, sic extrahatur, muliere ut supra collocata, chirurgus duos longiores sinistræ manus digitos in pudendum immittat, dextrâ vesicam supernè comprimat, & calculum versus vesicæ collum compellat, ac ut extra musculum vesicæ collum claudentem prodeat, diligenter cogat, tunc paululum supra pudendi alas, quo loco calculus occurrit, sectione facta per forcipem calcularium extrahatur calculus, denique ulcus adstringentibus, aridis, & incarnantibus medicamentis curetur.

De morbis Mulierum.

LIBER TERTIUS

SECTIO PRIMA.

De Sterilibus.

Ne confusionis obscuritatem pareret malè harum affectionum distincta tractatio, eas, quæ citra conceptum aut partum accidunt superioribus libris conclusimus, reliquas quæ vel prægnantes, vel puerperas exercent, in proximis relaturi.

De sterilitate naturali.

CAP. I.

Sterilitas est quædam impotentia ac difficultas mulieris, viro utentis, ad concipiendum debito tempore. *Definitio.* Ejus quatuor sunt Species. Prima fit à vitio naturali, & congenito; Secunda per collationem fœminæ, ad proprium virum. *Differentia* Tertia ex morboso affectu, & ob diversas affectiones. Quarta est earum, quæ pepererunt, verum à primo aut secundo partu steriles factæ sunt, & hæc dicitur sterilitas ad tempus. Singulas hasce seorsim percurremus, ac deinde de virorum sterilitate sermo erit. *Species.* Prius tamen considerandum sterilitatem, uteri vitium esse in actione læsa, quatenus concipiendi instrumentum est. Nam si diminuta, aut ablata concipiendi facultas sit, sterilis fœmina dicitur, si depravata, monstrum concipit.

Naturalis igitur sterilitatis causæ sunt totius corporis intemperamentum, *Causa.* nam & præter naturam crassæ non concipiunt, quia omentum os uteri comprimit, 5. Aph. 46. & quæcunque frigidos, ac spissos habent uteros, quod etiam de humiditate, & siccitate Hipp. docet, quia & impensè calidum temperamentum semen conterit, & nimis frigidum genituram extinguit; ac siccum semen ubi primum in uterum excidit, extendi nequit, nisi vero extendatur per uteri capacitatem parte plurima mulier non concipit, uti Galenus scribit. *1. de semine 9.* Columella etiam seu membrana utero adnascens impedit, ne semen viri ad uterum penetret, ut notavit Hippoc. *Lib. de nat. mul. de morb. mul. de sterilib.*

Porrò exploratur sterilitas naturalis ex voce fœminæ, aspera, crassa, vel rauca, censentur steriles calidiores, & hirsutiores, & quæ pilos circa pudendas partes crassos habent, nigros, & hirsutos, maximè si in mento nonnullos habuerint, ad harum conditioné accedunt viragines, & quæ principum partium, ut *Signa* ventri-

ventriculi, jecoris, cordis, lienis, ac pulmonis latente vitio, ut intemperie, obſtructione, aut ſcyrrho tenentur, quæque inordinata habent menſtrua, diminuta aut copioſa, inſuper ſalaciſſimæ, ſi nigrioris coloris ſint, ac quæ ſtrictum habent ventrem, aut coxarum oſſa nimis conjuncta. Ex quibus ſignis obiter multæ aliæ cauſæ deprænhenduntur naturalis ſterilitatis. Nec tamen ea ſatis eſſe Hippocrates putat, niſi & experimentis ſterilitas dignoſcatur, quorum *Signa ab experimentis.* primum eſt, ſi veſtibus obvolutam fœminam, ac juxta lumbos obligatam ſubter ſuffias thuris, ſtyracis, aut alterius aromatis halitu, ac ſi odor per corporis ſpiracula ad os & nares tranſmitti deprænhendatur, mulier fœcunda cenſetur; ſterilis verò cum invia ob vaſorum obſtructionem, vel ab uteri frigiditate extinctus odor eò non pertingit, ſed & alium expurgatum peſſi forma dormituræ utero ſubdito, & ſi odor vel ſapor poſtridie ad os pervenerit, fœcunda eſt, ſin minus, ſterilis; ſi tempore concubitus hirqui ſeu oculorum anguli croco liniantur, ac poſt coitum ſaliva colore croci ſit infecta, fœcunditatis indicium eſt, quia ſignificat poros, per quos, ut quidam referunt, ſemen à capite decidit, qui ideo ſeminales dicuntur, obſtructos non eſſe. Inprimis autem galbanum igne emollitum, ac ſerico incluſum mulieris utero noctu ſubdito, & caput mulieris lotum linteolo nullo odore infecto obligato, tunc ſi cras mane caput mulieris galbanum redolet, probè purgata eſt ac fœcunda, quæ tamen hactenus allata experimenta mihi cum Avicenna abſentiam obſtructionis duntaxat *Alia fœcunditatis experimenta.* arguere videntur, non fœcunditatem, ideo ſequentia ſubjunximus. Hordeum mulieris urina maceratum, ſi decimo die germinet, fœcunditatem indicat, ſin minus, ſterilitatem. Balſami parum aqua admixtum, & bombace exceptum, in uterum immittito, ac leviter fœmori alligabis, tunc ſi uterus traxerit humorem, fœcunditatis eſt ſignum, aut ſi peſſo ex ariſtolochia, & melle utero impoſito ſaliva dulceſcat; aut ſi urinæ ſulphur vivum inſpergatur, ac inde vermes prodeant, fœcunditas, ſin minus, ſterilitas adeſt. Sequens ut probatiſſimum Luſitanus commendat, coaguli leporis drachmam aqua calida diſſolve, *Centu. 6. curat. 66.* ac jejunæ mulieri in aqua calida exiſtenti, propinato, ſi ventris dolores ſentit, *Alderetus.* apta, ſin minus, inepta cenſetur. Alderetus verò vir in praxi exercitatiſſimus, & olim primarius Salmanticæ profeſſor hoc experimento utebatur, ut reperio in ab eo dictatis ſcriptis obſervantiſſimi, ac piæ memoriæ patris mei Andreæ Fernandes, cui ſit pax; ℞ melantii ℥ j. ß mellis q. ſ. fiant tria peſſaria, *Autoris pater.* quorum unus utero ſubdatur, ac ſi ſupervenerit febris, fœcunda eſt, ſin minus, alterum ac tertium ſupponatur, & nullo ſuperveniente ſymptomate infœcunda judicetur, ideoque ab ejus curatione recedendum, *ut enim medicis glorioſum inprimis eſt, deinde etiam fructuoſum, ſterilitatem curare, conceptumque adjuvare, ita profectò dedecoroſum, incurabilibus ſanitatem promittere.*

Prognoſticū Ariſtoteles videtur innuere omnem ſterilitatem naturalem, curationem *2. de gen. anim. 4.* non ſuſcipere, Avenzoar ſterilitatem naturalem à ſolo Deo curari poſſe ſcribit, *Avenz. 2. theiſu. tract. 5. c. 1.* ab homine naturaliter non poſſe; è contrario, Quintus Serenus naturam medicamento potenti victam ſæpe fœtum dare refert, quod etiam multis experimentis confirmari videtur, quocirca dicendum, ſi magnum vitium ſit cauſa ſterilitatis naturalis, incurabilem eſſe, ſin parvum, curari omninò poſſe; Sterilitas per collationem fœminæ ad proprium virum, parum etiam commodi ex præſidiis ſuſcipit, niſi, ut inquit Avicenna, permutet unuſquiſque ſocium *21. 3. tract. 1. c. 8.* ſuum.

Curatio. Curatio ſterilitatis naturalis ſi conſequi poteſt, certè inſtituenda eſt per ea potiſſimum, quæ à proprietate conceptum juvant, & intemperaturas reſpiciunt, quæ aut intus aſſumantur, aut apponantur exterius. Intrinſecus laudat Dioſcorides, paſtinacæ ſemen, & porrum; alii commendant radicem lapathi majoris, & coagulum leporinum, ac teſtes omnium fere animalium: Plinius oculum hyenæ; ſemen & fœcunditatem auget, ſi mulier ſalviæ hortenſis ſucci heminam cum ſale potaverit, deinde poſt horæ quadrantem viro ſeſe commiſcuerit, quo remedio poſt magnam peſtilentiam, Ægyptias multos fœtus produ-

produxisse ferunt: Ipse Alderetus hoc vehementer extollit, ℞ farinæ tritici, aquæ stillatitiæ petroselini, succi arthemisiæ q.s. ut fiant 17. plancentulæ, quæ in oleo communi frigantur, & 15. à menstrua purgatione diebus incipiat fœmina singulo mane unam capere, ac superbibat ℥ ii. aquæ petroselini, interea tamen servet uterque conjugum regulas à nobis traditas 3. de nat. mul. c. 4. utile est comedere testes gallorum, aut pastinacam, vel semen ejus cum vino per duos menses; ijs verò quæ ex frigiditate laborant theriacæ usus, ac vinum Hippocraticum, semen seseleos saccharo incrustatum, caricas cum foliis abietis: genitale arietis, vel tauri coctum comedere, vel testes cervi in pulverem redactos, semen urticæ; laudatur potus lactis vaccini; ova perdicis, fimus accipitris cum mulsa, aut ℈ j. limaturæ eboris sæpius sumere cum eadem mulsa, coagulum leporis cum pulvere arthemisiæ, g. x. mosci cum vino calido, in quo bullierit rasura eboris, & cornu capræ; vinum cum floribus rorismarini confectum: theriaca cum limatura eboris, electuarium concinnatum ex floribus rorismarini, aut stœchados cum melle; aut aliud ex pudendo tauri, cum mentha & melle paratum; sed & hic pulvis ad conceptum efficax dicitur, ℞ salis ammoniaci ʒ ii. salviæ, cumini an. ʒ j. simul per triduum, menstruis desinentibus, cum vino præbeto, dicitur sal sacerdotale; prodest insuper pulvis factus ex testiculis cervi, & visco quercino, aut alius ex arthemisia cum saccharo summo mane sumptus, si postmodum sequatur suffumigium ex calamintha: coagulum leporis comestum valet, vel uterus ejusdem assatus. Aut à menstrua purgatione sumat duo ova sorbilia nepeta plena, ac postea cum viro congrediatur; aut ℞ testiculorum verris desiccatorum, limaturæ eboris, seminis seseleos, uteri leporis, & coaguli ejus an. ℥ ß, fiat pulvis, quo utatur mane cum jure pulli, vel gallinæ; aut hoc alio nigellæ, salis ammoniaci an. ʒ j. cyperi ʒ vi. terito, in quatuor partes dividito, & unam singulo mane cum vino bibendam dato, menstruis desinentibus. Postea viro commisceatur, sed & virum strenuam operam navare oportet, interimque, dum fœmina medicamentis utitur, à Venere penitus abstinere, & succulentis uti, ac bonis cibis.

Alderesi remedium ad sterilitatem pellendam.

Regulæ ad fœcundum concubitum

Pulveres.

Sal sacerdotale.

Exterius etiam fœmina pudendum inungat succo satyrionis, sparso pulvere leporis combusti, aut balsamo, & uterus suffumigetur trochiscis de myrrha vel de galbano, styrace liquida, baccis lauri, aut lilio cum thure mixto, in forma polentæ, & limatura cornu capræ cum oleo de spica, fimo leporis; rutha sicca cum melle, ligno aloës, eboris rasura, & pulvere uteri suis, aut ex opoponaco cum balsamo. Pessaria insuper conficiantur ex mentha sicca, myrrha, & cera, aut ex limacibus cum croco, vel ex coagulo, & stercore leporis cum melle; ex felle taurino, & adipe, aut butyro; ex felle etiam caprino cum oleo ros. & cumino. Hæc quidem ante coitum, à coitu verò obturetur pudendum pesso sive nascali ex lana, sive gossypio madido, in succo myrthi, vel æquis portionibus croci, spicæ, pinguedinis gallinæ, gummi alicujus, & olei de spica. At per quatuor horas ante coitum adhibeatur alius pessus ex croco, myrrha, spica, sevo, gallia, therebentina, mastice, & oleo de spica, cum pinguedine gallinæ, & lana; vel ex satyrione cum melle aut ex oleo ros. cum stercore vulpis, aut ex succo mercurialis cum lana; aut ex eadem lana intincta in oleo de been, bdellii, balsami, vel nucis cupressi, aut de baccis lauri cum gallia, ammonio, & cera, aut oleo de bdellio, & melle; vel ex medullæ cervi, hyssopi viridis, butyri, sevi caprini, styracis liquidæ, meliloti an. ʒ vi. olei de spica ℥ j. galliæ, masticis, spicæ an. ʒ i. cum oleo ros. fiat mixtura pro pesso; vel ex fœnugræco, cum adipe anatis, vel ex musco dissoluto in oleo ros. aut naphæ; vel ex triphæra magna cum succo arthemisiæ, & myrrha, à quibus abluantur partes cum aqua melissæ; alia etiam pessaria formantur ex Gentiana, croco, foliis myrthi, tritis cum pillis arietis, & oleo sesamino; aut ex testiculis vulpis & felle galli, quo apposito fœmina bibat ʒ i. limaturæ eboris cum vino, aut comedat

Extrinsecùs applicanda

Inunctiones suffitus.

Pessaria.

oculum hyenæ glycyrrhiza, & aneto paratum. Pessus qui sequitur semel in hebdomada applicitus mirificè uterum purgat, ℞ castorei, agarici, masticis an. ʒ. ß, colochyntidis ℈ ß, bulliant in vino albo, colaturæ adde mellis q. s. fiat lento igne pessus, inspergatur pulvere nucis vomicæ combustæ. Sequantur *Balnea.* postea balnea ex decocto spicæ, florum camæmali, meliloti, pulegii, seseleos, actandem jam dicta suffumigia. Pleraque alia tum interius, tum exterius administranda videre licet apud Aëtium. *Lib.13.c.32.*

Non erit abs re hoc in loco, ut dexter remediorum usus innotescat, duos *Primus curationis modus.* haud contemnendos sterilitatem curandi modos recensere. Et primò quidem comprobatum à plerisque est, ut fœmina per octiduum ante diluculum capiat ℥ v. aut vj. sequentis syrupi. *Sirupus.* ℞ matricariæ, pulegii, calamenthi, origani, hyssopi, pimpinellæ, camedrios, camepithios an. m. j. radicum asparagi, brusci, rubeæ, eryngii, enulæ campanæ, acori, fœniculi an. ℥ ii. cuscutæ, prassii, melissæ an. m. ß, seminis anisi, maratri, ameos, carvi, seseleos an. ʒ ii. cicerum rubeorum p. ii. bulliant in aqua fontana ad lib. ii. colaturæ adde oxymelitis squillitici syrupi de arthemisia an. ℥ iiii. aromatizetur ʒ ii. cinnamomi, absumpto sirupo *Purgatio.* purgentur benedicta laxat. aut diaphœnic. aut pilulis fœtidis, cochiis, de agarico, de hiera cum pauco castoreo, vel hisce aliis pilulis ℞ xylobalsami, cinnamomi, sileris montani, asari, masticis, anisi, fœniculi, macis, croci an. ℈ j. calami aromatici, squinanthi, spicænardi an. ℈ ii. turbith electi, ac præparati ʒ. j. ß aloës ad pondus omnium cum succo fœniculi, fiat massa pilularis, cujus dosis ʒ ii. sed & vir interea, si cacochymicus sit, pur*Balneum.* getur. Deinde fœmina balneum ingrediatur ex decocto foliorum lauri, mentastri, salviæ, origani, calamenthi, pulegii, menthæ, rorismarini, sabinæ, arthemisiæ, Valerianæ, millefolii, camomillæ, seminis anisi, fœniculi, additur etiam melilotus, spicanardi, seselios, in quo quidem balneo fœmina sedeat usque ad umbilicum per horam, vel etiam fomentetur cum herbis venter inferior, & ex decocto evaporationes capiat, addito thure & alumine, ac in simili *Clyster uterinus.* decocto maritus pedes lavet, à balneo in uterum hic aut similis liquor injiciatur, quo proluatur: ℞ masticis ʒ ii. coquantur in ℥ vj. prædicti decocti, vel in vino, & adde hieræ ʒ ii. sunt qui in decocto addunt colochyntidis ʒ ß. Posthæc odoriferis loca muliebria suffiantur, ut trochiscis de gallia muscata, de *Suffumigiũ.* ladano, aut hisce pro nobilibus, ℞ mosci, zibeti, ambaris an. ℈ j. ladani ℥ ß secundum artem fiant trochisci: subinde uterus ut mundificetur, aliquod ex his pessariis contineat ℞ macis, bdellii, galliæ muscatæ an. ʒ ii. colochyntidis *Pessi.* ʒ ß, hieræ ʒ j. omnia cum ladano incorporentur, addunt aliqui Euphorbium; aliud, ℞ fellis hædini j. satyrionis ʒ iiii. mellis ℥ iiii. incorporentur; aut ℞ croci, cinnamomi an. ʒ iii. ß, spicæ nardi, meliloti, cardamomi an. ʒ j. axungiæ anatis ℥ ii. vitellos ovorum ii. olei nardini ℥ ß misce, sic purgato utero, fœmina *Pessus reficiens uterũ.* per diem ante congressum retineat intra vulvam pessarium, ex prædictis rebus aromaticis paratum: aut hoc ℞ xyloaloës, styracis, calaminthæ, myrrhæ an. cum oleo moschelino, vel balsamo, aut oleo de spica, in quo dissoluta sit mosci ʒ ß fiat pessus. Ab his venter inferior, & muliebria hoc perfundantur unguento, quo uterus calefiat ac confortetur ℞ radicis enulæ mundatæ ac con*Vnguentum* tusæ lib. j. brancæ ursinæ lib. ß, bulliant in lib. vi. vini albi, odoriferi, & adde assungiæ porcinæ lib. j. matricariæ m. j post longam ebullitionem coletur, ac ponatur in vase vitreato ad ignem, parum adhuc bulliat, ac paulatim indito thuris albi, masticis an. ℥ ß ceræ novæ ℥ vi. & cum omnia fuerint incorporata removeantur ab igne, & asperge hunc pulverem: ℞ cinnamomi, galliæ, cariophyllorum, nucis moscatæ, macis, galangæ, spicæ nardi, zinziberis an. ʒ iii. croci ʒ j. fiat pulvis subtilissimus, ac post balneum cum eo fœmina cuncta *Confectiones.* inferiora inungat, postea se lecto componat, & capiat parum de triphæra magna, sine opio, aut de nuce muscata condita, seu de mirobalanis aut ʒ ß specierum aromatici, ros. Gabrielis cum vino generoso, vel flores aranciorum conditos, ex quibus etiam mixtis cum sirupo de cortice citri fiat electuarium; aut

aut cum ſaccharo diſſoluto in aqua arthemiſiæ, morſelli, de quibus cum vino mane ac veſperi capiat ʒ ß, aut de hoc: ℞ pulveris arthemiſiæ, radicis biſtortæ, nucis moſcatæ an. ʒ j. ſacchari diſſoluti in aqua meliſſæ q. ſ. fiant tabellæ; aut ℞ cinnamomi, cardamomi, cariophyllorum an. ℥ ß, croci ʒ ß, zinziberis, piperis longi, galangæ, macis, nucis moſcatæ, cumini, aloës an. ℥ ß, cubebarum ʒ iii. ambræ, moſci, an. ℈ j. pulverizentur omnia, & cum ſaccharo diſſoluto in aqua meliſſæ, fiant rotulæ, aut cum ſyrupo de cortice citri, fiat opiata. Vir etiam poſt lotionem pedum, inungat penem balſamo, aut pinguedine anſeris, vel oleo liliorum cum moſco; atque hæc quidem curatio ijs potiſſimum accommodata eſt, quæ ob flatus aut uteri frigiditatem ſteriles ſunt.

Secundus curationis modus à doctiſſimis viris traditus, & expertus, quo aſſeveranter confirmant fœminam fœcundam reddi, hujuſcemodi eſt. Purgetur prius mulier ante tempus menſtruorum decocto myrobalanorum, chebulorum Indorum, Emblicorum, cum ſaccharo, poſt menſtrua balneum per vj dies continuos ingrediatur ex decocto roſ. rub. gallarum, balauſtiarum, radicis pæoniæ, à balneo abſterſo ventre, utero indatur peſſus ex lana, vel candela madida in oleo nardino, vel balſamo cum pulvere pæoniæ, vel ℞ caſtorei, agarici, maſticis an. ℥ ß, bulliant leviter in vino albo, & adde mellis q. ſ. fiat peſſus, qui per triduum applicetur, ſingulis diebus renovando, & ſic paretur: ℞ coaguli leporis, ſtercoris ejuſdem, macis an. partes æquales miſce lana excipiantur. Uterus inſuper abluatur hoc liquore: ℞ nucum cupreſſi numero vi. contundantur, ac coquantur in vino albo, coletur & adde tryphæræ magnæ ℥ j. retineat quantum poteſt, continueturque per triduum, ſuffumigetur inſuper, cum æquis portionibus myrrhæ, thuris, ligni aloës, ſtyracis, cinnamomi. Deinde capiat fœmina ſingulo mane ʒ ii. ſeminis ſeſeleos, cubebarum, vel ameos cum vino albo, vel ʒ j. hujus pulveris: ℞ teſticulorum verris pulverizati, raſuræ eboris, granorum ſeſeleos, matricis, & coaguli leporis an. ℥ ß, pulverizentur omnia, & poſt menſtrua capiat fœmina mane, & veſperi ʒ j. cum vino, aut jure gallinæ, ſi vomit, adde liquiritiæ vel ſacchari q. ſ. finito pulvere fiat hæc paſta. ℞ ambræ, ſtyracis, calaminthæ, an. ʒ ß, myrrhæ, maſticis, thuris, cariophyllorum, ligni aloës, cinnamomi, nucis moſcatæ, & cupreſſi an. ʒ ii. fiat pulvis, incorporetur cum oxymelite diuretico, & aqua roſ. ad formam paſtæ, quæ dividatur in quatuor partes, ex una fiat pomum odoriferum; ex ſecunda fiant pillulæ magnitudinis cicerum, quarum capiat ſingulo mane tres: ex tertia peſſus fiat, qui præmiſſa balſami aut olei nardini inunctione, locellis indatur, quarta diſſolvatur in aqua calidiſſima, & fiat vaporatio pro utero.

Secundus modus.

Paſta in varios uſus

De ſterilitate fœminæ per collationem ad virum.

CAP. II.

UT non quævis planta ex qualibet naſcitur terra, ſed ſemen unumquodque peculiarem terræ conditionem exigit, ita in hominis generatione; etſi fœmina ſuapte natura fæcunda ſit, requirit tamen ſemen ſibi idoneum, atque conveniens, citra quod procreare nequit, & quod de fœmina dicitur, licet nobis ad viros tranſcendentibus transferre, nam ſeminis fœcunditatem frigiditas, & agri ſpiſſitudo impedit, quia emergere non poteſt, ac per anguſta uteri vaſa, & frigore inſpiſſata, non niſi ſeroſus prolabitur ſanguis, ad fœtus incrementum, quibus nec ſecundæ, nec cotyledones formari ritè poſſunt

cum umbilico, unde fit, ut virile ſemen tametſi prolificum corrumpatur, ſed & extinguitur in utero frigido, & humido, perinde ac ſemen in ſolo humido, & paludoſo, uti ſcribit Avicenna; Similiter etiam in ſicco, & calido utero marceſcit, non aliter quam ſemen in terris, in quibus calx ſparſa permixtave fuerat.

21. 3. tract. 1. c. 8.

Fœmina an vir ſterilis ſit, quibus notis exploratur.

Raſius 22. cent. tract. 6. c. 1.

Veteres medici, fœminæ an viri eſſet ſterilitas, hiſce ſignis venabantur.
Primò ſperma utriuſque conjugis ſeorſim in aquam infundatur, & quod
ſupernataverit, fœcundum eſt, quod ſubſidet, infœcundum. Secundò,
1. Signum. utriuſque ſemen inſpergito ſuper lactucæ, vel teneræ plantæ radiculas, &
2. quod illas exſiccaverit, ſterile eſt. Tertiò, accipe ſeptem tritici grana, ſeptem
3. hordei, & ſeptem fabarum, mingat ſuper ea uterque conjugum ſeorſim, & ſi
poſt ſeptem dies naſcuntur, fœcundus eſt is, qui minxit, ſi non naſcuntur,
4. ſterilis. Quartò, ſi alter conjugum mingat ſuper malvam, & areſcat, ſte-
5. rilis eſt, ſin minus, fœcundus. Quintò, ſi vir dies novem aut circiter
mingat in uno vaſe, & mulier in altero, in quibus ſint furfures cocti, in
cujus vaſe vermes citius enaſcuntur, ejuſdem eſt ſterilitas. Quorum
tamen ſignorum priora abſque ſcelere deſumi nequeunt, omnia ridicula
cenſet Avicenna cit. & vana, potiuſque ſterilitatis ſuſpicionem arguere, ſi
vir uxorem cum priori marito fœcundam implere non poſſit; aut ſi fœ-
mina ex marito cum prægreſſa uxore fœcundo non concipiat, quan-
quam & hoc ex diſparitate provenire poteſt, quippe ſæpe fit, ut neuter
coëuntium ſit ſterilis, ſed quia eorum ſunt abhorrentes naturæ, idcirco nihil
ex ſeſe, ex alijs vero generare poſſunt; ſic amborum impenſè calidorum
aut frigidorum, non facilis eſt conſenſus, temperatorum aut etiam contra-
riorum perutilis cenſetur congreſſus, ut copioſius, prima hujus operis parte,
explicuimus.

Lib. 2. c. 2.

Cauſa ſterilitatis ex parte ſeminis.

Quæ cum ita ſint, efficaciora certioraque alia ſigna inveſtiganda erunt, ſi prius ſterilitatis cauſas perquiſiverimus, quarum tum ex parte viri, tum etiam fœminæ quatuor numerantur præcipua genera; quædam enim ſunt ex parte ſeminis; quædam ex parte uteri, & inſtrumentorum; aliæ ex parte principiorum, aut erroris in congreſſu commiſſi, quarta & ultima eſt diſſidium inter utrumque conjugem, de qua ultima cit. jam plus ſatis diſſeruimus. Ex parte igitur ſeminis ſteriles cenſentur, quibus inutile fluit, exile, fluidum, frigidum aut inſigni aliqua intemperie præditum; nec grandinis ſpeciem refert, nec album eſt, tenax, ſplendidum, odorem palmæ, & jaſmini, aut florum ſambuci referens, quale optimum eſſe oportet, eſt etiam infœcundum ſemen valde ſenum poſt 70. annum, mulierum poſt 50. & puellarum ante 14. puerorum ante 18. eorum præſertim, qui nauſeativam ſatietatem patiuntur, & ebrij ægroti, aut ejus qui plurimo utitur coitu, quive ſeminis profluvio laborat, aut aquæ potatorum, heluonum, pituitoſorum, niſi oppoſita ſeminis fœminei natura id attemperaverit, moderatum inſuper ſemen eſſe debet, nam paucum generationi non ſufficit, copioſius non concipitur, nec nutriri poteſt à ſemine mulieris, ſteriləſcit etiam concubitus, ſi coitus coitui accedat, ideoque meretrices non concipiunt.

Semen bonū quale.

Meretrices cur nō concipiant.

Cauſa ex parte uteri.

Ex parte uteri & inſtrumentorum generationis mulier non concipit, ſi uterum habeat vel calidum, vel igneum, vel frigidum, vel humidum, vel ſqualidum, vel nimis carnoſum, & pinguem; vel oppidò excarnem, vel gracilem, aut anguſtum, aut brevem, aut hiantem, quia ſemen rejicit, aut clauſum, quia non admittit: aut ſi vaſa ejus obſerata ſunt, & obſtructa, aut per obductam cicatricem obcæcata, ut Paulus notat, aut ſi uteri cervix obliqua eſt, aut ſi ipſa anguſta eſt aut ampla, quia ſic pudenda adaptari non poſſunt, potiſſimum autem dicente Hippoc. 5. aph. 52. frigiditas ſterilis eſt, quia [illegible]inguit innatum ſeminis calorem, &, uti diximus, à frigiditate

Lib. 6. c. 75.

ditate uterus cogitur, & comprimitur ita ut ſemen recipere nequeat, & venarum ora occludit, ut ſanguis non poſſit in uterum ſtillari ad fœtus alimentum, & ſanguinem aqueum efficit nutritioni ineptum, & multam in utero generat pituitam, ex qua humidior, ac mollior redditus generationi, & ſeminis compreſſioni fit ineptus, ea tamen inprimis frigiditas ſterilis cenſetur, quæ ſpiſſum reddit uterum, quia intenſa, nam denſitas vehementer frigidos uteros comitatur auth. Galeno 5. aph. cit. Viri porrò ſteriles cenſentur ſpadones, aut ſemiſpadones, & quibus teſtes quapiam de cauſa attriti ſunt, vel qui penem breviſſimum habent, ita ut in uteri profunditatem ejaculari nequeant, quod etiam ob nimiam obeſitatem contingere diximus, aut etiam ſi penis reſpectu uteri longior, & uterum plurimum feriat; inſuper conceptum impedit craſſities, aut nimia latitudo ipſius, quam fœmina ſuſtinere nequeat, vel adeo os uteri aperiat, ut hiare ipſum faciat, & præ dolore comprimi non poſſit, ac ſemen retinere; adhæc hypoſpadij, & quibus virile membrum eſt contortum, aut paralyſi affectum, vel vaſa Spermatica obſtructa, coarctata, contuſave, quippe hi omnes rectâ ad uteri receſſus non ejaculantur. Ex parte principiorum ſteriles ſunt & infœcundæ timidæ, triſtitia affectæ aut animi aliquo ingenti dolore, nam hæc vitale robur infringunt. Error committitur, ſi fœmina & vir non eodem tempore ejaculentur, ſi fœmina ſtatim à congreſſu tuſſiat, ſternutet, clamet, ſaltet, aut reliqua non ſervet, quæ alibi docuimus, aut ſi coitus nimium ſit ardens, aut ſi ſemen diu in itinere commoretur in colo matricis, aut retineatur in teſticulis viri ante expulſionem, quia ſic Spiritus reſolvitur, adhæc inviti coitus utriuſque aut alterutrius, ut fieri ſolet inter eos qui inviti matrimonium contrahunt, ſteriles cenſentur, amor enim, ut inquit Aëtius, conciliat genituram, quocirca amantes fœminæ crebrius pariunt, niſi nimium ardens concubitus fuerit, ex quo ſemen diſſolvatur, & evaneſcat; jam & ineptam mulieris formam, ſterilitatis cauſam cenſet idem autor, elegantem fœcunditatis, ſterilis etiam vaga Venus.

Steriles viri qui.

Cauſa ex parte principiorum.

Ex parte commiſſi erroris.

Lib. 13. c. 20

Harum cauſarum ſigna pleraque ex dictis jam conſpicua ſunt, nam quod ad intemperaturas attinet, tum totius corporis, tum uteri, tum etiam ſeminis earum notas ex ijs, quæ capitibus proprijs tradidimus, repetere licet, peculiariter verò uteri & teſticulorum intemperaturas dignoſces; quia quibus calida eſt, proclives ad Venerem ſunt, & celerrimè genitales partes in eis pilis obſepiuntur, ac ſi ultra modum calida fuerit, genitalia pruriunt, ac Venere adhuc magis titillantur, menſes parcè & cum labore emanant, ardoreque exulcerant, calor percipitur in cute, & carnoſo genere, rubor, adipis inopia, capillorum nigrities, promptitudo ad actiones, vigilia, agilitas, iracundia. Frigidior intemperatura contraria efficit, nam & Venus ignavior eſt, menſes ſupprimuntur, aut parcè fluunt, decolores, lumborum, crurum pubiſq; ſtupor ineſt, frigiditas tactu, ac refrigeratio prompta. Humida multo ac humido ſemine abundat; tenue, aquoſum, copioſumque menſtruum redditur, ſæpe uterinus fluor infeſtat, frequenſque lumborum, ac pubis gravitas, carnoſitas, mollities, læſio ab humectantibus, fluxionibus parata eſt mulier, & multum ſpuens. Sicca paucum, & modicè craſſum generat ſemen, in alijs contraria efficit, proximæ dictæ intemperaturæ, adeſt durities corporis, gracilitas, tarditas, & facilis ab exſiccantibus offenſio. Porrò ſi calida & ſicca ſit genitalium aut uteri intemperatura, celeriter ad coitum excitat, & non ſolum genitales partes, ſed omnes circumſtantes uſque ad umbilicum, & media fœmora quam citiſſime hiſpidæ fiunt, petulcos homines reddit & ad libidinem pronos, ilicò tamen ſatiantur, ac ſi cogantur, offenduntur. Sin autem calida & humida ſit temperatura, hirſuti quidem minus, plus tamen ſemine abundant, nec tamen plus appetunt, ſed minori detrimento ultra modum Veneri indulgent, imò ſi minus intenſa ſit hæc intemperatura, haud ſine detrimento à Venereis abſtinent. Verum à frigidiori & humidiori circumjacentes partes glabræ fiunt, & tardè rem Veneream, qui ea

Signa.

Vteri calidi ſigna.

Vteri frigidi indicia.

Humidi uteri.

Sicci.

Nota compoſitarum intemperaturarum.

præditi sunt, exercere incipiunt, nec proni ad actum sunt, aquosum verò ipsis est semen, & tenue ac infœcundum, vel fœminam generans, pulsus tardus, urina remissa, humiditas in coitu molesta, & ingrata viro: uteri retentrix facultas imbecilla, ac si concipiat ob humiditatem, & lubricitatem facilè abortit; quam causam esse puto, cur septentrionales plurimum abortent, & maximus ibi sit fœminarum proventus Frigida & sicca intemperatura non admodum dissimilia signa habet ante dictæ; crassius tamen semen gignit, & paucum, & fœmina os uteri habet siccum, rhagadijs obnoxium; reliqua indicia oculis, & ex conjugum relatione depræhendes.

Fœmina septentrionales cur plurimum abortent.

Prognosticũ

Infrigidatio.

Maleficium

Sterilitas maximè contingit ex parte mulieris, ut ait Celsus, tum quia frigidior est, tum quia ratione uteri, seminis, & menstrui multis morbis obnoxia, infrigidatio tamen & maleficium, quod est privatio coitus, ex parte virorum obtingit, autore Serapione, differunt tamen quod infrigidatio temperie læsa fit, maleficium verò compositione, & animo malè affecto, quorum contraria efficiunt Philtra sive amatoria pocula, ut quidam ajunt. Sterilitas ex ulceribus, si magna sint ulcera, non curatur, si parva, difficulter; qui genituræ meatus, à cicatrice, vel ob calculum exectum obcœcatos habent, ij pro deploratis habendi. Sicuti etiam spadones, & fœminæ seniores, præsertim post menstrua, viri tamen senes curandi ut cap. de virorum sterilit.

Curatio.

Jam verò ad curationem accedens partium seminalium intemperantias in viro curabis, ut c. de virorum sterilit. in fœmina ut c. de uteri intemperie, si tamen advertas nativas intemperaturas sensim & paulatim, adscititias verò audacius corrigi posse. Seminis vitium, tametsi non nisi ex totius corporis, aut testium intemperantia provenit, seq. cap. emendare docebimus, quod si ob uteri laxitatem decidit, magnetem lapidem terito linteo alligato, & lacte muliebri intingito, ac subdito. At qui vaga Venere delectantur, servata continentia generabunt, qui verò seminis profluvio laborant, curati fœcundi fiunt; si immatura ætas sterilitatis causa sit, continentiam subinde imperabis, ne is, qui natu minor est, nimio coitu impotens fiat. Si intemperamenti dissidium adsit, vult Avicenna, ut permutet unusquisque conjugem, rationem esse, quia, ut est ventriculus avidus ad unum cibum, abhorrens ab altero, quantumvis meliori; sic uterus sæpe magis uno, quam altero semine delectatur, ita conjuges qui simul generare non potuerunt, separati uterque, & novis nuptiis celebratis generaverunt. Sed quia conjugium dissolvi non debet, nisi justissimis, ac gravissimis de causis, & quia multæ fraudes hac in re committuntur, consultius fuerit monere, ut invicem sese ament, sic illud dissidium amore vincitur, interimque temperamenti dissidium ad mediocritatem reducitur. Quod fiet tribus remediorum generibus, si vir vel fœmina calidior debito extiterit; Primò victu frigido de quo cap. de uteri calida intemperie, & potu aquæ, cerevisiæ mediæ vel Rhenani vini. Secundò medicamentis, quæ excessum caloris frænent, ut sanguinis missione bis aut ter in anno facta, & toties iterata purgatione ex infuso rhabarbari in aqua lactis, aut cich. manna, cassia, tamarindis, syrupo ex infus. rosarum vel violarum. Tertiò à temperantibus calorem, quod fiet si pluribus continuatis diebus singulo mane capiat ℥ v. ptisanæ rite paratæ, aut seri caprini in quo per noctem maduerint flores violarum, & borraginis, addito deinde saccharo, aut aqua cich. borraginis, acetosæ, ac similibus cum syrupo violarum, vel alio infrigidante, aut farre, aut electuario aliquo ex ijs, quæ à nobis descripta sunt, c. de uteri intemperie, in quorum compositione, adde pudendi tauri, & vulvæ leporis an. ʒ j. ß. Exterius etiam lumbis ac renibus applicabis unguentum rof. sandalinum, refrigerans Galeni addito resumptivo, aut succo cucurbitæ, aut lenticulæ palustris, & vaccino butyro recenti, commendatur aquæ dulcis balneum, quæ tamen cautè facienda, ne ultra modum refrigeres.

Si ex caliditate curatio.

4. remed. genere.

Curatio ſi à frigiditate.

Quod ſi frigidior fuerit temperatura, quam maximè ſterilem eſſe diximus, quatuor curabis auxiliorum generibus, Primò calida victus ratione, de qua c. de frigida uteri intemperie: multo aromate cibi condiantur, potus ſit vinum Hippocraticum, vel aqua cinnamomi, aniſi, fœniculi vel cocta cum corticibus citri, radice chinæ, ſmilace aſpera, aut ligno Indico, præſertim ſi humiditas conjungatur, conveniunt inſuper frictiones factæ, quoad cutis rubeat, tandem obeſos macreſacies valido exercitio, labore, & potu parco.

Secundo apparantibus frigidos, ac pituitoſos humores hac ratione, ℞ radicis enulæ, cyperi, calamenthi, fœniculi an. ℥ ß, foliorum meliſſæ, betonicæ, arthemiſiæ, pulegii, majoranæ an. m. j. fiat decoctio ad lib. j. cujus ℞ ℥ iiii. ſyrupi de arthemiſia, mellis roſ. an. ℥ j. miſce, pro doſi capiat per octiduum, deinde ſic purgetur, ℞ electuarii Indi ℥ ß trochiſcorum de myrrha ʒ j. ß, diacatolici ʒ vi. aut diaphœnici ʒ ii. ß. decoctionis pituitoſæ ℥ iiii. miſce, capiat ſummo mane.

Vterum calefacientia.

Tertio uterum calefacientibus internis ut ſpeciebus, aut rotulis diarrod. abb. cum duplo rhab. dianiſo, diacimino, aromatico roſ. vel accipiat ſingulo mane ʒ j. theriacæ finiſſimæ cum vino generoſo, aut cocleare j. aquæ theriacalis optimæ. At humiditate redundante utendum inſuper ſudoriferis paratis ex decocto radicis chinæ, ſarſæ, aut ligni, à quibus iterabit ſuperius dicta medicamenta, donec temperamentum immutetur. Inter reliqua laudatur ſequens confectio. ℞ zedoariæ, doronici, galangæ an. ʒ ii. ß. ligni aloës, cinnamomi, cariophyllorum an. ʒ j. ß, ſpicæ, piperis longi an. ʒ j. ſatyrionis ʒ ii. caſtorei ʒ j. moſci, ambræ, an. g. vj. ſacchari, vel mellis deſpumati q. ſ. fiat mixtura, cujus doſis ʒ iii. ſingulo mane, cum vino odorifero ac generoſo, confert uſus ſyrupi de radice chynę cum multo aniſo, ac ejuſdem aniſi torrefacti creber uſus ante prandium, & cœnam, aut etiam aliæ tabellæ confectæ, ex aniſo, cimino cinnamomo, amygdal. toſtis, aromatico roſ.

Sudorifera. *Confectio.* *Extrinſeca.* *Balnea.*

Extrinſecus etiam balneis utendum ſulphureis, aut nitroſis, aut ex decocto herbarum matricariæ, arthemiſiæ, betonicæ, meliſſæ, in quo fœmina per horam ad umbilicũ uſq; ſedeat, & interea ſacculis, in quibus portio earundem herbarum includatur, fomententur partes circa pubem: à balneo ſuffumigium capiat intra uterum per vas anguſti orificii carbones continens accenſos, ſuper quos hic pulvis inſpergatur, ℞ bdellii, myrrhæ an. ʒ j. foliorum arthemiſiæ, & matricariæ ſiccæ an. ʒ ß, teſticulorum vulpis aſſatorum ʒ j. galliæ muſcatæ ℈ j. omnia in tenuiſſimum pulverem redacta miſceantur; poſthæc uterus ac totus venter inferior perfundatur oleo de baccis lauri, de momordica, de angelica, liliorum alb. de ſtyrace, naphæ, cinnamomi, balſami, & apponantur emplaſtra pro matrice, quorum plures jam tradidimus deſcriptiones, eſt etiam non parvi uſus hoc linimentum: ℞ zibeti ʒ ß, croci, ſpicæ, ſtyracis an. ʒ j. macis ℈ ii. olei de ſpica aromatica ℥ ß vini optimi ʒ iii. ceræ parum, fiat linimentum; Utero deinde ante coitum inditur peſſarius hic, ℞ caſtorei, opoponacis an. ʒ j. coaguli leporis ʒ ii. croci, ammoniaci, nardi, an. ʒ ii. ß, foliorum citri ſiccorum, ac pulverizatorum ʒ iii. teſticulorum vulpis ʒ ß, cum melle deſpumato fiat collyrium, quo goſſypium intinctum utero applicetur, ac retineat per diem ac noctem; celebratur maximè peſſus ex alio hortenſi, cum oleo de ſpica trito, linteo excepto, & locis muliebribus indito, qui uterum mira voluptate afficere creditur, & conceptum ac menſes, promovere. Hippoc. polypos in flamma aſſatos, ac ſemiuſtos contra hanc ſterilitatem laudat, quibus tamen omnibus cum moderatione utendum, ne noceas nimio uſu, aut fruſtâ labores, dum infra conſiſtis.

Inunctio. *C. de uteri debilitate.* *7. popul. 6. 34.*

Si ex humiditate curatio.

Humida intemperies conceptum impedit, primò, ſi cum humore conjungatur, genituram ſuffocat, & extinguit, Secundò lubricitatem parit, qua facilimè ſemen prolabitur; Tertiò, non permittit ſemen fœcundum generari, ſed humidum, aquoſum, labile, incoctum, ideoque generationi ineptum, Quartò, quia humiditas robur, & firmitudinem uteri deſtruit, ac veluti paralyſin, perpetuumque hiatum molitur, cujus ratione ſemen non complectitur,

nec os uteri clauditur, ea vi, quæ sufficiat ipsum continere, cum tamen ita occludi sit necessum, ut nec acus specillum ingredi possit; curatur ut c. de uteri humida intemperie luculenter dictum est, ita tamẽ ut humiditati, quę suffocat, evacuatione magis medeatur, ei quæ lubricat, exsiccatione & abstersione; quæ imbecillitat, roboratione, quæ laxat, adstrictione; sic tamen exsiccare oportet ut modus servetur, quippe nec valde humidus, nec valde siccus uterus concipere potest.

Admonitio

Quoniam autem sæpe fit, ut qui generare simul nequeunt, sese conjungant, unde natura deluditur, & generatio perditur, & alter conjugum divortium à magistratu petit, qui hanc rem medico committit, hunc examinandi modum prudenter servari jubet Guido; consideratâ, inquit, prius temperaturâ, & compositione membrorum genitalium, adsit matrona proba, honesta, senior, ac exercitata, quæ præcipiat, ut jaceant simul conjuges per aliquot dies ipsa matrona præsente, confabulentur, & amplectantur, posteaquam calidis, ac multo aromate conditis cibariis usi sint, ac vino generoso, partibus etiam calidis oleis perunctis, deinde quod viderit, referat medico, qui cunctis sedulo pensitatis coram magistratu sententiam dicat, caveat tamen ne decipiatur, quia, uti diximus, hac in re multæ fraudes sæpissime committuntur.

Coniugum examinandi ratio.

Scholium.

Qui generare nequeunt, impotentes dicuntur. Est autem impotentia duplex, naturalis, & accidentalis: Naturalis significatur apud Jureconsultos per verbum (frigidis *) accidentalis per verbum (* maleficiatis *) quoniam ad impedimentum frigiditatis reducuntur omnes alij naturæ defectus, aut excessus, & arctio membri, quæ copulam impedit: Et ad maleficium, sive fascinationem quodlibet accidentale, quod ex abscissione, castratione, vel alio artificio nascitur, utraque impotentia si perpetua sit, & ante contractum matrimonium contigit, ad separationem satis est, quod autem matrimonium impediat contrahendum, contractum dirimat, ratio est, quia quemadmodum in alijs contractibus non est conveniens obligatio, si quis se obliget ad id, quod præstare non potest, ut apud Jureconsultos est L. impossibilibus ff. de reg. juris: ita in contractu matrimonij, quo conjuges ad debitum obligantur, non est conveniens contractus, si fiat ab aliquo, qui debitum solvere nequit; Nomine autem impotentiæ coëundi, non solum viri, sed & fœminæ naturale, & accidentale perpetuum vitium ante contractum matrimonium acquisitum intelligitur; perpetuum dico, quia temporarium non sufficit, additur ante contractum matrimonium, quia nec illud satis, quod post matrimonium contingit. Ubi advertendum leges maleficiatis concedere, ut post separationem contrahant cum alia: frigidis verò minimè; reddunt rationem, quia frigidus uni est frigidus alteri; sed cum antea dictum sit omnia vitia naturalia sub frigiditate compræhendi, & intemperatos non generare inter se, posse tamen gignere, si associentur contrarijs temperaturis, videant jurisperiti quam firmiter hoc eorum placitum consistat in ijs, qui propriè frigidi dicuntur, id est, per excessum qualitatis, quippe non semper sequitur, frigidum uni esse frigidum alteri, quia tametsi moderatè frigidus, si cum moderatè aut impensè frigida conjungatur, non generet, tamen temperatæ aut calidiusculæ si associetur, gignere omninò poterit, idcirco satius fuerit, si denuo contrahat, ne generatio frustretur. Porrò in debilitate membrorum, ad cognoscendum, sitne impotentia perpetua an temporanea, statuitur triennij tempus, in quo conjuges diligenter dent operam generationi, & tunc si non inveniatur consummatum matrimonium, separantur, qui tamen terminus interdum prorogari debet, ad majorem rei certitudinem; At si vir propter mulieris arctationem divortium petat, jubent leges, ut vocentur honestæ matronæ, peritæ, ac fide dignæ, quæ sedulò eam inspiciant, & si deposuerint arctam esse, illicò divortium permittunt, sed neque hoc temere faciendum, quia stricta nonnunquam membrana, arctationis causa est, quam curari primo capite docuimus, & morbi qui re-*

Impotentia quale vitiũ

Iurisconsultorum placitum non constans.

Triennij tempus statuitur ad cognoscendam sterilitatem.

cipiunt curationem, matrimonium non dirimunt, ut neque contagiosi, sicuti lepra, Elephantiasis, aut lues Venerea. At dicunt tergiversatores, dirimere, si præcedant: non dirimere, si sequantur matrimonium, ego verò firmiter censeo, hæc neq; dirimere contractum, neq; impedire contrahendum, quod tamen faciunt vitia membrorum ad generationem pertinentium, si magna sint, dummodo post consummatum matrimonium non acciderint, quippe humanum est in casibus fortuitis mulieris maritum, & uxorem viri participem esse.

Morbi qui recipiunt curationē, non dirimunt matrimonium.

Quæstio hic evenit, an medico liceat sterilitatem inducere; quæ duas habet partes; prima est, an conceptum impedire, secunda, an abortum provocare liceat, & quidem Hippoc. remedium ponit conceptum impediens, si misios magnitudo fabæ aqua diluatur, & fœmina bibat, & lib. de nat. pueri, consuluit ancillæ, quæ dedecus verebatur, ut saltaret, quo fœtum expelleret; Aëtius jubet ut sternutet, potissima verò sunt, si in partu, ante, vel post partum non serventur ea, quæ ad prolificum congressum necessaria esse scripsimus, aut si contraria fiant. Sed & ipse Aëtius non tantum medicamenta refert, quæ sterilitatem inducunt, ac conceptum fieri prohibent, sed quæ factum corrumpunt, & expellunt, cui cooperatur Avicenna; id quod in tribus casibus exequendum esse colligitur ex hisce autoribus, in quibus fœminis concipere tutum non esset, quia in partu periclitantur. Primò quia fœmina ita tenella est, ut fœtum perficere nequeat, aut uterus ita parvus, ut ipsum non capiat. Secundò, quando os uteri angustum existit, de quibus dixit Avicenna, quibus uteri os conclusum est, non concipiunt, aut si concipiant, in partu moriuntur. Tertiò, quando tuberculum, aut quippiam aliud in uteri osculo exortum est, aut morbus aliquis in eodem utero consistit. Addit Theodorus Priscianus, expedire interdum, prægnantibus in vitæ discrimine constitutis, sub unius partus jacturam salutem mercari certissimam, quando aut matricis vitio, aut ætatis impotentia, sub qua præpropere frequenter partus evenit, fœminæ periclitantur. Sicut arborum arescentum, ramorum accommodatur salutaris abscissio; & naves pressæ onere, cum gravi tempestate jactantur, solum habent ex damno remedium. Ex altera nihilominus parte est idem circumspectissimus senex, qui in jurejurando mulieri ad corrumpendum conceptum vel fœtum, medicamentum non esse exhibendum, asseveratissime confirmat. Quidam existimant conceptum, nondum animatum, urgente necessitate licere corrumpere, animatum verò minimè, hi Hipp. in jurejurando de animato intelligunt, in alijs locis, de non animato, & hæc est communis opinio, quæ tamen mihi non undiquaque probatur, quia neque inanimatus temerè corrumpendus, nam omnis fœtus corruptio (præter quam quod à viris peritis merito dicitur homicidium imperfectum) mulieri etiam periculosa est, præsertim robustæ, uterumque duriorem ac densiorem habenti. Quocirca de tota re sic statuendum existimo; fœtum aut conceptum corrumpere nunquam licere, etiã periculo matris præsenti, hoc enim in casu, nondum effigiatũ animatumve perdere, minus esse malum, etsi detestandum planè ac fugiendum: nam contendit natura quantum potest, fœtum adhuc non maturum retinere; ejusq; retinendi avida, non nisi confecta & evicta causis cedit abortivis, proindeque in abortu matrem ulterius periclitari necessum est, & ejus corporis magnam fieri concussionem, & indicibilem humorum agitationem, ex quo corruunt Prisciani, & aliorum speciosa magis quam firma argumenta de qua re videndus Batista Silvaticus; graviter præterea censeo delinquere eos, qui prece, aut pretio mulierculis modum monstrant, quo conceptus impediatur, in hunc finem, ut in delitijs vivant, aut ut cælent sua sive stupra, sive adulteria, sive incestus, nam ibi etsi non perditur animatus fœtus, perditur tamen absq; legitima causa semen potentiâ animatum, & tam duri reatus conscientia medicorum innocens officium non debet maculari. Adhæc si prægnans in ventre, aut alibi vulneretur, sic ut abortũ faciat, si fœtus animatus erat, qui percussit, reus est mortis, si verò nondum animatus, mitius cum illo agendum judicarem. Nulla tamen venia sceleratis illis vetulis, & alijs lænis concedenda, quæ divinas, & humanas leges negligentes, malis suis artibus, consilijsq; imprudentiorum medicorum usæ, atrocia infanticidia dare non verentur, ubi enim in virgine

Quæst. an liceat sterilitatem inducere.

1. de morb. mul. 99.

Lib. 16. c. 16.

21. 3. tract. 2. c. 17.

Conceptum tribus casibus impediunt autores.

Altera pars

Opinio quorundam.

Conclusio autoris.

In medicis controvers.

Lænarum scelerata artes graviter puniendæ.

Lena imprudentiorū medicorum consilio, infanticidia dant.

aut vidua, cujus pudicitiam lænocinio suo expugnarunt, mutationes animadvertunt, veluti appetitum varium, cibi fastidium, vomitum, nauseam matutinam, passiones cordis, animi deliquia, dentium dolores, illicò arctissimè eam præcingendo primam faciunt experientiam, ut fœtum in utero conceptum extinguant, inde cum nullam opem sentiunt, medicum accedunt, petunt ad menstruorum suppressionem remedium, ea enim retenta parere dolores in præcordiis, & fœmoribus, multosque ciere vomitus honestæ personæ, quæ ob verecundiam medicum haud libenter adire vellet, ubi itaque, quæ menses, & fœtum cieant à medico impetrarunt, utuntur, sin minus, ipsa malefica harum evacuationum non ignara à pharmacopolis petere, & aliunde alias herbas conquirere monet, ut his in vino utantur, alias suffiant, alias ventri imponant, & pro incessionibus parent, de quarum etiam decoctis mane, & vesperi bibant, sed cum neque hæc prosint, venas in utroque pede aperire monent, aut cucurbitulas fœmorum internæ parti, quo facto perit, quod in utero erat, hæc observantibus interdum matribus, & patribusfamilias, ipsis verò prægnantibus, quod res est, dissimulantibus, prætexentibusque dolores ventris, capitis, ac pectoris; redeuntibus verò menstruis, quando se fœtu norunt esse liberas, ad consuetam vitam redeunt, aliis quoque easdem artes communicant, ut eo plura infanticidia fiant, dum liberius vivere audent, & multa committere, quæ ex his paucis lectori æstimanda relinquimus: hæc tamen in eum finem fuerunt animadvertenda, ut à prudentibus magistratibus præoccupentur, & veneficæ hæ vetulæ, seu pestes per universum orbem liberrime vagantes, acerrimè puniantur.

Admonitio ad magistratus.

De sterilitate morbosa, seu diversis affectionibus, quæ conceptum impediunt.

CAP. III.

FIt etiam fœmina sterilis, ob morbosum aliquem affectum, qui partes generationi dicatas sic disponit, ut etiamsi fœcundissimo viro conjungatur, concipere nequeat. Hujus affectionis causæ, seu potius affectiones, quæ steriles fœminas reddunt, in triplici sunt differentia; quædam externæ sunt, aliæ internæ, pleræque etiam occcultæ. Externæ quidem, ut tempus anni, aut regio nimis intemperata, præsertimque frigidissima constitutio aëris, vel etiam pestilens, crassa, nebulosa; medicamenta intensæ alicujus qualitatis utero imposita, veluti rutha, vinum, camphora, sempervivum, cicuta, calx, auripigmentū, pulegium, acetum, synapi, urtica, flos nenupharis; aut quæ nimium emolliunt, ut radix altheæ: aut quod impensè siccat, ut terræ plurima genera, vel quæ nimis aperiunt, ut abrotanum, & sabina, si extra modum ac mensuram applicentur. Adhæc potus frigidæ, aut ebrietas, aut nimius esus fructuum horariorum, balnei usus immodicus, magnæ evacuationes, vita sedentaria. Internæ causæ censentur intemperies quælibet uteri, aut totius, de quibus supra cumulatè jam egimus: Insuper uteri laxitas seu lubricitas, & osculi ipsius resolutio sive paralysis, quæ facit ut semen ocyssimè prolabatur: uteri durities ob siccitatem, frigiditatem, scyrrhum, aut callum, ejusdem uteri, aut totius corporis nimia pinguedo, nam præ pinguedine uterus clauditur, & ineptus redditur semini trahendo, ac crassius omentum in causa est, ut pudenda aptari commodè nequeant ob prominentiorem ventrem; præterea major pars materiæ seminis absumitur in pinguedinem, & crassitiem, si præter naturam sit, quippe seminis, & adipis eadem est materia, & in viris obesitas breviorem efficit penem; fœminæ verò præter naturam pingues, menses habent diminutos, & multus in pinguedinem sanguis absumitur, ac quod superest, alendo fœtui nō sufficit, cum maxima alimenti pars in pinguedinē transeat, ut scribit Aëtius. Et ob hanc causam Hippocrates dicebat Scytharum plures fœminas steriles esse,

Causa. *Externa.* *Interna.* *Pinguedo.*

Aët. lib. 16. cap. 26. Hip. lib. de steril. de nat. mul. de aëre, aq. & locis.

esse. Mulieres insuper præter naturam tenues, sunt inutiles fœtus gestationi *Gracilitas.* quod dixerat idem Hipp. *6. Aph. 44* cujus rei causam esse existimat Avicen. quod tenuioribus os uteri perpetuò hiat, ego verò potius dixerim, tenues fœminas tenuem habere uterum, ac imbecillum, idcirco etsi inprincipio parvum fœtum continere possint, auctiorem tamen, nec retinere, nec absolvere posse imbecillam fœminâ, nec rursus se ipsam firmari, & impinguari, nisi nutrimentũ sibi soli attrahere anticipet, subindeq; fœtus sufficienti indigens alimonia corrumpatur. Flatus etiam in utero conclusi sterilitaté faciunt, *Flatus uteri.* vel quod præ distentione apertum tenent ostium uteri; vel quod impetu suo susceptum semen propellunt, membrana etiam utero adnascens, quæ ipsum claudit, de qua primo c. hujus operis egim⁹, quod lustrare non pigeat; sed & uteri hiatus, ac perpetua adapertio sterilitatis causa est, quia semen non continet, contentũ non amplectitur, proprium ante tempus excernit. Provenit autem uteri hiatus, ex ipsius insigni *Uteri hiatus eiusq; causa.* debilitate, quæ aut ex continuo menstruorum fluxu originem habuit, aut suppressi diutius sive menses fuerint, sive alij humores, de repente vi eruperunt, & extra modum fluentes compesci nequeunt; ex laborioso partu, vel abortu, quippe ex hisce causis uterus ita debilitatur, ut fibras & membranas obserare nequeat, similiter contingit, ut pudendi sinus nonnunquam hiet, & nimium sit apertus ex magnitudine membri virilis, aut frequenti coitu. His adjunge aversionem sive contorsionem uteri, quia sive sursum sive deorsum, sive ad latera torqueatur, virile semen in uterum rectâ ejaculari nequit. Sed etiam vitium menstrui sanguinis, *Menstrui vitium.* steriles facit fœminas, nam si multus est, obruitur genitura; si parcus nec foras profluit, nec intus satis est, & inopia alimenti arescit semen, Hippocrat. & Arist. autoribus, *Hipp. Lib. de steril. Arist. 7. de hist. animal* si inordinatus, uterum non expurgat, & semen secum defert, ac genituram prohibet: sic corrupti menses, aut utcunque vitiosi, aqueï, fœtidi, nigri, albicantes, flavi, virides, serius aut temporius fluentes, minus apti sunt ad concipiendum, quæ omnia dignosces, & curabis ex primò hujus operis libro. Porrò etiam vitiosum semen sterilitatis causa est, *Semen vitiosum.* nam si aquosum & tenue, delineationem non suscipit; si crassum, à calore non evincitur, neque ex eo efformari quicquam potest, & ineptum etiam est si labem aliquam contraxit, ex putredine vel lue Venerea, aut ex vitio alicujus membri principalis, aut ex commixtione alicujus pravæ substantiæ, qua uterus scatet. Tandem si paucum est, genituræ non sufficit; si nimium, copiâ suâ virile semen obruit; ultimò quæcunque aliqua ex superiori libr. numeratis affectionibus in utero tenentur, difficulter aut nullo modo concipiunt. In abditis causarum generibus numeratur inprimis divina voluntas, *Abdita causæ.* deinde maleficia, carmina, & magicæ incantationes, nodi, nexus, ac vincula, quibus maligni homines fœminas, ligant, neq; enim (ut inquit Fernelius) fabula est, ideò in jure pontificio extat de ijsdem textus de frigidis, ac maleficiatis. *2. practica. xxviij.* Et horum maleficiorum scribit Isaac quædam ex animatis fieri, *Maleficiorũ differentia.* ita testiculos gallorum in lecto, sanguine positos, congressum impedire; quædam ex inanimatis, ut si nux vel glans separetur, cujus medietates ab utraque parte viæ ponantur, per quam sponsi ituri sunt, aut si quatuor fabarum grana, nescio qua ratione electa, in lecto ponantur, vel in via supra ostium, quod maleficij genus pessimum; ac efficax esse putat: quædam ex metallis, ut ex acu cum qua mortui consuti fuere; quædam ex characteribus scriptis cum sanguine vespertilionis. Secundò annumeratur abditis rerũ causis, veneni alicujus assumptio, *Veneni assumptio.* quo membrũ aliquod princeps perditur. Tertiò medicamenta quæ suapte natura, aut superstitione adjuncta, *Medicamẽta superstitiosa.* sterilitaté inducant, qualia pleriq; putant plurima reperiri, & ejus generis esse, radicé filicis fœminæ mulieri exhibitâ; aut si nitri, aluminis, vel picis quantitas, ciceris vel fabę post coitũ in ore uteri ponatur; aut si mulier gestet testiculos mustelæ maris ligatos in sinu muliebri, in pellicula aliqua, aut matrix capræ, quæ nondũ conceperat, juxta nudũ corpus, in quorũ numero est usus piperis, aut nascale ex ipso, aut si statim à mẽst. capiat ℨi pulveris extre-

mitatum

mitatum hederæ; aut si gestet os de corde cervi, matricem mulæ, gagatem, aqui linumve lapidem sive ætiten, smaragdum, vel saphirum, aut si comedat grana hederæ nigræ, vel radicem pimpinellæ, vel in cubili appendat scolopendriam, aut corium mulæ, aut portet limaturam ferri, aut si mulier quæ peperit, & vult per aliquot annos non concipere, liget in secundina infantis, quem pepererat, tot grana cataputiæ, quot annis vult sterilis permanere; sic & opium, cicuta, mandragora, & similia narcotica viri testibus aliquandiu illita, aut pessi forma muliebribus indita sterilitatem inducunt; sed superiora totâ substantiâ, hæc manifestis qualitatibus, nam omnia ferè frigidissima sunt; & squama ferri impensa siccitate seminis materiam dissipat, frigida gelatum, & extincto spiritu examinatum minimeque prolificum reddunt. Hæc & multa alia à scriptoribus circumferuntur, sterilitatem inducentia, quæ tamen celare satius fuerit, ne maligni homines, aut incauti tyrones, prece aut pretio seducti, ijs temerè abutantur. Quartò ad hasce occultas causas quidam referunt astrorum aspectus infœcundos in exortu fœminæ, aut in congressu; ut oppositum vel quadratum Saturni vel Martis cum Venere, quod fortasse vir doctus, & quem honoris causâ nomino Johannes Bokelius, & alij non admittent, quia semper superiora, cœlestiave corpora, ad utilitatem, & bonum inferiorum operari sentiunt, sed debuerant considerare, aspectꝰ cœlestes nec pestem, nec sterilitatem positivè inducere, sed privativè, quatenus interdum, quantum oportebat, non adjuvant, negari autem non potest esse aspectus, qui validius, ac efficacius alijs, inferiora foveant ac vivificent; & hoc est, quod dicitur, hunc aspectum pestem generare, illum sterilem esse, quia nimirum, aut aëri non imprimit eam vim, quæ ad ejus incorrupti conservationem necessaria erat, aut semini, debitam ad generandum efficaciam & energiam, non communicat.

Narcotica.

Bokelius & alij notantur.

Signa. Causarum externarum signa colliges ex relatione conjugum: cœli statum & regionem infœcundam depræhendes ex privatione aliarum causarum, & quia ea cœli constitutione aut regione, communis sit fœminarum sterilitas.

Internarũ causarum signa. Ad internas verò ut veniamus, si intemperies aliqua subsit uteri, aut totius, dignosces & curabis, ut dictum jam est capite proprio de uteri intemperiebus, & cap. præcedente; laxitatem, & paralysin uteri tactu explorabis, & quod semen non retinetur, aut 2. die elabitur; durities etiam tactu dignoscitur, quia digitum non admittit, menses occultantur, aut si apparent, sunt arenosi, teste Hippoc. genituram non suscipit, dolet inguen, & lumbi, ac laterum adest mollitudo, ac de his extat aphorismus, *quibus os uteri durum est, ijs uteri os comprimi necesse est*, est autem compressio diversa à compressione prægnantis, quia in hac molle est uteri osculum, in illa verò durum.

Lib. de nat. mul.
Lib. 5. aph. 54.
5. aph. 46.

Adnascentem membranam digiti admotione continges; & genituram non suscipit, mensibus interdum secundum naturam fluentibus, nimia pinguedo & crassities, vel etiam gracilitas, & tenuitas visu dignoscitur, ac de his dixit idem autor, *quæcunque præter naturam crassæ, non concipiunt utero, ijs omentum os uteri comprimit, & priusquam extenuentur, non concipiunt.* Flatus accusant strepitus, quos fœmina sentit, & nonnunquam silentes, sæpe etiam prostrepétes, per os uteri exire percipit, ventre inflatur maximè à coitu, à quo confestim semen elabitur, rugitus adest, in inferiori venter, tensio, & molestia quæ flatu excreto cessat, quarum Hippoc. meminit in lib. Epid. dicens, nonnullis, cum Venere utuntur, inflari ventrem, nonnullis etiam strepere; quæ, ut scribit Gal. in com. aut affecta sunt ætate, aut melancholiâ laborant Hypochondriaca; quæ etiam assiduè coitum appetunt, nam flatu replentur à caloris debilitate, tametsi autem de damagora quodam ibi sermonem habeat Hippoc. tamen fœminarum & marium communis est ratio, ut Galen. in com. & Paul. infra inquit, in accessibus nonnullæ perstrepunt, nonnullæ horrent; aliis venter inflatur: & quæ horrent cacochymia laborant, nam omnes mali succi plenæ cum vehementer repente calefiunt, horrore divexantur. Uteri hiatum indicant

Fœminæ, quibus venter perVenerẽ inflatur.

com. 3. 6. Epip. 12.
Com. 3. 6. Epid. 26.

indicant menſes plures, ac humidiores, inordinati, ac citra certas periodos, genitura int° non manet & digito os uteri hians comperitur, adeſt impotentia, febris, laſſitudo, rigor, dolor in imo ventre, ac lumbis, & laterum mollitudo, in congreſſu nullam vel exiguam ſentit delectationem, facilè ſemen citra ſenſum pellit, viro ingrata eſt, pudendum habet humectum, ut refert idem, ſenex.

2. de morb. mul. & lib. de nat. mul.

Uteros diſtortos dignoſces ex ijs, quæ capite de uteri contorſione dicta ſunt, menſtrui vitia ex propriis locis & cap. ſeminis defectum ex ijs quæ ſuperiori c. jam prodidimus, ejus tamen labes ex colore, ſubſtantia, & odore dignoſcitur; commixtio alterius ſubſtantiæ, ex ſuperfluis purgamentis de quibus lib. j. capite ult.

Signa abditarum cauſarum.

Tandem abditas cauſas ſic venaberis, venenum quidem ſumpſiſſe, ex relatione, & ex læſione alicujus membri principis gravibuſq; accidentibus, & à communibus alienis. At ex influxu cœleſti provenire, indicium eſt, ſi in ſigno frigido ſicco, & ſterili mulier nata ſit. Maleficium & incantationes argues ex privatione aliarum cauſarum, & quia conjuges mutuò ſe diligentes coire nequeunt, aut cum ante ad invicem amore tenerentur, nunc citra evidentem cauſam odio ſe habent incredibili.

Quatuor modis contingit maleficium.

Contingit autem maleficium quatuor modis Primò ſi vir privetur genitiva potentia, cum propria conjuge, & non cum alijs, cujus contrarium facere credendum eſt philtrum, ſi tale quippiam reperitur, quod amare compellat hanc, non verò aliam; Secundò contingit maleficium cum uxorem habet vir exoſam, nec poteſt illam cognoſcere. Tertiò cum vult illam cognoſcere, nec exoſam habet, caret tamen membri vigore. Quartò ſi vigorem habet, ſed ſemen non emittit. Divinam voluntatem in cauſa eſſe comperies, ex abſentia reliquarum cauſarum, præſertim quia cum uterq; conjugum ſint ritè conſtituti, tamen nulla ſequitur generatio.

Curatio.

Ut igitur ab hac cauſa curationem ſterilitatis ordiamur, imploranda quidem eſt divina majeſtas, inprimis recedendo à nęvis, & peccatis, deinde ſtudendo eleemoſynis, jejunijs, ardentiſſimis precibus, ac orationibus aſſiduis. Aſtrorum pernicies corrigitur, ſi prædominante aſtro contrario eo tempore, quo Luna viget, in ſigno prolifico fœmina concumbat. Contra venenum pugnabis communibus alexipharmacis, aut unicuiq; veneno peculiaribus, de quibus ſingulares tractationes ſcripſerunt, Aponenſis Gajnerius, & Avic. ac noſtra ætate Mercurialis, ac multi alij, ijs tandem medicamentis, quæ adverſa ſunt qualitati, à veneno aut medicamento in corpore relictæ; odio ſe habentibus medeberis cum ijs, quæ dejectam excitant Veneris appetentiam; ijs qui nimis ardenter coëunt, per ea, quæ calorem infringunt; Maleficia & incantationes exorciſmis curantur, & adjurationibus, quibus per divina immundus ſpiritus expelli traditur.

8. 4. per totum.

Exorciſmus

Prodeſſe inſuper contra maleficium dicunt, abrotanum oleo illitum, ac vino ſumptum, radicem aſparagi cum vino dulci coctam, allium hortenſe, ſaturea, ocymum, vel carduum hortenſem, generoſo, vino maceratum, videndum etiam, ut ait Iſaac, an maleficiũ ſit ſupra lectum, & auferatur, ſed ſi autor die auferat, & nocte reponat, vel è converſo mutare domicilium oportet. Si characterib° inveſtigandũ, an ſint ſupra limen oſtij, vel ad cardines, ſi acus mortuorum, quærantur maleficia in culcitra, vel pulvinari, ac ſi non inveniantur, mutetur dom°. Si ex fabis, nullo humano auxilio, ſed ſola divina virtute curari ſcribit autor iſte, ſi verò ex nuce, jubet ut uterq; conjungũ nucem integrã ſeparet, ſpargatq; ex utraq; parte viæ, deinde conjungat, & poſt ſepté dies coëant, hæc tamen omnia ea fide ſcribo, qua accepi, in generè, fatens eorũ nullam adhuc feciſſe experientiam: autumant etiam fel canis maſculi nigri domui aſperſum maleficiũ arcere, ac fel alicujus piſcis, ejus præcipuè quem Itali (*Zangarinũ*) vocant ſi ſupra ignitos carbones ponatur, dum conjuges lectũ petunt, omne maleficiũ diſſipare; ſimiliter ſi hidragyrium calamo incluſum neſcientibus ſponſis, lecto imponatur, nullũ eis maleficiũ nocere poſſe.

Maleficiũ arcentia.

Infœcundi aëris ſeu regionis medela eſt mutatio. Intemperierum curationes propriis capitibus tradidimus, ſicuti etiam diſtorſionum, flatuum, & vitii menſtruorum. Reliquum igitur eſt, ut laxitaté ſive lubricitatem, hiatumq; & duriciem, obeſionem

ſive

sive pinguedinem, gracilitatem uteri, & seminis vitium, hoc capite inprimis curare doceamus.

Curatio lubricitatis.

Lubricitatem igitur uteri, & laxitatem curabis, quatuor remed. generibus; præter ea quæ dicta sunt c. de uteri intemperie humida, & de uteri imbecillitate. Quocirca si humor simul adsit, quo uterus repletur, ac lubricus redditur, præordinata victus ratione exsiccante, utendum primò evacuationibus per ea cathartica, quæ sæpius scripsimus, deinde sudor provocandus ex decocto radicis chinæ, sarsæ, aut ligni Indici. Cibaria condiantur sale, ab antiquis sacerdotali dicto, quod sic concinnatur ℞ salis communis ℥ ij, cinnamomi electi ℥ iiij, piperis, ameos, sileris montani, hyssopi, origani, pulegij an. ℥ ß, siccentur omnia ac pulverizentur subtilissime; absumit capitis, & ventriculi pituitosos humores, uterum purgat, bonum reddit anhelitum, oculos mundificat, ac dentium dolores mitigat, tussim sedat, & respirationis difficultatem.

Sal sacerdotale.

Abstergentia uterum.

Secundò abstergentibus, & exsiccantibus, abstergunt uterini clysteres ex prædictis decoctis cum melle, suppositorium sive pessus ex succo Mercurialis cum mithridatio, & mastice, qui per triduum detineatur; deinde sequatur hoc balneum ℞ matricariæ, absynthij, origani, calaminthi, arthemisiæ, florum camæmali, meliloti an. m. j. seminis ruthæ sylvestris, styracis, calaminthæ, xylobalsami, carpobalsami, costi, rubeæ, been rubei an. ℥ ß, coquantur in q. ſ. aquæ pro balneo, à quo fiat sequens suffumigium ℞ thuris masticis, ladani, myrrhæ, nucis cupressi, foliorum ejus, ligni aloës, capulorum glandium, zedoariæ, rasuræ eboris an. ʒ ß cum assungia anserina recenti, fiant trochisci, ex quibus uterus suffiatur, ac denuò reponatur pessus.

Roborantia uterum.

Tertiò roborantia in usum veniunt, ut sequens confectio singulo mane cum vino exhibita. ℞ cariophyllorum, cinnamomi, galangæ, zinziberis, xyloaloës an. ʒ i, nucis moscatæ, zedoariæ, seminis ocymi, spicæ, croci an. ℈ i, ossis de corde cervi, rasuræ eboris, margarit: an. ℈ ij ambræ g. x. mosci g. iij sacchari q. ſ. cum aqua naphæ, vel ocymi, fiant tabellæ, dosis ʒ i, aut etiam dempto saccharo, & addito ladano, & styrace, emplastrum confice ad corroborandam matricem, in quem usum utilia sunt reliqua, quæ variis hujus operis locis habes, præsertim c. de uteri debilitate.

Adstringentia.

Quartò adstringentibus utendum, de quibus c. de inmmoderato menstruorum fluxu, satis copiose dictum jam est.

Hiatus uteri curatio.

Eadem fere ratione curatur uteri hiatus, victus nimirum ratione aridiori, & constringenti, crebra purgatione, si humores abundent, sudoriferis, ac balneis sulphureis, sirupis ex ligno Guajaco, suffumigijs supradictis, & evaporationibus ac fotu ex decocto myrthi, lentisci, vitis, fol. rosa. & olivæ vel radicis bistortæ, quinquefolij, cyperi an. ℥ ij ros. cum calicibus corticum mali granati, balaustiarum an. ℥ i suberis ℥ ß, hederæ m. j. fiat decoctio in aqua, & vino rubeo. Laudat Hippoc. pulverem magnetis linteo ligatum, ac muliebre lacte madidum, sinui muliebri inditum: conficitur insuper pessus sic, aluminis, myrrhæ, agallochi, pilorum leporis, rutæ, baccarum lauri, doronici, nucum cupressi, singulorum ℥ ß, styracis ʒ ij, ambaris ʒ i mosci ℈ ß, oleo myrthino excipiantur, ac fiant pessi, aut per infundibulum uterus suffiatur ex ijsdem pulveribus sine oleo, aut ℞ symphyti, aluminis balaustiarum, myrrhæ, olibani, masticis, terræ armeniæ, nucum cupressi, cornu cervi singul. partes æquales, pulverizentur, ac dentur singulo mane ʒ ij, cum vino adstringenti.

Duriciei uteri ac siccitatis curatio.

Siccitas sterilis & cur.

Durities si ex frigiditate proveniat, evaporationibus, fomentis, ac suffumigijs curatur, & reliquis quæ c. de uteri frigida intemperie retulimus. Inprimis autem si durities ex siccitate contingat (quæ maximè facit steriles fœminas ut est sterilis sicca terra, argillosa, arenosa, vel petrosa, nam ex defectu alimenti corrumpitur semen, dissipatur, & conteritur, & exiguum aut nullum ex utero sicco alimentum capescit) tunc fomenta & balnea fiant aquæ dulcis, vel lactis, aut olei dulcis, seu amygdalarum dulcium aut etiam ex decocto herbarum, &

rerum

rerum emollientium, ut malvæ, violarum camomillæ, meliloti, radicis altheæ, iridis, assari, & similium; Hippocrat. hoc laudat ℞ vini optimi, & aquæ an. partes æquales, radicis, ac seminis fœniculi an. m. ij, vel tres pro ratione liquoris, unguenti rosarum ℥ iiij. infundantur cuncta in vas novum, cujus operculum perforetur, ac imposita arundine fiat fomentatio. Deinde sequenti unguento partes inferiores liniantur ℞ assungiæ gallinæ, anatis, anseris, an. ℥ j. olei amygdal. dulcium, liliorum, sesamini, singul. ℥ j. ß, radicis iridis, altheæ, asari an. ℥ j, ceræ albæ q. s. fiat linimentum; demum pessaria applicentur, primas tenet aureus pessus, cujus à nobis sæpius facta mentio est, aut ℞ radicis, & foliorum altheæ, malvæ an. ʒ iij, farinæ seminis lini, fœnugræci an. ℥ j. adipis anseris ʒ iiij ß, croci, & musci an. parum, excipiantur serico linteo, ac fiat pessus, qui intinctus oleo irino, aut de semine cucurbitæ, si calor adsit, locis applicetur; alius conficitur ex radice altheæ intincta in assungia gallinæ, vel butyro non salito. Est tamen sequens majoris efficaciæ, quia emollit, digerit, humectat, extenuat, & repurgat: ℞ cerothi ysopi, medullæ cervinæ, adipis porcinæ recentis, therebentinæ, ceræ albæ an. ℥ i ß, aloës ℥ ß, butyri, adypis anserini, coaguli leporis, myrrhæ an. ʒ iiij, cassiæ, nardi, an. ʒ i, mellis q. s. fiant pessaria; idem ferè præstat alius sic, ℞ seminis lini, altheæ, fœnugræci an. ʒ i in vas novum immittito, in quo olei dulcis ea quantitas sit, ut semina contegantur, quæ cum leviter concoqui ceperint, supernatantem spumam colliges, & addita assungia anserina, ac ceræ q. s. fiant pessi. His non proficientibus, alius concinnabitur ex nitro, & ficu arida, aut ex unguento irino cum lana, qui per triduum apponatur, deinde Mercurialis herba, vel pulvis ejus cum unguento rosarum, ut saniem, si quæ sit, educat; vel, uti docet Hippocrates, plumbeus penicillus per triduum indatur; at si durities fuerit callosa potius ex radice altheæ tres ordine fieri debent, magnitudine se superantes, quorum major primo die butyro, aut pinguedine illitus per 24. horas apponatur, à quo secundus, & tandem tertius crassior, quem immorari finito diutius, deniq; curabis sicuti hecticarum corpora, & siccitatem uteri.

Lib. de nat. mul. — *Fomentum per arundinem.* — *Vnguentum.* — *Pessi emollientes.* — *2. de morb. mul.*

Pinguedo & crassities sive obesitas, Galeno autore, duplex est, naturalis, & adventitia, de qua, ut idem refert, celebratum illud est, crassum ventrem non parere subtilem intellectum, est autem obesitas hæc morbus in magnitudine impediens coitus operationem, sæpe etiam est symptoma, quoniam solum pulchritudinem lædit. Causæ verò obesitatis sunt aër frigidus, somnus longus, vita otiosa, à curis & studiis libera, & à Venere, cibi copiosi, pingues ac boni succi; ac si naturalis sit, cognoscitur ex venarum angustia, glabritie, corporis infirmitate, & carnis frigiditate. Adventitia contra ex venarum amplitudine, hirsutie, corporis æquabiliori frigiditate, in utraque tamen vires sunt imbecilles. Curatur utraque, præsertim ascititia, nam naturalis ferè curari nequit, duplici proposito scopo, prior est, ut jam facta pinguedo absumatur, secundus prospicere, ne nova generetur. Hæc fiunt quatuor remedior. generibus. Primò victus ratione, in qua potissimum curationis ratio sita est, esto igitur aër calidus & siccus, somnus parcus, ac super lectum duriusculum, vita laboriosa, & curis ac sollicitudinibus domesticis incumbens, exerceatur fœmina validè, alvus lubrica sit, potus vinum aquosum, aut granatorum, aut acetum lymphatum, in quem usum Hispalenses mulieres existimo uti cibo ex pane & posca, sive aqua & aceto qué vocant *gaspacho*; Salmanticenses verò, & alias ex aqua conficiunt, & speciebus aromaticis, & *alojam* dicunt, Lusitanæ pulchritudinis studiosæ usurpant limones cum sale, qui cibus valde extenuat, laudatur panis hordeaceus, quia minus nutrit, reliqua nutrimenta in pauca sint quantitate, ex piscibus salitis, & infumata carne, & montana, fructibus acidis, amaris omnibus & acribus, ut aromate multo, & amygdalis amaris, fames nunquam explenda, à pinguibus, & dulcibus abstineant.

2. de temper. 4. — *Pinguedinis curatio.* — *Victus.* — *Gaspacho, Aloia.*

Vomitus. Secundò evacuantibus utendum, ac potissimum vomitus prodest iteratus ijs, quæ assuetæ sunt vomere, & facilè tolerant, deinde purgatiunculæ leviores sæpius iteratæ, nam fortiora medicamenta corpora obesa non tolerant, quia viribus non constant, idcirco etiam à sanguinis mis- *Obesitatem non tollit sang. missio.* sionibus abstinendum, quamobrem errant, qui putant ad pinguedinem detrahendam conducere hoc remedij genus, ex quo potius frigidior red- *Diuretica.* ditur habitùs corporis, & vires labuntur. Utendum igitur hiera Galeni, pillulis de aloë, mastychinis, deinde ijs, quæ per urinam evacuant, quæ maximæ sunt efficaciæ ad extenuandum, ut radice apij, asparagis, dauci semine, & ijs quæ menstrua provocent, ut capill. Vener. arthemisia, pulegio, sabina.

Tandem sudor proliciendus decocto sarsæ, aut ligni Indici, non vero radicis chinæ, quia impinguat. Plutarchus, & Cælius Aurelianus ademaciandum laudant rorem cœlestem, rationem reddunt, quia mordicativam possidet virtutem, potius tamen puto, quia purgatoriam habet facultatem. Porrò commentitium videtur, quod Plinius narrat, Lucij Apronij consularis viri filio detractos adipes, levatumque corpus immobili onere, nisi prædictis remedijs, ac non ferro levatos intelligat, vanum etiam, quod alium fecisse fertur, qui ad levandam molem, ventrem inscindi jussit, sic magna pinguedinis frusta detrahi.

Macrefacientia. Tertiò utendum medicamentis alterantibus, & discutientibus calidis & siccis, tam internis quam externis, ut oxymelite simplici vel composito, & posca pro potu; pro sale verò usuali, sale theriacali, vel sacerdotali dicto; trochiscis de vipera, theriaca, mithridatio, dialacca, diacimino, diacinnamomo, diatrionpiperion, gentiana, & similibus, ex quibus electuaria concinnari possunt, aut ℞ seminis anisi, fœniculi, agni casti, rutæ, cumini, carvi, piperis, zinziberis, masticis, nucis myristicæ, galangæ, ameos, amomi, granorum juniperi, foliorum majoranæ siccæ, pulegij, laccæ, sandaracæ, radicis gentianæ, aristolochiæ rotundæ an. partes æquales, pulverizentur subtiliter, de quo pulvere capiat per horas duas ante pastum ʒ i cum aceto, vel cum melle seu oxymelite, fiat electuarium, cujus dosis ℥ i. Extrinsecus attenuant, & macrefaciunt balnea sulphurea, aluminosa, aut ex aqua marina, vel commoratio in arena, sole æstivo, frictiones, & reliqua remediorum genera *Admonitio.* jam connumerata. Sunt tamen admonendæ fœminæ, ne imprudenter desiccativis utantur, ab eis enim mensium viæ arctantur, qui ad superiora recurrentes, jecoris, & lienis pariunt obstructiones, unde mors etiam sæpe accidit, quod contigisse scimus filiæ Illustris cujusdam Comitis Hispani, quæ obesitatem pulchritudinem minuvere sibi persuadens, immodico usu cicerum torrefactorum cum sale, loco elegantiæ conciliandæ prædicta mala contraxit, ex quibus mors subsequuta fuit.

Uterum respicientia. Quartò ijs, quæ partem respiciant, & prohibeant pinguedinem gigni, in uteri osculo, aut genitam atterant atque consumant, prohibent quidem sanguinis missio ex brachio, cucurbitulæ scapulis affixæ, ligaturæ & frictiones brachiorum, atterunt jam genitum suffumigia ex sequentibus trochiscis, ℞ masticis, myrrhæ, aloës, aluminis, salis an. ʒ ß cum gummi tragachanti, formentur: aut administrentur evaporationes, & balnea usque ad *Balnea naturalia, exsiccatia.* umbilicum, ex decocto menthæ, calaminthæ, origani, pulegij, marrubij, centaureæ, radicis gentianæ, aristolochiæ, foliorum lauri; conducunt balnea sulphurea, vitrioli, aluminosa, aut ferrata, qualia sunt Leodi in Germania, Lucæ in Italia, Ledesmæ in Hispania, Benaventi in Lusitania. Suppositoria insuper minora initiò, ut locus dilatetur, deinde majora, ex eadem suffumigia,

materia,

materia, cum oleo absynthij, vel ℞ pulveris cinnamomi, cariophyllorũ, nucis myristicæ, spicænardi, calami aromatici, majoranæ siccæ, pulegij, absynthij an. ʒ. ß. cum succo aut oleo convenienti, fiat linimentum, in quo gossypium aut lana intingatur pro pessis.

Si ex gracilitate curatio.

7. meth.

Difficilius fuerit graciles incrassare & pingues reddere, ut etiam difficile, siccam corrigere intemperiem, quia humiditas contraria, parum activa, & humida substantia deperdita, haud facilè restauratur, ideoque ritè Galenus dixerat, longius esse humectandi quam exsiccandi tempus. Curatio fiet per ea, quæ validè nutriant, & humectent de quibus copiosè dictũ est cap. de sicca uteri intemperie; eis si addas, quæ etiam capite de calida scripta sunt; absolutam habebis curationem, haud multum diversam ab ea, quæ hecticis convenit; præterquæ prodest etiam creber usus cibi albi, leucophagum dicitur, & hac ratione paratur. ℞ amygdalar. dulc. decorticat. lib. ij, per noctem in aqua macerentur, deinde in mortario diligenter contundito, inspergendo modicum aquæ rosarum ne oleum faciat, deinde capi vel gallinæ pectus exossatum in eodem mortario concoques, indesq; farinam oryzæ, vel panem jure macro remollitum, zinziberis parum: aliqui addunt, sacchari libr. ß misce, & per extractorium farinaceum in ollam mundam transmittito, ferveat lento carbonum igne, sæpe agitando, ne adhæreat, coctum ubi sit, aquæ rosarum ℥ iij affundes per patinas aut portiones distribues, & saccharum inspergito. Conducunt præterea vitelli ovorum, juscula pinguia, passulæ vino madidæ, farrum, lac vaccinum, vel amygdalinum; ficus; dactyli, pinei nuclei, pedes vitulini, arietini, vinum album tenue, somnus præsertim matutinus longus, lentæ frictiones, balnea aquæ tepidæ, aut ex decocto malvæ, bismalvæ, brancæ ursinę, viol. affusa in fine frigida aqua, ne insignis fiat evaporatio, à balneo inunctiones, & unguenta, potusque lactis, & cibus ex prædictis rebus, à quo ilicò dormiat, clysteres nutrientes, aër calidus, & humidus; animi pathemata omnia vitanda, admittendæ jucundæ confabulationes, animus ad hilaritatem componendus, Venus eliminanda.

Leucophagum.

Localia.

Quod si aut ex causa aliqua prægressa, aut ratione totius, uterus etiam vel os ejus sit gracile, ijsdem fere remedijs utendum, localia tamen parti inprimis sunt applicanda. Aquosum semen emendabis per ea, quæ contra humiditatem hoc c. dicta sunt, cibus sit crassus, & solidus, vina fortia, conducunt insuper omnia, quæ contra virorum sterilitatem sunt dicenda; si provenit vitium seminis ex morbo, curetur ipse morbus, si à nimio potu, abstineat; si à calore, jungatur fœmina frigidiusculo viro: si ex frigiditate, calido, quales nigriores ac robusti, utatur diagalága, diamosco, & diamargaritone calido. Crassum semen attenuabis per ea, quæ adversus siccitatem pugnant, de quibus c. de uteri sicca intemperie: Corrupto providendum ijs, quæ affectiones principalium membrorum sanant, ac putredinem cohibent, ut bona victus ratione sanguinis missione, purgatione, & ijs quæ per epicrasin corpus evacuant, deinde fontanellis, sudoribus, & alijs, quæ uterum à spurcitia vindicant, de quibus c. de epilepsia ex utero, id quod etiam Hippocrat. commendaverat; præter quæ laudatur à Prisciano sequens pessus. ℞ opobalsami ℥ i, peucedani ℥ j ß, aristolochiæ ℥ j, myrrhæ ℥ ß, aloës ʒ ij, croci ʒ j. ß, medullæ cervinæ, adipis anserini an. q. s. misce, fiant pessaria; deficiente semine, mederi alimentis benè nutrientibus ac flatulentis Galenus jubet: copia curatur, ut c. de gonorrhæa dictum est, 4. remed. genere; reliqua, quæ ad seminis emendationen faciunt, petenda sunt ex c. de virornm sterilitate.

Si ex vitio seminis curatio.

2. de morb. mul.

1. simpl. 13.

Semen deficiens, aut superabundans.

De sterilitate ad tempus.

CAP. IIII.

Affectus natura.

STerilitas ad tempus, dupliciter fœminis accidit, primò quando fœmina ante maturam ætatem, vel post senectã nubit, ideo non concipit, secundò quando peperit quidem, sed à primo partu, aut secundo, sterilis facta est; Primi generis sterilitas accidit, cum fœminæ nubunt ante 14. annum, vel certe antequã menses efflorescant, de qua in physiogenesia plus satis dictum est, tunc enim non concipiunt, quia debiles evadunt, concalefactis aut disruptis vasis, maximè si virile membrum magnum sit, aut semen viri vitiosum, & sponsa tenella, quippe ex vi à pudendo illata os uteri inprimis debilitatur, insuper si virgines, quæ morbo aliqua afficiuntur, viro jungantur, dum enim de virginantur, os uteri enervatur &, humores in corpore redundantes ad uterum confluunt, obstructionesque, febres, & pleraque alia mala gignunt; quæ verò grandiores jam nubunt, difficulter concipiunt, quia uterus induratur, semen vitiatur, & menstrua evariant. Porrò sterilitatis, quæ fœminis accidit, posteaquam semel pepererunt, meminit Hippocrat. pluribus in locis, fit autem multis de causis: Primò ob naturalem defectum ex morbo, & vitioso apparatu, aut ex natura ipsa; sunt enim fœminæ, quibus sufficit semel peperisse, quamvis partus laboriosus non fuerit, tanta quippe illis inest compositionis tenuitas, & potentiarum uteri infirmitas, ut à novem gestationis mensibus, uterus prorsus defessus evadat, ita ut amplius concipere nequeat, aut si concipiat, fœtum continere non possit, quod malum illustribus fœminis, & ijs qui in otio degunt, potissimum obvenit, & Scytharum fœminis idem sæpe contingere Hippocrat. scribit, ideoque earum ancillas, ob frequens exercitium, virorum mixtione gaudere, & fœtus fœlicius concipere ac retinere. Secundò provenit hæc sterilitas ex difficili laboriosóve partu, vel abortu, à quo uterus labefactatur, distenditur ac dilaceratur, vel ligamenta ante statutum tempus disrumpuntur, vel ex mortuo fœtu, ob fœdam & conspurcatam colluviem, ac intemperiem, aut ex uteri mola, ad quam vel sequitur fluxus immoderatus mensium, vel suppressio; ac tandem ob vitiosum uteri situm, quem vel ex aliis causis acquisivit, vel ex laborioso partu, vel abortu, à quo articulationes ossis sacri, coxarum, & dorsi, ita distenduntur, ut uterus deinceps conceptionis officio fungi non possit, quia retrahitur, prolabitur, torquetur, vel quavis alia figura afficitur, ita ut antequam ad propriam sedem reducatur, debite semen recipere nequeat, ex quibus etiam variæ intemperies oriuntur, quæ sterilitatis causæ fiunt.

Causa.

1. de morb. mul. 98. Lib. de steril. text. 12.

Scytharũ ancillæ fœlicius concipiunt, quam eorum coniuges.

Lib. de aëre, aqua, & locis t. 48.

Curatio.

Si igitur admodum puella sit sponsa, à viro arceatur, donec grandior facta, robur ex intempestiva devirginatione amissum recuperet, vitam agat sedentariam, bonis utatur cibis, ac optimi nutrimenti, à primo concubitu ea adhibeantur, quæ adstringunt, & roborant, de quibus superiori capite 3. remed. genere, & capite de fluxu menstruorum, deinde quando viro accessura est, pudendum lavet cum ijs, quæ laxent, & humectent, ac emolliant, de quibus superiori capite. §. de uteri duritie, à coitu emplastra roborantia umbilico adhibeantur. Quæ vero grandiores jam nubunt, balneis, fomentis, incessionibusque, & pessarijs emollientibus, ac reliquis omnibus, quæ ibidem sicco & duro utero prodesse diximus, tractandæ sunt, ut uterus mollescat, semen rectificetur, ac probe menstrua fluant.

Si grandior sit sponsa.

Pro valetudinarijs, si affectiones, quas patiuntur à semine vel menstruis vitia-

Si valetudinaria.

tis,

tis, oriantur, nullum aliud præstantius auxilium reperies, quam si viro conjungantur, verum si ob jecoris, vel totius corporis vitia fœmina laborat, coitu non levatur, quin potius nova inde mala succrescunt, evocatis in uterum vitiosis humoribus, idcirco præsidium est à viro abstinere, donec bonam recuperet valetudinem, quod si matrimonio celebrato interdum viro accedere velit, purgato corpore, vel aliter præmunito, id fiat: hinc vulgarium error reprænenditur, qui indiscirminatim nil utiliꝰ valetudinarijs virginibꝰ esse putant, quam si viro committantur, quippe si à menstruis, vel semine affectio sit levantur quidem, si verò ab alijs causis affectio proveniat, in majora pericula deducuntur.

Si valetudinaria.

Error quorundam.

Si ex laborioso partu vel abortu affectio fiat, curatur per ea, quæ proprijs capitibus dicenda sunt; si ex mola, juxta conditionem affectus, quem dereliquerit, ut sistentibus fluxum, si immoderatus sit, aut provocantibus, si sit diminutus; si ex fœtu mortuo perodorata, & per ea quibus uterus delectetur, & ad nativam temperiem reducatur, ita conveniunt pessaria ex theriaca, & mithridatio cum balsamo, oleo naphæ, lavendulæ, aut Jhasminorum, quæ etiam liquata in conveniente liquore, per mentencritam injiciantur, aut odoratis suffumigijs utendum, ut bezoino, styrace, ladano, & trochiscis de ambra, de mosco, aliptæ, & galliæ muscatæ. Si ex contorsione dignoscitur ex tumore, ac dolore partis ad quam incumbit, curatur per ea, quæ retulimus c. de uteri recursu ad varias partes.

Si ex partu vel abortu.

Si ob delicatam & debilem naturam fœmina non concipiat, medeberis primò cibis solidioribus, vino, & exercitio habitum corporis reficere, & solidiorem reddere aptis, cavendū ne frequenter fœmina viro accedat, sed per longa intervalla, sic enim robustior erit, & uterus avidius genituram trahet, firmius retinebit, ac efformabit. Secundò adhibeantur utero & lateribus ejus emplastra ipsum roborantia, qualia pro matrice, & similia à nobis posita capite de uteri infirmitate, ex quo petenda reliqua, hujus causæ curatio est; Eadem ratione medetur, si ex ruptione, lassitudine, aut tensione oriatur, ac per ea, quæ capite de partu laborioso dicturi sumus. Tertiò si ex dearticulatione ossis sacri, coxarum aut dorsi, laborandum prius, si quid luxatum est, sublevata cute, ad pristinum locum reducere, ac divulsam carnem conjungere, donec sine molestia, ac dolore fœmina proprijs munijs uti possit; deinde emplastra roborantia, & solidantia applicabis, hoc autem ut rectius fiat emollientibus utendum, ut facilius cedant luxatæ partes, applicandum itaque prius hoc remedium, quod sevatum appellant, & mirificè emollit. ℞ caricarum pinguium ℥ iiij, dactylorum sine ossiculis ℥ v florum lavendulæ p. ij, sepi renum capræ lib. ß, radicum altheæ coctarum, & pistarum ʒ x fœcis ceræ lib. ß, bulliant in lib. ij vini albi, ad vini consumptionem, facta colatura adde sepi arietis liquefacti ℥ i, fiat ceratum, cujus infima pars attingens os sacrum esto amplior, quo utatur per dies viij, deinde reductis partibus adhibeatur sequens cataplasma ℞ picis utriusque, therebentinæ an. ℥ i, galbani, serapini, ammoniaci, myrrhæ, masticis an. ʒ iij cinnamomi, nucis muscatæ an. ʒ i, croci ʒ ß, fiat cataplasma, ejusdem fere virtutis est aliud, quod sic paratur ℞ pulveris ligni aloës, cariophyllorum, sanguinis draconis an. ʒ i, succini, belzoini an. ʒ ii, granæ ʒ ß; ambræ, & mosci an. ℈ i, therebentinæ q. s. fiat cataplasma parti luxatæ apponendum. Interim tamen umbilico aliquot ex emplastris pro matrice apponantur, aut ex proximè dictis pulveribus cum ladano, balsamo, & taccamacca, subinde post menstruam purgationem, fœmina suffumigium capiat per uterum ex his trochiscis ℞ ladani depurati, styracis an. ℥ ß. cariophyllorum ʒ i, terantur in mortario lapideo cum pistillo calido & aqua rosacea ac fiat pasta pro trochiscis, à quibus fœmina os uteri zibeto inungat, ut curata affectione reficiatur, viresque resumat.

Si ex delicata natura et debili

Topica roborantia.

Ex dearticulatione.

Sevatum.

Cataplasma.

Trochisci.

De sterilitate virorum.

CAP. V.

Definitio. QUoniam virorum sterilitas fœminas etiam, etsi per accidens, steriles reddit, de ijs hoc loco agendum fuit; fiunt autem viri steriles perinde ac fœminæ, idque ob varios affectus, utcunque tamen hæc affectio, est impotentia seu difficultas viri ad generandum debito tempore; symptoma in genere noxæ actionis naturalis, & contingit viris ex parte virtutis, instrumentorum, aut materiæ, sive seminis, ita fit ut quatuor sint modi sterilitatis in viro; *Quatuor modi sterilitatis in viro.* Primus est genitalium partium ignavia, quæ quidem impotentia est ad exercendam rem Veneream, quamvis ea uti vir cupiat; tales in Venerem haud promptè ruunt, & si conentur, pudendum non attollitur, aut si attollatur, molliter ac leviter id fiet, moxque in fœminæ accessu subsistit, semine citissime citra ullam delectationem emisso, vel excreto flatu per intestina, aut aliter, ut in senibus contingit. *Vitiata penis figura.* Secundus modus est vitiata figura, ut si penis decente brevior sit, ut ad os uteri pervenire nequeat, aut si debito longior, tunc enim minus delectatur fœmina, quia pudendi summitas titillationis locum præterit, ac plurimum ferit, & uteri collum dilaceratur dolore; ac mala figura afficitur, semenque in longo itinere vitiatur: quidam addunt, quia etiam infrigidatur, quod mihi minus probabile videtur, quia non video, qua ratione in membro calido, munitoque à colo matricis etiam calidiusculo, infrigidari queat, potiusque putarem haud debitam fieri ejaculationem, quæ tamen omnino requiritur ad delectationem, quæ non parum ad generationem facit: vitiatur insuper figura ex nimia crassitie, & latitudine, quam fœmina sustinere nequit, vel adeo os uteri aperit, ut hiare ipsum faciat, & præ dolore comprimi nequeat, ac semen retinere, adhæc si sit inflexum, aut tortuosum, aut vir hypospadius, *Hypospadij qui.* (sic dicuntur, qui non in glandis summitate, sed in radice ipsius foramen habent) quales sæpe vidimus, atque hi omnes non rectâ semen in uterum ejaculari possunt, ut superiori capite proditum jam est. *Seminis vitium.* Tertius modus est seminis vitium, quia vel intemperatum ut frigidum, aut fervidum, vel fluxile, aquosum aut tenue; justo crassius, parcius, aut copiosius, unde fit, ut aut diu detineatur, aut citius, quam par est, excernatur, virileque detumescat ante debitum tempus, imo sæpius ante congressum, sic ut coire non possit. *Debilitas partis principis.* Quartus modus est totius corporis vel principis alicujus partis debilitas ob morbum, vel caloris defectum, ut si cor, cerebrum, aut epar, à quibus spiritus genitivus effluit, debilitate laborent, aut renes, vel lien affectu aliquo seu obstructione teneantur. Ex quibus constat steriles viros, aut coire non posse, aut semen non emittere, aut si emittant, inutile esse.

Causæ. Fit genitalium ignavia ex mollissima, & effœminata carne, pudendi nervosa substanstia testium attritione, parvitate, frigiditate, humiditate, paralysi, quales sunt eunuchorum, qui thlibiæ dicuntur, aut erectione eorundem, ut sic compræhendantur tres eunuchorum modi, de quibus alibi dictum; fit insuper ex obstructione vasorum seminalium, colis aut viarum ejus distorsione, aut compressione, propter quam semen ejaculari non potest, fit etiam ignavia ex maleficio, ut dictum est c. superiori. *Lib. de nat. mul.* Vitiata figura errore naturæ aut nervi brevitate contingit. Seminis vitium ex testium, & vasorum seminalium frigiditate nascitur, sicuti erectionis defectus, ex mollitie, & relaxatione fistulosi nervi, nam hæc invicem se consequuntur, quia ex frigiditate nascitur aquosus humor, qui laxat, & defectus flatus, unde virile non erigitur; aut etiam

ex

ex penuria ſpiritus, vel flatus, quos diſſipat calor multus, aut conſtringit frigus, aut verecundia, & occupatio in rebus arduis facit, ut non accurrant ad teſtes ſpiritus vitales, ac influens calor, in quibus præcipua ratio prolifici ſeminis ſita eſt. Ejus autem frigiditatis cauſæ prægreſſæ ſunt, ventris nimia pinguedo, omenti moles, potus frigidæ, uſus medicamentorum refrigerantium, qualia in teſtium inflammationibus adhibentur. Totius corporis, aut partis principis vitium fit, ob impenſum aliquod intemperamentum, vel ob luem Veneream, vel ex nimia obeſitate, quæ certè una ex potiſſimis cauſis eſt, cur tam fœminæ quam viri ſint infœcundi, ſi Hipp. credimus, Ariſt. & Plinio; ratio eſt, quia ſeminis, & pinguedinis eadem eſt materia, ideoque tantum de ſemine deeſt, quantum pinguedinis abundat, ac inſuper penis brevior efficitur. Evadunt etiam impotentes, quibus ſectio venarum retro aures facta eſt, aut ob morbum aſſiduum uſtiones, fontanellæ, vel aliæ apertiones fiunt, à quibus humor continuè manat, & minuitur materia ſeminis, tametſi enim ſemen à cerebro non decidat, eſt nihilominus cerebrum pars, quæ vim, & efficaciam ſemini ac teſtibus tribuit.

Frigiditatis virorũ cauſæ.

Hipp. lib. de ſterilibus Ariſt. 1. de gen. anim. 18. 2. de gen. animal. 19.

Obeſi cur ſteriles.

Igitur membri paralyſis dignoſcitur, quia nulla fit erectio, & in aqua frigida non contrahitur, quia ſenſu ferè caret; ignavia ex habitu obeſo, & molli depræhenditur, & glabritie, vita crapulis, & otio dedita, unde fit, ut viri ſeptentrionales minus cupiant fœminis commiſceri, ob nimiam corporis liquiditatem, ventriſq; molliciem ac frigiditatem, quæ faciunt, ut minus viri ad coitum proritentur, quippe accedit temperaturæ crapula, & aſſiduæ compotationes, quæ eos humidiores, frigidioreſque reddunt. Pudendorum defectus, mollities, laxitas, tortuoſitas, aut depravata compoſitio oculorum inſpectone captatur, aut laborantis relatione. Reliqua teſtium intemperatorum ſigna coincidunt ferè cum ſignis intemperati uteri, de quibus ſupra, nam viri calidiores teſtes accuſat in Venerem ab adoleſcentia propenſio cum ſubita penis erectione, ac celeri excretione ſeminis, quod etiam calidum, acre, & mordax ſentit, & ipſe, & mulier ipſa: offenſio à calidis idipſum oſtendit, & quod modico frigore juvatur, partes genitivæ & his proximæ uſque ad umbilicum, celerrime plurimis veſtiuntur pilis flavis, aut nigris: ſi calidiores & ſicciores ſimul præter dicta ſigna ſemen craſſum eſt. At ſi calidiores & humidiores, Venerem minus prædictis appetunt, & uſu ejus immodico minus læduntur, imo abſtinentia Veneris offenduntur; frigidorum teſtium ſigna ſunt contraria, nam ſi ſimul humidi ſint, vir verecundus eſt inter mulieres, penis illi tardè, & raró attollitur, Venerem ſerius exercere incipit, nec ea delectatur, ſemen tenue & aquoſum tardè in coitu excernitur, frigidum à muliere ſentitur, infœcundum omninò eſt, vel fœminas gignit, partes genitivæ, & his vicinæ aut glabræ ſunt, aut pilis tardè conveſtiuntur, & illis quidem tenuibus: frigidorum, ac ſiccorum teſtium indicia eadem, niſi quod ſemen parcius & craſſius.

Signa.

Septentrionales cur Venerem minus appetãt

Teſtium calidiorum ſigna.

Frigidorum

Seminis vitium depræhenditur, quia ſi frigidum ſit, tenue aquoſumque ocyus redditur, ac prorſus labile, & ſine delectationis ſenſu, ſæpe etiam abſque erectione effluit, unde corporis imbecillitas ſequitur, extenuatio, & macies, quinetiam mulier ipſum in utero frigidum deprændit, ac viri ut plurimum verecundiores ſunt inter mulieres. Si paucum, cum animi deliquio excernitur, totius corporis debilitas ex morbo totius dignoſcitur; partis autem principis, quia aut epileptici, aut epatici, aut timidi, ſolliciti præter modum verecundi, triſtes, furibundive ſunt, aut coitum præter rationem abominantur, vel ſimili aliquo affectu corripiuntur; illud enim cordis, hoc genitalium infirmitatis indicium eſt, demum ſteriles ſunt, qui actus exercent muliebres, aut voce fœminas referunt, quia & ijs membra præcipua, à quibus ſpiritus genitivus decidit, debilia ſunt, ſicuti & illis, qui paucos barbæ pilos & exiles habent, cum ijs enim teſtium frigiditas conjungitur, ſed & ſteriles qui pluribus fœminis delectantur, & propriæ non convenit, quinetiam inviti coitus ſteriles

Signa vitiati ſeminis

cenſen-

Lib. 13. c. 20.

censentur, nam dicente Aëtio, Amor genituram conciliat,& propterea fœminæ amantes crebrius pariunt,nisi nimium ardens sit concubitus, ex quo semen dissolvitur, & evanescit. Porrò coitus frequentia homines reddit steriles,& ad generandum debiles, aut si quis à prima juventute immodicæ libidini sese emancipaverit,vel si coitum exerceat cum puella admodum pusilla, aut cum vetula, his enim genitalium virtus debilitatur; at si cum menstruata, aut valetudinaria congrediatur, aut non gignit, aut fœtus erit vitiosus, jam verò coitus ilicò à medicamento purgante, aut sanguinis missione, vel evacuationibus magnis aut laboribus,non sterilis duntaxat est,sed plerumque lethalis.

Coitus à medicamento purgante lethalis.

Qui ex ipso ortu spadones existunt, & impotentes, quia arte medica curari nequeunt, dimittendi sunt, sicuti & illi quibus arteriæ retrò aures scissæ fuerunt. In alijs curatur sterilitas, primò tamen videndum, an malum proveniat ex vitio totius corporis, cordis, jecoris, cerebri, aut renum, quo casu medebitur juxta rationem uniuscujusque morbi præsentis, aut membri affecti; si ex seminis vitio, obesitate, aut laxo corporis habitu, curatur ut superiori capite dictum est; membri virilis mala compositio etiam corrigitur, nam hypospadij emendantur summa glande perforata, & canaliculo immisso. Exiguitas membri frequenti coitu, nam officij proprij exercitatio robur partium augere solet, ut Galenus autor est, ideoque asperis etiam frictionibus utendum, inunctione olei castorei, costini, nardini, lumbricorum, fomentatione ex lacte tepido ac decocto piperis, & piretri, præcipit enim idem Galenus, ut quibuscunque particulis bonam habitudinem reddere cupimus,has, & fricare,& perfundere,& percutere,& picare jubeamus,tantisper dum intumescant,protinusque desistendum,id quod satis erit si fiat in hyème bis,in æstate semel; deinde in congressu fœmina crura habeat elatiora,& ventrem pulvino supposito: at si in longitudinem protenditur, fœmina totum viri pudendum non suscipiat, sed manu ad radicem ipsius penis apposita, vir strictim contineat. Si tortuosum ac curvum sit, quod ligamenti brevitate fieri diximus,paretur canaliculus plumbeus, vel argenteus, accommodatus crassitudini ipsius penis, in quem immisso alligentur fistellæ, ita, ut tandem figura membri recta ac naturalis recuperetur, prius tamen inungatur butyro recenti,oleo liliorum amygd. dulc. quæ si non prosint,ligamentum abscindatur, deinde dictis jam, & aliis mollioribus inunctionibus tractetur, quo etiam modo frœnulus curari debet.

Curatio. *Hypospadij cur.* *6. de locis. 6* *14. meth. in fine.* *Frœnuli curatio.*

Verum si ex ignavia genitalium,corporis ac seminis frigiditate vel paucitate oriatur, quod ut plurimum fit, curatur quinque remediorũ generibus, quorum generalis scopus sit Venerem excitare: sunt porrò quæ Venerem excitant in triplici differentia,ut colligitur ex Galeno; quippe alia seminis abundantiam præstant, quæ calida, flatuosa, & humida sunt,bene nutriunt,totisque substantijs familiaria existunt: alia genitum semen provocant,& tentiginem excitant, quæ calida sunt, & flatuosa citra exsiccationem; alia flatum generant, erectioni pudendi maximè idonea, quæ humiditatem flatuosam, & semicoctam in se continent; ex his quælibet, alimenta sunt aut medicamenta. Primò igitur convenit aër temperatus,somnus paulo longior, molliusculis culcitris ex pluma, ut est septentrionalium usus, vita delitiosa, & læta, animi securitas,remotio curarum, sollicitudinum ac tristitiæ, leves etiam frictiones manibus fiant, deinde inunctiones humectantes, supra dorsum, genitalia,& circum jacentia membra; audiat amatorias fabulas, lusitet cum pulchris & lascivis puellis, à coitu tamen abstineat, quoad animus assuescat, & genitalia valida facta fuerint. Aspicere gallos & similia animalia coeuntia, Veneris appetentiam excitat; nam

Si ex ignavia genitalium. *Venerem excitantia.* *6 de loc. 6. 5. simpl. 23.* *Victus ratio*

Segnius irritant animos dimissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit.

Reverentia tamen honestatis moraliter perpetuó servetur, vitetur repletio,

tio, ebrietas, & infrigidantia, ut lactuca, papaver, opium, & similia, calida nimis, quæ ventositatem consumunt, ut agnus castus, rutha, balnei usus immodicus, frequens coitus, cacochymia, & larga sanguinis missio, aut purgatio; cibi sint optimi ac plurimi nutrimenri, sed qui non ita facile concoquantur, ut major flatuum copia excitetur; convenit itaq; panis ex optimo tritico confectus, cum semine sesami, aut dauci, ex reliquis Cerealibus, oryza, cum amygdalarum contuso, & lacte ovino, fabæ, fasçoli, pisa, fœnugræcum, & ciceres, quibus præcipua laus est, quia & abundè calefaciunt, & flatum pariunt, multique sunt alimenti. Ex carnibus vitulina, vervecina, hædina, capones, gallinæ, perdices, phasiani, attagenes, & columbini pulli pinguiculi, sed omnium superat vires Catullianus passer, quia mirificè Venerem incendit, & semen auget, turturum etiam, anserum, anatumque caro, aut bovina cum eruca cocta, præsertim verò passerum, & columbarum cerebella, arietum, & gallorum testes, nota est apud Lusitanum historia mulieris, quæ incauta marito dedit in cœna testiculos gallorum, cum melle & aromate paratos, ex quo cibo in priapismum, & Veneris insatiabilem irritamentum devenit: ova insuper sorbilia, præsertim perdicis cum pulvere pudendi tauri, vel cervi exsiccati, vel si necessitas urgeat cum pulvere pedum aut rostri stincorum; summè laudatur cibus ex ovis vinoque paratus, adjectis croco, cinnamomo, & saccharo, qui cibus teste Valeriola Gallicis (*sambaion*) dicitur. Ex piscibus utiles saxatiles omnes, & optimi nutrimenti, ut gobiones, lucij, buglossi, cyprini, soleæ, auratæ, muli barbati, ac similes multo aromate ac vino conditi, aut hoc intinctu. ℞ galangæ, piperis longi, cinnamomi, zinziberis, cardamomi, nucis muscatæ an. ʒ ii. croci ℈j. nucleorum pini, pistaceorum, auellanarum, dactylorum, passularum an. ʒ iii. contundantur omnia simul, & cum sapa vel vino fiat intinctus, quia tamen plures non delectantur dulcibus admixtis piscibus, dactyli & passulæ detrahuntur, & loco sapæ acetum additur. Ex oleribus conveniunt mentha, & rutha viridis, sic enim flatus excitant ac Venerem provocant, siccæ vel frixæ extinguunt ac discutiunt, nasturtium asparagi, cynaræ, seu scholimus sive carduorum capita, quæ summè laudat Avicenna, melissa, pulegium, ocymum, satureia, enula, orminium, fœniculum, buglossa, brassica, borrago, & eorum semina: Ex fructibus nuclei pini, castaneæ, avellanæ, amygdalæ, pistaceæ, ziziphæ, mixariæ, dactyli, nux Indica condita, aut juglans recens, cinnamomum viride conditum, uva recens, aut sole exsiccata, ficus, eruca. Ex radicibus pastinaca, dauci radix, quam vocant carotam, satyrion, allium, cæpa, napi, raphanus, radix eryngij, vel acori, aceorum semina, quorum condituras vide apud Platinam lib. de honesta voluptate, sive de arte coquinaria; præsertim vero bulbi copiosum generant semen & lac, unde illud Epigrammatarij.

Cibus. — *Cent. 2. Sch. 8.* — *Hist.* — *Sambaion.* — *Intinctus pro piscibus condiendis.* — *Olera.* — *20. 3. tract. 1 cap. 21.* — *Fructus.* — *Radices.*

Cum sit anus conjux, & sint tibi mortua membra,
Nil aliud, bulbis quam satur esse, potes.
Qui præstare virum Cypriæ certamine nescit,
Manducet bulbos, & bene fortis erit.
Languet anus, pariter bulbos ne mandere cesset,
Et tua ridebit prælia blanda Venus.

Lac insuper bovinum, ovinum, humanum, camelinum, & butyrum omne ad Venerem faciunt, cum quibus, ac vino fruges ut plurimum elixentur, ita poteris parare vermiculos ex farina factos, quos Hispani (*fiados*) Lusitani (*aletria*) vocant, sic leucophagum parabis, aut ex vitellis ovorum tritis cibus concinnetur, cum semine erucæ, lacte, vino, & aromate, vel ex dactylis pinguibus cum hordeo, farre, lacte, vino, ac cinnamomo; sequens cibus plurimi est alimenti, tardè coquitur, epar, & renes concalefacit, ac Venerem mirificè excitat. ℞ gallinas, caposve bene exanteratos & lotos, in veru tamdiu ad focum volve, quoad semicocti fuerint, inde tessellatim divisos in ollam indito, amygdalas deinde tostas sub cinere calido abstersasq; tere, his buccellas panis subtosti addito,

Cibi compositi Venerem excitantes, & fœcunditatem inducentes.

addito, mixta cum vino ac jure per cribrum ſetaceum tranſmitte, omnia in ollam pone, inſperſo cinnamomo, zinzibere, & ſaccharo multo, tamdiu effervere ſinito lento igne procul à flamma, quo ad juſtam cocturam pervenerint, ſemper miſcendo, ne adhæreat; hic etiam cibus fœcunditatem inducit; ℞ raparum, paſtinacæ, oryzæ, frumenti excorticati an. partes æquales, coquantur in jure arietis cum cæpis, & braſſica, ac cerebellis avium, terantur poſtea, & aſperge pulveris cinnamomi, cariophyllorum, galangæ, caudæ ſtinci an. pro ratione, juſculum potetur, ex reliquo fiat cibus ſpiſſus, qui mirabiliter inducit fœcunditatem, cui rei etiam peculiaris eſt oryza abluta, ac emollita in lacte per diem ac noctem, poſtea cocta in lacte, & butyro vel aqua & oleo, additis zinziberis, erucæ, piperis longi, an. g. x. ſacchari, & mellis ad guſtum: Item cæpa cum ovis, & butyro frixa, caſtaneæ excorticatæ, ac coctæ in jure pingui gallinæ, aut in aqua, deinde in lacte addito zinzibere, & eruca; aut ℞ mellis anacardi, mellis apum, butyri vaccini an partes æquales, ferveant ſimul, & dormitum iturus aſſumat quantitatem lupini cum vino; ad Venerem irritat id, quod ℞ radicis ſatyrij, eryngij conditi, conſervæ dauci an. ʒ iii. pulpæ dactylorum lib. ß, nucleorum pini, avellanarum torrefactarum, piſtaceorum an ℥ iii. ſeminis bulbi, amaraci, napi, paſtinacæ, mercurialis, erucæ, linguæ avis, ſeu nucis muſcatæ an. ʒ j. piperis longi, albi, galangæ, cardamomi an. ℥ ii. zinziberis conditi, teſtium vulpis, priapi tauri an. ʒ ii. ß, medullæ nucis Indicæ ℥ j. contundantur, & ad ignem cum ſaccharo ferveant, & additis ſpeciebus, fiant rotulæ; addunt aliqui in compoſitione ʒ ii. caudæ ſtyncorum, ſed tunc magis erit medicamentum, quam cibus.

Medicamenta. Secundo medicamentis utendum, quæ ſemen provocent, tentiginem excitent, & ad membri erectionem faciant, hæc intus ſumuntur, aut extrinſecus applicantur, utraque ſimplicia, aut compoſita; ſimplicia quidem cenſentur, præter jam dicta, urtica, camepitheos, apium, petroſelinum, eruca, carvum, piper longum, ac nigrum, zedoaria, coſtus dulcis, ſatyrium, zinziber, galanga, piretrum, fœnugræcum, ſeſami, ac lini ſemen, dactyli, ſemen malvæ, lingua avis, quæ eſt fructus arboris, cujus ſuccedaneum nux myriſtica. Fortiora ſunt, caro leutræ vermes multipedes, ut ſtellio, lacerta, ſtincus, præſertim ejus cauda, renes, & extremitates, ex quibus variæ fiunt compoſitiones, inter quas ferè omnium conſenſu hæc primum obtinet locum. ℞ ovorum vitellos

Conſerva prima. num. vi. butyri recentis, lactis ovini an. q. ſ. veretri taurini exſiccati, ſatyrionis, zedoariæ, zinziberis conditi, teſticulorum vulpis, & galli ℥ j. teſticulum dextrum arietis, cerebellorum paſſerum elixorum, deinde aſſatorum ℥ ii. medullæ nucis Indicæ ℥ j. ß, nucleorum pini, piſtaceorum, amygdalarum mundatarum, dactylorum, ſeminis malvæ, mercurialis, erucæ, cariophyllorum, zinziberis, piperis longi. albi, nigri fructus, qui dicitur lingua avis, cinnamomi an. ℥ ii. coquantur omnia in lacte ovino, contundantur poſtea cum eodem lacte, & adde caudæ ſtincorum ℥ ß, mellis roſati lib. ii. ſacchari albiſſimi lib. vi. bulliant lento igne, ſemper miſcendo, quoad conſiſtentiam electuarij acquirat, doſis eſt nucis quantitas ante prandium, & cœnam, cum vino optimo, eſt adeo mirabile, ut plerique dicant, divinitus fuiſſe revelatum, quidam ſine cauda ſtincorum parant, quod ſecurius fuerit.

Secunda. Secunda confectio ejuſdem fere efficaciæ ſic concinnatur. ℞ ſatyrionis lib. ß, dactylorum ℥ iiii. zinziberis conditi, myrobalanorum, emblicorum conditorum, jujubarum an. ℥ ii. coquantur in lacte ovillo, poſtea piſtentur, & adde teſticulorum gallorum, & verris an. ℥ ii. cerebellorum columborum, & paſſerum ℥ iiii. cerebella ac teſticuli in vino coquantur, & cum modico butyro, vel oleo olivarum quodammodo frixa parentur additis vitellis ovorum tribus, ac tandem adde mellis deſpumati, ſacchari albi an. lib. ii. bulliant lento igne, ſemper commiſcendo, & facta coctione pulverem adde hac ratione ſeorſim paratum. ℞ pulveris pudendi tauri, ſeminis erucæ an. ℥ iii. galangæ, zedoariæ an. ℥ ß. cinnamomi ʒ v. piperis longi, ſeminis fraxini an. ℥ ii. ß,

ſeminis

ſeminis mercurialis, & malvæ an. ʒ ß, medullæ nucis Indicæ, pinearum mundat. fiſticorum, amygdal. dulc. an. ʒ ii. ſenſim miſceantur, & fiat electuarium, vel ſine melle, boli parentur, ſeu morſelli cum ſaccharo diſſoluto in aqua meliſſæ, doſis ut ſuprà.

Tertia. Tertia ſic conficitur: ℞ diaſatyrionis ex ſecunda Meſſuei deſcriptione ℥ ii. utriuſque diamargarit. aromatici roſ. an. ℈ j. cinnamomi ʒ ß, pudendi cervi uſti ℈ j. cum melle anthoſato, & radice una zinziberis viridis, miſce, detur mane, & hora ſomni magnitudo avellanæ cum vino albo.

Quarta. Quarta recipit corticis citri, zinziberis viridis conditi an. ℥ j. conſervæ eryngij ℥ ß, carnis leutræ ʒ iii. teſticulorum vulpis, vel pudendi ejuſdem, & tauri an. ʒ ß, pulveris diamoſci ʒ j. cum melle, fiat opiata, doſis magnitudo avellanæ, ut ſuprà. *Pulvis.* Pulvis etiam paratur hac ratione: ℞ ſeminis erucæ, pudendi tauri, teſticulorum vulpis an. ʒ j. galangæ, piperis longi an. ʒ ß, zinziberis, cinnamomi an. ℈ j. caudæ ſtincorum ℈ j. fiat pulvis cujus capiat ʒ ß in ovo, horâ ſomni, cui addi poteſt ſatureiæ, & urticæ ſemen, aut ℞ ſeminis erucæ, urticæ, ſatureiæ, teſticulorum vulpis an. ʒ j. ß, caudæ ſtincorum ʒ ß, cum cerebellis paſſerum, fiant pillulæ, doſis ʒ j. ℞ radicis ſatyrionis, cerebellorum paſſerum an. ℥ ß, radices coquito in aqua cerebella, aſſato & admixtis palmarum, floribus, & carne dactylorum, ac modico caudæ ſtincorum cum melle, fiat confectio, mane & veſperi exhibeatur, quia maximi creditur eſſe juvamenti.

Externa. Interim tamen dum hæc aſſumuntur, lumbi, pecten, perinæum ac pudendum perfunduntur oleo ſambuccino, de nuce Jndica, de ſtyrace, de ſpica, liliorum, maſtichyno, laurino, moſchelino, ac de euphorbio, vel de caſtorio cum pinguedine vulpis, cuniculi, lacerti, vel ſtinci, aut fiat linimentum ſic; *Linimentum.* ℞ olei de ſpica, de caſtorio, ſambucini an. ℥ j. adipis cuniculi, & anatis an. ℥ ß, adipis paſſerculorum infarctorum radice ſatyrionis, & modico zedoariæ, adipis columborum an. ʒ vj. ſeminis erucæ, raphani, cœpæ, pulverizati, zedoariæ an. ʒ ß, croci g. vj. fiat linimentum pro prædictis partibus, cui conſimile ſequens eſt, ℞ aſæ fœtidæ, pyretri, ſtaphyſagriæ, erucæ, ſeminis cœpæ, piperis, caſtorei, myrrhæ, ſtyracis calaminthæ an. ʒ j. piſtentur omnia ſimul, & extrahantur per cetaceum, adde aſſungiæ leonis, olei de coſto an. ℥ ii. ceræ q. ſ. ad lentum ignem fiat unguentum, refrigerato, adde moſci ℈ j. poſt cœnam ungatur tota ſpina, renes, lumbi, teſtes, perinæum ac pudendum; ad Venerem etiam mirè ſtimulat id, quod recipit olei formicarum ℥ ii. ſeminis cœpæ, erucæ an. ʒ j. euphorbij, caſtorei an. ℈ j. cum cera, fiat unguentum; aliud perutile, recipit aſſungiæ vulpinæ, ſucci erucæ an. ℥ vi. teſticulorum vulpis ʒ ii. coquantur ad conſumptionem ſucci, coletur, & adde ceræ ʒ vi. ſeminis cœpæ, baccarum lauri an. ʒ ii. fiat unguentum; aut ℞ olei de caſtoreo, de nuce Indica ſing. ℥ j. aliptæ, muſcatæ ʒ j. ß, moſci ℈ ß caſtorei ℈ j. ceræ q. ſ. fiat unguentum; & galangam ore ſæpiuſcule maſticando detineat. Sequens tamen reliquas inunctiones longè ſuperat. ℞ formicarum alatarum ℥ iii. olei ſeſamini, liliorum an. ℥ j. infundantur, ac per vi. dies ſoli exponantur, deinde coletur, & adde euphorbii ℈ j. piperis, ruthæ an. ʒ j. ſynapis ʒ ß iterum inſoletur per dies viii. & utatur pro inunctione prædictarum partium.

Roborantia genitalia. Tertiò roborantibus renes, & genitalia membra, quod faciunt theriaca, mithridatium, diamarg. calidum, diamoſcū, diambra, diagalanga, diaſatyrion, diaſpermaton, quorū aſſumatur quantitas nucis juglandis cum vino generoſo mane, & veſperi; *Confectio.* aut ſequens fiat confectio, ℞ nucleorum pini, amygdalarum dulc. excort. an. ʒ ii. ſeminis erucæ, urticæ, fœniculi, paſtinacæ, aniſi an. ʒ ß, piperis cinnamomi an. ℈ j. ramenti genitalis cervi, ſatyrionis an. ℥ ß, diambræ, diamoſci, ſing. ʒ ß, ſacchari diſſoluti in aqua meliſſophilli q. ſ. fiant morſelli: Roboratur etiam virile membrum, ſi id, ac vicinæ

partes

Inunctiones

partes inungantur supra jam dictis linimentis, aut oleo in quo bullierit radix narcisci, coccus gnidius, semen urticæ, viticis, pyretrum, coagulum leporis aut leonis: vel etiam melle, oleo de napha, nardino, aut balsamo, in quo grana aliquot mosci sint dissoluta, aut piperis grana trita, misce cum tragacanto, & prædictæ partes, ac virgæ caput ijs inungatur.

Roborantia membra principalia

Quartò ijs quæ reliquas partes principes, quarum infirmitate generationem sæpè impediri diximus, vegetiores reddant, ac si cerebrum sit læsum, utendum est electuario plirisarcoticon cum mosco, dianthos cum eodem, aut conserva florum rorismarini, betonicæ, majoranæ, salviæ, melissæ, radicis acori, ac similibus. Si ventriculi affectio adsit, valet diatrion pip. diagalanga, diamentha, diambra; si cor, utendum mithridatio, conserva florum aranciorum, theriaca, diambra, diamargaritone; at si ex Epate debilitas sit, zinzibere condito, dialacca, diacurcuma, aromatico rof. ac similibus.

Quæ à tota substantia Venerem juvant.

Quintò, subjungenda sunt quædam, quæ à tota substantia Venerem, & generationem juvare creduntur, in quorum numero est, cameli coagulum aqua potum, mulsum cum oleo amygdalarum dulcium, & pauco croco, galanga in ore detenta penis erectioni confert, limatura eboris, cor exosis sive Salmonis transglutitum, viscus quercinus, arthemisia, testiculus verris, & (uti dicunt) dexter sit, si vir masculam cupit prolem, sinister, si fæminam. In Atlantis jugis radicem reperiri Indi affirmant, cujus esus ad augendam continuandamque Venerem mirificè prosit, super eam si quis urinam reddiderit, ilicò turgere libidine, virginibus, si super eam sedeant, aut urinam faciant, perinde rumpi naturæ membra, ac si à viro fuerint vitiatæ, teste Scaligero. In Indiæ provincia sub terra laboratoris arborem esse, cujus fructus medulla adeò validos efficit ad coitum, ut propè sit miraculo ejus efficacia (*agnaca*) illi nomen; ejusdem facultatis sunt collocatiæ radix cruda vel cocta, sed & urtica prima, quam Ægyptii vocant (*Angiar*) si cum vino dulci bibatur, ut scribit Prosper Alpinus. Quinetiam Indi (*Bangue*) semen, & folia edunt, ut fiant in Venerem procliviores ut refert Graccas ab horto, cubebarum ad Venerem excitandam maximus usus apud Indos, Turcæ amphione utuntur in eundem finem; cariophylli quatuor drachmarum pondere, ex ovillo, bubulove lacte hausti Venerem excitant. Sitamus vulgo sigillus Mariæ si sub cineribus calidis assetur, ac comedatur reliqua superare auxilia creditur ova cyprinorum frixa, aut polypi, si probe concoquantur. Oleum formicarum volantium plurimum ad coitum facit, conficitur autem, si formicæ alatæ cum oleo in vase vitreo sedulò occluso per dies 40. insolentur; gallum pinguem verno tempore dempta cute, & interaneis sale fartum in umbra suspendito, donec arefiat, mox exossato, & una cum sale conterito, in vitrea ampulla servetur, hujus ℥ ii. si accipiantur, mirè Venerem proritare dicitur; sepiis etiam nucibus & aliis paratis quidam vescuntur, ut salaciores fiant, chrysocolla, borax officinis dicta, ciceris magnitudine in ovo sorbili ebibita, tentiginem ciet, & hominem in priapismum trahit, ut scribunt Lusitanus, ac Mercurialis: de bulbis, satyrione, ac gallorum testiculis plus satis jam supradictum est, stincorum caudam plerique comedunt, Tralianus tamen partes circa renes, Plinius laterum carnes accipiendas volunt, sed videtur quidquid circa renes est, undiquaq; accipi posse, totumque corpus præter caput & pedes, ut Gesnerus vult, sed neque hoc silendum, quod ajunt, si quis fel ursi alligatum fœmori dextro habuerit absque noxa coitum exercere, item lanam sanguine vespertilionis infectam, mulieri dormienti sub capite positam, ipsam ad coitum irritare. Hippomanes philtrum esse creditur, & tantas ei amoris veneficij inesse vires, ut mares ad rabiem coitus agat, Est autem Hippomanes, Plinio autore, tuberculum in fronte equi innatum, caricæ magnitudine, colore nigrum: quod statim edito partu devorat fœta, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat, reliqua, quæ ad prolificum congressum faciunt, ex Aëtio petenda, & ex Avicenna.

Radicis cujusdam virtus mirabilis. *Ad cardani subtilitates* *De plantis Aegyptiorũ* *Lib. 1. c. 22.* *Matthiolus 3. Epist. ult.* *Cent. 2. 18. Merc. cons. 48.* *2. de hist. animal.* *Hippomanes quid.* *Lib 8. c. 42.* *Aët. lib. 11. cap. 31. Av. 20. 3. c. 15. & seq.*

SEC-

SECTIO SECUNDA.

De prægnantibus.

De monstroso conceptu.

CAP. VI.

c. 7. DE conceptu naturali, eiusque causis & signis, lib. physiogenesiæ 3. abundantissimè diximus, ubi non solum conceptus generalia, verum etiam specialia, hoc est, masculi vel fœminei fœtus indicia proposuimus, unde petenda sunt, erat enim ibi de iis, quæ secundum naturam fiunt, tractatio, hîc ea quæ præter naturam contingunt duntaxat prosequimur. Ut igitur natura- *Definitio.*
lis conceptus is dicebatur, qui secundum naturam fit, ita qui præter natu-
2. Phys. 5. ram effigiatur, monstrosus nuncupari consuevit; at cum Aristoteles naturam appellet, tum materiam, tum etiam formam, inde est, ut, qui in materia & forma generanti assimilantur, naturales sint; qui in materia aut forma deficiunt, monstrosi; medij in quibus vel materia, vel forma sola servatur; quia tamen forma magis videtur natura, quam materia, ideò ea, in quibus forma suæ speciei servatur, magis secundum naturam censentur, hinc fit, ut animalia, & eorum partes, quæ molæ dicuntur, in humanis conceptibus præter naturam sint, lapides verò in renibus ac vesica, & lumbricorum generatio toto genere præter naturam; at monstra, si Aristoteli credimus, præter naturam quidem, sed partim etiam, ac quodammodo secundum naturam. Verum ea omnia nos hic monstra appellamus, quæ quovis modo præter naturam contingunt, sive diversorum animalium membra, ex toto vel parte, referant, servato in generatione universali, & pereunte specie, sive multimembria sint, sive defectuosa, quin etiam prodigiosos conceptus, ut numerosos, & qui utrumque sexum promiscuè habent, eodem ordine compræhendimus. Eorum quæ propriè monstra *Differentia*
dicuntur, quibus hoc capitulũ destinavimus, quinque reperiuntur genera, *monstrorum*
sicuti suo loco jam prodidimus, primum quodammodo secundum natu- *quinque.*
ram compræhendens omnes nationes, quæ defectu aliquo insigniuntur, ut *Primum*
gentes, qui uno in media fronte oculo nascuntur. Secundum eos, quo- *monstri genus.*
rum corpora magnitudine aut parvitate, à moderatione recedunt, ut pu- 2.
miliones, ac gigantes. Tertium eos, quibus aliquod membrum deest, 3.
vel superabundant, ut qui à necessariis deficiunt, aut plures digitos in manibus, vel pedibus habent, aut plura brachia, crura, vel capita, quo numero compræhenduntur duo illi, qui tergo uno pro duobus corporibus perfungentes, moribus tamen diversi, viginti annos vixerunt, & cum unus mortem obiret, alter tam diu supervixit, quoad socij ac germani putrilagine fuit extinctus, inter quos etiam Hermaphroditi numerantur. Quar-
tum ea monstra complectitur, quæ partim humano sunt corpore, una ta- 4.
men vel pluribus particulis bruti speciem habent, talem ferunt puerum in Gallia natum, qui ab umbilico suprà hominis figuram referebat, infrà Syrenis modo in unum pedem desinebat. Quintum eorum est corporum,
quæ bruti alicujus ex toto, vel mixtim plurium speciem ac figuram repræ- 5.
sentant, ut ranæ, vel lacertæ, qualia ea, de quibus Lusitanus & Holerij scholiographus, seu busonis, de quibus Alexander Benedictus, & Guainerius, talia monstra, feræ sive beluæ communiter dicuntur.

Lus. cent. 1. 27 Hol. Sch. c. 61. lib. 1. Alex. lib. 25. c. 30. G. de æg. mat. c. 52.

Causa. Una prima, ac generalis monstrorum causa, est defectus similitudinis conceptus ad parentes, similitudo autem à forma, & materia proficiscitur, ac triplex est, in specie, in individuo, & in sexu; similitudinis causas suo loco posuimus, dissimilitudinis sunt, quia facultas formatrix non æqualiter ab omnibus membris, quorum habet in se simulachra, excitatur, aut quoniam in opere impeditur, & id, vel quia dissimilitudo diversa in altero semine potentior est, & evertit similitudinem seminis remissioris, vel quia materia seminis, aut menstrui, aut utriusque nequivit *Speciales.* à formatrice regulari, cujus rei quinque sunt speciales causæ, juxta quinque modos, quibus id accidere potest. Primò enim contingit ex pe- *Penuria.* nuria seminis aut menstrui, habito respectu totius vel reliquarum partium, ex qua causa pumiliones fiunt, aut ij, qui partibus constant *Vbertas.* minoribus, quam par est. Secundò ex nimia ubertate, quam si rectè *Partus numerosi.* natura gubernet Gigantes, vel deformes magnitudine procreat homines, aut aliquot partes ingentes, aut numerosos conceptus, sic Cæsaris Augusti famula uno partu quinque edidit, & in Italia, ut refert Picus Mirandulanus, Germana fœmina duobus partubus viginti peperit, & Albucasis *In æqualitas.* aliam 15. uno enixu abortivisse scribit. Tertiò ex dissimilitudine vel inæqualitate uteri aut substantiæ, & effusione ipsius seminis per uterum, ita liquidum plumbum, si inæqualiter fusum sit, aut in vasa malè efformata, inæqualia efficit simulachra, sic fiunt fœtus capite crassiori, grandiori, vel etiam pedibus, manibus aut naso deformioribus, quam reliquo corpori conveni- *Vitium ac corruptio seminis.* at. Quartò ex vitio crassitiei, duritiei, fluibilitatis, aut corruptionis seminis vel menstrui, ut, etiamsi aliquid generetur, longissime tamen à parentibus dissideat: dissidet verò uno è tribus modis. Primò dum materia seminis idonea est, non tamen ex toto superatur, quo casu eorum, quibus assimilari potest, fit illud, quod maximè est universale, cum fieri non possit simile in specie, aut in individuo, ob id fit animal, cum homo fieri nequeat, natura ad id quod melius est tendente; sed in eo quod potest, subsistente. Secundò modo cum adhuc magis impeditur seminis facultas, ita ut neque animal gigni possit, sed vivens quidem medium inter sensitivum, & non sensitivum, quo casu mola generatur, de qua proximo capite. Tertio cum tam est mutationi inepta materia, ut ab agentis facultate nullo modo transmutetur, quo casu illa, quæ toto genere sunt præter naturam, in utero generantur, calculi, thophaceæ substantiæ, aut vermes, de quibus superiori *Imaginatio* lib. egimus. Quintum impedimentum, propter quod facultas formativa liberè non operatur, est imaginatio varia ac vehemens inter concipiendum, vel in toto formationis tempore, quæ dominatur formatrici facultati, ac sic imprimitur potius effigies imaginis conceptæ, quam paternum idolum, quod in semine erat, quia ad imaginatam speciem mutatur spiritus corporeus, in quo firmatur vis formativa, quia ille spiritus ad fœminæ testes, & uterum perveniens, fit subjectum formatricis facultatis, &, uti ajunt, majoris est efficaciæ, quam spiritus genitivus, qui in semine præerat, atque ad hanc imaginationem causam plerique referunt, cur potius hoc, quam illud monstrum generetur, quod mihi probari nunquam potuit, quia plerumque neque in congressu, neque totò gravidationis tempore, fœmina tale quoddam animal vidit, aut imaginatione concepit, quale postea peperit, aut cujus effigiem habebat pars aliqua monstri, & ut alibi copiosius diximus, imaginatio accidentia quidem ut mutare possit formas tamen non poterit, ne dum proprietates; quocirca potius aliæ hujusce rei causæ mihi adjungendæ videntur: & prima quidem cur animalia diversæ speciei aut informia quædam generentur, est ira Dei, ac divinum judicium sic permittens, ob abominabiles congressus, aut alia parentum peccata. Secunda scelerati ad bruta animalia accessus.

Tertia

Tertia est concubitus menstruationis tempore, quippe qui inde nascuntur, aut mutili sunt; aut deformes, aut gibbosi, aut defectuosi corpore, & spiritu, idcircò dicebat Esdras, fœminæ menstruatæ monstra generabunt; sunt & aliæ minus præcipuæ causæ, ac parum efficaces, ut *4. de gen. animal 4.* Africus sive Australis ventus, ad hoc enim nonnihil juvat, ut Aristoteles scribit, unde proverbium, semper aliquid mali Africa nobis affert, *Proverb.* adhæc appetitus rerum extranearum, casus, saltus, & similia.

Signa. Hujus mali pauca extant indicia, nisi quod in monstri gravidatione fœmina gravi aliquo, ac miro symptomate, cujus causa ignoratur, affligitur, nam quamvis hoc etiam in mola contingat, vehementiora tamen symptomata à monstro premunt, ita Antigenis uxor, quæ monstrum peperit quatuor digitorum magnitudine, ac sine ossibus, anhelosa erat ante partum, *Hippoc. 2. popul. 2.10.* deinde simul cum partu pus evomuit modicum, vel uti ex furunculo. Porrò si bestia hæc seu fera nobilis est ut accipiter, refert Savanarola ex mente muliercularum, fœtum ex nobili viro fuisse conceptum; si verò rustica, ut bubo aut lacerta, ex rustico, quod tamen reliquis muliercularum figmentis connumerandum videtur.

Curatio. Jam genitum monstrum curari auxilijs nequit, sed fœmina quæ monstrum semel peperit, præcautione utatur oportet, ne iterum tale quid concipiat, fit autem præcautio hæc quatuor remediorum generibus. Primò victus ratione, ut alimentis modicè calidis optimi succi, ac roborantibus, vitanda ciborum varietas, sic unico duntaxat vel duobus missibus utatur fœmina singulis diebus, in pari quantitate. Aër convenit, & regio orientalis, leves frictiones, exercitium, somnus modicus, animi hilaritas, & oblectamenta, caveant conjuges à frequenti concubitu, maximè si menses defecerunt, & fœmina præsenserit se gravidam esse, ne adventu alicujus portiunculæ emissi seminis, incœpta formatio impediatur, vitietur, aut turpi aliqua nota insigniatur; caveat etiam à concubitu fœmina adhuc menstruis detenta, donec planè perpurgata fuerit, nil enim magis ad monstri conceptionem facit, quam si sanguis ille menstruus, quem natura jam tanquam spurcissimum expellit, materia fiat geniture, superat enim ejus virus ac malitia omnes seminis, & facultatis formatricis benignas vires; adhæc imaginativam potentiam perpetuo à brutorum, turpiumque animalium contemplatione distrahere oportet, & pulcherrimarum rerum imagines non solum coïtus tempore, sed tota gravidationis duratione meditari, ideoq; conveniunt musica instrumenta, gratæ loquelæ, hilaritas, constans animus, ne ad muris, serpentis, lacertæ, vel alterius occursum perterreatur, & paveat.

Secundò evacuationibus, præsertim si ex corrupto sanguine menstruo *Evacuatio* monstrum generari consuevit, sanguinem ante conceptum mittes, & ipsum à putredine expurgabis cassia, confectione hamec sine scammonio, & colochyntide ad ʒ i in ℥ v infusionis foliorum senæ, aut ʒ. j. pilularum de aloë, mastychinarum de rhabarbaro vel ℥ j passularum purgat; quæ sic parantur ℞ rhabarbari optimi ℥ j, spicæ Indicæ ℈ ij, cinnamomi ℈ iiii inscissa infundantur in s. q. vini dulcis recentis per horas vi, deinde facta una, vel altera ebullitione, adde sacchari q. s. ut dulcescat, cum hoc irrorentur ℥ viii passularum enucleatarum, quo- *Passula purgat.* ad consistentiam capiant. Insuper fœmina concubitu non utatur, nisi quinque aut sex elapsis à menstruatione diebus, sanguine prius misso, ac corpore præpurgato. Quod si putredo ex seminis vitio contingat, corrigatur alimentis optimi succi, & quæ ipsam domare valeant, odoriferis, siccis, & ijs quæ à putredine arceant, quæque semen per uterum expurgent, de quibus capite de strangulatu ex utero, & de epilepsia, ad satietatem dictum jam est.

Seminis emendatio si paucum. Tertiò ijs, quæ semen ad æquabilitatem reducere valeant, ita, si ex paucitate contingat, uberius alendum corpus est alimentis majoris substantiæ, humidioris & copiosioris succi; deinde abstinentiâ à Venere, & reliquis jam dictis capite præcedenti 1. ac 2. remed. genere. *Si nimium.* Ubertati subveniendum inedia, exercitio, frictionibus, & alimentis pauci nutrimenti, sanguinis missione, balneis frequentibus sulphureis, aut calidis herbis paratis, valent etiam in hunc finem purgationes, tertio quoque mense antequam gravidæ fiant, ex agarico, carthamo, pillulis, cochiis, & similibus, quæ crudos, ac pituitosos succos expurgant, ac reliqua de quibus c. de gonorrhæa. *Si crassum.* Si crassum sit semen, inscindentibus utendum, attenuantibus, ac digerentibus, ut medicamentis, quæ crassas seminis partes fundant, & alimentis, ac potu, quæ fluidius reddant semen, de quibus satis dictum est, c. de febre alba, ac de mensium suppressione. Contrà fiet, si liquidius semen fuerit; tunc enim adstringentia, & incrassantia usurpanda, de quibus c. de menstruis superfluis, conveniunt etiam balnea sulphurea, & cathartica, quæ serosos educant humores; genitalia insuper calefacienda, & uterus calidis roborandus. *Si inæquale* At si inæquale semen est, prosperam coctionem in cunctis alimenti officinis procurabis, calidis roborantibus ac modicè adstringentibus, plurium tamen in eadem mensa ciborum varietas elliminanda, inter unam & alteram mensam nullus cibus, aut potus ingeratur, nec potus quantitas sicca superet alimenta, denique serventur cæteræ regulæ 1. remed. genere recensitæ. Quod si malum proveniat ex inæquali utriusque seminis missione, ita conjuges ad coitum se invitent, ut simul ac confertim semen emittant, excitato tardo parente, & coercito, qui prævenit ijs, quæ superioribus cc. dicta sunt.

Roboratio formatricis. Quartò ijs, quæ facultatem formatricem valeant roborare, ut sibi demandatum negotium auspicatè perficiant, talia sunt, quæ spiritus generant, de quibus in nostro tractatu de peste, quæque genitos calefaciunt, & fovent, ut cibus ex vitellis ovorum cum melle, cinnamomo & cariophyllis, ac pane recenter cocto, reliquavè cibaria facilis ac optimi nutrimenti, vinum Hispanicum, Malvaticum, vel aromaticum sive Hippocraticum, quod Hispani (*clarea*) Germani (*Luttertranck*) vocant; valent prætereà leves frictiones, exercitium, somnus moderatus, animi tranquillitas, confert singulo mane accipere ℥ i. theriacæ optimæ, aut mithridatij, vel confectionis de Hiacyntho, de gemmis, cum speciebus, & superbibere de prædicto vino, aut de aqua vitæ, ex optimo vino, & floribus calidis odoriferis, & aromatibus; ac theriaca composita, vel cochlearia ij aquæ naphæ, cinnamomi, anisi, Jasminorum; cariophyllorum, ac similia; ex quibus etiam Epythemata cordi applicari possunt, nec non utero emplastra roborantia adhiberi, quorum meminimus c. de uteri imbecillitate, quippe his facultas formatrix robustior facta, imaginationi & materiæ vitijs resistere, eademque superare facilius poterit.

De mola.

Cap. VII.

Molam rem esse præter naturam, ex superiore c. constat. Paulus & Aëtius nomine molæ omnem uteri tumorem induratum compræhendunt: Rasius & Avicenna flatuosam quandam substantiam vel aquosam; aut cujusvis alterius naturæ intra uterum conclusam, & ipsum gravidationis modo in tumo-

Pau. lib. 3. c. 69. A. lib. 16. 80.

tumorem attollentem. Quæ tamen omnes affectiones, ad falsam potius gravidationem, reducendæ sunt, vel certè ad tumorum præter naturam species: idcirco, cum Aristotele & Galeno, molam appellamus carnem informem ac inutilem, in muliebris uteri capacitate, & non in substantia conceptam, quæ aliquando brevi emittitur, aliquando diu durat, & per annos. Hanc existimant nonnulli, interdum rudimentum obtinere formæ sensitivæ, & subinde obscurum quendam extencionis, & contractionis motum: Quod tamen plerumque visitur, corpus est vivens, vegetans, & carnem plurimis venis, & sanguinis ramificationibus respersam, quibusdam albis ductibus, vel viridibus, vel subnigris sine sensu & motu, sine ossibus, sine intestinis, sine visceribus, quod alimentum per venas prolicit, nutriturque plantarum more, nullà servatâ figurâ, nulla lege, neque ordine, ac proinde in nulla specie contentum, nisi ut imperfectum in genere perfecto, nimirum in genere carnis humanæ, sicuti Embrio in genere hominis. Est & alia mola pelliculosa seu membranosa, aliquo sanguine affuso & concreto, quæ in aquam projecta in ipsam, quod sanguinolentum est, abit, remanente membrana seu pellicula, quæ concreti seminis naturam refert. Tertia etiam invenitur, quæ est sicuti membranacea substantia globosa, aquosis bullis rotundis, tumidis, pellucidisque oppleta, & interdum cum sanie fœtida, & diluta apparet, nisi fortè hasce vocare velis deperditiones, ante fœtus delineationem. Porrò ex molis aliæ, primis statim mensibus excernuntur; aliæ diu durant per duos aut tres menses, imo per tres quatuorve annos, interdum etiam per totam vitam utero gestantur: aliæ cum fœtu generantur, aliæ aperto iterum uteri osculo fœtui alligantur; quædam secundis ita implicantur, ut ipsæ secundinæ difficillime excernantur: nonnullæ etiam ingentis sunt magnitudinis, ideoque periculosissimæ. Ex dictis liquet molam esse morbum in compositione, speciatim in numero, ut calculus, hypochima, & myrmecia de genere eorum, quæ toto genere sunt præter naturam; nam etsi, uti Aristot. ci. scribit, neq; perfectam neque alienam omninò habet naturam, & in ejus genere aliquid sit secundũ naturam; tamẽ molesta plane, & inutilis est tum speciei, tũ individuo, quapropter natura lacessita, vel defessa projicit, nulla servata temporis lege.

Arist. 4. de gen. anim. 7 4. metheor. Galen. 14. meth. 23. 14 de usu part.

Definitio.

Differentia

Species morbi.

Fit mola, cum mensium copia exiguum, ac minimè robustum semen conceperit, quod alimentum quidem trahere, nihil verò conformare potest; præsertim cum semen paucum & vitiatum, in quo debilis, & imbecilla facultas formatrix consistit, cum copioso menstruo, crasso, fœculento, & inepto conjungitur, fit etiam ab exurente seminis conditione, quod contingit in semine morboso, & vitiato, in hoc enim resolvitur spiritus genitivus, quo orbatum semen, cum animal attingere non possit, carnem informem generat. Tertia causa erit, si fœmina coierit mensibus fluentibus, aut nondum ex toto repurgatis; aut si fœmina, quæ jam concepit, ante fœtus formationem avidissimè viro conjungatur, vel si diu habuit menstrua suppressa quod de uxore Gorgiæ Hippocrat. retulit. Cæterum generatio molæ similis est ovi subventanei generationi, hoc uno diversa, quod illud sine maris consuetudine gignitur, mola non nisi concumbentibus mulieribus, coitum verò non in id requiri pleriq; existimant, ut semen virile generationem ingrediatur. Sed contrà est, quod Hippocrates dixit, causam molæ esse multos menses, cum modico & morboso semine commixtos, quod nequit intelligi de fœmineo, quia id semper modicum est, frigidum & humidum, & ad molæ generationem validius potius, & calidius fœmineum sit oportet, sed de viri semine, quod in doctrina Aristotelis contra menstruum distinguitur, nam ipse mulierem, nullum aliud, præter menstruum sanguinem, semen habere autumavit. Adhæc ut ex albumine, & vitello ovi nil generari potest, nisi semen galli, sit inspersum, ita ex menstruo, & muliebri semine nil, nisi virile semen accesserit, idcircò peritiores ex debilitate utriusque, virilis inquam, ac fœminei seminis, molam gigni censent, cum nusquam visa sit mulier molam sine mare concepisse. Quod autem

Causæ.

4. Popul.

Lib. de morbis mul.

Quando ad mola generationem requiratur virile semẽ

Decisio.

tem ad ejus generationem non sufficiant sola menstrua & intensus calor (quæ aliorum fuit opinio) ratio est, quia carnis generatio non est caloris opus, sed spiritus genitivi & virtutis formatricis. Quod nullam certam obtineat figuram, causa est, quia continetur in genere eorum, quæ sunt præter naturam, hæc autem nullam servant legem, aut certum ordinem, deniq; quod durescat à mora fit, & materia cruda, ac crassa.

Signa. Consequitur hanc affectionem gracilitas partium superincumbentium, uteri occlusio, appetitus prostratio, nausea, vomitiones, ventriculi subversiones: menses sistuntur, uterus attollitur, mammæ intumescunt, lumbi gravantur, ita, ut per initia concepti fœtus speciem prorsus exhibeat, *Distinctio à fœtu.* verum temporis progressu discernitur, quia tunc solent fœtus, copiam absumere, & melius habere, in mola verò semper deterius, quoniam semper causa malè habendi urgentior est. Adhæc cum mas 3. mense, fœmina 4. moveatur, in mola motus nullus, sicuti in fœtu percipitur, nisi fœtus una adsit, aut dum fœmina volvitur, & uterus prolabitur, ad fœminæ decubitum dextrum vel sinistrum, veluti pondus iners, quod sentitur prope os pubis, toto gestationis tempore, quasi ad partum irritans, cum gravissimis accidentibus; adsunt insuper veluti punctionis sensus, ac tormina ventris & mola compressa manu loco cedit, mox in eundem locum recurrit: at infans ut non cedit, sic nec recurrit, & multò durior in molæ conceptu venter est, quam in ijs, quæ infantē gestant, uberaq; non adeò durescūt in mola, sed infans ultra undecimum mensem non gestatur, cum mola sæpe ad quintum annum protrahatur.

Porrò in mola, quandoq; menses acervatim erumpunt, ac prodeunt, veluti frusta carnis, tuncque magis contabescunt mulieres, fit etiam coloris depravatio, sanguine ad superiora regurgitante, aut nimia per uterum profusione, etiamsi fœtus una adsit, quia molæ magnitudine fœtus premitur, & alimentum non suscipit, quia ad incrementum nullus illi locus est, mola magnam uteri partem occupante, majora etiam, quam ex fœtu, animi deliquia, enixus, febris, insomnia, pulsus defectio, angustia, melancholia, timor, immodicus appetitus, nec tamen quiescit exhibita re appetita, vomitus deterrimæ conditionis, torpor, molescunt membra, turgent cum oculis labia, oculorum vertigo, membrorum tremor, sed & magis ac citius attollitur venter in mola, quam in gravidatione; ac tandem toto corpore imminuto, & ventre intumescente, hydropis opinionem præbet, à quo tamen duritie distinguitur mola, & quod ad digitorum compressionem non cedit, neque tympani sonum ad pulsationem edit, nec tactu fluctuatio percipitur, quanquam temporis progressu, epate refrigerato, hydrops molam revera subsequatur. Quando ante tertium post conceptum, mensem, magnus in utero sentitur motus, molæ indicium est, quia fœtus non tam citò movetur. *Prognosticum.* Jam vero mola sæpe quadragesimo die ejicitur, interdum tertio mense, vel multo etiam serius, adeò ut plurimæ novem, decemve menses, aliæ ad tertium, quartumq; annum, & toto etiam vitæ spacio eam utero gestaverint; hæc tamen curanda non est, ut inquit Hippoc. aut certè cum prædictione, quia tunc insanabilis magna ex parte redditur, incipientis curationem audacius aggrediemur, quin & alterius curatio negligenda non est. *Lib. de morb. mul.*

Curatio. Carnosam molam hîc curare docebimus, nam aquosa, de qua Arabes scribunt, nil aliud est, quam uteri hydrops, ex cujus c. ejus curatio repetenda. Cavendum igitur inprimis, ne ambiguis signis decepti abortum provocemus; at ubi mola certò depræhenditur, curatur eadem fere ratione, qua fœtus mortuus aut secundina educitur, speciatim quatuor remed. generibus. Primò victus ratione ad calidum & humidum declinante: constituatur patiens in cubiculo subobscuro, in quo aër sit temperatus, nutriatur cibis modicis ac boni succi, somnus etiam sit moderatus, alvus singulis diebus fluat, exerceatur, vitet animi affectus.

Evacuatio. Secundò evacuantibus, & si plenitudo in toto fuerit, nec aliquid prohibeat, prius

at, prius

at, prius exercenda ſanguinis miſſio ex baſilica, deinde ex pede, ſi neceſſitas poſtulet, ſubindeq; cucurbitulæ cum multa flamma adhibendæ. At ſi frigidorũ, ac craſſorum humorũ copia adſit, purgandi ſunt prius præmiſſa attenuatione, & præparatione ſequẽti vel ſimili potione, quæ & venas aperiat, & ad inferiora impetum faciat. ℞ arthemiſiæ, ſabinæ, utriuſque calamenthi, leviſtici, betonicæ, camedrios an. m. j. aniſi, marathri, ſquinanthi, ſpicænardi, celticæ, calami aromatici, cyperi an. ℥ i, aceti albi aut vini ℥ iiii mellis roſacei lib. j. ß fiat ſecundum artem ſirupus, quo poſteaquam per aliquot dies uſa fuerit, purgetur hiera logodionis, electuario Indo, pilulis fœtidis, cochiis, aut reliquis cap. de menſtr. ſuppreſſione recitatis. Vomitus etiam provocetur cum decocto ſeminis raphani, aut diaſaro Fernelij. *Vomitus.*

Tertiò ac potiſſimum utendum ijs, quæ venas aperiant, quæque impetum ad inferiora facientia, molam expellant, qualia ſunt omnia, quæ menſes proliciunt; prius tamen mollientia adhibenda, quibus ad partum facilitandum uti ſolemus, igitur fiant inceſſiones, & fœtus partium inferiorũ, ex decocto malve, viol. altheæ, ficuum, ſertulæ campanæ, fœnugreci, ſeminis lini, cum olei lileacei, irini, camomelini, vel butyri copia, vel in hydrælio fiat decoctio, deinde imus venter, pecten, & inguina ſequenti unguento perfundantur, ℞ olei irini, liliorum alborum, camomillæ, anethini an. ℥ ß, vini odorati ℥ i, bulliant ad vini conſumptionem, & adde butyri recentis, adipis anſerini ſing. ℥ i, ladani ℥ i, ceræ q. ſ. fiat unguentum: aut cataplaſma ſic. ℞ malv. radicum altheæ, & foliorum ejus an. m. j. farinæ, fœnugræci, ſeminis lini, hordei an. p. i. ß olei amygdalarum dulcium & amararum, liliorum alborum an. ℥ i, cum aqua mulſa & vino miſce, ac fiat cataplaſma; aut peſſus aureus applicetur, ſed temporis proceſſu in decocto, pro fotu & inceſſione, adde folia lauri, thymi, pulegij, hyſſopi, calamenthi, radicem ariſtolochiæ rotundæ & longæ, arthemiſiam, roſmarinum, geniſtam, & centaurium. Fit etiam aliud unguentum majoris efficaciæ in hunc modum. ℞ dialtheæ ℥ ii, emplaſtri filii Zachariæ ℥ i, pinguedinis porcinæ, aſſungiæ gallinæ, anſeris, medullæ cervi an. ℥ i, ſtyracis, calaminthæ ʒ ii, pulveris colochyntidis, radicis utriuſq; ariſtolochiæ an. ʒ i. croci ʒ i. olei viol. q. ſ. fiat linimentum, his ſic emollitis & reſeratis partibus, ad ea quæ molam expellant veniendum, in quem uſum ſaltus & ſternutamentum maximè proſunt: deinde exhibito apozemate aliquo menſes educente dentur hi trochiſci. ℞ cinnamomi, myrrhæ an. ℈ ii ß, fol. ſiccor. ruthæ, ſabinæ, pulegij, calaminthæ, ſagapeni, opoponacis an. ʒ i; cardamomi, granorum juniperi, mentaſtri an. ʒ i ß, fiant trochiſci, quorum detur pondus ʒ ii, cum prædicto apozemate, aut cum decocto ſabinæ vel faſeolorum; at ſi anguſtiæ præmant, nec dum mola decidat, ſequens paretur pulvis: ℞ cinnamomi, ruthæ an. ʒ ß, pulveris ariſtolochiæ longæ ʒ i diamarg. frig. ℈ ii. miſce, doſis ʒ i, cum prædictis decoctis, aut cum decocto anethi, & ruthæ in vino calido, de quo ſæpius bibat utiliuſque erit, ſi caſtorei nonnihil addatur, aut diptami Cretenſis; fiat inſuper ſuffitus ex myrrha, & rutha, & peſſus ex opoponaco, felle taurino, et elleboro, ſive agarico, quibus ſi radix ciclaminis; & colochididis adjungantur, fortior erit: ſecurius tamen ſic paratur. ℞ galbani ℥ i, ellebori albi ℥ i ſucci mercurialis q. ſ. incorporentur ſimul: valent etiam cuncta hæc ad ſecundam relictam, & fœtum mortuum expellendum, & menſes mirificè movent. Poſthæc patiens decumbat in modum parturientis, & obſtetrix totam manum prædictis oleis imbutam utero immittat, ac conetur molam extrahere, quam ſi ab utero divelli, & eradicari contigerit, nec divulſam natura expellere, neq; obſtetrix ob lubricitatem, & rotunditatem, quia anſam non habet, eam extrahere queat, muliere, ut antea diximus, collocata diductis cruribus, chirurgus immiſſo inſtrumento, cui à ſimilitudine pes gryphius nomen eſt, reſerato, cum jam in uteri capacitatem vagatur, molam compræhendat, alvuſque mulieris hinc inde comprimatur, quoad mola in anguſtum locum, ubi effugium non habeat, compellatur, ſicque tandem facilius extrahatur.

Molam expellentia. *Mollientia.* *Vnguentum.* *Trociſci.* *Pulvis.* *Suffitus.* *Peſſus.*

Virium refectio.

Quartò ijs, quæ roborent, ac vires reficiant, præsertim si copiosior sanguinis fluxus præcesserit aut sequatur, utendum jusculis carnibusque caponum, & perdicis, succo, & aqua carnis cum margaritis, & speciebus electuarij de gemmis, jecore gallinæ, vel capi, & salsamento ex prædictis speciebus, & saccharo cum succo limonis vel omphacij, vel aqua caponis hac ratione distillata. ℞ caponem leviter assatum unum, perdicem unam, panis albi lib. j. pulveris margaritarum, cariophyllorum, cinnamomi, coralli rubei an. ℥ ij, vini albi tenuis ac odorati q. s ut cuncta irrorentur, & stillentur in balneo Mariæ. At si extractâ molâ plurimus sanguis effluxerit, curatur ut superfluus menstruorum fluxus; si, antequam extrahatur, irruat fluor, per intervalla vires reficiendæ, & adhibenda ea, quæ molam expellant, non tamen addenda, quæ sistant, aut retineant. Quod si dolor premat, adhibenda quæ supra 3. remed. genere prodidimus, tandem ne mola denuo generetur, præcavebis per ea, quæ c. præcedenti dicta sunt.

Aqua stillatitia caponis.

Hæmorrhagio curatio.

Scholium.

Dubium. An exercitium competat in mola curatione.

Exerceatur] *Althomarius, & cum ipso plerique alij, Pauli & Avicennæ autoritate, exercitium partium infernarum vetant, quia motus fluxionem concitat; sed non advertunt Paul. ibi eam molam curare, quæ juxta ipsius sententiam, tumor est, præter naturam induratus, in vulvæ ostiolo; ac prolabi non potest, imo ad motum augetur, prolabentibus humoribus. At cum vera mola exercitio interdum avellatur, non est quod illud impediamus, sic ipse autor in fine capitis, de vera scribens mola, ea præcipit, quibus quam citissime excutiatur. Alij dicunt, hos autores in mola exercitationem prohibuisse, quando educenda est, non tamen in fœtu, quia fœtus naturaliter exitum petit, & humorem secum habet, os uteri & ejus colum lubricantem, qui fœtui viam faciliorem parat. At mola præter naturam est, & exercitio, siccatis ductibus, vix avelli postmodum potest. Est & tertia respondendi communior ratio exercitationem prohiberi initio, dum adhuc corpus plenum est, ne plures menses descendant, & materia fiant, qua mola augeatur, sed non interdici corpore jam evacuato, & in fine curationis.*

P. lib. 3. 49.

De falsa gravidatione.

CAP. VIII.

AQuæ seu flatuum in utero collectio, quam Avicenna & Gradius ac barbari ferè omnes molam non veram appellant, ab Hippocrate, & veteribus Græcis pro mola non agnoscitur, sed falsa gravidatio nuncupatur, idem senex ejus sæpissime meminit, dum inquit, & putant se in ventre habere; & videntur sibi tum mulieres concepisse, & non conceperũt, tunc enim fit, cum fœminæ viro utenti menses supprimuntur, venter intumescit, accidentiaque veræ gravidationi similima accidunt, cum hoc tamen nil vitæ particeps in utero efficitur, sed aliquid quod cuipiam elementorum proportione respondet, ut flatus, spiritus, vel aqua, aut tophaceum quippiam; nam cum quatuor sint gradus perfectionis in rebus, esse, vivere, sentire, & intelligere, & natura progrediatur perficiendo per accessum; contingit ut præ debilitate in prima perfectione subsistat, cum suscepto ab utero utroque semine morboso, & planè invalido, clausi uteri calor imminutus, nullo affluente sanguine, nec facultatis formatricis opere, illa in flatum, aut aquam couvertit, ac tunc venter intumescit, reliquaque sequuntur gravidationis indicia, nec solum in aquam, ac flatum, verum & in pus, aut fœtidum mucorem, acrem, & serosum, & in globosam, tophaceam, ac pituitosam substantiam, quæ omnes sunt

Avic. 21. 3. tract. 2. 18. Grad. c. de mola matricis. Hippoc. de morb. mul. de nat. pueri 2. prædict. 34.

Descriptio.

4. verum gradus.

Differentia

falsæ gravidationis species. Vide quæ superius scripsimus de ijs quæ à coitu inflantur. Causa hujus affectionis est semen utrumque morbosum, ac prorsus inutile, inutero conclusum, & uteri intemperies, ob quam seminis spiritus perit, si ijs accedat defectus sanguinis affluentis, cujus loco vel pituita, vel aquosus, vel crudus humor accumulatur, præsertim id contingit, si fœmina menses decolores, pituitosos, & conspurcatos antea habuerit. Est etiam altera causa obtenta membrana densa, qua uteri orifficium clauditur, ideoq; superflua, ac reflua menstruorum materia, ingentem in ventre tumorem, & tensionem facit cum cruciatu, quasi parturientis, sed hæc non tamdiu durat, & divisione dictę membranæ per volsellam curatur; acciditq; nonnunquam virginibus, non sine dedecoris periculo, dum reliqui putant gravidas esse, extat apud Neotericũ historia virginis, quæ tale quippiã passa fuit, per tres integras septimanas, & omnes obstetrices partus dolores pati una voce affirmabant, adveniente tamen medico, ac judicante quod erat, membranã per chirurgum dividere jussit, & sanguinis octo libræ concreti, ac ferè putrescentis dimanarunt, & intra triduũ convaluit. *Causa.* *Paraeus c. 48.*

Signa sunt non minus difficilia, quam molę: cognoscitur, tamen interdum falsa gravidatio, si fœmina antea mensibus corruptis infestabatur, qui postea supprimuntur, ac venter subitò intumescit, qui tamen in verè gravidis à principio subsidet, ac postea elevatur, tunc si flatus subsit, tympani sonum edit, & capitis, lumborum, dorsi ventris, ac inguinũ dolor adest; si verò aqua, gravitas & fluctuatio in ventre percipitur, & album quippiam ab utero instillat, fœtidũ, serosum, acre, & mordax; pedes, facies, & oculi tument, toto corpore pallent, & hydropicæ videntur, ac reliqua ferè omnia symptomata apparẽt, quæ in mola. Evadunt fœminæ ex hoc affectu plerumq; steriles, ac pudenda exulcerantur. *Signa.* *Prognostica.*

Curatur eadem ferè ratione, qua uteri mola, speciatim verò tribus remed. generibus. Primum victus ratione ad calidum & siccum declinante, frequenti exercitio, saltu, cursu valido, cibis siccis, & optimi nutrimenti; potu parco ex vino, vel aqua cinnamomi, anisi, corticũ citri, aut radicis chynæ, vel sasafrasiæ. *Curatio.* *Victus.*

Secundò purgatione, præsertim si aquositas subest, ex hiera, pilulis mastichinis, de aloë, de agarico ad ℈ iiii aut etiam ʒ vi diaphœnici vel diacartami in decoctionis pituitosæ ℥ iiij; facta tamen prius præparatione melle ros. sirupo de hyssopo, de thymo, betonicę, fœniculi cũ dupla quãtitate prędictę decoctionis, aut decocti anisi, cinnamomi, seminis apij, ameos, passularum in vino & aqua. Clysteriis insuper ex rebus discutientib. & ex purgantib. ut ℞ camæmali, rutæ, anethi, serpilli, sisymbrij, arthemisiæ an. m. ß, seminis apii, fœniculi, ameos an. ʒ ß, coquantur in s. q. aquæ, ad medias colaturæ. ℞ ℥ x. olei rutæ de baccis lauri, mellis ros. an. ℥ i ß. hieræ picræ ℥ i misce, fiat clyster. *Purgatio.* *Clyster.*

Tertiò ijs, quæ flatus discutiant, maximè si eorum copia adsit, in quem usum fiunt incessiones, & encatismata ex decocto rutæ, calaminthæ, pulegij, fol. lauri, absynthij sicci, anisi, maratri, cymini, nec solũ sedeat fœmina in decocto, sed pars herbarũ sacculo includatur, & dum balneo insidet, lumbis imponatur, & ventri: mox à fomentatione utatur sequenti potu. ℞ seminis apij, fœniculi, cymini, petroselini, cardamomi an. ʒ i. fol. rutæ m. ij, coquantur in vino, & addito saccharo bibat patiens ℥ iiii. aut nucleorum persici num: xx. galangæ, cinnamomi, piperis longi, zinziberis, cariophyllorũ, croci, nucis moscatæ an. ʒ ß, terantur grosso modo, ac coquantur in lib. ii vini optimi ad tertias, capiat ℥ iii aut iiij; vel fiat sequens liquor stillatitius. ℞ anisi, dauci, cinnamomi, theriacæ an. ℥ i, micæ panis recentis lib. ii, radicis angelicæ pulverizatę ℥ ß, decocti lupulorũ, mellis an. lib. iii, in balneo Mariæ extrahatur liquor, dosis ℥ iiij utiliusq; fuerit si prius accipiat unam vel alterã tabellã diacimini, dianisi, vel ʒ i ß, aut ʒ ii theriacæ optimæ, vel ℥ i sequentis: ℞ specierũ diacurcumæ, diacimini an. ʒ iii sacchari dissoluti in aqua rutæ q. s. fiat confectio per tabellas. Uterus etiam ac totus venter post balneum inungatur oleo liliorum, in quo decoxerit cardamomum, anisum, semẽ apij, & ameos; aut oleo de cinnamomo, de baccis lauri, de macis, quibus addi potest stercus bovinum, columbinum, aut unguentum martiaton, vel applicetur sequens emplastrum, ℞ seminis rutæ, nasturtij, cumini, centaureæ *Flatuum discussio.* *Stillatitius liquor.*

minoris,

minoris, majoranæ, anisi, mentrasti an. m. j, inscindantur, & conquassentur omnia, ac cum vino fiat emplastrum. Prosunt reliqua, quæ cap. de uteri hydrope, & de flatuoso uteri tumore sunt scripta, emollito prius ventre per ea, quæ superiori c. 3. remed. genere diximus, quibus addenda, quæ menses & urinas cient, & abortum provocant.

De picaceo prægnantium appetitu.

CAP. IX.

ACcidit interdum gravidis, circa secundum mensem affectio, quæ ab avicula loquaci, & varijs picta coloribus nomẽ accipiens, latinis *(pica)* dicitur, Græcis *(malacia sive citta,)* ob hederæ similitudinem, quæ græcè *(cittos)* appellatur, *Natura morbi.* quia ut hæc varijs plantis, prout occurrunt se implicat, ita pica laborantes varia edulia appetunt extranea, & plane absurda, ut carnem crudam, terram, carbones, tegulas, lateres, cretam, cymoliam, calcem vivam, testas, pelles, fructus acidos, & acerbos, quinetiam stuppas, & picem navalem, & visa jam est, quæ una gravidatione circa 20. piperis libras devoraverit; alia quæ glacie vescebatur; novi perplures, quæ terræ portiunculas, inter mundandum triticum repertas, indicibili aviditate devorabant; aliam lego quæ morsum cervicis juvenis cujusdam appetebat, aliam quæ omnem respuebat cibum, præter carnem humeri pistoris, quem denudatum viderat, ita ut maritus coactus fuerit, pecuniam pro singulis de humero morsibus pacisci, cumque sustinuisset duos, tertium doloris pertæsus ferre noluit, ajunt mulierem tergeminos enixam, duos vivos, tertium demortuum; aliam pedum desiderio ejus captam, qui nudis ac lotis pedibus à balneo revertebatur, in genua procidisse, & ambabus manibus crure altero apprehenso, de calce frustum mordicus evulsisse; sed hæc depravatum etiam, & lascivum animum accusant; nam haud dubiè similibus appetitionibus naturalibus laborant pleræque omnes, at appetitum ratione moderantur, & evincunt prudentiores, constantes, & honestæ. *Species.* Est autem hæc affectio, appetentia quædam ciborum vitiosarum qualitatum, ex quo patet esse oris ventriculi affectionem, in actione ejusdem depravata, quod Galenus docet: *5. de locis. 2. de sympt. causis.* nec gravidis duntaxat, sed viris etiam melancholicis, ac virginibus accidit, atque aliis fœminis, quibus intra ætatem, in qua menstruationem habere possunt, deficiunt menses, cum appetitis rebus similis vitiosus succus in os ventriculi procubuit; plerumque tamen gravidis, & ijs magis, quæ optimi sunt temperamenti, quia in his fœtus præstantiorem sanguinis partem ad se allicit, relicta fœculentiori; quæ verò valetudinariæ sunt à fœtu expurgantur, idcirco gravidationis tempore melius se habent, sed morbosos edunt fœtus.

Causa. Tunc fit hæc affectio, cum oris ventriculi tunicæ pravo aliquo humore, vel excremento fuerint imbutæ, pro cujus varietate, prædicta varia ac peregrina edulia appetunt. Unicam in prægnantibus hæc excrementa causam habent, mensium suppressionem, quippe qui singulis mensibus excerni solebant, à fœtu jam suppressi, modicaq; & puriori parte eorum in fœtus alimoniam cedente, reliqua sursum vergit, & vel propria substantia, vel vapore suo tantæ est perniciei, ut ventriculum præcipue, veluti subtiliori sensu præditum infestet. Hinc est, quod circa quadragesimum ferè diem à conceptu affectio incipiat, & ad quartum usq; mensem duret, quo, crescente jam fœtu, plus alimenti trahit, tuncq; vitioso humore partim per vomitum excreto, partim ad fœtum delato, accidentia remittunt.

Signa. Fœminis sic affectis assiduè accidunt oris expuitiones, ventriculi morsus,

anxietas,

anxietas, totius corporis extenuatio, vomitus, & nausea. Insequuntur verò hæc omnia pravam ejusdem oris ventriculi intemperiem, cum prædictis humoribus, qui si connaturales nondum sint, contraria appetit fœmina, remedium quærens ex assumptis, fiunt quippè remedia per contraria; sic si viscidis ventriculus abundat & frigidis, appetit acria; si calidis acerba & acida; si occultæ virtutis, indicibilis etiam qualitatis edulia, unde etiam monstrosæ libidines in iis, qui semen retinent. At in gravidis rarò humores connaturales esse possunt, quia non nisi diuturnitate id fit, ac vehementi impressione, tunc enim ut continens mutat contentum, sic contentum potest mutare continens, & humor potest trahere in sui naturam ventriculi temperiem, ut vinum pravum saporem vitiosum dolio communicat. At si connaturales fuerint jam facti, similia cupiunt, hinc, quæ exusto humore abundant, carbones appetunt, quæ melancholico, terrã, quæ crasso, gypsum, stuppas ac similia, quæ salsuginoso, sal ipsum insatiabili appetitu vorant, ex qua causa etiam ferunt fœtum sine ungulis sæpissimè edi.

Dignoscitur similitudo aut dissimilitudo humorum, ac temperaturæ, quia appetitus rerum similium non conquiescit, subsequuta re appetita, dissimilium verò, quia contrarium quærit, obtenta re appetita, quæ morbo contraria est, cessat protinus appetitio, quia cessat necessitas, & hac limitatione appetitus, quo fœmina detinetur, te ducet in cognitionem redundantis humoris.

Curatur tribus remediorum generibus, primò victus ratione contraria, pro ratione diversi humoris redundantis; cunctis tamen commune est, ut utantur cibis moderatis & optimi succi, non pinguibus, dulcibus, aut excremẽtitiis; cõveniunt, aves & pedes animalium, panis succo malorum granatorum aut cithoniorum maceratus; & ante cibum olivæ muria cõditæ, aut sex vel octo amygdalæ amaræ, post cibum uvæ passæ, mala punica, pyra, avellanæ, ciceres tosti cum sale, quibus Lusitanæ maximè alliciuntur, synapi, cucumeris semen decorticatum ex aqua potum, polygonij ve decoctum, raphani usus. Quæ cibos aversantur, obsoniorum salsamentorumque varietate ac jucunditate allici debent, conducunt portulaca cruda, vel cocta, cichorium, ac earundem herbarum syrupi, & aquæ; alvus respõdeat, fugiatur aër crassus, & palustris, vigilia, aut somnus immodicus, ijs, quæ terrã appetunt, nil tam prodest ac amylũ pro terra oblatum. Potus sit vinum fulvum odoratũ, aut aqua ex decoctione cinnamomi. *Curatio.*

Secundò pueri, virgines, ac viri, parato humore, expurgãdi sunt catharticis, quæ tamen prægnantibus non sunt exhibenda, quia affectio in primis mensibus accidit, quibus Hipp. ea interdicit, devoratis igitur per aliquot dies mirobalanis emblicis conditis, aut pulvere rhab. cum conserva ros. si affectio urgeat, aut deglutito melle ros. mox ad abstergentia nec tamen fortia deveniendum, præmisso vomitu, qui mirificè prodest, ac si ventriculus ab acri, acido, salsove humore mordetur, tepida duntaxat aqua vomitus provocetur, quod si difficulter vomat mulier, aut humor sit crassus, addendum parum oxymelitis, aut syrupi acetosi, aut raphani, vel anethi decoctum cum aceto. Porrò rhapontici, & spicænardi cremor ventriculum abstergit; cavendum ne intrinsecus assumantur, quæ ex fœniculo & absynthio conficiuntur. *Purgatio.* *4. aph. 1.* *vomitus.*

Tertiò utendum ijs, quæ humores in ventriculo imbibitos conterant, ac discutiant, ipsumque demum roborare valeant, in quem usum intrinsecus assumitur, cortex citri, conserva cydoniorum, mala punica, & mirobalani conditi; rotulæ diarrod. aromatici rosati, aut sequentes. ℞ pulveris utriusque coralli, cornu cervi, margarit. rasuræ eboris an. ℈j cũ saccharo dissoluto in aqua ros. fiant tabellæ sive rotulæ, capiat ʒij duabus horis ante pastum; viris ac fœminis non prægnantibus mirificè prodest, per multos dies sumere ʒj. aut ʒj ß conservæ de scoria ferri. Deniq; forinsecus adhibenda, q̃ languidũ ventriculũ roborent, in quẽ finẽ inungitur oleo nardino, moschelino, de absynthio, de maci, de mẽtha præmissa fomẽtatione ex decocto foliorũ absynthij, mẽthæ, origani, ros. rub. rorismarini, majoranæ, nucis myristicæ cariophyllorũ, cyperi, ligni aloës, *Humoris discussio. Interna.* *Externa.*

deinde

deinde loco oleorum potest applicari sequens unguentum: ℞ olei nardini, absynthij, menthæ, aceti an. ℥j, seminis cumini, ameos, cardamomi, pulv: rad. cappar: an: ʒj. ferveant ad aceti consumptionem, & cum cera fiat linimentum. Mirum etiam in modum ventriculum firmat cataplasma sic confectum. ℞ corticum citri, melissæ, calami odorati an: ℥j, coquantur in vino, contundantur, & adde olei nardini, mastichini, an. q. s. cum pane tosto fiat cataplasma; aut carnis mali cotonei ℥iiij cum posca terito & adde croci ʒ. ß unguenti nardini, aut ros. ℥j; vel conservæ cydoniorum, & foliis absynthij cum vino tritis adde pulverem cariophyllorum, masticis, myrthi, aut ℞ carnis palmarum ℥iij coquantur in vino, cum rosis, & fœniculo, ac omnia contusa ventriculo adhibeantur, quibus, si necessitas urgeat, addi possunt balaustiæ, myrthus, absynthij coma, ac semen fœniculi, vel linteolum vino, & oleo rosarum, vel nardino, aut aceto, & oleo imbutum ventriculo adhibeto, quod etiam morsus, & stomachi puncturas mitigat.

Cataplasma.

De cibi fastidio prægnantium.

CAP. X.

IN fame uti scribit Galenus, hæc ordine se habent, partium inanitio, earundem tractio à venis; mox venarum à ventriculo; molestus suctionis sensus; & tandem animalis appetitus. Unde fit, ut fames suctionis ille sensus dicatur, appetentia verò implendi desiderium; si verò contingat, ut pereat sensus suctionis, vel nulla amplius fiat exsuctio, aut corpus non evacuetur, affectio oritur, qnæ Græcis anorexia; Latinis dicitur cibi fastidium, seu inappetentia, aut, uti Paulo placet, ciborum aversio. Affectio est in genere functionis ablatæ; hæc autem in viris, pueris, ac virginibus ob multas caussas contingit, quarum inter potissimas Galenus calorem annumerat, ut qui solidas corporis partes laxando exolvit, & ad attractionem imbecilliores reddit, idcircò, minus æstate quam hyeme, appetentia fit; sed & ab humiditate contingit, quæ fundendo supra modum extendit, & suctum ac compressionem impedit. Fit etiam in viris, ab immodico ventris profluvio, spiritus dissolvente; aut biliosi humoris, acris, porracei, & tenacis ad ventriculum delatione, aut pharmaci potione, aut immodica sanguinis detractione. At in prægnantibus potissima aversionis ciborum causa est, méstrui sanguinis excrementitia pars, in utero redundans, cujus vapores os ventriculi inficiunt, ac ejus temperiem evertunt, & mala afficiunt qualitate, unde coctio, & tractio præpeditur, idque potissimum primis mensibus, quia major redundat copia, & multò magis in plenilunio, vel cum fœtus capillum germinat; observarunt enim veteres, per hoc tempus pueros etiam in lucem editos, deterius se habere, & in utero id quoque contingere, fœminasq; tædiosas fieri, & nihil appetere. Affectus se ipsum prodit, caussarum notæ sunt, nam si à biliosis humoribus fit, ventriculi morsus adest, & sitis vehemens; si à putridis, febris interdum conjungitur; si à crassis & lentis, nec rosio ventris, nec sitis adest, sed sputatio crebra; communis tamen omnibus nausea est; calidam intemperiem detegit sitis, & quod nidorosum quippiam eructant, & calidus sentitur halitus, frigida expetunt, & ab eis juvantur.

Causa. — *Lib. 3. c. 37.* — *1. de caus. sumpt. 7.* — *Æstate quam hyeme minor est appetitus.* — *Signa.*

In hac affectione multis medicamentis utendum non est, quia ipsa spontè desinit crescente fœtu. Si tamen molesta sit, & curationem requirat, non absimili ratione occurrendum, ac cibi fastidio virorum, seu reliquarum fœminarum, cuius curatio ab iis petenda, qui communiter practicas scripserunt. Sunt tamen tyrones commonefaciendi, in hoc casu purgatione non esse utendum, potiusque vomitus leviter ciendus, ut superiori c. dictum est, maximè

Curatio. — *Admonitio.*

mè si mulier vomere sit assueta. Conveniunt cibi acidi, austeri, salsi: carnes minime pingues, assæ, aviculæ, pyra, mala cydonia, palmulæ, nuclei pinei, olivæ conditæ, confert etiam jejuno ventriculo capere rotulam unam diarrod. cum aqua tepida, si fervens sit temperatura; aut tabellam aromatici rosi. cum cochleari uno, vel altero vini generosi, si frigida sit ventriculi intemperies. Exterius ungatur ventriculus oleo de mentha, absynthij, cydoniorum, mastichino, myrthino, ac super inspergatur pulvis ros. rub. diarrod. coralli, rub. aromatici ros. Conveniunt tandem quæcunq; superiori cap. dicta sunt, idcirco à pluribus hic supersedemus. [*Cibi.*]

De vomitu, & nausea prægnantium.

CAP. XI.

UT menstrui vapore tunicas oris ventriculi occupante, abolita aut depravata appetentia fit, sic eodem vapore ventriculi capacitatem ingrediente, vomitus aut nausea, nam, ut superioris ejus partis propria operatio appetitio est, si retentio, & concoctio inferioris, ea tamē ratione, ut si leviter afficiatur, nauseam excitet, si gravius vellicet, ac mordicet, vomitum sæpe etiam cum dolore & cruciatu; & rursus si calidus adsit vapor, ructum nidorosum, si frigidus, acidum promoveat. Porrò vomitus est eorum, quæ in ventriculo continentur per os excretio: nausea verò depravatus motus facultatis expultricis, quo nititur per os excernere, quæ ventriculo sunt molesta. [*Causa.*] [*Definitio.*]

Affectio signis non indiget, instantis tamen vomitus indicia, sœpe sunt cibi abominatio, nausea, cordis compressio, vertigo, & tremor labii inferioris. Vomitus, quem sequitur manifesta alleviatio, cohibendus non est, si tamen molestus admodum sit, curatur tribus remed. generibus, & relicta ea curatione, quæ convenit, quando vomitus fit ab humoribꝰ in ventriculo, ne dum impactis sed ibidem genitis, totus scopus hic erit, ventriculū roborare, ne prędictos vapores, aut humores ex utero ascendentes admittat: admissos vero domare, ac retundere. Supposita igitur in reliquis optima victus ratione, cibos capiat optimi nutrimenti, ac facilis concoctionis, de quibus c. de citta dictum est, specialiter vero caveat à liquidis pinguibꝰ, utatur assis cū succo granatorū, & omphancii, aut malorum aureorum, oryza, amylo, vel farre in jusculo caponis, aut hæc leviter torrefiant, & cum vitellis ovorum, aqua ros. & saccharo fiat pulticula; juvat vinum rubrum, cibus, & potus parcus, ac sæpiuscule assumptus; statim à cibo, si intemperies sit calida, capiat haustum aquæ frigidæ, vel si ventriculus frigida laboret intemperie, malum cydoneum in vino rubro coctum ad mellis spissitudinem, aut utatur malis punicis cum sorbis, vel conserva cydoniorum, mirobalanis conditis, aut nuce myristica, vel pulvere confecto ex corallo, cortice citri sicco, & crusta panis torrefacta cunctis mixtis: vel hac conserva, seminis apij ℥ iij, coralli rubei ℈ i, spicænardi, piperis longi an. g. ij. mellis q. s. fiat electuarium, dosis a ʒ i ad ʒ i ß, aliqui myrrham addunt, sed omisimus, quia menses & abortum provocat. Prodest insuper ante prandium mica panis torrefacti vino Hipp. intincta ut autem graveolentia omnia ventriculum subvertunt, sic odorata corroborant, idcirco non solum in medicamentis ipsis, verum etiam in cibis sæpius odorifica permiscenda, ut aqua ros. naphæ, moscus, ambra, cortex citri, lignum aloës. [*Signa.*] [*Curatio.*] [*Graveolentia ventriculum subvertunt.*]

Secundò externis, quæ & discutere, & roborare valeant, purgantia enim non sunt adhibenda, ut superiori c. diximus, possunt tamen masticare parum rhab. aut conservam cydoniorum purgativam devorare, vel adhibeantur clysteres ex decocto hordei, & parietariæ, vel ex lacte, aut jure gallinæ cum saccharo & vitellis ovi in pauca quantitate, ac sine oleo, ne venter distendatur, aut [*Externa.*]

Inunctio. lubricetur. Ab his inungatur ventriculus oleo nardino, abſynthij, naphæ cum pulvere roſ. rub. abſynthij, cinnamomi, ſpicæ, ſi frigida ſit intemperies; ſi verò calida inungatur oleo cydoneorum, myrthino, addito olei abſynthij parum, & guttulas aceti roſ. ac pulvere coralli, diarrod. cornu cervi uſti, roſar. rub. ex quibus cum cera fiat linimentum, vel adhibeatur emplaſtrum de cruſta panis, *Cataplaſma.* de maſtice, de carne cydoniorum, aut ſequens cataplaſma, ſucci cydoniorum ℥ ij, ſucci pyrorum, ſorborum, & uvæ acerbæ an. ℥ i, aceti albi roſ. ℥ i ß, agitentur ſimul, & cum pauca farina excipiantur, ac admoveantur ſupra os ventriculi à parte anteriori, & poſteriore, vel fiat ſacculus ex æquis portionibus pulveris *Cucurbita cum multa flamma.* diarrodon, coralli, cornu cervi, roſ. rub. abſynthij cinnamomi & ſpicæ. Affectione tamen diutius, & graviter perſeverante, cucurbita ad os ventriculi cum flamma copioſa affigatur, tantiſper dum cibus præbetur.

Aëtius ad ſiſtendum vomitum pedes, ac manus in calidam aquam demitti vult, vulgus in frigidam ſolet, hoc in calida, illud in frigida affectione magis convenit. Denique ſi calida ſit intemperies, & nidoroſus ructus, nil præſtantius, quam aquam frigidam paulatim abſorbere, ad ciathi unius, vel alterius menſuram, quæ tamen prius plurimum ſit cocta, ac deinde refrigerata; alimentis utendum craſſiuſculis, pinguia & juſculenta fugiendo, quia facile corrumpuntur; ſi frigida ſit affectio, & ructus acidus calidis, & roborantibus utendum, de quibus ſupra hoc c. & ſuperiori, potus ſit vinum aut aqua cinnamomi, vel cum cortice citri cocta, ſi alimentum corrumpatur, addendus bolus armenus, terra ſigillata, ſpecies diarrod. aut electuarij de gemmis, quæ ſaccharo excipiantur.

Doloris curatio. Tertiò, ſi vomit⁹ cum ventriculi dolore fiat, & cardiacis accidentibus; (id accidit ex humore ad os ventriculi confluente, jecore, aut univerſo corpore, in eundem quod moleſtum eſt exonerante, quod inprimis moleſtat primiparas, & eas quæ pravis alimentis uſæ fuerunt, ac vitam tranſegerunt laboribus, ac cruris plenam) ſi inquam ex hac urgentiori cauſa contingat, frequentiori aquæ ferventiſſimæ potu ſubveniendum, aut vino, ſi pituita adſit, vel aliquo ex ſupradictis medicamentis, & linimentis, præſertim hoc cataplaſma ven- *Cataplaſma.* triculo apponatur. ℞ pulveris roſ. rub. abſynthij an. ʒ ij. coralli ʒ i ß, ligni aloës, diarrod. an. ʒ i, furfuris q. ſ. fiat cataplaſma cum vino rub. vel ℞ micæ panis toſti madefacti in vino rubro, aut ſucci cydoneorum, vel granat. vel ſi ardor ſit magnus in ſucco plantaginis, aut aqua ferrata ℥ iiij, olei abſynthij, roſ. omphacini an. ℥ i piſtentur ſimul, & cum pulveribus ſupradictis, fiat cataplaſma. Utendum etiam ſirupo cydoniorum, myrthino, de portulaca, acetoſæ, & alijs quæ acrimoniam compeſcant, cum aquis earundum herbarum, ac ſubinde rhabarb. maſticato, vel cum conſerva roſ. aut cydoniorum, appoſito prius umbilico pomo aſſo, vel panis taleolâ, vino malvatico madida, reſperſis pulveribus ſupradictis, atq; hic curationis modus repetendus, quoad fœtus *Vena ſectio.* creſcat, & vomitus ceſſet. Verum ſi neq; his ſedetur, ſanguinis miſſio ex communi vena ſecurè, & cum maximo patientis emolumento exerceri poteſt, idq; mihi multis experimentis probatum eſt.

De ventris dolore in prægnantibus.

CAP. XII.

IMmanis & acerbus dolor in prægnantis ventre inferiori interdú ſuboritur à ſpiritu flatuoſo ibi incluſo, elevato à ſanguine menſt. vel genito ob indebitum vitę inſtitutú, quippe ex fœtu, tum inteſtina tum reliquę cavitates coarctantur, unde eſt ut craſſi flatus ſœpe ibi includantur, & difficulter diſcutiantur & tormina

mina gravissima, ac cruciatum circa umbilicum excitent ad pulsus usq; defectionem, sic ut abortum crebrò minentur.

Curatio. Curatur iisdem fere remedijs, quibus uteri inflatio. Specialiter victu calido & sicco, utile est masticare cinnamomum, anisum, cortices citri, quorum etiam pulveres cum vino accipiantur, vel cum aqua stillatitia cinnamomi, anisi, corticis citri, potus etiam vini aromatici per se laudatur. *Sacculus.* Sacculus umbilico adhibendus, ex semine fœniculi, cumini, anisi, anethi, milij, vino aromatico vel aqua vitæ irroratus, ex quibus etiam in vino decoctis clyster paretur, *Clyster.* in pauca quantitate, cum paucissimo oleo anethino, & de baccis lauri, vel cum cera, & prædictis oleis unguentum fiat, aut hoc cataplasma, *Vnguentũ Cataplasma.* vitelli ovorum numero vj, fortiter agitentur, & adde pulveris anisi, cumini, seminis fœniculi an. ʒ j cum oleo laurino, fiat ad ignem placenta, quæ umbilico applicetur. *Admonitio.* Vitandæ plures inunctiones, & humida fomenta, quia dum flatus dilatant, priusquam resolvant, abortum provocant, uterum & ejus vasa dilatando, ideoq; dum reliqua applicantur, ventriculo apponendum pomum assum vino irroratum, & aromatibus respersum, ut fœtus roboretur, reliqua ex prædicto cap. sunt petenda.

De cordis palpitatione & syncope prægnantium.

CAP. XIII.

QUando substantia illa flatulenta, quam superiori c. à menstruo detento elevari diximus, per arterias, aut venam cavam in cor ascendit, saltus & cordis palpitationem concitat, nam dum cor, quod sibi præter naturam transmittitur, pellere nititur, motum illum extra proprij motus concentum edit. *Definitio.* Est autem cordis palpitatio nil aliud, quam immoderata concussio vehementi diastole, & systole molesta, ab hac facilis est ad cardialgiam transitus, & ad syncopen, seu præcipitem virium lapsum.

Curatio. Curatur victus ratione non absimili ab ea, quam superioribus c. proposuimus. Deinde si copiam tetri sanguinis, à qua plerumq; fit, adesse conjectura assequamur, *Sanguinis missio.* sanguinem semel mittere opus omninò erit, si aliter, usu pulveris rhab. cum conserva ros. humores pravos expurgare, aut confectione hamec sine scammonio. Valet etiam aqua ferventissima epota.

Cordis tutela. Secundò ea adhibenda, quæ cor à venenosis, ac tetris vaporibus tueantur, ut conserva Hyacintorum, theriaca smaragdina, electuario de gemmis ad ʒ i, vel altera cum vino, vel aqua naphæ, seu melissæ, aut etiam g. vi, vel vij lapidis Bezoartici orientalis cum prædictis aquis, vel conserva radicis scorsoneræ; aut foliorum ejusdem, carlinæ, scordij, lilii convalli, aquæ arte chymica extractæ.

Halitus dissipatio. Tertiò ijs, quæ halitus dissipent, & ad exteriora evocent, ut inunctione regionis cordis ex oleo naphæ, Jhasminorum, lilij convallij, rosaceo, cum pauca theriaca, aut cum oleo cinnamomi, vel Scorpionum Matthioli. Adhibendus etiam cordi sacculus cum bastitura, repletus pulvere coralli, cornu cervi, carlinæ, sandalorum, diambræ, diamosci, seminis angelicæ, & flor. cord. vel corium cervi, aut capreoli, ambra, mosco, & gallia paratum, ut pro chirotecis odoriferis accommodari solet; vel fiat epythema ex mica panis tosti cum vino, & ijsdem pulveribus odoratis, ac reliquis gratissimis odoramentis, quæ flatus discutere valeant.

De tussi prægnantium.

CAP. XIIII.

Definitio. TUssis est expiratio valida, qua, quidquid spirandi instrumentis molestum est, excutere natura contendit. Prægnantibus periculosissima existit, movet enim capitis dolores, vigilias, difficilem respirationem, interdum febrem, sæpius abortum. *Causa.* Fit sicuti etiam superiores affectiones ex halitu tetro, & mordaci à sanguine menstruo, in asperam arteriam, fauces, pulmones & reliqua interiora thoracis, elevato, qui facultatem naturalem ad expellendum irritat, vel ex eodem menstruo sanguine ad venas pectoris converso, aut ex albo fluore tum represso, aut demum ex irruente à capite destillatione. *Signa.* Ex qua autem causa affectus originem trahat adjuncta symptomata produnt, nam si ex flatu, quantumvis fœmina tussiat, nil excernit, neque levatur, nisi vel ructu, vel medicamentis, quæ flatus discutiant, si à regurgitante menstruo, vel albis menstruis, pravo colore mulier afficitur cum lassitudine, gravitate, oris madore, & crebra expuitione, id quod insuper ex relatione deprælienditur, si fœmina ante gravidationem albo fluxu vexabatur, qui, quia tunc supprimitur ad superiora convertitur; si ex capite, à somno deterius habet, multa expuit, crebra expuitione levatur, & per longiora intervalla affectio repetit.

Prognosticum. Tussis, uti diximus in prægnantibus, periculosa est affectio, quia abortum excitat, vires prosternit, ac universum corpus attenuat: & præ concussione capitis accersit dolores, vigilias infert, difficilem movet respirationem, sœpe etiam defluxiones concitat, interdum etiam febrem accendit: idcirco necessum est eam lenire, & quamcitissime mitigare, ac fœtum interea roborare adhibitis umbilico, quæ ipsum reficiant.

Curatio. In curatione harum omnium affectionum, rarò adhibenda purgatio est; tussis verò curabitur tribus remed. generib. & primo si à flatibus proveniat ijs, *Flatus deprimentia.* quæ ascendentes flatus deprimere ac digerere valeant, pro qua re conveniunt inprimis alimenta sicca, & boni nutrimenti ex assis, vel coctis aviculis, dummodo juscula non adhibeantur. Potus sit parcus, digerit tamen aquæ calidissimæ potus cum saccharo ante somnum; aut vinum cum cinnamomo; aut aqua cinnamomi, vel florum ejusdem, & cariophyllorum an. ʒ vi, sacchari, & mellis despumati an. q. s. fiat linctus; aut ex solo pulvere cymini cum melle & saccharo.

Evacuatio. Secundò, si à sanguine vel albo fluore ascendente proveniat sanguinis missionem ex communi vena utilissimam esse scio, aut cucurbitulas cum scarificatione lumbis applicitas; deinde rhab. masticare, & ut id, quod ad pectus fluit, leniatur, & facilius educatur, convenit farina fabarum cum melle in forma pilularum, aut boli vel etiam ptisana; si fluxio sit calidior, tragacantum, amylum, muscilago cydoneorum, aut electuarinm quod recipit papaveris albi diligenter triti ʒ. x. amyli, gummi arabici, tragacanti an. ℥ ß, seminis cucurbitæ, cydoniorum mundat: an. ʒ iij cum saccharo penidiato, fiat electuarium, ad formam conservæ ros. vel cum saccharo pulverizato, fiat bolus, aut cum eodem dissoluto in aqua scabiosæ, fiant morselli. Vel ℞ papaveris albi, & nigri an. ʒ x. succi glycyrrhizæ ʒ. xv. seminis cydoniorum, altheæ an. ʒ ij, infundantur per noctem in lib. ij aquæ coquantur postea ad medias, colaturæ adde

tragacanti ʒ iij ß, gummi arabici, ſeminis cydoniorum an. ʒ ii ℥, ſacchari lib. j. fiat electuarium. Quod ſi fluxio ſit ex frigidiuſcula cauſa, qualis ex albo menſtruo plerumq; eſt, hoc aliud paretur electuarium. ℞ ſucci glycyrrizæ ʒ v, hyſſopi ſicci, ſeminis urticæ, radicis iridis, cardamomi, ariſtolochiæ rotundæ, piperis, amygdalarum amararum, ſeminis naſturtij an. ʒ ii, cum melle deſpumato, aut ſaccharo clarificato, omnia pulverizata bene miſceantur coquendo, ſed majoris efficaciæ eſt adhuc aliud, quod ℞ carnis paſſularum ℥ ij. ſucci violarum cœrulearum ℥ ij. pulveris liquiritiæ ℥ i pulmonis vulpis, jecoris lupini an. ℥ ß, loch ſani ℥ i miſce, proſunt etiam in hoc genere reliqua bechica à practicis deſcripta, modò ſeligantur, quæ menſes non admodum moveant.

Tertiò ſi ex capitis defluxu oriatur, conveniunt potiſſimum, quæ caput purgant, ut ore mandere myrrham, vel maſticem, aut maſticatorium ex æquis portionibus caricarum, piperis ac maſticis, aut quinto quoq; die aſſumere ʒ ß maſſæ pillularum, quæ conficitur ex maſtice, & rhab. aut per nares, & os recipiatur vapor ex decocto majoranæ, roriſmarini, camemali, pulegij, menthraſti, ſalviæ; capiti vero imponatur hic pileus. ℞ florum roriſmarini, lavendulæ an. p. j. camomillæ, betonicæ, roſ. rub. an. p. j. ß, foliorum ſalviæ, majoranæ, ſerpilli, meliloti an. m. ß, foliorum ſenæ, ſtœchados an. ʒ ij, cariophyllorum, nucis moſcatæ, macis an. ℈ ij, meliſſæ parum; thuris, maſticis, coriandri præp. an. ʒ ß, contuſa in pileum demittantur cum baſtituris. Ad ingreſſum lecti, ut ſomnus concilietur, porriges ſirupi papaveris, viol. an. ℥ i. aut ovum ſorbile cum ʒ i amyli, tragacanti, terræ ſigillatæ, aut ſeminis papaveris albi. *Caput purgantia. Pillulæ. Evaporati. Pileus.*

De alvo ſuppreſſa, & urinæ retentione, in prægnantibus.

CAP. XV.

DUm alvus in prægnantibus, vel urina ſupprimitur, ac fœces induratæ non niſi magno conatu expelli poſſunt, periculum eſt, ne ligamentum aliquod diſrumpatur, & proſiliente ſaguine abortus excitetur. Contingit alvi ſuppreſſio ijs potiſſimum fœminis, quæ jecore ſunt ſicco & ſqualido, quia meſeraicas habent voraces, ſic ut multum humiditatis exſugant, fœcibus remanentibus ſiccis ac minimè fluidis; contingit etiam ex defectu alimenti, quia plurimum fœtus inſumit, aut quia grandiuſculus factus inteſtina comprimit, ex qua præcipue cauſa urina ultimis menſibus ſupprimitur. *Cauſa.*

Curatio, in gravidis potiſſimum, quam diligentiſſime adhibenda per ea, quæ alvum lubricam reddant, ac jecur contemperent; ita, ſi ex defectu alimenti fiat reſtrictio, copioſiora conveniunt, maximè cocta, ac juſculenta; ſi verò ex calore, cibus confert frigidus ac humidus ex juſculis pinguibus avium, vel arietinæ, ovis tremulis cum ſaccharo, ptiſana; prodeſt malva aut borrago in jure avium cocta, pruna in aqua hordei, malvarum aut violarum ſaccharo ebullita; conducunt etiam in prima menſa ante omnia ℥ iii, aut iiii aquæ viol. malv. vel hordei cum ſaccharo: ac interdum clyſterem adhibere in pauca quantitate ex jure pingui cum oleo amygd. dulcium, roſ. viol. ſaccharo, & vitellis ovorum, quæ omnia ℥ x non excedant, adhibitis interim ventriculo, quæ ſœtum roborent, ut pomo aſſo, vel panis taleola cum vino generoſo, & aromatibus; & etiamſi fœmina ad excretionem minimè proritetur, tamen diu non detineat fœces, ſed ſingulis diebus abſque magno enixu expellere conetur, ne diu retentæ poſtea difficilius, & cum majori vi excernantur. Porrò urinæ difficultate, inſtante partus tempore, fœminæ ut plurimum corripiuntur, compreſſa veſica, à prolabente jam fœtu, quæ affectio multis auxilijs non indiget, nam balneis ac fomentis ex rebus emollientibus, quibus *Curatio. Vrinæ difficultas.*

ultimis gravidationis diebus, fœminæ de more ad facilitandum partum laxiores vias reddunt, urina etiam promovetur.

De alvi fluxu in prægnantibus.

CAP. XVI.

Prognostică

ALvi fluxus in prægnantibus periculosus subinde est, quia ex eo ligamenta fœtus laxiora fiunt, & mater alimento destituitur, unde ipse fœtus imbecillior redditus, ocyssimè prolabitur, ideo quam citissimè sistendus est fluxus, præsertim si lientericus, aut dysentericus sit, nam in diarrhæa, quæ ex abundantia pravorum humorum gravidationis tempore aggregata fit, cavendum ab adstringentibus, quamvis enim abortus periculum ob prædictas causas immineat, certius tamen id erit ob pravi succi redundantiam, ideoque optima, & contemperante victus ratione potius agendum est, & ijs, quæ habitum mutent in melius.

Curatio dysenteriæ.

Dysenteria verò curabitur cibis optimis, & facilis concoctionis, assis potissimum; potus sit vinum rubellum, aquâ portulacæ, & chalybeatâ, dilutum.

Evacuatio.

Secundò evacuatione humoris peccantis, ac si sanguis redundet, fiat venæ sectio ex communi vena, sin minus, contemperandus humor peccans, ac cōpescendus syrupo de rosis siccis, myrthyllorum, de portulaca, acetosæ, viol. buglossæ, cum aquis earundem herbarum capitum rosarum, vel ferrata: tunc deinde convenit rhabarbarum mastica re vel ʒ j ejusdem cum uncia conservæ ros. assumere. Interim autem dum hæc fiunt, umbilico adhibeantur, quæ fœtui

Roboratio fœtus.

robur præstent, ut pomum odoriferum assum cum theriaca, cinnamomo, cariophyllis, mastice; vel si calor adsit, cum pulverib. coralli, myrthillorum, ros. rub. diarrodon. abb. & frustrum carnis semiassæ, aut taleola panis tosti vino irrorata, ac prædictis pulveribus respersa; At si dolor magnus sit, ea adhibeantur, quæ supra c. de ventris dolore in prægn. dicta sunt, idq; ocyssime, quippe ex doloris vehementiâ impendet maximum abortus periculum; nimius clysterium usus vitandus, quia ab ipsis fœtus laxatur, poteris tamen uti ijs, quæ leviter lubricant, ac dolorem mitigant, quales conficiuntur ex jusculis, aut decoctione malv: meliloti & altheæ, in aqua ferrata, cum oleis ros. mirthyllorum, butyro, saccharo, & vitellis ovorum.

Curatio lienteriæ.

Tertiò si alvi fluor fiat ex vitio ventriculi, qualis lienteria est, & cæliaca passio, curabitur eadem fere ratione qua vomitus prægnātium, de quo supra proprio c. ijs autem, quæ ibi dicta sunt, addere est rhab. masticatum, vel cum conserva ros. Ut, si quis humor in ventriculo redundat, educatur; deinde roboretur electuario de gemmis per tabulas diarrod. abb. aut dia margar: inprimis ve-

Conserva.

rò mihi usu probata est conserva, quæ recipit conservæ ros. antiquæ ℥ j ß, pulveris boli armeni, coralli rubei præp. trochiscorum de karabe, masticis an. ʒ ß. cum syrupo myrthillorum, fiat opiata, dosis cocleare unum superbibendo ℥ ij aquæ symphyti, portulacæ, extinctionis auri. Jn delicatioribus detraho masticem, quia ejus odorem non tolerant.

De inflatis ac lividis prægnantium cruribus.

CAP. XVII.

Causa.

INflantur prægnantium crura, vel quia in gravidatione fluxus aliquis uteri aquosus supprimitur: vel ob copiam sanguinis menstrui retenti, quam fœ-

tus

tus consumere nequit, ideoque matri, & fœtui inutilis in crura delabitur, hac adhibita distinctione, quod si epar debilitatur, & sanguis recrudescit, ac pituitosus aquosiorve existit, ac is, qui denuo in jecore conficitur, ob, ob copiam vitiatur, tunc crura ædematosa fiunt: At si corrumpatur, calidiorisve bilis admixtum aliquid obtineat, inflammantur crura, & non rarò exulcerantur, ac sceletyrbica ulcera in eis apparent, quemadmodũ in scorbuto, maximè si obstructiones, aut redundantiam pravorum humorum antea passa, aut lienosa fuerit mulier. Verum si nil horum, sed tantum crassus redundet sanguis, & ad inferiora tendat, lividitates quædam in inguinibus, & cruribus, cum tumore instar varicum frequentissimè fiunt, quod sæpius vidimus, ac sunt plures, quæ singulis gravidationibus id patiuntur. Hoc autem qua ratione contingat, facilè deprædhendes, si in memoriam revoces, quæ in lib. de natura mulierum retulimus, à cava vena in dextrum ac sinistrũ crus duas venarum propagines derivari, juxta os pubis, à quibus illæ etiam venæ prodeunt, quæ cervici uteri inseruntur, in quibus crassus redundans sanguis nil mirum, si in earundem truncos recipiatur, unde etiam vidimus crurum tumores post partum contingere, si lochia minus copiosè procedant. Scribunt de crurum tumoribus prægnantium Hipp, & Aet.

lib. 1. c. 4.

Hip. 7. popul. 6. Aet. lib. 16. c. 11.

Signa. Tumoribus pedum crescente crudorum humorum copia, supervenit oculorum, & totius corporis tumor, perdifficilis incessus, difficultas respirationis, tussis sicca, febris exigua, rarò autem fiunt ante quartum gravidationis mensem, quemadmodum ventriculi affectiones non nisi intra tertium, quia ventriculi passiones in hos tumores convertuntur; aut quia menstruæ purgationes pluries jam defuerunt, & epar cacochymiæ diuturnitate debilitatum est. *Prognostica* Porrò tumores pedum; ac varices prægnantibus minus graves sunt, quam reliquis, nam morbi, quibus affectus naturales occasionem præbent, adeò periculosi non sunt, & in eis expectatur auxilium à partu, à quo solent, citra auxiliatrices medici manus, mulieres in pristinum statum reduci, quia crudus ille & vitiosus sanguis per lochia expurgatur, & causa cessat, natura in mammas, aut ad uterum residuum denuò transmittente. Idcircò si malum urgentissimum non sit, naturæ committendum, ne ad membrum princeps affectio irruat. Quæ tamen crurum tumoribus, per gravidationes vexantur, frequentius pariunt fœmellas, nam & medici omnes censent difficiles & morbosas prægnationes, fœmineos conceptus indicare.

Curatio. Si tamen magnus est tumor, & neque noctu, neque à partu crura detumescunt, lenis curatio instituatur, per optimam victus rationem parcam & ad siccum tendentem, Deinde ijs utendum, quæ digerant ac discutiant, in quem usum per os assumatur loch. ex melle despumato, & farina fabarum, aut cumini semen cum vino idque sæpiusculè: crura laventur citrorum malorum decocto, vel lixivio sarmentorum, in quo bullierint folia quercus, pulegij, calamenti, origani, lupini, sulphur & sal, vel vino albo cocto cum limatura cornu cervi, in quo etiam lintea madefiant, & cruribus imponantur; vel sequens cataplasma. ℞ sulphuris ℥ j stercoris columbini ʒ. x. farinæ fabarum, lupinorum an. ℥ j ß, decocti asphodeli, succi caulium an. q. s. cum pauco aceto, fiat cataplasma. Pedum plantæ fricentur aceto ros. & sale, vel alumine cum vino. Prodest emplastrum ex caulium folijs vino & aceto coctis ac contusis, vel ex cimolia cum aqua chalibeata, aut ferrariorum, & modico aceto, aut papyrus emporetica aceto madida, parti imposita. At si pars rubeat, cavendum diligenter, ne exulceretur, aut in corruptionem aliquam degeneret, adhibitis folijs brassicæ cum cimolia, rosaceo, & farina orobi, cicerum ac fabarum. Si lividi tumores appareant, sanguinis missionem cum fœlici successu inter 4. & 7. mensem exerceri, sæpius comprobatum est; si plenitudo magna sit, alias aut abortus sequitur, si sanguis mittatur, aut fœtus debilior in lucem venit; si quid verò residuum sit, post partum discutitur, ac evanescit.

Scholium.

Dubium an priorib. mẽsib. vomitiones ultimis crurum tumores magis fiant.

Ventriculi affectiones] *Prioribus tribus mensibus solent fieri utero gerentibus vomitiones, nauseæ, picacei appetitus, ventriculo cito cum utero consentiente: tumores verò pedum, lividitates & alia hujuscemodi non ante quartum aut quintum, cum jam menstruæ purgationes sæpius desierint, & diuturnitate affectionis Epar debilitatum est, in hæc degenerantibus uteri passionibus. Sed quæres, si tumores hi fiunt mense 4. aut 5. veluti majori jam facta causa mali, cur eo tempore cessent nauseæ, & depravati appetitus, quæ enim à minori causa fiunt, accessione majoris non desinunt, sed augentur, aut certè, ut erant, persistunt? Solvit Galenus, dicens ventriculi affectiones in 4. desinere, quia pars vitiosi succi vomitione evacuatur, pars in auctiorem fœtum attrahitur, cum jam ampliori utitur nutrimento. Verum difficultatem non exhaurit, quia non declarat, unde pedum tumores fiant. Dicendum ex prædictis ventriculi affectionibus, & redundante humore epar debilitari, & quanquam citius trahitur in compassionem ventriculus, quam epar, tamen diuturnitate intemperatum epar retinet magis compassionem, quā ventriculus, ijs præsertim, quibus epar infirmum erat; nam firmum ac validum nil vetat suas passiones in ventriculum deponere, nullis tumoribus succedentibus, quod sæpè fit, ut etiam, quibus ventriculus robustus, & epar debile, nullis præcedentibus ventriculi passionibus, initiò tumores crurum fiunt. Certum tamen est pedum tumores raro ante quartum fieri; appetitus depravatos plerunq; intra tertium finiri, sed neutrum eorum perpetuum est, neque eas quibus pedes tument, ventriculo antea laborasse, neq; secus.*

1. de sympt. c. 7.

De sanguinis fluxu ex prægnantium utero.

CAP. XVIII.

SAnguis in gravidis uno è tribus locis potest prosilire, aut ex vasis quæ excurrunt ad uteri colum, aut ex ijs, quæ ad corpus, & cavitatem ipsius tendunt: Et rursus ex ijs, quæ chorio, ac fœtui adhærent, per quæ ejus nutrimentum trahitur aut ex alijs quæ natura reservavit pro superfœtatione, ac necessitate expurgandi sanguinis, si superfluum esse contingeret Ex quavis harum partium fluit, aut apertis vasis, aut disruptis, aut dilaceratis. Aperiuntur ex redundantia, aut quia natura solers per venas, quæ vacuæ supersunt à fœtus alimonia, excernit gravidationis tempore ea, quæ antea per aliam evacuationem nunc suppressam expellebantur. Dilatantur ex acrimonia humoris, aut propria contextura rara, disrumpuntur ac dilacerantur ex vehementi motu, saltu, ictu, casu, percussione, subita animi perturbatione, aut denegata re vehementer appetita, tussi, cruciatu, ac dolore maximo, vel etiam ex inclusis vaporibus, tenesmo, alvi fluxione, frigiditate ingenti, immodico æstu.

Causæ

Signa.

Si igitur ex apertis vasis prodit, id cognosces, quia ordinatè & cum prægnantis commodo tolerantia ac conferentia effluit, citra evidentem aliquam occasionem, citra dolorem ac molestiam, ac fœmina boni coloris est; si ex dilatatis, per anastomosin, quæ excernuntur guttatim instillant, acria sunt, aut alba, & serosa, aut pallida, sanguinolenta, fœtida, ac tenuia: at ex diruptis ac dilaceratis vinculis confertim, & sine ordine prodeunt, cum molestia lumborum, & partium circa inguina dolore, id quod etiam ex relatione comperies, si causæ præcesserunt procatharticæ. Jam verò operosum non est colligere, ex quo loco sanguis fluat; nam ex colo plerumque in minori copia fluit, sed cum ordine, copiosius ex fundo, atque etiam ordinatè ex venis fœtui non adhærentibus: inordinatè verò, confertim, ac cum dolore ex ijs, quæ fœtui jam alligatæ erant. Porro sanguinis profluvium in prægnantibus, aut fœtum imbecillum significat,

Prognosticã

gnificat, aut abortus præludium est; aut gravem & molestum partum fœmellæ portendit, qui ad decimum usq; mensem protrahatur; significat quidem imbecillum fœtum, quia nequit totam copiam sanguinis convertere in alimentum: abortũ, quia si grandior & robustior est, & tamẽ ex causa procatarctica fluxio fit, alimento destituitur; molestum verò partum fœmellæ, quia Hippocratis ac medicorum communi cõsensu, difficiles ac morbosæ prægnationes fœmineos indicant conceptus, cujus rei causam alibi retulimus; quod autem ad decimũ protrahatur mensem, ratio existit, quia si validus fœtus vitalis non est, nisi à labore septimi mensis per 40. dies reficiatur, debilis quidem longiori tempore indigebit, ideò tardius ad perfectionem veniet. Cæterum utero gerentibus sanguineis, pletoricis, & q̃ largiori utuntur victu, ordinatæ singulis mensibus purgationes utiliter sæpissimè fiunt, imo visæ jam sunt & vidimus nos, quæ ad justum tempus fœtum non ferebant, nisi præter hasce purgationes, venâ quoq; cubiti sectâ sanguinem mitterent; nam ut sanguinis penuria potest fœtum perdere, ita copia tenellum ac imbecillum potest repente suffocare. Unde fit, ut etsi ex illis venis, quæ in fœtum impenduntur, cum periculo semper sanguis profluat, de quo potissimum Hippocrates intelligendus est, cum dixit: *Si mulieri utero gerenti purgationes procedant, impossibile est fœtum esse salvum:* ex alijs plerumque utiliter, ac cum maximo fœtus, & matris emolumento egrediatur; quare nulla indigebit ea fluxio curatione, sed corroborantibus duntaxat auxilijs, quæ fœtum & ligamenta firment, de quibus infra 3. remed. genere.

e de morbis acutis prægnantium.

Morbosæ prægnationes fœmineos indicant conceptus.

7. aph. 60.

Si verò ex profusione qualibet sanguinis, fœtus imbecillitas & abortus timeatur, instituta bona victus ratione roborante, & sanguinem incrassante, ex carne assa, amylo, lacte amygdalino, aqua chalybeata extracto, & myva cydoniorũ ligaturisq; ac frictionib. brachiorũ; curabitur tribus remediorũ generibus.

Curatio.

Primò si copia adsit, & patiens juvencula sit, sanguinea & abortiri assueta, sanguinis missione ex brachio, aut si serosus, & acris humor fuerit, quo facultas lacessitur, contemperantibus & expurgantibus, quibus tamen à 4. duntaxat usque ad septimum mensem utendum est, juxta Hipp. placitum; hac igitur poterit uti purgatiuncula. ℞ radicis liquiritiæ, cichorei an. ℥ ß, herbarum agrimoniæ, acetosæ, Endiviæ an. m. j. passularum ℥ j, polypodij quercini ʒ iij. florum cord. an. p. 1. semin frigid. major. seminis anisi an ʒ ß, masticis in ligatura ʒ j, foliorum senæ ʒ vii, coquantur in s. q. aquæ ad lib. j ß. colaturæ adde rhab. electi pulverizati ʒ j. cinnamomi ℈ 1. agarici trochiscati in petia ligati ʒ i, iterum leviter bulliant, posteaquam per noctem fuerint in infusione, tunc coletur, & adde syrupi ros. sol. ℥ ij, sachari q. s. fiat potio clara, aromatizetur ʒ i specierum diarrod. dosis ℥ iiii singulo mane, convenit etiam rhabarbarum masticare per se, & cum conserva ros.

5. aph. 39.

Purgatio gravidis utilis.

Secundò utendum ijs, quæ sanguinem densent, & fœtum roborent ac jecur calefaciant, si refrigeratum sit, in quem usum sunt utiles hi morselli. ℞ margaritarũ præp. coralli rubei præp. an. ℈ ß, zinziberis ʒ i ß. cinnamomi ʒ ii, cariophyllorum, macis, nucis muscatæ an. ʒ ii, utriusq; cardamomi an. ℈ i, sachari dissoluti in aqua cinnamomi q. s. fiant morselli aromatibus grossis manẽtibus. Verum si jecur calidum sit, aut humor tenuior, sequens fiat conserva. ℞ conservæ ros. antiquæ ℥ i, boli armeni, terræ sigillatæ, coralli rubei præp. cornu cervi, electuarij de hiacinto, margar. præp. an. ʒ ß cum syrupo myrthino, fiat opiata, dosis ℥ i, ac superbibat haustum vini rubei diluti aqua symphyti; quod si animus sit ulterius constringere, adde trochiscorum de karabe, & masticis partes æquales, valet syrupus de rosis siccis, myrthinus, rosaceus, de portulaca.

Sanguinem inspissantia.

Tertiò interim dum sanguis fluit ex utero, præsertim dum phlebotomia aut purgatio exercetur, ijs utendum, quæ umbilico adhibita fœtum calefaciant, & roborent, qualia retulimus capite superiori de alvi fluxu in prægnantibus, ut mica panis recenter cocti vino odoratissimo, ac succo pomorum redolenti-

Fœtus roboratio.

um

um, ac pulveribus prædictis in compositione morsellorum; valet sequens emplastrum. ℞ dactylorum coctorum in vino austero ℥ ii, farinæ volatilis ℥ i. pulveris cariophyllorum, macis, cinnamomi an. ʒ ß cum eodem vino, fiat emplastrum; vel ex carne cydoniorum assa, sive condita, si recens non reperiatur, cum vino rubro mixta ac prædictis pulveribus; aut hoc aliud quod mirificè roborat: ℞ balaustiarum, glandium, gallarum an. ℥ ß contundantur, & adde karabis ʒ ii, farinæ hordei ℥ i vini albi q. s. vel boli armeni, sanguinis draconis, thuris, masticis an. ʒ ii, acaciæ, hypocystidis, berberis, nucis cupressi an. ʒ i. farinæ volatilis ℥ ß cum vino nigro, & modico succo plantaginis, vel aqua chalybeata, aut succo pomorum redolentium, fiat emplastrum, quibus addi possunt trochisci de karabe, de bolo armeno, de terra sigillata; atque hæc umbilico; ventriculo verò adhibeatur aliud, sic paratum. ℞ menthæ siccæ ʒ ii. cariophyllorum ℈ iiii, nucis moscatæ ʒ ii, rosſ. rub. ℥ i ß. misce fiat pulvis, qui ventriculo præuncto oleo cydoniorum, ac myrthino inspergatur, aut cum cera, oleis prædictis, & pulveribus fiat unguentum. Ut sanguine redundante per uterum instillatio fit, sic aliquando ad superiora tendente mammæ indurescunt, lacte turgent, ac fluunt, quod accidens fœminas gravat, & curatur, sicuti lactis redundantia, de qua infra.

De aqua profluente ex utero prægnantis.

CAP. XVIIII.

Aqua ante partum effusio unde. INter membranam, quæ amnion dicitur, ac fœtui adhæret, & chorion, urina fœtus recipitur, & in partu naturali amnion frangitur, à puero grandiori jam, ac requirente copiosius alimentum, tunc urina mox fœtum tangit, & tanta afficit molestia, ut cogatur chorion lacerare, undè naturaliter fit aquæ hujus sive urinæ ante partum copiosa effusio. *Causa.* Sed hæc etiam aqua in gravidis, nondum adventante tempore partus, nonnunquam profluit, quod fit aut ruptis casu aliquo membranis, aut plus justo tensis seu dilatatis ita, ut per anastomosin transcoletur, rumpuntur quidem ex casu, saltu, vel quapiam alia causa externa: dilatantur ex propria contextura aut animi perturbatione. *Signa.* Disruptionem cognosces, quia per eam subitò copiosè, & confertim aqua effunditur; dilatationem, quia sensim & paulatim: ad hæc rupta vasa semper abortus sequitur, alias causas non ita. Fluit prætereà non raro valetudinarijs fœminis, dum utero gerunt, humiditas quædam ex superfluis, & albis uteri purgamentis, cujus occasione plerunque septimestres edunt partus: aliis saniosa quædam, ac sanguinolenta humiditas promanat, quæ vitia ut plurimum gravidis eveniunt, quæ lienis vitio, aut pravo corporis habitu laborant, ut Hipp. refert. *2. de morb. mul.*

Hæc cunctæ affectiones non aliter sunt curandæ, quam optima victus ratione, & fœtus roboratione. *Curatio.* Esto itaque victus ex cibis solidioribus, ut carnibus assis, amygdalis tostis, passulis, pane bis cocto; ac in ultima mensa capiat mivam cydoniorum aromatizatam. Potus sit cerevisia optima aut aqua chalybeata, vel ex decoctione, suffumigationeve masticis, aut etiam cocta cum radice chynæ, cujus radicis syrupus, si per aliquot dies sumatur, utilissimus est, fit autem hoc modo. *Syrupus ex radice chynæ.* ℞ radicis chynæ ℥ ß sarsæ parellæ ℥ j coquantur in lib. viij aquæ lupulorum, & borraginis ad medias, in fine adde in ligatura pulveris coralli rubei, rosſ. rub. granæ an. ʒ j facta colatura cum saccharo fiat syrupus. Quod si serosum aliquid in corpore redundet, non erit abs re ℈ j rhabarbari masticandum præbere, aut cum ℥ j conservæ rosſ. aut tabellas diarrod. abb. cum duplo rhabarb. Si verò ex suppressa aliqua evacuatione fiat, annitendum est præexistentes humores corrigere, & attemperare.

℞ non

Secundò non solum dum reliqua curatio administratur, sed toto tempore, quo humiditates fluunt, roborantibus utendum externis umbilico admotis, de qubus c. superiori, & de acutis prægnantium morbis in 3. remed. genere.

De dentium dolore prægnantium.

CAP. XX.

FOeminarum plurimas ex nullo alio indicio gravidas esse, certius cognosces, quam ex dentium cruciatu; is autem in prægnantibus provenit ex defluxione à capite, nam vapores à menstruo elevati, si caput pertingunt, sanguinem ibi vitiant, ac cerebri nutritioni ineptum reddunt, unde à natura ad inferiora truditur.

Curatur si temporibus, supra eas venas, quæ à capite descendunt, emplastrum applicetur ex mastice, vel contra rupturam cum pauco opio, deinde ad discutiendum emplastrum de Indico gummi dicto tacamaca. Secundò dolor mitigandus in ore detento vino, in quo incoxerint salvia, cortex mori, coriandrum præparatum, & gallæ; aut vapor per os sumatur ex decocto salviæ, satureiæ, majoranæ; Et si causam doloris frigidam esse cognoveris, denti affecto instillabis unam, vel alteram guttam olei cariophyllorum chymica arte extracti: vel olei salviæ, aut thymi parum auri propinquæ instilletur: vel dens fricetur theriaca aut mithridatio, cujus parum cavitati, si adsit, indere utile est, aut granũ piperis, aut cariophyllorũ. Si verò causa sit calida, nullo alio auxilio promptius dolor removetur, quam si frigidissima aqua ore detineatur, quâ, cum primum concalefit, ejectâ, alia denuò capiatur, idque crebrius fiat, ac subinde denti imponatur tantillum phylonij Romani, quod hisce, & aliis dentium doloribus, mirum in modum prodesse, crebra me docuit experientia, ita ut pro optimo secreto meritò sit habendum. *Curatio*

De morbis acutis in prægnantibus.

CAP. XXI.

2. de dieb. dec. 12. ACutum morbum, ex Dioclis sententia, Galenus eum definit cui motus est velox, & subitò pericula adveniunt. Brasavola illi, inquit, acuti sunt, qui & *Mus. 1. acut 8.* brevi fiunt, & sæviora habent symptomata. Horum alij cum febre invadunt, ut phrenitis, pleuritis, anguina, jecoris & ventriculi inflammatio, causus, lethargus; alij sine illa, ut apoplexia, paralysis, epilepsia. Eorum causæ sunt, aut vitiosi humores, qui in corpore præextiterant, antequam fœmina conciperet, *Causa.* aut conceptio durantibus menstruis, unde eorum pars jam vitiosa detinetur, aut certè depravatus victus, quo aut antea usa fuit aut post conceptum, dum *1. aph. 30.* extranea appetit. Nunquam gravidis, ait Hipp: sine discrimine contingunt aut fœtus, aut matris; nam ex ijs qui febre carent (quia naturâ non solum acuti, sed valde acuti sunt, ideoque lethales) mater primum periclitatur, subinde *Prognostica* etiam fœtus: ex aliis, qui cum febre fiunt, primum periclitatur fœtus ob calorem, & putredinem, quæ facilè tenellum enecant, deinde mater, quia remediis destituitur victu tenui, & sanguinis missione, quæ si adhibeas, defectu alimenti fœtum perdis, unde febri abortus accedit, & geminum fit malum si non adhibeas, febrem auges victu intempestivo, & relicta sanguinis redundãtia. His accedit, quod gravidæ fœminæ habitudo imbecilla ut plurimum est, & valetudinaria, ob vitiosi sanguinis redundantiam, & boni penuriam, qui ad

ad fœtum descendit, & trahitur, unde facile tolerare non potest acuti morbi insultus, fert enim natura sæpè simplicem affectum, cui si alter superadditur, aut succumbit, aut sine discrimine non tolerat. Porrò, quæcunque fœmellas conceperunt, facilius incidũt in morbos acutos, sed facilius etiam liberantur, contrà, quæ mares; ratio est, quia morbis ex retentione obnoxiæ magis sunt, ideoque ob familiaritatem securius corripiuntur, quæ causa est cur maiores hæ, quam mares sustineant labores, saltem post primos menses, fœmellæ enim raro excidunt, nisi initio gravidationis; mares ubi augeri, & moveri cœperunt, quia acetabula tunc sicciora ex motu vehementiori maris facilè disrumpuntur. Sed & matri salubrior abortus qui minorem proiecit infantem; at infans ipse quanto minor, tanto minus vitalis, nisi octimestris sit, qui etsi grandior, vitalis nunquam est. Iam verò fœtus in utero minus periclitatur 5. mense, & sexti initio. deinde 4. & sexti fine, mox in septimo, deinde in 3. 2. & primo ordine descendendo, magis in nono sed omnium maximè in octavo, quo etiam ordine remedia cum majori vel minori formidine & cautela sunt adhibenda. Denique fœmina ipsa minus periclitatur, si abortum faciat primo mense, magis secundo, deinde tertio, & ordine servato 4. 5. & 6. in septimo & in nono, si fœtus vitalis sit, securissimus partus censetur, si mortuus, periculosissimus; omnium tamen pessimus octavus, tum ob fœtus magnitudinem, tum ob mensis naturam; hæc de prognosticis, nam demonstrativa sive indicantia singulorum morborum signa, ex propriis capitibus petenda sunt.

Quæ fœmellas conceperunt facilius morbis & corripiuntur & ab eis liberantur.

Curatio.

Acutos prægnantium morbos curare, & à curatione eorundem abstinere, periculo non vacat, neque ex scriptoribus, quid sit agendum, liquidò constat, curationem intelligo per magna remedia, quæ tria sunt, diæta, sanguinis missio, & purgatio, nam in reliquis auxiliis particularibus parum, aut nihil, evariat curandi ratio prægnantium, morbo acuto correptarum, ab alia, quæ reliquis corporibus utilis est, nisi quod acribus etiam clysterijs, & suppositoriis abstinere oportet, & insuper à diureticis, quia menses plerunque cient, & fœtui detrahunt alimoniam; nullibi itaque magis perplexi cordati medici sunt, quam cum aliquod ex illis tribus auxiliis, gravidis acuto correptis, adhibendum est, quo circa quæ quisque commoda, quæve incommoda habeat, perpendendum erit.

Dub. primum de victu sive diæta.

Et primò quidem de diæta, seu tenui victu Hipp. & Gal. servandum esse dixerunt in morbis acutis, qui tamen utero gerentibus tutus non est, nam ut alibi ipse scribit autor, ex acutis, gravidis non solum imminet periculum ob morbi naturam, sed ob tenuem victum, qui ipsis debetur acutis, cuius tamen ratione, alimenti defectu, fœtum perdimus; at si, ut hic servetur, crassiorem exhibemus, morbum augentes, matrem occidimus; nec satis est, quod gravidæ per cibi fastidia longissimas inedias ferunt, nam tum simplex est affectus: at morbo acuto præsente, ubi tot sunt quæ debilitant, si victu prives, ocyssimè interficies; servanda igitur mediocritas, & ratione fœtus, aliquid tenui victui adjiciendum; ratione acutiei morbi, aliquid de pleniori detrahendum ita ex duabus contrarijs indicationibus medium erit remedium mediocris victus, ex quo nec fœtus decidat, nec morbus augeatur. Talis parabitur ex iusculis pullorum, vel pullo ipso juniori, ptisana, ovis sorbilibus, abstinendo à vino, & reliquis succulentioribus carnibus, ac aliis, quæ plenum constituunt victum; horum verò quantitas major, vel minor esto, pro ratione magnitudinis fœtus, ita major ultimis mensibus, minor primis, moderata in mediis; interim tamen, quod de victu subtrahitur matri, supplendum fœtui per ea, quæ umbilico applicantur, de quibus infra in 3. remed. genere.

1. aph. 4. 5. aph. 30.

Dub. 2. de sanguinis missione.

De secundo remedio, nimirum de sanguinis missione, administrandam esse in acutis jubent ijdem autores, maximè si cum febre sit morbus, verum sapientissimus senex 5. aph. mulier, inquit, utero gerens, sanguine misso ex vena, abortit, præcipuè si fœtus sit grandior. Est igitur in gravidis ambiguitas, nam si vena secetur, subtrahitur fœtui alimentum, ac fit abortus, qui in acutis

læ-

læthalis eſt, ſi non vulneretur, fit morbus ſævior, ac perit mater. At longe aliter nos ſanguinem mittimus atq; aliqui, illi enim ad libras ſeu cotyllas, quarum quælibet habet ℥ xij, ut ex Gal. liquet, nos ad uncias, idcircò dum fœtus eſt minor, ſicuti inprimis menſibus, id eſt à primo uſq; ad quintum, tutò ſecatur vena, nec alimentum fœtui ſubtrahitur, maximè ſi plenitudo adſit, circa ultimos circumſpectius agendum, tamen ſi pletorica ſit mulier, mitti tuto poteſt, ſic enim ſedatur morbus & alimento fœtus non fraudatur.

Lib. de pond. & menſuris.

In octavo menſe mulieri Ulyſſiponenſi ſanguineæ, cui nomen erat Eliſabetha Rodriges, pleuritide correptę, ab alijs medicis pro deplorata relictæ, quater ſanguiné miſimus, & convaluit, ac puellum peperit ægregium, imò ſunt plures fœminæ juvenculæ, & bonæ habitudinis, quibus citra morbum cum primum gravidæ fiũt, eò quod ex copia detenta ſuffocari fœtꝰ ſolet, aut vincula diſrumpi, ſanguinem mittere expedit, ac bonum illum habitum ſolvere, antequam acutus aliquis morbus invadat, quod multis experimentis comprobatum eſt. Fiat igitur ſanguinis miſſio, ſed quibuſdam moderationibus. Prima ut ſit parca, ne vires deficiant, & fœtui geſtando aut morbo ſuperando non ſufficiant, neve tenerrima primis menſibus fœtus vincula, à quovis levi motu diſrumpantur, aut plures diſſolvantur ſpiritus, quorum defectu, infans debilitetur; qui etiam auctior jam factus, ſanguine miſſo, facilius corrumpitur penuria alimenti, quamobrem habenda ratio morbi, ſanguine miſſo, fœtus verò, minori ejus copia detracta, ac tanto minus extrahendum, quanto fœtus fuerit auctior. Secunda moderatio erit, ut fiat non ex baſilica, quæ magis reſpicit fœtum, neq; ex pede, ſed ex humeraria, aut certè, urgente neceſſitate ex communi. Tertia ut interim dum adminiſtratur, ac tota die umbilico applicentur, quę fœtum roborent. Quarta ut, quia ſanguinis miſſio præſertim copioſa nunquam vacat periculo, non exerceatur, adverſus alicujus præſtantiſſimi viri ſententiam, ac ſi ſolus fueris, antequam vena ſecetur aliquem ex celebrioribus medicis ſocium tibi adjungas: ſi tamen matri certum periculum impendet, præſtat in dubio abortꝰ ſanguiné mittere, quam ipſo non extracto matrem, & infantem ſimul neceſſariò perdere; aut ſaltem in hoc caſu, ſi vires ſint debiles, cucurbitulæ ſcapulis applicentur cum ſcarificatione, aut hirudines brachiis, quia cum minore corporis commotione ſanguinem detrahunt, & febrilem calorem evocant, ac minuunt.

Hiſtor.

Admonitio prima.

2.

3.

4.

Cucurbita. Hirudanes.

Tertium auxilium eſt purgatio, de qua an conveniat & quando, Hippoc. dixit hoc aphoriſmo, utero gerentes ſunt medicandæ, ſi materia turget, à quarto menſe, & uſque ad ſeptimum, ſed hæ minus, à juniori autem fœtu & ſeniori abſtinere oportet; quam ſententiam malè quidam ad ſanguinis miſſionem transferunt, ac dilatant, cum potius Hippocrat. verbo medicari, pro medicamento purgare, uti conſuevit, ut omnes uno ore interpretes, & Gal. ipſe citato fatetur, neq;, ſi de ſanguinis miſſione intelligeret, excluderet primos menſes. Itaq;, à quarto incluſivè, ad ſeptimum excluſivè, adhiberi purgatio poteſt, neq; id ſemper, ſed ſi materia turget, ubi tria conſideranda; Primum cur mediis menſibus concedat, primis & ultimis non? Ratio eſt, quia mediis validiora ſunt fœtus ligamenta, ideoque vehementiores medicamenti motiones poteſt ſuſtinere; in aliis infirmiora ſunt, & facile diſrumpuntur, in primis, præ humore & mollitie, in ultimis, præ ſiccitate ligamentorum, quæ jam arent, ſicuti pediculi, per quos maturæ ficus ac reliqui fructus arbori alligantur, ac etiam præ gravitate fœtus. Alterum conſiderandum eſt, in medio tempore, non ſine diſtinctione, ſed materia turgente, adhibendum eſſe pharmacum, cujus rei duplex eſt ratio; prima periculi magnitudo, altera materiæ turgentis & commotæ facilitas ad expurgandum, ex quo prodit mitius ſufficere medicamentum, & quod naturæ duntaxat manum porrigat, ut humores, qui ex ſe facilè hinc inde fluunt, educat; qua etiam ratione purgandi ſunt humores in viis ductuum, ſequitur inſuper, minorem ex materiæ turgentis quam fixæ purgatione incorpore ægrotantis fieri commotionem, unde multi

4. aph. 2.

Dub. 3. de purgatione.

Primũ conſiderandũ.

Secundum.

in gravidis periculosiorem ducunt morbum acutum, ex materia quiescente, quam exagitata.

Tertium. Tertium considerandum est, purgans medicamentum in morbo acuto ex materia firmata non convenire: ratio est, quia levia illa, quæ motam educunt materiam, firmatam movere nequeunt; & fortiora nulla conveniunt gestationis tempore, quia magnam commotionem inducunt, oppidoquè agitare apta sunt, & uterum gerentem & fœtum;

Admonitiones. Nunc non solum duabus limitationibus, si turget materia, & mediis mensibus, adhibenda purgatio est, sed aliæ cautelæ adjungendæ: Prima ne amara medicamenta sint, nuda ut rhabarb. & aloës, quia amara fœtum enecant, ideo dulcoranda. Secundò ne laxantia nimis, ut manna, cassia, sirupus rosatus solutivus, epithymus, sena, nam nimis lubricant, & non purgant nisi in magna quantitate, ideo potius adjuncto rhabarbaro conveniunt, aut ipsum rhabarb. cum decocto florum cord. adjunctis semper corticibus citri, & ne ligamentis laxioribus redditis abortus sequatur, si quando his utendū sit, roborantia adjungenda. Tertia cautela erit, ne sint valida, ut elleborus, colochyntis, turpetum, scammonium, quia eorum commotiones fœtus non fert, & materia magis excandescit. Convenit igitur rhabarbarum cum conserva rosar. aut cydoniatum cum eodem paratum, vel diarrodonis rotulæ cum duplo aut triplo rhabarb. myrobalani species omnes, agaricus cum junco odorato, diacatholicon, & confectio hamec sine scammonio & colochyntide, ac similia, vel etiam leves clysteres cum pauco oleo;

Modi purgandi roborando.

1. aut accipe cotonea interaneis purgata, in partes divisa superstite pellicula, & cute summa, coquito donec tabuerint, postea per cribrum extrahito, & cum saccharo concoque, inter coquendum pro singula lib. adde ℥i optimi rhabarb. dosis ℥i aut ℥iß;

2. sequens etiam absque molestia efficacius purgat, cydonium sublatis seminibus reple ʒ i aut ʒ i ß optimi rhabarbari, agarici, vel foliorum senæ justa quantitate, vel alterius medicamenti, quod morbus postulat, deinde partibus unitis charta involvito, ac ligato, in clibano vel furnello coquito, absoluta coctione medicamenta rejiciantur ac cydonium manducetur.

3. Tertiò medicamentum catharcticum vino aut liquore, quem patienti gratum esse cognoveris, per 24. horas macera cum cinnamomo, & aniso, coletur postea, & frusta cotoneorum aut pyra tantisper infunde, quoad liquorem imbibant, quibus sic humidis uti poteris aut resiccatis, idque ter quaterve iteretur, quo plus liquoris fructus hauriant, magisque fiant purgativi. Quarta cautela erit, ut exhibeatur duntaxat medicamentum purgans, dum res in dubio est, nam si morbus ex sua natura lethalis existit, tutius fuerit eas non purgare, ne medici errori mors postea asscribatur. quibus verò certa salutis spes promittitur, ne in majus periculum deducantur, adhibenda purgatio non est, in dubiis solum satius erit anceps experiri auxilium, quam nullum. Quinta cautela erit, ut interim dum purgatio, aut sanguinis missio administratur, puero per ea provideatur, quæ umbilico applicantur, roborandarum virium gratiâ, ut malum cotoneum, vel pomum assum mastice, cinnamomo, & corallis respersum ac pauco vino malvatico vel odorifero; valet etiam frustum carnis semiassum cum prædictis pulveribus, aut panis taleola torrefacta, vino madida, & pulvere macis cinnamomi ac cariophyllorum conspersa, temperatæ fœminę manꝰ oleo dilibuta omphancino, de styrace, balsamo aut diutissimè super umbilicum apposita, vel sacculus plenꝰ angelica, cariophyllis, mastice, corallo, mace, & similibus: aut unguentum comitissæ, vel aliud paratum, ex oleo myrthino, & mastichino, cum pulvere boli armeni & coralli, quod dorso & pubi apponatur, si calor & febris adsit, vel emplastrum ex supradictis pulveribus cum ladano, styrace, & balsamo umbilico admoveatur.

Alvi fluor. Nunc oportunè, qua ratione quidam morbi gravidis familiares curandi sint, quam brevissime adjungam, & quidem in alvi fluore expectata coctione cunctanda purgatio non est; nam pituitosus humor redundans ad uterum demissus, fœtum citius effluere facit vinculis laxatis, biliosus amarore suo ipsum occidit, non secus ac venenum.

Erysipe-

Erysipelas in utero prægnantis curatur, pronuntiato prius ab ortu, & mortis periculo, sanguine sufficienter ex brachio misso; levioribus ac refrigerantib9 clysteriis, inunctionibus dorso & inguinibus adhibitis, refrigerantibus ac discutientibus medicamentis, & aliis c. proprio de uteri erysipelate 2. lib. recensitis. *Erysipelas.*

In magnis febribus, ob vehementiam in lentis obdurationem, fœminæ adeo extenuantur, ut neque parere, neque partus, aut à partu labores, & evacuationes ferre queant, teste Hippocrate, si igitur vehemens sit febris, parca sanguinis missione utendum, ac extinguentibus fervorem; lentam verò contemperantibus serapijs, proba victus ratione, levibus clysteriis, & abstergentibus medicamentis, ut ptisana, mulsa: apomeli, & oxymeli utendum est, inunctionibus præterea jecoris ac lumborum, ex rosaceo & sandalino unguento. *Febris.* *5. aph. 55.*

Pravi humores ante vel post conceptum acervati, à quibus fœminæ male habent, toto gravidationis tempore, ac sœpe abortiunt, optima victus ratione, balneis, sudoribus, ac debita purgatione præcaveri debent. *Pravi humores.*

Scholium.

Trahitur in controversiam, sitne periculosius in gravidis sanguinem mittere, an purgare, & quod purgatio sit securior, apparet ex sententia prima quarti lib. aph. ubi eam admittit medijs mensibus Hippocrates qui de sanguinis missione, absolutè & nullo tempore excepto, dixit, mulieri utero gerenti sanguine misso ex vena, abortit. Est tamen ex altera parte, quod sanguinis missio parum movet, & ea duntaxat ratione infensa est, quod fœtui alimentum detrahit, id quod in primis mensibus parum aut nihil nocere potest: contra verò purgans medicamentum, ut plurimum venenosum est, vel diureticum, ac proinde fœtum enecat, aut menses movendo abortum provocat, ac vehementes excitat motiones corporis, & ventris compressiones, quas fœtus sustinere nequit, sine eo quod ligamenta, per quæ utero alligatur, sicuti fructus arbori per pediculos relaxentur aut disrumpantur, nec solum hac ratione nocet, sed ut motus animi, ira, & metus, quia sanguis & spiritus in quibus uteri vires sitæ sunt, ab utero aliò rapiuntur, ac subinde suis viribus destituitur, suique muneris obliviscitur, hoc est, retentionis fœtus, dum humoris expulsioni intenta est; non enim cogitare oportet fœtum, quasi rem externam solis vinculis utero alligari, sed uterum ipsum viribus suis, quasi manibus quibusdam, fœtum complecti. Cum igitur phlebotomia solum subtractione alimenti noceat, purgatio agitatione, compressione, naturæ distractione, venenositate, & qualitate abortum facere nata, sequitur hanc multò periculosiorem esse. Sunt qui respondent, purgationem plus periculi habere primis mensibus, sanguinis missionem medijs & ultimis, quia in illis tenerior fœtus plus commovetur; in his major ac robustior, plus indiget alimento, ideo ab Hippocrate in ultimis potissimum sanguinis missionem prohiberi. At hi pessimè deducunt, quippe non sequitur ex eo, quod phlebotomia sit periculosa, periculosiorem esse purgatione, quæ tunc etiam periculosissima est, quia vincula, quæ fœtu jam perfecto flaccida sunt ac tenera, sponte sua, ne dum commotione levi abrumpuntur. Valesius respondet, eam esse minus periculosam evacuationem, quæ fit majori præsente necessitate, sed neque is bene, quia potius concludit, eam esse magis necessariam. Quare potius absolutè dicendum, sanguinis missionem semper cum minori periculo exerceri, ob adductas rationes, præsertim si par sit necessitas, quod Gal. in lib. de ratione victus hisce verbis expressit. Sanguinis missio, vel cum minus auxilium est, probari debet, quia est multò tutius, nedum cum par est necessitas utriusq; id ipsum Averroës confirmavit, dicens, phlebotomia, quando adest repletio, qua embrio non indiget, non est mala, sed pharmacum non credo ad bonum pervenire finem, ac subjungit superius allatas rationes.

Dubium primum, sitne periculosius in gravidis sang. mittere, an purgare. *1. aph. 10.* *Motus animi qua ratione abortum provocent.* *Solutio quorundam.* *Vallesii responsio inutilis.* *2. acut. com 11.* *7. collig. 4.*

Evenit hoc loco etiam dubitare, an prægnanti morbo acuto correptæ, liceat, ad abortum provocandum, catharcticum exhibere, quod quidam facere ausi sunt, ducti *Dubium secundum an liceat abortum provocare medicamẽto purgante.*

Hippocratis aphoriſmo, mulierem utero gerentem morbo acuto capi, lethale, quia, ut notat Galenus in commentario, duplex periculum, alterum à febre ipſa interimente fœtum; alterum quod ex longis intervallis cibum exhibentes defectu ipſum deſtruimus fœtum; ſi verò uberiorem cibum exhibeas, febrem augens, mulierem enecas, cum igitur alterum eorum ſit ſervandum, matri proſpiciendum in tempore putant, ne uterque pereat, at cum id fieri nequeat ſine fœtus detrimento, ſatius eſſe, ut is ſtatim projiciatur, qui poſtmodum, ut putant, projiciendus eſt. Verum eorum ſententia nequaquam admittenda, dupliciter enim peccat, primò quia non ſunt facienda mala, ut eveniant bona, & fœtus cura adhibenda eſt, perinde ac viventis hominis, nec noſtrum eſt unum ſalvare diſpendio alterius. Secundò, quia in morbis acutis prægnantium abortus lethalis eſt, nam cum uterq; affectus per ſe ſemper ſit periculoſus, ſi conjungantur, ac malum malo addatur, res in extremum periculum deducetur. Sic Hippoc. mulieri uteri eriſypelate correptæ, pharmacum bibendum dat, ſi modò gravida non ſit. Quod ſi oppoſitum nonnunquam ſucceſſerit, id rectum ex errore judicandum, quod imitari non licet, nec rationi illud tribuendum, ſed robori mulierum, per quod errata medicorum tolerare potuerunt: Conclusio. *Securiuſque ſemper fuit, & fœtus & matris ſummam habere rationem, ſic enim plerumq; factum, ut uterq; ſupervixerit. At ſi fœtum in utero jam eſſe mortuum, certò cognoverimus, medicamento quod illum educat, ac purgatione audacius prævenire oportebit extrahendi fœtus & peccantis humoris gratia, vide quæ de his c. de ſterilitate per collationem ſuperius diſputavimus.*

De prægnantium moderamine atq; cuſtodia.

CAP. XXII.

Definitio. Est uteri geſtatio naturalis quidem, ſed graviſſima affectio, de qua propterea continuata ſeriè meritò hic agendum fuit, eam natura concoctione, ſeu potius maturitate perficit, à quo tamen opere, ſi aliqua occaſione intercipiatur, in mille prolabitur vitia, ideo utero gerentes maximè primiparas, & delicatiores prudenter tractare oportet, ne quid mali illis accidat; nam ſimile quippiam gravidis contingit, ac ijs, quæ grave onus filis tenuiſſimis appenſum geſtant, quod ſi cautè & lentè commoverint, innoxiè ad ſtatutum terminum deducunt, ſin minus conſideratè agitent, facile procidit: aut teneris arborum floribus, qui quavis aura vel pluvia dejiciuntur, quibus conſimilem ac mirè teneram conditionem fœtus in utero ſortitur. *Vitanda.* Idcirco gravida vitet omnia, à quibus commoveri poteſt, ut aërem rudiorem, frigidiores & aſperiores ventos, magnos æſtus, Venerem nimiam, præſertim primis menſibus, & eo maximè ſi ſalax ſit, ne fiat ſuperfœtatio, quæ ſemper periculoſa eſt, ultimis tamen menſibus frequentiori uti poterit, ſed vir ſuis innitatur brachiis, ne ventrem gravet. Vitet inſuper gravida vigiliam nimiam, vehementes motus, & agitationes curru, lectica, vel alio quovis equitationis genere, ſaltum, curſum, tuſſim, zelotypiam, externum amorem, graves ſonitus, clamorem, iram, ſollicitudinem, triſtitiam, tenebras, & metum, præſertim caveat à repentinis terriculamentis, qualia ex incendijs, fulgore, fulminibus, tonitruis, monſtroſiſve hominum aut beſtiarum aſpectibus, aut mariti vel fratrum rixis concitari ſolent, nunciiſve repentinis, gaudium aut merorem concitantibus. Nec acutioribus utatur medicamentis, nec repletione, aut cibi nimia parcimonia, his enim fœtus commotus vehementes motiones in ligamenta infert, & calor ac ſpiritus ab utero ad alias partes avocatur; nec duris ſellis, aut ſolio inſideat, aut grave onus elevet; ſed & lucernarum fumus, ac graveolentia cuncta vitentur, & ingens alicujus vetitæ rei appetitus; hortos ne frequentet gravida, duplici de cauſa, prima ne forte ſedeat ſupra herbam, quæ abortũ provocet.

Secunda ne appetat fructus aut herbas, quæ, si concedantur, noceant; aut si earum desiderio frustretur, fœtus exanimetur; sanguinis etiam affluxio ex naribus, hæmorrhoidibus, aut alio quovis loco prægnantibus, periculum inducit, nec nimis arctè cingatur, nec acutis utatur clysteriis, nec humidiorib⁹ cibis, quia ad abortum parant, neq; acribus, aut depravatæ alicujus qualitatis, neque crassis flatulentis, ac difficilis coctionis, diureticis, aut menses provocantibus, ut fabis, lentibus, cicere, capparibus, cæpis, alliis faseolis, olivis, croco, & vino meraco, carne bubula, anserina, suilla, infumatis, frixis, & salsis, nam salsioribus cibis usæ carentem unguiculis partum edunt. Sitq; potius gravida hilari animo, luctu & curis ne conficiatur, gaudijs mediocribus operam det: bona spe alantur, distrahantur, solentur, eæ præsertim, quæ delicatiores sunt, & facilè expavescunt, sed neq; sine præstantioris, ac dilecti viri patrocinio unquam sint; hæc enim infantem exhilarant, ac fœtus vires omnes excitant, & confirmant.

Adhibenda.

Cibus esto frugalis ac mediocris, copiosi tamen & facilis nutrimenti, ac laudabilis substantiæ, quorum tamen copia semel exhibita per initia sit parca, ne calor ab utero distrahatur, & quia eo tempore sanguis abundat, & fœtus parum consumit; ac si plurima excrementorum copia inventre congeratur, comprimitur uterus, ideo partiri melius est. Optima igitur cibaria parabuntur ex ovis, gallinis, caponib⁹, arietina, vitulina, & avibus variis. Potus sit vinum albū, mediocre, aut dilutum aqua anisi, aut defecata cerevisia; utatur mundis linteis, custodiatur caput & pectus à frigore; poterit tamen solito modo caput lavare, modo à rubificantibus abstineat. Somno utatur longiori: & si alvus compressa fuerit, ob intestini recti angustias ab utero illatas, quod plerumq; ultimis mensibus accidit, edulia adhibeantur, ventri subducendo apta, ut ptisanæ succus, mercurialis, malva, spinachia, lactuca, parata omnia pro more regionis, vel suppositoriis utantur ex melle, sapone veneto, & vitello ovi, atq; hæc toto ferè gestationis tempore.

Cibus.

Lotio capitis.

Hoc servato ordine, ut primo mense non exerceatur, secundo rarò, & lentè; Tertiò expeditius, 4. 5. & 6. audacius, sed moderato exercitio, & per planum, quibus etiam temporibus ordine cibus augeri debet. 7. 8. & usque ad dimidium noni detrahere de exercitio oportet, deinde intendere. Maximè verò circa octavum, qui molestissimus est, vehementem motum interdicere oportet. Nono relaxandi corporis, & meatus dilatandi gratia si quæ emplastra confortantia adhibuerat, dimittat, & paulatim exercitijs utatur, & balneo ex emollientibus; ac post. 15. diem noni mensis oblinatur pudendum muliebre, & venter inferior butyro recenti, vel assungia capi, aut oleo amygd. dulc. ac reliquis infra dicendis, ut facilior pateat exitus fœtui; Johan. Lebon choreas, & diuretica consulit, quæ mihi nō probantur, ne violenter partus fortè ante tempus provocetur; potius igitur deambulatione, & lanificij exercitio, partui proximæ exerceantur; nec alio induantur vestimenti genere, quam levi ac laxo, nec thoracico indumento coarctentur; Scoticas ferunt simplici pallio uti, ac sine obstetrice parere.

Gravidis quæ singulis mensibus gestationis ordine sunt servanda.

Iohannis Lebon lapsus.

Porrò mox à conceptu ea administranda, quæ ventriculum, cor, & uterum roborent, & modicè calefaciant, nam quia uterus ad se calorem trahit, reliquæ partes caloris præsidio orbantur, & pro ventriculo utilis est usus cydoniatæ sine aromate, aut tabellarum aromatici rosar. & diarrod. abb. vel ℞ macis, cariophyllorum, coriandri præparati, cinnamomi an. ʒ ß, sacchari dissoluti in aqua buglossæ q. s fiant rotulæ. Unguatur etiam ventriculus oleo absyntii, masticis, cydoniorum nardino, superspargis pulveribus diarrod. aromatici rosʃ. corticis, thuris ligni aloës, cariophyllorum, menthæ, aut applicetur hoc cerotum ℞ ros. rub. masticis, coriandri præparati, coralli rubei, balaustiarum, bistortæ corticum granat. an. ʒ ij, nucum cupressi ʒ iij, pulveris sanguinis draconis, serici, boli armeni an. ʒ i olei masticis cydoniorum an. parum, cum picis & ladani s. q. fiat cerotum. Aut ℞ olei cydoniorum masticini an. ʒ i, pulveris coralli rubei, myrthi an. ʒ i. ceræ parum, fiat linimentum.

Ventriculi roborantia

Quod si fœtus lentè & ægrè moveatur, umbilico adhibenda, quæ robur illi

Umbilico admovenda.

 præstent,

præstent, ut filtrum sericum gossypio repletum cum bastituris, quo totus venter muniatur, aut sacculus ex serico, syndone cum ambra, mosco, corallo, rosis cariophyllis, semine angelicæ, mastice; aut reliqua quæ superiori c. in tertio auxiliorum genere dicta sunt; quinetiam ore assumatur parum conservæ, quæ recipit succi pomorū dulcium despumati, succi buglossi an. ℥ ij ß, doronici, corticum citri, florum borraginis, ros. rub. been albi, & rubei, coralli, limaturæ eboris an. ʒ i ß spodij, nucis, & galliæ moscatæ, succini, ossis de corde cervi, sand. rub. an. ʒ ii, seminis ocymi, florum myrthi, melissæ, coriandri, cinnamomi, galangæ, zedoariæ, spicæ nardi, ligni aloës, serici minutim scissi an. ʒ i, myrobolanorum ʒ i ß, fragmentorum smaragdi, hyacintorum, sapphirorum, granat: præparat: an ʒ ß. margaritarum præp. ʒ i ß, limaturæ auri, & argenti an. ℈ ii, ambræ g. x. mosci ʒ ß fiat secundum artem confectio cum saccharo, dosis ʒ ii, ac superbibat parum vini destillati cum fœniculo, zinzibere, cinnamomo, & cariophyllis, quæ etiam præsidia cordi utilissima sunt. Aut ex prædictis speciebus, addito pulvere ros. seminis angelicæ, sanguinis draconis, boli armeni cum ladano, & cera emplastrum fiat, vel sequens. ℞ tonsuræ ex panno coccyneo ℥ iiii, zinziberis, galangæ, cinnamomi, cubebarum an. ʒ ii, sanguinis draconis ʒ i masticis ʒ ß. mosci g. vi. mellis aut terebentinæ q. s. fiat emplastrum.

Conserva.

Cordis providentia.

Cordi subinde providendum, præsertim si ejus saltus sentit fœmina, siccis epithematibus ex florib. cord. & pulverib. diambræ, ac diamosci sacculo inclusis, aut inunctione ex oleo naphæ, & Jasminorum; aut serico rubeo madido in vino odorato, aqua ros. naphæ, viol. melissæ, cum prædictis pulveribus: & capiat matutinis temporibus unam vel alteram tabellam electuarij de gemmis, lætitiæ Gal, diamargaritonis, diamosci dulcis, diarrod. abb. triasandali, ex quib. cum syrupo ros. viol. buglossæ, borraginis fiat electuariū, aut cum conserva earundem herbarum fiat conditum, vel parentur morselli ex iisdem, & saccharo dissoluto in aqua borraginis.

Laxantia vias & aperientia.

Balneum.

Linimentū.

Tertiò ubi aliquot jam dies noni mensis gravida ingressa fuerit, adstringentia, tum emplastra, tum confectiones planè dimittat, & balneum ingrediatur ex decocto altheæ, cum radicibus malvæ, meliloti, camomillæ, anethi an. m. j. lavēdulæ m. j ß, seminis lini, fœnugræci, an. ℥ i fiat decoctio in q. s. aquæ, in qua sedeat, quotidiè per semihoram; postea abstergatur, & liniatur hoc linimento. ℞ olei amygdal. dulcium, liliorum alb. an. ℥ i ß, pinguedinis gallinæ ℥ ß, muscilaginis seminis altheæ ʒ ii, olei seminis lini ʒ i misce ungatur ab umbilico usq; ad pubem; tum deinde assumat vitellum ovi, cum pauco cinnamomo loco salis, & superbibat modicum vini albi aut Hippocratici, totoque hoc tempore utendum jusculis pinguibus, & humidioribus cibis. Atq; hoc quidem vivendi ordine præscripto, plerasq; vidi, quæ cum antea difficulter, & summo cum dolore parerent, nullo postea negotio & brevissimè pepererunt. At si nonum videatur transcendere mensem, nec partus sequatur, non solum laxantibus utendū, sed ijs etiam, quæ nonnihil moveant, ideo fiant incessiones ex decocto malvæ, adianthi, parietariæ, arthemisiæ, foliorum lini, altheæ, lavendulæ, lauri an ʒ iii, postea abstergatur, & inungatur sequenti linimento. ℞ olei de semine lini ℥ ii ß amygd. dulcium ℥ i. medullæ cruris vituli, pinguedinis gallinæ an ℥ ß muscilaginis ficuum, aqua arthemisiæ extractæ, butyri recentis an. ℥ i fiat linimentū, quo perfundantur renes, lumbi, ab umbilico usq; ad pubem; tegatur postea pānis calidis, & quiescat, sorbeatq; jusculum gallinæ cum ovi luteo, cinnamomo, & croco; aut ℞ cinnamomi electi, ʒ i ß, peucedani ʒ i fiat pulvis, capiat ℈ j cū jusculo gallinæ, aut vino, vel unam ex rotulis, quæ recipiunt cinnamomi electi ʒ i ß, corticis cassiæ fistulæ ℈ iiii. cōservæ capil. ven. ʒ ii, sacchari albi in aqua sabinæ aut arthemisiæ dissoluti q. s. fiāt tabellæ, singulæ pōderantes ʒ i q si magis arriserit opiata, sic cōcinnetur, myrrhæ, castorei an ʒ i ß, styracis, calaminthæ ʒ i, cinnamom. elect. ℈ iiii, sabinæ ʒ i. cum melle fiat electuarium, dosis ʒ ii, cum tardat partus, aut difficulter procedit, & superbibat haustum vini Hippocratici.

Si transcēdat nonum mensem.

Pulvis.

Rotula.

Opiata.

Rode.

De morbis Mulierum.

LIBER QAVRTVS.

De puerperarum, & nutricum affectionibus,

SECTIO PRIMA,

De morbis puerperis peculiaribus.

De partu naturali, & ut regendæ parturientes ac puerperæ.

CAP. I.

PARtus est fœtus in lucem editio, naturalis verò partus, est consummati perfectique fœtus justo tempore, & figura, in lucem emissio. *Definitio.* Quanquam autem inter morbos; quibus hoc opus dicavimus, partus non connumeretur, sed actio potius sit naturalis, per quam instar crisis, natura se exonerat, fuit tamen de eo hic agendum, ut servetur series affectionum, quæ fœminis contingunt, & de quibus medici passim consuluntur; ideo autem brevior nunc ero, quia c. 7. & 8. lib. quarti de natura mul. ea de re prolixius jam scripsi. Ex quo loco constat ad naturalem partum quinq; requiri conditiones. *Naturalis partus conditiones quinque.* Prima est, ut fiat perfecto jam fœtu; Secunda ut debito tempore; Tertia ut debita figura, Quarta ut levibus symptomatibus; quinta ut evacuationibus debitis. Perfectus est fœtus, cum habita ratione temporis formationis, videlicet 45. dierum spacio duplicato, motus accidit, ac triplicato tempore motus perficitur, & integritatem recipit: debito tempore fit, si à primo die mensis noni ad decimum usq; decimi contingat: debita quidem figura, si in caput procedat, brachiis subsequentibus super coxas extentis: debitis verò symptomatibus, si citra fœtus vel matris periculum moderatis doloribus, ac debito durantibus tempore in lucem veniat; fit tandem moderatis expurgationibus, si neq; secundinæ, neq; lochia detineantur, aut immoderatè fluant.

Naturalis partus causæ ex utero sunt, aut ex fœtu, ex utero quidem, quia circa id tempus, mole pondereve gravatus vi sua expultrice ad propellendum fœtum insurgit: fœtus verò, quia ob loci angustiam, & alimenti defectum exitum affectans, validè sese agitat, calcitrat, & membranas disrumpit, ac matura jam flaccidaq; acetabula: sicq; vinculis exolutus, foras prodit, unde ex parte fœtus tres sunt causæ, necessitas refrigerij, inopia alimenti, & loci angustia, ob quam tantum os uteri aperitur, quantum sufficit fœtui facilem præbere exitum; hanc tamen actionem, & quare ipse fœtus in figura decenti collo uteri appropinquet, abditam, & creatori soli notam habere causam, medici concedant necesse est. *Causa.*

Porrò instantis partꝰ signa sunt, dolor acrior sub umbilico, & ad inguina: indeq; se ad lumborũ vertebras reflectẽs, ipsius uteri ad inferiores partes descensus, & quod genitalia cũ dolore tument, & febrilis quidã, veluti horror corpꝰ invadit, *Signa instantis partus.*

vadit, ex naturæ ad excretionem accinctæ conatu; facies rubet, superiores partes gracilescunt, & loca supra pectinem extenduntur, immissoque digito ad magnitudinem ovi, in orificio uteri invenitur, & os uteri rectum apparet, sicuti in conceptu, ut Galenus asserit, *14. de usu part. 8.* urinæ nascitur desiderium, frequens humor effertur, primò lentus, postmodum plurimus, ac demum sanguis, isque aquosus, si fœmina nascitura est, purus, si masculus.

Prognostica

Gravida, si torminibus vexetur, ocyssimè parit, si lumbi doloribus, difficulter; quicunque fœtus in 70. diebus movetur, is triplicato numero absolvitur, fitque septimestris, qui in nonaginta, triplicato etiam perficitur, & is nonimestris est. Si fœtus capite velato, veluti agnina membrana (quod fieri solet) prodeat, infantis, & matris roboris, indicium est, nec restitisse inviæ, & genitalium angustiis.

Vt regenda parturiens.

Tria potissimum in parturientis gubernatione administranda, nonnulla ante partum; alia in partu; quædam etiam post partum. Igitur ante partum eligenda obstetrix prudens, muliebrium affectionum docta, & obstetricandi exercitatione perita, nam hæc ars viros dedecet. *Documenta ad obstetrices.* Obstetrix itaque pro primo documento curet, ne instante partu alimentorum copia gravetur mulier, *1.* quod pleræque faciunt, ex quo tamen distrahitur calor pro conficiendis alimentis, ac dum retentioni alimentorum vacat, viriliter expellere nequit. *2.* Secundum documentum erit, ne obstetrix difficilè parientium uterum longo tempore dilaniet, sed leviter & placidè dulci oleo perfundendo contrectet. *3.* Pro tertio documento caveat diligentissimè, ne fœtam mulierem ante in partus labores conjiciat, quam imminentis partus commemorata signa apparuerint, præcipuæque uteri osculum rectum, ac hians prominuerit, ac prædictarum humiditatum effluxus conspiciatur. *Situs* Tunc verò convenienti ac debita figura sic collocetur, ut nec penitus jaceat, nec sedeat, sed erecto, & nonnihil sublimi dorso, quo liberior sit respiratio, & inniti validius possit, curvatis ac divaricatis à se invicem cruribus, calcibus ad nates nonnihil reductis, elatis præterea aliquantulum natibus, sic ad lecti latus transversum adnitatur. Sunt quæ stantes pariunt, manibus duntaxat nixæ, ad lecti spondam, aut sellam; aliæ ad focum, Gallicæ præsertim, & Germanæ mulieres, quæ in hunc usum sedilia quædam habent destinata, ab humo non altè distantia, ac ita in lunæ similitudinem excavata, ut facilè illuc infans, & reliqua, quæ debent, transmittantur, ac reclinantem fœminam tergo accipiant, quorum formam Eucharius Rodion accuratè delineavit.

In parturiendi tempore quid agendum.

Secundò cum partus jam instat, & toto parturitionis tempore aër sit temperatus, aut calidiusculus, nisi ætas vigeat, tunc enim ex nimio calore defatigatur mulier, ac vires deficiunt, idcirco aërem difflare sæpè convenit, & fenestras aperire, quo facto dilectissima soror mea, quæ in maximo partus labore jam diu versabatur, resumptis viribus fœliciter peperit, idque postea pluribus contigisse scio, sunt quæ fœmori alligant lapidem ætiten, & cavent ne in conclavi pyra sint, quia vulvam dilatari prohibent; Porrò debent jam dicta sedilia à tergo pannis expleri, *Alia documenta ad obstetrices.* ipsa verò obstetrix ante prægnantem sedeat sella humiliori, ut ex superioribus partibus infantem possit adducere, & interea, quantum & quatenus se moveat fœtus, observet; parientem obstetrix doceat, atque confirmet, nec cibo ac potu solum recreet, sed etiam verbis consoletur cum bona spe fœlicis ac masculi partus, eo enim mulieres ferè gaudent, deinde membra parturientis, & orificium matricis ac totum ventrem, & inguina manibus perunctis oleo amygdal. dulc: & liliorum alb. regat, & quam commodissimè gubernet. Ne verò pariens præ verecundia se concludat, obstetrix faciem aversam habeat, ac digito sinistro eodem oleo peruncto, orificium matricis sensim aperiat, & linteum molle, ac tenue manibus gestet, ut partes tractãdo, an sanguis fluat, conspicere possit, aut exeuntem infantem molliter suscipere.

Documenta ad parturientem.

Ad hæc parturienti cuncta ligamina auferantur, & cum dolor occurrerit,

rit, ipsa quantum potest spiritum cohibeat, clauso ore & naribus, nec quicquam clamet, matrice autem se aperiente conetur, cum se concludit, conari abstineat, ne frustra lassetur, & fervor, ac sanguinis fluxio emergat, vel motu uterus, & fœtus invertantur, quod accidisse visum jam est. A lateribus etiam ministræ peritæ, & quæ sæpius pepererunt, aut ipse fœminæ maritus, sine quassatione, manibus apertis deorsum deducat fœtum, supra umbilicum manibus molliter comprimendo, & urgendo, ut fœtus ad inferiora depellatur, quod si vires deficiant odoribus, vino, & carnibus assis muniatur; si alvus sit suppressa, solis suppositorijs leniter ducatur. *Ad assistentes.*

Tertiò cum infans exire cœperit, manibus, lino tenui, ac molli moderatè calefacto, & extenso, eum suscipiat obstetrix, observetque ne subitò simul cadat, ne quassetur caput, aut alia pars lædatur, & ut unà secundinæ exeant, provideat diligenter, quæ si restiterint, aut alicui parti convolutæ adhæserint, manum sinistram calido oleo illitam in fundum uteri immittat, ac secundam extrahat. Si verò sint fundo connexæ, leniter & placidè primo in obliquum deducantur huc, ac illuc circumagendo, deinde paulatim validius attrahantur, tuncque relicta obstetrici infantis cura, reliquæ fœminæ puerperæ rationem habeant, ac primum quidem in lecto componatur, cubiculo obscuro, cruribus modicè patentibus ne quid foras effluere promptum impediatur; ne autem nimio madore, & corrosione humorum fluentium lædatur, spongia prius, deinde mundis linteis loca extergantur, ac pannis calefactis contegantur, sæpiusculeque mutentur, ne fœtorem contrahant, tunc deinde oleo cumini, modico vini admixto, venter & pecten perfundatur. Lusitanæ fœminæ puerperas ilico à partu supra umbilicum fascia, latitudine ferè duorum palmorum obligant, ut major fiat lochiorum compressio ad inferiora, præpediaturque ingressus frigidi aëris, qui inprimis nocere solet, nam vacuus tum temporis uterus ventositatibus repletur, quæ distentionem tumoresque pariunt, unde postea uteri suffucatio gignitur, dolores ventris, febres, & pleraque mala: Septentrionales ligaturam negligunt, ut liberiores ad fluxum partes sint. *Lusitanarum mos.* *Septentrionaliũ mos.*

His jam peractis fœmina cibis reficiatur, primò quidem liquidioribus ac tenuissimis, ut verò vires recreentur, ilicò exhiberi potest purum Hippocraticum, sed modicum, deinde succus amygdalarum dulcium saccharatus, aut vitelli ovorum cum vino rhenano, sacchar', cinnamomo, (*chaudeau*) Gallicæ vocant, si autem vinum sit Hispanum, aqua diluatur; Lusitanæ ex panis taleolis, cum ovis, cinnamomo, & melle vel saccharo suas concinnant, (*fatias*) quas etiam reliquas consanguineas, & assistentes gustare consuetudo est, quemadmodum in quibusdam Germaniæ locis vini mensuras aliquot ea ipsa hora insumere; vel etiam exhibeantur puerperæ consumpta, & juscula gallinæ vel caponis, cum ciceribus & croco parata. Potus esto aqua cocta cum cinnamomo, adiantho, & corticibus citri, quæ etiam in cerevisia concoqui possunt. Germanæ cerevisia calida leviter cocta cum pane & saccharo utuntur, quo quidem cibo nullus alius majorem præstat copiam lactis, Belgæ vinum exhibent; sed si tormina adsint, aut lactis copia molestet, vitandum. Biduo à carne abstineat puerpera, & ijs quæ diximus sit contenta. Quippe, ut Hippocrati, & Galeno placuit, à conferta evacuatione, ad plenum victum non est properandum, postmodum de gallina, aut capone uberius accipiat. Molestum semper fuit tolerare fœminas, quibus enixam moderari curæ est, ni enim epulis, & vino liberalius indulgeant, nihil boni præstare existimant, habent etiam nescio, quas leges, & statuta, misserculis vehementer noxia, ipsis verò sacra, quibus neglectis prudens medicus, ea providere jubeat, quæ necessaria fore judicaverit. Si partus laboriosus fuit, oleo amygd. dulc. ilia & venter foveantur. Si cruciatus & labores à partu suboriantur, (q etiã in naturali partu contingit) obstetrix manũ immittat in loca muliebria, sic interdũ concreti sanguinis copia, interdum carnea *Cibus primis diebus.* *Potus.* *2. accut. 13.* *Adverte.*

quæ-

quædam maſſa eijcitur, ibi detenta, ob facultatem expultricem laſſatam ac proſtratam, laborum priorum diuturnitate, qua tamen ejecta levatur puerpera; ſunt etiam, quæ ad levandos dolores ſecundas adhuc calidas umbilico applicant, aliæ circa renes & ventrem, pellem arietinam è vivo animali recenter extractam, involvunt. Si maſculum peperit 30. diebus lecto ſe contineat, ſi fœmellam 40. quanquam hæc regula non ita exactè ſervanda eſt, tamen toto hoc tempore à viro abſtineat: tametſi autem Hippocrates hoſce fere expurgandorum lochiorum terminos poſuerit, tamen robuſtæ mulieres, & quæ valde exercentur, ſæpè ad octiduum duntaxat, ſalubriter purgantur, & ſi quæ lochia poſtea habeant, non continuò fluunt, ſed per intervalla ſingulis videlicet quatuor diebus, aut circiter. Si poſthæc omnia ex ratione contigerint, naturæ & obſtetrici totum partus negotium committendum, quo pacto verò puellus recenter natus ſit tractandus, infra proprio c. dicendum eſt.

Dolorum ſedatio.

1. de morb. mul. 89.

De fœtu mortuo.

CAP. II.

DEmortuum fœtum protinus cognoſcere expedit, ne corrupto, matri quoque immedicabile accidat damnum, quanquam ſint, qui ſcribant ad vigeſimum jam annum geſtatum vidiſſe. Moritur in utero ob alimenti defectum, vel ob malitiam, vel quia pletoria ſuffocatur, aut ſolutis acetabulis alimento defraudatur, ſolvuntur verò ictu, ſaltu, tuſſi, ſternutamento, animi pathematibus, vel laxantur nimio mucore; corrumpitur etiam fœtus exhibito medicamento, quod menſes provocet, aut ex potu amarorum, vel ex morbo acuto, æſtuoſo, & magno, ac demum ex partus dificultate.

Cauſa.

Cordus in 1. de morb. mul. 6.

Cognoſces fœtum in utero mortuum eſſe, ſi admota manu amplius moveri non percipitur, ſed decumbente fœmina in latus, in id devolvitur etiam infans, veluti immobile quoddam ſaxum; ſed & mortuus jam ponderoſior eſt matri, quia facultatibus, quibus antea regebatur, non ſuſtinetur, & ſpiritus, quibus orbatur, addunt corpori levitatem; ad hæc mortuo fœtu extenuantur mammæ, dextra quidem ſi mas, ſiniſtra ſi fœmina corrumpatur, dolores fiunt circa umbilicum ac lumbos, quia vivæ partes mortuum fœtum, ut ſibi maximè diſſimilem, rejiciunt, quo fit, ut inferiores partes comprimantur, & ſtrãguria ac teneſmus accidat; tactu frigida genitalia ſentiuntur, ob extinctum fœtus calorem, quo antea duplicabatur: fœtida, aquoſa, deinde etiam ſubrubea quædam ab utero manant, ipſius etiam fœminæ oculi concidunt, palpebræ inflantur, ipſa languet, ſegnis fit ac molleſcit, color ejus in fuſcum mutatur, viſus adeſt tenebroſitas, anorexia; aures, labia, nariumque extremitates pallent, ac frigent, facies rubet, & tumeſcit; crebris animi deliquijs, convulſionibus & horripilationibus corripitur; ſitis vexat, turbulenta inſomnia, dentium fremitus; quæ omnia ex elatis ſurſum ad cor & cerebrum à cadavere vaporibus fiunt, & ſub ſecundum aut tertium à mortuo fœtu diem contingũt. Verum ſi fœminæ anhelitus fœteat, indicium eſt, jam quoque cœpiſſe putrefieri, tandemque omnia accidunt, quæ ex relictis ſecundinis. Periculoſum valde malum eſt, præſertim ſi octavo menſe contingat, ideo diligenter curandum, ut quamocyſſimè emortuus fœtus expellatur. Quod ſi ante excluſum fœtum ſecundina excluditur, mortuus in utero fœtus eſt, quia cum fœtus in utero non niſi per umbilicalem arteriam ſpiret, & per venam umbilicalem nutriatur, eadem excluſa nullus ſpiritus, nullumve nutrimentum ad ipſum commeare poteſt; Porrò, quæ lethargico ſopore premuntur, reſolutæ ſunt, ac difficulter revocari poſſunt, lethaliter afficiuntur, & quæ ad maximas exclamationes revocatæ, debiliter reſpondentes, rurſus in ſoporem deferuntur, quæve

Signa.

Hipp. 5. aph. 38.

Putridi fœtus ſigna. Prognoſtica

quæve per convulsiones contrahuntur, aut nervis tremulæ fiunt, & quibus pulsus oppidò tumidus, verum obscurus, ac debilis depræhenditur, & languidæ sunt, ac membra ægrè attollunt, quæ autem nil tale patiuntur, servari posse, expulso fœtu, spes est.

Curatio. Emollientia. Curatur quinque remediorum generibus, primò ijs, quæ uterum dilatent, in quem usum facit balneum ex emollientibus, ac inunctio ex oleo liliorum, camomillæ, amygdalarum dulcium; aut ℞ succi marrubij, & apij an. ℥ii. coletur, & adde olei rosſ. ℥ viii, adipis anserini ℥iii, cujus tepidi medietas in sinum muliebrem infundatur; ac si fœtus jam intumuerit adde resinæ ʒ ii. Paratur etiam fotus ex diptamo, betonica, ac thymo Cretensi; & pessus ex galbano & oleo irino, vel cedrino, vel ex parietaria cum vino trita; aut cataplasma fit ex calamo odorato, cucumere sylvestri, & adipe anserino; aut croci triti ʒ i adipe anserino excipiatur, & in uterum indito; vel ℞ pulveris conizæ, menthæ siccæ an ʒ i. mellis, & resinæ q. s. fiat; plures sunt, qui nullo alio remedio promptius fœtum expellunt, quam clystere per sedem indito, ex rebus emollientibus parato, cum multo oleo. Sed & per os assumitur ʒi pulveris iridis florentinæ, cum jure pingui.

Proritantia. Secundò ijs, quæ vires habent proritandi, & excitandi facultatem expultricem, quam calcitratione sua mortuus fœtus non excitat, sumantur itaque per os ea omnia, quæ menses provocare valent, ac molam educere, de quibus propriis capitibus, peculiariter tamen sternutamentum errinis provocetur, ac exhibeatur ʒi hæmagogi Nicolai, aut theriacæ optimæ cum vino, vel aqua arthemisiæ: vel ℞ sabinæ, aristolochiæ, trochiscorum de myrrha, castorei an. ʒ ii, cinnamomi ʒi, croci ʒ ß. fiat pulvis, dosis ʒ i cum aqua sabinæ vel cinnamomi, aut cum aqua ex decocto dactylorum; aut ℞ theriacæ, diatessaron ʒ i. aquæ ruthæ, fœnugræci an. ℥ i i i, ficus aridæ num. iiii, origani ʒ i i, coquantur ad tertias colaturæ sumat ℥ i i: aut Aristolochiæ, gentianæ, baccarum lauri an. ℥ i. costi, casiæ, myrrhæ an. ℥ ß, cicerum rub. p. i i j. coquantur in s. q. aquæ ad lib. 1. ß, & addito croci ʒ. ß, fiat potio; aut detur cinnamomi, & rubeæ an. ʒ ß, cum ℥ ii aquæ sabinæ. *Pulvis optimus.* Quibus non proficientibus purgantia medicamenta exhibeantur, & altero à purgatione die capiat hoc remedium. ℞ spicænardi, cinnamomi, ruthæ an. ʒ i, myrrhæ ʒ ß, croci ℈ i misce, fiat pulvis, sumat ʒ i cum decocto sabinæ, vel rubeæ; aut ℞ pulveris sabinæ, assari, rubeæ, myrrhæ an ʒ ß, detur ʒ i. cum eodem decocto. *Pulveres alij.* Interea tamen exterius applicentur olea, unguenta, pessaria, & reliqua quæ menses provocare suo loco diximus.

Fœtum corrumpentia. Tertiò si adhuc fœtus hæreat, utendum ijs, quæ ipsum corrumpere valeant, ut per partes expellatur, in quem usum, ℞ aluminis scissilis ʒ i, myrrhæ ʒi ß, ellebori nigri ʒ ß. trita cum vino in uterum immittantur; aut ℞ ellebori nigri staphisagriæ, aristolochiæ rotundæ, colochyntidis, ammoniaci an. ʒ i, fellis taurini ʒ ij; ammoniacum in melle aut vino dissolvatur, reliqua terantur, ac mixtis cunctis fiat pessus; aut ℞ galbani, laseris sive bezoini an. ʒ i, olei irini q. s fiat unguentum, quo pessus intingatur; *A proprietate fœtum expellentia.* sunt etiam quædam, quæ à proprietate fœtum expellere dicuntur, ut suffumigium ex ungula asini, per infundibilum instrumentum, quo suffitur uterus, cujus formam Paræus descripsit, *Lib. de hominis generatione.* aut suffitus ex piscibus salitis, aut evaporatio ex decocto foliorum citri, aut fel ovis suffitum, aut sequens emplastrum. ℞ ciclaminis, arthemisiæ, elaterij an. ʒ v. absynthij, granorum gnidij an. ʒ. x. nitri ʒ v i i i, radicis cucumeris sylvestris ʒ i. opoponacis ʒ. x. lupinorum amarorum, radicis chelidoniæ, seminis violæ albæ an. ʒ v i. olei cyprini q. s. ad emplastri formam; idem præstat collyrium ex opoponace, & alijs corticibus, aut pili mulieris suffiti, aut folia cupressi ventri imposita, aut ℞ succi cucumeris asinini, mellis an. ℥i cum lana succida, fiat pessus.

Quar-

Opus manuale.

Quartò reliquis non proficientibus, ad opus chirurgicum deveniendum, quod tamen incipiendum non est, si certò perituram fœminam intellexeris, ne audaciæ, & errori nostro periculum imputetur: at, si ex prægressis indicijs salvam fore spes sit, opus sic commodè aggredietur. Mulier transverso lecto sic collocabitur, ut nec planè supina sit, nec omninò insidens & erecta, natibus subjecto pulvinari solito elatioribus, cruribus elevatis, ac divaricatis, teneatur utrinque à robustis, & peritis mulieribus, vel certè calces ejus ad nates fascijs à cervice decussatim deductis revinciantur, tunc duæ aut tres buccellæ panis vino imbutæ offerantur ad arcendum animi deliquium, deinde delibuto ore matricis oleis humidis, cum muscilaginibus altheæ, fœnugræci, ac seminis lini, chirurgus vel obstetrix unguibus resectis, & annulis, si qui digitis inseruntur, extractis, totam manum oleo sesamino, aut liliorum perunctam, leniter ac sensim in matricem inferat; pertentabitque infantis situm, qui si in caput pronus se ad uteri ostium offerat, unco instrumento, cavitatibus oculorum aut ori, cruribus, vel sub mento affixo, aut occipiti attrahendus. Verum si caput mollissimum naturâ sit grande, aut ex putredine tumefactum, vel hydrocæphalica affectione, forfice ad id parata, ab Albucasi descripta, cui dentes serræ insunt, confringendum, ac reliquæ corporis partes, si majores sint, quam ut commodè educi possint. Idem exequendum fœtu hydropico existente, aut si magna sit thoracis moles. Quod si quando in utero caput duntaxat remanserit, alio instrumento, quod pes griphy dicitur, ad molam extrahédam in vento comprehendatur. Verú si alterutrum pedem foras ꝓferat, latiuscula instita, supra calcem nódo laxo injecta, in uterum pedem restituat, institæ parte uni astantium tantisper tradita, moxque vestigatum alterum pedem ab utero proferat, similiterque vinciat, tunc ambobus junctis sensim, & blande ab utero fœtum extrahat, ut sit attractio æqualis alias mater plurimum læderetur, ideo autem prior pes in uterum retrudendus, ne si in uteri ostio stet, manui chirurgi ad alterum investigandum officiat. Quod si manus protensa fuerit ab humero resecetur, sicut humeri articulus exeratur, idemque faciendum, si ambæ manus se prodant, tunc chirurgi aut obstetricis conatus juvabunt ministræ, comprimendo matris abdomen, mater verò cohibito anhelitu, & ore, naribusque occlusis, magna vi ad excretionem juvandam, quod, ut commodius præstare possit, & ne in opere deficiat, facies vino assiduè respergatur, & panis vino intinctus offeratur. Extractus infans, ac penitus unco instrumento evulsus, adhuc tamen umbilico alligatus, uni astantium tradatur, quæ eum apertis manibus sustineat, chirurgus sinistra leviter umbilicum trahat, ita ut minimè abrumpatur, dextra eum sequatur, usque ad secundas, sic venulas membranasque omnes ab utero educet. At si secundæ subsequi recusant, filo diligenter umbilicus vinciatur, & fœmori deligetur, quoad tandem secunda egrediatur, nihilque in utero relictum comperiatur; ac tum demum fœmina lecto componatur; quod si clunibus vulvæ immineat fœtus, eadem erit operatio, quæ in partu laborioso, de quo infra. Si tamen uteri osculum ob inflammationem fuerit conclusum, nil violenter agendum, sed infusionibus, irrigationibus, incessionibusque pinguioribus largiter utendum, & cataplasmatis, quoad sedata inflammatione, & locis dilatatis, fœtus, ut dictum est, educatur.

Si inflammatio adsit

Restaurantia.

Frigus puerperam lædit.

Quintò composita jam in lecto muliere, ijs utendum, quæ prostratas ex laborioso opere vires reficiant, & locos laceratos, ac dolentes foveant, ac roborent, frigus inprimis præcaventes, quo puerperæ (cui præsertim fœtus vi extractus est) oppido læduntur; quippe dum frigescit, uterus distenditur ac intumescit, histerica superveniunt symptomata, suffocatio, tormina, febres ac pleraque alia mala; crura igitur sic componantur, ut partes distractæ conveniant, constricto à parte superiori hypogastrio, fascia mediocriter lata, ut conclusum sanguinem exprimat, nec quicquam supervacuum in utero relinquatur; tunc alimenta sorbilia offerantur, ut juscula capi aut gallinæ cum ovis,

&

& croco, aut ova lombardica, quæ ex vitellis parantur, cum vino, ſaccharo & cinnamomo, aut panis buccellæ, cum vino malvatico; & nonnunquam etiam ſpecies diamargaritonis, ac electuarij de gemmis cum vino, & aqua bugloſſæ, Germanæ fœminæ communiter utuntur cereviſia cum ſaccharo, butyro, & pane, qui cibus noſtris panatellis reſpondet. Sed ut dolor mitigetur, de- *Localia.* cocto malvæ, & fœnugræci partes eluantur, & oleo calido perfundantur, eodemque lumbi, ac pubes, vel extracta ſecundina, vel recenter jugulati vervecis pellis calida uteri regioni apponatur, ac lumbis, ſicque obſerato *Pellis arietina.* conopœo feneſtris ac januis quieti ſe tradat, poſt horas quinque aut ſex pellis, aut ſecundina eximatur, & tota ventris regio, & hypogaſtrium ſequenti unguento liniatur, ℞ Spermatis ceti ʒ ii, olei amygdalarum dulcium, hypericonis an. ℥ ß olei myrthillorum ſepi hircini an. ℥ i ceræ novæ q. ſ. fiat unguentum, quo liniatur bis in die, vel umbilico apponatur emplaſtrum de galbano, cum granis aliquot zibeti & moſci, cujus tamen odor ad nares non perveniat; aut ſequens tela cerata toti ventri adhibeatur: ℞ ceræ novæ ℥ iiii, ſpermatis ceti ℥ i ß. liquefiant ſimul & auferantur ab igne, in quo immerge telam cannabinam ad ventris magnitudinem; quæ eadem remedia prohibent, ne corrugetur externa ventris regio. Verum ſi educto infante *Vrina & fæcis fluxus involuntarius.* urina, aut alvi fex, quod frequenter accidit, involuntariè fluant, curatur ut paralyſis earundem partium, ſic abſoluta purgatione fœmina ſedeat in oleo ex decocto foliorum lauri, betonicæ, ſalviæ, libanotidis, origani, pulegij, florum camomillæ, roriſmarini, ſtæchados; moxque inungatur oleo lumbricorum, liliaceo, vulpino, in quo etiam coquatur catellus, quoad oſſa à carne diſſolvantur, & tunc facta colatura & expreſſione, adde ſtyracis, calaminthæ, bezoini, opoponacis, thuris, maſticis an. ʒ i. aqua vitæ modicum, adipis anſerini, ceræ an. q. ſ. fiat unguentum.

Quod ſi extractionis violentiâ, genitalia matris ſint laniata, ita ut ani & *Laniata genitalia.* vulvæ foramina in unum coïerint, vult Mercatus, ſutura ſarciendum quidquid perinæi laniatum eſt, vulnusque exactè tractandum, ſed quia cicatrix obducta partes in partu poſtea dilatari impedit, ita ut nunquam fœmina pariat, quantùvis parturiat, niſi partes denuò novacula ſejungantur, ideo potius fovendas eas partes, ſic conſulo, lavacris adſtringentibus, ut ſingula labia vulneris ſeorſim occalleant, plures enim vidi, quibus ea foramina coierant, & nihilominus bene habebant ac nullo inde incommodo acquiſito, feliciter pariebant.

At ſi poſt eductum infantem, aut hæmorrhogia ſequatur, aut locorum *Emorrhogia & exulceratio.* exulceratio, aut tormina in ventre fiant, aut rugoſus, vel tumidus venter evadat, curabis ea ſymptomata, ut propriis cap. infra dicendum eſt.

De partu Cæſareo.

CAP. III.

CÆſareus partus eſt ſcita ac dextra vivi aut mortui infantis extractio, ex u- *Definitio.* tero matris, quæ fœtum aliter excludere non poteſt, idque citra vitæ diſcrimen amborum, aut alterius, ſervata etiam concipiendi facultate; hac arte Romanorum Primus Scipio Africanus ex matris utero ſectus, Cæſaris nomine fuit inſignitus, ſed nece matris. Tunc autem Cæſarea ſectio cenſetur neceſſaria, quando & mater & fœtus ita ſunt debiles, ut aliter ſalvari nequeant. Duplex verò hujus ſectionis uſus, unus, ut vivus extrahatur fœtus; alter ut mater in vivis conſervetur, licet dubia res ſit, quia melior eſt ſpes in ancipiti, quam certa deſperatio, ubi præſertim de hominum conſœderatione periclitatur ob conjugium diſſolutum, aut de generis extin-

ctione, ad quod pertinet vel nomen familiæ, vel dignitas aliqua, vel hæreditas ingens, aut principatus. Hac ratione in Hispaniæ annalibus Regem Navarræ Sanctium servatum legimus, hunc enim matre à Saracenis inter venandum trucidata, per vulnus in ventre acceptum exertam manum ostentantem, superveniens nobilis Gevarra extraxit, ac clanculum enutrivit, eumque postea de principis electione disceptantibus proceribus obtrusit, controversiasque sedavit, à quo mirifico latrocinio nobilis latronum familia in Hispania nomen accepit.

Historia.

Causa. *Ex parte infantis.*

Porrò causæ, propter quas sectio hæc administrari debet, sunt, si infans nimis crassus fuerit; aut gemini vel plures unà exitum affectent: Si mola carnea, aut monstrum sit conjunctum: Si non convenienti situ prodeat, ita, ut nec sui ipsius, nec aliorum ope in meliorem reduci queat; vel quia mortuus jam nec calcitrat, nec sibiipsi auxilio esse possit: vel quia ex morbo adeò intumuerit, ut ipsi per locum consuetum exitus denegetur, tametsi hoc casu forcipe potius conterendus, ut ore uteri per partes exeat, sicuti superiori capite dictum est.

Ex parte matris.

Ex parte matris causæ sunt, si fortè viæ angustiores extiterint, vel quia meatus natura strictior, idque ob ætatem, propterea quod nimis juvenis nupsit, vel quia senio jam confectæ uterus exaruit; aut quia ex cicatrice, vel callo obducto angustior factus, claususve sit, ut in atretis, de quibus dixit Avicenna, quibus uteri conclusi sunt, non concipiunt, aut si concipiant, in partu moriuntur, unde patet posse hac arte salvari, quæ ab antiquis pro deploratis fuerunt habitæ. Accedunt enarratis causis plerique tumores in utero, aut ejus osculo suborti, de quibus 2. libro copiosè dictum est, qui si eas vias ita coarctarint, ut fœmina parere nequaquam possit, non propterea partus, cujus tempus est præfinitum, differri tamdiu debet, donec tumores suppurentur, aut curentur, præsertim si lentè procedant. His de causis etsi periculo plenam, utilem tamen esse hanc sectionem, ac feliciter administrari quam plurimis experimentis comprobatum est, quæ apud Rosetum legere haud pigeat.

Signa.

Indicia pleraque omnia, quibus deprehenditur, hanc sectionem esse necessariam, ex sensibus desumuntur, præsertim si gemini sint, aut plures, aut si situ non naturali prodeant; at si crassus aut tumidus, ex ventris mole; si verò mortuus fuerit, signa petenda ex capite præcedente, sicuti & tumorum signa ex lib. 2. Et angustiæ viarum ex 1. c. lib. 1. hujus operis; fœtus imbecillitatem, ex debili & remisso motu, matris verò langvor, ex pulsu imbecillo, & impotentia ad motũ ac reliquas actiones obeundas, deprehenditur.

Curatio seu administratio partus Cæsarei.

Ad curationem igitur accedentes prius considerandum, an possit faciliori alio modo fœtus extrahi per medicamenta, superiori c. descripta. Considerandum etiam an signa adsint lethalia, quo in casu opus non aggrediatur, ne si mulier pereat, sectioni ac temeritati tribuatur mors.

Paranda

At ubi cordatè omnia pensitaveris, si mulier robusta sit natura, quanquam ex morbo aut labore debilis, ad opus se accingat accersitus chirurgus, præsente etiam medico, & in promptu comparatis inprimis instrumentis ad id necessarijs, novacula nimirum acuta, novacula globosæ cuspidis, acu cuspide triangulari filo trajecta, spongia molli, panno lineo, molli, ac veteri complicato, & imbuto decocto adstringenti calido, adsint etiam linteamina, quæ & mulieri substernantur, ac circumponantur, quibus contegatur sanguis, qui promanabit, ne, & mulieri, & assistentibus terrorem incutiat, fasciæ præterea, linamenta, stuppa bene pexa, pulvilli adstringentibus medicamentis respersi.

Situs.

Posteaquam cuncta hæc fuerint in promptu, primò monenda fœmina, ut alvum, & vesicam exoneret, quo vacua deorsum concidant, ac minus impediant, tunc si viribus utcunque constet, situanda mulier est supra lecti marginem in dorsum inversa, ita ut tibiæ nonnihil propendeant, sed firmiter conjunctæ serventur, ipsa verò à robustis, & animosis famili-

familiaribus blandè sustineatur: aut, si vires sint prostratæ, semidecumbens continenda, ita tamen ut versus pedes aliquantulum propendeat tibijs æqualiter extensis. Tunc latus, quod voles, colliges, vitato illo, in quo jecoris aut lienis fuerit affectio: Si vero hernia sit, in latere herniæ facienda sectio est, ne utrinque herniosa maneat mulier, &, quia ibi intestinum non hæret, sed extra est, ideoque citius, quam in oppositum latus, uterus decumbit. Hoc facto optimo atramento locum inscindendum notabis, linea oblonga recta per abdominis longitudinem, cavendo ne caput vel cauda musculi lædatur, sed enim eodem atramento, in quatuor aut quinque distantibus locis, quatuor aut quinque parvas lineas transversaliter decussatas, super lineam primam rectam, notare oportebit, super quas suturæ puncta invicem sibi respondentia ducantur, quo recta fiat gastroraphia. His peractis sectio cutis super lineam rectam fiat novacula acuta, quæ ad pinguedinem usque adigatur, esto autem vulnus longitudinis dimidij pedis, aut circiter, postea eodem sectionis tramite musculi Epigastrij cautè inscindendi, tunc, implorato divino auxilio; uterus ipse, cujus corpus tunc primum se offert, circumspectè secandus, ita ut alta sectio non fiat, ne fœtus, si fortè adhuc vivat, lædatur, sin mortuus sit, citius omnia peragi possunt, incipiatur verò sectio à summo ipsius uteri, & deorsum ducenda, quo caveantur loca vasorum spermaticorum, & testiculorum, quod novacula acutissima exequetur, cujus tamen cuspis globulo æreo, aut plumbeo muniatur, ne acumine lædatur infans.

Sectio

Secundò post fœtus, & secundinæ extractionem, linteamine tenui blando, & veteri octies, aut sæpius complicato, & sequenti decocto, quod in promptu debere esse diximus, madido, sanguis abstergendus, ita ut eadem opera moderato ejusdem decocti calore, foveantur partes, sanguis sistatur, & sanies abstergatur. Habet autem decoctum sic. ℞ herbarum arthemisiæ, absynthij, agrimoniæ, betonicæ, altheæ, florum malvæ arboreæ, florum ac foliorum granatorum ros. rub. sic. an. m. i. radicis aristolochiæ rotundæ, cyperi, squinanthi an. ℥ ß. fiat decoctio in lib vi. vini crassi, rubei, austeri, ad tertias, in quo madefiant linteamina, tunc uterus in locum convenientem reponatur, absque ipsius sutura, nam ipse in se concidit, vulneri verò ipsius abdominis sutura adhibeatur, commissis labiis, secundum decussatas, quas diximus, lineas, idque quam diligentissimè, ne frigore interiora afficiantur, adsit interea minister, qui intestina, quæ tum juxta vulnus occurrunt introducat, ne acu lædantur, aut inter suturæ puncta occludantur, nec tamen peritonæum, aut uterus, aut quippiam aliud quam cutis, & ea quidem paucis punctis consuenda est: post suturam, reliqua ex arte peragenda, sicuti in alijs recentibus vulneribus, unguentis, cataplasmatis, & fomentis, ad id dicatis, summopere frigus semper cavendo.

Fomentatio & sanguinis cohibitio.

Decoctum adstringens.

Tertiò habenda est uteri ratio id quod fit pessarijs, & inunctionibus, pessaria indantur effigiata in formam penicilli, pollicis crassitie, satis longa, quo ad uteri usque cavitatem adigi possint, parantur ex linteo, aut cerea candela perforata in modum penicilli fistulati, seu cannulatæ tentæ, linteo aut bombace obducto, inunctoque butyro recenti, aut pinguedine gallinæ, aut oleo rosaceo cum vitello ovi, fit autem perforatus, ut saniei pateat transitus; longus, ut muniat collum, & os uteri, ne saniei acrimonia afficiatur, idcircò dixit Hippocrates, si cui uterus suppuratus fiat, huic conducit specillum unctorium in uteri os demittere; in eundem usum, clysteres uterini per menthencritam injiciantur, qui ipsum foveant, abluant, abstergant & consolident, parabuntur autem ex supradicto decocto additis singulis lib. ℥ii hydromelitis.

Ablutio, abstersio & solidatio.

li. de superfœtatione. tex. 12.

Quartò victus ratio adhibenda ex cibis boni succi, non admodum exquisita, sicuti in reliquis vulneribus, sed mediocris, ex jusculis, ac rebus reficientibus, alvus interim respondeat, aut mollientibus clysteriis sollicitetur.

Scholium.

Quæst. an gastroraphia tutò administrari possit. *Occurritur primæ obiectioni.* *Secunda.*

Musculi Epigastrij] *Posse hosce musculos, & peritonæum tutò secari, inde colligitur, quod sæpè abdominis vulnera, per quæ intestina exciderant, fæliciter ac expeditè curari vidimus. Scribit autem Galenus, mediocre foramen angustiori salutarius esse, ut liberè retrudantur intestina.* (6. meth.) *Nec admodum formidanda hæmorrhagia erit, quia paucæ insignes venæ eò loci occurrunt, nec subinde spasmi periculum est, quia sectio fit in loco commodo, non in capite, aut in cauda, sed in medio musculi, ubi nullæ exquisitæ nervosæ fibræ existunt, quæ propter rem infensam, ad suum principium cum violentia, ac dolorosa distentione retrahantur. Sed & finis extremitatum, qui est in interiori parte, multò est laxior, quam circa vertebras, ubi cohæret, quod singulari naturæ providentia fuit factum, ut possit abdomen liberè contrahi, vel distendi, jejuno aut pleno ventriculo; crasso aut macilento corpore; sano, aut hydropico; aut etiam in gravidis mulieribus.*

Tertia.

At si fortè hernia, seu ruptura, ob peritonæum dissectum, malè consolidatum, maneat, magni id boni loco haberi debet, siquidem tam exiguo malo declinantur duo alia summa, quæ aliter vitari non possent, matris, & fœtus præsentanea mors, quippe naturâ præferunt homines, ambiguæ & ancipiti valetudini, deformiorem, sed securam vitam. *Quarta.* *Nec insuper perterrere nos debet uteri inscissi magnitudo ulceris, quia ejus est uterus naturæ, ut confestim fœtu extracto, in se collapsus contrahatur, ita ut per primam (quod ajunt) intentionem consolidetur, adjutus præsertim à calore nativo, & humido radicali, &, à circumjacentibus partibus suaviter munitus.* *Quinta.* *Licet autem idem venas multas, & arterias habeat, non magis pertimescenda hæmorrhagia est, quam in naturali partu, in quo perinde omnes dilacerantur; sed facilè per ipsius os, si opus sit, injecto uterino clystere, evacuata prius debita copia, consolidatur, diligenter animadvertendo, ne quid præter naturam intus remaneat.*

Roboratur sententia.

Cum igitur sectio vesicæ, ob ejusdem calculum fœliciter sæpissime cedat; hæc uteri, quæ longè tutior, facilior, utilior, & urgentior, ac magis necessaria est, perquirenda omninò erit, & animosè administranda. Insuper cum uterus tanto apostemate affici possit, ut interdum in hypogastrio eum aperire oporteat, periculosiori sæpè loco, quam ubi cæsarea sectio fit: Cumque rursus adeò magno ulcere affici possit, ut integer fœtus mortuus, aut ipsius ossa, ad intestina usque, & abdomen perveniant, & inde per sedem, aut abdominis sectionem à natura rejiciantur, quidni uterus pari, aut majori necessitate confidenter secari poterit?

Admonitio prima.

Hoc tamen advertant medici, exercendam hanc sectionem non esse, nisi in desperatis omninò casibus; nam Hippocrate dicente, extrema, & admodum periculosa remedia, non nisi extremis morbis sunt adhibenda; præsertim autem à medico poterit exerceri, ubi à natura, vel casu, antea facta vel tentata fuerit.

Secunda.

Porrò servari pariendi facultatem, post hanc læsuram, mihi perdifficile est, ne dicam impossibile, tametsi enim consolidatus uterus possit concipere in partu, tamen post ingentem cicatricem dilatari satis non poterit, nisi cicatrix denuò hiscat, expultrixque uteri dispergatur, ac proinde infirmior evadat, idcirco aut periclitabitur mater, aut oportebit eandem cæsuram denuò reserare, ac per eam fœtum extrahere, ideo in definitione, ubi ab alijs additum fuerat, salva pariendi facultate, nos concipiendi virtute superstite, posuimus.

Tertia.

Advertant etiam medici id, quod ad successionem maximè interest, infantem supervivere non posse in utero, mortua matre, nisi in eodem ictu temporis, quo anima ex matris corpore migraverit, ab utero extrahatur, aut paulò ante, dum in agone puerpera est, præsentibus adhuc spiritibus vitalibus; hujus rei causa est, quia vita & motu puerperæ cessante, cessat etiam infantis vita, & motus cordis, qui in infante pendet ex distentione, & contractione duarum arteriarum umbilicalium, qui motus ubi cessat in matre, è vestigio cessat

in

in infante, quia non ante umbilici ſciſsionem Spiritum per os trahit, nec in utero per os reſpirare poteſt, ſecundinis involutus, uteri parietibus occluſus, & tot mucoribus circumfuſus; ideoq; quotquot cæſaris nomine fuerunt ſalutati, Scipio, Cæſar, Manlius, Sanctius ac reliqui, qui ſupervixere, palpitante, aut adhuc viva matre fuiſſe eductos, credendum eſt.

De abortu.

CAP. IV.

Abortus quaſi à naturali ortu remotus, dicitur imperfecti, & ante maturitatis tempus, fœtus excluſio. Hæc ſi intra ſeptimum diem contingat, effluxio nuncupatur, à quibuſdam obſtetricibus falſum germen; à die quadrageſimo aborſus, ſive abortus, nam & inter haſce voculas plerique inutiliter diſtinguunt, aborſus nuncupantes, deperditiones, quæ primis menſibus conceptu exorſo fiunt, abortus verò, quæ ultimis, & propè pariendi tempus eveniunt, quæ enim octavo contingit menſe abortus vocari non conſuevit, ſed partus illegitimus, quia vivunt, in Aegypto, & alijs in locis. Eſt affectio in genere excretorum præter naturam. *Definitio. Effluxio. Deperditio. Partus illegitimus. Species.*

Porrò abortus, vel ab externis cauſis fit, vel ab internis: internarum aliæ ad corpus pertinent, aliæ ad animum; ad corpus quidem quatuor intemperies, nam calida humorem depopulatur, quo fœtus deſtitutus corrumpitur. Ex frigida, quia naturæ inimica pravum alimentum fœtui ſuggeritur: Ex humida ligamenta inprimis non ſolideſcunt, & humore plenis acetabulis facilè fœtus ſuffocatur, & humore retentrix infirmior fit, quam ut poſſit fœtum ad debitum tempus continere; atque ex nimia humiditate, orificij matricis amplitudo, patula & hians redditur. Sicca intemperies abortus cauſa eſt, quia ligamenta, veluti chordæ, exſiccata diſrumpuntur, & fœtus nutrimento deſtituitur, ſubindeque corrumpitur, haud ſecus ac planta in terra arida, & arenoſa. Sunt etiam internæ cauſæ, fœtus mortuus; inutilis, ac vitioſa fœtus moles; flatus: & uteri quilibet tumor præter naturam; aut ulcus: aut morbus acutus vel febris 5. aph. gracilitas & nimia fœminæ extenuatio: aut craſſitudo, vel obeſitas, craſſa enim totum in ſe alimentum convertit, gracilis autem ſufficientem non habet, & utero eſt minus capaci, demum internæ etiam cenſentur cauſæ, diarrhæa ingens, tormina acuta, ſtranguria cum ardore, & inflammatione conjuncta. Ex parte animi ſunt omnes ejus paſſiones, ut ira, gaudium immodicum, triſtitia, riſus, præſertim horror ſeu timor. Externæ ſunt horrendus objectus, aut repentina hominum dimicatio; mortuorum & laniatorum inſpectio: latronum incurſus, fulgur, tonitruum, ignis accenſus in ædibus propriis, aut vicinarum; bombardarum & nolarum ſonitus: conſtitutio auſtralis inconſtans & parum clemens: aër fœtidus cloacarum: frigidus etiam nimis, aut impenſe calidus, quippe nimia frigiditas fœtum perimit, caliditas halitum intercipit, & in utero ſuffocat: teter etiam odor lucernarum aut funalium extinctorum: vel venenata ſubſtantia, ut peſtilens: ea inſuper omnia, quæ diſſolvunt uteri acetabula, per quæ fœtus alimentum capeſcebat, ut violenta exercitatio, ſaltus, equitatio dura, aut vectio: gravioris oneris geſtatio, tuſſis, ſternutatio, vomitus violentus, caſus vehementer concutiens, aut ventris ictus fœtum contundens: balneum, quia laxat, nimia evacuatio, venæ ſectio, hæmorrhagia, nam mulier ſanguine miſſo abortit, idque magis, ſi fœtus ſit grandior: immodicus, aut mali ſucci cibus, vel potus, inedia longa, & arcta jejunia: debilitas ipſius fœtus: coitus maximè poſt ſeptimum menſem debilitat, & abortum provocat, quia vincula remolliuntur ac diſſolvuntur, tranſitus per herbas, quæ abortum provocant, & menſtrua, arcta alligatio, qua fœminæ *Cauſa. Internæ ex parte corporis. Ex parte animi. Externæ.*

plerunque utuntur, ut corpori venustatem concilient, in quem etiam usum assulas ligneas, seu eburneas, ac etiam ferreas Venetæ, Anglicæ, & Antvverpienses ad sternum, & pubem, haut sine fœtus detrimento subjiciunt. Uteri præterea nimia magnitudo, vel exiguitas, abortus causa est, & vitia quælibet totius, vel principis alicujus partis.

Signa. Indicia, quæ futurum abortum portendunt, sunt lac sponte fluens è mammis, præsertim aquosum; mammillarum spontanea extenuatio; nam, si gemellos habenti, dextra mamma gracilescit, marem, si sinistra, fœmellam amittit: *Hipp. 5. aph. 38.* laterum ventrisque superioris coarctatio, lumborum, & coxarum gravitas, & ad motum segnities, capitis & oculorum dolor, ventriculi morsus, frigiditas extremorum, animi deliquia, febris, horror, convulsiones, quæ si retrorsum fiant, & velut comitiali morbo afficiatur mulier, medicamentorum violentia, procuratum abortum accusat, ut retulit Aëtius: *lib. 16. c. 19.* Quod si fœtus jam moveri cœperat, rarior languidiorque motus evadit, cumque abortiendi tempus instat, aqua primum saniosa ab uteris profluit, loturæ carnis similis, deinde cruenta, hinc purus sanguis, postea grumi, ac demum fœtus ipse formatus, aut informis excluditur.

Prognostica Quæcunque præter naturam tenues utero gerunt, secundo mense abortiunt, priusquam crassescant: causa est alimenti penuria, vel humorum pravitas, & uteri imbecillitas, quæ nec trahere potest, nec habet unde trahat. Primis mensibus fœmellarum magis abortus contingunt, ultimis masculorum, rationem tradidimus capitulo de morbis acutis prægnantium. In abortu, quam in legitimo partu longè gravius afficiuntur, & torquentur fœminæ, minus verò læduntur illæ, quæ firmiores sunt, quam quæ laxam habent alvum, & partes uteri debiles, minus etiam periclitantur, quæ ætate sunt provectiores, quam primiparæ, facilius tamen abortit, quæ fœtum, ad tolerandam famem minus dispositum gestat. Si hyems australis, aut pluviosa sit, ver siccum, & Aquilonium, inquit Hippocrates, *3. aph. 12.* mulieres, quibus partus ad ver instat, ex quavis occasione abortiunt, causa est, quia humida, ac mollia, & rara reddita corpora, per hyemem tepidam, ad intimas sui partes descendentem frigiditatem facilè admittunt, ac præsertim si subita mutatio fiat, quia imbecilla prægnantium corpora, repentinam inclementiam perferre nequeunt.

Curatio. Curatio tota sita est in præservatione, nam facto abortu, non differt à curatione ejus, quæ legitimè peperit. Si igitur ab aliqua intemperie abortus fieri consuevit, introductione contrarij curatur: si à morbo quovis, providendum ei debita ratione. Si ex assumpto pharmaco, ex relatione id dignosces, præcavebis verò iis, quæ hypercatharsin prohibent, vim nimirum, & acrimoniam medicamenti retundentibus, ut a- *Hypercatharsin prohibentia* qua tepida cum saccharo, amylo, syrup. viol. portulacæ, aqua hordei, & similibus; si ex sanguinis missione abortus impendeat, reficientibus omninò & roborantibus utendum, de quibus infra 4. remediorum genere; Si ex humoribus acribus & mordacibus, ex doloribus lumborum, & inguinum ac pudendi, cum erosionis, vel exulcerationis sensu id captabis, & ex reliquis quæ humoris prædominium demonstrant, quem ante conceptum purgabis, & cibis boni succi attemperabis. Si â tumore duro, mola, aut uteri hydrope, curatio ex proprijs capitibus petenda; dignosces verò tumorem, ex dolore & tactu; molam, quia toto ferè gravidationis tempore sanguis aut virulentia aliqua ex utero instillat, hydropem, quia digiti tactu osculum uteri gracile, & obscuratum ac humidum persentitur circa initium: procedente verò tempore, cum fœtus movetur, venter intumescit, ad contactum dolet, febris adest, dentium stridor, & reliqua suo loco dicta.

Si

Si verò ab aliis causis fiat, curatur quatuor remediorum generibus; ac primo, si ab humorum copia fiat, dignoscitur ex pletoriæ signis, & quia juvenculis boni habitus primis præsertim mensibus, citra manifestam causam contingit, ac veluti varices in cruribus & inguinibus fiunt, mammæ turgent, & sanguis è naribus fluit, aut per os cum vomitu, aut tussi, sæpè etiam per colum uteri. Curatur parco victu, modico exercitio diutino, sed lentè, & per intervalla facto, somnus sit pauló longior, aër temperatus, cubiculi fenestræ orientem, aut septentrionem respiciant, sanguinis missio fiat bis, aut ter ante conceptum, vel 1. 2. 3. 4. 5. aut etiam 6. a conceptione mense, quo potissimum abortire consueverit; sed in 5. & 6. cautè, & cum præmeditatione, urgenteque necessitate, & adhibitis interea umbilico, quæ 4. remed. genere dicenda sunt. Renibus verò, ad extinguendum sanguinis fervorem, adhibeatur unguentum refrigerans, sandalinum, cum oleo ros. aut viol. *Si ex humorum copia curatio.*

Secundò si ex laxitate ligamentorum fiat, ob mucorum copiam proveniente, dignoscitur, quia menses fiunt pauciores ante conceptum, & post menstruam purgationem, per duos aut tres dies mucci ex utero prodeunt, sæpè etiam cum horrore, & calore. Curatur purgatione ante conceptum facta, per pillulas de hiera mastichinas cum aromate, de agarico; de rhabarb. cum agarico, & mastice; advertentes, quod hæ uteri causæ morbosæ, prius quam mulier concipiat, tollendæ sunt, nam muliere jam gravida, difficilis est earum affectionum curatio. Sic post purgationem utendum ijs, quæ pituitam ab utero deducant, ac discutiant, pessis, suffumigijs, unguentis, emplastris; ut ℞ seminis fœniculi, arthemisiæ an. ʒ ij cinnamomi, cariophyllorum, mei an. ʒ i, radicis gentianæ pulverizatæ ℈ iiij, myrrhæ, & tragacanti an. q. s. fiant pessaria; aut ℞ medullæ colochyntidis, myrrhæ, nitri, cumini an. ℥ i. caricarum contusarum q. s. fiant pessaria; hoc etiam oleum in uterum injectum mirificè prodest, accipe colochyntidem magnam, superne incidito, ejectis seminibus ac medulla, capacitatem reple oleo irino, cooperiatur cum dissecta particula, ac in cineribus calidissimis coquatur, oleum excolato, ac in vulvam tepidum injicito. Suffumigia vero parantur, ex cinnamomo, cariophyllis, calamo aromatico, ladano, ligno aloës, bezoino, pipere, lavendula, calamentho, arthemisia, pulegio, alipta, & gallia moscata, junco odorato, moscho, & ambra; ut ℞ ladani puri ℥ ß, styracis, calaminthæ ʒ i. ligni aloës, sabinæ siccæ an. ʒ ß, ambræ ℈ i. mosci g. iiij. misce, fiant trochisci pro suffumigio; aut ℞ styracis ℥ ß. ligni aloës ʒ ij, balsami, & ambræ grisiæ an, ʒ i, musci ℈ i fiant ut supra; aut linimenta hac ratione adhibeantur. ℞ succi arthemisiæ, menthæ an ℥ ß, olei anethini, ruthacei an. ℥ i. vini optimi ʒ iij, bulliant in duplici vase ad vini consumptionem, & adde cinnamomi pulverizati, cariophyllorum, macis, piperis albi an. ℈ ij. mosci g. v. ceræ q. s. pro linimento, quo inguina & pubes perfundantur. Aut fiat sequens emplastrum, quod ijsdem partibus adhibeatur. ℞ cariophyllorum, galangæ, zinziberis, ligni aloës an. ʒ i. nucis muscatæ, zedoariæ, seminis ocymi, spicæ, croci an. ℈ j. rasuræ eboris, margaritarum an. ℈ i j ambræ g. x. mosci g. iij. styracis, ladani an. ʒ ij misce, fiat emplastrum, uterum exsiccat, calefacit, & roborat. Denique cuncta ferè conveniunt quæ utero humido utilia esse suo loco diximus, at reliquis non proficientibus sudare expedit ex decocto chynæ. *Si ex laxitate.* *Admonitio.* *Pessi.* *Oleum.* *Suffitus.* *Linimentũ.* *Emplastrũ.*

Tertiò si ex utero parvo denso, ac constricto abortus fiat, curatur ijs, quæ dicta sunt cap. de utero sicco, præsertim balneis, sed his cautè, si mulier gravida jam sit. *Si uterus parvus.*

Quartò si à causis externis fiat, à quibus plerumque accidit, eas ex relatione dignosces; fœtum autem omninò divulsum non esse, neque *Si à causis procatarticis.*

ligamenta disrupta depræhendes, quia sanguis nullus aut certè parcissimus instillat ex utero, ac tunc solum imbecillus est, & commotus, quia mater perterrita, defessa, dolens, percussa, vulnerata, aut aliter affecta fuit. Curatur roborantibus auxiliis, umbilico & dorso applicitis, imò etiam ventriculo, ut flatus discutiantur, fœlicioriq; ibi facta concoctione, fœtui alimentum copiosius subministretur; valet in hunc usum sequens confectio zedoariæ, doronici an. ʒ ij, margarit: bdellij, coralli rubei, succini, serici crudi an. ʒ i. castorei ʒ i ß, musci super lapides in aqua nascentis, spicæ an. ʒ ß, cardamomi, croci, cariophyllorum an. ʒ i mellis aut sacchari q. ſ. dosis ℥ ij, cum vino; prodest confectio Alkermes de hyacintho, smaragdina, de citro, de gemmis, diamargariton, quæ omnia vires reficiunt, aut etiam diatrionpipereon, diagalanga, diacyminum. Extrinsecus ventriculo applicatur oleum nardinum, de mastice, de absynthio, cydoniorum; super insperso pulvere aromatici ros. calami aromatici, diarrod. coralli, ros. rub. absynthij, menthę ex quibus etiã cum cera fiat linimentum, additis g. v. aut viij mosci, capitur autem ʒ i. ceræ pro ℥ j olei. Umbilico ad fœtum roborandum applicatur, mica panis leviter torrefacta, ac vino & pulveribus aromaticis respersa; pomum odoriferum assum eodem vino & pulveribus involutum, aut carnis semiassæ frustum, cum ijsdem speciebus; emplastrum de corticibus castaneæ Montagnanæ, aut aliud dictum comitissæ à Varignana descriptum; vel emplastrum de rasura panni coccynei, positum suprà cap. de prægnantium moderamine: efficacius adhuc est id, quod recipit Ladani ʒ ij, galangæ ℥ i, nucis moscatæ, nucis cupressi, boli armeni, terræ sigillatæ, sanguinis draconis, balaustiarum an. ʒ ß, acaciæ, hypocystidis an. ℥ i, masticis, myrrhæ an. ʒ ii, gummi arabici ʒ i, therebentinæ venetæ ʒ ii, picis navalis ℥ i ß, ceræ q. ſ. fiat emplastrum, applicetur pubi, ac si pruritus supervenerit, remoto emplastro, locus inungatur unguento rosar. aut refrigerante Galeni. Facile paratu hoc est. ℞ olei myrthini, cydoniorum, masticis an. ℥ i, hypocystidis, acaciæ, boli armeni, sanguinis draconis an. ʒ i. sandali citrini ℥ ß. ceræ q. ſ. fiat unguentum; plura alia reperies cap. de prægnante morbo acuto correpta.

Roboratio fœtus. *Ventriculo* *Vmbilico.* *Emplastra.*

Admonitio. Animadversione dignum est, esse fœminas non paucas, quæ etsi ante gravidationem bene valeant, statim tamen à conceptu valetudinariæ fiunt, & ægrotãt, quia habitu sunt bilioso, aut utcunq; morboso, ideoq; ilico, à menstruis retentis, mille symptomatum generibus corripiuntur, à quibus per alvi solutionem sponte, aut leni medicamento factã liberantur, prævenire tamen præstat ante gravidationis tempus, & pravum habitum in meliorem commutare, facta sanguinis missione, deinde purgatione ex diluto rhabarb. bis in septimana sumpto, si humores sunt biliosi; si vero adusti, decocto foliorum senæ, & post gravidationem à purgatione abstinere, nisi plurimi prædictorum succorum abundent, & certo fœtum perdituram constet, tunc enim modicum rhabarb. cum saccharo ros. porrigere licet, aut cydoniatum purgativum, & ea quæ roborando sanguinem mundificant, de quib. c. de calida uteri intemperie, dictum abunde est.

Scholium.

Teter enim odor lucernarum] *Monet mortalium superbia, ut Plinij verba etiamsi invitus hoc loco inseram. Miseret, inquit, atque etiam pudet æstimantem, quam sit frivola animalis superbissimi origo, cum plerumq; abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu, his principijs nascuntur tyranni, his carnifex animus; tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem ejus existimas, sed partum, tu cujus semper in victoria mens; tu, qui te Deum credis, aliquo successu tumens, tanti perire potuisti: atque etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente, aut etiam, ut Anacreon Poëta, acino uvæ passæ; aut, ut Fabius senator prætor in lactis haustu uno pilo strangulatus:* *7. nat. hist. 7.*

tus: is demum profecto vitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit. Hæc Plinius. Sed eò etiam humana fragilitas, & miseria devenire solita, ut & in utero matris, labores quoq; experiatur homo, & mortem, ita ut fatigetur antequam indigeat, & nondum natus moriatur.

De partu vitioso.

CAP. V.

CUm quatuor ad naturalem partum requirantur in genere conditiones, ut videlicet fiat tempore debito, debita figura; cum debitis symptomatibus, & moderatis expurgationibus; ubi erratum committitur in una, vel pluribus ex hisce conditionibus, non naturalis appellatur. Ac si in tempore error sit, aborsus dicitur, de quo superiori cap. si in figura, vitiosus partus; si cum sævis symptomatibus, difficilis; Secunda verò relicta, diminuta ac nimia lochia, ad expurgationes pertinent. Confundunt scriptores difficilem partum cum vitioso, nos clarioris doctrinæ gratia de vitioso hoc capite, de difficili in sequenti verba faciemus.

Differentia.

Tunc autem fit vitiosus partus, cum fœtus una è quatuor potissimum figuris exit, quippe aut pedibus promitur, aut manibus, & hoc dupliciter, quia interdum ambobus se præsentat, interdum uno: similiter nonnunquam ambabus manibus, plerumque una duntaxat. Tertia figura est, quando egreditur obliquus, idest in latera, idque dupliciter, aut in alterum latus, aut in ventrem. Quarta duplicatus, quæ etiam figura gemina est, aut enim primitus natibus propinquat osculo uteri, aut capite, & plantis pedum simul junctis, quas omnes figuras Hipp. posuit, eas verò, ac plures ad easdem reducendas depinxit Eucharius Rodion,

[.] de morb. [..]l. 47. [L]ib. de par[t]u hominis

Causa.

Contingit vitiosus partus duabus potissimum de causis, uteri videlicet spaciositate, vel quia mater in partus labore, dum acerbissimi ac extremi cruciatus parturiendo sæviunt, nullo loco conquiescit, sed modò sursum se jactat, modò deorsum, nunc in hanc, nunc in illam partem, his enim de causis fœtus non consistit, sed huc ac illuc labitur, eas posuit Hipp. quibus adde capitis infantis debilitatem, quo, quia ligamenta disrumpere nequit, manibus vel quavis alia parte id efficere conatur.

Lib. de nat. pueri.

Signa.

Porro indicia vitiosi partus ferè omnia conjecturalia sunt: nam si vehemens dolor adsit, & mulier prædicto modo se verset, verendum omninò est, ne inversa figura fœtus exeat, cunctæ verò inversæ figuræ adeò periculosæ sunt, ut ipsæ mulieres sæpius pereant, sæpissime infantes, nonnunquam matres una cum fœtibus, vel si fœlix, & fortunatus fuerit partus, saltem difficillimi sint, inter hosce tamen minus periculosi censentur, qui in pedes exeunt, quos latini Agrippas propterea dixêre, & malum omen portendere semper rati sunt, vel quoad corpus, vel quoad animum.

Prognostici.

Agrippa.

Curatio.

Curatur vel potius præcavetur vitiosus partus tribus remediorum generibus, ac primò quidem situ parturientis, & infantis. Satagendum itaq;, ut mulier, dum parturit, semper quieta sit, ac debito modo collocata, uti cap. de partu naturali dictum est. Dolores, quoad fieri possit, patienter sustineat, quia sic minus agitabitur. Aër sit temperatus, sed neq; cibo impleatur, imò si fieri id possit, jejuna conservetur, aut saltem exhibeatur cibus exiguæ molis & plurimi nutrimenti, quippe ventriculo cibo pleno, dilatari uterus nequit, ac dum extenditur, magis mulier laborat; exhibeantur igitur ovorum vitelli cum vino, epata gallinarum, juscula earundem, aut pasta sacchari cum ambra, mosco & aqua ros. Lusitani (*alcorsam*) vocant,

Secundò

Partus facilitantia, & dolorem mitigantia.

Secundò ijs medicamentis utendum, quæ partum facilitent & dolorem minuant, sic enim mulier minus agitabitur, ea conscripta reperies cap. sequenti, præsertim autem adhibeantur fotus, & linimenta blanda, itemque pessaria, ex myrrha & castoreo, sic fœtus faciliorem ac leniorem exitum inveniet, & mater cum minori ærumna, & cruciatu pariet.

Obstetricis opus.

Tertiò ac præcipuè universa vitiosi partus providentia in eo consistit, si obstetrix suo ministerio curet, ut fœtus naturali figura prodeat, parturiens igitur, competenter in lecto locata, elevatum habeat corpus, ac si fœtus in dextrum latus infixus est, in sinistrum cubet, & vice versa; si verò matris positura

Infantis reductio si in pedes.

infantis situm corrigere nequeat, tunc chirurgus, diligensve obstetrix, quæ natura molliusculas habeat manus, vel oleis & unguentis delibutas, unguibus præcisis, ne fœtus offendatur, ac in unum conductis digitis, primum curet, ut, si fœtus figura naturali appropinquat, in ea conservetur, quod qua ratione fiat, & quæ sit naturalis figura primo hujus lib. c. jam diximus. At si in ambos exeat pedes, non est mutanda hæc figura, sed tentandum erit, ut manus infantis in crura, & suras demissæ, una cum pedibus molliter prodeant, nam difficulter fieri potest, ut pedes sursum versus iterum retrudantur, quo naturaliter exeat: sin autem manus pedum musculis non applicet, sed in sublime erectas

Si in manus

habeat, periculosissimus fit partus, & brachia læduntur. At si in manus procidat ambas, oportet obstetricem humeris appræhensis partū eousq; intrò reducere; quoad manus lateribus applicet, ac deinde suo modo ad egerendum remittat; quod pariter intelligendum venit de manu vel pede singulari, utrumque enim

Si complicatus.

initiò reduci debet, ut pariter ducātur manus, &, si fieri id queat, in caput egrediatur. Consimilis diligentia adhibenda, si super genua, latus, aut quāvis aliam partem procubuerit, vel si complicatus exierit, pedibus capiti adjunctis, aut natibus primitus exeuntibus; quippe in hisce omnibus de reducendo fœtu habenda est cura; quod si non consequitur, tunc mulieris pedibus compræhensis, ipsam vehementer concutere opus est, donec fœtus aliam repræsentare figuram comperiamus, ut enim motio, & agitatio ijs, quæ naturaliter pariunt, periculosa existit, quia naturalem figuram invertit; sic, ubi figura non naturalis est, conducit, quia eandem in naturalem convertit. Illud semper observantes in prædictis reductionibus, ne manus aut tenella pueri brachia plurimum tractemus, ne fortè ob teneritudinem divellantur, laxentur, flectantur, & exarticu-

Geminus infans.

lentur. Verum si partus simplex aut unus non fuerit, sed gemini, ijque simul se promant, si in caput prodeant, obstetrix alterum post alterum deducat, ita tamen, ut posteriorem è manibus non emittat, & priorem debita figura conservet.

At, si non capite sed pedibus ambo exeant, danda etiam opera est, ut alterum quam commodissime, eo pacto, quo suprà in simplicibus docuimus, excipiatur. Si verò ita ad exitum tendant, ut alter capite, alter pedibus sese præsentent, elaborandum pari studio erit, ut qui prior ex ijs fuerit, is prius educatur, ita tamen ut neuter alterum inter exeundum allidat; tamen si, qui posterius exit, in pedes converti denuo possit, ut caput foribus obvertatur, tutum id quidem foret, quod pariter in simplici intelligendum. Reliqua ad hanc operationem attinentia, videre licet c. de fœtu mortuo.

De partu difficili & laborioso.

CAP. VI.

INter reliqua animantia sola mulier patitur difficilem partum, quippe quæ sola maximos inter pariendum sustinet cruciatus, cujus rei naturales causas assignant,

aſſignant, debilitatem fœminarum noſtri generis; earundem vitam otioſam, & magnitudinem capitis infantis, præcipua tamen ex divinis oraculis petenda, ac referenda in lapſum primæ mulieris, voluit enim altiſſimus ſexum illum, qui tantarum ærumnarum cauſa fuit, huic ſubjici calamitati, ut ſcriptum eſt Geneſis 3. *Definitio.* Dicitur autem difficilis partus ille, qui cum fœtus vel matris periculo accidit, vel quia cum graviſſimis fit ſymptomatibus, vel quia tardius procedit, ita ut longo tempore prematur mulier. *Species.* Reponitur difficultas pariendi ſub genere immodicè contentorum, nam etſi fœtus non ſit res præter naturam, nec pars utero gerentis; proportione tamen reſpondet iis, quæ naſcuntur, & familiaria ſunt, ut fructus, & ova.

Cauſæ. Cauſa hujus rei, in univerſum aut externæ ſunt, aut internæ. Externæ quidem quę partus difficultatem inferunt, ſunt Aquilonaris conſtitutio, aut intemperata, veluti nimis calida, quæ vires diſſolvit; frigida aut ſicca, quæ uterú denſat; moderatè calida, & humida ad partum facilitandum valet. Sunt etiam externæ cauſæ omnes animi paſſiones, quæ diſtrahere poſſunt, quo minus mulier tota huic actioni ſit intenta, ut ira, mœſtitia, verecundia, timor, vehemens ipſius partus dolor, & inconveniens ſitus pariturae, ut ſi ſtet, aut ſedeat.

Internæ. Internæ verò cauſæ ſunt ex parte mulieris, ex parte fœtus, & ex parte membranarum. Ex parte mulieris, quia cum imbecilla ſit, enixu ſeipſam juvare non poteſt: aut quia anheloſa eſt ita ut non valeat ſpiritum cohibere. His accedit vigilandi impotentia, doloris privatio, inſenſibilitas, manſuetudo, nimia pinguedo, & obeſitas præcipue omenti vel nimia extenuatio, & ſiccitas, ſic ut ligamenta dura extenſaq; partui non cedant, qualia plerumq; habent annoſæ 40. annum excedentes; quia ijs uteri muſculi exſiccati ſunt, ac minus extenſibiles.

Facit etiam difficultaté partus exigua vulva, aut tumor in locis genitalibꝰ, vel caro ijſdem adnata, vel obliquitas cervicis uteri; calculus veſicæ, aut urinæ copia in eâdé; aut excrementorú in inteſtinis multitudo; aut tumentes hæmorroides, nam qua ratione os uteri comprimédo, conceptú impediunt, eodé partú reddunt difficilé; adhæc uteri diſtentio, oris ipſiꝰ ſtrictura, & coli longitudo; aut ſi oſſa pubis nimiú conſerta ſint, aut parturiés puella, necdú vigoré adepta, magis etiã primiparæ anguntur, & ob imperitiã corpꝰ aptè præparare ignorãt. *Ex parte fœtus.* Ex parte fœtꝰ cauſæ ſunt, ſi inuſitatæ magnitudinis exiſtat, aut exiguus nimis, qui nec vincula diſrumpere queat: nec uterꝰ ei adæquetur: aut ſi magni capitis, vel admodú exigui, hic enim non aperit vias, nec ab obſtetrice apprehendi poteſt; ille difficulter egreſſú invenit. Similiter ſi parvi ponderis aut debilis ſit, quia tunc ſeipſú adminiculanté non præſtat: fœmina inſuper majoré ſemper infert doloré, q̃ mas, quippe quæ, debilior cum ſit, non ita ſibi inter exeundú auxiliatur; ſubinde ſi plures fœtus ſint, aut ſi mortuus, aut monſtroſus, aut ſi informem aliquã carnem ſecú junctã habuerit: aut ſi in figura aliqua, pręter naturã, oſculo uteri appropinquet. *Ex parte membranarum.* Ex parte membranarú partꝰ redditur difficilis, ſi aut non abrumpatur ſecundina ob craſſitudinem, aut ob tenuitaté priusq̃ eſt opꝰ, dilaceretur, humore ſiquidé evacuato, infans præ ſiccitate debitè non devolvitur, nonnunq̃ etiã difficilis accidit partꝰ, quia vaſa umbilicalia colo circúvolvuntur, duobꝰ aut pluribꝰ interdú gyris, quod ſtolidis mulierculis vanę prędictionis occaſioné ſæpe præbet. Si auté amnion membrana ſola hiſcat, antequã fœtꝰ in utero volvatur, túc lotij moleſtia totꝰ afficitur. *Facilis partus cauſa.* Huc reducere oportet uteri imbecillã expultricé, & validã retentricé; nam mater abdominis muſculis, infans propriis viribus, uterus otiante retentrice, & irritata expultrice, partú facilé parant; difficulter tamen ſemper fœtꝰ egreditur, ſi mortuus ſit, aut ſyderatus, aut duplicatus. *Signa.* Significant partum difficilem fore, primò conſuetudo difficulter pariendi; deinde pręſentia cauſarú, potentiú id efficere, quarú externas jam numeratas, ex laborantis & aſſiſtentiú ſermonibus dignoſces; ſic etiã, ſi ſit tenella, aut nimis provecta, aut alias debilis, ob debilitaté matris partú fieri difficilem indiciú eſt: ſi verò venter ſit magnus ex parte fœtus, quia aut totum corpus, aut membrú aliquod magnum eſt, ipſum autem debilem eſſe, ex languida & tarda motione percipitur, qui ſi mortuus ſit, à motu prorſus ceſſat: ventris adeſt frigiditas,

frigiditas, dolor circa umbilicum gravis, ſpiritum fœtidum mulier exhalat, color faciei mutatur, reliquaque adſunt ſigna cap. de fœtu mortuo jam recenſita.

Si ex parte ligamentorum, ex apparentibus, & ex defectu reliquorum ſignorum, id depræhendes, dolor etiam circa dorſum, aut ad clunes tendens, difficilem partum portendit, ac, ut Raſius ſcribit, multa ante partus tempus expuitio, quia inde contrahitur ſiccitas, qua nihil facilitati pariendi infenſius eſt.

Prognoſticum.

Dolor verò pectinem, & partes anteriores prope vulvam occupans, in muliere robuſta, facilem promittit partum, præſertim ſi mulier conſtanti ſit ac bono animo, & anhelitum habeat laudabilem, ſpes eſt ſalutis, & matris, & fœtus. Utrumque tamen ſæpe periclitatur, ſi contraria adſunt, omnis enim partus difficilis, præter vitæ diſcrimen, alia etiam incommoda affert, nam ſæpè ex magno conatu peritonæum rumpitur, prope umbilicum & inguina, ac exeuntibus inteſtinis hernia fit. Aut frangitur vena pectoris ſeu uteri, unde phtiſin incurrunt, ſanguinis ſputum & tuſſim, dilatatur interdum pupilla, ac viſus offenditur, quod Avenzoar notavit. Magnus Albertus, in lib. de ſecretis mulierum, partum aliquando adeò fieri difficilem adſtruit, ut omnia oſſa frangantur, & fiat ſciſſura continua ab ano ad uterum, quod ultimum ſæpè vidimus, nec tamen ruptio eſt, ſed dilaceratio cutis.

Curatio.

Curatur partus difficilis quatuor remediorum generibus, victu, ſitu, medicamentis tam externis, quam internis, & manus opera: Collocetur igitur mulier in conclavi non admodum calido, neque frigido, ac in aëre temperato, per 20. dies circa partum degat, cibis utatur emollientibus, ut juſculis gallinarum pinguium, oleribus cum oleo, vel butyro paratis, vel cum jure pingui, conferunt caricę, dactyli, uvę maturæ penſiles, ova ſorbila, potus ſit vinum dulce pauca dilutum aqua, aut cereviſia cum ſaccharo & butyro, demum eſto cibus paucæ quantitatis, facilis concoctionis & optimi nutrimenti; potiſſimum autem inſtante jam partu, nec multa alimentorum copia nec varietate mulier gravetur, ne diſtractus calor ad alimenti concoctionem, minus ſufficiat parturitionis operi; Exerceatur mulier motu ac levi deambulatione; idcirco ultra precum & divinitatis religionem mulieres, devotiones, quas Novenas vocant, ad longinquiora templa, circa hoc potiſſimum tempus inſtituiſſe crediderim; fiat igitur deambulatio recta, non flexuoſa, cujus finis eſto modica laſſitudo, quæ fatigationem non attingat. Somnus ſit vigilia longior, vitentur animi accidentia, lætamque & placidam vitam fœmina degat: partu adventante, frequentior admittitur coitus, alvus reſpondeat, ſin minus, glandibus utendum potius, quam clyſteriis, niſi jam in ipſa parturiendi actione mulier ſit conſtituta, alias fiant potius inceſſiones ex decocto malvarum, altheæ, camæmali, ſeminis lini, capillorum Veneris, meliloti, capitis agni, aut vervecis, vel fomentationes & evaporationes ex eodem decocto, à quibus inguina, venter, perinæum, ac loci muliebres oleis períundantur emollientibus, veluti irino, amygdalarum dulcium, camomillæ, anethino, cum pinguedine anſeris, gallina, & medullæ cruris vituli, ac muſcilagine ſeminis lini, & fœnugræci, quibus etiam os ſacrum liniatur, ut facilius cedat.

Deambulationes. *Inceſſiones.* *Inunctiones.*

Collocatio.

Secundò parturiens protinus in ſella collocari non debet, ſed obſtetrix prius os uteri tangat, ac dum paulùlum apertum non invenit, ut lentè ac parum moveatur, jubeat; neque poſtea ſedeat mulier, neque ſtet, ſed manibus innitatur, contra lecti aut menſæ ſpondam, aut aliud quodvis ſuſtentaculum, ita ut ſit ſufficiens ſpatium pro obſtetrice ſuſceptura infantulum; ſuſtineatur verò à viris vel mulieribus fortioribus, reſpirationem cohibeat, ac propellat ad anum & uterum, ut quæ alvum exonerare nititur. Interim obſtetrix, & adſtantes animum addant, & conſolentur mulierem, ut in Theodecto Plato monet, & Galen. in lib. de facultatibus natural. præſertim verò juvenculæ, & primiparæ bona alantur ſpe, moneanturque, ut dolores patienter ferant, neque importunè ſe

Lib. 3. c. 8.

nè ſe

ne se exagitent, ne fœtus convertatur in pedes, aut situm alium, unde partus fiat non solum difficilior, sed vitiosus, maximè verò, si ob nimiam pinguedinem difficilis fiat partus, præcipua ejus facilitandi ratio consistit, in congruo parturientis situ, ob id collocanda in lecto, aut sella prona, genubus flexis ad fœmora: deinde ex arte tractanda lenientibus; & os uteri, obstetricis digitis, oleo sesamino, aut simili aliquo delibutis, sensim dilatetur, idque pari pensu fiat, si os uteri, vel cervicis ejus ex siccitate adstricta fuerint, quo in casu mollibus clysterijs ex jusculis, & oleis uti licet.

Tertiò medicamentis tum externis, tum etiam internis. Si itaque intemperies adsit, & illa quidem frigida, incessiones fiant, fomentationes aut evaporationes ex sequenti decocto, ℞ foliorum malvæ, altheæ m. I. seminis lini ℥ i aristolochiæ lib. I. coquantur in aqua, & oleo camomillæ, post fœtum inungatur sequenti linimento, ℞ muscilaginis fœnugræci, & seminis lini extractæ cum vino albo an. ℥ i. aristolochiæ longæ & rotundæ pulverizatæ an. ʒ i. styracis liquidæ ℥ i. propoleos ℥ ii, olei amygd. dulcium, lil. alb. an. ℥ ii, reducantur ad formam linimenti; aut oleo sambucino, & jhasmino, vel etiam hydræleo partes humectentur. Pessus etiam sic fit. ℞ œsypi, radicis lilij, origani calamenthi, an. ℥ ß, therebintinæ ʒ iii, conquassentur, & cum lana fiat pessus, fortior paratur ex æquis portionibus ellebori nigri, opoponacis, ac fellis taurini, aut fiat suffumigium ex stipite caulium, myrrha, & felle taurino, aut ex ungula muli, aut ex piscibus salitis; aut reliquis non proficientibus, emplastrum ventri applicetur, ex succo ruthæ cum ℥ i pulpæ colochyntidis. Interius autem assumat parum vini, diluti aqua arthemisiæ, aut micam panis vino Hippocratico intinctam, aut aquam cinnamomi cum aqua angelicæ, aut olei cinnamomi, vel macis guttas vi. cum jure pingui, & multo croco, mirificè prodest sæpius in vino genoroso præbere trochiscorum de myrrha, cinnamomi, croci an. ʒ ß aut guttas aliquot extracti de croco, vel succini albi ℈ ii aut ʒ i in eodem vino, aut in aqua liliorum alborum, aut guttulas olei ejusdem, cum quo etiam si umbilicus inungatur, partum accelerare ferunt. Aut ℞ corticum utriusque cassiæ an. ʒ ß, cinnamomi ʒ i, croci ℈ i, aquæ arthemisiæ ℥ iiii, misce, detur tepidū; hæ insuper species partum maturant, cinnamomi ℥ ß, croci, corticis cassiæ fistulæ an. ʒ i sabinæ, capill. Ven. diptami, baccarum lauri an. ℈ ij, ossis de corde cervi ʒ ß, sacchari ℥ j ß, tenuiter cuncta pulverizentur ac misceantur, dosis ʒ i, aut ij in vino vel ovo sorbili. Pilulæ hæ partum etiam facilem reddunt: ℞ cinnamomi ʒ v, florum camomillæ ʒ iij, cassiæ ligneæ ʒ iij ß, styracis, rubeæ, croci, radicis squinanthi an. ʒ ß, cum syrupo de arthemisia, fiat massa, dosis ʒ j, ejusdem aut majoris efficaciæ sunt aliæ, quæ recipiunt sabinæ pulverizatæ ʒ ii, ammoniaci, asæ fœtidæ an. ʒ ß, bdellii, myrrhæ an. ℈ ii, conficiantur; corticis cassiæ fistulæ ℥ iii, bulliant in s. q. vini albi ad medias, colaturæ adde juris, cicerum rub. ℥ ii, croci, ac ammoniaci an. ℈ i. vel ℞ cineris urachi infantis ʒ ii, cinnamomi ʒ ß, piperis longi, galangæ an. ʒ i, seminis plantaginis, endiviæ an. ʒ i ß, seminis lavendulæ ℈ iiii, fiat pulvis sumendus cum aqua sabinæ, aut arthemisiæ; validior est, qui ℞ pulveris præscripti, confectionis alkermes an. ℈ ii, trochisc. de myrrha ʒ ß, castorei ℈ i, sumatur in aqua arthemisiæ, aut vino albo; fortissimus erit, si addantur ℈ ii boracis, ut Lobelius præcipit, tum ad educendas secundinas, tum fœtum vivum aut mortuum. Est enim borax officinarum ex iis, quæ à proprietate fœtum educunt, ut idem scribit, Fallopius, Montuus, ac pleriq; alii, pro mirifico secreto. Dolorem etiam sedat, & partus difficilitatem mulcet sequens elegma. ℞ carnis dactylorum ℥ iii, muscilaginis psyllii, seminis cydoneorum an. ℥ ß, seminis pœoniæ, cinnamomi an. ʒ i, cassiæ ligneæ, croci an. ʒ ß, pulveris peucedani ℈ ii, ossis de corde cervi g. vi, cum saccharo dissoluto in aqua sabinæ, fiat elegma, dosis cochleare, ac superbibat mulier ℥ iii, hujus decocti ℞ radicis graminis petroselini an. ℥ i, arthemisiæ, nepetæ, an. m. ß, seminis anisi, fœniculi an. ʒ i. in q. s. aquæ, fiat decoctum ad

Medicamenta. *Intrinsecus sumenda.* *Pulveris.* *Pillula.* *Pulveres alij.* *Elegma.*

lib. 1. cum quo etiam, quæ superius diximus, capi possunt, prodest haustus olei amygd. dulc. A proprietate verò juvant borax officinarum, de quo supra ad ℈ii cum vino, fimi accipitris, vel falconis ʒi, betonicæ, seu sabinæ, scobes ʒi, aut lavendulæ, aut ℥ iiii aquæ, in qua ablutus fuerit nidus hirudinis, vel ℥ iiii succi gallitrici, vel decocti galli veteris: sed & partum maturare, primæ notæ scribunt autores, anguium senectam lumbis alligatam; idem præstat corallus, aut anagallis dextro cruri appensa, lapis aquilæ, styrax, coriandrum viride, Iaspis, polygonij radix, aut aristolochiæ, aut ciclaminis pudendi orificio, aut fœmori alligata, ex quibus ætites, seu aquilæ lapis brachio alligatus, fœtum continet, cruribus appositus, facit, ut brevi ac sine dolore mulier pariat, sed & magnes, manu sinistra à parturiente detentus, ut Leonus scribit, fœtum expellit, aut diptamo, vel corrigia ex pelle cervi cincta, demum smaragdus, radix occimi, & polypodium tritum, quæ etiam plantis pedum alligata, fœtum cient.

Decoctum. *A proprietate partũ expellentia.*

Manus opera. Quartò manus opera, & obstetricis, aut chirurgi ministerio, & si secundinæ crassities, soliditasve partum impediat, Aëtij consilio cautè ipsa abrumpenda est, obstetricis unguibus, aut scalpello. At si tenuitas tunicarum fecerit, ut, quia intempestivè abrumpuntur, humore fluente ante debitum tempus, uterus siccus evadat, infundatur muscilago altheæ cum ptisanæ cremore tepido, aut cum malvæ, aut fœnugræci decocto, aut, cum antea dictis medicamétis humectantibus, pudendum foveatur; haudquaquam tamen permittendũ, ut vehementer uterus lanietur, ac etiamsi nulla medicamenta prosint, puer tamen vivus dissecari nulla ratione debet, quamvis Avicenna, Aëtius, & Moschio id præcipiant; non enim licet unum interficere, alterius vitæ gratia, sed implorato divino auxilio medicamentis insistendum: Si tamen mater in partu moriatur, fœtu intus vivo superstite, quod ex motibus, & subsultationibus infantis conjicitur, tunc posthabita matris ratione, expedit ejusdem matris os, & genitalia patentia servare, ut per has vias anhelitum recipere infans possit, deinde hypochondrium sinistrum inscindere oportet, ea ratione, qua superius retulimus c. de partu cæsareo, quippe dextrum latus liberum ingressum non ita præbet, ob subjectum epar, prospiciendum tamen, ut dum extrahitur fœtus, spina toti obstetricis palmæ incumbat, ne exarticuletur. Si tandem levi occasione uterus laxetur, aut inter parturiendum promineat, quod sæpè fit, pariat mulier decumbens in lecto, quod etiam caveri potest, ano imposito panno, in modum pilæ oblongæ, quam in quolibet conatu obstetrix fortiter comprimat.

Admonitio.

Infans vivus ex utero matris mortua.

De secunda relicta.

CAP. VII.

Secunda, quæ à latinis loculus etiam appellatur; à Græcis verò chorion seu deuterion; sic dicitur, autore Aëtio, quasi secundum ab utero fœtus domicilium, ac receptaculum, & est quasi radicatio multorum vasorum: hoc autem, quoniam umbilico infantis hæret, & umbilicus postremò ex utero exit; alias non accederet, per ipsum puero nutrimentum; ideo fœtu exciso foras prodire necessum est; contingit tamen sæpius, ut fœtu in lucem edito, ipsa præter naturam detineatur; quæ affectio, etiamsi nos perturbare non oporteat, tamen contemnenda non est, nam cum diu detinetur, cerebro, cordi, & ventriculo, terribilia infert symptomata, & dolores, ac cruciatus intolerabiles, & vaporibus ab ea putrescente elevatis, interiora corrumpuntur, ex quibus etiam uterus afficitur, morbus causatur in numero & excessu.

Species. Porrò secunda cum detinetur, nonnunquam uteri fundo conjuncta est: interdum sejuncta & instar pilæ convolutæ, circa aliquam uteri partem consistit, Egit de hac affectione Hipp. in lib. de morb. mul. & in Epidemiis.

1. de morb. mul. *2. Epyd. 18.*

Deti-

Detinetur secunda plurimis de causis, ut ex quovis animi pathemate, aliove subito casu enixæ adveniente, aut si odoramenta suavia naribus adhibeantur, aut ex potu aquæ frigidæ; potissimum verò, si uterus ocyssimè à partu claudatur; aut si umbilicus infantis, à quo ipsa pendet, ab inexercitata obstetrice resecetur, antequam ipsa propellatur. *Causa*

Signis ad dignoscendum hanc affectionem opus non est; tamen secundâ relictâ, purgatio malè procedit: venter attollitur, & durescit, febris suboritur acuta; dolor per universum corpus, maximè infra umbilicum, gravitas ventris, tormina, suffocatio, ac tandem ipsa secunda, si diu detineatur putrefacta, ejicitur, aut in saniem dissoluta exit. Non solum autem detentam, sed uteri fundo alligatam comperies, si ante tempus puer emissus fuerit, & id quidem citra magnos dolores, nam præcedentes labores fiunt, dum vasa rumpuntur. *Signa.* Non violenter extrahenda secunda est, ne uterus procidat; nec ejus eductio parvi facienda, quia, quo magis retinetur, eò majorem concipit putrefactionem: periclitantur sæpe mulieres, ac moriuntur, si adhæreat secundina, & contineatur; vel ob usum acrium medicamentorum ulcus in utero fit, idcirco antequam putrefacientia aut corrosiva adhibeantur, id prædicendum ad vitandam calumniam. *Prognosticum.*

Curatur 4. remed. gener. primò provocatione tussis & sternutamenti, si vires non fuerint debiles, ex castoreo, elleboro, & pipere; per hæc enim mediæ corporis partes comprimuntur, extremæ verò exprimuntur, & subinde u t rus. einde etiam vomitorijs, si reliqua non prosint; juvat autem vomitus, non quatenus ad superiora movet, sed quatenus expulsivam facultatem mẽbrorum inferiorum excitat. Naribus insuper applicentur suffumigia ex unguibus capræ, & plumis perdicis, ac reliquis jam dictis c. de uteri suffocatione, uti etiam ex fimo equi arido, columborum, aut aquilæ: ex semine porri, urticæ, allio, resina pini, elleboro albo, aristolochia, nigella, quia hæc omnia uterum deorsum fugant, & sternutamenta provocant; cum verò jam circa pectinem dolores senserit fœmina, spiritum vehementer cohibeat inferius comprimendo, manu etiam validè super ventrem apposita. *Curatio.*

Secundò utendum ijs medicamentis, quæ secundinam eijcere nata sunt, præsertim autem, si à frigore retineatur, aut si uterus à partu statim obseretur; sequens potus sæpiusculè exhibeatur, si febris absit: ℞ sabinæ, arthemisiæ an. m. 1. fiat decoctio in aqua ad lib. ß. colaturæ adde vini optimi lib. 1. cinnamomi ℥ i iterum leviter bulliat, laudatur etiam decoctum, vel aqua fabarum destillata, aut aqua florum croci, quæ detergit, secundas pellit, & dolores sedat, aut etiam ʒ i croci leviter triti, mirificè tamen sequens prodest. ℞ trochiscorum de myrrha, ʒ i. rubeæ ʒ ß, croci, & castorei an. ℈ i. detur in vino albo, aut jure gallinæ, vel in prædicto decocto; valet ʒ i seminis panacis ex vino pota, aut cum melle apposita; aut decoctum centaureæ majoris, diptami, aristolochiæ longæ, & eryngij; aut cunctorum simul, quæ etiam fœminibus apposita prosunt: vel talis confectio concinnetur; ℞ sabinæ, aristolochiæ, acori an. partes æquales, melle excipiantur, dosis ʒ ii, cum decocto mẽtastri, aut lupinorum; hoc insuper præsidium utilissimum est. ℞ opoponacis, galbani, fellis bovini an. ʒ i castorei ʒ ß. detur cum aliquo ex prædictis decoctis, si fœmina valdè periclitetur; ejusdem virtutis est hic pulvis: ℞ lupinorum, sabinæ an. ʒ i. myrrhæ, opoponacis an. ʒ ß castorei g. x. in pulverem minutissimum reducantur, dosis ʒ i. cum decocto pulegij aut brassicæ, aut cum melle, fiat confectio. Commendatur ovis, aut capræ secunda arefacta, & ex vino tenui hausta, aut in pessis subdita, aut collo appensa. Pessaria etiam fiunt ex mercuriali, arthemisia, salvia, iride, pæonia, tritis & unguento ros. exceptis, aut adipe anserino, quæ etiam in forma emplastri ventri applicentur; potiora concinnantur ex allio, asphalto, bezoino, stercore accipitris, galbano, gentiana, sagapeno, brionia, scamonia, nitro, diptamo, quorum aut alicujus eorum accipe ʒ i, & cum succo, vel decocto arthemisiæ, aut mercurialis exci- *Secundam expellentia.* *Pulvis.* *Confectio.* *Pulvis.* *Pessi.*

excipiatur: œsypus etiam cum butyro & meliloto suppositum secundam extrahit; aut ℞ utriusque aristolochiæ, sabinæ, nasturtii an. partes æquales, trita cum felle bovis excipiantur, ac fiant pessi: crocus itidem panno lineo involutus locellis apponitur; aut leporis coagulum illitur, cum porri succo, & croco. At si res ferè sit desperata, ad efficaciora pessaria deveniendum, quæ comparantur ex decocto cucumeris silvestris cum succo ejusdem, oleo irino, elleboro, staphysagria, & colochyntide, addito modico felle tauri. Suffitus insuper aromatum subtus adhibeantur, quales ex cassia, nardo, flore junci odorati, arthemisia, sabina, diptamo, pulegioque conficiuntur, hos suffitus mulier suscipiat, undique vestimentis contecta. Utendum præterea encatismatis, perfusionibus ac fomentis actu calidis, ex prædictis herbis, quæ potissimum administranda sunt, si os uteri fuerit clausum. Denique, nisi magnus sit sanguinis fluxus, omnia conferunt, quæ menses movent, fœtum mortuum ac molam expellunt: de quibus omnibus suis locis sermo factus jam est.

Suffitus.

Manus opera.

Tertio manus operatione; ideoque interea temporis, dum superius scripta adhibentur, obstetrix, si os uteri nonnihil aperiatur, manum sinistram calidam, & pinguefactam in uterum immittat, ac secundam leviter extrahere tentet, quæ si alicui uteri parti convoluta inhæserit, facile educitur: si autem uteri fundo sit connexa, quod indicat fractam ac disruptam à vasis fuisse, umbilicumque parum oportunè resecatum, tunc demissa similiter manu sinistra, oleo liliorum peruncta, comprehendere tentet, nec tamen in rectum deducat, ne vulva procidat, sed leniter primum hinc inde circumagat, deinde paulo validius attrahat, sic enim obedit, & à connexu dissolvitur. Quod si uteri os adhuc claudi, & connivere deprædendatur, crebris oleorum perfusionibus ac dictis jam evaporationibus insistendum. Ubi advertendum, haud quaquam expedire, ut umbilicus resecetur, antequam secundæ prodeant, contra quod faciunt Germanæ ac Belgæ fœminæ, quæ ilico umbilicum rescindunt, & secundas medicamentis educere conantur; potius tamen aliquot ex prædictis auxilijs prius tentanda, quæ si non prosunt, per spatium iiii aut ad summum vi horarum, (quo tempore in sella excavata mulier sedeat, ut propendens infans pondere suo secundas secum deferat, providendo interea, ne ipsa periclitetur) tunc quia si diutius puer pendeat, in discrimine erit, aut morbosus evadet, ad resecationem umbilici veniendum, cujus caudex parturientis fœmori alligetur, quo minus in uteri fundum, commeare possit secunda: at si umbilici vasa mucore plena appareant, citius rescindi potest, quia fœtum morbosum indicat, postea rursus ad sternutamenta, & reliqua præsidia veniendum.

Admonitio.

Suppurantia.

Quartò si neque prædictis medicamentis neque unguibus extrahi possit, suppurantia in uterum injici oportet, ut sic putrefacta à natura expellatur, ad id valet unguentum basylicon in multo oleo amygd. dulc. & liliorum dissolutum, aut in decoctione, quæ recipit radicis malvæ, viol. an. ℥ ii, radicis aristolochiæ ʒ i, seminis lini, fœnugræci an. ℥ ß, florum camomillæ, centaureæ minoris an. p. i. tritici p. ii, fiat decoctio, in aqua & oleo, in cujus ℥ iiii dissolve unguenti basyliconis ʒ iii, ægyptiaci ʒ ii, ad detersionem, arrodit enim, abstergit, & expultricem movet.

Pueri providentia.

Tandem infanti, prædictis laboribus defatigato, providendum, calefaciendo ipsum eadem secundina, si juncta exeat, vino calido madida, aut certè calidis linteis, vel potius inter panes recenter coctos, calido vino, & aqua naphæ, vel lavendulæ irroratos, infans collocandus, atque halitu ejus fœminæ, quæ cuminum, anisum, cinnamomum, aut vinum ore detinuerit, tractato insuper infantis umbilico, calidis digitis modicè compressis, idipsum faciendum, si utcunque imbecillus, & sine ploratu, aut cum respiratione exigua exeat.

De

De mola post partum in utero relicta.

CAP. VIII.

Li. 3. c. de mola. *Signa.*

MOlæ causas, & differentias, suo loco adduximus, nunc autem expendendum est, plures ne sint, quæ post partum in utero relinquuntur, parvæ, & non adhærentes, an una duntaxat grandis, & adhærens. Cognosces autem, molam post partum in utero relinqui, quia toto gestationis tempore, fœminæ solito sunt graviores, dolet uteri regio, & inguina, ac reliqua adsunt molæ indicia ibi recensita, præterea difficulter pariunt, & à partu nihil aut parum levantur, supersunt enim dolores circa umbilicum; in dorso, & inguinibus, grumosus profluit sanguis, multus, carnosus, niger cum torminibus, & anxietate, ab excretione nullum sequitur levamen, imò nausea, vomitus, inquietudo, anxietas: venter in tumorem per circuitus elevatur, dolores etiam per intervalla succrescunt, quasi nitente natura contractione expellere: Et si mola grandis sit, postquam semel ad imas partes descenderit, sursum iterum ad superiora revertitur, natura nequeunte tam grandem malem expellere, nec uteri colo capere. Pulsus fit parvus, frequens, debilis, febris subsequitur, urina supprimitur, aut guttatim excernitur, & plurima demortui fœtus symptomata apparent: at si molæ plures sint, & parvæ, per intervalla post partum, succrescentibus doloribus, excernuntur. *Molæ plures*

Prognosticũ *Li. de steril.*

Porro si plures molæ sunt, & exiguæ, nec adhærescentes, periculi nihil adferunt, & fœminæ, dicente Hipp. facilè restituuntur, ut, quæ cum lochijs paulatim citra magnam noxam educantur: verum cum una, & grandis est, ac adhærescit, periculosissima existit, & plerumque ex ea mulier perit, idcirco ejus eductionem, sicuti secundinæ, aut fœtus mortui, quam ocyssimè procurare oportet. Educetur autẽ ijsdem plane remedijs, quæ c. de fœtu mortuo, & de retenta secundina dicta sunt: Hipp. cit. tria potissima posuit præsidia, uteri & locorum ejus emollitionem, & apertionem, alvi purgationem per clysteres irritantes, & uteri infusiones, & cucurbitarum admotionem, quæ motus principium præstent ad inferiora. Reliqua sunt administranda ut c. præcedenti, & de fœtu mortuo. *Curatio*

De torminibus post partum.

CAP. IX.

ACerbissimi dolores post partum, in ventre inferiori, & à renibus in laterum mollitudinem, & inguina puerperis succrescunt, qui duorum aut trium, sæpe etiam plurium dierum spatio per intervalla exacerbantur, sic ut fœminæ anhelitum comprimant, & videantur quasi, velle alterum fœtum ejicere. Sunt, qui negant primiparis hoc contingere, & causas afferre conantur, quod ex prima gravidatione, minus adhuc sit uterus defatigatus, subindeque frigidum aërem minus admittat, quod insuper ex reiterato dolore magis offendatur, ac tandem quod sic Deus voluerit, quo minus fœmina abhorreret ab imprægnatione, quæ tamen omnia anicularia videntur, æque enim graviter primiparas, & eas, quæ sæpius pepererunt, hisce torminibus divexari, testantur multa experimenta, imò & fœminæ, ac virgines, citra puerperium ante mensium eruptionem, ijsdem cruciari solent, ex sanguine crasso, qui non ita facilè penetrare potest, ut foras evacuetur. Fiunt enim in puerperis

hæc tormina, ex concreto grumosoque sanguine, quem natura per vias non assuetas, neque satis patentes extrudere nititur. Fiunt etiam ex flatuosa substantia, ac suscepto à partu frigore, ob enixæ & obstetricis imperitiam. Insuper ex acriori, mordacique sanguine; ac tandem ex uteri in aliquam partem *Signa.* inclinatione, ob laboriosum partum. A qua causa si fiat, cognoscitur, & curatur, ut c. de uteri inclinatione dictum est; si à frigiditate, ut c. de uteri inflatione. Si ab acriori sanguine, tenuitate dignosces, & quia partes inferiores calent, sæpè etiam febris adest, sitis & vigilia. Concretum crassum, & grumosum sanguinem, à quo plerunque accidit, accusant cruciatus per intervalla, ante sanguinis excretionem, quo excreto cessant, donec natura plus *Si ex mordacitate.* trudere satagit. Si ex mordacitate proveniant, & fœmina biliosa sit, curatur ferè ut colica, à causa calida: sic præstat bis, terve in die præbere hoc, ℞ olei amygdalarum dulcium ℥ iiii syrupi viol. ℥ i, aquæ buglossæ, aut scorsoneræ ℥ ii misce. Non desunt audaculæ fœminæ, quæ ilico à partu, frigidam aquam præbere audent, quod tamen cum maxima præmeditatione faciendum, ac non, nisi prius cognoveris, fœminam impensè biliosam esse, quo casu cum optimo successu fit.

Si verò ab alijs causis proveniat, crassitie videlicet, & flatibus, curatur *Si ex crasso hum. & flatu.* duobus remediorum generibus, quæ simul valeant sanguinem attenuare, vias patentiores reddere, flatus discutere, ac dolores lenire. Hæc autem per os assumenda, aut extrinsecus applicanda sunt. Ex his, quæ intus sumuntur ℥ iiii olei amygd. dulc. dolorem sedant, eodem oleo per clysterem applicito, quidquid in utero est intestinorum, vicinitate linitur, & attenuatum facilius ex- *Flatus discutientia.* pellitur, ac viæ patentiores redduntur. Flatus etiam discutiunt, & vias aperiunt ℥ vi vini Rhenani, in quo incoxerint flores camomillæ, ac semen anisi; aut hic pulvis. ℞ cinnamomi, nucis moscatæ, cardamomi an. ℥ ß, zinziberis ʒ vi. piperis longi ʒ i. croci ℈ ß, fiat pulvis, quo utatur in cunctis cibis. Idem præstat confectio diagalanga, diatrion pipereon, diacyminum, ac similes aliæ; aut alius pulvis sic concinnatus: ℞ nucleorum dactylorum, persici an. ʒ i. nucis moscatæ ℈ iiij, spec: elect: diamargar: calidi ʒ ß, croci g: vi, anisi ʒ i, cinnamomi electi ℈ ij. sacchari ad pondus omniũ, dosis ʒ i j, cum vino aut jure gallinæ, bis in die; huic consimilis est alius pulvis, qui recipit anisi ʒ i. nucis moscatæ, cornu cervi usti an. ℈ iiii, nucleorum persici, dactylorum an. ℈ i i, ligni aloes, cinnamomi an. ℈ ij, fiat pulvis, dosis ʒ i, cum vino albo Hispa- *Extenuantia.* nico. Humores extenuantur decocto cinnamomi, adianthi, corticum citri, quorum æquales partes ut ʒ i. coquantur in lib. i vini ad medias, ac præbeto; aut ℞ corticis utriusque cassiæ, cinnamomi, capill. Veneris, seminis anisi an. ʒ ii. fiat pulvis, cujus detur ʒ i, in vino albo.

Externa si ex grumo. Secundò externis utendum, quibus flatus & grumus discutiantur, ac *Vnguentũ* viæ patentiores fiant, in quem usum sequens cataplasma ventri admoveatur: ℞ vitellos ovorum num. vi, conquassentur, & adde pulueris cymini ℥ i, coquantur in oleo jhasminorum, aut lil. alb. aut ℞ ovorum vitellos coctos sub prunis quousq; indurentur numero xii, pulveris seminis lini, fœnugræci an. ℥ ß, florum camomillæ, meliloti, anethi an. ʒ ii, coquantur in oleo camomillæ, donec reducantur in formam unguenti, quod ventri sæpius calidum applicetur, ac reiteretur; aut ℞ farinæ camomillæ, roris marini an. ℥ i, seminis lini, anisi, fœnugræci, fabarum, cumini an. ℥ i, butyri recentis, adipis gallinæ an. ℥ ii cum oleo sambucino, fiat cataplasma: ejusdem virtutis est hoc unguentum, adipis anatis, butyri recẽtis an. ℥ i, succi samsuci ℥ i ß, medullæ cervinæ, terebintinæ, ac mellis an. ℥ ß, myrrhæ ʒ ß, corticis cassiæ, aloes an. ʒ iii, coquantur ad consumptionem succi, & adde ceræ q. s. fiat unguentum, umbilico, ac genitalibus apponatur. Cepæ etiam sub cineribus coctæ, adde butyrum, oleum liliorum, & parum vini, ac fiat cataplasma; aut linteum madidum in oleo liliorum, *Inunctio.* camomillæ, amygdalarum dul: prædictis partibus apponito, prius tamen eadem loca foveantur decocto, ex florum camomillæ, anethi, rorismarini an. p. i.

semi-

ſeminis lini, aniſi fœniculi. cumini an. ℥ ij. fiat decoctio, in pari quantitate vini, & aquæ, & cum ſpongia imbibita partes foveantur, aut ex herbis contuſis fiat cataplaſma, ſacculus etiam paratur ex floribus camomillæ, folijs ſicci lini, aut canabis: pulegij, origani, fœniculi, arthemiſiæ, cariophyllis, quæ omnia trita, ſacculo colligata, ac vino albo cocta, umbilico, & genitalibus apponantur; multa verò ſemina ſacculis non commiſceantur, quia fiunt ponderoſi, ac moleſti. *Sacculus.*

De immoderato ſanguinis fluore poſt partum.

CAP. X.

1. de morb. mul. 89. Hippocrates aſſignans tempus, & quantitatem puerperij, ſeu purgationis lochiorum, durare, inquit, ſi fœmellam peperit mulier, per 42. dies, ſed extra periculum eſſe, ſi 25. expurgetur: ſi verò maſculum peperit, diuturniſſimam fieri purgationem 30. diebus, periculo carere, ſi 40. contingat: quæ verò abortiunt, ſi juniores corrumpunt fœtus, paucioribus diebus, ſi adultiores, pluribus expurgari: ſanguinis autem colorem, quaſi ex ſana victima eſſe, ac ſine pravo odore; primoque ſeſquihæminæ menſuræ, aut paulo plura, poſtmodum indies pauciora, donec ceſſent. Moſchio debitam purgationem ex eo metitur, quòd ſanguis prius uberius, deinde fœculentus, & paucus, poſtremò purulentus egreditur. Hippocratis ſententiam ſequuntur Mercurialis, & Cordæus, ego verò univerſalem non eſſe exiſtimo, ac prædictos viros longe aberrare, ſi cunctis fœminis eandem præfinire velint quantitatem, & tempus, nam Belgæ, & Germanæ, & quæcunque in illis vivunt regionibus, ubi fœminæ validius exercentur, breviori multo tempore, & minori quantitate ſalubriter expurgantur, ſæpe ad octiduum duntaxat, ut plurimum ad 15. dies, neque per id tempus perpetuò fluunt, ſed per intervalla, quatuor, quinqueve plerumque interpoſitis diebus; ſed & in illis etiam plagis, in quibus, quia fœminæ in otio vivunt, diutius in lochijs detinentur, maximam reperies varietatem juxta fœminæ habitum, & vitæ inſtitutum; quamobrem ex conferentia, & tolerantia potius conjectura facienda eſt. *Lochiorum quãtitas & duratio.*

Cauſa immodici hujus purgamenti, eſt impetus ſanguinis, & ejus tenuitas, laxitas viarum, vel dilaceratio vaſorum; à quibus ultimis duabus cauſis fieri, indicium eſt, ſi ſtatim à partu accidat, ac ſi ſemel incepta fluxio difficilius ſiſtitur. *Cauſa.*

Immoderatam verò eſſe lochiorum purgationem, ſignificat pulſus debilis ac frequens, impotentia, cibi faſtidium, viſus tenebritas, aut imminutio, gravis auditus, aurium tinnitus, vires proſternuntur, calor minuitur, & ſi copioſior, vel diuturnior perſiſtat, animi ſequitur deliquium, vel convulſio, ut in aph. Hipp. ſcripſit. *5. aph. 50.* grumi plerumq; compacti excidunt, dolor adeſt in lumbis, & hypochondrijs cum torſione ventris, ac duritie, & ad contactum renitentiâ, rigore, febre acuta, rubore faciei, & venarum duritie, ac ſæpe mors ſequitur; Prædicta tamen ſymptomata periculoſiora ſunt ex abortu, quam ex partu, ut etiam ſemper corruptiones, quam partus, graviores periculoſioreſque exiſtunt. *Signa.* *Prognoſtica.*

Curatur duplici remed. genere, & primo quidem, quamvis immodica ſit evacuatio, ſtatim cohibenda non eſt, ſed ſolum victus ratione, ac leviuſculis medicamentis, quæ laxas uteri partes firmare valeant utendum, diligenterque penſitandum, quantum id, quod profunditur, naturalem puerperij purgationem excedat, quantumve vires proſternat; ac ſi immodica ſit purgatio, quoad quantitatem, profuſioni prius, quam affectui providendum; ſi verò *Admonitio.*

duratione potius, quam conferta copia, debito copiosior sit, affectum prius curabis, deinde profusionem moderaberis. *Cibus.* Esto igitur cibus ex gallina, asa, amylo, conserva ros. antiqua, carne cydoniorum, oryza, & reliquis dictis c. de menstruis superfluis, quies imperanda, somnus moderatus, aut pauló brevior; *Admonitio altera.* ne calor longiore auctus, in partibus internis, sanguinem ulterius attenuet, quod in omni sanguinis fluxione advertendum, at si ad quietem, & resumendas vires longior somnus concedatur, id fiat, aliquantulum prius sedato fluxu, verum si diu fluor duret, tunc frigidis & adstringentibus conciliandus, sed parcus, & à quo facilè excitari possit, nec sola permittatur dormire mulier, sed præsente altera, quæ pulsum & respirationem, per intervalla intueatur, & obtrectet, ne in somno deficere contingat.

Sanguinem sistentia. Secundó si nimis copiosa sit profusio, arte cohibenda levioribus imprimis, quæ si satis non sint, ad fortiora veniendum; conveniunt sirupus de rosis siccis, de portulaca, myrthinus cum aqua portulacæ, symphyti, cap. ros. aut in qua aurum ignitum sæpius fuerit extinctum, frictiones brachiorum; inunctiones ventris, cum oleo mastichino, myrthino, superspersо pulvere masticis, myrthillorum, trochiscorum de karabe; vel fiat fomentatio cum vino adstringenti: acetum super ventrem poni jubet Avicenna, quod in præsenti sanguinis fluore minus securum judico; *21. 3. tract. 2. c. 33.* denique prius moderetur, non in totum cohibeatur fluxio, ne erisypelas, tumoresve, & alia similia mala in utero concitentur, subindeque difficilis respiratio, suffocatio, aut mors ipsa subsequatur, idcirco, nisi magna urgeat necessitas, adstringentibus, aut frigidis in puerperis utendum nunquam est. *Adstringentia non nisi magna urgente necessitate adhibenda.* Si tamen nimium sit immoderata, & effrænis fluxio, omni, ut diximus, ratione cohibenda est; quippe satius fuerit, eorum malorum aliquod, utero aut corpori inferre, quam certam oppetere mortem, ideoque tunc ad illa deveniendum, quæ c. de menstruis superfluis in 5. remed. genere abundè scripsimus, quæ hic repetere supervacaneum fuerit, præter quæ etiam laudatur vinum, in quo suffocati sint cancri fluviatiles, stercus muli vel asini combustum, aut exsiccatum, & per cribrum extractum, ac vino dilutum; succus urticæ ebibitus ad ℥ iiij, aut ʒ i spongiæ combustæ ac tritæ, & vino exceptæ, & quæcunque præterea siccant, & adstringunt, suffita, aut apposita.

De diminuto sanguinis fluxu post partum.

CAP. XI.

Lochia cur deteriora menstruis. PUerperæ, quibus à partu purgamenta supprimuntur, aut diminutè fiunt, in gravissimos incidunt morbos, quanquam enim gravis menstruorum suppressio oppidò offendit, non tamen perinde, ac si à partu naturali, vel difficili, vel etiam abortu supprimantur: nam, Gal. teste, lochia non abundantia modò, *3. Epyd. 8. 71.* sed insigni etiam pravitate, & vitio obsunt, quia laudabiliorem sanguinem, ad fœtus nutrimentum, uterus allicit, relinquitq; deteriorem; quod in causa est, ut prægnantes pravis humoribus repleantur, ideò non æqualis est multitudo, neque æquale vitium in menstruis, ac in lochijs, neque pari spacio purgantur: ut plurimum autem melancholicus apparet sanguis, à puerperio evacuatus, idcirco conspiciuntur urinæ infectæ, ac si fuligo quædam in eas incidisset.

Causæ. Suppressionis lochiorum causæ externæ sunt, vociferatio, splendor, risus, subita perturbatio, vel quodvis aliud subitaneum animi pathema, immoderati alimenti usus, labor nimius, incessio super nivem, intempestivus aquæ potus, aut frigidi aëris accessus, quo nihil deterius puerperis est, quia ex illo, vacuum uterũ subeunte, distenditur, frigescit, ac intumescit ipse uterus, ejusq; orificia, uti sæpe diximus, occluduntur, unde hæc lochiorũ suppressio, subindeq; gravissima

ſima ſymptomata & mors ipſa ſæpiſſimè contingit, ex quo affectu chariſſima & lectiſſima conjux mea Catharina Rodrigues piæ, ac fœlicis memoriæ, ſummo meo, & conſanguineorum dolore in flore ætatis ſublata eſt, prius alvi fluore initio puerperij correpta deinde præ contracta debilitate lochiis ipſis ita ſuppreſſis, ut nullis potuerint mediis ad inferiora revocari. Internæ cauſæ ſunt ſanguinis craſſities, & abundantia, quæ obſtruit, viarum ſtrictura: alicujus partis dolor, imbecillitaſve, uteri anguſtum os, aut ejuſdem diſtorſio.

Interna.

Signa.

Præter ſigna, quæ c. de ſuppreſſione menſtruorum relata ſunt, peculiaria lochiorum retentorum deſumuntur, ex Hippoc. lib. de nat. mulieris, nam & puerperio retento tumet venter, & crura: rigor, & dolor imum ventrem, & lumbos tenet, qui quandoque ad viſcera aſcendit: animo linquuntur, & progreſſu temporis cavæ faciei partes rubeſcunt; febricitant, & interdum etiam perfrigerantur; pulſus eſt debilis, celer, & acutus, aliâs deficit, & aliâs attollitur: dolor procedit ad articulos manuum, crurum, & lumborum, ſic ad ſpinam, inguina, & collum: & corporis partes impotentes fiunt, ac poſtea calor quietus, ulterius manifeſtatur: urinæ fuliginoſum quid præ ſe ferunt: uteri inflammantur, & quæ poſtea exeunt graveolentia, nigra, livida ſunt, & ſi non exeant, periculum mortis eſt, pariter ac ſi citò non curentur, eodem Hippocrat. teſte. Fiunt autem ex hac puerperij ſuppreſſione febres acutæ: difficiles reſpirationes, anginæ: pleuritides, paraplexiæ, maniæ; melancholia, vigiliæ, ſanguinis ſputum, vomitus, diſenteria, hydrops, ſæpiſſime verò, uti crebrò animadvertimus, jecoris inflammationes, & phrænitides, quæ omnia periculoſiſſima ſunt, niſi ſudor aliquis copioſus erumpat, quo ſępe ab hiſce periculis fœminæ liberari ſolent.

Prognoſticum.

1. de morb. mul.

Curatio.

Curatio perficitur triplici remed. genere. Primo tamen conſiderandum, an lochia ſupprimantur, eo quod ſanguis ad mammas recurrat; quo in caſu ſi mulier nutrix futura ſit, non protinus ſanguis mittendus eſt, ſed inſpecto prius naturæ impetu, ſi ſymptomata ſuboriantur, vena pedis tundatur, aut cucurbitulæ fœmoribus applicentur, aut quapiam alia ratione ſanguis evocetur, ac utcunque plenitudo in morbum degeneret, juxta morbi naturam, ex capitibus præcedentibus, curationem deſumes; fuerit tamen operæpretium, ſi id præſentias, præcavere, quod fiet, uti jam diximus, tribus remediorum generibus: primò quidem ſanguinis miſſione, quæ præſertim conducit, quando cauſa ſuppreſſionis multitudo eſt, aut ſi ſanguinem aliò confugere depræhendes, quod ex dolore vel quovis alio ſigno dignoſces, quibus in caſibus, adhibitis fœmoribus, ligaturis, frictionibus, & cucurbitulis, cum copioſa flamma, & ſcarificationibus, ac reliquis, quæ ſanguinem ad uterum revocant ilicò, ſi malū urget, venam pedis ſecabis, ac deinde juxta ea, quę capitibus ſequentibꝰ ſunt dicēda, recipienti membro providebis, hac adhibita admonitione, quod ſi in totum ſuppreſſa ſit evacuatio, protinus ad ſanguinis miſſionem confugies: ſi verò diminuta duntaxat, omni arte prius evacuatio ſollicitetur, & cauſis plenitudinis obvietur.

Præcautio.

Sang. miſſio

Admonitio

Secundò utendum ijs, quæ reſerent, attenuent, ac emolliant, & vicinas partes laxent, quæ quidem potiſſimum conveniunt, cum ex ſanguinis craſſitie ſuppreſſio fit, quæ ex ipſo ſanguine depræhenditur: aut ex oſculorum venarum ſtrictura, quæ cognoſcitur ex corporis ſiccitate, & conſtrictione reliquarum venarum; facta igitur ſanguinis miſſione per latum foramen, aut per mariſcas, aut cucurbitulas, cum magnis crurum ſcarificationibus; venter univerſus, pubes, & inguina perfundantur oleo de croco, de cinnamomo, liliorum alb. de napha, de ſpicanardi, de angelica, admixto modico theriacæ: ſi verò animus ſit magis emollire ac laxare utendum oleo amygd. dulc. ſeſamino cum dialthea, aſſungia gallinæ, medulla crurum vituli, & ante inunctionem eædem partes foveantur, decocto emollientium, ac attenuantium herbarum, quarum ſegetem reperies capite de ſuppreſ-

Reſeratio viarum.

Fomentatio

ſuppreſſione menſtruorum in 6. remed. genere; vel etiam fiat decoctum in vino & oleo, ex radice, & ſemine angelicæ, folijs hypericonis,& cinnamomo, in quo etiam decocto, fiant inceſſiones, & balnea, aut in oleo tepido ſuffumigia inſuper adminiſtrentur ex bdellio, myrrha, cinnamomo, oculis, & capitibus piſcium ſalitorum, vel ex ungula equi, aſinæ, aut capræ.

Sanguinem fundentia. Interna. Tertiò per os etiam aſſumantur, quæ ſanguinem fundunt, & attenuant, quod mirificè præſtat ſucci borraginis, porrorum, ac petroſelini an. ℥ ß vel ℥ i, vini dulcis ℥ ij, capiat ſingulo mane; aut olei amygd. dulc. ℥ iiij vini albi ℥ ij, ſacchari parum, miſce; vel radicis graminis ℥ ij, foliorum adianthi, pimpinellæ, ſatureiæ an. m. j. cinnamomi, caſſiæ ligneæ an. ℥ ß, fiat decoctio ad lib. j. in fine adde croci ʒ i. doſis ℥ iiij. Peſſaria inſuper fieri poſſunt, ac reliqua, quæ præcit. cap. copioſius ſcripta ſunt, ad quem omninò lectorem relegamus. In craſſitie tamen ſanguinis, attenuantibus magis; in ſtrictura vaſorum, reſerantibus, in plenitudine evacuationibus pugnabis.

SECTIO SECUNDA.

De morbis puerperarum communibus cum reliquis fœminis.

De morbis acutis in genere.

CAP. XII.

PUerperis plura accidunt incommoda, eis duntaxat peculiaria, ſicuti ſecundæ retentio; tormina, ſeu dolores ventris, ac circa uterum; menſium diminuta ſuppreſſa vel immodica expurgatio, de quibus ſupra jam ſcripſimus; & ex lacte febres, de quibus in poſterum: alia verò eis cum aliis fœminis communia ſunt, uti convulſiones, paraplexiæ, inſomnia; febres ardentes, mania, melancholia, angina, difficultas anhelitus, pleuritis, peripneumonia, ſanguinis ſputum, alvi fluxio, dyſenteria, ſanguinis vomitio, hydrops, animi deliquia, ſyncops, ac pleriq; alij morbi acuti.

Cauſa. Horum in puerperis cauſa, aut eſt puerperij improſpera purgatio, diminuta, aut exuperans: aut præexiſtens in corpore morboſus apparatus, quem partus labores ſuſcitârunt: aut externa aliqua cauſa, quæ alterutram prædictarum duarum commovere nata ſit, ut frigus aut animi pathemata, ac reliquę ſuperiori c. recenſitæ.

Signa. Morbum quemlibet, ex proprijs capitibus, poſitis ab ijs, qui generales practicas ediderunt, dignoſces, verum ex qua cauſa originem trahat depræhendes, quia ſi à puerperio, nihil aut diminutè fluit, cum torminibus, & graviſſimis ſymptomatibus, fœculentum, vel corruptum, vel calore ſuo partes pudendas exulcerat: vel ob admixtam alienam ſubſtantiam, uti molam, vel quippiam aliud, quod intus relinquitur, morbo materiam præſtat.

At ex præexiſtenti morboſo apparatu affectiones fieri aſſequeris, ſi partus laborioſus ſit fœmina primipara, corpus vitioſis ſuccis abundans: ſi vita præceſſit intemperata in cibo, ac potu, aut exercitijs, ſi aliquo morbo ante partum vexabatur, etiamſi probè à partu purgetur. *Initiũ morbi à quo die computari debeat.* Si ex puerperio morbi contingant, ab eo die initium morbi computari debet, quo lochia vitioſè fluere inceperunt: ſi verò ex morboſo apparatu, ab ipſo partus die initium ſumendum eſt.

Porrò

Porrò ijs, quæ abortiunt fœminis, graviora ab utraque causa suboriuntur mala, quam ijs, qui vitalem ediderunt partum, quippe in illis magis dilacerantur uteri acetabula, à quibus vi fœtus evellitur, quam à quibus naturaliter excidit, ut pomum nondum maturum difficilius arbore discerpas, quam si sponte cadat, utcunq; tamen periculosum est, fœminas à partu laborare, quia post tot labores vix possunt morbum alterum sustinere. *Prognostica*

Curatio instituetur desumptis indicationibus à causis, & quidem, si ex suppressa evacuatione morbus oriatur, indicationes erunt, quantitatem, qualitatem, & impetum humoris ad partem fluentis compescere, diligenterque providere, ne membrum recipiat, itaque unus erit scopus copiosiorem excitare purgationem; vel si id nequeas, & plenitudo adsit, sanguinem minuere; aut purgare, si cacochymiæ notæ superent. *Curatio*

Verum si ex morboso apparatu fiat, majus periculum est, & res plane in ancipiti, quippe utero sese bene expurgante, si præsidium morbo non adhibes, exacerbatur affectus, si id præstas, natura à proprio munere distrahitur, ac præpeditur puerperium. Videndum igitur an mulier jam satis purgata sit, quo in casu affectui providebis, alterutra, prout morbus postulaverit, citata evacuatione. Si verò nondum satis sit evacuata, tenui victu, & optimo vivendi genere affectum conterere satius est, ac si videas puerperium satis naturæ non esse, nullum majus reperies præsidium, quam ulterius provocare, aut evacuare, quoad conjunctis ambobus perficiatur naturalis mensura.

Si à causa procathartica proveniat, quia aliquam ex duabus antecedentibus movet, ex dictis liquet, quid agendum sit. Illud etiam constare arbitror, tria remediorum genera in curatione horum morborum esse potissimum consideranda, victus rationem, sanguinis missionem, ac purgationem, sicuti in acutis gravidarum diximus.

Primum itaque, quod ad rationem attinet, tenuis ille sit, maximè si primis à partu diebus afficiatur mulier, adhibeantur juscula pulli, & parum carnis ejusdem, ptisana probè concinnata, & exactè cocta, in jure pulli cum aniso, ne flatus generet; potus esto hordei aqua, parata cum passulis, aniso, & petroselino, quam utilissimum esse scio, maximè si puerpera sit benè constituta, & ventriculus robustus, vel utatur aqua cocta cum cinnamomo, corticibus citri, & aniso, aut cerevisia secundaria. Jura caponum, eorundem caro, aromata, vina generosa, lutea ovorum, ac reliqua, quæ victum constituunt plenum, quibus mulierculæ puerperas, quantumcunq; acutis afficiantur, tractare contendunt, penitus vitanda sunt; nam ut Hipp. & Galenus prodiderunt, ab evacuatione conferta, ad victum pleniorem transeundum non est. *Victus.* *2. acut. 23.*

Secundò quod ad sanguinis missionem, considerandum, an acutus morbus initio puerperii, in medio, vel in fine contingat. Si initio, Galenus fluentis sanguinis impetum considerare jubet, quo inspecto, si satis fore videbitur, totum opus naturæ relinquit, sin verò aut supprimatur, aut minuatur, tunc copiosè sanguinem mittit, tum ratione morbi, tum ad implendam evacuationem, quæ ex præscripto naturæ, copiosa esse debuerat. Si in medio tempore acutus morbus superveniat, considerandum prius, an pendeat à materia sparsa per corpus, uti febris, an à materia coacervata in aliquo loco, ut pleuritis, phrenesis, angina, & an mulier convenienti expurgetur mensura, an non; ac si materia sparsa fuerit, sive mulier minus sufficienter purgetur, sive copiosa sit evacuatio naturalis, nec tamen morbum minuat, confestim ad sectionem venarum pedis confugiendum est, sic enim humor minuitur, ac, si ita opus sit, sanguis per uterum evocatur. *9. meth. 5.* *Sang. missio*

Quod si coacervata materia sit in particulari aliquo loco, ubi morbum acutum, gravem ac periculosum efficiat, qui sanguinis missionem requirat, sive mulier sufficienter purgetur, sive non, si morbus ingravescit, venas brachij è directo ilico secare quidam consulunt, sic enim facilius procedere revulsionem, deriva- *Quaest.*

derivationem,& ſimul evacuationem exiſtimant, rationem adjungunt, quia inferiores venæ,nec à loco affecto evacuare,nec revellere commodè poſſint, ſanguine miſſo ex ijſdem, vires labefactentur, & materia in loco conculcata maneat,vel totum ſanguinem educes, priuſquam revellas,& evacues coacervatam materiam,vel admodum tarda erit utilitas, & nimis periculoſa procraſtinatio. Sic Petrus Salius & alii ſentiunt, verum cordatiſſimus Mercatus in omni acuto puerperarum morbo,in quo humor coacervatus eſt, prius venas pedis non ſolum ſemel aut bis,verumetiam ſæpius eſſe ſecandas exiſtimat,quouſque *ſatisfactum ſit puerperii fluxuri copiæ*,& *revulſioni impetus* ad partem affectam,deinde urgente affectu ad venas brachii deveniendum,etiam fluente puerperio,quo ſanguis ex vicinis partibus educatur: *initio verò venas brachii* neutiquam tundendas,ne ad locum affectum retrahatur puerperium, impediaturq; naturæ motus,quē procul dubio ſequi neceſſe eſt. Si enim Avic. in omni pleuritide,nulla habita ratione ſexus, partus aut puerperii, ex pede ſanguinem mittit,cum majori multò ratione,in enixa,fluente puerperio,id eſſe ſervandū. Hæ ſunt utriuſq; opiniones in re ardua ac perdifficili, & in praxi maximi momenti. Mihi tamē ſecurior multò apparet Mercati ſententia,vel hac una ductᵘ ratione,quod medicorum debet eſſe inconcuſſa norma, morbis ut proſint,vel ſaltem non noceant; & quanquam dilatio ſit animi periculum,tamen conſulta tarditas celeri temeritati ſemper fuit præferenda, idcirco ubi morbᵘ inducias præſtiterit, etſi exiguas, nec urgentiſſimus fuerit, ſemper ex venis pedum ſanguis prius mittendus erit. Alias hoc ſummè advertendum, ut antequam venæ ſuperiores ſecentur, frictiones fiant crurum, & coxarum, & ligaturæ doloroſæ,interim dum ſanguis fluit, quæ miſſo ſanguine ſolvantur,ac cucurbitulæ coxarum parti interiori citra ſcarificationem applicentur; ſic enim materia peccans minoratur, & loci affecti alleviatio fit, & naturalis purgatio conſervatur. Idem in febribus ardentiſſimis faciendum eſſe, conſulit rei ratio, quia etſi incendium circa cor & viſcera adeò ſit magnum,tamen verendus ſemper raptus humorum, ad cerebrum; quam eandem methodum ſervare oportet, non in puerperis duntaxat, ſed in reliquis fœminis morbis acutis correptis, quibus menſes fluunt, aut fluere debuerant, de qua re lege c. de menſtr. cum morb. complicatione.

Lib. de af. fect. part. cap. 23.

In febri ardentiſſima quid faciendum.

Lib. 1.

Si autem in ultimis puerperij diebus hi morbi contingant, cum minori periculo brachiorum venæ ſecari poterunt, in urgentiſſimo morbo, hoc moniti, quod quò magis diſtant fœminæ, à die partus, vel menſtrui, eo tutius ſuperiores venæ aperiuntur,quo verò magis ei appropinquant etiam in medio tempore, eò cum majori præmeditatione agendum eſſe, maximè ſi puerperia ritè fluant, quo tempore venas inferiores ad ſupplementum debitæ quantitatis inſcindere ſecurius fuerit, maximè ſi morbus non admodum ingraveſcat,etiamſi materia coacervata in loco aliquo ſit.

Puerpera quæ magis diſtat à die partus tutius venæ ſuperiores ſecantur.

Purgatio.

Tertiò ſi qualitate humores peccent, & cacochymiæ adſint notæ,purgante medicamento utendum eſſe diximus, id tamen faciendum non eſt,dum puerperia adhuc fluunt rubra, aut copioſa, ſed finita jam purgatione, aut in ejus fine, cum jam id quod inſtillat, albidum eſt, aut alterius coloris,cumque jam reliqua remedia morbo oportuna, fruſtra tentata fuerint, materiaque concocta, & tranſactis primis à partu diebus; nec quolibet ſed leviori pharmaco utendum, ut rhabarbaro,myrobalanis, folijs ſenæ, caſſia, manna, tamarindis, ſirup. roſ. aut viol: ſolutivo,ac ſimilibus, quæ benedicta nuncupantur, quæ tamen quantumvis benigna ſint, interim dum mulier expurgatur, nulla ratione exhibenda ſunt,quippe per ea natura à proprio divertitur opere; tamen omni tempore contēperantia ſerapia,apozemata, & clyſteres adminiſtrari poſſunt, & debent,ijſdemq; ſæpiſſime uſus ſum quarto,quintove à partu die,fœlici cum experimento, non tamen ſine muliercularum obmurmuratione, quibus religioſum eſt, ad nonum uſque diem, nil quicquam in puerperis movere, tametſi graviter laborent, qui ex lacte ea proficiſci mala,atque ad id temporis exten-

di ſibi

di sibi persuadent, postea ex se desinere, ex qua dilatione multas in gravissima pericula crebrò deducunt.

Scholium.

Quæst. In puerperis morbo acuto correptis, à quo die sit facienda computatio criticorum.

Morbi initium computari debet] *Haud levis dubitatio est, in puerperis morbo acuto correptis, sitne dierum criticorum computatio facienda, ab hora partus, an ab ea, qua morbus invasit. Galenus à morbi invasione initium sumere videtur, cui adstipulatur Hippocrates in historia uxoris Phylini, & in historia uxoris Epicratis, ac Dromeadis, & Avicennã idem sentire apparet, ac ratione videtur consentaneum, quia à principio morbi, cujus expectatur crisis, facienda computatio est: partus verò naturalis, de quo agimus, morbus non est, & si quæ in iis accidat humoris agitatio, ea non sufficit, ita enim & à tempore displicentiæ, decretorij dies connumerarentur, quia cibi fastidium, vigilia, dolor capitis, quæ sunt prældia morbi, ex agitatione fiunt; & tamen morbum non constituunt, quia is non ex quacunque pendet mutatione, sed ex insigni duntaxat. Contrarius tamen huic sententiæ alibi Hippocrates ipse est, & Galenus, ubi non à febre, sed à partu initium sumunt, & in historia ejus mulieris, quæ degebat apud Pantimedem, & duabus sequentibus; quos sequitur Averroes, ratio additur, quia humoris motus à partu instat, cui ex proportione critici respondere debent, licet delitescat per aliquot tempus, sicuti de veneno canis rabidi dicitur, quod non per quadraginta solum dies, sed per semestre latitare solet. Quidam conciliare nituntur hæc loca dicentes, à partu faciendam esse computationem, quando morbus accidit 2. 3. vel 4. ab ipso die, quia ab eo cæpit humoris motus, cui ex proportione respondet circuitus ille; si enim humor peccans pituitosus est, secunda die superveniet febris; si biliosus tertio, si melancholicus 4. nam primo die obscurabatur invasio, ob graviora partus symptomata; & quãquam hæc sententia non sit planè rejicienda, potius tamẽ cum Conciliatore dicendum est, duplicem esse partum, naturalem, ac præter naturam, quorum notas suis locis proposuimus; in partu igitur naturali, si febris, aut alius morbus supervenit, quia non est symptoma partus, sed morbus, per se non à partu sed à febre, computationem faciendam esse; contrà in partu præter naturam, & ubi jam præextiterat morbosus apparatus, quia morbus est symptoma partus, tunc non à morbo, sed à partu initium sumendum esse, quod idem est, ac si dicas, in morbis, qui ex præexistenti morboso apparatu oriuntur à partu, in illis verò, qui ex suppressis, aut impeditis lochiis ab ipso morbo numerandum, qua ratione intelligantur prædicti viri variis in locis, à nobis superius adductis, ac solvantur, quæcunq; aliæ difficultates de hac re reperiuntur.*

1. crit 6. 1. epyd. sect. 3. text. 4. 5. 11. 2. 4. tract. 2 6. 1. 3. progn. 10. G. in comm 8. epyd. 2. 7. 4. collig. 40.

Responsio quorundã.

Conclusio.

De febre puerperarum.

CAP. XIII.

Causæ

INter affectus, qui puerperis sæpissimè contingunt, primus ac communissimus se offert febris, de qua extant pleraq; exempla apud Hip. in loc. super c. cit. Suboritur autem febris hæc, aut ex suppressis lochiis, aut ex iisdem non suppressis solum, verum etiam suppuratis; quippe dum supprimuntur, aut diminutè fluunt, quia os uteri occluditur à partu, vel contorquetur ob sanguinis copiam ibi conclusam, grumescere necesse est, aut putrescere, dum autem putrescunt febres, ac rigores magis fieri, quia ex putrescentibus in utero humoribus cor incalescit. Aut etiam febris fit ex morboso apparatu præexistenti, difficilive partu, aut ex lactis abundantia, & ad nonum ut plurimum extenditur diem; nescio tamen, quo errore, mulierculæ febrem lactis appellare consuevere, omnẽ febrẽ, quæ difficilem sequitur partum, & humorum eam agitationem ac commotionem, quæ fieri solet cum natura humores aliunde ad ubera transmittit, ut in lucem editus infans nutriatur. Et quia observarunt

runt hanc ad nonum usque diem extendi, postea ex se desinere in reliquis similitudine deceptæ medicamenta non admittant, unde in plurima incurrunt mala, quæ tamen prudens & cordatus medicus vitare debet, quod rectius fiet, si prius à qua causa utraque proveniat, accuratè dignoscat. Ac si ex lactis abundantia suboriatur, mammarum adest durities, turgentia, & dolor, cum dorsi & scapularum gravitate, ac dolore, & tamen puerperium procedit; quod si supprimatur, ab eo febrem concitari indicium est. Putrescere autem in utero humores cognosces, quia, quæ ab eo per id temporis prodeunt, graveolentia sunt, fœtida, aquosa, saniosa, vel alia pessima qualitate affecta, inflatur venter, & à contactu dolet, ac totum corpus, cibi fastidium adest, vigilia ac punctiones, urina veluti asinina est, & quandoque septimo die turbatur venter, & si neque à natura, nec ab arte purgetur mulier, magis affligitur & periclitatur, livida fit, & aquam patitur intercutem, ac umbilico circumcirca nigriori facto ad vigesimum diem, ut plurimum perit; quod si purgatio per alvum sponte procedat, eruperintque graveolentia, ac nigra per uterum, melius habet, ac si ritè curetur, restituitur.

x. de morb. mul.

Signa febris lactis.

Febris ex alia causa indicia.

Prognosticũ

Igitur si ex lactis abundantia febris oriatur, curetur ut capitulo proprio infrà dicendum est, de lactis redundantia, & sequenti de febre lactis, & pilo mammarum. Si verò ex suppressis lochiis, morboso apparatu, & partus agitatione, curatio ferè tota petenda ex capitulo præcedenti, ideo si jam prorsus puerperium cessaverit, supposita victus ratione ibi assignata, fiat sanguinis missio ex brachiorum venis, ad deponendam plenitudinem, si autem diminutè lochia fluant, venæ pedum aperiantur, sicuti etiam ubi humores in utero computruerint; at si ante debitum tempus, & quantitatem suppressa fuerint aliis etiam mediis provocentur, pessariis, inunctionibus, incessionibus, balneis, ac reliquis jam dictis c. de menstruis diminutis post partũ.

Curatio.

Secundo utendum attemperantibus, & coquentibus humores, qui, si crassi sint, ℞ syrupi de endivia, capill. Ven. an. ℥i, aquæ cich. fœniculi an. ℥i ß, si verò acres, vel putrescentes, acrimoniam retundentia sunt administranda, quæ simul putredinem compescant, ut ℞ syrupi viol. cich. an. ℥j, aquarum earundem herbarum an. ℥ii misce, semper tamen quæ attenuant, misceantur, ut ad expurgationem humores promptiores fiant; acida verò & adstringentia penitus vitentur. Conferunt tamen clysteres sic parati: ℞ juris gallinæ alterati cum foliis malvæ, & endiviæ, florib. viol. & hordeo ℥vi, olei viol, ℥iii, sacchari ℥i vitellos ovorum num. ii misce.

Concoctio.

Tertiò urgente malo, purgantia conveniunt juxta humoris naturam, quibus tamen non utendum, nisi puerperium jam desierit, aut saltem, id quod fluit exiguum fuerit, corruptum, fœculentum, & minimè sanguineum, ac magnitudinem morbi non imminuerit. Quibus limitationibus, si crassi sunt humores ʒi. agarici trochiscati cum ʒiii diaphœnici, & ℥i rosati solutivi, in ℥iiii decocti pituitosi exhiberi licet; si verò acres, purgatio minus erit ex usu, nisi per apozema hoc aut simile: ℞ hordei mundi p. iij, prunorum numero 20. radicis cich. borraginis an. ℥i, foliorum violarum camedrios, agrimoniæ, scolopendriæ, cich. an. m. 1. florum cord. seminum frigid. an. p. 1. bulliant ad lib. 1. in fine adde foliorum senæ ℥i, ac post colaturam ℥iii syrupi violarum solutivi, sacchari q. s. fiat potio clara, aromatizetur ʒi speciei triasandali. His ac reliquis jam dictis capite de uteri intemperie, cum à fluxu materiæ, humores in utero putrescentes purgandi sunt, præsertim ubi putredo reliquis totius corporis humoribus communis facta fuerit, quod cognosces, quia etsi copiosè putridi humores ab utero fluant, ob id tamen febris non minuitur, sed exacerbatur, quo casu universum purgabis corpus, nec te perterreat ab hoc opere, quod per regionem, cui natura innititur, per loca conferentia, evacuandum esse dixit Hippocrates, id enim intelligendum, quando evacuatio per eam regionem facta, suffici-

Purgatio.

Putredinem uteri venus communicari quo signo dignoscatur

6. Ep. 2.28.

ens

ens esse potest humoris peccantis redundantiæ, è converso verò ubi debita quantitas per eam regionem evacuari nequit, ideò quia uterus humoribus putridis in toto redundantibus (quos in hypothesi vacuare studemus) evacuandis non sufficit, idonea regio non est, & idcirco ob rusticum timorem, purgationem non differas, nec ita audacter aggrediaris, ut quicquam inconsideratè committas, quæ enim in sola vulva consistunt, purganda non sunt nisi per pessaria, ac reliqua, quæ uterum purgant.

Quartò iis, quæ uteri vias laxent, patentioresque reddant, quorum materiam, ac formulas reperies capite de diminuto sanguinis fluxu post partum, & de menstruis suppressis, ex quibus tamen temperatiora seligenda, qualia verò sint, per quæ putrescentes in utero humores ab eo educi debeant c. de epilepsia ex utero abundè jam scripsimus. *Vias laxantia.*

De alvi fluxu in puerperis.

CAP. XIV.

VIx ullum invenies morbum, in quo magis hæsitare soleant medici, & plus fœminæ periclitentur, quam alvi fluxum cum puerperio conjunctum, si enim sistas, detinentur lochia; si sinas, grave per se malum est, ideò vix quicquam tutum; sed in hac perplexitate distinguendum esse puto. Ac si alvi fluor, diarrhæa sit, per quam totum corpus exoneratur, fluxum non impedies; nec puerperia movebis, sed vires custodies, quo ad naturam se exonerasse, & utrique evacuationi satisfecisse comperies; præsertim si conferat, & fœmina leviter ferat, quod si nec conferat, nec leviter toleret, considerandum, num puerperia satis fluxerint, aut jam suppressa sint, quo in casu optimis alimentis exhibitis, sistendus omninò alvi fluor adstringentibus medicamentis. At si diminutè adhuc fluant, optima instituta victus ratione, non adstringentibus quidem, sed lenioribus, & iis, quæ ad uterum, & vias urinæ derivare valeant, alvi fluorem sistere conaberis. Idipsum exequendum, si fluxus lientericus fuerit, habita ventriculi ratione, qui semper debilitatur in omni alvi fluxione, ex læsione tunicæ intestinorum, quæ ei continua est, potissimum in lienteria, ubi per se laborat, ideoque frigidis calidiuscula miscenda, ut cinnamomum, & anisum tostum: Et roborantia ventriculo etiam extrinsecus adhibenda, ut inunctiones, ex oleo mastichino, ac myrthillorum cum pulvere diarrod. masticis, & similibus; neque erit abs re modicum diarrod. cum duplo rhabarbari per os exhibere, aut rhab: tostum, quo ventriculus purgetur, illæso utero. Quod si in disenteriam degeneraverit, Hippocratis consilio, posthabita uteri purgatione, ipsam statim compesces, quod efficies quatuor remediorum generibus. Primò purgantibus. 2. Abstergentibus, & laxativis. 3. Dolorem sedantibus, intestina contegentibus, & acrimoniam retundentibus. 4. Adstringentibus. Purgat rhab tostum, aut ex secunda infusione, priori rejecta, myrobalanorum species omnes, tamarindi, syrupus ex 9. infus. rosar. siccarum, ut ℞ rhab. leviter ustulati, corticum myrobalanorũ citr. parum tost. an. ℈ ii, syrupi ex 9. infus: siccarum ros. ℥ i, pulpæ tamarind. ℥ ß, cum ℥ iiij aquæ rosarum vel plantaginis, fiat potus, ante quem quatuor aut quinque continuos dies, sumat hunc, aut similem sirupum. ℞ sirupi de rosis siccis, myrthini an. ℥ i. aquæ symphyti, portulacæ an. ℥ i ß. ac interim, dum sirupi capiuntur, fieri sanguinis missionem ex pede Mercatus consulit, quod equidem non auderem, veritus ne copiosius ad partem affectam fluat humor; nam etsi sanguinis missio ex pede, quemadmodum ab utero, ita ab intestinis divertere possit, id tamen intelligitur, dummodo corpus non sit repletum,

Diarrhæa. *Lienteria.* *1. de morb. mul.* *Disenteria.* *Purgatio.*

pletum, & sufficienter evacuatum, alioqui procul dubio major fieret ad partes affluxus.

Abstersio. Secundo abstergentibus utendum, ut aqua lactis, mulsa, ptisana, sive aqua hordei, decocto altheæ, furfuris, tritici, cicerum, ligni Guaiaci cum melle rosaceo, aut saccharo; validius id tamen præstant lotium, lixivium, muria, ex quibus clysteres utiliter parantur.

Acrimoniā compescentia. Tertiò ijs quæ acrimoniam compescunt, dolorem mitigant, & intestina contegunt, qualia inprimis sunt adeps caprinus, porcinus, hircinus, gallinaceus, anserinus, albumen ovi, ac vitellus ejusdem, amylum, tragacantum, gummi arabicum; oleum rosarum, cera alba, lac coctum; quæ aut per os, aut inferius accipiuntur. *Narcotic.* Ac si dolor sit urgentissimus ad narcotica, & stupefacientia veniendum, qualia semen Josquiami, papaveris; opium; pilulæ de cinoglossa, phylonium, athanasia, quæ in quos usus, & quibus cautelis sint adhibenda, vide lib. 1. in scholio ad cap. de menstruis immodicis, ea per clysteres injiciuntur ad ʒ i; aut ℞ phylonij Romani ℈ ij, aquæ rosarum ℥ ij, vini albi ℥ i, exhibe hora somni, est miræ utilitatis, & ad sedandum fluxum, & ad somnum conciliandum. Fiunt insuper glandes ex ijsdem, ut ℞ sevi hircini, tragacanti an. ℥ ß opij g. v. fiat glans, quæ filo alligata immittatur.

Constringentiū farrago. Quartò adstringentibus, quam vim habent polygonium, sanguinaria, gnaphalium, plantago, bursa pastoris, radix, & folia symphyti, salicis, rus coriariorum, rosa rubra sicca, myrthus, suberis cortex, glandium capuli, mora acerba, semen uvæ, lapathi semen, malicorium aridum, rubi radix, balaustiæ, equisetum, hypocystis: ladanum, acacia, corallium, rhaponticum, sanguis draconis, thus, mastix, terra Lemnia, succinum, cydonia mala, pyra agrestia, mespila, oryza tosta, lentes decorticatæ bis coctæ, cortices castanearum, cornu cervinum ustulatum, aqua pluvialis chalybeata, vinum nigrum acerbum, cortex arboris Indicæ, quæ gargapaum dicitur; conserva rosarum antiqua ex quibus fieri possunt potiones, conservæ, clysteres, unctiones, unguenta, emplastra, linimenta, & pleræque aliæ formæ. Galyopsis etiam herba cum sale mixta, & in pilulis inter manus efformata, fluxum sedat quemcunque; ad illum verò qui provenit ex obstructione vasis, bilem deferentis à jecore ad vesicam fellis, mirificè confert sequens mixtura. ℞ conservæ ros. antiquæ ℥ ß, terræ sigillatæ ʒ j. theriacæ antiquæ ʒ ß misce, capiat hora sexta matutina, & tantundem vesperi, ad ingressum lecti. Summe tamen advertendum est in sola dissenteria sistentibus utendum esse; in aliis alvi fluxionibus, quæ fluente ad huc puerperio contingunt nequaquam.

Alvi suppressio in puerperio. Si verò alvi purgamenta supprimantur, quod sæpe contingit in puerperiis, quia natura aliò intenta est, levibus medicamentis sollicitetur, & lenientibus clysteriis, de quibus superiori cap. pinguibus jusculis, in quibus malva, blitum, aut mercurialis incoxerint; crebra ventris inunctione, ex oleo amygdalino, aut leni aliquo apozemate, quale erit illud, quod superiori c. descripsimus; plura in hosce usus vide lib. 3. c. de alvo suppressa, & de fluxu ejusdem in prægnantibus, nam is affectus minus aut nihil ferè periculi habet.

Scholium.

Quia alvi fluxus in puerperis plerumq; symptomaticus est, ut curandi ratio amplius innotescat, de evacuationibus symptomaticis opportunè sermo hic fiet, qua in re, quid statuendum sit, tunc demum in medium proferam, cum hujusce rei partes diligenter fuerint examinatæ, ita enim methodo quadam, ceu Thesei filo, ex hac tractatione, uti Labyrintho me extricabo.

Quatuor igitur occurrunt pervestiganda: 1. Quænam illæ sint. 2. an omnis mala. 3. an à medico adjuvandæ. 4. an cohibendæ. Est quidem evacuatio symptomatica species præternaturalis evacuationis, nam hæc quatuor fit modis, aut enim

toto genere præter naturam est; Quia per inconvenientem regionem fit, ut sanguinis profluvium ex naribus: aut multitudine duntaxat, ut nimius sudor, aut mensiũ fluxus immodicus: aut qualitate, de qua Hipp. dixit, si qualia oportet purgare, purgentur, confert, & leniter ferunt, sin minus difficulter: aut tempore, de quibus idem autor decretoria, quæ non decernunt, aut lethaliter aut difficulter iudicant. Et Galenus in com. ejusdem sententiæ, ante signa concoctionis nil utiliter euacuari scripsit. Est porrò præter naturam evacuatio, quæ vel retẽtricis facultatis imbecillitate fit: vel humorum copia: aut acrimonia, eam etiam validam irritante. Naturalis verò, quæ à natura benè valente, & munera sua optimè obeunte citra vim ullam perficitur: at symptomaticam dicimus, vel ut contraria est naturali, ut fluxus sanguinis ex alvo: vel ut criticæ opponitur, id est ei quæ concoctioni succedit. Cum igitur critica sit, & cocti humoris, & in debita quantitate, & per convenientẽ regionẽ, & justo tẽpore; de illa, quæ quouis modo ab his deficit, potiss. quæ ante concoctionis tẽpus cõtingit, sermo noster institutus est, quæ etiã intẽpestiva crisis ab antiquis fuit appellata.

2. aph.
4. aph. 22.
Evacuatio præter naturam.
Naturalis.
Symptomatica.
Critica.

Hanc quidem semper malam esse, pleriq; sibi persuadent. Primum, quia fiunt hæ expulsiones natura irritata, quæ ante humorum concoctionem cogitur expellere, dũ adhuc cum vitioso humore bonum simul permiscetur, cujus boni evacuatio virtutẽ debilitat, iccircò Galenum dixisse symptomaticam evacuationem copiosam, esse malã, ut causam, & ut signum: parciorem, ut signum duntaxat, & humoribus crudis existentibus nil utiliter evacuari, ut paulò ante diximus: Et Hippocratem concocta tantummodò medicari jussisse. Est tamen ex altera parte, quod pleriq; per febres acutas & malignas, mortem ab initio minantes, sanguine è naribus effuso, aut alvo turbata, melius solent habere, ac paulatim restitui: sicuti etiam quam celerrimè per febres pestilentes bubone apparente: 2. Quia si pituita initio pituitosi morbi excernatur, per vomitum, ventrem, aut aliter, quod nil vetat, procul dubio sublevabitur natura. 3. Quia humorem turgentem statim ab initio morbi nulla exspectata coctione, Hipp. evacuari jubet; si igitur idipsum à natura fiat, utile certè erit, aliâs rẽ noxiam medicus moliretur. 4. Quia dicente Galeno, omnes malæ excretiones, si commodè prodeunt, ad bonum possunt pervenire: in quem sensum Paulus evacuationẽ ambiguã modò bonam, modò malam contingere scripserat. Et Actuarius iudicium symptomaticum bonum nonnunquam exitum habere. 4. Experientia videtur id confirmare, historia Metonis, quẽ Hip. liberatum fuisse scribit sudore & sanguinis fluxu è naribus, nullis præcedentibus concoctionis indiciis. Hanc tanti in praxi momenti, ac verè medicam dubitationem, ut solveret Victor Trincavelius, tertiam quandam excogitavit evacuationum differentiam, quæ neq; omninò critica esset, nec symptomatica; sed media; utq; critica semper est utilis, symptomatica noxia, ita hanc ambiguam modò in bonum terminari, interdum in perniciem: cujus tamen sententia ex eo corruit, quia motum ex contrarijs partibus constare, naturæ repugnat, & philosophus eas non admittit, etiam in diversis partibus motus. Alij totam hanc controversiam definiunt, dicentes, symptomaticas illas evacuationes, quæ fiunt natura operante & expellente, utiles esse posse: alias verò, quæ fiunt natura nil efficiente, sed otiante, tantum sinente effluere: Et quasi evicta, ob languorem non potentem retinere quod gravat, semper nocere. Rectius tamen atq; apertius idipsum alij exprimunt, dicentes: evacuationes symptomaticas utiles esse, si vires constant, quia per eas minuitur morbi causa: at dices, minuitur quidem, sed æger nil proficit, quia plus debilitatur virtus, ex evacuatione boni, quod simul effunditur; fatemur nos quidem majorem fieri virium jacturam, quando humor, qui evacuatur est copiosus, & virtus languida nimis, ac tunc fieri natura evicta, & sinente, perpetuoq; nocere. Quod etsi sæpè accidat, quo in casu vix possunt patientes servari: tamen hoc perpetuum non est, imò contrarium sæpius evenire compertum habemus, quando nimirum non tantum ex languore virtutis, quam ex copia humorum aut acrimonia hæ expulsiones proficiscuntur. At dices, qui fieri potest, ut symptomatica evacuatio sua natura mala, utilis fiat? id ex nuperrimè dictis colligere potuisti, nam ob id damnantur, quia educitur aonum simul cum malo, ideoque viribus obsunt, si igitur adeò vires constent, ut quantumvis lædantur, residuum

Dubium. An symptomaticæ excretiones semper sint malæ.
Gal. 1. pr. 1.
4. aph 22. & 22.
2. aph. 22.
1. Opinio.
2. Opinio.
2. aph. 22.
4. aph. 10.
4. aph. 47.
P. lib. 2. c. 8.
Act. 2. met.
Tertia sententia Trincavelij.
3. phys. 26.
4. sententia tenenda.

um superare valeant, juvamentum attulisse certum est: imò si semper vires essent robustæ, semper symptomaticæ evacuationes profuissent, id tamen ita intelligendum est, ut morbus inde minuatur, & vires non admodum infringantur, quod sanè cognosci minimè poterit, nisi à generoso, prudenti ac perito medico, doctrinaq; Hippocratica digno, qui & futurum statum præcognoscat, & mensurare morbi vehementiam cum ægri facultate apprimè noverit. Verum neq; alijs id penitus erit impossibile, nam proprium signum earum evacuationum, quæ prosunt, est tolerantia, & conferentia, quarum conferentia ex pulsu, tolerantia ex patientis levamine depræhenditur.

Dubium An evacuationes sympt. sint promovenda.

Nunc sintne à medico promovendæ expulsiones, hæ determinandum est, is enim fuerat tertius disputationis articulus. Et quidem ratio ipsa id confirmare videtur, nam utiles sunt, ut probatum relinquimus, & à natura fiunt, medicus autem naturæ minister est, & imitator, nec rationi deest magnorum virorum autoritas, & experimentum. Id enim visus est significare Hipp. dicens, exeuntem vero una effundere, & Galenus naturæ imperfectè evacuanti opem esse ferendam, ut ex conjunctis evacuationibus perficiatur, quod postulamus sæpisq; jussit, & contendentibus ad ventrem excrementis, clysteriis succurendum: in quem finem Hippoc. Metoni, cui sanguis è naribus effluebat, capitis lotionibus auxilio fuit: & communiter ex anthematibus erumpentibus cucurbitulæ, & buboni pestilenti, attrahentia medicamenta applicantur. Hæc tamen omnia verosimilia potius, quam vera, & speciosa magis, quam firma existimant alij, quod medicus quidem minister sit, & imitator naturæ rectè operantis, non symptomaticè, neq; dum invita agit, & proritata; exeuntem verò humorem una effundere, quod dixit Hipp. sic interpretantur ut impedimenta auferri debeant, quæ rite naturam per crisin excernentem, remorantur, quod naturæ est auxiliari, non eandem ulterius proritare, multoq; minus per symptomaticos motus id exequendum esse. Quod si Galenus, dum tempore mittendi sanguinis, menses moventur, aut hæmorrois recluditur, fluentis sanguinis impetũ inspicit, & si satis fore videtur, naturæ rem permittit, sin minus, tantum detrahendũ jubet, ut ex conjunctis ambobus intentio perficiatur, id quidem, non ut eadem die fiat, intelligendum esse, sed sequenti, ubi jam à motu natura cessaverit, quem per convenientem regionem tentaverat, idque similiter de cucurbitulis, in erumpentibus exanthematibus & clysteriis in alvi fluxu pronunciandum esse, ac simili quovis alio casu, sic Avicennam dixisse, Si natura non moverit, move tu hora motus ejus, id est, si natura non movet hora motus ejus mone tu expectato motus fine, sed dũ adhuc conjectura cognoveris, neq; vias esse occlusas, neq; humorem quietum, neq; naturam ipsam aliò intentam.

6. Ep. sect. 2 textu. 9.

9. meth. 5. Com. 1. in 1 de hum.

3. *Unde tertia eorum sententia pullulavit, qui non prius nos debere auxilio ipsi naturæ expellenti esse affirmârunt, quam opus ipsum eam derelicturam fore, certò præcognoverimus; nec tamen actionis finem exspectandum, quod facilius sit viis reseratis, naturaq; adhuc operante, commotum expellere humorem. Sed neq; hanc sententiam constare putant, quia nil est, quod æquè artem medicam conjecturalem faciat, ac ipsa remedij quantitas: Et insuper quia initio interdũ segniter natura agit, & paulò post impetum accipit.*

4. *Quarta fuit opinio aliorum, qui à bonæ crisis conditionibus hac in re consilium capiendum arbitrantur, nimirum à qualitate humorũ, quantitate, loco à quo, in quem, & per quem evacuatio fit, ac tandem à tolerantia & conferentia, ita si in pituitoso morbo sanguis fluat, immutandam censent excretionem; si quantitas diminuta sit, supplendum defectum: si per regionem fiat inconvenientem, revellendum ad commodiorem; si confert & patiens leviter fert, omninò promovendam. Verũ quia non de criticis evacuationibus, sed symptomaticis quæstio est, hæc respondendi ratio inutilis planè videtur. Quemadmodũ etiam quinta Trincavelij existimantis medios illos suos motus duntaxat promovendos, quia, uti superius jam monstravimus, luxatis pedamentis insistit. Quæ cum ita sint, in re ardua & perdifficili duabus propositionibus respondendum censeo. Prima, naturæ motus symptomatici nulla ratione sunt concitandi, ratio est, quia facilè natura præcipitaretur, & corrueret, id quod Galenus apertè docuit in opere ad Glauc. sic scribens, sed neq; si fuerit febris cũ alvi*

Decisio. 1. propositio.

1. ad Glauc. 14.

alvi profluvio, alia est opus evacuatione, imò hæc sola sufficit, quamvis non sit pro multitudinis ratione, quicunq; enim his plus adimere necessarium fore putantes, aut sanguinem mittere, aut ventrem movere tentaverunt, in graviora pericula duxerunt, quam sententiam de alvi fluore symptomatico, intelligendam esse constat, quia in illo c. de febre cum symptomatibus Galenus edisserit. Secunda propositio, quando 2. propositio *natura tentat aliquam evacuationem symptomaticam per convenientem regionem pigrè tamen procedit, aut propter humoris copiam, aut propter ejusdem crudi adhuc inobedientiam, aut ob viarum obstacula, licet medico impedimenta removere, ut si febricitans aut certè puerpera, de qua potissimum hic agimus, assidua eijciendi per alvum cupiditate tentaretur, manum naturæ porrigere leui clystere, aut glande vel decocto prunorum conveniens erit, medicamentum tamen purgans, tametsi leve, per os exhibere minimè suadeo, veritus majorem commotionem, quæ aut compesci nequeat, aut à natura ferri non possit, confirmatur hæc doctrina ex Hip. dicente, re-* Hip. 6. Epid sect. 29. *vellere, si quo nõ oportet, vergat: sin, quo oportet, aperire, quemadmodũ singula vergunt, neq; contrariatur Galeno cit. ad Glauc. quia ibi posuit vocem* (profluvium) *qua ferè semper denotat copiam, nos verò de stillicidio tantum aut diminuto fluxu verba facimus; Et ratio est, quia ex assidua illa molestia vires debilitantur, & materia morbi non evacuatur: fuerit igitur multò utilius, humoris partem deponere, quia sic, quæ nostrum corpus natura gubernat adjuta & levata, residuum facilius superabit. Ea prætereo quæ adversus primam propositionem adfert Iohannes Baptista Syluaticus, quia hanc sententiam minimè evertunt, quippe quæ in solo statu morbi, & crisis tempore locum habent, ut legenti planum fiet, à quo ipse ad symptomaticas evacuationes, non aliter quam ab angulo ad parietẽ rationem transfert, minimè advertens ex hypothesi per id temporis naturam esse superiorem, noxium humorem* 2. aph. 20. *jam evictum, & viarum impedimenta à natura aut medico semota: frustra etiam contra secundam nostram propositionem, subsidia postulat ab Hip. dicente, quæ judicantur, & judicata sunt* integrè, *neq; movere, neq; novare oportet, sed sinere. Fortè quia adverbium integrè non consideravit, ex quo vel idiotis ipsis planum est, de integris dũtaxat judicijs Hip. verba facere. Sane verò si & sudores, et exanthematum apparitiones, & dejectiones, & sanguinis eruptiones per nares vel in mulieribus per uterũ omnes deteriores ijs sunt, quæ nullo apparẽt pacto, si ubi cæperint, cessant, quia absolutiss. morbi malitiam vel potius abundantiam humoris, & virium imbecillitatem significant, ut Galenus monet in proreticis, satius multo fuerit easdem evacuationes adjuvare, & anceps experiri remedium, quam permittere, ut æger certo pereat, præsertim si virtus per aggravationem potius, quam per essentiam sit imbecilla. Quarta fuerat disputationis pars, an Medicus teneatur symptomaticas expulsiones statim ab initio cohibere omnes; cui negativè respondemus, Et ratio est, quia* 4. *quemadmodum easdem non debemus proritare, ob boni mixtionem, quod una effunditur; ita etiam non debemus cohibere, præsertim si vires constant, ob mali miscellam, quod retineretur. Nam & in bonæ militiæ præceptis fugienti hosti argenteum pontem sternere consultum est.*

Tandem, ut ad alvi fluxum puerperarum sermonem convertamus, illum sane sistere periculosum semper fuit, quoniam verò periculum etiam minatur, nisi cesset, antequam nimius fiat, & vires collabantur, iccirco cautè & prudenter considerare oportet, quid sit agendum, an sistendum, an movendum, an verò permittendum; & quidem in universa hac contemplatione scopi sunt, conferentia & tolerantia, ac modus fluendi: Vt igitur in epilogum redigamus, quæ fusius dicta sunt, si humor cum conferentia, & tolerantia benè fluit, hoc est, moderatè, & per convenientem regionem, patiensquè se levari sentit, permittendum tantum: si cum illis tamen lentè fluit, movendum, aut saltem removenda obstacula: si sine illis, sistendum, quam doctrinam ad omnes alios symptomaticos motus licet transcendenter accommodare.

De vomitu puerperarum.

CAP. XV.

Causa.

VOmitus puerperis accidit, interdum cibi, interdum crudorum humorum, nonnunquam etiam sanguinis. Si cibus evomatur, id quidem fit ex ventriculi debilitate, aut ex nimia repletione, vel ex ipsius cibi, & potus inordinata assumptione, præsertim nauseabunda, & fastidiente fœmina; si humores per vomitum rejiciuntur, id accidit ex pravitate ipsorum, aut redundantia ob ventriculi debilitatem, vel quia alia membra per eum exonerantur: sanguis veró evomitur, ob ipsius ubertatem, errabundæ naturæ impetum; ex vena sauciata in jecore, aut in ipso ventriculo, aut ex retentione hæmorrhoidarum; & quanquam etiam ex hirudine devorata, ex casu, aut mutilato membro contingat, id raro puerperis accidit, & alterius loci est.

Signa.

Si cibi fiat vomitus, ipsa alimenta cruda in vomitu apparent, si veró crudi humores ex aliis membris demandentur, ex affectioneeoruendm dignoscitur; si à ventriculo ipso, ex ejusdem gravitate, & privatione affectuum cæterorum; & quia affectio est continua, cum tamen ab alijs membris per intervalla recurrat; ac si pituita sit, quod excernitur, album est, viscosum cum aciditate, humiditate, privatione sitis; si à bile vomitus proveniat, cum siti accidit, calore, amaritudine, colore citrino, aut viridi. Si ex melancholia, nigra excernuntur, saporis pontici, ac periculosum semper id est. Sanguis rubedine sua satis est notus, deprehenditur autem pars mandans ex gravitate ipsius uti diximus, ac feré per rupturam vel anastomosin venarum in ventriculum defluit, & ab eo vomitione rejicitur. Futurum vomitum designat nausea, tremor labij inferioris, tenebrositas visus, tensio hypochondriorum.

Vomitus futuri indicia

Curatio.

Vomitus in puerperis illicó compescendus est, ne puerperium sistat, & ad superiora evocet; ille igitur, qui ex alimentis fit, curatur adhibita optima victus ratione, ac roborata retentrice ventriculi, per ea, quæ simul coctionem promoveant, & vitium humorum corrigant, caloremque ac viscera confirment, qualia reperies cap. de ventriculi affect: ex utero. Si ex vitio humorum, præter jam dicta, captata occasione purgabis per ea, quæ c. superiori jam retulimus. At si sanguinis sit vomitus, ipsum ocyssime ad uterum revocabis, vena scissa in pede, si vires tolerent, sin minus cucurbitulis, suris ac fœmoribus affixis, ac si ex ubertate, & impetu naturæ fiat, nullis alijs utendum medicamentis, præter ea, quæ naturam exonerent, & ad uterum omni arte evocent, quorum seges c. de suppressis menstruis posita est. Si ex rupta in jecore aut ventriculo vena, exterius applicanda, quæ menstrua evocent, intrinsecus veró quæ vim emplastricam, & agglutinatoriam possideant, intenti semper ad id, quod magis urget, horum materiam c. de immodicis menstruis abunde reperies. Nos enim methodum duntaxat tradere instituimus, in hisce affectibus, qui alijs fœminis sunt communes, at medicamentorum materia, vel ex ijs, qui practicas scribunt generales, vel ex superioribus cap. mutuanda sunt, ne sæpius inutiliter repetatur.

De puerperarum pleuritide, jecoris inflammatione, phrenitide, angina, ac tussi.

CAP. XVI.

PUerperis, & maximè primiparis incautis, hæc omnia mala contingunt, ob suppressam ex frigore purgationem, vel ob morbosum apparatum. Cognoscun-

gnoſcuntur ex ſignis uniuſcujuſque affectus propriis, ac eorundem ſyndrome. Periculoſi ſemper hi morbi ſunt in puerperis, & mali, uti ſigna, quia ſuperiora membra partus purgamentis vitiari ſignificant, & uti cauſa, quia præ dolore, & calore inflammationis, ac difficili reſpiratione, humor puerperij ad illas amplius attrahitur.

Pleuritis. In una itaque pleuritide, propoſito paradigmate, methodum ad reliquas affectiones curandas, facile dignoſces. Fit autem pleuritis, ob lochiorum ad thoracem & pleuram recurſum, quia ſanguis per uterum effluxurus, promptè ex frigore regurgitat per venas, quas non paucas communes uterus habet cum thorace. Curatur primò ſanguinis miſſione, initio facta ex pede ſemel, bis, aut ter, quouſque puerperio, ac revulſioni ſit ſatisfactum, deinde urgente malo ex venis brachij, ſed id cum magna præmeditatione, prout à nobis ſatis jam dictum eſt c. de morb. puerp. 2. remed. genere. Quod idem exequendum eſt in jecoris inflammatione, angina, phrenitide, ac reliquis ſuperiorum partium inflammationibus puerperarum.

Diverſio. Secundò ne dolore aut tuſſi, ſi fortè cum morbo adſint, puerperium ad ſuperiora recurrat, divertentibus utendum erit, ut cucurbitulis ſuris, & fœmoribus cum ſcarificatione applicatis, ligaturis earundem partium, peſſariis ex mercuriali, cum pauco agarico, & aloë, vel hoc clyſtere: ℞ malvæ, altheæ, mercurialis, bliti, brancæ urſinæ, foliorum caulium rub. an. m. j. florum camæmali, meliloti an. p. j. ſeminis lini, altheæ, fœnugræci, conquaſſatorum an. ʒ i. fiat decoctio in ſ. q. aquæ ad lib. j. coletur & adde olei viol. vel communis ℥ ij, diacatholici, aut pulpæ caſſiæ, prout calor major vel minor fuerit ℥ i. fiat clyſter, ac ſi flatus adſint, nec calor ſit magnus, adde in decoctione ſeminis lini, fœniculi an. ʒ ß.

Expectorantia. Tertiò utendum expectorantibus, veluti ſirupo capill. Ven. jujubini de hyſſopo, fœniculi cum aquis earundem herbarum, vel cum decocto pectorali, ex quibus etiam apozemata fieri poſſunt. *Iecoris inflammatio.* At in inflammatione jecoris, ex refrigerantibus fiant, quarum partes ſint tenues ne lochia præpediantur, ut ℞ ſirupi cich. capill. Ven. viol. an. ℥ ij aquæ endiviæ, agrimoniæ fumariæ an. ℥ vi miſce, utiliſſimum interea eſſe ſcio, jecoris regioni applicare ſantalinum unguentum, cum roſaceo commixtum, & hoc mirificum cataplaſma, *Cataplaſma.* ℞ foliorũ viol. abſynthij an. m. j. florum camæmali p. j. coquantur in ſuff. q. aquæ, contundantur, per cetaceum extrahantur, & adde farinæ hordei ℥ iij. ſandalorum omnium an ʒ i. ſpicænardi ʒ ß, olei roſ. & abſynthij an. miſce, fiat cataplaſma.

Phrenitis. angina. Eadem ferè ratione curatur phrenitis, & angina, præſertim quod ad ſanguinis miſſionem attinet, ſemper enim ſatagendum ad inferiora naturam evocare, ac ſuperfluum evacuare. *Tuſſis.* Quod ſimiliter obſervabimus in puerperarum tuſſi, humorem craſſum inſcindentes, tenuem incraſſantes, & adverſus unamquamq; qualitatem generoſè pugnantes, prout apud ſcriptores, c. de tuſſi reperies, exhibitis interea tuſſim lenientibus, quæ ſola malum hoc ſæpiſſime ſedare ſolent, caventes ne ſuperiores partes nimium concalefiant, ac ſubinde calor ad eas evocet puerperium.

Elegma. Inter ea, quæ tuſſim ab humore frigido, & craſſo lenire valent, hęc mihi inprimis experta ſunt: glycyrrhizæ ʒ x hyſſopi ſicci, capill. Ven. ſeminis urticæ radicis iridis, cardamomi, ariſtolochiæ rotundæ, piperis, amygd. amararum, ſeminis naſturtij an. ʒ v. cuncta tenuiſſime pulverizentur, & cum melle deſpumato, aut ſaccharo clarificato fiat electuarium, doſis inſtar nucis. *Aliud.* Ejuſdem eſt efficatiæ aliud, quod recipit ſucci liquiritiæ ʒ v, piperis, myrrhæ, cardamomi, amygd. amararum an. ʒ ij, aſæ fœtidæ ʒ i cum melle, fiant pilulæ ſub lingua tenendæ, valet diaireos ſirupus de hyſſopo, & capill. Ven. Si verò tuſſis à tenui & calido humore originem ducat, adhibenda ſunt ea, quæ lib. 3. capite de præg. tuſſi 2. remed. gene. dicta ſunt, duo præſertim electuaria ibi deſcripta.

De

De melancholia, mania, delirio, & epilepsia puerperarum.

CAP. XVII.

FIt etiam in puerperis melancholia, mania, & epilepsia, idque ex defectu congruæ evacuationis, vel ex vitio sanguinis fluentis, suppressioneve ejusdem, quæ crassior, propter remorationem & adustionem, efficitur: aut etiam ob nimiam evacuationem, qua tenue expurgat, crassiori relicto: ex adusti etiam per febres humoris in caput irruentis tetro halitu, qui sæpissime, ex sola *Historia.* humoris in partu commotione, caput ferit, cujus rei exemplum est apud Lusitanum, elegantis cujusdam fœminæ, quæ alias optime valebat, ilicò tamen à partu melancholia morbo afficiebatur, & per mensem insana erat, paucis verò adhibitis præsidiis, ad pristinam valetudinem revertebatur, & nos etiam sæpe curavimus conjugem præcipui cujusdam Belgæ & mer- *Distinctio.* catoris insignis, quæ idem malum post partum sæpissime patiebatur. Distinguuntur hi affectus, quod melancholia delirium est sine febre, ex melancholico humore mentis sedem occupante, hoc est, cerebrum ipsum, secundum quod est similaris pars. Mania verò est, melancholiæ ad majorem feritatem intensio, & quia hæc jam non cujuslibet atræ bilis, sed ejus, quæ terram fermentat, soboles est, ideò in ea adest calida cerebri intemperies, quæ in melancholia frigida erat. Epilepsia verò est convulsio omnium corporis partium non perpetua, sed quæ temporum accidit intervallis, cum mentis ac sensuum oblæsione, in qua crassus humor cerebrum invadit, ut partem instrumentalem, quippe quod secundum ventriculos afficitur, & potissimum secundum medium, contra quam in apoplexia, in qua & omnes, & magis obstruuntur cerebri ventriculi ipsi. Denique delirium, quod *subeth* Arabes vocant, est mentis alienatio, cum inquietudine, sine cerebri apostemate, & insequitur plerumque sanguineam, & biliosam febrem, in hisce enim aridi vapores ad mentis arcem ascendunt, unde spiritus animales haud leviter perturbantur; ac non morbus est, sed morbi symptoma. Ita hosce affectus *Signa.* ex uniuscujusque notione distingues, signa autem, & curationes eorundem petendæ ex lib. 1. hujus operis c. cuique affectui dicato.

Causæ. Generales tamen erunt indicationes, ut si ex immodico fiant fluxu, compescatur, vires reficiantur, corrigatur intemperies frigida vel sicca: si ex suppressione puerperii, evocetur sicuti superioribus c.c. dictum jam est. Si ex vitio, emendetur ijs, quæ c. de melancholia virg. & viduarum adversus adustos, fœculentos, & *Aversio.* crassos humores scripta reperies; præsertim verò aversionibus, & maximè per hæmorrhoidas, hoc casu utendum est, & lavacris crurum, ac paulatinis purgationibus, cessante jam puerperio, sanguinem à spurcitia vindicabis; at si ex malignitate aliqua, aut venenositate, quod potissimum in epilepsia fieri solet, ea etiam administrabis, quæ prædicto lib. scripta sunt cap. de epilepsia 3. remed. genere.

Vigiliæ remedia. Solet tamen vigilia immodica, quod gravissimum symptoma est, hosce cunctos affectus concomitari, cui medeberis, capiti adhibito sequenti oxyrrho- *Oxyrrhod.* dino; ℞ aquæ ros. plantaginis an. ℥ iiij olei rosarum ℥ ij, aceti ros. ℥ j pulveris sandalorum rub. ʒ i. misce, in linteo temporibus sæpe applicetur, aut solum lac tepidum, vel unguentum populeon, cum rosaceo mixtum additis g. iij opij, & ℈ i croci, ac pauco oleo papaveris, si affectio, & insomnia urgeant, cum quo etiam pulsus inungantur, & plantæ pedum; & hora somni capiat ℥ iij sirupi de *Embrocha.* papavere; vel abrasis capillis embrocha, seu capitis irrigatio per quartam ferè horæ partem fiat, ex decocto malvæ, viol. Josquiami, capitum papaveris, flor.

Nymphex,

Nympheæ, viol. camomillæ, cui percolato adde tertiam partem olei nympheæ, papaveris, & rof. ac postea catulus, vel columbus vivus per spinam dissectus, adhuc palpitans, capiti applicetur, & pro cibo exhibeatur, cremor ptisanæ cum semine papaveris. Quibus non proficientibus ʒ i requiei magnæ, aut phylonij in aqua lactuca, cum pauco vino propinari potest, idipsum in phrenitide exequendum. In epilepsia verò non adeo convenit oxyrrhodinum, quia caput impensè refrigerat, in melancholia addenda, quæ magis humectent, quam quæ refrigerandi vim obtinent, quia somnus à siccitate potissimum impeditur.

De pedum, ventris, ac totius corporis inflatione à partu.

CAP. XVIII.

INflatio pedum, ventris, vel totius corporis in puerperis provenit, aut ex improbo vitæ instituto, quo gestationis tempore usæ fuerunt, aut ex immodico potu post partum, aut ex copioso sanguine, quem fœtus absumere non valuit, nec fœmina in partu purgare, idcirco superabundans recrudescit, & in tumorem elevat hasce partes, qui affectus cessare ut plurimum solet, copiosiore purgatione per uterum, aut ventrem.

Si igitur ex potu fiat, potus prohibeatur, cureturque affectus calefactoriis, & resolventibus, qualia reperies cap. de uteri hydrope. Si ex copioso sanguine, cibum parcius assumat, ac copiosius puerperium evocetur, sicuti superioribus capitibus sæpius ad nauseam repetitum est. Si ex depravato vitæ instituto, corpus per epicrasim evacuetur, puerperio iam finito, aut diminuto, & albidiori jam fluente, reliqua, sicuti in uteri hydrope, sunt exequenda, solet tamen singulariter hasce inflationes sedare decoctum caulium, & camæmali in vino & aceto, quo partes foveantur, aut gypsum aqua ferrata mixtum, vel cum pauco aceto., aut ventri admoveatur sequens pulticula: ℞ caricarum lib. 1. farinæ hordei, fabarum an. ℥ ß, farinæ oryzæ ℥ ij. gallarum, nucis cupressi an. ʒ ij .ß, masticis ʒ ii seminis fœniculi ʒ i. bulliant cuncta in aqua fabrorum ferrariorum, aut ex extinctione candentis ferri, donec spissum evadat, calidum ventri applicetur; Hippocrat. hepar ovillum, aut caprinum in cineribus assum, & cum vino assumptum omni inflationi post partum convenire scribit.

Curatio. *Topica.* *Lib. de nat. mul.*

De uteri inflammatione à partu.

CAP. XIX.

INflammatio uteri à partu contingit, vel quia fœtu grandiori existente, uterus angusti est oris, vel quia aliter ex laborioso partu sive abortu ad ipsum uterum sanguinis effluxus fit, aut extractionis violentia ipse uterus laniatur. *Causa.*

Cognoscitur, quia adest in ventre calor ingens, febricula, sitis, caligo, dolor in coxis, imus venter plurimum intumescit, calor est vehemens, alvus turbatur, & quæ ejiciuntur calida sunt, & pessima, cibi fastidium adest, ac dolor juxta syncipiut, nausea, debilitas ventriculi, quæ omnia signa ex Hippocrat. desumpta *Signa.*

ſumpta ſunt, hoc vitium ſterilitatis, aut alterius majoris mali cauſa eſſe ſolet, *1. de morb. mul.* *Prognoſticũ* ſæpe etiam mortis, nam ulcera ſaltem relinquuntur, quæ ut plurimum maligna fiunt, & temperiem, compoſitionem, ac unitatem pervertunt, quæ ad concipiendum ſunt neceſſaria.

Curatio. Curatur primò ſanguinis miſſione ex pede, deinde lavacris, fomentis, ac reliquis, quæ dolorem leniant, ac ventrem molliant, eadem demum curatio eſt, quam c. de uteri inflammatione, ſuperius adduximus, cavendo, ne ſi nimis frigida utero adhibeantur, puerperium ſupprimatur.

De uteri ulceribus à partu.

CAP. XIX.

Cauſa. ULcus fit in utero, ab ijſdem cauſis, à quibus inflammatio, aut ab ipſa inflammatione, aut copia mordacis humoris in corpore præexiſtente, aut ob difficilem partum, vel abortum, uti ſuperiori c. diximus, quia nimirum extractionis vi laniatur uterus. *Nota.* Cognoſcitur, quia ſanguis, pus, aut ſeroſa ſanies ab utero effluit, dolor in ventre gravis eſt, quaſi parturientis, crura, & pedes intumeſcunt, & morbus hydropis ſpeciem refert, cum tamen non ſit: ſi uterus primario afficitur, ejus purgatio purulenta exit, & compacta, ſi per conſenſum, tenuis ac ſanioſa. *Prognoſticũ* Ocyſſime curandum uteri ulcus, ne depaſcens evadat, aut malignum.

Curatio. Ac ſiquidem per conſenſum totius fiat, Primum habito reſpectu ad totum vomitu, ac purgatione per alvum medeberis, modo puerperium, jam ſubſtiterit, deinde ijs, quæ ulcus ſanent. Si verò ulcus primaria fiat uteri affectione, ex partus difficultate, vel dilacerante grandiori fœtu, nulla habita totius ratione, ea ſunt adhibenda, quæ ulcus curent, de quibus abunde 2. lib. c. de uteri ulceribus 2. 3. & 4. remed. genere: dilaceratas tamen partes non adſtringentibus, ſed modicè ſiccantibus, ac adglutinantibus reficies, ne cohibeatur puerperium, quo adhuc fluente, curatio difficilior eſt, ſi enim ſiſtis, impediuntur lochia, quæ plurima mala inferre ſolent, ſi ſinis, ſolidari non poteſt ulcus, quanquam enim ab ulcere non prodeant, tamen humectatur ſanguine ulcus. At utcunque ſit compeſcendum nulla ratione puerperium eſt, ſed ulceris curatione poſt habenda, quoad ceſſet, ſi modò intra conſuetos terminos finiatur.

De rugis, quæ poſt partum in ventre fiunt, & in mammis.

CAP. XX.

Cauſa. QUando fœtus in utero ad tantam magnitudinem creſcit, ut ventris cutem denſam reddat, aut etiam ſciſſuris non levibus findat, tunc à partu, tenſis partibus in ſe concidentibus, rugæ in ventre manere ſolent, quod malum fœminis indecorum eſt, & moleſtum, ac viris ingratum; mammæ etiam gra- *Sciſſuræ.* cileſcunt, poſteaquam lac evanuit, ob eandem rationem. Porrò præcaventur ſciſſuræ, ſi à quarto gravidationis menſe, ventri imponatur linteum oleo amygdalarum dulc. madidum, aut ſeſamino, quo mollior fiat cutis, & magis cedat. *Rugæ.* Rugæ verò à partu relictæ curantur, duplici remed. genere, quæ in hoc conſpirent, ut cutem pinguiorem reddant, ac ſolidiorem, ut enim

gracilia,

gracilia, & laxa corpora in se concidunt, sic pinguia tenduntur, ac pellucent.

Primum igitur si puerperis tempus nondum sit præterlapsum, ventri admoveatur sequens unguentum: ℞ spermatis cetæ ʒ ij, olei amygdalarum dulc. & hypericonis an. ℥ i ß, sævi hircini ℥ i, ceræ novæ q. s. fiat unguentum, aut ℞ ceræ novæ ℥ iij, spermatis cetæ ℥ i ß, terebintinæ Venetæ aqua rosarum lotæ ℥ ij, olei amygd. dulc. Hypericonis an. ℥ i, assungiæ cervi ℥ i ß liquefiant simul, & aufer ab igne, tunc immerge telam canabinam, ad ventris magnitudinem, quibus compositionib⁹, si lochia jam substiterint, addi potest olei masticini, & myrthini an. ℥ i; inprimis autem prodest id, quod recipit limaciorum lib. i. florum anthos p. iij. concisa conjiciantur in vas figulinum plumbo oblitum, ac fideliter obturatum, demergatur in fimum equinum, ibique sit per dies 40. deinde expressus liquor in ampulla vitrea obturata servetur, ac per triduum soli exponatur, quo deinde liniatur venter, facilius tamen conficitur hoc aliud: ℞ succi radicis liliorum alborum, mellis, & ceræ an. partes æquales ad ignem fiat unguentum; aut pinguedinis cujusvis ℥ i, ceræ rubeæ ℥ ß. prodest ventri imponere mesenterium vervecis, aut capræ, vel corium oleo madidum, vel oleum nucis Indicæ; vel ℞ adipis extractæ ex vulva balenæ ℥ iij, liquetur in fictili, & cum pulvere cornu cervi fiat unguentum, valet etiam aqua ex albumine ovorum destillata, aut solus adeps, aut cinis testudinis cum ovi albumine, & lacte, quibus venter bis in die inungatur. *Vnguenta cutem impinguantia.*

Secundò si puerperia jam desierint, addenda etiam sunt, quæ leviter constringant, solident, firment, ac planam reddant cutem, in quem usum inprimis utilis hic stillatitius liquor: ℞ aquæ destillatæ ex floribus altheæ, & malvæ lib. ij, aquæ ros. lib. j. ß, limones duos, remota cuticula exteriori minutim scissos, prunorum sylvestrium immaturorum lib. j. omnia per biduum infundantur simul, deinde lento igne vitreo alembico destillentur, ac venter inungatur; magis tamen solidat hoc, ℞ ficuum lib. j. farinæ hordei, fabarum an. ℥ ß, farinæ oryzæ ℥ ij, gallarũ, nucis cupressi an. ʒ i, masticis, myrrhæ an. ʒ i ß, seminis fœniculi ʒ i, bulliant cuncta, in aqua fabrorũ, vel ex chalybis extinctione, donec inspissentur nonnihil, tunc ventri adhibeantur; vel post balneũ, ex decocto prædictarum rerum, ventri hæ pultes applicentur: ℞ farinæ fab. oryzæ, glandium, amygdalarum an. ℥ ii, lateris pulverizati ℥ i, boli armeni ʒ ij. sanguinis draconis ʒ i, nucum cupressi ℥ ß, granorum tinct. ʒ iij, gallarum ℥ ß, olei myrthini ℥ vj, aquarum mespilorum, prunorum sylvestrium an. lib. j. aquæ ros. lib. j. ß coquantur ad crassitudinem pultis, ac ventri applicentur, mammas etiam solidant. *Constringentia.*

Ne autem frigiditate & adstrictione offendatur pectus & viscera, addantur masticis ʒ ij, nucis moscatæ ʒ iij. irid. Florentinæ ℥ ß; myrrha his admixta, vel decoctum ejus, aut quavis alia ratione adhibita, illæsis visceribus, ventrem planum ac firmum reddit, mammas efficit duras, compactas, & minores, illæso pectore, pudendum arctius citra uteri noxam, idque pro maximo in hisce rebus secreto habendum est; mastix etiam utilissima. *Myrrha.* *Mastix.*

De virginali adstrictione à partu comparanda.

Cap. XXII.

A Partu laxa manent muliebria, quod causa est aut sterilitatis; aut uteri procidentis, quorum etsi neutrum contingat, saltem fœminæ propriis viris ingratiores fiunt. De remedijs quibus hoc vitium curetur,

justæ causæ urgerent, silendum omninò foret, ne, quod sæpe faciunt sceleratæ & veneficæ vetulæ, aut incauti & parum prudentes medici, subdolis, & fallaciosis juvenculis ea communicent, quo & liberius vitiari audeant, & comprimi facilius sinant, & post multos concubitus, virgines appareant. Nam ne nihil lenarum maleficio desit, posteaquam hasce partes medicamentis coarctarunt, tunc ea etiam adhibent media, quibus etsi falsissima, speciosa tamen certæ virginitatis adsint documenta, atque ita sæpiusculè eandem fœminam, lascivis juvenibus, virginem esse venditant, quo profusius ab incautis & rudioribus pecunia extorqueatur, quæ quidem media à cunctis bonis penitus reticenda sunt, quia ut ait quidam, quæ scire nefas, nescire necesse est; & teste Galeno duorum alterum evenire oportet, aut, qui scribit, expertum non esse, atque ita ea prodere, quæ ipse ignorat, aut expertum quidem, viri boni aliquando partes non gessisse, tametsi à sapientibus multa quasi per manus tradantur, & nos à doctissimo Roderico de Sorea; viro optimo ac honestissimo, & in Salmaticensi Academia Professore primario pleraquè accepimus, quæ apud insignes meretrices celebria ibi sunt, & usitata, ideoque fide digna, & quæ experimentum facilè promittunt, sed levioribus ingenijs omninò celanda, ne minus constantes aut prece aut precio eis abutantur. Ideoq; proditis duntaxat lenarum artibus maleficis, idq; in genere, tacitis mediis, magistratibus, quibus earum puniendarum cura propria esse debet, ad institutum repedemus, ac quibus mediis laxitas uteri emendetur, & reparetur virginalis adstrictio, ijs fœminis, quæ pacis domesticæ, & amoris conjugalis sunt sollicitæ, præscribamus, non ijs, quæ vaga vita delectantur.

Curatio. Id autem fit duobus remediorum generibus. Primum si vulva nimis sit humida, utendum ijs, quæ exsiccare valeant, de quibus capite, de uteri intemperie humida; maximè autem prodest hunc in uterum clysterem injicere: ℞ gallar. num iiij, spodii cohclearia ii. pulverizatis tenuissimè adde vini stiptici ℥ vi; postea vulvæ imponatur hic pessulus, corticum pini ʒ ii, aluminis scissilis ʒ i, cyperi p. i. coquantur in vino ad formam pultis, & cum linteo supponantur sæpiusculè; aut insunde gallas in aqua pluviali per octiduum, deinde lana mollis sulphure respersa in eadem aqua madefiat, ac non expressa siccetur, & pro pessario supponatur.

Adstrictio. Secundò ac præcipuè astringentibus utendum est; foveantur igitur genitalia aqua seu decocto glandium, sorborum sylvestrium immaturorum, prunellorum agrestium, caudæ equinæ, quibus si moschus aut pulvis scordii misceatur, philtri rationem habebit. *Fomenta.* Aut foveantur partes ex aqua aluminosa, vel ex vino stiptico, quod fit, si rubrum & austerum coquatur cum gallis, foliis myrthi, rosis rubris, corticibus mali granati, balaustiis ac nucibus cupressi; *Vinum stipticum.* aut ℞ nucum cupress. gallar. an. ℔ j aluminis rochæ, schoriæ ferri præparatæ in aceto an. ℔ ß, bulliant in s. q. aquæ gallarum, qua utuntur coriarij, primum omnia, confracta, & cum spongia in ea aqua madida locelli foveantur. vel ℞ gallar. sumach. seminis plantaginis, consol. major. aluminis, cimoliæ, cameleæ an. ℥j. coquantur in aqua pluviali, vel chalybeata, & foveantur loca, quibus addi possunt folia olivæ, vitis, quercus, balaustiæ. nucis cupress. malicor. scoria ferri, Karabe, corallum, bolus armeni, sanguis draconis, ex quibus etiam decoctis encatismata fieri possunt & methencritæ: *Encatismata Methencrita.* sed & in eosdem usus destillatio sequens mirifica censetur. ℞ gallar. nucis cupress. an. ℔ ß, aluminis ʒ vi. boli armeni ℔ ß, farinæ glandium ac fabarum veterum an. ℔ ß, albumina ovorum x ii, lateris usti pulverizati ℔ i. omnia in pulverem redigantur & per triduum, quia compactæ sunt substantiæ, macerentur in aqua fabrorum ferrariorum, vel in aqua, vel decocto prunorum sylvestrium, mespillorum, caudæ equinæ cum ℔ ß acet. rosacei, tunc per alembicum

bicum plumbeum lento igne destillentur, liquori adde pulveris masticis, myrrhæ, sanguinis draconis an. ℥ ij, soli æstivo per decem dies exponantur. Uteri partes constringit, ventrem reddit planum & mammas solidas. Subinde ex sequentibus pulticulis emplastra locis applicentur, aut ex gossypio ijsdem madido, pessaria fiant. ℞ cassiæ ligneæ, cyperi, gallar. an. part. æquales, trita leviter coquantur in vino veteri ad mellis consistentiam, & linteo prius madido aqua aluminosa excipiantur, ac fiat pessus. Consimile hoc est, ℞ sang. dracon. boli armen. cortic. citrij, mali granati, aluminis, masticis, gallar. an. ℥ ß, pulverizentur, & cum aqua chalybeata fiant pultes, in dictos usus; cuncta hæc etiam mammis apposita, uti diximus, solidiores reddunt. Verum hæc jam cosmeticam artem potius, quam curativam attingere videntur. Caveant tamen iterum ac sæpius medici, ne ea suspectis consulant mulierculis, & ijs, quæ fucatam venditant virginitatem, & vaga utuntur Venere, sed honestis ac probis matronis in eos, quos jam retulimus, honestos usus.

Emplastra. Pessi.

Mammas solidiores quæ reddãt

Admonitio.

Sectio Tertia.

De ijs quæ circa fœtum alendum contingere solent.

De nutrice eligenda ac moderanda.

Cap. XXIII.

CUm lac nihil aliud sit quam dealbatus in mammis sanguis ille, quo antea in utero fœtus alebatur, inde fit, ut lac matris longè præstantius alimentum fœtui sit, quam cujusvis alterius fœminæ; ideoque quantumvis nutricis lac laudabile existat, semper tamen maternum præfertur, etsi non ita bonum, quia similius est pueris alimentum. Si tamen nutrix justis de causis sit admittenda, vel quia lac matris integrum non est, vel etiam quia ipsa mater vieta, languida, nobilis, aut admodum deliciosa, vel ob regionis consuetudinem, ob quam ferè video Germanas vel mediocris conditionis fœminas rarò liberos suos lactare; tunc in eligenda nutrice decem sunt expendenda.

Nutrix quibus de causis admittenda.

Decem conditiones in nutrice expendendæ ætas.

Primum ætas, quæ sit intra 20. ac 30. annum, in eo enim, quod interiacet, tempore, juventus viget, in qua sanguis & lac magis abundant, & excrementij humores redundant minus.

Habitus corporis.

4. Phys. c. ult.

Secundò habitudo, ut nimirum sit corpore quadrato, ac bene constituto, vividi coloris, pectorosa, & musculosa, duræ ac multæ carnis, non obesa nimis, nec gracilis, sed robusta, ac vigiliarum & laborum circa infantem tolerantissima, coloris candidi; non verò fusca, ut aliqui autumarunt, quod nos alibi rejecimus, sed candidi potius sit coloris, rubore suffusi, qui idcirco roseus dicitur. Tales enim alimentum in sanguinem melius convertunt, sed nec dentes cariosi sint, nec anhelitus olidus, nec cutis ulceribus fœda, nec Venereo morbo, arthritico, elephantico, phthisi, nec quovis alio afficiatur, aut aliter valetudinaria sit.

Mores.

Tertiò considerandi mores, quippe hi una cum lacte in corpus abeunt infantium; quocirca nutrix laudatorum morum sit, nec ocyssimè animi passionibus afficiatur, nec penitus obtusi sit sensus, aut stolidi ingenij, lusca non sit, quia non, nisi transversim, puerum intueri potest, qui

propterea

propterea, ne eandem inspiciendi consuetudinem contrahat, verendum est: casta sit, & viro non accedat, ne aut menses prosiliant, quod sanguinem conturbat, & proinde lac ipsum, aut prægnans fiat, unde lac imminuatur, ac vitiosum evadat, quia à conceptu laudabilior sanguis, circa locos ad nutritionem fœtus subsistit, impurior facessit in mammas, unde lac inquinatum redditur; sunt tamen, qui modicam purgationem menstruam, lactationis tempore, lac minime vitiare posse putent, quin potius reliquum sanguinem perpurgare; & matri proprium partum alenti, si ab eodem viro concipiat, lac non corrumpi Bonachiolus refert ex quodam Nigidio.

Tempus à partu.

Quartò considerandum est tempus à partu, id est, ne nutrix partui sit vicina, nec multum à partu remota, & saltem sit jam à lochiis libera; ideo secundo à partu mense, usquè ad sextum probatur magis, & quæ secundum alit fœtum.

Mamma.

Quintò considerandæ veniunt mammæ, quæ mediocriter sint tumentes, non laxæ neque pendentes, sed solidæ ac firmæ, mediam magnitudinem, mediamq; duritiem obtinentes, per quas venæ lividæ, tanquam in multiplices rivos deriventur, mediocriter elevatæ, ut sint lactis capaciores, non densæ, ne lac in eis constrictum quasi suffocetur, & à sugente puellulo minus facilè alliciatur, qui à mamma duriori offensus discedat, aut si pergat, eliditur nasus ac simus evadit.

Papilla.

Sextò papillæ, quæ nec sic latitent, ut pueri labellis comprehendi nequeant, nec ita longæ, crassæve sint, ut totum infantis os impleant, ita ut lingua ad suctum & deglutitionem uti expeditè nequeant.

Lactis probatio.

Septimò consideratur lactis ipsiꝰ natura, quod, præter candorē, ac dulcedinē, quę inprimis requiruntur, odoratū sit oportet, æquabile, nec admodū crassū nec tenue nimis, quod probatur, si supra vitreū umbonē, nec prorsus fluat, neque reclinatum omnino constet, quidam etiam pilo probitatem lactis experiuntur: nam si pilus lacte madens suspendatur, & lac delabitur, reprobandum est; si verò totum pilum circumsidet, optimum esse censet Aëtius; lactis itidem boni portio, si in vasculo emulgeatur, myrrhæ tantillo adjecto, sero pariter, atque caseo pars æqua datur; improbatur verò, si ejus gutta in politum ac mundum digiti unguem instillata, immoto ungue defluit, quia aquositatis indicium est: si verò depresso & commoto hæreat, coagulati & crassioris signum existit, medium verò inter crassum & tenue laudabile censetur.

Infantis sexus. *Consuetudo Status.* *Nutricis cibus.*

Octavò eligatur nutrix, quæ marem justo tempore peperit. Nonò quæ abortire non est assueta. Decimo quæ grauida non sit. Hæc ita descripta nutrix, diebus primis, quibus lactare incipit, simplicem accipiat cibum, ne lactis copia tenellum obruat infantem. Postea probatis vescatur cibariis, & non inebrietur. Abstineat à vino & à cibis salsis, acutis, adstringentibus, nec porris, cæpis, allio, eruca, vel aromatibus utatur, nisi modicis, si fortè regio vel constitutio aëris vehementer id postulet; vitet animi perturbationes, concubitum vitet, utatur exercitio mediocri brachiorum, & partium superiorum: demum talis sit victus ratio, qualem postulat infantis natura & conditio, ac parentis dignitas, ut si puer fervidiore sit sanguine, nutrix refrigerante utatur diæta, in aëre degat moderato, à vino & aromatibus planè abstineat, somno indulgeat longiori. Si verò infans frigidioris sit constitutionis, & vini & aromatum nonnihil conceditur, exercitiumque validius: quibus si minus bene valeat nutrix, purgetur, & victus ratio mutetur juxta lactis vitium, ac infantis indigentiam. In reliquis, & in ratione lactandi pueruli se gerat nutrix uti à nobis præscriptum jam est supra c. 12. lib. 4. de nat. mul. ex quo etiam loco pleraq;, quæ ad nutricis electionem pertinent, hûc transferantur.

Lib. 13.c.36

De

De lactis defectu.

CAP. XXIV.

AD fœtus alimoniam, dum utero geritur, uteri venas comparavit natura, ac cum jam in lucem prodit mammas, unde certus quidam respectus inter has partes reperitur. Ex toto enim corpore sanguis in uterum delabitur, toto gravidationis tempore, post partum ex utero, ac reliquis partibus recurrit ad mammas, quæ adenes quosdam sortitæ sunt vim habentes alterandi, ad se confluens, alimentum; quum igitur plus ad ipsas defertur, quam ad nutritionem sit necesse, lac efficitur, qui ex mente Miletij, sanguis est futurus menstruus, coctus in mammis ac dealbatus. *Lac quid.* Ut verò aliis visum est superfluitas nutrimenti, partis ipsum generantis similis, ipsius naturæ; Cum igitur superfluitas seu humor ille parcus est, vel omninò deficit eo tempore, quo abundare debuerat, id est, post partum, lactis defectus nuncupatur, & est symptoma de genere excrementi mutati, quod sequitur, aut malam mammarum conformationem, aut intemperiem, aut solutam unitatem. *Affectionis descriptio. Species.*

Causæ hujus affectionis sunt, vitium sanguinis, qui ob id non trahitur, parca ejusdem quantitas; corporis imbecillitas, aut ipsius infantis, qui propterea lac sugere nequit; ad suctionem enim sequitur tractio; fœminei corporis ariditas, ob quam quælibet particula avidè amplectitur alimentum, ad sui nutritionem, sic ut nihil sit residuum, quod in febribus ardentibus potissimum accidit: adhæc parvitas mammarum, angustia vasorum, debilitas virtutis tractricis: aut immodica vacuatio per aliam partem, vt per os, per menses, per nares, per hæmorrhoidas. *Causæ internæ.* Sunt etiam aliæ causæ externæ, ut immodicum frigus, quia coarctat, & eadem ratione adstringentium usus; cibi pravitas, jejunium, abstinentia, nimius labor, mœror, curæ, sollicitudines, perturbationes animi: subitus aliquis casus, maximè dolor, quia sanguis, & humores ad partem dolorosam alliciuntur, subindeque lac minuitur: medicamenta etiam, quæ impensè calefaciunt, exsiccant aut refrigerant. *Externæ.*

Si graciles, rugosæ, & contractæ sint mammæ, ob earum fieri defectum credendum est. *Signa.* Si ex vitio sanguinis, id distinguitur ex indiciis, quæ ipsum biliosum, pituitosum, melancholicumve esse testantur, quæ jam à nobis posita sunt, cap, de menst. suppress. Item ex lactis colore, substantia & sapore, quippe biliosum, serosum est, tenue, flavum, amarum, & nutrix jecoris intemperatura calida laborat: Pituitosum, crassum, album, acidum lac est, & intemperies ac habitus nutricis pituitosus: melancholicum est spissum, paucum, obscurum, fuscum, ac cætera in nutrice melancholiam accusant. Causæ externæ si inquirantur, facilè deprehenduntur, breviter si puer clamat, emaciatur, non proficit, ac panni quibus involvitur, madidi non reperiantur, deficientis lactis indicium est.

Universa ferè curatio in victus ratione consistit: si igitur ex sanguinis defectu, aut ex sicca intemperie lac deficiat, aqua potissimum causa contingit, curatur primò victu calido & humido, citra excessum, Galeno authore. *Curatio.* *1. simpl.* Esto igitur aër humidus, ac moderatè tepidus; nam calore nimio extenuantur corpora, ac dissipantur humores; *Aer.* Idcirco Aristot. in Epyro; Albertus Magnus in Hollandia & Frisia maximam gigni lactis copiam asseruerunt, non ex pascuis duntaxat, verum etiam propter huic rei commodum aërem. Somnus conducit magis, quam immodica vigilia, panis bene fermentatus, triticeus, lac caprinum aut ovillum ex sanis animalibus sumptum, aut coctum cum vitellis ovorum, & saccharo; oryza cocta cum lacte & melle, ova sorbilia, præsertim perdicis sumpta, aut illita mammis, cum adipe anseris: farrum cum jure car-

carnium gallinarum nostratum, vel Indicarum, caponum, phasianorum, hædulí, vervecis, vituli, aut junioris bovis, aut caro ipsa cum salsamentis ex eruca, & melle paratis, ubera animalium cocta; rejiciendæ verò carnes sylvestres. *Pisces.* Ex piscibus conveniunt troctæ, triglæ, quas Hispani *Salmonetes* vocant, lupus, besucus; salmo, buglosus, soleæ, passeres, lucij & id genus alij. Et in secunda mensa leucophagus, qui cibus albus dicitur, à nobis alibi descriptus, amygdalæ dulces, uvæ passæ, aut pensiles, pistacea, pinei nuclei, eruca, pastinaca cocta sub cineribus, aut cum melle parata, vel illa confectio ex sesamo, & melle, quæ Hispanis dicitur *gergelada*, & abundantissimè lac gignit, aut alia ex lini semine cum melle, aut ptisana cum multo aniso & fœniculo cocta, vel ebibantur ʒ ii seminis anisi, cum jusculo caulium. Dioscoride & Avicenna authoribus fœniculum & apium lac gignunt, quia non intensè calefaciunt, sed lac movent ad mammas, & vias aperiunt. Lactuca verò lactis proventum facit, quia sanguinem contemperat, & ariditatem emendat; lac etiam generant brassica, serpillum, sesamum, porrum, eruca, fœniculum, bulbi, si veri inveniantur, qua ratione sperma, eadem etiam lac gignunt. *Potus.* Potus sit vinum nigrum, dulce, minimè austerum aut album, tenue, vel certè aqua hordei, cum semine fœniculi, vel cerevisia, præsertim Hamburgensis, cui si butyrum, saccharum & panem addas, ac leviter coquas, vix ullum reperias cibum, ex quo tantus fiat lactis proventus; quocirca non immeritò Germanis fœminis toto ferè lactationis tempore pro cibo simul ac potu est. Vitanda acida, acria, amara, acerba, valde calefacientia, cruda omnia, & salsa; modicus tamen salitorum usus, ut ad impinguationem facit, ita ad lactis generationem, quoniam sal vehiculum est alimenti, & cibum reddit jucundiorem; unde insulsus homo, inutilis & injucundus dicitur; quocirca moderato salitorum esu Apollonius homines impinguare solebat, & Arabes, Moschio, Aëtius ac plerique alij salitorum piscium capita, ad lactis generationem commendant, quod qua ratione, cum impensè exsiccent, fiat, non video, nisi, quia sitim movent, & faciunt, ut nutrices majorem hauriant potus copiam, qua eadem ratione existimo Septentrionales nutrices halecibus uti, ut majorem postea ingurgitantes cerevisiæ quantitatem, lactis fiat proventus, quod tamen lac inutile, salsum, mordax ac serosum est.

Si ex calore Secundò, Si ex caloris & flavæ bilis abundantia, lactis defectus fiat, ex supra dictis, frigidiora seliges, ac corpus præpurgabis juxta humoris naturam; At si ariditas ex febre fiat, hæc prius curetur. Si verò ex vitio sanguinis pituitosi, aut ex vasorum obstructione lac deficiat, deobstruere & attenuare oportet. Idcircò ex supradictis calidiora administrentur, & quæ lenium sint partium, ut apium, anethum, pulegium cum vino, aut porrum tritum, aqua dilutum in potu detur, aut aqua & oleo coctum, quod album jus à Ga- *Ius album. Admonitio* leno dicitur. Cavendum tamen, ne redundante pituita remedia exhibeantur nimis calida, & sicca, quia lac consumunt, & quemadmodum, quæ moderatè menses provocant, lac gignunt, sic, quæ impensè proliciunt, lactis copiam minuunt.

Sanguis nunquam mittendus, nec valida purgantia exhibenda, quia venæ sectio materiam lactis demit, cathartica, ut corpus purgant, sic sanguinem liquant, & minuunt. Verum si ob vitium humorum omninò purganda sit nutrix, semper miscenda, quæ lac promoveant, ita prius per quatriduum hunc capiat syrupum: ℞ folior. fœnicul. smirnij, pulegij, rapæ an. m. ß. fiat de- *Purgatio.* coctio ad ℔ i, cui adde mellis ros. syrup. de hyssopo de eupat. an. ʒ ii. misce, pro quatuor dosibus, deinde purgetur sic, ℞ elect. lenitivi ʒ vi, mellis aut syr. ros. solut. pro natura humoris peccantis ℥ iii. decoctionis fl. cordialium q. sufficit, fiat potio, sumatur per horam ante prandium, in quo vescatur iis, quæ valeant lac prolicere, de quibus supra.

Medicamenta. Tertiò, exhibenda medicamenta alimentosa, quæ lac gignant, in quorum numero primum locum tenent, quæ sequuntur. ℞ seminis fœniculi, porri, erucæ

rutæ an. ʒ ij macis ʒ i. fol. malvæ m. ß. bulliant in jure pulli, de quo sumat ℨ vi, & cum eodem abluantur mammæ, aut fiat hæc confectio. ℞ nucleor. pini, amygdalar. dulc. an. ℨ i seminis petroselini, fœniculi, rapæ an. ʒ i. sacchari dissolut. in aqua fœniculi q. s, fiant rotulæ dosis ʒ ii, & superbibat vinum dulce.

Si ex mammarum gracilitate. Si ex mammarum fiat gracilitate, fomententur cum nuper dicto jure, aut cum decocto fœnugræci, sesami aut camomillæ, quæ in vino bulliant, vel cerevisia, aut ex ipsa cerevisia calida cum butyro. Quibus non proficientibus aut si ex connaturali causa lactis defectus fiat, ultimum erit præsidium nutricem mutare, cunctis tamen prius tentatis, quia mutatio lactis puellulo semper gravis existit.

De Lactis redundantia.

CAP. XXV.

LActis abundantia in fœminis, quæ pepererunt, interdum tanta est, ut mammæ eam sustinere nequeant, ac præ copia distendantur, & incredibiles excitent cruciatus, quod morbi in excessu causa est. *Species.* At si (uti aliquando evenit) copia, non tantum per papillas, verum etiam per tota ubera, & aliquando per alas effluat, non amplius causa morbi, sed symptoma erit, contentum sub genere immodicè excretorum. *Causa.* Fit hoc malum ex copia boni sanguinis à cibo & potu plurimum nutriente conflata, quæ in venis, mammis & utero communibus abundat, vel quia fœmina lactare desinit, mortuo aut grandiori facto infante aut alteri nutrici commisso.

Signa. Affectus facilè percipitur tum visu & tactu, tum ipsius mulieris sermone. Contingit hoc malum sæpius puerperis, haud rarò etiam reliquis lactantibus. *Prognostica.* Ac si lac abundans effluat, nihil est periculi, si verò detineatur verendum ne inflammationem in mammis pariat, aut instar casei cogatur; seu in grumosum lac concrescat, aut aliter vitietur.

Curatio. Ideo quam citissimè hæc affectio curanda, ac si ex suppressis menstruis fiat, omni arte proliciantur vena pedis scissa, & cucurbitulis cruribus affixis, ut Galenus monet. *Si ex plenitudine.* Si verò ex plenitudine totius contingat, curatur quinque remed. generibus.

Victus. Primò victu tenuissimo ex herbis, aut carnibus siccioribus, aut avicularum. Potus sit aqua cocta per se, aut cum semine agni casti. Aër calidus & siccus, vigilia & excercitium conducunt, & frictiones ac ligaturæ partium inferiorum; ac, ut verbo dicam, ea omnia sunt interdicenda, quæ copiosiorem & optimum sanguinem generare valent.

Diversio. Secundò ijs, quæ sanguinem divertunt & evacuant, quod etiam fit frictionibus & ligaturis tibiarum, deinde sanguinis missione ex vena communi, si modò fœmina partui proxima non sit; nam si puerperia adhuc fluunt, aut fœmina à partu non distat, per 15. dies, ex pede mittendus est sanguis.

Repellentia. Tertiò repellentia mammis sunt adhibenda, & ut scribit Aëtius, leviter reprimentia; in principio igitur applicetur spongia posca imbuta, aut palmulæ cum pane & posca tritæ; deinde vincire, ac moderatè adstringere mammas oportet; aut spongiam madidam aceto acerrimo, in quo cuminũ incoxerit, admovebis, quod secreti loco habendũ est, aut suffumigiũ ex ipso aceto acerrimo, super ignitos lateres abjecto: aut portulacæ folia cum aceto trita, vel apiũ cum aceto & oleo rosaceo, aut petroselinum cum posca tritum, aut aqua marina, in qua myrthi baccæ coxerint, & farina lentium; aut emplastrũ quod recipit farinæ lentium, fabarũ an. ℨ i succi plantag. aut menth. ℨ iii olei rosacei ℨ ii, aceti ℨ i. misce. At si animus sit lac penitus restinguere, hoc aliud adhibebis emplastrũ. ℞ pulver. myrthillor. ℨ ij, aluminis, psyllij an. ʒ ij, succi coriandri viridis ℨ ß.

Olei rosac. ℥ i. acet. acerrimi ℥ i ß. Valet fex ipsius aceti in forma Emplastri applicata.

Digerentia. Quartò digerentibus utendum est potionibus, fomentis, ablutionibus, inunctionibus, suffumigiis, & Emplastris, inter quæ primum locum tenet hæc potio. ℞ lactis vaccini ℥ iii. muriæ ℥ i, croci subtiliter pulverizati ʒ i. misce: bibat fœmina summo mane per plures dies, aut ammoniacum vino dissolutum ad ʒ i ß, aut radices caulium exterius applicentur cum rosaceo, aut pauco aceto. aut ℞ farin. fabar. lentium an. ℥ j ß croci ʒ i, olei rof. q. s. fiat Emplastrum, *Emplastra.* cui adde (si velis) parum therebintinæ ad consistentiam. ℞ seminis altheæ, fœnugræci lini an. ℥ ß. coquantur in sufficienti q. aquæ ad lb. ß & adde farinæ hordei, lentium an. ℥ iii succi coriand. portulac. an. ℥ ß, olei rosacei ℥ i. Croci ℈ ß aut ℞ apij viridis, ruthæ, menthæ an. m. ß. terantur & adde farinæ fœnugræci, lentium an. ℥ i. olei rosacei & poscæ an. q. s. fiat Emplastrum. Validius adhuc id digerit, quod recipit folior. fœnicul. apij. petrosel. malvæ, altheæ, cum radicibus an. m. i. folior. lauri, florum camomillæ an. p. ß. coquantur simul in aqua, ex quo decocto fomententur & abluantur mammæ, ac postea superponatur rosaceum, omphacinum, in linteo crudo, vel ex æquis portionibus therebinthinæ lotæ in aq. rosac. & vino albo olei laurini & omphacini, fiat emplastrum; aut ex oleo raphani cum pinguedine gallinæ & cera, quæ omnia emplastra, dum mammillis apponuntur, juxta papillas perforentur, aut adhibeatur ovum totum cum rosaceo agitatum, cui lapidis pyritis triti tantillum admisceatur. *Dubium. Suctio an conveniat.* Paulus lactis suctionem prohibet, *lib. 3. c. 35.* ne major tractio citetur: Aëtius quem perperam pro contraria parte Mercurialis citat, *lib. 13. c. 34.* eam admittit, dum inquit, aperitis, & adultis mulieribus leviter mammæ exsugantur, distinguendum sic, si fœmina insueta sit lactare, dolor magnus, & copia moderata, de qua sperandum, posse solis medicamentis arescere, neque ab infantibus, neque ab adultis exsugi debet. At si quantitas lactis immodica sit, mammæ tumidæ, nec admodum dolentes: ac fœmina assueta, tunc ab expertis, & adultis mulieribus, ut ait Aëtius, exsugatur per longa intervalla, ne frequenti suctione tantum trahatur, quantum medicamento apposito exsiccatur.

Lac minuentia sicca. Quintò iis, quæ lac atterere apta sunt, in quorum numero constituuntur omnia exsiccantia, sive intus sumantur, sive extra applicentur, ex calidis *Calida.* insuper lac minuit ocymum, cariophyllata, piper, castorium, synapi, rutha sylvestris. Ex frigidis *Frigida.* joschiamus, lactuca, intemperamento frigido, & humido, nam in calido & sicco auget lac; solanum, papaver nigrum, mandragora, opium. Ex humidis *Humida.* succus phylij, coriandrum, Nymphæa, muscilago seminis portulacæ, umbilicus Veneris. Nam nimis frigida nativum calorem extingunt, quo mediante ubera lac efficiunt: humida quantum pituitæ, ac crudæ humiditatis pariunt, tantum de sanguine minuunt, quæcunque verò sanguinem, & semen conterunt, eadem lac destruunt. Avicenna à proprietate, lac minuere scribit illitus mammarum, cum cancro marino in aceto trito, aut cum cancro fluviali adusto.

Inflammatio. Quod si contingat mammas inflammari, curentur initiò in frigidantibus, ac repellentibus ut foliis lactucæ, sempervivi, papaveris vel nymphæ, quæ per se vel in lacte cocta, mammis apponantur, ut lib. 1. dictum est. Nunc solum restat admonere mitioribus ex supradictis, uti oportere, si in animo sit lac in totum non exsiccare, sed excessum minuere. Si verò planè restinguere volueris, considerandum erit, an fœmina sit partui proxima, tuncque à repellentibus penitus abstinebis. *Lac penitus exsiccantia.* Exsiccant verò lac in totum ex supradictis fortiora, vel si infanti mater lac sugendum non præbeat, aut si linteamina frigida aqua madefacta mammillis apponantur. Sunt etiam mulieres satis benevalentes, nec plurimo lacte abundantes, quæ tamen, quia ob lasciviam aut luxum lactis molestias vitare cupiunt, remedia postulant, quibus exsiccetur, quibus etiam

leviora

leviora duntaxat ſunt adhibenda. At ubique purgantia vitanda, quia hæc alios humores à ſanguine educunt, hic veró ſolus ſanguis redundat.

De lactis concretione, morbo pilari, ſeu febre lactis.

CAP. XXVI.

COncreſcit lac dupliciter in mammis, interdum enim grumoſum evadit, quod malum tromboſis Græcis dicitur, Latinis grumefactio. Arabibus congelatio, & affectio eſt, quæ fit à frigido poſitivè, aut ſaltem ex defectu requiſiti caloris, ut in noſtra ſpeculatione accuratius dictum eſt: [Lib. 4. c. 11.] [Tromboſis grumefactio.] interdum etiam lac in caſeum convertitur, quod à calore ſemper fit, aut naturali, aut præter naturam; [Caſeatio. Species.] utroque modo eſt morbus in numero, ſeu magnitudine, alij ad excrementum mutatum reducunt. Dicitur à pleriſque febris lactis, vel malum pili, aut pilaris morbus, quarum appellationum origo ex infra dicendis apparebit. [Nomina.]

Hujus mali internæ cauſæ ſunt, lactis vel mammarum intemperantia calida, vel frigida, prout citato loco ſatis enodatum eſt: [Cauſa.] Caliditas enim exſiccando aut ſegregando id, quod tenue & ſeroſum eſt, caſeationem efficit, Frigiditas cogendo, & adſtringendo facit, ut univerſa ejus ſubſtantia in grumos concreſcat. Externæ veró cauſæ ſunt edulia, quæ copioſè nutriunt, viſcidum craſſumque ſanguinem progignunt, & inſuper cuncta ea, quæ naturali quadam vi, ſanguinem cogere, & condenſare valent, ut omne coaguli genus, cnicus, cinara, guttur gallinæ, flos cardui, ac devoratus pilus, qui ſi non concretionem lactis, ſaltem mammarum dolorem excitare, contemplatores animadvertiſſe ſcribunt, unde & nomen apud mulierculas retinuit Pilaris morbi, uni rariori cauſæ tribuentes id, quod à pluribus frequentius fit. Vocant etiam mulieres malum pili, & febrem lactis, cum ob lactis abundantiam recentes puerperæ febres ſubeunt ac cruciatus.

Cognoſcitur hic affectus, quia concretione mammæ in tromboſas quaſdam durities, eaſque inæquales cum dolore tument, extenduntur ac turgent, lacte nullo nec etiam ſuctu ab eis inſtillante; [Signa.] Durities veró illæ variis in locis elevantur, quia mammilla ſpongioſa cum ſit & cavernoſa, materia in ea contenta non poteſt liberè à loco ad locum fluere, quo fit ut variis in locis emineat. Quod ſi malum à cauſa frigida contingat, tumor adeſt gravis, dolor obtuſus, ſenſus frigoris in mammis, præceſſit victus ratio, temperatura, aut aëris conſtitutio infrigidans: ſi à calida febris oritur, unde febris lactis etiam à fœminis nuncupatur, inflammatio adeſt, dolor major, tumor acutior, fervor papillarum, & partium circumſtantium ac capitis cruciatus.

Periculum eſt ne ex hoc malo inflammationes, dolores, tumores, & ulcera fiant, ut ſæpe contingere animadvertimus: [Prognoſtica.] ſed & inſaniam ex lacte in uberibus concreto Hippocrates fieri ſcribit, quod Galenus, ut ipſe in commentario refert, accidiſſe nunquam vidit, fieri tamen poſſe non negat, & rationem reddit; tamen verſatiſſimus Andreas Alcacer Magiſter noſter, & in Salmanticenſi Academia publicus chirurgiæ Profeſſor id vidiſſe mihi ſæpius ore referebat, quod poſtea adnimadverti in ſororia Simonis de Kœning Belgæ. Unde illud Guidonis prædictus Alcacer ſæpiſſimè decantabat, pueri ſumus in collo Gigantis, qui vidimus, quæcunque ille videt, & aliquid amplius. Brachelius etiam mulierem vidiſſe refert, quæ quotieſcunque puerum lactabat, propemodum deſipiebat, & alteram, quæ eo tempore ſemper capitis dolore affligebatur, quod certè fieri poteſt, quia lactis ſuctus reliquos etiam humores ſæpe ſurſum avocat, ſi calidiores ſint. [Hiſtoria.]

Curatur primó hoc malum victu modico, parum nutriente, temperato, [Curatio.]

&

& qui sanguinem minuere valeat, vel minimè augere: Ita in caseatione frigida *Victus.* vel parum calida conveniunt, in grumefactione verò ea, quæ moderati sint caloris, non intensi, ne major fiat attractio, nam ut alibi ex Aristotele cudimus, *quæ concrescunt à frigido, dissolvuntur à calido, & quæ concrescunt à calido, solvuntur à frigido.*

Diversio. Secundò iis utendum quæ sanguinis cursum avocent, pro qua complenda operatione, sanguinis missio fiat ex pede, cucurbitulæ cum scarificationibus applicentur, & crurum fiant ligaturæ ac frictiones.

Lac concretum dissolventia. Tertiò ac præcipuè, præmissis evacuationibus universalibus, si corpus plenum sit, aut cacochymum, utendum ijs, quæ ipsum affectum respiciant, hoc est, quæ materiam in mammis concretam dissolvant, ea autem, aut per os sumuntur, aut exterius applicantur. Simplicia igitur quæ lac grumosum solvunt, sunt mel, sal, crocus, myrrha, semen fœniculi, cymini, apij, radix fœniculi, eryngij, raphanus, fœnugræcum, althea, ex quibus sic fiat pulvis. *Pulvis.* ℞ seminis fœniculi ℥i anisi ℥ß, apij, petroselini, agni casti an. ʒi, coralli rubei, cornu cervi usti an. ℈ij, sacchari duplum: Potest addi pulvis salviæ siccæ, mentæ, virgæ pastoris, quo pulvere utatur in jusculis, & reliquis cibis, aut capiat mane ʒi & superbibat ℥v syrupi, qui recipit radicis Eryngij, fœniculi an. ℥iß, seminis apij ʒ. i, fol. malvæ, fœniculi an. m. ß. coquantur in lib. ij aquæ ad medias, colaturæ adde syrupi de quinque radicibus, oxymelitis an. ℥iii. misce, *Topica.* Exterius adhibetur mammis fotus ex decocto camæmali, meliloti, fœniculi, anethi, fœnugræci, seminis lini, & abrotani; aut foveantur ex solo calido oleo, & superponatur hoc. ℞ farinæ, seminis lini, fœnugræci an. ℥ß, olei sesamini, lini, anethi an. ℥i, axungiæ gallinæ ℥iß, cum hydromelite, fiat emplastrum. Aut ℞ foliorum malvæ m. 1. lentium p. 1. coquantur, contundantur, & per cribrum extrahantur per se, aut addito ol. rosʃ. & axungia gallinæ, mammis applicentur in forma emplastri: majoris efficaciæ sũt betæ folia oleo cocta, quoad cõtabuerint, præsertim si addatur farina fabarum cum oleo sesamino, vel violar. Mirificè etiam prodest apium hortense tritum, & mammis impositum, aut farina lentium muria vel aqua marina cocta: Aut ℞ mellis ℥ß, styracis, calaminthæ ʒiii, fellis bubuli ʒii, olei camomillæ ℥i, myrrhæ, thuris an. ℥i. misce, fiat emplastrum mammis imponendum: cui consimile est aliud, quod recipit anisi, calaminthæ, seminis apij, cumini, farinæ cicerum, betæ nigellæ, foliorum lauri an. ℥i, myrrhæ ℥ß, pulverizentur, & cum succo betæ fiat emplastrum. Utile est etiam id quod paratur ex pulvere lapidis pyritis, seu marchasitæ cum oleo ros. & ovi albumine.

Caseationis curatio. Quartò. Vbi in caseum à calore lac convertitur, mammæ foveantur posca cum spongia vel filtro applicita, vel apponatur succus solani, aut portulacæ cum aceto, aut acetum cum oleo rosaceo vel violaceo agitatum, quibus addi potest farina fœnugræci, vel furfuris, deinde applicetur muscilago fœnugræci cum cera: Aut hoc, ℞ succi caulium, solani, coriandri an. ℥ij, in quibus tepefactis linteum madefiat & applicetur: Aliud conficitur ex foliis caulium contusis, aut succo caulis cum myrrha & croco: Valent etiam furfures cocti cum aceto & foliis mentæ, brassicæ vel halicacabi, aut cerevisia cum butyro calida admoveatur. Coagulum leporis cum aceto in causa calida, aut cum oleo tepido in frigida lac ex quavis causa concretum mirè dissolvit, ac succus herbæ, quam vocant morsum galli cum aceto & oleo. At si ob lactis copiam concretio fiat, sensim à perita aliqua fœmina sugatur, postea jam dicta localia adhibeantur. Mammarum verò rugæ & flacciditas curantur, ut rugæ ventris, de quibus suprà egimus proprio cap.

Inflammatio & dolor. Quintò: Si mammæ in tumorem magnum attollantur, inflammentur ac doleant, admoveatur medicamentum quod recipit unguenti rosacei, ceroti, santalini an. ℥i, olei rosacei, camomillæ, an. ℥ii, misce. deinde apponatur sequens cataplasma. ℞ fabarum farinæ. orobi an. ℥ß, succi chelidonij majoris, menthæ an. ℥iii, olei liliorum, menthæ an. ℥ii, fiat cataplasma. Quod si dolor

sit

sit pungitivus, argilla cum aceto mixta dolorem lenit ac dissolvit, aut ♃ sursuris pij, florum camomillæ, meliloti an. p. 1. ß, farinæ fabarum ℥ iii, pinguedinis gallinæ ʒ x, croci ℈ ij, olei rosar. anethini an. ℥ ii, olei violar. ℥ i misce. Demum si ad suppurationem tendat, fiat cataplasma ex malvis coctis & contusis, addito butyro recenti, oleo ros. vitello ovi & croco, deinde curetur, ut cap. de mammarum inflammat. dictum est.

Scholium.

Quæstio. An pilo hausto lac concrescat, & mammæ doleant.

7. de hist. an. 11. — *Lib. 31 c. 20.* — *24. pract. 8.* — *1. Opinio.* — *6. de locis 3.*

Et devoratus pilus] *Aristoteles ubera sic fungosa esse scribit, ut si in poculo pilum fortè hauserit mulier, dolor moveatur in mammis, nec cesset, donec pilus pressus sponte exeat, aut cum lacte exsugatur. Adstipulatur Plinius, qui cancrum fluviatilem marinumvè illitum in mamma, vel carnes muricum appositas pilos tollere prodidit. Alzaravius idipsum non solum confirmat, verum etiam vidisse testatur, ejusq; rei signum esse dolorem ac ruborem mammillæ, febrem & capitis cruciatum, quæ omnia cessent, ubi pilus egreditur. Hanc fabulam prorsus commentitiam non esse credit Lusitanus Veiga, neq; planè absurdum, vel epotum, vel cum cibo sumtum pilum ob sanguinis ad ubera confluxum & suctum continuum, ac partis laxitatem eò confluere. Vocatur hic affectus Græcis trichiasis, Latinis pilaris morbus, vel malum pili aut pilare, Hispanis fœminis (* Pelo *) quo nil in earum ore frequentius est:*

De variet. 44. — *2. Opinio.* — *De hist. aquat. c. de cancro.* — *3. variar. lect. 4.*

Atq; his in totum Cardanus suffragatur. Rondeletius tamen malum hoc ex pilo hausto nulla ratione fieri posse contendit, ac per meseraicas, epatis exiguos ductus, venam cavam, & axillares, ac deniq; per tot angiportus tenuesq; anfractus ab ore ad mammillas pilum nequaquam duci, quin potius si devoretur, per inferiora cum fecibus alvi facilè delabi: Ab eadem parte stat Christophorus Veiga, & Mercurialis ubi hanc appellationem, in hominum opinionem, vanam falsam ac superstitiosam irrepsisse sentiunt-

Lib. 1. c. 4. — *3. Opinio.* — *3. de fab. 18* — *4. Opinio. Autoris sententia.*

Alexander Benedictus aliâ incedit viâ, & quanquam negat haustum pilum ad mammas devenire, tamen in ipsis mammis pilum gigni non inficiatur, haud aliter, ac in veteratis abscessibus ob varias humorum qualitates materiam in calculum, arenam, ligna, carbones, amurcam, & cetas porcinis similes converti constat. Vnde Vesalius non verum pilum in mammis gigni, sed quippiam pilo persimile, sicuti in renibus, urinarijsq; meatibus filamenta gignuntur. Ego verò mulieres initio deceptas fuisse conjector, quia lac à fibris sicuti sanguis concrescit, & fibræ hæ pilos referunt, ideoq; sibi persuasisse, à pilo concretionem fieri. Neq; difficilè fuit Aristotelem ab aliqua istarum muliercularum, quæ id perperam retulit, circumventum esse, subindeq; connumeratos viros doctos rei specie & viri autoritate ludificatos, in eandem credulitatem incidisse. (Nam & bonis medicis similitudines pariunt errores ac difficultates, inquit Hippocrat. *) Unde vere Perseus dixit, nil tam absonum somniasse unquam febriculosum senem, quod Philosophorum aliquis non dixerit, neq; ullum esse tam absonum mendacium, ut teste careat, Plinius affirmat. Cum his tamen haustum pilum ad mammas pervenire posse penitus non negamus, vidimus enim aciculam à puero 6. annorum devoratam, post decimum octavum cum 24. jam ageret annum per crus rubigine obsitam pullulare. Erat autem is Hinricus Alvarus filius Francisci Lopezij Brandani, ad quem à matre consternata vocatus avunculus meus Emanuel Vazæus insignis medicus ac chirurgus Regius, quo temporis momento aciculam hauserat, quia vidit nullum inde symptoma aut malum suboriri, rem naturæ commisit, sperans fore ut per alvum reijceretur, sed uti dixi, post 18. annum cum jam res planè esset oblivioni tradita in crure apparuit: Verum hæc si quando eveniant, ex ijs sunt, quæ rarò eveniunt: Idcircò errat insana credulitas, quæ ubi malum mammarum in puerperis videt, pilum appellat, unicæ causæ eiq; rarissimæ tribuens, quod frequentius ab aliis provenit.*

6. Epid. cir. cu fin. — *Historia mira.*

DE

De lactis vitiosi emendatione.

CAP. XXVII.

CVm lac quatuor qualitatibus præditum esse debeat, candore, dulcedine, odore, & substantiæ mediocritate, à quacunq; earum deficiat, vitiosum judicatur, tametsi Belgicæ fœminæ, lividum præ cæteris commendant, tantum abest ut damnent. Dedit errori occasionem Aristotelis locus malè intel- (*3. de hist. an.*) *Species.* lectus in lib. de hist. animal. quem nos alibi exposuimus. Laudant etiam in substantia tenue, quod inde desumptum existimo, quia fuscas nutrices, quibus subinde lac tenue est, cæteris præponunt. Est autem vitiosum lac symptoma in genere mutati excrementi.

Causa. Causa est vitiosus sanguis, jecoris, ventriculi, aut totius corporis intemperatura; prava victus ratio, aut animi motus vehementes, corporis nimiæ exercitationes, immodica Venus, potus aquæ aut cerevisiæ depravatæ, immodicus vini usus, cibi pravi, carnes putridæ, salitæ, infumatæ, porrum, allium, cæpe, corrupta olera, aromatum copia.

Signa ex lacte. Lactis probatio. Proditur lactis vitium ex ipso lacte, ex nutrice aut infante. Ex lacte, quia si linteum candidissimum in eo immergatur ac siccetur umbra, vitium refert, nam si fuerit lac biliosum, flavescit linteum, si melancholicum, nigrescit, si pituitosum, sanie inficitur. Ex odore etiam, quia si lac calidum naribus applicetur, virus aut pravum nidorem percipies. Sapores etiam ut salsedinem, amaritudinem, acorem & insipiditatem gustus prodit: crassitiem & tenuitatem, lubricitatem & lentorem ungue & vitro probabis, prout cap. de eligenda nutrice dictum est: Si enim gutta ejus ungui instillata non defluat, nec veluti mel aut gluten adhæreat, lac bonum esse judicamus; sed & in hunc etiam modum probari potest, infuso lacti in vas vitreum, coaguli tantillum admiscetur, digitisque agitatur, ac postquam concreverit inspiciatur, num casei portio, quam seri minor sit, hoc enim lac inutile est, contrarium huic concoctu contumax, probatissimum quod utraque hæc habet mediocria. Iam verò ex in- *Ex infante.* fante cognoscitur lactis vitium, si in ipsius ore ulcuscula generantur, aut quan- *Ex nutrice.* tumvis uberrimè sugat non proficit, imò emaciatur, plorat ac vigilat. Ex nutrice, quia mammæ exulcerantur, & nomæ, sive depascentia ac serpentia ul- *Prognosticum.* cera in illis fiunt. Ipsa præterea nutrix intemperie aliqua afficitur, libidinosa, iracunda, aut ebriosa est: Itaque cum hoc malum nutricibus scabiem, panos, & papularum eruptiones producat, ac mammarum exulcerationes, ut lachrymæ oculum mordent, & acria excrementa intestina: Infantibus etiam exitiosum est, quos in extremam sæpè perniciem ducit.

Curatio Curatur sanguinis emendatione, quod fit primò optima victus ratione contraria humori peccanti, & in ea copia cibi adhibeantur, quæ probè confi- *Victus.* ciatur, ac nutrici & puero sufficiat, abstineat verò à suprà dictis cibis. Utatur carnibus, & sorbitionibus seu ferculis temperatis, ac cibis dulcibus. Potus sit vinum mediocre & odoratum, nam ut Paulus & Aëtius prodiderunt, pravus (*Lib. 1. c. 4.*) lactis odor hujuscemodi vini potu emendatur. (*Lib. 13. c. 2.*)

Attemperatio. Secundò attemperentur humores ijs medicamentis, quæ contrariam peccanti qualitatem sortita sint, quorum materiam per genera reperies c. de uteri intemperaturis. Si acrius tenuiusque evaserit lac, multis laboribus & exercitiis nutricem levare oportet, quæ non nisi emulso prius omni vitioso lacte, acri, crasso, vel fœtido, puero papillam præbeat: Potissimum verò acre jejuno infanti neutiquam exhibeatur, & nutrix balneis utatur aquæ tepidæ. Crassum verò ac pituitosum laboribus cibum præcedentibus extenuetur, & oxymelitis in potu usu, cum cibis verò conducunt origanum, hyssopus, satureia, thymus, & raphani modicus usus.

Tertiò

Tertiò purgandum est corpus nutricis. Primum pleniori cathartico, benigno tamen, secundum humoris peccantis redundantiam, & qualitatem: Deinde per epicrasin ter quaterve in anno, medicamento, quod vel humorem seligat, vel leniendo vias abstergat, ut si quid crudum aut pravè elaboratum, juxta jecur ac venas ejus consistat, excernatur, antequam majores venas conspurcare valeat. Paulus & Aëtius purgationes in hoc casu prorsus rejiciũt, præsertim si nutrices semper eo vitio laborent, dum lactant, quia cathartica amovent sanguinem à mammis, & minuunt, ac violentius consumunt lac. Conatur hosce autores interpretari Mercurialis dicens, si humores pravi lac vitient, excernendos esse, ac expurgandos; si tamen multi non fuerint abstinendũ esse purgatione, quæ quidẽ interpretatio frivola omninò est, nam prædicti viri de à lacte ab ipsis humoribus jam vitiato ibi loquuntur, potiꝰ igitur interpretandi de iis fœminis quæ intemperiem aliquam connaturalem habent, quæ humores pravos gignit, qui quantumvis expurgentur, denuò succrescunt, & tamen lac consumitur. At reliquæ quibus ascititia est intemperies, & humores casu aliquo redundant, purgandæ sunt pro natura humoris, cassia, manna, sirupo rosaceo, aut violar. solutivo, aut conserva rosacea aut viol. rhab. agarico aut certè apozemate, ad humoris naturam concinnato, sicuti cap. cit. abundè reperies.

Purgatio.

Quæstio an purgatio conveniat ad expurgationem lactis vitiosi.

Qua ratione tractandus infans recens natus.

CAP. XXVIII.

AD obstetricem etiam seu potius nutricem ac puerperã scire pertinet, qualiter nuper natus puellus sit tractandus, quo cibo alendus, & quibus remediis, infantilibus ægritudinibus, iis nimirum, quibus jam affecti in lucem veniunt, aut ilicò à partu corripiuntur, sit obviandum, quod propterea ultimo loco docendum fuit; ad hæc enim raró medici accersuntur, & si de iis consulantur hæsitant; indignum autem fuerit, ut quos ipsi curare non audent, à muliierculis sæpissimè curatos videas, aut si nullam opem à medicis consecutæ puerperæ muliercularum consilio ductæ, suos partus in perniciem crebrò deducãt. Igitur edito in lucem infante, ilicò umbilicus resecandus spacio trium digitorum à corpore, deinde obligandus in parte inferiori, in superiori verò, ubi resectus fuerat inspergendus æquis portionibus pulveris de bolo arm. sanguinis Draconis, sarcocollæ, myrrhæ, & cumini; tunc lana molli oleo olivarum intincta obligetur, deinde à nutrice, vel obstetrice, cujus ungues sint præsecti, aqua tepida totus abluatur, & oleo prædicto ungatur, ut cutis firmetur contra frigus, fumum & similia.

Vmbilici sectio.

Nares etiam leniter aperiendæ. & inspiciendum, num virgæ foramen sit apertum. Vesica etiam demulcenda, ut minori negotio urinam reddat, aut oleo amygdal. dulcium pubes perungenda. Oculi insuper tenerrimo linteo aut serico abstergendi. Anus contrectandus, quo citius ad egerendum alvus provocetur, quod maximi interest, quia in pueris recenter natis manet in ventriculo portio sanguinis menstrui, à quo in utero alebatur, quæ imposterum epilepsiam, variolas, & alia funesta mala generare solet, & à fœminis Hispanis dicitur *(ferrado)* Italis impropriè *(collostro.)* Et ut expurgetur, ubi primum in lucem veniunt, antequam lac gustent illis exhibendum est pauxillum mellis favi aut virginei, aut mixturæ quæ recipit prædicti mellis ℥ ß butyri recentis ʒ ij myrrhæ ℈ ß misce ac detur infanti, non verò theriaca aut mithridatium, quod pleriq; faciunt medici, ac obstetrices, quia horum fortiores vires tenellus non citra nocumentum tolerat, ut nos alibi notavimus ex Aldereto, atq; hæc causa est ob quam Paulus infantem recens natum melle primum nutrit, deinde lacte, aliæ per integrum diem à partu solum exhibent mixturam ex syrupo viol.

Partium contrectatio.

lib. de peste.

& ol. amygd. dulc. aut butiro recenti. Quod ſi fortè nõn adſit nutrix, nec alia fœmina, quæ puerum tribus diebus primis lactet, ſatius eſt quam à matre ſugere prædicta mixtura cibari à partu toto triduo aut quatriduo, quo tempore jam lac purum cenſetur: nam ſi contingat infantem ante hoc tempus lac matris ſuxiſſe, colloſtratus fit puer, & curatur eadem mixtura. *Colloſtrum.* Eſt autem colloſtrũ impropriè ſive ferrado, uti jam diximus, excrementum illud cruentum, piceum vel nigrum, quod experimento conſtat in ventriculo pueri recenter nati reperiri, & ilicò cum naſcitur, aut ſaltem intra diem naturalem emitti aut alias perire, aut epileptico morbo affici: ſed experimento etiam compertum eſt, ſi ante partum ejiciatur certiſſimum eſſe abortus indicium. Colloſtrum verò propriè dictum, eſt lac puerperæ tribus primis diebus confectum ex menſtruo futuro ſanguine, non tamen adhuc benè repurgato.

Sed jam ad puerum revertendo cuſtodiatur inprimis ab immodico calore vel frigore. Et poſtquam umbilici pars deciderit, id quod plerunque à tertio aut quarto die fieri ſolet, conſpergi reſiduum debet cinere cochlearum, aut plũbi uſti, aut ex unguibus vituli, deinde molliſſimis ac leviter calefactis linteis involvendus, molliſſimeque ejus membra contrectanda & unumquodq; ſuo loco rectè ac non confusè neq; diſtortè collocandum, idq; non ſemel in die ſed ſæpius: *Similitudo.* Quemadmodum enim tenellæ arbores, prout rectæ aut contortæ educantur, ſic eandem formam adultæ tenent, ita etiam infantes ſi rectè ac legitimè involvantur rectis membris ac recto corpore creſcunt, contrà, ſi curvati aut contorti.

Extenſio memb. Sunt igitur membra tepida ac temperata manu explicanda, extendendaq; crura & brachia, & utrinq; juxta latera deorſum verſus uſq; ad ſummos pedis digitos deducenda, ut roborentur magis hæ partes, & rectæ jacere conſueſcãt, imò multis in locis, quo id melius conſequatur, manus & brachia infantis per 15. ferè dies intra linteamina involvuntur ac ſubligantur, ut ſuis contineantur locis, ne, dum tenellus eas partes movet, dislocentur. *Lotio.* Lavari debet infans bis aut ter quotidie, hyeme aqua calida, æſtate tepida, nec diutius in aqua retinendus quam dum corpus incaleſcat, & incipiat rubefieri, curandumque eſt ne inter lavandum aquam naribus accipiat, quia auditui nocet. *Convolutio* Lotus infans & abterſus, linteis molliſſimis, ut diximus excipiatur, ac pronus in gremium inclinetur, tergumq; uſq; ad pedis digitos nutrix mulceat, ac ut ſupra dictum eſt involvat, ac guttam unam vel alteram ol. amygd. dulc. naribus inſtillet; tunc exhibita mammilla parum lactis ſugat, ac interim cantilenis & hilari vultu, ſomnum ei conciliet, ac tandem in cunis ſic infantem nutrix collocet, ut caput ſit reliquo corpore altius, quo excrementitij humores à cerebro in ſubjectos canales facilius deriventur.

Decubitus. Cubiculum ſit temperatum ad calidum tendens, quam diu verò lactatur, nec cibo utitur ſolidiori, in dorſum recumbat, quo tutò quieſcere poſſit infans: Eſt enim dorſum, tanquam in navi carina totius corporis baſis ac fundamentum. In latera enim ſi decumbat periculum eſt ne oſſa mollia adhuc, & laxioribus vinculis nexa ſub reliquo corpore extorqueantur, ac gibboſus evadat. At cum jam détire incipit, ſimulq; ſolidiori veſci cibo, quo tempore oſſium compago ſolideſcit, tunc ſenſim nunc in hoc, nunc in illud latus decumbere aſſueſcat. *Cunabula qualia.* In cunis verò dum jacet, ſupra caput vimineum arcum, aut aliam materiam pannis velatam, aut exiguum conopæum ſubtẽndere oportet, quæ vagos & incertos puerilium oculorum motus contineat, ſtabiliat & dirigat, ne aut viſus adhuc debilis defatigetur, aut puer anxius in hanc & illam partem oculis lumen quærat quippe ſic, ſi in unam ſolum partem pertinaciter diu oculos cõtorſerit, luſcus evadet, vel oculis tremulis & aſſiduè nictantibus, ſi in multas & varias partes oculos vibret: Frequens enim contorſio vibratorum oculorum in naturam abit, & habitum contrahit: Idcircò cunabula in pleriſq; locis viminea parantur ad hanc formam. Subinde luſca nutrice, ſolet etiam alumnus luſcus evadere. Nam ut ubiq; corpore ita oculis humidus & mollis infans eſt, qui con-

tinuo inspectu facilè contrahit illam inspiciendi consuetudinem, quam postea mutare nequit, roboratis jam musculis duobus, qui ad hirquos, hoc est, majorem & minorem angulum oculos adducunt, qui motum antagonistarum musculorum facilè vincunt. Sic pueri scævolæ evadunt, dum inertia dextram manum languere sinunt, sinistram usu roborant, nec inficiamur parentum hæreditario vitio id sæpè fieri, utcunq; tamen contingat emendatur ligatione sinistræ manus. Porrò initio infantulo bis in die aut ad summum ter papilla exhibeatur, quoad expeditius & alacrius sugat.

Scævola.

Quamdiu lactandus puer, & quæ ratio parandæ pulticulæ.

CAP. XXIX.

LActe vescuntur infantes octodecim mensibus, alij viginti, communiter autem abundè fuerit biennio lacte enutriri, inde ad cibos solidiores transgredi, tunc enim ferè omnes dentibus instructi sunt, ac videtur natura solidius alimentum expetere, ideoq; tunc temporis cibo communiter delectantur infantes, oblatoque vescuntur avidius. Exertorum igitur dentium terminus, oblationis initium esto, qui tamen omnibus idem non est, nam aliis tardius, aliis temporius exeruntur, non in alium finem nisi ad mandendum, antea verò si solidiori utantur infantes alimento, multis à cruditatibus morbis fiunt obnoxij, quia infirmus eorum adhuc ventriculus debita caret ciborum præparatione, quæ in ore fit, qua nec viri citra noxam carere possunt: Itaque biennio transacto, dentibus proruptis, & puero appetente, solidiori cibo incipiat vesci, sine quo appetitu, etiamsi dentes & anni adsint, ablactandus non erit, nam quæ citra appetitum ingeruntur, ne viris quidem proficua sunt: Subinde si imbecillus sit, & tenera ac debili valetudine, ablactari non debet. At ubi tandem ablactandi tempus fuerit, nutrix illum ad papillam rarius admittat, quo sensim dissuescat, tunc amaris acribusvè oblinatur papilla aloë, absynthio, synapi & similibus, ab eorum tamen immodico usu cavendum, ne labia & gingivæ inflammentur, quod interdum fit; Vidimus etiam quosdam, qui melle potius ac dulcibus, mammillis admotis, quam amaris ablactati fuerunt. Cæterum interim dum lactatur pulticula concinnetur, quæ viribus & consistentia lacti non sit dissimilis, nec coctu aut distributione difficilis, qualis est quæ paratur ex frumentacea farina, quæ reposita in fictili olla nova prius fuerit, ac in clibanum immissa, ibiq; tantisper relicta, donec panis, qui unà immissus fuerit coctus extrahatur, sic enim viscíditatem deponit, & minimè cruda est, probatur tamen magis quæ conficitur ex medulla albissimi panis tyrocneste probè scofinati, ac deinde aqua cocti, superaddito oleo vel butyro, pulvisculo anisi, & sacchCaro in æstate, melle in hyeme, quæ coquitur ad aquæ consumptionem: Sufficienter autem coctam esse cognoscitur cum oleum vel butyrum supernatare videtur, atque hæc per Hispaniam totam est in usu. Septentrionales cerevisia utuntur, quæ leviter bullierit cum panis frustulis, butyro & saccharo, vocant (warm Bier) qua sanè pulticula pueri bene nutriuntur, obesi evadunt & rubicundi. At quæ ex cruda paratur farina obstructiones gignit, tormina, vermes & calculum: Quamdiu verò lac nutrici abundat, utilius fuerit eo solo infantem nutrire, imò multi visuntur, qui lacte contenti pulticulam respuunt, nec ante trimestre admittuut. Et è converso alij, qui post semestre non pultibus solum, sed solidioribus etiam cibis vescuntur, Imò Belgæ mulieres communiter per annum duntaxat lactant infantes, plures etiam per novem menses,

Ablactandi ratio.

Pulticula.

Belgarum mos in lactandu infantulis.

De morbis qui recenter natis contingere solent.

CAP. XXX.

Scabies. QVi capite & toto corpore ſcabioſi ſunt infantes, qui multam ore & naribus pituitam fundunt, qui alvo abunde dejiciunt, niſi id ex abundantia alimenti proficiſcatur, ſani & validi futuri ſunt, ideoque iis nihil adhibendum. *Repletio.* Verum ſi id ex nutrimenti copia proveniat, cujus rei notæ ſunt, quod ſomniculoſior ſtatim & ſegnior evadit, venter intumeſcit, inflaturque ſuſpiria hypochondriis diſtentis trahit, urinæ ſint aquoſiores, quod malum Hiſpanæ vocant (ahito) Germanæ (Hertzſpan) nihil exhibere oportet, donec cibos prius ingeſtos conſumſerit; tunc verò pulticula paranda ex recenti butyro, ſaccharo & pulvere ſeſamino, aut pæoniæ; quod ſi unà alvus ſit ſuppreſſa ſuppoſitorium adhibeatur ex melle, per os verò aſſumat ſyrupum ex pluribus infuſ. *Alvus ſuppreſſa.* viol. aut pauxillum mannæ; Venter perungatur oleo amygdalarum dulcium, aut ſuper umbilicum hoc cataplaſma apponatur, quod recipit aloës ʒ i. Ellebori albi & nigri an. g. xv. cum felle bubulo incorporentur, ac ſuper goſſypium magnitudinis volæ manus umbilico applicetur calidum, quod etiam vermes necat. Aut ℞ fermenti ℥ ii, olei roſacei ℥ i, vitellos ovorum numero 2. probè omnia miſceantur, & cum lana aut goſſypio pars una umbilico, altera dorſo è regione ventriculi applicetur, mirificum eſſe ſcio contra haſce repletiones, & etiam bimulis tutò applicari. Contingunt etiam pueris *Tormina.* clamoſa tormina ex cruditate, his medendum impoſita ventri lana ſuccida oleo camæmali calido imbuta, & lingat infantulus ſuperius ſcriptam pulticulam.

At ejulantes pueri quatuor placantur modis, papilla exhibita, agitatione *Eiulatio.* in cunis, cantilenis, & linteaminum mutatione. Non ſunt tamen vehementius agitandi ne lac recenter ſuctum corrumpatur; neque quavis alia ratione volubiliter concutiendi, aut curru vehendi, quia ex evectione periclitantur multi ob prædictam cauſam, quin etiam à violenta concuſſione aut caſu, ſæpe muti *Muti.* evadunt, quod cognoſcitur, ſi, qui antea ad ea quæ dicebantur moveri ſolebant, quaſi audirent, ab externa voce aut ſono non amplius afficiuntur, qua quidem ratione muti à caſu diſtinguuntur à mutis à natura. Cæterum à cla- *Admonitio.* more pueri in totum arcendi non ſunt, nam ſic pulmones & pectus dilatantur magis, calor nativus fit vegetior, cerebrum, nares, oculi, & os fuſis lachrymis expurgantur, non tamen diutius aut contentioſius clamare ſinantur, ne ramex inteſtini in ſerotum decidentis fiat quæ enterocili dicitur, aut ipſius omenti *Tumores inguinum.* quæ vocatur epiplocili: quod ſi ex ploratu circa inguinum partes interiores tumores fiant aut tale quippiam, curatur appoſitione cataplaſmatis ex ſemine ameos & luteo ovi, aut ex farina lupinorum vino macerata cum myrrha. aut ℞ aluminis ʒ x. gallarum ʒ v. cum vino rubeo coquantur ad ſpiſſitu- *Vermes.* dinem, & applicetur. Vermes in infantium inteſtinis ante ſolidioris cibi uſum raro enaſcuntur. Si tamen naſci contingat exhibeantur ʒ iij lapidis bezoartici, aut cornu cervi uſti, vel ʒ ii confectionis ſmaragdinæ, ne de jhacinto in uncia aquæ Portulacæ vel tantillum aloës, ſive rhabarbari in cocleari lactis nutricis podex verò inungatur lacte & melle; & nutrix caveat à cibis, qui facilè corrumpuntur.

Frænum. Inſpiciendum præterea eſt num lingua pueri inferiori maxillæ adhæreat interventu adſtrictioris pelliculæ quod vitium frænum appellatur, & virili

etiam

etiam glandi contingere solet, Latinis in lingua ligatio dicitur, Græcis ancinoglosson, Neotericis filum seu ligamentum, ac recenter natis si arctius sit nō solum loquelam impedit, verum etiam suctum. Curatur à principio incisione aut lanceola aut ungue acutiori seu nummi alicujus acie, cavendo tamen à venis ac musculis ibi latitantibus, postea mellis rosacei adhibitione, securius tamen fuerit dissuere quam repentè præscindere.

Vlcera seu fissura.

Porrò ex acrimonia urinæ vel sudoris ulcera fiunt, seu fissuræ inter coxas & sub axillis ac in aliis juncturis à parte interiori, vel in collo, quæ facile curantur unguento ex æquis portionibus cerussæ & olei rosar. aut alio concinnato ex albo lithargyrij ac de tucia. Phlogosis verò seu rubedo partium quæ ab eadem causa fit solo lactis aut ptisanæ cremoris illitu sanatur. *Rubedo.*

Vlcera alia

Sed & alia ulcera rubea vel livida quæ per totum infantis corpusculum paulò post quam in lucem veniunt, interdum visuntur, contracta ex matris calore aut nutrimento calido. Foveantur decocto rosar. myrthi fumariæ & tamarisci, deinde curentur præfatis nuper unguentis, & lac maternum corrigatur. Contra pustulas & ulcuscula oris, quæ aphthæ dicuntur, & ex acrimonia lactis contrahuntur, valet succus mori austeri, lactucæ, solatri, vel portulacæ cum pauxillo myrrhæ, & corticis thuris, vel cum sumach & alumine, quorum tamen nihil deglutiat infans, sed cum peniculo intincto partes tangantur, addito interdum melle rosar. *Vlcera oris.*

Insomnia terrifica.

Terrifica insomnia ex abundantia alimenti proveniunt. Curantur attenuatione lactis, nec statim à cibo in cunis reponantur, sed exhibeatur lingendum tantillum syrupi viol. mellis virginij, aut electuarij diamusci, confectionis liberantis, plirisarcoticon, aut theriacæ smaragdinæ, & fronti applicetur oleum violar, cum aqua lactucæ & croco, naribus instilletur oleum violar, cum pauco aceto.

Mater puerorum.

Eodem planè modo curatur illud aliud malum, quod mater puerorum vulgò dicitur, simile epilepsiæ & fit ex cruditate & imperfecta concoctione cum plus lactis infans assumit, quam possit concoquere. Cognoscitur ex frequenti inter dormiendum ploratu, vigilia, calore ac fœtente halitu, unde multi vermes subesse autumant, cui malo occurritur, si præter ea, quæ diximus, emendetur etiam nutricis lac. Item contra epilepsiam collo appendenda radix pæoniæ, & corallum rubeum: In nares instillandum oleum de castoreo aut de costo: Per os exhibenda pulticula ex butyro recenti, melle virgineo, pulvere radicis pæoniæ & coralli; vel tantillum confectionis smaragdinæ aut diamusci, aut electuarij plirisarcotici, vel g. v. lapidis Bezoartici orientalis cum aqua pæoniæ, aut ʒ ß coaguli leporis cum mulsa, quo die lac non fugat. *Epilepsia.*

Ani procidentia.

Sedis procidentiam curat fomentum ex decocto myrthi, rosar. rub. cornu cervini, aluminis, balaustiarum, nucum cupressi, gallarum, tapsi barbati. Pro tremore artuum tota spina dorsi inungatur linimento, quod recipit olei nardini ℥ i ß, olei rosar. ℥ ß misce. Pro difficultate mingendi, inguina & venter liniantur juxta ignem oleo lumbricorum & amygdalar. dulcium. Debilia membra roborat ablutio ex lotura vasis in quo panis fuerat pistus, aut ex decoctione rosar. masticis fœnugræci, valerianæ, mentastri ac similium. *Artuum tremor. Difficultas mingendi. Artuum debilitas.*

Quoniam tamen hic non instituimus singulos puerorum morbos fusius percurrere, his duntaxat præmonstratis, adversus vitia recenter natis obvenientia, quorum ad nutricem curatio pertinere videtur, de reliquis Deo benè juvante, tractationem seorsim cogitamus.

INDEX DUBIORUM QUÆ SECUNDA PARTE CONTINENTUR.

Libro Primo.

Libro Secundo.

Libro Tertio.

Libro Quarto.

INDEX

INDEX EORUM QUÆ NOTABILIORA CONTINENTUR IN HAC SECUNDA PARTE.

Cam-

Clavum

D.

G.

I.

Inflamma-

M.

Partus

ploratus

Strangu-

Vacua-

Vlceris

FINIS.

Pasta regia [illegible] [illegible] [illegible]

℞ amygdal. dulc. excortic. strobilor. pistacior. [illegible] [illegible]
an. ℥ß. pulp. dactylor. mixarior. uvar. pass. an. ℥vi. gumm.
tragacanth. arabic. an. ℈i. amyl. ℥iii. pulp. rap. condit. ℥iiii.
[illegible] [illegible] fiat [illegible] in aqua rosar. deinde [illegible]
[illegible] contundent. cum saccharo paulatim subigant in massam
ex qua fiant panes dulciarii cuiuscunque figurae, auri
foliis cooperiant, quibus [illegible] addi pot. pulpa [illegible]
cinnam. sem. [illegible], mosch. ambr.

Emplastra fluxioni sistenda accommoda temporib. —
applicanda sunt ex mastich. desiccat. [illegible] cum [illegible] [illegible]
aquis, partib. malae, cum oleo [illegible].

Ung^t. [illegible] [illegible] illitum praeg. promovet

Qualitatum primarum vires. Caloris itaque est
attenuando subtilia reddere rarefaciendo, maturare, aperire
mordicare, inflammare. Siccitas [illegible], attrahendo, consumendo —
rubificare [illegible] crustam [illegible]. Frigoris est
Inspissare, coctioni nocere, obstruendo, coagulare, indurare;
Humoris est
Humectare, Lenire, glutinare, obstruendo, flatum movendo —
Sicci
Siccare, arefaciendo, emaciando, coarctare, attenuare, corrugare
findendo, squammas, sordare

Triplex Lassitudo spontanea, ulcerosa, tensiva, phlegmonosa
ulcerosa [illegible] [illegible] contaminatio [illegible] [illegible], [illegible] cacochymia [illegible]
Tensiva plethora quae [illegible] a [illegible] ac masculis [illegible]
distentia [illegible] [illegible] [illegible] molestia afficit
phlegmonosa vero est plethora [illegible] [illegible] contaminata
Constitutio et [illegible] morbia [illegible] [illegible] maxe [illegible]

[illegible] ordine [illegible]

Suffitus [illegible]

sit galbani [illegible] ʒ j [illegible]

cera adipis anserini ana ʒ iij [illegible]

[illegible] ana q.s. conficiatur ex arte

Suffitus [illegible] ladani [illegible] ʒ j storacis [illegible]

agallochi ana ʒ j ambre ʒ ß balsami ʒ j croci [illegible]

carbonibus [illegible] pro [illegible] summe confert /.